This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

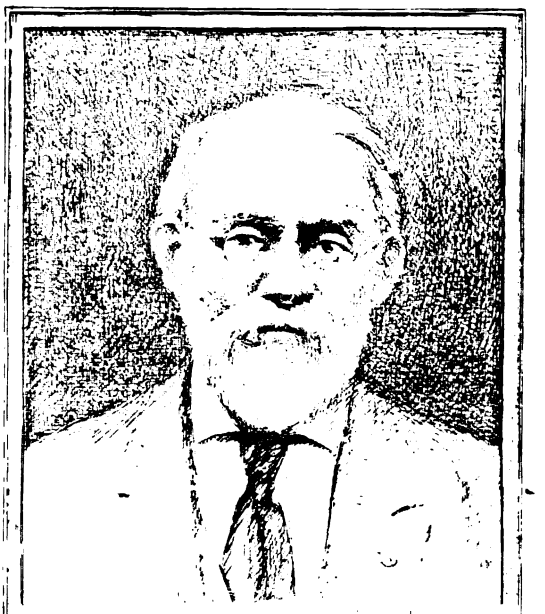

SILAS WRIGHT DUNNING
BEQUEST
UNIVERSITY OF MICHIGAN
GENERAL LIBRARY

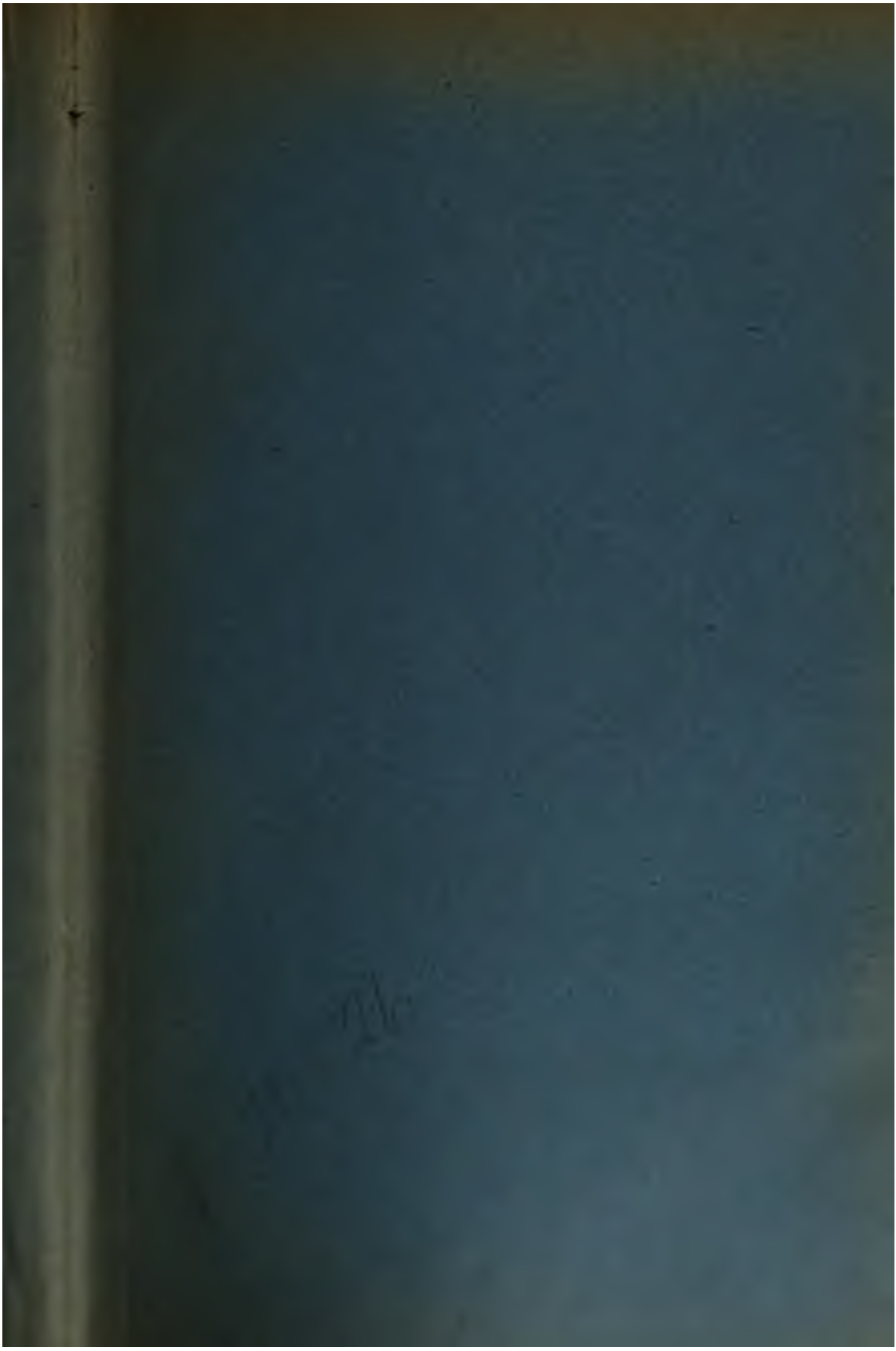

NAŠE DOBA

REVUE

PRO

VĚDU, UMĚNÍ A ŽIVOT SOCIÁLNÍ.

Vydavatel:
JAN LAICHTER.

Redaktor:
PROF. DR. T. G. MASARYK.

ROČNÍK XV.

1908.

MAJITEL A NAKLADATEL JAN LAICHTER NA KRÁL. VINOHRADECH,
ŽIŽKOVA UL. 10.

AP
53
.N22
v.15

Veškera práva vyhrazena.

TISKEM EDVARDA LESCHINGRA V PRAZE »U ŠTAJGRŮ«.

T24-

Obsah ročníku patnáctého.

A.

Články.

Strana

»Řím«. Š. 1
Základy hnutí pacifistického. Napsal Dr. K. Polesný. 3
Vznik, rozšíření a povaha psaných ústav. Charles Borgeaud. 12, 91, 198, 280
Nový Bydžov. Obraz národohospodářský. 19, 116, 186
O pojišťovací matematice. Napsal Emil Schönbaum. 31, 107, 179
Křesťanství u džbánku. S. 81
Vyrovnání. Č. 84
Jak vznikl Nový Zákon? Podává Dr. J. Stěhule. 99, 192, 272, 363, 431, 524, 604, 664, 751, 836, 908
Nová situace. Č. 161
Carmen Sylva. Napsal Dr. Jan Krejčí. 166, 264
Krise v Americe. Píše Richard Morawetz. 172
K positivní politice. Č. 241
Ministerstvo práce ve Francii. V. Švihovský. 249
Jakub Arbes jako belletrista. Literárně kritické poznámky. V. Dreslera. 257, 338, 423, 517, 577
Delegace. Č. 321
E. H. Haeckel. Studie Dra Em. Rádla. 330, 412, 586, 659
Názory prof. Dr. Fr. Drtiny o reformě středních škol. V. J. Dušek. 346, 416, 592, 680, 739
Rakouský následník trůnu. 353
Národní rozhraničení v Čechách ve světle statistiky. Napsal prof. Ant. Boháč. 368, 439
Volby. Č. 401
Krise v státní církvi ruské. List kněze G. Petrova mitropolitu Antoniju. 405, 510
Stremayer-Klein. Č. 481
Úprava péče nalezinecké v Štyrsku. MUDr. Jan Dvořák. 487
Před rozhodnutím? Č. 561
Konec samostatnosti haličské. J. V. Řehnický. 566
Wahrmund? Č. 641
Lex Perek v praxi. Napsal Bohuslav Groh. 644
Průmysl a obchod v království Českém. Napsal Dr. Karel Engliš. 651, 762, 844, 897
Sully Prudhomme. Napsal Dr. Jarosl. O. Hruška. 669

Po roce. Č. 721
Slovanská vzájemnost a studentský sjezd. H. Boczkowski. 725
Ossip Schubin. Napsal Dr. Jan Krejčí. 732, 829, 889
Dr. Žampach. Č. 801
Časová úprava péče o mrzáky v praxi. MUDr. Jan Dvořák. 805
Pomozme Slovákům. 820
Roury. Č. 881
Prohibice (zákonný zákaz alkoholu) a černoši v Americe. Napsal Booker Washington. 916

Posudky a úvahy.

Poesie. Prosa.

Almanach 936
Arbes Jakub, Sebrané belletristické spisy 257, 338, 423, 517, 577
Babánek Karel, Zaváté cesty . . . 936
Björnson Björnstjerne, Povídky I. II. 62
Brodský Bohumil, Dolomeno . . . 222
» » Libuše Trnavská 222
Čečetka F. J., Nad západem . . . 702
Dostal Adolf Boh., Advesperascit . 703
Dvořák Arno, Kníže 863
Dýma Josef, Povídky a bizarrerie . 866
Fastrová Olga, Fata morgana . . 699
Freyn V., Za soumraku i noci . . 463
Gautier Théophile, Noc Kleopatřina 465
Grigorovič, Dimitrij Vasiljevič, Povídky 62
Hloucha, Vzpomínky na Japonsko . 936
Hoensbroech Pavel, Papežská moc nad námi 549
Horký Karel, Když vesla vypadnou 144
Jesenská R., Legenda ze smutné země 933
Kalendář dělnický 224
» Havlíček 225
» slovanský velký 224
» vídeňský národní 224
Karásek Jiří, Román Manfreda Macmillena 60
Knížky pro lid 222
Kronbauer R. J., Sedmá velmoc . 145
Křikava Louis, Pavillon moru . . 61
Kvapil Jaroslav, Básně 544
Kvapilová Hana, Literární pozůstalost 542
z Lešehradu Em., Rodina 630
Libuše 222
List Pavel, Chvíle lásky 702
Loti Pierre, Spahi 146
Mahen Jiří, Klíč 630
» » Podivíni 465
Mácha Karel Hynek, Spisy . . . 782
Machar J. S., Řím 1, 62
Malířová Helena, Právo na štěstí 700
Malý P. F., Okamžik 630
Maria Jaroslav, Tristan 629
Markus Vítězslav, Komedie života 629
Marten Miloš, Cyklus rozkoše a smrti 58
Moravsko-slezská kronika 223
Nečásek Ant., Jařmo millionů . . . 223
— Vločky 865
Prasek V., Královna Kunhuta ve Hradci u Opavy 223
Rašín K. F., Z 5. symfonie Beethovenovy 629
Raušar Jos. Zd., Procházkou srbským Parnassem 301
Rokyta Jan, Království ticha a smíru 864
— Lekníny na hlubinách . 300
Slavičínský J. M., U Křupalů . . . 224
Sokol E., Slunce 935
Sova Antonín, Lyrika lásky a života 299
Scheinpflug Karel, Moře 461
Štech Václav, Prožluklé historky . 865
Tlamich Zdeněk, Mladé hlavy . . 865
Tolstoj: České návštěvy v Jasné Poljaně. 631
Kramář Karel. U hraběte Tolstého. 630
Makovický Dušan, U L. N. Tolstého. 630
Velemínský K., U Tolstého . . 630
Tréval Emil, Antiky 463
Vališová B., Carmen a jiné povídky 629
Voltaire, Některé pověsti 301
Vyskočil Quido Maria, Zvonice . . 464
Zamrazil O., Prosy a hry 628
Z literatury pro mládež: Žeň z literatur, Knihovna nejlepších spisů pro mládež, Matice mládeže, Národní knihovna česká, Dědictví Komenského 382

Spisy vědecké a poučné.

Amerling Dr. K. S., Dějiny první hlavní české školy a kursu učitelského 869
Amis R. A., Politická závěť generála G. Garibaldiho 706
Brož Al., Národní výchova 786
Budeč a okolí 467
Černý Josef, Svobodná škola . . . 633
Čuhel Fr., Zur Lehre von den Bedürfnissen 67
Dvorecký B., Na vlastních cestách ve výchově a v učbě školy obecné 633
Dufek Jan, K. S. Amerlinga Výchovny budečské 869
Emerson R. W., Společnost a samota 548
Grégr Dr. Edvard, Denník 867
Groh Dr. Fr., Jak studovati klassickou filologii 148
Haber Věkoslav, Morálka, intelligence a kultura 229
Harapát Jos., Rozpravy zeměpisné 869
Historických prací sborník. K šedesátým narozeninám prof. J. Golla 63
Horčička-Klíma, Lidová čítanka 868
Chlup Dr. Otakar, Kulturní boj o školu 704
— Mravní nemoci dětství 705
Jakubec-Novák, Geschichte der čechischen Litteratur 302
Karějev N. J., Úvod do sociologie 150
Kelsky Jean, Charakteres hominum et orbis pictus 149
Knihy a spisy 76
Koloušek Jan, Systém národního hospodářství 785
Kraus Dr. Arnošt, Dánsko, jeho hmotná a duševní kultura . . . 703
Leger Louis, Paměti Slavomilcovy 788
Mačenka Ferd., Některé vady rodinné výchovy 940
Mrázek Al., O nauce vývojové . . 147
Müller Jos., Sloh v nových proudech vyučovacích 635
Nováček Dr. Vojtěch J, Zprávy zemského archivu království Českého 225
Panýrek-Štech, Almanach praktického člověka 788
Pospíšil Dr. J., Jak si slezští sedláci vybojovali robotní patent 224
Rabelais, Stati výchovné 465
Renard G, Má-li člověk svobodnou vůli 150
Rubeška Dr., Než přijde lékař . . 227
Soukup F. A., Úvod do ethiky . . 870
Šílený Tomáš, Řecké starožitnosti 148
Šimák V. J., Prameny dějin českých 546
Štorch, Člověk diluvialní 388
Velinský L., Příspěvek k řešení otázky o smýšlení člověka . . . 468
Vergun D. N., Německý Drang nach Osten v číslech a skutcích 469
Volf Josef, Soupis nekatolíků uprchlých z Čech z r. 1735 937
Vychovatelna Olivových v Říčanech 226
X. Y., O těle lidském 228
Zeman Jos., Péče o děti abnormální 66
— Nápadnější duševní a tělesné vady v dětství 940
Zprávy knižní a literární 318
Žunkovič Martin, Kdy byla střední Evropa Slovany osídlena 706

Umění výtvarné.

Jurkovič Dušan, Práce lidu našeho 57
Lichtwark Alfréd, Vzkříšení uměleckého diletantismu 549
Mánesa Josefa život a dílo 144
Studio 298
Styl, Měsíčník pro architekturu, umělecké řemeslo 296

Zprávy.

Knihy a spisy. - Charles Borgeaud. - Veřejné knihovny v Spoj. státech severoamerických. - Stáří francouzských časopisův. - Pokrok na Islandě. - Mrtvý Osiris. - Posvátnina starých Iberův. - Ambulantní lidové knihovny pro dělnictvo v Italii. - Prostředky proti poškozování knih hmyzem. - Je víno podnítivým prostředkem pro uměleckou produkci?
(20. října 1907) 76

Zprávy knižní a literární.
(20. ledna 1908.) 318

Zprávy knižní a literární.
(20. února 1908.) 399

Josef Unger.
(20. července 1908.) 798

B.

Slovensko.

Pronásledování učitelů a redaktorů. - Krveprolití v Černově. - O novém školském zákoně Apponyiho. - Zakázaná lidová shromáždění. - Slováci a socialisté.

(20. listopadu 1907.) 126

Maďarism ubíjí všecko vůkol sebe. - Hlinka, Dr. Šrobár a spol. pohnáni do Segedinu. Odsouzeni: sl. Margita Šipošova, Em. Lehotský, Ed. Šandorfy, Dr. Zibrin, Fr. Polakovič. Proces proti 59 Černovanům v Ružomberku a proti 97 Kovačičanům v Kovačici. O Něm. Lupči.

Sjezd slov. soc. demokratů v Prešpurku. † Ondřej Kmeť.

(20. března 1908.) 449

Za tu naši slovenčinu! Zakončení pravoty v Kovačici. Konsumním družstvům právo výčepu odňato. Proti českým bombonům zakročeno. O slov. peněžních ústavech. Nové časopisy. Valné shromáždění Musealní slov. společnosti a Živeny v T. S. Martině.

(20. září 1908.) 921

Veřejné hospodářství.

Výsledky sklizně a cena obilí. - Organisační snahy českého průmyslu mlynářského a pivovarského. - Živnostenská novella. - Průkaz způsobilosti pro obchodníky. - Drobný obchod s pivem v lahvích. - Živnostenské rady.

(20. října 1907.) 42

Peněžní krise ve Spojených Státech. - Zvyšování diskontní sazby cedulových bank v Evropě. - Rakousko-uherské vyrovnání. - Státní rozpočet rakouský na rok 1908. - Státní rozpočet uherský na rok 1908. - Reforma přímých daní v Uhrách.

(20. listopadu 1907.) 128

Boj obchodnictva proti konsumním spolkům. - Zpráva Zemského jubilejního maloživnostenského fondu za rok 1906. - Snížení daně cukerní. - Úprava technického pokusnictví. - Průmyslové oddělení Živnostenské banky.

(20. prosince 1907.) 206

Snižování diskontních sazeb. - Valná hromada Rakousko-uherské banky. - Obchodní smlouva mezi Rakousko-Uherskem a Srbskem. - Rakouské projekty železných drah na Balkáně. - Zdokonalení konsulátní služby. - Petice o zřízení nové obchodní a živnostenské komory pro východní Čechy.

(20. února 1908.) 374

Anketa o zemských financích - Ministerstvo veřejných prací. - Boj organisací řepařských s cukrovary. - Státní akce na podporu průmyslu v Uhrách.

(20. dubna 1908.) 529

Zlevnění peněz a ústup průmyslové konjunktury. - Odpor proti agrárníkům. - Zákaz užívati rakouské měny. - Anketa o novém zákonu o výdělkových a hospodářských společenstvech. - Postátnění české severní dráhy. - Zpráva o činnosti spolku českých průmyslníků textilních za rok 1907.

(20. května 1908.) 616

Jubilejní výstava obchodní a živnostenské komory v Praze. - Ústřední svaz rakouských obchodníků ve Vídni. - Sjezd slovanského obchodnictva v Praze. - Rozpočtová komise panské sněmovny proti snížení daně cukerní. - Nový bursovní zákon v Německu. - Sklizeň obilní v Rakousku 1907. - Vystěhovalectví v Rakousko-Uhersku a Německu.

(20. června 1908.) 687

Další příznaky klesající konjunktury. - Účinek obchodních smluv na rakousko-uherskou obchodní bilanci. - Postátnění soukromých drah. - Pomocná akce pro Istrii a jižní Tyrolsko. - Manifestační schůze pro zřízení technického musea království českého.

(20. srpna 1908.) 852

Věci sociální

Internacionála v činnosti. - Odborové organisace české a rakouské. - Všeobecná drahota.

(20. října 1907.) 47

Výluka pražských tesařův. - Pasivní resistence železničních zřízencův. - Drahota. - Hnutí konsumní a první sjezd dělnických družstev hospodářských v Praze. - Sjezd rakouských sprostředkovatelen práce. - Reforma pokračovacího školství.

(20. listopadu 1907.) 134

Drahota na všech stranách. - Bytová otázka a vláda. - Německá předloha shromažďovacího zákona proti Polákům. - Boj železničních zřízenců v Anglii. - Zkrácení pracovní doby v německém průmyslu kovodělném.

(20. prosince 1907.) 211

Zpráva o činnosti horních úřadův. - Průmyslová rada o dělnickém pojišťování. - Návrat vystěhovalců z Ameriky. - Zdražování stavby drah

(20. ledna 1908.) 288

Stávky pražské. - Daň z příjmu. - Zprávy z organisací doma i v cizině. - Holandský projekt pojištění starobního a invalidního.

(20. března 1908.) 451

Odkládání starobního a invalidního pojišťování. - Předloha zákona na odškodnění záložníků. - Zvýšení platů důstojnických. - Zlepšení poměrů železničních zřízenců. - Pracovní doba v živnosti obchodní. - Odborové hnutí ve Francii, Rusku, Italii. - Zákon o ochraně dělnic v kantonu bernském. - Omezování práva na stávku ve Švýcařích a v Americe. - Nezaměstnanost v Anglii a ve Spojených Státech.

(20. dubna 1908.) 533

Poměry pražských plavcův. - Jednání o pracovní smlouvě ve společenstvu obuvníků a truhlářů. - Výluka horníků u pražské železářské společnosti. - Stávka zemědělců v Italii. - Zpráva mezinárodního sekretariátu odborového. - Mzdové hnutí v Čechách. - Zlepšení hmotného postavení dělnictva. - Novela k zákonu pojišťovacímu. - Starobní pojištění v Anglii. - Návrh stávkového zákona.

(20. května 1908.) 620

Požár Seilerovy továrny. - Stávka kočí a závozníků v Praze. - Volby do hromady pomocnické při starém gremiu. - Průmyslová krise v Německu. - Národní Jednota Pošumavská.

(20. června 1908.) 691

Zákon o starobním a invalidním pojištění bude předložen na podzim. - Zřízení sociálně politického úřadu. - Zlepšení postavení státních sluhů. - Reforma daně domovní. - Lékaři pražské nemocnice dali výpověď - Statistika konsumních spolků. - Kolektivní smlouvy pracovní ve třetím čtvrtletí 1907. - Dohoda ve stavebním odboru v Berlíně.

(20. července 1908.) 774

Stálé zdražování potřeb životních. - Sprostředkování práce. - Úrazové pojišťovny r. 1905. - Desetiletí živnostenského soudnictví rakouského. - Pražské obecní zastupitelstvo proti dozorčí radě nad ústavem práce. - Libeňští dělníci darovali obci pražské sad. - Výluka stavebního dělnictva na Kladně odporuje koaličnímu zákonu. - Sjezd českého úřednictva. - Před bojem železničních zřízenců? - Dělnické boje ve Francii.

(20. září 1908.) 924

Škola

(20. října 1907.) 51

(20. listopadu 1907.) 137

(20. prosince 1907.) 214

(20. ledna 1908.) 291

(20. února 1908.) 378

(20. března 1908.) 454

(20. dubna 1908.) 537

(20. května 1908.) 624

(20. června 1908.) 694

(20. července 1908.) 777

(20. srpna 1908.) 858

(20. září 1908.) 928

Umění.

XXIII. výstava »Manesova«: Francouzští impressionisté. - Bez kontroly národa jaké divné věci se dějí.

(20. října 1907.) 55

O české grafice a jak rozšířiti její dílo. - Výstava Jansova a Holárkova. - Nové práce o Mánesovi.

(20. listopadu 1907.) 141

Stanislav Wyspiański. - Polská akademie umění a naše.

(20. prosince 1907.) 218

Anglické lepty v Praze. - Nový časopis, jejž nutno s radostí uvítati. - Hollandští bratří malíři Jakub, Matyáš a Vilém Maris. - Bratří Maršové. - Nové knihy.

(20. ledna 1908.) 296

Výstavy. - Muthesius o uměleckém průmyslu a architektuře.

(20. března 1908.) 458

Literatura.

(20. října 1907.) 58

(20. listopadu 1907.) 144

(20. prosince 1907.) 221

(20. ledna 1908.) 299

(20. února 1908.) 382

(20. března 1908.) 461

(20. dubna 1908.) 542

(20. května 1908.) 628

(20. června 1908.) 699

(20. července 1908.) 782

(20. srpna 1908.) 863

(20. září 1908.) 933

Rozhledy po životě náboženském a církevním. 68, 151, 229, 308, 389, 470, 550, 635, 707, 789, 870, 940.

Feuilleton:

Napsal J. S. Machar.

Tragedie Mik. Lenaua 158, 236,
Orcagna 314
Fra Angelico před papežem Mikulášem 395
Donatello 477
Andrea del Sarto 557
Večerní myšlenky Michelagniola Buonarrottiho 715
Raffael 794
Sandro Botticelli 877

„Řím."

Tato politická úvaha je snad nemístná — nemístná, čteme-li a slyšíme-li rozčilné zprávy přicházející z císařského dvora v Schönbrunně; avšak nesluší nám předbíhat osudům života lidského a mimo to vystupování a postupování Římu v poslední době do značné míry charakterisuje vývoj Rakouska od roku 1848 do našich dnů...

Zavedení všeobecného práva hlasovacího — Sjezd Volné Myšlenky v Praze — Macharův »Řím« — vydání královéhradeckého hádání — Sjezd svobodomyslných Čechů amerických v Chicagu: všecky tyto zjevy jednoho roku jistě jsou projevem a měřítkem duchovního kvašení v Čechách. A máme zjevy ještě jiné, docela protichůdné, charakterisující dobu a sloužící za výklad toho hnutí českého: nový papežův syllabus a nedávná encyklika.

Od roku 1848 politický a všecek duchovní vývoj našeho národa je živen touhou po duchovní svobodě, po svobodě politické a církevní. Roku 1848 propuklo také v Čechách revoluční nadšení demokratické a svobodomyslné — demokracie a svobodomyslnost čelily předbřeznové starorakouské theokracii, tomu zvláštnímu utužení církevní a státní jednoty stvrzené v úsilí protireformačním. Po nadšení roku 1848 dostavila se reakce korunovaná konkordátem, ale reakce vydržela sotva jedno desítiletí, bojiště italská Vídni dala krvavé poučení. Ale Vídeň chápala nesnadno; bylo třeba poučení ještě krvavějšího — (rok 1866) —, aby Rakousko zavedlo volnější školu, školu pro všecky a pro celé národy. Rakousko chápalo, ale Rakousko zase, jako vždy, snadno zapomínalo — předbřeznový duchamor se rozpíná a hlásí se o svou bývalou moc.

Duchamor jen — rakouský? Nejsou Čechy částí Rakouska, toho Rakouska předbřeznového? V reakci bachovské vyznamenávali se hned po roce 1848, ba již roku 1848 čeští bachovští husaři. Strana Palackého a Palacký sám, demokratický vůdce české demokracie

roku 1848, přijali spojenství feudální a klerikální šlechty a dnes strana staročeská zjevně podporuje snahy klerikální a protidemokratické.

Strana mladočeská v letech šedesátých, sedmdesátých sebevědomě vzpírala se feudálnímu vedení a bojovala svobodomyslně proti konkordátu, syllabu a ještě proti novému dogmatu o neomylnosti; dnes strana mladočeská se sklání před klerikalismem téměř už tak hluboko jako staročeši.

Národ náš nemůže být klerikální a nebude. Nebudou klerikálními opravdoví uvědomělí čeští lidé. Jak my Čechové proti klerikalismu cítíme, jak cítíme proti Římu, vyřkl letos Machar svým »Římem«. Macharův »Řím« je naše české Credo.

České Credo celé a již všecko? Řím Čechem musí být souzen a odsouzen, ale Řím Čechem také musí být překonán. Vniterně překonán, positivně překonán. Svobodomyslný Čech konečně od hněvu proti Římu musí dokročit k tomu novému žití, musí shrnout všecky roztroušené prvky toho nového života. Svobodomyslný Čech konečně musí položit základy toho nového života pro vývoj a rozkvět svých nových generací, svých dětí. Svobodomyslní Čechové konečně musí svým dětem uspořit ty své protiřímské boje. Hic Rhodus, hic salta!

S.

Základy hnutí pacifistického.

Napsal Dr. K. Polesný.

Bismarck bývá označován za původce věty, že síla předchází právo. Tomu možno rozuměti tak, že válka dává právo nad jiné jisté a bezpečné. »Dějiny,« napsal Hegel, »jsou věčné Dies irae. Národ vítězící jest vždycky lepší; jeho triumf jest sám o sobě již důkazem jeho práva.« Nezbývalo, než dáti válce ještě ideální poslání, a to učinil — úplně v opačném smyslu oproti dřívějším svým názorům, von Moltke ve známém svém dopisu znamenitému badateli v oboru práva mezinárodního, Bluntschlimu: »... věčný mír jest snem a ještě nikoli krásným snem. Válka jest Bohem stanovený článek světového pořádku; v ní vyvíjejí se nejušlechtilejší ctnosti životní, chrabrost a odříkání, věrnost k povinnosti a obětavost, v ní vojín vydává svůj život za právo. Bez války by svět zakrněl a zanikl v materialismu.«

Jest-li tomu skutečně tak, tedy proč zahálejí armády evropské již celé čtvrtstoletí? Velice vtipně označil to H. Alfred Fried (Handbuch der Friedensbewegung, 15.) jako zločin a úmyslné zasahování do božského řádu světového.

A jak snášejí se s těmito názory důvody našich vlád a militarismu vůbec pro ospravedlnění stále rostoucích břemen militaristických? Jejich důvodem jest přece »ozbrojený mír« dle známého hesla římské politiky »Si vis pacem, para bellum«. Netřeba ani uváděti hrůzných výjevů válečných, netřeba ani připomínati těch, kdož bez vlastní viny, z neznámých příčin, jako určeni k tomu strašným osudem, klesají v tisících na poli válečném, výkvět to národa, zanechávajíce v bídě své ženy a dítky. Nechme soucit i lidskost stranou!

V posledním čtvrtstoletí zavládl v Evropě mír, t. j. nebylo mezi civilisovanými státy žádné války. Evropskému světu stal se mír tak žádoucím, že doznán byl nepřímo i od strany militaristické. Zní to jako ironie, prohlásíte-li armády za ochránce pokoje. Ozbrojený mír! Nevěřím, že byste dnes našli mnoho takových fanatických přívržencu války, jako byl na př. Macchiavelli, de Maistre, Cousin,

Proudhon, von Moltke. Všichni cítíme tíhu militarismu. Vždyť i sám Moltke se vyjádřil: »Dnešní Evropa čeká ve zbraních; kamkoli se ohlédneme, vidíme své sousedy z prava i leva ozbrojené a přetížené harampátím válečným, jehož tíhu jest nesnadné snášeti i zemi bohaté. Tato situace nemůže dlouho trvati.« (Cit. Archer de Lima, Pour la paix str. 107.)

Avšak trvá. Není nesnadné si vysvětliti, že pak na válku a zbrojení pohlíží se jako na nutné zlo. I Moltke změnil své smýšlení, ba šel ještě dále, a sub specie aeternitatis dostalo se válce a jejímu harampátí jeho ústy idealistického odůvodnění.

Jak vysvětliti, že Evropa vydržela dosud útraty ozbrojeného míru?

Vydání militaristická jsou přímo závratná. Cifry, jak je čteme v officielním budgetu, nejsou vlastně úplné, jak ukázal G. Moch ve spise »Die Armee der Demokratie« (1900) o budgetu francouzském. Ve skutečnosti roku 1897 nebylo to 880,977.001 fr., nýbrž 1.101,249.361 fr., čili o 25% více (str. 264 a násl.). Kdybychom připočetli ještě úroky z výpůjček pro účely vojenské, vzrostlo by officielní vydání o 41%! A tak lze v každé officielní zprávě o vydáních vojenských zvýšiti již tak velké cifry o 25—30%.

Kdyby tyto peníze měly býti pro stát skutečným vydáním, penězi vyhozenými, pak by musili býti národové evropští v několika desetiletích již úplně vyssáti. Než nesmíme zapomínati, že stát není individuum; jeho vydání vrací se začasté a to z velké části zpět jako příjem. Vydáním státu v hospodářském slova smyslu jest pouze ta summa, která skutečně přichází na zmar.

Jest tedy nesprávné domnívati se, že vojsko stojí stát tolik, kolik na armádu vydává.[1]

Stát musí kupovati pro vojáky naturalie a všecky materialie, a to za takové ceny, jako kterýkoli jiný soukromník. Také platy osob vojenských nezmizí (hospodářsky), nýbrž přicházejí zpět do oběhu a do kapes poplatníků.

Dle Steina vrací se dokonce celá summa vojenských vydání zpět okruhem do státní pokladny. A přece tu ztráta jest, neboť jinak nebyly by dávky militarismu přinášené hospodářskou tíhou.

Ztrátou jest, co bylo věnováno na pevný materiál válečný (pevnosti, lodi, budovy, zbraně atd.), co se týče jeho získání i zúročení; potom také pohyblivý kapitál válečný, t. j. osobní vydržování vojska.

[1] Srovn. v tomto ohledu poučný spisek univ. prof. Dra L. Steina z r. 1861: Volkswirthschaftliche Studien über stehende Heere.

Stát totiž přijme mladé, zdravé muže, jejichž pracovní síly používá se pouze k službě válečné, a ta hospodářsky znamená nulu. Stein vypočítává tuto ztrátu pouze akademicky, bez opory o skutečné poměry. Pro armádu rakouskou r. 1863 při 320.783 vojácích obnášela tato ztráta 192,469.800 K ročně, čítáme-li, že každý voják by si vydělal průměrně 600 K (tehdy 300 zl.), dle Steina ¾ zl. denně. Roku 1900 však vzrostla již tato ztráta v úbytku pracovních sil při 360.000 mužích (čítaje, že každý by vydělal 1000 K za rok) na 360,000.000 K, čili se zdvojnásobuje.

V celé Evropě vzrostly armády v míru a tak i ztráty utajených sil hospodářských následovně:

r. 1883 mužů 2,800.000, což znamená úbytek 1.120,000.000 zl.
(1 muž pozbývá 400 zl. ročně.)
r. 1893 mužů 3,200.000, což znamená úbytek 1.440,000.000 zl.
(1 muž pozbývá 450 zl. ročně.)
r. 1903 mužů 3,500.000, což znamená úbytek 1.750,000.000 zl.
(Srv. Fried., c. d. 59.) (1 muž pozbývá 500 zl. ročně.)

Pevný kapitál válečný tvořil v Evropě — jest to vždy obtížno přesně stanoviti, a konečně toto číslo zase neznamená naprostou ztrátu, jenže opět nelze určiti hranici toho, co přichází skutečně na zmar —

r. 1869 dle Laroquea 19 milliard franků
r. 1883 dle Novicowa 30 milliard franků
r. 1905 dle Frieda 35 milliard franků

(Fried c. d. 55.) To jest na úrocích ještě (4%) ztráta 1400 millionů franků ročně!

Příjmy státní vzhledem k těmto sumám rostou daleko pomaleji. Německá armáda na př. zvětšila svoje stálé vojsko od r. 1872 o 70%, kdežto obyvatelstva přibylo pouze o 38%. (Fried, c. d. 58.) Tedy nejen že ke ztrátě staré přistupuje každoročně ztráta nová, ale ještě se zvětšuje.

Dle nynějšího chvatu v rozmnožování moci námořní lze předpokládati, že k tomu ke všemu přistoupí abnormální zvětšení ztrát i s této strany.

Na loďstvo věnovaly

	Francie	Anglie
v l. 1873—1877	117 mil. fr.	184 mil. fr.
v. l. 1888—1892	283 mil. fr.	596 mil. fr.

což znamená nyní třikráte větší vydání. (Bloch, Krieg III. 391.)

V Rakousko-Uhersku stálo

	loďstvo	vojsko
r. 1883	22,800.000 K	245,760.000 K
r. 1893	30,240.000 K	310,800.000 K
r. 1903	47,040.000 K	289,680.000 K

Celá Evropa platila na svá vojska stálá v letech

1883	1893	1903
117,500.000 £,	135,010.000 £,	214,200.000 £ a

na svoji moc námořní

1883	1893	1903
33,130.000 £,	46,970.000 £,	81,610.000 £.

(Fried, c. d. 60.).

Vydání na loďstvo se tedy v posledních letech zdvojnásobilo, kdežto obyvatelstva přibylo pouze asi o 20%! A právě tato vydání jeví tendenci stoupati ještě výše, ačkoli hospodářsky znamenají nejvíce ztráty ze všech vydání militaristických. Tak na př. ze všeho loďstva, vystavěného roku 1878, hodilo se r. 1894 v Anglii již jen 17 lodí, ve Francii 12, v Rusku 2. (Bloch, c. d. III. 390.) —

Což pomyslíme-li, že by vypukla v Evropě válka! Spolehlivými výpočty podpírá svoje vývody v rozsáhlém díle o válce šl. Bloch (v něm. překl. Der Krieg etc. o 6. svazcích)[1] a ukazuje, že již válka námořní připraví v několika měsících milliony lidí o chléb, že nastanou obtíže v zásobování vojska pozemního; sedlák zrovna jako peněžní aristokracie budou ve zbrani, všichni budou odtrženi od svého zaměstnání. Stein čítá, že 40% obyvatelstva bývá produktivní, a v Rakousko-Uhersku z tohoto obyvatelstva na 50% (20% všeho obyvatelstva) bylo by ozbrojeno (srv. Glückmann, Das Heerwesen der oester.-ung. Monarchie 64), což by mělo za následek zastavení všech funkcí národního života. Nebudou pole vzdělávána a továrny pracovati. Odkud tedy zaopatřiti milliony vojska? Bude to spíše hospodářská válka než boj ozbrojené moci. (Bloch, c. d. III. 400.)

Než vraťme se raději v naše poměry evropského míru, na který vynakládáme tolik peněz. Prof. Hickmann vypočetl, že evropské státy vydávají ročně na školství 5·6%, na soudnictví 2·1%, na úroky a amortisaci svých dluhů 24% a na udržování svých armád a tedy míru celkem — 49% všech svých vydání. (Fried, c. d. 63.)

[1] Srovn. též kratičký výtah v čes. překl.: Jan šl. Bloch, Válka budoucnosti v Matici lidu roč. XXXVIII. čís. 3.

Jest otázkou, zda za tyto peníze kupujeme si rovnocenný statek. Každé vojsko v ohledu hospodářském zastupuje hospodářské zájmy národu, chráníc jej, aby od stálého vojska jiného národu nebyl podroben a tak poškozen, nucen jsa nésti aspoň část i jeho břemene vojenského. Jinými slovy za tyto peníze kupujeme si mír. A Dr. L. Stein jest i jako národohospodář s touto koupí spokojen.

A přece nelze býti s tímto stavem věcí spokojenu. Zdálo-li se Steinovi r. 1861, že vše je v pořádku, pak měl jej r. 1866 přivésti k jiným názorům. To jest to právě, že všechny tyto oběti jsou marny; tehdy by byly oprávněny, když by vykupovaly mír stálý. Kdo však dnes troufá si věřiti v tento proslulý evropský mír? Pěkně to řekl Archer de Lima (c. d. 108): »Armáda je příčinou sporu, protože ten, kdo nosí meč, chce míti vždy právo tasiti jej na jediné slovo.« Zdaž nemohly armády evropské i bez nemírného růstu dosáhnouti tohoto účelu? Avšak proto právě onen kvapný růst na jedné straně, jenž měl s větší mocí dáti v ruce dotyčného státu také větší užitek. A tak jedno stálé vojsko plodí hned v zápětí zase druhé, rozmnožení jedné armády růst armád států druhých.

Zdá se — protože není zjevné války — že jest mír a zatím ve stycích mezinárodních dosud jest válka pravidlem. Každý stát je právně suverenní, t. j. svobodný vyhlásiti válku každým okamžikem dle své libovůle a z důvodů, jichž sám jest soudcem. Kolik jen »otázek« ohrožuje tento ideální mír evropský do roka!

»Národové,« charakterisoval toto chování se Novicow, »jsou jako divoká zvířata, vždy hotovi na sebe se vrhnouti a se sežrati,« ačkoli již Putendorf (* 1632) pokládal mír za charakteristiku, jež odlišuje člověka od zvířete. Hle, politika krve a železa!

Než není pochyby, že my všichni tímto stavem trpíme. Bylo to uznáno na nejvyšších místech v odpovědi císaře Františka Josefa I. r. 1891 uherské delegaci. Mluvě o míru jakožto »nejbezpečnější záruce štěstí a blaha národů«, uvedl i marné usilování evropských vlád, »aby odstraněna byla nebezpečí politické situace Evropy, neb aby bylo zastaveno všeobecné válečné zbrojení,« dokládaje, že za všeobecné touhy po trvalém míru není naděje na jeho dosažení vyloučena. »Kéž by Mně bylo dopřáno, bych mohl svým národům ohlásiti radostné poselství, že nynější starosti a břemena ohroženého míru jsou u konce.« (Trakal, Význam Haagské konference str. 73.)

Dnes, po válce rusko-japonské, zdá se, že cíl, r. 1891 již již se blížící, oddálil se nám na celé věky. A tak zůstává tu stále palčivý

problém války a míru jako záhada lidstva.[1] Podaří se XX. věku snad tento problém rozřešiti, anebo aspoň jeho řešení naznačiti; jest takové řešení vůbec možné a lze doufati v obrat?

Jest krutá věta, že život náš je stálý boj, ale pravdiva. A to již jest nesčetným lidem důvodem pro »věčnou válku«. Zajisté, boj odehrává se »mezi atomy a molekulami jednoho těla, mezi tělesy nebeskými, mezi buňkami jednoho organismu i mezi různými členy jedné a téže společnosti lidské.« (Novicow.) A jak rozrůzněn a v kolik forem utvářen jest boj tvora, zvaného homo sapiens! Od nejhrubší své formy boje alimentačního, jak jeví se nám v kanibalismu, k boji ekonomickému, jenž získává si cizího bohatství, otroků, jenž usurpuje a krade, k boji politickému, zmocňujícímu se monopolů a privilegií, až tam, kde podivně a hrůzně směšuje se idea s činem, jako ve válkách náboženských, v intoleranci a despotismu. Sem patří nucené odnárodňování, v jehož znamení žijí dnešní civilisované společnosti lidské.[2] Boj fysický a psychický, jež tak tajemně se ve svých vzájemných vztazích komplikují.

Není to filologická citlivůstka, rozlišuje-li se pojem boje a války: není každý boj válkou, střetnutím se sil fysických. Naopak, dnes většina bojů vybojuje se na poli duševním, jak to podmiňuje veliký rozvoj ducha lidského. Nezůstal tím dotčen boj fysický: válka sama těžila z tohoto pokroku, tak velice, až stala se sama — nesnesitelnou. Dnes zuří v naší společnosti boj intellektuální, o nic menší zápasů kanibalských. Novicow prorokuje boj krutší všech předešlých, jenž uvede v řady bojovníků i ženu a změní úplně strukturu společnosti (sr. 309—322). »Jako konkurence politická donutila společnosti, aby daly svým armádám lepší výzbroj a lepší organisaci, donutí je konkurence intellektuální, aby sobě daly poklad myšlenkový s dostatek obsáhlý a výzbroj vědeckou tak úplnou, pokud jen možno. Jako dnes možno míti největší počet vojáků, tak budeme moci míti největší počet idei.« (Str. 326.)

Tento přerod lze dokumentovati přímo na poli válečném; řada vývojová jest: válka — právní omezení války — právo. Nuž, zdaž nelze vyložiti výše uvedený výrok Bismarckův také tím způsobem, že hrubá síla fysická ustupuje právu?

---

[1] Driault, Les problèmes politiques et sociaux à la fin du XIXe siècle, kap. 15, Les conflits et la paix.

[2] Srovn. velké dílo Novicowa: Les luttes entre sociétés humaines v příslušných kapitolách, přehledná tabulka str. 403/4.

Takový příklad podává vznik státní jurisdikce. (Steinbach, Zur Friedensbewegung, str. 26 a násl. dle Otty von Zallingera.) Právní péče starého státu omezovala se pravidelně na právo trestní, a to ještě jen subsidiární. Stát poskytoval sice poškozenému pomoci k dosažení dostiučinění, ale nejčastěji ponechával mu také svépomoc. A tak ještě hluboko ve středověku ve skutečnosti při privátních proviněních, totiž takových, jimiž necítila se celá obec dotčena, nejčastěji cestou právní bylo záští (Fehde). »Záští byla válka, a to vždy válka rodová«. Uvnitř rodu však nesměla vzniknouti válka. Za to nad rody nebylo žádného společného soudu a tak, nebyl-li spor v dobrotě urovnán, došlo k válce, k záští. Než v dalším průběhu lze pozorovati vývoj a to tím způsobem (dle prof. Lisszla), že k vyvarování se boje fysického volána strana třetí, ve sporu nesúčastněná. A dále vyvinula se instituce, řekněme zvláštní tribunál, na něhož mohly se strany obrátit, jestliže si přály. Než zároveň stalo se záští právním zřízením a jako takové striktně vymezeno, jak tomu bylo po celý středověk. Když konečně vznikla pevná moc státní, nemohla trpěti uvnitř svých hranic třeba i v určité meze vykázané války, a strany musily se podříditi právnímu výroku státu. Co to dalo práce, než poddaní státu zvykli si na nové poměry, jež nám zdají se býti tak přirozenými, mohly by vypravovati dějiny »věčných landfridů«.

Týž vývoj, posud nedokončený, můžeme pozorovat u souboje. Co se týče »čestných« urážek, nemůže (a někdy nechce) se domoci státní iurisdikce stále ještě náležitého respektu proti svépomocnému urovnávání sporu soukromých osob se smrtícími zbraněmi v ruce. Ba souboj stal se nyní zřízením právním. Celý spor cti se dotýkající i souboj sám jsou zvykovými předpisy tak vymezeny, že vznikl i zvláštní »kodex souboje«. Přes to však, kdož by pochyboval, že souboj jednoho dne zmizí s povrchu zemského? —

Člověk dnešní vyjde si na procházku a cítí se úplně bezpečným; však může se státi, že se na něho vrhne nějaké individuum a zabije ho, ať již chtíc jej okrásti anebo se na něm pomstíti. Tomu nezabrání sebe bdělejší policie. Lidé nebudou nikdy dokonalými, vždy tu budou případy pathologické, zločinné. Proto však přece nechodíme do dílny, kanceláře, na procházku s revolverem v ruce! Zločiny objevují se i v krajinách a městech nejlépe řízených, ale nejsou pravidlem, jsou jen řídkou výjimkou. Nikdo neřekne, že žijeme v životě soukromém ve stavu válečném.

A nyní srovnejme rozvoj práva uvnitř státu s vývojem právním v mezinárodních stycích států! Odloučenost národů jest znakem politiky starověké; každý národ pokládá kterýkoli druhý národ za nepřítele přirozeného, který musí býti potírán válkou a buď vyhuben anebo zotročen (Bonfils, Völkerrecht, str. 34.), o surovosti těchto válek ani nemluvě. Než válka národy také sbližovala a sjednocovala. První diplomatická listina jest smlouva Ramsa II. s Chetity a jedná o věčném míru mezi Egypťany a Chetity, než zároveň uzavírá branný spolek proti nepřátelům. (Holtzendorff, Völkerrecht I., sv. 169.) U Římanů již shledáváme válku omezenu jistými právními pravidly. Že právo dobývalo si více a více půdy i tam, kde vládla síla hrubá, dokazuje r. 1880 vydaná »Příručka zákonů války pozemní«, která nabyla v některých státech téměř officielní platnosti. A tak tedy dle Bluntschliho svá nejvznešenější vítězství dobyl humanní duch lidský tam, kde nejméně dříve právo platilo. Válka stala se sporem států po př. sil politických, z něhož vyňati jsou soukromníci. Pokud tedy platí právo soukromé, trvá mír i ve válce, pokud rozhoduje právo veřejné, nastoupilo nepřátelství a platí právo válečné (Bluntschli, Völkerrecht 35.).

Lidstvo oddaluje se svému ideálu válečnému, jak zřejmě dokazuje ubývání válek a přibývání případů, kdy spor byl rozřešen mezinárodními prostředky smírnými. Ještě 17. století prožilo 60 let v plné válce, v dějinách 18. století až do r. 1815 neuplynulo ani 15 let bez událostí válečných, pak nastává již klidnější tok dějin. Dle Frieda (c. d. 104) bylo rozhodnuto smírnými prostředky

v letech	1794—1800	ve	4	případech	sporných.
»	1801—1820	»	12	»	»
»	1821—1840	»	10	»	»
»	1841—1860	»	25	»	»
»	1861—1880	»	54	»	»
»	1881—1900	»	111	»	»

Od roku 1900 ve čtyřech letech bylo tímto způsobem vyřízeno klidně již 29 sporů, ač počet ten jistě bude ve skutečnosti větší, až budou známy podrobnější zprávy.

Není také divu, vždyť jsou obory lidské práce, jež překročily již hranice států a staly se mezinárodními, aspoň ve společenství států civilisovaných. Obchod a průmysl, náš hospodářský život vůbec jsou tak těsně spiaty s hospodářstvím okolních států, ano, spo-

jení to nedovedl přerušiti ani Atlantický oceán, že stěží vzpomínáme na isolované svého času hospodářství států evropských. Ve službách jeho jest velkolepě rozvětvená síť železniční, poštovní a telefonní, podniky nepopiratelně mezinárodní.

I v ohledu práce duševní nasvědčují tomuto vývoji mezinárodnost vědy — výstřelky šovinismu německého jen toto pravidlo potvrzují —, mezinárodní vědecké výpravy, kongresy, výstavy, ústavy atd.

Isolující politika států na venek jeví se tak býti v přímém odporu s rozvojem věcí. Než, buďme spravedliví; něco se přece změnilo: máme mír, ale — ozbrojený mír.

Avšak náklady ozbrojeného míru drtí národy, jsou příčinou stavu pathologického, války sociální. Všem národům hrozí smrt hladem za těchto příprav k vzájemnému vraždění.

Jest přirozené, že kdo rozeznal tento stav a poznal, jak válka jest nástrojem dvojsečným, počal protestovat, vyhlásil válku válce. Vzniklo hnutí pacifistické.

Bloch ve svém znamenitém díle volá a touží po prohloubení tohoto mírumilovného hnutí, obrací se na politiky, národohospodáře, filosofy a osoby interesované. (Srv. jeho Válku budoucnosti 153.)

Že pacifism vyrostl již z prvních, idealistických počátků v dílo pevné a solidní, ukáže vylíčení jeho podstaty. —

Státy ve skutečnosti ztrácejí svými stálými vojsky to, co chtěly obhajovat, totiž svobodu a neodvislost; ozbrojený mír ničí svobody občanské. A co nad to, podněcuje jen nenávist národů. Nenávist však jest vždy neplodná; nemůže tvořit, nýbrž naopak zabíjí.

Konečně řešení válečné není ještě rozřešení. Válka vyvolává jen válku. »Německo vzalo Francii Elsas-Lothrinsko zbraněmi; dostaneme-li je zase zpět, bude opět Německo připravovati se k odvetě... Jako dva psi se budou rváti, když se tahají o kost.« (Driault, c. d. 329.)

A to nemůže býti posledním slovem civilisace, jelikož lidé jsou pak podobni — kdož ví, zda tak těmto tvorům nekřivdíme? — zvířatům.

Proto »cíl, sledovaný všemi společnostmi míru, jest zařízení právního pořádku mezi národy.« (II. kongres r. 1890.)

Vznik, rozšíření a povaha psaných ústav.

Charles Borgeaud.

Ústava jest základní zákon, dle něhož jest zařízena vláda nějakého státu a jímž se řídí vztahy jednotlivců nebo osob právních k celku. Může býti buď kodifikovanou listinou, textem nebo souhrnem přesných textů uveřejněných v určité době svrchovanou autoritou, nebo jest více méně určitým výsledkem řady jednání zákonodárných, vládních nařízení, právních rozhodnutí, praecedencií a tradic různého původu a nestejné ceny.

K druhu prvnímu náleží většina nynějších ústav, k druhému pak náleží ústava nejstarší, od níž, díváme-li se na to s určitého hlediska, pocházejí všechny ostatní, totiž ústava anglická. Právě tak, jako není učiněn kodifikovaný svod soukromého práva Spojeného Království, tak také není psán jeho základní zákon. Hlasování parlamentární většiny a rozhodnutí nejvyššího soudního dvora mohou ji rozšiřovati nebo omezovati, a tak se přetvořuje neustále. Jest to hradba, která se poddává nátlakem okolností, dostoupí-li tento tlak určitého stupně, zároveň však jest to hradba, která se neláme. Jest stálá a trvalá, ačkoliv jest ohebná, či spíše, protože jest ohebná. Vznik ústavy anglické lze studovati, nelze však o ní říci, kdy vlastně vznikla a kdy byla revidována. Parlament, tato moc složitá, do jejíž činnosti zasahuje společně král, šlechta a lid, jest svrchovaným v usneseních, avšak on ústavu netvoří. Může vynášeti zákony, které budou tvořiti její část, avšak ji samu neustanovuje, právě tak jako ji systematicky nereviduje.

Soustava tato vytvořená politickým vývojem z monarchie feudální, v níž nikdy nebyla navždy přerušena tradice práva veřejného, má enthusiastické obdivovatele mezi liberály jako mezi konservativci. Jedni i druzí — a konservativci snad dříve — budou poznávati své nebezpečí tou měrou, jakou bude Anglie postupovati dále ku předu na cestě demokratické. Ústava, která není napsána, neposkytuje nikterak ve svém celku určitý, konkretní cíl útokům těch, kteří chtějí zaváděti novoty. Poněvadž však náleží obyčejně ke kompetenci parla-

mentu rozšiřovati v ní nebo omezovati obsah jednotlivých usnesení, jest možno zasaditi jí rány nepřímé sice, avšak tím strašlivější, poněvadž neobjevují se rázem a především není patrno, že směřují proti ní.

Studie tato jest věnována ústavodárnému dílu v těch státech, kde jest možno isolovati je tak, aby bylo možno vyvoditi theorii. Omezuji se na země, ostatně čím dále tím četnější, jejichž právo veřejné dovoluje studovati pro sebe moc, jež je uskutečňuje a jejichž politická zařízení jsou založena na základním zákoně, plynoucím z této moci. Autor se snažil postaviti se na stanovisko objektivní, vážně vědecké a výlučně internacionální, a neomezovati různé systémy, jež jsou předmětem jeho badání, myšlenkou, převésti je na platný, trvající systém v tom nebo onom zvláštním státě.

Co pak se týče oné methody, již chceme sledovati, uvidíme, že v ní zaujímá historie vážné místo. Nová škola, jejímiž přívrženci jsou i nejznamenitější vědecká jména německá, obrala si za úkol, rozřešiti problémy práva veřejného, pomíjejíc téměř úplně historické úvahy. Ona prohlásila tak zvanou »methodu juridickou«. Není tu místa, uvažovati o tom, k jakým dospěla výsledkům, probírajíc jednotlivě ústavy té nebo oné země. Jsou velmi pozoruhodny, spíše snad pro váhu osob, které užívají této methody, nežli pro její cenu. Dlužno však připomenouti, že jest tato methoda v oboru srovnávacího zákonodárství choulostivá, nebo z ní snadno mohou vzniknouti nejmrzutější následky. Není nic klamnějšího, nežli srovnávání zařízení různých společností, činí-li se to se stanoviska čistě právního. Methoda tato může poskytovati různé přednosti při studiu práva administrativního, jest však naprosto nevhodná, jakmile se chápeme studia práva ústavního. Zde v zákoně převládá politika a tu jest především třeba obrátiti se k historii, má-li se oceniti dosah tohoto charakteru politického.

Moderní ústavy nejsou systematickým dílem právníků jako nynější nejlepší texty práva soukromého. Byly mnohdy výsledkem theoretických spekulací, málokdy však, mnohem méně, nežli by se to mohlo v každém případě vůbec mysliti, byly jejich výhradním výsledkem. Byly dokonce i ve století filosofů, více nežli v jednom ohledu, dílem času a okolností. Dnes nejsou téměř o nic více; jsou to hlavní stránky ze života národů.

Nelze je vykládati správně mimo knihu, ve kterou byly vepsány. Chce-li někdo srovnávati základní zákon jedné země se zákonem

druhé, nepodívá-li se však při tom velice z blízka na jeho vznik, tu vrhá se do nebezpečí velikých chyb.

K ocenění systému ústavního jest nutno zkoumati vývoj základního zákona, jenž systém ten tvoří, nebo sledovati vývoj tradicionelního práva, k němuž se vztahuje, abychom mohli podati přesný úsudek o všeobecných principech, z nichž systém pochází. To jest umožněno jen badáním, mnohdy ovšem těžkým, které však jediné může předložiti čtenáři premissy k takovým závěrům, jež spočívají na skutečných faktech a nikoli na theoriích více nebo méně libovolných.

Účelem této knihy jest ukázati na to, co lze očekávati od takovéto práce. Hlavní místo zaujímá v ní zákonodárství těch zemí, jejichž právo veřejné jest založeno na principu svrchovanosti národa, poněvadž jsou tyto státy vlastí psaných ústav, a z nich pochází myšlenka, aby ústava byla zaváděna a revidována soustavně.

I.

Národní smlouva vojínů Cromwellových.

Idea kodifikovaného práva veřejného, přesně odlišeného od zákonodárství obyčejného, je idea francouzská a tvoří dnes základ moderního státu, vyjímaje ovšem Velkou Britanii a Uhry, kteréžto výjimky potvrzují jenom pravidlo. Revoluce rozšířila ji po Evropě. Musíme však uznati, že idea ústavy psané jest daleko starší nežli z roku 1789 a že se nezrodila ve Francii.

Do jisté míry sahá tato myšlenka do středního věku a lze říci až ku právu antickému, až k proslulé »lex regia«, z níž se pramenila všemohoucnost římských císařů. Ta však nebyla než formule předávající jim svrchovanost bez obmezení, jakési všeobecné plnomocenství, dávající panovníkům »imperium et potestatem« bez omezení a ohraničení. Ze středního věku známy jsou zase listiny, potvrzující svobody, povolující výsady a přidělující privilegia jednotlivcům nebo celým korporacím: mocným vasalům, královským stavům, obcím a městům, bratrstvům náboženským, společnostem obchodním a cechům řemeslnickým. Neměly ústavy u nás dnes obvyklé, jen prohlašovaly právo každého jednotlivce a omezovaly svrchovanou moc ku prospěchu všeobecnému.

Ústavy, jež si daly kolonie americké, vymanivší se z nadvlády anglické, jsou první, které zaznamenala historie moderního práva veřejného. Podle tvůrců těchto ústav kodifikovalo Národní shromáždění francouzské své dílo a předložilo je králi ve jménu svrcho-

vaného národa. Záleží na tom, aby přesně byl udán jejich původ a aby bylo zjištěno, kde nalezli Američané r. 1776 jejich principy. Badáním tímto budeme moci lépe pochopiti jejich povahu, lépe porozuměti důležitosti a dosahu novot, které uskutečnily tyto ústavy a jejichž výsledky posvětila Revoluce.

»Válka za osvobození Ameriky nebyla bojem mezi dvěma národy — národem anglickým a národem americkým — nýbrž byl to, jako všechny události, které charakterisují pokrok rasy anglosaské, boj mezi dvěma stranami, z nichž jednu tvořili konservativci obou zemí, druhou pak liberálové, a v tomto boji několik nejzuřivějších bitev svedeno bylo v parlamentu anglickém...

Historie těch událostí, jež vedly k veliké puritánské revoluci v XVII. století, jest společná dvěma národům; avšak v reakci, která nastala s návratem zpět uvedené dynastie, upadla ta část kmene anglického, která očekávala výsledek konfliktu v mateřské zemi, znovu pod tíživou moc absolutní, a po nastoupení Viléma III. na trůn přešla pod vládu mocných rodin strany whigů. Vystěhovalci do kolonií zanechali za sebou monarchistické instituce jak v církvi tak i ve státu a zřídili si instituce demokratické. Aby pak strana liberální zachránila tyto demokratické instituce a nikoli aby jich získala, přinutila zemi k veliké a nákladné válce za neodvislost.«

Řádky tyto jsou vyňaty ze spisu Mellena Chamberlaina, bývalého ředitele bibliotheky bostonské a spolupracovníka nedávno vydaného a důležitého díla Justina Winsora o historii obou Amerik.[1] Jest nesnadno jasněji vylíčiti pravou povahu a ráz revoluce americké.

Veliký zápas, který rozdvojil od konce XVI. století plémě anglosaské, jehož první oběti založily si kolonie »Novou Anglii« zvané, a jenž skončil r. 1648 odsouzením Karla I., byl zápasem čistě náboženským. Nastal hned po náboženské reformě mezi lidmi, kteří si z ní přivlastnili principy i s jejich výsledky, kteří nabyli z ní nového ducha, a mezi těmi, kteří, přidrželi se kompromisu Jindřicha VIII., jenž se rozkmotřil s Římem a přece neustal v boji proti Lutherovi, a kteří později šli s Alžbětou, založivší církev na svrchovanosti královské a na episkopátu, zůstávajíce ochránci církevní hierarchie a absolutní moci. Puritáni neboli »nonkonformisté« — tak se záhy nazývali protestující — postavili se rozhodně nejprve proti obřadům anglikánským, brzy na to pak proti episkopátu a svrchovanosti moci královské. Poněvadž však panovník byl hlavou církve, jejíž zájmy nebylo možno odloučiti od zájmů státu, musil spor dříve nebo po-

[1] Narrative and critical history of Amerika. Londres, 1886 - 89, VI —1.-2.

zději ztratiti svůj náboženský ráz. Politické hnutí počalo se za Alžběty, nabylo větší váhy za theoretika Jakuba I. a stalo se za vlády jeho syna, jenž pochopil velmi bystře naučení otcova, zjevnou vzpourou, která si dobyla v krátkém čase vítězství. Věc nonkonformistů stala se od tohoto okamžiku věcí svobody.

Když na vrcholu puritánské revoluce Cromwell nesen byl demokratickým hnutím a přinucen se mu poddati, aby je opanoval, vzniká zvláštní návrh ústavy. Národní smlouva, »Agreement of the people« to byla, kterou předložilo vojsko sněmovně lidu, aby ji schválila a pak zase předložila národu. Tvůrcové této smlouvy měli myšlenku, vyjádřenou prostě listinou samou a vysvětlovanou v časových brošurách, ustanoviti svrchovaný zákon, jenž byl by mimo dosah moci parlamentu, omezoval by jeho moc a výslovným omezením by prohlašoval, jaká jsou práva, jež sám sobě ponechává národ a jichž nesměla by se dotknouti beztrestně žádná autorita. Tato národní smlouva měla dojíti osobního souhlasu občanů zvláštní procedurou, která v ní je určena. Její prohlášení závisí na přijetí národem.[1] V předloze, která byla přijata od pluků a předložena všeobecné radě vojenské, lze nalézti toto pozoruhodné prohlášení: »Moc nynějšího parlamentu a všech budoucích zástupců tohoto národa jest podrobena jejich voličům a vztahuje se, bez souhlasu a bez přispění jiné osoby nebo jiného sboru na zákonodárství, na úřady a soudní dvory, na kontrolu úřadů a úředníků všeho druhu, na prohlašování války a uzavírání míru, na uzavírání smluv s mocnostmi cizími, a vůbec na všechna práva, která voličové sami sobě nevyhradili výslovně nebo implicite.«

A dále ve vyhlášení národních práv lze čísti: »Všechny zákony, dané nebo jež se dají, budou zavazovati každého stejně a nikdo nebude z obyčejné soudní pravomoci, které jsou všichni podrobeni, vyňat ani význačností statků, ani bohatstvím, ani privilejí, ani hodností, ani rodem, ani veřejným postavením.«[2]

---

[1] Viz přípis sněmovně lidu ze dne 20. ledna 1648—9. Cobbets Parliamentary History of England, Londýn 1808, III.

[2] Dříve nežli byl předložen tento návrh lidové ústavy jménem vojska parlamentu, byl jaksi od vojínů Cromwellovi vnucen. Návrh prošel mnohými debattami a byl opravován. Definitivní text jest u Gardinera: *The constitutional documents of the puritan revolution, Oxford 1889.* Text návrhu prvotního do jisté míry je vzácnější a nalézá se v brožuře, uchované v Brit. Mus. *An Agreement of the People for a firm and present Peace, upon graunds of Common-right and Freedome*, 1647. (Národní smlouva pro pevný a stálý mír na základech společného práva a svobody) Brit. Mus. E. 1948. Tento text

Tvůrcové Národní smlouvy (Agreement of the people) tvořili levici strany puritánské, lze-li se ovšem tak vyjádřiti. Byli to »Neodvislí« = Independenté, z jejichž řad bylo z největší části rekrutováno vojsko a jichž neohroženost získala Cromwellovi vítězství u Marston-Moor a u Naseby. Kongregationalismus byl jejich systémem organisace náboženské. Náboženská snášelivost všech křesťanských kultů byl jejich požadavek všem společný. Jejich církve, autonomní a vymaněné z moci hierarchie, spočívaly na smlouvě (Covenant), kterou přijali členové obce a která byla právním základem kongregace. »Na základě tohoto ustanovení,« pravil jeden ze zakladatelů této theorie, »mají kazatelé moc nad věřícím lidem, lid stará se o své kazatele a učitele, a na základě toho dostává se každému členu kongregace také práva a povinností vzhledem k soudruhům.«[1] Církevní svrchovanost náležela sboru a jedině sboru, představiteli Krista. Shromáždění věřících, viditelný pramen vší moci, jmenoval volbou duchovní, starší církevní a diakony a vykonával sám moc exkomunikační.

Lze si snadno vysvětliti, že lidé, kteří zvykli takovýmto způsobem demokracii v církvi, pokoušeli se uskutečniti demokracii i ve státě. Když zakládali republiku, počínali si jako při založení své obce církevní. Chtěli ji zříditi na základě formální smlouvy, pocházející z celku společenského, jemuž přirozeně přiznávali svrchovanou moc. Tito demokraté, jimž hrozilo častokráte v této době revolučního zápasu, že ztratí ve prospěch parlamentu cenu prolité své krve, poznali těžkou zkušeností nutnost výslovné úmluvy, jež by omezovala moc shromáždění a zabezpečovala právo národa.

»Myslím,« psal jeden z jejich vůdců, »že svoboda tohoto národa bude zajištěna opravdu jen tehdy, když bude jasně stanoven rozsah moci poslanecké i jejich mandátu o povahu práva, jehož provádění vyhradil národ sám sobě.«[2]

Plán Národní smlouvy povstal takto z této situace a z těchto myšlenek.

---

v Anglii nebyl znovu ještě otištěn. Francouzský jeho překlad byl uveřejněn v »Jurnales de l'Ecole libre des sciences politiques.« Viz sešit z 15. dubna 1890: Charles Borgeaud: *Premiers programmes de la democratie moderne en Angleterre.*

[1] John Cotton, The way of the Churches of Christ. Londýn 1845. (Brit. Mus, E. 276.)

[2] John Wildman. Truth's Triumph (Triumf pravdy). Londýn 1847—8, p. 11. (Brit. Mus. E. 520.)

Tato ústava, které se nedržel Cromwell o nic více nežli parlament, zůstala však jen návrhem. Přece byla většina oprav, které tu byly zamýšleny, provedena za jeho protektorátu a r. 1653 jeho vláda sama byla zřízena na psané ústavě, zvané »Nástroj ústavy«, vypracované radou důstojníků. Že takové úmluvy, která nespadala v obor kompetence parlamentu, bylo nutno, uznal protektor těmito slovy:

»Ve všech vládách jest třeba míti něco základního, něco jako jest Magna charta, něco stálého a nezměnitelného.

Že se nemohou prohlásiti parlamenty za trvalé, jest principem základním. Avšak jakou záruku poskytuje prostý zákon, aby předešel podobné pohromě, jestliže zákonodárství, jež zákon ustanovilo, může ho zase zrušiti? Může míti takový zákon nějaké trvání? Bude to jen nahnilý provaz, jenž neposkytne žádné bezpečnosti, neboť lidé, již budovu vystavěli, mohou ji zase zbořiti.«[1]

Z naučení, jež dali Cromwellovi vojínové, zapomněl on hlavní bod, že totiž v republikách sebe mocnějších, aby budova mohla trvati, musí býti založena na vůli národa. »Nástroj ústavy« zřízen byl od rady jeho důstojníků a rada Monkova mohla jej zase zrušiti.

Jiné psané ústavy Anglie neměla nikdy.

(Pokračování.)

---

[1] Gardiner, The constitutional documents of the puritan revolution. 314. násl.

Nový Bydžov.
Obraz národohospodářský.

Popis.

Královské věnné město Nový Bydžov prostírá se v úrodném údolí na pravém břehu řeky Cidliny 234 *m* nad hladinou mořskou. Vystavěno je na rovině, která nepatrně na východ k Cidlině se sklání. Touto polohou podmíněna jest úplná pravidelnost města. Náměstí podobá se velikému obdélníku, jehož strany jsou téměř stejně dlouhé. Ve středu stojí socha Panny Marie na vysokém sloupu 9 sochami českých patronů vroubená. Ze středu každé strany vedou 4 hlavní ulice Jičínská, Chlumecká, Hradecká a Husova třída. Rovnoběžně se stranami náměstí jde široká okružní třída tu i tam přerušena menšími ulicemi.

Bydžov dělí se na Vnitřní město, Pražské a Hradecké předměstí a přidělenou osadu Metličany.

Ze starších dob nezachovalo se kromě nepatrných památek, dřevěných budov a několika jmen skoro nic, takže vzhled města je moderní. Veliké, pravidelné a rovné náměstí, široké, přímé ulice.

Ze staveb vyniká chrám sv. Vavřince, vystavěný ve slohu gotickém, věž původně gotická má ukončení barokní, což ruší jednotný dojem. V chrámě na pravé straně je krásně vyřezávaný oltář sv. Václava, dar rodáka novobydžovského architekta Turka. Hlavní oltář a druhý postranní je ve slohu rokokovém, což ruší dojem.

Druhý chrám nejsvětější Trojice, bývalý klášterní na starém hřbitově, byl loni slušně opraven, ale není používán. Chrám na Metličanech ukazuje krajní výstřelek slohu barokového. Před několika léty dostavěn byl nový krásný chrám gotický Panny Marie u nového hřbitova. Má tedy bývalé husitské město katolických chrámů nadbytek. V městském museu zachoval se husitský oltář, který přemalovaný sloužil za katolický oltář v blízké obci Měníku. Když měl býti opraven, nalezena pod vrchní malbou památná malba husitská.

Na náměstí upoutá naše oko gotická radnice z roku 1864, vedle ní nově upravený dům občanské záložny. Naproti radnici zvedá

se nový palác městské spořitelny, který dle návrhu architekta Veyricha je právě dostavěn.

Z domů v ulicích vyniká výstavností okresní dům v české renaissanci malbami a věží zdobený, dům velkoobchodníka Sachsla a nástěnnými malbami zdobený dům pana geometra Jedličky.

Ostatní domy jsou většinou přízemní, na náměstí a v hlavních ulicích jednopatrové, novější dvoupatrové. Starší domy jsou bez ozdob, při novějších již přihlíží se k výzdobě štukatérské. Školy umístěny jsou v rozsáhlých nových budovách, pouze hospodářská škola postrádá vhodné budovy. Nejstarší domy jsou ze dřeva, pozdější z nepálených cihel, novější z vojického pískovce a pálených cihel. Stavbám vadí nízká poloha a proto jsou starší stavby vlhké. Žertovně se říká: »Benátky vystavěny jsou na vodě, Bydžov na blátě.«

Obec Novobydžovská má 2400 jiter rozlohy. Obyvatelů čítá dle posledního sčítání 7361 duši, z nich bylo 7354 Čechů, 7 Němců; 3413 mužů, 3948 žen; katolíků je 7039, evangelíků 15, židů 305 a jeden bez vyznání. Domů jest asi 750.

Majetek obce (lesy, pole, luka, stavby) může býti oceněn asi na 2,000.000 K, dluhy asi na 1,300.000 K.

Rozpočet na rok 1907 vykazuje:

Příjem:		
důchody z obecního jmění	K	31.778·40
příjem z lesního hospodářství	»	24.039·50
příjem z městské elektrárny	»	52.470·—
důchodky a spravedlnosti	»	5.014·—
přirážky, vyjímaje obecní	»	20.410·—
školství	»	15.702·61
náhrady a příspěvky	»	1.937·02
rozličné příjmy	»	60·—
příspěvek spořitelny	»	32.000·—
úhrnem	K	183.411·53
Vydání:		
správní výlohy a úřadní potřeby	K	24.960·—
na zachování a zužitkování obecního jmění	»	8.998·90
na lesní hospodářství	»	17.801·—
na městskou elektrárnu	»	35.600·—
na veřejnou bezpečnost	»	23.812·50
na komunikace	»	9.530·—

na zdravotnictví	»	4.070·—
na chudinství	»	9.681·52
na školství	»	35.691·08
daně a dávky	»	7.988·60
výlohy fundační a kostelního patronátu	»	1.822·90
účely dobročinné, dary a příspěvky	»	3.944·04
různé potřeby obecní	»	4.000·—
úroky z obecních dluhů	»	65.017·56
úhrnem	K	252.918·10
na uplacení obecních dluhů	»	11.060·74
celkem	K	263.978·84
příjmy	»	183.411·53
vydání převyšuje příjmy o	K	80.567·31

Schodek 80.567·31 K uhradí se obecní přirážkou ku přímým daním, jichž předepsáno je asi K 100.700·— a vynese přibližně 80.567·31 K.

Roku 1906 stačila přirážka 55%, ale stálým zadlužováním obce a koupěmi nevýnosných objektů budou přirážky dále vzrůstati.

Školství.

Školství je na stupni přiměřeném. Pro dítky do 6 let je zde zřízena opatrovna a škola mateřská. K obecnému vzdělání slouží obecná škola chlapecká pětitřídní s 5 pobočkami a s 500 žáky, obecná pětitřídní škola dívčí s 5 pobočkami a s 500 žákyněmi. Tato škola je ve správě školských sester de Notre Dame z Horažďovic, které mají zde výstavný klášter u dráhy. Před několika léty chtěly zříditi zde i pokračovací školu pro dívky škole odrostlé, snad i dívčí ústav učitelský, ale opatrní a moudří otcové města s radikální krví jim to zkazili; to jim však pranic nevadí, aby svou mládež dívčí svěřovali výchově v blízkých německých klášteřích. Pak ovšem jsou zbytečné přednášky o ženské otázce a volné škole, které se zde občas pořádají, ale kterých se mimo dělnictvo jiný neúčastní.

Měšťanské školy: a) chlapecká s 3 třídami a s 2 pobočkami a 250 žáky, b) dívčí trojtřídní s 2 pobočkami a 240 žákyněmi. Loni zahájena byla akce, aby při měšťanských školách zřízeny byly IV. ročníky, ale setkala se s neúspěchem. Pokrokoví lidé se domnívají, že Bydžov by se dobře hodil pro zřízení dívčího lycea, ale lidé, na nichž rozhodnutí záleží, mají dosud málo pochopení pro po-

krokové vzdělání. Potomci budou jednou vypravovati, jak opatrni byli jejich otcové.

Při měšťanské škole chlapecké zřízena je průmyslová škola pokračovací dvojtřídní se dvěma pobočkami a dvěma přípravkami; obchodní dvojtřídní pro učně kupecké.

Pro dívky škole odrostlé zřídila obec průmyslovou školu pokračovací r. 1897. Vyučuje se dušesloví a vychovatelství, českému jazyku a literatuře, jazyku německému, počtům, účetnictví, nauce o domácím hospodářství, kreslení, šití a žehlení prádla, šití šatů, vaření. Účelem školy jest poskytnouti dívkám příležitosti, aby vědomosti ve škole nabyté doplnily, praktickým potřebám přizpůsobily a nemusily v ústavech německých a soukromých pensionátech vyhledávati toho, čeho jim doma za levný peníz veřejná škola poskytnouti může.

Škola má 2 třídy a 80 žákyň. Vytknouti dlužno, že příliš mnoho času věnuje se ženským ručním pracím a že dívky k samostatnému postavení nevychovává.

Pro selské synky zřízena je zde zimní hospodářská škola o 2 třídách se 40—50 žáky. S podivením je, že nezřídí se zde celoroční škola rolnická, ježto zde je střed úrodného údolí Cidliny a lidé daleko široko zabývají se zemědělstvím.

Občas pořádají se zde kursy a přednášky o ovocnářství, mlékařství, vinařství, ale s výsledkem nepatrným.

C. k. reálné a vyšší gymnasium s 208 žáky. Ježto okolní města Jičín, Hradec Králové, Pardubice, Mladá Boleslav mají hojnost středních škol, je zdejší gymnasium omezeno jen na své okolí a proto nevykazuje veliký počet žáků. Je nejvýš nutno, aby zřídila se jednotná škola střední a vyučování latině a řečtině omezilo se na míru nejmenší, ježto v praktickém životě upotřebení nedocházejí. Do té doby snad by prospělo, kdyby vyšší třídy proměněny byly v oddělení reálné.

Odborných škol zde není, okolní města Bydžov předstihla. Jičín zřídil si ústav učitelský, Hradec ústav učitelský a obchodní akademii, Hořice školu obchodní a odbornou školu sochařsko-kamenickou.

Úřady.

Z úřadů sluší jmenovati c. k. okresní soud, c. k. okresní hejtmanství, c. k. hlavní berní úřad, c. k. poštovní, telegrafní a telefonní úřad, c. k. evidence katastru daně pozemkové, c. k. okresní technickou finanční kontrolu, velitelství c. k. okresní finanční stráže, c. k. okresní četnické velitelství, c. k. cejchovní a cestmistrovský úřad.

Peněžní ústavy.

Mezi peněžními ústavy prvé místo zaujímá městská spořitelna, podružný ústav rakousko-uherské banky. Zúrokuje veškeré vklady 4%. Poskytuje zápůjčky hypoteční na zástavu domů a pozemků, eskomptuje směnky, udílí zálohy na cenné papíry. Reservní fond 451.000 K, vklady 8,153.000 K, zápůjčky 7.370.000 K, čistý zisk as 35.000 K. Je viděti, že spořitelna dobře vedena mohla by se státi velikou mocí peněžní. Avšak úzkoprsost a časté změny v ředitelstvu překážejí rozvinouti se tomuto ústavu, jak by mohl.

Občanská záložna, zapsané společenstvo s ručením omezeným, zúrokuje vklady 4%. Reservní fond 263.451 K, závodní podíly 91.500 K, vklady 2,213.000 K, půjčky 2,00.000 K. Poskytuje zápůjčky na hypotéky, na směnky na 5½%, eskomptuje směnky. Obrat pokladní 3,000.000 K. Z bilance je patrno, že záložna hledí vyhověti veškerým moderním požadavkům a proto rok od roku utěšeně zkvétá.

Okresní hospodářská záložna má kmenového jmění asi 65.000 K, vkladů 500.000 K, reservní fond 20.000 K, půjčky 600.000 K, obrat pokladní 900.000 K. Kdežto městská spořitelna půjčuje hlavně na hypotéky, hospodářská záložna opět na směnky, ačkoli by se dal očekávati poměr obrácený, poněvadž vypůjčovateli z hospodářské záložny jsou hlavně rolníci, z městské spořitelny řemeslníci a obchodníci.

Specialitou novobydžovskou jest partikulární pokladna, o níž se neví, jak povstala a dnes je společným majetkem »měšťanů«. Její jmění asi 160.000 K sestává z pozemků, ovocných sadů, proutnic, budov a kapitálů; nynější příjmy tvoří nájem a poplatek za přijetí. Kdo se chce státi měšťanem, zaplatí jednou pro vždy 60—200 K za přijetí dle svého majetku. Za to má právo na požitky z pokladny. Za jeho dítky platí se školní plat a ve stáří dostává peněžitou podporu. Pokladna podporuje též školy a dobročinné ústavy. Dříve se vedla správa pokladny nedbale, není ve městě staršího měšťana, který měl pole, aby ku svému poli část pole partikulární pokladny nepřioral. Dlouho platila pokladna za přioranou část daň a »měšťan« bral užitek. Hotových peněz užívalo se ve prospěch obce, k volebním agitacím a k jiným účelům. Poslední léta byl boj o správu pokladny, obecní výbor chtěl míti správu ve svých rukou, měšťané však mu ji nechtěli přepustiti. Spor vedl se až před správní soudní dvůr. Dnes mají správu pokladny měšťané ve svých rukou a obec si vyhradila dozor.

Průmysl.

Akciová společnost ku výrobě usní a koženého zboží. Akciový kapitál 1,500.000 K v 7500 akciích po 200 K. V roce 1900 vyplácena byla dividenda 6%, roku 1901 4%, r. 1902 4%, za roky 1903—4 žádná, za rok 1905 opět 4%; na budoucí léta není opět naděje, že se bude dividenda vypláceti. Vysoké platy neschopným úředníkům, kteří z protekce byli ustanovováni řediteli a kteří teprv pokusy v továrně dělali, stálé spory s dělnictvem, které je stávkám náchylno a špatné obchody zaviňují, že továrna neprosperuje. Zde vidíme rozdíl mezi podnikem vedeným jednotlivcem a akciovou společností. Z nepatrné dílny koželužské dřívější majitel, Jonáš Bergmann, podnikavý muž, učinil rozsáhlou a velkolepou továrnu, kdežto jiné malé dílny koželužské v Bydžově zahynuly. Jonáš Bergmann zbohatl hlavně výnosnými dodávkami vojenskými, vyráběl obuv a torby pro vojsko. Když pozoroval v poslední době, že závod tolik nevynáší co dříve, a že již sám je starý ku řízení závodu a že má ku stáru několik milionů nashromážděno, umínil si továrnu prodati. Jelikož se nenašel kupec, který by továrnu koupil a zaplatil, provedla »pražská úvěrní banka«, dříve »úvěrní banka v Kolíně« proměnu této továrny v akciovou společnost. Řediteli B. Luriovi nabídnuto 15.000 K platu a nádherný byt v továrně. Ale než rok minul, dala správní rada p. řediteli výpověď. Hovořilo se mnoho o různých ztrátách v továrně, ale akcionáři se nedozvěděli nic, než že se dividenda vypláceti nebude. Různí jednatelé při kupování akcií slibovali 12% dividendu, ale jak zkušenost ukazuje, je lépe míti peníze na 4% v záložně než uložiti je v akciích, které nenesou jistě dividendy. Dříve byla správa německá, ale nyní, když několik českých vlastenců dostalo se do správní rady, snad se poměry změní. Dělnictva zaměstnává továrna na 200 lidí. Polovina dělnictva jsou vyučení koželuzi, ostatní obuvníci, řemenáři, sedláři a pod., kteří řemesla zanechali a chodí raději do továrny, kde za 2—3 K denně pracují.

Přesvědčením politickým je dělnictvo sociálně demokratické a velice solidární. Dříve podporováno bylo mravně i hmotně některými úředníky židovskými a proto vystupovalo na obranu židů. Středisko své mají ve vzdělávacím spolku »Bratrství« a v »Politickém klubu sociálně demokratickém«. Jsou dobře organisováni. Již několikrát solidárně žádali za zvýšení mzdy, a když jim nebylo vyhověno, ohlásili a provedli stávku, dokud jejich požadavkům vyhověno nebylo. Dříve byli i politicky i spolkově činnými; dnes činnost jejich ochabla. Kromě několika bezvýznamných schůzí nekonali nic. Loni

pořádali dlouhou stávku, kterou však prohráli. Ředitel Macháček, jemuž správní rada dala plnou moc, stávkáře přemohl, ale jaká ironie — za několik neděl po ukončení stávky sám dostal výpověď z továrny a musil na hodinu své místo opustiti.

Spolkový rolnický cukrovar má akciový kapitál 600.000 K v 1500 akciích po 400 K. Dividenda 7%. Vystavěn na místě starého soukromého cukrovaru r. 1870. Na počátku by se mu dobře vedlo, kdyby úřednictvo měl schopnější a správní radu trochu energickou. Ale tenkráte se na »něco« nehledělo, cukr posílal se po Cidlině a Labi přímo do Hamburku beze cla, rozdílely se tučné dividendy, aby akcionáři mlčeli a dělaly se dluhy, aby se dividendy vypláceti mohly. Myslilo se, že zlatý věk cukrovarů bude trvati věčně a že se později nahradí, co se dříve prohospodařilo. Když nastala cukrovarnická krise, teprv se poznalo, jak hluboko cukrovar zabředl. Učinila se náprava, přestaly se vypláceti dividendy, ale cukrovar přivésti k rozkvětu již se nezdařilo. Ačkoli se vyplácela dividenda 7%, nestoupla kursovní cena akcií nad 280 K. Následkem vysoké cukerní daně, zrušení premií klesla výroba cukru a cena akcií ještě více. Ježto kolem Bydžova je výborná půda pro pěstování cukrovky, činil příjem za cukrovku nejlepší příjem hospodářský, o který nyní náš rolník přichází, poněvadž za levnou cenu řepy nemůže pěstovati, ježto se nevyplácí. Kampaň trvá 1½—2 měsíce a poskytuje dělnictvu, které práce polní skončilo, slušný výdělek. Loni udál se případ, jak lehkomyslně se správa akciových podniků vede. Bez vědomí správní rady půjčili ředitel a účetní předsedovi správní rady 20.000 K a když na jeho jmění po jeho smrti byl uvalen konkurs, měl cukrovar o peníze přijíti — za náhradu dostal několik jiter pole.

Právovárečný pivovar, postavený r. 1696 nákladem 73 várníků, od té doby několikrát přestavován a dostavován. Historie vypsána ve zvláštním spisku. Když počato bylo se strojní výrobou, dán pivovar v nájem sládkovi J. Benešovi, nájem byl skrovný, právovárečníci nechtěli nic opravovati ani stavěti, takže nájemce sám i sklepy na svůj náklad vystavěti si musil. Pivovar sešel tak, že když staré opotřebované stroje nechtěli právovárečníci nahraditi novými, nájemce již pivovar ani v nájem vzíti nechtěl. Pivo bylo špatné, takže se i v Bydžově málo čepovalo. V tom čase nájemce pivovaru Smidarského J. Schreiber, koupil místo v Metličanech a chystal se vystavěti veliký moderní pivovar parostrojní, a tím by byl právovárečný úplně zničil. Schreiber chtěl koupiti i pivovar právovárečníci, ale s předsedou jeho Pekárkem nemohli se dohodnouti o cenu. Várníci nechtěli žád-

ného nákladu na znovuzřízení pivovaru dáti, ježto dlouhá léta o užitku ani neslyšeli. Hrozila mu tedy úplná záhuba. Avšak konkurence a strach o bytí přivedl pivovar nepředvídaně k životu. R. 1894 se utvořila akciová společnost, najala pivovar od várníků na 12 let za 45—60 kr. za každý hl. uvařeného piva. Na dluh vystavěny nové veliké sklepy, r. 1896 podniknuta nutná oprava pivovaru, opatřeny nové moderní stroje, zaveden elektrický pohon, přijati mladí a energičtí úředníci, vařeno dobré pivo a pivovar počal zkvétati.

Jak pivovar v osvědčených rukou zkvétá, ukazuje tato tabulka:

r. 1895	bylo	várek	197	a	uvař.	piva	11.820	hl, nájemné	10.638	K
» 1896	»	»	224	»	»		13.440	» »	12.150	»
» 1897	»	»	211	»	»		12.660	» »	11.660	»
» 1898	»	»	231	»	»		13.860	» »	13.860	»
» 1899	»	»	275	»	»		16.500	» »	18.810	»
» 1900	»	»	290	»	»		17.400	» »	18.836	»
» 1901	»	»	296	»	»		17.760	» »	20.245	»
» 1902	»	»	262	»	»		15.720	» »	17.920	»
» 1903	»	»	288	»	»		17.280	» »	19.699	»
» 1904	»	»	310	»	»		18.600	» »	31.204	»
» 1905	»	»	292	»	»		17.520	» »	19.972	»
» 1906	»	»	334	»	»		20.040	» »	22.845	»

Jak z tabulky je zřejmo, za 10 let se výroba zdvojnásobila. Konkurence také někdy je dobrá, jinak by oba pivovary tak dobře neprosperovaly.

Kapitál akciové společnosti jest 120.000 K rozdělený na 60 akcií po 2000 K, která nese ročně 300 K užitku; mimo to je uložen velký reservní fond, takže dnes žádný akcii, za kterou dal 1400 K, za 4000 K neprodá. Z toho je viděti, že by každý závod dobře prospíval, jen kdyby byl řádně a poctivě spravován. Loňským rokem končil nájem a varníci sami utvořili společnost a převzali pivovar do vlastní správy.

Parostrojní pivovar J. Schreiber a spol. měl dříve větší, nyní menší výrobu piva. Jelikož veškeré budovy jsou pohromadě a na všech stranách je volný, má výhodu před parostrojním, který pivo do sklepů musí převážeti. Kdežto Schreibrův pivovar má odbyt v okrese i v okolních městech (Hradec Králové, Chlumec, Pardubice, Nechanice atd.), konsumentem piva právovárečného je hlavně Nový Bydžov. Původně měl Schreiber najatý pivovar panský ve Smidarech. Když sobě nastřádal potřebných peněz, spojil se se dvěma společníky a vystavěl velký pivovar v Bydžově. Později vyplatil podíly společníkům, zaplatil jim velikou sumu peněz za odstoupení

a stal se tudíž sám jediným majitelem. Dnes vede pivovar syn jeho Arnošt Schreiber.

Městská ústřední stanice elektrická postavena nákladem obce r. 1895 firmou Bartelmus, Donát a spol. v Brně. Má 2 parní stroje, 3 kotle, 2 stroje dynamoelektrické a baterii akkumulatorovou se 182 články. Vyrobené síly užívá se ku osvětlování města a budov a ku hnaní strojů. Když se zařizovala, vypravovalo se, jak levné bude světlo, jak průmysl pomocí síly elektrické zkvete a pod: Po mnohaleté zkušenosti může se říci, že světlo elektrické je velmi drahé, síly elektrické užívají asi 4 závody a že ročně je z této centrály jen deficit. Stroje dodány slabé, některé již musely býti nahrazeny novými, dřevěné sloupy prohnívají, často nutno je vyměniti a tak hledí z toho vychvalovaného podniku pouze deficit, který uhradí se přirážkou na útraty poplatníků.

Továrna na kotle a stroje J. Schrolla ukazuje, kam pilný a snaživý průmyslník dojíti může. Z malé dílny tu zřízena pěkná továrna, která pomohla majiteli ku slušné zámožnosti. Vyrábí hlavně měděné kotle, které zasílá daleko.

Továrna na cikorii dříve Ant. Radimský syn nyní J. Hynek. Za řízení Antonína Radimského továrna prospívala a majitel zbohatnul. Když přepustil továrnu svému synovi závod hynul, až konečně přestal pracovati. Dlouho ležel ladem, až jej levně ukoupil nynější majitel. Pro nedostatek peněžitých prostředků a malou podnikavost nerozmáhá se závod, jak by mohl.

Zde jsou nejlepší podmínky pro podobný závod. Půda kolem Bydžova svědčí výborně ku pěstování čekanky a cukrovky a ceny jsou nyní dosti nízké. Blízké okolí stačilo by zásobiti továrnu laciným a dobrým materialem.

Levné dělnické síly by se též našly a je tedy jen třeba dobrého odborníka k výrobě cikorie a obchodníka ku prodeji.

Prospívá-li továrna na cikorii J. Balounka v blízkých Humburkách a Matěje Buvy syna ve Vysokém Veselí; prospívá-li akciová továrna v Kolíně, že vyplácí až 20% dividendu, tož by prospívati mohla i podobná továrna v Novém Bydžově. Chybou jest, že továrna není při dráze a nemá na blízku vody. Mezi továrnou a drahou vystavěn je klášter školských sester, který by dnes rozšiřování továrny ku dráze bránil, před několika léty se mohly pozemky, na kterých klášter stojí, za slušnou cenu koupiti. Dlouho chodili okolo zaniklé továrny lidé a neviděli, že vlastně v ní zakopán je poklad, až koupí ji řádný odborník, budou mu záviděti.

Parní piły jsou zde dvě, Josefa Honse přímo u nádraží a Ludvíka Kefera u Chudonic. Jelikož v okolí není vysokých lesů, přiváží se potřebné dříví z dalekých panství buď drahou neb povozy, a to z Kumburského, Hořického a j.

Ježto průmysl dřevařský odkázán je krýti svou potřebu pouze u majitelů pil parních, vynášejí ročně slušný čistý zisk, který rozmnožen je ziskem i z prodeje uhlí, který oba majitelé provozují. Obec Novobydžovská má veliké lesy, ale dříví k palivu ponechává v nich. Kdyby dala převézti dříví z lesů do města, vydělala by na něm slušný peníz, poněvadž je obtížno na př. na 1 m. dříví jednati povoz.

Cihelny jsou tři: Továrna cihlářských výrobků firmy Antonín Rejthárek, Frant. Peřina a Alois Jedlička, kruhová cihelna Jana Lhoty a firmy Antoš, Špála, Holman. Kdežto prvá je v rozkvětu, druhá stálým dostavováním, přestavováním a šetřením ještě významu nenabyla. Třetí s první konkuruje. Počátek prvé byl skrovný. Obchodník Doležal koupil starou cihelnu za několik set zlatých. Věda, že nedostává se mu ani odborné znalosti ani kapitálu k velkému podniku, vstoupil ve spolek se stavitelem Al. Jedličkou a obchodníkem Frant. Peřinou a hle společnou prací povznesli svůj závod na vysoký stupeň, že patří mezi nejvýnosnější závody v Bydžově. Dělnictva zaměstnává mnoho a je poměrně slušně placeno. Dělnictvo je dosti pokročilé a organisované, politickým vyznáním sociálně demokratické. Když bratří Doležalové chtěli postaviti tkalcovnu, vystoupili ze spolku a místo nich nastoupil Ant. Rejthárek, ředitel cukrovaru.

Válcový mlýn a tkalcovna dříve Josefa Poura; nyní mlýn koupili Šimona Kleina dědicové a přivedou jej k rozkvětu. Tkalcovnu koupil Neuman, obchodník z Liberce. Zde opět vidíme, že závody v rukou neodborníka nemohou se povznésti, ale v rukou odborníků zajisté zkvetou. Tkalcovna hnána byla částečně silou vodní, částečně parou. Zhotovuje nejlevnější druhy zboží bavlněného a odbývá je z malé části v N. Bydžově a z větší části zasílá jinam. Dělnic zaměstnává 50—100, denní mzda kolem 70 h je ovšem nevábí a proto není divu, když nastanou práce polní, že většina dělnic zůstává doma při polních pracích.

Jen nepatrné procento dělnic je z Bydžova, většinou jsou z blízkých chudých osad Prasku, Králík a j., docházejíce do továrny ze vzdálenosti 1 hodiny, což zvláště v zimě, kdy se nejvíce pracuje, není nikterak lákavé. Jelikož dělnice jen z nouze do továrny docházejí, nejsou i při práci dosti zručné.

Zdejší mlýny Kleinův a Noskův nestačí krýti potřebu moučných výrobků a proto jsou zde sklady mouky též jiných velkozávodů, hlavně Šimona Kleina synové ve Smiřicích, J. Daubka v Brněnci. Uherská mouka se i sem, pokud je známo, dováží. Před několika lety vystavěla firma J. B. Doležal synové a spol. novou tkalcovnu na bavlněné zboží u samé dráhy. Letos převzal továrnu bývalý společník J. Řezáč. Přejeme tomuto závodu, aby byl počátkem průmyslového rozvoje v městě.

Zemědělství je v Bydžově podřízeného významu; když cena cukrovky klesla, klesl hlavní zdroj příjmů, a majitelé polí většinou je pronajali a ponechali si jen luka pro píci a tolik polí, kolik nutně potřebovali, nájemci pak ještě významu se nedomohli. Za to okolí Bydžova je zemědělské. Na polích pěstuje se též zelenina: zelí, cibule, celer, mák atd.

Zde jsou velmi výhodné podmínky velkoprůmyslu. Lidé se sice vymlouvají, že není zde dostatek kapitálu, že není vodní síly, ale to jsou jen plané výmluvy. Ovšem že nemohou se podniknouti rozsáhlé továrny bez kapitálu, jako se to stávalo před 50 léty, ale potřebný kapitál by se lehce sehnal akciemi, mimo to mnozí jednotlivci zde jsou dosti zámožní.

Příhodná stavební místa jsou okolo celého Bydžova, ježto je zde krajina rovinatá. Vodní síly není, Cidlina teče povlovně, ale potřebné vody má dostatek, ostatně veliké závody průmyslové nemohou se omezovati na nestálou sílu vodní a hleděti si musí síly parní, elektrické a pod., ježto jsou stálé.

Stavby jsou přiměřené co do ceny. Potřebný kámen dodávají blízké skály vojické a dobré cihly zdejší kruhovky. Podobně je to i s byty pro dělníky. Stavbou továrny a dělnických bytů povznesl by se průmysl stavební, který dnes je v naprostém úpadku.

Dělnictvo kromě Bydžova docházelo by z okolních vesnic, vždyť do rafinerie Skřivanské docházejí dělníci denně ze vzdálenosti až 2 hodin. Ježto okolí je zemědělské, žilo by levně, neb potraviny jsou lacinější než v Podkrkonoší. Nyní dělnictvo, nenalézajíc stálého zaměstnání celoročního zde, odchází odtud, odlidňuje venkov, poněvadž zavedením hospodářských strojů přišlo o práci, a odchází do průmyslových krajin krkonošských, kde v továrnách obdrží výdělek větší a stálý. Ale poněvadž přelidněním údolí v Podkrkonoší nemohou tamní krajiny dodávati obyvatelům dostatek potravin, dovážejí se potraviny tam z krajů našich; avšak dovozem a ziskem obchodníků zdražují se i dvojnásobně, a proto dělnictvo žije dráže, a oč má větší

výdělek v továrně, o tolik více platí za byt a stravu a nezbývá mu tudíž ničeho. Proto by dělnictvu bylo milejší, kdyby mohlo zůstati ve své domovině a spokojilo by se s výdělkem menším, poněvadž by zde ušetřilo na bytě a stravě.

P o d n i k a v o s t chybí našim lidem. Hořice nemají vody, nemají takové spojení železniční jako Nový Bydžov, a přece podnikavostí obyvatelstva vzrůstají na město průmyslové, které brzo Bydžov zastíní. Jako ve středověku byla řemesla a obchod životními tepnami měst, jest nyní hlavní tepnou, vlastně srdcem života městského velkoprůmysl. Města, ve kterých se zavádějí závody velkoprůmyslové, rostou, bohatnou, města, která jich nemají, chudnou a odlidňují se. Odmysleme si od Liberce, Jablonce n. N. a jiných měst továrny, a stanou se bídnými horskými vesnicemi, nezavede-li se v Bydžově velkoprůmysl, klesne po čase na venkovskou vesnici.

(Pokračování.)

O pojišťovací matematice.

Emil Schönbaum.

Roku 1761 podalo 82 vážených občanů anglických parlamentu žádost za dovolení, aby směli zříditi pojišť. společnost, »která bude spočívati ku prospěchu pojištěných na nových, dosud neužitých methodách«.[1] Touto methodou bylo systematické užívání tabulek úmrtnosti. Přes odpor společností již existujících podařilo se provésti ustavení se společnosti »Equitable« po odstranění různých nesnází r. 1765. Mladá společnost znamenala brzo značné úspěchy. Získala znamenitého odborníka, statistika Pricea, a první jeho čin bylo snížení prémií na základě proslulé úmrtní tabulky Northamptonu. Toto snížení bylo velmi značné a přes to docílila společnost notného zisku.

Jest třeba uznati, že pro racionelní provozování pojišťování byly již po delší dobu všechny předpoklady dány. Počet pravděpodobnosti, který vznikl z praktických úloh o hře, dosáhl již znamenitého stupně rozvoje; statistické zužitkování záznamů politických i církevních o porodech a úmrtích nebylo ničím neznámým; byly tu již práce de Witta Halleye, Pettyho, Graunta, Deparcieuxa a jiných; byly tu tontiny, společnosti zřizované státy za účely finančními, založené na této myšlence: Účastníci zaplatili určitý obnos. Úroky celé splacené sumy se rozdílely stejným podílem mezi členy tontiny. Dobře pochodil, kdo zůstal déle na živu, protože připadly mu podíly jiných již zemřelých členů; nejlépe pochodil stát, který si opatřil za laciný úrok peníze. Zkušenosti získané vymíráním členů tontin byly záhy využitkovány ke konstrukci tabulek úmrtnosti. Deparcieux odvodil z nich svou proslulou tabulku. Byly tu dále společnosti pojišťovací Amicable, Royal, Exchange a j., založené na chatrných základech, diskreditující vlastně myšlenku pojišťování. Teprve »Equitable Society« nalezla cestu, na níž byl pro životní pojišťování možný pokrok.

Úspěchy společnosti Equitable lákaly k následování. A vskutku vznikala nejprve v Anglii, pak na kontinentě a v Americe jedna

[1] Karup: Handbuch der Lebensversicherung.

společnost za druhou. Mnoho solidně založených, mnoho nesolidně (»the bubble companies«). V periodě 1844—1867 zastavilo své obchody v Anglii na 230 společností, jednak zkrachovavších, jednak postoupivších pojištěné životy pod cenou jiným společnostem. Přes to je vývoj pojišťování vůbec a nejdůležitějšího oboru: ž i v o t n í h o, úžasný. Ale nechť mluví číslice!

R. 1800 obnášela úhrnná suma pojištěná u všech ústavů životních 118 millionů korun, r. 1825 již 1643 mil. R. 1850 stoupla na 4000 millionů, v r. 1875 obnášel pojištěný kapitál 23 milliard a v roce 1900 na 75 milliard korun.

Jednotlivé státy a země participují na těchto číslicích nestejným způsobem. O tom pěkně informuje tabulka následující.[1]

Státy	r. 1800		r. 1850		r. 1900	
	Milliony korun	Počet ústavů	Milliony korun	Počet ústavů	Milliony korun	Počet ústavů
Amerika	39	5	696	38	40.000	229
Anglie	68	14	2793	91	15.000	222
Německo	—	—	233	56	7.884	227
Francie	0	2	160	52	3.400	116
Rakousko-Uhersko .	—	—	60	13	3.217	77
Rusko	—	—	7	7	1.320	19
Hollandsko	—	—	4·5	12	1.116	48
Švýcarsko	—	—	2·8	3	628	23

Zajímavé je rapidní stoupání cifer v posledním padesátileti. Kdybychom vyšetřovali menší intervaly časové, byl by výsledek ještě více překvapující.

Rovněž pozoruhodné je přesunutí pořadu zemí. Anglie, kolébka životního pojišťování, dostává se na druhé místo a v čelo vstupují Spojené Státy se svými obrovskými ústavy a pojištěnými kapitály. Ty nejsou ovšem vždy zárukou solidního a pořádného vedení, jak dokazují skandály v poslední době v Americe mnoho přetřásané.

V procentech má Amerika na celé pojištěné sumě podíl 53%, Anglie 20%, Německo 10%, Francie 4·4%, Rakousko-Uhersko 4·2%. Všechny tyto číslice nejsou nikterak přesné. Neboť především je povinná statistika zavedena ne ve všech státech, dále vztahuje se jen na veliké ústavy, malé pensijní fondy se vymykají téměř vší statistice. Při tvoření srovnávacích úsudků je třeba připomenouti si, že sociální pojištění je úplně téměř provedeno jen v Německu.

Nesmírný rozvoj pojišťování životního jest tedy zřejmý. V ulicích hlavních měst vznikají nádherné paláce ústavů, nesoucích pyšná

[1] Manes: Versicherungswesen 1905 str. 44 a násled.

jména, pro zástupy úředníků: direktorů, subdirektorů, generálních representantů, generálních agentů, inspektorů, účetních, sekretářů atd. Venkov i města činí nejistými armády agentů, přemlouvajících, vymlouvajících, vemlouvajících, jichž jedinou kvalifikací bývají často dobré plíce.[1] Konkurrence vzniká se všemi svými zlými i dobrými následky: Zlevnění tarifů, nepomíjitelnost police po 3ročním trvání, připouští se sebevražda po určité karenční době, do podmínek smlouvy se zabírá i válečné risiko, takže ústav platí též, padne-li pojištěný ve válce, usnadňuje se pojištěnému podržení police poskytováním půjček, což je ovšem pro ústavy spojeno s pohodlným a jistým výdělkem. Ostrá konkurence dohání k tvoření svazů a kartelů s dobrými i špatnými výsledky.

Stát obrací rovněž svou pozornost k rychle mohutnícím ústavům. Povstává celá literatura o státním dozoru a jeho mezích, o sestátnění, pozemštění. Vyvíjí se též (ovšem obvyklým pomalým tempem) pojišťovací právo, a snad dojde někdy ke kodifikaci. V ministerstvech zřizují se zvláštní departements, mající úkolem bdíti nad spolehlivostí ústavů, dbáti zájmu pojištěných, vymáhati různé statistické záznamy k snazšímu provádění státní kontroly. A je pochopitelná tato péče státu o milliardy, jež ukládají jeho občané pro těžké doby v ústavech. Stát předpisuje ústavům, jak mají účtovati, přikazuje, jak počítati reservy, jak ukládati reservy, a to vše, aby ústavy mohly dostáti přejatým závazkům. Ani zde nesmí se ale překročiti jistá mez, aby nebyl vývoj zadržen.

Uznání zasluhuje též podivuhodná elastičnost pojišťování. Každý rok přináší nové druhy, a počet kombinací vzrůstá do nepřehledna. Obzvláště důležito je kombinování životních pojistek s pojištěním invalidním: placení premií přestává, nastoupí-li invalidita.

Jsou ovšem mnohé předpoklady, které teprve umožňují racionelní provádění myšlenky pojišťovací. Kde jich není, tam brzo dostaví se nezdar. Na prvém místě stojí tu možnost statistiky a možnost třídíti risika. — Tato podmínka je také po většině splněna u různých druhů pojišťování věcného, a technika pojištění proti ohni vykazuje vskutku finessy značné. Tak je tomu i při jiných odvětvích. P o j i š ť o v a c í m a t h e m a t i k a mohla se ale vyvinouti a vyvinula se vskutku pouze při pojišťování na život. Neboť zde jsou předpoklady pro po-

1 Proti nezdravým výhonkům agentství se v poslední době vymýšlejí různé prostředky, hlavně ve vyměřování provise zdá se ležeti prostředek, zabrániti agentům, aby sháněli za každou cenu nové smlouvy. Pro popularisaci myšlenky pojišťování učinili agenti ovšem mnoho.

užití počtu pravděpodobnosti v míře značné splněny, ač ovšem nikoli úplné, jak v dalším uvidíme. Theorie životního pojišťování stojí na stupni vysokém a zdokonaluje se neustále. Také svým hospodářským významem zastiňuje životní pojišťování jiné druhy. V následující tabulce, vyňaté z Manes »Versicherungswesen«, přihlížíme jen k hlavním odvětvím.

R. 1902 bylo vyplaceno v německé říši pojišťovnami stranám za vykázané škody

v životním pojišťování	179,110.646	marek
v pojišťování proti úrazům a ručení	17,268.079	»
» » dopravním	42,504.263	»
» » proti ohni	104,688.988	»
» » skla	2,630.293	»
» » proti krupobití	27,147.012	»
» » dobytka	9,414.486	»
» » proti vloupání	729.291	»
» » proti vichřicím	20.187	»
» » proti poškození vodovodů	247.346	»
» zajišťování (Rückversicherung)	90,546.072	»

Pod pojištěním životním rozumíme obyčejně následující druhy: 1. Pojištění důchodů (Rentenversicherung). 2. Pojištění na smrt (Todesfallversicherung). 3. Smíšené pojištění (Gemischte Versicherung). 4. Pojištění na dožití (Erlebensversicherung). Poslední 3 druhy se shrnují často pod společným názvem: Kapitalversicherung. Rozdíly tyto jsou vnější formy. Nejoblíbenějším druhem jest nyní pojištění smíšené.

K životnímu počítá se ještě pojištění invalidní a nemocenské. Jsou-li ale pro životní dány statistické základy v podobě četných důmyslně konstruovaných tabulek, schází pro poslední 2 druhy materiál, anebo je příliš jednostranný, opíraje se o zvláštní třídy populace, jichž úmrtnost, invalidita i morbidita je ovládána různými zvláštními příčinami.

V následujících řádkách chceme z množství otázek týkajících se životního pojišťování probrati několik, které by měly státi v čele a předem býti zodpovědčny. Při tom nemůžeme ovšem jíti do hloubky, neboť mathematická formulace nám zůstává zapovězena. Jeví se v poslední době hlavně v Německu mnoho zájmu o pojišťování, vycházejí velmi dobré populární knihy o mathematické stránce věci. A je zdravý ten zájem. Zajisté měl by každý, kdo těžce uspořené své peníze ukládá, věděti něco o tom, jak se vypočítává jeho prémie,

co je to reserva atd. Z množství dobrých populárních knih, vyžadujících jen trochu obratnosti v mathematice, uvádíme van Schevichaven: Vom Leben und Sterben, Tarncke: Die Rechnungsgrundlagen der Lebensversicherung, K. Wagner: Ein Besuch beim Versicherungstechniker, Schouten: Lebensversicherung, Löwy: Versicherungsmathematik a jiné. Mnohem hlubší znalosti matematiky vyžadují Landré: Mathematischtechnische Kapitel der Lebensversicherung, King: Textbook of insurance a j. Z invalidního pojišťování zasluhují zmínky: Meyer H.: Rechnungen bei den Pensionsfonds a starší Falkowicz: Pensionsfonds, práce, která (pod. jako české pojednání Pokorného: Důchod invalidní) trpí zastaralostí tabulek.

Na veliká díla zmohla se též ruská literatura; je tu veliké dílo Maleszewského o 5 svazcích, které bohatstvím obsahu překonává i Kingovo známé Textbook; menšího rozsahu a přístupnější jest Savič. Tento výčet není ovšem ani z daleka úplný.

I.

V čele celé theorie pojišťovací stojí zásada: Pojištění platí pojišťovně tolik, kolik ona vyplatí stranám. Je to patrně nutné, nemá-li pojišťovna jiných zdrojů příjmů na př. v podobě příspěvků od státu, od zakladatele pensijního fondu atd. V praxi se tato zásada nemůže dodržeti, neboť vedle platů za škody má ústav též jiné výdaje: administrační, daně, dividendy (u akciových poj.). Z netto premie, počítané dle hořejší zásady, vzniká brutto premie, umožňující společnosti platiti provisi agentům, mzdy úředníkům, napájeti reservní fondy atd.

Způsoby, jak se z netto premie vyvozuje brutto premie, jsou velmi různé, vedle theoretických ohledů rozhodují tu též obchodní, v přirážce k netto premii je třeba zjednati místo pro provisi agentům za uzavření smlouvy, za prostředkování inkassa a podle toho, jak ústav zdůrazňuje tu neb onu stránku, počítá se přirážka v % pojištěné summy nebo v % premie, nebo v % hodnoty pojištění atd. — Přihlédneme-li blíže k svrchu uvedené zásadě, vidíme, že oproti spoření a jiným způsobům ukládání peněz jde při pojišťování o platební výkony možné. 30letý muž chce si pojistiti doživotní důchod s 10letou karenční dobou t. j. renta mu bude vyplacena poprvé po uplynutí 10 let, je-li na živu. Po těchto 10 let chce platiti pojistné (premie) nutné k získání důchodu. Moment nejistoty je tu patrný. Pojištěný může platiti 10 let a zemříti; neobdrží ani krejcaru a ústav získá. Pojištěný může ale žíti až do svého 90. roku k velikému zármutku

pojišťovny, která se ovšem kryje proti této možnosti poněkud volbou tabulky. Mutatis mutandis lze říci totéž o pojištění na smrt. Zde může pojišťovna přijíti do situace, že je nucena vyplatiti celý obnos, na nějž byla splacena jediná premie.

Jak uvésti tento element nejistoty v počet?

30letý muž chce uzavříti pojištění na svrchu zmíněný důchod. Kolik bude platiti ročně oněch 10 let? Nějaká tabulka úmrtnosti nám podává potřebná data. Praví nám: z 30letých lidí, jichž život byl statisticky vyšetřen a jichž bylo napočteno l_{30}, dožije se 40. roku l_{40}; pravděpodobnost, že 30letý člověk (muž), odpovídající materiálu tabulky, po uplynutí 10 let bude na živu jest $\frac{l_{40}}{l_{30}}$. Obnáší-li roční důchod 1000 K, jest hodnota n y n ě j š í tohoto důchodu 1000, $\frac{l_{40}}{l_{30}} \cdot v^{10}$, kde v značí odúročitele; neboť teprve po 10 letech dojde k výplatě oněch 1000 K, je-li pojištěný na živu. Dále nám praví tabulka: Z l_{30} 30letých lidí dožije se 41. roku l_{41} lidí; hodnota důchodu 1000 K vyplaceného pojištěnému při 41. narozeninách jest tedy obdobně $1000 \cdot \frac{l_{41}}{l_{30}} v^{11}$ atd. Jednoduchými redukcemi (klademe-li $l_a \cdot v^a = D_a$) obdržíme pro nynější hodnotu pojištění výraz

$$1000 \frac{D_{40} + D_{41} + D_{42} + \dots}{D_{30}} = 1000 \frac{\Sigma D_{10.}}{D_{40}}$$

Tolik by musil pojištěný zaplatiti n a j e d n o u, aby získal doživotní důchod splatný poprvé za 10 let. Čísla $\Sigma D_{40}, D_{30}$ se vypíší z tabulek a zbývá jen děliti, oekonomická stránka matematiky se tu jeví v jasném světle. Pojištěný ale nechce platiti najednou značnou summu, kterou vypočteme. Chce platiti po 10 let stejné premie, pokud bude na živu. Patrně budeme opět počítati takto: Podle tabulek je z l_{30} 30letých lidí na živu po 1 roce l_{31}, pravděpodobně že pojištěný zaplatí po 1 roce premii a jest $\frac{l_{31}}{l_{30}} a$. hodnota této premie nyní $\frac{l_{31}}{l_{30}} v.a$, kde v značí opět odúročitele, pravděp. hodnota premie placené po 2 letech $\frac{l_{32}}{l_{30}} a\, v^2$, po 9 letech (naposledy) $\frac{l_{31}}{l_{30}} a\, v^9$ a přičteme-li ještě premii a placenou ihned, máme nynější hodnotu toho, co pojištěný vskutku platí $a \frac{l_{30} + l_{31} v + l_{32} v^2 + \dots + l_{39} v^9}{l_{30}} = a \frac{\Sigma D_{30} - \Sigma D_{40}}{D_{30}}$, kde opět všechna čísla lze z tabulek, vypočítaných jednou pro vždy, vypsati. Protože to, co pojištěnec platí, musí se rovnati výplatám ústavu. jest patrně $a \frac{\Sigma D_{30} - \Sigma D_{40}}{D_{30}} = 1000 \frac{\Sigma D_{40}}{D_{30}}$ a odtud se vypočte, kolik bude pojištěný platiti ročně, t. j. a korun.

Tento příklad je jeden z nejjednodušších, ale princip, na němž se zakládá, jest společný všem sebe komplikovanějším. Pojišťování

s vrácením zaplacených premií, nenastane-li případ, proti němuž bylo pojištěno (tento druh pojišťování neskýtá pojištěnci žádných výhod, neboť za vrácení premií musí zaplatiti), pojištění s proměnlivými důchody, nebo s proměnlivými premiemi, na týchž myšlenkách spočívá pojištění na smrt se všemi nesčetnými odrůdami a kombinacemi, pojištění invalidní, starobní. Matematické vyjádření je velmi jednoduché a elastičnost formulí matematických jest obdivuhodná. Uvažme na př. jeden z obyčejných případů invalidního pojišťování: 30letý muž obdrží po uplynutí karenční doby desetileté nárok na invalidní pensi, stoupající v určitém poměru s lety, která se vyplácí od nastoupení invalidity až do smrti, po dosažení 60. roku v aktivním stavu ale rovněž; ožení-li se, má jeho žena nárok na vdovskou pensi, stojící v určitém poměru k invalidní pensi, a sice až do opětného provdání; tehdy pense přestává a nastupuje odbytné v určitém obnosu; děti, které z manželství se zrodí, mají nároky na výchovné renty různé, jsou-li oba rodiče mrtvi, neb jen jeden. Od kolika momentů nejistých závislý jest zde celý výpočet! A přece je matematická formulace velmi jednoduchá. Nepřesnost výpočtů leží jen v nedostatku materiálu. (Pensijní fondy obsahují často podmínky ve stanovách, které stěžují matematikovi práci a ohrožují trvání celého fondu; tak na př. závislost výše pense na p o s l e d n í m platu člena.)

Vidíme v celku, že dva momenty jsou pro pojišťovací mathematiku směrodatné. Intensita určitých hromadných zjevů lidských a intensita vzrůstu peněžních obnosů v čase zúrokováním.[1]

Oba tito činitelé jsou podrobeni změnám a kolísání v čase. Úroková míra, na jejímž základě předpisuje pojišťovna prémie a které m u s í při zužitkování svěřených kapitálů docíliti, vykazuje kolísání, jež vzdoruje vší statistice. S této strany není ale nutno obávati se ohrožení základů ústavu, volí-li se % úrokovací pod běžnou mírou úrokovou. Tak tomu též jest při veliké většině ústavů; úroková míra obnáší zpravidla 3%, 3½%, méně často 4%, takže pojišťovny pohodlně mohou své fondy využitkovati a docíliti ještě zisku.

Jinak je s úmrtností, invaliditou, sňatečností, počtem porodů. Tyto hromadné zjevy lidského života patří k oněm, o nichž platí Poissonův zákon velikých čísel,[2] nebo lépe řečeno měl by platiti.

1 C z u b e r, Wahrscheinlichkeitsrechnung str. 425.

2 Viz na př. G o l d s c h m i d t: Die Wahrscheinlichkeitsrechnung. Versuch einer Kritik. Ostatně třeba říci, že zákon velikých čísel je jen rozšířením známé věty Bernoulliho pro poměry, v nichž nevyskýtá se pravděpodobnost neproměnná, nýbrž pravděpodobnost průměrná, při čemž oba tyto pojmy jsou matematicky přesně definovány. Proti tomuto rozšíření staví se příkře B e r t r a n d v C a l c u l d e s p r o b a b i l i t é s.

Přesná formulace tohoto zákona, odvozeného za určitých předpokladů exaktními pomůckami vyšší analyse, není na tomto místě možná. Nejdůležitějším předpokladem pro správné užití zákona jest možnost sestrojiti z číselných údajů řad statistických pravděpodobnosti.

Tím dostáváme se k otázce pro pojišťovací mathematiku fundamentální: Mají podíly tu přicházející charakter pravděpodobností?

Ze statistických údajů můžeme sestrojovati přerůznými způsoby zlomky, jimiž lze vystihnouti určité změny vnitřní struktury společnosti: Koëficienty, na př. koëf. úmrtnosti, sňatečnosti, ovdovění atd., zlomky, v jichž čitateli stojí počet změn, které nadešly v kalendářním roce u určitého druhu lidí, ve jmenovateli průměrný počet těch, kteří se během roku nalézají ve stavu, jenž podléhá změně; jiné jsou cifry, které ale k vystižení dění se málo hodí, neboť jich podklad nebývá homogenní. Naproti nim stojí zlomky mající formálně tvar pravděpodobnosti. Ve jmenovateli jest počet všech individuí, která mohou podstoupiti jistou změnu, v čitateli počet individuí, tuto změnu vskutku prodělavších. Příkladem k relativním poměrným číslům, která formálně mají ráz pravděpodobností, jest počet novorozeňat mužského pohlaví ku počtu novorozených vůbec, nebo počet lidí přeživších 30. rok věku svého a zemřevších před dosažením 31. roku dělen počtem všech lidí (určité kategorie ovšem) přeživších 30. rok. Individua čitatele tvoří zde část individuí skládajících jmenovatele.

I při zběžném prohlédnutí statistických záznamů ukazuje se, že tyto zlomky sestaveny v řady vykazují značnou stabilitu, připomínající zkušenosti získané ze hry, z loterie atd.

Otázka, ku které jsme vedeni, zní tedy takto: Máme právo nazývati čísla sestrojená z údajů statistických a formálně nesoucí tvar pravděpodobností v plném dosahu slova pravděpodobnostmi?

Z 1000 mužů 30letých zemře před dosažením 31. roku 90; pravděpodobnost pro 30letého muže zemříti před uplynutím 1 roku jest $^{9}/_{100}$. Vskutku? Je to tak samozřejmé? Kdybychom se mohli v pojišťovaci mathematice spokojiti s pojmenováním, nebylo by proti užití názvu pravděpodobnost žádných námitek. Ale to by nemělo smyslu a my užíváme neustále vět počtu pravděpodobnosti. Pravděpodobnost pro 30letého muže, že zemře před dosažením 31. roku buď q_{30}, obdobně pro 20letou ženu, že přežije 21. rok p_{20}, tedy pravděpodobnost, že 20letá žena před uplynutím roku se stane vdovou a přežije svého

30letého muže, obnáší $p_{20} \cdot q_{30}$ Toto »tedy« platí zcela přesně na základě věty o pravděpodobnosti složené. Celá theorie risika je založena na použití nauky o pravděpodobnosti. Všechno to visí ve vzduchu a užívání vět, jako jest svrchu uvedená, stává se aktem naší libovůle, dokud neukážeme, zdali a do jaké míry naše poměrná čísla vyjadřující úmrtnost, invalidnost atd. kryjí se s pojmem pravděpodobnosti.

Rozumí se, že při tom nemyslíme na mathematickou pravděpodobnost a priori. To jest pojem mathematický, neodvislý od každého empirického fakta a zpracování jeho, odvození vět, věty samy přísluší čisté mathematice. Pravděpodobnost jest počet případů nějakému zjevu příznivých dělen počtem všech stejně možných případů. Žádná pochybnost tu není možna.[1] Zbývá vypočítati, kolik je případů všech stejně možných a kolik z nich zjevu příznivých. To jsou úlohy kombinatoriky. Při tom se činí mlčky předpoklady, které v praksi nikdy nejsou docela splněny. Kostky, které se vrhají v počtu pravděpod., koule, jež se tahají z urny, jsou právě tak ideální jako trojúhelníky, na nichž se dokazují geometrické vlastnosti. Jsou úplně homogenní, těžiště splývá docela s jich geom. středem, žádná stěna nepadá lehčeji než druhá. Pro tyto kostky, pro takové koule, pro podobné karty platí naše věty o pravděpodobnosti přesně, nevkládáme-li do nich víc, než v nich vskutku jest. Předpovídati neučí nás počet ani zde, udává jen m í ru očekávání.

Ukáže-li se nyní při opětovaných pokusech, že v tisíci případech padne peníz jednou stranou asi 500kráte, druhou rovněž asi 500kráte, pak jest to zjev od mathematické theorie neodvislý. Ukazuje jen, že

---

1 Tím ovšem není řečeno, že by i při matematickém řešení úloh o pravděpodob. nemohlo dojíti ke sporům. Poučný jest známý příklad Bertrandův. Mysleme si 3 zásuvky úplně stejné a přepažením rozdělené ve 2 polovice. V 1. zásuvce jest v jednom oddělení mince zlatá, v druhém stříbrná, v 2. jsou 2 stříbrné, v 3. 2 zlaté mince; jaká jest pravděpodob., že vytáhneme zásuvku se 2 různými penízi? 3 případy možné, 1 příznivý, tedy $p = \frac{1}{3}$. Bylo ale namítnuto (Czuber, Jahresberichte der Mathem. Vereinigung 1901): Nechť je v 1. oddělení zásuvky jakýkoli peníz, v druhém oddělení může býti buď jen peníz téhož druhu, nebo jiného. Dva možné případy, jeden příznivý, pravděpod. $= \frac{1}{2}$. Správný jest prvý úsudek. V druhém není splněna podmínka stejné možnosti případů. Správně by bylo nutno říci: Je-li v prvém oddělení zásuvky peníz zlatý, může se jednati jen o zásuvku 1. nebo 3., ale tyto dva případy nejsou stejně možné. 3 oddělení jsou ještě přípustná. V jednom jest stříbrný, ve dvou zlatý peníz. Prvý případ je příznivý, pravděpod. $p = \frac{1}{3}$. Zde jest rozpor způsoben nesprávným počítáním. Jiné jsou neshody mezi Stumpfem: Berichte der bayer. Akademie 1892, a stoupenci Laplaceovými. Ty vznikají z principielně různých hledisek o stejné možnosti případů.

splněny jsou při něm naše supponované podmínky dostatečnou měrou.

To jest pořád ještě pravděpodobnost a priori; z daných podmínek úlohy za předpokladu stejné možnosti a neodvislosti případů se dá pomocí kombinatoriky vypočítati přímo pravděpod. zjevu. Skutečné použití nauky o pravděpodobnosti ve vědách přírodních a v praktickém životě založeno na pravděpodobnosti a posteriori. To, co zde víme a známe o zjevech, jichž pravděpodobnost hledáme, nestačí k jejímu vypočtení; za to jsou nám po ruce výsledky zkušenosti, pozorování. V urně je 25 koulí, bílých a černých. Při 25 tazích objevilo se 20 bílých a 5 černých koulí (koule se vkládají po tahu opět do urny). Mnoho je kombinací možných o složení urny. Může tam býti 1 bílá, 24 černých, 2 bílé, 23 černých atd. Každá z těchto hypothes o složení urny má svou pravděpodobnost. Podle Bayesovy věty je nejpravděpodobnější příčina:[1] 20 bílých, 5 černých.

Obecně říkáme: Dostaví-li se jistý zjev za určitých podmínek mkráte a mohl-li se týž zjev dostaviti skráte při s provedených pokusech, jest $\frac{m}{s}$ empirickým určením pravděpodobnosti zjevu, předpokládaje, že lze tu o pravděpodobnosti mluviti. Zda je tento předpoklad správný, o tom musí býti rozhodnuto specielním zkoumáním celých řad podobných pokusů. — Je jasno, že naše statistické podíly patří k posledně uvedenému druhu pravděpodobností a posteriori, představují-li nám vůbec pravděpodobnosti a že není dovoleno libovolně tvořené podíly zváti pravděpodobnostmi.

Abychom mohli taková poměrná čísla zváti pravděpodobnostmi, k tomu musí býti splněny tyto podmínky: stejnost šancí (Chancengleichheit), neodvislost případů, konstance poměrných čísel v řadách časových. Kdežto při většině statistických měrných čísel tyto podmínky ani z daleka nejsou splněny (výjimku činí poměr pohlaví novorozeňat a některé jiné podíly), mohli bychom je větším právem očekávati při číslech tvořených ze zkušeností na pojištěných; ale ani zde nejsou splněny v takové míře, která by nám dovolovala užívati v plném dosahu slůvka pravděpodobnost.

Tím ovšem není ještě řečeno, že by užití pouček počtu pravděpodobností bylo nedovolené, naopak jest třeba ukázati, za jakých

---

1 Ve smysle nauky o pravděpod., který je jiný než obecně platný význam slova. Jest to ostatně vada terminologie. Stumpfova terminologie se neujala, ač je výhodná.

podmínek lze počet applikovati. Výsledky zde dosažené nejsou definitivní, neboť materiál, o nějž se opírají, jest kusý. Jsou následující:[1]

1. Stejnost šancí. Požadavkem jest zde pak homogennost »risik«. Této se dociluje v dnešní praksi tak, že se sestavují zvláštní tabulky dle pohlaví. Přihlíží se dále k tomu, zda byl pojištěný lékařsky prohlédnut a jaký byl výsledek prohlídky. Tak vznikají tabulky pro osoby s úplnou lékařskou prohlídkou a normální premií, pro osoby s úplnou prohlídkou a nadnormální premií, pro osoby s neúplnou prohlídkou, osoby bez prohlídky. Na příklad tabulky 23 německých společností (1883) nebo tabulky 20 anglických společností (1869), tabulky 4 francouzských ústavů. Vedle těchto momentů jest ale celá řada jiných, které rovněž differencují životy shrnuté ve skupiny téhož stáří a způsobují, že skupina 30letých mužů s úplnou lékařskou prohlídkou, normálných, nepresentuje se co homogenní celek. V nově konstruovaných tabulkách se přihlíží k těmto momentům a lze říci, že nejdůležitější úkol pojišťovací techniky v nejbližší budoucnosti bude, odhadnouti jich vliv. Jest to v prvé řadě délka pojištění. Lékařskou prohlídkou jsou vybrány osoby o zdravotních poměrech příznivějších než celková populace. Po určité době vliv tohoto výběru mizí. Tuto okolnost respektuje již tabulka H(^{5}) 20 anglických společností a je třeba jí dbáti pak důsledně při výpočtech reservy. Dále jest značného významu povolání a druh pojištění. Velmi zajímavé doklady o těchto dvou momentech obsahují důležité angl. tabulky: Combined experience of assured lives etc. z let 1863—1893. (Londýn 1900). Výsledek je: Bude asi nutno sestrojiti zvláštní tabulky pro pojištění smíšené, pro doživotní pojištění na smrt a pro pojištění důchodů. Co se týče vlivu povolání, není značný. K orientaci poslouží tato ukázka (Conrad's Jahrbücher f. Nationalök., sv. 50.) ze zkušeností banky Gotha.

Střední délka života:

stáří	lékaři	protest. duchov.	učitelé obec. škol	prof. stř. škol
40	25·50	28 74	28·03	28·50
50	18·55	20 62	20·29	20·25
60	12·39	13·41	13·35	13·73
70	7·70	7·80	7·85	8·07

(Pokračování.)

[1] Blaschke: Statistische Moantsschrift 1900, Mitteilungen des Vbd. d. öst. Versichergstechn. 1905.

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Výsledky sklizně a cena obilí. — Organisační snahy českého průmyslu mlynářského a pivovarského. — Živnostenská novella. — Průkaz způsobilosti pro obchodníky — Drobný obchod s pivem v lahvích. — Živnostenské rady.

Výsledky letošní obilní sklizně v Čechách a v říši rakousko-uherské jsou dle předběžných a zatímních odhadů uveřejněny. Pro Předlitavsko a zvláště pro Čechy jsou uspokojující, dostihujíce bez mála příznivých čísel roku minulého. Dle množství vykazuje v Čechách pšenice malý, žito poněkud větší, ač ne valný úbytek oproti sklizni roku loňského, ječmene a ovsa sklizeno více než loni. Jakost jest uspokojující, zvláště ječmene. Větší pokles vykazuje oproti loňskému roku sklizeň žita pro Předlitavsko. V Uhrách naproti tomu mimo kukuřici výsledek sklizně jest nepříznivý. Dle zprávy o stavu osení uherského ministerstva orby z 18. září sklizeno pšenice 32·44 mil. q oproti 53·72 roku loňského, žita 10·53 (14·15), ječmene 13·99 (15·15), ovsa 12·00 (12·73). Cena obilí na trhu světovém má v poslední době opět vzestupnou tendenci; spotřeba Německa a Anglie jest větší než v roce minulém a též Rakousko-Uhersko bude snad nuceno dovážeti pšenici. Z balkánských států lze očekávati dovoz obilí o 50% menší než loni a naděje na intensivnější dovoz obilí z Ruska v září sklamala. Také zprávy o stavu osení v Indii, Australii a Argentině jsou málo příznivy. Zdražování obilí vedlo v Turecku k dočasnému zrušení cla na obilí a k zákazu vývozu obilí. V Terstu vyvolalo zdražení chleba pouliční bouře a městská rada se usnesla, by obec podjala se pečení chleba ve vlastní režii. Není naděje, že v nejbližší budoucnosti zmírní se tíseň, doléhající na široké vrstvy obyvatelstva zdražením potravin, zvláště mouky. Mlynáři čeští, jichž poměry v posledních letech jsou nepříznivé a jichž podíl na všeobecné vzestupné konjunktuře byl nejmenší, usilují o prodejní organisaci, majíce na mysli prosperující organisaci mlýnů ve Švýcarsku, ve které výroba jednotlivých mlýnů jest regulována a prodej přenesen na společnou kancelář.

Také český průmysl pivovarský snaží se tužší organisací zlepšiti své výdělečné poměry. Dne 27. září utvořen Ochranný svaz pivovarů v království Českém, jehož úkolem jest urovnávati spory vzešlé z poměrů mzdových a doby pracovní a chrániti pivovary před možnou škodou, vzešlou z nezaviněných stávek a bojkotů. Malé pivovary neoče-

kávají však ze společné organisace s pivovary velkými žádoucí ochrany. Zájmy jich vždy více se rozcházejí od zájmů velkovýroby a budoucnost jich jest čím dále tím chmurnější. Na valné hromadě Spolku pro průmysl pivovarský 28. září došlo k velmi ostrému konfliktu mezi oběma stranami a rozhodly se malé pivovary samostatnou organisací společenstevní na základě živnostenského řádu usilovati o příznivější poměry.

*

Dne 16. srpna 1907 nabyla působnosti živnostenská novella z 5. února 1907 č. 26 ř. z. Téhož dne vydáno a rozesláno německé číslo říšského zákonníka, obsahující úplný text živnostenského řádu. Osm novell vtěsnáno do rámce živnostenského řádu, vydaného patentem z 20. prosince 1859, tedy bez mála před 50 léty. Mezi troskami a úlomky, jež zbyly z ustanovení tohoto hospodářským liberalismem proniknutého zákona, zachována v souboru svém téměř netknuta pouze hlava V., jednající o tržním obchodu. Mimo hlavu tuto jen 7 paragrafů, porůznu roztroušených v hlavách o přestupcích a trestech, o úřadech a řízení, uznáno bylo reformujícím zákonodárcem z posledního čtvrtstoletí za nezávadné. Zbyl také ještě z r. 1859 uvozovací patent, jenž v novém celkovém textu živnostenského řádu, ministerstvem vydaném, vřaděn na konec do prvního dodatku. Podivně odrážejí se úvodní slova jeho »Vedeni úmyslem živnostenskou podnikavost v naší říši co možná usnadniti atd.« od obsahu a tendence novell zvláště poslední. Usnadniti živnostenskou podnikavost bylo jistě mezi posledními z úkolů, jež sledovalo naše zákonodárství živnostenské v posledním čtvrtstoletí. Nové úkoly vytyčovalo zákonodárci volání po ochraně malých živnostníků před kapitalistickou velkovýrobou a po upevnění středního stavu jako nejmocnějšího pilíře soudobé společnosti. Nové hledány cesty k dosažení cíle toho. Rakouská živnostenská politika odvážila se samostatných kroků a brala se dvojím směrem. Obtížnou, namáhavou, ale výhlednou jest cesta, jež usiluje technickým a obchodním vzděláním dorostu živnostenského i samostatných živnostníků, kladením základů a zjednáváním příznivých podmínek pro svépomocnou organisaci a sdružování v mezích dnešního vývoje hospodářsko-technické kultury vésti maloživnostnictvo vstříc lepší budoucnosti. Voláno však po pomoci rychlejší a ta spatřována v přímém zásahu zákonodárné moci k obmezování volné soutěže. Reakce proti svobodnému obchodu ve stycích mezistátních, přechod k ochranářské celní politice, znovu oživená důvěra v zákonodárství hospodářskosocialní přispěly k tomu, že požadavky maloživnostnictva po zákonné ochraně výdělečné práce před volnou soutěží byly příznivě přijaty a usilováno o jich uskutečnění. Zatím však co kartely, obmezující vzájemnou soutěž velkovýroby, pod ochranou celní mohutněly a podporovaný jimi průmysl tísnil výrobu maloživnostenskou, vytlačuje ji z dosavadních jejích polí, stát, nemaje odvahy, ba ani možnosti, aby chránil ji před škodou s té strany jí působenou, zahájil reglementování a poručníkování malé výroby a obchodu, ochraňuje maloživnostníka před maloživnostníkem. Na místo žádané ochrany proti soutěži velkovýroby, jíž, pokud jest možna, dosíci lze jen zvýšením osobní zdatnosti a posilou kapitálovou, opírající se o svépomocné sdružování, vedl protekcionismus odborový, založený na formálním průkazu způso-

bilosti, k rozdmychávání svárů a šrůtek vzájemných mezi maloživnostníky o obsah jich živnostenských oprávnění. S úspěchem o málo větším usilováno o protekcionismus lokální jmenovitě novellou z r. 1902. Kdežto velkovýroba, již nebylo přece ani v Rakousku možno spoutati průkazem způsobilosti, volně se rozvíjí, jest maloživnostník sebe zdatnější odsouzen k obmezené činnosti a namnoze k živoření v úzké působnosti průkazem způsobilosti jemu vykázané. Zbývá mu čas k službám policejním pro reglementující a poručníkující správu živnostenskou. Naproti tomu energie, zdatnost, vynalézavost, pokrokumilovnost jednotlivců jest dušena a potlačována. Úspěch činnosti státu, zemí, komor, obcí, usilující o odborné vzdělání živnostnictva, seslabován jest zastaralým a poměrům dnešním naprosto neodpovídajícím cechovním ohraničováním živností. Přes sklamání, jež dosavadní postup na této cestě přinesl, upínají se naděje živnostníků v první řadě na tento pochybený směr, pokud v něm i poslední novella pokračuje. Také ustanovení novelly, jimiž ztíženo má býti provozování větších podniků ve prospěch maloživnostnictva, přinesou asi hojně sklamání pro malou svou účinnost. Pro světlé stránky novelly, jichž úspěšné působení závisí v první řadě na součinnosti živnostnictva, nebude, obáváme se, žádoucího porozumění.

Naše obchodnictvo většinou uvítalo 16. srpen, kdy novella počala působiti, jako významný mezník pro život a ústrojí stavu obchodního. Požadavek jeho po průkazu způsobilosti byl částečně uskutečněn. Není ovšem prohloubený, jakého poskytla novella řemeslníkům, nýbrž jen formální, zakládající se na zaměstnání učebním a služebním nejméně pětiletém v živnosti obchodní. Průkaz ten podati dlužno zpravidla při opovědi obchodu se zbožím smíšeným, dále se zbožím koloniálním, s kořením a se zbožím materiálním. Majitelům těchto obchodních živností přísluší výhradné právo prodávati na drobno cukr, kávu, čaj, koření, minerální oleje, zboží materiální a barviva, jakož i na drobno obchodovati s pálenými lihovými nápoji v lahvích podle zvyku obchodního uzavřených.

Průkaz způsobilosti měl prozatím ten účinek, že před 16. srpnem četně docházely živnostenským úřadům opovědi obchodních živností, jichž provozování dle novelly průkazem způsobilosti jest podmíněno. Stoupenci průkazu způsobilosti doufají, že pozvedne se jím úroveň stavu obchodního, že utuží se solidarita mezi soutěžícími obchodníky na obranu společných zájmů, že obmezí se nekalá soutěž a pod. Nevzejdou-li očekávané tyto účinky, neodvrátí se asi stoupenci od oblíbeného svého koníčka. Mají již v zásobě další požadavky na »zlepšení« průkazu způsobilosti. Dle novelly průkaz způsobilosti neplatí pro ona místa, kde v den vyhlášení zákona žádná z obchodních živností, jím vázaných, nemá stanoviště, pokud tato výjimka nebude zrušena způsobem nařizovacím vzhledem k podstatnému vývoji místních poměrů. Třeba prý nyní domáhati se zrušení této výjimky. Především však prý dlužno žádati, aby rozšířen byl průkaz způsobilosti též na ostatní odvětví obchodu. A tak má naše kupectvo program na řadu let. Zbývá jen doufati, že dříve než dojde k určité formulaci a prohlášení tohoto programu, kupectvo ze svého neplodného nadšení pro průkaz způsobilosti vystřízliví. Již dnes známy jsou nám případy,

že obchodní gremia přimlouvají se u živnostenských úřadů za nepřípustnou dle novelly dispens od průkazu způsobilosti. S druhé strany policejní služba, jíž pronikavé provádění předpisů o průkazu způsobilosti od našeho kupectva bude vyžadovati, jest přece jen povaze jeho dle zkušeností našich hodně cizí.

Ministerstvo obchodu pečuje horlivě o to, aby maloživnostnictvo proniknuto zůstalo přesvědčením, že paragrafy zákona a vládní úkazy mohou poleviti jeho tísni. Upravuje již asi po čtvrté v 16 létech detailní prodej piva v uzavřených lahvích. Poněvadž prý hostinským po všech dosavadních na jich prospěch podnikaných úpravách se nepovedlo, po živnostensku provozovaný obchod lahvovým pivem na sebe strhnouti, jak si toho přáli, zamýšlí vláda jim pomoci koncessováním detailního prodeje piva v uzavřených lahvích. Také prý opatření podobného vyžaduje snaha, obmeziti a zabrániti pijáctví a jeho následkům. Opravdu geniální nápad k potírání alkoholismu. Pijáci piva zaženou se z rodiny do hospody, aby se obmezilo a zabránilo pijáctví. Snad tanul pisateli motivů zamýšleného nařízení, když pro ně shledával důvody, vzor navrhovaný Nietzschem pro eliminaci pijáků cito et iucunde. Avšak nehledě k tomuto neupřímnému odůvodňování antialkoholistickému jest i druhý důvod pro zamýšlené koncessování pouhým mámením hostinských a výčepníků. Koncessování této živnosti nezabránilo přeplnění jejímu. V obvodu obchodní a živnostenské komory v Praze připadala v r. 1902 jedna živnost hostinská na 184 obyvatele, v Praze samé na 160 obyvatel. Při udělování koncesse hostinské má býti bráno zření k poměrům místním a potřebě obyvatelstva, kdežto při udílení koncesse pro drobný obchod s pivem v lahvích dle osnovy nařízení k těmto momentům přihlíženo býti nemá. Jest proto přímo naivním sebeklamem, spoléhají-li hostinští na účinnost tohoto opatření pro obmezení soutěže. Spor zájmů mezi kupci a hostinskými zamýšleným koncessováním prodeje lahvového piva vyvolaný jest jen dalším dokladem zvrácenosti stěžejné tendence našeho živnostenského zákonodárství obmezovati volnou soutěž mezi jednotlivými kategoriemi maloživnostnictva a poskytovati domnělou ochranu jednomu maloživnostníku před druhým.

*

Ohlášená ministrem obchodu drem Fořtem v zimě letošního roku státní rada živnostenská má býti dle stanov obchodním komorám k dobrému zdání zaslaných poradním sborem ministerstva obchodu pro záležitosti malých živností a malého obchodu. Živnostenská rada má míti dva odbory. První bude povolán k podávání dobrých zdání a návrhů pro zákonodárství, správu a organisaci malých živností a obchodu. Druhý odbor tvořiti bude dosavadní poradní sbor ministerstva obchodu pro zvelebování živností. Ústřední komise pro živnostenské vyučování zřízením živnostenské rady nebude dotčena. Živnostenské radě a oběma jejím odborům předsedati bude ministr obchodu nebo jím určený náměstek. První odbor živnostenské rady má býti složen z 29 členů, a sice vesměs živnostníků, volených svazy živnostenskými, jichž obvod vztahuje se aspoň na okres obchodní a živnostenské komory, z 29 členů, volených obchodními komorami z maloživnostnictva a maloobchodnictva,

ze 17 členů jmenovaných ministrem obchodu. Pro složení druhého odboru platiti budou až na další dosavadní jeho organisační předpisy. Funkční období živnostenské rady vyměřeno jest na tři roky. Živnostenskou radu svolávati má ministr obchodu jednak k valným shromážděním obou odborů, jednak k odborovým shromážděním. Odborová shromáždění mají se konati nejméně jednou v roce. Na vyzvání ministra obchodu mohou jak valná shromáždění živnostenské rady, tak její odborová shromáždění sestoupiti se s valným shromážděním nebo se shromážděním některého oddělení průmyslové rady ve společné porady o zvláště důležitých záležitostech, týkajících se zájmů průmyslu a živností. První odbor živnost. rady může dle potřeby pro určité skupiny úkolů jemu náležejících zříditi stálá pododdělení, jež jsou pověřena předběžnými poradami v záležitostech jim přidělených. V jednacím řádu může býti také ustanoveno, že v určitých, zvláště pilných záležitostech dobré zdání pododdělení může býti podáno ministerstvu obchodu bezprostředně s obejitím shromáždění odborového a jménem jeho. Funkce členů živnostenské rady jest úřadem čestným. Členové ve Vídni nebydlící obdrží mimo náhradu za cestu 16 K denně diet.

Projekt státní rady živnostenské byl v kruzích interesentů sympaticky přijat. S české strany vytýká se ministru Fořtovi, že zřízení státní rady živnostenské jest urychlováno, kdežto projekt zemské živnostenské rady pro království České projednáván jest vládou tempem velmi zdlouhavým. Pro státní radu živnostenskou žádají interessenti rozšíření počtu členů z navrhovaných 75 na 100, dovolávajíce se počtu členů rady průmyslové. Zástupci malého obchodu chtějí míti určitěji zaručeno, že budou míti v živnostenské radě zastoupení přiměřené svému významu. Obava před majorisováním a spor zájmů mezi malými výrobními a obchodními živnostmi vedly s některých stran dokonce k požadavku, aby vedle státní rady živnostenské pro výrobní živnosti zřízena byla státní rada živnostenská pro malý obchod. Předpis stanov o volebním právu svazů společenstevních jest předčasným, poněvadž organisace svazů společenstevních vykazuje v jednotlivých částech říše velké mezery a byly by za nynějších poměrů ze zastoupení v živnostenské radě vyloučeny obvody komorní, v nichž svazů takových není. Důležito jest dále, aby při jakékoliv reformě navržených stanov bylo umožněno členství neživnostníkům z intelligence jako ředitelům škol průmyslových, funkcionářům musei technologických a pod.

Na Moravě schváleno již zemským sněmem zřízení zemské rady živnostenské, ústavu zemí vydržovaného, jenž podávati má dobrá zdání a návrhy zemskému výboru ve všech věcech živnostenských, zejména v oboru zvelebovací akce živnostenské, školství živnostenského, domáckého průmyslu, v otázkách odbytu živnostenských výrobků. Tato rada živnostenská složena jest jednak z českého, jednak z německého odboru a pak z ústředního sboru pro záležitosti společné. V Čechách má býti dosavadní zemská komise živnostenská rozšířena a přeměněna na Živnostenskou radu pro království České a má míti podobu rady zemědělské. Jest samozřejmo, že zřízení průmyslové rady a rad živnostenských vyvolává potřebu zrevidovati obor působnosti ob-

chodních a živnostenských komor, jichž territoriální a národnostní organisace rovněž jest nedostatečna. Pro živnostenské rady dlužno si přáti, aby zemské sbory věnovaly přední péči zvelebovací akci maloživnostenské, při níž další decentralisace působiti může jen úspěšně.

H. K.

8. října 1907.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Internacionála v činnosti. — Odborové organisace české a rakouské. — Všeobecná drahota.

Doba právě minulá byla dobou sjezdů. Delegáti jezdili přímo ze sjezdu na sjezd. Ze sjezdu československé sociální demokracie jeli přímo na mezinárodní sjezd socialistický do Stuttgartu, kde vedle zasedání plena odbyla se spousta mezinárodních sjezdů odborových, odtud se jelo do Essenu na sjezd říšskoněmecké sociální demokracie, do Salzburgu na mezinárodní sjezd horníků, do Kodaně na sjezd litografů a do Vídně na sjezd rakouské sociální demokracie.

Přes to, že veškery tyto sjezdy vyznačovaly se společnou vlastností — naprostým ignorováním se strany oficielních zástupců veřejnosti — jsou nejvýznamnějšími sjezdy poslední doby. Vítězové dneška a vítězové zítřka scházeli se tu, zástupcové jednotné strany celého světa scházeli se tu, aby dávali direktivu milionům vzorně organisovaných členů všech dílů světa, stojících na společném programu, scházeli se tu, aby společně upravovali podmínky pracovní ve všech státech, aby chránili výrobce jednoho státu před nezřízenou konkurencí státu druhého.

V tom spočívá veliký význam mezinárodních sjezdů socialistických posledních dob, že jejich usnesení se ihned vtělují ve skutek, že účinně zasahují ve s k u t e č n ý ž i v o t. Praktický význam jejich je dokumentován na př. sjednocením socialistických stran ve Francii, jak bylo mezinárodním sjezdem přikázáno, protestním hnutím dělnictva německého a francouzského proti válce francouzsko-německé a j.

Sjezd stuttgartský — obeslaný z Čech 42 delegáty — určil prostředky, jimiž by proletariát měl zabrániti eventuelním konfliktům válečným. Do vnitřních poměrů stran jednotlivých národů zasáhl svým rozhodnutím o poměru organisací odborových k politickým, a za vzor dal Rakousko, kde mezi odbory a stranou politickou je naprostá harmonie.

Obtíže působila otázka přistěhovalecká. Na sjezdu narazily na sebe dva směry: země přistěhovalecké — Severní Amerika, Australie, Jižní Afrika — žádaly omezení přistěhovalectví, kdežto Japonsko, Italie, Čechy, Uhry, Rumunsko, Polsko, Rusko byly pro úplnou volnost přistěhovalectví. Obě strany uváděly oprávněné důvody pro svůj požadavek, až konečně sjednotily se na resoluci, jež, uznávajíc, že vystěhovalectví a přistěhovalectví je neodlučitelno od podstaty kapitalismu, doporučuje pro

zemi přistěhování 1. zápověď vývozu a přívozu dělníků uzavřevších smlouvu, jež jim odnímá svobodné rozhodování jak o jejich pracovní síle, tak o jejich mzdě. 2. Zákonnou ochranu dělnictva zkrácením pracovní doby, zavedením minimální mzdy, úpravou práce domácké a přísným dozorem na zdravotní a bytové poměry. 3. Odstranění všech omezení, která vylučují určité národnosti nebo rasy od pobytu v zemi a sociálních, politických a hospodářských práv domorodců, anebo jim je ztěžují. 4. Odborové organisace nemají přistěhovalce vylučovati, naopak jim přístup usnadňovat, a mimo to podporovat odborové organisace těch zemí, z nichž vystěhovalci v přední řadě se rekrutují.

Pro země vystěhovalecké resoluce doporučuje: 1. Čilou agitaci pro odborové organisace. 2. Poučení dělníků a veřejnosti o pravém stavu pracovních poměrů v zemi přistěhovalecké. 3. Dorozumění odborových organisací s oněmi v zemi přistěhovalecké za účelem společného postupu v otázkách vystěhovalectví a přistěhovalectví. 4. Dohled na lodní jednatelství a vystěhovalecké kanceláře, případně zákonná nebo administrativní opatření proti nim, aby se zabránilo tomu, aby vystěhovalectví se nezneužívalo v zájmu takových kapitalistických podniků.

Dále žádá resoluce novou úpravu dopravnictví, zvláště na lodích, a ukládá mezinárodní socialistické kanceláři, aby vypracovala návrhy na novou úpravu této látky, kde by se stanovilo zařízení a vystrojení lodí, jakož i vzdušný prostor, který má připadnout jako minimum na každého vystěhovalce.

Poslední odstavec je namířen proti lodím, dopravujícím čínské a japonské kuli. Konkurence jejich nebyla by bílým dělníkům v Americe, Australii a Jižní Africe tak nebezpečna, kdyby jejich doprava nebyla tak laciná, a ta by nemohla býti tak laciná, kdyby nebyli dopravováni v lodích namačkáni jak slanečkové v plném slova smyslu.

Není to však pouze žlutý kuli, Ital, Slovák a Polák, proti nimž se brání dělnictvo států průmyslových, jsou to i země hrdé na svoje vysoce vyspělé odborové organisace, jimž bylo vyslechnout mnohé trpké slovo. Na sjezdě dopravního dělnictva ve Stuttgartě byla to Anglie, jež usedla na lavici obžalovaných jako dodavatelka stávkokazů přístavních dělníků, jež vyslala do Hamburku a Antverp, a v Essenu na vlastním sjezdě musilo Německo vyslechnout obžalobu Antverpských, že jim svými stávkokazy vpadá v zad.

*

Některým mezinárodním sjezdům odborovým bylo se tentokráte zabývati otázkou poměru českých odborových organisací k říšskorakouským organisacím. Řada odborů má ve svých mezinárodních pravidlech ustanovení, že v každé zemi má býti uznávána pouze jediná centrála, se kterou má mezinárodní sekretariát vyjednávati. Na mezinárodní sjezdy dostavili se však také zástupci odborových organisací českých a pražského odborového sdružení československého; a šlo o to, mají-li býti k jednání sjezdovému připuštěni čili nic. Vídeňská komise bránila se připuštění. Nicméně odpor její nebyl již tak příkrý, jako tomu bylo přede dvěma lety. Zápas s její strany veden už mnohde tak, že připadá jako boj pour l'honneur du drapeau. Mezinárodní sjezdy sice odmítaly

připuštění zvláštních českých organisací — na sjezdě litografů v Kodani stalo se tak na př. jedině tím, že Němci s Rakušany sami o sobě měli většinu hlasův — ale bylo všude dáváno dosti okatě na jevo, že celý spor Internacionále není milý. Mezinárodní sekretariáty nabízejí ruku sprostředkovatelskou; v nynějším stadiu celé otázky není jí již třeba. Osobní hroty boje se již obrousily, a zápas je veden střízlivě, rozumově.

*

To bylo velice dobře patrno na čtvrtém sjezdě odborových organisací československých, který konal se v Praze od 28. do 30. září t. r. Program sjezdu byl velice obsáhlý; ale hlavní pozornost sjezdu i veřejnosti byla upjata k otázce o poměru k Vídni. Letošní sjezd byl jakýmsi jubileem desítiletého trvání samostatné odborové komise československé. Této okolnosti použila komise k tomu, aby vypracovala obsáhlou zprávu o své činnosti za celé desítiletí, a tím současně podala obraz o vývoji českého hnutí odborového. Ze zprávy, kterou vypracovali tajemníci odborového sdružení, Steiner a Škatula, vyjímáme následující data:

Ke komisi se připojilo roku 1897 jen 134 organisací se 7102 členy, tento počet rostl tak, že komise čítala roku 1900 již 514 spolků s 22.723 členy; poslední rok vykazuje pak již počet 1208 připojených spolků s 60.971 členy, z nichž jest 3280 žen. Až na zcela nepatrné výjimky jsou zastoupeny v československé odborové komisi všechny průmyslové obory.

Se vzrůstem počtu členů rostly přirozeně i povinnosti odborové komise. Její výlohy obnášely roku 1906 446.976 K, takže na jednoho člena připadá obnos 12 K. Z toho vydalo se na podpory 234.812 K — K 5·30 na člena, na ostatní výlohy (jako na právní ochranu, odborné listy, účely vzdělávací, agitaci, služné atd.) 212.164 K — 5·70 K na člena. Jmění odborové komise obnášelo ke konci jmenovaného roku 66.493 K 94 h; naproti tomu páčilo se jmění spolků připojených k odborové komisi na 869.137 K, jejich stávkové fondy na 133.343 K.

Zpráva ukazuje dále, jaké boje bylo přestáti československému dělnictvu v posledních deseti letech; nejvýznamnější z nich jsou veliké stávky textilních dělníků r. 1899, stávka hornická roku 1900 a stávka hutníků v Moravské Ostravě r. 1906. Ale vedle stávek trpěly organisace československého dělnictva v posledních letech hlavně od nově zřízených organisací zaměstnavatelů, které se daly velice lehko pohnouti k měření sil svých se silami organisací dělnických. Dělnictvo však vyšlo z těchto velikých bojů celkem vítězně; vyskytly se ovšem i porážky, často velmi citelné; nikdy však nebylo dosaženo rozbití odboru. Čím více roste moc odborů, čím pevnější se stává organisace, tím řídčeji dochází k nepředloženým stávkám, tím častěji nastupuje se cesta vyjednávání a uzavírají se kolektivní smlouvy se zaměstnavatelem.

V letech 1901 až 1905 bylo v Čechách 396 stávek, jichž se účastnilo 45.423 dělníci, a jež trvaly 643.631 dní. Z toho bylo 101 — 25·5% — stávek obranných s 11.754 (25·8%) dělníky a se 151.561 (23·5%) pracovními dny. Z těchto obranných stávek byly 52 (51·5%) s 6767 (57·5%) dělníky po době 95.097 dní (62·7%) vítězně vybojovány. V ostatních zvítězili zaměstnavatelé.

295 stávek útočných účastnilo se 33.669 (74·2%) dělníků, a stávky trvaly 491.871 mzdových dní. Úspěšně skončilo 219 (74·3%) stávek, jichž se súčastnilo 25.371 (75·5%) dělníků, a jež trvaly 398.441 (81%) dní.

Také odborový tisk vykazuje potěšitelný rozmach. Roku 1896 mělo československé odborové hnutí 10 listů s nákladem 21.700 exemplářů, dnes čítá 46 odborných listů, vycházejících nákladem 160.250 exemplářů.

Po vyřízení formalit sjezd pustil se ihned do nejdůležitějšího svého úkolu: do úpravy poměru českých organisací k organisacím rakouským. I zde bylo možno pozorovati s obou stran náladu značně smířlivější, která umožní vyjednávání a připravuje asi komisi vídeňské cestu k ústupu. Resoluce přijatá v tomto bodu je tak důležita, že pokládáme za záhodno uvésti ji v plném znění:

»Sjezd odborového sdružení československého prohlašuje: Komisi odborového sdružení československého v Praze považujeme i na dále za svou jedinou ústřednu, a usnesení všeodborových sjezdů odborového sdružení československého za usnesení jedině závazná.

Trváme na zásadě, že odborovému Sdružení československému a jeho výkonnému orgánu, odborové komisi v Praze, co ústředně odborově organisovaného sociálně-demokratického dělnictva československého přísluší právo samostatného a na jiných podobných institucích v Rakousku nezávislého zastoupení při mezinárodních konferencích, ústředních odborových sekretariátech i při mezinárodních všeodborových sjezdech. Zastupování československého odborově organisovaného a v odborovém sdružení československém soustředěného dělnictva říšskou komisí odborových organisací v Rakousku, jako jedinou představitelkou těchto odborových organisací sjezd uznati nemůže, nýbrž uznává komisi tu pouze za rovnocennou organisaci, poněvadž se necítí ani povolaným ani oprávněným zbavovati sociálně-demokratické odborově organisované dělnictvo české národnosti práva, které dělnictvu každé jiné národnosti v socialistické Internacionále náleží, a které je vlastně základním právem novodobé Internacionály vůbec.

Z těchže důvodů nemůže také sjezd odborového sdružení československého projeviti souhlas s usnesením mimořádného všeodborového sjezdu, konaného roku 1905 ve Vídni, kterým se říšské komisi odborových organisací v Rakousku vyhrazuje právo rozhodovati o volbách zástupců veškerého organisovaného proletariátu v Rakousku k mezinárodním konferencím odborovým.

Uznávajíce vzájemnost a spojenectví dělnictva všech odborů a národů v boji proti soukromokapitalistickým i státně-fiskálním vykořisťovatelům za nezbytné, splnomocňujeme komisi odborového sdružení československého, aby bez zadání na právech a samosprávě našich odborových organisací v otázkách socialistických, sociálně-politických, hospodářských, organisačních a ve velkých mzdových bojích v tuzemsku i cizozemsku společně postupovala po dohodě s říšskou komisí odborových organisací v Rakousku a s bratrskými institucemi za hranicemi.

Pokud jde o říšské spolky a svazy se členstvem rozděleným, totiž českým a německým, bude dbáno dohody s ohledem na usnesení sjezdů těchto spolků nebo svazů.«

*

Proti příšernému zdražování životních potřeb uspořádala sociální demokracie protestní akci, jež vyvrcholila na táboru lidu na Benátkách dne 9. září, jehož se súčastnilo na 20.000 lidí. Jakou důležitost poměrům drahotním přikládají naše samosprávné korporace, dokazuje, že z městských rad Prahy a obcí předměstských, jež na tábor byly pozvány, žádná vůbec ani neodpověděla. Jedině místodržitelství poslalo omluvný dopis, ve kterém slibuje, že neopomene průběhu a výsledku schůze té věnovati náležitou pozornost. Obecní zastupitelstva ani nemukají, ani nyní, kdy uhlí má být zdraženo jednak uhlobarony, jednak drahami, jež chtějí zrušiti zvláštní tarify dopravy uhelné. Poměry tyto byly konečně aspoň v zemském sněmu uvedeny na přetřes, kde Mladočeši, ovšem beze všeho důrazu, žádali sestátnění uhelných dolů. K tomu máme ještě trochu daleko, zatím by mohla Praha aspoň zřídit vlastní prodejnu uhlí, kdyby ovšem neměla tolik starostí jiných.

ŠKOLA.

Průvodní nařízení zemské školní rady v Čechách k definitivnímu řádu školnímu a vyučovacímu. — Otázka volné školy na světovém kongresu »Volné Myšlenky« v Praze.

Průvodní nařízení zemské školní rady k definitivnímu řádu školnímu a vyučovacímu jsou již vydána. Konečně. Historie s jich otálením je s dostatek známa. Klerikálové nespokojili se s prstem, který jim v řádu podalo ministerstvo vyučování, ale sáhali hned po celé ruce, chtějíce do krajnosti využitkovat silných posic, které tohoto času mají v zemském školním úřadu zabrány.

Jenom bdělosti svobodomyslné veřejnosti české lze děkovati, že se záměr klerikálů tentokráte ještě nezdařil. Průvodní nařízení byla vydána bez paragrafů, sypajících klerikálům výhody plnýma rukama, bez paragrafů, nutících školní mládež k účasti na církevních cvičeních způsoby, v naší době neobvyklými, bez paragrafů, snižujících světské síly učitelské ve školách na poslouchající orgány osob a úřadů církevních.

Nestál-li ministerský řád školní na výši nové doby, nemohou na ní státi ovšem průvodní nařízení podřízeného zemského školního úřadu. A ukázal-li ministerský řád jistou malomoc tam, kde usiloval o něco nového a prospěšného, pak zemský úřad školní stupňoval tuto malomoc v průvodních nařízeních stále vyslovovanými obavami, aby novými zařízeními »nevzešly okresním školním radám zvláštní výlohy.«

Úsporný systém, ohled na ubohost zemských financí vznáší se jako zlý duch nad paragrafy průvodního nařízení, z nichž by mohlo tu a tam

něco zdárného vyrůsti, ubíjí je hned v zárodku a odkazuje k věčnému odpočinku — na papíře.

Školní řád doporučuje zřizování pomocných tříd k vyučování neplnomyslných, slabomyslných a méně nadaných dítek. Zemská školní rada v průvodním nařízení si ponechává konati šetření o vyučování takovýchto dítek a vydati na základě tohoto šetření příslušná nařízení. Kdo ví, jak takováto šetření se protahují, může hned dělati kříž nad paragrafem, který, kdyby byl ihned v život uveden, znamenitě by školství prospěl, neboť by oddělil z normálních škol individua abnormální, která jsou tu na velikou překážku.

Žáci prvního školního roku na školách jedno- až trojtřídních mohou býti vyučováni po 1 hodinu denně v jinou dobu, než ostatní žáci téže třídy, jen když se za toto vyučování nebude žádati zvláštní remunerace. Při vyučování ženským ručním pracím, kreslení a tělocviku na smíšených školách připouští se rozdělování žactva ve dvě oddělení s bedlivým zřetelem k tomu, aby rozdělením tím nevzcházely nové výlohy.

Se svolením okresní školní rady mohou se ve školních obcích ustanovovati zvláštní ženské výbory, jejichž působnost omezuje se na opatřování materiálu a na poradný hlas při zdělávání osnov pro ženské ruční práce.

Okresní školní rady mají všechna svá usnesení, vyučování náboženství se týkající, oznamovati zemské školní radě, která má patrně obavy před liberálnějšími usneseními podřízených úřadů v této věci. Nařízení mluví o povinnosti dítek, obcovati náboženským cvičením, opravňuje učitelské sbory k rozhodování o tom, kdy a kde se mají děti k tomu účelu shromažďovati, ale hned v zápětí obmezuje toto právo učitelského sboru nařízením, že jen v dorozumění s duchovní správou mohou se děti scházeti ke cvičením přímo v kostele. Také dozor učitelů nad dětmi při těchto cvičeních je nařízen. Jak vidět, bez drobnějších koncesí církev v průvodním nařízení přece jen neodešla.

V dnešní době volají mnozí pedagogové po zavedení rukodělné práce do škol. V pokročilejších zemích je vyučování toto již zavedeno. Průvodní nařízení upozorňuje školní obce, že jsou v případech zavedení vyučování rukodělného povinny dodávati potřebné nástroje a látky. Předměty při vyučování tom vyrobené mají náležeti žákům, kteří je zhotovili.

Konferenci učitelského sboru se ukládá, aby se sjednocovala o rozdělení prací zahradních. Jarní »slavnosti stromkové« doporučují se na jednotlivých školách k pořádání. — Školní dvůr má býti upraven pro hry mládeže, v zimě ke klouzání, a při novostavbách školních má býti pamatováno na hřiště a kluziště. — S dítkami školními možno konati nejen poučné vycházky, napomáhající vyučovacímu účelu, ale také vycházky k tělesnému zotavení, jen když nebrání povinnostem, které mají dítky k náboženským cvičením. Péče zemské školní rady o náboženská cvičení je, jak patrno — příkladná.

Způsob polodenního vyučování možno pokládati pouze za výminečný a lze ho povoliti nejdéle na dobu jednoho roku. Kde je více škol, zejména různého vyučovacího jazyka, možno zavésti vyučování polodenní, buď na všech školách nebo nikde.

Nařízení stanoví samozřejmé zásady pro zdělávání rozvrhu s upozorněním, že na školách, v nichž je mládež vyznání israelského, třeba pamatovati na zákaz ruční práce v den sobotní a ve dnech vysokých svátků židovských, a že na každém rozvrhu hodin udati jest také čas, určený na školní služby boží. (!)

Kategorický zákaz, dle něhož je nepřípustno, aby děti podle libosti navštěvovaly jinou školu, nežli tu, v jejímž obvodě bydlí, ruší se hned následujícím odstavcem, který to připouští, když v jednom obvodě škola je přeplněna. V některých obvodech pražských a předměstských se již takové převádění dítek z obvodu do obvodu po léta provádí k nemalé mrzutosti rodičů, kteří jsou tím nuceni posílati děti do škol vzdálenějších.

Místním školním radám nařizuje se přísně, aby v čas prováděly soupisy žactva, dodávaly je správcům škol a vedly školní matriky. Na zvláštním seznamu mají býti sepsány děti, které pro vady duševní nebo tělesné nemohou navštěvovati veřejné školy, a děti, které jsou vyučovány doma nebo v soukromých ústavech. Zemská školní rada slibuje vésti přísnější kontrolu nad soukromým vyučováním žactva. O vyučování dětí neplnosmyslných nebo slabomyslných má učiniti návrhy učitelská konference. Za zvýšené přičinění učitelstva v tomto směru může zemský úřad školní povoliti zvláštní remuneraci.

Dětem přespolním povoluje se pobyt ve škole přes poledne za dozoru učitelstva, při čemž, — jaká humanita! — »pamatovati jest na to, aby všichni učitelé měli dosti času se naobědvati.«

Zemská školní rada může povolovati na jednotlivých školách nedílné vyučování, mnohými hygieniky dobře doporučované. Současně se zaváděním tohoto zřízení měly by býti zřizovány ústavy na ochranu a k zaměstnání dítek mimo školu. V městech může býti nedílné vyučování zavedeno toliko však od 1. června do konce školního roku. Rozumné je nařízení, že v přestávkách mezi vyučováním mají míti děti volnost. Školští byrokrati nepřáli ani v přestávkách dětem volně si pohovořiti.

Nařízení nedoporučují z důvodů pedagogických zřizovati zvláštní školní spořitelny. Osvědčuje prý se ukládati malé úspory žactva v poštovní spořitelně za spolupůsobení učitelstva. Na Vinohradech poděluje městská spořitelna od loňského roku každé dítě, poprvé do školy vstupující spořitelní knížkou se vkladem 1 K s případným vytištěným povzbuzením ke spořivosti. Zařízení toto prospěje nejen žactvu, jich rodičům, ale přinese také užitek záložně tím, že darovanou knížkou dá podnět a příležitost ke vkladům dalším.

Večerní besedy s rodiči, prospívající styku domova se školou, se dobře osvědčily a pořádání jich doporučuje se učitelstvu. K dozoru před vyučováním vybízí nařízení také katechety. Správcům škol ukládá se za povinnost dohlížeti na čistění školních místností. Žákovské produkce, odvracející mysl mládeže od učení, mohou se jen výminečně povolovati. Učitelé mají rodičům doporučovati vhodné seznamy knih pro mládež. Jinak nemají však literární plody šířiti.

Vyloučení ze školy připouští se toliko u žáků starších. Zkoušky na opravu známek po prázdninách se nedovolují. Vydání propouštěcího vy-

svědčení je podmíněno osvojením si takových vědomostí z hlavních předmětů, jaké se žádají od žáka 5. školního roku.

Postupu učitelstva mohl by prospěti poslední odstavec § 109., ustanovující, aby zatímní místo učitelské osoby přeložené, nemůže-li se vrátit na své definitivní místo, bylo proměněno v definitivní. Nařízení zapovídá učitelům obcházeti členy okresních školních rad. Neschvaluje se, jestli okresní školní rada přihlíží při obsazování míst jen k žadatelům z vlastního okresu, a zavrhuje se, jestli týž školní úřad presentuje na místo kompetenta, kterého okresní školní dozorce uznal za méně způsobilého neb nezpůsobilého. K řízení školy mají býti povolávány jen takové osoby, které zdárně působily na škole téže kategorie a které proto potřeby její z vlastní zkušenosti znají. Při udělování dovolené nařizuje se zase ovšem »největší spořivost«, substituce bez útrat neb s útratami co nejmenšími. K substituci jsou povinni také správcové školy, katecheta a vedlejší učitelé.

Zakazuje-li nařízení učitelstvu opakovací hodiny a kostelnictví, mělo také zakázat varhanictví, od něhož se učitelstvo dosud neemancipovalo. Správci školy nepřísluší disciplinární vyšetřování, v konferenci má mluviti o hospitačních pozorováních všeobecného rázu, může býti přítomen vyučování náboženství, nepřísluší mu však vliv na obsah a způsob vyučování náboženského. Katechetovi z duchovní správy nesmí dávati pokyny a napomenutí. Učitelské porady domácí nesmějí trvati déle než 3 hodiny. Na obecných školách, spojených s měšťanskými, společná porada má rozhodovati o postupu z V. třídy obecné do měšťanské. Pro žáky, z měšťanských škol odmítnuté, mohou býti zřizovány zvláštní třídy závěrečné. Při obsazování učitelských míst má se klásti větší důraz na všeobecnou způsobilost, osvědčenou delším působením na měšťanské škole.

Místním školním radám nepřísluší dohlédací právo k soukromým školám. Od dětí, požívajících domácího vyučování, může okresní školní rada žádati na konci roku zkušebné vysvědčení. V poslední stati nařízení, zabírajících 25 velkých tiskových stran, slibuje se vydání zvláštních nařízení o péči o děti.

Zmínili jsme se o nejpodstatnějších ustanoveních průvodního nařízení k řádu školnímu. O podrobnějších detailech, prozrazujících byrokratický smysl po užším sešněrování národního školství, jsme nereferovali. Jsou odpovědí nejvyššího školského úřadu na volání učitelstva po volné škole, úřadu, varujícího učitelstvo před volnějším vzduchem pražského světového kongresu »Volné Myšlenky«, na němž přes to učitelstvo československé zastoupeno bylo imponující účastí a na němž slyšány byly o ideálu volné školy hlasy učitelských mluvčích.

Starostovi ZČS, Jos. Černému, podařilo se v kongresové řeči objasniti kulturní program učitelský, vyjadřující tužby po volné škole se stanoviska svobody. Řečník byl opravdu mluvčím všeho československého pokrokového učitelstva, když objasňoval před zástupci kulturního světa, kterak vývoj školství našeho a práce v něm jsou mnohonásobně utlačovány a poutány boji národnostními, centralisující mocí státní, nedokonalou a neosvícenou politickou samosprávou, politickými tendencemi státu, církví a stran, nedostatkem vedoucí vědecké autority, pedagogicko-didaktické

samosprávy, pokrokové administrativy a nedostatkem svobody učitelského stavu. Učitelský mluvčí právem vytknul, že boj za svobodu člověka, společnosti a národů nemůže býti vítězně skončen, nebude-li míti v programu svém především boj za svobodné školství a učitelstvo. Na veřejnosti, k níž řečník se obracel, jest, aby se snahami učitelstva se stotožnila a podporovala je v boji jeho proti nečistým udavačským zbraním klerikálů, kteří proti učitelům dovolávají se služebních přísah a zákonů, ale sami poslušnost k nynějším zákonům odpírali. — Mluvčí moravského učitelstva J. Úlehla karakterisoval případně moderní školu příkladem americkým, kde učí myslit, kdežto rakouská škola policejní učí jen poslouchat, a ukázal, jaké to má důsledky v celém rozvoji hospodářském.

Za pokrokové učitelstvo středoškolské promluvil na kongresu Josef Spálený, ukázav, jak na rakouské střední škole bují konfesijnost bez prohlášení. Náboženská cvičení pod dozorem učitelů v uniformách mrzačí povahy učitelův i žáků. Řečník naznačil, čeho jest se domáhati, aby střední škola z dosavadního neblahého stavu vybředla.

Také mnozí jiní řečníci (dr. Bartošek, E. V. Zenker, E. Hins, dr. Tschirn, Beaugnier, Ferrer) se dotkli akutních otázek školských. Živě bylo rokováno ve školské komisi, jejíž jednání řídil K. V. Tuček. Souhrn tužeb po volné škole zdůrazněn byl v přijatém programovém projevu.

UMĚNÍ.

XXIII. výstava »Manesova«: Francouzští impressionisté. — Bez kontroly národa jaké divné věci se dějí.

Bylo to už zde několikráte řečeno, ale třeba to říci znovu: spolek »Manes« je vzorem všech spolků, vzorem spolkové činnosti, vzorem organisační práce. Několik pracovníků, nadšených v krásném smyslu toho slova, koná tu divy. Žádná jiná organisace se mu nevyrovná u nás, zvlášť když si představíme skrovné jeho prostředky hmotné. Nezná takových omluv a výmluv, a jeho úspěchy kárají a vyvracejí pádně všecky slabošské pokusy o omlouvání a vymlouvání neúspěchů v jiných oborech naší práce národní.

Po třetí už, nelekajíce se nijakých překážek, které by jiným zdály se nepřekonatelny, nelekajíce se velikých nákladů, které by jiným zdály se, že rostou nad jejich síly, předvádějí nám francouzské umění: po Rodinovi a impressionistech teď širší výstavu moderní francouzské malby v XIX. století. Po dlouhou dobu, v posledních ročnících »Volných Směrů«, zvláště v posledním, připravovali systematicky tuto výstavu, řadu článků z per francouzských, německých i vlastních uveřejňovali o hlavních představitelích této moderní malby, krásnými, s velikou péčí provedenými reprodukcemi doprovázeli tyto úvahy a rozbory. Ale co znamená nebarevná reprodukce pro tento moderní směr? Jen slabou upomínku. Proto všecky snahy své napiali, aby získali originály. Pomocí

Camilla Mauclaira získali jich 156. Mohou zcela jistě »říci klidně, bez chlubné samochvály«, že vykonali »kulturní a umělecký čin nevšedního dosahu; mnohem silnějším společnostem německým nepodařilo se přes všecko úsilí realisovati tak plně takovéto souborné výstavy.« Ovšem, i tak mnoho ještě chybí; kdož vzácný obraz rád půjčí, a na takovou dálku, do Prahy, v níž mnohý ten majitel vidí neb tuší Maďárii!

A tak můžeme se v Praze potěšiti originálním Daumierem, rozmilým karikaturistou i humoristou, z pokolení těch malířů, k nimž náležel Josef Manes; Monticellim, »klenotníkem barvy« a kouzelníkem jejím; s hlavou impressionistů, Manetem, jehož velikost z malé ukázky zdejší možno jen tušiti; Renoirem překrásně zastoupeným; krajinami Monetovými, Pissarrovými a Sisleyovými, v nichž všecko žije a žije; Degasem a Cézannem; krajinami Boudinovými, Lebourgovými a Maxima Maufry, tak bohatě a tak čistě viděnými; potěšíme se Daumierovým dědicem Forainem a jeho »Amatéry« a »Advokáty« i ukázkami podivuhodných kreseb jeho i Dethomasových; barevnými lepty Raffaëliho; zátišími Lapradeovými, mladými tanečnicemi Legrandovými i komedianty Ibelsovými i rozkošnými mladými Španělkami Bréalovými, až zastavíme se před obrazy Gauginovými a Van Goghovými, jež jsou jedněm zjevením, druhým záhadami. A patrně zůstanou. Na zjevení nedostává se víry. Jsou tam ještě jiní, všichni zajímaví, protože všichni výbojní, třebas luk své výbojnosti někdy až příliš bujně přepínají, takže místo impressí cítit jen snahu po sensační expressi. Nechce míti konce první obchůzka. Třeba ji opětovati. Hosté jsou to vzácní.[1] Za světlem vyšli, jako vyšli už mnozí před nimi, a světlo vnášejí.

*

»Bez kontroly celého národa,« jak správně vytýkají »Volné Směry«, dějí se u nás divné věci. »Po nešťastném Havlíčkovi, jehož falešně ztypisoval a bídně modeloval pro Kutnou Horu Strachovský, přichází na řadu F. L. Rieger. Za veliké slávy a řečnění odhalili mu první pomník nad Hořicemi. Žurnalistika zdůrazňovala čin sám, ale nikomu nenapadlo, aby zkoumal, je-li *veliký muž oslaven velkým činem*. Bez kontroly celého národa postaven tu památník, jehož umělecká cena je podprůměrná, banální obelisk s pseudomoderní výzdobou, která s architekturou se neváže a k celku nepřiléhá. Tak tu bude státi třeba staletí jako doklad ubohých poměrů našich a cizinci bude vyluzovati útrpný úsměv na líci«... Opravdu, ne na pomník, spíš na něco jako na ukazovatele čtyř stran světových myslí pozorovatel, divaje se na obelisk, a hledá v přilepeném na obelisku kruhu, tak neorganickém, místo vlepených znaků zemí českých, opět tak neorganických, písmena S—J—V—Z.

Bez kontroly celého národa připravuje se však něco daleko ještě horšího. Noviny nedávno oznamovaly: »Spolek pro postavení Žižkova pomníku v Žižkově oslaví své 25leté trvání slavnostní dne 3. listopadu. Spolek sebral již na pomník 100.000 K a míní se stavbou v krátkém čase

[1] Jedna maličkost mne na některých těchto obrazech zarazila. Týká se francouzských majitelů jejich: jak ctitelé takové přejemné kultury oka mohou lepit cedulky s čísly do čela rámů, hned vedle samého obrazu! Zrovna jako na zavazadla!

započíti. Podstavec pomníku bude 11 metrů vysoký a socha samotna 23·5 m. Z hlavy jeji bude upravena rozhledna, která pojme až osm osob. Z otvorů očí a uší bude lze pozorovati panoráma Prahy a jejího okolí« ... Není-li to svrchovaně urážlivé, zahanbující a zarmucující? Takový úpadek v cítění! Z hlavy Žižkovy udělat — rozhlednu! »Z otvorů očí a uší (!) bude lze pozorovati panorama Prahy!« V čí hlavě vylíhla se ta nechutnost? Kdo tu rozhoduje? Kdo tu kramaří s penězi nasbíranými, tedy s jměním národním? Bez kontroly národa, bez kontroly umělecké má být zostuzena nejen Praha, ale celý národ. Tak se cti veliký muž? Osud dal nám jednou geniálního hrdinu, před nímž zatřásala se celá Evropa, a my, nestoudní trpaslíci, teď z něho budeme tropit frašku?

Neví se u nás, neví, co je umění monumentální. Nemusí každý pomník být sochou. Nesmí jí být. Pomník Žižkovi na vrchu Žižkově musí vytvořit architekt, jenž dá na pravém místě promluvit sochaři. Ale oba, architekt i sochař, museji býti básníky.

Vedle těchto dvou zpráv prapodivně zní třetí zpráva, že Maroldovo panoráma »Bitva u Lipan« musí býti s nynějšího místa na výstavišti odstraněno, a nenalézá místa, kam by se uložilo. Tady zas máme dílo znamenité, umělecky i obsahově tak milé, a nevíme, co s ním ...

Jest logická spojitost v těchto třech případech a zarážející. Je málo v nás lásky, málo porozumění pro velikost našich dějin, ačkoliv každou chvili se na ně odvoláváme, a jest ještě mnoho nevychovanosti v cítění uměleckém a tedy i nevážnosti k sobě.

Nezažírá se rez do naší povahy? Jest ještě další zpráva, která zdá se nepochopitelnou.

Dušan Jurkovič vydává u Ant. Schrolla & spol. ve Vídni velice cenné obrázkové dílo »Práce lidu našeho. Lidové stavby, zařízení a výzdoba obydlí, drobná práce«. Celé dílo bude míti asi 20 sešitů po 7 K. Do roka vyjdou čtyři sešity. V každém jsou ukázky na 10 foliových listech, z nichž některé provedeny jsou v barvách. Vedle textu českého je zároveň německý a francouzský. Je to dílo překrásné, originelní, naše. Bohatá sbírka výtvarného umění lidového, kterou by si měla objednat každá naše střední škola — o odborných uměleckých ani nemluvím — ba i každá naše měšťanská škola; přál bych ji ovšem každé naší obecné škole. Vždyť sbírka ta je přec také nesmírně milým výrazem naší duše národní. A jak překvapuje ten výraz osobitým půvabem a krásou! Pochopili to také v — cizině. Uznali to — Němci. Až dosud ze všech předplatitelů je 110 Němců (hlavně z říše) a 51 Čechů... Ale počet ten nedostačuje. »Neseženu-li alespoň 205 odběratelů, přestane dílo vycházeti« — oznamuje autor. Naše školy musejí tu vykonat svou povinnost — přec tak snadnou a bohatě odměňovanou! Do roka vyjdou čtyři sešity; znamená pro školní rozpočet 28 K!

Nesmíme dopustit, aby dílo to zaniklo. Jak to zaráží: tolik národopisného ruchu bylo v zemích českých, a nyní umělec, který léta a léta s neuhasínající láskou sbírá po Moravě a uherském Slovensku a zachraňuje nevýslovně zajímavé projevy lidové duše, nalézá více než dvakrát tolik porozumění u Němců než u nás! Jako by popelem u nás

bylo všecko posypáno a dusilo se pod ním! Ze Žižky dělá se fraška, Maroldova »Bitva u Lipan« zakouší osud Ervěnických, pro kus naší rázovitosti, již zachycuje Jurkovič, není dostatečného porozumění...

*

Poplašné volání se ozývá: »Pozor na akademii umění!« Ano, pozor, báfuškové! Japonci už zas cosi kutí!... »Bohemia« nedovedla k vůli »Prager Tagblattu«, jak se říká, podržet jazyk za zuby a na štěstí prořekla se. Prořekla se, aby se neprořekl dříve někdo druhý. Báfuškové ani ničeho netušili... A teď se diví. Do rozpočtu ministerstva vyučování už prý jest zařazen obnos pro dva nové profesory na akademii umění v Praze, a těmi profesory budou prý němečtí umělci Krattner a Brömse nebo Teschner. Pro pana Krattnera bude prý zřízena profesura náboženského malířství a pro jednoho z těch druhých profesura grafiky... Jsme opravdu báfuškové. Pořád a pořád necháváme se překvapovat, necháváme se ze svého »klidu« vyrušovat cizími návrhy. Kdy přec povstaneme a sami ve všem své návrhy podáme? Profesura grafiky, zrovna jako architektury, je na akademii umění nevyhnutelná. Kandidátů, a dobře vyzbrojených, máme několik. Teď na př. jeden vystavuje u Miethka ve Vídni své originální a krásné lepty a dřevoryty, jichž krása a originálnost na výstavě v Praze byla všeobecně uznána — Vojtěch Preissig. Ale profesura náboženské malby? A pana Krattnera za jejího proroka? Celý svět umělecký musel by se otřást ošklivostí nad takým pokrytectvím, nad takovou jezovitskou potměchlostí. Jakési nečisté ruce a nečisté mysli chtějí snížit naši akademii umění na ústav zaopatřovací. »Den« zjistil, že zprávy »Bohemie« jsou více než pouhé domněnky a přání, a že káže opatrnost, aby se rychle a bez otálení přikročilo k hájení nejen uměleckého významu Akademie, ale i vážnosti a důstojnosti sboru profesorského a zájmů českého umění.« Zajisté, že káže tak opatrnost. Ale ta opatrnost musí býti stálá, ne na chvilku jen procitlá; smysl pro zájmy českého umění musí býti stále živý, sám sebou se rozumějící, aby nevyskytovaly se zjevy, o nichž bylo tuto referováno. *T.*

LITERATURA.

Krásná:

Miloš Marten: Cyklus rozkoše a smrti. (Nakladatel B. Kočí.) Jiří Karásek: Román Manfreda Macmillena (Českých autorů sv. VI. Nákladem Kam. Neumannové.) Louis Křikava: Pavillon moru. Zlomek zápisků neurasthenikových. (Nákladem J. Glose v Semilech.) Björnstjerne Björnson: Povídky sv. I. a sv. II. Přeložila Milada Krausová. (Laichterova sbírka krásného písemnictví.) Dimitrij Vasiljevič Grigorovič: Povídky. Přeložili: P. Papáček, K. Frypés, G. Foustková, B. Herbenová. (Ottova Ruská knihovna.) J. S. Machar: Řím. (Nakladatelství Grosman a Svoboda.)

»Cyklus rozkoše a smrti!«

Tedy opět jedna kniha, která v našem kulturním životě znamená negaci.

Ano, kdyby spisovatele knihy »Cyklus rozkoše a smrti« zajímal jen sexuelní problém a kdyby mu bylo šlo jen o problém, studoval by byl problém jinak a byl by podal výsledky svého studia a své práce také jinak. Ale kniha jeho není právě výsledkem takového jistého — řekl bych přímo vědeckého — úsilí, třeba má trochu ten nátěr, a to ji činí zhoubnou a nečistou.

Autoru jde výslovně a výslovně o to, aby podal knihu r o z k o š e. Rozkoš chápe jako projev životní síly na nejvyšším stupni intensity a celou svou knihou nám ukazuje tuto rozkoš ve znamení stupňované a nejstupňovanější pohlavní vášně. Nejvyšší stupeň intensity životní síly je mu konec konců v perversi, v krvesmilství a ve vraždě a v ukájení chtíče na zavražděném člověku. Považíme-li, že autor této knihy zří v oné perversní rozkoši to nejvyšší, co život může dát, že v této rozkoši domnívá se zřít vyrůstati m y š l e n k u, č i n, k r á s u a l á s k u, vidíme všechnu zvrácenost a zhoubnou chorobnost jeho srdce i ducha. Jeho osoby, muži i ženy, žijí čistě animálně, a vyrůstají-li z jejich animálnosti myšlenky a činy, jsou to myšlenky i činy nízké a špatné. A krása a láska?

Hned hrdina prvé povídky »Mimo dobro a zlo« — již titul naznačuje hodně! — hrdina Egon dívá se z okna do zahrady na svou sestru Helenu a její přítelkyni Kláru. »A v mocném pohnutí dal jim splynouti v jediný nesmrtelný zjev: Milenky, která by mohla dáti maximum rozkoše — v jednu ženu, rozesívající všecky rozněty, všecky nejžíravější možnosti vášně.« Nuže, myšlenka tohoto hrdiny! A činy jeho, jeho krása a láska v tom, že žije pohlavně se sestrou Helenou i s její přítelkyní Klárou a od nich že přechází v pohlavní styk s Moyrou, která před tím, aby míra byla dovršena, žila podobně s vlastním otcem. A kdyby byl pan Marten vedle dvou povídek o Egonovi napsal ještě třetí o tomto hrdinovi, byli bychom jej viděli jistě opět v ovzduší nové »krásy« a nové »lásky«. A hrdina další povídky »V aleji«? Zavraždí svou milenku, aby pak v ní měl »nekonečně předmět své rozkoše«, a aby ona prý dosáhla té lásky, »kterou vymáhala mukami, jež mu dávala trpěti, aby ji miloval více«.

Ano, to jest nejhlubší a nejpodstatnější životní smysl osob knihy Martenovy, že usilují vyžít se stupňováním pohlavní vášně. »Musíš mne milovati, Eugene, více než lze ženu,« volá hrdinka v dialogické povídce »Spolu kosmem«. »Potřebuji neobyčejných rozkoší, vysokých pocitů ... Chci rozkoše, jimiž tělo i duše se rozechvívají jako horkou lázní. Moje nervy musejí býti napiaty a žhavými doteky bouřeny, aby z nich celá symfonie zněla ... tóny vždy nové ... strhující a zvichřující ...« Atd., atd. T. j. osoby knihy Martenovy jsou nedosycené pohlavními vášněmi, na tu nedosycenost vyplýtval p. Marten všechnu schopnost pravého gourmanda předrážděné pohlavnosti. Je třeba dokazovat, jak je to krásné? Představme si gourmanda žaludečního, který by nám ve všech možných obměnách nejbarevnějšími barvami líčil neukojenost svého žaludku, který by touhy svého žaludku stupňoval za hranice možnosti, a který by v rozkoši svého žaludku spatřoval projev životní síly na nejvyšším stupni intensity, a který by v tomto okruhu rozvíjel svou uměleckou tvořivost. Když animálnost, tak animálnost! Pojímá-li se to tak, jako učinil p. Marten, je to sprosté jedno jako druhé.

A podal nám autor Cyklu rozkoše a smrti něco uměleckého? Má jistou pečlivě získanou dovednost slohovou — nazval bych to vypěstovanou virtuositou — to je všecko. Jinak působivost jeho knihy je založena v nejrafinovanějších a nejdrastičtějších situacích, v rafinovanosti a dráždivosti sujetů, v působení ne na nejvyšší a nejlepší stránky lidské, nýbrž v působení na smyslnou, živočišnou stránku člověkovu. Podstata umění jeho spočívá v samých prostředcích čistě vnějších. Nelze zde mluviti o nějakém vniterném umění — je to zdánlivě všecko v rukavičkách, ale v jádru hrubost a více než hrubost. Je to i negace kultury a všeho pokroku v ušlechtilém smyslu. Žena na př. pojímána je zde přímo barbarsky, snížena na objekt zvrhlé vilnosti mužovy, všechno rozpětí za nejvyššími duchovními statky je zde negováno povýšením na prestol pohlavní rozkoše, jíž i vražda se ospravedlňuje. Jedním slovem vše je dovoleno, aby živočich-člověk byl ukojen. P. Marten má to z Wildea, u něhož se učil (také u Oly Hansona), stejně jako p. Karásek a jiní naši literáti. Wilde ve svých »Intensions« má stať o anglickém traviči Winewrightovi. Tendence této stati směřuje tam, že ve jménu umění je vše dovoleno, a p. Marten to přijímá.

Tedy čirá negace kulturního člověka a všeho opravdového pokroku. Pokrok vůbec a pokrok i v umění neznamená zvrátit všechny pojmy o mravnosti, čestnosti, krásе atd. — mají ti hrdinové Martenovi jen zrnko čestnosti v sobě? — neznamená zvrátit všechno to, co lidé dlouhou kulturní cestou si vybojovali, neznamená uchýlit se k prapudům, jak o tom p. Marten filosofuje, učiniti — opakuji — i vraždu beztrestnou ve znamení umění, taková čirá negace a zdánlivá originálnost je v základě nejhrubší reakcí, je úpadkem, a nejen již literárním, nýbrž všestranným, a pro toho, kdo usiluje o pravý pokrok a chce pokrok, také úpadkem nebezpečným. Spisovatel v tomto smyslu není již průkopníkem, je škůdcem a kniha jeho zbraní napuštěnou jedem.

Nepřeháním, třeba že kulturní proud povalí se dál přes takové zjevy. Je jich víc. Mohl bych se zde rozepsat o Karáskově »Románu Manfreda Macmillena«, jenž je pravým útokem na zdravý rozum a také čirou negací pokroku a konec konců sbeletrisováním perversnosti — i zde byl Wilde vzorem, a nejen svým životem, nýbrž i různými zásadami, jež si p. Karásek vypůjčil, na př. tu o l h a n í — mohl bych se rozepsat o Hladíkově črtě »Duo«, uveřejněné v posledním čísle Lumíra a těsně hraničící s kavárenskou pornografií, ale není nijak příjemnou úlohou psát opět a opět o těchto smutných zjevech. Mlčet však také nelze, neboť musí nám býti líto každé oběti, která jde do života otrávena podobnými knihami. A oběti jsou. Když již ten Wilde, tedy jistě ti naši »umělci« znají jeho zásadu, že lidé do života berou si vzory z děl uměleckých a že život napodobí umění. Není to tak doslovně pravda, jak to Wilde ukazuje, ale do jisté míry je to pravda. Máme knižní odlesk Wildea v Čechách... a budeme míti i v životě odlesk nedobrých knih v Čechách. A jsou to oběti mladé, sem jed je namířen nejostřeji, nejúčinněji, naše mládež bude nejvíc číst knihu Martenovu i Karáskovu, statistika knihkupecká by nám pověděla, kdo takové knihy kupuje. A když literáti, kteří mají jisté jméno, píší podobné knihy, proč by zištní nakladatelé nešli ještě o krok dál a hromadnými

pornografiemi a detektivními a dobrodružnými romány nelovili v kalných vodách a nehubili celou generaci?

Jak — to nám po jedné stránce ukazuje Křikavův Pavillon moru. V takový pavillon moru vylijí se namnoze ty různé knižní vlny, vržené na trh. Jsme u prostituce a nepodporujme svou literaturou prostituci, ale braňme se jí!

*

Je to již hezká řada let, co Tolstoj svou Kreutzerovou Sonatou zahýbal stojatou vodou mravního, vlastně nemravného života mužů, co Masaryk u nás nabádal k čistému životu a co Machar Magdalenou svým způsobem ukázal na zející ránu prostituce. Myslím, že dnes je již mnoho lidí v Čechách, které rána pálí a bolí — a které pálí a bolí i knihy nemravné, prostituující. Máme různé ozvuky i ve veřejném životě, zatím jen skrovné, pak ženy — a to znamená mnoho — začínají se chápat práce, a máme ozvuky i v literatuře. Jedním a posledním je tedy ten Křikavův »Pavillon moru«, zlomek zápisků neurasthenikových, báseň, namířená proti nemravnosti mužově. Hodně procítěně se v ní ukazuje na zhoubný vliv prostituce. Smutný obraz života podává ovšem i tato báseň. Hrdina — ne, není nijak milý a vábný, tím méně, že tisíce a tisíce mužů provádějí stejná hrdinství. Ale milé je, že spisovatel staví se proti svému hrdinovi, a že spisovatel staví se i proti sociálnímu zlu, které jeho hrdinu i ethicky i tělesně ubilo. V tom je veliký pokrok proti literatuře, jež holduje sexuelnosti.

Cituji:

»Zachvácených
tichým morem řada chorých byla.
O těch mluvím. Malé dítě vidím
s ranami, jež léčba vyrovnává,
jak po stromech důlky vyrovnává
zahradník — leč objeví se jinde:
muže beznosky. Odkrytou hrůze
nahou lopatku. Lebeční kosti
do křiva shltané zubem moru.
(Dědictví po chorém předkovi u děcka
zdravých rodičů.) Dar choré ženy
venkovanu, který nechápaje
nechal ran a po letech tu leží
s řadou hlíz. Nahoře na »krombholzce«
(nadačním studentském oddělení)
student-dítě s lues... obět prvních hodů
Afroditiných... zlomená, smutná,
beznadějná, vyvržená obět
z rodiny... To zoufanlivé oko
zapomenout nelze, vlhké, dětské,
neútěšné... První krok jej srazil
vyje v tůň a rozkopal mu ústa.
Půjde v život, jinak mysle, vidě,
ožehnutý v prudké svojí bídě.«

*

Ale uchylme se k Björnsonovi a budeme dýchat vzduch jako na vysokých horách. Považme, kdy Björnson psal své Rybářské děvče! A vizme, jakou ženu nám vylíčil v rybářce Gunlaug! To není předmět pohlavní rozkoše mužovy — vzpomeňme si, jak se již jako mladé děvče vypořádala s Pedrem! — ale člověk, člověk duchovně i tělesně muži rovný a jak silný! A její dcera Petra, která jde za svým vyšším, vnitřním povoláním? Anebo si vzpomeňme na Elsu Marii Schancke v Tanen, kterou všichni Finové na horách nazývali »maminkou«. »Provdána za bohatého obchodníka, dala jmění své a mužovo Finům a obětovala největší díl svého života péči o ně, ač byla matkou d v a n á c t i dětí a řídila velký dům. Jeden příklad místo všech: večer před štědrým dnem, když Elsa Marie rozdávala jídlo ve velkém kruhu rodiny a hostí, přišel Fin a prosil ji se slzami, aby šla s ním, ač to bylo daleko v horách a počasí špatné; jeho žena už dva dni pracovala k porodu; jestli »maminka« nechce s ním, pak není pomoci. Jak děti, tak hosté říkali mu, že žena 72letá nemůže do hor proti noci a nečasu a ještě méně tak daleko. Ale Fin prosil »maminku«, držel se jí samé a prosil pánaboha, aby mu pomáhal prosit. Tu stará se zdvihla, jeden musil pro její lýže, druhý pro její finský »päsk« (koženou kazajku), kdežto ona sama shledávala jídlo a léky a oblékla se po finsku; pak šla za ním na lyžích do vánice nahoru. Tuto noc a den potom se nevrátila; seděli již pohromadě nad vánoční kaší a ne právě s veselými myšlenkami, když rychle vstoupila, pozdravovala a vše ji pozdravovalo a obklíčilo. Ale ona nedbala na nikoho, krátce si poroučela, teď teplou vodu, teď mléko, teď malou skřínku, v níž býval cukr, a když to měla, vytáhla ze záňadří malý závitek, rozvinula jej a tu leželo v něm novorozeně zahalené v měkké zaječí kůži: »To mi bůh dal, neboť matka je mrtva.« Vyložila skřínku zaječí koží, shledala oděv a položila do ní děťátko, umyté a upravené. Tu skřínku měla pak před postelí, ošetřovala dítě neúnavně a nosila je všude s sebou. Dítě bylo, jak sama říkala, její miláček.«

T a k o v é ž e n y zná Björnson. A Björnson ovšem ví, že je i nečistota ve světě, že jsou muži nečistí i ženy nečisté, ale všimněme si, s jakou jemností v románě Magnhild nám zobrazil nečistotu a s jakou jemností ukázal, čím je žena čistá a jaký je vliv čistoty. »Bytost vedle Vás, jež nebyla čistá, byla odpornou. Učila jste i padlou, jakou krásu má mravnost,« píše Magnhildě ten, jenž dlouho také šel cestou pohlavního vyžití. To je právě román čistoty v kontrastu proti nečistotě a to je ovšem něco zcela jiného, než jak se na ženu a na mravnost dívají p. Marten, Hladík a Karásek. Zde je zcela jiný poměr a vztah k ženě i k mravnosti — v tom, jak se muži dívají na ženu, jeví se stupeň kultury národa! — tu jsme skutečně na vysokých horách, kde se dýchá vzduch nezkažený a neotravující.

Ale bohudík i u nás vlna pravé kultury a pravého pokroku je na postupu. Není to však vlna, která nese p. Martena, Karáska, Hladíka atd. Vzpomeňme si znovu na Masaryka, vzpomeňme znovu na Macharovu Magdalenu i na jeho knihu »Zde by měly kvést růže«. A vydal teď svůj Řím. Mám jej na stole vedle primitivní knihy Rusa Grigoroviče. Grigorovič vypravuje nám v prostých povídkách o utrpení Akuliny — také

ženy! — a o utrpení Antona Ubožáka, a tak připravuje s Turgeněvem půdu k osvobození mužíka. Hle, cíl spisovatelův! A Machar? Machar praví, že si chtěl povědět, co je Řím, když mu to nepověděli jiní.

Jak to? A myslíte, že jen to?

Machar ví, že něčeho všem nám v Čechách se nedostává, nevrací se naplano v minulost, nýbrž ten návrat v minulost znamená touhu, aby v sobě samém vybojoval a vynesl na světlo něco, čím my Češi máme jít ku předu. V tom je Macharův problém — to znamená jeho Řím. Ten Macharův Řím znamená pokrok. — A pokrok, ne úpadek je úkolem českého spisovatele a českého člověka.

Z.

Poučná:

Sborník prací historických. K šedesátým narozeninám prof. Dr. J. Golla vydali jeho žáci. Josef Zeman: Péče o děti abnormální. Čuhel Fr.: Zur Lehre von den Bedürfnissen. Knihovnička Času: Interkonfesijní škola v Rakousku.

Sborník prací historických. K šedesátým narozeninám dv. rady prof. Dra Jaroslava Golla vydali jeho žáci. Redigovali J. Bidlo, G. Friedrich, K. Krofta. — V Praze 1906. Nákladem Hist. Klubu. — (Str. 388—4°. S dvěma světlotiskovými přílohami a podobiznou Gollovou od F. Šimona.)

Je těžko psáti o této knize. Nejen proto, že ono intimní sblížení, jaké se za četby dostavuje mezi čtenářem a spisovatelem (i při četbě vědecké), zde se tříští mezi řadu autorů, kteří do knihy přispěli, ale zvláště proto, že vlastně největší jeho díl poutá k sobě ten, jehož příspěvkem jest autograf pod podobiznou, ten, k jehož oslavě kniha vyšla... Co znamená Goll pro naši produkci historickou, jest dnes již dosti známo, čím býval mladší generací historiků, víme my všickni. A bylo by tím spíše možno psáti o tom, čím nám některým zůstal... Ale lze o tom psáti při této příležitosti? A lze o tom psáti u nás vůbec, v těch našich literárních poměrech, jež nikdy nedovedou lišiti věci a osoby, v těch poměrech, kdy najisto lze tvrditi, že ani jeden člověk nechápal by toho, co by bylo napsáno, tak, jak to bylo myšleno? — Nezbývá, než omeziti se na suchý referát.

Neméně než 24 bývalí žáci sešli se zde ku poctě svého někdejšího učitele — číslo jistě slušné, ač Gollova činnost učitelská podnítila a vychovala vědeckých pracovníků mnohem více. Nebylo všem možno súčastniti se... Příspěvky seřazeny jsou chronologicky a dotýkají se otázek z celého toho ohromného oboru, který nazýváme všeobecnými dějinami. To dobře odpovídá významu a rozsahu vědeckého působení Gollova. Jakožto zástupce tohoto oboru na naší universitě Goll po léta konal přednášky také o dějinách starověkých (římských), studiemi z dějin novověkých zahájil svou činnost literární, a třeba později (na universitě i v pracích vědeckých) středověk nejvíce poutal jeho pozornost, přece v nedávných publikacích (studie o Palackém, posudek díla Denisova atd.)

dostal se až k dějinám nejnovějším. Nemůže tedy překvapiti, že jako jeho žáci přihlásili se pracovníci ze všech těchto oborů. Vedle prací z nejstarší minulosti řecké (F. Čáda v článku »Filosof Hippon« sestavil pečlivě fragmentární zprávy o tomto zajímavém muži, Jar. Šťastný, odpovídá na otázku »Které jezero Makedonské jest Herodotova Prasias limné«, že jest to jezero Doiranské, Em. Peroutka přesvědčivě ukazuje, že »Stavba městských hradeb v Athénách r. 479 př. Kr.« provedena byla v podstatě tak, jak to zaznamenal Thukydides, Fr. Groh odmítá domněnku Dörpfeldovu, že »Původní plán Erechtheia« v Athénách byl jiný a že provedena byla jen polovice stavby) a vedle prací z dějin středověkých setkáme se také s články z dějin novějších a nejnovějších.

Ale i to dobře shoduje se s významem Gollovým, že většina příspěvků jest věnována dějinám českým. Přechod od dějin starověkých k této skupině tvoří dva články, z nichž první (L. Niederle, Michal Syrský a dějiny balkánských Slovanů v VI. století) zajímavým způsobem zjišťuje, že kronika Michala Syrského, objevující se býti pramenem dosud známých (pozdějších) zpráv o Slovanech na Balkáně, zachovala nám také zprávy starší (Jana Efesského), jichž autor její užil, kdežto druhý (Fr. Hýbl, Bulharsko po vymření Asěnovců), řeše některé problémy dějin bulharských 13. stol., mohutnou postavou Rostislava Mačevského, tchána Přemysla Otakara II., uvádí nás již v souvislost s dějinami českými, jimiž téměř všecky další příspěvky se obírají.

G. Friedrich (O dvou nejstarších listinách kláštera Rajhradského) podává další příspěvky k dějinám české diplomatiky, jimiž konečně (a zároveň jeho vydáním »Codexu«) zjištěna bude bezpečná půda pro starší dějiny naše, a vede rozhodný důkaz, že obě nejstarší listiny týkající se Rajhradu (datované 1045 a 1048) jsou falsa 13. stol., ukazuje spolu, že vznikly pravděpodobně za majetkových sporů kláštera rajhradského s biskupy olomouckými. — V obsáhlém článku »O správním rozdělení země české do pol. 13. stol.« Jos. Pekař podává nejprve přehled dosavadní literatury této otázky, a zamítaje (právem) theorii o dávných »župách«, pokouší se rektifikovati dosavadní vědomosti o jednotlivých správních okrscích. Výsledky ovšem nejsou (a nechtějí býti) definitivní, nicméně jest v práci vedle některých ukvapeností mnoho pozoruhodného. Co zaráží, jest příkrý, ne vždycky spravedlivý a věcný tón, jímž se mluví o badání Tomkově, neomluvitelný, i kdyby práce Tomkova byla úplně bezcenná, tím neomluvitelnější, když vlastně běží jen o Tomkovo pracné a důmyslné zdůvodnění theorie Palackým přijaté a jistě ne úplně nepotřebné, třeba v základě pochybené. — »Kritika listáře královny Kunhuty«, již provádí J. B. Novák, známý zvláště svými studiemi o formulářích, vede k výsledku, že jen dvě části této sbírky (formulář neznámého autora a kopiář z kanceláře královniny) lze považovati za authentický pramen pro politickou historii, vlastní »listář« Kunhutin, jemuž dříve značná důležitost přičítána, jeví se sbírkou fingovaných dopisů z péra notáře Bohuslava. Všecky doklady Novákovy nemají sice moci průkazné, nicméně konečným výsledkům nutno přisvědčiti, třeba se tím stáváme zas o několik pěkných detailů z oné doby chudší. — Kdežto tedy v tomto případě historická kritika vyžaduje ztrátu, jinde, zdá se, slibuje zisk.

J. Šusta (K volbě r. 1306) pokouší se o důkaz, že ony listiny, týkající se dědičnosti trůnu českého také v ženské linii, o něž se (dle zprávy kroniky zbraslavské) při volbě Jindřicha Korutanského opírali jeho stranníci, nebyly falsa (jak myslil Palacký), nýbrž dokumenty authentické, a ukazuje, kdy asi pravděpodobně mohly býti vydány (v l. 1265—71, kdy Přemysl Otakar II. dosud neměl syna). V. Tille (Karlštejn) poukazuje (proti Neuwirthovi) na souvislost malířské výzdoby Karlštejna se sněním a zbožnou náladou Karla IV., V. Kybal v pěkném článku »Milíčův sen« zachycuje (místy poněkud jednostranně) duševní život Milíčův na základě jeho kázání. K. Krofta v článku »Řím a Čechy před hnutím husitským« podává vlastně jen zhuštěný výtah svých cenných detailních studií o tomto předmětě, proto také konečné závěry nečiní nároků na všestranné vystižení otázky.

Zvláštní náhodou článek tento končí právě v polovici knihy, jejíž druhá část náleží téměř výhradně dějinám novým. Zahajuje ji J. V. Šimák, vyšetřuje »Prameny a pomůcky Hájkovy«, při čemž pilná jeho studie mimovolně stává se částečnou apologií Hájkovou; s methodou však nelze všude souhlasiti. Dějinám právním věnovány jsou další dva příspěvky, z nichž v prvním F. Kameníček (Glossy k věnnému a vdovskému právu moravskému na statcích svobodných za 16. st.) zjišťuje z hojného archivního materiálu normy, jimiž řídil se tehdejší právní postup, kdežto V. Müller, vysvětliv, kdo byli a jaká práva i povinnosti měli »Půhončí«, líčí zajímavou episodu z historie této instituce, jež vedla svými výsledky ku radikální proměně v 17. a 18. století. — Nejvlastnějšímu oboru studií Gollových přibližuje nás J. Bidlo úvahou »O konfessi Bratrské z r. 1573«, v níž, určiv nejprve jednotlivé redakce konfessí, líčí překážky, jež vydání této konfesse zdržovaly, a srovnáním jejím s konfessí z r. 1538 dospívá k výsledku, že nelze Jednotě činiti výtek z nějakých častých a náhlých změn dogmatických. J. Glücklich, probíraje »Prameny a vznik Budovcova Antialkoranu«, podává vlastně více. Ovšem zkoumá důkladně prameny této knihy a líčí poutavě její vznik, ale právě při tom podařilo se mu pěkně objasniti vnitřní motivy autorovy a zachytiti duševní profil tohoto muže, jednoho z nejušlechtilejších duchů celých dějin našich. — »Židé v Náchodě«, zvlášť v 17. a 18. stol., jsou předmětem článku, jehož autor F. Machát osvěžuje své vypravování hojnými zajímavými detaily. — R. Dvořák, vyčítaje »Prameny k dějinám poslední selské vzpoury na Moravě r. 1821«, upoutává pozornost jiným ještě důvodem, tím totiž, jak politický (a policejní) systém dovedl udusiti vzpomínku na nepohodlné události z doby poměrně nedávné; událost sama byla novějšímu badání téměř neznáma; autor podává zprávu o cenných úředních pramenech, jimiž se vedle události samé zjišťují také rozličné zákulisní podrobnosti tehdejšího života. Následuje velmi interessantní příspěvek: »Kancléř Metternich a počátky konstitucionalismu v Prusku (1842)«, v němž V. Kratochvíl otiskuje Metternichovo vypsání jeho schůzky s králem pruským v Koblenci, psané sic obratným stylem, ale duchem známého onoho dusícího konservatismu, který jest tím odpornějším, čím méně se jeví omezeným. Z. V. Tobolka vybírá »Z publicistické činnosti dra A. Krásy« důkazy, že muž tento nebyl

chápán, a že obvinění proti němu pronášených nelze dokázati. V. J. Dušek podává »Příspěvek k historicko-právní terminologii slovanské«, v němž vykládá význam některých důležitějších právních terminů (v abecedním pořádku).

Knihu uzavírá Z. Nejedlý článkem »Kotle a lesní rohy«. Autor předem omlouvá podivný titul, uváděje, že neběží o hudbu. Ale s akustickými dojmy souvisí přece, neboť se v něm, abych na okamžik napodobil rozmarný (a někde snad i více) tón autorův, »zvoní hrany« — článek podává nový doklad o podvrženosti rukopisu královédvorského, v němž se oba nástroje vyskytují, ač jsou vynálezem teprve 17. století.

Měl bych snad na konec promluviti o knize jako celku, ale obsah výše podaný zbavuje mne tohoto úkolu. Nejednotnost jest samozřejmým údělem všech podobných publikací. Nemá to arci býti výtka. Rozmanitost příspěvků odpovídá i tu všestrannosti působení. Připomínám jen, že vzornou typografickou úpravou náleží kniha k nejskvěleji vypraveným vědeckým knihám českým. *V. N.*

Josef Zeman: Péče o děti abnormální. Statistický přehled ústavů a škol pro děti abnormální se 16 obrazy. C na K 2·40. Nákladem B. Chrastiny v Náchodě.

»Mrzák, slepý, hluchoněmý, blbec a j. nešťastník na rohu ulice nebo na silnicích bolest a žalostný stav svůj ukazující, budí soucit, ale haléř almužny, který mu dáme, zbaví nás trapného citu. Ale nemá. Společnost lidská provozuje tu cosi pštrosího.« Slova tato, jimiž spisovatel uvádí svoji studii, shledáváme ovšem velmi správnými a bohužel pravdivými. Pamatujeme se ještě živě na Foustkův spis »Slabí v lidské společnosti«, a vnucuje se nám jistá souvislost. Tam vědecky a v duchu humanitních ideálů uvedeny byly na pravou míru theorie mnohých selekcionistů o nutném osudu slabých, statisticky objasňován význam různých zatížených, a zde učitel Zeman rozvinuje před námi zajímavý obraz toho, co v cizině a také u nás již vykonáno ve prospěch dětí abnormálních. V první kapitole zabývá se institucemi pro děti tělesně slabé, ve druhém užasnete nad velkým počtem ústavů pro slabomyslné v Německu. Další část projednává ústavy pro mládež zpustlou a zanedbanou, z nichž poutají pozornost zejména polepšovny a ochranovny s rodinným systémem ve Švýcarsku, a vzrůst podobných ústavů v severní Americe. Ústavy pro slepce a pro děti hluchoněmé jsou předmětem dalších dvou kapitol. Podrobně projednává se péče o mrzáky, jak se nám jeví v jednotlivých státech v Dánsku, Švédsku, Norsku, Finsku, Rusku, Francii, Švýcarech, Anglii, Hollandsku, Italii, Rakousko-Uhersku a Německu; Dánsko, »země rozlohou nepatrná, veliká však ve snahách kulturních«, zvláště se tu jeví ve světle příznivém, v Německu ústavy v Kreuznachu a Mnichově zajisté vzbudí zaslouženou zvědavost. Informativním obrázkem o chovancích podává spisovatel instruktivní přehled diagnos, léčení a výsledků na jednom ústavě. Velmi poučně oživena je studie fotografiemi »Růžencové výrobny« v Praze, ústavů v Kreuznachu, v Alten-Eichen, v Mnichově, v Štokholmě a v Kodani. Spisovatel, p. učitel Zeman, známý svými pracemi v oboru školní hygieny, vykonal tu velmi záslužnou práci, sebrav materiál, pro nás Čechy

zvláště cenný z důvodů, v závěru studie uvedených, neboť u nás nemáme ústavu pro výchovu zmrzačených dětí. Jako odporučujeme k hojnému rozšíření studii páně Zemanovu, tak i vřele přejeme si brzké splnění jeho přání, aby založena byla »jednota pro zřízení útulny k ochraně a výchově tělesně zmrzačených dětí v Čechách.« *Chp.*

*

Čuhel Franz Dr.: Zur Lehre von den Bedürfnissen. Theoretische Untersuchungen über das Grenzgebiet der Oekonomik und der Psychologie. Innsbruck 1907. Stran XXIV + 320.

Potřeby naše, jak praví W. Lexis v úvodu k známému Teubnerskému sborníku kultury přítomnosti, jsou hnacími silami kultury, neboť aby je člověk ukojiti mohl, musil pracovati, vymýšleti stroje i prostředky práce, zkrátka prohlubovati a šířiti kulturu, jež zase zpět svým rozvojem působí neustálé stoupání lidských potřeb. Přes tuto důležitost pojmu potřeby nebylo dosud systematického zpracování tohoto odboru abstraktní oekonomiky, jež tak těsně souvisí s psychologií. Úkolu toho podjal se teprve Čuhel, jenž zcela správně nechává především stranou neustálený a měnlivý usus jazykový a analysuje skutečné jevy potřeby cestou psychologickou, vykládá, jak z citů, jež jsou mu posledními ukazateli positivního či negativního rázu všeho lidského blahobytu, rodí se touhy a snahy jakožto další samostatné elementy duše, a odtud zase jak dospíváme k pojmům nedostatku i potřeby. Proto dále podrobně se analysují individuální a kollektivní potřeby, pokud jsou důležity pro národní hospodářství, ukazuje se, že tu jeden a týž výraz označuje nejen tři v podstatě odchylné druhy téhož jevu, nýbrž vedle toho i řadu představ jiných, disposic, citů, ba dokonce i instinktů. Nemenší různost a neurčitost je i ve výkladu pojmu u theoretiků samých, jež stručně registruje další kapitola, počínajíc V. Hermannem až po Krause. A není-li shody v definici pojmu, tím méně je i v jeho dělení: Čuhel podává a probírá na třicet dělení potřeb, jež jen potvrzují, jaké směsice jevů sem bývají vřaďovány.

Tím končí se vlastně psychologická část spisu. Ale na zjevech potřeby jsou ještě další vlastnosti a stránky, zvláště intensivní, jež jsou pro národní hospodářství velice důležity, ale v nichž vědy sousední, jmenovitě psychologie, nedovedou a nemohou povědět nic aneb jen málo: je to zvláště otázka kommensurability potřeb, jíž proto věnována druhá část spisu od kapitoly VI., vybíhající na konec v řady schémat a formulek matematických, neodborníku těžce srozumitelných.

Spis Čuhelův vyniká bez odporu hloubkou spekulace a důkladným i přec jasným výkladem daných problémů: zvlášť v I. části, jež jeví nepochybné vlivy psychologických prací Jodlových a Schneidrových, jsou leckteré detaily nové a od běžného mínění psychologů odchylné. Že spis pozoruhodný látkou i formou musil vyjíti jazykem německým, ač autor je Čech — toho jistě neposlední důvod je právě v osobních momentech, jež tuto nechceme oživovati.

Kniha je věnována cís. radovi etc. Jos. Wohankovi »ve vděčné úctě«. *Kd.*

*

Interkonfesijní škola v Rakousku. K disciplin. učit. Lva Pelikána. (Knih. Času č. 40.) Odstranění učitele, jenž zůstal bez vyznání, vystoupiv z církve katolické, dalo podnět k této přehledné a promyšlené studii právnické o náboženství a rakouské škole. Autor staví se na stanovisko umírněné, nepříznivě na př. posuzuje dnešní vulgární boj proti klerikalismu, následek to liberalismu, který, nemaje smyslu pro věci náboženské, ponechával ve skutečnosti volné pole církevním orgánům a nepokoušel se, aby měl vliv na zlepšení církví. Autor staví se rovněž proti vyloučení náboženského vyučování ze školy, ale podle našich zákonů stanoví případně meze tohoto vyučování. »Ty stránky katolického učení, kterými je v přímém odporu s celým kulturním úsilím lidstva, nepatří do vyučování náboženství katolického na škole rakouské. Zde se nevychovávají děti na věřící údy katolické církve, ale na státní občany (a moderní stát není založen na rozdílech konfesionelních). Škola veřejná nemá dát církvi celého církevního člověka, ne celou jeho sféru; tu specielní církevní výchovu musí si kterákoli církev obstarat v církvi samé, pokud to neodporuje základním zákonům státním. Škola má dát pouze ten učebný základ náboženství.« Stejně určitě vyvozuje, že passus o výchově náboženssko-mravní může se vztahovati jedině na hodiny náboženské. Ustanovení, že ve výjimečných případech stát vyzve učitele, aby vyučoval náboženství, neobsahuje v sobě nutnost, nýbrž pouhou možnost a nesmí býti vykládáno proti učitelům jiné konfesse nebo dokonce bez vyznání. Disciplinování učitele Pelikána je nezákonné, důvody udané školskými úřady absurdní. Knížka přichází právě vhod a konečně přináší jasno do otázek, jež stávají se přičiněním zemské školní rady velmi akutními. *q.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Brzy po Syllabu, v polovici září, vydal papež novou Encykliku, která je ještě příznačnějším projevem oficielního katolického ducha. Je namířena výslovně a celá proti katolickému modernismu, ve kterém spatřuje »velice vážné nebezpečí pro církev«, takže jemu čeliti pokládá papež za svou nejhlavnější povinnost.

Encyklika je pokračováním Syllabu a výrazem téhož ducha. Obrací-li se Syllabus proti modernosti v theologické vědě, chce Encyklika čeliti proti jakémukoli pokusu o zmodernisování ostatního katolického života ve všech směrech, jak je v úvodu dosti obšírně a vyčerpávavě vypočítává.

»Rozkvět«, orgán české katolické moderny, se sice těší, že Encyklika není enunciací ex cathedra, která patrně jediná by byla neomylná, směrodatná a definitivně by rozřešila věc. (Nevím, pokud takové rozlišováni enunciací papežových je oprávněno; vidím v něm naivnost strojenou

a neupřímnost.) Ale myslím (a mohu říci: doufám), že modernismu bude konec přece. Ne hned, ovšem. Lidé se neradi loučí se svými illusemi, rádi se oddávají klamu, je-li jim příjemný. Jak »Rozkvět« ohlašuje, že přesně dle Encykliky kněží, ve vydávání jeho súčastnění, se vzdají součinnosti (patrně jen pro veřejnost; nenutí opatření papežova přímo k mentální reservaci?), ale za to jsou prý, nebo budou získáni laikové, aby vedli časopis ve stejném duchu dál. Což nepozorují modernisté, že tím také jednají proti Encyklice? Vždyť se v ní mluví o nebezpeči laicismu, jemuž se má čelit, když je třeba, i obávaným prostředkem kněžských sjezdů.

Zajímavá, karakteristická jsou opatření, jimiž se chce církev zabezpečiti proti vlivu modernismu. Na předním místě se uvádí, aby se na všech bohosloveckých seminářích a universitách vyučovalo scholastické theologii a filosofii a všem disciplinám v pravém katolickém duchu. — To je ovšem samozřejmé a správné k dosažení cíle. Ale znamená takovýto předpis, že příprava budoucích kněží pro úřad bude ještě méně životná než dosud, ještě méně vědecká. Bude sestávati z přežilé theologie a filosofie středověké, ze které může míti prospěch jen jako z historického materiálu člověk povšechně filosoficky a theologicky vzdělaný, na straně jedné, a z direktní kasuistické přípravy na mechanismus úřední praxe na straně druhé. Ze seminářů budou vycházeti kněží bez rozhledu, bez vědeckého fondu, bez výcviku ve vědecké práci a bez zájmu pro ni, bez znalosti současného myšlenkového proudění. První opatření Encykliky proti modernismu znamená odsouzení veškeré vědecké práce theologické po scholastické periodě a přiznání její neplodnosti a bezúčelnosti. Což se od scholastiky nevypracovalo nic, co by stálo za to, aby to znal dnešní katolický bohoslovec?

K tomu, aby se vyučovalo všem theologickým disciplinám v duchu právě katolickém, to jest oficielně církevním, jest ovšem potřebí učitelů přísně a slepě církevních. Na ně se vztahuje druhé opatření: všichni modernisté mají být odstraněni ze správy a učitelské činnosti v seminářích a katolických universitách.

Tento prostředek jest ovšem přímým důsledkem prvního a předpokladem, má-li onen být uskutečněn. Ale není už tak nevinný, poněvadž znamená inkvisici a násilí. Provede-li se, — a není pochybnosti, že proveden bude —, bude jeho následkem snížení vědecké úrovně seminářů a theologických fakult; neboť pro dosažení učitelské stolice nebude směrodatnou vědecká kvalifikace a vykonaná práce, nýbrž absolutní orthodoxie. Encyklika mluví o odstranění modernistů s učitelských stolic s takovou lehkostí, jako by to bylo všude naprosto hříčkou v rukou církve. Na seminářích bez odporu je. Ale což na státních universitách? Tu přece obsazuje stolice stát! Pravda, ne bez vlivu církve, ne bez slyšení jejího přání, snad i na její přímý návrh aspoň někde. Lze čekati, že státy budou pro budoucnost vyhovovati přáním církevní správy, aspoň v Rakousku, co se týká nás přímo, z povolnosti následkem katolického ducha státu, a v Německu, což se také dotýká našeho katolicismu velice těsně, z povolnosti, která vyplývá z přání vládních kruhů hověti požadavkům kato-

líků, a z ohledů na politický vliv centra. Ale »odstranění« obmýšlí přece také odstavení stávajících profesorů? Jest si kurie tak jista svou věcí, že si troufá předpokládati ochotu »světského ramene« státní vyučovací správy k suspensím, pensionování atd.? Patrně je. U nás v Rakousku ovšem s těmi modernistickými profesory nebude mít stát příliš mnoho práce. Není jich. Ale přece je dobře, že Ehrhardt zemřel dřív. Jinde asi nastanou persekuce. Všichni ti, kteří z řad katolického profesorstva podepsali provolání k postavení pomníku Schellovi, měli být opatrnější: za pohrdavými slovy přijdou brzy činy.

Velikou pozornost věnuje Encyklika t i s k u. Klerikalismus dovede užíti novin a tisku vůbec pro své cíle. Poněvadž ví, jak účinná je to zbraň, chce své lidi vybavit z dosahu tisku jiných směrů. Biskupové mají o to dbáti, aby kněžstvo i ostatní členstvo církve se vystříhalo modernistického tisku. Něco podobného činili biskupové již dříve. Věc tedy není nová, jest jen sevšeobecněna. V očích spravedlivých, ale naivních lidí přibude modernistům píšícím trnová koruna mučenníků a zář nebezpečných kacířů.

Nejzajímavější jsou poslední odstavce: V každé diecési se zřídí s b o r c e n s o r ů, kteří z povinnosti mají prozkoumávat všecky katolické publikace s právem zákazu, jenž má vázati všecky věřící. K n ě ž í m s e znova (Lev XIII. učinil počátek) z a k a z u j e ř í d i t i p e r i o d i c k é č a s o p i s y. Kněžští s p o l u p r a c o v n í c i n o v i n b u d o u p o d l é h a t i s t á l é m u d o z o r u církevních vrchností.

Katolická církev se bojí Gutenbergova vynálezu. Kněží, kteří si nečiní příliš těžkou hlavu z tisku, budou ponecháni na pokoji. Každý, kdo se ohání pérem, je nebezpečný, nebo je v nebezpečí nákazy. — Rozumí se, že zákaz říditi periodické časopisy nebude přísně prováděn. P. Schachleitner jistě nebude mít se stran církevních vrchností obtíží při redakci Sv. Bonifáce a Sv. Vojtěcha; P. Kopal sotva bude pociťovat tíhu dozoru nad svou činností v »Čechu«. Za to ovšem sotva se bude opakovat blahovůle k nějakému novému pseudonymnímu Nezmarovi, kterému prý představení dovolovali psát, co chce, jenom ne pod pravým jménem. — Dále je obsažena v opatřeních a v opatrnosti proti kněžím n e d ů v ě r a c í r k e v n í c h v r c h n o s t í k e k n ě ž s t v u. V Čechách kněžím zamezily organisaci, teď jim chtějí otupit a uvázat péro. I kněžských sjezdů se bojí — o tom se mluví na konci, že sjezdy kněží jsou zakázány, až na řídké výjimky, o nichž ještě bude řeč.

Odkud ta nedůvěra k nižšímu kněžstvu? Odkud ona na počátku zjištěná snaha, míti kněžstvo méně vzdělané, s užším rozhledem. Odtud, že kněží neznamenají pro církev víc, než bezvolné nástroje biskupů. Nesmí samostatně konat, myslit nic; o s o b n o s t n e z n a m e n á n i c, s y s t é m v š e c k o. Kněžstvo v celku přece bylo a je velice krotké a povolné; a ještě to nestačí! Každého z nich musí hluboce zabolet nedůvěra, která se mu vyslovuje, a pohrdání, které za tím se tají. Někdy však je kněžstvo dobré — to je ona zmíněná již výjimka, kdy by byly žádoucími sjezdy duchovenstva: když hrozí n e b e z p e č í modernismu — to nás nepřekvapuje! — p r e s b y t e r i a n i s m u a l a i c i s m u. Kněží jsou hierarchům dobří — proti laikům, — proti věřícím! Není to úžasné? Kde

jsou Havlíčkovy a všech moderních, osvícených katolíků tužby po zlidovění katolicismu, po účasti laiků ve správě? Laicismus, — toť nepřítel! Nedivili bychom se, kdyby se zakročovalo proti presbyterismu; to zní již příliš protestantsky. Ale laicismus! Nevím určitě, zdali to je nový pojem a slovo; zdá se, že je. Ale tak to vypadá důsledně v církvi katolické: nižšímu kněžstvu se nedůvěřuje, laikové — věřící přece, neboť nevěřící se nepohrnou do správy církve! — vylučováni, a to vše k vůli pojmu církve, proti němuž již Hus se postavil, jakožto papeži s biskupy, té ecclesia visibilis.

Rakouského katolicismu se Encyklika v celku málo dotýká. U nás je té modernosti málo a ještě příliš povrchní. Za to přímo je zasažen katolicismus německý, daleko pokročilejší, živější, myšlenkově bohatší. V říšskoněmeckém katolicismu byl původ a středisko modernismu. Německé listy také hned rozpoznaly, kam je hrot namířen v první řadě. I v církevních časopisech prokmitalo — pokud je to vůbec dovoleno — překvapení a nespokojenost z Encykliky.

V Čechách zůstalo klidno, jak obyčejně. Katolické časopisy všecky, až na »Rozkvět«, jehož trpnou opposici jsme zaznamenali, sloužily beztoho již dříve oficielním církevním kruhům, proto souhlasí a pochvalují si. Mínění německých klerikálních listů z Rakouska není ani známo, ale nebude valně odlišné.

Mimocírkevní veřejnost, politické listy a jiní činitelé veřejného života povšimli si Encykliky a jejího dosahu příliš málo. Tonou v klamu (jenž byl patrný, až nápadný též na nedávném kongresu Volné Myšlenky), že katolicismus, papež, hierarchie, církev, kněz, náboženství, znamenají pramálo, a brzy již nebudou znamenati nic. To je úžasný klam, a brzy se ukáže, jak osudný. Podceňování protivníka je vždycky nebezpečno.

Jinde zase se spokojili slovným odmítnutím. Za zaznamenání stojí projev »Národních Listů« z 19. září: (Encyklika) chce ochromiti každé volnější a rozumnější hnutí v katolictví, volá do boje proti modernismu inkvisici a udavačství, jest útokem na zdravý lidský rozum, ano rouháním proti lidské přirozenosti.« — »U nás musí nastati úplné vyjasnění v tomto směru.«

Ano, vyjasnění jest třeba, a revise celého dosavadního poměru českého národa a jeho stran nejen k politickému klerikalismu, ale k Římu vůbec. Kdo by si troufal po Encyklice ještě rozlišovati katolicismus a klerikalismus? Tedy revise. »Národní Listy« ji provádějí téhož dne samy za sebe: přiznávají, že »bylo v lecčems poleveno«, připouštějí »jakousi netečnost k houževnaté akci klerikálů«, mluví o »zavinění«. Dobře až potud. Když je tu sebepoznání, nechceme rekriminovati. První dvě třetiny katolického pokání, contritio cordis a confessio oris, to jest potření srdce a vyznání úst jsou tu, ač o první a hlavní nikdo nemůže vědět, jak jde hluboko a jak je opravdové. Zbývá třetí třetina, pro nás kacíře nejhlavnější a pro všecky nejnesnadnější: satisfactio operis, zadostučinění skutkem, čili zkrátka — náprava. »Musíme nyní s tím větší energií a pronikavostí soustřediti síly veškeré naší národní demokracie k nejintensivnější práci pro duševní a hmotný rozkvět vlasti.« — To se roz-

umí! Trochu mlhavé je to sice, — přimísila se národní demokracie — jen aby v tom něco nevězelo! — ale ovšem: soustřediti síly — ku práci — pro rozkvět vlasti — kdo by nesouhlasil! Zvláště se nám líbí ta práce; posud se pořád mluvívalo o boji. Práce je lepší než boj. A to soustředění sil! Jen aby to v praxi neznamenalo pak — kompromis s klerikály a pro klerikála proti antiklerikálovi, na př. v politice! A konec: »K ráznému postupu proti té upadající moci, kdysi všemohoucí, ale dosud nebezpečné, již burcuje Pius X. ke svaté válce proti osvětě a rozumu«.

Moc »upadající, ale posud nebezpečná«. V čem je nebezpečná, v tom není upadající. V úpadku je náboženský; ale organisací, politikou roste. Proti tomu je třeba skutečné práce, odvahy, karakternosti. Jen aby se čeští čtenáři nespokojili silnými slovy a okázalými hrozbami. Místo pokrokového, moderního Čecha nemůže býti dnes více než jindy mimo dosah Říma. Ale tak daleko nejsme posud.

Oficielní orgán národní strany svobodomyslné »Den«, nezměnil své taktiky ani po Encyklice, ač se v ní zrcadlí pravá povaha katolicismu frapantně.

*

Již dříve upozorňovali jsme na netečnost, s jakou se chovají liberální a pokrokové radikální noviny naproti klerikálním akcím. O prázdninách se konal klerikální sjezd na Velehradě. Naše representativní české denníky neklerikální přešly přes něj skoro úplným mlčením, jen tu a tam byla stručná, nevýstižná zprávička. Moravských novin nemůže každý číst. Některé říšskoněmecké noviny měly o velehradském sjezdu zprávy sice stručné, ale informativní, spolehlivější než naše české. Kölnische Volkszeitung«, representativní orgán německých katolíků a obránce německosti katolicismu, si všimla cyrillomethodějského momentu na sjezdu: za přítomnosti arcibiskupa z Moravy a nějakých patriarchů z Balkánu byla prý znova proklamována idea sjednocení východní a západní církve, ovšem na posilu Slovanství. »Kölnische Volkszeitung« v tom vidí panslavismus, ohrožení německých katolíků. Rozumný člověk v tom rozpoznává neupřímnou hru s cyrillomethodějstvím a slovanstvím, pokrokový časopis to odbude třeba posměchem, ale nesmíme zapomínat, že myšlenka sjednocení je veliká idea. Neuskutečnitelná beze vší pochyby, ovšem, ale vždycky bude působit a vábit svou velkolepostí velké duchy a svádět i klamat důvěřivé prosté lidi.

*

Protiklerikální akce vysokoškolského studentstva z loňského roku proti církevním přežitkům na universitě může si připsati úspěch: na kostelní zahájení studijního roku nezve již akademický senát, nýbrž ponechává zvaní theologické fakultě. Rektor letošní za to odnáší rány klerikálních útoků. Bylo by informativní věděti, zdali zaslouženě, či kdo by se s ním měl děliti o zásluhu a odplatu. Snad je tento počin výsledkem porad, jež konal akademický senát od loňska na podnět obou stran, protiklerikální i klerikální ve studentstvu. Otázkou theologické fakulty ve svazku universitním, jakožto nesnadnější, nebylo dosud hnutno. Studenti theologické fakulty pražské snažili se čeliti po-

kusům o vyloučení fakulty memorandem, v němž prý konstatovali »b a n k r o t v ě d y a f i l o s o f i e m o d e r n í«. Encyklikou, o níž jednáme na prvním místě, jest dle mého soudu posílena posice protiklerikálního požadavku vyloučení theologické fakulty: na universitě nemá smyslu fakulta, která nesmí pěstovat vědy a o které smí rozhodovat jen církev, co do složení profesorského sboru. Naproti tomu není tím ovšem vyřízena neb odbyta povinnost university, pěstovati též náboženské vědy, ovšem moderně a vědecky. Náboženskovědecká fakulta byla by tudíž žádoucím doplňkem university dnešní.

*

Pro rozmanitost zase nějakou »p l e t k u«. Svobodomyslníci čeští volávali ještě před nedávnem po revisi Husova procesu. Rusofilové byli kdysi lákáni tím, že orthodoxní ruská církev jest ochotna r e h a b i l i t o v a t i k o s t n i c k é h o mučenníka církevně. Pražští starokatolíci se o to pokoušeli. Všecko to bylo příliš zdlouhavé. A nač se doprošovat? Vždyť to dovedeme sami! Sáhlo se tudíž ku svépomoci: v Kalendáři »Národních Listů« na rok 1908 stkví se 6. d e n m ě s í c e č e r v e n c e č e r v e n ý m t i s k e m jako národně-církevní svátek. Ovšem vedle 16. dne měsíce května, vedle sv. Jana Nepomuckého.

V L i t o m ě ř i c í c h zasvětili n o v é v a r h a n y ve farním kostele oficielním t a n e č n í m v í n k e m. To k doplnění církevně kulturního programu. Ples ve prospěch zařízení konfessijního hřbitova, kde obec chtěla obecní, jsme už měli.

*

K e »š.k o l n í m u a v y u č o v a c í m u ř á d u« bylo 13. června vydáno p r o v á d ě c í n a ř í z e n í zemské školní rady v Čechách.

V čerstvé paměti bude as ještě protestní h n u t í p r o t i z p o v i n ě n í n á b o ž e n s k ý c h c v i č e n í. Pravda, prováděcí nařízení neobsahuje výslovného odstavce o tom, že účast na náboženských cvičeních je povinna a že zanedbání se bude trestat jako nedbalá docházka. Ale jako mimochodem mluví v dodatku k § 10. o dítkách, »jež j s o u p o v i n n y obcovati náboženským cvičením«, aniž kde před tím anebo potom jest co stanoveno, že by děti mohly být zbaveny této povinnosti. Za shromaždiště před náboženským cvičením prohlašuje školu, povinnost dozoru pro učitele rozšiřuje též na přespolní cestu do kostela. Shromáždění dětí před cvičením ve škole obsahuje přirozeně kontrolu přítomnosti a absencí. Dále ještě jde dodatek k § 17. »V každém r o z v r h u h o d i n udati jest také č a s u r č e n ý n a š k o l n í s l u ž b y B o ž í.« Tím se z ř e t e l n ě p r o h l a š u j e n á b o ž e n s k é c v i č e n í z a i n t e g r u j í c í s o u č á s t k u š k o l n í h o v y u č o v á n í.

Veřejnost zůstane klidna. Vždyť vyhráli protestující: v prováděcím nařízení není § o povinnosti k náboženskému cvičení a o trestnosti žáků a rodičů »nedbalých«. Řekli jsme tenkrát: buďto jsou náboženská cvičení dobrá, potřebná, a pak nemohu nic namítat proti zpovinění; nebo je nepokládám za prospěšná, a pak od nich vymohu své děti líně. Místo této správné cesty klidné my užíváme hlučných protestů. Zdá se, že se veřejnost bránila jen proti těm hrozícím trestům, to jest hájila si svobodu k nepravidelnosti a nepořádku.

Nejen evangelíky české, ale mnoho jiných Čechů bude v prováděcím nařízení překvapovat, že neobsahuje ustanovení o prázdnině na 6. července, jak prý se před usnesla zemská školní rada 9. dubna 1907. Pro německé evangelíky tam je slavnost reformační 31. října. Usnesla se zemská školní rada, že 6. července má být prázdno pro evangelické žactvo a učitelstvo, či se v ní o tom jenom jednalo? Bylo-li rozhodnuto kladně, proč nebylo usnesení pojato do prováděcího nařízení? Zajímalo by věděti, zdali byly okresní školní rady a evangelické farní a vyšší úřady snad přímo zpraveny o usnesení zemské školní rady s návodem prováděcím.

Ústupek církvi znamená prováděcí nařízení naproti řádu v ustanovení o složení konferencí. Řád stanovil v § 141, že členy konference jsou také učitelé náboženství; všem členům určoval § 143 povinnost pravidelně se účastniti porad; dle § 144 mohla okresní rada k žádosti církevních úřadů omeziti povinnost účasti jenom na ty konference, kde se jednati mělo o předmětech týkajících se učitelů náboženství. Prováděcí nařízení v dodatku k § 144 sprošťuje na žádost katolických církevních úřadů učitele náboženství této povinnosti; uznává ovšem za žádoucí, aby se účastnil, když se porada týká jeho předmětu, ale kdyby nemohl, má se porada přeložiti; protokoly má správce předložiti pokaždé k nahlédnutí učiteli náboženství.

Další ústupek znamená v dodatku k § 135 daná možnost nahrazovati hodiny náboženství vynechané v jinou dobu, zatím co za nedostavivšího se učitele náboženství učitelé místní jsou povinni vyučovati.

Na přání jiných činitelů mimo katolické církevní úřady nebyl vzat zřetel. Faktický konfesijní ráz veřejných škol zůstal nezmenšen, rovnoprávnost a snášelivost i práva menšin náboženských zůstaly jen na papíře mezi všeobecnými zásadami. V jednom bodu, v dodatku k § 7. spatřuji dokonce zhoršení ve slůvku »zpravidla«: při vyučování náboženství zpravidla mají přítomny býti jenom dítky téhož náboženského vyznání. Spravedlivé by bylo položiti náboženské hodiny většiny katolické na první nebo poslední hodiny rozvrhu tak, aby evangelíci a židé mohli buďto později o hodinu přijíti nebo dříve odejíti.

*

V »Grazer Arbeiterwille« uveřejnil zaslánem vyšší rakouský úředník kulturní dokument svobody svědomí v Rakousku. »Jsem vyšší státní úředník... sešedivělý v práci... a zítra se musím podrobiti tomu, abych v parádní uniformě kráčel v procesí, poněvadž toho žádá »panující náboženství«... Úřednictvo... vojsko... nástroje dané státem k disposici katolické reklamě. Hluboké rozhořčení plní mé srdce. Podrobuji se, poněvadž se od představených přísně na to hledí, abych se nevylučoval. Procesí je patrně kontrolním prostředkem, aby se vědělo, kolik je vzdorných oveček. Běda, kdybych neposlal také své děti..., neboť kněží dovedou vložiti zárodek svého panství důkladně do slabých duší dětí a žen. Katecheta by pronásledoval mé děti, dal by jim špatnou známku; otec by byl denuncován jako kacíř a činily by se mu obtíže při postupu.«

Projev tento byl immunisován interpelací v říšské radě.

Soudíme, že úřednictvo státní, jako učitelstvo, též škodí sobě samo přílišnou povolností.

*

Právě čtu, že poslanec JUDr. Myslivec vydal 1. číslo nového kulturního neodvislého týdeníku »Nový věk«, pro intelligenci a modernisty. To je patrně nástupce kněžského »Rozkvětu« dle poslední encykliky.

9. října 1907. +

ZPRÁVY.

Knihy a spisy.

Spisy M. Jana Husi (Vydal Václav Flajšhans): Č. 1. Expositio decalogi. Č. 2. De Corpore Christi. Č. 3. De sanguine Christi. Č. 4. Super IV sententiarum I. Č. 5. Super IV sententiarum II. Č. 6. Super IV sententiarum III. Č. 7. Sermones de sanctis. Vyšlo ve Sbírce pramenů českého hnutí náboženského ve XIV. a XV. stol. Čísla 1—4 nákladem Jaroslava Bursíka. Čísla 5—7 nákladem J. R. Vilímka. Spisy Husovy vydávají se péčí zvláštní kommisse pro vydávání pramenů českého hnutí náboženského; kommisse je ustanovena I. a III. třídou České Akademie, jejím předsedou je prof. Kalousek a jednatelem p. dr. V. J. Nováček. Doporučujeme našim čtenářům, aby zaslaný podnik podporovali. — Náboženský cit. Rozbor hodnoty náboženství. JUDr. Boh. Klineberger. Nákladem lidového družstva tiskařského a vydavatelského v Praze. 1906. — Georges Renard: Má-li člověk svobodnou vůli? Přeložil Václav Černý. Nákladem knihkupectví B. Chrastiny v Náchodě. 1908. — Útok prof. Masaryka na církev katolickou odrazil dr. Jos. Topolský. Vyšlo v Časových úvahách v Hradci Králové. 1907. Redaktor dr. František Reyl. — Inž. J. Kalivoda: Volní Myslitelé v Čechách. Knihovny Samostatnosti sv. 23. V Praze 1907. — Antonín Pravoslav Veselý. Životopis a literární pozůstalost spolu s výborem prací již otištěných. Upravil a životopis napsal Julius Myslík. V Praze 1905. Nákladem Jana Zieglosera, vydavatele Ženského Obzoru. — Petr Kropotkin: Bučičovy řeči. Přeložil Petr Pohan. Praha 1907. Nákladem časopisu Komuna. Žižkov. — Filosofické spisy Vincence Zahradníka. Sebral a úvodem o životě Zahradníkově opatřil Frant. Čáda. Díl I. Nákladem České Akademie. Praha 1907. — Vyhubit. Obraz slovenského utrpení. Napsal R. Targo. V Telči 1907. Nákladem knihkupectví Emila Šolce. — Vychovatelna Olivových v Říčanech. Zpráva o vývoji a činnosti ústavu za desítiletí 1896—1906. V Praze 1907. — Emil čili o vychování. Z Rousseaua přeložil a poznámkami opatřil dr. Ant. Krecar. Vydání druhé opravené a doplněné. V Přerově 1907. Nákladem Fr. Bayera a Boh. Smutného. — Jos. Zeman: Péče o děti abnormání. Nákladem knihkupectví B. Chrastiny v Náchodě. 1907. — O školních lékařích. Napsal J. Zeman. Druhé rozšířené vydání. Nákladem B. Chrastiny v Náchodě. 1907. — Příspěvky k pedagogice experimentální. Podává dr. O. Kádner. Spisu Dědictví Komenského č. 62. V Praze 1906. —

L. Weigner: Dívčí školství pokračovací a odborné jinde a u nás. Časová úvaha. Rozšířená přednáška, konaná na veř. schůzi Ústř. spolku českých žen v Praze 20. února 1906. Nákladem Ústředního spolku českých žen. — Em. Havelka: Volná škola. Knihovna Komenského, svazek 1. Nákladem družstevní knihtiskárny v Zábřeze na Moravě. 1907. Cena 60 h. — Přehled dějin literatury české s důležitějšími ukázkami. Pro obchodní akademie a ústavy příbuzné upravil Fr. Mejsnar, profesor obchodní akademie v Hradci Králové. Doba nová, část 1. Hradec Králové 1906. Doby nové, část 2. Hradec Králové 1907. Nákladem spisovatelovým. — Památky východočeské. Sbírka umělecko-průmyslových a národopisných památek českého východu. Uspořadal dr. Karel V. Adámek. Díl II. Vydáno péčí Okresní památkové komise chrudimské. V Chrudimi 1907. Cena 6 K. — Sborník Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí. Číslo 13. Ve Val. Meziříčí 1907. — Zpráva o činnosti Zem. Jednoty živnostenských společenstev na Moravě za rok 1906. Živnostenská knihovna č. 34. Nákladem Zemské Jednoty v Brně. — Český dům ve Vídni. Zapsané společenstvo s ručením obmezeným. Rok 1906. Nákladem vlastním. — Pamětní list k jubileu dvacítiletého trvání Nár. Jednoty pro jihozápadní Moravu. V Brně 1906. Nákladem Národní jednoty. — Jedenáctá výroční zpráva zem. vyšší reálky v Uher. Brodě za r. 1906—07. Z obsahu: Vývoj jazykové hranice, jazykových ostrovů a menšin na Moravě. Napsal Ant. Boháč. — Práce přírodovědecká a její organisace u nás. Napsal dr. Kamil Lhoták. Nákladem vlastním. V Praze 1907. — Pěstování květin v domácnosti. Napsal Leopold Batěk, vrchní měst. zahradník na Kr. Vinohradech. S 54 obrázky. V Praze 1907. — Ekonomickogeografická studie z Černé Hory. Podává JUDr. Viktor Dvorský. V Rozpravách České Akademie: Třída I., č. 37. V Praze 1907. — Životu nebezpečná operace bez svolení nemocné. Napsal Koloman Habl v Praze. Cena 50 h. Nákladem K. Habla. — Příručka pro vymáhajícího věřitele, dlužníka a výkonné orgány při výkonu mobilárních exekucí. Pro praktickou potřebu upravil Theodor Říbřid, c. k. výkonný úředník Zemského soudu v Praze. Nákladem Edvarda Leschingra v Praze 1907. — Jugoslovanska idea in Slovenci. Dr. Henrik Tuma, deželni poslanec slovenskih trgov na Goriškem. V Gorici 1907.

Život. Časopis pro myslící lidi ku pěstování osobního života. Vychází 6krát ročně, 15. každého lichého měsíce. Předplatné 1 K ročně, jednotlivá čísla 25 h. Řídí a vydává St. Klíma, učitel na Král. Vinohradech. Spolupracuje: B. Hartwig, učitel v Rixdorfě u Berlína. — Naše Slovensko, časopis hájící zájmy uherských Slováků. Hlavní spolupracovník Bohdan Paulů, býv. redaktor Slovenského Týždenníku. Vydavatel Ant. Reis, Praha-II., Vyšehradská tř. č. 39. Ročník I., vychází měsíčně. Ročně 12 korun.

Charles Borgeaud. Článek o vzniku, rozšíření a povaze ústav je prvou částí spisu: Établissement et Revision des Constitu-

tions en Amérique et en Europe, 1893. Borgeaud vyniká jako historik politického vývoje a specielné ústavnosti a zejména ukázal na pravý poměr konstituce a ústavy francouzské a americké. Zde se podává v překladě předmluva a prvá část o šesti hlavách.

Veřejné knihovny v Spoj. státech severoamerických. »United States Bureau of Education« vydalo nedávno zprávu o knihovnách ve Spojených Státech severoamerických. Dle zprávy výchovného úřadu jest tam 5383 veřejných knihoven, které mají více nežli po 1000 svazků. Knihovny tyto vydržují se z polovice místními daněmi, z polovice dobrovolnými příspěvky. Nejvíce knihoven má stát New York, pak Massachusetts (onen 718, tento 571). Před pěti lety bylo takových knihoven toliko 1357; přibylo jich za pětiletí tedy více nežli 4000. Hlavní příčinou vzrůstu tohoto jest známý boháč Carnegie, který věnuje na vyzdvihování knihoven miliony. Roku minulého věnoval na ně asi 60 milionů korun. Mimo jeho věnování dostalo se na knihovny r. m. ještě asi 13 mil. korun jiných nadací, takže za rok asi 73 mil. korun na knihovny věnováno. Z nadací Carnegiových dostal stát New York asi 2¼ mil. korun. Ostatně zřízeny z nich 104 knihovny. Nadace Carnegiovy spojeny jsou s podmínkou, že města, která je dostanou, musejí poskytnouti pro budovu knihovny pozemek a musejí pak budovu vydržovati svým nákladem. Knih darováno za posledního pětiletí 114.442 svazkův a asi 20.000 brožur.

×

Stáří francouzských časopisův. Jak oznamuje »Intermédiaire des Chercheurs et Curieux« jsou nejstaršími časopisy, dosud ve Francouzsku vydávanými, tyto: Petites Affiches (v Paříži), vychází od roku 1612; Gazette de France (v Paříži) od r. 1631; Journal du Hâvre od r. 1757; Petites affiches de la Gironde (v Bordeaux) od r. 1758; Journal de Rouen od r. 1762; L'Union de l'Youne (v Sensu) od r. 1771; Journal de Maine et Loire (v Angersu) od r. 1773; Moniteur Universel (v Paříži) od r. 1789; Journal des Débâts (v Paříži) od r. 1789; Courrier du Loiret (v Pithiviersu) od r. 1789; Journal de l'Oise (v Beauvaisu) od r. 1790; Le Republicain de Seine-et-Marne (v Meluně) od r. 1790; Journal Lot-et-Garonne (v Agenu) od r. 1791; Journal de Meurthe-et-Moselle (v Nancy) od r. 1797; Journal d'Indre-et-Loire (v Toursu) od r. 1797. — »Journal de Trévoux« nyní vycházející není totožný s časopisem téhož jména, který počali jezovité vydávati r. 1701. Tento časopis vycházel jen do r. 1767. Název jeho zněl vlastně »Mémoires pour servir à l'histoire des sciences et des arts«.

×

Pokrok na Islandě. Islanďan Valtýr Gudmundsson vydal zprávu o pokroku na ostrově Islandě za 19. století (převedenou na němčinu Rich. Pallaskem: Die Fortschritte Islands im 19. Jahrhundert. 1902). Roku 1801 žilo na ostrově řečeném 47.000 duší, r. 1899 dostoupil počet obyvatel 76.000. Na počátku století mělo hlavní město Reikjavik 300 obyvatel, nyní jest jich více nežli 7000. Vedle hlavního města vznikla tři jiná města. Islanďané se živí hlavně polním hospodářstvím (46.000 duší), rybářstvím (12.000 duší). Ale za poslední doby počíná se také

vzmáhati průmysl a obchod, jichž pílí nyní již na 4000 Islanďanův. Počet porodů převyšuje počet úmrtí znamenitě, takže lze doufati, že tělesně i duchově zdatný nárůdek tento počtem silně vzroste. — O d u š e v n í vývoj pečuje 1 gymnasium, 1 lékařská a 1 bohoslovecká vysoká škola, 2 školy reálné, 2 školy dívčí, 1 škola pro kormidelníky, 4 školy pro polní hospodářství a 30 škol obecných. Mimo to obstarává vyučování mládeže 180 k o č o v n ý c h učitelů. K n i h o v n a hlavního města má 40.000 svazků, knihovna gymnasijní 10.000 svazků. Islanďané mají již také dvě divadla Stoupání duchovní kultury patrno je na zdvihu písemnictví a umění; hmotné prospívání jeví se mimo jiné také zvelebenými poměry dopravnictví. *Kč.*

Mrtvý Osiris. Egyptskému oddělení berlínského kr. musea dostalo se cenného daru, sádrového odlitku pamětihodného pomníku, chovaného v museu v Kaiře. Dodavatelem jest »Service des antiquités de l'Egypte«. Odlitek představuje m r t v é h o O s i r i d a, který leží na marách; příbuzní jeho v podobě krahujčí ho střehou. Výtvarnina sama pochází z pozdější doby egyptského umění; nalezena byla v Abydu v hrobě Zera, krále první dynastie. Hrob ten pokládán býval od pozdějších Egypťanů za hrob boha Osirida a proto byl u veliké úctě, jak svědčí mnoho záslibných darů tam uložených. Darem takovým jest také postava mrtvého bůžka, jejíž odlitek berlínskému museu darován. Jméno původce jejího vydlabáno pozdějším jemu nepřátelským králem, jak bylo v Egyptě obyčejem.

Posvátnina starých Iberův. Berlínský professor W. S i e g e l objevil v jižním Španělsku na stoku Odielu a Ria Ginta posvátninu starých Iberů, nejstarší, pokud o nich dosud jsou zvěsti. Jest to chrám bohyně podzemí s dvěma jeskyněmi, bohyni zasvěcenými. Půda jeskyň zasypána jest rumovinou, v níž prof. Siegel chce vykopávati. ×

Ambulantní lidové knihovny pro dělnictvo v Italii. Pod dozorem ministra pro orbu, průmysl a obchod byly pořizovány ve prospěch zemědělských a průmyslových dělníků, jakož i malokupců v a m b u l a n t n í l i d o v é k n i h o v n y. Dekret zařízení to odůvodňuje tím, že se opatřením dobré četby mohou přede vším jiným zachovávati a rozšiřovati vědomosti a technické vymoženosti, jakož i buditi přání po zdokonalování v uměleckých a řemeslnických obratnostech. — Knihy se sbírají ve skřínkách a tak se rozdělují, že mohou snadno kolovati ve všech obcích království. Dotčené shora ministerstvo pověřeno jest tím, aby pořídilo zvláštní předpisy pro výbor knih, jakož i pro jejich oběh a dozírání k němu. ×

Prostředky proti poškozování knih hmyzem. Na sjezdu francouzských knihovníků, r. 1900 v Paříži konaném, usneseno vypsati cenu za práce o prostředcích proti poškozování knih hmyzem. Za podobným účelem věnovala cenu 500 franků čestná knihovnice národní knihovny (Bibliothèque nationale) Marie Pellechetová. — Ceny tyto nyní uděleny.

a to cena kongressem vypsaná spisu Jana Bollea, ředitele chemicko-agronomického zkušebního ústavu v Gorici. Bolle doporučuje užívati sirníku uhličitého. Vymyslil přístroj, za jehož užívání není se obávati nebezpečenství ohně a také ne poškození vazby, obrazův atd. v knihách. Ceny pí. Pellechetové dostalo se prof. Constantu Houlbertovi na lyceu v Rennes.. V jeho práci vylíčeno jest 50 druhů hmyzu knihy poškozujících. ×

Je víno podnítivým prostředkem pro uměleckou produkci? Jest předsudek, že básníci a malíři nabývají ve víně podnětu k svým výtvorům. Mnozí básníci a malíři mají schopnost vnímati po tmě nebo při zavřených očích hotové vzpomínkové obrazy, které se promítají na venek a vnucují se s takovou živostí, že činí dojem reality a objektivity. Tyto fantasijní obrazy jsou podobny přízrakům horečkou nemocných a pomatených, nebo snovým obrazům zdravých. Plodnost umělecké fantasie zakládá se z veliké části na schopnosti, dávati takovým obrazům na sebe působiti. Výroky slavných umělcův a učenců dokazují, že umělecká koncepce utlumuje se právě tak, jako vědecká nejmenšími částkami vína, že se utlumuje fantasie právě tak jako kritika. (Bunge, Internationale Monatsschrift zur Erforschung des Alkoholismus XII, 5.) *Kč.*

Křesťanství u džbánku:
dr. Lueger pánem parlamentu.

Vláda Beckova byla vysloveně vládou vyrovnací, vládou pro zkoncování vyrovnání. Ve své úvodní řeči, kterou baron Beck sněmovně doporoučel vyrovnací ujednání, velmi sebevědomě vyslovil očekávání, znějící jako rozkaz, že obsah předloh, jejich hodnota sama si získá všecky potřebné hlasy. Že by takovým hladkým zkoncováním dlouholetého boje o vyrovnání moc barona Becka znamenitě byla vzrostla, netřeba vykládat; k vavřínům volebním byly by se připjaly vavříny vyrovnací. Pak by se byl vyřídil hravě zatímní rozpočet a páni poslancové by se byli poslali na vánoce domů. Ještě před novým rokem nebo po něm byla by nadešla doba pro rekonstrukci kabinetu a dr. Beck slávu volební a vyrovnací pomýšlel rozhojnit slávou národnostní, rozřešením neb alespoň řešením sporů národnostních.

Dr. Beck mínil, agrárníci měnili. Šlechtický velkostatek, zapřisáhlý nepřítel všeobecného práva hlasovacího, mobilisoval šiky agrární a dr. Beck poznal, že hodnota vyrovnání sama nezíská mu potřebné hlasy, dr. Beck počítal a viděl, že se přepočítal. Agitace agrární v parlamentě i mimo parlament stávala se nebezpečnou a proto musil být získán pro ministerstvo vůdce agrárníků německých i českých. Poslanec Prášek nestal se ministrem jen za svých 28 hlasů ani poslanec Peschka za hlasy agrárníků německých; oposice českých agrárníků znamenala oposici všech českých poslanců a stejně hrozilo rozšíření oposice německé.

Když hořely stodoly agrární, chytla stavení křesťanských sociálů. Baron Beck vykonal návštěvu na vídeňské radnici a následek byl, že se dr. Ebenhoch a dr. Gessmann stali ministry; dr. Gessmann stal se dokonce ministrem bez ministerství, tak bylo najednou naspěch. Dr. Lueger s počátku nechtěl mít své lidi ve vládě Beckově, nechtěl na sebe brát odpovědnost za vyrovnání; ba říkalo se, že ani

nechtěl mít presidenta parlamentu. Avšak dr. Weisskirchner stal se presidentem parlamentu a teď stali se dr. Ebenhoch a dr. Gessmann ministry. To jest: dr. Lueger je pánem situace, neboť přijetím rakousko-uherských předloh vyrovnacích purkmistr vídeňský získá si vděčnost rozhodujících kruhů, netrpělivě čekajících na zkoncování vyrovnacího jednání. A dost hlasitě se vypravuje, že dr. Lueger povolil dr. Beckovi na vyslovenou žádost císařovu.

Když hora nepřišla k Mohamedovi, šel k hoře Mohamed. Hodnota vyrovnacích předloh sem, hodnota tam, hlasy pro vyrování musily být získány zvláštním jednáním. Oposice v parlamentě zažehnána, ale je pochybno, je-li tím zaželnána také ve voličstvu. České voličstvo ani čeští poslancové všichni nadvládu dr. Luegra a jeho hospodského křesťanství nesnesou.

Jasno na straně jedné přivodilo jasno na straně druhé. Na straně české. Tolik se všude a se všech stran už před volbami a stejně po volbách volalo po společném klubu, neboli svazu, a tu najednou ze společného svazu se vyloupl svaz užší. Dusno a nejasno společného svazu zaplašeno, české strany se rozstupují na strany vládní a na strany oposiční. Majorita vládní musí čelit oposiční minoritě.

Strana mladočeská byla pro vyrovnání engažována svými dvěma ministry; dr. Fořt je na předlohách podepsán, dr. Pacák zavázal se v ministerské radě jako všichni ostatní nepodepsaní ministři. Mladočeští politikové ovšem měli theorii, že stranou vládní nejsou, třeba že měli dva ministry, ale tato theorie je velmi šedá. Ve skutečnosti Mladočeši (se Staročechy) od voleb pro vládu vždy hlasovali.

Agrárníci také hlasovali pro vládu a stejně klerikálové. Radikálové byli proti vládě ze zásady, pokrokovci někdy pro vládu nebyli, někdy proti vládě byli; asi tak lze vystihnout rozdíl oposičnosti pokrokové a radikální.

Tak zvaná česká krise a její rozřešení rozdělila české strany na dva tábory, na tábor pro vládu a proti vládě; ale krise není ukončena. V klubu mladočesko-staročeském revoltují lidovci, v klubu agrárním hrozí agrárníci moravští, Morava vůbec volá do zbraně. Morava od vlády dojista nebyla hýčkána! Těžiště české otázky politické je pořád na Moravě.

Pro pokrokovce a všecky lidi pokrokové klerikální rekonstrukce je více než znamením k boji, je začátkem parlamentárního boje samého. Nastane boj o školu — o moderní kulturu vůbec; právě ve Vídni zasedá katolický Schulverein — na něm předseda oznamuje boj o školu a dr. Lueger dává povel: dobýt university!

Dr. Lueger ve své straně má dvojí směr klerikální: vídeňský antisemitism, ten t. zv. křesťanský socialism, a alpský katolicism. Původní luegrovství je křesťanstvím u džbánku, křesťanstvím hospodským, antisemitskou nástrahou na malého člověka; v zemích alpských je klerikalism agrárnější, ryzejší.

Národnostně jeden i druhý směr je nám nepříznivý. Jak se choval dr. Lueger k českému školství ve Vídni? Dr. Gessmann nedávno v řeči v Solnohradě reklamoval pro Němce prvenství ve státě. »Vaterland« (12.) konstruuje velikou stranu katolickou bez ohledu na národnost. Dva směry se tu spojují, doplňují a rozdělují práci — klerikální demagogie a klerikální beznárodnost. Klerikalism vždy hrá na všecky nástroje.

Vývoj parlamentních a politických poměrů vůbec zase a opět zjevuje nám rozpor idee rakouské a české — klerikální protireformace a česká reformace, klerikální zpátečnictví a tmářství a česká pokrokovost a osvětivost.

Česká idea proti rakouské — a majorita českých poslanců půjde za protičeskou ideou klerikální? Političtí zástupcové národa Husova, národa Chelčického, národa Komenského?

Že česká strana klerikální staví se do černých šiků luegrovských, rozumíme; ale že strana »svobodomyslná« s klerikály tvoří svaz u ž š í, tomu nerozumíme — vlastně rozumíme, jakož rozumíme i nové straně agrární. *S.*

Vyrovnání.

Když padl hrabě Taaffe, počínaly se v ministerstvech financí, obchodu a orby připravovat práce vyrovnací. Do obnovení smluv s »druhou polovicí říše« zbývala sice ještě dvě léta, ale dr. Steinbach, ministr financí, věděl, že změna, která nápravou měny 1892 v státních financích nastala před a za Litavou, bude vyžadovati i při obnovování smluv s Uhrami důkladných změn; a stejně markýz Bacquehem, ministr obchodu (tehdy také železnictví patřilo ještě do jeho ressortu) musil se připravovati na důležitá tato jednání, a to už proto, že se jednalo zároveň o obnovení obchodních smluv s cizinou. Práce ty na okamžik zastaveny, když Taaffe se svými kolegy opustil ministerské paláce. Jiní lidé, jiné názory.

Přišel kníže Alfred Windischgraetz a Arnošt šl. Plener, a přišla zároveň česká oposice, silná, uvědomělá, dobře vedená. A stupňovala se v obstrukci, první v Rakousku, poněvadž českým poslancům slova Plenerova, přednesená chefem kabinetu v úvodní řeči, že vláda nezná české otázky, ležela v uších. Po svatodušních svátcích v květnu nebylo rozpočtu, otázka celjská přinesla rozkol do kabinetu, reforma daní znamenitě prospívala obstrukci. O Boží Tělo 1895 mocnář přijal knížete Windischgraetze v audienci a jakoby mimochodem prohodil několik slov o situaci v parlamentě. Český šlechtic Windischgraetz si naříkal na »prazvláštní společnost« v parlamentě. Císař sice odsuzuje obstrukční taktiku, ale podotkl: Takhle se nedostaneme dál. Nemáte rozpočet, nemáte reformu berní a volební, a uherský ministr-president už připravuje nové vyrovnání. Bylo by dobře, kdybyste se poradil se svými kolegy.

Kníže Windischgraetz dostavil se ještě téhož dne do pracovny císařovy: po úradě se svým kabinetem podal demisi. Byla přijata a dolnorakouský místodržitel hrabě Erich Kielmannsegg a několik sekčních chefů převzali úkol vésti vládní aparát až do podzimu. Císař odjel brzo na to do Išlu a povolal k sobě místodržitele haličského,

Kazimíra Badeniho. Na podzim Kazimír Badeni přestěhoval se do Vídně. Rozpočet, berní a volební reforma rychle musily být skoncovány a provedeny. Badenimu se dařilo: i pátá kurie pro rakouský parlament našla přijetí. Zvolen nový parlament, »prazvláštní společnost« byla smířena, Badeni sliboval vše možné a už se zdálo, že se stane druhým Taaffem. Když přišel nový parlament, doplněný pátou kurií, nastával nový úkol, už Taaffem připravovaný: vyrovnání s Uhry.

Úlohu Badeniho z roku 1897 pátého října 1907 provedl baron Beck. Deset let neslýchaných bojů ve Vídni i v Pešti následovalo, když hrabě Badeni své úmluvy s baronem Banffym v parlamentě neprovedl. Je v čerstvé paměti, co se stalo a dělo. Volební reforma v Rakousku, nastolení strany neodvislosti v Uhrách — jsou kulminačními body celého desítiletí. Jeví se v nich nevídaná odhodlanost koruny.

Baron Beck povolán, jak známo, k vládě, když jeho předchůdce, princ Konrad Hohenlohe-Schillingsfürst, místodržitel terstský, po kratičkém pobytu ve vídeňské Herrengasse, se vrátil k Adrii. Po prvním setkání s drem Weckerlem a po první poradě s ním o společném celním tarifu nabažil se slastí rakouského premiéra. Povolán baron Beck, aby především skončil volební reformu a upravil poměr k Uhrám.

Všeobecné právo hlasovací nebylo tak blízko jeho smýšlení, jako vyrovnání s Uhry jeho znalostem a zkušenostem. Rozčilení v Rakousku nad jednáním uherské vlády, která bez předchozího dohodnutí na prosté svolení koruny přeměnila společný celní tarif za uherský, bylo značné. Baron Beck prohlásil všechna dosavadní ujednání s Uhry, zejména ono z r. 1902 mezi Koerbrem a Szellem za neplatná, uherské vládě pak oznámil, že o příštím poměru obou říší chce jednat znovu bez ohledu na smluvená, ale parlamenty nikdy neschválená ujednání dřívějších vlád.

To odpovídalo smýšlení v rakouském parlamentě a obyvatelstvu. Že se neukazovalo pro energii, kterou baron Beck vůči Maďarům demonstrativně jevil, okázalejší nadšení, toho příčinou byla obava, zkušenostmi opřená, že na konec baron Beck, jako všichni jeho předchůdci, bude nucen kapitulovati.

Než — tyto zdánlivé kapitulace a všechny skutečné ústupky, které od r. 1867 při každém obnovování rakousko-uherského vyrovnání Maďarům činěny, mají stejný původ, stejné příčiny. »Das eben ist der Flucht der bösen That, dass sie fortzeugend immer Böses

muss gebären«. Ledabylost, neupřímnost a záludnost byly kmotrami úmluv z r. 1867 a všecky následky, jak se dnes jeví, mají dosud v tom svůj vznik a původ. Po r. 1866 bezhlavost dostoupila takových mezí, že povolán do Rakouska cizinec, který bez hlubší znalosti struktury státu, síly kultury a života jednotlivých národů stvořil vyrovnání, smířil Maďary s králem.

Podle nátlaku, kterého užíváno při každém obnovení vyrovnacích úmluv, dá se snadno vypočísti, jak asi r. 1867 koruna tlačila na ony smlouvy. Formule byla jednoduchá: panovati budou Němci v Rakousku, Maďaři v Uhrách.

Vedle politických důvodů tehdejší doby ovšem vedoucí straně v Rakousku, německým liberálům, tedy kapitalistům a průmyslníkům, záleželo na vyrovnání s Uhry, aby celní poměr byl ustálen, poněvadž Uhry, co volné odbytiště pro rakouský kapitál a průmysl, znamenaly životní otázku první třídy a tím Uhry bez odporu do dnešního dne zůstaly, a nutno přiznati, že zůstanou ještě pro dlouhou dobu. Zde však leží ona osudná neupřímnost na straně rakouské, která nikdy dost otevřeně sama si tuto situaci nepřiznávala a nepřiznává. A jen touto okolností lze vysvětliti, že materiální obsah hospodářských smluv s Uhrami od r. 1867 musí dopadat od roku k roku pro Rakousko méně příznivě; přes to Rakousko je nuceno tyto smlouvy obnovovati. Jistě se Uhry od r. 1867 hospodářsky vyvinuly a proto žádáme od nich větší příspěvky na společné výdaje (kvotu), ony však větší politická práva. Ale Rakousko hospodářsky a hlavně průmyslově vyvinulo se daleko víc a rychleji, jsouc finančně silnější, majíc lepší dělnictvo a solidnější kupectvo. Ale potřebuje Uhry napořád co přední a nejhlavnější odbytiště a je napořád největším věřitelem Uher. To zase Maďaři dobře vědí a počítají, že se spolku s nimi ani tenkráte nevzdáme, když i nezaplatí větší kvotu a budou-li žádati ještě větší politické samostatnosti.

Politika vzájemného přelstění nemá už dnes ceny. Statistika obou států mluví zcela jasně. Možno je dnes pouze snesitelné ujednání společného celního území a volný vzájemný trh. Proto úspěchy Rakouska na poli vyrovnávacím mohou býti jen negativní. Baron Beck pochybil, když vyhovuje smýšlení rakouského parlamentu, mluvil o ceně vyrovnání s patra, že nechce raději žádné vyrovnání než špatné, že musí smluvit vyrovnání dlouhodobé, a že nezaplatí tak zvané »Liebhaberpreise«. I špatné vyrovnání musil uzavřít, i krátkodobé (10 let), také »Liebhaberpreise« musí zaplatit. Však mluvil po dohodě s drem Weckerlem jinak, opačně: lepší špatné vyrovnání než

žádné. A zas měl souhlas veřejnosti. Z toho právě je patrno, že si hospodářské kruhy rakouské vyrovnání přejí, přáti musejí, poněvadž Uhry hospodářsky potřebujeme. A také politicky. Nikdy nedocílili bychom obchodních smluv nám jakž takž vyhovujících, kdyby nebylo velmocenského postavení. Rakouský průmysl se svými ochranářskými cly potřebuje při uzavírání obchodních smluv také Uher.

Když se ujednává vyrovnání, nejedná se o to, kdo by stav bez dohody udržel lépe a déle, zda Maďaři nebo my. S podobnými úvahami lze operovat pro laické kruhy, ale při vážném dohodování nemají ceny. Že Uhry jsou hospodářsky a zejména finančně slabšími, není pro nikoho tajemstvím, nejméně pro Maďary samy. Pocítili to jistě právě při smlouvách posledních a bylo celému světu jasno, že finanční kalamity v Uhrách byly nejsilnějším spolupracovníkem páně Beckovým při jednání s Uhry. Že tyto finanční úzkosti měly svůj původ ve Vídni, leží na dlani. Experiment tedy, Uhry hospodářsky donutit vyhladověním k povolnosti nebo dokonce je dohnat ke kapitulaci, by se jistě zdařil; je pouze otázka, stojí-li experiment ten za oběti, které by uloženy byly Předlitavsku. Hospodářská katastrofa v Uhrách bude se vždy cítit stejně v Rakousku a jistě hmotné oběti, které Rakousko vyrovnání přináší, nejsou v žádném poměru k útratám podobných siláckých experimentů.

Jak řečeno, úspěchy Rakouska mohou býti při vyrovnání jen negativní a také cíl může být jen takový. Možná, že nynější agitace za naprostým osamostatněním zase přejdou, že Maďaři přijdou »k rozumu«. Přispělo by a přispěje k tomu velice účinně zavedení všeobecného hlasovacího práva, až dožene vládu i parlament maďarský před rozhodnutí o národnostní a sociální otázky. Ale zvítězí-li šovinisté i v budoucnosti, pak může být pouze naším zájmem, abychom m y s a m i neposkytovali Maďarům možnosti k jejich bezmezné samolibosti a velikášství. To je otázka banky, úvěru vůbec, v jakékoliv formě. Poskytuje-li se nyní Uhrám laciný úvěr komerční, je to otázka trhová. Stejně úvěr hypotekární není pouze prospěchem Maďarů. Dosud máme zájem na nákupní schopnosti a platební síle Uher. Ale přestaneme tento zájem míti, jakmile by jednoho dne bylo definitivně patrno, že Uhry zruší společné celní území. Proto veliká vada nynějšího vyrovnání barona Becka, považlivá, poněvadž riskantní, koncese Maďarům, spočívá ve volnosti rakouského trhu peněžního pro uherské cenné papíry. Jistá diference úroková zůstane mezi rakouskými a uherskými cennými papíry, hlavně zástavními listy, povždy, a zůstanou tyto přirozeně vždy pro ukládání v Rakou-

sku lákavy. K velkým masám těchto papírů, nyní už v Rakousku nahromaděným, přijdou další sumy, až rentovní daň bude v Rakousku zrušena a uherské fondy připouštěny mezi papíry pupilární. O uherských papírech, v cizině umístěných, je v Uhrách jedno přesvědčení: že se jim nikdy nestýská po domovu. Cenným papírům svým je pyšná Hungaria macechou: vypudí je z domu hned po narození a nerada vidí jejich návrat. Platební bilance uherská tím jistě trpí, také pro placení hotovým se tím půda nepřipravuje, ale úvěr pro Maďary se tím zvětšuje, anebo alespoň neklesá. A co hlavní: zájem ciziny a hlavně Rakouska, aby v Uhrách nedošlo k žádné hospodářské anebo finanční katastrofě, k žádnému krachu, zůstává ohromným.

* *
*

Je dnes lhostejno, zdali rakouští vyjednávači v r. 1867 věřili, že vše zůstane pro všechnu budoucnost takové, jak se to jevilo r. 1867, zdali finančníci a národní hospodáři onoho času věřili, že se vyrovnáním zastaví jakýkoliv vývoj věcí a tím nutně spojené změny dohody z r. 1867. Skoro se to tak zdá, neboť i ještě v dobách pozdějších při jednání o kvotě s r a k o u s k é strany navrhováno ustálení kvoty (70:30) pro všechny časy! Avšak Maďaři připouštěli jen smlouvy a úmluvy dočasné, chtěli souhlasit jen potud, pokud smluvená dojednání budou odpovídat okamžitým poměrům a potřebám země.

Na vše hledělo se pouze se stanoviska rakousko-politického, všechny hospodářské, národní a sociální otázky zůstaly téměř nepovšimnuty. Vždyť i otázka společné banky vyřízena teprve o deset let později! Maďaři získali při prvním vyrovnání tolik, že by se byli o několik let později spokojili i s polovičkou toho, co tenkrát dostali. Byli politicky i národně ohněm i mečem potlačováni co rebellanti a škrtnutím péra stali se rovnocenným státem, přísně ústavně spravovaným, s korunovaným králem, přísahavším na starou ústavu, v čele! Co to tehdy znamenalo proti absolutismu v Rakousku! Ale ve Vídni za každou cenu vyrovnání chtěli a potřebovali, poněvadž porážky v Čechách ještě byly v živé paměti a vojenské kruhy si přály odvetu. Starý nepřítel Maďarů a Prusů, arcivévoda Albrecht, chtěl maďarské vojáky, kteří by s nadšením vytáhli za svého korunovaného krále do pole proti nenáviděnému Prusku. O plánech Bismarckových, ležících zcela jinde, ve Vídni nikdo neměl ani potuchy a zatím železný kancléř po smíru v Mikulově počítal na Františka Josefa jako budoucího přítele, ba spojence Německa a nedopustil,

aby se Rakousku ubralo za nehet půdy, jak si toho přál vítězný Vilém. Z okna chtěl Bismarck raději skočit!!

Maďaři tedy brali oběma rukama: Deák a Andrássy dobře věděli, že politická moc je v první řadě a nejdůležitější. Oni smýšleli jako Bismarck o mladém Německu, jenž také řekl: Jen Maďary vsaďte na koně — jezdit už dovedou sami! Budou-li mít svůj stát, třeba na dualismu založený, to ostatní si už najdou. A věru, že našli. Rekriminace o tom, co bylo pochybeno při prvním vyrovnání a při pozdějších, jsou víc než zbytečny. Ale je přímo úžasné, s jakou zaslepeností v Rakousku vůči Uhrám postupováno v ohledu politickém. Nyní všecky ty kardinální chyby vyšly na jevo a způsobily onu velkou krisi, která se v pravém pověstného slova Taaffova smyslu »fretuje« dál, která však ve skutečnosti trvá a bude brzy zralá k vážnému rozhodnutí.

Když v r. 1867 Maďaři znovuzbudovali svůj ústavní stát vedle absolutistického Rakouska, dali do svých smluv, že Rakousko, se kterým oni vyrovnání uzavírají, musí být spravováno ústavně. V Rakousku nedbáno nikdy politických důsledků vyrovnání. Maďaři dobývali jednu politickou a hospodářskou koncesi za druhou, a zájmový parlament vídeňský chtěl mít jen »pokoj« a nic se nestaral o to, kam vývoj věcí v Uhrách spěje. A dokud se snahy Maďarů nedotýkaly vojska, nehleděla si tohoto vývoje ani koruna. Nyní konečně, když Maďaři už sáhají i na toto sacrosanctum, počíná se, jak se zdá, i tam přemýšleti o vážných věcech. Maďaři to sice cítí a hledí vymačkat, co se vymačkat dá, za vyrovnání si vydobyli jakési ústavní garancie u koruny. Ponechá-li koruna i na dále Uhry v rukou nynější docela skorumpované a nemravností politickou prosáklé naskrz a veskrz společnosti, je posice Rakouska vůči Maďarům ztracena, a dožijeme se jednoho dne událostí víc než vážných. Kdo dnes v Uhrách vládne, to se ukázalo opět a opět a nejjasněji v Černové na Slovácku před několika týdny. Na celém světě mezi spořádanými politickými lidmi a poměry by podobné bestiálnosti vládě nestrpěl žádný parlament. V Budapešti ukřičen poslanec Hodža, když interpeloval, a ministr vnitra s drzým čelem prohlásil, že béře na se zodpovědnost. Lidé, jako pan hrabě Andrássy, vezmou konečně zodpovědnost za všecko. Ale je otázka, jak dlouho rozhodující kruhy budou pohlížet klidně na takové nezodpovědné zodpovědnosti, a kdy postřehnou nebezpečí, jež leží v tom, že vláda se z podobných »zodpovědností« nemá vlastně komu zodpovídat, když parlament už předem dá jí absoluci. To, co se děje dnes Slovákům a Rumunům v Uhrách, jsou

považlivé zjevy, pro něž má vláda maďarská jeden plášť: je to vzpoura proti maďarskému státu. Co všecko nebude jednou takovou vzpourou! A koterie, která na jedné straně má za sebou i při takových bestiálnostech, při tomto systému nelidskosti, parlament, a na druhé straně zajišťuje neodvislost komitátů a zjednává si ústavní garancie, je nejnebezpečnější společností, která kdy v nějaké zemi vládla.

V té věci vyrovnání nepřineslo nic. Jsme na deset let znovu spřaženi s tímto maďarským státem, a kdežto si Maďaři zákonem vymínili, že v Rakousku musí být vláda ústavní, my nemáme jistotu, že bude v Uhrách alespoň lidská, alespoň taková, že se za toto spojenectví nebudeme musit před kulturní Evropou třikrát denně stydět. Ovšem — takové ujednání nelze hledat ve vyrovnacích předlohách, to závisí na mocnostech jiných. Ale tolik by se snad bylo dalo vyzískat, že se pro Uhry zajistilo zavedení všeobecného hlasovacího práva, aby rakouský parlament měl alespoň jistotu, že uzavírá smlouvu s uherskými národy, a ne se společností, v jejíž čele stojí lidé jako Polonyi, Apponyi a Andrássy, lidé jimž se pomalu každý slušnější Evropan bude vyhýbat.

To by ovšem znamenalo, že se politika v Rakousku dělá se stanovisek vyšších. Ale ukazuje se, že i tentokráte hlavním cílem byl onen pověstný »pokoj«.

Vyrovnání Beckovo má své výhody a své slabiny. Kdo si upřímně uváží situaci Rakouska, rakouské vlády, a právě vlády nynější, ten jistě se neubrání dojmu, že baron Beck provedl svou věc dost slušně. Jeho vyrovnání ve všem jeví známky pracně dobytého kompromisu při němž rakouský vyjednávač musil bráti při všem ohled na svůj parlament i na parlament maďarský, a jistě s dobrým svědomím baron Beck mohl říci, že lepšího vyrovnání nebylo lze dosíci. Tím odzbrojil a odzbrojí vážnější oposici v Rakousku, pokud stojí na stanovisku, že vyrovnání být musí. O tom dnes v Rakousku je přesvědčena většina, a není pochybnosti, že baron Beck pro své vyrovnání v rakouském parlamentě, přes všechny výtky, které právem jeho práci budou činěny, většinu najde. Neboť největší nedostatky jeho úmluv jsou rázu politického, jak jsme je načrtli — a ty nebyly předmětem dohody. Až se jednou o těchto bude jednat mezi oběma vládami, bude nutno, aby se předem rozhodla koruna, na kterou stranu se chce postavit. *Č.*

Vznik, rozšíření a povaha psaných ústav.

Charles Borgeaud.

(Pokrač.)

II.

První ústavy americké demokracie v XVII. století.

Aby se mohla puritánská demokracie ujmouti a vyvinouti, bylo třeba nové úrodné půdy k tomu, a tu nalezli puritáni za oceánem. Šest let po nastoupení Karla I. na trůn, r. 1620, opustila výprava prchajících kongregacionalistů starý feudální svět; historie americká nazvala je zbožně »Pilgrim fathers — otcové poutníci«. Když pak vystoupili na břeh a založili Nový Plymouth na půdě oné země, jež měla se nazývati Novou Anglií, učinili mezi sebou politickou smlouvu a dali ji podepsati všem vystěhovalcům. Smlouva tato, ve které napodobili svůj církevní »covenant«, byla ústavním prohlášením kolonie.

»Na základě této smlouvy — prohlašují ti, kteří se podepsali, — zařídíme, ustanovíme a upevníme takové spravedlivé a rovné zákony, takové předpisy a prohlášení, takové stanovy a povinnosti, že budou se moci pokládati za vhodné pro všeobecné dobro kolonie, tímto pak zde slibujeme, že se jim ve všem podrobujeme a že jich také ve všem poslechneme.«[1]

Od této doby můžeme viděti během celé této epochy kolonisační řadu podobných závazků, nazývaných »zakládací smlouvy — Plantation covenants«, na jejichž základě organisovali kolonisté Nové Anglie své politické obce. Jedna z těchto smluv nabyla formy opravdové ústavy. Byly to základní stanovy kolonie connecticutské, vydané roku 1839, jak vidno několik let před »Agreement of people« anglických demokratů; tytéž idee náboženské byly tu základem.

Prví osadníci z Connecticutu oddělili se od starší kolonie Massachusetts Bay pro různé nesrovnalosti a rozpory poli-

[1] B. P. Poore, The Federal and the State Constitutions of the United States, 1877, I, 931.

tické. Jsouce důslednými kongregationalisty a pokročilými demokraty, přišli první k oněm zásadám, které viděli v mateřské zemi u Independentů. Roku 1638 rozvinul tyto these v řeči, která se nám zachovala z poznámek jednoho posluchače, jejich pastor Tomáš Hooker, jenž byl původcem a hlavním vůdcem tohoto nového stěhování:

»Dle rozkazu samého boha náleží volba úředníků lidu.«

»Ti, kteří mají právo, aby volili úředníky a hodnostáře, mají též právo stanoviti meze té moci a činnosti, k níž si je volí, a to proto, poněvadž princip svrchovanosti spočívá ve svobodném souhlasu lidu.«[1]

Ústava, která povstala užitím této formule, a která byla uveřejněna r. 1889 ve 250. jubileu v Hartfordu (Connect.), jest známa ve Spojených Státech pod jménem »Fundamental Orders of Connecticut«. Byla odhlasována a zavedena od obyvatel Windsoru, Hartfordu a Werthersfieldu, přijata pak na všeobecném shromáždění. Stejným způsobem naloženo s nejdůležitějšími dodatky, jež k ní později byly připojeny. Text pak byl zařazen do úřední sbírky, uveřejněné roku 1877 na rozkaz washingtonského senátu. Možno tam nalézti toto prohlášení:

»Poněvadž víme, že nařizuje slovo boží, když tvoří se nějaký národ, aby zachováván byl mír a jednota a aby dle vůle národa zařízena byla řádná a vhodná vláda k řádnému spořádání a vedení veřejných zájmů národních — proto jsme se spojili a sjednotili, abychom utvořili stát, republiku, a prohlašujeme nejen za sebe samy, nýbrž i za své potomky, i za ty, kteří se k nám v budoucnosti připojí, že jsme uzavřeli vzájemnou smlouvu státní jednoty a konfederace. Chceme si udržeti a zachovati svobodu a čistotu evangelia svého spasitele Ježíše Krista, jež nyní vyznáváme, jakož i církevní nauky, jimiž se řídíme a provádíme dle pravého učení řečeného evangelia. Kromě toho chceme býti řízeni a vedeni ve svých občanských záležitostech dle vydaných a pevně stanovených zákonů a předpisů, které budou zřízeny, spořádány a zavedeny tak, jak následuje.«[2]

Tato předmluva uvádí jedenáct základních článků, schvalujících svrchovanost a pravomoc všeobecného shromáždění občanů, volbu úředníků lidem, každoroční obnovování jejich mandátů, autonomii obcí etc.

[1] Collection of the Connecticut Historical Society, Hartford, 1860. I. 19.
[2] Porre, I., 249.

V koloniálních archivech na Rhode-Islandu lze nalézti analogické texty, ke kterým byly položeny první základy od jinakých uprchlíků massachusettských, jejichž vůdcem byl Roger Williams, první apoštol svobody svědomí. V roce 1641 přijalo všeobecné shromáždění osadníků nevzdělaného ostrova, jenž má ještě dosud indiánské jméno Aquidneck, toto usnesení:

»Jednohlasně bylo usneseno a stanoveno, že vláda, kterou toto politické těleso stanoví pro slávu našeho knížete na tomto ostrově a pro soudní pravomoc, která na ní závisí, jest demokracie neboli vláda lidu; to znamená, že shromáždění občanů pravidelně konanému nebo většině z těchto občanů náleží moc usnášeti se a stanoviti spravedlivé zákony, jimž všichni budou podrobeni, a voliti z občanů úředníky, jichž úkolem by bylo bdíti nad tím, aby se zákonů užívalo spravedlivě, bez rozdílu vůči všem.«[1]

I zde ti, kteří zahajují tímto způsobem slavně »vládu lidu«, jsou puritánští kongregationalisté.

Osadníkům z Connecticutu a Rhode Islandu se podařilo, že obdrželi ústavní listinu, potvrzující politickou správu, již si zařídili. Tyto listiny prošly těžkou revolucí a vytrvaly, connecticutská až do r. 1818, druhá pak ústavní listina Rhode-Islandu, která pocházela právě tak jako první z doby vlády Karla II., zůstala v platnosti až do roku 1843.

Ústava kolonie Massachusetts Bay, která jest nejdůležitější ze všech kolonií novoanglických, byla rázem od koruny uznána ústavní listinou. Avšak listina tato byla vlastně listinou korporace obchodní a missionářské, jejíž zařízení a poměry připomínaly starobylé cechy ze středního věku a připouštěly výklad demokratický. Vše nasvědčuje tomu, že by byla jistě v tomto směru bývala dána, i kdyby Roger Williams a Tomáš Hooker nebyli bývali přinuceni vyhledati si svobodu v nových pustinách, a že by se tak bylo stalo i bez veliké revoluce, která spojila v otčině většinu těch, kteří sympathisovali s Independenty. Toto dvojí vystěhování liberálů zdrželo hnutí, ti pak, v jejichž rukou moc nyní jedině spočívala, v kolonii se střediskem Bostonem, představovali autoritářský směr puritanismu; správa jejich byla theokratická aristokracie. Avšak ve století následujícím vzpružila se následkem vývoje náboženského, jehož výsledkem bylo opětné přivedení kongregationalismu nynějších

[1] Records of the Colony of Rhode Island and Providence Plantations in New England. Providence R. I. 1856, II. 112.

pokolení k principům Hookerovým, kolonie massachusettská k demokratismu, jenž byl příčinou, že se musila postaviti v čelo americké revoluci.

Pastor John Wyse z Ipswichu, původce tohoto výboje, vyložil svou theorii o vzniku státu v díle nazvaném »Obrana duchovní vlády v Nové Anglii«, kde pojednává o politické společnosti právě tak jako o společnosti náboženské. Vykládá o tomto předmětě takto:

»Představme si, že by zamýšlelo nějaké množství lidí, úplně sobě rovných a svobodných, podle zákona přírody, utvořiti dobrovolně mezi sebou politickou obec. Aby mohli zříditi politické těleso, musejí se v takovémto postavení zavázati různými smlouvami.«

»Každý zvlášť musí se zavázati smlouvou, musí vstoupiti s ostatními ve spojenectví trvalé, aby se mohli všichni rozhodnouti všeobecnou volbou o vhodných opatřeních k zajištění společného blaha.«

Usnesení schválené hlasováním musí potom stanoviti určitou vládní formu. A jestliže smlouva, kterou všichni schválili svými podpisy, obsahuje výslovné ustanovení, že se všichni budou v tomto bodě držeti rozhodnutí plynoucího z prvního hlasování, tu budou všichni nuceni přijmouti od většiny takto stanovenou zvláštní formu vládní, byť by i osobní mínění těch nebo oněch přálo si formu jinou.«[1]

III.
Ústava Spojených Států.

Pojednání Johna Wyse-ho bylo uveřejněno r. 1717 a vytištěno znova dvakráte r. 1772. V době té ovládala Boston úplně theorie o přirozených právech člověka a o smlouvě sociální. Nejen kazatelé ji hlásali s kazatelen v souhlase s naukou, z níž vyšly smlouvy církevní, ale i filosofie si ji osvojila. V novinách, na řečništi vykládali Lockea, jenž ji před časem obdržel ve westminsterské koleji od svých učitelů Independentů a systematicky ji formuloval.

Dne 20. listopadu r. 1772 předložili James Otis, proslulý advokát, jenž vypověděl boj o jedenáct let dříve ve slavné své obhajovací řeči vládě Jiřího III., a Samuel Adams, jenž byl nazván posledním puritánem, a kterého Jefferson pojmenoval sloupem revoluce, ve shro-

---

[1] A Vindication of the Government of New England Churches. Drawn from Antiquity; the Light of Nature; Holy Scripture; its Noble Nature; and from the Dignity Divine Providence has put upon it. Boston 1772. p. 30. (Brit. Mus. 4183, ann. 54.)

máždění bostonských občanů první prohlášení práv amerických. Mělo titul: »Prohlášení práv osadníků jako lidí, jako křesťanů a jako občanů.« Tento manifest, na němž všechen lid massachusettský lpěl brzo s velikým nadšením, počínal takto:

»Mezi přirozená práva osadníků náleží nejprve právo existence, pak právo svobody a konečně právo vlastnictví; z toho práva vyplývá jim i právo udržeti si tato práva a hájiti jich co možno nejlépe. Jest samozřejmo, že práva tato jsou spíše podstatnou částí nežli důsledkem povinnosti osobního sebezachování, jež se obecně nazývá prvním zákonem přírody.«

»Všichni lidé mají právo zůstati v přirozeném stavu tak dlouho, pokud se jim to hodí, v případě nesnesitelného utiskování v oboru občanském nebo náboženském opustiti společnost, k níž náležejí, a vstoupiti do společnosti jiné. Když vstoupí lidé do společnosti, stává se to dobrovolným souhlasem, a mají právo zařídíti ji, bdíti nad uskutečněním podmínek a předchozích výhrad, které musí obsahovati spravedlivá počáteční smlouva.«[1]

Lidé, kteří přijali hned po prohlášení neodvislosti, poslání, aby organisovali kolonie jako svobodné státy, měli před očima příklad Nové Anglie, tohoto »zárodku nového světa«, jak praví kdesi Laboulaye. Zástupcové jejich byli slyšeni na kongressu filadelfském jako rádcové od těch, jež očekával tento úkol. Největší vliv měl John Adams, jenž se stal nástupcem Washingtonovým, jako president Spojených Států. Z jeho initiativy přijal kongres ve svých seděních ze dne 10. a 15. května toto usnesení:

»Uvažujíce, že Jeho Veličenstvo král anglický v souhlasu s panskou i s lidovou sněmovnou Velké Britanie posledním usnesením parlamentu odňal ochranu své koruny obyvatelům těchto spojených kolonií... Poněvadž jest nutno, aby bylo provádění jakékoliv pravomoci ve jménu řečené koruny absolutně potlačeno, a aby vláda byla vedena pravomocí lidu těchto kolonií... Bylo tudíž stanoveno, že se doporučí různým schůzím a shromážděním spojených kolonií, kde nebylo ještě žádné schopné vlády k vedení politických záležitostí, aby byla zařízena vláda taková, která by byla podle mínění zástupců nejschopnější právě tak k upevnění a zajištění štěstí i bezpečnosti lidu jako k blahu Ameriky.«[2]

---

[1] Viz Will. V. Wells: The life and public services of Samuel Adams. Boston 1866. I. 502.

[2] Journals of Congress. Yorktown, 1778. II. 166—174.

Vypracování psaných ústav nebylo výslovně stanoveno tímto usnesením, avšak odpovídalo myšlence jejích tvůrců a rovněž i těch, kteří byli pověřeni vypracování to uskutečniti. Jejich ponětí státu, založeného na výslovné smlouvě mezi občany, vzpomínka na politické smlouvy, které uzavřeli první puritánští osadníci, příklad ústavních listin, podle nichž organisována byla vláda většiny kolonií, nutnost stanoviti zákony ve jménu lidu, to vše přispělo k tomu, že počala se znovu ujímati a rozvíjeti myšlenka, již pojali kdysi otcové anglosaské demokracie, jak ve staré, tak i v nové vlasti.

Již před tím, nežli bylo formulováno květnové usnesení, obrátily se některé provincie samostatně ke kongresu a obdržely od něho pokyn, aby svolaly representativní shromáždění »k přijetí návrhu vládní soustavy, která by se jim zdála nejvhodnější, aby zajistila štěstí národa a upevnila mír a pořádek za války s Velkou Britanií.«[1] Z těchto shromáždění vyšly provisorní ústavní zákony kolonie New-Hampshire (leden 1776) a Jižní Karoliny (26. dubna). Ustanovení toto stalo se signálem ku všeobecné akci a tak byly nyní vypracovány úplné ústavy ve většině kolonií. Dne 12. června přijalo shromáždění virginské, které se sešlo ve Williamsbourgu, proslulé ono prohlášení práv, jež bylo více nebo méně vzorem všem ostatním, a brzy na to dne 28. přijalo ústavu, která směla býti revidována teprve v roce 1830. Kolonie New-Jersey (2. července), Delaware (21. září), Pennsylvanie (28. září), Maryland (8. listopadu), Severní Karolina (18. prosince) organisovaly se téměř současně r. 1776. Rhode Island a Connecticut spokojily se tím, že potvrdily své staré demokratické výsady ústavní a nahradily v nich jméno královo jménem lidu. Georgie zřídila si svou první ústavu 5. února r. 1777 a stát New-York 20. dubna téhož roku.

Massachusettský stát učinil konec své prozatímní vládní soustavě teprve r. 1780; avšak jeho ústava byla považována za nejdokonalejší výraz americké theorie, jak vyšla z revoluce. Návrh, projednávaný ústavodárným shromážděním a podaný lidu, byl redigován komisí složenou z obou Adamsů a z presidenta shromáždění Bowdoina, a to na základě předlohy, načrtnuté od samého Johna Adamse. Ústava massachusettská byla hlavním vzorem shromáždění, jež v roce 1787 vypracovalo federační ústavu a později i těm sněmům, které první revidovaly ústavu států; tato památná listina byla vždy do této chvíle základní zákon republiky massachusettské. Znamená

[1] Sedění 3. a 4. listop. 1775. Journals of Congress, I., 219.

tato ústava massachusettská zároveň východiště i základ při vzniku moderního práva veřejného. Úvod, složený dle vkusu doby jako nějaká stránka Rousseauova »S m l o u v y s o c i á l n í«, jest napsán těmito slovy:

»Úkolem zařízení, udržení a správy vlády jest, zajistiti trvání politickému celku, chrániti ho a zaručiti jednotlivcům, z nichž se skládá, bezpečnost i klidné užívání přirozených práv a dobrodiní existence. Kdykoli nejsou dosaženy tyto vznešené cíle, má národ právo opraviti vládu a učiniti všechna nutná opatření, potřebná ku svému blahu, spokojenosti a štěstí.«

»Politické těleso jest utvořeno dobrovolným sdružením jednotlivců; jest výsledkem sociální smlouvy, ve které se zavazuje národ jakožto celek a činí úmluvu s každým občanem, a každý občan zase s tímto celkem, aby byli všichni řízeni jistými zákony pro všeobecné dobro. Jest tedy povinností národa, zařídí-li nějakou ústavu, pečovati právě tak o spravedlivé zákonodárství, jako o nestranné vykládání a přesné, pravdivé provádění zákonů, aby v nich mohl nalézti každý v kterékoli době oporu i ochranu.«

»Tudíž my, lid massachusettský, uznávajíce s vděčností dobrotu svrchovaného zákonodárce všehomíra, jenž nám poskytl svou prozřetelností příležitost, abychom mohli dobrovolně a pokojně, bez klamu, násilí a lži uzavříti jedni s druhými původní, výslovnou a slavnostní smlouvu, a formulovati pro sebe i své potomky nový ústavní systém občanský, prosíce zároveň pokorně o jeho pomoc v podniku tak důležitém, stanovíme a prohlašujeme všeobecným souhlasem »Prohlášení práv« a plán zde této soustavy vládní za ústavu republiky massachusettské.«

Zdá se, jako bychom četli z J. J. Rousseaua. Nebyl to však také Rousseau, neboť zákonodárci massachusettští nadchli se mnohem staršími nežli byl on, Johnem Wyse-em a Lockem. Můžeme zde ve vyznání jejich politické víry postřehnouti, jakou vážnost přikládali té proslulé theorii, která byla základním dogmatem této politické jejich víry.

Obyčejně se vyvrací mínění, přičítané chybně jen genevskému filosofu, že prý nepovstala nikdy žádná společnost smlouvou, společnost prý jest přirozeným stavem pro působení lidské, jako roj pro včely; a vystupuje se nepřátelsky proti sofistovi ve jménu historie a zdravého rozumu.

Jestliže theorie takto vyvracená se nepojímá jako výklad materielní pro skutečné utváření společností — což ani neplyne nutně

Úvod do N. Z. je odvětví literárně-historické vědy, jejímž předmětem je N. Z. Pouze 27 knih N. Z. — nikoliv celá literatura starokřesťanská — poněvadž jen tyto knihy tím, že staly se posvátnými, měly ten světodějný význam.

Úvod do N. Z. sleduje dějiny N. Z., pokud až v něm něco se vyvíjelo. Sledujeme tu pak: 1. dějiny jednotlivých spisů N. Z.; 2. dějiny kanonu t. j. jak se vyvíjelo pochopování jednotlivých částí dnešního N. Z. jako knih rozhodujících o víře (kanonických), čili dějiny kanonisace; 3. dějiny textu novozákonního.

Naše vědění o nejdůležitějších otázkách je nanejvýš kusé. Při dějinách jednotlivých spisů N. Z. jsme odkázáni vlastně jen na spisy samé a stavíme tu hypothesu na hypothesu. Vývoj n. z. písemnictví nelze v úplnosti podat: musíme se spokojit, víme-li asi, kdy a pro koho byl ten který spis sepsán, zda spisovatel psal pod svým neb cizím jménem, jaká byla jeho hlavní tendence (interes) a jak se mu podařilo to vyjádřit, zda a jak používal cizích předloh a zda jeho spis se nám dochoval bez pronikavého přepracování. — Motivy kanonisace známe již lépe. O textu ale až do r. as 250 po Kr. — tedy v době nejrozhodnější — víme jen, že podléhal silným změnám.

*

Historické pochopování N. Z. — odpoutávající se od dogmatického pojetí — spatřujeme již koncem 17. stol. Hlavně je to Rich. Simon (kat. kněz) ve Francii a v 18. stol. jsou to protestantští theologové v Německu.

Epochální význam má tu v 19. stol. Tübinská škola Baurova tím, že n. z. spisy nepovažovala více každý o sobě za produkt nějaké náboženské osobnosti, ale pochopovala je v souvislosti s dějinami křesť. náboženství jako nutný plod určité fáse tohoto vývoje. Dle ní první doba vytvářela se rozporem mezi Pav-

---

IX. 1901. — str. 193—196, 149—253 (o. n. z.), Harnack o evangeliích, N. Doba XI. 1904. str. 721—725, 806—810, Masaryk: Přehled nejnovější filosofie náboženství str. 19 sq. — Svoje doplňky podávám v poznámkách.

Zkratky: Mt = ev. podle Matouše, Mk = dle Marka, Lk = dle Lukáše, Jn = dle Jana, spisy Janovy, Sk = Skutkové Apoštolů, Ř = list k Římanům, Kor = ku Korintským, Gal = ku Galatským. Ef = k Efezským, Fil. = k Filipenským, Thes = k Thessalonicenským, Tim = k Timotheovi, Tit = k Titovi, Flm = k Filemonovi, Ž = k Židům, Jak = list ap. Jakuba, Pt = l. ap. Petra, Jud = l. ap. Judy, Apk = zjev. Jana Theologa, Past = listy pastorální, kat = listy katolické, N. Z. n. z. = Nový zákon, J = Ježíš, P = Pavel, Gn, gn = Gnosis, Syn = synoptikové, LXX = Septuaginta, Jes = Isaiáš, ψ = žalmy, U. A. = učení Apoštolů.

lem a prvními apoštoly: on chce universalismus, osvobození od St. Z. — oni messianismus se všemi židovskými předsudky. V druhé generaci křesťanské povolil boj; s obou stran učiněny koncesse, neboť měly nyní společný zájem: obranu proti židům a pohanům se strany jedné a proti rozkladnému vlivu gnosticismu se strany druhé. Proto sešly se uprostřed. Tato theologie, jež byla dále než Pavel i než judaism, stala se základem katolické církve, která také ustanovila kanon novozákonní. — Spisy n. z. zaujímají k těm bojům a k těm kompromisům určité stanovisko: jsou psány buď pro boj nebo ku smíření.[1] Tím se vysvětluje, že nacházíme spisy pod jménem Pavlovým, Petrovým, Janovým, jichž nepravost je dokázána. Pozdější spisovatelé dávali apoštolům obhajovat to, co přítomnost chtěla, aniž si byli vědomi odchylného jich stanoviska.

Toto hledisko Baurovy školy bylo pozdějším badáním zkorigováno. Všechno náboženské tvoření nevyčerpávalo se jen na: pro a proti Pavlovým heslům, vývoj nebyl tak logicky korektní. Působily i náladové stránky zbožnosti a v 2. stol. boj proti gnosi a státní pronásledování. Působila helenská filosofie (i na Pavla).

Vedle kritické školy mluví posud i representanti tradice.

Zvláštní je směr, jenž osoby Ježíše a Pavla považuje za fikce spisovatelů a křesťanství za produkt římské populární filosofie. (Původ v Holandsku, odtud do Francie, Anglie, Německa).

Problémy prvního křesťanství nejsou posud rozřešeny na všeobecné uznání.

ČÁST PRVÁ.

Dějiny jednotlivých spisů N. Z.

A. *Listy apoštola Pavla.*

Význam Pavlův je v tom, že z víry v Mesiáše, jež byla vyznáním židovské sekty, učinil světové náboženství.[2] Pavel je též tvůrcem křesťanské literatury, zanechav nám příležitostná psaní jedno-

[1] Na př. před r. 70. napsány od Pavla: Gal; 1. II. Kor; Řm a proti Pavlovi Apk (judaismus). Ostatní spisy psány až v násl. generacích pod heslem vyrovnání protiv a boje proti gnosi.

[2] Porovnávaje židovskou zbožnost: dojíti spravedlnosti před Bohem zachováváním zákona (t. j. Mojžíšova) a náboženství Ježíšovo: synovství boží t. j. důvěra v Boha, poznal novou hodnotu a přišel k thesi: člověk nedojde ospravedlnění od hříchu zachováváním skutků zákona (Mojž.), ale vírou v Ježíše jako toho, jenž nás smrtí svou vykoupil a učinil nás účastny milosti boží. Víra jest tedy dále důvěrou v B., jenž nežádá než obrácení srdce. Tato these stala se kvasem dalšího vývoje křesťanské theologie a zbožnosti.

tlivcům neb obcím adresovaná. V řecké literatuře bylo tehda zvykem pojednávati o menších thematech filosofických ve formě dopisu. Pavlovy listy psány jsou v tehdejší lidové řeči helenské: ἡ κοινή, ne hebrejsky. V nich stvořil Pavel novou řeč pro nové náboženství.

Tradice uchovala 14 psaní jako Pavlových, ač ep. k Ž. neuznávána za Pavlovu již od původu. Tübinská škola pouze 4: Řm, I. II. Kor, Gal má za Pavlovy. Dnešní kritika neuznává za Pavlovy 3 psaní pastorální a silně popírá II. Th, Ef, Kol, aspoň v nynější formě.

I. První list k Thessalonicenským.

Tamní křesť. obec sestávala z Řeků. V listu káře P. zbytky pohanského života (hlavně ve směru pohlavním a hospodářském) a zahálčivé čekání blízké parusie,[1] o níž, kdy přijde, ničeho nevíme, na niž musíme být připraveni svým životem. Křesťané před parusií zemřelí nebudou za těmi, kdo se jí dočkali. — List psán as 53. neb 54. z Korinta, aby upevnil Pavel svazek s obcí a uvolnil pouto vížící s pohany a odstranil neporozumění ohl. parusie. — Baurova škola popírala pravost. Jülicher rozdíly od hl. listů uznává, ale vysvětluje danou situaci (na př. neobrací se proti judaismu, poněvadž v Thessal. nebylo křesťanů ze židů a byl nucen změnit názory o parusii — poněvadž prodlévala). Také 2_{14}—$_{16}$ (invektiva proti židům) dle Jül. jsou od Pavla.

II. Druhý list k Thessalonicenským.

Obsahuje poučení o parusii: nemůže ještě přijít, poněvadž Antikrist, jenž napřed má hřích na zemi dovršit, ještě se nezjevil. Působí jen tajně a zdržuje jej jakási moc (ὁ κατέχων) čtenářům listu známá. — Od r. 1801 popírá se authentita. Vadí hl. 2_1—$_{12}$. Pojetí parusie není prý Pavlovo, zvláště té, jež je v I. Th. 5. Tam parusie přijde jako zloděj v noci, zde napřed vypočtena. Někdo v letech 70—100 prý užil jména Pavlova, aby ideje v 2_1—$_{12}$ mohl vydávati za pravé apoštolské. Jül. je pro authentičnost. Parusii tu pojímá jako v I. 1., jen že v I. praví, že nepotřebují, aby jich blíže poučoval, v II., že mají toho zapotřebí — patrně tu byly nové okolnosti. Pavel mohl

---

[1] V. Ježíšově náboženství byly eschatologické elementy: jeho brzké příští a založení messiášské říše. Jinak nelze si vysvětliti tu intensivní víru prvních věřících v příští jeho (parusii) jako od něho samého slíbené. Toto čekání brzké parusie Ježíšovy bylo jedním z nejdůl. činitelů první křesťanské zbožnosti a původního enthusiasmu. Proto P. tak často se parusií zabývá.

i měnit své názory o tom, proč parusie prodlévá, to se řídilo dle daných nálad a zkušeností. Celý charakter listu neukazuje na pozdní původ — kol r. 100 byl by musil již obratněji psát, ne pomocí polotemných proroctví, jež tím víc byly by dráždily fantasii. Holtzmann pustil tyto námitky a chopil se nových: 2. list tolik je podoben prvému a přece je psán, jako by 1. neexistoval. Pozdější křesťan jej psal, aby zatlačil 1., jenž mu byl závadný svou eschatologií, k níž pozdější generace byly reservovanější. Také akcentování apošt. autority odpovídá této době. Jül.: osobní moment (poměr k sboru) přiměl apoštola mlčet o 1. listu a projednávat thema ještě jednou. 2. list psán (je-li od P.) brzo po 1. — tedy r. 55—56. — V listu nemluví se také o autoritě apoštolské dle ideí pozdější doby: akcentuje se spíše úsilí apoštolské a význam každého jednotlivce pro sbor.

III. List ku Galatským.

Napsán je mezi 55—57, asi za t. zv. třetí cesty misijní. Časově je to třetí neb čtvrté psaní, jež po P. se nám dochovalo. Adresováno je ku křesťanským sborům v Galatii, které P. založil. — Pravost není popřena: rozčilenost, s jakou psáno, vylučuje fikci. — Vyvoláno bylo judaistickou agitací mezi Galatskými, které tito dopřávali sluchu. Agitátoři odvolávali se totiž na Písmo svaté, které Pavel je učil ctít jako slovo boží. Byla obava, že odpadnou k falešnému evangeliu. Tito agitátoři chtěli Zákon Mojžíšův uložit i Galatským, t. j. zachovávání jeho (obřízku, sobotu, slavnosti), řkouce, že plné spravedlnosti dosahuje se jen přísným plněním vůle boží, v zákoně zjevené. Proti tomu Pavel hájí co nejostřeji své stanovisko, že zákon a víra se vylučují. Se zákonem spojeno je prokletí (násl. dědičného hříchu), s vírou milost. Zákon jako vnější norma nahrazen je silou božského ducha, jež vnitřního člověka přeměňuje — to je zákon Kristův. Smrtí kříže byl zákon zrušen a chtít jej obnovit, je zapírání Boha, Krista, ducha. Odpadnou-li sbory k ideálu judaistickému, je jako by se vrátily k dřívější modloslužbě. Tím mimoděk prohlásil Pavel křesťanství za nové náboženství — nové jak vůči židovskému, tak vůči pohanským. V žádném listu Pavlově nejsou antinomistické ideje jeho tak ostře formulovány. Pavel dokazuje, že jeho evangelium[1] je pravé, nejsouc věcí lidskou (1_{11}), neb nepřijal apoštolství od lidí, a jeho evangelium, osvobozující od zákona, má pro sebe svědectví v Písmě. Písmo činí zaslíbení Abra-

[1] ev. zde poselství, jež od Ježíše Krista má.

hamovi pro jeho víru, prve než zákon přišel. Zákon sám chtěl být jen výchovným prostředkem. Příští Kristovo uzavřelo dobu nedospělosti a ze služebníků učinilo svobodné syny a spoluvlastníky. Svoboda od zákona neznamená ohrožení mravnosti — znamená to: chodit v duchu ($5_{13\ 25}$), neb duch boží, jejž víra přináší, netrpí tělesného těla.

IV. 1. list ke Korintským. — Listy ke Korintským dány jsou poměry v Korintském sboru, jenž byl založen Pavlem r. 53. V jeho díle tam po něm pokračoval Apollos, rodem žid z Alexandrie. Sbor byl četný, členové z různých vrstev: otroci, chudí, nevzdělaní lidé, ale i vznešení a vzdělaní — valnou většinou z pohanů, něco z židů. Pavel i po odchodu byl se sborem ve spojení. V 1. Kor. 5_1, 11_8 čteme, že už jim psal před tím list, zakazující styky se smilníky. Ve sboru utvořily se různé směry, jichž stoupenci nazývali se: Pavlovi, Apollovi, Petrovi, Kristovi. Tázali se ho na různé problémy křesťanského života a víry, o nichž Pavel v I. Kor. poučuje. Káře nečistotu, specielní to neřest pohanskou, souzení se před pohanskými soudci (?), mluví o tom, zda smí se jíst obětní maso, káře novotářství žen, nepěkné zjevy při společných shromážděních, štěpení se na směry, mluví o dařích duchovních (hymnus na lásku), o jistotě z mrtvých vstání zemřelých křesťanů jako důsledku z mrtvých vstání Ježíše Krista. — Datováno z Efesu a psáno na jaře as 56/57.

V. 2. list ke Korintským je nejzáhadnější z Pavlových epištol. Je z nich nejvíc osobní — individualita apoštola v ní vystupuje — naveskrze sebeobrana a polemika a přece v žádné není tolik hlubokých poučení o základech, posledních cílech a účelu evangelia. Pavel ukazuje, že jeho apoštolát je poselstvím nové smlouvy: ducha a svobody, jistoty nového života. — List je psán as na podzim 57, nejpozději 59 před zajetím Pavlovým. — Podnět: První list (t. j. I. Kor.), kárající rozštěpení ve strany, neměl účinku, naopak zostřila se oposice »kristových lidí«. Pavel přišel do Korinta z Efesu, ale byl osobně uražen a odjel raději. Pak ale napsal list, reagující ostře na tyto urážky (II. Kor. 2_4), jenž do N. Z. se nedostal; byl asi potlačen Korintskými. (Je to po řadě třetí list do Korinta poslaný.)[1] Na to většina odsoudila oposici a tu Pavel odhodlal se po třetí navštívit Korint (2. Kor. 13_1), a poslal před sebou list, jenž je po řadě čtvrtý. — V staré církvi těžce nesla se ztráta třetího listu a máme také falsa, chtějící jej nahraditi. Podobně nejnovější kritika snaží

[1] V něm. theologii nazývá se: »Thränenbrief«.

se zbytky tohoto listu najít v II. Kor. Halmel v 6_{14}—7_1. Hausrath: v II. Kor. 10—13 je samostatný list (prudkým tónem liší se od celku), 10_1 poukazuje na ten třetí list. Též Krenkel v II. Kor. 10 až 13 vidí nový a to pátý list, poslaný až po II. Kor. 1—9. Halmel v II. Kor. vidí dokonce 4 listy: třetí = 6_{14}—7_1, čtvrtý = 1_1—$_3$, $_8$—$_{24}$, 2_1—$_{13}$, 7_5—$_{16}$, 8 , 13; pátý = 10_1—13_{10}; šestý = 1_4—$_7$, 2_4—7_{14}, 9, 13_{11} násl. — Jül. považuje — jako tradice — II. Kor. za jednotný; je psán najednou, v 10—13 není jiná situace; ostrý konec je u Pavla zvykem.

VI. List k Římanům.

Dva díly: 1. kapitola 1.—11. vykládající, 2. kapitola 12.—15. napomínající. První díl je explikací Pavlova evangelia. Kapitola 1.—8. popisuje a ospravedlňuje svoje poselství o milosti boží v Kristu, všem národům nabízené. 9.—11. ospravedlňuje, jak Bůh naložil s nevěřícím nyní národem zaslíbení. — Ř. jenejdůl. pramenem pro poznání křesťanství Pavlova a theologie jeho. Zde je celý Pavel: rabínský scholastik 1.—4., básnik 8. a 11., duchovní 13., smělý a logický myslitel 9. — Obsah: Evangelium, jež Pavel hlásá, je Evangelium boží spravedlnosti, při níž je víra začátek i konec. Bez víry není a nebylo spravedlnosti ani u pohanů, ani u židů, kteří skrze zákon přijíti mohli jen k poznání hříchu, ne ale osvobození od něho[1] (až 3_{20}). Skrze smrt Kristovu Bůh odpustil hřích a daroval spravedlnost jak židům tak pohanům pod podmínkou víry v Ježíše Krista (3_{21}—3_{30}). To neodporuje zákonu (3_{30} až 4_{32}. Od spravedlnosti dochází se k pokoji a spasení (5_1—$_{11}$). Jako skrze jednoho Adama přišla smrt na celé lidstvo, tak skrze jednoho Ježíše Krista spravedlnost a život všem. Počala nová epocha v dějinách: bez hříchu, bez smrti, bez zákona. Osvobození od hříchu stává se ve křtu (6_1—$_{14}$). Známka nového života je poslušnost k Bohu (6_{15}—$_{23}$). Zákon už nemá na nás nárok, zákon měl jen úkol ukázat hřích, bez něho by člověk ani nevěděl o hříchu (poněvadž nic by mu nebylo zakázáno a přikázáno), zákon však nikdy neměl moci člověku od hříchu pomoci, neb on přikazuje jednat, ale jednání člověkovo je všechno špatné. Teprve spojení s Kristem osvobodí od hříchu a smrti. Jen proto Israel byl zavržen, že neuvěřil Ježíšovi; zaslíbení dal Bůh jen duchovnímu Israeli, ne tělesnému (8.—11.). Dík Bohu za milost jim danou mají osvědčit rozumnou bohoslužbou: konat dobré, bohulibé, dokonalé. K tomu také pobízí blízké skonání světa

[1] Poněvadž trvání a plnění zákona znamená, že hřích trvá — teprve ev. Ježíšovo zvěstující odpuštění hříchů mohlo osvobodit od plnění zákona.

12 13. — Kap. 14. 15 mluví o speciálních nedostatcích římského sboru a vysvětluje, proč tak směle psal. 16. Doporučení a pozdravy. — Sepsán je Ř. v pozdní době Pavlova života 1_{18}, kdy už svou práci na východě ukončil a chtěl jít skrz Řím do Španěl, t. j. as 58/59 (as ½ po I. Kor.), nejspíše z Korinta.

Kritiku a interpolace listu k Ř. zahájil Marcion[1] s dogmatického hlediska.

Baur: 15. a 16. kap. psány v 2. stol. (kompromis mezi Pavlem a jeho protivníky), nejvýš jsou prý zbytky pravého psaní P. — Vskutku byly asi 2 recense. U Marciona končí se 14_{23}, na západě 1 až 14_{23} a pak jen 16_{25}—$_{27}$ (doxologie, jež není od P., ale z 2. stol.). Jül.: kratší recense je zkomolený text. Delší recense je správnější a i 15. kapitola je od Pavla. Připojuje se dobře k 14. Kapitola 16. nemohla být vymyšlena v 2. století: jsou v ní určitá jména; Andronikus a Junias počítají se mezi apoštoly — to by v 2. století nebylo již možno. Vylučovány bývají proto, že nemají bezprostřední náboženskou cenu, ale projednávají soukromé záležitosti. — Ale ačkoli až po 16_{24} vše je od Pavla, přec asi vše nepatřilo do psaní k Římanům.

O kapitole 16. je od r. 1829 hypothesa protestantského theologa Davida Schulze, že pochází ze psaní Pavlova do Efesu. Osoby tam jmenované nemohly prý být v Římě a i celý obsah nehodí se do Říma, kde Pavel nebyl osobně znám a zavázán. Efesus byla naproti tomu stará jeho obec. Hypothesa ta se ujala. Spor jen, zda je to fragment neb úplné psaní. Kdyby i 16. byla psána do Říma, bylo by to druhé psaní, kdy už s obcí byl dobře znám.

Podrobnější hypothesy o kap. 16. jsou: *a*) je doporučením pro Fébé, *b*) k Ř. připojena byla od písaře, jenž oba listy psal a kopie jejich podržel, *c*) Efezští vyprosili od Pavla opis listu k Ř. a Pavel připsal původní slovo. — Vymezíme-li ep. k Ř. na 1.—15., je jasný podnět a účel. Je psán pro určitou obec, ne jako nástin Pavlovy theologie komukoli určený. Římský sbor utvořil se volným stykem mezi Palestinou a židovskou obcí metropole (Legenda o založení Petrem je už odbyta). První křesťané v Římě byli židé, ale element ten byl oslaben od ediktu Kaligulova, vypovídajícího židy všechny. Pak převládali křesťané z pohanů. Tito měli asi křesťanství bez zachovávání zákona, ale bez hlubšího podkladu. Ten jim Pavel chtěl dát a připravit tak svou návštěvu v Římě. (Pokrač.)

[1] Viz Harnack: Dějiny Dogmat § 14.

O pojišťovací matematice.[1]

Dr. E. Schönbaum.

(Pokračov.)

Výjimku činí povolání, vydaná zvláštním nebezpečím: personál vlaku, hostinští, úředníci a dělníci v dolech. Celkem: Uplné stejnosti šancí ve skupinách, považovaných dnes za stejná risika, není a nebude ani sebe dokonalejší differenciací. Dostatečné přiblížení skytá differencování dle pojišťovací kombinace a doby pojištění s vyloučením osob velikého nebezpečí.

2. Neodvislost případů. O této rozhoduje Lexisova, dnes všeobecně uznávaná theorie disperse. Spočívá na srovnání měr přesnosti. Jedna získává se z Bernoulliovy poučky, druhá způsobem obdobným fysikální theorii chyb. Podíl jich rozhoduje o podstatě hromadného zjevu. Je-li rovný 1, máme před sebou hromadný zjev o stálém komplexu podmínek s neodvislými případy: normální disperse. Je-li větší než 1, je disperse řady statistické nadnormální, komplex podmínek se tu mění od řady k řadě. Podnormální disperse se vyskytá, když jednotlivé případy nejsou od sebe neodvislé, kdy existuje jistý regulující vliv, tendence k určité mezi. Zde už nelze mluviti o náhodném charakteru dění. (Příklad: Počet dětí, školu navštěvujících, ku počtu všech dětí, vstoupí-li v platnost povinná návštěva školy.)

Tyto poznámky bez mathematických formulí musí postačiti. Pro podíly pojišťovací mathematiky jest otázka disperse ještě neřešena, ač materiál tu je. Zmínky zasluhují jedině úvahy Bohlmannovy.[2] Pro 5leté třídy stáří od 26 až do 70 let jsou výsledky:

Koëfficienty divergence obnášejí ve stáří

26—30,	31—35,	36—40,	41—45,	46—50,	51—55,	56—60,	61—65,	66—70
0·8	0·8	1·3	0·9	0·9	0·8	1·2	1·0	1·0

[1] Na str. 38. řádek 9. zdola místo: »Z 1000 mužů 30letých zemře před dosažením 31. roku 90« čti »9« a dále »Pravděpodobnost pro 30letého muže zemříti před uplynutím jednoho roku jest $^{9}/_{1000}$ místo $^{9}/_{100}$«. Str. 41. řádek 3. zdola má státi »Co se týče vlivu povolání, není tak značný.« Na str. 36. 1. řádek shora má státi: »která se kryje proti následkům této možnosti« atd.

[2] Über angewandte Mathematik u. Physik 1900.

Neodvislost by tedy byla sdostatek prokázána aspoň pro materiál uvažovaný Bohlmannem. V jiných odborech pojišťovacích hledí si praxe neodvislost případů pokud možno zjednati. Za tím účelem stanoví se na př. v pojišťování proti ohni maximum pro jednotlivá místa, které nesmí býti překročeno. Místa, města dělí se na skupiny, na něž se pravděpodobně oheň omezí. Nenapadne zajisté žádné společnosti, pojistiti celé město, jak leží a stojí, proti ohni.

3. Stálost poměrů v čase. Měrná čísla pro pojištěné životy se mění s časem a to dosti značně. Úmrtnost pojištěných životů klesá po celé 19. století, to je výsledek všech úvah. Toto klesání úmrtnosti je mnohdy značnější, než zlepšení zdravotních poměrů populace může odůvodniti. Příčiny jsou následující: V prvé řadě lékařská prohlídka. Té dříve vůbec nebylo, později stačila kontrola domácího lékaře. Teprve od let padesátých pověřují pojišťovny své lékaře prohlídkou. Další důležitá okolnost je přechod pojištěných životů od kombinace jednoduché pojištění k pojištění smíšenému. Příkladem pojištění smíšeného je: 30letý muž obdrží určitý obnos vyplacen, dožije-li se svých 50. narozenin; zemře-li před dosažením tohoto věku, obdrží obnos ten jeho pozůstalí ihned. Úmrtnost osob uzavírajících pojištění smíšené jest menší než při jednoduchém pojištění na smrt. V poslední řadě spadá na váhu zlepšení životních podmínek populace vůbec a tedy i osob se pojišťujících, zdokonalení veřejného zdravotnictví atd.

Vzniká tedy pro pojišťovací matematiku otázka, jak zjednati těmto variacím v čase místo a jak oceniti jich vliv. Vzhledem k tomu, že variace ty se v průběhu let sčítají, mohou nabýti hodnot takových, že i praxe je nucena k nim přihlížeti. Z nejnovějších velmi dokonalých tabulek 46 angl. společností (Combined experience etc. 1900), které staly se již předmětem celé řady prací, vybíráme tuto tabulku:

Střední délka života obnášela pro pojištěného, vstoupil-li do společnosti

ve stáří	před rokem 1863		po roce 1863	
	v pojištění na smrt	v pojištění na důchod	v pojištění na smrt	v pojištění na důchod
30	23·30		34·56	
40	26 13		27·12	
50	19·30	19·34	20·13	21·50
60	13·05	13·98	13·26	15·14

To jsou variace velmi značné a jich důsledky mohou míti i pro praxi význam, jak dokazuje následující příklad: U společ-

nosti, která počítá podle tabulky 20 angl. společ. (v Rakousku počítají dle ní mnohé společnosti), pojistila se v r. 1852 osoba ve stáří 35 let na 50.000 zl. Za to platí určitou prémii. Kdyby se ale bral zřetel na snížení úmrtnosti v čase, bylo by možné a spravedlivé snížiti prémii o 9%, což činí už hezký obnos. Otázka po uvedení tohoto momentu v počet opouští půdu theoretické důležitosti a stává se v praxi aktuální. Jedno ale nesmíme si zatajovati. Práce, kterou skýtá sestrojení tabulek úmrtnosti, vzrůstá nesmírně s počtem veličin, jichž funkcí činíme úmrtnost. Několik stručných poznámek musí zde dostačiti. Příčin (ve smyslu nauky o pravděpodobnosti), na nichž je závislá úmrtnost pojištěných, je mnoho. Z nich některé připouštějí konečný počet rozdílů kvality, na př. povolání, pohlaví, pojišť. kombinace, a pro ty lze lehko sestrojiti tabulky, je-li jen dostatečný počet pojištěných po ruce. Jiné příčiny jsou spojité v tom smysle, že připouštějí nekonečně mnoho stupňů kvality, jež přecházejí spojitě v sebe. Kdybychom chtěli tyto nekonečně malé přechody uvésti přibližně v počet, není to možné jinak než rozkladem celého materiálu ve skupiny o málo individuích. Zákon velikých čísel by tu selhal. Podrobným zkoumáním se ukazuje ale, že stačí, když změny v průběhu jednoho roku ignorujeme. Místo spojité funkce, znázorněné plynulou křivkou, obdržíme přibližně mnohoúhelník vepsaný křivce. Zkušenost dává tomu sankci, skoky na rozhraní 2 let jsou velmi malé (relativně) a podobných approximací se v mathematice dopouštíme pořád a pořád. Těmito příčinami jsou: stáří, délka doby pojištění, čas pozorování. Pravděpodobnost životní bude jiná pro 30letého, jiná pro 60letého muže, jiná, je-li pojištěný pojištěn 1 rok, jiná, trvá-li už smlouva 15 let (za stejného stáří, rozumí se), jiná, vstoupil-li pojištěný v určitém věku r. 1850 do společnosti a byl-li pojištěn 20 let, jiná pro pojištěného, s týmž stářím vstoupivšího, a rovněž po 20 let pojištěného, ale zapsaného teprve r. 1880.

Dosavadní tabulky přihlížejí bez výjimky důsledně jen ku stáří a je třeba říci, že námaha, již stála konstrukce tabulek, i tu je nesmírná. Kritika nejběžnějších řádů úmrtnosti (R o g h é: Geschichte und Kritik der Sterblichkeitsmessung) dokazuje to zplna. Nesmíme zapomínati, že materiál tabulek pojišťovacích vzniká z údajů četných společností, že veliká část pojištěných životů vyskýtá se dvakráte i vícekráte a ty musí býti vyloučeny. Že homogennost materiálu trpí růzností podmínek, za nichž společnosti přijímají pojištěné. Bez geometrických pomůcek by nebylo možno vůbec problém úmrtnosti řešiti. Zeuner, Knapp, Becker, Lexis vytvořili geometrickou nauku

o souborech (»Theorie der Gesammtheiten« slove poněkud pyšně tato pomocná věda), bez níž by dnešní statistika, hlavně populační, nedokázala mnoho. Hlavně v nejnižších třídách stáří, v prvním roce, kde úmrtnosti ubývá příliš rychle, ukazuje se nauka o souborech velmi důležitou. Rovněž při srovnávání údajů různých tabulek úmrtnosti, při oceňování jich významu, kritice a kontrole těžko bylo by se obejíti bez nauky o souborech. Přihlížeti vedle stáří při souborech pojištěných životů též k době pozorování a k délce trvání smlouvy, znamená při použití Lexisova grafického znázornění přejíti z roviny do trojdimensionálního prostoru.

Pravděpodobnost je zde funkcí 3 proměnných, doby narození, doby vstupu do společnosti, doby pozorování. Tyto 3 proměnné jsou souřadnice bodu, který udává určitý okamžik života pojištěného. Každému pojištěnému přísluší úsečka, jejíž počátek udává datum narození pojištěného a koncový bod datum smrti, úsečka slove individuální linie. Jde o to, shrnouti tyto individuální linie ve skupiny téhož druhu o velikém počtu individuí, spočítati všechny možné skupiny, vyvoditi pravděpodobnosti, jež lze z nich sestrojiti a udati jich hodnotu. Theoreticky neskytá věc velikých obtíží.

Prakticky není nutné voliti pro dobu pozorování interval 1 roku. Z Karupova: »Die Reform des Rechnungswesens der Gothaer Lebensversicherungsbank« jde dostatečně jasně na jevo, že změna úmrtnosti v periodě 15 let zlepšením poměrů odpovídá asi změně úmrtnosti během 1 roku vlivem stáří. Stačilo by tedy v 15letých periodách obchodních považovati úmrtnost za konstantní. Ale i v této modifikaci zůstává problém úmrtnosti dnešní době příliš obtížným a nezbývá než přikázati jej budoucnosti. Mnoho lze čekati v tomto směru od tabulek rakouských společností, které již po několik roků jsou v práci. To, co slyšíme o theoretických hlediskách a základech těchto tabulek,[1] naplňuje nás důvěrou ve zdárný výsledek této veliké práce, vedené rakouskými předními odborníky.

Shrneme-li vše, co bylo pověděno, jest závěr následující: Ve statistice nemáme vůbec pravděpodobností. Hra v kostky, tažení koulí z urny není úplnou analogií nahodilého dění v statistice. To platí i pro statistiku pojištěných životů. Jenže zde lze účelným uspořádáním materiálu a přihlížením k faktům zkušenosti docíliti toho, abychom směli bez obavy užívati vět pravděpodobnosti; a to pro praxi úplně

1 Viz četné články a diskussi v Mittheilungen d. Vbdes d. österr. Versicherungstechniker.

stačí. Nejdůležitější problém budoucnosti je v pojišťovací mathematice konstrukce tabulek, které hoví těmto podmínkám.[1]

Vskutku se v poslední době mnoho o těchto otázkách uvažuje. To, co jsme řekli dosud o pravděpodobnosti životní, platí v míře obdobné o pravděpodobnosti invalidní. Zde ale zbývá vykonati téměř vše. Především je materiál pro poměry invalidnosti již namnoze nakupen (sociální pojištění dělnictva skýtá velmi bohatý materiál), ale málo zpracován. Bude tu třeba zjednati na širším základě pravděpodobnost invalidisování, t. j. pravděpodobnost, že na př. 30letý muž určitého oboru se stane během roku invalidním, t. j. neschopným k provozování svého povolání (aktivnost a invalidnost jsou při tom pojmy kontradiktorické, jinak při společnostech a fondech pensijních). Četné tabulky v knihách dnešních (Meyer, Falkowicz) jsou založeny na materiálu jednostranně ohroženém. Úmrtnost invalidů je značnější než obyvatelstva vůbec, to je již dávno známo, a musí se počítati dle zvláštních tabulek. Snad bude možno splniti v budoucnosti vážné přání mathematiků při fondech a respektovati též dobu, která uplynula od počátku invalidnosti. Četné zkušenosti učí, že doba ta má na úmrtnost značný vliv. Úmrtnost 40letých invalidů, kteří se stali před krátkou dobou neschopnými, je jiná než úmrtnost invalidů 40letých, invalidních již po 10 let. Dnes se na zlepšení úmrtnosti, prožil-li invalida jistý počet let od případu invalidního, nebéře ohled. Se stránky mathematické bylo by lze zpracování materiálu v tomto směru jen vítati; zatížení formulek není příliš značné. Poměry disperse pro invalidnost nebyly ještě vůbec téměř uvažovány a to všechno čeká na pracovníky. Ještě horší jsou naše vědomosti o sňatečnosti, o ovdovění, o počtu dětí. Statistické údaje, na základě jichž pensijní fondy řeší úlohy o pensích vdov a sirotků, jsou velmi nejisté a udávají nanejvýše řád velikosti břemene, jež vzniká fondu úmrtím člena. Na štěstí činí t. zv. nesamostatné pojištění vdov i sirotků (t. j. bez ohledu na to, je-li muž ženat a má-li děti, podle stáří rozvrhují se břemena, která v budoucnosti fondu vznikají, na všechny členy) menší část všech výplat fondů. Přes to ale bude třeba věnovati fondům pensijním více pozornosti než dosud, což je hospodářským jich významem zplna odůvodněno.

---

[1] Podivným mohlo by se zdáti na prvý pohled, že naše i cizozemské společnosti podle statistických výkazů drží se namnoze velmi starých tabulek. Příčinou a důvodem je zisk a toho lze docíliti jak volbou tabulek tak i jinými způsoby. Vědecké to ovšem není.

II.

1. Je možno mysliti si takový druh pojištění, při němž pojištěný platí vždy jen za 1 rok a následujícího roku znovu uzavírá smlouvu — opět jen na rok. V Americe užívají některé společnosti podobného systému »přirozeného pojištění« jako vějičky pro nerozumné lidi. Je totiž jasné, že při tomto druhu pojištění bude se pojistné, každý rok placené, měniti s pravděpodobností smrti. V letech, kdy pojištěný je v plné síle, bude platiti málo, jak odpovídá jeho skrovná pravděpod. smrti, s přibývajícím stářím stoupá i prémie, až dosahuje výše rovné téměř pojištěné sumě, a tu má platiti pojištěný v době, kdy síly ho opouštějí a výdělky jeho klesají. Společnosti, připouštějící »přirozené placení prémií«, počítají s faktem, že po zaplacení několika prémií pojištěný se pojištění vzdá.

Obyčejně ale hledí společnosti placení prémií pojištěným usnadňovati. Prémie buďto zůstávají stejné anebo klesají v určitém zákonu. V obou případech platí pojištěný jiné částky, než které odpovídají jeho životní pravděpodobnosti. Na počátku platí více, později méně, než by dle tabulek příslušelo, kdyby se dal pojistiti vždy na rok.

Je ale zřejmé, že nesmějí pojišťovny pohlížeti na přebytky, kterých docílí takto v prvých letech, jako na faktické přebytky obchodní. Přejaly na se závazky do budoucnosti a, aby jim mohly vyhověti, musí ze splacených prémií tvořiti reservy. Reserva společnosti znamená v celkové své sumě dluh pojišťovny vůči všem pojištěným.

Pro reservu máme dvě definice: prospektivní a retrospektivní. Definice retrospektivní hledí do minulosti a jest podle ní reserva jednoduše rozdíl mezi nynější hodnotou všech přijatých nettoprémií a hodnotou všech vyplacených sum, tedy přebytek, který jest vyčerpán při vypršení posledního pojištění. Definice prospektivní je založena na budoucnosti: je to rozdíl mezi hodnotou (v době výpočtu) všech budoucích výplat ústavu pojištěným a mezi hodnotou všech v budoucnosti placených prémií. Je třeba podotknouti, že i retrospektivní i prospektivní výpočet reservy děje se nikoliv na základě skutečné úmrtnosti mezi pojištěnými (což by ovšem pro prospektivní methodu nebylo možné), nýbrž na základě fiktivní úmrtnosti, jak ji udávají tabulky ústavu. Pak výpočty dle obou method souhlasí na haléř, věc, která jinak není nutná.

Výpočet reservy je nejdůležitější mathematickou prací v ústavě a není to práce malá. Pro nejběžnější druhy pojištění jsou mathematické formule pro reservu velmi elegantní a mathematikové ústavu

usnadňují si ještě práci, že shrnují reservy stejného druhu ve skupiny. Hůře je to pro druhy pojištění s proměnlivými výplatami nebo proměnlivými prémiemi, s vracením prémií atd.

Důležitost reservy pro ústav i pojištěné je veliká. Ona umožňuje ústavu, aby splnil závazky, které přejal vůči pojištěným, s použitím budoucích příjmů na prémiích. Tvoří též hlavní položku v bilanci ústavu, jsouc zařaděna mezi passivy. Též vládní kontrola obrací svou pozornost k reservě, a obšírnými předpisy ukládá se ústavům, jak smějí reservy ukládati, jak je počítati a pod.

Stává se někdy (při některých druzích pojištění pravidelně), že reserva vychází z výpočtu negativně. To znamená pak, že ústav pojištěnému poskytl zálohu v tom smyslu, že co pojištěný pro své pojištění dosud zaplatil, nestačí ke krytí risika. Ne tedy ústav je dlužníkem, nýbrž pojištěný dluhuje ústavu. Protože ale pojištěný může kdykoli přerušiti smlouvu, zastaviti další placení, je ústav při negativní reservě vydán nebezpečí, že bude vystoupením pojištěného poškozen. Proto se ústavy vyhýbají negativní reservě, což je možné, ale jen za specialisace tarifní a volbou placení s klesajícími prémiemi.

Reserva nějakého pojištění uvádí se často co hodnota tohoto pojištění v určitém okamžiku. Zda má ale jednotlivý pojištěný právo na reservu, o tom se vedl a vede spor. Věc je důležitá pro theorii t. zv. odkupu. Veliká část pojistek totiž nedospěje k normálnímu průběhu, nýbrž stornují se, t. j. pojištěný přestane z nějakých důvodů platiti. Otázka, zdali a jakou odkupnou cenu má police, není jen mathematická. Podle formulek by to byla při pojištěních, při nichž nutně dojde k vyplacení pojištěné sumy, reserva. Neboť je tu a byla vytvořena za tím účelem, aby umožnila vyplacení sumy pojištěné. Nedojde-li k tomuto vyplacení pro předčasné zrušení smlouvy, není pro reservu použití. Naproti tomu se uvádí, že pojištění vzdávají se smlouvy, zdá-li se jim to výhodné, zlepšil-li se tedy jejich zdravotní stav při pojištění na smrt, zhoršil-li se při pojištění na dožití; rovnice pro reservu jsou prý mathematické, platí, přesně vzato, jen na počátku pojištění po lékařské prohlídce, průběhem let se homogennost poruší a tím nárok na plnou reservu ničí, placení prémií slouží pojišťovně ke krytí výloh, které na počátku pojištění první prémií kryty nejsou atd. Hlavní slovo má ovšem ohled na zisk, ač i tu konkurence donucuje pojišťovny chovati se humanně. Někde (jako u nás) zasahují orgány vládní a chrání pojištěného. Obyčejně vyplácí se pojištěnému při předčasném zastavení prémií při pojištěních, kde k výplatě pojištěnému musí dojíti (pojištění na smrt, smí-

šené a j.) ne celá reserva, nýbrž redukovaná o jistý díl (10—20% a pod.). Při pojištěních na dožití a podobných, kde k vyplacení pojištěné sumy dojíti nemusí, neplatí se obyčejně při nedodržení smlouvy nic. Bylo by spravedlivé (a děje se též leckde) míti při výpočtu odkupní ceny ohled na počet splacených prémií, druh pojištění, a s ohledem na tyto okolnosti redukovati sumu různě. Často poskytují pojišťovny na police půjčky, jichž výše řídí se dle odkupné ceny police. Zaručují ústavům velmi dobrý a policí úplně krytý zisk. Též kauce se na police poskytují. Mnoho papíru bylo popsáno a zuřivé boje (pokud to mathematikové dovedou) byly svedeny o t. zv. Zillmerovu reservu. Podstata její je ta: Z bruttoprémie prvého roku neužije se pro vytvoření reservy část, jaká při stejných nettoprémiích by příslušela, nýbrž část prémie slouží ke krytí značných prvých výloh, zvláště provise agentům za uzavření smlouvy. V následujících letech se pro tvoření reservy za to užívají větší obnosy. V principu znamená »zillmerování« upuštění od zásady: stejné bruttoprémie — stejné nettoprémie. Vládní orgány u nás i v Německu postavily se proti zillmerování, a u nás je úplně zapovězeno, v Německu jen částečně připuštěno říšským sněmem přes tuhý odpor vlády. Že by zillmerování ohrožovalo základy společnosti a bezpečnost její, nelze tvrditi, pokud není překročena jistá dolní mez. Teprve stává-li se reserva negativní, nabývá zillmerování povážlivého rázu. Zápovědí jsou stiženy hlavně menší společnosti, které nemohou pojištěným poskytovati hned v prvém roce zálohu, jak se to při normálním výpočtu reservy děje. Značné výdaje prvého roku nelze totiž potom hraditi z prvé prémie a umořují se tedy dalšími prémiemi. Ovšem, třeba se tázati, zdali tyto značné výdaje jsou nutné. Jsou anglické společnosti — a dobře se jim vede — které neplatí vůbec, anebo jen malé provise za uzávěrku smlouvy a jiné se obejdou zcela bez agentů. — Ale to už je obchodní stránka.

2. Když náš 30letý muž, kterého provádíme již všemi druhy pojištění, chce se pojistiti na smrt, musí vyhověti všelikým formalitám. Musí zodpověděti celou řadu otázek o svém zdravotním stavu, o nemocech svých předků a musí se podrobiti lékařské prohlídce. Od jejího výsledku závisí přijetí nebo odmítnutí. Lékařská prohlídka seslabuje značně sociální význam pojišťování. Celé kategorie lidí se jí z pojištění vylučují, a to lidé, kteří by pojištění právě potřebovali. Různé ústavy nepočínají si ovšem při odmítání podnormálních risik stejně přísně, a hlavně konkurence nutí je často zamhouřiti obě oči.

Přes to ale ztěžka se podaří člověku sice zdravému, ale jehož rod je stižen tuberkulosou, najíti u nás ústav solidní, který jej pojistí.

Důvody pro toto jednání ústavů jsou na snadě.

Lidé, kteří vcházejí v pojištění, tvoří přece jen malý zlomek obyvatelstva, tak že na úplné vyrovnání mezi pojištěnými, disponovanými k dlouhému životu a krátkému životu, nelze mysliti. Kdyby přístup k pojištění byl úplně volný, hrnuli by se k němu v prvé řadě lidé ohrožení, nemocní; následek by byl buď krach společnosti, nebo nesmírné zvýšení prémií, což by zase normální životy odhánělo. Jinak je ovšem u pensijních fondů nebo sociálního pojištění, kde je zákonné nucení k pojišťování. Zde není prohlídky třeba.

U společností má lékařská prohlídka dle toho, co bylo řečeno, účel zvyšovati homogennost materiálu, přizpůsobovati jej, pokud možno, materiálu tabulek.

Otázka, jak upraviti nebo umožniti pojištění podnormálních a tedy pro společnost méně žádoucích životů, zaměstnává už po delší dobu theoretiky i praktiky. Je mnoho a mnoho návodů, jak bráti v počet podnormálnost. Doporučuje se na př. připsati, je-li to možné, uchazeči o pojištění vyšší věk a nechati jej platiti prémie, odpovídající tomuto stáří. Jiná methoda zase radí, zavésti karenční dobu, během níž se pojištěnému neplatí nic, nastane-li případ, proti němuž bylo pojištění uzavřeno; za to se vrátí prémie; anebo se platí suma redukovaná v prvých letech, která ale postupně roste, až dosáhne obnosu pojištěné sumy. Mathematicky nečiní věc značných obtíží, a podobně různé jiné methody, které se tu vyskytují. Všechny trpí úplnou libovůlí ústavu.

Jedině správnou zdá se býti cesta, kterou nastoupil Blaschke ve svém Denkschriftu.[1] Základní myšlenka je statistika anormálních životů; tyto se dělí v třídy životů, pokud možno homogenní, a pro každou udává se tabulka úmrtnosti. Materiál je ovšem příliš málo rozsáhlý, aby bylo dovoleno tabulek užívati. V tomto směru stává se otázka podnormálných životů otázkou pojišťovací mediciny, k níž už jsou základy položeny.

(Dokončení.)

[1] Denkschrift zur Lösung des Problems der Versicherung minderwertiger Leben.

Nový Bydžov.

Obraz národohospodářský.

(Pokračování.)

Řemesla:

Dříve než přistoupíme k vylíčení významu řemesel pro Bydžov, podáme jich stručný výčet. Pokud nám prameny byly přístupny, seznali jsme, že zde jest: 5 bednářů, 5 cukrářů, 4 natěrači a lakýrníci, 2 dlaždiči, 1 fotograf, 5 hodinářů a zlatníků, 22 hokynáři a hokyně, 8 holičů, 27 hostinských, 1 hřebenář, 2 kamnáři, 2 sochaři, 5 klempířů, 2 kloboučníci, 3 knihaři, 3 knihtiskaři (litograf), 3 koláři, 1 kominík, 1 košíkář, 6 kovářů a podkovářů, 5 kožešníků, 25 krejčích, 10 švadlen, 22 pekařů a krupařů, 5 malířů pokojů, 9 mlékáren, 4 modistky, 3 sklenáři, 47 obuvníků, 1 pilníkář, 2 pokrývači, 5 povozníků, 1 provazník, 7 řemenářů a sedlářů, 16 řezníků a 2 uzenáři, 12 soustružníků rohu, 1 dřeva a 1 perleti, 5 stavitelů, 3 strojníci (mechanikové), 13 truhlářů, 14 výčepů lihovin, z nich většina lihoviny vyrábí, 3 plétárny punčoch, 4 zahradníci, 9 zámečníků, 1 zasílatel atd.

Z výčtu tohoto je vidno, že řemesla jsou zde četně zastoupena, ba nechybíme, řekneme-li, že polovina obyvatelstva živí se řemesly. Některá řemesla kryjí jen potřebu domácí a nejbližšího okolí, jiná zasílají své výrobky i jinam, ba i za hranice. Vylíčíme pouze ta, která buď výrobky své daleko zasílají, neb která velkou výrobou vynikají, a konečně ta, jimiž se mnoho obyvatel zaměstnává a která by organisací mohla rozkvésti. Ostatní, která nemají širšího významu, ponecháme bez povšimnutí, jsou ve všech městech stejná.

Z bednářů zmínky zasluhuje výroba pivních sudů Jana Lhoty, který svými chvalně známými výrobky mnoho českých pivovarů zásobuje.

Cukrářství Fr. Römra těší se dobré pověsti, že dostává objednávky až z Uher. S touto živností spojena je výroba sodové vody a limonád, která však v posledním čase utrpěla soutěží šumivých vod dra Rejthárka v Král. Městci.

22 h o k y n ě na Nový Bydžov je počet přílišný, jsou to většinou překupnice, které ovoce, zeleninu, houby atd. na trzích kupují a pak v drobném prodeji prodávají. Takového významu, jako ve velkých městech, nemají. Některé kupují též máslo a vejce na trzích a dovážejí je do Prahy, kde v tržnici mají své stánky.

Chybou je, že se mnoho lidí našich věnuje řemeslům, při kterých lehkou prací se snadno peníze vydělají, při kterých se však řemeslník nikdy větší zámožnosti nedomůže, jako na př. h o l i č s t v í. 8 holičů na 7000 obyvatel je příliš mnoho a někteří z nich mají ještě pomocníka a 2—3 učeníky. Jelikož v holírnách pracuje se po tři dny (ve středu o trhu, v sobotu a v neděli dopoledne), učí se zde zahálce. Divíme se rodičům, že své syny dávají na řemeslo, při kterém nemohou zbohatnouti, ale spíše se různým nectnostem naučí. Mistrům se nedivíme, poněvadž učeník jim je zároveň služkou, která doma se stravuje a bydlí a ze které má tedy mistr užitek. Konkurence je zde tak velká, že se posměšně říká, že nastane čas, že jeden holič bude holit druhého.

Ž i v n o s t í h o s t i n s k ý c h je ovšem počet veliký, ale přece se jim dobře vede. Kromě výčepu lihovin podávají se v polovině hostinců též pokrmy. Pokoje pro cestující jsou ve třech hotelích. As polovina hostinských je podsudními hlavně obou pivovarů, které mají hostince najaté neb koupené, ale polovina je zároveň majiteli hostinců. Hostinští mají veliký vliv na záležitosti veřejné; starosta je hostinský, městský rada je hostinský a ze 36 členů zastupitelstva je jistě 6 hostinských.

Návštěva hostinců, hledě k hojně vyvinutému spolkářství a k náchylnosti našeho lidu, popřáti si dobrého »truňku«, je slušná. Život v hostincích je čilý, dobré pivo, dobrá kuchyně jej podporují. Pravidelně má každý spolek svůj stánek v některém čelnějším hostinci, kde často koná schůze. Každý hostinec má svou společnost, která jinam nechodí. Zvláštní je, že v jistý čas jistý hostinec těší se větší návštěvě, která po čase opět na jiný hostinec přechází. Vedle krotkých politických rozhovorů, vedle řečí o veřejných záležitostech a místních klepech zachází se skoro všude se 32 loupežníky, ale opět krotce: maryáš, šístka, filky, francefus a jak všelijak se jiné krotké hry jmenují, baví naše měšťany od hodin odpoledních až do pozdních hodin nočních. Někdy pamatuje se hrou na dobročinný účel (filkaři u Schrollů na Husův fond), jindy na zábavu — vepřové hody. Hazardní hry skorem vymizely, snad o to zásluhu má širší vzdělání a nesnadnější boj o život. Když někdo prohraje desítku, jde o něm jako

o nějakém potentátovi druhý den pověst hlásná od úst k ústům a hrdina těší se zvláštní pozornosti svých druhův. Nebylo by ovšem na škodu, aby počet hostinců se trochu zredukoval.

Z k o v á ř ů vyniká Leopold Kracík, který zhotovuje veliké nábytkové vozy spedičtérské.

Počet k r e j č í c h 25 a š v a d l e n 10 je na malé město příliš značný, konkurence veliká, takže menší z nich jsou v některých dobách ročních bez práce. Většina šije na zakázku, menšina zhotovuje zboží jarmareční, které v neděli a ve středu o trzích prodává. Největší závod se skladem suken má Gotthard Pour, který zakázky až z Vídně dostává. Také zde pomohla by snad k lepšímu životu organisace, společný nákup, jak ve velikých městech se děje.

M a l í ř i pokojů mají v létě práce málo a v zimě odpočívají. V novější době stalo se modou ozdobovati i domy vně malbami, s jakým výsledkem, ukáže doba pozdější.

Dříve vynikal závod p. Z. Nejedlého, který obstarával malby kostelů a representačních budov v celém českém severovýchodu a možno říci, že se skvělým zdarem. Práce jeho pomohly mu k zámožnosti, že je spolumajitelem továrny na usně v Kuklenách.

Mléko dodávají nám dvorce — ale i zde musí v jistých dobách služky pro mléko docházeti. Většinu mléka dodávají okolní vesnice prostřednictvím 9 m l é k á r e n. Kdo odkázán je na bryndu, kterou mlékařky pode jménem mléka a smetany prodávají, zajisté bude souhlasiti s námi, když navrhujeme z ř í z e n í v e l k é m l é k á r n y. Blízkost zemědělských vesnic, spotřeba mléka a másla v městě a čilý obchod mlékem a máslem s Prahou přímo volá po zřízení strojní mlékárny. Bohužel, není zde jednotlivce ani společnosti, která by návrh náš ve skutek uvedla. Snad se po čase najde nějaký žid, který mlékárnu zařídí, bude z ní bohatnouti a naši lidé budou mu záviděti. Zřízení mlékárny mohlo by na se vzíti hospodářské družstvo. Stačilo by najmouti krám s prostranným sklepem, při kterém by se mohla zříditi malá lednice. Stroje by hnala levná síla elektrická z centrály. S prodejem mléka byla by spojena výroba másla a sýra. Zkušená odbornice snadno by se získala z některé mlékárny z Prahy. Přebytečné mléko a máslo snadno by se prodalo do Prahy. Ačkoli náš kraj je ryze zemědělský, přece se přiváží k nám množství syrečků krkonošských a olomúckých, mnoho sýra harachovského a ementálského. Nájemci dvorů dopravují čerstvé mléko osobními vlaky do Prahy a mají za ně jistý, stálý a tučný příjem, proč by toho nedovedli naši rolníci, prostřednictvím mlékařského družstva? Dobytkářství mohlo

by býti hlavním zaměstnáním rolnictva v okolí, hojnost luk, nízká cena obilí a cukrovky zrovna k tomu vybízejí a výnos jeho daleko by byl větší než výnos z pěstování obilí. Kdy lid náš svému zaměstnání porozumí?

Obuvnictvím zaměstnává se značná část lidu, samostatných závodů je 47 a mnohé z nich mají 4—8 dělníků. Menší závody pracují jen na zakázku, větší vyrábějí zboží trhové a vykládají se s ním o týdenních trzích a v neděli na náměstí a prodávají je venkovanům. Někteří zasílají své výrobky až za hranice — do Chorvatska. Dva obuvníci mají zároveň výkroj kožní, větší závody objednávají surovinu u velkoobchodníků, jen menší u tří místních obchodníků kožemi, z nichž jsou dva židé.

Právě obuvníci utvořiti by mohli mohutnou organisací malovýrobců společnou továrnu na obuv — jako to utvořili obuvníci v Blatné — snad zde schází organisator V. Havel. Zříditi by mohli společnou dílnu (jedna prázdná továrna u dráhy), společným nákupem surovin by byly tyto levnější, stanovením pevných cen a zásilkami zboží za hranice by získali stálý a stejnoměrný výdělek. Nyní jen někteří si slušně stojí, většina živoří. Mnohý mistr zařídil se pro sebe, ale za rok neb i dříve zanechal řemesla, ježto neměl zákazníků, a šel jako tovaryš do práce k většímu mistrovi neb i za dělníka do továrny na usně. Zvláštní je, že zdejší obuvníci nekupují kožní ze zdejší továrny, ačkoli někteří z nich jsou též akcionáři. Ačkoli mnoho synků domácích vyučilo se řeznictví a uzenářství, ač mají po většině slušné kapitály, přece hlavními uzenáři jsou dva přistěhovalci: Němec Schreiber a Čech Skřivan.

Život průměrného měšťanského synka je tento: Do 6 let se s ním maže doma kde kdo, tatínek, maminka, dědeček, babička, strýček, tetička atd., celé příbuzenstvo. Po šesti letech musí se s ním mazati ve škole učitel — ne-li, zle se mu vede. Z páté třídy obecné školy obyčejně vstupuje do gymnasia; tam se se mu počne říkat »vy« a s mladým pánem maže se doma každý dvojnásob. Když ve druhé nebo třetí latinské propadne — a tím jsou jen professoři vinni, jde na řemeslo třeba tatínkovo. Za 2 léta je vyučen — jiný učiti se musí 3—4 léta — ale absolvovaný gymnasista je brzo hotov. Postoupí za tovaryše opět doma. Jiní ovšem protloukají se studiemi jako chudí studenti, než domohou se chleba, náš synek se má dobře doma, ale od bývalých spolužáků chytí trochu »chování«, dělá akademika »od 6 hodin večer do noci«, tu a tam udělá tatínkovi pro radost nějaký dloužek v hostinci; pro slabost nebývá ani k vojsku odveden,

a jak má po vojně, tatínek s maminkou ho oženi a on ujme se živnosti. Dobře ještě, dokud tatínek s maminkou hospodaří, a když synáčkovi zanechají pěkný dům, pole a několik úsporních knížek spořitelních a záložních. Když však tatínek zemře, úspory pomalu se vyberou, živnost klesá, počne 40letý synáček naříkati na zlé časy, vzpomínati starých zlatých časů za nebožtíka otce, a nemá-li energickou a šetrnou ženu, která by hmotně chránila, prodá nejdříve pole, pak se mu prodá dům a konečně zanechá živnosti, poněvadž ničeho nevynáší a stane se — obchodním dohažovačem nebo dělníkem v otcově dílně. Jsou i zde velmi čestné výjimky, kdy synové měšťanů domohou se jmění a veřejného postavení, ale pravidlem je, že děti přistěhovalců jsou ráznější a vážnější než děti měšťanů.

Zvláštní je, že v Bydžově vyráběly se také pravé uherské a vlašské salámy. Fr. Ráliš, chvalně známý výrobce sobotních uzenek, vyráběl pro pražské uzenáře salámy, do kterých přidal papriky a odeslal do Prahy. Odtud vracely se zpět do obchodů pod jménem pravých uherských a italských salámů. Byly snad lepší než ty »pravé« a rozhodně lepší než bydžovské, poněvadž byly dvakrát tak drahé.

Výroba špiček k dýmkám a podobný průmysl z rohů skotu je četně zastoupen. Většina soustružníků rohu sotva život uhájí. Každý mistr pracuje téměř sám, dělníky má málo který. Obyčejně koupí za 100—200 K rohů od vídeňského obchodníka (rohy našeho skotu se ku zpracování nehodí), sám je doma zpracuje a se špičkami vydá se sám na cesty. Je na bíledni, že takovýmto způsobem nezbohatne. Je vůbec divno, že tento maloprůmysl se zde v takovém způsobu a rozsahu provádí — není zde surovin — rohy přivážejí se až z jižní Afriky (buvolí) a z Ameriky, odbyt hledati musí po celých Čechách. Snad by zde jako jinde pomohla organisace. Společné objednávky surovin ve velkém, společná dílna, elektrický pohon strojů, zásilky výrobků obchodníkům poštou a drahou, společný sklad, pevné ceny atd. snad by přivedly účastníky k lepšímu blahobytu, jinak tento průmysl budoucnosti nemá.

Zcela jinak rozumí své živnosti žid, jak vidíme na Braunově »První bydžovské výrobě perleťových knoflíků«. Ačkoli materiál (perleť) též dovážeti musí z Orientu, zřídil si přece továrnu, kde zaměstnává as 30 dělníků a dělnic, kteří na něho pracují. Sám je dozorcem, sprostředkovatelem práce a obchodníkem — zboží své umí ve velkém prodati. Vede se mu dobře. Náš člověk raději dře sám, ale zříditi závod, aby mohl jen poroučet a jiní aby na něho pracovali — toho nedovede, to dokáže jen Němec nebo žid.

Truhlářů je sice 13, ale ti kryjí výrobky svými pouze domácí spotřebu, větších dílen není.

Podobně i zámečníci. V novější době vzmáhá se poněkud umělé zámečnictví, a to stavbou železných vrat a drátěných plotů. Též továrna na výrobky umělé a velocipedy zde byla zřízena, ale majitel zemřel a továrna padla.

Pletením punčoch a ponožek zabývá se jedna větší dílna, která zaměstnává 15—20 dělnic a zboží prodává do velkoobchodů a několik soukromnic, které pracují většinou na zakázku.

Zahradníci pěstují zeliny, květiny a ovoce pouze pro domácí spotřebu. Jelikož blíže Cidliny je půda velmi úrodná a voda by se snadno dala po zahradě rozvésti, mohlo by se zde zříditi zahradnictví ve velkém. Potřebí kapitálu, podnikavého ducha a vytrvalosti. Zelenina i květiny by se dobře prodaly, ježto Bydžov má výborné spojení jak s Prahou, tak s Trutnovem a Libercem, kde by zelinářské výrobky nalezly dobrý a stálý odbyt. V poslední době utěšeně rozšiřuje se pěstování zelí na poli, které vyrovná se úplně hradeckému. Též ovocnářství se rozmáhá a připravuje se též ovocné víno. Časem zavede se snad pěstování rybízu k vůli výbornému vínu rybízovému.

Obchod:

Velkoobchod je většinou v rukou židovských. Jmenovati sluší firmu Ed. Sachsel, velkoobchod jetelovým semenem, závod první snad v celém Rakousku. Firma tato kupuje jetelové semeno nejen v Čechách, ale i v Uhrách, Rumunsku, Polsku a Rusku; doma semeno čistí a vyčištěné zasílá do Francie, Anglie, Dánska a Švédska. Jak výnosný je tento obchod, svědčí nejlépe to, že z chudého obchodníka stal se milionář. Zvláštní je, že jeho 4 synové, ačkoli konali universitní studia, věnovali se obchodu a obchod společně a svorně vedou. Příklad, jehož bychom marně u křesťanů neb Čechů hledali.

Obchod obilím je většinou v rukou židů, jimž nepatrně čelí několik firem křesťanských, Josef Holan, obchodník obilím a j. Před několika léty zřídilo se zde »Hospodářské družstvo«, které mělo soustřediti obchod obilím ve svých rukou, ale dosud se mu valně nedaří. Nedostatek obchodního ducha a »domácí« vedení nemohou ovšem družstvo k rozkvětu přivésti.

Velkoobchod suknem Jan Schnabel kupuje hlavně sukna liberecká a brněnská a zásobuje jimi obchodníky v Čechách a Uhrách.

Obchod látkami oděvnými vedou většinou firmy křesťanské, J. B. Doležal a synové a Ladislav Emanovský, zbožím krátkým židé Herrmann a Bloch, obchod potřebami pro ženské ruční práce a tiskárnu monogramů má Pavlina Janíková atd.

Velkoobchod železnými výrobky Karel Ploder a spol. a František Peřina.

Obchod uhlím a dřívím mají majitelé parních pil Josef Hons a L. Kefer.

Ačkoli jsou v místě tři knihkupci, přece obstarávají někteří, zvláště bohatší občané své literární potřeby v Praze. Tím vinen je ovšem náhled, že v Praze je vše nejlepší, ač by také více ochoty ku svým konsumentům p. knihkupcům neškodilo. Kromě běžných a školních knih nemají na skladě mnoho jiných a objednávají je teprv, když se jim dostalo zakázky; to týče se zvláště hudebnin, kterých vůbec na skladě nemají.

Ostatní obchody mají ráz povšechný, kryjí potřeby města a okresu. Obchodníků je mnoho, soutěž veliká. Odběratelů nehledí získati jakostí zboží, ale láci, a tak některé zboží bývá dosti špatné. Také častá udání u politických úřadů na konkurenty, a to nejvíce anonymní, nesvědčí o nejlepším charakteru mnohého obchodníka. Také činnosti odhadní komise pro daně se zneužívá, aby se konkurent zničil a to hlavně vysokými daněmi. Ačkoli je okres na průmysl a obchod celkem chud, přece platí dani více než nejbohatší okresy v Čechách, což připisuje se nejen za zásluhu berních úřadů, ale též obchodních komisí a důvěrníků.

Ačkoli obchodníci naši hovoří často o organisaci a společném nákupu, ačkoliv prospěšnost toho uznávají, přece zůstává při pouhých slovech; k činům přistoupiti brání jim závist a nedůvěra.

Solidním obchodníkům velice škodí špinavá konkurence nesolidních soudruhů, jednak nepodnikavost a zůstávání na starých tradicích, jednak i divné jednání konsumentů.

Mnozí konsumenti z Bydžova kupují své potřeby zvláště z látek oděvních a zboží galanterního v Praze, myslice, že v Praze obdrží věc levnější a lepší. Snad v jednom z deseti případů mají pravdu, ale přičteme-li k tomu vydání na cestu a zameškání práce, zajisté že se věc vyrovná.

Konsumenti venkovští nejsou zvyklí na pevné ceny a po způsobu jarmarečním žádají na každém zboží slevy. Tyto slabosti našeho venkovského lidu znají dobře obchodníci židovští, kteří poznavše po šatu a mluvě venkovana, zboží přecení a sleví. Venkovan koupí zboží

za cenu třeba vyšší, jen když má to blahé vědomí, že mu sleveno bylo »pro jeho osobu« a žid mne si ruce, jak venkovana napálil. Doma venkovan se chlubí: »Chtěl za 1 metr sukna 5 zl., já mu dal 3 zl. 50 kr., slevil, ale toliko pro mne.« Jindy prodává se 1 metr téhož zboží po 3 zl.

Jiná nepěkná vada našich konsumentů je koupě na úvěr. Spřátelíme se snad s dlužnými knížkami úředníků, kteří po celý měsíc »berou na knížku« a po prvním v měsíci povinnosti své vyrovnávají, omlouváme chudé švadleny, jichž výdělek bývá tak skrovný, že tu a tam zapomínají nějaký dloužek vyrovnati, ale diviti se musíme širokým vrstvám našeho občanstva, když lehkomyslně béře vše na dluh — a neplatí. Zajímavé v tom směru bývají důvěrné rozhovory obchodníků, kteří stěžují si, že jisté »firmy« jim zůstávají na pořád dlužny, že nepomáhá sebe jemnější upomínání, snad by pomohlo založení »černé knihy«, do které by se neplatící firmy poznamenávaly. Starším obchodníkům jsou ony rodiny známy, ale mladší obchodníci dávají se »napálit«. Pravidelně vzkáže matinka po dcerušce nebo též po služce obchodníkovi, který nový závod zřídil, zdali by byl ochoten jim zboží na úvěr prodávati. Obchodník s radostí vyhoví a nyní se vesele kupuje na dluh. Během času rubrika »má dáti« nápadně vzroste, ale rubrika »dal« zůstává stále čistou. Když po čase »opováží« se obchodník předložiti účet neb docela upomínku, vznese se pravý příval na jeho hlavu. Matinka se nepamatuje na to a ono, dceruška také ne, zboží bylo špatné, drahé, obchodník nesolidní a konec konců je, že se od něho přestane kupovati a jde se k jinému — ale dluh se nezaplatí. Doma a ve společnosti se pomlouvá, známým se radí, aby od něho nekupovali, a obchodník je všemožně poškozován a to proto, poněvadž chtěl dostati to, což jeho jest. Vždyť velkoobchodník také nečeká.

Nic nepoškozuje obchodníka jako tento úvěr. Proto mnozí obchodníci navrhovali, aby do 10 K se úvěr neposkytoval a větší jen na záruku. Kdo nemůže zaplatiti 10 K, není úvěru hoden. Ale akce dosud nenašla dosti pochopení, ačkoli přikázána byla ústřednímu spolku českých gremií.

Zvláštní také je, že venkované mnohé potřeby životní kupují ve městě, ačkoli na venkově by dostali tytéž lepší a levněji. Na příklad chléb, sýr a pod. Rolníci vozí do Bydžova obilí, prodávají je pekařům (neb obchodníkům obilím a ti teprv pekařům), pekaři dají obilí semlíti a pekou z něho chléb, který venkované, rolníci a dělníci, kupují. Když vzpomeneme, že každý musí na zboží vydělati a než je z obilí

chléb, že tolikerýma rukama prochází, že daně, nájemné z dílny a krámu jsou ve městě veliké, poznáme, že z levného obilí peče se drahý chléb. Kdyby obilí skoupil vesnický pekař a napekl chléb z něho, musil by býti levnější, poněvadž výlohy režijní na vesnici jsou menší a on pracovati může s menším ziskem. A konečně rolníci jedné obce by si mohli zříditi pekárnu a sami chléb dobrý, zdravý a živný vyráběti a prodávati. Je známo, že parní pekárny rozvážejí chléb po vesnicích na několik hodin cesty, a jaký chléb. Což neporozumí lid náš, co skrývá se pod jménem svépomoc, organisace, sdružení?

Že by veškerý průmysl i obchod mohl býti v rukou našinců, o tom svědčí nejlépe výroba a výčep lihovin v našem městě. Je po celých Čechách nechvalně známo, že obchod i výroba lihovin je v rukách židovských; v Novém Bydžově tomu tak není. Ze 14 výčepů lihovin mají židé pouze tři, ostatní jsou v rukách křesťanských. Ze 14 výčepníků 10 samo lihoviny vyrábí. Kořalky jejich mají dobrou pověst a snad jen trochu podnikavosti a obchodního ducha by stačilo, aby vytlačily výrobky židovské nejen z města a okresu, ale i z dalekého okolí. Cizích kořalek zde není, až na koňak a likéry.

Hmotným a obchodním zájmům rolnictva prospěti mělo Hospodářské družstvo, zapsané společenstvo s ručením obmezeným, avšak výsledky zůstávají daleko za nadějemi v družstvo skládanými. Schází zde obchodní duch a podnikavost. Poněvadž družstvo je v prvé řadě zřízeno pro rolníky, panuje u nich bludný náhled, že v ředitelstvu a v dozorčí radě musí býti pouze rolníci, ale ti nikterak k vedení takového závodu nestačí, zvláště když mají své statky a hromadu ještě jiných funkcí. Placeného úředníka, který by jim knihy vedl, též nemají, a proto vede se vše více po domácku (po sousedsku), což neodpovídá nynějším požadavkům obchodu. Podnik tento není sice výdělkářský, ale bilance jeho je ubohá.

Vzpruhou řemesel i obchodu jsou trhy. Na máslo, vejce, drůbež a zeleninu jsou trhy každý pátek a neděli. Týdenní trh každou středu. Výročních trhů na zboží je 5, na dobytek 12.

Trhy týdenní mají značnou důležitost; rolníci z celého okolí přivážejí na trh obilí, které zde prodávají. Za stržené peníze kupují své potřeby. Proto vykládají o těchto trzích, jakož i v neděli, místní řemeslníci své výrobky, obchodníci těší se na lepší tržbu, zkrátka život o trzích stává se čilejší a výměna peněz rychlejší. Podobný význam mají trhy dobytčí. Poněvadž kraj je zemědělský, přivádí se na trh mnoho dobytka, který ponejvíce skupují obchodníci a řezníci

ze severních průmyslových měst. Do roku 1900 konaly se trhy na náměstí, a teprv po velikých bojích s obchodníky přeneseno bylo tržiště za město. Výroční trhy na zboží přestávají míti význam, který měly před lety. Zboží trhové možno dostati levněji a zaručeně od zdejších obchodníků. Jen venkované, držíce se starých tradic, posud rádi kupují na trzích. Kramáři jsou většinou lidé zadlužení a nikoli jako dříve zámožní vyrabitelé zboží, kteří své výrobky na trzích prodávali. Často o trhu viděti bývá žida s velikou taškou kožcnou, an ku konci trhu od krámu ku krámu chodí a stržené peníze od kramářů vybírá. Že by potulný život kramářský přispíval ku všeobecné mravnosti, nikdo nebude tvrditi; právě naopak, po trzích se nejvíce holduje karbanu, pití a jiným nectnostem, o trzích stává se nejvíce krádeží a rvaček, po trzích bývá na ulicích viděti nejvíce vrávorajících postav opilců.

(Dokončení.)

ROZHLEDY.

SLOVENSKO.

Pronásledování učitelů a redaktorů. — Krveprolití v Černové. — O novém školském zákoně Apponyiho. — Zakázaná lidová shromáždění. — Slováci a socialisté.

Ve znamení mučennictva pokračuje ustavičně slovenská národní evoluce. A nelze ani dohlédnouti, kdy směr tento dosáhne svého zavrcholení, po němž by následoval obrat.

Na Myjavě tři evangeličtí učitelé budou nejspíše zbaveni učitelského úřadu jen proto, že v červnu při výroční zkoušce nalezeny byly v jejich učebnách papírové praporečky bílo-červeno-modré. Učitelé se jmenují Pavel Kulíšek, Vladimír Lajda a Michal Šimonovič. Byli odsouzeni k pokutě 200 K a na 15 dní do vězení, což při učitelích spojeno s dalšími následky.

Zodpovědný redaktor Slov. Tyždenníku Milan Lichard je ve vyšetřování za článek »Sedmispáči probuďte sa« v 37. čísle běžícího roku.

Miloš Pietor, redaktor Nár. Hlásníka, stál před porotou v Pešti 12. října, byv žalován pro článek »Politické prenasledovanie Slovákov« (v prosincovém čísle Nár. Hlásníka l. 1906). Tehdy ani redaktorem nebyl, ale jen místo svého umírajícího otce podepsal číslo. Všecko krásné důvodění obrancovo (dr. M. Ivanka) odznělo bezvýsledně. Porota odsoudila Pietra na 4 měsíce státního vězeni a k zaplacení 400 kor. pokuty. Odsouzený apelloval.

Týrání posud způsobováno obyčejně od sluhů státu, tentokráte v ukrutnosti převýšeni byli »sluhou Kristovým«. Spišský biskup Párvy v liptovské Černové dovedl to až po krveprolití.

Černová je malá ves s 1300 obyvateli, politicky i církevně patřící k Ružomberku. Zde katolíci vystavěli si nový kostel za 80.000 kor., hlavně přispěním Ondřeje Hlinky, faráře ružomberského a rodáka z Černové. Tohoto Hlinku, jakožto velmi činného Slováka, jeho biskup (Párvy) snaží se zbaviti úřadu. Apellováno sice až do Říma, ale Hlinka pořád je z úřadu složen. Černované, stojíce před vysvěcením svého chrámu, prosili biskupa, aby jim Hlinku co nejspíše do úřadu farského navrátil. Ale biskup jejich prosby nevyplnil, avšak sdělil jim svou vůli, že chrám jim přijde posvětit on sám. Na to Černované odpověděli novou prosbou, v níž vysvěcení chrámu jen pro ten případ si žádali, jestli Hlinka bude úřadu vrácen. Biskup ani této prosby si nepovšiml, ale místo sebe vyslal děkana Pazúrika, aby chrám vysvětil. Určen na to 27. říjen, neděle.

V sobotu, 26. října, po večerní modlitbě rychtář Bačkor dal odtrhnout panty s dveří chrámových, aby budoucího dne nemohly býti zavřeny. Tehdy přišlo do obce i osm žandářů.

V neděli ráno přišlo ještě druhých osm a veliké bylo napjetí myslí v celé obci. Každý byl zvědav, přijdou-li kněží vysvětit chrám. Zástup lidu domácího i ze sousedních obcí byl vůkol chrámu i na kraji vesnice.

Po 10. hod. dva kočáry od Ružomberku uháněly do Černové. Na prvém vezl se slúžný v úplné maďarské parádě, totiž s vyšňořeným sluhou vedle kočího. Na druhém byl děkan Pazúrek a nenáviděný administrátor fary Fischer, s katechetou a kaplanem.

Lid dával výraz své nevoli, ale právě kněží povzbuzovali, aby se jelo v před, vzdor na vzdor. Koně pošlapali několik osob, až někteří mužové je chopili za uzdy a snažili se obrátiti je nazpět. Na to slúžný kázal střílet a žandáři čtyry salvy vypálili do zástupu. Devět osob ihned tam u samých kočárů válelo se v krvi; tři zemřely brzo na to. Těžce raněných bylo dvanáct, lehčeji raněných množství. Kněží, vidouce to, naplněni strachem kázali hnát zpáteční cestou do Ružomberku.

Slúžný hned poslal do Černové setninu honvédů a zavedl vyšetřování, zatýkaje kde koho a odváděje do vězení. Na př. malý chlapec, jenž přivolal na pomoc raněným dra Šrobára, byl také vydán žandárům. Ještě v tu neděli z dalekých Košic a Levoče slúžný dotelegrafoval 600 pěšáků vojska.

Na místě krví zbroceném odehrávaly se srdcelomné výjevy. Zde matka vdova i se sirotami naříkala nad mrtvolami manžela a otce, tam mladý muž objímal mrtvolu své ženy, již asi před týdnem pojal za manželku. Jinde sedm malých dítek tulilo se k matce již studené (otec zemřel jim před rokem), a na jiném místě matka utírala krev, valící se z prsou její dcery... Do padesáti sirot zůstalo po čtrnácti zavražděných; sedm sirot je bez otce i matky.

Mravnou — vlastně nemravnou hlavní příčinou všeho toho je spišský biskup Párvy.

*

Radostné jest nám pomýšlení na to, kterak tisíce školských dítek v zemích českých účastny jsou rozumné výchovy jazykem mateřským a prospívají »osvětou k svobodě«. Žalostné pak jest viděti a ustavičně na to hleděti, kterak tisíce našich slovenských dětí po celém uherském území jsou dresírovány výlučně maďarštinou. Systematické je to obírání nás o osvětu a tím i o svobodu. Totiž od 1. září je v platnosti zákon odchovance Jezuitů, Apponyiho. Tento s katonskou přísností vyžaduje, aby už ve IV. třídě, tedy v desátém roce, každé dítě »své myšlenky slovem i písmem umělo po maďarsku správně vyjádřit«. Takovýmto požadavkem stává se absurdním i to, když v nestátních školách dovoleno užívati i jazyka mateřského při předmětech přírodopisných a náboženských.

Zeměpis a dějepis Uherska, počty a ústavověda ve všech lidových školách na celém území Uher musejí býti učeny bez výjimky a pardonu jen po maďarsku. I v opakovacích ročnících všecko učení jen po maďarsku je dovoleno.

*

Pod dojmem královych slov, jimiž i Zalitavsku slíbeno je všeobecné právo hlasovací, jakož i vzhledem ku praktikám nynější vlády, jimiž ona jen rodilým Maďarům to právo by chtěla dáti, Slováci nestojí s rukama založenýma. Dávají známky života. Slovenští poslanci cestují a řeční ve svých okresích. Slovenští intelligenti oznámili množství lidových shromáždění, na nichž o všeobecném volebním právu chtěli lid poučiti. Pohyb tento byl tak energický, že se ho vláda polekala. Aspoň ministr Andrassy všecka ta lidová shromáždění zakázal. To slúžni ochotně vykonali, a tak v Hungárii Nemaďaři lidových shromáždění míti nesmějí — ve jménu maďarské rovnoprávnosti.

Ale ani socialisté nemají ustláno na růžích. I těm překáží vláda všemožně a škodí jim, kde jen může. Poněvadž pak životní zájmy majetkově i politicky slabých národností jsou téměř totožny se zájmy dělníků, a národnostní poslanci ve sněmě ochotně se ujímají utlačené sociální demokracie, která dosud nemá tam ani jediného svého poslance, proto zapřádá se veliké přátelství mezi národnostmi a soc. demokraty. Slovem i pérem společně bojují proti společnému nepříteli. Tak mělo býti už dávno! *Slovák.*

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Peněžní krise ve Spojených Státech. — Zvyšování diskontní sazby cedulových bank v Evropě. — Rakousko-uherské vyrovnání. — Státní rozpočet rakouský na rok 1908. — Státní rozpočet uherský na rok 1908. — Reforma přímých daní v Uhrách.

Poslední týden v říjnu byl pro Spojené Státy americké a zejména pro obchodní jich metropoli New York svrchovaně kritickým. Vášnivá a bezohledná honba za dollarem způsobila opět srážku závodících. Četnější než jindy mrtvoly pokryly dráhu závodní, pro kterou marně dosud usiluje Roosevelt zavésti řády lidštější a potlačiti bující na ní moral insanity. Záchranu četných těžce raněných a pohmožděných zápasníků opatřovala tentokráte spolková vláda s pomocí — Rockfellera a Morgana. Srážku předcházel a z části vyvolal pád jednoho z největších obchodních domů mědí firmy Otta Heinze & Comp. Měď jest po desetiletí vábivým předmětem krkolomných spekulací. Těžba její v posledních 10 letech se téměř zdvojnásobila a zdálo se v posledním roce vzhledem k závratně vysoké ceně mědi, že produkce nemůže stačiti rychle vzrůstající spotřebě průmyslu, zvláště elektrotechnického. Podíl Spojených Států na světové výrobě mědi rovná se dnes skoro 59%, světový obchod mědí byl v nemnohých rukách. Okolnosti tyto vnadily spekulaci, jež hnala cenu z 55·9 lib. sterl. v r. 1904 a násl. stále do výše až k nebývalému záznamu 110 v polovině března letošního roku. Od té doby cena mědi překotně se řítila, až stanula na 57¾.

Několikaletý zápas skupiny Heinzovy s Rockfellerovou Amalgamated Copper Company, při němž užívání prostředků a zbraní nečestných vy-

vrcholilo až k podvodnému falšování statistických výkazů, rozhodnut byl pádem Heinzovy skupiny, jejíž passiva činí 180 mil. K a vítězstvím Rockfellera. Předáci Heinzovy skupiny vyloučeni asi z 20 bank a průmyslových společností, ale požár zhouby nebylo snadno lokalisovati, jiskry zalétly na sousední, obchodně a úvěrně spjaté podniky, jichž stavba byla po americku málo solidní. Ztráty kursovní cenných papírů odhadovány na 5—6 milliard, z čehož 3 milliardy připadají na papíry měďařské. Cena denních peněz vyšinula se až na 100%. Ziskuchtivá hrabivost podněcující hru na burse ustoupila všeobecné úzkosti.

Bezúročnému, ale bezpečnému uložení hotovosti dávána přednost před sebe větším zúrokováním. V safe-depots kupí se na 1 milliardu korun hotovostí, odňatých v době nejpotřebnější hospodářskému podnikání. Insolvence stíhá insolvenci. Největší podniky průmyslové chvějí se ve svých základech. Závod světový, Westinghouse Electric and Manufacturing Co., vedle General-Electric-Company největší podnik elektrotechnického průmyslu, jenž má podružné podniky v některých hlavních městech evropských a jehož akciový kapitál činí bez mála 125 mil. korun, jest ohrožen. Nejhůře vedlo se četným depositním bankám newyorkským, t. zv. Trusts Companies, jež vkladů četné a pestré své klientely, dosahujících výše téměř 4 milliard dollarů a representujících u jednotlivých společností až padesátinásobný jich kapitál akciový, užily k financování ohromných a odvážných podniků průmyslových a dopravních.

Nastal všeobecný run na tyto banky se všemi obvyklými rozčilujícími výjevy a jen s napjetím všech sil podařilo se spolkové vládě zmírniti obecný poplach a uklidniti rozčilení. Zodpovědnou za poslední události činěna namnoze opět očistná politika presidenta Roosevelta, jenž však právem může se brániti, že jest odpověden jen za odhalení a osvětlení zla, nikoliv za zlo samo. Jisto jest, že též další boj proti přemoci loupeživých trustů bude velmi nesnadný: ostří Rooseveltových opatření stíhá mnoho nevinných, kdežto vinníci milionové pokuty dovedou na jiné se sebe přesunouti.

K ozdravění poměrů jest v první řadě zapotřebí reforem zákonodárných na poli cedulového a depositního bankovnictví, jakož i akciového podnikání. Americké otřesy přenášejí se tentokráte silněji než jindy přes moře na evropské trhy peněžní. Banky evropské brání své zlaté poklady před útokem americké naléhavé potřeby rychlým zvyšováním diskontních sazeb. V první řadě cítí se býti ohroženou banka anglická, jež sazbu diskontní od posledních dnů října rychle zvyšovala na 5½, 6 a 7%, dosáhnuvši takto nejvyššího bodu ve fluktuaci sazby diskontní od r. 1873. Příkladu jejího následují ostatní cedulové banky evropské, zvýšivše počátkem druhého týdne listopadového diskontní sazby, a sice německá říšská banka na 7½, dánská národní banka na 7, švédská říšská banka na 6½, rakousko-uherská banka na 6, italské emissní ústavy na 5½, francouzská banka na 4%. Další zvyšování diskontní sazby není vyloučeno přes to, že situace a vliv těchto opatření na světové hospodářství neposuzuje se dosud příliš pessimisticky a že z Ameriky docházejí stále zprávy uklidňující. Ale přesvědčení jest všeobecné, že hospodářská konjunktura sestupuje s dosaženého vrcholu.

*

Dne 5. října t. r. dohodly se vlády obou polovin naší říše po obtížném, skoro pět čtvrtí roku trvajícím vyjednávání o úpravě vzájemných obchodních a dopravních styků, o zamezení dvojího zdanění podniků, provozujících obchody v obou státech, jakož i o některých otázkách přímého zdanění a o příspěvcích zemí uherské koruny na břemena společného státního dluhu. Příslušné předlohy podány parlamentům ve Vídni a Budapešti 16. října. Mimo to dohodly se obě vlády o zvýšení uherského příspěvku na společná vydání o 2%, z 34·4 na 36·4%, což znamená pro Rakousko roční úsporu 5½—6 mil K ročně, o jistých opatřeních po rozhodnutí otázky společenství cedulové banky, o železničním spojení Předlitavska s Dalmácií a o usnadnění železniční dopravy z Uher po trati dráhy Košicko-Bohumínské do Německa. Předlohami v zákonodárných sborech podanými vyhovuje se státoprávním a politickým přáním Uher. Na místo celního svazku uzavírá se na dobu od 1. ledna 1908 do 31. prosince 1917 celní a obchodní smlouva, dle které jednotná celní hranice obejímá obvody obou smluvních částí, pro něž platí ustanovení smluvního celního tarifu, podstatné to součásti smlouvy.

Smluvní tarif jest totožný s autonomními tarify obou států. Ujednáním tím zdůrazněna suverenita státu uherského a posílena dalšími předpisy formálními pro uzavírání nových obchodních smluv s cizími státy. Věcného významu nabude toto přiznání, až dojde na sklonku smluvního období k obnově obchodních smluv s Uhry a se státy cizími. Oba státy vzájemně se zavazují, že nebudou ukládati po čas platnosti smlouvy na předměty dopravní, z jednoho státního obvodu do druhého přecházející, nijaké dávky dovozní, vývozní a průvozní a že nezřídí za tím účelem mezicelní čáry. Oba státy jsou autonomní ve vybírání a správě cel, avšak cla, vybraná v jednom státním území, nesmějí se beze svolení vlády tohoto státního území pod žádným titulem vraceti nebo nahrazovati v druhém státním území. V souvislosti s tím odstraněna celní restituce při dopravě uherské mouky přes Rjeku—Benátky do Tyrol. Paušálie celní režie, na které přispívalo Předlitavsko 5 mil K a Uhry 1·6 mil. K, zvýšeny tak, že nadále bude platiti Rakousko 5·5 milionu korun, Uhry pak 2·5 milionu korun. Vlády obou států předloží zákonodárným sborům co nejrychleji osnovu zákona o celním řízení, takže konečně bude reformováno řízení toto upravené dosud řádem celním a monopolním z r. 1835. V železniční dopravě zrušena mimo podunajskou dopravu dosavadní tarifní vázanost rakouských státních drah vůči Uhrám z r. 1899, což má důležitý význam pro žádoucí úpravu tarifů k úlevě tísně, působené interessentům v Předlitavsku mlynářskou a obilní soutěží uherskou. Vleklá otázka surtaxy pro vzájemný dovoz cukru mezi oběma polovinami říše rozřešena v ten rozum, že 225.000 metr. centů pro dovoz z Rakouska do Uher a 50.000 metr. centů pro dovoz z Uher do Rakouska má býti osvobozeno od surtaxy (3·5 K pro raffinádu a 3·2 K pro surovinu). Ve příčině daně lihové umožněna oběma státům větší volnost pro stanovení výše kontingentu v jich územích

Ve prospěch rakouského průmyslu zrušena uherská dopravní daň na Dunaji. V ustanoveních o ochraně známek učiněna opatření, aby obecenstvo nebylo klamáno o původu zboží. Úprava pošt a telegrafů jest v obou

státech úplně samostatnou, zajištění dosavadních poštovních tarifů učiněno závislým na zvláštní smlouvě, nebylo-li by jí docíleno, vejde v platnost tarif světového poštovního spolku, a zdražilo-li by se listovní porto o 15 h a porto za pětikilové balíky nejméně o 40 h. Úprava vzájemného obchodu s dobytkem podrobena byla důkladné revisi, aby zabráněno bylo zavlékání nakažlivých nemocí zvířecích z Uher do naší poloviny říše. Rozsáhlejší připuštěna t. zv. praeventivní závěra, t. j. zákaz vývozu dobytka dříve, než nemoc do druhého státu byla zavlečena. Na ochranu před zavlečením moru vepřového bravu smluveny přísné předpisy pro vývoz plemenných a chovných vepřů (40denní observace), usnadněn však vývoz vepřů jatečných na jatky a konsumní trhy.

Smluvena opatření proti falšování a falešnému označování vína zvláště na prospěch uherského vinařství, proti falšování jiných výrobků zemědělských a zboží sloužícího výrobě zemědělské, vlády mají dohodnouti se teprve o zásadách pokud možná souhlasných. Vláda uherská zavázala se, že předloží co nejdříve zákonodárnému sboru osnovu zákona k reformě obchodu na budapešťské burse. Závazek tento jest však málo určitý a není ještě zajištěno, že bude terminová spekulace s obilím na této burse zrušena.

Pro spory mezi vládami obou států o výklad neb použití obchodní a celní smlouvy zřízen bude zvláštní rozhodčí soud.

Ohledně příspěvku Uher na společný státní dluh dohodly se vlády, že Rakousko může kdykoliv provésti konversi 1400 milionů 4·2% renty, kterážto část při konversi roku 1903 vyloučena jako uherský blok a že úspora úroková tím docílená připadne Předlitavsku. Uhry se zavázaly ku splacení rentového bloku nejdéle ve 22 letech po konversi, a sice tak, že kapitalisace příspěvku uherského 58 mil. K bude se díti v prvních 10 letech na základě 4·325%, což se rovná 1348·88 mil. K a znamená oproti kapitalisaci na základě 4·2%, k níž by jinak Uhry byly povinny, pro Předlitavsko ztrátu 40·15 mil. K. Nesplatí-li Uhry do 10 let po konversi kapitál, klesá ponenáhlu kapitalisační míra úroková, až dosáhne po dalších 12 letech 4·2%, neboli kapitálové splácení zvyšuje se Uhrům ročně o 3—34 mil. K a dosáhne v 22. roce plných 1389 mil. K.

Konečně se dohodly vlády o osvobození státních dlužních úpisů uherských od předlitavské rentovní daně. Po čas společenství cedulové banky mohou rakouské spořitelny a pojišťovny ukládati hotovosti v uherských státních papírech a jsou tyto papíry prohlášeny v Rakousku za způsobilé ke skládání kaucí ve všech oborech státní správy a v soudním řízení. Pupilární jistota uherským papírům nepřiznána, zabezpečena jen pro rentu uherskou, která bude vydána ku konversi uherského bloku společného státního dluhu.

Jedna z nejdůležitějších otázek pro národní hospodářství říše, společenství cedulové banky nebo jeho rozloučení, nebyla rozřešena a ponechána dalšímu vyjednávání. Třeba důrazně žádati, aby při tomto dohodování všechny nároky Uher na další koncesse byly zamítnuty, zejména aby nebylo vyhověno přání Uher po zahájení povinného placení hotovými.

Schválení vyrovnávacích předloh, jichž hospodářský obsah pro Předlitavsko většinou uznáván jest za příznivější vyrovnání předešlých, zdá

se býti v obou zákonodárných sborech zajištěno. Přehnané s počátku projevy uspokojení na straně rakouské ustoupily ovšem kritičtějšímu posuzování.

*

Dne 5. listopadu předložil finanční ministr Korytowski poslanecké sněmovně státní rozpočet na rok 1908. Celková potřeba státního hospodářství rozpočtena na 2.133,823.108 K (na rok 1907 s rozpočtem pro severní dráhu cís. Ferdinanda 2.076,861.441), celková úhrada na 2.135,774.746 K (2.077,752.348), rozpočet vykazuje tedy přebytek 1,951.638 K (890.907). Vzrůst vydání oproti roku 1907 činí as 62 mil., vzrůst příjmů as 63 mil., neboli 3 proc. Ve výkladu rozpočtovém upozornil Korytowski na vývoj rakouského rozpočtu v posledních 40 letech. Vydání rozpočtená na rok 1868 činila 640·4 mil. K, na rok 1878 846·2, na rok 1888 1077, na rok 1898 1494·7, na rok 1908 2133·8 mil. K. Vydání se tedy za posledních 40 let ztrojnásobila, za posledních 20 let zdvojnásobila. Vzrůst vydání rozpočtu na rok 1908 způsoben byl vedle přirozeného vývoje státního života regulací platů státních úředníků a zřízenců (39 mil. kor.) a nákladem na státní novostavby (21 mil. K). Vyšší příjmy preliminovány z výtěžku státních lesů a dolů (vzrůst 5·7 mil. K) vzhledem k vysoké ceně dříví a uhlí, z přímých daní (11·3 mil. K), z potravních daní (10 mil. K), z tabáku (4·1 mil. K), z poplatků, kolků a tax (2·8 mil. korun), z daně z jízdních lístků (1 mil. K), z podílu na výtěžku rakousko-uherské banky (1 mil K). Proti preliminovaným vyšším příjmům z provozování pošty, telegrafu a telefonu (vzrůst 15·3 mil. K) stojí zvýšená vydání, zvláště mimořádná na telefon (17·7 mil. K). Příjmy železničního rozpočtu vykazují zvýšení asi 34·3 mil. K, avšak též výdaje vzrostou asi o 34·6 mil. K, tedy více než příjmy. Provozovací přebytek státních drah spolu se Severní dráhou Ferdinandskou rozpočten na 122·3 mil. K, příplatek státu na 33·2 mil. K, zúročení celkového investovaného kapitálu 3·6 milliard rovná se 3·32%, což znamená další nenáhlé zlepšení výnosnosti státních drah.

Ministr Korytowski mohl se, předkládaje rozpočet, proniknutý jasem příznivé konjunktury, opět pochlubiti ještě účetními přebytky z roku předchozího (1906), jež dosáhly rekordní výše 146 mil. K a předstihly tak nejvyšší dosavadní přebytky z roku 1895 (67 mil. K) o 79 mil. K, a přebytky z roku 1905 (52 mil. K) o 94 mil. K. Přebytky z roku 1906 vyplynuly z příznivého rozdílu mezi preliminovanými a skutečnými příjmy z daní přímých, potravních, ze státních drah, z důchodků tabákových, z kolků a poplatků. Jest ovšem otázka, zdaž umění sestavovati rozpočty, připouštějící 8% variace, ve skutečnosti dojde pochvaly poslanecké sněmovny. Z vykázaného přebytku 146 mil. K použito 63 mil. K ku krytí mimořádných výdajů, zejména na účet vojenských úvěrů. Zbývající částky 83 mil. K použito býti má na doplňovací železniční stavby, nádraží a doplnění obozu (57·7 mil. K), na doplnění telefonní sítě (6), na doplnění melioračního fondu (4), na podporu průmyslu a vývozu (1·8), na lepší vypravení klinik (8), na zřízení fondu pro úřednické byty (4), pro dělnické byty v salinách (1), na podporu péče o mládež (0·5), červenému kříži (0·3).

Ministr podal v rozpočtovém exposé obvyklý situační rozhled po zemědělství a průmyslu. Výsledky žní letošních neposkytují nepříznivého obrazu a nelze z nich usuzovati na zmenšení konsumní síly. Průmysl pracuje skoro ve všech oborech s dobrým výsledkem a dává naději ještě pro největší část roku 1908 na dobré odbytové poměry. Dle zpráv a vývodů odborníků lze však očekávati v době nedaleké ochabnutí spotřeby a nesmějí proto dnešní provozovací a pracovní poměry býti považovány za trvalé. Poptávka po železných výrobcích v cizině klesá, což nezůstane bez vlivu na poměry naše. V tísni jest průmysl naftový pro neobyčejnou vydatnost vrteb a množství těženého petroleje, jejž stávající reservoiry nemohou pojmouti, a jehož dopravě nestačí železné dráhy pro nedostatek vozů, takže množství petroleje zůstává nezužitkováno. Vedle pomocné akce zemské tomuto průmyslu, jenž většinou jest v rukou kapitálově slabých, zamýšlí též vláda přispěti k zajištění odbytu zvláště upotřebením nafty k topení. Konjunktura pro průmysl textilní v cizině dle všeho v roce 1908 ochabne, čímž znesnadněn bude vývoz tohoto rakouského průmyslu, jenž v posledních letech značně zvýšil svou výkonnost. V bavlněném průmyslu vzrostl počet vřeten o 650.000 až 700.000, počet tkalcovských stavů o 16.000 až 20.000. Lze očekávati, že konsum domácí vzhledem k přiměřeným výsledkům žní stoupne a odčiní úbytek spotřeby v Uhrách, kde úroda byla malá. Export, od roku 1900 stále vzrůstající, jest opatřen objednávkami až do druhého čtvrtletí příštího roku, pro budoucnost jsou však jeho vyhlídky nejisté. Ve stejné situaci jest průmysl lnářský, jehož počet vřeten vzrostl na 260.000. Solidností a vkusem svých výrobků dobyl si rakouský průmysl v posledních letech čestného postavení a minuly časy, kdy se říkalo: Prší-li kde ve světě tolary, plní si všichni kapsy, jen Rakušani odcházejí s modřinami.

*

Současně se státním rozpočtem na r. 1908 předložil Wekerle jako správce ministerstva financí uherské sněmovně poslanců osnovy zákonů, jimiž soustava přímých daní pronikavě má býti reformována. Úhrnné výdaje státního hospodářství uherského rozpočteny na 1.396,988.349 K, úhrnné příjmy na 1.397,010.414 K, jeví se tedy přebytek 22.065. Proti letošnímu roku stouply příjmy a výdaje celkem o 135 mil. K, tedy o 10%, kdežto vzestup obou těchto položek v posledních čtyřech letech činil jen 72 mil. K. Z přírostu připadá na úpravu platů železničních zřízenců, soudců a učitelů 23·6 mil. K. Wekerle prohlásil, že tím oběti státu ve prospěch zřízenců dostoupily krajní možnosti, a že úsilí státní správy musí nyní jíti za zlevněním životních potřeb a za otevřením nových zdrojů výdělečného zaměstnání pro široké kruhy obyvatelstva. V oboru sociální politiky urazil stát uherský dle Wekerla v posledních letech tak velkou dráhu, že prý v dějinách států není podobného příkladu. Opravdu těžko bylo by nalézti v dějinách příkladu tak nechutně chlubivého velikášství, jakým neostýchají se podkuřovati maďarští státníci v době, kdy statisíce sedláků vyhání hlad ze země a kdy prodlužení statkáři volají po importu laciných čínských dělníků do země.

Navrhovaná reforma přímých daní jest dle prohlášení vládního první osnovou na reformu daní, jež ve státním životě uherském podána byla

s cílem nezvýšiti ani v zastřené formě výnos daní a jejíž jediným úkolem jest, rozvrhnouti spravedlivěji břemena berní a přizpůsobiti daňovou soustavu všeobecně uznaným zásadám moderního zdanění. Dle výpočtů vládních bude dokonce výtěžek přímých daní o 20 mil. K menší, než dle soustavy dosavadní, a erár zříká se výtěžku, jenž poplyne z rozvoje nových daní po řadu let, na prospěch zvyšování existenčního minima, osobní daně důchodové prostého, jež stanoveno ovšem velmi nízkým obnosem 600 K (v Rakousku 1200 K, v Prusku 900 marek). Daň důchodová vyměřena při důchodu nad 600 do 700 K 5 K, za každých dalších 100 K až do 1400 K po 1 K. Od důchodu 1400 K výše progresse stoupá. Při 6000 K činí sazba daňová 144 K, při 15.000 K 500 K, při důchodu až do 100.000 K platí se daně 5000 K. Akciové společnosti, provozující výhradně průmysl, platí z důchodů přes 10.000 K 3 procenta. Důchod z držby pozemkové a domovní, nebydlí-li vlastník alespoň čtyři měsíce v Uhrách, dlužno čítati dvojnásobně. Daň pozemková spolu s příspěvkem na vyvazení pozemků stanovena 20% čistého důchodu. Pro daň z podniků povinných k veřejnému účtování stanovena sazba: 7% pro uhelné doly, 5% pro jiné horní podniky, 10% pro ostatní podniky průmyslově a obchodní, vyjímaje ústavy peněžní a eskomtéry směnek, pro něž stanovena sazba 15%. Tantiémy ředitelů a úředníků podléhají dani 10%. Rentová daň kapitálová činí 5 proc. při obligatorní fasi. Daň domovní jest proti dosavadnímu stavu podstatně zmírněna. Pro uvedení v život nové daňové soustavy stanovena nejzazší lhůta do 1. ledna 1912.

9. listopadu 1907. *H. K.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Výluka pražských tesařův. — Pasivní resistence železničních zřízencův. — Drahota. — Hnutí konsumní a první sjezd dělnických družstev hospodářských v Praze. — Sjezd rakouských sprostředkovatelen práce. — Reforma pokračovacího školství.

Dva velké mzdové boje jsou dnes za námi: výluka tesařů v Praze a pasivní resistence železničních zřízenců na severozápadní a státní dráze. Kdežto pasivní resistence s velikým hlukem, jak při takovém množství zúčastněných a při instituci, dotýkající se základu veškerého hospodářského života, ani jinak není možno, udržovala v napjetí veškeru veřejnost, odehrávala se výluka tesařů spíše v ústraní, patrna — a bohužel až příliš citelna — pouze zúčastněným stranám. A přece byl to zápas úpornější než pasivní resistence; v jedenáctitýdenním naprostém zastavení veškeré práce jednalo se přímo o existenci každého jednotlivce obou stran. Dělnictvo vyšlo vítězem, totiž organisace dělnická triumfovala nad organisací zaměstnavatelů. Rány na této straně, jak jednotlivcům, tak organisaci výlukou zasazeně, vyhojí se zvýšenými příjmy, hůře bude na straně poražených, kteří odnesou veškery útraty boje. Tesaři získali vyšší platy již

od 1. ledna 1908, místo dříve umluvených od 1. července 1908, a to pro 25% dělníků 45 h, pro 75% dělníků 50 h za hodinu, pro práce na výstavišti příplatek 80 h denně, kdežto před výlukou žádali pouze 60 h. Nejpozoruhodnější jest však ustanovení, že při práci na výstavišti zaměstnáni budou jen dělníci, náležející Československému svazu tesařů v Rakousku, naproti čemuž se dělníci zavazují, že budou na výstavišti pracovat jen u členů organisace zaměstnavatelů. — Opět jedna citelná lekce, že s organisacemi dělnickými se musí již počítat jako s vážným činitelem, a že potírání jich je práce, která eventuelně láme vaz. Zda konečně pan Bělský to pochopí?

Resistence železničních zřízenců byla nebezpečnější jiným než resistujícím samotným. Pracuje-li někdo dle předpisů, je těžko proti němu zákonně vystupovat, osudnou však mohla se stát dělnictvu mnoha průmyslových závodů, při dopravě uhlí a surovin odkázaných na postižené trati.

Již při pasivní resistenci r. 1905 měl jsem příležitost poukázat na to, jak dvojsečnou zbraní jsou staré předpisy o železniční dopravě, a jak nebezpečnými mohou se stát ředitelstvům, obrátí-li je pro změnu dělnictvo proti nim. Výsledky letošní jsou příznivější, než byly výsledky předloňské, a také boj sám netrval tak dlouho, neboť postup jeho byl předem náležitě projednán a propracován. Kdežto předloni vyšlo hnutí z řad národněsociálních a německonacionálních zřízenců, k nimž teprve v boji samém se sociální demokraté ze solidarity připojili, počalo hnutí letošní na rozkaz koalice organisací sociálnědemokratických a jim blízkých, a národnědělnické a německonacionální se k nim pak teprve připojily. V boji stáli svorně vedle sebe úředníci a dělníci, a všichni bojovali pro všechny: veškerý zaměstnaný personál stál v boji proti akcionářům, kteří očekávajíce sestátnění, hleděli vykázat co největší zisk. K tomu cíli nejen že upjali kapsy vůči personálu, nýbrž nevkládali ani haléře do správy trati, vozového parku a doplňování parku.

Tato okolnost přispěla pak ve značné míře bojujícímu personálu k dosažení vítězství, a na ni také vedení koalice při provolání k boji nejvíce spoléhalo. Zkušenosti nabyté se sestátněnou drahou Ferdinandovou a dozvuky jich v parlamentě byly vládě poučením pro další sestátňovací akci. Generální inspekce ujala se vážně své povinnosti, parlament promluvil a Taussig musil konečně povolit. Veškery kategorie úřednictva i zřízenců dosáhly zlepšení platu a úpravy postupu.

Česká dráha severní, ústecko-teplická a buštěhradská pak ani nečekaly, až dojde k boji a povolily před jeho vypovězením. Ježto pak jižní dráha ustoupila již dříve, byl personál všech velkých soukromých drah v Rakousku postaven přibližně na roveň personálu drah státních, jak platem, tak postupem.

*

Zvýšení platů neznamená dnes však pro zřízence zlepšení, nýbrž pouze umožnění jeho existence. Uzavřením hranic umožněno domácím producentům hnáti ceny požívatin do závratné výšky. Kdykoliv o této věci jednáno v parlamentě, vždy se vyslovil buď neurčitě, anebo neuznal záležitost za pilnou, jako posledně při pilném návrhu Klofáčově. Stále však se opakující podobné návrhy a vždy zřetelněji se projevující ne-

spokojenost konsumentů měly by být výstražným mementem v čas. Vyskytují se již případy svépomoci, že si konsumenti na trhu stanoví ceny sami, a vláda ani její strany nedbají stahujících se mraků. Stálé ohledy na agrárníky cis- i translajtánské neodčiní skutečnosti, že Rakousko je již státem průmyslovým, který potřebuje mít otevřené hranice pro dovoz potravin.

*

V době všeobecné drahoty by bylo záhodno věnovati více pozornosti konsumnímu hnutí, nežli až dosud v Čechách se děje. Konsumní hnutí stále ještě jest u nás v zárodcích, a ani v dělnictvu nedostalo se ještě na výši, na které dávno už jest v jiných zemích. Bylo by zbytečno dnes pátrati po příčinách tohoto zjevu. Valná část jich již odpadla, tak že i sociální demokracie změnila konečně své stanovisko k nim, a na svém posledním sjezdě doporučila svým stoupencům členství v konsumních spolcích. Není pochyby, že toto změněné stanovisko posílí hnutí konsumní, zvláště když bude moci vykázati se jistými úspěchy aspoň v místech, kde slibnější spolky byly založeny. Dělnictvo skládá zvláště značné naděje v ústřední dělnický konsum ve Vršovicích, který zřídil si již několik filiálek, a který maje půdu theoreticky i prakticky připravenu, opravdu pěkně se rozvíjí. Tento spolek zavdal také podnět ke svolání prvního sjezdu českých družstev hospodářských, jenž konal se v Praze dne 1. listopadu za účasti 69 družstev. Tato družstva spojila se ve zvláštní svaz, jenž bude obstarávati společné zájmy všech družstev a bude prováděti revisi v družstvech. Tím však se liší dnešní členové a vůdcové hnutí konsumního od svých předchůdců, že provádějí pouze to, seč jsou. Vidouce, že nestačí ještě dnešní stav konsumního hnutí k založení velkonákupního družstva, spokojili se zatím se zřízením informační a zpravodajské kanceláře v Praze a založením zvláštního fondu, z něhož by se vytvořil za krátko kapitál, takovému družstvu potřebný.

Vážné a reelní toto dělnické hnutí konsumní jest hodno všestranné podpory.

*

Kongres rakouských opatřovatelen práce dotkl se bolestné stránky našeho sociálního života: nezaměstnanosti a nesvědomitého vyssávání nezaměstnaných v soukromých sprostředkovatelnách. Byla to Praha, která vyslala hlavní zastance obou směrů, potírajícího soukromé sprostředkovatelny a hájícího je. Rada zemského výboru dr. Krejčí vyslovil se rozhodně proti soukromému sprostředkování, které neodpovídá dnešním požadavkům. Dnešní, již existující soukromé sprostředkovatelny, které své klienty vyssávají, není možno sice okamžitě zrušiti, ale nechť se neudílejí nové koncese a zamezí přenášení starých. Proti němu ovšem plaidovali pro soukromé sprostředkovatelny jich majitelé, v prvé řadě pan Klepetář z Prahy. —

Příští kongres koná se r. 1908 u příležitosti výstavy v Praze.

*

Odborové Sdružení Československé svolalo anketu o reformě pokračovacího školství, které se vedle zástupců dělnických súčastnili i zástupci společenstev zaměstnavatelů, odborného učitelstva i sou-

kromí interesenti. Redaktor »Sborníku mládeže«, pan Škatula, v úvodní řeči uvedl požadavky, které dnes nutno klásti na pokračovací školy. První věcí, na níž závisí skoro vše ostatní, jest opatření samostatné budovy pro pokračovací školy. Pak bude možno přeložiti vyučování z doby večerní na dobu denní a odstraniti vyučování nedělní, neboť odpadnou výmluvy na nedostatek místa. Avšak také učební osnova potřebuje důkladné reformy. Dělnictvo postrádá v osnově předmětů velmi důležitých, ochranného zákonodárství, živnostenského řádu, státovědy, základů národního hospodářství a hygieny.

V požadavcích těchto shodovali se všichni řečníci. Pan inspektor Weigner spřátelil by se s nedělním vyučováním, jen kdyby pokračovací školství nebylo vůbec takovou popelkou. Zemský výbor stará se pečlivě o školství zemědělské, kdežto pokračovacího školství skoro nedbá. Na jednoho žáka zemědělské školy vynaloží se ročně 342 K, pokračovací školy však pouze 3·83 K (v zemi převážně průmyslové!).

ŠKOLA.

Sociální postavení učitelstva v Čechách. — Školské záležitosti v posledním zasedání sněmu zemského. — Co učinil sněm pro učitele a co pro katechety. — Klerikální útok na sněmě proti universitním kursům učitelským. — Sjezd učitelstva všech rakouských zemí a národností ve Vídni.

Sociální postavení učitelstva národních škol v Čechách je stále neutěšené. Neodpovídá nikterak hospodářskému a kulturnímu rozkvětu jediné z nejbohatších zemí rakouské říše. A učitelstvo přece svou prací ve škole, vzděláním občanského dorostu dalo všestrannému rozvoji země v národních školách nezbytný podklad. Země však zdráhá se a věčně otálí, má-li ve formě řádně upraveného společenského postavení vrátit učitelstvu to, čím je mu za svůj rozkvět povinna.

Ve všech zemích s královstvím českým sousedících mají učitelé společenské postavení po všech stránkách urovnanější. Na Moravě, ve Slezsku, Dolních Rakousích — všude jsou učitelské platy vyšší, disciplinární řády humánnější, zastoupení učitelstva ve školních úřadech náležitější.

Po Moravě Slezsko zkrátilo v posledním zasedání učitelstvu služební dobu do pense započítáním let před zkouškou dospělosti, když byly tyto země již před tím zlepšily hmotné poměry svého učitelstva výhodnějšími zákony a poměry právní dokonalejšími řády disciplinárními. V Čechách jedině učitelstvo je povinno sloužiti 42—43 let, než se mu přizná plná pense a sloužiti mimo to pod knutou disciplinárního řádu, který obžalovanému nedává právo nahlédati do akt, který mu nedovoluje přibrati si k obhájení právníka a dovolávati se svědků.

Spousty petic učitelských, zaplavujících před každým zasedáním zemský sněm českého království a domáhajících se jasnými dokumenty

spravedlnosti zemských poslanců, jsou význačným dokladem neurovnanosti hmotných i právních poměrů učitelských. Od zasedání k zasedání provádí se s těmito peticemi pěkná hra, přesně dle platného roztomilého řádu sněmovního. Putují do školských komisí, přidělují se tu jednotlivým členům, vracejí se do plena s příslušným votem komise, uzná-li všemohoucnost maršálkova za vhodné, plenum vyslechne vota komise, odkáže je zemskému výboru k vyšetření nákladů atd. Není divu, že při této roztomilé proceduře uplyne často celé šestiletí sněmu a výsledek jednání rovná se nule. V novém období sněmovním celá procedura může se při dosavadním platném volebním a jednacím řádu sněmovním opakovati a výsledek může se plně vyrovnati obdobím předchozím.

Je již nejvyšší čas, aby nový volební řád do sněmu zemského byl vybudován na základě všeobecného práva hlasovacího. Jinak rozvoj národního školství, podmíněný náležitou hmotnou i právní úpravou poměrů učitelských, uvázne na suchopárné pisčině.

Řada naléhavých otázek školských čekala na rozhodnutí posledního zasedání sněmovního, a nebyly to otázky vyžadující od země značnějšího zvýšení nákladu. Aktivní přídavek byl poslední úpravou služného vyměřen nespravedlivě jenom učitelstvu obcí, čítajících více než 8000 obyvatelů. Petice, žádající, aby aktivní přídavek rozšířen byl na učitelstvo všech obcí, byly nejvýš oprávněny, a nebylo tak nesnadno křivdu zákona napraviti. — Finančně ještě snadnější bylo, sníženi učitelstvu služební dobu na 35 let, jako státnímu úřednictvu. Středoškolské učitelstvo má služební dobu vyměřenu na 30 let. Vyrovnala by tedy 35letá služební doba učitelstva národních škol nejsprávněji časový rozdíl v předběžných studiích k oběma příbuzným povoláním. Má-li dnes učitelstvo národních škol vyměřenou služební dobu na 42—43 let, pak nelze o nějakém přirozeném poměru mezi oběma učitelskými stavy ani mluvit. — Nizoučkého zvýšení nákladu vyžadovala by úprava zatímních učitelů II. třídy ve větších obcích, kteří vlivem nepříznivých poměrů nemohou nabýti ani po 10. až 12. služebním roce první definitivy, ztrácejí tím hmotně velké sumy na kvinkvenálkách a připraveni jsou v dlouhé zatímní době služební o cenná občanská práva v obcích. — Otázka úpravy právních poměrů industriálních učitelek a odborných učitelek letních kursů hospodyňských nebyla rovněž v uplynulém zasedání zkoncována. Sněm vyzval jenom zemský výbor k vypracování jednotného zákona dle zásad v minulém zasedání sněmovní komise vypracovaných.

Než, ani úprava disciplinárního řádu, který nejmenšího zvýšení nákladu nevyžaduje, nebyla přivedena ke konci. I dalmatský sněm přijal v posledním zasedání svém disciplinární řád učitelský, zřizující disciplinární senát, v němž budou i učitelé zastoupeni, dávající učiteli vyšetřovanému právo, prohlédnouti si spisy o vyšetřování, dovolávati se nových svědků, býti přítomen projednávání svého případu atd. Království České zůstává tedy také na tomto poli za typickou rakouskou zemí analfabetů.

Zemskému výboru odkázány byly také petice učitelů ve výslužbě za zvýšení pense a petice za zrušení celibátu učitelek. K akci, směřující ke zrušení stavu, moderní ženu ponižujícího, učiněn předběžný krok tím, že byla zemskému výboru přikázána k vypracování změna zákona v tom

směru, aby učitelky, které se provdají, byly povinny spláceti do zvláštního fondu vdaných učitelek 2% služného, z něhož by se uhrazoval náklad na substituci následkem mateřství. Tato povinnost platit 2% má přestati po 50. roce věku a po ovdovění.

Bídné remunerace za vyučování nepovinným předmětům mají býti podle rozhodnutí sněmovního počátkem roku 1908 nepatrně zvýšeny: na obecných školách ze 34 na 50 K, na měšťanských ze 40 na 60 K ročně za týdenní vyučovací hodinu. Vedlejším učitelům a učitelkám národních škol mají se uděliti podpory ve stáří, jestli vyučovali některému nepovinnému předmětu aspoň 10 let a prokázali nezpůsobilost k službě a nemajetnost. Nárok na podporu ve stáří mají míti provdané učitelky a vedlejší osoby učitelské, jež požívají zaopatření z některého veřejného fondu. Podpora ve stáří má činiti při služební době 10leté 30% odměny, nejméně však 120 K a za každý další dokonaný rok služební 2% až do dokonaného 40. roku služebního, po kterém má připadati 90% jako nejvyšší podpora ve stáří. Vedlejším učitelským osobám, jichž roční odměna činí méně než 400, po případě 480 K, zemský výbor může vyměřiti odměnu tehdy, odůvodňuje-li to doba služebního zaměstnání i výše odměny, kterou učitelská osoba posléze požívala. Podpora ve stáří zaniká, když vedlejší učitelka se provdá, ale obnoví se, jestli ovdoví, zaniká dále, když vedlejší osoba učitelská přijme nějakou veřejnou službu, ale oživne, opustí-li tuto službu. Před 10. služebním rokem vedlejší osoby učitelské mohou obdržeti pouze odbytné.

Zákonná úprava pokračovacího školství nepokročila po několikaletém otálení také dále, než k stereotypnímu přikázání zemskému výboru. Dle zprávy na sněmu podané je v Čechách 480 pokračovacích škol s 1124 třídami, 3068 učiteli a se 46.635 žáky. Celkový náklad na nedokonalý útvar pokračovacích škol, nemajících vlastních sil učitelských, činí 1,681.000 K. Země naň přispívá 15%, ostatek hradí stát a příslušné obce.

Český sněm dovede však pracovati i při nynějším těžkopádném řízení svém s největším urychlením, jedná-li se ovšem o jinou věc, než o věc učitelskou. Důkaz toho podalo v posledním zasedání jednání o požadavcích katechetů obecných a měšťanských škol.

Katecheti obecných a měšťanských škol postaveni jsou již zemským zákonem z r. 1903 nad světské osoby učitelské. Mladý učitel musí přes dva roky od svého nastoupení služby žíti o 900 K roční odměny, načež po zkoušce způsobilosti přizná se mu služné 1200 K, s nímž musí vyjíti i do 12. až 13. roku služebního. Nenabude-li v této době definitivy, ztrácí do set jdoucí obnosy na kvinkvenálkách. Mladý, ze semináře vyšlý kněz sbírá hned při prvním svém vstupu do služby školní smetánku 1600 K základního služného, a protože záhy bývá potvrzován definitivně, bere již po prvním pětiletí první kvinkvenálku. Jeho postup na měšťanskou školu s vyššími služebními požitky je mimo to daleko snadnější a rychlejší než u světského učitele. Katecheta může jíti do pense s plným výslužným po 35leté službě, učitel za nynějšího poměru teprve až ve 43. roce služebním. Každým rokem přibývá katechetovi 2·2% pense, učiteli pouze 2%. Katecheta je v národních školách ušetřen všech prací písařských, které světským učitelům mnoho času zabírají.

Novou předlohou, v posledním zasedání přijatou, dostalo se katechetům nových výhod, jimiž jejich privilegované postavení ještě více se sesílilo. Zvláštní učitelé náboženství, zřízení se stálým platem, jsou, dle katechetské předlohy, povinni vyučovati do 22 hodin týdně, do kteréhožto počtu započítávají se jim exhorty 2 hodinami. Remunerace zvláštních učitelů náboženství, pak remunerace za vyučování náboženství, jež uděluje se od správy duchovní a od učitelů světských, mají býti vyměřovány za týdenní vyučovací hodinu zvláštním učitelům náboženství škol obecných 70, měšťanských 90 K, světským učitelům však pouze 40 K roční remunerace. Krásné provedení zásady: za stejnou práci stejný plat. Remunerace duchovenstva ve správě duchovní má činiti 1·20 K za každou hodinu, které bylo vyučováno, cestovní náhrada po 1·5 km. cesty dle poměrů místních 20 až 30 h za každý uražený km. cesty tam i zpět. Remunerace katechetů za přespočetné hodiny vyměřovati se má 50 K pro obecné a 60 K pro měšťanské školy za hodinu ročně. Mimo to sněm uložil zemskému výboru, aby katechetům, na obecné škole ustanoveným, kteří po určité době nemohli postoupiti na školu měšťanskou, udělován byl na zlepšení jejich platu do pense nevpočítatelný osobní služební přídavek. Katecheti obecných a měšťanských škol nemohou si stěžovati na nepřízeň zemského sněmu ke svým požadavkům, jako učitelé světští. Kanovník dr. Burian pracuje na vlivném místě dle zásady: katechetům všechno, učitelům nic.

Jedna karakteristická episodka z posledního zasedání zemského sněmu zasluhuje připomenutí. Učitelská jednota »Komenský« pro Prahu a okolí pořádá již dvanáctý rok universitní kursy učitelské, které jsou jakousi svépomocí, obohacující učitelské vzdělání. Posluchačstvo těchto kursů má příležitost poznávati nejrůznější disciplíny vědecké v celém jich rozsahu, učí se v nich namnoze vědecké práci, cvičí se v experimentování, což všechno působí zajisté na jeho školskou práci co nejblahodárněji. V universitních kursech učitelských vystřídalo se již přes půltřetího tisíce posluchačů. Náklad na kursy, hrazený téměř výhradně posluchačstvem a pořádající jednotou, stoupl na 17.000 K. Ministerstvo vyučování jenom jednou přispělo na kursy subvencí 390 K. Odjinud se podpory kursům za celé dvanáctiletí nedostalo. Pořadatelstvo obrátilo se několikrát k zemskému sněmu o subvenci. Letos poprvé dostala se žádost jeho do plena sněmovního. Pořadatelstvo žádalo sněm o podporu, sněm však zkoncoval záležitost velmi lacino odkazem na bohatšího strýčka: »C. k. vláda se vybízí, aby universitním kursům učitelským věnovala nejen svou pozornost, nýbrž aby po zásluze i hmotně je podporovala.« Nikdo nečekal, že někdo ve sněmě proti laciné resoluci povstane. A povstal. V osobě hr. Schönborna. Klerikální kavalír spletl si »Jednotu Komenského« s učitelskou jednotou »Komenský«, universitní kursy pořádající, vytknul, že spolek prohlásil se pro to, aby náboženská výchova nebyla školou podporována, nýbrž aby byla omezena na rodinu a kostel a prohlásil, že nemůže hlasovati pro návrh školské komise. Celá aféra odkryla srdce i ledví klerikálů, jimž je proti mysli, že učitelé obecných a měšťanských škol chodí si pro vědecké poznatky k původnímu prameni.

V dietních třídách státních úředníků učitelstvo všech zemí rakouských našlo správné měřítko pro úpravu svých hmotných poměrů. Stoupající

drahota životních potřeb žene učitelstvo k energičtějšímu domáhání se vytknutého cíle. V rakouských zemích jedině učitelstvo Bukoviny domohlo se nedávno úpravy dle posledních tříd státních úředníků. Přijatý zákon nedošel dosud sankce, protože bukovinský sněm nenašel ještě způsob úhrady. Deputaci bukovinského učitelstva ve Vídni dostalo se ujištění, že sankce zákona nebude zdržována, jakmile se úhrada projedná. Učitelstvo bukovinské dojde tedy nejdřív do zaslíbené země svých materielních tužeb.

Ve Vídni sešli se 2. listopadu zástupcové všech zemských spolků učitelských bez rozdílu národnosti, aby pro společný požadavek úpravy služného dle posledních tříd státního úřednictva manifestovali. Sjezd přijal návrh, aby § 55. ř. z. z r. 1869 byl doplněn odstavcem: »Za takový nejmenší plat budiž považováno služné státních úředníků v XI., X., IX. a VIII. třídě hodnostní, kterého tito požívají dle stávajícího ustanovení zákona, a to jak se tkne služného i výslužného.« Mimo to usnesl se na projevu: »Učitelstvo rakouské očekává zcela určitě, že za přispění státu budou finanční poměry zemí tak upraveny, aby země mohly svým povinnostem oproti škole a učitelstvu plně dostáti.«

Zásluhou českých delegátů uplatněny byly na schůzi jazyky slovanské přes odpor předsednictva schůze, žádajícího, aby se užívalo výhradně němčiny. Slovanští delegáti učitelští užili příležitosti vídeňské schůze k předběžnému jednání o Svazu slovanského učitelstva, který se má uskutečniti na sjezdu v Praze.

UMĚNÍ.

O české grafice a jak rozšířiti její dílo. – Výstava Jansova a Holárkova. — Nové práce o Mánesovi.

I tento měsíc výstava francouzských impressionistů byla cílem mnohých a mnohých poutníků. Za to ostatní výstavy měly návštěvu slabší.

U Topiče byla výstava grafická, t. j. jenom ukázka z opravdové výstavy grafické, kterou svým časem uspořádá »Manes«, jenom úvod do ní. Ale stála za podívanou. Engelmüller, Hofbauer, Kalvoda, Kašpar, Kupka, Preissig, Stretti, Strimpl, Šimon, Švabinský byli zastoupeni. A přišla jako na zavolanou. Poplašné zprávy se rozlétly, že Němci mají být zcela pořouchle, tedy naprosto po neumělecku, zaopatřeni na naší akademii umění, a jeden z nich pro grafiku. Nebyl zbytečný ten poplach; na jmenování nedošlo. Ač výstava nebyla soustavná a ačkoliv někteří jen jedinou ukázku zaslali (Kupka, Preissig, Švabinský), bylo z ní přece vidět, že mohli bychom ne jedno, ale několik míst pro grafiku obsadit. A co zvlášť je milé a cenné, tyto vystavené listy nebyly ohlasy ani odlesky cizích listů grafických, nýbrž vystupují v nich čím dál tím jasněji silné a bohatě nadané originality umělecké. Kašpar, Preissig a Švabinský nalézají pro svá malebná vidění svůj zvláštní osobitý výraz, zrovna jako Hofbauer, Stretti, Kupka a Šimon.

Umělci grafikové jsou tu již, má už také toto umění u nás dosti přátel a bude jich míti mnohem více, upravíme-li jen trochu cestu, aby se k nim po ní snáze dostalo, a položíme-li dokonce na cestu hladké koleje. Mám na mysli náš venkov. Co intelligence máme na venkově, která nemůže každou chvilku si zajet na výstavu do Prahy ani si zřídit doma sbírku olejových obrazů a akvarelů. A ta intelligence prahne po osvěžení, po důvěrném hlubším rozhovoru, po tichém povznesení mysli. Přijde kniha — dobrá; porozprávíš v duchu, potěšíš se, pohádáš se, rozčiliš se atd., dle toho, jaká je. Ale stále jen číst se nechce, a nemožno také jenom číst. Po trošce harmonie touží duše, po trošce hudby. Otevřeš skříň a vytáhneš mapu. Jsou v ní lepty, dřevoryty, litografie. Kupoval jsi je po listě — 20 K, 25, 30 až 50 i 80 korun, to nejsou ceny krkolomné, když to není najednou — a hle, ani nevíš, a je v tvé mapě krásná sbírka původních českých grafických listů. Jak zkrášlíš, obohatíš, zjemníš a způvabníš si jimi chvíli odpočinku! Co nových jemných krás ve světě tyto intimní listy pozorovateli objeví a tak důvěrně!... Ale kdy se na venkov tyto listy dostanou? Až tam do toho směšně malého městečka k mladému intelligentu a jeho mladé paní? Je třeba, aby se někdo chopil rozšiřování tohoto vzácného, tak snadně přístupného a poměrně lacinému umění; ale je zároveň veliké přísnosti třeba, aby hrubou snahou výdělkářskou se tomuto umění všecek pel nesetřel. Přátelé grafiky ať se sdruží ve spolek, v t i c h ý spolek, jenž bude v stálém styku s umělci a bude z Prahy dodávat svým členům grafické listy v takovém pouze počtu, že čistota umělecké původnosti nebude setřena s nich hrubou vyděračností.

*

Po grafících Václav Jansa vystavuje u Topiče 72 zajímavé práce, většinou akvarely a oleje. Je to patrně část z rozsáhlého cyklu, jenž má zachytit především malebnost a architekturní krásu starých Čech a někde i přírodní jejich krásu. Po »Staré Praze« — »Staré Čechy«. (N o v é Čechy dodávaly zatím příklady odstrašující.) Je to rozhodně podnik pěkný a vážný. Se zálibou zadíváme se do těch krásných zbytků starého stavitelství našeho. Jansa dívá se na ně nejen jako malíř, ale také jako historik; maluje pečlivě věrný jejich obraz. Pokouší se také o pražské motivy, a tyto pokusy zasluhují povzbuzení. Neméně než devětkrát maluje Karlův most za různých dob denních a různého osvětlení. Některé dýchají už slavnostněji, ale ta slavnostnost musí býti mnohem vznešenější; jiné mají ještě trochu laciné effekty. Jistojistě nad Vltavou a nad oběma jejími břehy pražskými rodí se denně divuplná nádhera. Třeba přejemné »kultury oka«, podobné, jak si ji vypěstoval Monet, Sisley, Pissarro, a mocně zanícené duše, aby se otevřela této divuplné nádheře a stala se živým jejím zrcadlem.

*

V Rudolfinu byla zase výstava Emila Holárka.

»Pořádaje druhou výstavu svých prací, shledávám záhodným objasniti poněkud blíže neobvyklé její sestavení,« píše Holárek v katalogu svém. »Jest to kollekce prací do nejrůznějších, ano namnoze i protilehlých směrů oboru malířského spadajících, kterážto různost nemá však příčinu svou v nekonsekvenci tvoření, nýbrž ve zvláštním poměru, v němž se jako

umělec k veřejnosti nalézám... Na první výstavě byl výbor z děl, jež jsem tvořil takřka v úplné odloučenosti od světa na samotě, nestýkaje se se světem uměleckým, zahrabávaje se do četby klassiků i děl vědeckých a užívaje ve chvílích oddechu jako náruživý lovec krásy přírodní v plném slova smyslu. Jsa od přírody ku snění nachýlen, mohl jsem se za těch okolností cele v sebe uzavříti; a život a společnost, jež mi zmizely z obzoru, zjevovaly se mi v reflexi vzpomínek. Dojmy v samotě s nikým nesdělované utvářily se postupem v díla, jež nedala se všude vázati formou, vymykala se vlastnímu malířství a brala na se podobu cyklů kreseb... První z nich, »Reflexe z katechismu«, jsou po většině z paměti kreslené, neboť jsem je tvořil v době, kdy po velmi časném opuštění akademie v nedostatku pekunierním jsem již po léta kreslil bez pomoci modelů a nejpotřebnějších pomůcek. Proto mluví více stránkou citovou a myšlenkovou, nežli se mohou honositi formou. V »Noci« a »Snu«... přišel jsem poprvé do rozporu s komposicí a modelem... V ten čas však byl postup můj na vytknuté dráze úplně zaražen. Ačkoliv po prvním mém vystoupení přijato bylo mé snažení od části veřejnosti velice příznivě, ba snad až příliš shovívavě, nastoupila pak úplná reakce. Připadá mi, že veřejnost pražská s mladší uměleckou generací a kritikou v čele chtěla mně zamezit další působení jako umělce... Tak, stále více hmotně ubíjenému, objevovala se mi možnost mého těžkého úkolu na základě vážného studia dle přírody stále vzdálenější a viděl jsem stále blížiti se nutnost, buď opustiti svou vlast nebo své vážné cíle, a vzíti útočiště ke krajinkám a kyčům... A nebýt mé železné vůle a mecenáše svobodného pána Lanny,... byl bych zcela zanikl.«

Tato žaloba a obžaloba není vesměs správná a místy je zcela nesprávná. Všichni uznali, ba až přechválili, opravdový talent autora »Reflexí z katechismu« pro jejich stránku citovou a myšlenkovou, jak Holárek sám přiznává, nemohli však o nich říci, že »se mohou honositi formou.« Ale další cykly už nemají té silné stránky citové a myšlenkové; nechytají. A toho Holárek nevidí. Nechce hledat vinu v sobě. Omyl to jest s jeho strany — a taký omyl by mohl býti osudný — když myslí, že veřejnost pražská s mladší generací a kritikou v čele chtěla mu zamezit další působení umělecké (!). To je nesprávné a nespravedlivé. J e h o chyba byla, že se tak zcela oddal jen chaotickému »snění«; že »život a společnost zmizely mu z obzoru a zjevovaly se mu jen v reflexi vzpomínek«; že tyto sny a reflexe nezdisciplinoval v jasné a přesné myšlenky, že jim nedal pevnou myšlenkovou strukturu, že ponechal je ve stavu chaotickém; následkem toho že i formálně jeho cykly jsou nevyzrálé, je v nich spleť linií, ale ona se nesplítá a nesplývá v harmonii, v hudbu linií; že jest i jednotvárnost v jeho komposici, sklon do šablony: snící postava uprostřed skoro všech obrazů v cyklu »Ave Fatum Imperator!« a rovněž postava matky ve »Snu první matky« opakují se jako nápovědova budka v každém aktu. J e h o chyba to byla, lpěl-li až tak příliš přissát na slovech kritiky, myslil-li při své práci už na to (ani věřit tomu nechci), co kritika řekne. Přísnější než nejpřísnější kritika musí být umělec sám na sebe. Což pak tvoří ne proto, že tvořit musí, že chce se vysloviti všecek, že chce v sobě přerodit svět — ale pro kritiku? Což netvoří pro radost a upokojení svého

nitra? Co je mu do lidských řečí? Ať vzpomene si, jak Goya, Rethel, Mánes komponovali své cykly, a udeří se v prsa... Zatím však Holárek upadá hlouběji a hlouběji do chyb, ba do nechutenství. »Opustiti svou vlast nebo své vážné cíle«! »Vzíti útočiště ke krajinkám (!) a kyčům«! Opustili Mánes a Smetana, velikáni, svou vlast, když jich tu nepochopovali, či snížili se ke kyčům a na podomní obchodníky?... Toto vyšinutí s kolejí třeba omluvit rozčilením. Je strašně nerozvážné. Do pravých kolejí může opět uvésti Holárka jenom jeho »železná vůle«, o níž na konec se zmiňuje. Ona ať ho odtrhne od úst obecenstva a navrátí jemu samému: »Vejdi do srdce svého a zavři za sebou dvířka!«

*

Ve »Volných Směrech«, právě dokončených v čísle 7.—10., vyšly »Glossy k dílu Josefa Mánesa« od Fr. Žákavce, krásně psané. Rozbírá v nich mánesovské merveilleux; Mánesovu idyllu rokokovou; idyllu dětskou; idyllu mateřskou, betlemskou; svět rukopisů; českou idyllu prvokřesťanskou; svět biblický; idyllu selskou. — V »Díle« zase Emil Edgar uveřejňuje nově objevený obraz Mánesův »Utonulý« a připojuje několik zajímavých poznámek k jeho životu a dílu. *T.*

LITERATURA.

Krásná:

Karel Horký: Když vesla vypadnou... Verše. (Nakladatel B. Kočí.) R. J. Kronbauer: Sedmá velmoc. (Nákladem Máje.) Pierre Loti: Spahi. (Le roman d'un Spahi.) Přeložil Jaromír Nevole. (Z cizích literatur IV. Nákladem Máje.)

Sbírka veršů p. Horkého je zoufalou zpovědí, zdánlivě bezútěšnou; i melancholicky zbarvená erotika, i sentimentální vzpomínky blahých chvil ustupují ke konci cynickému úšklebku. Nemocná duše se vypořádá se světem a život se jí mění v nemocnici: společnost je stižena nákazou, příroda je tuberkulosní, láska je halucinací, a vládnoucími mocnostmi jsou prostituce, hlad a sprostota. Tyto dojmy nalezly u autora adekvátní výraz. Nenáleží k oněm, kteří způsob, jak na ně působí životní děje, se snaží parafrasovat nebo umělecky přehodnotit; není také z básníků, u nichž slovní reakce na vnější podněty podstatně by se lišily od obvyklé, logicky zdůvodněné, temperamentně projádřené odezvy na urážku a vyzvání; pan Horký nesdílí se s některými moderními českými satiriky o zálibu v narážkách a dvojsmyslných úslovích: jeho označení bývají až příliš jednoznačná; brutální jako věci, které označiti míní; otevřená a bezohledná, jak dovoluje naše mateřština se svou dávnou — staročeskou, snad i českobratrskou — nadávkovou tradicí a se svou znamenitou schopností, na vulgární popud ještě sprostěji odpovídat. Ale ve verších p. Horkého nepůsobí mluva, leckde úmyslně triviální, rušivě. Dokresluje podobným asi způsobem, jako u p. Gelnera, nihilistickou náladu; je za jedno s jeho roz-

vráceným životním nazíráním, tak nemilosrdným ve svém roztříštění. Tulácká ironie, bolest psanců, bída skeptiků, zahořklost zklamaných revolucionářů nebývají vybíravé ve volbě slov.

Co p. Horkého veršům dodává zvláštní síly, jest překonané očekávání — snad velké životní katastrofy, snad velké společenské revolty, snad náhlého příští milostivé nirvany — očekávání čehosi tajemného; ovšem, víra ta klame: Francie se nevzňala než v básníkově vidění, Rusko tupě odpočívá po dokonaných massakrech (»Dokypěly samovary«), a, abych užil jednoho z autorových nejmocnějších obrazů, smrtící vlna, jež hrozí zatopiti svět, spokojí se, vyvrhnouti na břeh leklou rybu. Ale ona víra, byť zklamaná, byť nepřiznávaná, povyšuje autorovy invektivy; je příliš neurčitá, dusná, sužující ve své nejistotě, aby snad veršům vdechovala sebe menší radost a naděj. Od nepravděpodobnosti jejího vyplnění odrážejí se jednotlivé autorovy šlehy se zvukem dvojnásob bolestně se zařezávajícím. Drastický naturalismus některých momentek ze života nevěstek a jiných společenských pariů (»metařů«) rýsuje se na pozadí ztracené víry v revoluci; je to »zcela všední obraz, bezmála už otřepaný«, co podává se v líčení velkoměstské bídy pařížské a předměstské stísněnosti pražské, obraz, o jehož jednostrannosti či zbytečnosti autor snad kdysi byl přesvědčen. Dnes konstatuje správnost svého pozorování a pessimisticky vyvozuje odvěkou nutnost bídy a zvrhlosti.

Jako sociální, tak jsou i přírodní obrazy barvy šedivé, bezvýjimečně šedivé. Kdysi — kdesi — prý — jsou cesty zjasněné; jako zvěst z pohádky, jako marné lákání vynoří se vzpomínka na volnou přírodu: »slunce tam svítí!« Nálada p. Horkého veršů jest ve shodě s jinou scenerií: s vápencovými Alpami na př., o nichž mluví, a jichž zmrtvělost přenáší na sebe a na své oči; přechod z říše živoucích organismů k ztuhlé existenci mrtvé hmoty je zachycen v některých slokách (»Ve chvílích zkamenělých«); a do šesti strof básně »Den« je vložen básníkův smutek se svými říjnově šedými odstíny, se svou nenávistí vůči životu, se svou erotickou tragikou, se svou nevkusnou drastičností: tu jsou vyjádřeny jednotlivé složky pessimismu co nejjednodušeji a nejintimněji, beze vztahu k sociálním nespravedlnostem, bez preciosního stavění na odiv životního ruinu.

* * *

Sedmou velmocí, jak známo, je žurnalismus. Přes tucet článků, jež p. R. J. Kronbauer spojil pod tímto názvem, hlásá chválu novinářského stavu, ač nutno doznati, že velmocenským právě jeho postavení nezdá se býti dle autorových referátů. Jsou to dosti nestejnoměrné články, brzy zábavně poučné, brzy jednoduše nudné, bez poučení, asi takové, jako dopisy o cestách potentátů, lokálky o nešťastných sebevrazích, illustrace Pražského Kurýra, jehož měřítka se autor občas přidržuje, jako »sólokapři«, jež zná duchem kořenit a stilisticky vykuchávat, jako novinářské kachny, jako hejlové a jiná redakční fauna. Představte si zažloutlé noviny, z nichž některé partie, dávno pozbyvší aktuálnosti, jsou vystříhány, k výstřižkům nahoře i dole přilípnut proužek s osobními poznámkami, doprostřed vepsáno něco sentimentality z dob krále Holce, celek nasazen do rámečku červenobílého: zájem, určovaný našimi poměry, sáhá od našeho velkého

Bozděcha po našeho velikána Mošnu, pozornost od sensační popravy zločincovy po sensační vylíčení sensačního duševního převratu, geografie od Liberce po naše východní Atheny (to je totiž Chrudim), a v centru této novinářské vědy jest maloměstská Praha a v jejím centru redakce a v jejím centru stolek, na němž s proklínáním a s nasazením všech sil za tuhé nejúpornější námahy vyrábějí se světodějné zprávy od zástupců sedmé velmoci.

* * *

»Román o Spahim« patří k starším pracím Lotiovým. Vnějším dějem neliší se mnoho od románů, pokládaných za jeho nejvýznačnější, na př. od biografických kronik o Bretoňských námořnících, o bratru Yvesovi nebo islandském rybáři. Tam jako zde jest řeč o politování hodném životě výjimečně krásného vojína, jenž vedle svých vynikajících vlastností má nebezpečné sklony, ohrožující jej záhubou. Zde není to náchylnost k alkoholismu, ani tajemný svazek s mořem, jenž uspíší Spahiho smrt, nýbrž přístupnost dojmům a nedokončené kvašení krve. Vedle vratkého duševního základu ohrožují jeho existenci vnější podmínky: těžká služba na vojně, horké podnebí africké, pokušení dravé jižní smyslnosti; co se prvého z těchto vnějších zkázonosných důvodů týče, brojí Loti — mezi řádky alespoň — proti sociálním nespravedlnostem, při druhém vyznává svou deterministickou víru, při třetím stopuje umrtvující účinky slepé pudovosti. Vylíčení prostředí jest věnována nejpozornější píle — lze tu vskutku mluviti o pozornosti a o píli, o úmyslnosti vzbuzovati náladu, o hromadění fakt a detailů, cizích jmen a geografických údajů; v kumulujícím výčtu zvláštností a příhod neméně než v chladném popisování ohyzdných scén, mučení, hnisajících mrtvol, ošklivých tváří, hlásí se asi technika flaubertovská; z bedlivých referátů o krajinářských půvabech a nevšedních koloritech mluví zájem literáta, jenž spolu jest malířem; zdůrazňování exotických zvyklostí a neevropských scenerií prozrazuje cestovatele, jenž ostatně upozorňuje leckde i na to, že některé krajinné passáže mohly by býti odmyšleny od milieu senegalského a skoro beze změny umístěny někde v našem mírném pásmu; poznámky posléze, jež tropické kraje uvádějí v obvodu s praehistorickými poměry zeměkoule, svědčí o snaze, poetické tušení nějak vědecky podepříti. Dojem, jehož se autor všemi těmi pomůckami domáhá, jest, vzbuditi v čtenáři představu o nekonečnosti afrických plání a žhavosti tamního slunce; slova jako nekonečný, nedozírný, obrovský, moře bez vody, pláň bez hranic, vracejí se co chvíli. Jiný Lotiův román má dle jeho vlastních slov vyjádřiti ‚velkou tu monotonii moře', zase jiný má za účel sděliti představu o jednotvárnosti života harémového: v románu o Spahim jest zachycena monotonie, působená tropickým žárem. — Autorovi na tom záleží, ukázati, jak i »proklatá« země africká, v níž dokrvácí tolik mladých životů a jež vzbuzuje z počátku odpor, úzkost, záští, dovede připoutati k sobě svými zhoubnými krásami a vnuknouti svým nezvaným francouzským civilisovaným hostům lásku. V sužujících erotických zápletkách i v úzkostlivém údivu nad cizí přírodou utkává se kultura s divošstvím a nedisciplinovaná příroda odnáší pravidelně vítězství. Prostředky, jichž Loti užívá k stupňování exotického dojmu, jsou několikeré. Jednak se uchyluje k technice naturalistické, když

za příčinou kontrastu mezi popis afrického života a tropické přírody vsunuje jednoduché lidské dokumenty jako dopisy francouzské matky a nevěsty: tu bezprostřední styk všedního života s líčením výjimečného prostředí má uvést na pamět zvláštnost látky; jindy svoje úryvkové, denníkové záznamy upravuje v lyrickou prosu, vyzdvihuje na způsob refrénu či leitmotivu některý údaj časový, opatřuje jej výkřičníkem a opakuje v pravidelných pausách třeba »poledne!«, »máj!«, anebo dává tuto rhetorickou úlohu zastupovati celé větě, buď v původním, nepřeložitelném textu, čímž chce vzbudit suggesci smyslového rozpoutání (»Anamalis fobil!«), či v symbolisujícím dvojsmyslném významu, jako »Jean, vejdi mezi nás! Jean, vejdi mezi nás!« Ale v momentech nejvyššího napjetí selhává Lotiova schopnost názorného vystižení přírodních a erotických výjevů. Jest v tom nejen stilistická pomůcka, nýbrž přiznání meze malířsko-básnické výraznosti, jestliže u tohoto autora, jenž v jedné z posledních svých prací mluví o »svých chtivých očích, blouznících po barvě«, a jenž v tolika pracích a s velkou názorností též na některých místech románu o Spahim líčí kontrasty světelné a kouzlo odstínů, čteme ku konci prvého dílu uvedeného románu, že k vymalování vášnivé scény přírody a lásky »bylo by třeba vzíti barvy tak žhoucí, jakých nemá žádná paleta — užiti místo nich zvuků, šumotu a pak zase ticha — užiti všech Senegalských vůní — vzíti bouři a oheň — světlo a temnotu;« kondicionál obyčejně vyjadřuje touhu a touha pravidelně zastupuje neschopnost či nemožnost. V tomto případě vyjadřuje závistivou touhu, moci vyjádřiti své dojmy přímo, bez okliky přes slova a přes představy, jednoduchým počitkem zrakovým jako malíř, sluchovým jako hudebník; ti z moderních cestopisců, kteří vládnou pérem lépe nežli štětcem, vyjadřují — od Goethea po Lotiho — tuto závist chovanou vůči jednodušší a úspěšnější výraznosti umění malířského. *O. F.*

Poučná:

Al. Mrázek: O nauce vývojové. Tomáš Šílený: Řecké starožitnosti. Dr. Frant. Groh: Jak studovati klassickou filologii? Jean Kelsky: Charakteres hominum et orbis pictus. Georges Renard: Má-li člověk svobodnou vůli. Přeložil Václav Černý. N. J. Karějev: Úvod do sociologie. Přeložil Richard Černý.

Al. Mrázek: O nauce vývojové. V Praze. J. Otto, 1907. Stran 156. Autor zabývá se námitkami proti nauce o vzniku jedněch zvířat a rostlin z druhých. Zamítá myšlenku, že by theorie ta dnes upadala, neboť má pořád ještě pramálo přímých odpůrců, ani nejmodernější theoretikové vývoje nepopírají. Neuznává výtky, že myšlenka jest jen hypothesou, neboť i proto koná platné služby, zmiňuje se o nedostatcích palaeontologických, odsuzuje Haecklovy rodokmeny; neuznává, že by histor. badání bylo méně cenné než exaktní a dokazuje, že jsou případy v biologii, kde nelze se obejíti bez historického výkladu. Vývojová theorie nesmí se zastavit u člověka, jak někteří chtějí. Pak podává dějiny darwinismu, výklad Dar-

winova učení, chyby jeho nauky, jedná o Lamarckovi a Weismannovi, o dědičnosti nabytých vlastností a o moderních pokusech křížení i o mutacích.

Jednou věcí autor výklad čtenáři značně ztížil. Zná všechny tak četné slabiny vývojové theorie a ukazuje pro každou až příliš velké pochopení, ale z toho, myslím, na konec vyjde, že si čtenář těžko vybere, co jest tedy doopravdy správného na celé theorii. Uvádím namátkou: autor praví, že většina přírodozpytců jest pro descendenci, ale hned uvede, že ovšem consensus omnium ve vědě neplatí, nebo pojedná o vývojových řadách, t. j. o hypothetické posloupnosti tvorů, jak jedni z druhých povstávali, ale dodá, že nevíme, kterým koncem řada začala (t. j. jakoby se řeklo, že známe dějiny husitství, ale nevíme, jdou-li od Husa do bitvy u Lipan či obráceně). Nevím, ale zdá se mi, že velmi mnohý vyčte z práce, že dnes vývojové theorie v úpadku jsou, třebas autor to popíral. Je vidět, že autor se bojí, že opuštění vývojových theorií znamená návrat k bibli, a tomu se rozhodně brání — ale musí nastat ten návrat? Před Darwinem přece také nevěřili v bibli, a nevěděli o přerodu forem. Ostatně, autor to v jiné formě sám povídá. *R.*

Tomáš Šílený: Řecké starožitnosti. Druhé rozmnožené vydání s 32 obrazy. V Brně, 1906. Nákladem vlastním. Cena 1·60 K.

Urputný a vášnivý boj proti klassickému vzdělání, který dnes se vede často od lidí, jimž je kultura řecká a římská věcí docela neznámou, boj, jenž není prost ani hyperbol ani logických subrepsí, má též své dobré a světlé stránky a účinky. Přivodil změnu učebné methody, jež místo grammatiky a slovíčkářství teď hlavní váhu klade na věcnou stránku klassiků a ducha antické kultury, plné krás a půvabů, přivodil též změnu komentářů a obrovskou literaturu odbornou, jež zdůrazňuje právě reální stránku četby a ukazuje, jak by bylo lze procítiti a produševniti školní četbu starých autorů. Je vskutku zahanbující přiznání, že právě v tomto odboru naše literatura je chudá: nemáme úplných dějin starého umění, nemáme moderně psaného a vědecky zpracovaného obrazu starožitností, moderně psané mythologie a dějin kultury vůbec. Proto tím záslužnější je spisek Šíleného, určený sice především pro potřeby školní a shrnující lapidárními rysy to, co dosud roztroušeně a při různých příležitostech podává se v nesoustavných výkladech a poznámkách. Je tu stručný, ale přec obsažný obraz života veřejného i soukromého, řeckého náboženství i mythologie, řeckého umění výtvarného, zvláště sochařství. Obrázky, volené s pedagogickým taktem a prozrazující ruku obratného praktika, výborně přimykají se k stručným slovům textu.

Autor projektuje jako doplněk atlas názorných obrazů dle vzoru Cybulského Tabulae. Byl by to doplněk záslužný, ale především bychom si přáli, aby mu bylo umožněno spisek svůj rozšířiti a doplniti též pro kruhy nejširší: klidný a proto tím přesvědčivější stil autorův by dojista rozptýlil leckterý předsudek a osvětlil kulturu, jež přes všecku skepsi jest a zůstane trvalým základem naší vzdělanosti. *Kd.*

Dr. *Frant. Groh*: Jak studovati klassickou filologii? V Praze. Bursík a Kohout. 1907. 50 h.

Studium na filosofické fakultě není, jak známo, tak reglementováno a upraveno do jednotlivých ročníků, jako jest tomu na jiných fakultách. Jsou v tom mnohé přednosti a skutečná akademická volnost, ale s druhé strany má nedostatek pevného učebného plánu také své vady, hlavně tu, že počátečníci, nemajíce direktivy ve svém studiu, mnoho času promarní tápáním a hledáním pravé cesty. Jeví se tudíž zvláště na této fakultě zvýšená potřeba, aby nově nastupujícímu posluchačstvu upřímně a věrně bylo vyloženo, jak si mají studium své zařídit a rozděliti, co jim může dáti universita a seminární cvičení a co nutno doplniti domácím studiem.

Spisek prof. Groha, vzešlý z jeho úvodních výkladů, jež předesílává na počátku cvičení proseminář pro klassickou filologii, jest výbornou informační knížkou, jež je psána bez odporu prakticky a při vší své stručnosti obsažně: není tu opominuto ničeho důležitějšího, co třeba vědět, je docela otevřeně upozorněno na obtíže a složitost studia, jakož i na to, čemu vedle klassické filologie je věnovati hlavní pozornost. Ale jsou tu také leckteré pokyny, které budou s prospěchem i nefilologům; tak jmenovitě důrazně — a dojista právem — autor ke konci své knížky varuje absolventy fakulty, aby před zkouškami nepřijímali míst suplentských nikde a za žádnou cenu: byla by dojista smutná statistika, kdyby bylo lze zjistiti, co lidí, často velmi snaživých a nadaných, jen tímto způsobem zapadlo neb docela minulo se s povoláním.

Bylo by si přáti, aby také v ostatních oborech dostalo se českým akademikům podobných informačních spisků, jež by byly psány tak poctivě a upřímně. *Kd.*

Jean Kelsky: Charakteres hominum et orbis pictus. S přílohou 10 obrazů na 1 tableau. Nákladem vlastním. 1·50 K. Obrazy maloval dle idei a slov autorových Fr. Ženíšek ml.

Spisek, v němž patrně jest daleko více dobré vůle a ideálního zanícení pro reformu školní, než praktické znalosti a odborných zkušeností, chce ukázati, že dětem našim nedostává se ve školách dosti praktického vzdělání pro život v tom směru, že se nenaučí poznávati povahu svou i cizích lidí. Kelsky proto chce do škol všeho druhu zaváděti zvláštní povahovědu či lidoznalství, v níž by se mládež vzdělávala již od 10. roku a jež by ji naváděla, jak určovati povahu člověka i národa dle vlastností fysických i morálních. Autor, pokud z neurovnaného a často příliš mnohomluvného výkladu je patrno, sní dokonce o nějaké nové pedagogice budoucnosti, jež by kladla základy pravé národní individualitě a spolu pacifické, vychovatelské vědě, sestavené na základě všeobecných zákonů duševních. Proto se tu na pěti »zrcadlech« povah lidských v podobě allegorické předvádějí mravní ctnosti a vášně lidské a obrazy se »vykládají« širokými definicemi a popisy, plnými abstrakt a attributů.

Ale bohužel praktické provedení myšlenky, na níž jest bez odporu mnoho pravdy, dostalo se na scestí: to, co tu Kelsky podává, není dost jasné, ani domyšlené, ani přesné tak, aby mohlo proniknouti vskutku do kruhů lidových, tím méně, aby se mohlo státi majetkem národa, jak si přeje autor, jenž, ač neodborník, správně vytušil bolavé nedostatky naší školy. Jeho idealismus nás dojímá, ale nepřesvědčuje. *Kd.*

Georges Renard: Má-li člověk svobodnou vůli. Přeložil Václav Černý. Nákl. B. Chrastiny v Náchodě. Cena 1 K.

Je to kniha nikoli nová, ale látkou i formou, a to třeba při Renardově knize zvláště podotknouti — stále zajímavá. V několika kapitolách rozebírá přístupnou formou problém determinismu a indeterminismu. Předně osvětluje rozdíl mezi determinismem a fatalismem, který se s ním často úmyslně zaměňuje. Renard vidí ve sporech o svobodu vůle vlastně hádku o slovo; podává negativní důkaz ve prospěch determinismu, pro nemožnost charakteru na základě svobodné suverenní vůle a jiné absurdnosti, ze svobody vůle vyplývající. V další kapitole promlouvá autor o vlivu determinismu v dějinách a v sociologii, obrací se proti tvrzení o bezprostředním vnímání svobodné vůle vědomím, odvolávaje se k filosofům-deterministům, a klade proti sobě výrazy »svoboda něco činiti« a »svoboda něco chtíti«, které se přečasto zaměňují a ve spor a zmatek uvádějí. Čtvrtá kapitola je věnována problému svobody vůle a determinismu, jak se jeví v poměru k morálce. Renard u odpůrců velmi zhusta setkává se s tvrzením, jako by determinismus popíral veškeru moralitu. Na základě podrobných rozborů dospívá k názoru opačnému, dle něhož ne determinismus, ale indeterminismus poráží a zvrhuje morálku. Z indeterminismu vyplývá Renardovi logicky jednání zbavené všeliké hodnoty mravní, nesmírná pýcha u ctnostného člověka a neukojitelné záští a mstivost proti vinníkovi, zbytečnost trestů, nedostatek charakteru a j. V námitkách odpůrců proti determinismu, jako by snižoval lidskou důstojnost, zaváděl revoluční směry do společnosti a podporoval zločinnost, vidí Renard policejní denunciace a staví je do pravého světla. Zvláště pěkná stať věnována je významu determinismu ve výchově a v kriminalistice. Konečně má Renard nejpádnější důvod proti svobodě vůle v životní praxi všech jejích zastánců. Neboť odpůrcové determinismu ve vědě, v kritice a v celém životě přijímají jej jako nevyhnutelný základ.

Celkový ráz knihy je zajímavý a zvláštní. Autor nechce problém svůj řešiti na základě učeného aparátu filosofického, ale tím není řečeno, že by jej projednal způsobem povrchním. Naopak analysa dilematu provedena do nejjemnějších a nejsubtilnějších odstínů; populární ráz její tkví jenom ve výraze, nikoli ve věci. Mimo to vane celou knihou neobyčejně milý humor v přerůzných kadencích. Je sarkastický jako Rabelais, je voltairovsky kousavý a sžíravý. Ironie a sarkasmus namířeny jsou hlavně proti theologii a to theologii katolické — proti Římu. Radikální převraty ve Francii za poslední doby v poměru církve a státu namnoze překvapovaly. Kdo čte Renardovu knížku, neubrání se pocitu, jako by viděl kmitati mohutné plameny budov zpuchřelých věky, hnilobou.

Překlad český pořízen je vzorně; je lehký, prostý, jako je celý duch knihy, na mnoha místech překážky jazyka francouzského, které právě u Renarda hříčkami slovními, žerty a j. nejsou malé, překonány s mistrnou hravostí. Překlad důstojně se řadí k jiným pracím p. uč. V. Černým do češtiny přeloženým (Janet, Lavisse a j.). *O. Ch.*

N. J. Karějev: Úvod do sociologie. Z ruštiny přeložil Richard Černý. V Praze. Nákladem J. Otty. 1907. (Světové Knihovny sv. 600, cena 20 haléřů.)

Ve spisku sloučeny jsou tři články, vzniklé patrně za různých dob. V prvém vytýká se postavení sociologie v systému věd jakožto disciplíny »humanitární« (my říkáme duchové), jež studuje různé stránky organisace lidstva. Pak je tu otištěna řeč, kterou měl Karějev ve schůzi Historického spolku při petrohradské universitě dne 18. února 1898 na oslavu stoleté památky narozenin Aug. Comtea, a v níž vylíčil zásluhy jeho jakožto zakladatele sociologie: Comte prý sice nevytvořil sociologie, dopustil se v systému svém mnohých omylů, má cenu dnes již historickou, ale i to jest velikou zásluhou, že sociologii založil. Kniha jeho jest prý z nejgrandiosnějších pomníků lidského rozumu, obdivuhodná již pro samou smělost pojetí, neboť Comte podjal se úkolu, na který vůbec nestačí síly jediného člověka. Třetí, nejdelší a nejhlouběji založený oddíl jedná o hlavních směrech a nynějším stavu sociologie. Karějev ovšem ani tu nevyčerpává thematu úplně, nýbrž spokojuje se, že upozorňuje na čtyři hlavní směry, organickou školu (Spencer), směr darwinovský, sociálně psychologický a ekonomicko-materialistický (Marx), a že připojuje ihned své kritické poznámky: ani domnělými všeobecnými zákony jevů organisace, ani všeobecnými zákony života druhového nemůžeme objasniti všech zjevů sociálních, kdežto zase oba poslední směry přihlížejí jednostranně buď jen k faktoru psychickému neb materiálnímu. Konečně vyšetřen úkol národnostního momentu v literatuře sociologické, který prý nesluší přepínati, uvedeny hlavní časopisy a společnosti sociologické, jakož i naznačeno, jak se pravděpodobně bude sociologické badání vyvíjeti v budoucnosti, osvobozujíc se více a více od starých tradic a vymezujíc svůj obor vědění proti ostatním disciplinám stále přesněji.

Jak patrno z tohoto běžného přehledu, úvod Karějevův nezmiňuje se ve své stručnosti o mnohých otázkách, jež vyložiti bývá právě úkolem úvodů: stačí pro srovnání všimnouti si jen známých článků prof. Masaryka v Naší Době VIII. neb Úvodu do sociologie od Em. Chalupného. Přes to vítáme překlad spisku, zvláště proto, že je aspoň malou ukázkou z velmi bohaté ruské literatury sociologické, která jest na západě Evropy téměř neznámá; snad knížka tedy bude raziti cestu některému většímu spisu dalšímu, jenž by ukázal právě ruské řešení sociologického problému. — Překlad čte se plynně. *Kd.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Katolíci v Německé říši konali letos svůj 54. všeobecný sjezd koncem srpna ve Würzburgu, s programem, který se stal již skoro tradičním, za velikého účastenství, s obvyklou okázalostí (průvod dělnictva, studentská slavnost atd.). Z programu zajímá pozorovatele mimostojícího způsob, jakým letos poprve byla projednávána »římská otázka«. Od zabrání papežského Říma Italií jest římská otázka, čili

otázka světského panství papežova jedním z programových pilířů politického klerikalismu. Na žádné větší schůzi nechybí resoluce, dovolávající se práva církve na obnovení papežského státu, se stereotypním odůvodněním: katolíci všeho světa znova prohlašují nárok na to, aby nejvyšší hlava jejich církve, papež, požíval plné a skutečné neodvislosti, která je nezbytnou podmínkou svobody a neodvislosti církve; tuto svobodu a neodvislost pak mohou pokládati za zaručenou teprve tehdy, když se uskuteční takový stav, s nímž by papež mohl projeviti souhlas.

Letošní sjezd se vystříhal v přednášce příslušné, v resoluci i v debatě veškeré politické manifestace a přijal mlčky tuto změněnou taktiku svých vůdců, na kterou jistě měla vliv předchozí dohoda s vatikánskými kruhy. Sjezd se letos spokojil s ujištěním věrnosti k papeži a s přípravami na jubileum 50letého kněžství papežova, hlavně finanční úpravou dávky t. zv. petrského haléře.

Příslušný odstavec resoluce zní: »... zájem neodvislosti a svobody církve a papežské správy naléhavě vyžaduje, přetvořiti obvyklý petrský halíř na krytí běžných potřeb svaté stolice v pravidelný, každoročně opětovaný dar, jenž by jí umožnil vyhověti všem požadavkům církve plnou měrou.«

Usneseno oslaviti jubileum papežské r. 1908 poutnickým vlakem do Říma, slavnostmi po celé říši, dary kostelního nářadí chudým církvím a jmenovitě zvýšením petrského haléře, jenž musí dostoupiti výše aspoň 3 milionů, poněvadž vláda papežská potřebuje ročně nejméně 6 milionů přese všecku šetrnost.

Tato změna stanoviska v otázce římské je důležita. Klamal by se ovšem každý, kdo by se domníval, že to znamená resignaci na nároky po půlstoletí stále opakované. Mně jest jisto, že změna jest jen taktická, ne zásadní, dočasná, ne trvalá. A nechybím asi mnoho, když řeknu, že příčinu její dlužno hledati ve vnitřních politických poměrech Německa, v postavení katolického centra ku vládě. Vůdcové katolické politiky v Německu patrně dovedli přesvědčiti samy nesmiřitelné kruhy kolem Vatikánu, že bude výhodnější, takticky radnější, prozatím nemluviti o tom, co neradi slyší nejen v Quirinále, ale též v Berlíně. Není pochyby, že katolíci obnoví svůj požadavek státní suverenity papežovy, jakmile doba bude vhodnější.

*

Na würzburském katolickém sjezdu mluvilo se také o Rakousku a o Čechách. Měli tam hosta z Prahy. Hrabě Gallen, jinak P. Augustinus z emauzského kláštera, předkládal a na srdce kladl shromážděným práci a potřeby »Spolku sv. Bonifácia«. Řeč jeho zněla značně sebevědomě: konstatoval bankrot celého hnutí Pryč od Říma; od r. 1901 ubylo prý přestupů o celou třetinu (odkud tohle má, není nám jasno: úřední statistika ministerstva kultu, jejíž číslice za rok 1906 jsme uvedli jednou v předešlém ročníku, svědčí o stavu opačném!). Ztráta katolické církve od počátku hnutí prý jest na 30.000 duší (úřední statistika čítá

přes 42.000). Se zvláštním zadostučiněním konstatoval Gallen sblížení bývalého vůdce losvonromského s křesťanskými sociály.

Tento nepřítel, hnutí Pryč od Říma, jest tudíž učiněn neškodným, nebo aspoň prohlášen za neškodného (neboť, jak patrno, užívají klerikálové v cizině jako u nás doma stejné taktiky: před svými zlehčovat nepřítele, ale přes to neupadají v chybu svých protivníků, nýbrž pracují proti němu přec a ze všech sil).

Za to však vyrůstá prý církvi katolické v Čechách nový odpůrce: Volná Myšlenka, která organisuje boj proti církvi a agituje pro bezkonfesijnost, jmenovitě mezi Čechy. (Sjezd würzburský byl konán ještě před kongresem Volné Myšlenky v Praze.) Proti tomuto nepříteli pomůže prý jen zvýšené úsilí v duchovní správě a činnost apologetická. Že musí pomáhat také denunciace, konfiskace, vůbec světské rámě, to se asi nehodilo pro veřejnost sjezdovou a veřejnost cizí vůbec, neboť sjezd letošní byl zase velice mírumilovný a neobyčejně snášelivý. Výslovně bylo prohlášeno, že na kongresu se nemá ozvati ani jediné urážlivé slovo proti názorům »našich bratří u víře od nás oddělených«; neboť »katolíci nikdy nebojují proti bloudícím, nýbrž vždy jenom proti bludům«.

Sjezd se přihlásil k papežskému Syllabu, ve kterém vidí štít na ochranu jedině pravé církevní konfese, prakonfese.

Na kongrese se súčastnil též katolický spolek učitelů, při němž je zajímavá statistika jeho členstva: všech katolických učitelů v Bavorsku je nad 10.000, z nich je členy katolického spolku pouze as 300; ale za to má spolek 3000 čestných členů duchovních.

O školství jednalo se obšírně a důkladně, od universit až po obecnou školu, všude má se uplatniti katolický duch, neboť »katolický názor světový jediný může dáti uspokojivou odpověď na nejvyšší a nejdůležitější otázky lidstva«. Proto musí »obecná škola býti vybudována na katolickém názoru světovém . . . neboť jenom katolicimus určuje pravý cíl národní školy.«

Také vnitřní práci věnoval kongres přirozeně svou pozornost, doporučoval péči o mládež na vojně, o přistěhovalé dělnictvo ve velkých městech, práci mezi vystěhovalci, zdůrazňoval důležitost hnutí zdrželivosti, doporučil dámský spolek ku podpoře studentek, prohlásil se za příznivce křesťanského umění; zaujal stanovisko v boji proti veřejné nemravnosti, měl na zřeteli sociální nedostatky a snahy po odpomoci.

*

Politické utrpení uherských Slováků je provázeno násilnostmi církevními. Nedávné krvavé události v Černové jsou svým průběhem v živé paměti, hodí se také touto stránkou jedině do denního tisku. Měsíční přehled musí zaujati jiné pozorovací stanovisko: ptáti se po příčinách, hledati soustavu a sociologické zákony, po případě též odpomoc. Důvody čistě politické vymykají se z rámce našich úvah, ale církevně politický systém do něho spadá.

Se slovenské strany ozývají se oprávněné stesky na nespravedlivost národnostní proti oběma hlavním církvím, katolické i evangelické. V obou jako v celé zemi jsou Slováci v menšině; správa církví

je v rukou maďarské většiny. Maďaři všichni jsou národnostní šovinisté a užívají vlivu, jejž má vláda na církve, k maďarisaci. Ochranou Slováků byla a z části dosud jest jejich církevní autonomie. Ta ovšem existuje jenom v církvi evangelické, ač byla v posledních letech stále značně omezována. Katolická církev na základě svého principu státního církevnictví jest tak těsně spojena se státem, že autonomie nemá: dává si sloužit od státu, ale za to musí sama sloužit státu, jako všude. Evangelické církve svým presbyterním zřízením, svou samosprávou jednotlivých sborů, svým právem na vlastní církevní zákonodárství v distriktech a synodách, svým církevním školstvím dovedla víc a úspěšněji čeliti pokusům o maďarisaci. I v distriktech následkem umělé volební geometrie (jako u nás a zvl. na Moravě národnostně) mají Maďaři skoro všude většinu, rovněž dovedou proraziti s volbou seniorů a biskupů příznivých svým snahám, ale přece je tu aspoň možnost obrany. Nedávné nové zákonodárství školské bylo hlavně namířeno proti školské autonomii evangelických církví, z vědomé snahy ministra Apponyiho, vysloveného klerikála, a ve smyslu i dle přání klerikální strany.

Slovákům by národně pomohla církevní autonomie, které ovšem nelze dosíci jinak, než odlukou církve od státu. Na to ovšem katolická maďarská většina nepřistoupí, toho nepřipustí, a evangelická slovenská menšina je příliš slabá, aby si vymohla tak radikální rozřešení, zvláště když není ani tak uvědomělá, čilá a pokroková, aby dovedla domysliti důsledky svých principů až k takovému zásadnímu konci. Prozíravější evangelíci slovenští sami přiznávají nehybnost, netečnost vlastní církve, málo života v lidu, málo initiativy a energie při farářích. Pokrokovější slovenští evangelíci sami stýskají na přílišnou konservativnost, ztrnulost své církve, na to, že předáci napodobí katolický způsob autoritářství, nezměnitelnosti církve ve správě, v dogmatech, v životě. A přece je slovenských evangelíků značný počet, na 600.000, čtyrykrát tolik, co všech evangelických Čechů v Čechách a na Moravě dohromady. Ti by mohli již něco znamenat a něco dokázat. Ale znamenají málo. Dle mého názoru chybí jim živější styk s myšlenkovými proudy evropskými, s theologickou prací, škodí jim přílišná uzavřenost, konservativnost, nedostatek rozhledu — jako Slovákům vůbec. I s Čechy se málo stýkají — ač ovšem od nás by se as nenaučili mnoho znamenitého, s cizinou skoro naprosto nic.

Jest přirozeno, že otázka rozluky církve a státu sotva se vynoří v Uhrách najednou a brzy; napřed musí as být řešena u nás, ač lecčíms v církevní politice jsou Uhři před námi, na př. reformami v oboru manželského práva. Posud my Čechové nedovedeme pomoci Slovákům ani národně, tím méně církevně. Bojím se, že rozruch způsobený černovskými brutálnostmi biskupa Párvyho a jeho podřízených zanikne bez úspěchu, bez ohlasu, a to proto, že nás na černovských mučennících vábí jen zevní národní mučennictví, kdežto vlastní příčinu všeho necháváme nerozřešenu.

*

Pokračovatelem Rozvoje a Bílého Praporu nebude, jak se zdálo, Myslivcův »Nový Věk«, nýbrž »Křesťanská Myšlenka«, kolem

níž prý je sdružena řada moderních katolických laiků. Zatím pracuje Nový Věk v duchu bývalé moderny, věnuje mnoho pozornosti kulturnímu životu, činí návrhy na reformu theologické fakulty, upozorňuje na neznámé poklady náboženské literatury našich myslitelů v minulosti. Práce jeho bude ovšem méně snadná mezi intelligencí, která prohlédla upřímnost bývalého »Nového Života«.

*

Biskupem v Budějovicích byl jmenován Msgr. Josef Hůlka, dosavadní generální vikář, o němž nelze říci dosud nic, jako o jeho předchůdci. Pověsti o »politické« kandidatuře moravského poslance P. dra Stojana byly ovšem bezpodstatné a předem nevěrohodné.

*

Když jsme posuzovali v papežské encyklice, Pascendi dominici gregis, odstavec o zárukách pravé katolickosti, jaké mají poskytovati semináře a theologické fakulty, vyslovili jsme nejistotu, jak uskuteční církev papežovu vůli, aby moderniste byli odstraněni s učitelských stolic při universitách, které jsou přec ústavy státními.

Z nejistoty jsme vyvedeni dvěma událostmi posledního měsíce v Německu, které dokazují, že církev nejen vážně míní svůj plán s rekatholisováním fakult, nýbrž také jej dovede provést.

V Münsteru na theologické fakultě působil profesor Renz jako učitel dogmatiky. Některé jeho názory, na př. o stvoření světa, o dědičném hříchu atd. přivedly jej na soud kurie, vynesly mu odsudek haerese a zákaz studentům, aby neposlouchali jeho přednášek. To se stalo začátkem zimního semestru 1906—7. Renz si vyžádal dovolenou a vláda pruská se pokoušela urovnati záležitost, ale biskup münsterský trval na tom, aby Renz se vzdal profesury dogmatické a převzal stolici církevního práva, jakožto méně nebezpečnou. Ministr vyučování však raději přeložil Renze na universitu vratislavskou a v dorozumění s kardinálem Koppem svěřil mu profesuru morálky, kde patrně, jako v církevním právu, kacířství není tak na první pohled patrno a tak nebezpečno jako v dogmatice.

Postup tento se zdá zcela přiměřeným a nezávadným. Ale v nestřežené chvíli vypustila Norddeutsche Allgemeine Zeitung výrok, který afféru staví do jiného světla. Kardinál Kopp stavil nedávno 70. narozeniny. Zmíněný časopis v dlouhém gratulačním článku velebí jeho zásluhy, jeho práci směřující ku pokoji a dokládá svou chvalořeč faktem: »povolal profesora Renze z Münsteru, kde se činily obtíže jeho učitelské činnosti, na stolici dogmatiky do Vratislavě«.

Tedy kardinál Kopp povolal profesora! Jde o profesuru na státní universitě. Kdo má právo povolávati profesory? Přece stát! Ale sám poloúřední zmíněný list píše: kardinál povolal. Takový vliv má církev katolická v Německu, a tak užívá své moci vůči vládě příliš povolné. Netřeba podotýkati, že celý postup proti Renzovi již v Münsteru jest v příkrém odporu s universitními statuty, tak že i katolický pozorovatel profesor Leo de Savigny soudí, že případ Renzův jest »se stanoviska státu a německé university svrchovaně povážlivý.«

Druhý podobný případ odehrává se právě v Bonnu. Ukončen posud není, ale bude jistě rozřešen asi podobným způsobem, při němž protestantský stát se ukáže povolným nástrojem katolického ultramontanismu.

*

Z Říma bylo oznámeno úmrtí kardinála Steinhubera, jezuity, který byl pokládán za vlastního původce encykliky proti modernismu a vůbec za sloup intrasigeantního směru.

*

Anonymní spis italských modernistů proti encyklice jest bezvýznamný.

*

Příspěvek ku poznání duše katolického modernismu, a to authentický podává uveřejněná korrespondence mezi vídeňským profesorem Commerem, kterému dal papež vysloviti své díky za útok proti mrtvému již Schellovi, a mezi Schellem samotným, a dále mezi Schellem a některými protestantskými spisovateli: prof. Nippoldem z Jeny, hrabětem Hoensbroechem, bývalým jezuitou a j.

Připomínáme fakta: Schell uveřejnil vědecký spis, který vzbudil nelibost kurie. Commer nyní vydal polemiku nezřízenou proti Schellovi vůbec i proti jeho neodsouzeným spisům.

Týž Commer psal r. 1899 Schellovi: »Včera mně kdosi vypravoval z novin, že proti různým tvým spisům byl vydán dekret. Nevím, zdali je to pravda, ale velice bych toho litoval a vyslovil bych ti své nejsrdečnější sympatie. Že se proti tobě pracuje, zaslechl jsem ovšem již loni na své římské cestě. Ale upokojil jsem se, když jsem zvěděl, že Dominikáni tě statečně hájili jak v Římě, tak i ve Lvově spolku, jejž nepřátelé chtěli proti tobě poštvati. Jest mi srdečně líto, že se takovýmto způsobem předbíhá vědeckému rozkladu, a že tvé úmysly nejsou tak uznávány, jak by zasluhovaly.«

Tak psal Commer r. 1899, a r. 1907 si vysloužil ostruhy papežské pochvaly odsudkem daleko prudčím a všeobecnějším, než byl odsudek samé indexové kongregace! Jaké jsou to karaktery!

Schell se po rozsudku podrobil a závadná místa svých spisů odvolal. Jakého rázu a jaké ceny bylo toto podrobení, vysvítá z dopisu Schellova, poslaného 1900 prof. Nippoldovi v Jeně: »Váš konečný obrat mi ukázal, že máte nesprávnou představu o mém tak řečeném »podrobení«. Dne 15. února 1899 jsem je odmítl — písemně; teprve když mi biskup a fakulta neklamně dokázali, že toto podrobení není nic víc než uznání formální právoplatnosti nejvyšší instance, od které není odvolání, a že naprosto neobsahuje zapření vědeckého přesvědčení nebo názoru, splnil jsem, čeho se po mně žádalo, zvláště ježto by odpor byl vedl k odluce od církve — a byl dopomohl k vítězství reakci. Abych nezavinil nejasnost, vydal jsem veřejné prohlášení (31. března 1899), ač jsem věděl, že toho strana ultracírkevní použije k nové štvanici. To se také stalo svrchovanou měrou ve veškerém klerikálním tisku, zvláště když fanatismus nuncia Lorenzelliho vydal program: důkladně odprotestantštiti německý katoli-

cismus. Ale Řím měl dosti; bez mé žádosti (chtěli mě k ní pohnouti, ale marně) byly mi v květnu 1899 sděleny důvody, pro které indexová kongregace se pozastavovala nad mými spisy... Neomylnost s tím nemá nic společného... Vůbec víme přece, že rozhodnutí vatikánské nemůže měniti dějin, skutečností. Skutečnou míru neomylnosti dlužno odvozovati ze skutečných dějin.«

Suma všeho: Schell byl vyzván, aby odvolal kacířství a podrobil se. Odepřel. A tu biskup a fakulta spěchají dokázati mu, že takové podrobení neznamená nic víc, než formální uznání nejvyšší instance; s věcí, s obsahem, s vědeckým poznatkem prý to nemá nic společného. Bodejť by potom Schell se nepodrobil! Dodatečně pak scholasticky přesně spekuluje o míře papežské neomylnosti a dospívá k výsledku (tak bychom řekli bez sofistiky): papež *je* neomylný, ale *není* neomylný.

Než historie s Schellovým podrobením má ještě jednu fázi. Když Köllnische Volkszeitung a Allgemeine Zeitung uveřejnily zmíněné listinné dokumenty, pospíšila si Corrispondenza Romana a otiskla protokoly, které byly sepsány r. 1904 a 1905 se Schellem o jeho kollokviu s biskupem von Schlör. Protokol uvádí sporné body, z nichž některé Schell vykládá ve smyslu orthodoxním, jiné uznává za nesprávné. Na konci dává biskupovi ujištění, že nejen zevně, ale z vnitřního přesvědčení se drží nauk v rozhovoru za správné uznaných a v celku nauky církevní a hájí ji. —

Je to tedy podrobení, či není? Je to pouhá forma, či vnitřní souhlas? Je vinen Schell neupřímností, či byl k ní veden?

Není to skvělý dokument pro psychologii katolického modernismu i oficielního katolictví? —

*

Věcně s tím málo souvisí, ale za to tím více pravdy obsahuje pokračování Schellova dopisu k Nippoldovi: »Jistě se mnou souhlasíte, že odstranění svobodomyslných živlů vždycky jest škodou pro věc. Já pak souhlasím s Vámi, že pruská vláda a protestantské vlády vůbec nejvíce pracovaly do rukou klerikalismu. Celý kulturní boj se svou omezenou brutálností, která činila přehmaty do oboru náboženského, a znemožňovala nejlepší příležitost k volnému rozmachu v národním duchu německým katolíkům, pracoval pro kurii a pro ultramontanismus s jeho uctíváním autority a stádovou politikou. — Kdo pak vždycky objeví nejřímštější a nejméně samostatné, po případě nejméně významné biskupy, ne-li stát? Kdo podporuje násilí seminární a konviktní, jaké provozují pruští biskupové, ne-li pruský vládní partikularismus? Militarism zde i tam!«

Tak Schell rozpoznává správně situaci, ale zapomíná, že stát jen k vůli pokoji a za politickou pomoc vyhovuje přáním a duchu církve. Chyboval v kulturním boji a chybuje teď zas.

6. listopadu 1907. +

Feuilleton.

Tragedie Mikuláše Lenaua.

I.

»Mikoláš Lenau (vlastně baron Nimbsch von Strehlenau), zajisté jeden z nejušlechtilejších a největších básníků německých novočasných, narodil se r. 1802 dne 13. srpna v Čatadě nedaleko Temešváru, zemřel dne 22. srpna r. 1850 blízko Vídně v opatrovně šílenců v nejsmutnějším stavu nevyhojitelné šílenosti a duchaprázdné otrlosti, kteroužto právě celých dlouhých osm let byl sklíčen k nesmírné žalosti přátel a ctitelů svých. Lenau zajisté se proslavil původností a geniálností myšlenek velebných, všude se jevících v ušlechtilé a velkolepé formě, jejížto povahou jest statná, důrazná síla a hbitá obratnost v řeči a v technice básnické, kterážto nezná nijakých obtížností a překážek v určitém označení a v náležitém vyslovení všech myšlenek a citů, ježto mistrovský věštec svými často nemnohými, ale jadrnými a jasnými slovy, dle svého plastického a někdy téměř lapidárního slohu, vlastně vysloviti chtěl. Jeho nesmrtelná díla: Faust, Savonarola, Albigensové, jakož i drobnější básně — mezi nimiž obšírnější báseň »Jan Žižka, obrazy z války husitské« — jsou zřejmým důkazem toho, co jsme nyní tak krátce o velikém věštci pověděli.«

Tímto vysvětlením doprovodil Jan Pravoslav Koubek svoji »Tryznu za duši básníkovu«, kterou »Musa jeho vystrojila ze slovanské přímé hostinnosti za šlechetnou duši germánského pěvce,« a připojil ji k cyklu elegií »Hroby básníků slovanských«.

Vidno z toho, jakým miláčkem byl Lenau generaci těch dob. Koubek sám přeložil několik básní jeho a přeložil je mistrovsky, ale na původní tvorbu toho zajímavého improvisátora Lenau neměl nejmenšího vlivu (ostatně neznám vůbec básníka, jenž by byl měl na Koubka nějaký vliv), za to tím víc podlehl mu přítel Koubkův V. Nebeský ve svých básních, lenauovské tóny zvučí místy i v drsných počátcích Nerudových, zřetelny jsou u Václava Šolce i Rudolfa Mayera, a teprv když vnitřní obraznost básní ustoupila u nás zevnějšímu verbalismu, přenesenému k nám Vrchlickým a pěstovanému jím a jeho školou, zmizel se znalostí němčiny i vliv Lenauův z naší literatury.

A pomníček jeho u nás postavil mu právě epigon Vrchlického Ant. Klášterský knížkou překladů »Výbor básní«. Smutný pomníček. Klášterský Lenaua »povrchličil«, usekal a ořezal mu totiž všecky jemné větvičky, orval mu svěží lístky a květy a přesadil jej v podobě, jakou mají stromy v listopadu, v naši půdu. A k tomu napsal předmluvu, již by byl mohl Vrchlický napsat také — a tak byl Lenau u nás nadobro hotov.

Nebožtík Stankovský sice také přeložil v letech sedmdesátých Lenauova Fausta a po časopisech uveřejnil několik ukázek z překladu »Albigenských«, ale Stankovský měl více dobré vůle než talentu, překlady jeho zůstaly ukázkou obdivu naší literatury k německému básníku a nic víc.

A přece je Lenau podnes jedním z nejsympatičtějších zjevů německé poesie. Málo co se změní na úsudku Koubkově shora citovaném. Snad jen nějaký superlativ se seslabí, snad něco jinak formuluje. Snad se akcentují víc jeho drobnější básně a v epických básních jeho budou se cenit vlastně jen místa lyrická. Neboť Lenau byl lyrikem a ne lyrikem myšlenky, ale citu. A citu slovanského. Slovanská krev básníkova projevuje se i v té germánské formě a mluví k našemu srdci, třebas hovořila jazykem cizím. Snad i proto byl našim otcům tak milý a drahý. Jeho cit není německou sentimentalitou, ale slovanskou těžkomyslností. Příroda je zrcadlem jeho neklidné mysli a rozervanému nitru. Hledá boha, aby se s ním mohl hádat a vést jej na soud pro stvoření tolika bídy a bědy, pro dissonance všehomíra a hrůzy dějin a zapuzuje jej jen proto, aby ho zase mohl hledat. Horuje pro svobodu, kterou vidí po způsobu ideálů své doby v odstranění zevnějšího despotického tlaku. Je poctivý, přímý, rytířský, něžný, je dobrý přítel a vytrvalý milenec.

Básnický obzor jeho není veliký. Ženu miluje, protože je krásná, duchaplná, láskyhodná a největším pokladem života. Potom zná své nálady, hloubá v dějinách, těká v přírodě a dost. Není ani průkopníkem, ani věštcem. Ale ani bojovníkem. Neboť jest jen a jen lyrikem, člověkem citu a ne myšlenky a horuje-li pro svobodu — i to je výbuch citu. Na revolucionářské snahy »Mladého Německa« dívá se s pohrdáním a přátelí se se šosáckou školou švábských básníků, s nimiž nemá vlastně pranic společného. A nemůže být ani jiný, protože má měkkou slovanskou duši, nestálou ve všem, neklidnou všudy a věrnou jenom v jednom — v milování.

Studuje filosofii, práva, navštěvuje školu hospodářskou, vrhne se potom na medicinu, sní o jmění, které vyzíská koupí farmy v Americe, jede tam, je zklamán, vrátí se se zpěvačkou Ungerovou, zasnoubí se s ní a rozejde se s ní, každá jeho nová kniha přináší mu novou slávu, ale ne klid. Mění byty ve Vydni a odjíždí z Vídně, aby se zas vrátil, konečně se vypraví zase do Stuttgartu, v Badenu v hostinci seznámí se s dívkou z Fankfurtu, s níž se za několik dní zasnoubí, vrátí se do Vídně a vypraví se brzy na to na svatbu. Ve Stuttgartě raní jej mrtvice, potom začne zuřit. Dali jej do sanatoria, za nějaký rok převezli do blázince v Döblingu u Vídně. Stav jeho horšil se a horšil, po třech letech dokonal tam konečně v úplné tuposti. Smrt mu byla skutečným vysvobozením.

Malíř Aigner maloval jej v roce 1849. Příšerný obraz šílence! Dlouhé vlasy, hustý plnovous, ztracený kamsi pohled melancholických očí — nemožno se podívat na něj, aby člověka nepřešla hrůza. Byl kdysi švihákem nevysoké postavy, nohy trochu zakřivené, černé vlasy, černý knír, snědá tvář, ohnivé tmavé oči pod pěkným čelem — v té podobizně z dob šílenství člověk nevidí nic, než ten ztracený kamsi pohled melancholických očí.

V tmě stále hroznější a hroznější, jež zakrývala duši básníkovu v blázinci döblingském, kmitl se několikrát blesk jasného stavu. Ale jen blesk. Řekli mu, že arcivévoda Karel (vítěz u Aspru) zemřel. »Arcivévoda Karel neumře,« odpověděl básník. Jindy zas řekl najednou stařičké matce majitele ústavu: »Jste krásná, ano, dívá-li se člověk očima duše.« Jednou v noci zas slyšeli pláč z jeho celi, doktor vešel k němu a šílený básník zvolal: »Nebohý Niembsch je velmi nešťastný!« Ale takové světlé okamžiky přicházely velmi zřídka.

A jednou navštívilo ho několik přátel. Lenau chodil po chodbě se sklopenou hlavou. Ve výklencích chodby byla postavena sádrová poprsí mudrců a básníků starověku. Přátelé — mezi nimi dr. Alexander Bach, pozdější ministr rakouský, u nás neblahé paměti — dívali se chvíli tiše, jak obyčejně při takové návštěvě, na básníka, ale tentokrát stalo se něco neobyčejného: Lenau zdvihl najednou hlavu, přistoupil k nim a se zuřivým výrazem v očích ukázal na jedno poprsí. »To je Plato,« řekl mu jeden z nich. A Lenau vybuchl s hrozným úsměškem: »Das ist der dumme Kerl, der die platonische Liebe erfunden hat!« (To je ten hloupý chlap, jenž vynašel platonickou lásku!) A hned na to pohasly oči jeho, hlava klesla k prsoum, a šílenec šel svou procházkou dál.

A tato slova byla epilogem tragedie jeho života...

Nová situace.

Je vskutku nová situace, ne jen známá »situace«, která se vrací v Rakousku od tří ke třem měsícům. Máme dnes v Rakousku vnitropolitickou situaci, jakou jsme neměli částečně vůbec nikdy, částečně ne od r. 1897. Máme kabinet, v němž sedí štvaví klerikálové vídeňští po prvé vůbec a vnitropolitické záležitosti nestojí už pod tlakem a dojmem vyrovnání s Uhry, což nebylo od Badeniho. To je tedy zajisté situace nová, třeba že ne překvapující, daloť se oboje předvídat. Když volby utvořily tak značnou klerikální stranu, musilo se čekat, že tito klerikálové budou chtít nastoupit vládu, využít moci svých hlasů.

Od barona Becka nečekalo se, že by se chtěl vyhnout klerikálnímu vlivu a ještě méně, že by chtěl zavřít před nimi dvéře svého kabinetu. Ale nicméně se očekávalo všeobecně, že vezme ohled na majoritu parlamentu a že při volbě osob bude opatrnější. Zpit svými úspěchy dosavadními, baron Beck těchto ohledů neměl a povolal do ministerstva představitele expansivní klerikální demagogie vídeňské Dra Gessmanna vedle hornorakouského Dra Ebenhocha. To zaráží stejně, jak zaráží volba osob pro krajanská ministerstva, české i německé. Zaráží, třeba se ukázalo, že baron Beck už jen počítá hlasy, že už je neváží, že chce uzákonit jen rakousko-uherské vyrovnání. Pak ať třeba přijde potopa. My také ani dost málo nepochybujeme, že ministr-president si po uzákonění smlouvy s Maďary z takové potopy v podobě demise nebude pranic dělat. Řekne jako Assad v Goldmarkově opeře: »Co mi uloženo, je vykonáno — buď králi sláva!« a půjde na zasloužený dočasný odpočinek, ozdoben řády, snad i hraběcím titulem, snad i s upřímně míněným ujištěním, že je pouze v disponibilitě.

Bylo mu uloženo dokončit volební reformu, vyrovnání s Uhry. Dokončil. Zdali mu bylo také uloženo, uvésti gardu Luegrovu do ministerstva, není známo, ale, že tím vyhověl snad nevysloveným a nepsaným přáním, je jisto. Zkrátka: vyhověl, a s tím faktem dlužno

počítat. »Hoffähig« byli vídeňští antisemité už dlouho, teď jsou i ministrábl, to je novinka.

Je to novinka proto, poněvadž mezi drem Ebenhochem a drem Gessmannem, a mezi oběma stranami, spolčenými v jeden klub, je přece značný rozdíl. Všichni ministrpresidenti od r. 1879 byli klerikálové, Taaffe, Windischgraetz, Badeni, Clary, Gautsch i Beck. Jediný dr. Koeber jim nebyl, třeba že už vídeňským klerikálům ve všem skoro vyhovoval. Ale mezi všemi těmito politiky a klerikály rázu Gessmannova byl vždy tentýž rozdíl, jako mezi Luegrem a Ebenhochem, a Gessmannem a Ebenhochem.

Ti rakouští klerikálové byli především feudálové v první řadě političtější. Drželi, co měli, svůj »Bezitzstand« houževnatě, pracovali velkými prostředky a vlivy, jen aby se jim nic neurvalo. Ale zdálo se často a dlouho, že víc nechtějí, než podržeti toho vlivu. Měli užší politická stanoviska a spokojovali se silným konservatismem, sami už nedůvěřujíce dobývačné síle, expansivnosti pouhopouhého klerikalismu. Jim byl a je vůdcem Dr. hrabě Bedřich Schoenborn, muž vysoce vzdělaný, ano osvícený. Je konservativec, je klerikál, ale je politik, ví, co dnešní doba i v Rakousku snese, a béře na to ohled. Píše do »Neue Freie Presse« i proti »Vaterlandu«. Jeho bratr, 'k a r d i n á l, to byl, který jel do Říma prosit o pomoc proti Luegrovi a jeho družině. U kardinála Rampolly nepochodil, ten podporoval Luegra a Liechtensteina, přál si rozmach této strany. A jsou divné jen cesty osudu: Rampolla chtěl být papežem a arcibiskup Puzyna musil před volbou ohlásit protest císaře rakouského proti volbě Rampolly. Rampolla je nepřítelem Rakouska. Hrabě Schoenborn není přítelem Luegrovy strany, jako jím nebyl Alfred Liechtenstein, který se svým bratrem Aloisem deset let nemluvil pro jeho příslušenství ke straně vídeňského purkmistra. Zkrátka: ti Schoenbornové a Ebenhochové šli s arcibiskupy, Lueger a Gessmann jdou s bojovným kaplanem a jdou s massou. Snad by se to dalo formulovat česky: Dr. Žáček a P. Šilinger. Má-li se v těchto změnách hledat souvislost s následníkem trůnu, o jehož intimních stycích s baronem Beckem před jeho ministrpresidentstvím dost se mluvilo, těžce uhodnouti. Snad.

Nic naplat, faktum je tu. Praotec klerikálních magnátů starého stylu Lev Thun platí za tvůrce rakouských universit a Dr. Lueger, chef klerikální demagogie, chce universit dobýt. Tu je prostě ten vývoj. Lueger zvítězil postupuje a Ebenhoch ze strachu, že by výbojný antisemitism svými hesly a agitacemi mohl zvítězit i v Alpách

(a s úspěchem tam svou práci beztoho počal), laudabiter se subjecit a uzavřel s ním spolek, stejně jako dnešní velkoprůmysl uzavírá ze vzájemného strachu kartely a trusty.

Tomuto vítěznému postupu »pána Vídně« se baron Beck ovšem nemohl trvale vyhnout, a nejméně tenkrát, když se mu jen a jedině jednalo o vyrovnání s Uhry. Boj s klerikalismem byl by snad i sám baron Beck přenechal stranám v parlamentě, ale dr. Lueger to byl, co nejhlasitěji volal: Pryč od Uher! To baronu Beckovi bylo nejnebezpečnější, tak nebezpečné, že nechtěl ani dopustit nějaký zdánlivý boj vídeňské radnice proti vyrovnání, ani její passivitu v této otázce. Dr. Ebenhoch a dr. Gessmann musejí být podepsáni na zákonech vyrovnávacích, jako dr. Fořt a dr. Derschatta na smlouvách s drem Weckerlem.

Nechceme zde už vyšetřovati, mnoho-li viny připadá na pokrokové Němce a svobodomyslné Mladočechy na tom, že definitivní vyrovnání s Uhry v Rakousku musilo posaditi Ebenhocha a Gessmanna na lavici ministerskou. Peccatur intra muros (Badeni, Thun) et extra (Koerber). Dr. Lueger chytře situaci využitkoval pro sebe, to mu nikdo ve zlé vykládat nesmí. Už proto ne, poněvadž zejména na mladočeské straně počítáno vždy s národnostně tolerantnějšími antisemity, přes to, že Lueger byl s Němci, když dělali obstrukci a zatracoval a potíral ji, když ji dělali Mladočeši. To Mladočeši neviděli, vidět nechtěli a bojíme se, že nechtějí dosud. A nyní je to nebezpečnější proto, poněvadž mají k Luegrovi tajná sice, ale přece jen schůdná dvířka. Klíček k nim má dr. Hruban, místopředseda Národního klubu.

Před desíti lety by nás vstup ministra Ebenhocha i Gessmanna nebyl tak naplňoval obavami, jako teď. Právě nyní, když svobodomyslná strana v Čechách dohospodařila, kdy je konservativní agrárnictví a zjevný klerikalism na postupu, vstupují antisemité vídeňští do vlády, nyní, když tvoří pokrokovější živly v Národním klubu nepatrnou menšinu. Naši kerikálové odmítali a odmítají místo v kabinetu, posílají tam Mladočechy a agrárníky, ale chtějí společný klub, co možná úzce svázaný. Jsou lepší taktikové: byli by dostali ministra jednoho, teď mají Ebenhocha i Gessmanna. Přec nebude nikdo myslit, že dr. Gessmann i dr. Ebenhoch se necítí i zástupcem Dr. Hrubana a P. Šilingra v kabinetě. Že by se měli i za zástupce ostatních společníků v »Národním klubu«, pochybujeme velice. Řeč dra Ebenhocha na ministerské lavici zřetelně praví, že ne. Ani pro české agrárníky nemluvil.

A nyní éra bez rakousko-uherského vyrovnání. Od zrušení jazykových nařízení byly smlouvy s Maďary jedinou nadějí mladočeské politiky. Negativní i positivní. Při uzákonění vyrovnání chtěli Mladočeši vynutit na rakouské vládě splnění nejakutnějších českých požadavků. Za Badeniho by se jim to bylo skoro podařilo: od 17. října r. 1899 byla na to marná naděje. Mladočeši se jí nevzdali, promrhali osm let, až za Becka byli donuceni k doznání, že při vyrovnání s Uhry nedosáhnou ničeho. Jen dr. Stránský a »Národní Listy« se z posledních osmi let nenaučili ničemu. Ale dr. Stránskému v tomto jednom případě nutno přiznati alespoň trochu konsekvence: jemu patrně zní v uších vlastní slovo, které hromovým hlasem prohlašoval v parlamentě: »dokud nebude....«.

Rakousko-uherské vyrovnání je parlamentem schváleno, a nebude po několik let na vnitřní politiku rakouskou dále působit, není více faktorem ani pro vládu, ani pro jednotlivé strany, tedy také ne pro nás. U »Filippi« už se neshledáme. Baron Beck toto bojiště obešel. Je přirozeno, že si rozumné vedení nevymyslí nové, alespoň je nebude léta napřed oznamovat. V parlamentární mluvě však to dosud znamenalo: vláda už nás nebude potřebovat. Nejen nás, ale parlamentu vůbec. Nevěřili jsme této formulce nikdy a za platnosti všeobecného práva hlasovacího teprve jí nevěříme. Vláda se bez parlamentu už neobejde. § 14. se přežil. Ovšem, bude-li si parlament vědom svých povinností, ale i své moci v pravé míře.

Ale — dosud měly strany, a nejen naše, příležitost, kdy vládu mohly líniti do úzkých, jak se vskutku stalo i nyní. Jen že si baron Beck pomohl jinak. Tato příležitost nyní zmizela, ale s ní zmizel i program vlády. Vláda Beckova, splnivši svůj dosavadní program, nemá prozatím nového. Bude musit říci, co chce dělat dále, a strany, a zejména naše, budou musit stejně říci, čeho chtějí ony. Šeptá se prozatím, že baron Beck hodlá se pokusit o vyrovnání nové, o vyrovnání českoněmecké. Chápeme: baron Beck vedl si dosud tak šikovně, že se mu zdařily za sebou dvě velice obtížné práce, chce svého štěstí pokusit po třetí. Říkalo-li se dosud, s naší strany, že vyrovnání s Uhry znamená pro vládu Filippi, hrot bude obrácen proti nám, jakmile ministrpresident oficiálně vyhlásí pokus o vyrovnání v Čechách. To je Filippi pro nás. Tam se boj strhne, boj o nás a naše věci. Nemusíme, ba nesmíme tam být poraženi. Je dosud neznámo, jak vláda a jak strany chtějí v té věci postupovat. Ale je jisto, že stejně, jak se baron Beck vyhnul svému Filippi a zvítězil, by bylo pro nás prospěšno vyhnouti se boji a přistoupit na čestné a upřímné vyrovnání.

Posledních 8 let dalo všem faktorům v této otázce příležitost změřit síly, nám, Němcům, ale i vládě. Je-li na těchto stranách dost mužné upřímnosti, pak musí zvítězit přesvědčení, že jeden bez druhého, jeden proti druhému nemůže existovat a postupovat. Demise kabinetu neznamená vyřízení. Přijde jiný a musí počnout znova. Pro strany však znamená neúspěch — obstrukci, boj na nůž, a zejména pro nás pak nic jiného nezbývá. Kdo má trochu svědomí, ten se této eventualitě vyhne. Nejen u nás, ale stejně u Němců.

Je po vyrovnání s Uhry, v parlamentě není prozatím vážnějšího předmětu. Všechny síly naše teď musily by se koncentrovat k přípravám k vyrovnání českoněmeckému. Nostra res agitur — sami ji musíme vyřídit. Není výmluvy, a není více překážky. Dosud nám překážela šlechta, jako »přirozená« zprostředkovatelka. Víme, jak to poslání plnila. Jsme sami, národ proti národu, oba na sebe osudem a poměry odkázáni. Jen šílenec chtěl a mohl by se vyhnouti mužnému dohodnutí. Zde nezpomohou diplomatické intriky — ty by jen škodily, zde nutno jen práce a upřímnosti, k vládě, k Němcům a hlavně k sobě! *Č.*

Carmen Sylva.

Napsal Dr. Jan Krejčí.

Pierre Loti se vyjádřil, že vystihnouti dojem, jakým na něho působila Carmen Sylva, jest věc delikátní a nesnadná, protože se zdá, jako by všechny všední výrazy stávaly se neuctivými, když máme mluvit o ní; taková že vážnost ukládá se na ni samu, o které se jedná.

Kdo by výrok ten, pronesený pod dojmem osobního styku, chtěl applikovati také na její činnost básnickou, mohl by v něm nálezati výklad, proč Carmen Sylva jako básnířka jest celkem málo známa. Sotva se o ní obyčejně ví více, než že jest rumunskou královnou. Leckdo snad s pouhým jménem jejím spojuje představu osobnosti sympathické, s touhou po kráse a ušlechtilosti, touhou nehlasnou, ale v sebe uzavřenou, uchylující se v ústraní. Jiný snad totéž vyčetl z jejího portrétu z mladších let: z určitě vyhraněného profilu hledí jasné oko, kolem rtů pohrává ztlumený úsměv, krásnou hlavu zdobí bohatý, nenápadně upravený vlas, v nějž vetknuta vkusná čelenka, nezářící nádherou, ale dodávající celému výrazu půvabu ženské skromnosti; celá postava její nevzdaluje s povinnou majestátností, ale vábí dobrotou a mírností — dojem, který v podstatě potrval i do doby pozdější, kdy vlas její zbělel, »jako když moře po bouři pokryto jest pěnou«. Nicméně nebývá při tom jasně ani vědomo, má-li Carmen Sylva pro literaturu význam pouhého dilettantismu, jemuž přeochotní ctitelé a soudcové s oddanou hyperbolou přiřkli vavřín, či jde-li o skutečný zjev básnický.

To dalo podnět k této úvaze.

Hledáme-li, čím se stalo, že Carmen Sylva, již osud povolal na trůn vladařský, stala se básnířkou, najdeme v jejích annálech rodinných leccos, co k tomu bez odporu působiti mohlo. Carmen Sylva, narozená dne 29. prosince 1843, pochází z hraběcího a knížecího rodu Wiedského, spřízněného s Hohenzollerny. Její prabába, kněžna Marie, byla v dobrých stycích s Wielandem, s nímž vedla čilou korrespondenci, i s Arnoštem Moritzem Arndtem, kteréžto přátelství přešlo také na syna jejího, knížete Augusta; tři bratři dědovi padli ve válkách napoleonských; jeden z princů, Maxmilian, vynikl výzkumnými

cestami po Brasilii a severní Americe, jedna z princezen, Luisa, vynikala v hudbě a malířství, i ve verších se pokusila. Otec Carmen Sylvy, kníže Hermann, byl muž všestranného vzdělání; horlivě se zabýval filosofii a vydal, anonymně, (r. 1859) filosofický spis o dvou svazcích »Das unbewusste Geistesleben und die göttliche Offenbarung«, mimo některé menší. Byl v podstatě Kantovec a obracel se proti Schellingovi a Hegelovi. Vytvořil si theorii či hypothesu, dle níž podstatnými podmínkami lidské přirozenosti jsou tělo, duše a duch. Duši pokládá za princip osobní, ducha pak za princip božský, tvůrčí, ve všech věcech působící a přítomný. Nazýval hypothesu svou »die Dreiteilung der menschlichen Natur« a byla základem jeho názoru na život a na svět. Duch dle něho zjevuje, duše j e s t zjevována. Co duch vytvoří, to v životě duševním přichází k vědomí. Proto jest vědomý život duševní zároveň zjevením božským. Skutečnosti a božství zjeveného nepopírá sice, ale nepojímá ho dogmaticky; jeho účinky nepovažuje za zázraky v obyčejném smysle, nýbrž za události docela přirozené; jenom věří s Hamletem, že příroda v sobě chová více a vyšší síly, nežli se naší školské moudrosti zdá. Carmen Sylva v díle otce svého ráda čítala a sdělila s ním, jakým dojmem na ni působí. Mimo to byl kníže Hermann dovedným malířem, měl cit a smysl pro umění, shromažďoval kolem sebe kruh umělců a učenců; o vychování dítek sám horlivě pečoval — pochopíme, že jeho vliv na Carmen Sylvu mohl býti značný. Matka pak její, princezna Marie nassavská, vyznačovala se jemností, dobrotou srdce, trpělivostí v protivenstvích a láskou k chudým a strádajícím — rysy, s nimiž se setkáváme také v povaze Carmen Sylvy.

Dodávám zde hned další data biografická, arci nejnutnější. Carmen Sylva vykonala několik cest; velkokněžnu Helenu ruskou provázela do Švýcar, pobyla v Petrohradě, Moskvě, Italii. Otec její zemřel dne 5. března 1864, několik let před ním zesnul její bratr Otto, který od narození byl stižen zlým neduhem, jímž po marné operaci dlouho a velice byl trpěl. Dne 12. října 1869 zasnoubila se s knížetem Karlem rumunským, druhorozeným synem knížete Antonína Hohenzollernského (narozeným dne 20. dubna 1839). Kníže Karel chtěl se věnovati cele dráze vojenské, vstoupil do služeb pruských a prodělal válku německo-dánskou. Ale roku 1866, teprv dvacetsedm let jsa stár, byl jednomyslnou vůlí národa povolán na knížecí trůn rumunský. Se svolením krále pruského a Napoleona III., který tenkráte v zemích dunajských měl velký vliv, stal se panujícím

knížetem rumunským. Dne 15. listopadu 1869 slaven byl sňatek. Dne 24. března 1881 bylo Rumunsko prohlášeno královstvím.

Významné mezi těmito daty[1] jest, že Carmen Sylva vyrostla v rodě a za okolností, které jejímu vývoji duševnímu mohly dáti směr k umění a poesii.

K tomu všimněme si některých jejích výroků, jimiž takřka sama sobě hledí vyložiti svůj sklon k literární činnosti. »Přijde-li mně myšlenka,« praví jednou, »tu n e c h c i, ale m u s ì m ji vyjádřiti písní; pak teprve jsem upokojena.«

Jindy: »Jak často jsem odpuzovala svůj talent básnický a nebi nemohla prominouti, že mne jím obtížil, a nyní vím, že jest mým největším štěstím, mou celou záchranou, a že také jiným dovede přispěti k radosti.«

»Mou nejvyšší myšlenkou jest psáti tak, aby každý myslil, že to napsal sám. Nechci býti ničím jiným než osvobozujícím jazykem, který v přístupné formě a své tvrdosti sproštěn smí říci pravdu a tím také jiným s ňader břímě snímá. Dokazovati, že pravdivé jest krásné, krásné viděti a zpodobovati — jaké to štěstí!«

»Jak často jsem se vzpírala po týdny i měsíce něco napsati! Avšak nedá mi, až je to napsáno. Pak na to navždy zapomenu, tak zapomenu, že mnohdy některé ze starých věcí ani nepoznávám.«

Mimo to básnířka vyznává, že své vlastní věci uveřejniti nebylo by jí přišlo na mysl, kdyby nebyly putovaly v nespočetných rukopisech z ruky do ruky. Tu si konečně myslila, že, jsou-li hodny práce tak nudné, konečně také zasluhují, aby byly vytištěny. Venku ve světě jest jí prý hana a chvála tak lhostejna, jako by se týkala někoho jiného než jí. Ale když věci své sama předčítá, těší ji, působí-li dojmem takovým, jakým si přála. To jest jí bezpečným měřítkem pro jejich pravdivost a jasnost. Působilo by jí radost, kdyby její písně byly zpívány, aniž by se vědělo, od koho jsou.[2]

Výroky ty svědčí především o jednom: Carmen Sylva nestala se básnířkou z pouhé koketerie a ješitnosti, nýbrž proto, že sama v sobě domnívala se cítiti, co by měla sděliti, že to v ní samé nutkalo k vyjádření a toužilo po výraze. Nestala se básnířkou také pro chválu

---

[1] Srv. Natalie v. Stackelberg: Aus Carmen Sylva's Leben 1900. Maximilian Schmitz: Carmen Sylva und ihre Werke. 1889. — U nás Literární listy 1888 (str. 345 nn, 361 nn) přinesly kusý a neobsažný článek Královna spisovatelka, jejž dle F. Bulgakova přeložil P. Papáček.

[2] Srv. Stackelberg str. 232 nn.

světa, který by ji zahrnoval lacinými chvalozpěvy, ale činila tak pro potřebu vlastního nitra. To je bez odporu rys sympathický a nutno jej při ženě jejího stavu a povolání vytknouti s důrazem větším, než jinde. Jiná jest ovšem otázka, zdali a pokud se jí podařilo zpodobniti krásu, kterou staví na roveň pravdě, a v čem nalezla ono štěstí své, kterým chce oblažiti také jiné.

Tím staneme u otázky: jaký jest základní rys její poesie? Co ji vyznačuje nejvíce?

První samostatná kniha, kterou Carmen Sylva podala veřejnosti, jest kniha básní Stürme (1881). Předeslala jí několik veršů úvodních, v nichž praví: »Vám, jež odvahu a sílu máte k utrpení, vy duše, které v ohni plály, vám, jež plameny vášně jenom posvěcují, upevňují a sílí; jež v bouři máte dosti odvahy, abyste hlavu nesly svobodně vzhůru; jež vážným letem myšlenek vládnete nad žitím potlačujícím; vám, které jako dýchající paprsek sluneční jen jas a teplo rozsíláte a zemi studené a chladné něžně radost darujete a líbeznost; jež s usmívavými rty již hory břemen nesly jste, jež bez polnic a opojení i bez odměny již boje vítězné jste bojovaly: tam, kde vavřín nekvete ni sláva nehlaholí, kde jen tajné slzy tají — neviděnému hrdinství — já tuto knížku posvěcuji paním.«

Těmito pathetickými slovy jako by skutečně se ozval základní tón poesie Carmen Sylvy. Neboť lze skutečně říci, že velkou většinou, ba skorem veškeru její poesii vyplňuje žena. Básnířka žena obrací se především k ženě zas. Není to však jakási parafráse slov Schillerových, který hymnicky volá po úctě k ženě, jež růže kolem žití ovíjí, ale jiná věc ženu poesie Carmen Sylvy vyznačuje: utrpení a láska mateřská. Z toho zdroje nejvíce poesie její čerpá.

Hned roku následujícího (1882) vydala knihu novou: Leidens Erdengang. Jest to kruh pohádek, avšak za jejich allegorií skrývá se vážné přiznání básnířčino. Líčí se v nich putování Utrpení životem, naznačuje se, že utrpení jest domovem všude, ve všem životě, a poslední z nich, Ein Leben, vypravuje asi takto: Chtěla básnířka najíti pravdu. Tu ji Utrpení vzalo za ruku a pravilo, že ji k pravdě dovede. I vedlo ji do velké a vzdušné síně, v níž zaznívala podivuhodná hudba, v níž bylo plno obrazů a soch, a pravilo: »Zde sídlí umění; můžeš si jedno z nich vyvoliti?« Šla za hudbou »jako za zbožňovanou milenkou« a prosila ji, aby ji dovedla k pravdě. Hudba však kráčela stále příliš rychle nebo vznášela se ve výši nad ní. Písně zněly v jejím hrdle slabě a mdle, »místo aby hučely a štkaly«. I uprchla ve své úzkosti do lesa a utišila se. Tu se Utrpení

objevilo na novo a vedlo ji k v ě d ě. Avšak studiu dařilo se pomalu, neboť její myšlenky vždy šly cestou vlastní. Brzy prý oheň jasně praskal a vypravoval jí pohádky; brzy vyla bouře divoce kolem starého domu, že myslila, že ji strhne s sebou a písmeny splývaly jí před očima. Chtěla zkrotiti tuto nešťastnou fantasii, která ji na cestě k pravdě zdržovala; byla však silnější než ona. Často jí vtiskla tužku do ruky, a pak psala malé, špatné verše, jež skrývala i před knihami a před vzduchem v pokoji. Co chvíli oči její umdlévaly, příliš mrtvou a prachu plnou zdála se jí věda. Avšak znovu objevilo se Utrpení, i vedlo ji k s m r t e l n é m u l ů ž k u otce a bratra — a tu plným proudem v srdce její vtáhla láska a u v o l n i l a s e z p ě v e m. A dále vedlo ji Utrpení do s ň a t k u, poskytlo jí bohatého pole pro požehnanou práci a obdařilo ji štěstím mateřským. V přebytku svého štěstí opět chopila se tužky, aby je vylíčila a zvěčnila. Avšak neúprosné Utrpení přišlo zas, zářivá očka děcka se zavřela a stanula nad jeho r a k v í. Opět jí Utrpení vtisklo tužku do ruky a to ubohou potěšilo. »Vždy rychleji létala, stále bohatěji proudily se myšlenky a já jsem psala a nevěděla jsem, že jsem vykonávala umění, když jsem po tolik let s tak těžkým srdcem byla se zříkala toho, býti umělcem.«

Touto allegorií, velmi průzračnou a ne právě duchaplnou, doplňuje se jednak, co pověděno svrchu o provenienci její básnířské činnosti na základě vlastních výroků, jednak básnířka sama přímo ukazuje k zdroji, z něhož poesie její se prýští: tu jest to utrpení a láska mateřská, jež jsme vytkli jakožto základní její rys. Žádné umění a žádná věda nebyly by s to, aby ji přiměly k básnickému projevu, až teprve chvíle, kdy stanula před úmrtním ložem otce a bratra a kdy zatlačila očka svému dítěti; vše ostatní byly pokusy, které buď sama odpuzovala anebo neměly trvání. Však to vyniká z poesie její samo sebou, i bez přímých výroků a poukazů. Ten základní motiv ozývá se v jejích básních přečasto, ba lze říci neustále. Opět a opět se k němu vrací. Zdá se nám, že až příliš často; tím neustálým steskem jsme málem přemoženi, unaveni. Nejvíce dojmů těch jest uloženo ve sbírce básní (z roku 1885, 2. vyd.): M e i n e R u h. M u t t e r u n d K i n d. Carmen Sylva se vynasnažila vložiti v ty sloky všechen svůj cit, radost a bolest mateřské lásky, jíž smrt vyrve jediné její štěstí. Tolik lásky mu věnovala! Není snad momentu z dětského života, který by jí ušel, raduje se z každičké maličkosti, sleduje každý jeho dech a chvílím radostným snaží se dodati také lehkého, hravého výrazu, při němž se jí podaří — abych aspoň jeden

doklad uvedl — aspoň tolik rozmarnosti, jako mluví ze sonetu »Umsonst«:

Ich falte meinem Kind die kleinen Hände
auf meinem Schoss, um ihm das Gut zu zeigen,
das für sein ganzes Leben bleibt sein eigen,
durch alle Pein hiedurch, bis an das Ende,

dass es sich früh zu dieser Quelle wende,
wenn seiner Mutter Lippen marmorn schweigen,
und er in seines Herzens bangem Neigen
die sucht, die ihn versteht und sie nicht fände.

Ich wollt ihn lehren »Lieber Gott« zu sagen,
doch schelmisch lachte dann mein kleines Bübchen
und sagte: »Mutter!« ohne jedes Zagen,

als wär's ganz recht, und zeigte seine Grübchen,
nur »Mutter« rief es auf mein vieles Fragen —
Verzeih' uns Gott! Du warst ja doch im Stübchen!

Ovšem vracejí-li se sloky podobného rázu, jak podotčeno, až příliš často, snadno by se v tom mohlo spatřovati pouhé citlivůstkářství a volání po konvenční soustrasti; zejména když výraz bolesti příliš zřídka povznáší se nad formu pouhé konvence a nebývá přiměřen velikosti bolu samého. Nicméně nutno si uvědomiti, že jsou ty city opravdové, prožité a že o jejich poetických výlevech zpočátku neměl zvěděti nikdo, že byly jen básnířce útěchou a oddechem.

(Dokonč.)

Krise v Americe.

Píše Richard Morawetz.

Hospodářský život naší doby jest věru nadmíru zajímavý; téměř každodenně přináší nám něco nového. Buď zjevy vůbec, aneb aspoň jevící se v míře neznámé, jindy zas choroby, jichž prvky ovšem již v národohospodářské abecedě obsaženy jsou, leč v té komplikaci i nejstarší znalce do trapné situace přivádějí. Situace tím trapnější, čím kritičtější choroba jest, neboť ještě nenalezen lék k odstranění zla stávajícího; přes noc dostavují se choroby nové a zasahují údy posud zdravé.

Stojíme na konci veliké konjunktury. Ne snad čistě místní, ale světové a s povděkem kvitujeme, že i rakouský průmysl, posud jako popelka vždy do kouta odstrčený, tuto situaci cítil. Co stkvělých let prodělávalo jindy Německo a jiné státy průmyslové, zatím co se u nás situace ve světle příznivém nejevila!

Prosperita začala v Americe a v Anglii, pokračovala krok za krokem od západu k východu, až konečně přes Německo i k nám svou cestu našla. Byli jsme posledními v dlouhé řadě, naučili jsme se však skromnosti a jsme rádi, že vůbec na nás došlo.

Náhlý rozmach hospodářský v celém světě byl v pravdě tak báječný, že se prostě všude jeviti m u s i l. Mnohý průmysl prožil právě doby, jakých vůbec sotva kdy bylo; výjimky jsou tu velice řídké. Ale též celý vzestup k vrcholu konjunktury dál se tempem téměř horečným, ba nevídaným; zkrátka unikum v dějinách národohospodářských.

Ani nejodvážnější optimista nemohl za takových okolností očekávat, že se podobné poměry udrží a je-li již zákon o vlnité cestě hospodářství ustálen, musil tenkrát při pouhém nahlédnutí do mrtvých cifer statistických vždy znova na sebe upozorňovat.

Bylo zcela samozřejmo, že po mohutném tom vzestupu zas jednou cesta dolů nastoupena býti musí; bylo jen otázkou, kdy a jakým tempem pochod zpět nastane. Prorokovati něco v tomto

ohledu bylo nemožno. Právě změna celých poměrů, ohromné posuny ve výrobě i spotřebě nedaly se odhadnout. Jisto jen bylo, že průmyslu (hlavně některých odvětví) téměř denně přibývalo, že ceny mnohých surovin takřka každou hodinu nového a nového zvýšení doznávaly. Tu ale přestávaly doby normální. Stará jest zkušenost obchodního světa, že stoupající konjunkturou optimistů stále přibývá, že tudíž následky krise, neb reakce na trzích spekulačních, tím více obětí si vyžadují, čím delší prosperita předcházela. Mohli jsme to i u nás v Rakousku pozorovati. Nic nevadil fakt na bíledni ležící, že ohromná spotřeba výrobků průmyslových, poslední válkou zaviněná, jen dočasnou poptávku nadnormální přivoditi mohla. Okamžitá nouze o zboží vedla k velikým nákupům spekulativním tak, že mnoho, přemnoho kupováno bylo, aniž by kupec též další odbyt zajištěný měl.

Za takových předpokladů nelze se nijak diviti, že minulá doba hospodářského rozpětí z mnoha stran jistými obavami provázena byla. Obava, že by po nevídaném vzestupu též katastrofální krise nastati mohla, měla zajisté své oprávnění, ač naděje, že uklidnění znenáhla nastane, rovněž stávala.

Jest zajímavo, že stejně jak první jarní vánek, lepší počasí hospodářské zvěstující, od západu k nám zavál, i předzvěsti blížící se bouře z Nového Světa k nám docházely. Amerika byla vždy zemí velkospekulace a neobmezeného podnikání a zachovala si též v tomto případě prioritu. Podniků průmyslových přibývalo, stavěny dráhy, produkce byla na všech stranách dle možnosti ještě zvýšena. Zatím co takto na jedné straně nejfantastičtější plány stále množících se optimistů uskutečněny býti měly, vrhlo se na straně druhé vše na bursu, by zde spekulací hlavními surovinami a průmyslovými papíry rovněž veliké zisky zabezpečeny byly.

První velká reakce dostavila se na trzích New-Yorkských na jaře t. r. a veliká tehdejší panika byla výstražným znamením i nezvratným důkazem panujícího nedostatku peněz. Tehdy bylo již jasno, že trh peněžní nastalé poptávce po zlatě vyhověti nemůže; hlavní papíry burs amerických byly za několik dnů silně znehodnoceny, neboť zástupy malého spekulujícího lidu házely vše na trh, by buď zachránily, co se zachrániti dá, neb proto, že spekulovaly na dluh a při tísni peněžní žádného dalšího úvěru dosíci nemohly.

Veliké tyto otřesy nezůstaly bez vlivu i na Evropu (hlavně Německo); nastalo však konečně uklidnění. Nedostatek peněz nebyl ovšem nijak zažehnán, vysoké sazby bankovní udržovaly se přes celé léto.

Upozornil jsem již, že pozornost celého světa v té chvíli k Americe obrácena byla, i nemohl tu zůstati nepovšimnut boj, jenž v té chvíli z motivů politických ve Spojených Státech začal.

Zákonodárná perioda schyluje se tam ku konci a již za několik týdnů začne ohromný ten boj — vždy po čtyřech letech se opakující — kdy má býti rozhodnuto o dalším režimu. Kdo jen trochu poměry zná, ví, že Roosevelt ohromným táborem přívržencŭ disponuje, ovšem že jsou to z valné části přívrženci čistě osobní, ne tak političtí.

Roosevelt nerozhodl se však posud ucházeti se opětně o místo presidentské, ačkoliv nijak vyloučeno není, že opětně kandidovati bude, kdyby kandidatura jiná z důvodů osobních stranu v nebezpeči přiváděla. Nechť tomu již jest jakkoliv, dosavadní president má přirozeně zájem udržeti svou stranu při vesle, a sám sobě i nadále popularitu.

Když pak viděl, že hnutí proti trustům stále širší půdy nabývá, musila v něm přec býti vzbuzena obava, že se ani při ohromných volebních fondech, právě trustovými společnostmi financovaných, velká bitva roku 1908 vyhráti nedá.

Dosti nerad přikročil k rozhodným krokům proti někdejším jeho spojencům, ale jak již řečeno, nebylo jiného východiska.

Nebylo snad třeba zvláštních kroků, mimořádných zákonů neb pod.; stačilo prostě prováděti zákony stávající. Každé dítě vědělo, že trusty zákonů nedbají. A tak se stalo, že jednoho dne Standard Oil Company — jeden z nejmohutnějších útvarů trustových — odsouzena byla. Pokuta obnášela sumičku as třiceti milionů dolarů. —

Od rozsudku až ke skutečnému zaplacení zbývala ještě dlouhá cesta, svět však ani netušil, do jakých nebezpečných vod Roosevelt zaplul, chtěje porazit — Rockfellera.

Odsouzení tohoto finančního vládce světa znamenalo počátek éry protitrustové, tudíž změnu celých hospodářských poměrů ve Spojených Státech. Situace, beztak již na ostří nože kolísající, stala se pak kritickou. — Bursa jest tlakoměrem změny počasí na dlouhou dobu předem zvěstujícím; v kursech cenných papírů nalézají příznivé i nepříznivé okolnosti předem již výrazu. Bezohledný postup proti trustům znamená zmaření mnohých jejich výhod a zcela jiné vyhlídky do budoucnosti. Začíná nový poprask bursovní.

Znehodnocení nezasáhlo však tenkrát pouze trh akciový. Fantastické řádění spekulace neobmezilo se jen na cenné papíry, nýbrž rozšířilo se i na trh zbožím. Hlavně kovy, a mezi nimi v prvé řadě

měď, byly favorisovány. Z motivů čistě spekulačních byly ohromné zásoby mědi v skladištích zadrženy, ceny stoupaly každotýdně.

I zde byl obrat patrný. Stačil první velký úpadek, vytrhnutí jediného kamene z vysoké budovy, a vše se sřítilo v ssutiny. Celá řada úpadků přivodila v krátké době klesnutí cen o polovinu.

Klika Rockfellerova dosáhla však největšího úspěchu, když se jí podařilo vzbuditi nedůvěru lidu k ústavům peněžním a když banky nevydržely nárazy runů. Nervosita mezi nejširšími kruhy vkladatelů rostla každým dnem, runů přibývalo stejně jako insolvencí ústavů, o jichž jistotě nikdo posud nepochyboval.

Nemůžeme se tomu divit, když vkladatelé vůbec již uvažovati přestali, když každý hotové své peníze doma uschovati chtěl, třeba při tom nějaké procento v úrocích oželeti musil, za vědomí, že si svůj vklad zajistí.

Horší tvářnosti nemohl věru hrozný ten obrat ani nabýt. Jistá míra pessimismu jest vždy průvodem sestupné konjunktury, stejně jako optimism v případě opačném. Zde nastala však zmizelou důvěrou v ústavy bankovní téměř přes noc nová krise peněžní; hlavní cirkulační prostředek — zlato — zmizel v ohromném množství z oběhu, nastává velký boj mezi Starým a Novým Světem. »Boj o zlato!« Cedulové banky evropské chvatně zvyšují úrokovou míru, by zabránily vývozu žlutého kovu. Rakousko-uherská banka zvyšuje na 6, Německá říšská banka na 7½, Anglická banka na 7 procent a případné další zvyšování není vyloučeno.

Americká vláda vidí zoufalý ten odpor a sahá konečně k novému prostředku záchrannému, k vydání dlužních úpisů, krok, jenž pro tu chvíli neminul se úspěchem.

Zdali však vrchol kalamity tím překročen, též nelze předvídati — myslím, že každé chvíle nových překvapení dočkati se můžeme.

Každopádně vystupuje důležitá otázka do popředí, jaké následky nevídané tyto zjevy u nás přivodí?

Podotknul jsem již, že se i naše cedulová banka proti vývozu zlata zabezpečiti musila, že i u nás úroková míra na 6% stoupla.

Považíme-li, že prosperita průmyslu více méně klesá, že právě nové závody — částečně s dosti značným úvěrem pracující — teprve pracovati počínají, a tudíž jen paběrky velké konjunktury najdou, přivádějí drahé peníze situaci hodně nepříjemnou. Výše úroků patří stejně k předpokladům při zakládání průmyslu směrodatným, jako cena surovin, neb hotového tovaru. Má-li někdo nyní ze svých dluhů

7% pojednou platit, jest to zajisté okolnost, s kterou dříve (za dob normálních) nepočital.

Z hrozné té krise americké můžeme však též pro všecky časy cenné poučení čerpat. Velké podniky (a zajisté též mnoho malých, o kterých se ani nedovíme) padly následkem vylíčeného nedostatku peněz, který banky donutil, by veškerý úvěr náhle vypověděly. Jest pravda, naše peněžnictví jest uspořádanější, leč z jiných důvodů mohou podobné poměry i v Evropě jednou nastat, což by u nás zkázu četných podniků znamenalo.

A to proto, že bankovní úvěr z valné většiny žádného pevného podkladu nemá, chci tím říci, že se zde po většině pracuje s úvěrem každodenně vypověditelným. Potřebovati úvěr není zajisté nic zlého, vždyť jest mnoho podniků, v kterých aktiva požadovaný úvěr i několikanásobně převyšují. Kdyby jim však zápůjčka náhle byla odepřena, nemohou se pohybovat.

Neměli bychom v takové chvíli, kdy za oceánem největší společnosti pro nastalou katastrofu insolvence prohlásiti musí, přemýšlet, jak bychom se podobným možnostem vyhnuli? I v jiných státech nesou těžce vysokou dnešní míru úrokovou, avšak velice rozšířeným úvěrem hypotekárním na určitou řadu let zajištěným a nevypověditelným má tam průmysl mnoho peněz za poměrně nízký úrok na dlouhou řadu let naprosto zajištěno.

Jakási ostýchavost proti tomuto druhu úvěru — v kruzích průmyslových u nás se jevící — jest naprosto nemístná. Zavedení zvláštního oddělení pro úvěr hypoteční u Živnostenské banky pro Čechy a Moravu můžeme z toho důvodu jen vřele vítat a doufat, že se bance podaří interessované kruhy o významu tohoto úvěru přesvědčiti. Nastala by tím jistá stabilita, jejíž význam právě pod dojmem událostí výše naznačených ani dost oceniti nelze. I při nejlepším úmyslu bank mohlo by se totiž státi, že by se strany vkladatelů veliké částky náhle vypovězeny byly, tak že by obmezování úvěru právě v tak těžkých dobách nutně nastati musilo.

Úvěrem hypotečním jest však též vkladatel na jistou řadu let vázán, i nemůže pak nastati tak hromadné ukrývání peněžních prostředků v domácích pokladnách.

Kdyby však banka vedena byla úmyslem, jisté podniky vůbec svému vlivu podříditi, bylo by to právě za doby krise peněžní nadmíru usnadněno. Stačí jen vypověděti úvěr a změna firmy v akciovou společnost stává se nevyhnutelným krokem.

Dnes, kdy se (právem!) na průmysl se stanoviska národnostního často pohlíží, jest prostě příkazem opatrnosti, vyhnouti se eventualitě, kterou by i kapitál cizí náhle dominující situace dobýti mohl.

Ostatně nemůžeme ustati mluviti o peněžních našich ústavech, aniž bychom si též jedné příznivé okolnosti nepovšimli. Při velikých posunech v hodnotě bursovních papírů měli jsme příležitost pozorovati, jak jinde široké masy malých vkladatelů na burse spekulují. Stává se tak přirozeně následkem usilovné činnosti bank v tomto směru.

S povděkem lze pozorovati, že naše banky v takové činnosti své zisky nehledají, že nesvádějí malého člověka na kluzký terrain spekulační.

Náš vývoz do Ameriky jest v tom okamžiku úplně podvázán. Jak se věci dále v tom směru vyvinou, dnes nijak předvídati nelze. Záleží na tom, budou-li nastalé nesnáze mít delší trvání. V tom případě byl by ovšem v prvé řadě průmysl textilní vážně ohrožen. Hlavně průmysl lnářský vyváží jednak značné množství tkaniv přímo do Spojených Států, exportuje ale též předíva do Německa a Anglie, kterézto státy rovněž do Ameriky vyvážejí. Průmysl železářský jest posud u nás výborně zaměstnán, nelze si však ani představiti, že by vysoký úrok bankovní a celkem klesající konjunkturu záhy nepocítil. Nejen že nové investice v malém počtu prováděny budou, i velkoměstský ruch stavební bude takovým zdražením peněz nadobro podvázán.

Však jiný, nadmíru vážný následek obratu amerického bude na nás doléhat. Ze všech stran docházejí zprávy: vystěhovalci houfně se vracejí do svého domova. Amerika, země neobmezených plánů průmyslových, ohromné proudy vystěhovalců každoročně pohlcující, kde prý o příležitost k práci pro schopné síly dělnické vůbec nikdy nouze není, ta Amerika nemá více zaměstnání pro nepřehledné davy lidí a nutí je takto k návratu do jejich vlasti. — — —

Rakousko i Uhry byly vždy vděčným polem pro americké sprostředkovatele práce. Do roku 1903 bylo mezi vystěhovalci ve Spojených Státech 90·56% Evropanů a 6·46% příslušníků této říše. Roku 1904 napočítáno mezi cizinci ve Spojených Státech 95% Evropanů, mezi nimi 275.907 v Rakousku, 145.714 v Uhrách narozených.[1] Za rok 1905 vystěhovalo se 285.000, za rok 1906 pak 296.000 rakousko-uherských příslušníků do Spojených Států.

[1] Dle jiných pramenů statistických jest počet vystěhovalců ještě mnohem vyšší. Četné rozdíly jsou nepřesností při zjišťování příslušnictví vystěhovalců vysvětlitelny.

Kde jaká zpráva živnostenských inspektorátů, obchodních komor neb průmyslových korporací během posledních let u nás publikována byla, všude pronášeny stesky na nedostatek dělných sil: dnes, na prahu dob plných obav a nejistoty, vracejí se vystěhovalci zpět! Z průmyslové části Předlitavska bylo ovšem jen málo vystěhovalců, celý ten značný počet soustřeďuje se hlavně na Halič a Uhry.

Nyní, po dosti špatné žni a při sestupné konjunktuře, bylo by as těžko velikému tomu počtu příslušníků rakousko-uherských zde výdělek zabezpečiti. Posud nehrozí ovšem trhu pracovnímu ještě nebezpečí, mnoho nových podniků není ještě ani v běhu, takže poptávka po dělných silách v blízké době asi neklesne.

Kdyby však nezaměstnanost v Americe takových rozměrů nabyla, že by propouštění dělnictva dále pokračovalo, přispěl by zajisté trvalý odliv vystěhovalců do Evropy k přiostření krise v průmyslových státech Starého Světa. V té chvíli bude ovšem na našich úřadech, by o vhodné rozvedení zpátečního proudu vystěhovaleckého dbali. Jest si toho proto přáti, by jednotlivé kraje přebytkem sil pracovních zaplavovány nebyly, by tedy nebyl deroutován trh pracovní, nýbrž aby vhodným umístěním schopných sil dělnických těmto i budoucně pobyt v jejich vlasti umožněn byl.

Jest z toho patrno, jak poměrně úzce naše zájmy se zájmy veškerého hospodářského života amerického spiaty jsou, nechť již pohlížíme na věc se stanoviska hospodářského, neb sociálního.

Celý další vývin závisí v prvé řadě na důvěře širokých vrstev vkladatelů amerických. Jakmile tam opětné uklidnění nastane, a vklady bankám svěřovány budou, přestane aspoň do jisté míry nevídané napjetí na trzích peněžních. Tím ovšem nemá býti řečeno, že zlevnění peněz, t. j. snížení úroků, konec krise znamenati bude. Nutno vyčkati několik měsíců, až bezpočetné, čistě spekulační zakázky vyřízeny budou a zboží cestu ku konsumentům najde, zdali i pak spotřeba výrobě odpovídati bude.

Doufejme, že hrozná vlna krise přes širý oceán v plné síle na nás pak nedolehne.

Stopy posledních událostí budou každopádně i v Evropě dlouho ještě patrny a v těžkých dobách uvidíme též, v jaké míře Uhry vyrovnání s námi potřebovaly.

V Úpici, dne 23. listopadu 1907.

O pojišťovací matematice.

Dr. E. Schönbaum.

(Dokonč.)

Podnormální jsou společnostem též některá nebezpečná povolání, která zařaďují proto mezi extrarisika, a připustí-li již pojištění, žádají zvýšené prémie. Jako podnormální životy se uvažují ženy, ač celkem bez důvodů; také ty musí platiti u mnohých společností prémie zvýšené o 2½—5%. Konečně též osoby, povinné vojenskou službou, byly dlouho počítány za extrarisika. Obrat způsobila zde banka »Gotha«. Většina společností béře beze všeho válečné risiko na sebe, při čemž jest několik systémů v užívání. Úplně zbytečné jsou pokusy, hledět »válečné risiko« postaviti na statistické základy — statistikou válek a padlých.

Jest jeden druh pojišťování životního, kde není lékařské prohlídky — pojišťování lidové, neobyčejně rozšířené v Anglii, značně se rozmáhající v poslední době v Německu i u nás. Příčinou, proč zde upuštěno od lékařské prohlídky, není ovšem humanita nebo sociální ohledy, nýbrž lékařská prohlídka je příliš drahá v poměru k placeným prémiím, které se tu platí týdně nebo měsíčně, a k pojištěným obnosům (2000 K je obyčejně horní mez). O rozšíření lidového pojištění svědčí výmluvně faktum, že u soukromých ústavů v Anglii bylo r. 1902 21 millionů polic lidového pojištění. Za tímto číslem kulháme silně; ovšem je u nás z části provedeno pojištění sociální, jehož Anglie nemá.

Rozšíření pojištění na životy abnormální je jen otázkou budoucnosti. Musí býti řešena, nemá-li se mluvení o sociálním úkolu pojištění státi frází. Pojišťovací mathematika zde neklade velikých obtíží. Krok ku předu slibují i na tomto poli tabulky rakouských pojišťoven.

3. Mluví-li se o pojišťování, vždycky je na blizku známá urna s koulemi nebo známá kostka. Často bylo též proti tomu protestováno. »C'est avec grande défiance, qu'il faut, sur les traces de Condorcet, éclairer les sciences morales et politiques par le flambeau de

l'Algèbre« (Bertrand). To je votum nedůvěry, které se ozývá i z jiných stran. Byl dlouho spor, zda se má applikovati na statistické poměry věta Bayesova nebo Bernoulliova. Applikovati větu Bayesovu znamená, mysliti si nekonečně mnoho uren, které representují nám všechny možné kombinace. Z nich volím jednu a myslím si vybráno z ní tolik bílých a černých koulí, kolik případů jednoho a druhého způsobu podává má statistika Teď mohu applikovati Bayesovu větu o nejpravděpodobnějším složení urny. Jíti s Bernoulliho větou řešit statistické záhady, znamená zase tolik: ze všech možných s případů událo se m určitého druhu. Myslím si zase urnu o nejpravděpodobnějším složení m: $(s—m)$. Představuji si, že urna má opravdu toto složení a applikaci mathematické věty Bernoulliovy a všech jejích důsledků není nic v cestě. Jsou ale též hlasy, volající: ani Bernoulli, ani Bayes. Řešení těchto sporů nepatří sem. Nám stačí fakt u m, že hromadné zjevy lidského života vykazují pravidelnosti, podobné pravidelnostem, vyskytujícím se při hře. Tyto pravidelnosti béřeme obyčejně jako samozřejmé. Nikdo se nediví, že počet zločinců drží se v jistých stálých mezích a že nejsou jeden rok naše věznice prázdné, druhý rok plné. Podle Süssmilcha, podle něhož všude vládne dobře pozorovatelný božský řád, před Grauntem (1666) nikdo si nepovšiml, že na každého muže připadá jedna žena. Někde tyto pravidelnosti zachovávají řád náhodných her a jich odchylek.

Podle Westergaarda (Die Grundzüge der Theorie d. Statistik) připadalo v letech 1878—1883 na 1000 novorozeňat chlapců:

	Italie	Skotsko	Irsko	Sasko
1878	516	514	511	513
1879	516	512	516	514
1880	515	512	515	514
1881	515	513	515	509
1882	514	512	514	512
1883	515	513	514	512

Mohli bychom příklady kupiti, kdyby to mělo smysl. Všude v životě soudíme z minulosti na budoucnost a na zkušenosti, že životní poměry se nemění skokem, zakládají se naše obchody, naše jednání, odhadování budoucnosti. Pojišťovací mathematika vytvořila si ale, a to je její přednost, na základě nauky o pravděpodobnosti početní schematismus veliké jemnosti. To všechno za předpokladu, že průběh úmrtnosti bude skutečně říditi se tabulkami, položenými výpočtům za základ. To by vskutku nastalo, kdyby poměrná čísla úmrtnosti měla charakter pravděpodobnosti, což, jak jsme řekli, je

jen přibližně pravda a kdyby materiál pojištěných byl homogenní s materiálem tabulek. Pak bychom mohli vskutku nahraditi pojišťovnu hernou, spravedlivě vedenou, a tažení koulí z urny by úplně regulovalo chod závodu. Ale i potom by se vyskytovaly odchylky od pravděpodobného průběhu, i zde by se vyskytovalo r i s i k o. A tak i v tomto hypothetickém případě bychom musili tvořiti fondy reservní, sloužící ke krytí náhodných odchylek od očekávaného průběhu. Pro míru nebezpečí, které z těchto odchylek při spravedlivých hrách vzniká, zavedl Tetens pojem risika, které slove u Hausdorffa[1] průměrným.

Pro risiko při hrách byla vytvořena celá obsáhlá theorie, a je přirozeno, že vznikla myšlenka, podobnou theorii vytvořiti i pro životní pojištění. Účelem je vyšetřiti pravděpodobné odchylky skutečnosti od úmrtnosti, jak ji podávají tabulky. Vznikla celá literatura o tomto předmětu (přehled podává E n c y k l o p e d i e m a t h e m a t i c k ý c h v ě d v článku Bohlmannově a spis K. W a g n e r a: Problem vom Risiko in der Lebensversicherung). Bylo též docíleno různých výsledků o minimálním počtu pojištěných, o maximální sumě, kterou může ústav převzíti v pojištění, aniž by zvýšil své relativní risiko, t. j. risiko průměrné nebo střední, dělené součtem všech splacených obnosů. Při tom v ě č n ě můžeme definovati risiko co obnos, který může dle počtu pravděpodobností očekávati společnost jako zisk nebo ztrátu během roku a sice způsobem odumírání za předpokladu, že úmrtnost se řídí po řadu let tabulkami. Obnos ten musí pak společnost z prémií a úroků uložiti stranou co fond bezpečnostní ke krytí pravděpodobných ztrát. Podle toho, co bylo řečeno, není na místě mnoho důvěry k těmto výpočtům, namnoze velmi složitým. V nejlepším případě lze jich užívati co dolní meze pro velikost fondů a násobiti třemi nebo čtyřmi. Vskutku také praxe dává přednost odhadům založeným na zkušenostech. Nevýhodou theoretických úvah o risiku je přílišná složitost vzorců a veliká námaha početní, s použitím jich spojená. Vedle možných ztrát z průběhu úmrtnosti je při společnostech ještě možná ztráta na úrocích, z klesání kursu papírů atd., a o té se nedá říci vůbec nic.

III.

V tomto odstavci chceme se krátce zmíniti, jak je postaráno o vědecké vzdělání úředníků pojišťoven, v prvé řadě pojišťovacích mathematiků, a které jsou pomocné vědy pojišťovací mathematiky.

[1] Das Risiko bei Zufallspielen: Berichte der Leipziger Akademie 1897.

Stálý vzrůst pojišťoven spolu se zdokonalováním technické stránky nutil záhy pojišťovny ohlížeti se po odborně vzdělaných silách. Nejdříve ovšem v praktické Anglii. Zde založen byl již roku 1849 spolek »Institute of Actuaries of Great Britain and Ireland«, jemuž náleží mnoho zásluhy o úspěchy pojišťovací mathematiky. Úkoly jeho byly v prvé řadě organisační, jemu patří zásluha za nejlepší tabulky úmrtnosti, jež máme, v jeho časopise byly projednávány důležité otázky vědy. Vedle toho brzy fungoval mladý spolek jako vyšší akademie s právem propůjčovati diplomy, které znamenají v Anglii více než naše akademické hodnosti.[1] Předmětem vyučování je hlavně pojišťovací matematika, statistika, počet pravděpodobnosti. Zřetel se béře k numerickému počítání, počítacím strojům. Vyšší matematika se přednáší ve značném rozsahu. Vedle toho existují soukromé ústavy. Vyučují hlavně praktikové. Titul aktuára je v Anglii u značné vážnosti.

V Německu počíná soustavná péče o vědeckou výchovu matematiků pojišťovacích v r. 1895 založením král. semináře pro pojišťovací vědu při slavné universitě v Göttingách, na níž působí známí matematikové Klein a Hilbert. K založení semináře dal podnět Kiepert; účelem jeho jest, poskytnouti těm, kdož chtějí své služby věnovati pojišťování jako matematikové nebo vyšší správní úředníci u soukromých i veřejných ústavů, vyšší vědecké vzdělání. Ku přednáškám pojí se cvičení v semináři. Knihovna seminární je bohatě dotována. Zkoušky složené s úspěchem mají za následek udělení diplomů.

Pojišťovací věda se přednáší vedle toho na vysokých obchodních školách, instituci u nás neznámé. Též u nás v Rakousku zavedeny byly před několika lety kursy pro pojišťovací techniku, nejprve na technice ve Vídni, pak též na universitě vídeňské, v poslední době na české technice v Praze. Zda je universita či technika vhodná půda pro tyto kursy, nechceme rozhodovati. Rozhodně ale lze odporučiti právníkům návštěvu kursů. Na technice se největší část posluchačstva rekrutuje z řad kandidátů učitelství na středních školách. Vedle přednášek již zavedených bylo by doporučiti aritmetiku národohospodářskou, která by dle našeho mínění měla též dobré své místo na universitě pro právníky. Obyčejně nemají ani potuchy o bursovních

[1] Viz A. Manes: Versicherungswissenschaft auf deutschen Hochschulen 1904.

operacích, o loterijních půjčkách, umořovacích plánech, tak důležitých pro naše kommuny, a pod.[1]

Ještě chceme několika slovy nastíniti, jaké jsou pomocné vědy pro pojišťovací matematiku.

a) Předně a ještě jednou matematika, t. zv. vyšší, t. j. differenciální a integrální počet. Ale též přehled po jiných partiích je nutný. Pojišťovací matematika je použitá matematika. Na venek se to jeví na př. místem, jež zaujímá spolu s příbuznými vědami v Encyklopedii matematických věd, obrovské to práci téměř všech žijících učenců matematických, která má býti přehlídkou toho, co v matematice za 19. stol. bylo vykonáno. Referát o pojišťovací matematice podal tu Bohlmann, docent matematiky na universitě göttingské.

Nepopírám, že k porozumění různých populárních spisků stačí znalosti matematiky, jak se získávají na střední škole; ale pojišťovací matematik musí ovládati vyšší matematiku velmi důkladně. Ukážu to na příkladech.

Důležitou kapitolou matematiky pojišťovací jest vyrovnávání tabulek. To je tak: Vyšetřování úmrtnosti, invalidity a pod. skytá nám materiál, který tak, jak je »surový«, nehodí se ke konstrukci tarifů, neboť vykazuje četné menší nepravidelnosti, skoky, které by v tarifech působily nepříjemnosti. Příčinou je někdy malý (početně) základ tabulek, někdy povaha materiálu. Tabulky se proto »vyrovnávají«, při čemž možno sledovati dvojí účel: buď chceme odstraněním nepravidelností přiblížiti se vlastnímu jádru zjevu, o nějž jde, nebo jde nám jen o přizpůsobení tabulek potřebám praxe. Method je veliká řada, mnohé jsou velmi důmyslné, ale provádění jich vyžaduje jen velmi nečetných znalostí aritmetických vyšších stupňů. Vyrovnávání děje se úplně mechanicky. Tak methoda Finlaisonova, Wollhousova, Highamovy, Fischerova, Karupova a jiné. Pojišťovací matematik nesmí se však spokojiti mechanickým ovládáním methody, musí znáti nástroj, s nímž pracuje, jeho chyby a přesnost. Všechny tyto různé methody, pokud jsou vědecké, musí hověti jisté podmiňující rovnici, která se obdrží tím, že prvá variace jistého integrálu se rovná nule. A to musí matematik věděti. V jiných partiích (při vypočítávání spojitých rent) vyskytá se Euler-Maclaurinova formule summační a je třeba znáti přesné podmínky, za nichž platí.

A podobných příkladů by bylo lze nahromaditi více. Slovem: hodně matematiky. A netoliko o vědomosti matematické jde, nýbrž

[1] O zkušebním řádě pro státní zkoušky z pojišťovací matematiky, podám kritické poznámky ve zvláštní práci.

o »matematické vyškolení ducha.«[1] Společnosti rozhodly o této věci již dávno, volajíce (aspoň v Německu) na zodpovědná místa vesměs matematické odborníky. Ostatně ujímá se čím dále tím více poznání u přírodopisců i chemiků, fysiologů i lékařů, že hlubší znalosti vyšší matematiky jsou obecně nutné. S tím současně ozývá se volání po zavedení vyšší matematiky na střední škole. Hlavně v Anglii se uvažuje o reformě v tomto smysle a spolu hlásá se boj dnešní euklidovské methodě vyučovací, která jistě má mnoho nepřístojného v sobě.

b) Počet pravděpodobnosti. Na něm je pojišťovací matematika založena. Ale i kdyby toho nebylo, zasluhoval by větší pozornosti, než se mu dnes věnuje. Předpoklady matematické zde nutné jsou velmi značné a rostou stále do hloubky. Práce ruského matematika Nekrasova z nedávné doby činí aspoň i na dobrého matematika požadavky značné. Také ale k základním pojmům by mělo býti přihlíženo: Lotze — Stumpf — Kries — Goldschmidt, o tom by se mělo něco v učebnicích říci. Matenice v základních pojmech je tu úžasná a výrok L o t z e ů v, že počet pravděpodobnosti je »grossartige logische Leistung, die der erfinderische moderne Geist den bewunderungswürdigen, aber unfruchtbaren Theorien des Altertums entgegen zusetzen hat,« je poněkud přehnaný. Matematikové, kteří podrobili v druhé polovici 19. století základní pojmy matematické úspěšné revisi, měli by si všimnouti důkladně pravděpodobnosti a pojmů s ní spojených, již s ohledem na theorii chyb a vyrovnávací počet tak důležitý v astronomii a fysice. Právníkům a národním hospodářům lze zase studium pravděpodobnosti odporučiti vzhledem k matematické theorii hodnoty. Pěkně informuje o tomto oboru referát v Encyklopedii matematických věd: V. P a r e t o: Anwendungen der Mathematik auf Nationalökonomie. Přání, dostati se základním pojmům pravděpodobnosti na kloub, ozývá se nyní často. Posledně projevil je důrazně znamenitý matematik a fysik Poincaré.

c) Matematická statistika. Nová věda, applikace matematiky na statistiku. Látky dost a dost. O mírách úmrtnosti, o theorii souborů, dějiny a kritika tabulek úmrtnosti, theorie disperse, vyrovnávání tabulek — to je program, který lze rozšířiti. V poslední době zvláště bylo hojně prací o typickém středu různých zjevů. Fechner a hlavně Pearson užívají ku vyšetření těchto typických středů, které pro bio-

[1] K i e p e r t: Über die mathematische Ausbildung von Versicherungstechnikern. Jahresbericht d. deutsch. mathem. Vereinigung 1894.

metrii mají značný význam, asymetrické křivky chyb. Od roku 1901 vychází zvláštní časopis, věnovaný tomuto badání, »Biometrica«.[1] Lze doufati, že s rozmnožením pracovníků na těchto polích také vědecké výsledky se rozmnoží.

Mnohé z otázek, jež jsme nadhodili, čekají jen na pracovníky, zůstávají ale dosud nepovšimnuty.

---

[1] Prvý v tomto oboru pracoval Quetelet, který se svým »středním« člověkem zašel příliš daleko; Lesis (Zur Theorie der Massenerscheinungen) konstatoval normální délku života, drže se symetrického Gaussova zákona chyb. Asymetrii uvažoval Fechner (Kollektivmasslehre), kdežto četné práce Pearsonovy jsou roztroušeny po angl. časopisech (Philosoph. Transactions a j.).

Nový Bydžov.

Obraz národohospodářský.

(Dokončení.)

Ústavy lidové a dobročinné.

Lidová knihovna založena byla obcí na podnět tělocvičné jednoty Sokol r. 1898 a zdárně prospívá. Správu vésti má devítičlenný sbor ze středu zastupitelstva volený, avšak vedení správy obstarávají vlastně knihovníci. Obec poskytla místnost v městské radnici a značný roční příspěvek; ostatní náklad kryje se dary místních peněžních ústavů, průmyslových závodů a jednotlivců. Knihovna obsahuje přes 3000 děl v 14.000 svazcích. Knihy půjčují se od měsíce září do července dvakrát týdně, a bývá ročních výpůjček na 8000 od 540 vypůjčovatelů. Knihovna tato plní úkol úplně, ježto knihy půjčují se úplně zdarma každému dospělému obyvateli města.

Lidová čítárna zřízena a vydržována vzdělávací jednotou »Komenský«. Účelem jednoty je šířiti všeobecné vzdělání hospodářské, sociální, vědecké a umělecké. Toho domáhá se jednota četbou časopisů denních a periodických, četbou knih, jich rozborem a oceňováním v literárních večerech, vydáváním, rozmnožováním a sbíráním knih a tiskopisů vůbec, zřizováním veřejných čítáren a knihoven, přednáškami a rozhovory o otázkách všeobecně vzdělávacích a časových, výstavami, představeními divadelními, produkcemi hudebními a předváděním plodů uměleckých vůbec, zábavami za účelem společenského sdružování a vzdělávání, sdružováním s jinými spolky vzdělávacími a zřizováním odborů. Nejdůležitějším činem Komenského je zřízení lidové čítárny. Založiti veřejnou, lidovou a bezplatnou čítárnu bylo toužebným přáním několika jednotlivců, kteří viděli, že chybou našeho člověka je, že málo samostatně myslí, protože málo čte, a čte-li, čte jednostranně časopisy pouze své strany, a má tudíž o veřejných záležitostech úsudek jednostranný a omezený. Většina našich lidí, nemajíc dostatečných prostředků, nemá přístupu ku všem časopisům, z nichž čerpati by měla potřebné poučení a rozhled ku všeobecnému i odbornému vzdělání

nutný. V dosavadních spolcích časopisů se odebíralo málo a to pouze pro členy — pravého účelu dosaženo nebylo. Již r. 1899 zvolen byl pětičlenný výbor, aby čítárnu zřídil, ale akce jeho rozbila se o odchylnou představu tehdejší městské rady. Ta chtěla pro čítárnu věnovati sice místnost, palivo a světlo, vyhradila si však, že vedení čítárny musí býti ponecháno jí a že nepřipustí, aby v ní se vykládaly listy protistátoprávní, což namířeno bylo proti časopisům realistickým a sociálně demokratickým. Proti tomu kladl výbor podmínku, aby v pečlivém výboru svými listy zastoupeny byly všecky politické strany a směry, aby čítárna zachytila v hlavních rysech všecky významnější vlny myšlenkového proudění u nás. Poněvadž městská rada na tuto podmínku přistoupiti nechtěla, celá akce se rozbila.

Teprv r. 1903 opět několik jednotlivců navázalo nitky tam, kde předešlý výbor přestal. Tentokráte byli šťastnější. Po mnohých pokusech dala městská rada místnost v radnici, světlo a topivo. Městská spořitelna pořídila potřebný nábytek. Tím bylo umožněno, že již 1. listopadu 1903 čítárna byla otevřena přednáškou dra Fr. Drtiny »O významu veřejných čítáren«.

Komenský v letech 1904—1906 pořádal 13 přednášek, výstavu obrazů Kavánových, Pečínkových, Šimůnkových s reprodukcemi Uprkovými a Jansovými, Vrázův Orbis pictus, universitní extense prof dra Felixe o Röntgenových paprscích, telegrafii bez drátu a látkách radioaktivních.

Čítárna je hojně navštěvována; r. 1903—4 bylo 16.614 navštěvovatelů, 1904—5 15.796, 1905—6 14.414; denní průměr 40 až 45 osob.

Úhrnem vyloženy jsou 142 časopisy ze všech oborů věd a umění.

Komenský obrátil záhy zřetel svůj na utváření venkovských knihoven. Nový Bydžov má ovšem svou výbornou lidovou knihovnu, ale okolí jest bez knihoven. Jsou v některých osadách knihovny obecní, ale ty pro širší vzdělání významu nemají, ježto mají knihy staré, novými se nedoplňují a proto nejsou používány, jak by býti mohly.

Ježto jednota nemá po ruce prostředků, aby zřídila veliké knihovny, příslušné korporace, na které se obrátila, buď neodpověděly neb povolily příspěvky příliš malé, zřídila dosud pouze 5 přenosných knihoven. Celkem obsahují 427 spisů ve 401 svazku. Jedna knihovna čítá 50 až 70 svazků a umístěna je v některé blízké obci, roku následujícího přenese se do jiné obce a tím je umožněno, že malým nákladem a poměrně malým počtem knih dána je příležitost velkému počtu lidí se vzdělati.

Okresní nemocenská pokladna zřízena byla r. 1899 a čítá v měsících zimních 1300, v letních až 1800 členů. Lékařem je dr. Ort. Význam její není ještě dosti pochopen. Ve správě často bývají sváděny bitvy mezi stranou sociálně demokratickou a národně sociální.

Povinná mistrovská pokladna šesti živnostenských společenstev jest snad první toho druhu v Čechách. Členů čítá 160, příspěvků složeno na 2000 K, vydání přes 700 K. Pokladna umožněna značnějšími dary, a to okresního zastupitelstva, první splátkou 2000 korun (z 10.000 K věnovaných), obce novobydžovské 2000 K a občanské záložny 2000 K. Přední zásluhu o zřízení pokladny má okresní tajemník JUC. František Myška. Bude-li pokladna prospívati, mají dle ní zřízeny býti povinné pokladny ve všech městech v Čechách.

Všeobecná veřejná nemocnice císaře Františka Josefa I. se 66 postelemi založena byla r. 1854 a jest ve správě městské rady. Vystavěna je hned při dráze na křižovatce dvou silnic na místě pro rozvoj města nepříhodném, ježto právě v tu stranu má se město rozšiřovati, ale nemocnice činí velkou překážku; proto časem jistě přeložena bude na jiné místo.

Okrašlovací jednota má veliké zásluhy o okrášlení okolí města, které je příliš jednotvárné. Založena byla r. 1880. Hlavním přispívatelem je ovšem obec, která poskytuje ročně až 1200 K, pak peněžní a průmyslové závody, jakož i příspěvky jednotlivců, takže celkový příjem spolku bývá až 2000 K. Dříve působila jednota většinou uvnitř města, zakládala v širších ulicích stromořadí a chodníky, odstraňovala příkopy, louže atd. Dnes působí hlavně vně města, zakládajíc chodníky vedle silnic a osazujíc je stromořadím. Kol nového hřbitova založen pěkný park, který v novější době velmi rozšířen. V zimě mívá ve své správě rozsáhlé kluziště.

Parní a vanové lázně, velkým nákladem zřízené a pěkně upravené, ale ceny jejich 50 h až 1 K jsou trochu vysoké, aby jich chudší lid užíval. Dělníkům některých spolků se sice snižuje poplatek na 40 h, ale to není všeobecné. Bylo by záhodno, aby jeden den v týdnu věnován byl »lidovým lázním«, kdy na př. všichni za malou cenu (40 h) mohli by lázní použíti. Prospělo by se lidu i lázním. Zvláštní je, že více návštěvníků lázní je z blízkých měst, Paky, Hořic, Jičína a j., než z Nového Bydžova.

Městský sirotčinec, k němuž základ značným darem položil Jonáš Bergmann. Je to podnik dobročinný, ale na tvářích sirotků »dobročinnost« viděti není. Dříve vedl správu sou-

kromník a pořídil si za několik roků domek; když už poměry byly příliš křiklavé, odevzdán sirotčinec školským sestrám z Horaždovic, které však si vyžádaly mnohem větší náklad. Ačkoli mají sirotci všecka moderní zařízení (pěkné lázně a p.) a chodí v neděli 3 až 4krát do kostela, mají těla hubená a tváře bledé jako dříve, ač na jeptiškách je viděti blahobyt. Při jedné prohlídce prý kroupy v polévce jedna druhou honily. Kdy přijde městská rada na to, aby řízení sirotčince zadala veřejným konkursem dobrému a nezištnému vychovateli (na př. pensionovanému knězi neb učiteli) a tím sirotkům nahradila rodiče a živitele?

Chudina bydlí v kasárnách, ovšem pokud jsou příslušníky Bydžova. Děti z kasáren jsou postrachem lidí i učitelů. Ostatní bydlila v židovském městě, které však r. 1900 vyhořelo a proto odstěhovala se do Chudonic, nenalézajíc v Novém Bydžově dostatek levných bytů. Tím se Bydžovu ulehčilo. Mnozí dělníci vystavěli si malé a slušné domky v blízkých Chudonicích.

Spolky:

Při našem velice vyvinutém spolkářství nemůže býti jinak, než že v Novém Bydžově je přes 20 spolků. Některé snad opravdu nevědí, proč zde jsou, a proto si jich všímati nebudeme. Vyznačíme pouze ty, které mají důležitost v ohledu národním neb společenském. Na prvém místě sluší jmenovati tělocvičnou jednotu Sokol, která úplně chápe svůj význam jak v ohledu tělesném tak i duševním. Denně koná cvičení v tělocvičně chlapecké školy, třikrát týdně členská, dvakrát týdně pro ženy a dorost. V ohledu duševním poučuje své členstvo častými přednáškami a hledí pobaviti je ve večírcích s ušlechtilým programem. Celkem můžeme říci, že Sokol je nejčinnějším a nejlepším spolkem v městě.

Občanská beseda má sice pěkný vzdělávací a zábavný úkol, ale přílišným separováním a povýšeností svých předáků nemá všeobecné obliby. Kromě zábav pouze odebíráním časopisů a bohatou svou knihovnou prospívá členstvu svému.

Zpěvácký spolek Lubor-Ludiše pro stálé vnitřní krise nemůže se pozvednouti, ač ve svém členstvu vzdělané hudebníky a zpěváky má.

Sbor dobrovolných hasičů obranný svůj úkol plní, ale širšího významu nemá.

Místní odbor Ústřední Matice Školské, místní odbor Husova fondu a místní odbor Národní Jed-

noty Severočeské, mužský i ženský zdárně prospívají. Pořádají koncerty, divadla, ušlechtilé zábavy, přednášky. Kromě toho mívá místní odbor N. J. S. ve městě 18—24 dítky na feriální osadě z Liberce. Hlavní svůj úkol, příspěvky věnovati účelům ústředních spolků, plní měrou vrchovatou.

Podobný úkol má též spolek pro podporu chudých studujících c. k. reál. a vyššího gymnasia, který příspěvky svých členů, pořádáním akademie studentské a věnečkem hledí sebrati peníze, které věnuje podpoře chudých studentů.

Důležitý je též spolek musejní, který ve správě své má velice pěkné museum s bohatými sbírkami historickými. Ačkoli je museum v létě každou neděli za poplatek 20 h otevřeno, přece můžeme říci, že 90% Bydžováků v něm ještě nebylo. Letošním rokem přesídlí do nově vystaveného paláce městské spořitelny.

Politické spolky jsou tři: Politický klub novobydžovský, politický klub sociálních demokratů a pol. klub národního dělnictva, ale všecky tři kluby spí sen spravedlivých. Dokud byl pouze jeden, pracovalo se v něm, pravidelně ve středu bývaly schůze a pěstovány politické přednášky a rozhovory, že Bydžov v politice platil za jedno z předních českých měst. Usnášely se ostré resoluce, pořádaly se politické schůze a nejednou zvolen poslanec proti vůli ústředního vedení. Dnes vše klidně spí. Snad předáci klubu dosáhli pro svou osobu toho, po čem toužili, a nyní by mohl do schůze přijíti nějaký rýpal, který by jim do kašefoukal. A proto pokoj a mír.

Tendenci klerikální má katolická národní jednota jinochů a mužů pod ochranou sv. Václava, všeobecně »studení bratři« zvaná. Kromě kněží a několika zpátečnických inteligentů obsahuje brak, který nechtějí ostatní spolky přijmouti. Úroveň jeví se i při zábavách i přednáškách jejich, kdy po poučné přednášce člen jednoty, drže karty v ruce, vyzývá přítomného kněze: »Velebnosti, jdou si zahrát.« Jich straní se jiné spolky a prohlašují, že se na př. slavnosti tenkráte súčastní, když studení bratři na slavnost nepůjdou; i hostinci, ve kterém se scházejí, se ostatní spolky vyhýbají.

Ostatní spolky nevykazují činnosti pro lid potřebné a jsou většinou zbytečné, ať to jsou spolky židovské, ať místní spolek pro zřízení pomníků vojínům padlým v r. 1866 (v okolí Bydžova jich velice málo padlo), ať nějaký zábavní spolek »Jarost« neb »Koště«.

Před několika lety objevila se snaha, počet spolků redukovati a činnost ostatních soustřediti a vzájemně podporovati, ale pro umíněnost předních činovníků neměla akce žádného výsledku.

*

Nový Bydžov je město celkem venkovské. Zdar města podmíněn jest velkoprůmyslem, zakládajícím se na zemědělství neb levných silách pracovních. Velkoprůmyslem oživil by se obchod a zkvetly živnosti. O tom přemýšleti by měly osoby mající potřebný kapitál, neb stojící v čele města. Nikoli krajský úřad, ani vojáci, po kterých mnozí předáci baží, ti Bydžov nespasí, ale na velkoprůmyslu záleží, bude-li Nový Bydžov městem neb zůstane-li městskou vesnicí.

Jak vznikl Nový Zákon?

Podává Dr. J. Stěhule.

(Pokračování.)

VII. *List k Filipenským.*

Filippi byl sbor založený Pavlem a jemu velmi oddaný. Z Říma, z vězení, píše P. Filipenským, aby poděkoval za dary jemu poslané, povzbuzující přátelský list, v němž nabádá k jednomyslnosti a duchovnímu křesťanství. Má být jakýmsi odkazem, až jej nebude, jak on smýšlel o náboženství a mravnosti. Dle Jülichera psán je 2. rok v zajetí 61/62 neb 63/64, ne v 1. roce. (Filipenští napřed slyšeli o zajetí jeho, poslali dar, ale Epafrodit, s ním poslaný, onemocněl v Římě — to je delší doba.) Dle Baura je z doby po Pavlovi. Hypothesa ta je opuštěna (vyj. holandské radikály, kteří nic od Pavla neuznávají). Pochybnosti o názorech christologických 2$_6$—11 a soteriologických 3$_6$—11, jež prý neodpovídají Pavlovi, vysvětluje Jülicher tím, že P. neoperuje s hotovými dogmatickými formulemi, ale s náboženskými zkušenostmi, jež připouštějí velmi různý výraz a jichž obsah stále se rozšiřuje. Také se poukazuje na změnu nálady v listu (1$_{15}$—$_{18}$ a 3. zač.), jsou prý vlastně 2 listy, jež později byly sloučeny. Jülicher: nálada při psaní — nebylo třeba psáno najednou — mohla se měnit. Psaní je ryze Pavlovské. Protivníci v kap. 1. a 3. mínění nejsou dle Jülichera totožní — první něco pracují, druzí jsou škůdci duší — proto také různý tón. Řeč je Pavlova, na př. 1$_{20}$ sq., to se nedá napodobit.

VIII. *List k Filemonovi.*

Filemonovi, s nímž P. je znám, uprchl otrok Onesímos. P. v zajetí jej obrátil a posílá ho k pánu jeho, aby mu odpustil a nepovažoval více za otroka, ale za bratra. Psán z Říma, asi tou dobou, kdy k Filipenským. Nálada v listu je jiná. — Tüb. škola list Pavlovi upírala: pozdější skladatel chtěl prý jím upraviti otázku otrockou, příběh prý je románovitý. Ale takový byl celý život Pavlův; regulace

nějaké nezamýšlel, padělatel by mu také nekladl do úst nesplněné naděje. Verše 15—20 jsou čistě Pavlovské.

IX. X. *Listy ke Kolosenským a Efezským.*

Jsou úzce příbuzné, proto nutno o nich jednati současně. Rozvíjí se v nich obraz křesťanského člověka, na jakého přeměňuje člověka vnitřní obrození (obraz křesť. domácnosti — »Christliche Haustafel« Kol. 3, 4). Dále pak varují před šiřiteli bludných učení. — Jsou-li Pavlem psány, psány byly z římského zajetí a skoro současně s Flm, tedy as 62/63 — a) Kol. Baur považuje za podvržené »Učitelé bludů« jsou gnostikové a tedy 2. stol. — Dle Jülichera však nebojuje se naproti gnosi; blud šířený byl asi přechodný zjev, o němž nemáme proto dějinného svědectví. Z listu vidět, že to byla zbožnost spiritualistického rázu, mnící se býti vyšším křesťanským poznáním, směr to starší než křesťanství, jenž vnikl i v nové náboženství. Proti gnosi by se bylo musilo jinak bojovat, než jak P. v listě činí. Ovšem připouští Jül. odchylky od ideologie Pavlovy z jiných listů známé: christologie vyvíjí se směrem ke kosmologii — ale prý noví odpůrci vnutili Pavlovi novou terminologii. Holtzmann odchylky vykládá interpolacemi. — ad b) l. k Ef. nepřipíná se ku zvláštním poměrům a potřebám čtenářů. List nebyl datován do Efesu. Původní adresa asi zmizela a ἐν Ἐφέσῳ je stará konjektura opisovače. Marcion myslil, že je to psaní Laodicenským.[1] List nemohl být datován do Efesu. Ten sbor Pavel dobře znal, než aby mu psal takové neosobní psaní. Nejrozšířenější theorie je, že tu máme obecný list — celému křesťanstvu ze židů nebo cirkulární psaní jistému kruhu obcí v Malé Asii — tedy jakýsi přechod ke katolickým listům, jež jsou dopisy jen formou.

Jsou ale pochybnosti o jeho pravosti. Dle tübinské školy tendence jejich je antignostická, ano antimontanistická; řeč jiná než v ostatních listech Pavlových, na př.: »ďábel« (jinde u Pavla Satan), nedostatek konkretních rysů při poučování, je to jako tištěné kázání: interes o universální církev; schází enthusiasm; charismata; mluví se o svatých apoštolech — ale to Jülicher nepovažuje za rozhodné: to lze přičísti jednak interpolaci, jednak dalšímu vytváření Pavlových myšlenek; mimo to list rozšířen je již kol r. 100 po Kr., kdy ještě gnose ani montanismu nebylo. — Pozoruhodný je poměr Ef. ku Kol. Obsah je téměř identický, ač Ef. nečelí proti heretikům. Dle

[1] Ztracený list Pavlův. Kol 416.

Jülichera psal Pavel oba krátce za sebou (Ef. později), kdy ještě byl pln myšlenek z Kol., kterýžto list nemusil ani míti před sebou. Prosté převzetí z Kol. není. — Dle Holtzmanna byly dva: list Kol. a k Efezským, nynější Ef. povstal později zpracováním obou. Tím ale vysvětlují se jen jednotlivosti, účel a celek listů není jasný.

B. Listy deuteropavlínské.

XI. *List k Židům.*

Nelze tu, jako u ostatních listů Pavlových, rozeznávati část theoretickou a duchovní; účel je praktický: povzbuzovati zvlažnělé údy obci, aby byli hrdi na svou křesťanskou víru. Křesťanské poznání je základ křesťanské síly. Poznání dobra a zla způsobuje dokonalost. To vše umístěno v úvaze o rozdílu zjevení v zákoně o Ježíšovi. — Je to skutečný list, ne jen theologické pojednání ve formě listovní, nemá ovšem adresy. (Dle Jülichera snad byla krycí adresa, anebo vynechána — bylo to za doby pronásledování.) — Na západě v 3. stol. Tertullian a jiní měli jej za list Barnabášův (průvodce P. na missijních cestách). Na východě připisovali jej (Origenes, Clemens) Pavlovi pro antinomistickou tendenci listu a tato orientální tradice ve 4. stol. zvítězila. — Pavlovi jej však nelze přiřknouti. Též Clemens a Origenes seznali odlišný stil: materiál řečový, temperament. P. je neumělkovaný — Ž. umělý. P. má řečtinu probarvenou hebrejštinou, Ž. tu nejlepší řečtinu — ne však překlad z hebrejštiny — takového stilu nedosáhne se překladem. Nelze však ani připustit hypothesy, že psán na rozkaz Pavlův. List nenaznačuje, že psán s apoštolskou autoritou. Autor rozlišuje se od posluchačů ev. Ježíšova, což P. by neučinil. Ovšem vliv ideji Pavlových je, ale theologické stanovisko není Pavlovo: nemluví se více o iustificatio ex fide a ex operis, ale o dokonalosti projevující se v plnění vůle boží, nemluví se o protivě těla a ducha. Víra není jako u Pavla důvěra, ale je to naděje příštího dobra. V christologii není zadostučinění Otci za hřích, ale vzor (už přechod k Janovi). — Kdy byl napsán? I. Clem.[1] se o něm zmiňuje, tedy byl list k Ž. napsán před r. 100, dle Jülichera mezi r. 85—95. List projevuje jistou vzdálenost od prvých dob křesťanských. Křesťanství v něm líčené připomíná pozdější dobu, kdy idealism zmizel a kdy začíná už hierarchická organisace. Sbor sestává z vychovatelů (povoláním) a z vychovávaných. Někteří chtí

[1] Je list sboru v Římě ke sboru v Korintě: dle tradice sepsaný Clem. I. řím. biskupem. Sepsán ca 96.

psaní datovat před pádem Jerusaléma, poněvadž o něm nečiní zmínky — ale politické dějiny židovské nesloužily autoru za důkaz, nýbrž zjevení boží. — K a m b y l u r č e n? Adresa πρὸς Ἑβραίους je až z konce 2. stol.; z obsahu plyne, že do Říma, kde nejprve list ten se objevil. Není adresován věřícím ze Židů (stará hypothesa, že prý obci Jerusalemské), vyvoleným národem není mu národ židovský, ale lid boží. Předpokládá sice u čtenářů znalost starozákonních institucí kultických, ale to odtud, že tehdejší křesťané za první povinnost měli seznámit se St. Z. knihami a znali je. Křesťanství je mu novým náboženstvím. Teprve až Pavel skončil své světodějné poslání a jediné v Římě bylo možno tak naprosto ignorovati heslo »pohan neb žid«. — Dle Harnacka list svědčil úzkému kruhu (soukromému), jinak by nebyl upadl v zapomenutí; Jülicher soudí, že zapomenut byl, poněvadž nebyl apoštolského původu a byl pro průměrného křesťana učený — když pak se objevil, nevědělo se již o jeho původu. — K d o j e a u t o r e m? Dle římské tradice Barnabáš. To však není možno, poněvadž autor nezná židovský kult, Barnabáš by takové chyby neudělal. Zdá se, poněvadž jsou hojné elementy alexandrijské theologie, že je autorem křesťan s alexandrijským vzděláním a směru Pavlova, a to žid (pro tak rannou dobu nelze tu myslit na rodilého pohana-filosofa). Znal Filona: osvojil si jeho systematiku protiv — ne Pavlovu protivu mezi hříchem a milostí. Všude se ukazuje theolog 2. křesťanské generace: v jeho usilování o posvěcení se a dobré skutky vytváří se p r v o t n í k a t o l i c i s m u s. Téhož rázu je alegorisování St. Z. Autor je jistě jeden z prvních duchů své doby. Chce umělou theologií oživit ducha, jenž v masse křesťanského lidu zaniká — je r e p r e s e n t a n t t v o ř í c í s e p r á v ě t h e o l o g i c k é a r i s t o k r a c i e.

XII.—XIV. *Listy pastorální.*

As od 100 let nazývají se tak 3 listy Pavlovi přičítané, jež psal prý Timotheovi (2) a Titovi. Obsah ve všech téměř stejný: chtí povzbuzováním zaručit stálé vyvíjení se křesťanského života v obci na zdravém apoštolském základě. Boj proti bludům (hlavně gnosi) a vlažnosti. — Listy ty také společně se objevily a stály v N. Z. vedle sebe. Jsou nepochybně společného původu a musí býti o nich společně jednáno. — Kritiku zahájil Schleiermacher 1807 tím, že I. k Timotheovi Pavlovi odepřel. Dnes vážná kritika upírá Pavlovi všechny tři listy. Už historie mluví proti nim. Marcion jich nemá ještě ve svém kanonu Pavlových listů (má jen 10 listů); tedy objevily se, kdy

ostatních 10 už všeobecně bylo rozšířeno — tedy po r. 100. Koncem 2. století už jsou v Corpus Paulinarum. — První důvod proti authencii je jejich mluva: mnohá, Pavlovi nepostrádatelná, slova scházejí, není Pavlův vzlet, vše je v nich pravidelné, lehké, bez důrazu. Mnoho slov, málo myšlenek — Pavel opak. To se nedá odbýti poukazem, že to jsou soukromá psaní, aneb že Pavel je psal ve stáří. Dále: ideje jsou jiné — jiná theologie. Bázeň před spekulací vůbec; autorovi jde jen o prosté zachování zděděného — přednost dává praktickým úkolům křesťana; má moralisující tendence (jinak Pavel), víra stala se pravověrností, t. j. uznáváním základních náboženských pravd (jako jediného Boha, universální milosti, provedení spasení skrze Ježíše Krista a j.). Kult dobrých skutků. Predestinace opuštěna: spasení je predestinováno věřícím — u Pavla: věřící predestinováni pro spásu. Věcný antijudaismus Pavlův stal se tu osobním. Je to průměrné křesťanství druhého století: »vyznání« objevuje se tu v pevných formulích. Rozdíl nejlíp vidět na eschatologii: ta není Pavlova. Parusie přijde svým časem — zařizují se již na zemi proto — Past. dávají především rady pro praktický řád církve. — Druhá perioda po apoštolech již nastala: zvlažnění, ano i odpadávání. Autor ji líčí ve futuru: že přijde čas, kdy odpadnou někteří — ale to je umělá posice, kterou dává věštiti ústy Pavlovými. Dále, jak Pavel mluví o sobě a k přátelům, tak o něm mohl psát jen žák hluboce jej ctící. Nejintimnější přátele (Timothea, který misii s ním konal) poučuje o nejobyčejnějších věcech. (I. Tim. 3_{15}, II. Tim. 2_{22}.) To je mluveno z okna ven. Je to umělá situace, Pavel by nemohl tak psát; místa ta vysvětlují se poměry (vlažnost), v nichž autor žil. — Tradice, aby zachránila authencii, konstruuje v životě Pavlově periodu tuto: že ze zajetí římského byl propuštěn a pak opět za nějaký čas uvězněn a popraven. V době, kdy byl naposled na svobodě, napsal prý I. I. Timotheovi a I. Titovi. Hypothesu tu odbyl B. Weiss takto: Hypothesa o druhém uvěznění dá se dokázat jen Pastorálními listy, jsou-li pravé. Pravost Pastorálních listů dá se dokázat, jen přijmeme-li tuto hypothesu. — Napsány jsou as v 3. neb 4. generaci křesťanské začátkem 2. století. Víra stala se už rodinným dědictvím — více se postuluje zachovávati ji, než ji rozšiřovati a prohlubovati. Katolického stanoviska dosaženo: pravda je tu, jde o to, ji zachovat. Náboženské potřeby neukájejí se už cestou charismatickou; jsou tu už úřady, klerus a laikové; už je ordinace spojená s věštbami (to je specielní vkus druhého století), sesvětštění křesťanství. Boj proti bludu je už boj proti gnosi — líčí se tu gnostikové (jejich dialektika

a spekulace). — Listy vznikly, zdá se, v Asii. Tam se nejdřív objevily. Pisatel je člen kleru. Bludaři dílem na Pavla se odvolávali, dílem jím pohrdali, proto pisatel psal jeho jménem. Psal jednotlivcům — nový list, sboru určený, by byl vzbudil již velkou nedůvěru — proto psal dokonce přátelům. Napsal tři listy, se stejným thematem, tím výroky ty měly nabýt větší váhy. Zvláště II. Timotheovi je jako testament Pavlův a nejvíc Pavla vystihuje. Odtud také jsou hypothesy, že psaní ta jsou zpracováním pravého pavlovského materiálu, z r. as 60.; zpracování stala prý se as r. 110 a 150. Tak i Harnack. Na Jülichera však listy činí dojem jednoty. Pisatel zabýval se pilně Pavlem a dosti jej vystihl, šlo mu o věc, nehledal svého, proto listy se ujaly.

C. Listy katolické.

V Novém Zákoně mimo listy Pavlovi připisované je ještě 7 epištol, které už v 4. století Eusebius nazývá katolické. Poněvadž většinu z nich prohlašuje za popřené, je název »katolický« proň formální, t. j. list encyklický, adresovaný celému křesťanství, nebo značnému dílu jeho. Když jméno to přišlo na Západ, bylo nesprávně vykládáno ve smyslu pojmu hodnotného a nahradili je zde proto slovem »kanonický«, t. j. autoritativní, tvořící dle církevní nauky součást sv. Písma. Starší slovo »katolický« ujalo se na Západě až ve středověku.

Listy katolické jsou vnitřně příbuzny. Již Augustin zpozoroval, čím se liší od Pavlových: u Pavla člověk je ospravedlněn pouhou vírou — tyto jsou psány s tendencí, že víra bez skutků nic neprospívá. — Vskutku, Pavlovi jde o položení základů, katolickým listům o další stavbu; jemu o pravost kořenů, těmto o plnost plodů; on mluví jako služebník evangelia, nového náboženství, tyto ve jménu tvořící se katolické církve. — Příbuzné jsou i tím, že schází jim osobní ráz — je v nich jen všeobecné poučování pro všeobecné potřeby křesťanského života a málo theologie. (Ef. Ž. Past. tvoří tu k nim přechod.) K tomu užilo se formy listovní, poněvadž byla tehda oblíbena, a pak, že listy Pavlovy se tu osvědčily. Již z toho vidět, že pocházejí z doby po Pavlovi, a nejsou od prvních apoštolů.

(Pokračování.)

Vznik, rozšíření a povaha psaných ústav.

Charles Borgeaud.

(Pokrač.)

IV. *Americká idea ve Francii.*

Sotva že John Adams dokončil svůj plán ústavy, musil se odebrati do Evropy. Již podruhé byl poslán k Ludvíkovi XVI.: vyplul dne 13. listopadu r. 1779, přinášeje s sebou návrh, určený jeho spoluobčanům, aby jej odevzdal ve Francii přátelům své vlasti. Franklin, jenž zaujal právě Voltaïrovo místo v přízni veřejného mínění, předešel ho svým dílem, ústavou pennsylvánskou. Od tohoto okamžiku nadchla americká svoboda Paříž i celé království. Poněvadž pak poskytovala Francie pomoc kongresu svými zbraněmi, měla veliké účastenství v rozvoji i vzniku této svobody. Byla na to hrda, a poněvadž principy, prohlášené ve Spojených Státech, odpovídaly touhám, které zplodila zkušenost vlastní historie a pokrok filosofie vlastní, uchopila se amerických formulí s velikou horlivostí.

Roku 1783 překládá a vydává Franklin, bydlící v Passy, ve sbírce, v krátkém čase tak proslulé, všechny ústavy své země.[1] Mluví se o nich vášnivě v salonech, klubech, při dvoře, ve městech i na venkově. Ti, kteří proti nim stavějí anglický systém svobody, uskutečněný vývojem tradicionelního práva, potkávají se s jistým souhlasem mezi stavy privilegovanými. Šlechta sama jest však v rozporu, neboť mladí přidávaji se k mínění Lafayetta, Noaillesa, Lametha a jejich druhů ve válce za neodvislost, kteří se zovou »Amerikáni«.

Dle veřejného mínění není Anglie v právu. Roku 1787 vychází návrh federační ústavy a tak poskytnuta nová látka k filosofickým dissertacím a diskussím po celém světě. Francouzové jsou již žárlivější na veřejné svobody nežli samo shromáždění filadelfské a jsou

[1] Viz v korrespondenci Franklinově dopis k panu des Vergennes ze dne 24. března 1783 a jiný k presidentu kongresu, datovaný dne 25. prosince téhož roku.

velmi znepokojeni, že nenalézají ve federačním prohlášení, výsledku to všech jednání, také Prohlášení práv člověka.[1]

Proto bychom se musili diviti, kdyby americké myšlenky nehrály tak důležitou úlohu v redakci protokolů r. 1789. Šlechta i kněžstvo připouštěli všeobecně, že Francie má již ústavu, založenou na existenci dědičné monarchie a tří stavů. Avšak příslušníci stavu třetího, jenž nyni jest ničím, ale stane se vším, vyžadují téměř jednomyslně, aby sněm, který se má shromážditi a stavy sloučiti, dříve nežli schválí nějaké daně a projedná nějakou důležitou věc, přijal »Prohlášení práv člověka a občana« a položil pevné základy ústavě psané.

»Slavná revoluce se připravuje.« Tak mluví třetí stav z městského obvodu pařížského a vyjadřuje tímto způsobem, jak praví Jindřich Martin, to, co cítí celá veřejnost. »Nejmocnější národ v Evropě dá si sám politickou ústavu, to jest nerozbornou existenci, v níž všechny zlořády autority budou nemožny.«[2]

Základní zákon, stanovený národem samým a určený k tomu, aby chránil stát před zlořády svrchovanosti, to jest právě podstatou pravé moderní demokratické ústavy a Sieyès se pokládá za jeho původce.[3] Za Ameriku ozval se již Lafayette proti této domýšlivosti, která se shoduje tak málo s historií.[4]

Zástupci národu zavázali se přísahou uskutečniti tuto myšlenku, kteráž i přes diktatury zůstala vládnoucí ideou francouzské revoluce. Organisace vládní moci dožila se velice náhlých a velmi zvláštních převratů, pojem práv individuelních se střídavě brzy zúžoval, brzy rozšiřoval, princip základních práv psaných, jakožto formální vyjádření vůle národa, trval jako zákonitý základ všech vládních systémů od r. 1789. Když se pak rozšířila revoluce po Evropě, tento princip vyvstal všude zároveň s vítězstvím revoluce. Tak povstaly na troskách starých řádů v Nizozemí, v Italii a ve Švýcarech ústavy podobné oné, kterou předložil konvent prvotním sněmům roku III.

Bonaparte však zvrátil i vzor i všecka napodobení a stal se vládcem. Vzdal však náležitý hold principu svrchovanosti národní a vládl na základě ústavy, již dal národ svou sankci. Jako císař byl

---

[1] Viz dopisy Lafayettovy Washingtonovi ze dne 1. ledna a 4. února 1788. Paměti a korrespondence Lafayettova, uveřejněná jeho rodinou v Paříži 1837—38. II. 216. 5. 222.

[2] Dějiny Francie od r. 1789. Paříž 1878, I. 1.

[3] Pojednání o návrhu ústavy z roku III. — »Moniteur« ze 7. thermidoru (25 července 1795.)

[4] Paměti, IV. 36.

všemohoucí. Celá Evropa ho následovala jako vojenský sbor svého vůdce a on rozhodoval svými dekrety o osudech jednotlivých provincií, jak se řídí pluky v šiku bitevním. Revoluce nad ním zvítězila, zůstala nad něho povznesena.

»Nesmírná nenasytnost a ctižádostivost Napoleona samého i jeho nejznámějších ministrů byla nucena se podrobiti této moci a ona ho přetrvá. Nelze upříti, že přes železný despotism, s jakým vládl, v mnoha velmi důležitých věcech sledoval principy revoluce, před nimiž se musil aspoň zdánlivě skloniti.«

Jest to trochu podezřelé svědectví knížete Hardenberga, kterého se dočítáme v tajné zprávě o reoganisaci pruské monarchie, ve zprávě, kterou poslal svému pánu r. 1807 a kterou vydal nyní Ranke.[1]

Když přišel k vítězi, aby s ním pojednal o záležitostech jednotlivých národů s jiného stanoviska nežli generál, vydávající rozkazy v zemi nepřátelské, podporoval zřízení ústav, které nebyly bez vlivu na budoucí státy, podrobené na čas hegemonii císařství.

Konečně jest známo, že za Sto dnů »dodatečný zákon«, jejž despota předložil Francii, byl redigován Benjaminem Constantem, jedním z nejliberálnějších ze současných publicistů, a že dosáhl, až na malé výhrady, významné schválení Lafayettovo.

V. *Francouzský systém v Evropě.*

Když padl Napoleon, aby se již nikdy nepozdvihl, revoluce se rozšířila po Evropě. Dokonce i ti, kteří proti ní bojovali s největším rozhořčením, musili si od ní půjčiti zbraně, chtěli-li zvítěziti. »Demokratické principy v monarchistické vládě,« praví Hardenberg, chtěje shrnouti v jediné formuli zprávu již citovanou, »to je asi plán, jenž odpovídá duchu nynější doby.«[2]

Stein realisoval tento program a Prusko, zničené v bitvě u Jeny, nalezlo opět svou životní sílu, zachovalo si svou neodvislost a zavléklo za sebou Německo na vítěznou svou dráhu.

Triumf Svaté alliance, utvořené ve jménu legitimity a božského práva, musil se státi signálem k reakci, nelze však říci, že by to byl signál protirevoluce. Na vídeňském kongresu zplnomocnění vyslanci pruští v komité, jež úzkostlivě vypracovalo veliké dílo německé kon-

[1] Denkwürdigkeiten des Staatskanzlers Fürsten von Hardenberg, herausgegeben von Leopold Ranke. Leipzig, 1877. V. (Actenstücke) p. 8.

[2] I. L. c., 8.

federace, dali podmínku souhlasu své vlády, že různé státy Bundu budou míti representativní sněmy.

Ani Hardenberg, ani Stein nebyli přívrženci psaných ústav, poněvadž se jim zdálo, že příliš snadno vybízejí kritiku, a že příliš podporují spekulace »metapolitické«, zavádějící příliš daleko;[1] proto dávali přednost systému anglickému. Přece však, majíce stanoviti existenční podmínky nového organismu, byli přinuceni vypracovati základní smlouvu. Jejich návrh, bezměrně liberální pro Metternichovo Rakousko, nebyl přijat, nýbrž musil býti nahrazen a německá konfederace stanovila si svou ústavu ve třinácti článcích, z nichž zněl poslední takto:

»Ve všech zemích, k Bundu příslušejících, budou stavovské sněmy.«

»In allen Bundestaaten wird eine landstaendische Verfassung stattfinden.«

Mnohdy se překládá landstaendische Verfassung slovy »representativní zřízení« a přičítá se tím způsobem vídeňskému kongresu zařízení konstitučního systému v Německu. To však jest omyl. Otázka ta byla položena v poradách zplnomocněných vyslanců německých; avšak protivníci liberálního řešení dovedli využíti zjevného odporu malých států proti všemu, co by mohlo škoditi jejich svrchovanosti, a tak článek XIII. byl redigován dvojsmyslně.[2]

[1] Dopis Steinův Eichhornovi dne 7. ledna 1818 citovaný Sceleyem, Life and times of Stein (Život a doba Steinova), Londýn 1878. III. 403.

[2] »Druhý protokol porad o zřízení konfederace německé,« sedění ze dne 26. května 1815. (Projednával se návrh smlouvy předložený Metternichem a Hardenbergem.) Čl. X. »Ve všech zemích konfederace sněmy stavovské musí býti konstitučními.« »Bavory, Sasko a Hessen-Darmstadt schválily tento článek; vyslancové knížat navrhli, aby se k němu přidalo ještě toto: Právo shromažďovati se k poradám o všeobecných zákonech a daních jakož i právo přednášeti své stížnosti vládci stavům se přiznává; byla-li pak v zemi již ústava zřízena, všecka dosažená práva budou zachována. Lucemburk a Holštýn prohlásily, že nemají ničeho, co by řekly k tomu článku.« (D'Angeberg, Vídeňský kongres III., 1235.)

Čtvrtý protokol, sedění ze dne 30. května 1815: Čl. X. — V článku tom měla se hlavně projednávati věta, kterou navrhli vyslanci knížecí, aby k němu byla připojena: zplnomocněnec krále nizozemského vložil svůj hlas do protokolu a pak se uvažovalo, že by bylo nesnadno přistoupiti nyní k podrobnostem o právech stavovských, která závisela částečně na poměrech místních. Poněvadž tedy se domnívali, že by se shodli na lepším textu, usnesli se vyjádřiti tento článek několika slovy takto: »Ve všech zemích konfederace budou stavovské sněmy.« (Čl XIII. z projevu ze dne 8. června 1815. — C. c. II. 1277.)

Smlouva, co do formy podobná a připravovaná sněmem kantonů švýcarských, shromážděným v Zurichu, byla schválena od komité pro záležitosti švýcarské. Prohlášení toto, známé ve Švýcarsku pod jménem »Smlouva z r. 1815« (Pacte de 1815), berouc si příklad ze smlouvy Bonapartovy »Acte de médiation« v poradách malmaisonských r. 1803, považovalo za ujednáno, že veřejné právo různých kantonů bylo nebo bude kodifikováno. Stavové, kteří se tu smlouvali, zajistili si vzájemně své ústavy a jeden exemplář měl býti uložen ve sněmovním archivu.

Knížata konfederace německé nezavazovalo žádné podobné zřízení; avšak ti, jichž stavové podléhali bezprostředně francouzskému vlivu, a jejich vyslancové pomýšleli ihned na vypracování konstitučních listin, více méně podobných oné, kterou právě Ludvík XVIII. oktrojoval svým poddaným. Vévoda nassavský schválil svou ústavní listinu již dne 2. září r. 1814 ještě před zahájením kongresu, a dle data to byla první listina v řadě oněch prohlášení, jež hrála hlavní roli ve vývoji nového Německa. Konstituce na papíře dostalo se pod protektorátem Napoleonovým království westfálskému, království bavorskému, velkovévodství saskovýmarskému, velkovévodství franktfurtskému a knížectví Anhalt-coethenskému, avšak žádná nebyla provedena v celku, protože tyto státy měly rozmanité obtíže za doby Rheinbundu.[1]

Před odjezdem do Vídně svolal v září r. 1814 hrabě Montgelas, ministr krále bavorského, revisní komissi. Když pak projevilo Prusko své náhledy o federačním systému, byl poslán rozkaz této komissi, aby si pospíšila se svými pracemi. Král virtemberský a velko-

---

Dodatek 7. — Výklad zplnomocněnce krále nizozemského, velkovévody lucemburského o čl. X. návrhu:

Zplnomocněnec lucemburský myslí, že tento článek jest příliš prázdný a nedostatečný. Co by byli řekli v Anglii za Jana Bezzemka, nebo co by se bylo stalo, kdyby se byli usnesli, že bude veliká charta v parlamentu, ale kdyby nebyli připojili, co bude stanoveno v první a co bude projednáno v druhém.

Tento zplnomocněnec se namáhal seznati různá mínění a snažil se učiniti zadost všem návrhem tohoto znění: »Členové konfederace se usnesli zavésti ve všech státech německých representativní neboli stavovské zřízení, kterýmžto zřízením se zajistí stavům právo, aby byli bráni ku poradě o všeobecných pracích zákonodárných, aby mohli povolovati daně a přednášeti stesky svému vládci. Jestliže však podobná zřízení a instituce neexistovala, zajišťují se těmto zemím jejich nabytá práva.« (L. c. II. 1280.)

[1] Westfálsko 15. listopadu 1807, Bavory 1. května 1808, vév. saskovýmarské 20. září 1809, Frankfurt 16. srpna 1810, Anhalt.-Cöthen 28. pros. 1808.

vévoda bádenský způsobili podobné rozřešení a připravili si již ústavní listiny.[1] Knížata schwarzburgrudolfstadtský, schaumburgský, waldecký a velkovévoda Sasko-Výmary-Eisenach následovali brzy tohoto příkladu. Nemusili tolik počítati se svými poddanými, předčili vladaře států jižních.[2]

Roku 1820 článek vídeňského »Závěrečného protokollu«, přidaný k smlouvě konfederace, připojil k ujednání, že na žádost zúčastněných vlád sněm federační by mohl pojistiti konstituce, zřízené v různých státech. Toto opatření by bylo zajistilo po krátké lhůtě triumf psaným listinám, které jedině poskytují účinnou garancii, kdyby se nebyl sněm od r. 1822 systematicky vzpíral všem podobným žádostem. Jest známo, že učinilo Prusko náhlý obrat a opouštějíc cestu liberalismu, na niž kdysi první bylo vstoupilo, stalo se po několika letech ochotným pomocníkem Metternichovým. Ústavodárné dílo se na nějakou dobu zastavilo, ale po sedmi letech pokračovalo. Hanover obdržel svou listinu 7. prosince 1819, Brunšvík 25. dubna 1820, velkovévodství hesské 17. prosince téhož roku, vévodství sasko-koburské 8. srpna 1821. Vévodství sasko-meiningenské obdrželo svou listinu r. 1829, kurfiřství hesské, vévodství sasko-altenburské a království saské r. 1831, knížectví Hohenzollern-Sigmaringen r. 1833 a knížectví lipské r. 1836.

Brzy na to objevilo se veliké hnutí demokratické, které končilo zvolením »frankfurtského parlamentu« a šlechetným a marným pokusem založiti svobodné císařství pod ochranou pruské monarchie. Z této doby se datují: konstituce přijatá senátem a měšťanským sborem města Lübecku (1846), konstituce vévodství anhaltských a konstituce udělená králem pruským r. 1848, pak první konstituce schválená císařem rakouským, konstituce města Brém, vévodství oldenburského, knížectví Reuss-Schleif (1849) a četné revise či přesněji pokusy o revisi listin již existujících, jež podnikly jednotlivé sněmy, zvolené za tím účelem.

Jest známo, co následovalo po onom snu o svobodě, o níž se Německu zdálo, známa je reakce, která pak nastala. Vývoj politických institucí přirozeně se bral směrem zpátečným. Avšak r. 1848,

---

[1] Nesnáze v provádění opozdily uveřejnění až do r. 1818 pro Bavory a velkovévodství bádenské, až do r. 1818 pro Württemberg.

[2] Schwarzburg-Rudolfstadt 8. února 1816, Schaumburg-Lippe 19. ledna 1816, Waldeck 19. dubna, Sasko-Výmar-Eisenach 5. května; vedle těchto listin lze uvésti také listinu vévodství Sasko-Hilburghausen 19. března 1818 a knížectví lichtensteinského 9. listopadu.

jenž uslyšel vše, co měl německý národ znamenitého a nadšeného pro jednotu a pokrok, rok 1848 nemohl býti vymazán z historie. Vliv tohoto velikého rozmachu národního, mocnější a úrodnější nežli všechny reakce, musil působiti i do budoucnosti.

Hamburk dostal svou ústavu r. 1860, knížectví Reiss-Greif roku 1867 hned po přetvoření německého Bundu z roku 1815 na Spolek severního Německa, odkud Prusko vytlačilo svého soupeře, Rakousko.

Tak přijaly stejně všechny ostatní země evropské po řadě základní zákony podle francouzského systému. Můžeme dnes vyjmouti kromě nepatrných státečků Andorry, Monaka a San-Marino jen říši ruskou a ottomanskou, které ještě nevstoupily s hlediska politického do doby moderní civilisace, pak Černou Horu, na tomtéž stupni stojící, Uhry a Chorvatsko-Slavonsko, které zachovaly v mezích smluv, jimiž jsou spojeny mezi sebou a sloučeny s mocnářstvím rakouským vzhledem k organisaci vnitřní, vládní systém, podobný systému anglickému, a konečně v říši německé, založené v r. 1871 pod nadvládou pruskou, vévodství meklenburská, která proti všeobecnému příkladu i proti odhlasování Reichstagu s umíněností si zachovala instituce středověké.

Španělsko děkuje svoji první ústavu Josefu Bonapartovi. Ta byla formálně projednávána r. 1808 v Bayonnu ve shromáždění notáblů, dostala se pak do národního sněmu kortesů a byla přijata Ferdinandem VII., později však od něho samého zrušena r. 1823 a nahrazena postupem času jednak oktrojírkami, jednak ústavami vypracovanými ustavujícími sněmy.

Portugalsko si dalo ústavu v září r. 1822 a napodobilo konstituci kortesů španělských. Poněvadž byla dvoru příliš liberální, byla od krále Jana VI. po r. 1824 potlačena. Roku 1826 udělil nástupce Janův Don Pedro I., císař brasilský a král portugalský, tehdy, když se vzdal své druhé koruny ve prospěch své dcery Dony Marie, konstituci, která přes mnohé převraty, války občanské, po dvojím obnovení a několika revisích, zůstala základním zákonem monarchie.

Ve Švédsku povstala moderní konstituce r. 1809, v Norvéžsku r. 1814,[1] v Dánsku r. 1849.

Nizozemí, jehož jednota byla dovršena zřízením republiky batavské, dostalo za tohoto vládního systému první svou konstituci r. 1798 národem schválenou. Poprvé byla revidována r. 1801 a pak

[1] Akta jednoty švédské a norvéžské r. 1815.

r. 1805 následkem událostí, které se přihodily ve Francii v roce VIII. a v r. X. Král Ludvík Bonaparte poskytl svou ústavu r. 1806. Konečně r. 1814 princ Vilém Bedřich, vraceje se do své vlasti, přijal nejprve v shromáždění notáblů, svolaném do Amsterodámu, později pak, když obdržel korunu nizozemskou, na shromáždění všech stavů hollandských ustanovení, která jsou ještě nyní základem politické organisace království.[1]

Jest známo, že »Základní zákon« italský byl dán r. 1848 Karlem Albertem poddaným v Piemontě a na Sardinii a postupně byl rozšířen v létech 1859, 1860, 1866 a r. 1870 v zemích přivtělených.

(Dokončení.)

---

[1] V Belgii byl návrh shromážděním notáblů odmrštěn. Byl však přece vyhlášen od krále dne 24. srpna 1815.

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Boj obchodnictva proti konsumním spolkům. — Zpráva Zemského jubilejního maloživnostenského fondu za rok 1906. — Snížení daně cukerní. — Úprava technického pokusnictví. — Průmyslové oddělení Živnostenské banky.

Boj obchodnictva proti konsumním spolkům vzplanul též v zemích českých. Zemská jednota českých obchodních gremií žádá revise zákona o společenstvech výdělkových a hospodářských za účelem obmezení konsumního sdružování, obchodnická jednota pro Moravu a Slezsko pořádala 18. listopadu t. r. v Brně četně navštívenou manifestační schůzi proti konsumním spolkům.

V družstevní soustavě Schulze-Delitschově měla býti konsumní družstva spolu s ostatními svépomocnými společenstvy oporou středního stavu a hrázi proti záplavě socialistických idei. Měla čeliti jak mamonismu, tak pauperismu a vésti k nejširšímu blahobytu za vlády hospodářské svobody a k společenské harmonii mezi různými třídami obyvatelstva. Dělnictvo pod vlivem Lassallovým svépomocné sdružování s úsměšky odmítalo, žádajíc státem zřizovaná výrobní družstva. Za málo desetiletí programová stanoviska vůči konsumním spolkům se změnila. Vůdcové středostavovského hnutí v Německu dnes naříkají, že sociální demokracie s ďábelskou chytrostí chopila se konsumního sdružování, aby jím zničila střední stav a připravila půdu pro svůj stát budoucnosti. Nerozpakují se hlásati, že konsumní spolky v Německu ničí denně deset tisíc živnostenských existencí, podryly živnostenskou svobodu v obchodu, tísní řemeslníky jednak svými výrobními podniky, jednak vnucujíce jim t. zv. smlouvy dodávací, znehodnocují reality domovní, otřásají trhem hypotékárním, boykotují politicky nepohodlné jim osoby, zkrátka že jsou rakovinou, rozežírající hospodářský blahobyt Německa. Z tohoto tábora volá se dnes po státní pomoci a žádá se ztížení konsumního sdružování potlačujícími předpisy zákonnými, větším zdaněním, zákazem účasti úředníků státních a obecních atd. Sociální demokraté naproti tomu dávno zapomněli anathema Lassallova a přijavše Schulze-Delitschovo heslo svépomoci, budují mohutné konsumy se slibnou budoucností.

Konsumní spolky snaží se společným nákupem potravin a jiných potřeb pro domácnost ve velkém zjednati svým členům lacinější a lepší úkoj životních potřeb a povznésti tak jich míru životní. Rozvinuly se zejména v Anglii a v Německu v kapitalistické velkozávody se značnou mocí na trhu hospodářském. V soustředění drobného kapitálu a ve smyslu

pro hospodárnost je zdroj jejich síly. Vůči kapitálové moci kartelů vyrabitelských vzrůstá v nich závažný činitel sociální rovnováhy. Tvoříce kapitalistické velkopodniky pro odbyt v malém, liší se podstatně od kapitalistického podnikání tím, že jim chybí stimulus zištnosti. Těžisko jich není ve výdělečné činnosti spekulační, nýbrž v oboru dělby a spotřeby statků. Usilují o úspory ve vydání pro domácnost svých členů. Z toho vyvozují požadavek, že úspory jimi pro členy skutečně docílené a v jakékoliv formě realisované nemají býti zdaňovány, předpokládajíc, že činnost jich je obmezena výhradně na členy. V praxi ovšem pronikl v Německu v posledních dvou desetiletích názor, že provozování konsumních spolků jest jen zvláštní formou detailního obchodování. Na »úspory«, jichž členům jako »dividenda« se dostává, pohlíženo dle toho jako na zisk z tohoto obchodování. Členové nabývají ho jako spolupodnikatelé bez ohledu na to, ze kterého zboží a ze kterých prodejen zisk vyplynul. Rozšiřování a sesilování konsumních spolků, zabírání výrobní činnosti do jich působnosti vedlo v Německu a povede též u nás z důvodů fiskálních ku zdanění přiměřenému jich mohovitosti. Neprávem žádá se na ochranu drobného obchodu před soutěží konsumními spolky jemu působenou takového jich zatížení daňového, aby podryty byly podmínky jich rozvoje. Konsumní spolky jsou novou formou směny statků, rovnocennou živnostenskému obchodu zprostředkujícímu, v mnohém směru se stanoviska celku hospodárnější. Nabádají nejširší a hospodářsky slabé vrstvy k šetrnosti, osvobozují je z hospodářské závislosti na blízkých dodavatelích, tísně jich vykořisťujících, budí v širokých kruzích porozumění pro hospodářské poměry současné, seznamují je s prameny nákupními, se zbožím, s technikou obchodní. Úspora jich na režijních nákladech vůči nákladům obchodníka jest značná. Kdežto režijní náklady konsumních spolků odhadovány jsou v Německu a Rakousku na 7—10% tržby, činí nejmenší režijní náklady středního detailního obchodníka 16%, pravidelně ovšem více. Konsumní spolky jsou prosty vydání na reklamu, není jim zapotřebí najímati pro jich prodejny drahé místnosti v hlavních ulicích, nemusí lákati zákaznictvo nádhernými výklady a nákladnými zařízeními krámů, proti soutěži, zejména nekalé, jsou mnohem více chráněny než detailní obchodníci.

Jest pochopitelno, že tísnivá soutěž konsumních spolků svádí obchodnictvo k ukvapeným požadavkům, jimž vážnosti a opravdovosti nedodává časté poukazování na potřebu záchrany středního samostatného stavu v zájmu státního celku. Hospodářským a sociálním rozvojem složení společnosti podrobeno bylo v posledních desetiletích pronikavým změnám, starý, maloživnostenský střední stav předstižen jest dnes početně středním stavem novým (úředníky, zřízenci, vyššími dělníky atd.), jen formálně a zevně méně samostatným, než živnostnictvo. Podporují-li stát a nižší obce sdružování zemědělců a živnostníků bez ohledu na to, že činností a rozvojem družstev těch zprostředkovací obchod jest obmezován, nemohou povoliti požadavkům za obmezování a potlačování družstev konsumentů. Všechny dosavadní pokusy obmeziti a ztížiti činnost konsum. spolků neměly očekávaného úspěchu. Klamné jsou proto také naděje našeho obchodnictva, pokud od zákonných opatření očekává seslabení soutěže konsum-

ních spolků. Naše zákonodárství experimentuje sice s větší odvahou než cizina s reglementováním výrobní činnosti maloživnostenské v domnělém prospěchu maloživnostnictva, ale sotva odváží se k pokusům, obmezovati svobodu na poli spotřeby statků.

V boji proti konsumním spolkům přikládá se jim z důvodů agitačních větší soutěžní síla a rozpínavost, než odpovídá skutečnosti, a klade se jim na vrub neprávem konkurenční tíseň, jež má příčinu v nepoměrném početním vzrůstu drobných obchodů. V Německu, kde konsumní spolky vykazují větší vývoj než u nás, mají toho času asi 1,100.000 členů, s příslušníky náleží jim asi 4 mil. neboli as $^1/_{15}$ obyvatelstva. Rozšířily se zvláště v místech, kde obchod drobný byl nedostatečný. Rozpínavost konsumních spolků má své meze. Zůstanou obmezeny na zboží hromadné denní potřeby, zboží naproti tomu, jehož potřeba není stálá a jež musí býti ve větším výběru pohotově, aby vyhovovalo rozmanitým stupnicím a odstínům individuální poptávky, zůstane zpravidla z jejich působnosti vyloučeno. Ale i ve zboží, k jehož opatřování jsou způsobilými, nebudou moci vyhovovati rozptýlené lokální potřebě, nemá-li režie jich nepoměrně stoupnouti a zůstanou zpravidla obmezeny na poptávku místně soustředěnou. Pro drobný obchod, pokud jen jest dostatečně zdatný, zbude vždy volná půda činnosti a věnují-li naši obchodnici více pozornosti a energické, cíle vědomé práce vlastní svépomocné organisaci družstevní, pomine dnešní jich bezradnost, hledající záchrany v paragrafech zákona, a budou moci dokonce úspěšně soutěžiti s konsumními spolky ve vlastní jich doméně. Zřizování obchodních družstev pro nákup ve velkém, jež by po případě dle vzoru konsumních spolků utvořila velkonákupní společenstva, jakož i pro společné sklady zboží, další opatrný a rozumný postup v zakládání společných výrobních podniků vedly by dojista k posílení hospodářské a sociální posice našeho detailního obchodnictva. Snad by též na této cestě hospodářské organisace solidárnost kupectva spíše se utužila a působeno býti mohlo k odloučení a rychlejšímu zániku mravně neb intellektuelně nedostatečných živlů, detailní obchod přeplňujících.

Pro národní celek dlužno si přáti každé soustředění četných, ale drobných našich sil kapitálových, každé úspory na práci a kapitálu v úkoji potřeb. Družstevní organisace detailního obchodnictva byla by s to čeliti přehnaným požadavkům kartelových výrobců, byla by důležitým činitelem k uskutečňování naší národní hospodářské soběstačnosti a neobmezila by také značnější měrou kupecké samostatnosti detailního obchodnictva a rozvinutí jeho obchodní zdatnosti. V konsumních spolcích mělo by konsumující obecenstvo ochranu před vybočováním družstev kupeckých k nemírné zištnosti. Nelze se proto přimlouvati za obmezování konsumních spolků ať přímo, ať prostředkem zdanění, ale není také správno, aby zákonem nebo státní správou poskytovány byly konsumním spolkům zvláštní výhody. Ve volné soutěži nechť prokáží obě provozovací formy výměny statků svou zdatnost. V referátu sjezdu brněnského zdálo se probleskovati zdravé, pokrokové nazírání na věc, ale resoluce, přejatá doslova od vídeňských křesťanských sociálů, byla manifestací duševní závislosti na Luegrově Vídni.

*

Zemský jubilejní úvěrní fond ku podpoře malých živnostníků konstatuje v sedmé své výroční zprávě za rok 1906 další svůj vývoj v obou posavadních směrech; fond vyhovoval dle možnosti úvěrovým potřebám živnostenských družstev a společenstev a byl jim zároveň ústředím poradným. Zpráva vytýká, že posud nevyžadují si súčastněné kruhy ve všech případech pomoci fondu již před ustavením družstva, čímž vznikají jim mnohé nesnáze, zejména při zápise soudním. Úhrnná suma všech úvěrů, povolených v r. 1906, činí K 254.245, z čehož připadá na zápůjčky a úvěry v běžném účtě K 131.400, na úvěry eskontní K 12.000 a na krátkodobé zápůjčky k dodávkám vojenským K 110.845. Na německá družstva připadá z úhrnné sumy povolených úvěrů K 114.600. Od počátku činnosti fondu bylo v celku povoleno zápůjček a jinakých úvěrů: v r. 1899 K 32.000, 1900 K 119.215, 1901 K 424.800, 1902 K 602.924, 1903 K 453.497, 1904 K 338.350, 1095 K 162.290, 1906 K 254.245. Úhrnem vyplaceno bylo v tomto období na zápůjčkách a jiných úvěrech K 4,176.985, zpět splaceno K 3,234.745, úhrnný stav koncem roku 1906 činí K 942.240. Úrok ze stálých zápůjček a úvěrů zůstal by po celý rok 4%; rovněž eskontní sazba 5%; úrok za zápůjček krátkodobých (dodávkových) zvýšen ku konci r. 1906 na 4¾%. Odepsáno bylo na pohledávkách fondu v roce 1906 K 7414 při konkursu, pokud se týče likvidaci tří družstev a sleveny běžné úroky třem dalším družstvům, v tísni se ocitnuvším, v úhrnné částce 1420 K. Projekt říšské společenstevní pokladny na podzim r. 1906 dal podnět k akci na vybudování jednotného Zemského jubilejního úvěrního ústavu pro zemědělství a živnosti sloučením obou zemských jubilejních úvěrních fondů, zemědělského a živnostenského. Reforma tato stala se naléhavou již tím, že vlastní jmění úvěrního fondu maloživnostenského jest již vyčerpáno, a fond, užívaje drahého poměrně úvěru Zemské banky, nemohl poskytovati družstvům zápůjčky na úrok tak nízký jako doposud.

*

Drahota potravin provází sestup hospodářského života s vrcholu příznivé konjunktury a vrhá chmurné stíny do nastávajícího zimního období. Vláda stále ujišťuje, že pilně studuje stoupající tendenci cen potravin, a aby dokumentovala svůj zájem na věci, svolala konečně počátkem prosince anketu o zdražování potravin, při níž zástupci měst a venkova, pokud se týče zástupci průmyslu, obchodu a zemědělství pověděli si vzájemně dávno známé své názory a domněnky. Zatím drahota pomáhala lidovému parlamentu alespoň zlomiti odpor ministra financí Korytowského proti dávno žádanému snížení daně cukerní, jež nepoměrnou svou výší 38 K (v Německu jen 14 M, ve Francii 27 fr., v Belgii 20 fr.) má nepříznivý vliv na žádoucí vzrůst konsumu cukru. Spotřeba cukru činí v Rakousko-Uhersku na jednoho obyvatele 11·3 kg, v Německu 19·8, ve Francii 16·5, ve Velké Britanii 38·9 kg. Ve všech státech byla se zrušením vývozních premií po konvenci brusselské snížena daň cukerní a umožněn vzrůst spotřeby cukru, jímž zjednána náhrada za slevu sazby daňové, jen vlády naše vzpíraly se, ač pokladně státní po konvenci brusselské vzešla úspora 18 mil. K na vývozních premiích, povoliti přiměřenou slevu sazby daňové. Konečně, když v Německu již

vážně se jedná o další snížení daně se 14 na 10 M, a když sněmovna poslanecká učinila souhlas k předlohám rakousko-uherského vyrovnání závislým na snížení cukerní daně, byla vláda donucena k povolnosti a předložila zákonodárnému sboru osnovu zákona, dle níž postupně cukerní daň má býti snižována v r. 1908 o 6 K, v r. 1914 o 3 K, v r. 1917 o 3 K. Sleva tato a postupné její provádění jest však sotva s to, aby způsobila větší konsum cukru, a právem žádá se proto vydatnější snížení počáteční alespoň o 8 K, k němuž dle posledních zpráv asi dojde, ovšem vymiňuje si ministr financí volnost pro další snižování. Aby ze snížení prospěch měli konsumenti, má býti vláda zmocněna v cestě nařizovací zameziti přepínání cen peněžitými pokutami. Ustanovení toto vzbudilo značný odpor v kruzích obchodních a průmyslových, poněvadž prý není ho zapotřebí, pro kruhy ty je difamující a má jen zakrýti nedostatečnou péči vlády o zájmy konsumentů a bezradnost její vůči problému kartelovému.

*

Ministerstvo obchodu zamýšlí v zájmu průmyslu a obchodu účelně organisovati ústavy pro přesné zkoušení technických vlastností surovin, polotovarů a celotovarů. Poněvadž pokrok na poli průmyslu podmíněn jest zevrubnou znalostí látek k výrobě užívaných a jednotlivý výrobce pro velkou nákladnost jen zřídka jest s to, aby správné zkoušení na vědeckém základu pro účely své prováděl, vznikly již mimo laboratoře vysokých škol, věnované účelům učebním a vědeckým, zvláštní zkušební a pokusné stanice. Pro zemědělské a lesnické pokusnictví působí dnes 7 státních a asi 30 mimostátních ústavů. Průmyslu slouží toho času pro zkoušení chemickotechnické a mechanickotechnické řada ústavů zkušebních a pokusných, jednak přičleněných k státním průmyslovým učilištím, jednak zřízených samostatně jednotlivými korporacemi a svazy interessentů. Tak zřízeny byly zkušební a pokusné stanice textilní a papírnická v r. 1905 při technologickém průmyslovém museu obchodní a živnostenské komory v Praze, rovněž při jiných ústavech na podporu živností zřízeny jsou různé stanice zkušební, průmysl cukrovarský, pivovarský, rakouské lékárny mají spolkové ústavy zkušební. Jde nyní o to, aby ústavům podobným, pokud správné plnění jich úkolu jest zaručeno, dostalo se autoritativní povahy, jakou na př. mají úřady cejchovní, tak aby certifikátům, ústavy těmito vydávaným, přiřčena byla průvodní síla veřejných listin, a aby důležité jich působení v obchodních a průmyslových stycích chráněno bylo před soutěží podniků pokoutních. Mimo to zamýšlí ministerstvo obchodu vybudovati státní ústavy pro zkoušení technických vlastností surovin, polotovarů a celotovarů, a sice buď zřízením jednotného velkého ústředního zkušebního ústavu, jenž by sloužil jak účelům vyučování a vědeckému badání, tak potřebám průmyslu, nebo zřízením několika zvláštních ústavů pro jednotlivá odvětví technického zkušebnictví.

Jest samozřejmo, že pro celkovou úpravu zkušebnictví v naší říši nesmějí býti rozhodujícími centralisační choutky, nýbrž jen věcné úvahy. Rozdílnost průmyslového rozvoje v jednotlivých korunních zemích, stá-

vající již zkušební ústavy a jich zdokonalení příčí se tendenci centralisační.

*

Živnostenská banka pro Čechy a Moravu v Praze zřizuje při své ústředně průmyslové oddělení, chtíc přímo postaviti se do služeb našeho průmyslového rozvoje širokou činností informační o obchodním stavu jednotlivých oborů průmyslu, součinností a intervencí při zakládání nových závodů, organisační činností ke sdružování jednotlivých oborů výrobních k docílení jednotných platebních podmínek a k odstranění důsledků krajní soutěže. Zvláštní péči věnovati chce činnosti zakladatelské. Nepovažujíc za vhodno, by banka věnovala se samostatnému podnikání, chce podporovati podnikavost, vyvěrající ze zralého ocenění současné situace a poměrů daných, jest ochotna zkoumati nové projekty a zasáhnouti všude tam, kde zdar věci za všech okolností zdá se býti pravděpodobný. V tomto rámci chce spolupůsobiti při zakládání společností obchodních všech druhů, pomáhati při zvětšování kapitálů pro podniky, spolupůsobiti při přeměnách těch kterých společností z jedné formy na formu jinou a pod. *H. K.*

9. prosince 1907.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Drahota na všech stranách. — Bytová otázka a vláda — Německá předloha shromažďovacího zákona proti Polákům. — Boj železničních zřízenců v Anglii. — Zkrácení pracovní doby v německém průmyslu kovodělném.

Politický život posledních dnů stál ještě ve znamení drahoty. Nejen denníky diskutovaly na předních stranách drahotu životních potřeb, nejen schůze a demonstrace volaly po odpomoci, i parlament byl nucen přiznat barvu. Sociálně-demokratičtí poslanci podali dva důkladně propracované a obšírně odůvodněné pilné návrhy na zmírnění drahoty, v nichž udávali prostředky, jimiž bylo by možno dojít cíle. Po čtrnáctidenní debatě byla pilnost těchto návrhů zamítnuta, neboť nenašla se dvoutřetinová většina, ač prosté většiny dosáhly. Křesťanští sociálové pomohli polským stančíkům a agrárníkům všech národův a barev k poražení návrhů, podporovaných jinak městskými poslanci všech stran.

A jaký byl důvod, který uváděli pro svoje hlasování, t. j. kterým chtěli zakrýt před voliči ústup od svého volebního programu? Že prý sociální demokraté podali návrh z důvodů agitačních. I když výmluvu tuto — vzhledem k věcně propracovaným požadavkům velice nejapnou — připustíme, nemůžeme pochopit krátkozrakosti prohnaných politiků křesťansko-sociálních. Schůze a tábory po všech městech a vesničkách denně pořádané, na nichž sociálně-demokratičtí řečníci ukazují na původce drahoty a jich spojence, svědčí výmluvně o tom, že nejlepšími agitátory pro sociální demokracii byli právě ti, kteří její návrh zamítli.

*

V tutéž dobu, kdy jednalo se o drahotě v parlamentu rakouském, byl nucen zabývat se jí i říšský sněm německý, rovněž přičiněním poslanců sociálně-demokratických. V Německu zdražilo se oproti roku 1906 hovězí maso o 5%, vepřové o 25·4%, pšenice o 29%, žito o 26·4%, hrách o 6·6%, brambory o 12·4%, žitná mouka o 42%, pšeničná mouka o 35% a řepový olej o 35⅓%. Při tom zdařilo se také uhlí o 4·2%, koks o 12% a hnědé uhlí o 18%. Zdražení zaviněno nejen ochrannými cly, o jichž obnos — 55 a 50 marek na tunu pšenice — byly obiliny v Německu dražší než na světovém trhu — nýbrž i novými nepřímými daněmi.

Poměry tyto jsou tím více povážlivy, že jeví se již i příznaky, ne-li blízké krise, tož aspoň ochabnutí výroby. Křivka konjunktury dosáhla v červnu svého vrcholu, a odtud zaznamenává stálé klesání. Poptávka po pracovních silách sice stále ještě stoupá, nikoli však již v takovém poměru jako nabídka, takže možno v letošní zimě očekávat značnou nezaměstnanost. Nejnepříznivější jsou tyto poměry v odboru stavebním, jehož ochabnutí však působí nepříznivě i na odbory jiné.

*

A vůči těmto poměrům stojí rakouská vláda bezradně a nečinně. Nejlepším důkazem této bezradnosti je ministr Gessmann, který byl jmenován ministrem, aby byla získána jeho strana, ale podnes nikdo neví jakým ministrem má být, zda veřejných prací či práce? Ať toho či onoho, nehodí se k žádnému. Ministerstvo veřejných prací musí řídit technik, ministerstvo práce sociální politik, a ani tím, ani oním Gessmann není. Nutno se však již rozhodnout a sociálně-politický resort přikázat eventulně některému ministerstvu jinému, ministerstvu vnitra. Na rychlé rozhodnutí však nutno spěchat, neboť pokud v Rakousku pro něco není zřízen zvláštní úřad, pro vládu to neexistuje.

Taková nešťastná otázka jest i o t á z k a b y t o v á, ve které nutno zaznamenávat jako důležitou událost, že vláda věnovala z rozpočtového přebytku čtyři miliony korun na opatření bytů pro státní zřízence — militarismus ovšem pohltil šedesát milionů.

Čtyři miliony jsou ovšem pouze kapkou oleje na vlny bídy — patnáct milionů marek, jež Prusko každoročně věnuje na umírnění nouze bytové, naprosto nestačí. Dnes nutno žádat, a to je v přední řadě povinností spolků pro reformu bytovou, aby slušná položka byla zařaděna do p r a v i d e l n é h o r o z p o č t u, a to nejen pro státní zřízence, nýbrž p r o d ě l n í k y a ú ř e d n í k y v ů b e c. Ti mají právo žádat stálou podporu státní právě tak jako venkov, jemuž se dostává nejen mimořádných nouzových podpor, které ovšem staly se také již stálými, nýbrž i stálých podpor z řádně dotovaného říšského fondu melioračního. A právě tak, jako podpora tato uděluje se melioračním družstvům, budiž udělována i bytová podpora b y t o v ý m d r u ž s t v ů m, jež snadno mohla by si opatřit stavební úvěr, a umožňovala by dělnickému nebo úřednickému majiteli domu volnost pohybu tím, že by mohl v případě potřeby změny bydliště svůj podíl prostě prodat. Dosavadní činnost vládní v tomto směru, jež jevila se celá v zákoně o dělnických domech, minula se naprosto cíle; od potištěného papíru nutno konečně přistoupit k činu.

*

V Německu projednává se právě předloha zákona, jímž má být nařízeno, že na veřejných schůzích smí se mluviti jiným než německým jazykem pouze se svolením zemského úřadu policejního. Politická tato záležitost má podklad hospodářský. Je samozřejmo, že jedná se zde o schůze polské. Zvláštní však je při tom okolnost, že hnutí po zákaz polských schůzí nevyšlo z německých kruhů poznaňských, nýbrž — porýnských a vestfalských. Datuje se již z minulého století. Porýnští a vestfalští podnikatelé najímali a přiváděli i do Porýnska polské dělníky jako »lamistrajky« a stlačovatele mzdy. Ale ihned za nimi přicházeli polští socialisté, kteří dělníky tyto uvědomovali a organisovali a činili z nich spojence dělníků německých. Již tehdy zakazovala a rozpouštěla policie polské schůze, ale říšský soud přes naléhání vestfalských podnikatelů takové jednání vždycky shledal nezákonným, až vláda na naléhání německoliberálních poslanců vestfalských podala předlohu zákona, jímž má být čtyři miliony německých občanů prohlášeno za občany druhého řádu. Přirozeně, že vedle poslanců polských a dánských vystoupili pro občanskou rovnoprávnost neněmeckých národů s veškerým důrazem i poslanci sociálně-demokratičtí, jichž parlamentní akce je podporována mocným hnutím po celé zemi. Ve Vratislavi, Altoně, Brémách, všude konají se velké protestní schůze; kartel odborových organisací vratislavských vydal apel nejen na sociálně-demokratické, nýbrž i na křesťanské a hirsch-dunkerovské organisace, aby svorně se sociální demokracií postavili se v bojovný šik na odražení útoku na koaliční právo dělnické.

Druhý pokus o znásilnění Poláků nuceným vyvlastňováním ztroskotal o odpor — konservativců, kteří hlasovali proti pruské vládě, obávajíce se asi, aby neutvořili prejudic ohledně nedotknutelnosti soukromého majetku, jenž by se znamenitě hodil do krámu sociálním demokratům.

*

Pozoruhodný spor byl urovnán v kolébce odborového hnutí v Anglii. Jednalo se o uznání odborové organisace železničních zřízenců. Anglické poměry železniční jsou podstatně jiné než naše. Kdežto u nás stát je majitelem převážné části železničních tratí, je tomu v Anglii jinak. Veliké společnosti železniční ovládají dopravu veškeré země, drženy v jakýchsi mezích jedině konkurencí průplavů. O síle železničních společností v Anglii svědčí dostatečně již sám fakt, že v Anglii mohly odepírat uznání odborové organisace svých zřízenců. Tato pak, měla-li v příštích bojích hospodářských, ke kterým co nejdříve dojde, míti nějaký význam, musila si nejprve vynutit uznání. Krajní napjetí, dojde-li ke stávce železniční čili nic, trvalo několik měsíců, ovládajíc veškeren veřejný zájem tak, že i rodinné listy anglické v každém téměř čísle uveřejňovaly podobizny ředitelů společností a předsedů a sekretářů organisací zřízencův.

6. listopadu konečně si Anglie oddechla, ke stávce nedošlo, neboť bylo dosaženo smíru. Jsou spokojeni ředitelé společností, je spokojen i sekretář odborové organisace, Richard Bell. Kdo však může se nazvat vítězem? Myslím, že Bell nikoliv. Neboť toho, oč se ve sporu jednalo,

aby organisace železničních zřízenců byla uznána za representantku zřízenců, jež by za ně mohla právoplatně vyjednávat, dosaženo nebylo. V celém ujednání není nikde zmínky o tom, v celém ujednání nečiní se rozdílu mezi zřízenci organisovanými a neorganisovanými, naopak veškeré jednání bude příslušet soudům, jichž dělničtí přísedící budou voleni veškerým dělnictvem, ať organisovaným či neorganisovaným. Ba organisace dokonce se zbavila i práva na stávku, poněvadž rozhodnutí třetí instance, rozhodčího soudce jmenovaného předsedou poslanecké sněmovny a apelačním soudcem — prvé dvě instance, obvodové a centrální soud, jsou ve stejném poměru voleny zřízenci a společnostmi, obvodové přímo, centrální nepřímo — jest pro obě strany závazné.

*

Tento »úspěch« železničních zřízenců rozmnožuje opět řadu neúspěchů, které odborové organisace anglické zaznamenávají. Přihodil se tentokráte zase organisaci, která stojí jedině na stanovisku odborářském.

Úspěchy, kterých se zároveň domáhají německé organisace, podepřené silnou stranou politickou, dávají opět za pravdu směru, který došel schválení na sjezdu stuttgartském. Jako příklad uvedu výsledky, jichž docílil německý svaz kovodělníků v boji o zkrácení pracovní doby s nejsilnější organisací zaměstnavatelů.

R. 1904	byla snížena	prac.	doba	pro	8.511	děl.	o	25.493	hod.	týdně
» 1905	»	»	»	»	37.286	»	»	105.644	»	»
» 1906	»	»	»	»	78.571	»	»	304.348	»	»
» 1907 (I. pol.)	»	»	»	»	22.626	»	»	71.277	»	»

t. j. za tři a půl roku byla zkrácena pracovní doba pro 146.994 dělníků o 506.762 hodin týdně. *R.*

ŠKOLA.

Předzvěsti boje o školu tentokráte na všech stupních. — Otevřená slova o cílech spojených rakouských zpátečníků. — Akce proti útokům na školu a zvláště na universitu. – Posl. prof. Drtina o otázce reakce ve školství. — Učitelstvo národních škol proti reakci. — Veliká kulturní debata na říšské radě.

Události posledních týdnů, které se odehrály v centru říše, jsou neklamným znamením, že rakouská veřejnost, differencující se stále určitěji ve dva protilehlé tábory, v tábor pokroku a reakce, je před nedalekým bojem a že centrem toho boje bude opět škola, a to tentokráte na všech svých stupních.

Silné posice nejpočetnější rakouské politické strany parlamentární na vídeňské radnici, v dolnorakouském sněmu zemském, v říšské sněmovně a po poslední rekonstrukci kabinetu v ministerské radě, neméně

než vysoký protektorát, dohnaly spojené zpátečníky k otevřené mluvě a k odkrytí smělých válečných plánů v nejbližší budoucnosti.

Pravidelný výroční signál na valné hromadě katolického Schulvereinu proti škole zněl letos daleko ostřeji. Předseda dr. K. Schwarz neváhal označiti konfessijní školu veřejnou za cíl spolku i celé školské politiky. Správní praxe při provádění zákona školského zmírnila sice mnohou jeho příkrost, je však prý třeba změny zákona a zvláště paragrafu stanovícího, že vyučování ve světských předmětech má býti prosto všeho náboženského vlivu. Dr. M. Mayer z Inšpruku doporučoval, aby na posilu katolického ducha na středních školách zavedeny byly marianské kongregace a zadenuncoval si při tom o největším nebezpečí, hrozícím studentům se strany nevěřících a nevlasteneckých středoškolských professorů. Mnohomluvný a mnoho si troufající starosta Vídně, dr. Lueger, s chvályhodnou otevřeností pronesl docela slova: »Máme ještě jednu velkou práci vykonati: jde o to, abychom dobyli universit. Universita nesmí býti dále půdou pro ideje podvratné, půdou revoluce, půdou nevlastenectví a beznáboženství... Všemi prostředky musí býti působeno k tomu, aby vyučování od zdola až nahoru dostalo se zase do rukou oněch, bez nichž nebylo na širém světě žádné vědy.«

Otevřená slova o cílech spojených rakouských zpátečníků měla dobrý vliv. Probudila ze sna k potřebné aktivitě duchy, kteří se před tím nižádnými symptomy reakce na poli školství probouzeti nedali. Professoři vídeňských vysokých škol byli první, kteří se proti poručnictví klerikální strany při vědecké práci školské ozvali. Za vídeňskou universitou ozvaly se důrazné protesty ostatních universit, protesty vysokoškolského posluchačstva a učitelstva škol národních i středních. Professor Masaryk podal hned na říšské radě pilný návrh, žádající vládu, aby dala záruky proti dobývání universit, jímž hrozí vládní strana křesťansko-sociální a záruku, že bude chránit zákony zaručenou svobodu učitelskou a učení, svobodu vědy a víry a svobodu svědomí. V tomtéž smyslu interpelovali na říšské radě známí bojovníci za svobodu školy, poslanci Hock, Ofner a Kuranda, jejichž dotaz ihned zodpověděl ministr vyučování dr. Marchet prohlášením, že »svoboda učení a badání byla vždy nedotknutelným majetkem vysokých škol rakouských a že na tom nesmí se ani v budoucnosti ničeho změniti.«

Odpovědí ministra vyučování však záležitost se nezkoncovala. Doktor Lueger a jeho přívrženci poznali, že se svého stanoviska provedli taktickou chybu a marně se pokoušeli seslabit výbojná slova, která v opojení svými úspěchy na vzpomenutých schůzích pronesli.

Otázka reakce ve školství v dané situaci parlamentární byla znamenitě osvětlena prof. Drtinou na veřejné schůzi lidu na Král. Vinohradech dne 24. listopadu. Říšský poslanec lapidárními rysy nastínil postup reakce v rakouském školství na všech stupních. Ukázal, jak vlády rakouské to byly, které porušovaly klidný rozvoj obecné školy, jak úmyslně jednaly proti základním zákonům školským, které zaručovaly školu interkonfessijní, jak novella z r. 1883 učinila ze školy opět ecclesiasticum a úlevami protrhla zásadu osmileté školní povinnosti. Klerikálové dnes sami uznávají, že správními opatřeními podařilo se uvésti školu obecnou v rozpor se zá-

kladním jejím zákonem. Nejsmělejší krok, který se měl státi loni u nás prováděcím zákonem ke školnímu řádu, byl jen bdělostí pokrokového učitelstva zamezen.

Řečník poukázal na fakt, jak rakouský stát od let sedmdesátých zanedbává soustavně vzdělání učitelstva. Organisační statut pedagogií z roku 1886, pověstné návrhy Hirnovy, zrušení paragrafu říšského zákona o universitních kursech učitelských, jsou důkazy ústupků zpátečnictví rakouskému. Škola měšťanská v daných poměrech živoří, o vzdělání jejího učitelstva skoro nikdo se nestará. Stejně je zanedbáno školství pokračovací.

Klerikálové obsadili soustavně rozhodující místa v úřadech a korporacích školských. Vládní politika rekonstruovaného kabinetu dává se do služeb reakce. Spojují-li se za těchto poměrů lidé pokrokoví a svobodomyslní politicky s klerikály v jednotný klub, znamená to kompromitování pokroku, kultury, svobodomyslnosti a přivodí jistě škodu společné národní věci.

Klerikalismus má úspěchy i na poli školství středního. Založil v poslední době celou řadu středních škol, výchovných ústavů a konviktů. Středoškolští učitelé byli po prohlášení svých reformních školských požadavků na pouhé zakročení kardinála u místodržitele od svých ředitelů podrobeni výslechu, a ministr vyučování neuznal za vhodné odpověděti k interpelaci, kterou řečník v této věci podal, neuznal za potřebné zaručiti učitelstvu středoškolskému občanskou samostatnost a svéprávnost, která mu dle práva a zákona na poli školském je zaručena. Střední školství české je přeplněno, je na něm 227 poboček a přes to nepřistupuje se k dělení ústavů přeplněných, ba ministr financí mluví paušálně o hypertrofii středních škol v Rakousku. Zvláště na Moravě je bilance českého středního školství proti německému prabídná. V zemi ze tří čtvrtin české mají Němci tolik škol jako my. Abychom se jim vyrovnali, musili bychom míti o 26 gymnasií a 31 reálek více. Při těchto nesrovnalostech za nynějšího kursu školské politiky Rakousko stalo se pravým Eldorádem klášterních škol, dívčích lyceí, pedagogií, gymnasií. Řády mají v Rakousku 25 dívčích pedagogií, t. j. tolik jako stát a obce dohromady.

Při těchto poměrech není divu, že klerikálové stanoví se jako další cíl na poli školství: dobytí universit. Zapomíná se na veliký úpadek universit, když na nich vládli řeholníci a zvláště Jesuité, a když aristokratismus, formalismus, autoritatismus středověké scholastiky znemožňoval jakoukoli vědeckou práci na universitách. Nebylo vědy a nebude jí nikdy tam — pravil řečník — kde sylaby a encykliky, kde celé zřízení církevní a dogmatická utkvělost klade nepřekonatelné hranice individuálnímu myšlení. Odcírkevnění a postátnění, znárodnění a zlidovění charakterisuje novověký vývoj universit, jimž po bok se stavějí techniky. Jako nemá moderní technika žádný ráz katolický ani nekatolický, tak nemá s konfesí náboženskou a žádnou církví pranic co činiti moderní věda vůbec.

Prof. Drtina připomněl dru Luegrovi, který nařkl university z podvratných myšlenek, dva výroky velkých německých mužů: »Vlastní vyučování vědecké je vyučování, které má vésti k vědeckému myšlení a pracování a může býti myšleno jen jako vyučování zcela svobodné. Učení

vázané jakýmikoliv normami a předpisy není vědecké. Akademickému učiteli a jeho posluchačům nemohou býti žádné myšlenky přikazovány a žádné zakazovány. Jest jedna norma akademického učení: prokazovati pravdu ve světle rozumu a ve světle skutečnosti!« (Paulsen). »Touto volností se stalo, že u nás (v Německu) je mnohem větší nebázeň před důsledky celé a plné pravdy, nežli kde jinde« (Helmholtz).

Přesvědčení o svobodě myšlení a volnosti akademického studia přešlo již ve vědomí pokročilého, vědecky vzdělaného lidstva. Profesor, který by vykládal, co jest mu přikázáno vykládat, anebo dbáti musil toho, aby nevykládal, co je mu úředně zakázáno — přestává býti professorem a stává se zase mistrem, stává se spíše advokátem mínění cizího, ne-li dokonce sofistou, který vlastnímu osobnímu přesvědčení musí činiti násilí, aby se zachoval představeným.

V situaci, kterou prof. Drtina takto osvětlil, je třeba dle jeho slov, aby stoupenci pokroku se sloučili a utvořili mezinárodní antiklerikální ligu, která by chránila toho, co jest nejdražší kulturním národům: moderní světské školy.

Řeč prof. Drtiny, jejíž jádro jsme výše podali, měla patrný vliv na manifestační schůzi učitelskou, kterou pražské spolky s plzeňskou učitelskou jednotou téhož dne odpoledne za účelem proklamování svých požadavků, jimiž by se odstranily nejkřiklavější nesrovnalosti právního postavení učitelského, uspořádaly.

Četně hromážděné učitelstvo jednomyslně protestovalo »proti zpátečnickým snahám, usilujícím o odstranění svobodomyslného říšského zákona o školách národních, v němž přes všechny poloviČatosti a nedostatky vidí živnou půdu pro všestranný kulturní rozkvět zemí a národů rakouských.

Protestovalo proti snahám po ovládnutí veškerého školství středního, po zrušení volnosti zkoumání a vědy a tím po snížení vědecké úrovně vysokých škol na úroveň ústavů, spoutaných do překonaného, středověkého názoru životního.

Vyzvalo všechny poslance české na říšské radě, zvolené na program svobodomyslný a pokrokový, aby užším klubovním svazkem se stranou klerikální nedali se svésti za žádnou cenu k chabosti a ústupkům na poli školství, a aby základní prvek k rozvoji školství a tím k rozkvětu národa, to jest svobodu proti ohlašovaným útokům rakouského zpátečnictví co nejdůrazněji a v každém směru hájili.

Třídenní debata o návrhu Masarykově stala se na říšské radě událostí prvního řádu. Zvláště zásluhou navrhovatelovou úroveň říšského parlamentu povznesla se projednáváním eminentně kulturní otázky na stupeň nebývalý. Pokusy, strhnouti debatu na niveau obyčejné sněmovní hádky, klerikálním poslancům se naprosto nezdařily. Otázka svobody a pokroku prošla výhní parlamentární diskuse očistně a vítězně.

Prof. Masaryk hned v úvodní řeči vědeckou methodou, prostým konstatováním, jaký jest poměr mezi církví a vědou, přesvědčivě dovodil, že katolická církev v Rakousku nárok na ovládání universit žádným právem činiti nemůže, a že proto není možno v době, kdy věřící katolíci sami se již stavějí proti oficielnímu systému římskému, aby university

se pokořily před středověkem. »Katolický« učenec je něco absurdního. Má ve všem svou maršrutu, nemá k vědecké práci potřebné vnitřní svobody a pravá vědeckost nemůže býti jeho znakem.

University nejsou tak proti náboženství, jak klerikální tmáři dokazují. Odpadání od církve je způsobováno celým společenským životem. Křesťanští sociálové v neznalosti věci nejsou pouze proti vědě a filosofii, nýbrž i proti těm katolíkům, kteří se snaží o shodu s pokrokem a osvětou.

Ministr vyučování na přímou výzvu Masarykovu, jestli celá vláda a její systém bude sloužit zpátečnictví a nevzdělanosti křesťanských sociálů, odpověděl hned a tentokráte i jménem vlády, že svoboda badání byla vždy nedotknutelnou svátostí vysokých škol rakouských, a že záruky proti dobytí universit jsou již obsaženy v základních článcích říšského zákonodárství.

V základním říšském zákonodárství jsou také slavnostně prohlášeny zásady národní školy interkonfesionální a přes to cestou administrativní došlo skoro již k úplnému pokonfesionelnění obecné školy, tak že křesťanští sociálové jsou již s dnešním stavem obecné školy aspoň ve Vídni, kde ji mají plně v ruce, úplně spokojeni.

Celá třídenní debata o útoku na university měla mimo jiné také ten dobrý účinek, že ukázala duševní slabost klerikálních posic na říšské radě. Klerikálové spoléhali v přední řadě, že hrubostí, výkřiky a přerušováním obhájců svobody učení docílí úspěchů. V tom se hned na poprvé zklamali. Avšak ani tam, kde vážnější jejich mluvčí otázkou vážněji se obírali, nedocílili valných úspěchů. University mohly by dnes býti dobyty jenom vnější, fysickou mocí klerikálních stran. To by byl ale také počátek jejich úpadku, a tím úpadku celé říše.

Veliká kulturní debata říšské rady vídeňské, které vzpomínal a kterou pilně sledoval veškerý tisk zahraniční, nerozdělila dle přání Masarykova celý parlament číselně na stranu pokroku a reakce. Dojde k tomu, až bude podán slíbený návrh na rozluku státu od církve. V debatě však promluvili zástupci téměř všech politických stran v parlamentě zastoupených, a dle promluvených řečí možno sestrojiti si obraz diferenciace sněmovny v důležité kulturní otázce dosti podrobně. Pro stoupence pokroku je potěšitelno, že většina sněmovny vyšlá ze všeobecného práva hlasovacího není dle projevů v kulturní debatě většinou klerikální.

UMĚNÍ.

Stanislav Wyspiański. — Polská akademie umění a naše.

Poláci s hlubokým smutkem pochovali v Krakově Stanislava Wyspiańského, básníka a malíře, jenž byl z největších v Polsku a Polákům z nejmilejších. Zemřel tam 28. listopadu, ani ne čtyřicítiletý. Studoval nejdříve filosofii, ale zároveň stal se žákem Matejkovým na krakovské

akademii, z níž pak odešel do Paříže. Matejka svými úchvatnými polskými thematy působil jistě mocně na Wyspiańského, a čeho od Matejky nedostal, dodala mu Paříž: poučila ho a obohatila po stránce ryze malířské. Když roku 1889 kostel P. Marie, ta malebná ozdoba krakovského hlavního náměstí, byl dle návrhů Matejkových uvnitř slohově vymalován, vypomáhal při této polychromii i Wyspiański a patrně zatoužil již tehdy vyzdobit po své chuti a po svém vkuse jiné staré krakovské svatyně. Touha jeho splněna jen částečně ve třech jiných starých kostelích krakovských: ve františkánském, dominikánském a u sv. Kříže, nejstarobyleji vyhlížejícím. V nich provedl polychromii, vzbuzující takový podiv. Tak o jeho malbách v kostele františkánském čteme, že všecky — Madonna s dítětem na půdě bujných květů, dvě děti naivního a ušlechtilého půvabu drží nad nimi korunu, a nad tím obrazem dvě dívčí postavy, tulící se k sobě v objetí (»Caritas«) — že všecky ty malby i okna »neseny jsou jednou myšlenkou, tvoří celek, idea jejich že jest naivní láska ke všem věcem na zemi. Tento cit plní těm bytostem duše a hledí jim z očí. Nevědí o něm, oddávají se mu, jako by příroda jim to kázala, nábožně. Stojíme před díly opravdu nábožnými, která přenášejí obraznost v atmosféru dalekých časů evangelické víry. Snadno tu pochopit, proč Madonna je lidovým typem krakovským. Wyspiański, veden jsa myšlenkou, vybírá, snad i nevědomě, z přírody typ, který nejkrásněji vyzařuje zcela zvláštní atmosféru. Vycítění a vyjádření duše lidské v jejím vlastním okolí a čase je známkou umění Wyspiańského... Podstatou jeho umění jest idea dekorativnosti. Ale ne v tom významu, jako by díla jeho byla doplněním na př. kostela neb síně. Jsou samostatná sama sebou, ale slučují se harmonicky s místem, pro něž je umělec tvořil. Veliké výraznosti jsou jeho návrhy na barevná okna pro kathedrálu vavelskou a zmíněný kostel františkánský, zrovna jako jeho podobizny.

Mám před sebou tři ukázky z jeho prací, žel, že jen v barevné reprodukci. Jsou vyňaty z obšírného alba »Sztuka polska« (Krakov 1904). Je to studie k podobizně mladé dívky, karton k nástěnné malbě »Caritas« a návrh na barevné okno chrámové. Jsou tedy všecky tři obory, v nichž Wyspiański vynikl, zastoupeny. Všecky tři práce jsou plny hlubokého citu, plny duše. Jemná tvář dívčí, intelligentní, sebevědomá, s důvěřivýma, čistě modrýma očima, přivonívající ke kytici fialek, jako by ovanuta byla blízkým ještě steskem. Odehrávalo neb odehrává se cos v jejím nitru, na čem život visí... V »Caritas« dvě dívčí postavy jsou opět ryzí typy polské, lidové. Vzhled tak naivně srdečný a čistý, polo dětský; v objetí příbuznost s vášnivou oddaností. Kresba rychlá, jistá a výrazná... Návrh na barevné okno představuje »Svatou Salomeu«. Byla to dcera Leška Bílého a Hřimislavy. Po smrti svého muže, uherského krále Kolomana, r. 1241, vrátila se tato ovdovělá královna do rodného Polska a rozhodla se prožít ostatek života v klášteře. Učinila totéž, co osm let před ní umínila si vdova po Přemyslu Otakaru I., královna Konstancie, totiž aby v klášteře moravském, jejž u Tišnova s velikou nádherou výtvarného umění dala založit a »Branou nebeskou« nazvala, »jako ponížená služka Páně ukončila... dni své.« Neznámý umělec zobrazil ji také — a na svou dobu velmi výrazně — v tympanonu hlavního portálu, jak se synem svým

Václavem zasvěcuje svůj chrám Králi všech králů, kořic se před ním až k zemi. A hle, po 650 letech touž náboženskou vroucnost, touž přísnost až asketickou, ale ovívanou sladkým mysticismem, vzbuzujícím vytržení vítězné, nalézáme u umělce polského. V šerý františkánský háv řehole sv. Kláry oděna, stojí Salomea, bývalá královna, tělo posty vyhublé, vzpřímena, s hlavou na zad pochýlenou od mocné extase. Je v duši její rozhodnuto. Krásnější království, než toto, jest o n o. Ona odtrhla se už od země, cítí v zanícené duši své vůni nebeskou, dech věčného blaha — a z kostnatých rukou padá zlatá koruna tohoto světského království... S jednoduchostí a silou přímo antickou je tento dramatický okamžik vyjádřen. A tuto úsečnost dramatickou vykazují prý všecky obrazy Wyspiańského.

Je třeba, abychom se důkladněji seznámili s malířem i básníkem Wyspiańským.

A ještě kus historie, stále a stále se opakující. »Sv. Salomea« měla být částí okna v presbyteři kostela františkánského, ale nebyla provedena; zůstala kartonem a je zastoupena »ohyzdným továrním výrobkem německým.« A neplatí to jenom o ní. »Bohužel, znamenitě započatého díla (Wyspiańského), tuto (v katedrále vavelské), jakož i v kostele u sv. Kříže, nedovoleno umělci dokončit. Ba, co více: zmrzačeny a změněny byly jeho návrhy; břidilstvo, protežované od všemohoucích »barbařiňců«, i tu znova slaví triumf, na věčnou hanbu našich časů,« naříká Stanislav Lack (Sztuka polska). Zrovna jako u nás nechtěli mít »kostelníci« Bílkovu »Kalvarii«.

*

Stanislav Wyspiański, mladý umělec, byl jmenován professorem na krakovské akademii umění. Radost z toho byla prý všeobecná. Vždyť tento mladý Polák nové tóny polské přinášel, nové proudy přiváděl, veliké obohacení umění polskému. A Poláci vidí ve své akademii umění jeden ze svých kulturních vrcholů, jsou jí hrdi a dbají o ni. Jejich akademie umění je ryze polská, polská nejen rodem a smýšlením svých členů, ale i uměleckým cítěním. Budova její je zároveň ozdobou města.

Jak jsou poměry po této stránce u nás nižší! Už jdeme-li k naší akademii, jak je tam vůkol neveselo! Před budovou její hotová poušť. Kdyby byl Ruskin delší dobu žil v Praze, byl by jistě svolal žáky akademie na schůzi a zvolal k nim: »Přátelé, není vám stydno žít v takovém okolí? Vypůjčte si každý rýč a lopatu, rozkopáme tu pláň, nasázíme křovin a květů, a budeme žít ne jako trestanci! Já sám jsem jednou vzal metlu a putnu a odrhnul kamenné schody od shora dolů, bylo to v hostinci v Savojsku, kde nečistili svých schodů od té doby, co po prvé po nich šli, a věřte, nikdy jsem neudělal lepší skizze, než v ono odpoledne!« A uvnitř ještě neveseleji. Nemá dosud štěstí ten ústav! Nikdo nemá z něho radosti — ani národ, ani žáci, ani professoři. Nikdo se taky oň s t á l e nestará — ani národ, ani žáci, ani professoři. Je polovičatý, t. j. neupřímně utrakvistický, a polovičatost je živoření. Process našeho obrození pořád ještě trvá. Pořád ještě nejsme zcela svým národem. Ústav, založený k umělecké výchově nových pokolení, není ještě náš.

Správně prohlašují »Volné Směry« ve svém krásném 1. čísle nového ročníku: »Pro nás má záležitost (akademie) dvě stránky, právní a umělec-

kou. První luštiti nenáleží nám, ale politikům, poslancům. Ti se mají starati sami o ústavy umělecké, jich povinností je, aby se zasadili celým vlivem proti drobkaření a udělování milostí...« Co se umělecké stránky týká, prohlašují: »Akcentujeme důrazně, že chceme ne utrakvistickou, ale českou akademii uměleckou, právě tak jak nám, našemu významu v umění a v kultuře národů rakouských patří a právě jako je ve Vídni akademie německá a v Krakově polská. Stát má povinnost vzhledem k našemu významu v říši nám tuto akademii dotovati a zlepšovati, a poslanci mají svým vlivem zprostředkovati, bez prošení a upomínání. Ale my chceme míti českou akademii uměleckou, školu s dalekosáhlým vlivem na současné umění a semeniště nových proudů v umění, podporovatelku talentů a organisátorku uměleckých fondů v národě... Chceme nové professory na české akademii, ale chceme, aby o nich rozhodovaly jen umělecké ohledy a umělecká měřítka.« To — jakož i vše další, nač jen tímto úryvkem chci upozorniti — jest pravá řeč. Ale tato řeč musí být všude a všude a pořád a znova opakována, jako vůbec každá myšlenka, než zvítězí, a proto nemožno souhlasiti s výtkou, že »nevhodní mluvčí koterií politických a kde která redakce rodinného časopisu snaží se uplatniti svůj hlas v této záležitosti.« Ať se jen snaží! Ale stále, ne jenom chvilkově! *T.*

LITERATURA.

Krásná:

Z četby pro široké kruhy. Knížky pro lid. Vydává Jan Laichter. Libuše: Bohumil Brodský: Dolomeno. — Libuše Trnavská. — Ant. Nečásek: Jařmo milionů. — Moravsko- slezská kronika, roč. XVIII. J. M. Slavičínský: U Křúpalů. — V. Prosek: Královna Kunhuta na Hradci u Opavy. — Dr. J. Pospíšil: Jak si slezští sedláci vybojovali robotní patent. — Dělnický kalendář 1908. Rediguje F. V. Krejčí. — Vídeňský národní kalendář. 1908. Pořádaný péčí Národní rady Čechů dolnorakouských. — Velký slovanský kalendář. 1908. Uspořádal J. Loukota. — Kalendář Havlíček.

Z četby pro široké kruhy.

Mimo belletrii, psanou z pohnutek ryze uměleckých, vychází u nás každoročně jako všudy jinde veliké množství belletrie, jejíž úspěch a rozšíření nezáleží tak v její hodnotě vnitřní, jako spíše v obchodní čilosti jejích vydavatelů. S uměním souvisí tato belletrie zpravidla jen potud, že pilně napodobí uznaná díla umělecká a hledí se látkou nebo methodou zpracování přizpůsobit požadavkům své doby. Jeť tato belletrie psána jen pro přítomnost a má jen v přítomnosti nějaký význam. Zvýšená úroveň vzdělání učinila knihu zábavou, a to zábavou nejpřístupnější. Může se jí oddat každý, kdo umí číst, bez rozdílu věku i pohlaví, stavu i povolání, beze všech jiných zralostí neb zručností, může se jí oddat sám nebo ve společnosti, může začít kdy chce, a kdy chce může přestat. Spolu je to zábava poměrně levná a všeobecně za ušlechtilou vyhlašovaná a považovaná, aspoň pro ty, kdo právě jiného zaměstnání nemají, nebo míti nemohou. Spotřeba zábavných knih a zábavného čtení jest do roka jistě

ohromná. Také spisovatelů zábavných knih jest i v našich menších poměrech nepřehledný, rok od roku rostoucí zástup, jenž naplňuje svými spisy svazky starých i nových podniků zábavné četby.

Snad má se tímto způsobem čelit zhoubnému vlivu krvavých románů, širokým kruhům má se dostat četby přec alespoň trochu vyšší úrovně. Je-li však tím již dosti učiněno, pochybuji. Když vytlačit zhoubnou četbu lacinou četbou, tedy zas především lacinou četbou dobrou! Vhodný pokus učinilo nakladatelství Laichterovo svými knížkami pro lid. Vydalo již několik svazečků po 20 hal. v hezké úpravě. Široký kruh čtenářstva seznamuje se tu s Boženou Němcovou, s Hálkem, s Tolstým, který v jednom svazečku zastoupen výběrem myšlenek z kruhu četby, v jiném svazečku několika povídkami, dále podává se čtenáři několik povídek Björnsonových a několik statí z Havlíčka, pak několik statí z Emersona. Sbírka je v začátcích, ale až dovede se vykázati padesáti, stem svých úpravných svazečků, bude se moci jistě již mluvit o vlivu dobrém a záslužném.

Jiným a snad nejznámějším podnikem lidové četby je u nás Libuše. Bylo zde psáno o Libuši již několikrát a s uznáním, kde jí náleží. Ale právě Libuše, poněvadž je tak rozšířená, měla by a mohla by stát výš a přinášet méně četbu toho druhu zábavnou, jak o ní byla předem zmínka učiněna. Detektivní a dobrodružné romány hromadně otravují široké kruhy, ba pomáhají vychovávat i naši mládež středoškolskou, jak ukazují takřka denní zkušenosti. Ale ptejme se, oč tak příliš vyšší je úroveň takových románů Bohumila Brodského, který patří k nejplodnějším dodavatelům zábavné četby a od něhož v předešlém ročníku Libuše vyšly dvě knihy, novella »Dolomeno« a román »Libuše Trnavská«. Brodského poslední knihy, nejen tyto dvě, jsou nápadné zvučnými, mnohoslibnými tituly. Hlavní osobou románu bývá žena. Konec nikdy nehodí se k začátku. V novelle »Dolomeno« je hrdinkou šafářova schovanka, obyčejné venkovské děvče, na němž kromě té chvíle rozkvetlé mladosti není nic zvláštního. Mladý svobodný správce ji svedl. Děvče odmítlo obvyklé uspořádání záležitosti, pohodilo dítě, ale když si za to odbylo trest, byla tato hrdinka dítěti tím vášnivěji oddána, a když se vzdálena od něho pozdě dověděla, že bylo nemocno a zavrženo, odešla a nevrátila se. V této historii šafářovy schovanky zůstává jedna věc nevysvětlitelna: kde se bere v této dívce tolik povahové síly, aby odmítla, co se jí zdá nečestné, když byla zprvu tak pošetile nechápavá a vydala svůj skvost tak snadno při příležitosti, o jakých před tím jistě často slýchala? Nejsou tu vlastně dvě bytosti v jedné osobě, mladé děvče, jak ve dvorech obyčejně bývají, a sentimentální hrdinka pohnutlivých románů, jedna bytost se začátkem bez konce a druhá s koncem bez začátku? Tato nejasnost hlavní osoby, kromě úplné všednosti příběhu, brání opravdovějšímu dojmu.

Libuše Trnavská jest dáma vznešeného světa. Koupila si za svou mladost a krásu aristokratický blahobyt, nudí se na venkovském statku při starém, nevrlém muži, nyje touhou srdce, nepoznavšího lásky, a ačkoliv jest nějak neobyčejně vzdělaná, opravdová, vůbec žena vynikající — aspoň to tak o ní máme věřit — nepodniká dokonce nic, jak by si svůj život ujasnila a snesitelně uspořádala, jen čeká, a opravdu trpělivě čeká na svůj románek. Spisovatel jaksi dlouho neví, kudy kam. Načne

poměr se soudcem a podobá se dlouho, že z toho pro roztouženou dámu časem něco bude. Pak se zase široce a dlouze probírají rodinné záležitosti jejího muže, pro ni celkem dosti lhostejné. Ale konečně se přece jen spasná myšlenka dostaví. Roztoužená dáma se pošle do obligátních lázní a tam se ovšem najde muž, po jakém její srdce tak dlouho marně toužilo. Mohlo z toho být po letech, když dáma ovdověla, dokonalé domácí štěstí, ale dřívější roztoužená a pak zamilovaná dáma se zatím změnila v matku, odhodlanou obětovat svůj život vzdělání a utužení zdraví svého syna a román končí hodně plačtivě. A že končí, ať již tak, nebo jinak, je při tomto románu nejlepší. To je román k zívání zrovna dělaný. Tady se čistě není čeho chytit. Děj je nezábavný, strašlivě rozvleklý, osoby mlhavé, dialogy prázdné, popisy, na př. lázeňského života, uplně mdlé, všecko v nejvšednější prose, jež nepohrdá ani nejošumělejšími obraty. Jemnějších obratů vlastních, nebo vtipných nápadů je hrozně potence, za to však hojně — jako vždy jindy — jazykových nesprávností a chvatně na papír hozených vět, jichž smysl bývá dosti záhadný, jako ve větě: »Zapomněl na vrozenou sobě šetrnost vůči hraběnce Gabriele.«

O něco lepší je román *Nečáskův*: »Jařmo milionů«, román útisku národního a sociálního. Již tento nezvyklý podtitul sice ukazuje zřejmě, že spisovatel nespoléhá pouze na své umění, aby získal zájem čtenářů pro své vypravování, jehož podkladem jsou skutečné události, stávka českých chuďasů v letech sedmdesátých proti německým továrnám na horní Jizeře — a budiž. Je tím vyznačena jeho tendence. Chyba však je v tom, že tendence příliš jej zavedla v strannictví. Zaujatost vzala mu všechen klid, pronikající k jádru událostí a povah, a vzala mu všechnu rozvahu, co stačí pro zájem čtenářův a co je zbytečná sensace. Kdyby mělo být všechno tak, jak se v této knize vypravuje, bylo by zhola nepochopitelno, jak si dobrý český lid vůbec mohl dát tak hanebné jařmo německého kapitálu vložit na šíji. V čtenáři vznikne nezbytně vědomí, a to hned na prvních stránkách, že to není na jedné straně tak zlé a na druhé tak dobré, jak se vypravuje, ale že je to jen tak nastraženo. A má-li čtenář takové vědomí, jež se v něm při dalším čtení nutně ještě sesílí, pak selžou všecky effekty a kniha vyzní docela naplano. Jinak je v knize dosti zdařilých detailů a episod, ale také dosti episod zhola zbytečných, jako je na př. omšelá anekdota o paní Rotschildové, jejíž muž nepůjčí na válku peníze.

Četbu pro široké kruhy přináší také Moravsko-slezská kronika, vydávaná v Olomouci R. Prombergrem. Mívá také čtení poučné, zvláště dá-li se poučení podat formou zábavnou, jako se nejsnáze daří ve vypravování dějepisném. XVIII. ročník této kroniky obsahuje Obrázky z minulých let a mezi nimi *V. Praska* dějepisnou povídku: Královna Kunhuta na Hradci u Opavy. Povídka jest ovšem spoustou dat, někdy dosti malicherných, nadobro utlačena, také vypravování událostí historických, v našich dějinách tak závažných, jest suše kronikářské, ale moravské a slezské čtenáře snad při tom zajímají jména pánů — třeba půl stránky samých jmen — kteří byli v těch dobách držiteli místních statků a měli v těch událostech nějaké účastenství, třeba jen takové, že se při té příležitosti aspoň jmenují. Další obrázky dr. *J. Po-*

spíšila: Jak si slezští sedláci vybojovali robotní patent, nepoučují o jádru věci, jen konstatují a kronikářsky seřaďují místní příběhy své doby.

Největší část ročníku vyplňuje *J. M. Slavičínského* povídka U Křúpalů, psaná veskrze valašským nářečím a zajímavá hlavně pro filology a lidopisce. Ale ani nefilolog nebude litovat, odhodlá-li se k přečtení této povídky. Zprvu se mu ovšem bude číst těžko; bývát na stránce až přes 20 poznámek pod čarou a ještě není všecko vysvětleno. Ale záhy se mu zalíbí tato vzorná reprodukce nářečí, neobyčejně bohatého samorostlými obrazy z lidového života, jež vystihují s úžasnou názorností každou situaci. Děj neposkytuje nic zvláštního; vypravují se prosté příběhy prostých lidí, jak během dlouhých let za sebou následují. Tyto prosté příběhy zachycují však tak dokonale kus maloměstského a vlastně venkovského života, jako bychom je viděli vlastníma očima, a zdají se tak milé a známé, jako bychom slyšeli vypravovat vlastního dědečka, že i u nás v Čechách bývali lidé na venkově za jeho mladosti tak živi.

*

K této četbě pro širší a nejširší kruhy náležejí také kalendáře.

Starší kalendáře bývaly ve svých dvousloupcových stránkách skoro výhradně naplněny četbou zábavnou hodnoty nejchatrnější. Časem kalendářů přibývalo a zvýšená konkurence hleděla působiti nejen lácí a vábnější úpravou, ale i jakostí četby, tak že dnes najdeme v kalendářích příspěvky i nejlepších našich spisovatelů. Pověstná sprostě sensační četba zůstala jen v kalendářích klerikálních, z ostatních pak vymizela nadobro. Ale nejen zábavná četba se v kalendářích neobyčejně zlepšila, i jinak se kalendáře valně změnily, a myslím, že velmi prospěšně změnily. Přestaly plnit své sloupce pouze četbou zábavnou a přinášejí čím dál více článků poučných ze všech oborů lidského snažení, a nejnovější snahy lidovýchovné usilují o to, aby se z kalendářů staly lidové čítanky s naučnou všehochutí. Poučné články ubírají přirozeně místa četbě zábavné, jež má méně čísel a mnohem kratších, než bývalo, a působí i na výběr zábavné četby, aspoň v těch kalendářích, jež se vydávají pro určité stavy a povolání. V letošním Dělnickém kalendáři na př. jsou všecka zábavná čísla původní i přeložená vybrána tak, aby čtenáře plnila odporem proti nynějším řádům společenským. Je to vesměs čtení velmi působivé, zejména v těch kusech, kde umění jest větší než tendence.

Vídeňský národní kalendář má jen málo belletrie, ale v tom málu jest Macharova báseň Na Kahlenbergu a Historie nadčlověka. Pěkná Sokolova povídka Odpoledne líčí bezstarostné dětské veselí. Vachatova povídka Z pohnutých dob by se do kalendářů, jak bývaly někdy před 40 nebo 50 lety, snad hodila. Vedle Macharovy Historie nadčlověka a Sokolova Odpoledne hrozně křičí.

Ve Velkém slovanském kalendáři má četba zábavná převahu nad poučnou a výběr jest, jak bývalo ve starších kalendářích zvykem. Vážná povídka střídá se s humoristickou, jedna povídka jest ze života venkovského, jiná z městského, jedna z českých dějin, jiná z nejmodernějšího života, ba nescházi ani povídka mravoučná, aby všecky chuti byly uspokojeny. Všecko jest od nejlepších, nebo aspoň od nej-

čtenějších spisovatelů. Kdo kupují kalendáře pro zábavné čtení, myslím, že pochodí při tomto kalendáři nejlépe.

Kalendář Havlíček má také většinou čtení zábavné. Jsou to kromě dvou výňatků z větších knih povídky ze života venkovských chuďasů a končí vesměs nevesele, dojmem skličujícím. Některé povídky mají čtenáře kromě zábavy také poučit a povzbudit, aby nespoléhal na milost pánů, ale aby se sám přičinil a podnikal, a kde síly jednotlivce nestačí, aby se sdružoval. I velmi časové poučení o rozluce manželství a svobodné škole dává se v rámci zábavném, jasně a přesvědčivými příklady. Také výběr anekdot i ostatních drobnějších příspěvků a vůbec obsah celého kalendáře jeví snahu, šířit způsobem nevtíravým myšlenky pokrokové. —*ský.*

Poučná:

Zprávy zemského archivu království českého. Pořádá Dr. V. J. Nováček. Vychovatelna Olivových v Říčanech. Prof. Dr. Rubeška, Doc. Dr. Ostrčil, Dr. Šamberger a MUDr. Saska: Než přijde lékař. X. Y.: O těle lidském. Věkoslav Haber: Morálka, inteligence a kultura.

Zprávy zemského archivu království Českého. Svazek I. Pořádá ředitel Dr. *Vojtěch J. Nováček.* — V Praze 1906. Nákl. zemského výboru. Str. 178, 8°.

Důležitou novinku v domácí tvorbě historické zavedla nynější správa zemského archivu. Jsou to Zprávy zemského archivu král. Českého, jež pořádá ředitel ústavu Dr. *V. J. Nováček*; dosud vydán byl I. svazek (1906, v parallelním textu českém a německém), v předmluvě se však slibuje, že bude pečováno, aby se z tohoto začátku vyvinula pravidelně vycházející publikace. Účel »Zpráv« vyznačen jest v předmluvě. Mají podávati přehled úřední činnosti archivu (která z největší části jest také činností vědeckou) a přinášeti obsah jednotlivých oddělení ústavu. V obojím směru již první svazek plní naznačený program. Do obou částí spadá: »Zpráva o činnosti z. a. kr. Č. od 1. list. 1903 do 31. prosince 1905«, již podává sám ředitel, a jež, všímajíc si katalogisačních prací, nutně musí aspoň letem zmiňovati se o jednotlivých odděleních archivu. Najdeme zde leccos (zvláště při zprávě o knihovně), čím se zemský archiv právem může chlubiti, a čeho by si měly všimnouti také archivy jiné. — Do druhé části programu náleží článek »O starých pozemkových knihách v archivu zemském uložených«, vykládající o cestách, po nichž archiv zemský k držení těchto knih dospěl a podávající číselný výčet knih přejatých, a dále »Sbírka rukopisů zemského archivu král. Českého« — seznam to rukopisů v archivě chovaných. Jest to patrně jen seznam předběžný, nicméně zde nemile pohřešujeme bližších udání o provenienci jednotlivých rukopisů (třeba běželo z veliké části o moderní přepisy). Ale i tak podán tímto seznamem dobrý příklad, jak lze usnadniti

vědecké badání zpřístupněním katalogů, což se jinde rozumí samo sebou, ale u nás...?

Větší část tohoto svazku »Zpráv« vyplňují články, věnované první části programu, totiž postupu vědecké práce ústavu. A tu bych kladl redakci za zásluhu, že dovedla se vyhnouti suché formě »úředních« referátů a opatřila si příspěvky, z nichž některé mají slušnou cenu vědeckou. Tak K. Krofta sleduje »České badání v archivu Vatikánském«, jednaje o vzniku české expedice a postupu jejích prací. Článek má za přední úkol pojednati o vydávání sbírky Monumenta Bohemiae Vaticana, ale všímá si i jiných prací badatelů z Čech a rozšiřuje dosavadní program této sbírky. H. Kollmann vypravuje »O badání českém v archivu kongregace de Propaganda fide«, jehož výsledky již po léta připravuje k tisku. »O důležitosti zpráv nunciů pro sněmy české« poutavě píše J. B. Novák, poukazuje k ohromné pro dějiny naše důležitosti zpráv těchto, ovšem již dávno známé, tak že tím více nutno litovati, že dosavadní svazky »Sněmů« tento důležitý pramen pomíjely. Článek zaručuje nápravu pro budoucnost, ale snad by bylo lze odčiniti, co zanedbáno, zvláštní publikací těchto pramenů, pokud k nám mají vztah (jak se ostatně i v článku navrhuje). J. Pažout podává příspěvek »K dějinám statků dříve purkrabských, nyní zemských«, vzniklý rovněž z úřední povinnosti. —

Vedle zpráv o činnosti z archivu samého bezprostředně vycházející nová publikace všímá si také podniků jen nepřímo s archivem samým souvislých — a také tato (vysvětlitelná a téměř samozřejmá) okolnost není jí v neprospěch. G. Friedrich v instruktivním článku »Codex diplomaticus regni Bohemiae« líčí stručně historii snah o vydání spolehlivého českého diplomatáře, jež teprve nyní jeho vlastní prací docházejí splnění, a líčí postup prací svých, zásady, jimiž se při edici řídil. — »O vydávání Archivu Českého« podává důkladné poučení J. Kalousek, líče vznik této sbírky i původní plán Palackého, jenž celkem dodržen podnes, probíraje osudy její za živa i po smrti Palackého a zmiňuje se podrobně o nenáhlém rozšiřování programu, i o osudech korrespondence Žerotínovy. Na konec přidán přehled pramenů, dosud ve sbírce otištěných.

Souhrnný úsudek o nové publikaci nemůže zníti jinak, než že je to obohacení naší odborné literatury a že se na pokračování upřímně můžeme těšiti. *V. N.*

*

Vychovatelna Olivových v Říčanech. Zpráva o vývoji a činnosti ústavu za desítiletí 1896—1906. V Praze 1907, nákladem důchodů vychovatelny Olivových.

Kuratorium známé výchovny říčanské pro záchranu zanedbané a opuštěné mládeže, jejíž založení umožnily munificentní dary a odkazy manželů Olivových, podává tuto podrobnou zprávu za prvních deset let ústavu. Od podobných zpráv tato knížka liší se vlastností, která bývá vzácná ve spisech toho druhu: upřímností. Docela otevřeně mluví se tu jmenovitě o vadách ústavu, z nichž některé jsou vskutku takové, že se neubráníme podivu nad tím, jak mohly vůbec hned zakladatelům podniku uniknouti (nedostatek vody i koupelí, zastaralé zřízení záchodů, nedostatek sklepa, topení kamny a osvětlování petrolejem a pod.). Upřímně se

mluví také o tom, kdy se práce ústavu nesetkala s úspěchem, přiznává se — to je, bohužel, též divný důkaz o prozíravosti těch, kteří právě toto místo vybrali pro ústav — že vychovatelna je v krajině, v níž je zánět plic endemický (!) atd.

Odborným kruhům jmenovitě doporoučím přečísti si partie, v nichž líčí se školní i domácí výchova. Ústav má totiž svou dvoutřídní obecnou školu, která se řídí normami, platnými pro veřejné ústavy a jest také vázána předepsanými samospasitelnými osnovami učebnými, ale jinak má mnohé zvláštnosti a přednosti, kterých nelze ani dost doceniti a které jej sbližují se školami americkými a německými. Má malý počet žáků — vskutku povinnou návštěvu, a co hlavního — učí žáky pracovati tělesně, vzdělávajíc je vskutku pro život. »Když pilná práce volá naléhavě mladé dělníky do zahrady, na luka nebo na pole, zůstane škola prázdná.« Žáci pracujíce v přírodě, učí se tak docela prakticky měřit, vážit, počítat, pozorují přírodu a její život, sledují chod strojů, vyměřují a rýsují v zahradě, ba i docházejí na poštu a provozují různá řemesla. A dívky učí se pracím hospodyňským, metou a cídí i drhnou, zkrátka poznávají, že práce tělesná jest nezbytným doplňkem výchovy duševní a že na ni nesmí býti shlíženo s opovržením. Pozoruhodná jest zkušenost, získaná v ústavě, že dívky jeví mnohem méně ostychu, zdrženlivosti a vůbec správného taktu než hoši, zajímavé je líčení, jak pěstuje se estetická výchova pořádáním dětských představení a pod.

Přes všecky dary a podpory, přes to, že jídelní lístek chovanců jest vskutku velice prostý a služební personál ústavu pranepatrný, ústav není finančně zajištěn a v posledních letech jmenovitě musí důsledně státi na tom, aby co možná za všechny chovance odváděn byl jistý mimořádný plat na výživu, ba musí býti i počet chovanců snižován a omezován. A nynější drahota sotva tu umožní obrat k lepšímu, což je tím smutnější, že počet podniků vskutku humanitních u nás jest až běda nepatrný. Suma, kterou dosud musila doplatiti Praha, jest vskutku značná.

Zpráva doložena jest četnými statistickými daty, plány a obrazy budov, jakož i podobiznami zvěčnělých šlechetných zakladatelů ústavu. Naší veřejnosti, dosud tak netečné k sociálním úkolům školy, vřele knížku pěkně vypravenou doporučujeme k povšimnutí a studiu. Jen jednu ještě otázku máme: nesouvisí okolnost, že za celé desetiletí jedno jediné dítě bylo evangelického náboženství, s faktem, že v kuratoriu zasedá jen zástupce k a t o l i c k é církve (byl jím několik let též známý klerikální bojovník, P. Vondruška)? Že nekřesťané — de facto vlastně nekatolíci — jsou z ústavu z á s a d n ě vyloučeni, je také ovšem víc než podivné.

Kd.

*

Prof. Dr. Rubeška, doc. Dr. Ostrčil, Dr. Šamberger a MUDr. Saska: »N e ž p ř i j d e l é k a ř«. Poučení pro nejširší kruhy v různých chorobách. Část I. (Lidové rozpravy lékařské, čís. 77. Nákladem J. Otty.)

Lidové rozpravy lékařské, jichž úkolem jest podávati nejširším kruhům praktický návod, jak šetřiti zdraví, přiblížily se tímto sešitem zvláště důležité a palčivé otázce. Spisek »Než přijde lékař« podává pokyny pro čtvero různých případů. Tak především prof. Rubeška velice jasně a sroz-

umitelně upozorňuje ženy, čeho dbáti v době přechodní a varuje před zanedbáním včasného zakročení při rakovině děložní. K čemu však zvláště nutno poukázati, jest, že prof. Rubeška udílí zde ženě bez dvojakého uhýbání, v této otázce u lékařů obvyklého, také důtklivé upozornění na příznaky nákazy pohlavní. Ostatně mnoho dobrého již v tom směru vykonal prof. Rubeška i svou přednáškou, která uveřejněna byla v Časopise pro veřejné zdravotnictví 1904, čís. 5.

V další stati knížky dává dr. Ostrčil pokyny pro dobu těhotenství, porodu a šestinedělí. Stať je velmi instruktivní a důležita, považíme-li, že mnoho žen a hlavně intelligentních žen vyhledává v té době v knihách poučení, která jim zůstala celá předcházející výchova dlužna. Ovšem mnohem účelněji působilo by zavedení kursů, vedených lékaři a lékařkami, kde by se nastávajícím matkám dostalo nejen všestranného návodu pro dobu těhotenství, ale hlavně také poučení o ošetřování malého dítěte, jeho rationelní výživě, jakési znalosti menších, často však nezkušenou matku vzrušujících a lekajících onemocnění, atd.

Velice aktualní v těchto lidových rozpravách jest třetí stať dra Fr. Šambergra. Známo jest, že vedle tuberkulosy a alkoholismu třetí největší nepřítel a ničitel zdraví lidstva jsou pohlavní choroby. A všem zasvěceným je stejně známo, že 80 proc. všech mužů během svého života některou z těchto pohlavních nemocí prodělává, díky ovšem uznávané a hlavně také velkou částí lékařů šířené nauce o nutnosti prostituce. Dnešní pokrokoví lékaři všech zemí stavějí své poznatky vědecké sice na zcela jiné základy, než ti lékaři, kteří kdysi ve Francii, v Belgii a jinde dopomáhali k budování veřejných domů, avšak u nás v Čechách vidíme, že buď takových stoupenců pokroku v této otázce mezi lékaři našimi vůbec není, nebo že nehlásí se tak energicky a úsilovně k slovu, jak by toho veliká naléhavost věci vyžadovala. Mluví se u nás naopak o lepší úpravě prostituce, o »reformě« prostituce atd., jako by všecky zkušenosti dob minulých nebyly dosti jasně ukázaly, že nelze než všemi možnými prostředky zdolávati a potlačovati tento sociální zločin, který vždy se vymykal všemu upravování, vší reformě a kontrole a který tolik otravné zhouby fysické i morální způsobil a způsobuje v životě každého národa, tedy i našeho. Dra Šambergra ovšem zaměstnává především léčení chorob pohlavních, avšak právě zde možno opět vystihnouti dokonale i celou hrůzu těchto nemocí, sledujeme-li výklady dra Šambergra o jich snadné sdílnosti a zhoubné dědičnosti. Stať dra. Šambergra vykonala by teprve znamenitě své poslání, kdyby v úpravě letáků po tisících a tisících výtiscích mohla být šířena mezi lid. Takto však i ta menší část čtenářů, kterým se dostane do rukou, může z ní čerpati v každém směru výstražné poučení.

Konečně čtvrtá stať tohoto sešitu lidových rozprav pojednává o chorobách očních. Svým obsahem hodila by se velice dobře i do každé školní čítanky. *V.*

*

X. Y.: »O těle lidském«. Nákladem tiskového výboru strany sociálně-demokratické. Spisek podobný svým účelem lidovým rozpravám. Chce podati populární poučení o těle lidském. Jako takový je dobrý a vyhovuje svému účelu. Promlouvá vhodně a přístupně o soustavě kostrové,

kožní, svalové, zažívací a vyměšovací, dýchací, cévní, pohlavní, nervové a smyslové. Příznačné pro celý směr spisku jest zakončení stati sedmé. Praví se tu: »Mládež naše učí se na školách, že každý má povinnost dostaviti se aspoň třikrát v roce ke zpovědi. Jak mnohem rozumnější by bylo, kdyby každý povinen byl dostaviti se místo ke zpovědi ku prohlídce lékařské. Kolika chorobám dalo by se v jich zárodku zabrániti!« *V.*

*

Věkoslav Haber: Morálka, inteligence a kultura. Causerie. Trnovany u Teplic 1907. Nákladem vlastním, cena 50 hal.

Autor slibuje na počátku, že nastíní obraz proudů nových myšlenek, jak silným rozmachem působí na rozvoj duševní nových generací, později objeví se náběh v jiném směru, že jedině inteligence podmiňuje morálku, ve skutečnosti pak causerie líčí rozvoj člověčenstva, počínaje opicí-člověkem až po naše doby a vyvrcholuje ve výkladu o podstatě a poměru sociálního demokratismu a anarchismu, mezi nimiž nemůže býti prý ani dohody ani kompromisů. Kdežto stát sociálně-demokratický jest prý nejrafinovanějším pojetím státu, soustřeďuje veškeré funkce ve svých rukou, anarchisté roztřiďují společnost federativně na samostatné komuny. Nejlepší a nejduchaplnější umělci nové doby, ať básníci, ať romanopisci, dramatikové, malíři, sochaři, hudebníci, architekti atd., všichni jeví více méně určitý sklon k idei anarchie, nejen Richard Wagner a E. Zola, ale i V. Hugo, Svat. Čech, Jul. Zeyer (?!). »Myšlenka absolutní svobody proniká všechno umění.«

Causerie psána jest vzletným, duchaplným slohem, ale pro širší obecenstvo, jemuž patrně jest určena, jest rozhodně příliš učená, oplývajíc spoustou cizích slov (i zbytečných) a stejným dechem kladouc vedle sebe myth, hypothesu i vědecká fakta. *Kd.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Tentokrát bychom mohli směle zůstati ve formě pouhého zpravodajského referátu. Týdny právě uplynulé nahromadily u nás tolik událostí a vynesly na povrch tolik myšlenek, plánů, mínění a návrhů ve věcech církevních, náboženských a církevně-politických, že by se celý prostor nám vyhražený mohl vyplnit slovnými otisky z různých novin.

V popředí zájmu stojí VI. sjezd rakouských katolíků, konaný od 15. do 19. listopadu ve Vídni a jeho dozvuky v parlamentě, na universitách, ve veřejnosti.

Letošní sjezd vzbudil mimořádný zájem, daleko živější, než sjezdy dřívější. Vytýkali jsme kdysi, že si naše veřejnost málo všímá klerikálních projevů, že žurnalistika naše, pokroková a svobodomyslná příliš málo informuje své čtenáře, poněvadž nerozumí klerikální práci, a proto ji podceňuje. Občasné zaburácení proti klerikalismu a vypovídání boje toho nenapraví. Je třeba činnosti, ne pouze negativní, nýbrž

positivní, klidné uvědomovací práce, která probouzí a bystří svědomí a upevňuje posice.

Aby se letos o sjezdu klerikálním mluvilo víc, o to se postaralo z části jeho oficielní pořadatelstvo, z části o to má zásluhu episoda neobmyšlená sice, ale přirozeně se zařaďující do rámce celku, výroky vídeňského purkmistra dra Luegra proti universitám.

Na tomto případě můžeme demonstrovati nesprávnost stanoviska, jaké zaujímá naše česká a vůbec rakouská veřejnost naproti taktice a práci klerikalismu. Dr. Lueger neřekl nic nového, když za další cíl výbojných snah klerikální politiky a kultury označil dobytí universit. Že to nebylo nic překvapujícího, přiznaly samy noviny mnohé. Kde kdo to věděl, že klerikálové pracují o to, aby do svých rukou ještě více dostali školství všechno. Hned když přišly na veřejnost výsledky prvních voleb na základě všeobecného hlasovacího práva do říšské rady, a když z nich se objevilo, že nejsilnější dvě strany jsou křesťansko-sociální čili klerikální a sociálně-demokratická, dvě strany protichůdné, hned tehdy se předvídalo a veřejně předpovídalo, že nás čeká nový boj o školu. Každý ví, že to je stěžejní bod klerikálních snah, ale mimo flegmatické konstatování tohoto faktu nečinilo se nic. Teď mluvný dr. Lueger v zápalu nadšení prozradil plány, a celá veřejnost je vzhůru, jako by byla přišla na nový objev: university se ohražují, profesoři protestují, studenti demonstrují, politické strany se zříkají klerikálů, ministr vyučování spěchá s ujištěním, že vláda vždycky bude dbáti nad zákony, zaručujícími svobodu vědy a učení, celý parlament jednohlasně i s klerikály přijímá příslušný návrh — svoboda, pokrok vítězí na celé bitevní čáře, a v povznášejícím vědomí vítězství budou teď všichni zase filistrovsky si pochvalovat a bezpečně nic nedělat v tom domnění, že skutečně vláda, parlament jako celek a poslanci jednotlivě, politické strany a akademické senáty svorně budou stříci svobodu universit, — a zatím klerikálové budou pracovat tiše, soustavně dál, až se najednou octne v jejich rukou portefeuille ministerstva vyučování, když si už před tím byli zabezpečili vliv namnoze rozhodující ve školních radách, v řadách inspektorů a v celé administrativě. Pak se snad zase ozve výkřik odporu, ale nic než výkřik; práce, upřímné snahy, nebude zase dál.

V tom je hlavní rozdíl a příčina na jedné straně úspěchu, na druhé nezdaru: klerikálové vědí, co chtějí, a soustavně o to pracují; ostatní nevědí a jen protestují.

Snad se stalo schválně a s určitým cílem, že sjezd byl letos svolán do Vídně, a v době, kdy zasedá parlament. Pořadatelstvo se přičinilo dobře o zevnější lesk a úspěch. V předsednictvu a mezi řečníky skoro samý šlechtic, anebo při nejmenším poslanec. Celý sjezd měl ráz politický a agitační. Nedávno jsme se zmínili o předmětech, o kterých jednal sjezd katolíků z říše. Srovnáme-li s nimi přednášky na vídeňském kongresu, uvidíme, jak malý důraz kladou inspirátoři u nás na theologii a vědu vůbec, filosofii a otázky povšechného rázu a zájmu. Vedení rozhodně bylo v rukou vysoké hierarchie, šlechty a poslanců. Bylo by zajímavo zjistiti, kolik theologických a vůbec universitních profesorů bylo

činně účastno vůdčími přednáškami. Nejširší předmět probíral ovšem pražský profesor theologie Hilgenreiner »o volném badání«; z parlamentu známý inšprucký profesor Mayr také mluvil, a to o školské otázce, ale toto poslední thema nebylo již zásadně probíráno, nýbrž agitačně, jako všecko ostatní. Agitaci vůbec, agitačním a organisačním, praktickým otázkám bylo věnováno nejvíce času a péče. Klerikálové s úspěchem dosud organisovali všecky stavy, poněvadž správně pochopili, že v organisaci je síla. Na sjezdu ještě utužili organisaci a k nové dali úspěšné podněty: budou doplňovati organisaci katolických zemědělců, dělnictva, učňovské a jiné omladiny, živnostníků, žen. Již dnes jsou tyto organisace nebezpečným činitelem ve veřejném, politickém a kulturním životě, ne snad svým věcným, myšlenkovým významem, ale pouhou svou existencí ve všeobecné roztříštěnosti, bezzásadovosti ostatních stran, mezi nimiž se snadno mohou státi bodem koncentračním a krystalisačním.

Protichůdnou organisaci chápou dnes jenom sociální demokraté. Národně sociální organisace, po městech dosti silné, dle jména a řečí protiklerikální, jsou ve skutečnosti klerikálům velice blízké svým »vlastenectvím« a »státoprávnictvím«, jimiž se klerikálové dovedou obrňovat a ohánět. Organisace všech ostatních stran jsou jednotlivě příliš malou protiváhou. Vážnou hrází proti klerikálním výbojům by mohla být volná organisace ne strannická, společná všem svobodomyslným, pokrokovým lidem. Žádná protiklerikální liga, to by byl podklad příliš negativní, žádná Volná myšlenka, — ta je příliš výlučná a namnoze také negativní, nýbrž kulturní svaz pokrokových lidí k positivní práci osvětové a mravní. Osvětový svaz není v tomto směru dosti vyhraněný, poněvadž na mnohých místech svým složením též z hasičstva, ze samosprávy i odjinud má v sobě živly konservativní; Jednota Komenského má zase ráz trochu mnoho školský. Nezbývá nic jiného, než volné sdružení, ještě širší a určitěji vyhraněné.

Poněvadž nezbytnou pomůckou pro organisaci jest tisk a s ním souvisící kolportáž, zabýval se kongres velmi podrobně též těmito otázkami. Tisku sloužící Piusverein měl 320 místních skupin (měsíčně založil 16 nových); sebral 362.000 korun, získal 70.000 členů, rozšířil 350.000 letáků, jeho tisková kancelář (která stála 40.000 K) rozeslala 380.000 měsíčních sdělení; sumou 170.000 korun podepřel podniky jemu sloužící a ještě 60.000 korun mohl uložiti. Jeho podporou umožněno vycházení dvou denníků vídeňských (Vaterland a Reichspost). Tyto cifry mluví o činnosti, jakou nerozvinula žádná jiná strana v Rakousku. Vedle toho ovšem stará se strana též o vzdělání a přípravu pro žurnalistiku a o zaopatření a postavení sociální svých novinářů.

St. Bonifacius-Verein se zabýval akcí proti Volné Myšlence, proti odpadlictví losvonromskému. O jeho úspěších svědčí číslice příjmů: 850.000 korun.

Katolický universitní spolek doufá příštím rokem otevříti aspoň 2 fakulty svobodné katolické university v Salcburku.

Nejdůležitější bylo ovšem jednání o školách. Školská resoluce uznává »výchovu a vyučování na středních školách na zá-

kladě přísně náboženskо-mravním a vlasteneckém za nejdůležitější podmínku pro pravý zdar společnosti a státu«. »Příčiny a prameny přibývající nenávisti k náboženství a vlastizrádného smýšlení ve veliké části vysokoškolské mládeže dlužno spatřovati ve lhostejnosti a trestuhodné nedbalosti středoškolské výchovy.« Sjezd »žádá vyučovací správu co nejdůtklivěji, aby spolu s církevními úřady podporovala náboženskо-mravní výchovu na středních školách a všemi po ruce jsoucími prostředky bránila jakékoli nedbalosti.« Dále horlí resoluce proti nevěreckým profesorům, kteří zneužívají své učitelské svobody k tomu, aby vědu uváděli v rozpor s náboženskou pravdou; protestuje proti »systematickému odstrkování katolicky smýšlejících profesorů«; vůbec »nám nepřátelská soustava na školách musí býti všemi silami potírána«.

Klerikálové jsou ve příčině kulturní zrovna takoví jako Němci ve příčině národnostní v Rakousku a zvláště v Čechách: kde my vidíme neoprávněnou jejich nadvládu, tam oni křičí o útisku a chtějí víc. »Odstrkování katolicky smýšlejících profesorů«, na něž si naříkal také dr. Lueger, mnohem drastičtěji, jest jen jiný název pro snahu, aby nad vědeckou způsobilost rozhodovala strannická příslušnost, politika. To by ovšem byl hrob vědeckosti universit.

Passus o zvýšení péče o náboženskо-mravní výchovu na středních školách, slova o nedbalosti dosavadní v tomto směru, svědčí, že se klerikálové nedovedou učit z chyb: je přece zjištěno, že právě donucovací způsob náboženské výchovy, duch náboženského vyučování, jest u většiny indifferentních pravou příčinou odporu proti náboženství. Není naším úkolem dávat klerikální straně rady, ale jde-li jí o náboženství, a ne pouze o vládu nad školou, pak by musila požadovat a přičinit se, aby vyučování i výchova náboženská se dála jiným duchem.

Katolický školský spolek čítá 69.000 členů a vykazuje mimo jinou činnost přes 1000 schůzí za rok.

Luegrovy prozrazené plány měly dohru ve veřejnosti a v parlamentě. Německé strany liberální, pokroková a radikální, celý německý nacionální svaz, se odřekly klerikálů. V říšské radě způsobilo veliký rozruch projednávání návrhu prof. Masaryka, jímž vyzývá vládu, aby dala záruku pro svobodu universit. Je dobře, že se rozpředla takováto obsáhlá a zásadní debata o této kulturní otázce. Ale z jejího rozřešení v parlamentě sotva můžeme míti radost. Ne že by návrh Drexelův místo Masarykova jednomyslně přijatý byl nedobrý. Vždyť žádá zaručení svobody učení, svědomí, víry — kdo by s tím nesouhlasil? A pocházejí z nitra křesťansko-sociální strany! Nejsilnější strana v parlamentě, klerikálové činí teď návrh na zaručení svobody svědomí a vědy! Z toho by měl mít radost každý přítel pokroku. A nemá! Proč? Poněvadž jednomyslnost, se kterou byl přijat návrh Drexelův, znamená vlastně odpor většiny v parlamentě proti stanovisku prof. Masaryka. Návrh Drexelův svou všeobecností neznamená nic; skládá se ze samých kulatých slov, jakých klerikálové dovedou užívat.

Některé drobnější momenty ze sjezdu zasluhují povšimnutí: Princ Liechtenstein mluvil o církvi triumfující. Kardinál-arcibiskup Gruscha vyslovil naději, ano jistotu, že 20. století se bude jmenovat stoletím katolickým.

Sebevědomím vůbec vynikal tento sjezd a pak svou vyslovenou političností. Byla to schůze vůdců a lidu pod dojmem vítězství o letošních říšských volbách, pod dojmem čerstvého úspěchu při nedávné rekonstrukci kabinetu a s vyhlídkou na další téměř již zaručený postup v politice (s určitostí se mluví již o klerikálním ministru vyučování Ebenhochovi, a když tyto dny poněkud se zakolísal ministr financí, hned se mluvilo o klerikální náladě). Toto sebevědomí mluvčích, přečetná účast politiků, ministrů, vysokých úředníků, dává tušiti éru klerikální nadvlády v našem, beztoho příliš konservativním Rakousku. V celku nemáme se čeho báti. Ale přece školství, i naše české, nejdřív a nejtíže pocítí tíhu reakce; půda je v něm, v jeho správě beztoho velice připravena pro reakci, která tu najde ochotné vůdce a pomocníky.

Při tom všem nás bolí sloučenost českých stran staročeské, mladočeské a agrární s klerikály a skrze klerikály vázanost jejich v otázkách kultury a pokroku. Nepatří sice do rozhledů církevních direktně, ale souvisí s nimi náš názor o tomto sdružení v národním klubu, který pro politiku nebude znamenat mnoho a pro pokrok mimopolitický je přímo osudnou chybou, poněvadž v něm budou klerikálové někdy přímo rozhodovat a vždycky aspoň překážet.

Za zmínku stojí ještě, že na klerikálním sjezdu všech rakouských katolíků byl český národ representován činně jen šlechtou a hierarchií. Poslanec dr. Stojan byl jakýmsi parádním civilistou. To by nás mohlo jen těšit, kdyby to znamenalo, že čeští předáci klerikální jsou generály bez vojska. Ale tomu není tak; znamená to, že čeští klerikálové jsou vedeným stádem, massou slepou a nerozhodující, která si dá všecko líbit a ku které netřeba mít ani ohledů slušnosti, na tož spravedlnosti.

O rámci kongresu nereferujeme vůbec: o papežském požehnání atd. Jen jednu drobnou zmínku ještě: ohromné nadšení vzbudila slova dra Luegra, když neurčitě jen naznačil, že není nemožno, aby k vysvěcení budoucí katolické university přišel do Rakouska sám papež. Svatý otec na rakouskou půdu — křesťanská duše, co chceš ještě víc?

*

Zájmu pro trpící Slováky uherské užívá obratným způsobem pro své zájmy klerikální strana v Čechách a na Moravě. P. Ondřej Hlinka byl stále obklopen kohortou kněží a katechetů; v Praze uspořádal »katolický lid« zvláštní schůzi pro Slováky a po řečech známých klerikálních agitátorů se usnesl na písemné přímluvě proti útisku přímo k papeži; kněží jsou v čele protestů proti násilí biskupa Párvyho. Tak nižší kněžstvo. O upřímnosti konečně nepochybujeme, aspoň u některých. Ale vedle toho: arcibiskup pražský nepřijal Hlinku v audienci a orgán jeho vystříhá před vzpourou proti církevní vrchnosti. Tím nabývá celková akce katolíků českomoravských tvářnosti a rázu neupřímnosti, jako všecky klerikální podniky.

*

Otázka užívání glagolice v bohoslužbách na slovanském jihu jest definitivně vyřízena v Římě, a to nepříznivě. Piova korrespondence vy-

světluje, že kurie nemůže připustiti, aby se zavedla, obnovila neb udržela glagolice, poněvadž se jí užívá za prostředek politické a národnostní agitace. Zvláštní dojem působí a zvláštní obraz »slovanstvu příznivého« papeže Lva XIII. podává sdělení některých časopisů (jsou-li pravdiva!), že kurie vydala tento zákaz, když poznala, že glagolice jest řeč slovanská. A tak »žádná církev (= kostel) nemá výsady užívati glagolice; tudíž jest tato řeč z liturgie vyloučena.«

*

Noviny sdělují, že olomoucká konsistoř žádala okresní soud, aby za neplatné prohlásil manželství bývalého římsko-katolického kněze, který se byl stal protestantem. Žalovaný namítá, že § 5. zákona z 25. května 1868, dle něhož vystouplá osoba jest zbavena všech nároků bývalé příslušné církve, činí jeho manželství platným, a že je také uznal nejvyšší soud rozsudkem ze 14. dubna 1907. — Společná akce kněží a laiků cestou parlamentní nějak uvázla.

*

K bojovníkům klerikálním přibyl nedávno »Venkovan«, jakožto příloha »Čecha« pro zemědělské čtenáře, který má čeliti hlavně agrárnickému »Cepu«, a »Křesťanská Myšlenka«« jako protiváha »Volné Myšlenky«. »Křesťanská Myšlenka« se uvádí dobře upřímnou, nestrannou kritikou jak církve v jejích oficielních představitelích, tak i pasivních členů hlavně mezi intelligencí, která není katolickou, ale právě svou indiferentností umožňuje přehmaty hierarchie a je vinna celkovým zpátečnictvím, násilností církve. To je velice trefné rozpoznání. Dávno říkáme i my, že za vady církve je spoluzodpovědnou intelligence, když k nim mlčí. Nízkou úrovní českého katolicismu jsou vinni všichni ti, kteří třeba nesouhlasí, ale z opatrnosti, netečnosti nebo z jakékoli příčiny se neozvou. Snad také v »Křesťanské Myšlence« či kde jinde, ale jistě na straně katolické jsem četl, že naproti nikomu si netroufá katolická církev, jako naproti Čechům, na př. ustanovováním prelátů cizích a jinými skutky absolutní moci.

Na poli poněkud odlehlejším usazují se také obratní klerikální obchodníci: známý pražský farář dr. K. Vondruška vydává časop. »Sprostředkovatel«, orgán spolku a ústavu »Národní (ovšem!) jednatelství, křesťansko sociální sdružení sprostředkovatelské«. Zajímavé na tomto sprostředkovateli jest, že má také články belletristické, politické, kulturní. »Čas« jej karakterisuje jako klerikální manévr, aby pod štítem snah lidumilných se lidu vtloukaly zásady reakcionářské. Toto tedy není bojovník, nýbrž chytrácký pomocník, snad tím nebezpečnější. Věc v nejširším smyslu je dobrá: církev má rozvíjet sociální blahodárnou činnost, ale křesťansky, ne strannicko politicky a agitačně, ani tendenčně.

*

Zaniklý »Rozkvět« chtěl jaksi na rozloučenou před svou násilnou smrtí pronésti konečné slovo o sobě a o církvi mimo sebe. Nelze bráti vážně všechny jeho výroky, ale když mluví upřímně, stojí to za to; proč bychom nezopakovali jeho slov my, kteří nenáležíme mezi jeho ctitele? »Neklamejme se: lakomství, panovačnost, nespravedlnost, nestřídmost v pití, sobectví, patolízalství bují sice ve všech stavech, ale snad žádný

stav není těmito neřestmi tak hyzděn, jako stav kněžský. Či můžeme si představiti větší nespravedlnosti, než jak se provádí v Uhrách...? větší lakoty, než jakou nalezneme téměř u všech bohatých hierarchů, prelátů, farářů, kaplanů...? Většího patolízalství než u všech nižších kněží, kteří ne z pokory, ale z naděje se plazí... Větší panovačnosti a většího sobectví než u většiny moc majících...? Proč se neučíme z dějin? Proč si neřekneme, že... vše, co na sobectví, násilí a nespravedlnosti bylo vystaveno, musí se shroutit...« — Ejhle, »z r c a d l o k n ě ž í m« od znalců povolaných!

Nedávno jsem znova padl na zmínku v »Čechu« o nadějném p o s t u p u k a t o l i c i s m u v A n g l i i. »Čech« rád se chlubí úspěchy v cizině, v Americe, co možná daleko. Doma zmenšuje své ztráty, jinde zveličuje své úspěchy. Pravda o Anglii je takováto: Před 25 lety roku 1879 bylo v Anglii obyvatel 33·5 milionů, z nich 6 milionů katolíků, t. j. 18% (všecko okrouhle); teď má Anglie (zas okrouhle) 50 milionů obyvatel, z nich katolíků 5·5 milionů, t. j. 11%. Tak mluví číslice v pravdě; taková je celková bilance. Při tom se rozumí samo, že se vyskytují odstupy ke katolicismu. »Čech« má tu taktiku, že každý významnější přestup zaznamená a zveličí. Ale celkový stav se přesunuje v neprospěch katolicismu v Anglii i v Irsku, při úplné svobodě a rovnoprávnosti a přes všecku úctyhodnou činnost některých, snad většiny kněží, kteří chápou v protestantských zemích svůj úkol daleko více křesťansky než u nás. +.

Feuilleton.

Tragedie Mikuláše Lenaua.

II.

Po návratu z Ameriky seznámil se Lenau s velmi spořádaným a slušným člověkem, se státním úředníkem Maxem von Löwenthalem. Löwenthal byl jedním z těch lidí, kteří nerozumějí dobře své duši: byl nadšen verši, zbožňoval spisovatelství, ale pokládal ten sklon své záliby za talent a psal dramata a básně. Obdivoval melancholické práce Lenauovy a byl šťasten, že se mohl nyní honositi jeho přátelstvím. Nic divného tedy, že pozval zbožňovaného básníka do své rodiny, a mohl tím spíš tak učinit, že žena jeho byla sestřenicí nejlepšího přítele studentských let Lenauových.

Sofie, rozená von Kleple, byla krasavice hlubokých, pěkných očí, štíhlé postavy, s půvabem řeči, gest, chůze i smíchu. Byla vysoce vzdělaná a měla nejen smysl pro umění, ale i nadání básnické a malířské. A při tom neobyčejně jasný a pronikavý rozum. Lenau sám později prohlásil, že není druhé takové ženy v celém německém národě, a nebyla to hyperbola zamilovaného básníka: několik málo listů, jež se zachovalo po ní, její dívčí deníky a román »Mesaliiert«, vydaný z pozůstalosti její, dosvědčují, že to byl zjev neobyčejný. Maxe von Löwenthala vzala si na domluvu rodičů. Byla chudá, Löwenthal byl boháč. Dvorní rada von Kleyle měl devět dětí a viděl v nabídce zámožného a slušného mladého muže výhodné zaopatření své dcery. Nemálo také platilo u starého byrokrata, že příští zeť jeho měl vyhlídku na pěknou kariéru ve státní službě. A tak se Sofie podvolila. Vešla v manželství, o němž věděla, že povinností její bude »mít děti«, žila v něm, jak se žíti dalo, ale ve chvílích přemítání vyčítala osudu bídu života, v níž se musí »dát srdce průměrnému člověku, protože tu zrovna jiného nebylo.« Ale že byla ženou velké morální síly, našla si smysl života ve svém postavení: starala se o dům, sdílela zájmy svého muže a dětem svým byla pečlivou matkou.

Do tohoto rodinného kruhu byl uveden Lenau. Opravdový básník, slavný básník. Jeho tmavé oči zářily jako černé hvězdy, byl duchaplný, uměl pěkně vypravovati o svých cestách, zkušenostech, o tom, co četl, a melancholie jeho veršů obestírala i celý zjev jeho. Jeho srdce bylo rekonvalescentem po jedné bolestné a několika lehčích nemocech, věc, která nikdy neujde žádné ženě a neušla také Sofii. A tak se stalo, co se státi musilo: po několika návštěvách nastala krystalisace, jak ji definuje Stendhal. Když odjížděl Lenau do Stuttgartu, aby se dohodl s nakladatelem o vydání svého Fausta, dal Sofii tři básně, které jí pověděly všecko.

Když se vrátil, byla Sofie v jiném stavu...

Básníkovi bylo, jako by spadl se svého nebe. Svět mu zčernal, život zhořkl. Nemůže psát, nemůže básnit, jeho vlastní slova jsou mu tak protivna, že raději mlčí. Chodí po lesích a horách, utíká před lidmi, chce utéci svým myšlenkám, ale nemůže.

Nemůže na dále takto žíti. Rozešli se.

Ale Sofie nemůže zase takto žíti. Zjev básníkův a láska jeho staly se jí jedinou cenou, pro kterou chtěla nésti všechen ostatní život. I píše mu, prosí ho, zve ho k sobě.

Lenau se vrátil. Smířili se.

A nyní navštěvuje básník pravidelně dům Löwenthalův. Nejen Sofie, ale celá rodina považuje jej za středisko svého života, zpříjemňují mu pobyt v tom domě, snášejí rozmary a nálady jeho trpělivě, hrají mu zamilovaného Beethovena, poslouchají nadšeně recitaci veršů jeho — a jakmile se naskytne chvilka osamění, vrhá se Sofie k němu, líbá a dává se líbat, protože vidí v té lásce věčnost a cenu svého života, protože ví, že jinak živa být nemůže. Všecko mu dává, všecko mu dovoluje, jen to poslední ne. Jejich milování musí zůstat »platonické«. Aby její svědomí bylo čisté vůči mužovi jejímu a klidné před pohledy dětí jejich.

Při každé schůzce je tak. Rozpálí svou krev do varu, vybičují své vášnivé touhy až k šílenosti, ale rozum Sofiin stojí vždy na stráži. A když se po takových hodinách rozcházejí, jde básník do svého pokoje, píše verše bezmocného toužení, divokých stesků, černého zoufalství. A Sofie stoupá po takových hodinách rozpálená v počestné lože manželské, šťastná, že je tak milována a šťastna, že to lože manželské neposkvrnila a věrnost u oltáře slíbenou nezrušila.

Její pronikavý rozum má nad měkkou duší básníkovou neobmezenou moc. Řekla mu své zásady — a básník se podvoluje. »Radostně bojovat a odříkat se!« opakuje s nadšením heslo její.

Denně jí píše pár slov na lístečku, který jí při setkání vtiskne nepozorovaně do ruky. »Až budu jednou mrtev, a ty tyhle lístky čísti budeš, bude ti srdce krvácet,« povídá jí jedenkrát.

Odjede-li z Vídně, tu vedou dvojí korrespondenci: officielní listy, jež může po případě čísti i Max von Löwenthal, jsou zdvořilé uctivá psaní dávného domácího přítele, jenž si dovolí sice nadpis »Liebes Sopherl«, ale obsahem mluví ke všem členům rodiny a všem rozděluje svou náklonnost stejně: rovněž tak sděluje mu Sofie novinky vídeňské, zprávy o své rodině a příkazy svého muže. Ale pro Sofii zvlášť píše básník dále lístky své bolesti, své touhy, své hladové lásky — »každou sobotu psaní, každý den lístek.«

Večer chodívají spolu po zahradě Sofiině v Penzingu. A v těch nocích, které jsou vřelé, mlčící a chmurné, »jak ta jejich láska, jež je jen k slzám stvořena,« noří se tichým rozhovorem v pausách mezi zoufalými polibky do hlouby svých vášnivých žádostivostí. Sofie mu vyznává všecko, všeličko — ale prosí ho o sílu, o smilování. A Lenau se odříká, pyšní se svou silou, která však není silou jeho, neboť kdykoli chce rozbíti pouta předsudků, jimiž jej Sofie spjala — a chvíle ty mívá vášnivý básník často — vždy mu ona zabrání a semkne jej ještě pevněji.

A ve svém pokoji potom píše básník zase melancholické a vášnivě bolestné verše a píše listek, jejž ona zítra čísti má, v němž se koří síle její i své a zbožňuje ji tím více po její převahu a její vítězství.

Klade se na lůžko s jedinou touhou, aby zas už bylo ráno, a ráno když vstává, touží, aby tu byl již večer, kdy se smí rozletět u ní, již zve »mein Trost, mein Glaube, meine ewige Liebe, mein Glück oder meine Verzweiflung.«

Odjíždí do Stuttgartu. A zdá se, že její listy nemají tolik moci nad ním, jak její řeč. Není s ní spokojen. Ona mu píše: »Buď zdráv a vesel,« on jí odpovídá: »Přečetl jsem tu řádku, v ní leží celé moje neštěstí. Kéž bys mi byla raději pranic nepsala!« — Posílá jí báseň:

»Ach, kdybys byla mojí, jaký by to byl krásný život!
Tak je to pouze věčný boj a smutek,
hněv ztracený, ztracené litování,
já nemohu to odpustiti svému osudu.
Ba, nevděk blaží a každá bolest, co jich země má,
a přátelé moji v rakvích, mrtvola vedle mrtvoly,
jsou pomysly radosti pro mě, srovnávám-li si je,
s bolestí nad tím, že nebudeš nikdy mojí.«

A píše prosou:

»Kdybych kovářem byl někde a ty mojí ženou, věděl bych přec, že jsem nežil marně. Je to svinstvo.«

A zžírá se touhou, aby ji zas aspoň uviděl. Fysicky schází a hyne. Už jí ani psát nechce, poněvadž je mu všecko to »škrábání« prázdné, bezvýznamné, nepostačitelné.

Vrátí se. Mluví s ní. A potom píše zas spokojeněji: »Jsem rád, zapomeneme-li na svou sudbu a jsme veselí jako děti, které si hrají na poušti nebo na hrobech . . .« A Sofie jest zase »liebes, edles, süsses Weib«. A »kde cítí silnou ruku boha, cítí také druhou ruku její a často nemůže obě od sebe rozeznat«. Přiznává se, že políbil postel její a rád by byl u ní poklekl, její lůžko má pro něj cosi bolestně sladkého, jeví se mu jako »hrob společných nocí jejich, nocí drahých, nenavratitelných.« —

Ale Sofie vidí jasněji, než básník její. Ví, že síla není údělem jeho. Ví, že stojí pod vlivem jejím, dokud je u ní — ale což když odjede zas, kdy listy její nedovedou tolik, kolik osobní kouzlo, řeč a důvody její? Je milý muž, je slavný básník — což podaří-li se některé jiné ženě lapnout jej v sítě své, odloudit jí ho navždy?

Mluví s ním o tom. Lenau vyvrací její pochybnosti a skládá jí nové přísahy věrnosti a věčné lásky. Upokojila se a napsala mu strašné slovo: »Du bist mir verfallen!« A básník jásá nad tím: »Je mi, jak by mi nebe řeklo, že jsem mu propadl svým životem.«

Ale Sofie se přec jen neobávala nadarmo.

V Išlu seznámil se Lenau se slavnou zpěvačkou Karolinou Ungerovou, která utrýzněného básníka lapila velmi lehce. Krásně zpívala, v rozhovoru s ním dovedla bít na sentimentální strunu, procházela se s ním za měsíčních nocí a tak se stalo, že Lenau píše najednou Sofii: »Karolina mě má ráda a chce být mou ženou. Považuje za své poslání, aby vyrovnala

a obšťastnila můj život. Je na vás, abyste jednala lidsky s mým rozervaným srdcem.«

Místo odpovědi pozvala Sofie básníka k sobě. A měla ho rázem zase. Lenau se s Karolinou rozešel, dostal šťastně své listy od ní, dal je čísti Sofii jako »to nejkrásnější, co kdy napsal«, a potom je — vhodil do ohně.

A Sofie byla zase jeho osudem.

Jak celý tvůj jsem, mám ti vykázat?
Já nevím a nechci se tázat;
mé srdce ochraňuj té zvěsti,
jak ono zcela tvoje jesti.
Ó tiše! Já bych strachem zašel,
kdybych snad místa nevynašel,
které by bohu zbylo zcela,
kdyby tvá láska umřít měla!

(Překlad Koubkův.)

A znovu líbá, znovu přisahá, znovu se jí koří, znovu hrají touhy jejich celou tu symfonii vášnivé lásky — až na ten poslední nejvyšší akkord. Neboť Sofie byla ženou železné vůle...

Max von Löwenthal nebyl slepý. Viděl, že je nejzbytečnějším členem v tomto trojúhelníku, ačkoli věřil v čistotu těla své ženy. Ulevoval si kousavými poznámkami, zlými náladami, ale hned zas pojal jej pocit studu z sebe sama, vyčítal si svou žárlivost, pozoroval muka svého přítele, odprošoval jej i ženu svoji a trpěl dál.

Mučivé milování to začínalo být přímou zoufalostí. Sofie cítila kaz povahy básníkovy, a Lenau věděl, co ona cítí. Zoufalost ta hnala je k polibkům ještě vášnivějším, k přísahám ještě horoucnějším, ale život obou byl už mučenictvím.

Lenau cítí odumírání svého života v srdci, »v nose má zápach hlíny, v niž ho brzy zakopají.« Touží po smrti. A celou zbylou energii života vlívá v nenávist, jíž bojuje — ne proti zásadám své milenky, ne proti řádům a formám své doby a své společnosti — ale proti tyranství v historii. Chce psát báseň o Husovi, opěvá strašného Žižku, utrpení Albigenských a skládá konečně Dona Juana.

A v Donu Juanovi rozbírá básnicky své nešťastné a neplodné milování, hádá se s ním, proklíná je, proklíná i předmět jeho, loučí se s ním, ale také předpovídá, že jemu samému už nezbývá nic, než šílenství.

Básnicky byl tedy se svou láskou již hotov, jako člověk vlekl pouta její ještě dále. Ale jeho denní lístky jsou už jen krátkými bulletiny jeho nálad a výkřiky horoucí, žíznivé touhy. Přísahá ještě chvílemi, ale přísahami těmi, zdá se, chce ohlušit a přesvědčit už jen sebe...

»Píšeš mi, že jsi připravila svou garderobu pro Išl; ach, kdybych zde měl jen jeden kousek tvého oděvu, nějaký takový blízký, víš, takový, který jsi přímo na svém těle nosila! Který by byl ještě teplý od tvého sladkého těla...« píše jí ze Stuttgartu.

»Ležím na tvém srdci, hořím na tvých retech, můj dech letí a celé mé nitro se chví vášnivou touhou, má ženo, má ženo! Jsem v strašném rozechvění; pult, na němž ti píši, praská, Sofie, je to šílená láska, která mě žene. Běda mi! Kéž bych byl raději mrtev, když nejsi moje.«

V roce 1844 na jaře odjíždí zase do Stuttgartu. V Baden-Badenu seznámí se s dvaatřicítiletou dívkou z Frankfurtu, Marií Behrendsovou. Nebyla krasavicí, ale její tichý, odevzdaný zjev musil mít blahodárný vliv na rozbouřené nervy a rozbolestněnou, zmučenou duši jeho. A jako ze strachu, aby mu ta blahodárná postava zase neunikla, zasnoubí se s ní, stará se, aby to bylo oznámeno novinami a vrací se do Vídně.

První otázka Sofiina byla: »Niembschi, je to pravda, co noviny o vás píší«?

»Ano« — odpovídá zkroušeně — »chcete-li však, neožením se, ale pak se zastřelím.«

»Zemřete-li, vezmu jed, který mám připravený,« řekla mu Sofie.

Lenau se chytil bezradně za hlavu: »Jeden z nás se musí zbláznit...«

V dalších rozhovorech ukazovala mu Sofie na potřebu materielní base pro život ve dvou, což Lenau uznal, ale tak málo rozuměl tomu diplomatickému tahu, že kombinoval, jak nutno vše zařídit a vykládal Sofii, jak krásný bude život ten, až jeho žena bude třetí mezi nimi...

Sofie poslouchala a poslouchala. Co se mohlo díti v duši její? Vždyť viděla, že jí uniká smysl jejího života.

A když Lenau na podzim toho roku odjížděl do Stuttgartu, řekla mu při loučení: »Je mi, jak bychom se už nikdy neměli spatřit.«

A dne 29. září došlo tam Lenaua psaní od ní... Nikdo neví, co v něm bylo. Ale básníka rozrušilo tak, že jej ranila mrtvice a ochrnutí poloviny těla. A to byl konec. V říjnu se pokoušel o sebevraždu, potom spálil se strašným proklínáním všechny dopisy, památky a dary od Sofie, potom propukla v něm zuřivost, že mu musila být dána svěrací kazajka, potom návaly úzkosti, slavomamu a konečně tupá melancholie.

A Sofie? Píše úzkostlivé listy Emilii von Reinbeck, staré paní a mateřské přítelce básníkově, dostává patrně velmi úsečné odpovědi, ale píše zas a zas — — a když je jí vše jasno, upadá v tupou netečnost.

Lenaua odvezli do blázince, do Oberdöblingu. Navštíví ho tam, ale sotva že ji šílený básník spatří, vybuchne v strašné zuření.

Odchází, aby přišla zas. Přijde každých čtrnáct dnů a dívá se otvorem ve dveřích na předmět své lásky, na smysl svého života. Konečně vkročí zase v jizbu — ale básník se dívá na ni netečným pohledem šílence.

Když Lenau zemřel, nebyla ve Vídni.

Jméno jeho se v rodině její už nevyslovovalo. Ale ona chovala s pietou všechny památky po něm, pomáhala všem, kdož se starali o posmrtné vydání spisů jeho, schovávala si každou řádku, která byla o něm napsána, a když byla stařenkou, dávala si postavit obraz jeho na židli, na které kdysi sedával a dívala se tiše na něj.

Její dcera zemřela ve věku třiceti let, jeden její syn padl v bitvě u Králové Hradce, její muž, Max von Löwenthal, byl povýšen za své zásluhy do stavu baronského a zemřel jako vysoký hodnostář státní v roce 1872, ona sama shasla v roce 1889. Její syn, Artur baron Löwenthal, odevzdal všechny ty sobotní listy a každodenní lístky Lenauovy s řídkou odvahou vídeňskému professorovi a vydavateli spisů básníkových, dr. Ed. Castlemu, který je vydal s pravou německou důkladností v tlusté knize s titulem: »Lenau und die Familie Löwenthal«. —*by*—

K positivní politice!

Je těžko o ní psát: je v krisi, než začla. Sotva že baron Beck zažehnal odpovědí dra Kleina na chebské interpelace krisi, málo dní po tom, co dr. Kramář tyto odpovědi kvitoval opověděním positivní politiky Národního klubu: nové spory politicky-jazykové ohrožují další, jak se zdálo, prozatím klidný vývoj vnitřní politiky, zejména politiky české. Nepodaří-li se baronu Beckovi odhodlaným činem ukončiti u západočeských soudcovských úředníků nesvědomité dráždění české veřejnosti, vypukne vážná krise na české straně. Národní klub nebude s to děiati positivní politiku vládní a celý systém, v první řadě však kabinet barona Becka, je ohrožen. Chování se chebských úředníků je dosud nevysvětleno a proto nevysvětlitelno, ale ministrpresident má všechnu příčinu vzpomenouti si slov Bismarckových: »Špatnými zákony a dobrými soudci lze ještě zcela dobře vládnouti — při špatných úřednících nepomáhají ani nejlepší zákony.« Pravíme, že jednání úředníků krajského obvodu chebského je nevysvětlitelno, poněvadž jen násilím přímo lze si mysliti, že by si úředníci desáté a deváté třídy hodnostní troufali tak jednati, kdyby necítili sílu svou j i n d e. Musí být vyšetřeno, zdali stačil ferman pana předsedy německého Volksratu, aby chebští úředníci zapomínali na nařízení Stremayrovo a na jeho platnost i pro Cheb, uznanou znova odpovědí dra Kleina před čtyřmi týdny. Není možná, pravíme, a přec přejeme si, aby se ukázalo, že to je j e n troufalost úřednická. Každá jiná pohnutka oněch pánů byla by tak škaredým obrázkem státní správy jednak, a tak pokořujícím úkazem pro české politiky i ministry, že raději nechceme věřit.

Důvody chebských úředníků musejí být vyšetřeny důkladně, pak teprve bude možno hledati z této trapné otázky východiště. Chceme zůstati optimisty a věřiti, že se pro nás Čechy najde východisko č e s t n é a že bude dru Kramářovi umožněno s Národním klubem setrvati při politice positivní, poněvadž tato schopnostem a povaze nynější majority české delegace nejlépe odpovídá. Bude-li možno chebské, ašské a jáchymovské aféry zprovoditi bez pohromy se světa,

budou v každém případě dobrým naučením při jednání o českoněmecké otázce, vládou připravovaném.

V této naději smíme se zabývat českou politikou positivní. Nevracíme se však k poslednímu jejímu odůvodnění dr. Kramářem ve »Dnu« ze dne 5. prosince 1907 uveřejněnému. Držíme se odůvodnění dřívějších, protože šťastnějších, a držíme se prostě ujišťování dra Kramáře v jeho Poznámkách, že Mladočeši už r. 1892 chtěli vlastně dělati politiku positivní. Ale když přišli do Vídně, bylo jim to znemožněno (situace po čertech podobná nynější!).

V dané situaci vládní i české doporučuje se politika positivní už proto, poněvadž by radikálně-obstrukční jistě neskončila věcnými úspěchy pro nás. Povalení barona Becka a jeho kabinetu by se jistě nějaké české obstrukci povedlo, už proto, poněvadž nynější chef kabinetu pro svou slávu učinil již dost a zrovna na svém úřadě nelpí. Jeho ctižádost jej ovšem ještě láká do českoněmeckého labyrintu — poznal-li by však, že stoupá příliš vysoko, že by to bylo nad jeho sílu, klidně odstoupí. Na bojišti zůstal by přemožený princip parlamentární vlády, ohrožený parlament obživnutím obstrukce, na bojišti zůstala by nenáviděná česká delegace. Na místo barona Becka nastoupil by jiný vysoký úředník (nejspíše ještě konservativnější baron Bienerth), ale jeho okolí na ministerské lavici by se pak podstatně od nynějšího lišilo: scházeli by jistě v kabinetě čeští poslanci, a v nejlepším případě octli by se tam dva čeští úředníci. V nedostatku takových — a k tomu se ještě vrátíme — byli by to patrně bezbarevní profesoři. Kde si rakouská byrokracie v podobných situacích vybírá ministry, poznáme nejlépe z toho, že dr. Koerber navrhoval kdysi zemřelého starce rytíře Kořistku, a vzal pak dra Randu. Pro oportunistickou českou politiku tedy okamžitě dlužno a možno hledati důvody ne v jediném prospěchu české věci, nýbrž v oportunitě.

Je tudíž na snadě, že se ptáme: za jakých okolností je tedy nyní možna positivní politika Národního klubu? Jsou pro ni »předpoklady« dány, nehledíme-li na politické záruky a koncese, na splnění známých politických, kulturních a hospodářských požadavků? Když už jsme na positivní politiku připraveni my, je na ni připraven stát, státní správa rakouská? Na tuto důležitou otázku musíme si dát řádnou odpověď hned, nemá-li být nynější směr české politiky jen pouze novou fásí klikatiny posledních patnácti let rozmarem a rozpakem pouze nynějších vůdců. Podle toho, jak odpověď ta dopadá, musí být zařízen pracovní program vládního klubu českého a s prováděním to-

hoto pracovního programu musí být započato ihned, dříve ještě než započne vlastní politika positivní.

Dle našeho mínění je totiž positivní politika možná jen tehdy, má-li do jisté míry nejdůležitějších spolupracovníků, nejdůležitější opory v úřednictvu nejvyšších úřadů zemských a státních, je to tedy po výtce otázka úřednická. Neboť o tom přec nemůže být ani na okamžik sporu a pochybnosti, že oporu a spolupracovníky ve voličstvu positivní politika najde brzy; ne-li hned a předem. Voličstvo je v tom případě konsumenty, úřednictvo producent. Positivní politika tedy předpokládá, že úřednictvo státní správy ve všech jejích oborech a odborech bude disponováno pro tyto potřeby konsumentů mezi českým lidem a v české veřejnosti ve všech oborech, kulturních i hospodářských. Že těchto konsumentů bude a je dost, víc než dost, netřeba ani dokazovati. Přes všelijaké radikálničení, přes veliký odpor proti vládě je ve voličstvu tolik potřeb, najmě hospodářských, že tyto lidové »nezbytnosti« zhusta poškozovaly a poškozují vídeňskou taktiku. Za nejprudší obstrukce jezdily do Vídně deputace, a poslanci, kteří včera vládu v parlamentě poráželi, chodili dnes uvádět deputace svých okresů, potíranou vládu prosit o koncese, vyřízení žádostí, subvence atd. Nejsme nikterak názoru, jako by se nesnášelo s oposicí poslanců v ministerstvech žádat a intervenovat ve prospěch voličských kruhů. V mladočeských listech, které mlčely, když systém intervenujících obstrukčníků byl prováděn mladočeskými poslanci bez rozdílu, před nedávnem ostře kárán posl. dr. Stránský. Neprávem: politický postup dra Stránského — alespoň okamžitě — je dost intransigentní, ale nikterak nezakazuje, aby vymáhal pro své voliče, co právem žádají. Kdyby se to mělo zakazovat z důvodů politické morálky vůbec, byla by oposice v parlamentě nemožným postupem, nemožnou taktikou. Ovšem, že rozhoduje také jakost takových intervencí. Je zcela přípustno pro oposičního poslance »vyšlapávati« petice obcí a okresu pro veřejné účely kulturní a hospodářské, ale zajisté je nepěkné, když se oposiční poslanec doprošuje řádů a titulů pro své rovněž oposiční purkmistry, atd. Ke všemu platila obstrukce za dra Koerbra ne v poslední řadě ministrpresidentu o s o b n ě, jeho pád vyhlašován na pražských rozích za cíl české politiky....

Aby se tedy trvale stávající potřeby voličstva, jichž plnění vládou je vlastním obsahem positivní politiky, mohly patřičně obstarávat, a aby vliv poslanců, positivní politiku provádějících, mohl být citelný, je zapotřebí, aby v centrálních úřadech bylo úřednictvo, mající pro tuto positivní politiku řádné porozumění. Že úřednictvo nižší

i vyšší pro positivní politiku Němců a Poláků mělo a má vždy dost porozumění, snad víc než dost, netřeba dokazovati. U nás bylo jinak. Rakouská byrokracie byla vychovávána v tradici, která se o nás nestarala, která nás jen dovedla nenávidět, a nanejvýše námi opovrhovala. S naší strany po celá desítiletí nic nebylo proti této tradici činěno. Dvorní rada Mezník byl po dlouhá, dlouhá léta jediným vyšším úředníkem české národnosti ve Vídni. O intermezzu Jireček—Habietinek nemluvíme. Když přišel dr. Pražák jako ministr krajan, byl dlouho v byrokracii, ovšem ne vlastní vinou, pro tichý úsměv všemu úřednictvu. Byl Čechem, a to ve Vídni stačilo, česká excelence byla něčím tak nevídaným, že v rozpacích, které vzbuzovala, vypomáhati musil jen humor. Jen mimochodem podotýkáme, že přes důkladnou různost politických poměrů a věcí v parlamentě tenkrát a nyní hrabě Taaffe si troufal svěřiti správu justice rakouské Čechu. Kdyby si tak baron Beck troufal jmenovati českého poslance nástupcem dra Kleina! Jmenováním dra Pražáka ukojeny všecky české aspirace na vysokou byrokracii na dlouhou dobu. A jak by ne: domácí oposice česká, mladočeši, agitovala nejpůsobivěji heslem »staročeských hofrátů« a jistě by si nebyl žádný ze staročeských poslanců tenkráte troufal vstoupiti do služeb státních, ačkoliv prof. Zeithammrovi dlouho úřad nabízen. Až když 1891 Mladočeši přišli do Vídně a chtěli prováděti první svou positivní politiku, poznali, kde jsou nejhlavnější překážky její: v úřednictvu. Ministři z politických a taktických, často i osobních, důvodů slíbí leccos: ale v kancelářích ministerských teprve se vlastně promluví poslední slovo. Sekčním radou počínaje rozhoduje úřednický rozmar nad splněním daného ministerského slibu. A když všecky pomůcky nedostatku přízně jsou vyčerpány, zbude byrokracii ještě nejplatnější trumf: čas a pohodlí. Akt se nechá ležet, vypracování se protáhne. Zatím se v Rakousku leccos stane, stát pravděnepodobností — ministr odejde. Jiný chef, jiná situace. A tak se věci často vlekou, z nahromaděných maličkostí stanou se pak požadavky, které nová vláda splňuje místo politických. Tak je u nás, ne však u Němců a Poláků. Němci a Poláci jdou teprve se skutečně velkými věcmi na ministry a ministrpresidenty. Ty drobné, ale často důležité, požadavky vymáhají si němečtí a polští poslanci u byrokracie. Vůči Polákům i německá byrokracie je vlídnější, poněvadž jí je trvalý vliv Poláků znám, poněvadž tento vliv na sobě po celá desítiletí cítila a cítí. A polští ministři v tomto ohledu dovedou býti hezky bezohlednými. Dovedou se jak náleží ve Vídni uplatnit. Zemřelý právě Dunajewski nedovedl a ani nechtěl své posice využitko-

vat, svého ohromného postavení ve prospěch nějakých národních postulátů svých krajanů, ale donutil celou byrokracii sídelního města, aby polským přáním přicházela s nevšední ochotou vstříc. A v tomto svém snažení neznal ohledů. Vypravuje se ve Vídni, jak špatně s Dunajewskim pochodil baron Chertek, sekční chef finančního ministerstva. »Bůh ví, jak dlouho tu bude trvat to polské hospodářství,« řekl prý jednou k jednomu ze svých kolegů, nepozoruje, že do jeho pracovny vstupuje ministr. »Jak dlouho to polské hospodářství zde bude trvat,« skočil Dunajewski překvapenému do řeči, »to vám ovšem říci nemohu. Že ale vaše tu dlouho trvat nebude, za to vám ručím!« A odešel z pokoje, aniž by se svým sekčním chefem vyřídil záležitost, která jej k němu vedla. Pro Dunajewského Chertek jím okamžitě přestal být. Během několika dnů Chertek postoupil, ale z finančního ministerstva byl venku.

Na to naše delegace zapomínaly a, jak řečeno, teprve v létech devadesátých se pokoušeli Mladočeši o nápravu. Dr. Rezek povolán jako dvorní rada do ministerstva vyučování, a i jinde tu a tam objevil se český člověk. Dr. Kaizl už měl pro tento nedostatek porozumění. A měl je ještě více chef kabinetu, v němž byl Kaizl ministrem financí — František hrabě Thun. »Kdybyste měli úředníky, nepotřebovali byste žádných jazykových nařízení!« řekl. Nepopíráme, že se během posledních let mnoho stalo, leccos napravilo. Ale to vše nestačí, aby postavení naše bylo alespoň přibližně takové, jako je mají Němci a Poláci. Sekční chef je často cennější faktor než ministr. Nebýt sekčního chefa Rezka, technika v Brně by ještě za Koerbra byla objektem kupčení s českými poslanci, a kdo ví, existovala-li by dnes vůbec. Akt o české technice popoháněním Rezkovým byl dohotovován na kvap, jakmile dal dr. Kaizl pokyn, že dnové kabinetu Thunova jsou spočteni, a byl poslán k podpisu za mocnářem na štyrské manévry. Vůbec činnost Rezkova byla pro českou věc daleko cennější, dokud byl sekčním chefem, a když byl minitrem, vzdychali všichni poslanci unisono: Rezek měl zůstat v ministerstvu vyučování, tam nám pomáhal. Jako ministr nám nepomůže. A nepomohl. — Rezek co úředník svou znalostí, obratností a osobní laskavostí leccos provedl, na co nestačil a často si netroufal ministr. Měl porozumění pro politickou situaci, a podle toho si počínal. Jako ministr myslil, že tu je skoro výhradně pro politiku a representaci, a — zklamal.

Nynější stav je až nepřirozený. Ukázalo se to nad slunce jasně za ministrování dra Fořta v bývalém klášteře Sv. Barbory, v ministerstvu obchodu. Není ještě snad doba na celkové posouzení jeho

činnosti, ale faktem zůstává, že dobrá polovička neúspěchu dra Fořta spadá na účet německé byrokracie tohoto resortu. Ministr mnoho zmůže, ale ne vše, a proti svorné v odporu byrokracii musí vésti urputný boj, který vyžaduje velké energie a času. Ministr je velkým pánem, ale i sekční chefové a dvorní radové jsou pány. Vyhodit je nemůže, alespoň ne všecky, a musí tudíž bojovat. V ministerstvě obchodu našel český ministr sotva tři české úředníky a z těch byl nejvyšší dvorním radou. Že si ti netroufali, nemůže nikoho naplňovat údivem. Když nastoupil dr. Fiedler, tu teprve si někteří sluhové dokonce troufali mluviti česky, když viděli, že to »české hospodářství« v tomto resortu se nějak udržuje. Do té doby nikdo nevěděl, že česky umějí. Ministr Fořt povolal do svého ministerstva několik Čechů a už byl po Vídni křik, že počešťuje svůj resort! A přec mezi povolanými nebyl ani jeden »hofrát«! Taková revoluce v pravém smyslu slova dá se provést v byrokracii buď jedním úhozem a všude zároveň, anebo jednotlivým jmenováním a poznenáhla. Karakteristická v mnohém ohledu je historie povolání českého profesora do jednoho z ministerstev. Bylo schváleno v ministerské radě, bylo posláno do kabinetní kanceláře k podpisu, ale — nevracelo se. Ministr se dotazoval, nic naplat. Bylo konečně otázkou osobní jeho reputace, aby jmenování, ministerskou radou schválené, bylo provedeno, ministr zažádal o audienci. Bylo mu řečeno, že na rozhodujících místech panuje obava, že počešťuje důležité své ministerstvo. Ministr odvětil, že má pouze dva způsobilé kompetenty: jeden je Čech, druhý žid. Akt byl druhého dne vyřízen!!

Jaké jsou poměry v ministerstvu obchodu, jsme naznačili. Tam konečně je chefem nyní už druhý český politik, bude jeho věcí, aby zahanbující ty poměry napravil. Ale, jak řečeno, — tam rozhoduje nyní Čech, a doufejme, že také ve věci se nestane nic, co by bylo positivní politice na závadu. —

Ale jinde! Všude jinde! Ministerstvo vyučování, pro nás nad jiné důležité, ovládá německý politik. Dr. Marchet, jak známo, má velice chabé postavení politické. Nemá v parlamentě početně dost silnou stranu, která by vůbec měla nárok na zastoupení v kabinetě. Při volbách utrpěla německá pokroková strana, k níž Marchet náleží, největší ztráty. Ministr vyučování tudíž musí úřad svůj zastávat tak, aby mu nikdo nemohl po stránce národnostní vyčíst to nejmenší. A jelikož každý haléř na české záležitosti kulturní vyhlašován za zradu na německém národu, dr. Marchet utrhne i ten haléř, kde může. Poslanec dr. Drtina, ve své poslední znamenité řeči při rozpočtu, po-

svítil na působení tohoto ministerstva »osvěty«. V ministerstvě vyučování máme i svého sekčního chefa, znamenitého a svědomitého pracovníka, upřímného Čecha. Ale rytíř Kaněra není v presidiu, může působit čistě jen ve svém resortu (obecné a střední školství), a na všechny ostatní odbory nemá přímého vlivu. Vysoké, průmyslové školství, umění, subvence atd., zůstávají bez jeho vlivu. Ten vliv mají jen Němci a Poláci. Ti ovšem dávají bedlivě pozor, aby se nic nestalo, co by poškodilo positivní politiku Němců a Poláků. Ke všemu jsou to úředníci politicky vyspělí a rutinovaní. (Švakr ministrpresidenta!)

V ministerstvu vnitra nemáme jediného sekčního chefa a dvorní radové, pokud jsou Čechy, jsou politicky skoro bezbarví. A ministerstvo vnitra je po výtce ministerstvem politickým!

Jak vypadá ministerstvo spravedlnosti, poznáváme co den. Je tam český sekční chef, alespoň podle národnosti, ale presidium, jako všude všemocné, jsou jen Němci. Náš sekční chef má čistě odborný, právnický resort, tam je v aktech zahrabán, a nemá ani možnosti, starati se o důležité věci osobní, které má v ruce Němec (z Moravy!).

Stejně je tomu v ministerstvu železnic a orby, kde rozhodují němečtí politikové. V ministerstvu financí, tedy nejdůležitějším, jsou vesměs Němci a Poláci, a ministr financí, jakkoliv Slovan (Korytowski), nemá naprosto pro nás lepších citů. Tam není ani vlivného českého dvorního rady, co po Kaizlovi zbylo, Böhm-Bawerk vymýtil. V ministerstvu zemské obrany není vůbec českého úředníka! A nechť toho nikdo nepodceňuje: do oboru tohoto ministra spadá četnictvo a ministr zeměbrany je jediným prostředníkem mezi parlamentem a ministerstvem války! Tam se tedy na nás vůbec nemusejí ohlížet.

Máme tedy ve všech skoro ministerstvech po jednom sekčním chefovi, bez politického a bez vážnějšího osobního významu (až na ryt. Kaněru). V nejdůležitějších resortech vnitra, obchodu a financí nemáme vůbec žádného úředníka čtvrté třídy hodnostní!

Mají dnešní vůdcové za to, že se dá za takových okolností dělati positivní politika s úspěchem? Jistě ne. Právě ve dnech posledních na dvou stranách otázkou hnuto. Ministr krajan Prášek reagoval v Brandýse na požadavek Němců, aby se jim posílali jen němečtí úředníci, požadavkem českým, že nám náleží pětina všeho úřednictva i v centrálních úřadech. Dr. Kramář mu na Smíchově sekundoval. Doufejme, že oba tyto projevy nebyly mluveny jen do vzduchu. Otázka je palčivější než všechny ostatní a je přímo předpokladem

každé politiky ve Vídni, má-li našim věcem a lidem jen poněkud jíti k duhu.

Ale otázka ta netýče se pouze úřadů vídeňských. Když už naši lidé směji být pomalu tajní radové a ministry, snad už budeme pomalu zralí také na úřady zemské. Nechápeme, proč místodržitelem i maršálkem v Čechách musí býti člen historické prý šlechty, proč musí býti chefem justice muž, o němž předem víme, že není alespoň objektivný atd. Musí se začít s positivní politikou v Praze a v Brně. Na Moravě na místodržitelství aspirují pak mladí pološlechtici, když způsobilého domácího torryho není. Aby si positivní politikové vzali do hlavy, že místodržitelem musí být jednou v české zemi český člověk (už třeba konservativní!), toho jsme nezaslechli.

A ještě »maličkost«: obor zahraničních záležitostí je institucí delegační odňat parlamentární kontrole. Jednou za rok, když má být povolen společný rozpočet, páni společní ministři co nejmilostivěji pobudou mezi poslanci. Po ukončení delegací my se všemi společnými úřady ztratili naprosto jakéhokoliv styku. Nevíme, zdali v ministerstvě zahraničných záležitostí, vojska (mariny) a říšských financí máme dohromady deset úředníků! Že žádný z nich není ani v páté třídě hodnostní, víme jistě. Ovšem, že v případě ministerstva zahraničných záležitostí je vina na nás. Ministerstvo to vyžaduje na svých úřednících zvláštního studia, dosti drahého, a tomu studiu nikdo z našich lidí se nevěnuje. Následkem toho celý tento ohromný resort je v rukou Němců a Maďarů, se všemi konsuláty a vyslanectvími. — —

Neřekli jsme nic nového o těchto poměrech úřednických v ministerstvech. Poměry ty jsou známy, a ze všech stran ozývají se stesky po léta. Ale nyní, když většina české delegace chce dělat positivní politiku, politiku vlády, ve vládě a s vládou, měli jsme za povinnost, znovu upozorniti na tyto nemožné poměry. Opakujeme: bez radikální nápravy této otázky je rozumná a úspěšná politika positivní přímo věcí vyloučenou. Č.

Ministerstvo práce ve Francii.

Poslední dobou v Rakousku se mnoho mluví o úmyslu barona Becka utvořit nové ministerstvo, jehož hlavním účelem by bylo, pečovati o zájmy dělných tříd. Doposud arci nelze říci, kdy tento záměr dojde svého uskutečnění a jakou formu na se vezme tato nová instituce. Myšlenka však zraje, a proto zdá se mi býti vhodným seznámit české čtenáře s ministerstvem práce ve Francii, nebo jak se officielně jmenuje, s »Le Ministère du Travail et de la Prévoyance«.[1]

Myšlenka utvoření zvláštního úřadu, jenž by hájil zájmy dělnictva a dbal pravidelné organisace práce, sáhá svým původem do let čtyřicátých minulého století. Nemýlím-li se, byl to Victor Considérant, jeden ze žáků nadšeného utopisty Fourriera, jenž první zahovořil v manifestu školy socialistické (Manifeste de l'École sociétaire) o nutnosti ministerstva pokroku a práce (Ministère du Travail et du Progrès), které postupnou a mírnou cestou by luštilo sociální otázku. Myšlenka, pronesená v době, kdy všemohoucí buržoasie nepřikládala žádného významu dělnickému hnutí, a jen s opovržením odpovídala na projevy nevole, nenašla téměř žádného ohlasu. Teprve krvavé dny únorové, kdy rozbitý trůn Ludvíka-Filipa, krále-měšťáka, byl spálen na Náměstí Bastilly, přivedly otázku ministerstva práce na přetřes. Hlasatelem jejím stal se neohrožený demokrat Louis Blanc. Na jeho naléhání dne 26. února 1848 byl vydán dekret, jímž prozatímní vláda zaručovala »každému dělníku pomocí práce právo na existenci, a všem občanům práci«. L. Blanc píše ve své historii

[1] Bibliografie o ministerstvu práce není obšírná. Čerpat je nutno hlavně z officielních dokumentů. Pro historickou část jsem čerpal látku z »Louis Blanc. Discours politiques« (1847—81). G. Renard, Le Republique de 1848. L. Blanc. Histoire dela Revolution de 48. — Z dokumentů upozorním na rapporty, jednající o rozpočtu ministerstva práce: Chambre des Deputés. René Renoult: Ministère du travail 1906. — Luis Pucek. Le ministère du travail 1907. Lourties. Le ministère du travail 1906. — Mimo to Vaillant. Ministère du travail 1903. — Journal Offiziel, Bulletin de Office du travail.

revoluce 48. r., že tímto slibem »chtěl přinutiti vládu, aby činně přiložila ruku k dílu«. A skutečně mohlo se předpokládat, že vláda to myslí opravdu se svým slibem, že chce, aby za tímto následovaly skutky. Hned na druhý den byl ohlášen nový dekret, kterým se nařizovalo zakládání známých »národních dílen«. L. Blanca však neuspokojovalo podobné rozluštění otázky, on chtěl něco určitějšího, opravdovějšího. V národních dílnách, které ironicky jmenuje »dobročinnými dílnami«, viděl jen snahu vlády, dostati se z okamžité tísně, přilepiti náplast na zející ránu. Jemu šlo o to, aby si dělnictvo zajistilo aspoň částečné účastenství na vítězství tak draze dobytém. Čekal jen na vhodný okamžik, aby se mohl vytasit se svým plánem, a ten se mu naskytl o den později.

V pravé poledne 28. února do městské radnice, kde zasedala prozatímní vláda, se dostavila četná deputace, sestávající hlavně ze žáků a stoupenců L. Blancových. Přišla, aby žádala o zřízení ministerstva práce, organisace práce a zrušení vykořisťování člověka člověkem. Tento trochu dlouhý název byl složen z hesel, provolávaných 200—300 tisíci dělníků, kupících se na náměstí před radnicí. Lamartine a s ním téměř všichni členové provisorní vlády (mimo L. Blanca a dělníka Alberta) rozhodně se opřeli tomuto novému požadavku. Oni již litovali včerejších dekretů a rozhodli se, že více ani kroku neustoupí revolučním požadavkům davu. Zřízením ministerstva práce by byla dána jaksi sankce dřívějším slibům, a proto ohnivá slova, jimiž L. Blanc tlumočil přání lidu, zůstala bez účinku. Vida, že je osamocen, prohlásil, že nechce jíti s vládou proti lidu, a že raději odstoupí. Toto prohlášení vyvolalo opravdové ztrnutí, neboť L. Blanc byl velice oblíben u širokých mas, a jeho odstoupení mohlo vyvolati nové vzbouření, novou občanskou válku. Arago se vrhl k němu a starým přátelstvím ho zaklínal, aby nečinil tak neprozřetelného kroku a přistoupil na plán Garnier-Pagèsa, jenž navrhoval utvoření zvláštní vládní komise pro dělnictvo. Komise tato, sestávající z delegátů, zvolených dělnictvem, pod předsednictvím L. Blanca a dělníka Alberta, měla se zabývati zkoumáním postavení nemajetných tříd a připraviti návrhy reforem pro Národní Shromáždění. Po dlouhém zdráhání L. Blanc přistoupil na tuto výměnu a připustil, aby tvůrčí a výkonný orgán, jakým mělo býti ministerstvo práce, ustoupil místo poradní komisi, u které, jak sám o něco později praví, »nebylo ani moci ani prostředků k uskutečnění čehokoliv«. Není mým úkolem stopovati zde činnost vládní komise pro dělníky, známé v historii spíše pod jménem

Luxemburské komise (jméno paláce, v němž zasedala). Kladnými výsledky se nemůže pochlubit, neboť, jak jsem již pravil, k činům jí scházely prostředky. Zmiňuji se o ní jedině z toho důvodu, že byla pojítkem mezi dvěma návrhy L. Blancovými o utvoření ministerstva práce. Dlouhé debaty tohoto parlamentu, v kterém »socialism poprvé mluvil k celé Evropě,« utvrdily L. Blanca ještě více v tom, že zřízení ministerstva práce je nutným.

Již 10. května, jakmile Národní Shromáždění zvolilo výkonné vládní komité, vystupuje opětně se svým návrhem. Vzývá své odpůrce, a těch je v Národním Shromáždění většina, aby propůjčili vládě moc a popularitu, kterých má zapotřebí k opanování těžké situace. »Tuto moc a popularitu jí můžete dáti, když utvoříte ministerstvo práce a pokroku ne za dva — tři měsíce, ale dnes, a možno-li, hned. Vy máte ministerstvo války, potřebujete proto též ministerstvo míru, a tím bude ministerstvo pokroku a práce.« Nepochybuje, že všichni shromáždění zástupci milují lid, a proto je jejich povinností, aby skutky dali na jevo své sympatie. »Dokažte, že cítíte jeho bídu, že chápete jeho trapné postavení, že víte, že hlad netrpí odkladu a zatracuje každé provisorium. Dokažte, že na prvním místě chcete pracovat pro ten lid, který vyvolal revoluci, aby vás sem mohl poslati, dokažte, že chcete se zabývati jeho osudem a uchýliti se za tím účelem k studiím a vědě, k ministerstvu pokroku a práce, o utvoření kterého vás žádám... Nám říkali: Zde je buržoasie a tam je lid. My jsme tvrdili a naše učení dělo se ještě hlasitěji, než by to mohla říci slova, že všichni občané jsou bratři. Nuže, zařiďme věci tak, aby bratrství, jež doposud bylo pouhým slovem, se stalo konečně skutkem, aby slovo, jež vzalo původ ve vašem volání, přešlo v zákony a instituce... Končím slovy, že utvoření ministerstva práce a pokroku je věcí absolutně nevyhnutelnou a neodkladnou.« Nehledě na tato nadšená slova, nehledě na prosby a varování, aby Národní Shromáždění tímto způsobem odvrátilo hrozící nebezpečí — revoluci hladu — návrh L. Blanca nepotkal se se zdarem. Jeho učení nemělo téměř stoupenců mezi zvolenými zákonodárci a proti ministerstvu práce vyslovil se i jeden bývalý člen Luxemburské komise, dělník Peupin. On dává přednost dobře promyšleným činům před velkými sliby, a proto též chce raději ministerstvo veřejných prací, jež může dát lidu práci, o kterou tento žádá. Jediným výsledkem řeči L. Blanca bylo, že jmenována zvláštní komise, která by podnikla anketu o postavení dělnictva. Takové rozluštění otázky ministerstva práve vyvolalo nevoli u značné masy dělného lidu a luxemburská komise dala své

rozhořčení na jevo tím, že odepřela účastenství na národní slavnosti, zvané Slavnost Svornosti. Své jednání komise odůvodnila tím, že nechce mít nic společného s lidmi, kteří »se zpronevěřili slibům, daným na barrikádách«. Reakce, jež brzo potom nastala, druhé císařství a protipokrokové živly třetí republiky na dlouhá léta umlčely otázku ministerstva práce.

Teprve roku 1886 setkáváme se s positivním návrhem Camille Raspaila. Dle tohoto návrhu do ministerstva práce má spadati: 1. Mezinárodní zákonodárství práce. 2. Organisace práce. 3. Hygiena dílen. 4. Reglamentace práce. 5. Kolonisace Alžíru a Tunisu. 6. Konečně všechny otázky, vztahující se k práci ve městě a na venkově; odborová a dělnická sdružení; zemědělský úvěr, živnostenské soudy (conseil des Prud'hommes); starobní pojišťování; invalidové práce; ochrana ženské a dětské práce ve fabrikách; kooperativy; odměna zaměstnavatelů, kteří poskytují účastenství na zisku svému dělnictvu. — Návrh tento se nedostal na denní pořad, a je zajímavým toliko z historického stanoviska. Co se týče jeho povahy, svědčí spíše o dobrém úmyslu navrhovatele než o pochopení pravé podstaty toho, čím má býti ministerstvo práce. Mnohem zajímavější je návrh socialistické skupiny, podaný Vaillantem, Sembatem, Dejeantem, Allardem a j. Vzhledem k tomu, že návrh (podobný byl podán též v r. 1894) je podepsán vůdci francouzských socialistů, a následovně má vyjadřovati požadavek organisovaného dělnictva, pokusím se alespoň v hrubých rysech nastínit, jaké funkce dle jejich názorů mělo míti nové ministerstvo.

Ministerstvo se má jmenovati ministerstvem práce a veřejného zdraví (Ministère du Travail et de la Santé publique). Navrhovatelé odůvodňují tento název tím, že otázka dělnická se nikterak nedá oddělit od otázky zdraví. Dle návrhu ministerstvo má se skládat ze čtyř částí (sekcí): 1. práce, 2. veřejné zdravotnictví a lékařství, 3. veřejná podpora ve všech svých nynějších formách, 4. statistika.

1. Práce.

Organisace a ochrana dělnictva; odborová sdružení. Národní a mezinárodní zákonodárství, týkající se pracovních podmínek, ochrany práce a dělnictva. Inspekce práce rolnické, průmyslové a obchodní. Pěstování styků s odborovými sdruženími, bursami práce a konfederací práce. Nezaměstnanost. Podřadné orgány (jako Office supérieur du Travail, office du Travail) ústřední a krajské. Pojišťování proti neschopnosti k práci, nemoci, úrazům, starobní, proti ne-

zaměstnanosti. — Smírčí soudy. Živnostenské soudy (Conseils des Prud'hommes). Odborné vyučování, učednictví. Zadávání prací veřejných a soukromých. Kooperace výrobní a spotřební. Režie státní, krajská a obecní.

II. Veřejné zdravotnictví a lékařství.

Vykonávání ochranných zákonů, jednajících o veřejném zdraví. Národní a mezinárodní dozor lékařský, zvěrolékařský. Úmrtnost místní a všeobecná, úmrtnost dle kategorií hospodářských a odborových. Vyučování zdravovědě ve škole a mimo školu. Hygiena místní a všeobecná. Epidemie, desinfekce, očkování. Tělesná výchova, tělocvik, hry, lázně. Státní a obecní laboratoře, boj proti falsifikaci potravin a nápojů. Veřejné lékařství. Pomoc lékařská. Lékařská inspekce ve školách, dílnách a j.

III. Veřejná podpora ve všech svých nynějších formách.

Lékařská pomoc v nemocnicích, školách, útulnách, sanatoriích a soukromých bytech. Hmotná pomoc doma a u chudinských úřadů. Ošetřování dítek, choromyslných, invalidů. Vzájemná pomoc (mutualité), starobní pojišťování. Kontrola soukromých dobročinných ústavů.

IV. Statistika.

Stálé zkoumání pracovních a výrobních podmínek, hmotného postavení dělnictva, nezaměstnanosti a stávek. Statistika dělnická, demografická, hospodářská, rolnická, průmyslová a obchodní. Statistické zkoumání výdajů, spojených s výrobou, stravováním a existenčními podmínkami vůbec. Statistika lékařská, zdravotní, pojišťovací a podpor. Statistika nešťastných případů a spojeného s tím risika. Srovnávací francouzská a mezinárodní statistika. Pětileté sčítání se zřetelem k průmyslu. Levná vydání periodických zpráv a résumé o činnosti všech čtyř sekcí ministerstva.

Co se týče veřejného zdravotnictví a podpory navrhovatelé požadují postátnění všech soukromých ústavů.

Ani tomuto návrhu se nedostalo cti, aby byl prozkoumán zákonodárnými sbory. Byl podán v době zuřivého boje proti klerikalismu, kdy na sociální reformy nezbývalo času, a zapomenut. Dávné přání L. Blanca stalo se skutkem teprve loni, totiž téměř po šedesáti letech od pronesení první myšlenky. A ironie osudu! O co L. Blanc marně žádal Národní Shromáždění, to provedl Clemenceau krátce a jedno-

duše. Neptal se nikoho o svolení, podal rapport presidentu republiky, že je nutno utvořit ministerstvo práce, připravil dekret a jedním škrtnutím péra měla Francie o jedno ministerstvo více. Praví se, že Clemenceauovi nešlo ani tak o ministerstvo, jako o to, aby měl ve svém kabinetě Vivianiho. Neměl proň vhodného portefeuillu a zřídil proto nový. Osoba nového ministra je dosti sympatická jak radikálům tak socialistům, pročež Clemenceauovi nikdo z levice nezazlíval, že autoritářsky, bez předběžného schválení parlamentu, nechal dělat nový maroquin (každý francouzský ministr při svém jmenování dostává portefeuille z červeného maroquinu). Jen řečníci z pravice naň doráželi a škodolibě mu připomínali, že před 25 lety důkladně propral Gambettu za to, že stejným způsobem utvořil ministerstvo orby. Tempora mutantur... Dnes nemám v úmyslu mluvit o činnosti ministerstva práce, je doposud v podnájmu (bývalý arcibiskupský palác, kde bude umístěno, doposud není upraven), a proto nemohlo nic zvláštního vykonat. Viviani arci slíbil ve své první ministerské řeči, že bude »hasit světla nebeská«, ale prozatím tak daleko ještě nedošel. Sliboval, že dělnictvo v něm najde neohroženého obhájce, že ministerstvo práce bude ministerstvem utiskovaných atd. Doufá-li však hájit zájmy dělnictva tím způsobem, že bude nadržovat zaměstnavatelům, jak to činil v otázce o nedělním klidu, pak ztěžka dobude si slávy svého předchůdce ve volebním okresu, L. Blanca, který též první mu razil cestu k ministerskému křeslu.

Pohleďme nyní, čím má dle plánu ministerstvo práce být, a jaké funkce má. Především nutno podotknouti, že tato instituce není ničím z brusu novým. Je to jen seskupení několika sekcí, které dříve byly přiděleny ministerstvu obchodu, vnitra a veřejných prací. Jak sám officielní název nasvědčuje: Le Ministère du Travail et de la Prévoyance sociale«; ministerstvo má dvojí účel: 1. applikovati veškeré zákony, vztahující se ku práci, a 2. bdíti nad vším tím, co bych — snad nevhodně — přeložil slovem sociální předvídavost. V ustanovujícím dekretu, vydaném dne 25. října 1906, úloha nového ministerstva je naznačena tímto způsobem:

V obor ministerstva spadá:

1. Reglamentace práce (pracovní doba, odpočinek, hygiena, bezpečnost při práci atd.).

2. Styky zaměstnavatelů s dělníky (pracovní smlouva; odborová sdružení, kollektivní rozpory a urovnání těchto, atd.).

3. Existenční podmínky dělníků v čas nemoci, nezaměstnanosti, při úrazu; instituce, které mohou dělníka zajímati vzhledem k tomu, že mají za účel předvídavost a úsporu.

4. Statistika a ankety, týkající se těchto předmětů.

»Krátce, praví Clemenceau ve svém rapportu presidentovi republiky, ministerstvo bude se zabývati vším, co se vztahuje k dělníkům jako takovým, totiž pokud jsou vázáni na jiné osoby pracovní smlouvou. Bude se zabývati úpravou pracovní smlouvy a dbáti, aby se tato plnila se zřetelem na zdraví a bezpečnost dělníků. Zároveň bude pečovat, aby zajistilo existenční prostředky těm, kdo nemají nic jiného kromě své pracovní síly, pro případ chvilkové neb úplné neschopnosti ku práci. Do této kategorie nejsou zařazeni jen dělníci. Sem patří též osoby zaměstnané v obchodě a průmyslu (soukromí úředníci), a konečně i zemědělští dělníci, kteří po dlouhém vzdalování se odborových sdružení začínají brátí útočiště k zákonu z r. 1884 (o syndikátech), aby si snadněji uhájili svá professionelní práva. Z oboru činnosti ministerstva práce naopak se vymyká vše, co se týče hospodářských podmínek výroby a měny, obchodu, průmyslu a zemědělství v pravém toho slova smyslu.«

Na těchto základech zbudované ministerstvo sestává z tří hlavních částí — direkcí: 1. Direction du travail. 2. Direction de l'assurance et de la Prévoyance sociale et 3. Direction de la Mutualité. Nejvýznamnější a zároveň nejobšírnější je první direkce. Zde je soustředěno vše, co se vztahuje ku práci a mimo to veškerá statistika a publikace, kterými je pověřeno ministerstvo práce. Místo mi nedovoluje, abych se šířeji rozepsal o direkci práce, která je celkem velice zajímavou institucí. Snad někdy později se vrátím k některým z jejích nesčetných funkcí, dnes se obmezím na pouhé vyjmenování všeho, co spadá do oboru její činnosti. Direkce práce se dělí na tři hlavní skupiny, jak následuje: 1. Office du Travail et la Statisque générale. 2. Inspection du Travail. 3. Associations professionnelles.

I. Úřad práce a všeobecné statistiky. Vrchní rada práce (Conseil Supérieur du Travail). — Rady práce (Conseils du Travail). Vrchní statistická rada. — Srovnávací zákonodárství. — Vydávání bulletinů (Bulletin de l'office du Travail). — Ankety, informace, statistiky, vztahující se k práci. — Každoroční statistika. — Statistická ročenka. — Sčítání.

II. Inspekce práce. Reglamentace práce ve fabrikách, továrnách, dílnách, dolech, stavbách, lomech, skladištích atd. Hygiena a bezpečnost v dílnách a místnostech, kde se pracuje. Inspekce práce. — Vrchní komise práce v průmyslu.

III. Odborová sdružení. — Živnostenské úřady. Zákony a pravidla, pracovní smlouva. — Živnostenské soudy. —

Nezaměstnanost. — Instituce a pravidla o umisťování dělníků a soukromých úředníků, cestovní podpora, podpora po čas nezaměstnání. Stávky, koalice. Smírčí soudy. — Uveřejňování každoroční statistiky stávek. — Odborová sdružení zaměstnavatelů, dělníků, soukromých úředníků. Smíšená odborová sdružení. Svazy odborových sdružení. — Bursy práce. — Zkoumání stanov. — Darování knih, vzorů a sbírek pro knihovny odborových sdružení. — Uveřejňování ročenky odborových sdružení. — Udílení podpor výrobním a úvěrním dělnickým kooperacím. — Kooperativy. — Účastenství na zisku. —

Druhá polovička jména nového ministerstva je — de la Prévoyance, a tato prévoyance — dělí se ve dvě samostatné sekce, ač ve skutečnosti zcela dobře by mohly tvořit jednu. První, zvaná: La Direction de la prévoyance et de l'assurance sociale (direkce sociálních předvídavosti a pojišťování) má pod svým dozorem veškeré společnosti, pojišťující na život, rovněž společnosti, pojišťující proti úrazům. Pečuje o to, aby zákon, jednající o protiúrazovém pojištění, byl respektován. Jí jsou podřízeny všechny o b y č e j n é spořitelny (státní je doposud přidělena ministerstvu veřejných prací). Dále spolky, zabývající se stavbou dělnických domků a zřizováním levných bytů, jsou zařazeny do této sekce.

Co se týče La Mutualité (vzájemnosti), která tvoří samostatnou sekci, ač, jak jsem pravil, by mohla zcela dobře splynout s prévoyancí, velící svou samostatností nejspíše tomu ohromnému rozvoji, který docílila obzvláště poslední dobou. Pět milionů Francouzů jsou dnes mutualisty a na půl milliardy se páčí spolkové jmění. Jak úspěšně roste toto hnutí, lze soudit, že školská mutualité, která teprve nedávno se utvořila, dnes má 750.000 členů. Direkce de la Mutualité objímá vše, co se vztahuje k vzájemné pomoci.

P a ř í ž, 3. prosince 1907. *V. Švihovský.*

Jakub Arbes jako belletrista.

Literárně kritické poznámky V. Dreslera.

I.

Sebrané belletristické spisy Arbesovy[1] vycházejí několik let a mají svou obec čtenářskou, jejíž stoupenci nerekrutují se ani ze starších Májistů domácích ani z novoromantistů nebo symbolistů nynějších, nýbrž z demokraticky sociálních a positivisticky nazírajících realistů. Jakub Arbes jest a snad teprve bude z literárních individualit, k nimž se mladá generace vrací a na něž ideově, myšlenkově i směrově ráda navazuje. Až jednou dojde u nás k rozsáhlejší a definitivní revisi bezprostředně minulých literárních period,[2] uvidíme Arbesa v nedlouhé řadě těch, jimž tato revise jen prospěje, zvednuvši i sesílivši posavadní obecný soud o jejich spisovatelské tvorbě. Tolik jest jisto, ať se již o něm s uměleckého stanoviska jakkoli vyjádřila dnešní Moderna: Jakub Arbes byl jedním z průkopníků modernosti u nás (v určitých pracovních oborech dokonce jediným), jenž dovedl vycítit daný moment evropské myšlenky a experimentovati s ním na naší vlastní půdě. Vřelý i přiléhavý smysl pro to, co jsme uvykli nazývat časovým, je snad také hlavní složkou jeho spisovatelské síly a jeho významu literárně historického. Nepatřil nikdy k talentům, z dobové vřavy sociálně společenské či národně politické utíkajícím do tichých, od světa odříznutých a vysoko nad denní realitou visících uměleckých snů, naopak vší svou bytostí i snahou tkvěl vždy v časovém vření a v jeho heslech. Tak na př. byl Arbes první v Čechách, kdo ochotně se dal hnát přívalem positivismu a ani zolovského proskribovaného naturalismu se nebál v době, kdy domácí poesie i román byly téměř výhradně určovány idealistním romantismem a syceny historisujícím patriotismem dle tehdejšího úzkého pojetí. Žádalo velkou duševní samostatnost a silné sebevědomí tvůrčí, v éře románu V. Vlčkova, Třebízského, Podlipské vystoupit u nás s belle-

[1] Nákladem J. Otty v Praze. Posud vyšly dvacet tři svazky.

[2] V dohledné době stane se tak nejdříve Laichterovou »Literaturou čes. XIX. stol.« a po ní »Dějinami čes. literatury« Jar. Vlčkovými.

trii, jež si dává úkol na polo vědecký, mluví o exaktních poznatcích, zabývá se nervově pathologickými stavy a řeší svá themata methodou experimentálně psychologickou. Nemenší odvahou nazveme dnes Arbesův zajímavý pokus o řešení sociálního problému, naplněného horečným myšlenkovým kvasem, nevyhýbajícího se společenským utopiím a pokoušejícího se o formulování vnitřně scelených programů, zatím co domácí politika nevycházela takměř z mezí romantického vlastenčení a mimo deklamační pathos.

Průkopnický význam Arbesův vůči naší dnešní literární současnosti hledal bych tedy v oněch dvou zmíněných bodech především. Jednak v tom, že ji předcházel procítěním některých přesně moderních tužeb, zejména umělecké snahy: experimentovat s lidskou duší v románě a učinit ji předmětem exaktních analys, jednak svým překonáním úzkého staršího nacionalismu a postavením se na půdu problémů společensky sociálních. Dnes v tom ani v onom momentu nevidíme už časové novosti, naopak u nynější literární mládeže pozorujeme spíše zas reakci proti nim, ale jíti touto cestou v desetiletích, kdy se byl sotva utvořil kruh Lumírovců a všecko u nás, snad až na Nerudu, chystalo se vstoupit v novou éru romantiky, třebas byla zakuklována do přerozmanitých hesel jiných, znamenalo při nejmenším úplné osamotnění, pak v důsledcích přivodilo pro autora dlouholeté pomíjení, podceňování i vědomé umlčování, jež ze světa kritického, referentského a nakladatelského snadno mohlo se přenést v sféru čtenářskou i odběratelskou. Současně s tímto zřeknutím se vší táborovosti a officielnosti působily na ráz i povahu Arbesovy belletristické produkce ještě dva jiné důležité vlivy. Z nich jedním jest autorova věčná závislost na čtenářích a mimovolné, snad ani plně nepřiznané přizpůsobování se jejich vkusu i duševní potřebě, kdežto druhým je nám nucený chvat a nemožnost dokonalého domýšlení i uzrání nového. Arbes jest z autorů, jimž existenční situace diktovala neúnavnou psavost a zároveň ustavičný ohled na čtenářstvo. Bez čtenářstva a při eventuelním nedodržení určité pracovní kvantity byl u Arbesa vážně ohrožen život nejen literární, ale i fysický, rodinný.

V Arbesovi pořád se jaksi mísí a proliná trojí činitel, ač by se toto spojení různých prvků v jedné individualitě mohlo na první pohled zdát anachronismem: romantik, bojovník a realista. Kdybyste se o romantismu zmínili autorovi samému, možná, že by protestoval první a nechtěl by se k němu znát. Romantism Arbesův není také dán ani novellistickou látkou, ani jejím ideovým pojetím. Arbes jest romantikem v tom, že má obraznost neustále zaujatu neobyčej-

ností, že se vyznačuje silně elegickou citlivostí a konečně že rád, důvěrně i s užitím všemožných podrobností sdílí s obecenstvem bolest vlastního srdce. A to jsou přec znaky pravého romantika, jak se naň aspoň dnes opravdově díváme. Jmenované tři prvky tvoří ovšem jen část lidské i literární povahy autorovy, v níž zcela zřetelně rozpoznáme také příznačné vlastnosti i realisty i thesového zápasníka. Arbes pro své románové i povídkové náměty sáhá téměř výhradně do skutečného, současného života, historism nemiluje a nic mu není cizejší nad náboženskou mystické vznícení; jest pozorovatel velmi zvědavý i prohlédavý, třebas s pohledem poněkud krátkým a s obzorem trochu omezeným, má vlohu ostře vidět, dar kritické analysy i logického postupu jest u něho bohatě vyvinut a jeho belletristické děje jsou vždy opřeny o nejstřízlivější reálno: to vše činí z něho realistu. A při tom, jaký vystoupil svou první romanettovou prací na literární pole, tím zůstal stále: se zálibnou rozkoší kladl i hájil thése, byl zápasníkem a znak činorodé vůle projevil se u něho velmi výrazně. Výrazněji, než u kteréhokoli jiného ze současných českých spisovatelů.

Jedno je okamžitě nápadno na belletristických pracích Arbesových (a nenajdete toho snad u žádného druhého autora domácího, aspoň ne v té míře): očividné prostupování se živlu essayistického nebo memoirového s čistě belletristickým. U Arbesa to není dějově zajímavý, příběhově plynulý román či povídka Jiráskova, jež mu zajistila čestné místo v legii českých literátů. Arbes neklade — a hned to vycítíte — váhu na děj sám (ten také nebývá v jeho díle příběhově bohatý nebo pestrý episodicky, za to však dramaticky a po stránce scénické ano) jako spíše na myšlenkový podklad i na jádro ideové. Jakoby mu belletristická forma byla někde jen vhodným pozadím k zajímavému experimentu myšlenkovému a filosofickému. Problém, pokus o nový názor nebo o hlubší pojetí, rozběh za originelně motivovanou záhadou a touha po vědeckém řešení dříme skoro v každé jeho práci románové nebo romanettové. Autorův zpovídavý subjektivism (většinu svých dějů vypravuje spisovatel v prvé osobě) tuto essayistickou problemovost ještě sesiluje a vyvolává dojem, jakoby romanopisec líčil ve svých spisech postupně nadmíru zajímavou i složitou historii filosoficky založené, myslící moderní duše, kus po kuse, v jejím přirozeném vývoji a ve vnitřním uzrávání. Z toho pak logicky vyvodíme u Arbesa vše ostatní: popisy přírodní mají u něho málo místa, jímž jest v pravé míře plýtváno při passážích psychologicky i reflexivně deskriptivních, ne dost bohatý smysl

pro náladovost a malou nuancovanost stylovou. Arbes jest především pozorovatel a myslitel, malíř i umělec až v druhé řadě. Užívá každé příležitosti a kde kterého přípustného estetisačního prostředku (formy dopisové, dialogu, vzpomínky, vypravování, referátu), aby rozvinul určitý problém nebo osvětlil nějakou záhadu i během proudu dějového, po případě mimo něj a vedle něho. Jeho dialogy, jimiž jest literární dílo u něho hustě protkáno, podobají se někdy téměř učeným disputacím, ač jsou podány prostou, co nejjednodušší slovesnou formou.

Snad všech důležitějších společenských sfér se Arbes látkově dotekl: sociální, dělnické, velkoměstské, tovární, salonní, vesnické, umělecké, spisovatelské, žurnalistické, učitelské, úřednické atd. a v každé dovedl uplatnit moderní nazírání na ten či onen pracovní obor současného lidstva. Zdá se, že mu snad tu i tam o tuto jakousi propagandu názoru šlo skoro hlavně. Jakub Arbes svou belletrii luští hotovou spoustu nejaktuálnějších otázek národních i všelidských a luští je vždy přísně vědecky, s hlediska pokrokově zaníceného modernisty, cestou nejstřízlivějšího positivismu a s užitím bohatého materiálu vědeckého. Tady se také nejjasněji zrcadlí jeho zájem jako ideového zápasníka, jenž své dané thése snaží se zdůvodnit i obhájit co nejpodrobněji, mnohomluvně, někdy až rozvláčně. Způsob, jímž základní myšlenku i v méně rozměrných novellistických skladbách rozvádí, trpí místy polemickým rhetorismem a autor nebojí se sebe rozvleklejších partií traktátových, jen aby své théma, svůj názor, své stanovisko osvětlil do nejtenčích detailů. V apoštolující ochotě theoretického propagátora neostýchá se Arbes celá odborná pojednání, věcně opřená a faky podložená, zařadit do ústředního děje, z něhož by se snadno dala vyjmout jako řada samostatných obšírných brožur. Po stránce čistě umělecké tyto výmluvné traktáty působí sice trochu rušivě, poněvadž s vlastní povahou belletristicky tradovaných dějů souvisí zhusta jen velmi nepřímo, za to však myšlenkově každou Arbesovu práci obdivuhodně prohlubují a obohacují. Z Arbesových zbelletrisovaných úvah lze se spíše učit než čtenářsky se jimi bavit. Arbes není belletristou, jehož knihami možno pohodlně zahánět dlouhou chvíli nebo odpolední nudu, nad jeho belletrií nutno myslit, uvažovat i kombinovat. A v tom, že k uvažování i myšlení dávají podnět, že uvádějí do kombinací i ve spleť theorií, vidím také jeden silný a působivý znak Arbesa-novellisty. Jsou knihy v tak zvané krásné literatuře, nad nimiž nic nelze promyslit a které třebas chvilkově pobaví, rozruší, naladí, ale duchově zůstávají pro čtenáře mrtvy, ne-

oplodňují ideově a sotva kdy jsou s to, aby v nás probudily i rozezvučily skryté struny pravého lidství. Arbesovy knihy k nim nepatří. U nich nerozhoduje tak cit, nálada, jemně malířská passáž (pokud soucit, dojem a pod., dá nám další analysa) jako rozum, logika, myšlenka, problém. Proto nepřilnul k Arbesově knize čtenář povrchní ani zase náladový snílek a najde v ní pastvu opravdu labužnickou zadumaný myslitel, člověk zahleděný do hloubek, myslící i hledající. Arbes applikoval k nám, možno říci, experimentální methodu Zolovu.[1]

Arbes jest autorem rozsáhlých životních zkušeností, širokého rozhledu světového a obdivuhodných vědomostí, hotovou zásobárnou historicky kulturních dokumentů. Plné půlstoletí žil ve veřejném společenském kvasu i proň, a nesnadno se u něho divit, že reflexe, na vlastní děj snad jen přilepená, hraje v jeho díle tak význačnou roli. Sám přiznává častou neorganickou povahu svým reflexím (»... však dosti reflexí, nemajících s tím, co právě vypravujeme, takměř žádné nebo jen pranepatrné souvislosti,«[2]) ale obratem sáhne k nim zas a zase.

Arbes ve skutečnosti svým životem i literárním dílem jeví se nám jako muž-logik, nelekající se ani nejdrsnějších dissonanci, ku kterým byl ve svých meditacích důsledně dospěl a jako myslitel, jenž pojímá svět, jakým právě je a nad ničím se nebouře, vyslovuje své náhledy s neúprosností předsudků prostého karakteru. Znamená-li každé podlehnutí racionalismu a logice v umění nebezpečný sklon k tendenční šabloně, projevil se tento sklon u Arbesa poměrně v malé míře a kde se zdál nápadněji prorážet, byl hned zase vyvážen silou i originalitou autorovy myšlenky. Arbes nesnažil se dle starých estetických předpisů za každou cenu zachovat rovnováhu mezi živlem racionalistickým i pudovým, rovnováhu, která v umění jest znakem průměrné prostřednosti a jíž opravdový tvůrce nedá si nikdy svazovat ruce. Když se na jedné straně vážně tvrdí, že každé vysoké i původní umění znamená vždy nové i nové vyvalení se živlů pudových, vášní citů, affektů, instinktů nad stuhlou kůru racionelního a vítězství přírody nad kulturou, »lidské bestie nad civilisovaným automatem«, nebyl Arbes theorií zlákán ani tady, řídě se zásadou, že umění chce, aby v něm bylo pravidlem ne co jest kvantitativně nejčetnější, nýbrž co kvalitativně je největší, i kdyby to zabíralo jen několik málo procent v daných zjevech. Odtud dostává se nám také kliče k jasnému

---

[1] V letech sedmdesátých minulého století

[2] »Zborcené harfy tón« 152.

vysvětlení, proč autor romanett tolikrát oživil své belletristické dílo povahami skoro abnormními, na pohled výstředními, mimoprůměrnými, výjimečnými. Jako je individuum hybnou osou každého umění, jsouc nositelem jeho pokroku a jeho snahy po novém, lepším, dokonalejším, jsou také nejcennější práce Arbesovy zalidněny jednotlivci, nespokojenými s právem prostřednosti a jdoucími nad normál, po případě pod něj, ale nikdy v něm. Souvisí to ostatně už s experimentálností Arbesovou, jíž může nést jen jedinec, vybočující z hranic tuctovosti, nikoli uniformovaná massa.

II.

Karakteristické pro Arbesa jako belletristu jest, že téměř většina jeho romanett a románů má v předu m o t t a, jež nejen dávají vodítko k hlavní myšlence autorově, ale jsou výmluvna i pro spisovatelovy názory či záliby a obyčejně mívají přímý vztah ideový vzhledem k thematu. Než roztřídíme i vycitujeme jednotlivá záhlaví v belletristickém díle Arbesově, zastavme se u jeho mott.

»Nevěřím v pohádky i historky a duchům, jež vy vídáte, se vysměju,« praví motto k »Ď á b l u n a s k ř i p c i«, jenž jest opravdu také vtělenou ironií na jakoukoli nadpřirozenost, mimoreelnost a blouznění spirituálné.

Odkud Arbes svá motta vybírá? Jednak je čerpá z vlastních názorů i ze své životní filosofie, jednak užívá k nim citátů z národních přísloví či pořekadel, a jednak je vyjímá ze světových autorů, jemu osobně zvláště milých. Někdy jest u něho motto zastupováno subjektivně životopisným úvodem, málo kde stručným nebo skoupým.

Různé a k látce těsně přiléhavé motto čteme u »V y m í r a j í c í h o h ř b i t o v a«: »Budem, nebudem, světa nepřebudem« a látkově výstižným mottem je opatřena také »E t h i o p s k á l i l i e«, k níž cituje autor úryvky z Lermontova, velmi vhodně volené:

»Nám v úděl dostaly se v dětství chvíle
poklesky otců — —
My k hrobu spějem bez štěstí a beze slávy . . .
A prach náš —
potomek pohrdlivým zneucti veršíkem . . .«

Ze starých sentencí indických vzato jest motto pro »S i v o o k é h o d é m o n a«, z něhož už samo o sobě podává jakýsi myšlenkový výtah: »Božství stvořilo na tomto světě mnoho drahokamů, leč nejvzácnější drahokam je žena. Kde není ženy, nemůže být štěstí . . Žena přináší hoře, nechť miluje nebo nenávidí. Málo jest věcí, jež

by žena nevykonala. Co jest v jejím srdci skryto, nepřijde jí na jazyk, co má na jazyku, nevysloví, a co koná, o tom nehlesne. Podivná, přepodivná to bytost, již božství v ženě stvořilo!« Zajímavý příspěvek k světovému názoru spisovatelovu máme v mottu k »Zázračné madonně«: »Koře se kráse a blouzně o harmonii i dokonalosti, odsuzuješ vše, co svíjí se v prachu, přirozené slabosti a nedokonalosti... Nuže, miluj krásu a škaredost nenáviď; sílu oslavuj, slabost haň a tup! Reky, kteří pro ideu raději slavně umírali, nežli by byli pro ni skrytě trpěli a namáhavě pracovali, oslavuj epopejí, románem i tragedií, a buď jist, že všichni, kdo vyučili se poesii ve školách z knih a v životě s jeviště, budou ti vděčně tleskati, že's tak vzorně pochopil tradicionelní předsudky — ale o harmonii světa se nezmiňuj!«

Náboženského i mravního creda autorova dotýká se motto »Ukřižované«, utvořené a stylisované dle Alfreda de Musset:

»Ó Kriste! Nejsem z těch, již krokem třesoucím
plíží se v zádumčivé chrámy k modlitbě;
ni z těch, již putujíce ku Kalvarii
skroušeně líbají tvé nohy krvavé;
Nevěřím, Kriste, v svaté slovo tvé;
přišelť jsem pozdě v přestárlý ten svět ...
— — — — — — — — —
Duch časů minulých, po troskách lásky bloudě,
u věčnou noc srazí tvé zvrhlé anděly!
Golgoty hřeby, Kriste, sotva udrží tě.
Pod božským tělem tvým je půda podryta.
Tvá sláva, Kriste, hyne! Božské tělo tvé
na ebenových křížích v prach se rozpadá ...«

Sociální ráz má motto u »Kandidátů existence«, skládajíc se ze dvou citátů o témž thematě: »Vlastnictví je krádež« (Proudhom, socialista) a »Člověk jest rád, má-li aspoň něco, byť to byla i ještěrka« (Juvenal, satirik). Dvěma verši ze Shakespearova Hamleta určeno je také motto »Newtonova mozku«:

»Jsouť věci na nebi i na zemi,
o kterých moudrost naše nemá zdání« (Hamlet) a

»Ba, přisámbůh, nedal bych tomu víry bez živého, jistého svědectví svých vlastních očí« (Horácio). A podobného obsahu i tónu jsou všecka ostatní Arbesova motta, jež nikde nebyla volena bez ideové intence, a vždy jsou typická buď pro to ono dílo autorovo nebo pro autora samého.

(Pokračování.)

Carmen Sylva.

Napsal Dr. Jan Krejčí.

(Dokončení.)

Že však zmíněný rys základní básnířku vyplňuje úplně a zcela, toho důkazem nejvýmluvnějším jest báseň Sappho.[1] Carmen Sylva odvažuje se tu na motiv, který skvělým způsobem zbásnil, jak známo, Grillparzer, a způsob, jakým jej pojímá ona, jest pro její poesii velmi charakteristický. Carmen Sylva podjala se motivu toho z hněvu na Grillparzera. Jest toho mínění, že na tak silnou povahu, jakou byla Sappho, musí působiti také mocnější a ušlechtilejší vášeň, čehož prý u Grillparzera není. Místo, aby z ní byl vytvořil něco vysoce šlechetného, duševní postavu ženy bojující a trpící, domníval se prý míti právo k tomu, aby ji učinil — všední! Aby se Sappho vrhla do moře jen pro milostné dobrodružství, to zdálo se Carmen Sylvě nehodným. Přirozenější a poetičtější dle jejího mínění jest — obětovati se svému dítěti. I obměnila látku podle vůdčí myšlenky této. Sapphina dcera Lais od prvního spatření miluje Memnona, muže, jejž milovala její matka, a na něhož nemůže zapomenouti doposud. Když pak Memnona, znovu jej naleznuvši, chce učiniti svým chotěm, upadne Lais v smrtelnou chorobu, jíž podlehne. A tu — odumře Sapphina láska k Memnonovi; rozhodne se, že zemře. Uzavře se až do večera s mrtvým dítětem, pak se odebéře k moři, o skalisko roztříští lyru svou a vrhne ji do vlnícího se moře. Marně k ní volá Memnon, spatřiv ji ve svitu měsíčním. Sappho jej odmítá: Nás navždy dělí stín dřímajícího dítěte, jež zemříti musilo z lásky k Memnonovi.

Pojetí takové není u Carmen Sylvy honbou za originálností; tkví docela v jejím základním názoru. Čím opravdověji se však projevuje její dobrota a něha mateřská, tím skrovnějším, nepatrnějším jeví se její smysl umělecký. Nemá pochopení pro sílu demonické vášně, nemá smyslu pro tragiku srdce, krvácejícího z ran odmítnutí, zklamání a opuštěnosti. Sappho, jíž ani sláva básnická nebyla tak drahou,

---

1 Ve sbírce Stürme.

jakou by bývala toužená láska, a která z bolesti nad tím slavný život odmítne — tato žena pro Carmen Sylvu není ženou ani bojující ani trpící! Snad by to, co jí při pojetí motivu tanulo na mysli, u básníka větší potence bylo vyvrcholilo v silný, vzrušující konflikt: u Carmen Sylvy se zvrhlo a kleslo málem na pouhou comédie larmoyante. Mimoděk při tom vzpomeneme filistrovského názoru, jaký projevil proslulý učenec du Bois-Reymond o Gretchen v Goethově Faustu.

Avšak básnířka svému názoru hledí dáti i jistý podklad filosofický. Takový alespoň význam zdá se mi míti báseň Jehovah.[1] Jest to motiv o Ahasverovi, věčném Židu, tak často básnicky zpracovaný. A také ten pojímá Carmen Sylva způsobem vlastním, a vzhledem k názoru, o který jde, důsledným. Ahasver hledá boha, bloudě světem. U Nilu ho hledá, nenajde ho; na vysoký sloup v Indii nad hájem palmovým vystoupí, a neuzří ho. Jej samého pokládají za boha, ale nic, nic ho nezvěstuje; osení roste a padá, lidé mrou a lidé noví jsou tak zpozdilí a špatní, jako ti staří, obklopují jej a zbožně zevlují, divů žádají a svatým jej zovou. Vrhl se v boj, i tam se zklamal; pak zbraň s lyrou zaměnil, zbožně naslouchali zpěvům jeho, on však boha nepoznal. Žena nebeské krásy k němu praví: V lásce hledej jej! I spočinul na měkkém lůžku nádherném, ta koruna krásy jemu náležela, dychtivými doušky ssál z rozkoší, bez ustání, avšak našel jenom lásky stín, jen požitek, který ho nikdy neukojil; i zvolá: není boha, ani lásky! Pak ho hledá v bohatství, ve zlatě, do nového světa se vydá, doufá, že jej najde v umění, vše marně. Až jednou z večera toto uzří: před teplým přítmím chrámu, jímž se chví široký zlatý paprslek, mladou krásnou ženu spatří, ana sedí pohroužena ve hluboké štěstí. Její obličej andělský k chlapci se sklání, který ručky po ní vztahuje, aby pohladil prs, jejž mu něžné prsty podávají; okem v oko hledí na se matka s dítětem v blaženém opojení a zapomnění, a něha z nevinného děcka přecházela na panenskou matku a zase zpět... Ahasver to spatří, a tu teprve cítí svou nicotu. I uchýlí se hluboko do Alp; horké slzy lily se mu z očí a svíjel se jak v neslýchaných bolestech. A zavál teplý vítr, plný vůně, a přinesl jemně opeřené seménko, jež vložil v kalich květiny; včelky, motýlové vlékli sémě s květiny na květinu, mravenci chvátali k veselému spojení, ptáčata něžně ve dvou hovořila, srnka přiběhla z lesa s mláďaty, z listí vyrůstaly malé buky, květinky otvíraly kalíšky své docela a do nich sémě jiných se kladla; a celou tou opojenou, láskou

1 R. 1882.

teplou nádherou jarní zavzněly mladistvé kroky, zvonivý smích a šepotání dvé milujících ... Vše to vidí Ahasver, i vzchopí se, jeho tvář září nadpozemským leskem, poklekne, ruce rozepne a hlasitě zvolá: Můj bože! můj bože! Na celé zemi jsem tě hledal, hledal jsem tě obětí i strádáním, hříchem i vtipem marným. Všechno utrpení jsem vytrpěl, všeho bolu jsem okusil. Dobro jsem miloval, dobru jsem sloužil, také v pobloužení. V poušti, v bouři sněhové i vlnách mořských boha jsem hledal, hledal jsem ho ve vlastních prsou. Bolest byla mým kalichem, pochybnost mým pokrmem, temnota mým dnem. Ale nyní oči moje prohlédají: v d ě n í jest bůh, im Werden, da ist Gott! Bůh jest dění! Buď veleben, Jehovah! — I klesne ve vonné květiny, jako haluz, kterou vítr střásl, a zemře.

Tím způsobem — ani tuto ne příliš uměleckým — Carmen Sylva svůj názor podpírá průhlednou filosofií. Stručně vyjádřeno: žena matka jest jí podmínkou a podstatou žití. Odtud její velká úcta k ženě. Tím také opakování jednoho a téhož motivu může se jeviti ve světle jiném; není to mateřská přemrštěnost, upřílišenost, její bolest nechce býti obvyklou plačtivostí a radost její má míti podklad hlubší než bývá. Lze říci, že při pojímání ženy a mateřství tanulo asi Carmen Sylvě na mysli cosi z toho, co velcí umělci pokusili se vložiti v tichý úsměv, krásně výmluvný pohled a v bolest Madonny. Jenom že její umění samo — k těm umělcům pouze vzhlíží. Sama n e m á schopnosti a síly, aby způsobem v pravdě uměleckým vystihla, co s takovou vroucností cítí.

Pochopitelným toho důsledkem jest, jestliže žena v dílech Carmen Sylvy nevystupuje jako žena plná energie a hrdé síly, nýbrž jako bytost velice p a s s i v n í. Většinou tomu tak jest. Passivnost zpravidla bývá jen velkou slabostí; avšak u Carmen Sylvy jsou postavy ženské především přeplněny citem; plnost citu v nich udusí veškeren vznět síly a každé vzepjetí energie. A shrnuje se, vyvrcholuje jejich citovost opět v momentu t é m ž, v mateřství. Tak v menším románě Es klopft:[1] Leonie marně touží státi se matkou. Když pak její choť vzplane vášní k ženě jiné — ona s resignací ustoupí; neboť n a s e b e béře všechnu vinu rodinného rozkolu; přiznává muži právo, aby tak jednal, protože sama neposkytla mu toho, co má právo čekati.

1 R. 1887. Romány Astra (1886), Aus zwei Welten (1887), Feldpost a novelly In der Irre (1888) vydala Carmen Sylva společně s Luise Kremnitzovou pod pseudonymem Dito und Idem. První dvě knihy jsou psány ve formě listu a jsou skutečnou výměnou mezi oběma. Dito jest pseudonym Carmen Sylvy.

Dokonce, když najde toho u ženy, pro kterou ji opustil, odpustí mu a s osudem svým se smíří. — V románě Astra podá žena ruku muži, jehož nemiluje, a po jehož boku při svém mládí a své krásе musí živořiti vedle nesympatických, tupých a obmezených lidí, jen aby zabránila hrozícímu neštěstí, jehož se obává pro rodinný mír své sestry, jejíž muž k ní, Astře, pojal šílenou náklonnost. Její passivnost povznáší se až k obětavosti, a marně: sama své zdraví podryje a sestra její, stejně passivní, na konec přece musí prohlédnouti, že se zklamala. — V románě Deficit mladý Tom stane se žhářem, smilníkem, jest vší neřesti vůbec schopen, a přivádí v záhubu celé své okolí — a jest v tom podporován přílišnou láskou své matky, která se snaží vše utajiti před jeho nevlastním otcem. Přiléhá k těmto pracím román Auszwei Welten: vědomí rodinného štěstí vymůže usmíření, takové, jež se zdálo nesmířitelným: otec na smrtelném loži odpustí zeti, zvěděv, že dcera stala se matkou, a také báseň Die Hexe (1882), jejíž ideou jest, že čistota vítězí nad vášní a démonem, že však to zaplatí životem.

Hledáme-li po tom všem, co uvedeno, které jsou další význačné rysy poesie Carmen Sylvy — nenajdeme žádných. Že z jejího rysu základního vzešla literární činnost její veškerá, již bylo vytčeno, a i to nám připomíná znova. V pohádce Pelesch im Dienst (ein sehr langes Märchen, 1888), připomínající poněkud Leidens Erdengang, znova se nám o tom dostává dokladů. Víla touhy (Dor), jíž resignovaně pravila: »Já již nemám touhy žádné«, vzbudí v ní přece touhu novou: touhu po písni, kterou básnířka apostrofuje s naivním romantismem, při němž se stěží ubráníme dojmu upřílišenosti a nadsázky.[1] Písně však samy, nechť jsou pouhou lyrikou či ballady a romance, daleko zůstávají za jejím pathetickým zanícením. Ani cyklus Mein Rhein (1885), ani knihy lyriky Heimat,

1 Takto se básnířka rozplývá: Z hlubiny vystoupila píseň. Byla nadpozemsky krásná, dětských očí, jež na mě hleděly jako pohádka naivnosti a čistoty, tak modré jako kalich hořce, tak hluboké jako nebe večerní, na němž zvolna se vynořují neznámé světy, které jen tušíme, nikdy však nesmíme spatřiti. Vlas pozvolna vlnil se kol její postavy, který se při každém dechu pohyboval jako žitné pole za jarního vánku. Rty otevíraly se k nesněnému zpěvu a růžové, lehce zpět zahnuté prsty tak tichounce lnuly strunami jak harfa Aeolova. Bez dechu jsem stála. Tu začala se pomalu vzdalovat a ani nevědouc, co činím, šla jsem za ní bez ustání. Bylo mi, jako bych byla volána zpět, ale neslyšela jsem; spěchala jsem za písní, jak bych křídla měla. Vstoupila jsem na nepřehledné moře a kráčela, po vlnách, šla jsem po vysoké půdě, z níž kol mne vyšlehovaly plameny, pak jsem běžela po tekutém zlatě

Meerlieder, Handwerkerlieder (1891) nemají významu projevu individuality vskutku básnické, přes dobrou vůli, upřímný zájem vlastenecký i ohlas citu sociálního (v Handwerkerlieder). Nesou se někdy sice lehkým rythmem, jsou někdy zpěvny (některé z nich byly i v hudbu uvedeny), avšak nevynikají individuálností a svérázností, ani dokonalou formou; jsou střízlivé, zápolí o příhodný obraz i výraz, klesají až v triviálnost a bylo by lze uvésti doklady pouhého rýmování bez myšlenky, pointy a hlubších postřehů. V dějinách německé lyriky nikdy nebudou zaujímati místo zvláštní.

Několik však poznámek jest nutno ještě připojiti.

Carmen Sylva jeví také snahy zbásniti motivy silné. O tom svědčí partie ve zmíněném románě Deficit, zejména však báseň prosou Ein Gebet (1883). Lidská zloba a smrtelné záští v ní triumfuje: Bertholda v noci se vplíží do chrámu a vloží do ciboria hostii, prosáklou jedem, aby z rána kněz, její bratr, podal ji její úhlavní nepřítelkyni Editě, která bývala jeho milenkou, když ona stala se ženou toho, jehož žádostiva byla Bertholda. Nedovedla však básnířka z motivu vytvořiti dílo dramaticky působivé síly, psychologicky zdůvodněné a umělecky budované. Toho básnířka nedovede ani tam, kde zdá se činiti pokus čeliti passivnosti ženy hrdinstvím a odvahou, jako v knize dramat Frauenmuth (1892). Celé to hrdinství tkví opět v témže základě, jako passivnost, ale projevuje se s tak nebohou slabostí uměleckou, že označení, při němž básnířce tanul na mysli jakýsi cyklus,[1] vzbuzuje až útrpnost. Takové umělecké bláhovosti jako Marioara nebo Daniels Witwen nebo Verfalltag nikdy neměly být tištěny.

Přesvědčuje nás však o seriosnosti básnířčiny literární činnosti, jestliže najdeme v ní projevy o důležitých otázkách, z nichž nelze sice stopovati její určitý názor na život, ale které aspoň nutí k přemýšlení. Hojně názorů filosofických obsahuje kniha Weltweisheit (z cyklu Meine Ruh). Prostými, nenápadnými verši dotýká se tu Carmen Sylva otázek nejrůznějších, někdy s ironií, ne prudkou, ale jemnou a taktní.

a necítila jsem to a nevěděla, že jsem se blížila k jícnu země; neboť země jest jenom písní ve věčném zpěvu sfér. Stála jsem za ní, za tím zjevem nebeským — vždyť vy nevíte, čím jest pro básníka píseň! Za tu dá všechny statky světa. A vezpívala se mi do hlavy a do srdce a jásavá blaženost mne naplnila. — Podobně v románě Deficit (apostrofa Llewellynova).

1 Obsahuje: Ullranda (Trauerspiel in einem Act), Marioara (Drama in drei Aufzügen), Am Verfalltag (Drama in einem Act), Dämmerung (ein Dialog), Loïse (dramatische Dichtung in einem Act), Herrn Daniels Witwen (Schwank in einem Act).

Uvažuje o lásce k vlasti, která jest prý pláštěm, jenž má mnoho loket v objemu — aby se pod ním schovaly hrby a hadry a obnaženiny. Poukazuje na lidskou marnivost a ješitnost, jichž trvání veškeré jest jenom z plynu. Vtipně dotýká se slabostí lidského srdce: Das Herz? — das ist ein Eselchen, es hat zwei lange Ohren — ein eigensinnig störrig Ding — zum Lastthier auserkoren, že svůj kříž věčně nosí a se chvěje a příliš rychle běží, ale mnoho unese, a wenn's am allerdümmsten ist, hat's eine grosse Liebe. Ani láska sama neujde mírnému šlehu básnířčinu: ji vzněcuje jen krása ženy a síla muže, s dary však duševními pranic nemají co činit šípy Amorovy. Básnířka chce kráčeti s dobou a naráží při tom na svůj rod,[1] v němž ona přece jest výjimkou: jak prý by bylo možno, aby ona mohla něco vykonati, aby měla nějakou schopnost, aby lidsky cítila, aby měla starosti, milovala pravdu anebo dokonce básnila: »Ich bin ja eine Prinzessin!« A taková jest zrozena jenom k úsměvu, k uhlazeným řečem, k blahosklonnosti a nádheře. »Drum sollt von mir kein Wort Ihr lesen. — Erst wenn befreit mich zeitig Sterben, — dann sprecht: »Fast wär sie Mensch gewesen! Wie Schade! sie war Prinzessin.«

Otázky patriotismu dotýká se i v románě »Feldpost«: Co jest patriotismus? Tak, jak svět zbudován jest, jest on tak nutný, jako náboženství, která také přizpůsobena jsou různým krajům, mezi sebou se pohicují, své věřící však všemi bouřemi provedou. — O bohu takto se uvažuje (v knize téže): Jestliže si lidé dovedou mysliti něco tak velikého jako dóm, aby se v něm modlili, jak teprve asi veliká jest ta bytost, ke které se obracejí, je-li tu. Ovšem, tento myšlený a tušený přítel nezmění se nikdy. Jak však, vládne-li osudy našimi přímo, zasahuje v náš život samovolně? Pak by byl bez milosrdenství a bez soucitu, tak že by nebylo již možno k němu se obrátiti. Žádný otec by svých dítek takovou tvrdostí nenavštívil. Ó nikoli! nikoli! Musí býti nezměnitelné zákony, jimž člověk propadá. Ve světě, tak jak jest, byl by osobní bůh molochem, hrozným bohem. Raději chci býti nezměnitelnými zákony rozšlapána, než neochvějným bohem, k němuž se modlím nadarmo, protože mne nemůže vyslyšeti — názor ostatně, v němž je dost těžko se vyznat. — Básnířka je přítelkyní míru. Neschvaluje zejména bojů německo-francouzských[2] odkazujíc k tomu, že jest potřebí po-

[1] Při závěru pojednání se dovídám, že Carmen Sylva vydala právě první díl svých memoirů Mein Penatenwinkel (1908).

[2] Pro národ francouzský chová vůbec vřelé sympatie. S velkým zájmem přeložila Pierra Lotiho román Pêchuer d'Islande (1887). Dostalo se jí také pocty od francouzské akademie. To však asi má význam jen zdvořilostní.

znati se kulturně a nestavěti vlastní slávu národní nad mrtvolami svých synů. Nejpřiměřenější jí samé jest však ta filosofie života, která se prohlašuje ve »Zwei Welten«: Pomni, že polovina štěstí spočívá v trpělivosti a druhá v nesobeckosti. Ne v bouřlivé žádosti a nepřetržitém chtění vyššího a většího; ne v krocení a podrobování se osudu, ale v tichém snášení a zapírání sebe sama — táž passivnost tedy, o níž bylo vyloženo svrchu.

Celkem však marně bychom v jejích aforistických projevech hledali tolik hloubky, přesvědčivosti a životnosti, jako na příklad u paní Ebnerové z Eschenbachu. Zejména kniha myšlenek Vom Amboss (1890) působí dojmem velmi smíšeným. Vždyť v ní vedle závažných myšlenek o životě, štěstí, osudu, pravdě, umění a jiných problemech dočteme se i takovéto banálnosti: »Heirate keine Frau mit herabhängenden Mundwinkeln, und wäre auch das Mündchen wie eine Kirsche; du wirst die Frucht bitter finden.«

Jedna věc však zejména dokazuje seriosnost činnosti C. Sylvy: její láska k lidu a k svému království. A také toto nalézá ohlasu v jejím díle literárním. Nezapomněla při tom na svou otčinu: cyklus básní Mein Rhein, Heimat, Handwerkerlieder i epos Hammerstein (z doby něm. středověku) o tom vydávají svědectví. Avšak země, do níž mimo nadání byla povolána k těžkým pracím, stala se jí vlastí novou, a hrdě hlásá, že to její království jest jí pýchou a radostí. Literárně osvědčila to předně tím, že poesii rumunskou tlumočila německy, stávajíc se sprostředkovatelkou poesie rumunské v Němcích. Za to jí přísluší opravdový dík. Poesie rumunská jest celkem terra incognita a tomu překlady Carmen Sylvy aspoň poněkud odpomáhají. Jsou obsaženy v Rumänische Dichtungen (1880). Básně ty vycházely zprvu v časopisech Gegenwart (pod pseud. C. Wedi) a v Magazin für die Literatur des Auslandes. Jest to výběr z básníků lyrickoepických, plných smutku a tesknoty, ale také dramatické síly. Tak se nám činí přístupným Vasile Alessandri, lyrik národní svéráznosti, Eminescu, básník pessimismu, Bolintineanu, který pověsti lidové zpracoval v balladách a romancích, Negruzzi, Scherbonescu. Mile působí, když básnířka knihu tu věnuje své domovině vlastní, úvodními verši pěkně naznačujíc ráz poesie samé.

Dalším ovocem těchto snah Carmen Sylvy jsou její vlastní básně, které vyrostly přímo z půdy rumunské a mají základ v nové vlasti. Jsou obsaženy v knize Aus Carmen Sylvas Königreich. První díl má název Pelesch Märchen, druhý Durch

die Jahrhunderte (1887). Jest to dílem reprodukce lidových ballad rumunských, dílem vylíčení historických tradic. K nejlepším z nich náleží dle vlastního úsudku básnířčina Mioritza, jež poskytla látku k opernímu libretu, jednu pak balladu zpracovala básnířka v drama Meister Manole (1892), umělecky však nemožné. K tomu se druží její překlad písní lidových, jež sebrala Helena Vacaresco (Der Rhapsode der Dimbovitza)

Carmen Sylva však svou opravdovou lásku k zemi dokazuje také skutkem. Poměr její k lidu jest zjevem řídkým a naopak lid k ní lne s nelíčenou úctou. Řadě ústavů a spolků dobročinných stojí v čele, nevyhýbala se ani nebezpeči válečnému, a není holou frásí, jak poměr svůj k lidu pojímá v básni Die Landesmutter (v Meine Ruh): Ob reich, ob elend, ob gut, ob böse — ob hochgeboren, der Sünde Raub — dein sind sie alle! — verzeih! — erlöse! —

Literární činnost Carmen Sylvy jest projevem ne básnického umění, ale ušlechtilé snahy; ušlechtilost ta vyznačuje také její povahu a skutky.

Jak vznikl Nový Zákon?

Podává Dr. J. Stěhule.

(Pokračování.)

XV. *I. list apoštola Petra.*

Obsah: majíce naději vzkříšení, máme vésti svatý život, bez neřestí a v činorodé lásce k bližnímu — což blíže rozvedeno. Chce povzbudit vůči pronásledování, heresií se nezabývá. Je mistrný kus duchovní řeči, ani učené, ani triviální. — V listu nic neupomíná na Petra, spíš na Pavla. Sloh má ještě míň hebraismů než Pavlův (Petr dle tradice samé mezi Řeky užíval tlumače![1]). Jsou ideové stopy Petrovy (víc než Ž. nebo Past.!): Pojetí Krista (smrtí svou nás vykoupil), víra a znovuzrození. Též Pavlovy formule. Často i místa z Pavlových epištol, což ne náhoda, ale možné u žáka Pavlova. Psal-li jej Petr dříve než Pavel své listy, t. j. 53—54, je nepochopitelná kontroversa, která mezi nimi vznikla, neb Petr chtěl totéž, co Pavel, a tento má vše od Petra. Psal-li Petr až po Pavlovi (as 64.), tu je Petr učenník Pavlův a neměl nic svého. V listu, ač užívá theologických formulí Pavlových, n e j s o u o h l a s y e v a n g e l i í; to by očitý svědek nebyl zapomněl zužitkovat. Zde se o Kristu reflektuje, ale nevypravuje. Tradice se nedá držeti, ani v modifikaci Zahnově, Spittově, Sodenově, že známý Petrův, Silvanus, o němž list 5_{12} se zmiňuje, psal tento list v duchu apoštolově, třeba i po smrti jeho. Poměry v listu líčené jsou odleskem značně pozdější doby než 50—67. Je intimně obeznámen s Pavlovými listy. Úřad presbytérský líčen již jako výnosný. Napsán a s k o l 100., neb již zase Polykarp, Papias a I. Clem. jej znají. Dříve také ne, neboť předpokládá periodu systematického pronásledování, jež počala až za Domitiána, ne pouhá tupení a nesnadňování doby prvé. Spisovatel o pronásledování se nezmiňuje pouze, poněvadž píše pod jménem Petrovým. Dle Jülichera psal jej římský křesťan (ohlasy Ř.), aneb maloasijský (adresa: 5 provincií M. A.). Proč masku Petra? Šlo mu o útěchu při pronásledo-

[1] De facto mezi Helény neapoštoloval.

vání. Tu se hodili jen Petr a Pavel (sami mučeni); volil Petra, neb se bál, že Pavla nedovedl by napodobit. Poněvadž Petr neuměl řecky, dal mu za tlumočníka Silvana 5_{12}. Dle Harnacka původně to nebyl list, až teprve, když psán II. Pt., předělán spisek ten na list. — Dle Tübinské školy někdo pozdější v zájmu jednoty chtěl dosvědčit shodu idejí Petrových a Pavlových; píše sborům, jež Pavel založil a dosvědčuje, že jejich křesťanství je pravé.

XVI. *List apoštola Jakuba.*

Pojednává o určitých otázkách křesťanského života; hlavně dokazuje, že víra bez skutků je mrtvá. Dává pravidla pro křesťanský život; brojí proti sesvětštění v církvi. Jednotlivá místa spojena jsou mechanickou asociací, bez koncepce, odtud myšlenkové skoky. Adresa, jež zní: »12cteru pokolení v rozptýlení«, neznamená diasporu židovskou, je to obraz; 12 pokolení je lid boží, je to provolání celému křesťanstvu. Za pisatele označen Jakub, bratr Páně (ne apoštol Jakub, syn Zebedeův, a ne apoštol Jakub, syn Alfeův), ale jeho autorství je nemyslitelno. 1.) List psán je dobrou řečtinou, jež byla mateřskou řečí autora, Jakub nemohl si získat takové její znalosti, list není však překladem z aramejštiny. 2.) Pro autora závaznost Mojžíšova zákona není již vůbec otázkou — Jakub ale byl tu přísnější než Petr. List těží tu už z vítězství Pavlova. 3.) 2_{14}—$_{26}$ (člověk není ospravedlněn jen věrou bez skutků) je odvislá od Ř. 3_{28}. Před vystoupením Pavlovým nedá se mysliti řešení otázky o víře a skutcích, jako podmínkách ospravedlnění. Kdyby však list býval psán již v boji proti Pavlovi, nemohl mlčet o zachovávání zákona a mluvit jen o nutnosti dobrých skutků. Autor Pavlově thesi neporozuměl. Víra u Jakuba je »uznávati za pravé«, u Pavla je podrobení se vůli boží, jež chce našemu spasení skrze Ježíše Krista, a je spojení s Kristem. Skutky u Pavla je zachovávání zákona Mojžíšova, u Jakuba jsou to plody víry, jež Pavlovi rozumějí se samy sebou; víra bez skutků zůstávající nebyla by prostě víra. Autor vlastně s Pavlem souhlasí, nekaceřuje jej, ale jde mu o korektní výklad jeho slov, aby se za ně nekryli zahaleči. Proti nim 2_{20} se obrací, ne proti Pavlovi. — Kdyby byl list psal Jakub, byl by to neloyální boj proti Pavlovi: podkládání (že zavrhuje dobré skutky) a zamlčování (že Pavel myslí jen na Mojžíšův zákon). — Toto nepochopování Pavlových obratů ovládá celou pozdější církev: když už o panství zákona Mojžíšova se nevědělo, myslilo se při skutcích zákona na mravní skutky a bylo nepochopitelno, jak věřící mohl by

jich nedbati. — List napsán mezi 125—150; těží už z bohaté literatury (Starozákonní apokryfy, listy Pavlovy, Ž., Apk., I. Pt., Evangelia, I. Clem.). Doba je jako ve spise: Pastýř Hermův:[1] pokleslý stav obcí (sesvětštění). Theologie: obraz Ježíšův jako Mesiáše vybledl úplně. Kristus je jen očekávaný soudce světa. Víra je ½ věda, ½ poslušnost. Zbožnost nemá konkretních rysů apoštolské doby, zbyly pouze všeobecné rysy a jde o církev. Je to helenistický moralismus, je to nejmíň křesťanská kniha N. Z., odtud odpor Lutherův proti ní. — Že list nebojuje proti heresii, ač v té době byla již gnosis, je, že účel spisu je jiný. — Spisovatel pocházel asi ze staré helenské rodiny křesťanské, byl vzdělán helensky. V literatuře znám je spis až circa 200.

Hypothesy interpolační (Spitta a Harnack): materiál je vzat z předkřesťanského židovského spisu(ů), jemuž tak křesťanský ctitel jeho zjednal přístup do N. Z. — Jülicher: spis nedělá dojmu kompilace, ale prvního vyplynutí z duše.

XVII. *List ap. Judy.*

Ve v. 1. mluví se o Judovi, bratru Jakoba. Není to ap. Juda, syn Jakobův, nýbrž bratr Jakobův, bratra Ježíšova. — List varuje před nepravými křesťany: dle toho, co o nich vypravuje (štěpení lidí na pneumatiky a psychiky, snižováni St. z. zjevení), jsou to gnostikové. List tedy psán až v 2. stol. a to před 180, kdy již o něm jsou zprávy. Na 2. stol. ukazuje také katolické nazírání na víru (nejsvětější víra je objektivní orthodoxní vyznání v. 3, 20). Používání apokryfů ukazuje na původ egyptský. List je patrně z kruhů, v nichž uchovala se památka Jakoba, bratra Ježíšova, jemu ale autor neodvážil se list podložit a tedy spokojil se s členem rodiny.

XVIII. — *II. list ap. Petra.*

Je psán, aby oživil důvěru ve slíbené příští Kristovo. Úpadek mravní dokonalosti v církvi je zajisté jen odtud, že ochabuje naděje v parusii. O parusii učí souhlasně všichni apoštolé. (Odtud hypothesa, že list psán, aby ukázal Petra jako stoupence Pavlova.) Varuje před heretiky, kteří víru v parusii podlamují. — Původ: II. Pt. nepochází od autora I. Pt, liší se slovně i ideově, byť v obou jednalo se o parusii. V I. vše zakládá se na naději, v II. vše na poznání. Jest

[1] Ve spisu tom líčí se zjevení řím. křesťana Hermy. Zjevuje mu je anděl v podobě pastýře (odtud pastýř Hermův). Napomíná k pokání. První třetina 2. stol.

tedy fikcí, odvolává-li se v 3_1 autor na list I., jejž jim psal. (Je tím míněn I. Pt. a zbytečno je konstruovat třetí nějaký ztracený list. — I. i II. jednají o parusii.) Není-li I. Pt. od Petra, tím méně II. — 2. kap. je vůbec parafrásí Jud. 3—18; ve sporu o prioritu jich vše mluví pro prioritu Jud.[1] Autor je vůbec nesamostatný a neví si rady, ač vystupuje s velikými nároky. Čerpal z listů Pavlových, z evgí (Mt. 17), jsou v něm ohlasy z I. Cl., Josefa, Filona, téměř jisto i z pseudepigrafů jako Apk. Petrovy.[2] Z toho se soudí, že je egyptského neb palestinského původu, jako Apk. Petrova. — Je tu už stará katol. církev se svými 3 autoritami: Proroci St. Zákona, Pán, apoštolé. 1_{19}—2_{21}. Listy Pavlovy jsou už sebrány v corpus a mají autoritu jako ostatní písma 3_{16}. List psán je v boji s gnosí — osvojuje si i její hlavní vadu: vysoce cení poznání (kde I. Pt. naději, zde poznání). Místo jako: »božského přirození účastni, zbaveni jsme pokušení tohoto světa«, ukazuje na helenistickou theologii a ta zase na církevní theologii pozdější doby. Na pozdní dobu též ukazuje důsledná fikce, s jakou všude vystupuje jako apoštol. Psal v době, kdy už bylo třeba apoštolské autority pro závaznou autoritu ve věcech víry, ale kdy právě proto publikum si nedalo vše pod apoštolskou etiketou líbiti; nestačila jen korektnost obsahu. Je to umělý produkt, není ta naivnost a samorostlost jako v Jak., Jud., I. Pt. Je nejmladší součástí N. Z. a nejméně hodí se do kanonu.

XIX. — *I. list Janův.*

Nemá logické struktury, je psán dle volného proudu myšlenek jako manifest celému křesťanstvu a bojuje proti antinomistickému gnosticismu.[3] Obhajuje se pravá gnose, t. j. orthodoxie. Pravá gnose je v pravé víře v Krista a činné lásce bratrské, jež schází gnostikům — jim nepneumatikové jsou lhostejní — a bez níž není společenství s Bohem. — Sepsán v 2. stol., kdy gnose byla v proudu; určité gnostické školy nelze z listu najít. Problémy pavlovské theologie jsou už odbyty. Vliv gnose na autora se jeví: přeceňuje poznání (vědění pravdy). Jinak ale starý katolicism: protignostické směřování

[1] Na př. Jud. bojuje proti heresii k vůli ní samé, u II. Pt je to prostředek k dalšímu účelu, Jud. mluví o heresii jako o přítomném nebezpečí, II. Pt jako by prorokoval o budoucích věcech. III. Pt je očividné zpracování Jud: vypouští závadné citáty z apokryfů z Jud. 9. 14.

[2] Vysvětleno níže při apokal. liter. N. Z.

[3] Gnostikové zavrhovali Starý Zákon, poněvadž prý jeho bůh je jiný než bůh nejvyšší a neobsahuje tedy zjevení nejv. boha.

k praxi: důraz na spravedlnost, plnění příkazů, cvičení se v lásce. Christologie není monarchianská.[1] — Důležitý je poměr listu k čtvrtému Ev. Dle tradice ap. Jan sepsal čtvrté ev. a tento list. Řešen bude až při 4. ev. Prozatím všimnouti si je, že spisovatel se nejmenuje, ale uvádí se jako ap. autorita. Nikde však neuvádí slov z úst Ježíšových nebo konkretních rysů z jeho života, jen abstraktní theorie a spekulace má o něm. To u apoštola zaráží. Masku apoštolské, t. j. nejvyšší autority musil si dát, jinak falešná proroctví nemohl odrazit. Nejde mu ani o úlohu určitého apoštola, jako o to, aby se zdůraznil jako očitý svědek. Tradice správně považuje I. Jn a Ev. Jn za dílo jednoho autora. Příbuznost je frappantní: nesčetné paralely, jež ale nejsou opisováním, nýbrž pojmovina je stejná i sloh: 1. hebrejský způsob vyprávění, zvyk thesi podat negativně a pak positivně; ovšem má list některé zvláštnosti, ale ty se vysvětlují jeho účelem. (Jn užívá výrazu Logos, I. Jn výrazu slovo života, sl. boži.) Proto Jül. nesouhlasí s Holtzmannem, že I. Jn sepsal jiný autor než Jn. — Ovšem nesouhlasí s tradicí, že list byl současně vydán s ev. List je psán později, už i následkem toho jsou jisté odchylky od evangelia.

XX. XXI. — *II. a III. list Janův.*

II. Jn adressován křesťanské paní, kterou dnešní kritika vykládá jako obrazné poznačení pro obec. Prosí ji, by jednala dle přikázání božího (hlavně bratrská láska) a zůstávala v nauce Kristově vzdor popiračům. — III. Jn chválí Gaja, že správně chodí v pravdě a cestujících bratří ochotně přijímá, opak je Diotrefés, za nímž jde valná většina obce. Gajus jeho příkladu snad následovati nebude. — Účelem je, zdá se, vštípit jako svatou povinnost laskavé přijímání cestujících evangelistů, k nimž už tehda při pevné organisaci obcí byla nedůvěra. Harnack považuje list za dokument boje staré organisace misijní proti skonsolidované obci. Jülicher v Diotrefovi vidí representanta monarchických aspirací v obci a obecné již nedůvěry k putujícím učitelům. — Obě psaní jsou od jednoho autora a současná, jsouť úzce příbuzná. Ne ale od Jana ap., neníť jich autorem ani autor I. Jn, ač II. a III. Jn jsou závislé na I. Jn. Pro obě svědčí, že do kanonu dostaly se pospolu a později než Jn a I. Jn. — Někdo psal oba listy, aby rozmnožil listy Janovy a kryl jeho jmenem několik zásad církevní disciplíny, jež se mu zdály důležité. V II_1 a III_1 nazývá se autor:

[1] Theoretický směr, jenž se obracel proti roztřídění boha v trojici božských osob. Viz Harnack: Dějiny dogmat str. 116, 117.

starším (ὁ πρεσβύτερος). O tom dále v problému ev. Janova. — Psány asi 100—125. V II. Jn je už orthodoxie více vyvinuta než v I. Jn (setrvávání v nauce, odpor proti všemu pokroku).

D. Apokalyptická literatura v N. Z.

Náleží mezi umělé písemnictví, které už dlouho před tím bylo na židovské půdě a přejato bylo novým náboženstvím bez podstatných změn. V N. Z. kanon pojata však jedině Apk. Janova, jiné, jež tak chtěly, jako Apk. Petrova, Pastýř Hermův ca 140 v Římě sepsaný a oblíbené jako duchovní literatura, byly zatlačeny theology. Ale náboženská fantasie nižších vrstev zvláště ráda z nich brala podněty a náboženské myšlení látku. — Apokalyptickými nazývaly se spisy, v nichž člověk podává zprávu o tom, co mu za podivuhodných okolností s nebe sděleno bylo o tajemstvích onoho světa lidskému vědění nepřístupných, ale tím více pro zbožnou mysl zajímavých. Apokalyptika znamená jistou fasi israelského náboženství — je posledním zjevem profetie (proroctví) starozákonní. Snaží se vypočíst zasažení Jehóvy v osud židovského národa: zřízení mesiášské říše. Proto nabádá k věrnosti k Bohu, neb jen tak dojde se zaslíbené odměny. Psychologie však je schematická, neživá. Je to profetie knižní a nevystupuje ve vlastním jménu:[1] osoby pravěku vystupují jako poslové boží (Adam, Seth, Noah, Henoch, Sibylla a j.). — Vystoupením Ježíšovým byl tento druh profetie v principu překonán: on nevystupuje pod cizím jménem, mluví veřejně jako velcí prorokové 8. a 7. stol. Mesiášské naděje chce potvrdit ne přepiatým líčením nádhery messiášské říše, ale bojem proti falešné zbožnosti farisejské a založením zdravého poměru mezi každým člověkem a Bohem, jako otcem. Pavel a apoštolové pracují dle jeho příkladu. Ale mezi křesťany bylo mnoho těch, kdo před tím jakožto židé duchovně se potěšovali literaturou apokalyptickou a ti zůstali při tom i v novém náboženství. Mimo to odpovídala apokalyptika tehdejší náladě únavy životem a proto pěstěn apokalyptický genre i od křesťanských autorů.

XXII. *Zjevení Jana Theologa.*

Obsah velmi spletitý spočívá na jedné myšlence: po mnohých bojích a průtazích, v nichž hříšníci hynou a jimiž Satan zápasí s Bohem, nastane den všeobecného vzkříšení a posledního soudu, po

[1] Naproti tomu starozákonní proroci vystupují jako přímí zvěstovatelé vůle boží.

němž nebude už smrti a říše její. Nové nebe a nová země. — To je stará myšlenka židovská, ale místo mesiášské říše pozemské je zde říše nebeská. Též celá koncepce je dle schematu židovských apokalypsí.

Vyniká energií víry: boží věc zůstává vždy nejlepší a je totožná s věcí J. Krista. Apok. není produkt skutečné vise — to, co se tam popisuje, není zažito, ale je umělá komposice, situace jsou umělé. Tomu nasvědčují rozpory: 1_{10}: 1_{17}, 1_{16}: 5_6, záliba pro čísla (z žid. apokalypsí)[1] je výsledkem apokalyptických studií. Apokalypsa je učené dílo.

Motiv: ne osobní ctižádost (získat prorockého jména), ale jiné polepšit. Autor věří v parusii, vidí, že málo času k pokání a proto píše, aby ohlásil, že rozhodnutí je blízké. Jeho dílo otřáslo myslemi a mělo veliký vliv na církev. Z obsahu zajímá (srovnáme-li loyalitu v Ř., II. Th. 2a, I. Th.), jak autor nenávidí Římskou říši: je dílo Satana, a dokud Řím nepadne, nenastane říše Messiášova, to ale má se stát brzy. Sporno je, zdali obrazy, jež autor v celém díle rozvíjí, znamenají buď *a*) příští věci v chronologickém pořádku, tak, jak mají nastati, aneb *b*) (Victorinus ca. 300, dnes B. Weiss) rozmanité obrazy jedné a téže věci. Jülicher je pro první výklad (sub *a*), poněvadž apokalyptikovi nejde o obrazy, nýbrž o skutečnosti, a nemůže tedy tutéž událost podat více obrazy. Hypothesa sub *b*) chce zachránit věrohodnost, neboť pak předpovídání autorovo nemůže být diskreditováno.

Spisovatel je křesťan židovského původu. O pohanech mluví jako rozený žid. Specificky židovská je nenávist proti Řím-Bábelu. Messiáš je z kmene Judy, Žid je mu čestné jméno. Řečtina je hebreisující; myslí v semitských formách. Při tom není Judaist. Spasení je mu pro všechny lidi — je universalista a pro svobodu od zákona — ne obřízka a j. Ovšem není to Pavlova theologie: Víra je tu trpělivé očekávání. O člověku rozhodují skutky (víra je mezi nimi nejvznešenější). Smrt a sláva Ježíše Krista jsou mu základní skutečnosti náboženské. Smrtí svou vykoupil nás od hříchů. Rozlišuje přesně Otce a Syna (tohoto označuje slovem: beránek). Ethika: myšlenka odměny; negativní ctnosti (askese 14_4). — Tübinská škola z 2_2, 2_{24}, 21_{14} usuzovala na nenávist k Pavlovi. Ale Apokalypsa nepolemisuje nikde s Pavlem, a jak řečeno, není judaistická. Je jinde než Pavel. Je to rozvíjení prvotní formy evangelia, v níž bylo propagováno mezi Židy. Missie Pavlova mezi pohany jeví tu vliv pouze nepřímý.

---

[1] a babyl. metafysiky.

Autor: Od času Papia a Justina krvosvědka (150) církev považuje Apokalypsu za dílo apoštola Jana, t. j. syna Zebedeova. 50 let na to ví, že apoštol měl ta vidění, jako vyhnanec na Patmu. Ale též kol 200 vynikající pravověrný theolog Gaius (na Západě) popírá apoštolský původ Apokalypse. Prý je to podvrh kacíře Kerintha. Alexandrijská škola ca. 260 učí, že není to apoštol Jan, ale slavný Jan z Efesu. Tradice tedy není jednotná. — Spisovatel je asi křesťan z provincie Asie — zná 7 asijských sborů 1_4 —, je asi žid z diaspory, možno z Efesu, neb tam bylo mnoho křesťanů z židů. Spisovatel sám nevystupuje jako apoštol, také ne jako by byl měl styky s Ježíšem, ale jako prorok. 21_{14} nemluví o apoštolech, jako by byl z nich — vůbec osoba jeho ustupuje do pozadí, jak to v Apokalypsi nutno.

Poměr Apokalypsy k ostatním spisům Janovým? Na jedné straně největší rozpory, na druhé příbuznost. Řeč 4. evang. je prosta hrubých semitismů Apokalypsy, theologie obou diametrálně rozdílná: v 4. ev. Židé je potupné jméno pro národ, který zavraždil Krista, v Apokalypsi je čestné jméno. Estachologie v 4. ev. není, v Apokalypsi je to základní tón. Výklad tradice, že spisovatel Janova Evangelia se dále vyvíjel, je jalový. Příbuznost: podobná hesla a slova, jako μαρτυρία, μαρτυρεῖν a j. — slovo ὄψις v N. Z. přichází jen v Jn 11_{14} a Apokalypsi 1_{16}. Ale tím nedokazuje se ani odvislost autora Apokalypse od autora Jn., natož jich identita. Obě díla vznikla asi na jedné půdě, v provincii, v jejíchž sborech byly jisté zvláštnosti náboženské; také možno, že mezi objevením se Apokalypse a Jn. uplynula delší doba, tak že Apokalypse v celém křesťanstvu nabyla vlivu na myšlení a výraz jeho.

(Pokračování.)

Vznik, rozšíření a povaha psaných ústav.

Charles Borgeaud.

(Dokonč.)

Tento zákon měl devatenáct předchůdců,[1] různých textů uveřejněných od konstituce cisalpinské (1797) v různých státech poloostrova. Následoval Základní zákon světské moci Pia IX., schválený od něho 14. března r. 1848, pak zákon království sicilského

---

[1] 1. Ústava republiky cisalpinské, prohlášená v Modeně dne 27. břez. 1797 v 378 čl. dle vzoru ústavy francouzské z r. III.

2. Konstituce republiky cisalpinské, daná Bonapartem a uveřejněná v Miláně 9. července 1797 (21. messidor r. V.).

3. Ústava národu ligurského v 396 čl., schválená 2. prosince 1787 v shromáždění lidu.

4. Ústava republiky cisalpinské, opravená Bonapartem r. 1798.

5. Konstituce republiky římské, vydaná v Římě 20. března 1798.

6. Konstituce republiky parthenopské z r. 1799.

7. Ústava republiky italské, 26. ledna 1802 (10. pluviôse r. X) s presidentem Bonapartem.

8. Ústava republiky laguzské z r. 1802.

9. Konstituční zákon ze dne 17. března 1805, ustanovující Napoleona I. králem Italie.

10. Konstituční zákon o vladařství a vysokých hodnostářích království.

11. Konstituční zákon, směřující k opravě konstituce italské ze dne 5. června 1805.

12. Konstituční zákon o změně nové konstituce italské ze dne 20. prosince 1807.

13. Konstituční zákon království neapolského a sicilského z r. 1808, daný Napoleonem.

14. Konstituce sicilská daná r. 1812 pod vlivem anglickým od Bourbonů.

15. Konstituce království lombardsko-benátského ze 24. dubna 1815.

16. Konstituce, daná stavům římským papežem Piem VII. dne 6. července 1816, ve 248 článcích.

17 Konstituce království neapolského ze 7. července 1820.

18. Konstituce království Obojí Sicilie ze dne 10. února 1848, vzdělaná Ferdinandem II.

19. Zákon Toskánský, prohlášený 15. února 1848. Podle Daresta »Moderní konstituce«, Paříž 1883. I. 548. s.

(10. června 1848) a krátce trvající konstituce republiky římské (z 9. února 1849).

Kdyby staré státy, v nichž nebyla zničena tradice veřejného práva, pocítily potřebu, posvětiti jeho liberální vývoj památníkem psaným, tím spíše nové státy, vytvořené v Evropě pod vlivem téhož myšlenkového proudu, musili pocíiti nutnost, aby veřejným svobodám byla dána positivní formule.

První starostí »Národního shromáždění«, jež svolal Ypsylantis a které prohlásilo r. 1822 neodvislost Řecka, bylo přijetí »Prozatímního zákona epidaurského«.[1] Ústava ta však byla brzy zrušena válkou a různými nesčetnými překážkami, které se během let postavily proti úsilí hellenských vlastenců a tak byla nahrazena konstitucí troizenskou (17. května 1827) a konečně r. 1844 sněmem athénským, jenž dal konstituční základy vládě Otty I. Tato poslední konstituce byla revidována r. 1864 po zvolení krále Jiřího.

Když se odloučila Belgie od Hollandska, zřídila si r. 1831 konstituci podle vzoru ústavní listiny, na niž právě přísahal francouzský král Ludvík Filip.

Všechny země, které se odtrhly od Turecka, kromě Černé Hory, následovaly příkladu zemí západních: Rumunsko r. 1866, Srbsko r. 1869[2] a Bulharsko r. 1879.

Chceme-li doplniti přehled toho rozšíření psaných konstitucí, musíme ještě připojiti, že tento regime jest v platnosti ve všech státech obou Amerik, v mocných a četných koloniích anglických, které se dnes těší samosprávě (home rule), zejména v Australii, na ostrovech sandwichských, konečně i v jedné říši nejzazšího Orientu, v Japonsku, a ve třech neodvislých republikách afrických, v Liberii, v Transvaalu a republice oranžské.

Z četných států, které během tohoto století kodifikovaly své veřejné právo, žádný se již nevrátil k zvykovému systému, leč jen docela provisorně. Již z povahy nového principu samého viděti, že se neustále šíří. Pozná-li národ politické instituce, odpovídající jeho potřebám, přesně určené základním zákonem, tento zákon by nemohl zmizeti, aby dříve nebo později nebyl nahrazen jiným.

[1] Dány 15. ledna 1822. Text jest v díle Pölitzově: Die europäischen Verfassungen seit dem Jahre 1789. 2. vydání, Lipsko 1832. III. 514. ss. — Roku 1821 povstaly v Hellensku tři konstituce republikánské: konstituce Západní (Akarnanie, Aetolie, Epeiros) přijatá 4. list. shromážděním v Missolungi, konstituce salonská (Fokis) pro část východní (16. list.) a konstituce peloponnésská (Argos 1. pros.)

[2] Srbsko, které bylo uznáno r. 1830 za autonomní knížectví, dostalo ústavní bezúčelnou listinu r. 1835.

VI.

Konstituce psaná.

Pozorná studie o vzniku ústavy psané může ukázati základy nejen v revolucích století XVIII. v Americe a ve Francii, nýbrž i v revoluci, která obě tyto připravovala v stol. XVI. a XVII., totiž v reformaci. Poznali jsme, kterak ústavy tohoto druhu spiaty jsou poutem, které historie může obnovovati, k církevním smlouvám puritánských kongregací staré i nové Anglie, nejfrappantnější to projev úplného převratu starého hierarchického řádu a přenesení svrchovanosti na společnost věřících. S tohoto stanoviska můžeme říci, že pocházejí ústavy z idee svrchovanosti jednotlivce, hlásané náboženskou revolucí v této dvojité formuli: Svobodné badání, všeobecné kněžství — a realisované v oboru politickém moderní demokracií. Tím způsobem není těžko si vysvětliti, kterak obojí vystupovaly zároveň.

Vzor ústavy psané, takový, jak ji byli pochopili právě ti, kteří ji postavili za základ moderního státu, jest ústava demokratická, vyjádření svrchované vůle národa. Tento národ se jí jeví jako organisovaný celek jednotlivců seskupených na jistém území. Rozeznávali od ní pečlivě a navzájem oddělili politické moci, které jsou jejími orgány a které pak podrobili jejím rozhodnutím. Kde chtěli od ní vziti její dílo, nechtěli však připustiti její názory, narazili na nesnáze, které se týkaly samé její podstaty.

Abychom měli skutečně prospěch z ústavních forem, které nám revoluce odkázala, jest nutno postaviti se na stanovisko lidí z roku 1776 a 1789. Stanovisko to nevylučuje každou monarchickou vládní formu, předpokládá však uznání a upevnění principu svrchovanosti národa ve smyslu, jejž ještě vyložíme.

Tomáš Paine pravil, že ústava existuje jen tenkráte, může-li se vstrčiti do kapsy, a rozuměl tím jen to, že ústava musí býti psaná. Josef de Maistre ho obvinil, že tímto způsobem namluvil Francouzům, že jest ústava dílo ducha jako nějaká óda nebo tragedie, a dodal ironicky: »Osmnácté století, které se ničeho nenadálo, které o ničem nepochybovalo, to jest vzorem, to nám dává naučení.« Josef de Maistre nerozuměl Tomáši Painovi a Tomáš Paine neporozuměl Josefu de Maistre. To, co vyjadřovali oba týmiž slovy, bylo zcela rozdílné.

Katolický publicista se domnívá, že jest ústava dílem božím, které by lidé vypracovati nemohli. Pojednání, které věnoval tomuto předmětu, obsahuje rozvinutí těchto předložených otázek:

I. »Kořeny politických ústav existují před všemi psanými zákony.«

II. »Ústavní zákon může býti jen rozvinutím nebo schválením praeexistujícího práva nenapsaného.«

III. »Nejpodstatnější věci z toho, co jest skutečně ústavního a opravdu základního, nikdy napsány nebyly, ba ani by napsány býti nemohly.«

IV. »Slabost a křehkost ústavy pocházejí přímo z velkého počtu psaných ústavních článků.« [1]

Tyto these obsahují sice velikou pravdu, ale také hrubý omyl. Pravdou jest, že se nedá ústava vyimprovisovati, že každý nejvyšší zákon, jenž jest hoden toho jména, pochází z veřejného práva dříve již existujícího. Chyba pak spočívá v tom, že jest nesrovnalost mezi tím, co jest základního a co jest formulováno písemně.

Účelem psaných ústav není vytvořiti z ničeho nic formy vládní, nýbrž posvětiti ty, které tu existují, poněvadž jsou výsledkem násilné, prudké revoluce, nebo dílem stoletého vývoje. V tomto smyslu »ústavy rostou«, jak pravil Mackintosh, který také ještě doložil: »Nedají se udělati.« Proč je tedy lidé udělali a proč je chtějí nyní více nežli kdy jindy? Proč jest anglický systém dnes v Evropě téměř ojedinělý a proč systém americký a francouzský opanoval mezi národy svobodnými a těmi, kteří svobody se domáhají?

Proto, že ústavu udělati neznamená tolik, jako vytvořiti ji, a že z druhé stránky ústava psaná není jen prostým kodifikováním zvyků a forem vládních. Jest to také zárukou, že tyto zvyky a tyto formy tak, jak byly schváleny, jak byly utvrzeny, nepodlehnou žádné změně, žádné modifikaci, bez souhlasu těch, kteří je ustanovili. Výklad práva zvykového závisí ve velmi veliké míře na dobré vůli toho, jenž ho právě užívá. Nahradili je tedy právem positivnějším.

Kdyby byl Ludvík XVI. přistoupil rozhodně a bez zámyslů k záměrům »Národního shromáždění« a schválil rázem bez boje vše, co žádalo od monarchie, kdyby byl prohlásil, že se vzdává moci absolutní, a kdyby byl vládl tak, jak to byl slíbil, bylo by se mu dostalo jen veliké vděčnosti a uznání. Avšak úkol Shromáždění nebyl dokonán, neboť Francie byla stále neklidná a bouřlivá. Bylo třeba, aby zabezpečila budoucnost ústava formální, právo psané. A bylo také třeba, aby tento nejvyšší zákon pocházel z národa a ne aby byl jenom oktroyován monarchou.

---

[1] Essai sur le princip générateur des constitutions écrites.

Dává-li si národ ústavu, formuluje si ústavní právo, tak jak toto právo existuje, nebo činí to s těmi změnami, jež si přeje k němu přidati, aby bylo tímto způsobem toto právo pro něho záštitou a chránilo ho proti všem pokusům proti jeho svobodám. V monarchistickém státě, kde může žezlo přijíti do špatných rukou, bude nutno, aby se držel svých výsad, své bezpečnosti proti moci výkonné, v republice musí se chrániti spíše proti moci zákonodárné a v demokracii pokročilé bude se musiti opevniti předem proti svému vlastnímu zanícení a nadšení.

Základním rysem ústavy psané jest tedy to, že má býti zákonem politické ochrany, »zákonem garančním«. Garancie národa proti usurpování té moci, jíž musil národ svěřiti vykonávání své svrchovanosti, rovněž i garancie menšiny proti všemohoucnosti většiny. Tento výsledek bývá pravidelně zabezpečován prohlášením občanských práv, přesným vymezováním organisace jednotlivých mocí a jejich vzájemných vztahů a v četných případech i různými zvláštními opatřeními, která se za zvláštní politické situace pokládala za nezbytná.

Ústava tímto způsobem vypracovaná není úplnou sbírkou ústavních práv nějaké země. Jest to jen jejich část, která od suveréna schválena byla zvláště a která v případě přestupování může sloužiti za útočiště proti provinivší se autoritě. Vedle této části práv existují také tradice, zvyky, které mohou míti velikou důležitost jako zákony ne-napsané. Tak jest tomu ve Spojených Státech, kde žádný článek federační ústavy nezasahuje, aby nebyl týž president volen po dvakráte. A zatím od té doby, co přinesl Washington na oltáři Republiky oběť třetímu předsednictví, když ho snažně prosili, aby je přijal, nikdo se neodvážil více nežli dvakráte postaviti se před své voliče. Přívrženci generála Granta se v roce 1880 domnívali, že jim dovolí popularita válečného toho reka učiniti výjimku z tohoto pravidla v jeho prospěch, musili se však toho zříci před rozhodným vystoupením veřejného mínění. A možno říci, že byl tento pokus rozhodující. Snadno lze nalézti analogické příklady i v oněch zemích, které lpí nejvíce na principu zákona positivního. Mnohokráte a mnohokráte bylo možno viděti, že se právníci francouzských soudů dovolávají určitých článků, uvedených do veřejného práva státního zaniklými ústavami. Článek 75. z ústavy z roku VIII. stanovil na příklad, že úředníci nižší nežli ministři mohli býti voláni k odpovědnosti pro své jednání jen na základě rozhodnutí soudu státního. Principu, obsaženého v tomto článku, užily soudní dvory za každé správy státní

a když r. 1870 za poslední vlády ho obzvláště bylo zneužíváno, byl vydán dne 19. září dekret: »Článek 75. ústavy z r. VIII. jest zrušen.«

Všeobecně se může stanoviti, že nemá obsahovati ústava ustanovení vedlejších; lze však také souhlasiti s Juliem Ferrym, že jest stručnost důležitou vlastností dobrých ústav,[1] ovšem jen v tom případě, jedná-li se jen o formu. Nesměla by se ovšem pod záminkou stručnosti potlačiti garancie a omeziti tak základní zákon z lásky k stručnosti. Poněvadž jest účelem psané ústavní listiny především ochraňovati, není nejkratší také nejlepší, nýbrž ona, která opravdu nejlépe chrání. To zdá se, že jest zřejmo. Na to se však mnohdy v Evropě zapomíná a není proto na škodu toho vzpomenouti.

Občané Spojených Států prošli více nežli jednou těžkou zkouškou parlamentárních omylů. Ze tří mocí nejvíce se pokoušívá o nadvládu v representativní demokracii zákonodárství; jeho chyby lze také nejsnadněji opraviti nebo jim předejíti. Aby se pak mohli Američané ochrániti proti svým zástupcům v zákonodárství, zmenšili nejprve jeho kompetenci, ubírajíce mu volbu úředníků a přidělujíce guvernérům (jednotlivých států), volených lidem, veto suspensivní. Avšak pro nové zlořády a z nedůvěry později lid činnost shromáždění obmezil tím, že zavedl do ústav, stanovených plebiscitem, mnohé předpisy, obmezující jednání parlamentu. První ústava virginská, vydaná r. 1776, měla čtyři 4° stránky, r. 1830 druhá měla již sedm stránek téhož formátu. R. 1850 jich měla třetí ústava osmnáct a nynější, která pochází z roku 1870, má dvacet dvě stránky. R. 1776 obsahovala ústava New-Hampshiru asi 600 slov; ústava státu Missouri, pocházející z r. 1875, má jich 26.000.[2]

Zde tedy máme texty, které se nevyznačují stručností. Lze říci, že Američané chybují? Rozhodně ne. Vyhledali jen prostředek, aby mohli účinně se hájiti proti porušení a pletichám, které tak často zneuctily jejich zákonodárství. Ústava jim ho poskytovala a proto také byla zřízena. Tím, že svěřovali její ochraně své zájmy, o které se báli, ať byl jich seznam sebe delší, neporušili majestátnost prohlášení ústavního. Rovněž jí podle Josefa de Maistre nijak neotřásli a neseslabili. Ústavy americké nepožívají menší vážnosti a poslušnosti dnes, nežli jí požívaly před sto lety.

Jestliže základní ústavní listiny ztratily něco z dřívější své důležitosti, stalo se to jistě v Evropě. Německá věda, tak mocná ve

[1] Exposé des motifs du Gouvernement touchant la revision de la constitution, 1884.

[2] Bryce, The american Commonvealk, 2. vyd. Londýn 1889. I. 438.

starém světě, opustila nyní učení svých velikých právníků z počátku a z polovice tohoto století. Assimilovala ponenáhlu ústavní zákon k zákonu obyčejnému. V témž čase bylo viděti, že Francie převádí z politických důvodů na minimum rozvrh svého ústavního psaného zákona. Z této shody povstalo nepopíratelné ztenčení vlivu zákonů; lze však doufati, že jest toto ztenčení jen okamžité, neboť kráčíme k těm věkům, kde ústavy, pevně stojící nad parlamenty a nad davy, budou čím dále tím nezbytnějšími.[1]

Řeklo se: demokracie jest více než vládní forma, jest to stav společnosti, stav, k němuž směřují zákonitým vývojem, který se zdá nevyhnutelný, všichni současní národové. Jedni k ní již došli a dávají se v těžký pokus, velmi nesnadný pro sebe i pro jiné, s lidovou vládou. Jiní pak kráčejí k ní krokem buď rychlejším neb pomalejším, a jiní ještě trvají ve svých středověkých tradicích a své nedostatečné kultuře. Avšak všichni tito národové jsou k demokracii neúprosně puzeni vymoženostmi vědy a průmyslu, zničením vzdáleností, rozšířením vědomostí, krátce vším, co činí moderní pokrok. Právě demokratický stát potřebuje psané ústavy, ústavy zvláště posvěcené. V monarchii, kde kníže má osobní moc právně i skutečně, menšina může v něm nalézti svého ochránce; v demokracii jest zákon, stojící nad zákonodárstvím samým, jediným útočištěm a ochranou proti většině, aby nezneužila své moci. Jest to ovšem ochrana jen dočasná, poněvadž na konec vůle většího počtu musí převládnouti, avšak přece ochrana a to veliké důležitosti, ježto zabraňuje překvapení, dovoluje organisovati odpor a nutí v každém případě, aby uvážila většina před činem celý dosah a důležitost svého jednání.

Jest nutno, aby ústavy, jakožto nástroje ochrany, byly stálé a aby stály mimo dosah obyčejné moci zákonodárné. Mimo to jest ještě třeba, aby ústavy, jako vyjádření práva, jež pokračuje pod nátlakem hromadné vůle, mohly býti lehce změněny, aby bylo možno uváděti v souhlas slova textu s duchem zřízení. Takový jest účel »oprav« v americkém slova smyslu. Přihází se, že ti, kteří je mají koncipovati a prohlašovati, předbíhají ve svých formulích tomu, čeho se domáhá veřejné mínění, že změny bývají uvedeny do psaného zákona, dříve

---

[1] Není snad neprospěšno zde připomínati, že dělí základní rozpor ústavní právnictví americké od evropského. Kdežto ve Francii a v zemích, které přijaly systém francouzský, čin, jímž by moc zákonodárná porušila předpis ústavy, může dáti podnět jen k stížnostem politickým, zná naproti tomu ve Spojených Státech moc soudní neústavnost zákonů. Soudní dvory mohou jednání zákonodárné prohlásiti za neplatné.

nežli přešly opravdu do skutečné správy země, ba i dříve, nezli se jich vážně někdo dovolával. Tu ovšem veřejné mínění, které se nikdy nevzdává svých práv, stalo-li se to proti jasně vyjádřené vůli mass, změny ty nepotvrzuje a novoty takové jsou dříve nebo později odstraněny.

Jest nutno, aby se toto nejvyšší kodifikování, toto základní dílo reforem vykonávalo normálním způsobem dle nějaké pravidelné methody. Pro zajištění toho se připsalo do většiny moderních ústav to, co se nyní nazývá ve Francii »výhrada revise« (Clauses de revision).

Tyto výhrady poskytují rychlý, ne však jediný prostředek, určiti povahu ústavního díla v každé zemi, kde je vypracoval zákonodárce. (Tvoří to hlavní předmět této studie.)

Psané ústavy doby nynější se mohou roztříditi ze stanoviska svého vzniku a své právnické povahy ve dvě velké kategorie: listiny a smlouvy oktroyované s jedné strany, s druhé pak »ústavy« založené výhradně na principu svrchovanosti národa.

Tento rozdíl vzali jsme si za základ svého roztřídění.

ROZHLEDY.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Zpráva o činnosti horních úřadův. — Průmyslová rada o dělnickém pojišťování. — Návrat vystěhovalců z Ameriky. — Zdražování stavby drah.

V právě vydané zprávě o činnosti horních úřadů za rok 1905 zabírá opět zpráva horního hejtmanství pražského téměř polovici — ze 461 217 stran. Ve 252 dolech v Čechách bylo zaměstnáno 61.917 dělníků, a ve 24 hutích a příbuzných závodech 3.157 dělníků. Také data jsou zde nejpřehledněji zpracována. Tabulka I. obsahuje opět černou listinu. 107 mrtvol zůstalo na černém bojišti v Čechách a z 970 těžce raněných ještě 12 zemřelo. Největší počet úrazů vykazují hnědouhelné doly — 71 smrtelných a 629 těžkých. Časově vyskytlo se nejvíce úrazů v lednu a únoru, nejméně v letních měsících červnu a srpnu. K zamezení úrazů zavedla pražská železářská společnost zvláštní »premie na zamezení úrazů«. Premie obnáší 60 K pro vrchního lezce, 45 K pro revírního lezce, 30 K pro dozorce bednění, 24 K pro starší a 18 K pro mladší vrchní kopáče. Z této premie strhuje se dle výše její 6 až 20 K za každý těžký a 1·50 až 5 K za každý lehký úraz. Zařízení toto se osvědčilo, počet úrazů klesl.

Ačkoli uhelný trh byl velice příznivý, »byli majitelé dolů ve zvyšování mzdy zdrželiví, pročež dělníci, jimž situace trhu byla známa, častěji žádali zvýšení mzdy. Roční příjmy dělníků byly celkem vyšší než loni. Následkem lepší žně klesly pak ceny potravin, takže hmotné postavení dělnických rodin se také v tomto směru zlepšilo,« tvrdí vrchní inspektor p. Benda na str. 34., kdežto na str. 35. praví, že »vzhledem k panující drahotě si dělníci stěžovali do nízké mzdy«.

Zpráva horního hejtmanství vídeňského obsahuje zajímavá data o záchranných strojích revíru ostravského. Kdežto r. 1902 bylo nutno cvičení v záchranných pracích s pneumatofory v 50·9% ukončit před 15, 24·6% před 30, 17·1% před 60 minutami a pouze v 7·4% vydržel muž déle než 60 minut, jeví se roku 1905 poměr již opačný. Před 15 minutami bylo nutno ukončiti cvičení ve 6·0%, před 30 ve 12·2%, před 60 ve 39·1% a největší počet cvičení — 42·7% — trvala již přes hodinu. Také počet ochuravění při cvičení klesl se 7·0% na 3·2%.

Výkonnost dělníka od zavedení devítihodinové šichty stále stoupá. V obvodu horního úřadu Praha stoupla z 1851 r. 1901 na 2200 r. 1906, Slané ze 2346 na 2581, roční výdělek ze 913·36 na 939·28 K, Plzeň vý-

konnost ze 1315 na 1769, Stříbro ze 1391 na 1477, výdělek z 852·57 na 857·60, Mor. Ostrava výkonnost ze 1396 na 1968, Slezsko ze 1617 na 2006, výdělek z 905·95 na 950·01, Rosice ze 1526 na 1675, výdělek 796·32 klesl na 757·61, Kutná Hora výkonnost ze 1344 na 1477, výdělek 869·24 klesl na 833·11, Teplice výkonnost ze 4802 na 5196, Most ze 5235 na 6414, Chomutov ze 4752 na 7566, výdělek ze 1265·83 klesl na 1182·24 K, Falknov výkonnost ze 3804 na 5164, Loket ze 3385 na 4636, výdělek ze 1040·87 na 1109·13 K.

Ministerstvo orby by při redakci zprávy mělo sestavit statistiku celého Rakouska a nespokojit se pouhým otištěním zpráv jednotlivých hejtmanství. Takto je dosti obtížno jednotlivá data shledávat, zvláště když každé hejtmanství podává zprávu dle své vlastní methody, po většině nepřehledně.

*

Druhý odbor průmyslové rady projednal zásady opravy dělnického pojištění. Důležito je, že do oboru působnosti pojišťoven nemocenské a úrazové byli zahrnuti i domáčtí dělníci, kteří mají svůj hlavní výdělek z domácké práce pro jednoho a téhož podnikatele; pojem »domácký dělník« musí býti v zákoně přesně definován na rozdíl od »domáckého provozovatele«. Rovněž vzpomenuto i dělnictva zemědělského a lesnického, při čemž však má býti pojištění provedeno nikoliv na podkladu odborovém, nýbrž zemědělští a lesničtí dělníci mají býti pojištěni u teritorialních ústavů. Pro případ úrazu buďtež však vedeni odděleně v účtech ve zvláštních odděleních těchto ústavů. Hranice osvobození od povinného pojištění zvýšena ze 2400 na 3600 K. Dolní hranice stáří pro invalidní pojištění snížena ze 16 na 14 let.

Ručení podnikatelů za úraz však se průmyslová rada vyhnula, neboť, »průmysl je toho náhledu, že výjimky v programu ustanovené vybočují z přípustné míry. Za žádných okolností nemůže dopustit, aby ustanovení ta byla změněna v jeho neprospěch«, a připuštěno ručení podnikatelů jen tehdy, když úraz zaviněn byl úmyslně nebo hrubou nedbalostí. Působnost úrazových pojišťoven možno rozšířit i na báňské podniky, pokud není pro ně zavedena odborová úrazovna. V tomto případě budiž účtování prováděno odděleně jako při pojištění dělníků zemědělských a lesnických. K uhrazení nákladu invalidního pojištění žádá průmyslová rada, aby stát hradil správní náklady do nejvyššího obnosu čtyř milionů korun, a převzal úhradu schodku, který snad za prvních dvanáct let vznikne z chybného účetního podkladu. Příspěvková sazba budiž beze všech vedlejších ohledů přísně vypracována na základě potřeby pojišťovací technikou zjištěné. Aby se předešlo přetížení jistých kategorií úrazově pojištěných závodů, nechť stát doplácí tím, že bude při příspěvcích, které přesahují určitou výši, ze svých prostředků hraditi rozdíly a odškodňovati dělnické úrazovny.

Pojištění živnostníků, po němž tito volají, chce stát provést odděleně.

*

Novoroční bilance veškerých odvětví průmyslových vykazují příznivou sice, ale přece ne takovou situaci, jakou byla ona z roku 1906. Blížící se krise ohlašuje se již ve všech oborech. Uspíšení její přivodila tentokráte Amerika, kde dychtivost spekulantů mědí zasáhla veškeren hospodářský život u samých základů, přivodila stav nejistoty, který byl sdělen i Evropě. Evropa a zvláště Rakousko pociťují tuto kalamitu ještě i v jiném směru, v návratu statisiců vystěhovalců. Hamburskoamerická linie, Severoněmecký Lloyd a Austroamerikana chrlí denně tisíce trosečníků na břehy staré vlasti. Příliv jich dosáhl takové výše, že na nádraží v Bohumíně nemohly jich vlaky ani čekárny pojat, a ubozí musili přenocovat za chladných zimních nocí pod širým nebem. Zle bylo i v Děčíně. Zde po několikatýdenním rozmýšlení zřídil zemský výbor kancelář pro sprostředkování práce vracejícím se vystěhovalcům.

Dělnictvo uvítá své navrátivší se soudruhy s pocity nevalně radostnými. Nabídka pracovních sil přesahovala již bez tak poptávku, a tak každý nový příchozí je nebezpečným konkurentem. Radostněji uvítají je ovšem podnikatelé. V novoročním čísle »Prager Tagblattu« těší se již bývalý ministr, křesťansko-socialní poslanec Wittek, že navracející se vystěhovalci vyplní ochotně mezeru v pracovních silách. Mezera tato není nijak přílišná, a je pozorovat pouze tam, kde jsou nižší mzdy než na jiných stavbách.

Že se panu exministrovi nejedná tak o vyplnění mezer jako o snížení mzdy, je vidno z celého jeho článku »Zdražování železničních staveb«, v němž vypočítává, že vyšší mzdy zdražily stavby asi o 20 procent. Při tom však mzdy zemních dělníků, nekvalifikovaných nádeníků, kteří čítají více než dvě třetiny veškerého při železničních stavbách zaměstnaného dělnictva, ačkoli stouply o 45·4%, nečiní více než 3·2 K, obnos to, ze kterého si nikdo nemůže dopřát nějakého luxu. Mzdy zedníků, přes to, že stouply v režii se 3·4 na 4·8 K (= 41·2%) a v akordu se 4·5 na 6·5 (= 44·4%), jsou stále ještě nižší nežli mzdy v Německu.

Zdražení materialií chtít vysvětlovat zvýšením mzdy je při nejmenším nepoctivost. Pan exministr jakoby ani nevěděl, že existuje kartel cementáren, který rok co rok ceny zvyšuje, nemá-li podnikatel uzávěrku na leta předem, ač mzdy svého dělnictva nezvýšil, jakoby nevěděl, že existuje kartel válcoven kolejnic, jakoby nevěděl, jakou dividendu vyplácí pražsko-železářská společnost, určující cenu železa.

Zdá se skoro, že pan exministr psal tento článek jen proto, aby měl vinníka, na kterého by mohl svalit zodpovědnost za překročení rozpočtu alpských drah; vysvítá to aspoň z passu: »Přes veškeru povinnou péči a opatrnost osvědčených technických orgánů bývají rozpočty předložené ústavnímu schválení parlamentu, nebo sloužící za podklad zákonnému stanovení plánu financování předhoněny nezadržitelně pokračujícím stoupáním mzdy a cen materialií . . .« V tom směru je škoda námahy. To přece dnes ví každý, i neodborník, že při alpských drahách nejednalo se o nepředvídané překročení rozpočtu, a že úmyslně nízko sestavený rozpočet měl parlament přimět ke schválení tratí, jež nikdy nemohou se stát aktivními, avšak procházejí volebními okresy křesťanských sociálů.

R.

ŠKOLA.

Po kulturní debatě říšské rady. — Ohlas z panské sněmovny. — Návrh klerikálních agrárníků na snížení povinné návštěvy školní. - Protest výboru ZÚS. — Potřeba rychlé výpomoci učitelstvu. — Výroční zpráva zemské šk. rady o stavu nár. školství v r. 1906.

Věcná porážka, kterou spojení rakouští klerikálové utrpěli ve veliké kulturní debatě říšské rady ve dnech 3.—5. prosince m. r., útoky zpátečnictva na školu na dlouho nezadržela. Již dne 21. prosince zněly sálem panské sněmovny nové bojovné signály proti moderní škole z úst hraběte Frant. Thuna:

»Musíme všemi prostředky se starat, aby vše, co děje se ve veřejnosti proti církvi nepřátelského, bylo zatlačeno a tím vytvořeny předpoklady míru. Když však vidíme, jak všude vede se boj proti církvi, když vidíme, jak dělá se pokus vzít to málo náboženskomravní výchovy, s nímž se spokojujeme (?), když ve schůzích učitelských osob se žádá, aby odstraněno bylo i těch několik málo hodin, v nichž se vyučuje náboženství na středních školách, když se to nazývá příměřím a neuznává se právo, když bouří se proti tomu nevole všech křesťansky cítících lidí, také laiků, pak nebude klidu.«

Římská církev a její obhájci byli, jsou a budou vždy pro klid, příměří, tichý vývoj, když se má udržeti a zachovati to, co před tím nejsmělejšími a nejodvážnějšími útoky uchvátili. Když se však ruce jejich odstrkují s toho, co jim již nepatří, když se odkazují do svých mezí, pozbývají rázem nadšení pro klid a dovedou ovečky své popuzovati i k neposlušnosti proti sankcionovaným zákonům.

Téhož dne, kdy hr. Frant. Thun v panské sněmovně vyslovoval své obavy o to »málo«, co dnes církvi je ve školách zaručeno, blízcí jeho druhové, klerikální agrárníci, podávali návrh na změnu říšského zákona v tom smyslu, aby povinná návštěva školy byla na venkově kromě velkých míst a průmyslových měst snížena v budoucnu z dosavadních 8 na 7 let — a znovu tak dokazovali, že dosavadním stavem ve školství se spokojiti nikterak nechtějí.

Klerikální agrárníci usilují chytře stylisovaným návrhem zrušiti zlo zavedených úlev v docházce zlem snížené povinné návštěvy školní, čili chtějí ďábla vyhnati Belzebubem. Ani ustanovení jejich návrhu, dopouštějící propouštění žáků ze školy jen koncem školního roku, ani ustanovení, žádající, aby náhradou za odpadající 8. rok školní byly připojeny k obecným školám hospodářské pokračovací školy ve formě nedělních a zimních škol, jako škol povinných, nezmírňuje zpátečnické tendence návrhu. Nejde tu v podstatě o nic jiného, než o obnovování návrhu Lichtensteinova a Ebenhochova v roušce poněkud pozměněné.

Návrh sleduje zřetelně tendenci zištnou. Je známo, že agrárníci trpí namnoze citelně nedostatkem sil pracovních. Snížená návštěva školní má se jim státi prostředkem k získání nejlevnějších pracovních sil dětských ve věku od 13 let. Pole zla výdělečné práce dětské, v Rakousku dost rozsáhlé, má býti návrhem ještě rozšířeno. Místo řešení návrhu Ofnerova

na omezení a zrušení zhoubné výdělečné práce dětí má býti řešen návrh, který zlu tomu otvírá nová pole.

V návrhu klerikálních agrárníků spatřovati třeba veliké znehodnocování člověka venkovského proti člověku městskému a již z této příčiny měli by se proti návrhu ozvati všichni zemědělci. Či nepotřebuje venkovan té míry základního vzdělání, jako měšťák? Lze si mysleti povznesení našeho malorolnictva, našeho zemědělského dělnictva při snížení povinnosti školní? Jakékoli snížení vzdělávací míry širších lidových vrstev venkovských stalo by se osudným a zvláště osudným stavu zemědělců. Nelze přezírati fakt, že zemědělství vybavuje se z tradicionelního, primitivního způsobu hospodaření a že je nuceno k hospodaření racionelnějšímu, k hospodaření, při němž se užívá stále ve větší míře různých strojů. Složitější stroje pak vyžadují k obsluze své daleko inteligentnější obsluhovače, dělníky, jichž intelekt dostoupil té míry, že jsou způsobilí strojům rozumět. A pro takovéto dělníky má se snížiti minimální míra vzdělávání, stanovená před 40 léty.

Výbor »Zemského ústř. spolku jednot učitelských pro král. České« vytušil správně nebezpečí, které hrozí podaným návrhem zpátečnického zemědělstva, jímž má býti změněn říšský zákon školský. Ve schůzi, dne 28. prosince konané, přijal následující resoluci, navrženou a odůvodněnou svým předsedou Jos. Černým:

»Učitelstvo české uvažujíc o akci německých agrárníků ve vídeňském parlamentu na poškození hodnoty našich národních škol snížením školské návštěvy na 7 let a odhadujíc s obavami důsledky, jež by se jistě dostavily i ve snížení národní vzdělanosti, uvažovalo i o útocích, jež podniknuty byly s té strany na sjezdu katolickém ve Vídni i na svobodu vědy na školách vysokých.

I jest přesvědčeno, že se tu jedná o poškození národní kultury v samotných jejích kořenech a prohlašuje, že v organisovaném učitelstvu vzbudily zmíněné útoky hluboký odpor a považuje za svou povinnost pracovati v lidu našem k tomu, aby veřejnost pokroku přející a jmenovitě její žurnalistika a političtí zástupci stavěli první hráze proti snahám zpátečnickým a nepřipustili možnosti, aby záměry zpátečníků došly uskutečnění.«

S potěšením lze konstatovati, že učitelstvo počíná užívati také se zdarem příležitosti nastávajících předvolebních schůzí k projevům proti jakémukoli snižování zákonné povinnosti školní. Na veřejné schůzi v Brandýse n. L., na níž český ministr-krajan V. Prášek referoval o politické situaci, byl k návrhu ř. uč. Jos. Kožíška připojen k odhlasované resoluci dodatek vyslovující se proti jakémukoli snižování povinné návštěvy školní. Lze očekávati, že učitelstvo užije také všech nastávajících schůzí volebních k šíření zájmu o školství a jeho pokrokový vývoj. Jakákoli ochablost zle by se škole a učitelstvu vyplatila.

Na schůzi výboru ZÚS vytčeny byly také dávno stanovené požadavky, jichž splnění stává se den ze dne naléhavější. Jsou to: platy dle posledních 4 tříd státního úřednictva, disciplinární řád, 35letá služba, a stejný aktivní přídavek. Neobyčejné zvýšení všech životních potřeb uvedlo učitelstvo v takovou hmotnou tíseň, v jaké strádalo před poslední

úpravou. Návrh na schůzi přednesený J. Smrtkou, aby od sněmu byla žádána pro učitelstvo okamžitá výpomoc po 500 K, je danými poměry dneška plně odůvodněn.

Od příštího sněmu zemského učitelstvo král. Českého má mnoho k očekávání. Rozvážně vedená akce učitelských organisací s politickými stranami českými bude míti bohdá lepší výsledky než v uplynulém období a české učitelstvo dočká se snad slušného zastoupení na místě, kde se řeší jeho nejpalčivější životní otázky stavovské.

*

Zemská školní rada vydala výroční zprávu o stavu národního školství v království Českém za rok 1906 poprve v nové úpravě a sestavení dle zvláštního ustanovení ministerského. Rozhodujícím dnem pro veškeré číselné údaje je nyní poslední den v občanském roce. Zpráva podává v široce rozčleněných tabulkách číselné údaje o národním školství, z nichž čtenář si musí potřebné závěry sám pracně vydobývat. Proti dřívějšímu způsobu nelze viděti proto v novém zařízení zvláštní pokrok. Nejblíže příští podrobná zpráva bude vydána dle instrukce ministerské teprve v roce 1909 a bude obsahovati zvláštní pozorování v oboru výchovy a vyučování.

Měšťanských škol bylo na konci občanského roku 1906 celkem 567, z nichž 330 chlapeckých, 237 dívčích, 312 = 60·3% českých a 225 = 39·7% německých. Uváží-li se, že jsme dle počtu obyvatelstva k Němcům v poměru 62·7 : 37·3, nelze označit stav tento pro nás za příznivý. Ještě nepříznivěji vypadl by tento poměr, kdyby bylo zjištěno, kolik z úhrnného počtu 2067 tříd na všech měšťanských veřejných školách bylo českých a kolik německých. V tomto směru je ve výroční zprávě mezera, o jejíž vyplnění by mělo býti příště postaráno. 123 měšť. škol bylo pod společnou správou s jinou měšť. školou, 346 pod spol. správou se školou obecnou. Škodu z této nepřístojnosti spojování škol pod společnou správou odnáší na svém postupu učitelstvo, které tím přichází o 369 nejlépe placených míst učitelských.

O b e c n ý c h škol bylo úhrnem 5420, z nichž 3147 = 58·96% českých a 2273 = 41·04% německých, což jest poměr ještě nepříznivější než na školách měšťanských. Ve všech obecných školách bylo 1738 tříd, z nichž 10.390 na českých a 7008 na německých. Nepřirozený útvar šestitřídních a sedmitřídních škol dosud v Čechách nevymizel. Prvých bylo ještě 50, druhých 5. Typ osmitřídních obecných škol zmizel, ale jenom u Němců. My Čechové máme dosud 3 obecné školy osmitřídní, jejichž nejvyšší tři třídy by měly tvořiti školy měšťanské.

Dle pohlaví dítek bylo s m í š e n ý c h škol 4748, z nichž 2735 v českých okresích. Chlapeckých škol bylo v českých okresích 204, v německých 146, dívčích 192 v českých a 132 v něm. okresích. Škol s celodenním vyučováním bylo v českých okresích 3125, v německých 2199, s polodenním 2 v českých a 58 v německých, dílem celodenní, dílem polodenní byly 4 v českých a 32 v německých okresích. Jsme tedy v něčem přece před školstvím německým.

V r. 1906 bylo otevřeno 19 měšťanských a 30 obecných škol českých a 13 měšť. a 15 ob. škol německých. Tříd českých bylo v onom roce otevřeno 293, německých 200, úhrnem 493. Zavřena byla 1 německá měšť. a 3 obecné školy. Českých tříd bylo zavřeno 81, německých 56.

Druhému zemskému jazyku učilo se na 330 měšť. a na 586 obecných školách českých a na 58 měšť. a 79 ob. šk. německých. Francině učilo se v českých okresích na 165, v německých na 141 měšť. školách, angličině pouze na 5 měšť. německých, těsnopisu na 14 měšť. českých a na 34 měšť. něm. školách, ručním pracím na 14 měšť. šk. v českých a na 15 v něm. okresích a na 3 ob. šk. čes. a 5 něm., hře na housle na 88 měšť. českých a 37 něm., hře na klavír pouze na 3 měšť. školách.

Nutným doplňkem organisace školské jsou školy pomocné pro mládež, která nemůže v prospěchu stačiti žákům normálně vyvinutým. Jak zcela nedostatečně je o tyto školy postaráno, je vidět z toho, že jsou pouze 3 v Praze. Školní lékaři ustanoveni byli při 274 školách v českých a při 45 v německých okresích. Lázněmi mohlo se vykázati 36 českých a 20 německých škol. Školní spořitelny mělo 14 č. a 3 něm. školy. Ženským ručním pracím nevyučovalo se na 7 školách v českých okresích.

Z třetí části »Výroční zprávy« čtenář se dovídá, že bylo s veřejnými národními školami spojeno 89 českých, 24 německých speciálních kursů hospodářských, 7 českých a 6 něm. pokračovacích kursů pro dívky a s měšť. školami 17 č. a 17 něm. jednoročních učebných kursů. Ústavy pro hluchoněmé byly 4, z nichž 2 v českých a 2 v něm. šk. okresích. Ústavy ty měly 25 tříd, působilo v nich 43 osob učitelských a vychováváno v nich bylo 214 chlapců a 181 dívek. V jediném ústavě pro výchovu slepých byly 4 třídy, 10 učit. osob, 50 chlapců a 33 dívek. V jediném ústavě pro slabomyslné dítky byly 4 třídy, 4 os. učit., 34 hochů a 24 dívek bydlících v ústavě. Ústavů vychovávacích, útulen, polepšoven pro zanedbané dítky bylo 8 s 9 třídami. Působilo v nich 16 osob a vychováváno 216 hochův a 82 dívky. — Z úhrnného počtu 320 mateřských škol bylo 96 českých proti 224 německým. Působilo v nich 678 pěstounek a opatrováno 10.519 chlapců a 11.402 dívek. Ve 165 opatrovnách (113 českých) působilo 344 pěstounek a opatrovnic a opatrováno 6452 chl. a 7055 dívek. — Hříšť pro mládež bylo 882 (697 č.), jeslí 63 (51 č.), dětských ohříváren 8 (3 č.), feriálních kolonií 35 (17 č.), polévkových ústavů 1782 (1024 č.), vánočních nadílek 1889 (1007 č.).

Soukromých měšť. škol byl 16 s právem a 4 bez práva veřejnosti, z nichž 8+1 v č. okresích. Školy tyto čítaly úhrnem 54 třídy. Soukromých obecných škol bylo 155 s právem a 57 bez práva veřejnosti. Školy tyto měly 522 tříd, z nichž 206 českých.

Z úhrnného počtu 1,123.013 dítek školou povinných chodilo 50.357 chlapců a 42.225 dívek do škol měšť., 488.663 chl. a 501.073 div. do škol obecných, 170 chl. a 1524 d. do měšť. s právem a 119 dívek do měšť. šk. bez práva veřejnosti. Do obecných škol s právem veř. chodilo 6492 chl.

a 11.755 div., do ob. šk. bez práva veř. 960 chl. a 1154 děvčat. V domácnosti vyučovalo se 300 chl. a 576 dívek. Bez vyučování zůstávalo hluchoněmých 208 chl., 189 d., slepých 47 ch. a 41 dívek, slabomyslných 715 chl. a 694 d., zmrzačených 761 chl. a 1015 d. Jaké rozsáhlé pole je tu otevřeno pro další veřejnou práci, směřující k tomu, aby žádné dítě nezůstalo bez účelné výchovy! Normálně vyvinutých chlapců bez vyučování bylo 50, dívek 105.

Jak je povinná návštěva školní omezena úlevami v docházce, dokazuje fakt, že úlev dostalo se 26.306 českým a 7198 něm. chlapcům, 32.258 č. a 9498 něm. dívkám. Němci vyciťují daleko lépe zlo úlev a neucházejí se o ně do té míry jako naši lidé.

Na měšť. školách působilo úhrnem 2820 učit. osob a to 1259 mužských a 471 ženských v českých a 858 m. a 232 ž. v něm. okresích. Na obecných šk. ze 17.469 učit. osob bylo 8673 m. a 1774 ž. v českých a 5911 m. a 1111 ž. v něm. okresích. Ze 443 učitelů náboženství ustanovených šk. úřady za služné bylo 287 č. a 156 něm. Za remuneraci působilo 111 č. a 23 něm. učitelé náboženství. Ze 3736 učit. náb. ustanovených církvemi bylo 2283 č. a 1453 němečtí. Ze 3396 industriálních učitelek působilo 2130 na č. a 1266 na něm. školách. Mimo ně učilo ještě 1127 osob, jimž vyučování ženským ručním pracím bylo zaměstnáním vedlejším. Z 894 učit. osob, působících na soukromých školách, působilo 172 mužských a 208 ženských v českých a 216 m. a 298 ž. v něm. okresích.

Ze 16 státních mužských pedagogií mají Češi a Němci po polovině. Působí na nich 114 českých a 116 něm. učitelů. Na českých bylo 1440, na německých 1388 chovanců. Vysvědčení dospělosti učitelské nabylo v r. 1906 celkem 341 č. a 278 něm. chovanců a 169 č. a 6 něm. externistů. Na 2 českých soukromých pedagogiích učilo 18 učitelů 126 chovanců. Na 2 státních ženských pedagogiích působilo 22 českých a 27 něm. učitelů, 314 č. a 283 něm. chovanek. Obdrželo na nich 55 č. a 54 n. chovanky a 12 č. externistek vysv. dospělosti. Učitelek ženských ručních prací bylo 72 a 185 externistek, které dostaly vysv. způsobilosti. Mimo to aprobováno bylo 109 pěstounek internistek a 43 externistky. — Soukromých ženských pedagogií s právem veřejnosti bylo 6 českých a 3 německá, většinou v rukou řeholních. Působilo na nich úhrnem 129 českých a 57 n. učit. osob a vyučovalo se v nich 879 č. a 404 něm. chovanky. Na 4 soukromých ženských pedagogiích bez práva veřejnosti učilo 33 českých a 30 německých osob učitelských 178 č. a 138 něm. chovanek. Je tedy výchova většiny učitelek zvláště českých v rukou klerikálních.

Podaná statistika národního školství v Čechách je dokladem, že jdeme stále za Němci a že se od nich spíše vzdalujeme, než abychom je doháněli. Nepobídne nás to k účinnější positivní školské politice?

UMĚNÍ.

Anglické lepty v Praze. — Nový časopis, jejž nutno s radostí uvítati. — Holandští bratři malíři Jakub, Matyáš a Vilém Maris — bratři Maršové. — Nové knihy.

Anglie je netoliko vlastí akvarelu, ale také leptu. Tato slova jsou velikou chválou země té; znamenají, že je tam mnoho vybranosti a vytříbenosti v posuzování uměleckého díla, že je tam mnoho těch, kdož milují důvěrnost a prostou upřímnost umělcova výrazu a v osobitosti jeho linie a v stručnosti její rázovité mluvy nalézají obzvláštní rozkoš.

Není země, kde by rytina byla tak oblíbena, jako tam. A to už z dávných dob. Už náš Hollar se tam odebral a nesmírně pilně tam pracoval (žel, že s malým výdělkem — nebyl, chudák, man of business); v 18. století byl tam rozkvět barevné rytiny, jejíž listy jsou vydražovány nyní na trhu v ohromných cenách; konec minulého století byl novým zas vzkvétáním tohoto vzácného, intimního umění, a tento květ trvá dosud.

Výstava moderních anglických leptů, kterou »Manes« od polovice prosince ve svém pavilonu pořádá, náleží k jeho nejkrásnějším výstavám. Na půl druhého sta listů je tu vystaveno — suverenních, mužných, jako drahokamy několika jen liniemi svítivých, několika liniemi dodávajících předmětu modelaci, perspektivu, tvar i barvu. Možno jenom diviti se prostotě, až přísné prostotě v kresbě u Williama Stranga, jak přísně jde na výraz nejcharakterističtější (ve »Zbožňovatelích«, »V pitevně« a »Kazateli« vidět, že je z vlasti Hogarthovy), zrovna tak u Legrosa a Holroyda. U Charltona, Camerona, Seymoura Hadena, Goffa, Menpesa a j. možno jenom diviti se čistotě kresby, jemné a tak vesele jisté drobnokresby, jejich lehké a při tom silné, dobývavé a při tom zpěvavé ruce. Jaká malebnost, jaké světelné effekty u Watersona, Easta, Parcivala a ještě více u Brangwyna! Tak hlubokého tónu, šťavnatého, sytého, nedocílí se žádnou jinou technikou, jako ho vidíme u nich. U Pennella a Whistlera zase podivuhodno jest, jak prostince zachycují chvění atmosféry, třpyt, ruch, chvat ulic, nábřeží a pod. U všech pak viděti nesmírnou důkladnost, t. j. poctivost. V ničem si neulehčují, nelekají se nijakých obtíží (na př. Brangwyn ve »Stavbě musea v Kensingtonu«), nevyhýbají se přejemným podrobnostem, kdekoliv tyto podrobnosti skutečně žijí, mají velikou úctu k přírodě, i k nejmenší její částečce — každým coulem umělci.

*

Nový časopis, jejž nutno s radostí uvítat a ochotně podepřít, je Styl, měsíčník pro architekturu, umělecké řemeslo a úpravu měst. Začal jej právě vydávat »Manes«. Chce »pěstovat architekturu v nejširším slova smyslu, monumenální i užitkovou, jejíž úpadek bolestně pociťujeme zejména v Praze, dávati nové popudy a ukazovati hotové výsledky svých snah, poukazovati na vady ve svém okolí a raditi k jich nápravě.« Chce bojovat »proti šabloně a školometství« a vyhlašuje »neodvislost od určitých škol a směrů«. Chce do své činnosti

zahrnovat »celý obor uměleckého řemesla, jemuž moderní život vzkřísil staré a přinesl řadu nových úkolů«. Spojuje »kulturní život úzce s uměním, jako bývalo dříve«, a hledá »jeho výraz v tomto svazku«. Klade váhu i na úkoly praktické estetiky; důležitým článkem programu bude úprava měst a vše, co s touto otázkou souvisí; zvláště pak a především bude usilovat o krásnou Prahu a krásný český venkov. »Chceme prováděti všechny tyto úkoly se stálým zřetelem k vypěstění rázovitého umění, z domácí půdy vyrostlého. Proto si budeme všímati i zjevů starších, v nichž se projevuje odlišnost a svéráznost domácí krve, ale již předem prohlašujeme, že nepokládáme za svérázné ve svém smyslu výtvory umění přesně slohového a tvary přímo převzaté, nýbrž že nám za domácí umění platí, co instinkt a zdravý smysl pro potřebu stvořil, a kde tvary převzaté prošly ohněm vlastní tvůrčí síly lidu. Stavitelství a řemeslo našeho lidu, drobného měšťanstva, malé šlechty a sedláků znamenají nám nepřebranou pokladnici popudů pro svoji účelnost, poctivost a lnutí k domácím poměrům a prostředkům daleko spíše než všechny plody officielního umění posledního století, štěpovaného z ciziny na užší naše poměry.« Podle toho také nový list chce bojovat »ze zásady proti nešetrnému zasahování v jejich pozvolný zánik« a raději je chce obětovat »nezbytnému odstranění, kde toho vyžadují spravedlivé zájmy moderního člověka«. Samo sebou se rozumí, že bude seznamovat čtenářstvo s nejlepšími jmény cizími a stále »otvírat okna čerstvému evropskému vzduchu«, aby se získalo vysoké měřítko pro české práce.

Myslíme, že už je mnoho lidí u nás, kterým tyto zásady nejsou nové anebo aspoň zcela nové a kteří už toužili po takovém novém orgánu, jenž by tyto zásady vytrvale hlásal a prováděl. V nich nový časopis musí nalézti spolupracovníky, jimiž se stávají i tiší odběratelé. O ně právě musí se on opřít, aby mohl bojovat. A bude mu třeba veliké opory, poněvadž bude míti proti sobě mnoho nepřízně. Zvláště s počátku. Čím bude přímější, tím více bude uražených; ale půjde-li pevně za svým cílem, nebude na konec poražen on. Právě v oboru architektury, jak monumentální tak užitkové, máme mnoho napravovat a dohánět. Zápasem politickým, a vlastně do nedávna po většině jen jazykovým, tak jsme zabráni, že si ani nevšímáme ani nevidíme ohromných škod, jež se páchají na všech našich zemích, na Praze i na městech ostatních, větších i menších, i na vesnicích. Skoro všude totiž jsme upadli stavitelsky, poklesli, a ze srovnání, jak stavělo se ještě před stem let a jak v době ještě novější, vyjde pošramocena jak Praha tak venkov. Malá v tom útěcha, že podobné žaloby sborem znějí také ze zemí německých; tam už také sborem znějí radostné hymny z obrození umění stavitelského. Nikdo ještě u nás nepomýšlí, aby stavitelsky povznesl malé město a vesnici, jako se o to starají v zemích germánských, kde soutěže se vypisují na plány na malé domky nebo architekti sami je uveřejňují, roztomilé malé domky, rázovité, účelné a útulné, s rozpočty, jež jsou neobvykle nízké proti našim maloměstským. V dávných dobách stavitelé našich vesnických chalup měli krásné vzory, v jichž duchu stavěli rázovitě dále; měli je stavitelé maloměstských domů a domků, ale nemá jich dnešní stavitel v malém našem městě. Stojí bez-

radný, jako by půdu pod nohama ztratil, a slepuje cosi dohromady, co není ani chalupou ani domem, v čem není rázu, ani vkusu, ani pohodlí, ale nepoměrně mnoho drahých peněz. Sem obrátit se musí také socialisace našeho života, sem musí uvést pořádek, čistotu, příjemnost, vkus, radost.

Doufáme, že toho všeho průkopníkem bude »Styl«. Ukazuje to v prvém čísle článkem Scheffflerovým »Činžák«; řadou reprodukcí »dobré příklady« a »odstrašující«; rozkošnou villou Kotěrovou; článkem o titulním listě s množstvím ukázek. Monumentální architektura je zastoupena Suchardovým a Gočárovým návrhem mohyly bělohorské. Je to mohyla slavnostně vážná, grandiosně myšlená, něčemu velkému a zároveň posvátnému a milému určená. To cítím, dívám-li se na ni jako na mohylu. Pak cítím cos jako velkolepý Slavín. Ale jakmile si představím, že to má býti mohyla bělohorská, rázem stává se mi návrh ten cizí. Nevím, zdali místo, jež je svědkem, že jsme se přímo smrtelné chyby dopustili, máme monumentálně vyzdobit, jako si to vítěz po svém způsobu učinil; a kdyby ano, pak je otázka, zdali méně architektury neznamenalo by tu více, ba zdali prázdnota a pustota místa s rozmnoženou řadou topolů nedýchala by němějším vzdechem a hroznější výstrahou.

»Styl« je vypraven nádherně. Jeho úpravou obálky i tištěné stránky, typem i reprodukcemi můžeme se před celým světem pochlubit.

*

Zvláštní letní číslo měsíčníku »The Studio« — The brothers Maris — je věnováno hollandské rodině malířské, bratřím Jakubu, Matyáši a Vilému Marisovi. Je v něm mnoho pěkných reprodukcí s jejich milého, klidného, idyllického díla, jako vůbec v poslední době zvláštní čísla tohoto měsíčníku jsou mnohem cennější než měsíčník sám — ale je v něm také stať »Rodinná historie«, velice zajímavá, zvláště pro nás.

Dědeček těchto tří bratří malířů byl voják Čech, jenž přišel z Prahy za doby Napoleonských nepokojů na začátku XIX. století. »Nazýval se prý Mareš a potuloval se celou polovinou Evropy, až jeho pašport tak se roztřepal, že sám zapomněl, jak vyslovovat své rodinné jméno.« Přizpůsoboval se výslovnosti cizí... Posléze usadil se v Haagu a nazýval se někdy Marris a někdy Maris. Oženil se s Holanďankou a měl s ní rodinu.

Syn tohoto českého válečníka stal se tiskařem v Haagu a nazýval se obyčejně Maris, ale někdy také, jako jeho otec, Marris. Ujalo se však Maris. Tiskař Maris zápasil krutě po celý život a pracoval usilovně, aby uživil rodinu o pěti dětech; tři byli chlapci, Jacob, Matthys a Willem — po výslovnosti holandské — a dvě dcery. Jakub narodil se r. 1837, Matyáš 1839 a Vilém 1843. Všichni se narodili v Haagu. Dva mladší bratři žijí dosud — Matyáš v Londýně a Vilém v politickém hlavním městě Hollandska; Jakub zemřel r. 1899 v Haagu. Otec, který vedl tak krušný boj o život, umínil si, že vychová syny na něco lepšího, i vychoval je na malíře. V Hollandsku a Anglii jsou práce jejich velice oblíbeny a hledány.

*

Třicáté vydání »Písní otroka« od Sv. Čecha vyšlo jako facsimile. Vojtěch Preissig dal mu úpravu vybraně jednoduchou a tím právě důstojnou.

K výstavě keramických a skleněných prací českého původu (období asi 1780—1840), již pořádá Umělecko-průmyslové museum v Praze, uspořádal ředitel dr. Karel Chytil a adjunkt dr. Fr. Jiřík Katalog, první to práci českou toho druhu. Vedle seznamu předmětů vystavených jsou v něm stručné dějiny továren českých a moravských (Praha, Týnec nad Sázavou, Dalvice, Schelten, Stará Role, Kleneč, Podmokly, Klášterec, Slavkov, Pirkenhammer, Kysibel, Loket, Fischern, Chodov Dolní, Budov, Pajrek, Ždánov; na Moravě Bystřice pod Hostýnem, Hranice [před tím v Proskově v pruském Slezsku], Vranov a polomoravská Holič v Uhrách) a fotografické snímky továrních značek. Jak výstava tak katalog jsou podniky cenné. I v tomto oboru ukázal se u nás umělecký smysl a pěkný vkus, jenž dovedl z jemné kameniny, porculánu a skla vyráběti předměty tvarů i ozdob ušlechtilých, leckdy rovnocenných proslulým výrobkům cizím. *T.*

LITERATURA.

Krásná:

Antonín Sova, Lyrika lásky a života. (Praha. Otto. 1907.) F. Rokyta, Lekníny na hlubinách. (Šimáček, Praha.) Mat. F. Klácel, Ferina Lišák. (Otto 1906.) Jos. Zd. Raušar, Procházkou srbským Parnassem. (Springer, Praha. 1907.) Voltaire-Havlíček, Některé pověsti. (Světová knihovna)

Poslední sbírka Sovovy poesie nese všechny znaky jeho tvorby i jeho charakteru básnického. Do čtyř oddělení rozčleněná připomene čtenáři v jednom více »Květy intimních nálad«, v jiném spíše »Soucit i vzdor« a jinde opět »Vybouřené smutky«. Nechť si hraje na všech těchto strunách, ať si jsou její melodie sebe rozmanitější (a někdy zabíhají svým naladěním příliš do minula), přece všude jeden motiv a všude vrací, se, jakoby oblíbený, jeden akkord.

Je to trpká dissonance, jaká zní celým životem v duších a srdcích lidí velké touhy, ale slabé vůle; jejich sympathie patří všem potlačovaným, zpívají »hymnus ušlápnutých«, nikoli snad hlavně proto, aby se zjednala spravedlnost, ale podle hlasu nitra: »ty miluji, kdož jak já bídní jsou a nazí«. Zdají se jim být bratry. Všechno vnějšně sebevědomé je pyšným, zlým, zrazujícím duši, která nemůže míti těchto vlastností, jsouc v nejvlastnějším jádře vždy krásná; ve všem tom jistě je, pro ně, krásným vnějškem skrytý a tajený nějaký skutek nehodný světla, »vystrojený hřích«. Je to disharmonie vnějška a nitra lidského, kterou nacházejí všude: v srdci, které by mohlo vykonat něco dobrého, ale kde nic nepudí člověka k tomu dostatečně (Tušení), v nitru zrazeném, které nese klidně bolest, neboť chce omluviti zrádce (Hrdá bolest); nechápou, že se může

člověk pustit volně, svobodně, odevzdaně a plně za hlasem, který jej volá z jeho vlastního srdce (»smrti z hříchu nechápala«), byť by to stálo i život.

Je to poesie »zlomených duší«, které snadno znehodnocují při své žíznivé touze po velkém, nejisté sebou bojí se rozpoltění, poesie bolesti; ta bolest neustává, ale také neunavuje, jako by byla podchycena nezlomenou energií, která, bita, vždy se zase vzpamatuje; je to poesie kolísání a kolotání:

A když jsem v nekonečno vzlét,
tam dole Srdce hrozně plakalo...
A k Srdci když jsem sed',
mne hnízdo orlí lákalo...

A je vyzpívána v pružných verších, které mívají druhdy velmi silný spád a skoro zpravidla pěkný rhytmus, který někdy je až naplněním hudebnosti verše českého. Ale přes ty kvality sotva se asi bude líbiti těm, kdo milují poesii plnou konkretnosti (a není pochyby, že největší poesie, jejíž kouzlo nikdy nevyprchá, je v oné bezprostřednosti, s jakou dovede určitý případ postavit na obecnou basi a dát mu význam všeobecnosti): Sova je z těch básníků, kteří poznávají a znají realitu, ale nežijí jí, v »pohoří snů«, proto jejich poesie je sama transposice (tím jí ovšem na reálnosti neubývá), je spíše jaksi abstrahující, jistě ne poesie realistická; ale je vždy třeba uznat jemnou psychologii jeho poesie (O zakleté myšlence) a její růst z jistých našich poměrů.

Tato poesie nebude se zamlouvat těm, kdo hledají v poesii vždy jen jasné horizonty ideové: i v ní je tušíme, cítíme bohatý svět ideový, ale cítíme jej za fenomeny citu, v něž se přetělil; tato poesie je hluboce a jasně sensitivní.

Jiné jsou verše p. Rokytovy. I v nich je něco sensitivního, ale podáno zcela jinak, realističtěji. A vše v nich je takové sešeřelé, ztemnělé, ztlumené, jako by procezované. Jejich reální náměty beze vzdoru i pýchy, ale také bez hrdé síly sebevědomí, tají na spodině své jakous pevnost — opírají se všude o vyjasněný a přesný základ ideový. Proto nikdy, jako verše p. Sovovy někdy, nelámou se v tom, aby hledajíce silný výraz závratným citům (u Sovy: Mladá láska), srazily jej v rozletu allegorisací nebo abstrakcí. Lehké verše p. Rokytovy snaží se druhdy spíše po pathosu, plném věcnosti, a jasné dikci, jakou nalézáváme u klassiků; jen že jejich subtilita, s jakou v nich city chtí být tlumočeny, jejich řídký pathos mění ve verbalismus, jehož je bohudíky poskrovnu, a čisté dikci odnímá její zvonivost. Této jemné poesii, která se bolestmi, přes jisté odevzdání v osud, když směle pohlédla v zraky záhadám života, dobírá čistě lidské resignace, chybí živelnost, která dodává umění svěžesti; a kdyby její umělé verše a těžké druhdy sloky, jaké vyhledává, měly v sobě spíše trochu tvrdosti, nechybělo by jim mnoho, aby byly akademickými.

Klácelovo přebásnění známého eposu zvířeckého v českého Ferinu lišáka má právě všechnu tu elementárnost, skoro bych řekl výbojnost

myšlenky, ba i verše; také lokalisuje. Ukazuje tím, jak mnoho energie umělecké třeba vynaložit na základy literatury; snadno pochopí každý při četbě této satiry, že i veliký talent v začátcích literární kariery národní má více zápasů, snáze může i padnout; do kolika cest jest mu třeba rozdíleti své síly, aby došel! Přirovnána k jiným satirám, nese se tato báseň směle a ladně, všude je zřít stopy filosofa, který touží po úměrnosti formy i myšlenky. Ale kde na př. přečešťuje, přibližuje svému pojímání, zpracovává zcela originálně zažitou látku více méně cizí. To je výboj.

Havlíček (ve Křtu) zůstává pružný, srší vtipem (místečka choulostivá), Klácel je klidně, spíše až chladně, epický. Silné to dílo zasloužilo vřelého a věcného úvodu, jaký mu předeslal nadšený vydavatel.

*

Výbory z poesie, anthologie z básníkův byly kdysi potírány, není tomu dávno. A přece praktická potřeba znovu a opět je volá do života. Denní zaměstnání nedovoluje snad ani nejhorlivějšímu obdivovateli básníka, aby četl všechny jeho věci, nechce-li se takto přímo jednostranně omezit; bylo by to lehké, možné a správné? A stejně dobře poslouží informační anthologie. V R a u š a r o v ě výboru jest novota v uspořádání: poznámka o autoru je až za výborem, právem, kdyby jen bylo těch několik vět vždy hutnějších, nelibovalo si v otřelých rčeních literárních a načrtlo vedle zajímavých dat biografických také trochu profil toho kterého autora. Autoři nejsou seřazeni ani podle abecedy, ani podle dat narození nebo úmrtí, ale podle doby svého působení a vzhledem k různým směrům literárním, myslím, což působí na čtenáře jednotněji. Ve výběru básní je vždy něco subjektivního, a nejen jednotlivec, ani doba, druhdy dosti vyhráněné individuum, se této subjektivnosti nedovede zbavit.

Že překladatel vybral básníky charakteristické, lze doufat. K posouzení překladu bylo by třeba srovnat všechny kusy s originálem, toho referent nemohl. Ale přece může vyznati, že není překládáno správně: jsou tu hrubé chyby jazykové (v nemocnici dát m i chtěli klamně, hna se m. žena se, vstoupil ve v o j š t ě atp.), násilnosti na jazyce, jaké se od jisté doby v českém verši usadily (v něžném *ve* objatí, *ve* boj, *k* mně hovoří atp.), některé neoprávněné libůstky jazykové; ale ty verše docela někdy kulhají, ba jsou úplně špatné. Jak by byl vítán tento překlad v rhytmických verších českých (a nemá tento rhytmus najíti spíše ten, kdo se obírá jinými jazyky slovanskými?), jak by mohl způsobit zájem o jinoslovanské literatury u nás, zájem tak ubíjený — škoda!

S Havlíčkovými překlady z V o l t a i r a, myslím, nebylo jednáno korrektně, když byly prostě otištěny; jako překlady z druhé ruky a k tomu překlady příliš doslovné nejen že nedávají nazřít do břitkosti slohu Voltairova, ale k tomu ještě dnes pro své četné germanismy čtou se nepěkně. Pieta k velkému publicistovi neměla být takto nekritická: dnes, kdy už myšlenky, o jichž propagaci Havlíčkovi běželo (pomoci si musil jakkoliv), jsou i u nás známy, skoro vžity, každý žádá na podobném překladu více. *H.*

Poučná:

Geschichte der čechischen Litteratur von Jan Jakubec. Die čechische Litteratur der Gegenwart von Arne Novák. Leipzig C. T. Amelangs Verlag 1907.

Německá kniha o české literatuře o 383 stranách s českými přesně psanými jmény, s českým pojetím předmětu je jistě událost významná; bývalif jsme zvyklí o české literatuře po německu čísti nejpříkřejší odsudky našich snah a našich nejpřednějších duchů, zkomoleniny jmen i fakt sestavovaných od lidí k takové práci nikterak způsobilých. A kniha nevyšla z podnětu České akademie nebo jiné korporace vědecké nebo politické, nýbrž zásluhou říšskoněmeckého nakladatele, jenž do sbírky »literatur východních« zařadil také všecky literatury slovanské a pro ně hledal pracovníky mezi vlastními příslušníky národa.

Při obraze o české literatuře pro cizince pokládal jsem za svůj přední úkol, abych z bezpečných fakt literárních vybíral nejdůležitější, abych každému zjevu vymezil co možná přesně příslušný jemu rozsah. V tom právě tkví životní pohyb literární historie: odborné badání a ideový vývoj vrhá na postavy literární — jako zjevy historické vůbec — nové a nové světlo, jedni z ustáleného obrazu jsou zatlačováni do pozadí, aby jiným uvolnili místo nejpřednější. Sotva která literatura může v tomto doplňování a posunování literárních postav závoditi s literaturou českou. Osmnáctému století a první polovici devatenáctého platil za nejvýznamnější zjev české minulosti literární Adam z Veleslavína, za to Komenský není na př. Dobrovskému víc nežli novotář jazykový, Blahoslava, Štítného ještě skoro neznají, mnoho jiných zjevů zařazují jinak nežli naše doba. Mění se i hodnocení literárních činů XIX. století a zejména doby živé. Proto každý obraz literárně-historický je subjektivní a hodně dočasný. Za pouhých asi patnácte let období staročeské literatury ve Vlčkových »Dějinách české literatury« v mnohých podrobnostech není již správné, ač tenkráte bylo založeno na badání nejnovějším. A má-li někdo pořídíti řekněme z pěti set spisovatelů výběr asi sta, je pro kritika nejsnadnější výtka, proč nebyl ve výbor pojat také ten či onen.

Českou literaturu podávám dále v ideové souvislosti. Staročeská literatura jeví se mi jako přizpůsobení českého národa duchu a ideám středověku: assimiluje se mu v názoru náboženském, v pojetí člověka a světa, assimiluje se mu společensky a ve zřízení státním a tím zachraňuje svou národní existenci. Okolnost, že národ český vstupuje na kolbiště dějinné o několik století později nežli pokročilejší národové západní, vedle jiných podmínek vysvětluje, proč se jednotlivé směry literární v české literatuře ozývají později nežli u jeho učitelů. Od konce XIV. století přestává pro český národ doba učení: za velikého hnutí reformního přejímá v boji za svobodu přesvědčení a myšlení ve snahách kulturních vůdčí roli a oplácí svým učitelům dobrodiní za jejich vedení kulturní. Udržuje v humanistickém usilování rovnováhu s jinými národy evropskými, český národ podává lidstvu v Českých Bratřích skvělý příklad, jak se hluboká zbožnost dá spojiti s nejúčinnějšími snahami osvětovými. Jako dříve Jan Hus, tak nyní nejvznešenější člen Jednoty, Jan Amos Komenský,

přináší nejušlechtilejší plody svého snažení a své práce na prospěch celého lidstva. Násilná rekatolisace dovršuje utrpením a žalostným úpadkem mravním, osvětovým i hmotným veliké a bolestné drama českého vývoje náboženského. Západní ideje filosofické, k nimž přispíval i Komenský, racionalismus, úsilí humanitní, které měly u nás v Josefu II. neohroženého průkopníka, i snahy vědecké, zejména studie v domácí historii a jazykovědě, vzpružují český národ k novému životu. Sebezapíravé nadšení dřívějších horlitelů náboženských — vyznamenávali se jím i Kravařští, Koniášové, ovšem škodlivě pro celý národ — přechází nyní na úsilí jazykově nacionální, jež se stává nejživotnější ideou XIX. století. Ona hledá oporu v příbuznosti národů slovanských; idea slovanská jest na půl století vedoucí myšlenkou českého usilování kulturního. Čelakovským a Palackým probírá se povědomí nacionální z abstraktní mlhavosti všeslovanské k individualitě česky kmenové a ke skutečnosti. Toto pojetí připravuje smysl pro život politický. Mácha, Havlíček, Erben, Němcová, po nich ještě více Neruda a kruh Májistů ukazují jednak umělecky výkonně, jednak kriticky vyšší mety české práce básnické, podvolujíce se přísnému měřítku literatury světové, jejímž členem usilují českou literaturu učiniti a takto ji zachrániti od místní bezvýznamnosti, kterým jí hrozila současná vlastenecká officiální malost. Literatura česká znenáhla roste: dostává se jí talentů básnických i zdárných pracovníků vědeckých, literární směry se střídají a potírají, duchovní život zkvétá v plném obsahu a rozsahu. Český národ stává se skutečným členem národů kulturních.

Methodicky bylo pro německého čtenáře nutno ledacos pověděti, co by bylo českému čtenáři zbytečno vykládati, a zase o všeličems pomlčeti, co by bylo nutno českému čtenáři říci; německá kniha v celku předpokládá užší kruh čtenářský, nežli by spisovatel musel míti na mysli při podobné knize české. Jen methodicky byl by rozdíl, kdybych o témž předmětě psal po česku; hodnocení a kritické pojetí české literatury zůstalo by ovšem totéž. Se své kritiky význačných našich zjevů literárních neslevil jsem nic před čtenářem německým, jako jsem nikde nepotlačoval své zaujetí a oddanost k líčenému předmětu. Mé přesvědčení kázalo mi psáti antiaristokraticky, protože se aristokracie česká skoro za všech dob jeví škůdcem národního celku, antikatolicky, kde katolicismus znásilňoval svědomí a svobodu, kde ubíjel kulturní pokrok, antihusitsky, kde si vedl podobně zvrhlý officiální husitismus, protivlastenecky, kde ustálený názor hrozil ubiti pokrok a dosavadní výsledky práce obrozenské. Stopujeme-li vývoj své literatury, přesvědčujeme se, že si naši předkové dobývali úcty cizích národů, kdykoli v boji za své zájmy sloužili zároveň pokroku a svobodě.

Nepodceňoval jsem důležitost, obtíže a zodpovědnost úkolu, psáti pro širokou veřejnost evropskou; ujal jsem se ho, když síla k tomu povolanější, prof. Jar. Vlček, díla toho se vzdala. Krátkost času, který mi byl ku práci povolen, k tomu delší choroba, která mi ubírala pracovní energie, nedovolovala mi zpracovati období literatury české nejnovější. Některé pokusy přesvědčily mne, že kusá, k tomu za rozličných dob podnikaná četba našich moderních autorů snadno by mne

co napsal o p. Vodákovi? Když p. Sezima, proč ne Fr. Táborský, G. Jaroš, Rokyta, M. Gebauerová, Říha atd.? A konec konců nemůže běžet o nové hodnoty životní právě tak v české novellistice a v dramatě jako v kritice i poesii? Nesprávnost na nesprávnost. A jedno třídění zavádí autora k dalšímu nesprávnému třídění. Mluví na př. o ruských vlivech a o francouzských vlivech v české próse a řadí některé autory pod vliv ruského románu a jiné pod vliv francouzského románu. Ale což nebývají i vlivy obojí? Na př. u p. Šimáčka lze konstatovat nejen vliv ruský, ale i vliv Zolův, u pí. Kunětické také i vliv Zolův a u pí. Svobodové v nejprvnější tvorbě ozývá se převážně vliv Turgeněvův a ne vliv naturalistické školy, jak tvrdí autor. Když se již konstatuje, tedy přesně! A pak v literatuře p. Novákově vyhlížejí ty jednotlivé oddíly jako odbyté, ucelené a dávno minulé fase, kdežto ve skutečnosti je živé proudění a prostupování. To jsou zdánlivě maličkosti, ale p. Arne Novák ani v těch zřejmých maličkostech nedovedl být bezvadným a pravdivým.

Nemohu se zde ovšem pouštět do podrobností a ukazovat na jednotlivých literárních zjevech, kde a jak co p. Arne Novák správně neb nesprávně pochopil a vystihl. Jen kdybych měl rozebírat portrét Masarykův, byl bych nucen opravovat p. Nováka takřka řádku za řádkou. Některé věty přímo úžasně mluví o zcela běžném postihování a posuzování a o neschopnosti vidět základní pravé jádro. Rovněž vystižení Machara je nedostatečné a také zde musil bych se rozepisovati. Nedávno byl uveřejněn v Čase posudek Magdaleny z péra Petra Altenberga. Jen několik řádek, ale tu bylo již cítit blízkost opravdového, vroucího, procítěného pochopení — u p. Nováka, i když Machara chválí, mluví k nám jen slova, slova, slova, ne výron nitra, právě tak, jako když chválí Vrchlického, Nerudu, Zeyera atd. atd. Tak bych mohl postupovat po řadě takřka od jednoho literárního zjevu ke druhému a opravovat nejen nesprávné jednotlivosti, ale i celkové pojetí. A nejen skreslování a nevystihování jednotlivých postav, ale i celých období, na př. kritického ovzduší let devadesátých. Ale vedlo by to daleko.

Snad se namítne, že šablonovitě liberalistická pružnost p. Novákova je vyvážena jeho uměleckým stanoviskem. Avšak i to nazírání na umění není u p. Nováka zásadně hlubší, je v souhlase s celým jeho bezbarvým životním nazíráním, je to zcela běžné, zevně artistické stanovisko, kterým p. Arne Novák jen někde měří a jinde neměří, když se mu to nehodí. Na p. A. Novákovi, jako literárním historikovi, mohla by se při nejmenším žádat osobní nezaujatost a nestrannost, to by byl ten nejskrovnější požadavek, jejž lze vážnému literárnímu historikovi klásti. Ale p. Arne Novák je i zaujatý a strannický. Kniha poskytuje doklady, kde p. Novák dovede stisknout bezohledně péro, kde dovede chválit okázale, kde píše opatrně, kde blahosklonně a kde píše i poťouchle. Na př. práce pí. Kunětické z prvých let její literární tvorby jsou mu schriftstellerische Handarbeiten, kdežto zcela jinak a velmi shovívavě mluví o daleko méně cenných prvých literárních pracích své matky, pí. Terézy Novákové. A vůbec jak píše o této spisovatelce a jak proti tomu o pí. Kunětické, která jako romancierka a dramatická spisovatelka nepopíratelně znamená víc

a vůbec je silnější literární individualitou. Takových zjevů dalo by se uvést dost. A zajímavo, jak p. Novákovi vadí s artistického stanoviska morální pathos a feminism pí. Kunětické, kdežto immorální stanovisko p. Karáskovo, jeho »perversní erotika, zahrávající si zúmyslně s ideou sadismu a chlapecké lásky« nikterak ho neirrituje a nenutí konstatovat, »dass hier ein grosser Aufwand von psychologischer Analyse, üppiger Wortkunst und lyrischen Pathos schmählich vertan worden ist«. Ale v tom již zároveň projevuje se i jiná stránka autorova, vidět totiž v životním přesvědčení moralismus a moralistní pathos (i Masarykovi vytýká se »engherziger Moralismus«) a tendenci s jistou příhanou. Ale p. Novák mohl by si všimnout na př. u Brücknera, jak často píše o »ušlechtilé tendenci«. Ovšem u p. Nováka vězí za tím mnoho neuvědomělé nepokrokovosti. V jeho literatuře proskakuje to na více místech. A byl by mohl i leccos jiného vidět u Brücknera, na př. tu ideovou nit, která se vine celým dílem. A považíme-li, jak takový Brückner stojí na př. k Przybyszewskému, naskytá se otázka, jak teprve by stál k těm různým českým odlitkům? Dát Němcům Brücknerovy Dějiny polské literatury a dát Die čechische Litteratur der Gegenwart je přec jen značný rozdíl. Dovede si p. Arne Novák uvědomit, že ne tak česká literatura sama, ale že ty dějiny bezprostředně nás teď representují před cizinou? A jak? Což, myslí, Němci neuvidí tu ideovou povrchnost pod moderním nátěrem?

Resumuji. Nejde tak o jednotlivé postavy. Co na tom, zdali v očích ciziny Petr takový a Pavel onaký. Co hlavně a základně je neodpustitelno a co ke cti nám nebude, je to, že v díle p. Arneho Nováka není p ř e s v ě d č e n í, není pečeti d u c h a. Je tam dost blýskavé, nanesené t. zv. »duchaplnosti«, snaha povědět publiku něco interessantního, ale není tam toho, co zoveme c h a r a k t e r e m knihy. A je to marné. V každé knize obráží se vnitřní a nejvnitřnější jádro člověka. Také i tato kniha je zrcadlem svého spisovatele. A raději knihu, kterou by bylo nutno s principielního stanoviska a priori odmítat, než knihu tak indifferentní, v níž není vůbec ani pokusu o celkové, jednotně zásadní vystižení české literatury a tím i českého života. Je to kniha — jen si to dobře uvědoměme! — velice povrchní, řekl bych přímo hladíkovsky povrchní, a p. Novák v české literární historii skutečně neznamená také nic víc, než na př. p. Hladík v naší literatuře. Chybí mu potřebná duchovní výše a vážný, hluboký, životní výhled. Tak leccos, čím ve své lit. historii p. Arne Novák charakterisuje právě p. Hladíka, hodí se i na něho. V jeho knize není »der böse Geist der Schwere«, ale spíše »ein leichter, sprühender, funkelnder Konversationston«.

Jenže literární historie je vážná věc, literární historik může nám povědět tak mnoho — může ukázat i cestu. Ovšem literární historik, který nedovede jen nadepsat kapitolu »Boj ... za nové hodnoty životní«, ale který i dovede rozlišovat hodnoty životní a vidět, jaké hodnoty jsou pro náš národ a jeho kulturní vzrůst významny a jaké hodnoty tvořily a tvoří tu jeho faktickou hodnotu. Neboť jako u každého individua lze vystopovat základní jeho hodnotu, jeho spodní proud, určité základní zabarvení, které se táhne celým jeho vývojem, tak i v životě a vývoji národa a tedy i v historii jeho literatury. Nuže, zde je punctum saliens!

Na štěstí české spracování novější literatury teprve čeká svého historika. Měl-li by jím býti zase p. Novák — a my máme přec lidi povolanější — bude lépe, když ještě posečkáme. Upozorňoval jsem na literárně-historickou neschopnost p. Arneho Nováka ostatně již před čtyřmi roky. *Jos. Laichter.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

V červenci r. 1907 přinášely časopisy zprávy o podivném náboženském hnutí v Kasselu a okolí (v Hessensku). Původcem jeho byl evangelista Dallmeier, vlastně skoro jenom nástrojem dvou sester ze Švédska, které sice neuměly ani slova německy, ale pomocí tlumočníka dovedly svými řečmi vzbuditi veliké vzrušení a rozrušení, které vyústilo ve snahy založiti novou církevní společnost, pravou, čistou nevěstu Kristovu.

Náboženské hnutí směřující k »obrácení« člověka, to jest takový proud, který se snaží vzbuditi živé vědomí hříchu a vykoupení a chce pokáním vésti k novému, lepšímu životu mravnímu a horlivějšímu životu náboženskému — to by nebylo nic neobyčejného. O to se zasazují hlavně v zemích protestantských jisté kruhy všudy a stále. Nejnověji, ale již dosti dávno tak řečené Gemeinschaftskreise. Název tento jest nesnadno přeložiti do češtiny, výstižně pak jej přenésti jest naprosto nemožno. I když slovo Gemeinschaft zachytíme výrazem, který mu asi nejvíce odpovídá, totiž »obecenství«, nemáme k tomu zas odvozených přídavných jmen. Je to název vzatý z Apostolika (»apoštolského« vyznání víry: Věřím v Boha): svatých obcování (neb obecenství). Jsou to buď uvnitř církve se tvořící neb od církve jako příliš zkažené, sesvětštělé, se odlučující kruhy pietisticko-methodistické, po různých končinách Německa, tu silněji tam slaběji zastoupené ve všech »zemských církvích« a proti všem. Jaké stanovisko zaujmou tyto »společnosti« k »církvi«, záleží někde na farářích zemské církve, někde na jejich vlastních vůdcích. Nejvíce jim vyhovují orthodoxní faráři se sklonem k pietismu a mysticismu. Proti »kritickým«, »moderním« se stavějí velice příkře. Theologie nepotřebují, historickou kritiku odsuzují jako »nevěru«. Své pracovníky berou hlavně z řad odchovanců některých misijních škol, kde se vychovávají evangelisté, kolportéři, církevně spolkoví funkcionáři. Ale založili si také svou vlastní theologickou školu v Bethelu u Bielefeldu v Porýnsku, pod vedením osvědčeného pracovníka a organisátora vnitřní misie, faráře von Bodelschwingha, kterého by bylo lze srovnati s anglickým Boothem, generálem armády spásy. Škola tato chce být biblická až biblicistická. Účel její jest dvojí: jednak uchrániti budoucí duchovní vlivu historické kritiky, bez níž dnes není ani nejorthodoxnější fakulta v Německu, jednak dáti jim praktičtější a direktnější přípravu na budoucí

pastorální a kazatelské povolání, než mohou dávat theologické fakulty, které se v Německu právě tím nejvíc liší od našich katolických, že pěstují theologii vědeckou methodou a praktické cíle budoucích duchovních nemají přímo na zřeteli.

Hranice mezi zemskou církví a takovou Gemeinschaft jsou velice plynné: někde jich není vůbec, jinde jsou velice příkře vymezeny.

Záleží také na tom, jaké stanovisko zaujímají ke hnutí církve a jmenovitě církevně státní úřady: někde tolerantní, jinde příkře odmítavé, jež se nezastaví ani před šikanami, soudy, pokutami. Ale v celku převládá v zemských církvích snaha neodpuzovati kroužků pietistických, ve kterých jsou někdy soustředěni právě lidé nábožensky nejopravdovější a nejživější, nýbrž zužitkovati jejich horlivosti v rámci církve a pro církev a vyhovovati jejich duchovním potřebám, zálibám a zvláštnostem rozšířením obvyklé práce církevní o biblické hodiny, modlitební schůze, misijní snahy atd.

U nás v Čechách jest analogickým stanovisko a celý zjev tak nazvané církve »s v o b o d n é r e f o r m o v a n é«, kongregacionalistické. Asi před 30 léty se začala v reformované církvi (státem uznané), helvetského vyznání, práce směřující k oživení náboženského cítění, ku probuzení náboženského života. Brzy však se tato práce pietisticko-methodistická jaksi osamostatnila a postavila proti »státní« církvi« evangelické novou náboženskou společnost, »svobodnou« církev, t. j. nezávislou na státu, s ním nesouvisící, jím neuznanou.

Ve všech těchto kruzích směřuje se k náboženskému »probuzení«. Takových probuzení bylo v 19. století po onom hlavním v letech čtyřicátých hlavně ve Skotsku a Švýcařích (od té doby jsou tam tak řečené »svobodné« církve) ještě několik menších.

Vzrušení v K a s s e l u má však ráz o d l i š n ý aspoň jedním rysem. Má ovšem také mnoho společného, můžeme říci, že hlavní jádro má společné, totiž d ů r a z n a m r a v n í o b r o z e n í k l a d e n ý. Ale projevy a prostředky jsou jiné: v Kasselu jmenovitě se ukázal zjev, který připomíná biblickou g l o s s o l a l i i, jak o ní máme zprávy na dvou místech Nového Zákona ve »Skutcích apoštolských« na samém začátku křesťanské církve v Jeruzalémě a v Pavlových epištolách »ke Korintským« ve sboru Korintském a v církvi vůbec. Zprávy biblické jsou temné, od sebe se liší, a to dosti podstatně, tak že ve »Skutcích« se míní řeči mluvené cizími jazyky, u Pavla vytržené, exaltované, ekstatické řeči prorocké.

První zprávy z Kasselu přirozeně se zabývaly z e v n ě j š í s t r á n k o u hnutí. A ta byla dosti z a r á ž e j í c í, až i odpuzující. K prvnímu shromáždění byl propůjčen sál v hospicu, spolkovém evangelickém domě. Když tam vstoupil po chvíli cizí člověk, spatřil celé shromáždění na zemi, klečící, ležící hlavou na podlaze, a slyšel vzlyky, pláč, výkřiky, nečlánkované zvuky. Do toho zaznívaly zpěvy, hlasité modlitby, vyrážené vyznávání hříchů, výzvy ku pokání, všecko provázené křečovitými posunky rukou i tváří, slzami, mdlobami. Některý se vzchopil a vyrážel nesrozumitelný hlas, a shromáždění to přijímalo jako výron nadpřirozeného osvícení; jiný se pokoušel vyložit slyšené srozumitelně. Jiný líčí to, co

u vytržení se domnívá vidět jako zjevení. Lidé stojící opodál celého hnutí volali po zakročení konsistoře a policie. Mluvili o nervosní epidemii.

Dnes lze o celém zjevu mluviti střízlivě, kriticky, v ě c n ě. Konsistoř měla tolik rozumu, že nezakročila příkře. Spokojila se tím, že dala se všech kazatelen přečísti výstrahu před nezdravými výstřelky náboženského enthusiasmu a napomenutí k evangelické střízlivosti a rozmyslnosti.

Zúčastněný e v a n g e l i s t a D a l l m e i e r vydal brožurku o své účasti v celém hnutí. Praví, že celá jeho práce s počátku měla ráz běžné evangelisace: skládala se z modlitebných shromáždění, zpěvů, kázání. Najednou pocítili někteří vlivem Ducha svatého dar jazyků a pronášeli u vytržení zvuky, jež pak byly vykládány, jako na př.: »Nespoléhejte na své dary, nýbrž na kříž. Co nevyrostlo na půdě Kristova kříže a jeho krve, vše bude zničeno. Na Golgatě spočívá požehnání. Modlete se především o víru, lásku a naději. Bouře se hromadí, brzy vybuchne. Svět je zralý k soudu. Brzy uhodí hodina a Já přijdu!« Dallmeier sám připouští některé výstřední zjevy; ale tvrdí, že duchovní svoboda nese s sebou různé bludy.

V Kasselu je již klid. Vážné kruhy zřekly se ekstatických zjevů, střízlivost se vrátila. Ale v sousedství, v Grossalmerode a jinde vystoupila značná část obyvatelstva z církve, ale ne ti blouznivci, nýbrž jejich protivníci.

Hnutí vyvolalo celou řadu časopiseckých a brožurových úvah. V celku se ukazuje na nezdravost tohoto methodistického pojímání náboženství a církve; posuzuje se pomíjitelnost zevnějších nápadných zjevů a klade se důraz na trvalé účinky mravní. I mnozí vážní lidé z kruhů pietistických dospěli k tomu, že se jim otevřely oči, a oni vidí, že není správné odsuzovati vědu. Pro všecky snad zůstane poučení, že je třeba chápati bibli historicky a lišiti její jádro od formy a forem. —

Dříve jednou jsme se obšírně zabývali obdobným náboženským hnutím v katolicismu, sektou Marjavitů v Polsku. Církve, z nichž vzešlo to a ono, činí každé naprosto jiným. Protestantské hnutí má při vší výstřednosti mravní cíl — obrození; katolické hnutí stupňovalo jen pověru.

Zjevy zcela podobné provázené také ekstatickým mluvením vyskytovaly se také jinde, na př. v Pueblo, hlavním městě K o l o r a d a, mezi mnohojazyčným dělnictvem tamějších oceláren. O tom, jakož i o náboženském probuzení v Mukti mezi domorodci, přinášel po celý rok zprávy »Der Sonnenaufgang«, orgán německého pomocného svazu pro dílo lásky v Orientě, od očitých svědků, evropských a amerických misionářů a cestovatelů.

* *
*

O čtvrtém m e z i n á r o d n í m k o n g r e s u n á b o ž e n s k ý c h l i b e r á l ů v B o s t o n u nepodal dosud veřejně zprávy prof. Masaryk, který se ho účastnil. Zatím můžeme se o něm zmíniti dle anglických časopisů.

Kongres v Bostonu (ve státě Massachusetts, sev. Amerika) v říjnu 1907 byl současným zasedáním 22. národní konference amerických u n i-

tářů (křesťanská církev lišící se od ostatních hlavně v dogmatu o Bohu odmítáním »Trojice«) a 4. mezinárodního kongresu náboženských liberálů. V Bostonu samém je skoro 30 unitářských sborů; vůbec učinili američtí unitáři značné pokroky, takže si mohli založiti vlastní theologickou školu v Berkeleyi (Kalifornia). Také se zlepšil jejich poměr k trinitářským církvím, tak že si s nimi tu a tam duchovní vyměňují pohostinsky kazatelny. V trinitářských církvích jsou vedle orthodoxních také universalistické směry.

Jest zajímavo postaviti vedle sebe stejné i odlišné body zásad obou církví: Zásady universalistů jsou: neomezené otcovství boží, duchovní autorita a vůdcovství Ježíše Krista, Syna Božího, věrohodnost bible, pokud se týče zjevení Božího, jistota o spravedlivém trestu za všecky hříchy a konečné sjednocení všech duší s Bohem. Unitáři mají za základy: otcovství boží, bratrství lidí mezi sebou, vůdcovství Ježíšovo, vykoupení skrze práci o vlastním karakteru.

Na mezinárodním kongresu bylo přes 2300 členů, ze 16 národností: z Ameriky, Německa, Švýcar, Francie, Hollandska. Z Německa mezi referenty byli prof. Pfleiderer z Berlína, prof. Rade z Marburgu a farář Fischer z Berlína.

Z programu je patrno, že cíle kongresu nebyly theologické, nýbrž hlavně praktické: totiž posila veškerého náboženského liberalismu ve všech zemích vzájemným povzbuzením a výměnou myšlenek. Presidentem kongresu byl Dr. Eliot, který pravil mezi jiným: »Říci, že někdo jest episkopál, presbyterián, lutherán, kalvinista, katolík, žid nebo protestant, to již dnes nestačuje označiti jeho smýšlení. Přes svou příslušnost k některé ze jmenovaných denominací může býti pokrokový nebo zpátečnický, konservativní nebo liberální, odvislý od zevnějšího tlaku nebo vnitřně svobodný. Tradiční historicky vyvinuté odlišné nauky ztrácejí své ostré obrysy a na místo nich vystupují ostřeji noví udavatelé směru.«

Na kongresu se neozval boj proti církvím a kruhům jinak smýšlejícím. Uplatňoval se společný liberální duch, který se občas vyjádřil mohutně nábožensky a ukázal, že i ti, kteří odvrhli všecka pouta, přece mají náboženství, které jim umožňuje hleděti na časnost pod zorným úhlem věčnosti a bráti život z ruky Věčného.

Představitelé cizích států a národů podávali zprávy o stavu a postupu liberalismu ve svých vlastech. Z řečí evropských delegátů bylo patrno, že náboženský liberalismus má v Evropě mnohem nesnadnější úkol, poměrně tu všude musí církve počítati se státem, a stát skoro všudy jest konservativní. Mimovolně odnesl si snad každý delegát ten dojem, že americká odluka církve a státu značně usnadňuje náboženský a liberální život a myšlení. Mnozí řečníci doporučovali ne sice napodobit Ameriku, ale na základě amerických zkušeností opatrně postupovati a uvolňovati spojení mezi církvemi a státy v Evropě.

Také katolická církev byla zastoupena na kongresu, ovšem jenom jediným delegátem, jímž byl francouzský liberální abbé A. Houtin z Paříže. Noviny praví, že to byla jedna z nejzajímavějších,

snad vůbec nejinteresantnější osobnost kongresu. Z jeho řeči uvádíme konec: Vy, synové a dědicové reformace 16. století, můžete dnes viděti v římské církvi náboženský boj, v němž jsou bojovníci lépe poučeni a radikálnější než Wicliff, Hus, Luther a Kalvin. Naše starosti a zklamání jsou veliké, neboť vidíme, jak se nám nad hlavou bortí ctihodný palác, v němž jsme se cítili tak bezpečnými a ukrytými. Pro vás, kteří jste nikdy nepokládali církevní moc Říma za podstatu římské církve, kteří jste pociťovali její mocnostní práva často jen jako tyranské násilí, — pro vás není náš boj, naše utrpení, náš úpadek žádným překvapením. Vaši otcové a vy, ano právě vy zde znáte nestálost života, a v potu tváři své a se slzícím srdcem vybudovali jste si náboženský domov, v němž žijete v míru a v plné oddanosti svému Bohu a svým bližním. Tu nám v naší přítomné úzkosti jest vaše zkušenost útěchou a povzbuzením.

Orgány, ne oficielními, ale faktickými představiteli náboženského liberalismu jsou časopisy: »The Christian Register«, »The Universalist Leader«, »The Inquirer and Christian Life« v Londýně, »Das Protestantenblatt« v Berlíně, »Die christliche Welt« v Marburku, »Le protestant« a »La vie nouvelle« ve Francii a »De Hervorming« v Hollandsku.

Členové kongresu neměli a n e s l o ž i l i s p o l e č n é h o v y z n á n í v í r y, »ale toho také není třeba, neboť ideálem náboženských liberálů není uniformita víry a stejnost názorů, nýbrž jednota ducha při sebe větší různosti darů a úkolů. Jsme liberální, poněvadž i vůči těm, s nimiž nesouhlasíme, stojíme přátelsky a snášelivě. Nikdo není opravdu liberální, kdo se chová k typu sobě cizímu nenávistně a pomstychtivě. Pravý liberál nejen pronese svůj názor, nýbrž poví jej též s láskou. Jest shovívavý naproti rozumovým bludům a uznává každou snahu po pravdě. I cizí svatyně jsou mu svaty. Pro něho jest jen jediný neodpustitelný hřích: záleží v srdci nelaskavém, v duchu nesnášelivém.«

Německý účastník kongresu prof. Rade píše v »Christliche Welt« 1907 17. října č. 42. interesantním způsobem o svých dojmech z cesty, z Ameriky, z kongresu. Frappantní jest již úvodní slovo jeho článku, dva výroky: »Unitáři nejsou křesťané«, »Kde mají unitáři své sbory, náleží k nim elita ducha.« V celku mají unitáři okrouhle 450 sborů v Americe, 400 v Britanii, 125 v Sedmihradsku.

Z themat, která byla na kongresu projednávána, uvádíme: Vliv svobody na víru; světlo a stín denominacionalismu; spojená liberální církev; unitářské hnutí v Anglii; náboženská krise ve Francii; n á b o ž e n s k á s i t u a c e v R a k o u s k u (prof. Masaryk); ideály Uher; stav náboženského liberalismu v Hollandsku; pokrok theologie ve Skotsku; stav liberalismu ve Švédsku, ve francouzském Švýcarsku, v Italii; Kalvin a reformační pomník v Ženevě. Kongres měl referát o Japonsku, o indických náboženstvích, o parsském bohu jednom ve mnohých podobách. Prof. Pfleiderer mluvil o sklonnosti positivních náboženství k universálnímu náboženství.

Německý »Protestantenverein« pozval kongres na rok 1909 nebo 1910 do Berlína.

* *
*

Moderní Židovstvo má své problémy. Rozepsal se o nich bývalý charlottenburgský rabbín Dr. Emil Cohn. Soudí, že »jest třeba nalézti židovský ideál, který by se obracel nejen na nepatrný židovský zájem, jaký v Židovstvu zanechalo století assimilace, nýbrž na jeho celého vnitřního člověka; ideál, který by uspokojoval všecky pozemské tužby, umělecké, básnické, filosofické, národohospodářské a na místě neposledním též jeho ctižádost politickou.« Chce míti židovství, se kterým by mohl Žid splynouti s duší s tělem, ať Žid starosvětský ať moderní. Tento ideál spatřuje Dr. Cohn v sionismu. V něm vidí jednotící životní princip, prastarou kmenovou myšlenku, moderně vyjádřeno, svou »nacionální ideu«. Soudí, že sionismus se již osvědčil jako výchovná síla, která osvobodila tisíceré skryté síly, stvořila politiky velkého slohu, básníky svérázné, umělce o význačné notě.

Náš úsudek je ten: není pochyby o tom, že sionism takto účinkoval, ale jenom na mizivě nepatrný počet nadšených jednotlivců. Na celek a zvláště na vlivné kruhy židovské zůstal bez nejmenšího vlivu.

* *
*

S nedávnou papežskou encyklikou a s celým duchem papežství divně kontrastuje pastýřský list německých (z říše) biskupů, vydaný ke zlatému kněžskému jubileu papežovu. Jsou v něm tendenčně sestaveny výroky papežovy, aby mu získaly sympathie. O vědecké práci na př. se praví, co papež jako biskup v Mantue r. 1885 pronesl: »Náboženství se nebojí vědy, vždyť vždycky podporovala umravnění a vzdělání; náboženství chce, aby jeho přívrženci byli synové světla a ne tmy. Těší se z pokroku. Ať jen člověk rozepne své peruti, vyláká přírodě nová tajemství, ať slaví stále nové triumfy nad vzdornou hmotou... Pro všecko to má náboženství jen slova radosti, důvěry, díků... Náboženství vybízí k badání a požaduje hledání. Křesťanství se nebojí badání, nýbrž jenom nevědomosti.«

Co pravil, platí o náboženství nebo křesťanství, ale ne o katolické církvi; platí v theorii, ale ne v praksi.

6. ledna 1908.

Feuilleton.

Orcagna.

(Florentinská povídka.)

... a proč pan Luca — nevíte, co já vím —
tak rázem zhas jak ve průvanu světlo,
v let květu zrovna, v plné síle muže —
vy nevíte to. A co pravilo se,
že náhle se cos v hlavě jeho změtlo,
to pravda není. Ale bylo pravdou,
že začal plaše straniti se lidí,
že z domu za dne ani nevycházel
a šel-li večer, plížil se jak škůdce
či tajný lupič, kukli stáh až v oči
a takovými uličkami chodil,
kde bylo pusto. Já znám důvod toho
a povím, by byl konec planým řečem.

Vy víte, jak si signorie z Pisy
poslala v město naše k Orcagnovi,
by přišel vyzdobit jim uměním svým
v podloubí strop a stěny na hřbitově?
Nu, co je pravda, obec postarala
se o pokojný sen svých mrtvých krásně:
loď poslali až k břehům Palestyny
a dali přivést náklad svaté prsti,
již posypali celé svaté pole —
myšlenka dobrá, jež by neškodila
i tady, v naší drahé Florencii,
což podotýkám jen tak mimochodem.
Ten hřbitov v Pise stál je mnoho peněz
a ještě víc dát pyšné město chtělo,
by nezůstalo dílo bez koruny.

Co tedy s Orcagnou si vyjednali,
určitě nevím. Jedni řeknou tolik
a druzí tolik, jistoty však není,
jen tolik jisto, že se malíř ihned
nadobro přestěhoval v město Pisu.

Tam ihned v zasedání signorie
navrhl pánům předměty své práce,
což Triumf smrti, Poslední soud světa,
což obojí byl velmi trefný nápad.

neb na hřbitovech tak už člověk bývá
náchylen k přemítání sledních věcí,
a také jednohlasný souhlas pánů
ten návrh schválil. Vykládat vám nechci,
jak dílo rostlo, podotýkám jenom
že malby zdařily se Orcagnovi
líp, než ty, jež zde proved ve Florenci —
to víte snad, že vlhko zničilo mu
plod práce jeho na zdech kaple Ricca
ve San Novelle? Nedávno jsem byl tam
a z freska zbývá už jen trochu barev —
nu, taký malíř musí stále zkoumat
a z nehod svých se musí stále učit,
jak každý svědomitý řemeslník...
Ten Triumf smrti nebudu vám líčit,
ač věru stál by za to taký obraz
pro rozvržení látky, množství figur,
i lepost barev, pro hlubokost dojmů,
vy oceníte, třeba neslyšeli,
když i jen letmo naznačím vám obsah
druhého díla, Posledního soudu.
Je vznešený jak Božská komedie
našeho Danta. V středu sedí Kristus
s Marií Matkou v slávě svatozáří.
A Spasitel zří přísně k levé straně,
kde hříšníci se kupí odsouzení,
zoufalství kroutí v křečích těla jejich,
už očima jen smilování ždají,
neb nohama se brání proti čertům,
již za nohy a roucha stahují je
v plameny rudé, které z dola, z pekla,
jazyky chtivými je olizují.
A Spasitel má obnaženou ránu
v svém levém boku, jak by jim chtěl říci,
též ta vás nespasila, zatracenci!
A Maria, ta panna milostivá
odvrací tvář svou, ne však z pohrdání,
leč že ji líto duší odsouzených
a že zná, jak tu málo zmohou prosby,
když věčná spravedlnost začne trestat.
Kol soudícího Krista poletují
andělé s křížem, korunou a hřeby
a nad těmito vznášejí se jiní
a polnicemi zovou mrtvé z hrobů —
den hrůzy, před níž hříšné duše naše
v čas zachraň milost Tvoje, Máti Krista!

Pan Luca — nechť i jemu ráčí pánbůh
dát milost věčnou, duši jeho přijme

do slávy svojí v místa vyvolenců —
vy víte, že pan Luca muž byl přesný
a v půjčkách vždycky nejvýš opatrný.

Když půjčil, rád v čas dostal svoje domů
i s úroky, jak bylo umluveno.
Tak před lety i Orcagnovi půjčil,
jenž chuti měl víc k životu než k práci,
a vlastně práce nebylo, byť neznám
a mocní naši, kláštery a páni,
tak nespěchali tenkrát zakázkami,
jak dnes se děje. Že pan Luca půjčil,
to proto, že rost v přízni od chlapectví
s malířem tímto, a že úpis dostal,
kde úrok stanoven byl větší nežli jinde.

Že Orcagna těch peněz dlouho neměl,
že tučné dny mu velmi záhy ušly
a na hubené nezbylo z nich pranic,
dá mysliti se. Lehkovážná čeleď
jsou malíři. Jim skutečnost je malbou
a malba pro ně živou skutečností.
A proto lehce zmetnou obsah obou
i potřeby i jejich požadavky.
Čas vypršel a Orcagna dát nemoh
a nejen nemoh, ještě mínil nad to,
by další půjčkou založil jej nyní
pan Luca, a tak lehce pověděl to,
jak o hrst oliv by mu vlastně říkal.
Pan Luca ovšem odmít takou žádost
a lhůtu tří dní dal mu k zaplacení.

Však nezaplatil malíř lehkovážný.
I nelenil pan Luca, šel a vstoupil
na cestu soudu, neb byl, jak jsem řekl,
člověkem přesným, úzkostlivě přesným.
I zavřen Orcagna byl podle práva.
Snad pro své štěstí — neb by býval musil
zemříti hladem, dál jsa na svobodě.
Když chtěli dát mu malovat ty fresky
u Santa Novella — tu malbu, víte,
již vlhko zničilo — tu musili jej
vyplatit ze šatlavy. Tehdy malíř
pohrozil v smíchu přítelíčku svému,
že bude na něj dobře pamatovat,
by ještě jednou mu ten dloužek splatil.

A když byl onen Poslední soud hotov
tam na pisánském svatém poli,
tu stalo se, že navrátil se Loti
— jenž v Pise meškal, čekaje své lodi
od břehů levantských — ten navrátil se
a potká pana Lucu. Byl jsem při tom.
I povídá mu, kterak že mu splatil
ďábelský malíř dluh svůj ještě jednou.
Tam dole v levo mezi odsouzenci
pan Luca stojí, čerti dva jej táhnou
v pekelný oheň. Vzpírá se pan Luca,
však čerti smějí se a vidno z toho,
že neubrání se jim. Vypodobněn
je tváří, barvou, postavou i vousem,
že kdo ho jednou spatřil, hned jej pozná.
I sebe vyobrazil vtipný malíř
v postavě světce, který krokem rychlým
pospíchá v pravo mezi vyvolené
a pana Lucu, který po něm vztáhl
prosebně ruku, holí odstrkuje
a tváří nevrlou mu zdá se pravit,
by marně chůzi jeho nezdržoval.

Pan Luca poslouchal a zbled jak stěna
a beze slova odběhl nám s očí.
A od té doby plachý byl a prchal
před lidskou tváří, jakby domníval se,
že každý člověk byl už také v Pise,
že každý člověk Poslední soud viděl,
že každý zná už jeho zatracení.

A když se rozneslo pak naším městem,
že Orcagna byl pozván Florencií,
by na zdech Santa Croce vyhotovil
ty fresky na vlas, jak má hřbitov Pisy
a Orcagna to nabídnutí přijal —
tu utrpení pana Lucy došlo
poledne svého. Nešel vůbec z domu
a v den, kdy Orcagna se vrátil z Florenc,
pan Luca vydech utrápenou duši.

Smrt byla mu jen cestou z utrpení.

Toť tedy pravdou. Znám to, byl jsem při tom.
Vše ostatní je domněnkou a bajkou.
Tak se to stalo. Takto žil a zemřel.
A duši jeho bůh ať vezme k sobě
a zmaří úklad toho utrhače.

—*by*—

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární.

Dr. E. Neisser: Internationale Übersicht über Gewerbehygiene. (Berlin, Gutenberg.) 1907. — Rob. Müller: Sexualbiologie. Vergleichend-entwicklungsgeschichtliche Studien über das Geschlechtsleben des Menschen und der höheren Tiere. Berlin, Louis Marcus 1907. — MUDr. Friedrich Prinzing: Handbuch der medicinischen Statistik. Jena (Gustav Fischer) 1906. — Dr. Maximilian Meyer: Statistik der Streiks und Aussperungen im In- und Auslande. Lipsko, Duncker & Humbolt 1907. — Rudolf Springer (Karl Renner): Grundlagen und Entwicklungsziele der österreichisch-ungarischen Monarchie. Politische Studie über den Zusammenbruch der Privilegienparlamente und die Wahlreform in beiden Staaten, über die Reichsidee und ihre Zukunft. Vídeň a Lipsko, Fr. Deuticke 1906. —

Gesamt-Ausgabe des literarischen Nachlasses von Karl Marx, Friedrich Engels und Ferdinand Lassalle. Herausgegeben von Fr. Mehring. Erster Band: Von März 1841 bis März 1844. Zweiter Band: Von Juli 1844 bis November 1847. Dritter Band: Von Mai 1848 bis Oktober 1850. Vierter Band: Briefe von Lassalle an Marx und Engels. — Theorien über den Mehrwert. Aus dem literarischen Nachlass von Karl Marx. Herausgegeben von Karl Kautsky. Erster Band: Die Anfänge der Theorie von Mehrwert bis Adam Smith. Zweiter Band, erster Teil: David Ricardo I., zweiter Teil: David Ricardo II. — Briefe und Auszüge aus Briefen von Joh. Phil. Becker, Jos. Dietzgen, Friedrich Engels, Karl Marx und anderen an F. A. Sorge und andere. — Karl Marx: Zur Kritik der politischen Ökonomie. Herausgegeben von Karl Kautsky. Dritte, durch eine Einleitung des Verfassers vermehrte Auflage. — Franz Mehring: Die Geschichte der deutschen Sozialdemokratie. Dritte Auflage. Erster Band: Bis zur Märzrevolution. Zweiter Band: Bis zum preussischen Verfassungsstreit. Dritter Band: Bis zum deutsch-französischen Krieg. Vierter Band: Bis zum Erfurter Programm. Všechny tyto knihy vydal J. H. W. Dietz Nachf. ve Stuttgartě.

Ernest Seillière: Der demokratische Imperialismus. Berlin 1907. H. Barsdorf.

Zprávy Zemského statistického úřadu král. Českého. Svazek IX.: Z výsledku sčítání živnostenských závodů ze dne 3. června 1902 v král. Českém. V komisi knihkupectví Fr. Řivnáče. 1907. — Ochrana dítěte jindy a nyní. Sociologická studie MUDra Jana

Dvořáka, ředitele porodnice a nalezince v Praze. Nákladem Bursíka a Kohouta v Praze, 1907.

Richard von Kaufmann: Die Kommunalfinanzen (Groszbritannien, Frankreich, Preussen). 1. Bd.: Organisation, Aufgaben und Ausgaben. 2. Bd.: Die Deckungsmittel des Bedarfs. (Hand- und Lehrbuch der Staatswissenschaften, hgb. von Max von Heckel. 2. Abt. Finanzwissenschaft V.) Lipsko C. L. Hirschfeld, 1906. — Rudolf Dvořák: Poslední robotní vzpoura na Moravě, roku 1821. Za podpory zemského sněmu moravského. Brno 1907. Nákladem vlastním. — Le Comte de Gobineau: La Troisième République française et ce qu' elle vant (Nachgelassene Schriften des Grafen Gobineau, hgb. von Ludvik Schemann. Prosaschriften, I). Strassburg, Karl J. Trübner a Paris Pon-Nourrit et Cie. 1907. — Dr. Wilhelm Bauer: Die Anfänge Ferdinands I. Wien, Wilhelm Braumüller, 1907. — Das Naumburger Husitenlied. Ein Beitrag zur Geschichte der deutschen volkstümlichen Dichtung. Von Dr. P. Mitzschke, Naumburg 1907. (Autor je archivářem ve Výmaru; podává úplnou historii naumburského podvrhu. Pověst o obléhání Naumburku Prokopem se vyvinula po 30leté válce; roku 1782 učitel Rauhe vydal spis, ve kterém pověst jednoduše zfalšoval, vymysliv si naumburského kronikáře. Podvod byl poprvé odhalen K. P. Lepsiem 1811; přes to naumburští ještě 1832 slavili třešňovou slavnost, jakožto 400letou ročnici husitského obležení. Větší část spisku věnována dějinám satirických a jarmarečních písniček, jimiž pověst zakončuje.) — Heinrich v. Srbik: Der staatliche Exporthandel Oesterreichs von Leopold I. bis Maria Theresia. Wien und Leipzig (Braumüller) 1907. — Michael Hruszevskij: Geschichte des ukrainischen (ruthenischen) Volkes. I. Band: Urgeschichte des Landes und des Volkes. Anfänge des Kijever Staates. Autorisierte Übersetzung aus der zweiten ukrainischen Ausgabe. Kommission-Verlag von B. G. Teubner, Leipzig. 1906. — G. Wendt: England. Seine Geschichte, Verfassung und staatliche Einrichtungen, 3. Aufl. Leipzig, O. R. Reisland 1907. — Oestliches Werden. Kulturaustausch und Handelsverkehr zwischen Orient und Occident von der Urzeit bis zur Gegenwart. Neuere Essays von Dr. Hermann Brunnhofer, Bern, Verlag von Victor Schlüter, 1907. — Geschichte der Österreichischen Revolution im Zusammenhange mit der mitteleuropäischen Bewegung der Jahre 1848—1849. Von Jos. Alex. Freih. v. Helfert. Herdersche Verlagsbuchhandlung. Vídeň 1907. — Verkehr und Verkehrs-Politik in Volks- und Staatswirtschaft. Von Dr. Walter Bardas. Fr. Deuticke, Leipzig u. Wien 1907. — Wirtschaft und Gesellschaft. Eine dogmenkritische Untersuchung von Dr. Othmar Spann. Drážďany. Nákladem O. V. Böhmert, 1907. — Internationale Wirtschaftspolitik. Ein Versuch ihrer wissenschaftlichen Erklärung auf entwicklungsgeschichtlicher Grundlage. Von Rudolf Kobatsch. Wien 1907. — Dr. Gottlieb Schnapper-Arndt: Sozialstatistik. (Vorlesungen über Bevölkerungslehre, Wirtschafts- und Moralstatistik.) Ein Lesebuch für Gebildete, insbesondere für Studierende. Herausgegeben von Dr. Leon

Zeitlin. Lipsko 1908. Verlag Dr. Werner Klinkhardt. — Sex and Society. Studies in the social psychology of sex by William Thomas. London. T. Fischer, Unwin 1907. — Nation und Welt. Betrachtungen über Grundlagen und Aussichten der deutschen Weltpolitik. Von Dr. Vosberg-Rekow. Zweite Auflage. Berlin, Allgemeiner Verein für deutsche Literatur 1907. — Reine Sociologie. Eine Abhandlung über den Ursprung und die spontane Entwicklung der Gesellschaft. Von Lester F. Ward. Innsbruck, Verlag der Wagnerschen Universitäts-Buchhandlung, 1907. — The finality of the christian religion by George Burman Foster. The decennial publications, Chicago. The University of Chicago Press 1906. (Autor měl pro své pokrokové stanovisko obtiže na chicagské universitě, ale překonal je: spis má vyjít ve 2. vydání.)

Etudes d'histoire romantique. Par Léon Séché: Alfred Musset, 2 volumes, 1: l'homme et l'oeuvre, les camarades. 2: les femmes. Paris 1907. Société du Mercure de France. — Die Probleme der Romantik als Grundfragen der Gegenwart 1905. Von Oscar Ewald. (Romantism pojímán široko a obsáhle: v politice, umění, náboženství, v erotice. Pathologické stránce věnována pozornost.) — Die romantische Krankheit (Fourier-Beyle). Von E. Seillière, 1907. (Übers. von Oppeln-Bronikowski.) — Johannes Schlaf: Kritik der Tainischen Kunsttheorie. Wien, Akademischer Verlag 1906. — Konrad Lange: Das Wesen der Kunst. Grundzüge einer illusionistischen Kunstlehre. 2. vydání. Berlín, Grote, 1907. — Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart. Unter Mitwirkung von 300 Fachgelehrten des In- und Auslandes herausgegeben von Dr. Ulrich Thieme und Dr. Felix Becker. Lipsko, Engelmann. 1907. — Das Erlebnis und die Dichtung Lessing. Goethe, Novalis, Hölderlin. Vier Aufsätze von Wilhelm Dilthey. Zweite Auflage. Leipzig 1907. B. G. Teubner. — William Blake: Die Ethik der Fruchtbarkeit. Zusammengestellt aus seinen Werken und Aufzeichnungen übersetzt und eingeleitet von Otto Freih. von Taube. Verlegt bei Eugen Diederichs, Jena 1907. (Mystik anglický, jenž v posledních letech se pilně studuje.) — Geschichte der čechischen Litteratur. Von Jan Jakubec. Die čechische Litteratur der Gegenwart von Arne Novák. Leipzig, C. F. Amelangs-Verlag 1907. (Zatím na důležitý spis jen stručně upozorňujeme. Poprvé se tu publiku německy čtoucímu podává úplná historie české literatury a není náhodou, že autoři se přidržují nového kritického směru, ovšem že každý způsobem svým. Zaznamenáváme, že starší generace ku kritice dra Nováka mlčí.)

Delegace.

Delegace bývají jednou z nejvážnějších starostí každého ministr-presidenta. Jen aby delegace šly hladce! Jak si vede v parlamentě a jak se jemu tam vede, na to se na rozhodujících místech tak nehlížejí, zejména pokud není pro celý svět už jasno, že se dotyčnému ministrpresidentu v parlamentě vůbec už nevede pranijak, že už má »vyprodáno«. Ale delegace — to je choulostivá věc, zejména z dob Thunových. Tenkrát postačila hrozba Němců, že znemožní delegační volby a zasedání a Thun byl hotov. Ovšem za Koerbra, když hrozili Mladočeši, leknutí nebylo už tak prudké. Pro zasedání delegací dělají se obyčejně prázdniny parlamentární, jen když trochu je možno. Vládám od jakživa bývalo nevolno, když delegace zasedaly v době zasedajícího parlamentu.

Letos zasedají zase o prázdninách, jen rozpočtový výbor, jehož četní členové jsou zároveň delegáty, oživuje vídeňskou budovu parlamentní. A jde všecko hladce. Má se to s delegacemi jako s operními novinkami v divadlech: stálý kapelník je nastuduje, první představení diriguje komponista. Stálý kapelník je zde ministrpresident, komponista ministr zahraničních záležitostí, vlastně »ministr c. a k. císařského domu a zahraničních záležitostí«.

Rakouské a uherské delegace jsou unikem v státoprávním zřízení všech států. Instituci podobnou žádný jiný stát nemá a dodejme hned, žádný parlament na světě by si podobnou instituci nedal líbit. Delegace jsou následkem dualistického zřízení této monarchie a bylo o nich dost a dost už psáno. Zmiňujeme se o nich tentokráte trochu zevrubněji, poněvadž nynější delegace jsou první po zavedení všeobecného práva hlasovacího a máme za to, že při této příležitosti nebude od místa, o jistých věcech promluvit.

Dle ústavy z r. 1867 nejsou vlastně delegace ničím než výborem parlamentu. Maďaři od prvopočátku se toho stanoviska drželi, zejména v zevnějších formálnostech. Tam po všechny časy do delegací chodili vedle společných ministrů ministři uherští, tam mluvili

a podávali vysvětlení. Jinak však tak přísně ústavně cítící Maďaři udržují stejnou fikci jako zde v Rakousku.

Delegace povstaly z rozpaků. Při sdělávání prvního vyrovnání rakousko-uherského, kdy ustanovena řada oběma státům společných záležitostí, v první řadě záležitosti zahraniční, vojsko a marina a tudíž i společné finance, nastala otázka o zodpovědnosti společných ministrů. Kdyby ti byli zodpovědni oběma parlamentům přímo, musili by v nich zasedat. To přirozeně nešlo, dva ministři společní pro jednu společnou záležitost existovat nemohli, a tak stvořeni ministři zodpovědní pouze každoročně voleným výborům obou parlamentů! Zase unikum. Z 900 poslanců rakouských a uherských a asi 500 členů panských sněmoven jsou tito tři (s komandantem mariny čtyři) společní ministři zodpovědní dohromady pouze 120 lidem!

Když už tvůrci těchto přímo monstrósních institucí byli při práci, šli dál. Delegace nejsou zodpovědny vlastně nikomu, ani tomu, kdo je volil: parlamentům. Když se jedná na př. o zřízení ovocnářské školky ve Zlámané Lhotě, musí návrh nebo vládní osnova do příslušného výboru. Odtud se vrátí s tištěnou zprávou do parlamentu, dá se zde na denní pořádek, řádně a podrobně se o ní jedná a hlasuje. Anebo když se má provésti kratší cestou, vláda zařadí náklad do rozpočtu. Zase v rozpočtu projedná se v rozpočtovém výboru, zase musí do parlamentu, zas tady se projedná, o ní se hlasuje. V každém případě rozhoduje sněmovna a ví ze zprávy, o čem. Delegacím se předloží rozpočet, tam se schválí v poslední instanci a ustanovenou kvótu vláda zařadí do rozpočtu. O ní se v parlamentě další zpráva nepodává, parlament se svého výboru pro společné agendy delegací na nic neptá a ten mu nic nepovídá. O předmětu samém se v parlamentě nikdy nejedná. O vojsku lze konečně mluvit při položkách rozpočtu ministerstva zemské obrany při každoročním povolování nováčků, ale zahraniční záležitosti, společné finance, Bosna a Hercegovina nedostávají se nikdy řádně na denní pořádek parlamentu, ani u nás ani v Uhrách. Tak se oba parlamenty mlčky vzdávají práva mluvit a rozhodovat o zahraniční politice! Zase unikum.

A jak přísně si tvůrcové vyrovnacích (a státních základních) zákonů přímo pro všechny časy podobné pravidelné debaty zakázali! V Rakousku zákon výslovně přenáší právo usnášeti se na zákonech o společných záležitostech přímo delegacím, bez jakéhokoliv vlivu sněmovny, která je zvolila. Přes to neexistuje říšský zákonník pro delegace, schválené zákony vyhlašují se v řádném říšském zákon-

niku. V uherském článku XII. 1867 § 41. výslovně praví: »Ustanovený společný rozpočet (v delegacích) víc nesmí být v jednotlivých zemích (rozuměj ani v Rakousku ani v Uhrách) předmětem jednání, každá země je povinna platiti svou částku dle předem určeného klíče« (kvóta). Dále se tam stanoví, že uherský ministr financí dotyčný obnos zařaditi má do řádného rozpočtu, předkládaného říšskému sněmu, »ale pokud se výše této položky jedná, n e s m í se dále o ní jednati«. Tato ustanovení sice do rakouského zákona základního ze dne 21. prosince 1867 ř. z. č. 146 pojata n e b y l a, ale nicméně od r. 1867 se dle ustanovení uherského jednalo i u nás, už proto, že podle nahoře uvedeného ustanovení rakouského zákona, kterým se dává delegacím výslovně moc zákonodárná, by bylo jednání a mluvení v rakouském parlamentě zbytečné a bezúčelné. Tak stvořen pro jisté části zákonodárství rakouského zvláštní parlament, a jeho zvýšená důležitost také formálně se uznává už tím, že každé její zasedání zahajováno bývá trůnní řečí. Výlučnost delegací vůči parlamentu uznávána v Rakousku odjakživa tím, že si rakouští ministři do delegací nikdy netroufali (v odporu ke zmíněné už praxi v Uhrách) a teprve letos po zvláštním usnesení a pozvání do delegací přicházejí.

A přec delegace nejsou dle svého původu ničím jiným, než výborem říšské rady pro určité záležitosti. Výjimečný stav tohoto výboru nejkřiklavěji však ukazuje jeho sestavení. Počet členů zákonem stanovený na 60 nezměnil se od r. 1867 a všecky změny volebních řádů zejména v Rakousku zůstaly na stav delegací bez jakéhokoliv vlivu. Ze šedesáti členů volí poslanecká sněmovna čtyřicet členů, a sice volí poslanci každé »země na říšské radě zastoupené« určitý počet ze svého středu. Panská sněmovna volí bez ohledu na původ dvacet členů.

Když r. 1867 zavedena ústavnost a s ní parlament postaven na nový základ, čítala poslanecká sněmovna *203* poslance. Z nich tedy voleno čtyřicet delegátů. Stejný počet volí se dnes, kdy poslanecká sněmovna vzrostla na 516 členů!

Tabulka na str. násl. znázorňuje vzrůst členů poslanecké sněmovny při nezměněném počtu delegátů.

To už je víc než unikum! Každý výbor sněmovní se při každé opravě volebního řádu, který přinesl rozmnožení členů parlamentu, zvětšoval, delegace jako zkamenělina zůstaly beze změny!

Je patrno, proč se to děje. Vláda a zejména vláda společná chtěla a chce mít tento výjimečný zákonodárný sbor vždy v ruce,

Země	Říšská rada				Delegace
	1867	1873	1896	1907	1867—1907
Čechy	54	92	110	130	10
Dalmacie	5	9	11	11	1
Halič	38	63	78	106	7
Rakousy Dolní .	18	37	46	64	3
Rakousy Horní .	10	17	20	22	2
Solnohrady . . .	3	5	6	7	1
Štyrsko	13	23	27	30	2
Korutany	5	9	10	10	1
Kraňsko	6	10	11	12	1
Bukovina	5	9	11	14	1
Morava	22	36	43	49	4
Slezsko	6	10	12	15	1
Tyroly	10	18	21	25	2
Vorarlberg . . .	2	3	4	4	1
Přímoří	3	4	5	6	1
Gorice	2	4	5	6	1
Terst	2	4	5	5	1
Úhrnem . .	203	353	425	516	40

majoritu zde zajištěnou, a nestává skoro příkladu, že by nějaká vládní předloha zde nebyla došla schválení, že by jeden z velkých státníků, jimž od r. 1867 svěřena správa zahraničních záležitostí, byl parlamentárně padl. Odešel-li jeden z nich z důvodů politických, stalo se to vždy proto, poněvadž padl v nemilost v Uhrách. Jen Kálnoky byl dán v obět papežské kurii a také jeho spor měl původ svůj v Uhrách.

Nejvíce členů volí Čechy, poněvadž mají nejvíc poslanců. Z Čech obyčejně do delegací vysílána opposice, ale málo početná, poněvadž opposiční elementy v říšské radě seslabovány vždy voliči z velkostatkářské kurie, která ovšem do delegací vždy volila jen »státníky«. A Čechy volily do delegací 10 členů, když do říšské rady přicházelo z tohoto království 54 poslanců a volí dnes deset delegátů, když je poslanců 130. Kdybychom chtěli připočísti členy panské sněmovny z Čech pocházející, byl by tento nepoměr ještě horší. Pokud se tedy týče zastoupení parlamentu v této korporaci, je delegace považována čistě jako výbor. Ale výbory jsou přece jen skoro věrným obrazem en miniature parlamentu jak podle národnosti, tak podle stran politických. Je na toto zastoupení určitý klíč pro všechny výbory. Předloha a návrh, které dojdou schválení výboru, skoro

vždy mívají i majoritu sněmovny. To je čistě parlamentní princip: ale u delegací na tento nebrán ohled. Naopak: delegace jsou od prvopočátku sestavovány tak, aby nepodávaly obraz parlamentu, a to děje se stejně úmyslně a vypočítavě. Všechny složky parlamentárního seskupení volbou d l e z e m í se rozkládají. Proti tomu falšování poměrů ani v dobách nejostřejší opposice s české strany nebylo remonstrováno; patrně proto, poněvadž — bůh ví jak v »centralistickém« parlamentě — v tomto způsobu volení spatřovány jisté prvky státoprávní! V rozpočtovém výboru, ve všech ostatních výborech je na př. Národní klub dle určitého klíče zastoupen. Je věcí jeho, vyslati tam své zástupce dle poměru početních stran v tomto svazu spojených. V delegacích Národní klub není zastoupen, tam jsou zastoupeny — země. Poměr delegátů z Čech nikterak tedy neodpovídá celkovým poměrům českých poslanců, a to tím méně, poněvadž kompromisem a jinými úmluvami, a, jak jsme posledně slyšeli, sliby vlády jsou čeští poslanci z Čech a Moravy přímo nuceni ze svých pár mandátů postupovat ještě německé minoritě. Skoro se nedá ani vypočítat, kolikrát se takto falšuje zastoupení národů a stran v korporaci, která rozhoduje o nejdůležitějších záležitostech říše.

Už poměr českých stran v parlamentě a v delegaci je dost zajímavý a illustruje nejlépe celou tu volební geometrii:

Národní klub	67 poslanců volí	7 delegátů
čeští socialisté	25 poslanců volí	1 delegáta
čeští radikálové	11 poslanců volí	1 delegáta

Na první pohled je patrno, že by čeští socialisté měli mít v delegacích tři delegáty, když Národní klub jich má 7, už proto, že agrárníci (28) volí tři a Mladočeši také 3. Ale jelikož se volí dle zemí, jsou minority sociálně-demokratické odkázány na milost a uznání spojených stran nedělnických. Stejně radikálové připraveni tak o jednoho delegáta, na dva realistické poslance ovšem nevzat zřetel při tomto »udělování« mandátů. U ostatních stran ovšem jsou poměry stejné, ne-li horší. Z Dolních Rakous vpuštěn do delegací jediný sociální demokrat Schuhmeier, z Haliče ani jeden! A tomu pak se říká delegace!

Připočteme-li k tomuto rozdělení mandátů z poslanecké sněmovny ještě přívažek ze sněmovny panské, je patrno, že těch dvacet velmožů utlouká svými dvaceti hlasy každou možnost opposice. Tímto sestavením delegace se mohla sestaviti korporace, kde ze šedesáti členů je všeho všudy pět oposičních hlasů, poměr to, který při nej-

větším optimismu neodpovídá poměru vládních stran a oposičních v poslanecké sněmovně, a to ani tenkrát, když necháme členy panské sněmovny mimo počet. Z těchto řad beztak se opposice nerekrutuje.

Jen z hruba nastínili jsme vnitřní složení rakouské delegace, které přenecháno rozhodování o společném rozpočtu mnoha set milionů korun, o celé zahraniční politice státu a o armádě. A ještě, jak už zde řečeno, bychom se mohli smířit s touto křiklavostí a nehorázností, kdyby jednání a usnesení této delegace byla dodatečně alespoň předmětem jednání říšské rady. Ale dle stávajících poměrů všechny tyto naznačené obory politiky státní jsou takřka zákonem vyloučeny z jakéhokoliv vlivu parlamentu lidového a veškeré obyvatelstvo, jemuž všeobecným právem hlasovacím přiznán prý přímý vliv na vedení záležitostí říše, nemá účasti při věcech nejvážnějších a nejdůležitějších. Na celém světě není podobného zařízení, a co horšího, kdyby bylo, nedalo by se udržeti. V jiných státech jsou sněmovny mnohem radikálnější než u nás, a přec by si žádná vláda netroufala právě armádu, dotýkající se všeobecnou brannou povinností posledního žebráka v zemi, a zahraniční politiku vyloučiti z jednání řádného parlamentu. Byla to právě ona všeobecná povinnost branná, která byla z vládní strany užívána jako hlavní argument pro všeobecné hlasovací právo, když reakcionářské a konservativní hlasy se proti němu ozývaly. Ale do delegací patrně morální síla branné povinnosti nesahá. Stále vidíme v ostatních státech, jak při projednávání řádného rozpočtu se dostávají na přetřes v sněmovnách záležitosti zahraniční, jen u nás se parlamentu nedá slovo, my máme pro tyto věci cabinet particulier, v němž si několik vyvolených takřka poklepá o nejvážnějších otázkách celého státu. A kdyby se ještě u nás dělala nějaká macchiavellistická politika, která nesnese denního světla a provětrávání! Pravý opak se děje: od r. 1880 po událostech bosenských, po odchodu Andrássyho, je naše zahraniční ministerstvo jen útočištěm vysoceurozených pánů, kteří nemají ani zdaleka nějaké podoby s nebožtíkem Macchiavellim. Otázka marocká je okamžitě ve Francii otázkou i po stránce diplomatické vysoce choulostivou, vojenská akce v Africe je v Paříži silně nepopulární, vzhledem k protokolům konferencí v Algeciras i nebezpečná, a přec se o ní smí mluvit ve francouzských sněmovnách a v obou má vláda Clemenceauova silnou opposici. Německo jistě není vzorem konstitučního státu, zejména nyní, a zvláště po stránce zahraniční a vojenské, kníže Bülow musí však každou chvilku odpovídat na dotazy a interpelace v otázkách vojenských i zahraničních. A tam se loni

dokonce stalo, že říšský sněm nepovolil počet vojska do afrických kolonií připraveného!

O tom všem se nám v Rakousku nezdá. Naše zahraniční politika po dlouhá léta nemá jiné základní myšlenky než pěstovat trojspolek a ujednání v Mürzstegu, jsme přesvědčeni, že tato politika se provádí loyálně a korektně: proč tedy strach před sněmovnou? A vojsko? Nejoposičnější strany v rakouském parlamentě povolovaly vládě rekruty — dr. Engl jménem české obstrukce r. 1897 prohlásil, patrně jednou pro vždy — že se vojáci nepovolují vládě, nýbrž císaři — proč tedy jen v delegacích?

Ne že by se nám stýskalo po dlouhých debatách o zahraniční politice v říšské radě. Za daných poměrů nebyla by taková debata prozatím nic povznášejícího. Ale jsme pro to, aby se komedie s delegacemi od r. 1867 provozovaná konečně přerušila, aby se konečně uznalo, že parlament lidový nemůže trpět, aby se mu ubíraly nejvážnější jeho úkoly a nechávaly rozhodovat výboru, který nikterak neodpovídá dnešnímu složení říšské rady.

Delegační systém od prvopočátku konstitucionalismu v Rakousku provozovaný odcizil také přirozeně všecky tyto důležité obory politické jak poslancům, tak i širokým massám. Kdo se u nás stará o zahraniční politiku? Uznáváme, že máme po dlouhá léta dost starostí s vnitřní politikou a že se nedaří ani ta. Ale nicméně musí té jednostrannosti konečně učiněn býti konec. Jistě by poslanci musili vážněji pracovati, mluviti a jednati o otázkách zahraničních, ale toho právě si přejeme. Vždyť nemůžeme na př. my pro všechny časy přenechávat starost o zahraniční politiku panu dru Kramářovi, třeba že rádi uznáváme, že má celou řadu schopností a možností, aby se těmi otázkami vážně obíral. Ale názory dra Kramáře, ojedinělého »zahraničního politika«, přec nemohou býti, a také nejsou, závazny pro celý národ! Jak na př. se dr. Kramář dívá jen na dnešní Rusko a na Rusko budoucí! A přec ještě musíme býti dru Kramářovi vděčni, že alespoň on čte i zahraniční listy a spisy o cizině, a že zahraniční naše politika není zastupována panem Klofáčem. Pan Klofáč čte zase náramně málo, za to tím více jezdí a sám se na poměry a lidi v cizině chce dívat. Ale má patrně špatné oči a následky pak se jeví v jeho akcích. Dopadly dosud vesměs slabě (Košut, Alexandr srbský, Plehwe). Kdyby jednoho krásného dne dr. Kramář složil svůj úřad českého zahraničního politika, česká delegace nedovede povědět vážného slova. A přirozeně se cizina dosud za-

jímá víc o jednání v delegacích, než v parlamentě, a jak nás pak posuzuje, víme už z tisícerých zkušeností.

U jiných stran tomu není jinak, a tak se může státi, že referát o zahraniční politice připadá po dlouhá leta pravidelně členům delegace z panské sněmovny, a vždy témuž markýzi Bacquehemovi. Markýz Bacquehem vůči vládě a cizině projevuje pak názory rakouského parlamentu o zahraniční politice! Není větší frašky!

Podle toho také volí se u nás ministr zahraničních záležitostí. Metternich, Beust i Andrássy byli jistě osobnostmi, individualitami. Metternich dokonce znamenitou. Ale jak zřízeny delegace, byla osobnost zbytečnou. Přišel Kálnoky, na krátký čas byrokrat Haymerle, a přišel na 10 let hrabě Goluchowski. Když byl vyslancem v Bukurešti, uprázdnilo se místo místodržitele v Haliči. Na rozhodujících místech hrabě Goluchowski prý nebyl uznán za dosti schopného pro tento úřad. Krátce na to jmenován ministrem zahraničních záležitostí. A přišel baron Aehrenthal. Tvrdilo se, že povolán právě on, aby se prokázala laskavost ruskému dvoru, kde byl Aehrenthal velice oblíben. Schopnosti své ukázal baron Aehrenthal poslední svou přednáškou o zahraniční politice v delegacích. Není naším úmyslem zabývati se zde zahraničními záležitostmi, ale chceme pouze ukázat na způsob, na ledabylost, jakou ministr odbývá delegace. Baron Aehrenthal ve svém exposé mluvil o znamenitých poměrech, které nyní panují mezi Rakouskem a Italií, nyní po návštěvě pana Tittoniho ve Vídni a jeho v Římě. Zástupci lidu klidně vyslechli, jak baron Aehrenthal stále mluví o stycích dvora a vlády, jak tisk rakouský i vlašský jej ve snaze, urovnati všechny diference, podporují. O smýšlení lidu — ani slova. Sociálně-demokratický delegát Pittoni mu ovšem vyložil, proč lid italský si nepřeje války s Rakouskem — dělal by raději revoluci doma. Ale i o smýšlení dvoru italského mají v Italii jiné názory. D'Annunzio napsal drama »Nave«, v němž řeči o trpkosti adriatického moře mají silnou příchuť protirakouskou. Král Viktor Emanuel po hřmotném úspěchu tohoto dramatu věnoval římské činohře 10.000 lir na drahou výpravu tohoto kusu! Ale pan Aehrenthal nevidí, že a proč se to děje. Smýšlení u dvora je pro Rakousko přec jen nejlepší. S jakou povrchností baron Aehrenthal mluvil o balkánské politice vůbec, o rakouské hospodářské politice na východě zvlášť, je nejlépe patrno z hlasů listů ruských a francouzských. Kdyby bylo možno mluviti o záležitostech těch v parlamentě, našel by se přec jen někdo, kdo by Jeho Excellenci odpověděl. A měl by látky dost a dost. Ale v delegaci mírně

odpoví dr. Kramář, Klofáč bez hlubší znalosti věcí, a ostatek je nadšení a souhlas pro barona Aehrenthala. Pak projedná se rychle rozpočet zahraniční, vojenský a bosenský, a za 14 dní je všechno povoleno, rakouským národům a jich zástupcům odňata šťastně zase na celý rok starost o zahraniční politiku — — —

O tomto předmětu, o delegaci a o ministerstvě záležitostí zahraničních a bosenských, by se dala napsat celá česká kniha. Upozornit na ty věci vůbec a povšechně, bylo účelem těchto řádků. Má-li rakouský parlament lidový trochu svědomí a trochu sebevědomí, musí zde zakročit. Musí se pokusit, aby mu bylo vráceno, co úlisně a záludně mu na právech bylo odňato. Čeští poslanci k tomu mají příčin a důvodů nejvíc! *Č.*

E. H. Haeckel.

Studie dra Em. Rádla.

Když vyšla kniha Darwinova »O původu druhů«, více než myšlenkou vývojovou překvapila biology způsobem, jakým ji dokazovala. Němci chystali se tehdy strhnouti vůdcovství v biologii na sebe; překonali naturfilosofii a útočili na všechno, co s ní souviselo, také na kvetoucí ještě morfologii idealistickou, nauku to, která vyšla z Francie, kde ji zakládali Cuvier a Geoffroy St. Hilaire, a z Němec, kde se jí ujal básník Goethe, a zaujala nejlepší duchy své doby: botaniky Decandolla, Alex. Brauna, zoology Okena, Bronna, přešla i do Anglie, kde ji podporoval Owen, i do Ameriky, kam ji ze Švýcar zanesl Agassiz. Byl to směr, který viděl vrchol myšlení v úvahách o plánu živé bytosti: jako stavby lidské jsou výrazem plánu tu gotického, tam románského, tak, učili, zvířata a rostliny jsou výrazem plánu, tu ssavčího, tam měkkýšího, tam plánu rostliny dvojděložné. Mnoho a krásných myšlenek přinesla tato filosofie; ale kolem padesátých let přestávala už býti moderní a mladí učenci dívali se s větší úctou na úspěchy embryologa C. E. v. Baera, který zaváděl do biologie vývojový t. j. embryologický názor, myšlenku, že živočicha pochopíme studiem vývoje jeho od vajíčka do dospělého stavu. Ale Baer byl ještě pln starého idealismu, kdežto nová tehdy doba silně koketovala s hmotou a silou a zvláště zakladatelé buněčné theorie, botanik Schleiden a fysiolog Schwann, pluli do tohoto směru plnými plachtami.

A tak v polovici 19. století kvetly tyto směry: idealistická morfologie, embryologie a nauka o buňce. Do těchto proudů vpadla kniha Darwinova, přinášejíc najednou docela nový jak obsah tak směr. Otázek, jakými se tehdy odborníci zabývali, sotva se dotýkala. Ve spise o více než 400 stranách Darwin věnoval morfologii 4½ a embryologii 10 stránek, a o buněčnou theorii sotva zavadil; za to ze široka píše o odrůdách, křížení, umělém pěstování zvířat a rostlin,

o variacích, životních podmínkách, o dědičnosti a o jiných životních zjevech, o které jinak málokdo z biologů zavadil. K tomu ještě spis byl podán příliš po anglicku: žádná soustava, žádné logické rozpřádání myšlenek, nýbrž čtenář jest ubíjen materiálem sbíraným z neznámých spisů o chovu zvířat a zahradnictví a z děl cestovatelů po cizích zemích — pramenů to, na které se hledívá s malou důvěrou.

Haeckel podal myšlenky Darwinovy po německu, v uzavřené soustavě, bez přítěže fakt, v soustavě, která by se hodila do tehdejší vědecké nálady, aby byla theorií o morfologii a embryologii.

Ernst Heinrich Haeckel (nyní prof. na universitě v Jeně) narodil se r. 1834 v Postdamu, vystudoval lékařství, poslouchaje nejlepší síly své doby: v Berlíně přednášky Alex. Brauna o botanice, ve kterých naturfilosoficky prodchnutým způsobem spojována byla idealistická morfologie s embryologií i s theorií buněčnou, a neméně filosofické výklady Joh. Müllerovy z fysiologie; ve Würzburgu našel modernější školu Leydigovu a Köllikerovu, kteří znali naturfilosofii už jen jako upomínku z mládí a zakládali moderní embryologii a nauku o buňce, a slyšel tam přednášky Virchowovy o buňce, kterými této nauce byl dán nejen nový věcný podklad, nýbrž i nepokrytý už materialistický smysl.

Jako mladý lékař Haeckel odejel do Italie, nevěda ještě, jaký talent v něm dříme, ba v Italii stal se málem krajinářem. Na Sicilii teprv vzpomněl si na povzbuzení svého mistra Joh. Müllera a dal se do studia drobnohledných zvířat mořských (Radiolarií) a vydal o nich r. 1862 větší dílo. Už tehdy zmiňuje se v poznámce s pochvalou o nové theorii Darwinově, ale otevřený boj proň zahájil teprv následujícího roku na sjezdu německých přírodozpytců a lékařů ve Štětíně řečí »O vývojové theorii Darwinově«;[1] od té doby věnoval všechno své snažení této nauce. V nadšení pro ni napsal za necelý rok velké dvousvazkové dílo »Všeobecná morfologie živých bytostí«,[2] ale spis, upomínající na přežitou naturfilosofii, zůstal zhruba nepovšimnut; proto Haeckel uveřejnil na radu přátel ze spisu populární výtah s názvem »Přirozené dějiny stvoření«,[3] kterému se dařilo daleko lépe; německy vyšel v 10 vydáních a byl přeložen do 11 řečí. Od té doby jest Haeckel slavným mužem.

Málo lidí bylo tolik posuzováno a tak svorně odsuzováno, jako Haeckel, přírodozpytci, filosofové, strážcové dobrých mravů perou

[1] Über die Entwicklungstheorie Darwin's.

[2] Generelle Morphologie d. Organismen 1866.

[3] Natürliche Schöpfungsgeschichte 1. vyd. r. 1868.

do něho, a čteš-li jejich příkrá odsouzení, podiviš se, kdo tedy vlastně jest jeho přívržencem; několikrát už byl vyloučen z vědy a přece pořád píše, čte se, pořád se vážně posuzuje — a pořád odsuzuje. Jistě jest individualita, jakých nemnoho se rodí.

Haeckel jest oddaný sluha Darwinův. Jeho veselý pohled jest upřímnost sama a naivní upřímnost viděti na jeho jednání; věří ve slova a chce, aby se v slova věřilo, několik slov stačí, aby hlásal, že pisatel jest jeho člověkem a ze slov hádá o nepříteli — vůbec slova miluje, ne skutek, a ne smysl slov. Takových lidí jest ostatně mnoho, ale Haeckel věří a nevěří zuřivě: jeho postava z mládí ukazuje nám divoké oči a rozházený vlas fanatika, který slepě jde za vůdcem, hotov jsa vrhnouti se s kyjem na každého, kdo nesmekl před oltářem mistrovým. Útočná smělost, toť podstata činnosti, úspěchů i neúspěchů Haecklových. Nic jeho smělost nezadrželo: marně v dopisech brzdil jeho útoky dobře vychovaný Darwin, marně napomínal důvěrně i veřejně Huxley, marně němečtí jeho přátelé, marně se mu posmíval du Bois Raymond, marně odnášeli vavříny ze soubojů s Haecklem W. His, A. Goette, A. Wigand, K. Semper, C. Claus, F. Loofs — Haeckel jest dnes týmž smělcem, jakým byl v letech sedmdesátých.

Byl velmi plodným spisovatelem a liboval si ve vydávání objemných knih; ale jeho positivní práce patří skoro veskrze jen studiu soustavy zvířat; zpracoval soustavně mřížovce (Radiolaria), monéry, mořské houby, medusy, trubejše (siphonophora); theoretisoval však zvláště o embryologii, o buňce, o morfologii a vůbec o »vývojové theorii«. V břichatých jeho monografiích najdeš suchopárné popisy a černé i barevné obrázky, prázdné a neživé, jako jsou všechny jeho theorie. Hloubky pochopení, jemnosti, vtipu, nedůvěry v sebe, slohu, vůbec věcí, kterým se říká originálnost, v jeho spisech nenajdeš, a přečteš-li jednu jeho knihu, znáš všechny.[1]

---

[1] Literatura. Hlavní spisy Haecklovy: Generelle Morphologie der Organismen. Allgemeine Grundzüge der organischen Formenwissenschaft, mechanisch begründet durch die v. Ch. Darwin reformierte Deszendenztheorie Berlin 1866 — (U výtahu znova vyšlo 1906.) — Natürliche Schöpfungsgeschichte Berlin 1868. — Studien üb. Moneren u. andere Protisten Lipsko 1870. — Die Gastraeatheorie 1874. — Ziele und Wege der heutigen Entwicklungsgeschichte 1875. — Die Perigenesis der Plastidule Berlin 1876. — Die Naturanschauung von Darwin, Goethe u. Lamarck Jena 1882. — Der Monismus als Band zwischen Religion und Wissenschaft Rom 1892 — Systematische Phylogenie 1894-96. — Die Welträtsel 1899. — Die Lebenswunder Stuttgart 1904. —

V útocích na protivníky Haeckel nezná mezí. Ať útočí na církevní dogmata, ať na odpůrce vývojové theorie, ať na nepřátele svých embryologických spekulací, ať chválí Darwina a jeho t. zv. předchůdce Goetha, Lamarcka, nikde ani stopy pokusu o pochopení, ani stopy po tom, že by mu bylo třeba přemýšlení, aby se dopracoval svého názoru, nikdy se nedozvíš, jak vlastně si věc ten jeho přítel-nepřítel představuje, nevidíš než kyj, kterým mává proti nepříteli, a nesmírné laskání přátel. Darwina přirovnává ke Koperníkovi,[1] ba jinde jest mu i toho málo: Lamarck jest prý Koperníkem biologie, Darwin jejím Newtonem;[2] káže, k jeho »monistické víře« že se přidá každý poctivý člověk, který má zdravý smysl a něčemu rozumí;[3] s naivností, které se vyrovná jen víra jeho posluchačů, tvrdí, že teprv darwinismem biologie začíná být vědou, že dříve v ní nebylo filosofie, darwinismus má přinésti teprv »přesné myšlení« a odpomoci »skoro všeobecnému nedostatku pozorování přírody, které by opravdu srovnávalo a přemýšlelo«.[4]

Pořád obrací tutéž myšlenku, hledaje jen silnějších a bezohlednějších slov, aby jí dodal nového důrazu, a myslí, že cizí slovo už je nová myšlenka, řekne »Generelle« Morphologie místo »allgemeine«, nadepíše spis »Perigenesis der Plastidule«, aby však bylo rozuměti těmto slovům, na která bůh ví jak přišel, musí přidat překlad »oder die Wellenbewegung der Lebensteilchen«; zavedl spoustu cizích slov: některá se udržela, jako ontogenie, fylogenie; jiná bloudí jen po jeho populárních spisech, jako: dysteleologie (nauka o zakrnělých orgánech), fysiofylie (nauka o vývoji úkonů živočišných), meta-

---

O Haecklovi jednají: W. Breitenbach, E. Haeckel, sein Bild seines Lebens u. seiner Arbeit Odenkirchen 1904 (populární dílo pro Haeckla). — C. Claus, Die Typenlehre u. Haeckel's sog. Gastraeatheorie Wien 1874. — W. His, Unsere Körperform und das physiol. Problem ihrer Entstehung Leipzig 1875 (proti hog. zákonu). Al. Goette, Die Entwicklungsgeschichte der Unke Leipzig 1875 (dto.) — C. Semper, Der Haeckelismus in der Zoologie Hamburg 1876. — F. Michelis, Haeckelogonie. Ein akadem. Protest. (Oba spisy proti methodě Haecklově.) — Fried. Loofs, Anti Haeckel Halle 1900 (proti Haecklovým názorům církevním) a j.

Česká: Překlad spisu Die Welträtsel vyšel v Knihovně Samostatnosti sv. 18. s titulem: Záhady světa. Populární filosofie o monistické filosofii. Přel. M. Malíř. V Praze 1905. — O Haecklovi psal F. Krejčí v Čes. Mysli VII. 1906 a Th. Novák v Rozhledech 1900.

[1] Über Entstehung und Stammbaum des Menschengeschlechtes 1868.

[2] Natürl. Schöpfungsgesch. Úvod. S. 23. XXIII.

[3] Der Monismus S. 27.

[4] Generelle Morphologie, úvod.

merologie (o článcích těla), celleus (protoplasma), plasson (protoplasma s jádrem) atd.

Nových myšlenek Haeckel nepřinesl, jeho hesla jsou jen hlučným opakováním toho, co jiní před ním a lépe pověděli; ostatně libovala si v tom celá jeho doba. Z Haeckelova jásotu o tom, jak věda byla znovuzrozena darwinismem, by se to ovšem nezdálo, ale: naukou o monérách Haeckel se vrátil k názorům, jaké už Schleiden ve 40. letech překonal, a Haeckelův základní biogenetický zákon nejen že »objevili« už Kielmeyer, Serres, Meckel a jiní dávno před Haecklem, ale Baer už jej zas — před Haecklem — uložil do hrobu. Všechen aparát morfologie Haecklovy vzat jest z idealistické morfologie: nauka o homologiích a analogiích, o zakrnělých ústrojích, a k tomu vzat jest velmi jednostranně.

Když psal všeobecnou morfologii, Haeckel byl ještě zaujat idealistickými názory, což proniká z jeho snahy po exaktnosti biologie; plahočil se tehdy s myšlenkou, najíti »základní stereometrickou formu živočišnou, kterou poznati jest stejně důležito pro organického morfologa jako pro krystallografa, anorganika«.[1] Proto hledá osy a póly zvířecího těla, jako nedávno před ním morfolog-idealista H. G. Bronn, rozeznávaje bytosti bezosé (Volvox), různoosé nepravidelné a pravidelné, jednoosé s póly stejnými a různými, mluví o hemiedrických tvarech[2] a věří, že všechny tvary dají se pochopiti jako nutný následek mechanických příčin.[3] Teď už dávno nechal úvah z absolutní morfologie a zle doráží na embryology W. Hisa a A. Götteho, kteří chtěli vyložiti embryonální vývoj forem mechanicky, což prý jest »neotesaný a hrubě mechanický názor a rozbor úlohy«, který se protiví vývojové myšlence, neboť »každý ústroj jest dle našeho názoru složitým historickým produktem a dosáhl své dnešní formy za nesčetné tisíce let způsobem, při kterém se proplétaly nesčetné případy dědění a přizpůsobení«.[4] Ovšem, někdy se Haeckel zapomíná a vymýšlí sám mechanické výklady, a mechanismus, jaký podává, jest pak hrubší, než nástroje lidské z nejstarší doby kamenné; tak, když praví, že život oplozeného vajíčka jest výslednicí pohybu oteckého a mateřského, a ta výslednice že se řídí

---

1 S. 400.

2 Což jsou v krystallografii t. zv. poloploché tvary.

3 S. 364.

4 Ziele und Werke d. heutigen Entwicklungsgeschichte 1875.

rovnoběžníkem sil,[1] anebo když vykládá dědičnost vlnivým pohybem atomů.[2]

Ale to jsou jen nedůslednosti; jinak zůstává věren zásadě, tak význačné pro darwinismus, že živá bytost jest jen výsledkem předlouhých dějin; jako by bylo marno hledati nějaké vnitřní příčiny, proč v Čechách bydlí Češi a v Uhrách Maďaři, a ne naopak, protože jedině dějiny mohou dáti odpověď, tak, myslí Haeckel, jen v minulosti někde jest příčina, proč zvíře jest takové, jaké jest. Několikrát Haeckel prohlásil, že fylogenie, t. j. nauka o příbuzenství forem životních, n e n í vědou exaktní, nýbrž historickou.[3] »Všechno, co jest, pochopíme jen tím, že poznáme jeho vznik« (Jedes Sein wird durch sein Werden erkannt).[4] Proto budiž morfologie, nauka o architektonice těla, změněna v morfologii, nauku o tom, jak jedna forma z druhé vznikala; fysiologie staniž se fysiogenií, naukou o vývoji úkonů a sledujž tento vývoj jednak v rozvoji vajíčka, jednak v dějinném vývoji tvorstva, tedy vývoj řeči, vývoj přímé chůze, pokrok kultury v lidstvu, což vše jsou otázky prý fysiogenické. Studium člověka budiž anthropogenií, naukou o jeho embryonálním vývoji a přerodu ze zvířecích předků.

O vývoji Haeckel ustanovuje tyto všeobecné zákony: první a nejvyšší přírodní zákon přírodní týká se p ř í č i n n o s t i: »všechno, co v přírodě jest, vzniká a zaniká, jest nutným výsledkem předchozích činitelů, a tento výsledek jest zase činitelem, který vyvodí s naprostou nutností jiné výsledky«.[5] Pryč s účelností, pryč s životní silou, pryč s vírou v mravní světový řád, ve svobodu lidskou, všechno jest jen v mechanické, příčinné souvislosti; vesmír jest jen složitá mašinerie, ve které chvějící se atomy jsou kolečka, která onde seskupují se v zářící slunce, tu v malinkého broučka, tam ženou planety vesmírem a zde způsobují, že člověk jedná, jakoby myslící a svobodná bytost.

Není podstatného rozdílu mezi živými bytostmi a neživými, protože prvky obsažené v živé hmotě jsou také v neživé a protože lze organické sloučeniny utvořiti také uměle; ani stavba těla není podstatným rozdílem, když ž neživé krystaly mají určitou formu, jako ji mají vyšší formy životní, a nejnižší živé bytosti nemají pevné

---

[1] Anthropogenie 5. vyd. S. 146.
[2] Perigenesis 1876. S. 62.
[3] Systemat. Phylogenie I. S. 14, Anthropogenie I. S. XXII.
[4] Generelle Morph. I. 23.
[5] Gen Morph I. S. 98.

formy, jako jí nemají tekutiny. Živý jako neživý svět ovládán jest pouze dvěma silami: přitažlivostí a odpudivostí atomů. Molekulární pohyby jsou příčinou všeho, i duše: »duší nebo duševní činností rozumíme všeobecně soubor různých vysoce rozlišených úkonů ústředního nervstva, z nichž nejdůležitější jsou vůle a pocit. Vůle, která jest podstatou volního pohybu, a pocit jsou představy, které se vyskytují jen ve velmi vyvinutém ústředním nervstvu vyšších zvířat a které budtež pokládány za složité molekulární pohyby v gangliových buňkách .... Pocit a vůle jsou představy, které vznikají, když podráždění probíhá nervem a přerušují přímé vedení pohybů reflektorických, jsouce jaksi do nich vsunuty ...«[1]

Jaký div, že Haeckel nachází takovouto »duši« už u jednobuněčných bytostí, a že také rostliny mají duši, majíce tytéž fysiologické úkony jako zvířata.[2] Ba, každý atom má duši, »neboť má jakés množství síly«. Chut a nechut, rozkoš a bol, přitahování a odpuzování jsou vlastní všem atomům.[3]

Co říci o této »psychologii« Haecklově? Že měla a má dosud mnoho vděčných posluchačů, snad opatrnějších slovem a méně výbojných, a proto se uhnuli útokům, které se sypou na hlavu příliš zřetelně mluvícího Haeckla.

O vývoji živého světa Haeckel vypravuje toto: Stvoření Boží jest nemyslitelno a příčí se zkušenosti, nezbývá tedy než uvěřit v samočinný vznik nejjednodušších živých forem, z nichž povstaly všechny dokonalejší rozlišením a přirozeným výběrem. Nejprvé vykrystalisovaly z neživé hmoty první živé bytosti, bezjaderné buňky »monéry«, a každému dnešnímu typu živočišnému byla praotcem jiná monéra, jiná obratlovcům, jiná láčkovcům, jiná rozsivkám: nějaká molekula uhlíku, síry, fosforu více nebo méně byla jedinou rozmanitostí prvního živého světa.[4] Pak se země zazelenala rostlinami a po nich teprv přišla zvířata.

Zmínil jsem se na začátku, jak cizorodá byla kniha Darwinova svým faktickým materiálem pro svoji dobu; Haeckel teprv ji upravil pro tehdejší vědecké myšlení; prohlásil ji za bibli devatenáctého století, ve které jako by všechno už bylo provedeno, čeho jest třeba na důkaz, že dnešní živý svět vznikl z jiného a dále se úvahami o pro-

---

1 Gen. Morph. I. S. 232.

2 Syst. Phylogenie S. 25. (Phylogenie der Zellseele) a S. 285 Phylog. der Pflanzenseele.

3 Die Perigenesis der Plastidule. S. 38.

4 Gen. Morph. I. S. 183.

měnlivosti zvířat, o křížení, zeměpisném rozšíření, o stěhování zvířat, o jejich pudech, o boji o život o přirozeném výběru, dědičnosti atp. nezabýval; spokojil se dvěma slovy: »přizpůsobení« a »dědičnost«; prvním vyjádřil proměnlivost, její příčiny a následky, tedy všechno to, co jsem vyjmenoval, až na dědičnost, kterou uvádí jako druhý pojem. Přizpůsobení, to jest vznik nových forem, dědičnost jejich upevnění. Tak Haeckel dvěma slovy shrnul všechen obsah Darwinovy knihy, až na poslední kapitolu, která jedná o »příbuzenství živých bytostí, o morfologii, embryologii a zakrnělých ústrojích«. Tuto kapitolu učinil základem svého konkretního studia a dal tak všemu skoro badání biologickému na konci předešlého století směr: nikoli přemýšleti o otázkách, které zajímaly Darwina, které jsem příkladem nahoře uvedl, nýbrž předělávati starou systematiku, morfologii a embryologii na vývojový názor. A tak Haeckel přišel na své konkretní theorie, o fylogenii, o monérách, o biogenetickém zákonu a gastraeové theorii.

(Pokračování.)

Jakub Arbes jako belletrista.

Literárně kritické poznámky V. Dreslera.

(Pokračování.)

III.

Arbesova belletristická tvorba obsahuje romanetta, romány, t. zv. románky mravokárné a povídky i novelly. Z těchto všech tvůrčích genrů nejvíce autor proslul ovšem svými pověstnými romanetty, slovesnou formou až snad na některé pozdější ještědské pokusy Karoliny Světlé u nás ojedinělou. Nechceme literární dílo autorovo jako hotový organický celek a výron jediné individuality nijak snad trhat či škatulkovat, ale při v ý č t u prací nelze se rozvrhu na obory vyhnout. V chronologicky postupném vznikání jsou jména Arbesových skladeb taková: (r o m a n e t t a) Ďábel na skřipci (Květy 1866), Svatý Xaverius (Lumír 1873), Sivooký démon (Lumír 1873), Zázračná Madonna (Lumír 1875), Ukřižovaná (Lumír 1876), Elegie o černých očích (Lumír 1876), Newtonův mozek (Lumír 1877), Kandidáti existence (Lumír 1878), Akrobati (Lumír 1878), Ethiopská lilie (Lumír 1879), Šílený Job (Česká včela 1879), Můj přítel vrah (Česká včela 1880), Pro rusou kadeř, nebo později Advokát chuďasů (Ruch 1881), Divotvorná krev (Slovan vídeňský 1880), Český Paganini (Paleček 1884), Aspoň se pousměj (Ruch 1885), První noc u mrtvoly (Lumír 1885), Zborcené harfy tón (Světozor 1886), Il divino boemo (Zlatá Praha 1886), Lotr Gólo (Květy 1886), Medea s bezvýrazným okem (Hlas Národa 1886), Anna a Marie (Květy 1888), Duhový bod nad hlavou (Hlas Národa 1889), Lilie v úpalu slunečním (U domácího krbu 1891), Duhokřídlá psyche (Niva 1891), V růžovém rozmaru (Světozor 1893), Poslední dnové lidstva (knižně 1895) a Vymírající hřbitov (Květy 1900);[1] v oboru r o m á n ů: Adamité (Domácí přítel 1881), Štrajpudlíci či původně Epikurejci (Květy 1880), Mesiáš (knižně 1883), Anděl míru (Národní Listy 1889), Muž jako žula (Květy 1889) a Pro bratra socia-

[1] »Adamity« nečítám jako autor sám k romanettům, nýbrž do románů.

listu (Niva 1893); k románkům mravokárným počítáme: Maloměstský Salome aneb Buď lidumil! (1880), Rek, jakých je málo, aneb Pracuj!, Ivan dobráček čili Buď dobrý a úslužný!, Panna Stázička neboli Buď cnostná i cudná! (tři poslední ve Slavii 1879), Můj přítel mravokárce aneb Kárej, kde co pokárání hodno a Pražský domáčiček aneb Buď spořivý (Světozor 1879); z novell i povídek, pominuvše drobné novellety, arabesky a »ellegie života«, uvedeme hlavní: Emilie (Čech 1865), V Nuslích (Čech 1865), Idylla a drama (Květy 1868), Moderní helota (Kalendář koruny české na r. 1872), Ztracený život (Slovanský kalendář 1872), Neznámá šlechtična (Česká včela 1878), Poslední škamna a Zbožňovatel kněžny Esterházy (Česká včela 1878), Moderní upíři (Světozor 1879), Pan Lucek a jeho bouda (Česká včela 1879), Sladký hřích (Slovanský kalendář 1879), Lampičky (Domácí krb 1883), Démantová garnitura (Květy 1884), Dva barikádníci (Přítel domoviny 1885), V pražské krčmě před půl stoletím (Přítel domoviny 1888), Odumírající drahokam (Vesna 1889), Černá Dora (Vesna 1889), Trilobit (Světozor 1890), Připij si, bratříčku! (Niva 1892) a Moderní Magdalena (Zlatá Praha 1900).

Toto rozsáhlé i četné dílo svědčí předně o silně vznícené tvůrčí fantasii, o bohaté schopnosti pozorovací i snadném smyslu vybavovacím, a za druhé o velké plodnosti, pilnosti i pracovitosti autorově. Zdálo by se na pohled snad protimyslné, že by u Arbesa, tak vyloženého, deterministického positivisty a myslitele přísně logického, mohla obraznost hrát jinou než úplně podružnou roli. A přece ji vidíme tak často činně zasáhnout v rozvoj jeho belletristických prací, zvláště romanett. Na vlastní ústřední děj, na hlavní myšlenku a ideu autorovu rozhodujícího vlivu ovšem nemívá, také karaktery jednajících osob nebývají jí hlouběji dotčeny a při řešení daného problému nepadá dokonce na váhu, za to se s ní však tím nápadněji setkáme u podmalovávání vnějšího pozadí, v kresbě prostředí, v líčení živěji vykypělých scén i v kombinování passáží episodických. Spisovatel sám ledakde sice uvádí během dějů, že se bránil fantasii i jejímu zasáhnutí, a že snažil se prostě reprodukovat skutečnou událost, ale jinde zase přiznává o tom či onom, že jest to »výtvorem mé fantasie, která tak ráda doplňuje, kde domnívá se shledávat nějaké mezery i nedostatky, a která tak ráda objasňuje i odůvodňuje, kde se jí zdá něco býti temné, nejasné, nesrozumitelné nebo záhadné.«[1]

[1] »Můj přítel vrah« 243.

Arbes jest výborným pozorovatelem, jenž má nádherně vyvinutý smysl pro detail, vzájemnou spojitost viděných podrobností i pro vnitřní řetězení zjevů zdánlivě nespojitelných, ale téměř současně s pozorováním zahájí u něho svou činnost i obraznost, a ta je pak živá, vznícená, pružná. Třebas se tomu sám autor vzpíral, nechtěje si to přiznat, fantasii z Arbesova díla při rozboru vyloučit bylo by prosté nepochopení jeho pravé podstaty a úmyslné nevidění věcí vysloveně daných. Spisovatel sice nejednou připomíná na různých místech svého životního díla, že pravda a paměť mu vždycky v prvé řadě o vnitřní skladbě prací rozhodovaly, v praxi však této své snaze nezůstal pokaždé doslovně věren. Když se dějově ocitl u zdánlivě mrtvého bodu, praví: »Vím sice, že by se i nyní ještě dalo ledaco napravit a to neb ono po osvědčených vzorech více méně přesně dle tradicionelních zákonů estetických vyrovnat i zaokrouhlit, kdybych popustil uzdu své fantasii, která v takových případech konává vždycky služby více méně — záludné, a svádí na scestí skoro až nebezpečné... Ale »rek« můj jest i tak, jak jsem jej byl p o p r a v d ě líčil, v podstatě figurou záhadnou, která by se v důmyslné výhni fantasie musila rozplynout v mystickou mlžinu...«[1] A ještě jedním citátem bych uvedený názor rád doložil:[2] »Ze všech duševních sil, které při sepsání čehokoli působí, působila zde skoro výhradně p a m ě t; všechny ostatní pomůcky ležely ladem. Teprve nyní chápu, jak neskonale snadnější práci bych býval měl, kdybych byl vzal útočiště k f a n t a s i i. Jak zcela jinak — plastičtěji, barvitěji, určitěji byla by se objevila postava Rypotova. Mohlť jsem přítele svého odíti ve vábné roucho poesie, mohl jsem jej obestříti duhovým pelem, jakým obestírá fantasie vše, co náleží minulosti, ba mohl jsem jej učiniti i sympatickým, kdybych mu byl jen tu neb onu krásnou vlastnost přibásnil! Ještě více mohl jsem si usnadniti práci v ohledu psychologickém. Fantasie má mohla sestoupiti zcela suverenně v duši přítelovu, mohla ji prozkoumati a vynésti pak na světlo vše, co zdá se jí býti vhodným, přiměřeným, karakteristickým. Fantasie má arci by byla z této psychické exkurse přinesla skoro výhradně jen domněnky nebo vlastní své výtvory — ale rek můj by byl v očích čtenářů, zvyklých na zaokrouhlené, prohloubené povahy, jak jim je líčivá fantasie básníků, nemálo získal. A přece by bylo vše, co bych byl z vlastní fantasie dodal, čím bych byl ten neb onen moment ozdobil a co bych si byl z básnické techniky vydlužil ku okrase, ku

[1] »Duhokřídlá psyche« 342.

[2] »Můj přítel vrah« 240 a 241.

zvýšení dojmu a vůbec ke všem těm různým effektům, jimiž snaží se spisovatel mysl lidskou aspoň tak dalece upoutati, by čtenář dočetl až do konce — zcela nevinná lež, vymyšlená na úkor, tudíž na znetvoření pravdy. A mám snad krásnou lží hyzditi pravdu? Ne, ne!...«

Tím, že Arbes na jedné straně násilně, přímo úzkostlivě stlačuje v sobě dar tvořivé fantasie, na straně druhé dávaje jí vykvést ve tvary téměř bizarní i extremní, jest zapříčiněna ona pestrá různost v nazírání na jeho dílo. Jedni v něm vidí vtělenou fantastiku i přísernou romantičnost, jiným znamená čistokrevný realism, někteří váží si u něho jakési vědecké popularisace, ceníce ji u nás vysoko hlavně pro její neobvyklost, a jiní konečně v něm našli suchopárné, rozvleklé referentství. A Arbes skutečně chce být někde jen referentem, jehož přední úlohou je, co možná věrně i přesně odpozorovat denní realitu a do detailu ji okopírovat, prostě reprodukovat. Výhoda tohoto pracovního systému jest v tom, že ona realita vstane nám při čtení kteréhokoli autorova belletristického spisu jasně, plně, podrobně před očima, ale nevýhodou jest u něho zase nebezpečí, že spisovatel upadá místy v jednotvárné popisování, což uměleckost díla nijak nezvyšuje. Nechce-li se pak při této konstatující methodě opakovat a jde-li mu o originalitu, původnost nad vše ostatní, stává se sice vybarveným realistou, ale s náměty, episodami i scénami zhusta nerealistickými, nebo aspoň zkřivenými... »Podávám tyto řádky[1] u veřejnost s ostýchavostí spisovatele, jenž přísně toho dbal, aby podal vše tak, j a k s e t o b y l o u d á l o. Nehledej zde tedy nikdo tak zvané básnické spravedlnosti, podle které cnost vezdy musí zvítěziti. Ofelia, Cordelia i Desdemona umírají nevinně a Macbeth klesá jako rek... A může býti někdo básnicky spravedlivější Shakespeara? — Uveřejňuji tyto řádky tomu i onomu pro zábavu, jinému pro posměch, potomstvu však jen proto, aby pravnukové věděli, k j a k b i z a r n í m l á t k á m již za našich dob musil spisovatel bráti útočiště, aby zdál se aspoň z daleka originelním...« O autorově zřejmém sklonu k belletristickému referentství mluví jiný citát:[2] »Přiznám se, že teprve nyní cítím v plné míře nesnáze referentského svého úkolu. Vše, co jsem byl až posud vypravoval, musí se zdáti každému, kdo je uvyklý čítati povídky umělecky propracované, kusým, nudným a dlouhochvilným... Zůstanu však i na dále věren původnímu svému úmyslu, vypravovati vše jen tak, jak se bylo

[1] »Ďábel na skřipci« 33.

[2] »Můj přítel vrah« 275.

sběhlo, a jak mi bylo v celku i v podrobnostech po letech ještě v paměti utkvělo.« Autor dobrovolně svazuje si tu tvůrčí rozlet a omezuje se tu na konstatování příběhu, ujistiv nás napřed o jeho pravdivosti, kterou my sami ovšem kontrolovat nemůžeme, a již přijímáme prostě jako hotový předpoklad.

Teď by se mělo jednat o to, jakým způsobem, kterou formou spisovatel svá referentská vypravování rozvádí, odkud pro ně čerpal a kterých estetických prostředků k nim užívá... Arbes své románové i romanettové děje zhusta vypravuje v prvé osobě. A to jest také nenápadnější prvek jeho vypravovatelské formy, poněvadž jsou jím dány i podmíněny všecky prvky ostatní. Autor dává si někým o čemsi vypravovat určitý životní případ, skutečnou událost, drama nebo episodu z denního bytí, s někým se tak či onak v praktickém společenském styku seznámí, ten ho zajímá a později informuje jej o svých osudech vypravováním, referátem, řadou vzpomínek, memoiry, dopisem a pod. Románopisec pak během jeho reprodukovaného vypravování činí poznámky o vlastních dojmech, občas táže se vypravující osoby na cosi ne dost jasného, jinde projeví svůj subjektivní údiv, překvapení, soucit či rozhořčení a tím formu monologu, jenž by se pro svou délku brzo mohl stát fádním, zpestřuje i oživuje, změniv jej v dialog (na vhodných místech). V tomto mono- i dialogním vypravování jest u Arbesa často hlavní děj a příběhové těžiště práce. Vše ostatní bývá potom jednak filosofickým řešením nahozeného problému, jednak psychologickou passáží a výrazem autorova osobního dojmu. Nejednou autor vypravuje, že mu kdosi vypravoval reprodukované vypravování osoby třetí (»Ukřižovaná«: přítel vypravuje autorovi, co mu kdysi tam a tam o cizích osobách byl sdělil páter Schneider atd.), čímž vzniká dějová komplikovanost, někdy i spletitost a hotové křížení episod příběhových.

»My spisovatelé,« praví autor,[1] »kteří aspoň občas vážíme k svému vypravování z bezprostředního života, míváme nemalé potíže. Děj — zajímavý, pikantní, napínavý děj! volá se na nás se všech stran... A vedle děje líčení prosté, průzračné sice, ale přece skvělé, úchvatné, oslňující... A vedle líčení děje vzornou, prohloubenou, oduševnělou karakteristiku — t. zv. psychologické odůvodnění celku i podrobností, železnou logiku atd.... krátce, čtenář i kritik přejí si duševní požitek ve všem všudy úplný a dokonalý. A my, ubožáci, zatím stojíme nad tím prostým, všedním životem jako ztrnulí, a marně

[1] »Duhokřídlá psyche« 309 a 310.

pátráme po osobě, která by nám životem svým poskytla přiměřeného d ě j e k pokusu vylíčiti jej po přání čtenářů i kritiky... Zkoumejme život svůj vlastní, jakož i život nejdůvěrnějších přátel svých, tedy osobností nám nejznámějších, a ustrneme, jak chudičký bývá zpravidla svým dějem a vůbec vším, co věrně vypravováno, čtenářstvo i kritiky uspokojuje! Jak kusými, zdánlivě nahodilými jsou významnější, ba i nejvýznačnější události — jak sporé a tenoučké, někdy přímo pavučinkovité jsou nitky odůvodnění a jak podivně tváří se při tom vlastní naše logika, když pozorujeme, že člověk, o němž jsme soudili dnes tak neb onak, jeví se nám zítra zcela jiným...«

Arbes vedle vlastních bohatých zkušeností i zažitků užívá tedy ku svým dějům se zálibou z á p i s e k, d o p i s ů i m e m o i r ů cizích, na nichž pak zpravidla mnoho nemění a jež podává v původním znění... »Chvíli jsem se v lístkách ledabyle probíral, načež jsem začal čísti, a reprodukuji nyní, po letech, obsah jejich, pokud vůbec ještě možno, nejvěrněji.«[1] A jinde[2] uvádí doslovně: »Náhodou podařilo se mi později vyslíditi staré m e m o i r y, v kterých jsem nalezl aspoň lapidární zmínku právě o tomto momentu. Reprodukuji z nich tudíž v téže prosté a nelíčené formě, v jaké jsou psány, následující doplněk...« O něco před tím praví spisovatel o témže thematě: »Vše, co následuje, založeno je na kmetově vypravování a doplněno jen některými povysvětlujícími podrobnostmi z předcházející historické i memoirové mé lektury.«[3] A ještě jinde přiznává autor: »... práce má jest usnadněna tím, že dostal se mi před nějakým časem do rukou svazek zpuchřelých zápisků, na jaké byla, jak známo, doba před půl věkem tak přebohata. Já jen látku poněkud urovnal, některé podrobnosti vypustil, jiné posunul nebo rozvedl, ale praničeho n e d o d a l z v l a s t n í h o.«[4]

Velkou váhu kladl Arbes při svých dějích na vlastní zkušenost a na to, aby líčené prostředí poznal z vlastního názoru, aby prozkoumal zvolený terén i aby byl zasvěcen dopodrobna v povahu jednajících osob. Na tomto požadavku stál potom bezpodmínečně a hleděl mu dostát za každou cenu. Proto jest každá i sebe menší jeho práce belletristická vlastně d o k u m e n t e m místo- či dějepisným. »Napadá mi to, ono: neznámť terénu a osoby, kterou jsem právě počal popisovat, posud jsem ještě nikdy neviděl — život její

[1] »Vymírající hřbitov« 257.
[2] »Adamité« 8.
[3] »Vymírající hřbitov« 303.
[4] »Zborcené harfy tón« 27.

vůbec a život její duševní zvláště jsou mi úplně neznámy... Ne, ne! Takových experimentů nelze se odvážit!«[1] Svědčí to o skutečné úzkostlivosti, s niž studoval napřed celkové ovzduší i základní podmínky u svých zbelletrisovaných historií. A kde mu toto studium jakkoli bylo znemožněno, otevřeně to doznává: »Nevypravuji tudíž tentokráte z vlastní zkušenosti.«[2] Při tom je téměř samozřejmo, že hleděl spisovatel zachovat co možná nejpřísnější objektivitu, ač se mu někdy málo podařila a dost zhusta byla zbarvena příměskem živlů čistě subjektivních. V theorii však objektivnost hájil houževnatě a hrdě se k ní hlásil:[3] »Nechci činiti pravdě nejmenšího násilí. Nechci ji krášliti ani hyzditi. Nechci dospěti k nižádné konklusi vůbec, tím méně abych cítěl stůj co stůj na úkor pravdy dospěti k tak zvané básnické spravedlnosti. Chci se postaviti mimo látku a převzíti prostý úkol pouhého zpravodaje, slovem, chci vypravovati ve svých počátcích jednoduchou, v zakončení svém tragickou příhodu právě jen tak, jak mi ještě po letech na mysli tane. Přiznám se také, že nečiním tak ze vzdoru nebo umíněnosti vůči předpisům estetiky, nýbrž prostě proto, poněvadž se mi zdá, že příběh sám o sobě, má-li býti vůbec vypravován, nesnese ani nejnepatrnějšího přibásnění, tím méně nějakého zkomolení na úkor pravdy. Je-li nebo není-li toto mé stanovisko literárně oprávněno, zůstavuji soudu kompetentních znalců a nepřeji si nic více, než aby v případu posledním pokládány byly následující řádky za suchopárný, věcný i pokud možná věrný referát...«

Kde látkově čerpal Arbes z cizích vypravování (a částečně i kde sáhl k vlastní zkušenosti), vypravuje obyčejně zcela chronologicky, postupně, že se zdá, jako by sám se dával strhovat i překvapovat vývojem událostí. Má tedy své děje jen málo kdy přísně epicky, tím méně dramaticky předem urovnány, čímž ovšem nijak není seslaben dramatický spád některých jeho vervních scen. Zajímavý u Arbesa jest nenáhlý postup, jímž se v ději povlovně vše zauzluje. Někdy spisovatel dějově nenapoví ani nejnutnější, čtenář nevychází z překvapení, a na konec tu vše vyplyne ze sebe příčinně, přirozeně i nenuceně, jednotlivé, dříve rozptýlené nitky se sejdou a celkový obraz děje objeví se nám jako nejlogičtější řetěz příčin i následků, podmínek i závěrů. To jest právě kouzlo Arbe-

---

[1] »Zborcené harfy tón« 78.

[2] »Adamité« 7.

[3] »Můj přítel vrah« 215 a 2 6.

sovy tvůrčí skladby, kouzlo, jež tu i tam zdá se hraničit na napínavou sensačnost a hned zase svou tvrdou logikou přímo ohromuje.

Arbes jako belletrista vedle memoirů a zápisek rád užívá pro rozvoj svých příběhů formy v z p o m í n k o v é. Reminiscence, ať už autorova nebo některé z jednajících osob, má v Arbesově literárním díle místo velmi čestné a na ni váží se často nejkrásnější popisné partie. »Člověku jest přece jen tak podivně milo, když se vhrouží v vzpomínky,«[1] přiznává spisovatel, a vzpomínkami, zhusta velmi obsažnými i charakteristickými pro určitou dobu, prostředí či osobu, jsou jeho knihy hustě protkány. Tvůrci romanett byl to poměrně nejvhodnější prostředek k uplatnění i rozvinutí vlastních vědomostí historických, anthropologických, sociologických a pod. Kromě toho byla to forma přístupná, čtenářstvu snadno stravitelná i dost poutavá. Spisovatel, uživ jí na vhodných místech, vyhnul se nutnosti dáti příslušné partie, jichž pro vnitřní dějovou skladbu nezbytně potřeboval, suchopárně vypravovat mluvící osobě nebo o nich sám »s patra« referovat. Častým upotřebením formy vzpomínkové oživil i spestřil děj sám a zároveň prospěšně paralelisoval hojnost popisů ostatních.

Vedle živé obrazivosti, zpravidla bezprostředně z autorova pozorování vytrysklé (»mimoděk zamhouřil jsem oči a, jak už za takových okolností bývá, obraznost má si zahrála«), a formy vzpomínkové d o p i s y i l i s t y hrají v motivaci nebo zase rozuzlování dějů u Arbesa význačnou úlohu. Nejednou dopisem rozetne spisovatel hrozivě zatažený dějový uzel a uvolní si cestu k logicky přirozenému závěru. Není snad v autorově rozlehlém literárním díle jednoho romanetta, kde bychom během děje nenašli dopisu jako motivačního prostředku. Někdy má dopis u Arbesa poslání také jen informativní, vysvětlovací, episodní, ale obyčejně pohání jím spisovatel děj sám.

(Pokračování.)

[1] »Aspoň se pousměj!« 205.

Názory prof. dra Fr. Drtiny o reformě středních škol.

V. J. Dušek.

Na feriálních kursech pro středoškolské učitele, jež pořádati nařízeno bylo ministerstvem vyučování universitě české, po dvakrát přednášel prof. dr. Fr. Drtina o reformě středních škol. Jen tak mimochodem připomínám, že prof. Drtina je dnes u nás nejlepším znalcem této otázky, že ji ochotně propaguje, že napsal již několik o tom rozprav a že zná i zahraničné školství z autopsie. Proto jsem se odhodlal podati obsah jeho prvního šestipřednáškového kursu co možná širokým kruhům, neboť jen získáváním přátel myšlence moderní reformy školské možno vzbuditi tolik porozumění a zájmu pro věc, která má nesmírný význam pro budoucnost a zvláště pro nás, z jichž lůna vyšel Komenský, v jehož školské reformě nacházejí se vlastně základy i budoucí reorganisace středních škol. Stať má bude asi vítána kruhům širším právě dnes, krátce před svoláním ankety středoškolské, a přispěje bohdá k ujasnění mnohých základních otázek.

I. přednáška.

Historický vývoj gymnasia.

Pojem střední školy vymezuje se dnes nad školství obecné úrovní podávaného vzdělání, která převyšuje potřebu všeobecnou, každému nutnou, vymezuje se dále nad školství odborné tím, že nepřipravuje sama o sobě na určité povolání životní, nýbrž že sama je povahy přípravné pro další studium odborné na školách vysokých.

Střední školství dělí se dnes ve všech kulturních státech na dva druhy, na gymnasijní a na reální, někdy nedosti přesně odlišované jako školství humanitní a reální nebo označované jako humanity klasické a humanity moderní. Stav tento historickým vývojem podmíněný je přechodný, oba druhy škol

dnes spolu závodí o rovnocennost a rovnoprávnost. Gymnasia vznikla z dřívějších škol latinských (trivium a quadrivium), jichž začátky sáhají až do doby helenistické.

Reálky jsou ústavy moderní, úplně nové: počátky jich nalézáme teprve ve století 18. a vznikly naproti gymnasiím, protože tato nepostačovala zvýšeným potřebám moderního kulturního života.

Gymnasium má úkolem na základě vzdělavacího obsahu převahou historicky-duchovědného, spoléhajícího hlavně na studiu jazyků klasických a jich literatur v originále, a dále na základě studia věd přírodních podávati vzdělání vyšší, humanitní, a připravovati tak k odborným studiím na školách vysokých, zvláště na universitách. Původní škola latinská byla latinská ve slovném slova smyslu, omezovala se pouze na kurs latinského jazyka (řečtině se původně vůbec neučilo, později velmi málo): teprve v 19. století vytvořila se gymnasia v nynější podobě, kde v jisté soustředěné rovnováze mezi studiem jazykově-historickým a přírodovědným je vlastní těžiště vzdělání humanitního. Vzdělání toto má se na gymnasiích podávati jako přirozený důsledek celého historického vývoje lidstva od dob klasických i jako důsledek požadavků a poměrů doby přítomné, která je charakterisována zvláště rozvojem studia historického, myšlenkou národnostní a utěšeným rozvojem věd přírodních.

Cílem je vzdělání všeobecné: veškeré odbornictví je vyloučeno. Takto má gymnasium na základě těchto živlů, antických i moderních, vychovávati člověka, člověka celého, má v něm buditi nadšení pro dobro, pravdu a krásno, má osvěcovati jeho rozum, šlechtiti srdce, síliti vůli a hlavně působiti k tomu, aby se vyvinul ve člověka samostatného, který bude schopen plniti své povinnosti v některém vůdčím postavení občanského života.

Názvy se různí dle věků a národů, ale pojem zůstává týž: u nás schola latina, od renesance gymnasium, ve Francii L'Enseignement secondaire classique (dělící se na lycées, ústavy státní, a collèges, ústavy komunální), v Anglii Grammar-schools a public-schools, v Americe high-schools a colleges, v Belgii athenaeum atd.

Ve středním věku je škola latinská jediným ústavem vzdělavacím. Na ní pěstuje se kultura křesťanská naproti staré, klasické, zbožný život (vita sancta, religiosa) jest jejím cílem, jako dokonalost (kalokagathia) byla cílem škol řeckých. Škola latinská rozpadá se ve dvě větve: »školu klášterní« (schola claustri) a »školu

vnější« (schola exterior); v prvé vzdělává se pouze duchovní dorost klášterní, do druhé má přístup šlechta. Vyučovacím jazykem je latina, která tehdy je jazykem živým, literaturním a mezinárodním. Tyto školy skládají se z t r i v i a, v němž učí se gramatice, rhetorice a dialectice (artes sermocinales) a k v a d r i v i a, kde se učí geometrii, astronomii, musice a fysice (artes reales).

Vedle této školy jsou *školy kathedrální* v sídle biskupském pro výchovu světského kněžstva a *školy městské*, později zakládané a vydržované jednotlivými městy, ale s učitelstvem ovšem rovněž kněžským. Spojením více škol takových vznikly prvé u n i v e r s i t y, označované jako studium generale naproti školám partikulárnim, t. j. později středním. Školám učeným ve středověku vůbec vytkl učený R a b a n u s M a u r u s jakožto cíl studia plnost vědění (scientiae plenitudo), správnost života (vitae rectitudo) a dokonalost vzdělání (eruditionis perfectio). Tento cíl potrval až do doby, kdy lidstvo z křesťanského sebezapření počalo se probouzeti k novému životu, jenž nepovšimnut dřímal v klasické literatuře; a toto probuzení nazýváme *renesancí*.

Tu naproti k ř e s ť a n s k é m u humanismu vzniká nový, jejž zoveme r e n e s a n č n í m. Jím mění se učebný úkol. Zevně opouští vzdělaný svět barbarskou latinu a začíná mluviti jazykem Ciceronovým, vnitřně vrací se lidstvo k dokonalosti staroklasické (krásno a dobro): proti církevní latině staví se klasická, proti církevní filosofii klade se řecká. Napodobují se spisovatelé staří v prose i verši, a zároveň vzniká láska k životu, přírodě, světu — z toho povstává i n d i v i d u a l i s m a r a c i o n a l i s m. Z toho veliký rozruch ve vědách i v umění. Na školách učených ustupuje studium náboženské, a nový cíl pro ně vytýká slavný humanista E r a s m u s R o t t e r d a m s k ý slovy: »S a p i e n t i a m a c v i r t u t e m f i n e m e s s e s t u d i o r u m« (moudrost a uhlazenost je cílem studií). Tím chce říci, že je potřebí vzdělání rozumu a uhlazenosti v zevnějším obcování s lidmi, při čemž plné platnosti nabývá znalost uměleckých děl klasických (moment esthetický) a napodobení jich — »sapere et fari«, t. j. rozuměti věci a uměti to pěkně pověděti je ideálem této doby. A tak i »škola latinská« se zavrhuje, a vzniká nová s klasickým jménem »gymnasium«, stejně jako »universita« se nahrazuje »akademií«, při čemž se tyto nové školy zklasičťují a zároveň zpohanšťují. Ovšem morálně nerovná se renesanční humanismus křesťanskému, neboť mravně tu společnost často klesá.

Náboženská *reformace,* která má kořen v renesanci, nedůvěřuje jí a jeví proti ní s počátku odpor, zvláště proti její učenosti a »pohanskosti«. Proto i humanisté stavějí se nepřátelsky k luteránství. Výrok Erasmův: »Ubi Lutheranismus, ibi litterarum interitus« (»kde luteránství, tam je konec vědám«). Melanchton, Sturm, Wolf a jiní stanoví za cíl výchovy »rozumnou a výmluvnou zbožnost« (sapientem et eloquentem pietatem finem esse studiorum). Tu nastává obrat, v němž školství živoří až do vzniku »nového humanismu«. V této době vzniká humanismus konfesijní, který je kompromisem mezi klasickým a křesťanským. Pohanští spisovatelé se ukřesťanšťují, ale školství tím klesá. Proto život myšlenkový jde svou cestou a mimo školu; ta pěstuje pouhý formalismus, nevšímajíc si ani rychlého vývoje věd přírodních, ani změny názoru na svět, tím podmíněné. Konfesijní humanismus ztratil nadšení pro obsah klasických spisů i pro probuzené národní jazyky. A v této době právě dán je základ nynějšímu gymnasiu.

Je to »latinská škola jesuitská«. Celý kurs studia na školách jesuitských dělí se na nižší (studia inferiora) a vyšší (studia superiora). Pak teprve následuje vlastní studium theologické. Nižší kurs je pětiletý a obsahuje 3 třídy gramatikální, další 2 humanitní. Obdobná organisace školy latinské vyvinula se též v zemích protestantských. Mezitím, co všude, zvláště v přírodních vědách, jeví se netušený rozkvět, ustrnuje tato škola, a žáci učí se skoro jen »pěkné a čisté latině«, či jak Voltaire praví, »nenaučí se ničemu jinému nežli latině a hloupostem«.

Leč ku konci 18. století nastává obrat a vzniká t. zv. novohumanism, kterým se nahrazuje i renesanční i konfesijní humanismus. Nastává obrat zejména ve studiu klasickém: latina stává se jazykem mrtvým naproti jazykům živým, jimiž se píší literatury; úkolem klasických studií jest vystižení kulturního života antického, zušlechtění literárního vkusu a povznesení výchovy mravní. Běží tu o pravou lidskost a její pochopení. A tu přirozeně novohumanisté zkoumají poměr kultury řecké k latinské a obracejí se k oné, jakožto původu a pramenu této. Jako Rousseauův romantismus hlásá návrat k přírodě a ukazuje, že kulturou byl člověk zkažen, tak i Schiller mluví o tom, že Řekové jsou nezkažení lidé kulturou. Tato »graecomanie« zasahuje celou učenou společnost. Herder prohlašuje řeckou kulturu za ideál lidskosti. Poesie čerpá látky z řecké literatury a napodobuje řecké vzory i překládá je. Lidé vidí v Řecku člověcká práva a v jeho vzdělanosti kulturu humanistickou. Winkelmann,

Wolf, Lessing, Goethe, Humboldt a j. hlásají návrat do Řecka. Ukazuje se, že všecka naše vzdělanost má tu svůj základ, že řecká kultura je důležitou epochou ve vývoji lidstva. A v tomto kvašení obnovila se naše gymnasia. Cílem tu bylo položeno: znalost starověkého lidstva je základem humanismu, a této znalosti nabýváme hlavně z literatury řecké. Tak postavena »řecká« škola proti někdejší latinské. Ale znenáhla se poznává, že tato vzdělanost řecká jest jen jednou epochou, třeba velice důležitou, s níž o podíl hlásí se i křesťanství, středověk, renesance, reformace a osvícenství. A právě devatenácté století rychle pokračuje ve zkoumání vědeckém, zvláště v historii a archeologii, a nazírání na starověk se mění, idealisování Řecka ustupuje správnému nazírání historickému (historický humanismus). A tento proud dobývá si cesty i do středních škol v době přítomné. Novohumanismus snažil se o vytvoření pravého lidství, rovnosti všech lidských práv; nová doba snaží se o obsahové vzdělání. Dalekosáhlé nálezy astronomické, kosmologické a geografické, vznik moderní fysiky, chemie a biologie, směrodatné výzkumy technické, rozvoj národních jazyků a literatur, nové směry v životě politickém a sociálním, to všecko změnilo názor na svět a nemohlo ostati bez vlivu ani na střední školu.

V polovici 19. století hledí se k tomuto novému nazírání i u nás při reformě gymnasií. V duchu ideálů novohumanistických, avšak se zřetelem k velkému vývoji moderních literatur, k novým výzkumům přírodovědným a vymoženostem technickým, upravuje se tato reforma Exnerem a Bonitzem. Cílem reformy jest vzdělání humanitně jazykové uvésti v soulad s přírodními vědami a vytvořiti tak jednotný celek vzdělavací. Tak přestává r. 1849 gymnasium býti školou latinskou: těžiště jeho spočívá ve vzájemném pronikání se všech předmětů učebných. Exner správně vystihl, že matematika a přírodní vědy nedají se zanedbávati a silou svého vývoje nedovolí, aby stály za ostatními předměty učebnými. Těžiště v nové škole nemůže ležeti v klasických jazycích, nýbrž v rovnocenné vzájemnosti všech předmětů.

V reformě Exner-Bonitzově změněn dřívější 5—6letý kurs latinský na 8letý, čímž zanikla t. zv. »fakulta svobodných umění« a stala se 7. a 8. třídou gymnasijní, načež vznikla nová fakulta, zvaná »filosofická«. Zavedena byla dále na gymnasiu maturitní zkouška, kterou měla se prokázati schopnost pro vstoupení na universitu (vznikla v Prusku 1788 a povinnou stala se r. 1834); učitelé třídní nahrazeni odbornými; zaveden jednotný plán učebný, při čemž gym-

nasium rozděleno na nižší a na vyšší a z praktických důvodů zavedeno dvojstupňové vyučování, aby žáci z nižšího gymnasia mohli vstupovati do praktického života (nebylo odborných škol); konečně zavedeno průpravné vzdělání pro učitelstvo a nařízena státní zkouška. U nás již r. 1791 zavedena Martinim zkouška před »Studienkonsessem« v podobě konkursu; trvala dále, i když Studienkonsess r. 1802 byl zrušen, a teprve r. 1849 zavedena Exnerem a Bonitzem státní zkouška pro učitelství na gymnasiích v nynější své podobě.

Tak se stalo středoškolské učitelstvo samostatným stavem, neboť až dosavad byl to stav přechodný a dočasný. Následkem toho zřizuje se i zvláštní ministerstvo vyučování r. 1849 dle Pruska (1817). A tak vidíme, že reforma Exner-Bonitzova značí pokrok naproti vývoji v Prusku, neboť moderní jazyky (dle potřeb různých národností) a přírodní vědy uvádějí se v souhlas s klasickými studiemi, a idea novohumanismu je tu soustavně doplněna moderními prvky vzdělavacími.

II. přednáška.

Historický vývoj reálného školství.

Obraťme se k školám reálným. Vlastní příčina vzniku těchto škol leží v politických poměrech, jak se utvářely v nové době, ve vývoji moderního státu s jeho složitými potřebami praktickými a konečně v netušeném rozvoji přírodních věd.

Po 30leté válce vznikají rytířské akademie, trvající v XVII. a XVIII. století, které mají za účel připravovati pro službu státní a vojenskou urozené synky. Se vznikem osvíceného absolutismu školy tyto se mění a modernisují. Ludvík XIV. a jeho dvůr má rozhodný vliv na Evropu, a zvláště kruhy šlechtické mu podléhají, tak že vzniká »frankomanie«, t. j. napodobení ve všem způsobů francouzských. Latina pozbývá významu, stává se mrtvým jazykem, a na její místo nastupuje francouzština jako diplomatická řeč. Píše a mluví se všude francouzsky. Ideál výchovy je »galant homme, cavalier«. Dle toho zařizují se školy šlechtické pro důstojnictvo a úřednictvo. Tu se vyučuje matematice, fysice, geometrii, právním vědám a politickému dějepisu; geografii a statistice; heraldice a genealogii. Vedle toho zavádí se šerm, tanec a jízda. Takovou školou bylo v Tübinkách Collegium Mauritianum, zřízené r. 1618. Stavové čeští zřizují r. 1658 podobnou školu (techniku reálnou), zvláště pro inženýry, mající regulovati řeky (Dunaj), stavěti silnice a j. Později byla tato škola zastíněna »Teresianem«, založe-

ným ve Vídni. Z toho vznikla mezi oběma řevnivost, jíž učiněn konec tím, že r. 1802 usneseno proměniti pražskou školu v »polytechniku«, což r. 1806 také provedeno.

Vývoj technických věd a pojímání vědy vůbec (Bacon: »věda je moc«), rozšiřování vědného obzoru, výzkumné cesty zámořské, vznik moderních věd, jako experimentální fysiky, biologie a chemie, veliký obrat v lékařství Vesalem a Harveyem (pitva, oběh krevní, embryologie a j.) způsobují úplný převrat v nazírání na svět a lidské vědění. I volá se vždy důtklivěji po zavedení toho ve školách a po opravení jich. Ale nejen rozvoj technických vědomostí, nýbrž i modernisování státu (národní šlechta a j.), pomáhají zatlačovati význam latiny. K tomu přispívá živý styk národů na kolbišti hospodářském a kulturním. Starý názor světový odumírá a nový se rodí. Obrozuje se láska k životu a vzniká touha vstoupiti s přírodou v živý, užší styk. Poznává se význam vlastní síly a vzniká snaha, uvésti síly přírodní ve službu člověka. Těžká ruční práce nahrazuje se strojem, který vyžaduje větší inteligence dělníkovy. Takto doba nová přichází přirozeně o starou humanistickou ideu, neboť usiluje z teorie přejíti v praxi. Tak vznikají nové obory lidské práce, a odtud nastává nutnost modernisace klasických studií a vznikají školy reálné.

Jimi plní se sen Komenského a Leibnizův. Komenský chtěl i v gymnasiu míti reálie, a kde jen mohl, tam je skutečně zaváděl, jako v Sarašském Pataku. Jeho žák Reyher, který působil v Gothě za Arnošta Pobožného, připojil ke kursu latinskému i reálie (disciplinae reales), a žák jeho Francke uplatnil studium reálií v Hallských ústavech. Tím razí se cesta novému názoru, že lze nabýti vzdělání i bez latiny, neboť jsou obory lidské činnosti, v nichž jí nutná potřeba není. A tak Semler v Halle zřizuje r. 1706 »Mathematisch-mechanische Realschule« a brzy po něm Hecker r. 1747 v Berlíně zakládá »Oekonomisch-mathematische Realschule«. Tyto školy prospívaly, a proto i u nás za Marie Terezie r. 1752 byla zřízena v Brně strojnická škola (Prokop z Ráběstejna sestavil její program), a dle ní měly býti zřízeny podobné školy v jiných větších průmyslových městech moravských. V této škole vedle němčiny i česky se vyučovalo. Válka sedmiletá zmařila úmysl podobné školy další zakládati. R. 1771 vznikla ve Vídni první vlastní reálka pod názvem »Realhandlungsakademie«, která r. 1808 reformována, a podle vzoru jejího zřizovány i jiné podobné ústavy v Brně, Brodech, Lvově a Terstu.

(Pokračování.)

Rakouský následník trůnu.

Podáváme překlad stati: Der österreichische Thronfolger. Von K. v. B. Vyšlo ve čtrnáctidenníku Neue Revue vydávané od J. A. Bondy a Fritze Wolffa v Berlíně. První listopadový sešit 1907. — Nepodáváme stať proto, že s ní souhlasíme, nýbrž za doklad officiosní publicistiky, která v poslední době až nápadně se rozepisuje o následníkovi v četných listech v Rakousku a za hranicemi.

Mnohý zrak upírá se již nyni na dědice habsburského trůnu, arcivévodu Františka Ferdinanda. Nedávno šla novinami zpráva, že uherský ministr vnitra hr. Julius Andrassy dostavil se k arcivévodovi Františku Ferdinandovi k audienci, aby po přání císaře Františka Josefa předložil návrhy zákonů o nových ústavních zárukách také následníkovi trůnu a vyžádal si o nich mínění arcivévodovo. »Nové záruky ústavní pro Uhry« — lehko uhodneme, co to znamená. Když nynější vládnoucí uherská koalice byla ještě koalicí opoziční a když stála v boji proti koruně a proti ministerstvu Fejervaryho, dověděla se k svému překvapení, hodně nepříjemnému, že koruna přes »tisíciletou uherskou ústavu« má dosti prostředků, aby uplatnila svůj vliv na správu, municipia a komitáty přes jejich autonomii; a to i proti vůli opoziční parlamentní většiny. Proto naléhala koalice při sjednávání míru s korunou na to, aby se vytvořila zákonná opatření, která by v budoucnosti zabránila podobným snahám koruny. Tedy: nové bašty pro parlamentní moc, a proto omezení suverenních práv koruny. Poněvadž šlo při těchto nových zárukách ústavních o to, aby nastávající nositelé koruny v Uhrách měli svázané ruce více než dosud, zdálo se stařičkému mocnáři slušné také následníka trůnu — tua res agitur — připustit k slovu. Proto byl hrabě Andrassy také u následníka trůnu, aniž došlo, mimochodem řečeno, ke shodě o výměře nových záruk.

Zpráva o této audienci vzbudila mnoho pozornosti. Postup císařův byl pokládán za pochopitelný a byl schvalován. Ale přece se lidé divili. Neboť poprvé byla poskytnuta následníkovi trůnu oficiální příležitost zasáhnout do vyšší politiky. Vědělo se ovšem, že slovo následníka, jako generálního inspektora armády, již několik let padá

na váhu při důležitém rozhodování o vojenských otázkách, a že sám vykonává skutečný vliv. Někteří bližší zasvěcenci věděli docela, že císař od několika let přenesl na arcivévodu Františka Ferdinanda praktické vykonávání jistých výsostných práv korunních; tak na př. rozhodné slovo při udělování milosti, o propůjčování řádových vyznamenání. A na zadních schodech, v salonech a v politických tajných schůzkách šuškalo se všelicos nezaručeného o vlivech na různé politiké záležitosti, které arcivévoda zaujal nebo zaujmouti chtěl. Ale poprvé se slyšelo, že arcivévoda byl oficiálně vyzván vyjádřit se o otázce, která ovšem byla dosti důležitá pro uherskou politiku a pro postavení dynastie v zemi. Stalo-li se cosi takového i dříve, nedostalo se to nikdy do veřejnosti. Ještě nikdy nevstoupila osoba arcivévodova z bezvadné reservy, příslušející následníku trůnu, do plného světla politického dne. Poněvadž nyní vstoupil do popředí oficiálně — co to znamená? Má se to přičísti jen zvláštní pohnutce? Či bude arcivévodovi vyhrazena větší ingerence na politiku nadále?

Odpověď na tuto otázku dlužno ještě očekávat. Ale každým způsobem byla tato událost podnětem k tomu, že veřejnost zabývala se více osobou následníkovou. Jaký jest, jaký bude? Co může očekávati od něho tento komplikovaný stát, v němž dá se tak těžko vládnout, čeho možno nadíti se ve vedení politiky? Staré naděje silněji se ozývaly, staré obavy znovu se objevovaly. Neboť obojí nechybělo nikdy. Jestliže jedni, se strannickými brýlemi na očích, nalezli v různých, více méně důležitých, rysech na obraze osobnosti arcivévodovy právě tolik důvodů k obavám před reakčními názory, druzí shledali v týchže věcech pohnutku ke svrchovaným nadějím. Doktrinářství a přílišná horlivost pomáhaly na jedné i druhé straně, že téměř při všech úsudcích se přestřelovalo, což dálo se tím snáze, čím více chybělo opravdu hodnověrné látky k posuzování osobnosti následníkovy. Nerad nosí své mínění na trh, a nic nebylo mu nesympatičtější více, než povstal-li k vůli jeho osobě větší hluk. A dostati se do jeho okolí, t. j. tak blízko, abychom ho viděli zřetelně, není lehké. To se vědělo. Nic však nepřekáželo přes to vše tvořiti si o něm obrazy. Přirozeně dopadaly potom většinou falešně, musily být špatně nebo nesprávně retušované. Což zase nevadilo, aby plné nedostatků nebyly vyváženy z Rakouska také do cizozemska.

Toho jest jen litovat. Neboť není jedno, jak smýšlí cizina o dědici habsburské říše. Proto činí se v tomto článku pokus, napravit některé křivě nakreslené črty. Nemůže běžeti o obraz dokonale provedený do nejmenších podrobností. Hodina té práce ještě neuhodila.

Je třeba zmíniti se jen o některých hlavních věcech, které jsou důležité pro charakteristiku.

* *
*

Především o některých zevnějších věcech. Následník trůnu, arcivévoda František Ferdinand, nebo jak u dvora se nazývá: arcivévoda František, dokončí 18. prosince (1907) 44. rok svého života. Je tedy v nejlepším mužném věku, v plné duševní i tělesné zralosti. Je zdráv. Plicní choroba, kterou zdědil po své matce, a která dříve hrozila podkopat jeho zdraví a ohrozit jeho budoucnost, jest vyléčena. Dostalo se mu dříve, dokud nikdo nepomyslil ještě na to, že bude povolán na trůn, obvyklé, pečlivé výchovy princů císařského domu. Vyslovená zvláštní záliba pro všechny vojenské odbory, vedle toho pro všechny přírodovědecké disciplíny. Velký milovník přírody, vášnivý myslivec, mistrovský střelec. Jeho učitelé poznali jeho nadání, lehce a jasně chápat, samostatně usuzovat; tak samostatně, že těžko dal se odvrátit od mínění, které si jednou učinil. Těžko přístupný vlivu a nesnadno ovládaný. Sloužil u vojska různých zbraní a jest nyní, jak bylo již podotknuto, generálním inspektorem armády, t. j. je k disposici císařskému vrchnímu velení. Když po tragedii mayerlingské stal se dědicem trůnu, bylo jeho vzdělání doplněno v různých směrech. Od prosince 1892 do října 1893 podnikl cestu kolem světa, z níž přivezl bohatou sbírku různých ethnografických a zoologických předmětů.[1] Je majitelem bývalých statků Este v Italii, k nimž patří také pověstná vila Este v Tivoli. Výnosy těchto statků veřejnost většinou přeceňuje. Zamilované jeho sídlo je zámek Konopiště v Čechách, který koupil od prince Lobkowicze a dal ho krásně vyzdobit. Je velmi přesný počtář a spořivý otec. Ve styku jeví se prostým, je zapřisáhlým protivníkem každé pósy, miluje vojenské způsoby, obcuje rád po kamarádsku s důstojníky. Ve Vídni obývá rozkošný palác Belvedere, vystavěný od prince Eugena Savoyského, který zvláště pro něho byl nově zařízen.

Arcivévoda František je vášnivý voják. V průběhu své nemoci, o níž byla již řeč, nejtíže nesl, že musí se šetřit a že nemůže účastnit se manévrů a jiných cvičení. Obírá se velmi důkladně všemi vojenskými otázkami, čte, prohlíží a censuruje sám všechny vojenské zprávy, které se mu předkládají, při čemž objevují se opět jeho samostatná povaha a úsudek. Právem se tvrdí, že v armádě je oblíben.

[1] O své cestě napsal arcivévoda cestopis, který vyšel r. 1895. V něm líčí své dojmy a svá dobrodružství.

V posledních letech měl silný vliv na obsazování vyšších vojenských míst. Pensionování bývalého šéfa generálního štábu hraběte Becka, jmenování nynějšího ministra války Schönaicha a nového šéfa generálního štábu Konráda šl. Hötzendorfa přičítají se jeho vlivu. S malou šetrností snažil prý se následník o to, aby byl odstraněn hrabě Beck. Vypravuje se episoda z kombinovaných pozemních a námořních manévrů na dalmatském pobřeží r. 1906. Tehdy prý řekl suše arcivévoda hraběti Beckovi, který byl s ním na palubě vlajkové lodi, že hr. Beck učinil by dobře, kdyby s ohledem na svůj vysoký věk přepustil místo v šéfovství generálního štábu některé mladší síle. Hrabě Beck dal prý se tehdy do křečovitého pláče a brzy učinil z tohoto zřetelného pokynu důsledky.

A nyní k politickým názorům rakouského následníka trůnu, k jeho stanovisku ke stranám a k ženoucím silám státu. Že arcivévoda vzhledem k svému původu, svému vychování a k tradicím císařského domu, vzhledem k celému okolí, dojmům a vlivům, které působily na něho od mládí, má školu konservativní, tomu nebude se nikdo divit. Přijde jen na to, zda toto konservativní smýšlení je tak ostře výrazné, aby bránilo úsudku na snahy, jdoucí vedle něho nebo proti němu, aby překáželo požadavkům dneška, požadavkům nových poměrů, které povstávají v běhu událostí a mohou nebo docela musejí se prosadit, zdali by tím konservativním smýšlením vznikaly těžké tísně a poruchy v politickém organismu říše. Až dosud vystupoval následník trůnu, jak už bylo podotknuto, v politickém životě příliš málo, aby se mohl o jeho politických názorech učinit určitý závěr. Poslání za účelem representativním nemají v tomto ohledu významu. Nutno tedy omezit se na to, po případě určit, že není důvodu, aby následníku vtiskoval se znak ultrakonservativce toho druhu, že skutečně nutný a životný vývoj moderní utrpěl by tím škodu.

Avšak slyším namítat: což není následník trůnu klerikálem? Což není nástrojem v rukou klerikalismu a jezovitů? Stopujeme-li úsudky jistých liberálních kruhů, často uslyšíme, že arcivévoda je nejen konservativec, ale i ultraklerikál. Je známo, že jedním z hlavních vychovatelů arcivévodových je světící biskup dr. Godefried Marschall, dosud vítaný v domě následníkově. Také prý je tam vidět jezovitu otce Abela. A nestačí-li tyto důvody, uvádí se poměr arcivévodův k jistým katolickým spolkům, jako na př. ke katolickému Schulvereinu, kterého nelze zapírat. A když jednoho dne arcivévoda přijal deputaci katolického Schulvereinu a chválil tento spolek jako spolek vlastenecký naproti tehdy silně se vzmáhajícímu všeněmeckému hnutí

a naproti agitaci Pryč od Říma, a když přislíbil tomuto spolku svou podporu, tehdy byl úsudek ustálen: arcivévoda je vysloveným klerikálem.

A přece je to vlastně jen fable convenue. Arcivévoda je věřící katolik, je zbožný, jako byli a jsou téměř všichni Habsburgové. Ale zbožný a klerikální je dvojí. Býti klerikální znamená podvolovat se také v politickém ohledu přáním a požadavkům Říma. Nevěřím ovšem, že arcivévoda účastní se někdy kongresu volných myslitelů, a jeho vnitřní vztahy k liberalismu — o vnějších nemůže být vůbec řeči — jistě nejsou hluboké. Ale následník nestane se slepým nástrojem klerikálů právě tak, jako se nepodřídí příkazům sociálně demokratických sjezdů. Jestliže kdysi křesťansko-sociální strana chtěla se mu přiblížit oklikou přes zmíněný katolický spolek a snad i blízko stála, vysvětluje se to tím, že tato strana — docela nehledě k tomu, že velmi usilovala pověsit se na jeho šosy — vydávala se za čistokrevnou »černo-žlutou« stranu. A kdož by se divil, že dědicovi rakouských zemí je sympatičtější strana, která zpívá rakouskou národní hymnu, než strany, které všechny své slavnosti ukončují provoláváním slávy Hohenzollernům. Jak smýšlí arcivévoda o hříších, kterých se dopouštěl klerikálně konservativní režim v Rakousku do r. 1866, dokazuje jeho výrok o díle dra H. Friedjunga: Der Kampf um die Vorherrschaft in Deutschland. Když jednou na manévrech ve stanu arcivévodově mluvilo se o tomto díle, které nelíčí klerikálně-konservativní Rakousko příliš něžně, a když se ukázalo, že několik přítomných nezná této knihy, vyložil arcivévoda, že bylo by žádoucno, aby Friedjungovo dílo co nejvíce se rozšířilo — i v armádě... Klerikalismus vídeňských rozhodujících kruhů už je takový. Jsou zbožní. Avšak tato zbožnost jim nepřekáží, aby dovedli míti se na pozoru před panovačnými politickými choutkami kurie, které se neshodují s rakouskými státními zájmy. »Klerikální« Rakousko po léta nemělo horšího protivníka, než je papežský státní sekretář Marchese Rampolla del Tindaro; a Vídeň také se revanšovala, když poslala své veto proti tomu, aby Rampolla byl zvolen za papeže. A když snahy vídeňské křesťansko-sociální strany, použít arcivévody pro její účely, staly se příliš zřejmými, dostalo se jí odmítnutí, které jednomu jejímu vůdci, nynějšímu náměstku vídeňského starosty dru Porzerovi, vyloudilo výrok, že s arcivévodou »nedá se nic dělat«.

Mimo to osobní nadání arcivévodovo pomáhá redukovat nebezpečí jeho »klerikalismu« na míru nejmenší. Už výše bylo upozorněno, že následník je ve svých úsudcích samostatný, a že jeho úsudky jsou

hodně ostré. Ve všech věcech má svou hlavu, a je zvláštní povaha se silnou vůlí. Již to ho chrání, aby se dal uchvátit jednou stranou, ať klerikální či jinou. Avšak jaké jest potom jeho politické mínění — nehledě ke zmíněným konservativním náklonnostem — a jak dá se krátce precisovat? Je Rakušanem, t. j. usiluje prospět své budouci říši ve známém starorakouském smyslu. Má silné osobní a dynastické sebevědomí, vysoké mínění o svém příštím povolání, a jeho politické názory — mutatis mutandis — přibližují se nejvíce těm, které kdysi měl Alexander Bach. Že se nechová odmítavě k moderním potřebám, dokazuje jeho chování vůči volební reformě (vedle toho svědčí také o jeho ostré soudnosti). Je snad pravda, že díval se nejprve na zavedení všeobecného volebního práva v Rakousku skepticky. Ale velmi brzy stala se mu jasnou cena této reformy ve smyslu »konservativní demokracie«. A kdo ví, že Arnošt šl. Körber a Max baron Beck patří k lidem, kteří těší se důvěře následníkově, lehko dovede vypravování o zpátečnických názorech arcivévodových uvésti na pravou míru.

Je protivníkem Němců, přítelem Slovanů, ba docela protivníkem trojspolku — to vše se už vyprávělo. Není ani to ani ono. Je přítelem všeho toho, co se mu zdá, že pohybuje se v rámci rakouské státní myšlenky, co nestojí proti dynastickým zájmům, a všeho toho, o čem se domnívá, že je ve smyslu tohoto jeho názoru politicky nebo hospodářsky živé a dosažitelné.

Následník trůnu a Uhry. Tato kapitola delší dobu vrací se do veřejné diskuse a čas od času znovu se předkládá, aniž by některé její objevení přineslo něco podstatně nového. Vždy jen: tema con variazioni. Thema samo rozpadá se ve dva oddíly. První mluví o tom, že následník trůnu v Uhrách je nepopulárním. Druhé tvrdí, že arcivévoda Uhrů nemá rád, že je protivníkem Uher. Jestliže první tvrzení opírá se o výroky, které se skutečně staly nebo se přiházejí, a které často překročují meze uctivosti, v uherském tisku, v četných politických kruzích, nebo v uherké společnosti, tož druhé pro své posílení uvádí, že arcivévoda téměř nikdy — přichází téměř jen inkognito za účely loveckými — nejde do Uher oficiálně; že když jednou jeho pobyt v Budapešti byl nevyhnutelný, hleděl jej podle možnosti zkrátit; že při takových příležitostech netají svých nepatrných sympatií k jistým vysokým, vedoucím kruhům uherské společnosti; že nerad mluví maďarsky, a že také umí maďarsky jen nedostatečně; že má pro zemi a lidi málo porozumění.

V Uhrách skutečně se obávají, že následník trůnu má vážný úmysl omezit onu dávku samostatnosti, které Uhry r. 1867 dobyly,

až se jednoho dne stane vladařem. Možná, že tyto obavy zakládají se na zprávách o příbuznosti státních ideí následníkových s ideami Bachovými, které se dostaly do veřejnosti. Když nahoře mluvil jsem o této příbuznosti, připojil jsem slova: mutatis mutandis. Nyní je opakuji, aby bylo jasno, že následník vůbec nepomýšlí utvořit mezi kmenovými zeměmi rakouskými a královstvím Uherským opět onen poměr, který za éry Bachovy oběma částem nijak nebyl na prospěch. Myslím, že s určitostí mohu tvrdit, že následník nehodlá se vrátit za základy vytvořené r. 1867. Za posledního boje uherské koalice proti koruně se tvrdilo, že následník prý jednou řekl: »Habsburkové musili v každém století jednou dobývat Uher zbraní; nechápu, proč nemohlo by se to stát i v tomto století.« Nikdy se neřeklo, ke komu promluvil následník tato slova, a je pochybno, zda je vůbec pronesl a zda je řekl právě tak. Jestliže však skutečně někdy byla řeč o takovém »dobývání«, jistě mělo se »dobývat« pouze obnovení nebo upevnění stavu z r. 1867.

Ovšem následník nikdy se nestane přívržencem nebo stoupencem nějakého vybíhání přes poměr, utvořený r. 1867 v uherském smyslu. A zde je jádro nepochybného rozladění mezi arcivévodou a Uhry, t. j. nynějšími uherskými vůdci. Jistě dá se předpokládat, že arcivévoda se domnívá, že míra ústupků, kterýchž se dostalo státní samostatnosti uherské od r. 1867, je vyčerpána, ba dokonce překročena: že vidí v dalším uvolňování jednotnosti, zvláště jednotnosti armády, na níž tak lpí, nebezpečí pro dynastii, pro mocnářství, pro samé Uhry; že tedy v tomto ohledu nelze očekávat od něho nějakou smířlivost, vstoupí-li jednou na trůn. V Uhrách byli velmi upřímní a jisté kruhy velmi málo se tajily s posledními cíli snů o samostatnosti. Velmi mnoho zajímavého o tom dalo se najít ve výrocích tisku tak mnohých uherských stran v době, kdy uskutečňovala se rozluka mezi Norvéžskem a Švédskem. Výroky nezodpovědných — mohlo by se namítnout. Ale právě tito nezodpovědní a jejich výroky dělají náladu. A kazí ji.

Že poznání posledních cílů maďarských nadšenců pro neodvislost neposililo sympatie následníkovy k vládnoucí klice uherské, pochopíme opět velmi lehko. A že při svém samostatném a pánovitém způsobu příliš otevřeně dával toto na jevo, je správné. Že není však nepřítelem Uher, nýbrž pouze těch zjevů, které se mu nehodí do rámce státně-politických a dynastických názorů, o nichž se mluvilo nahoře, je také správné. Proto také lehko stane se srozumitelným, že hr. Julius Andrassy, když nedávno předložil následníkovi

své nové ústavní záruky, při vší láskyplnosti se strany arcivévodovy ve věci samé neměl štěstí.

Ještě jednou: O nepřátelství arcivévodově proti Uhrám nebo také jen proti Maďarstvu nelze vážně mluvit, pouze o nepřátelství proti jistým, výše naznačeným proudům. Ale ovšem: Kdo hrozí postavit se energicky proti těmto proudům, ten je v očích vládnoucí kliky, šlechtické oligarchie a kšeftařských politiků »nepřítel«. A lidé se obávají energie arcivévodovy. Proto kdysi veřejně bylo přiznáno, že musí se před jeho vstoupením na trůn dosáhnout toho, čeho se dá dosáhnout. Neboť později bylo by pozdě. To ovšem zase nemohlo vzbudit důvěru větší důvěry ve vídeňském paláci Belvedere. Tož nedá se zapírat, že poměr nestal se příjemným, a že mnoho musilo by se změnit, než dal by se označit za poměr dobrý.

*

Devět lidí z deseti, s nimiž mluvíme o arcivévodovi, nadhodí jistě po několika minutách otázku: Což jeho choť? Učiní ji císařovnou? Stanou se děti arcivévodovy a kněžny Hohenburgové arcivévody a arcivévodkyněmi? Vstoupí jednou potomek tohoto manželství na trůn?... Jestliže odpovíme poukázavše na domácí zákon, na slavnostní přísahu, v níž zodpověděl následník trůnu tyto otázky, aby mohl si vzíti dámu svého srdce za svou ženu, to lidem stále ještě nestačí. Jako by nestačil román arcivévodova manželství, aby ukojil jejich fantasii chtivou sensace, jako by bylo nemožno, aby tato historie, která počala způsobem tak zvláštním, vyzněla mírným manželským štěstím.

Těmito otázkami prochvívá ještě sensace, kterou kdysi probudil sňatek arcivévody s hraběnkou Žofií Chotkovou. V arcivévodském domě opakovala se morganatická manželství. Ale dosud nikdy neoženil se dědic koruny s dámou, která sice pochází, jak bylo uvedeno v oslovení, jež měl císař 28. června 1900, kdy arcivévoda se zříkal svých nároků, ze šlechtického rodu, ale příslušníků arcivévodského domu rodem se nerovná; tedy že sňatek mohl se uzavřít pouze morganaticky, že dítky z něho pocházející nelze uznat za rovné rodem, že nelze je přijmout do stavu arcivévodů a arcivévodkyň. Bylo tedy pochopitelno, že ve dvorských kruzích mezi zodpovědnými hodnostáři ozval se silný odpor proti plánům arcivévodovým. Že v domě arcivévody Bedřicha, tak požehnaném dcerami, byli poněkud zklamáni, když následník trůnu chtěl se ucházet o dvorní dámu arcivévodkyně Isabelly, je pochopitelné. Že ministr císařského domu, tehdy hrabě Goluchowski, rozhodně vyslovoval se proti tomu sňatku,

bylo neméně pochopitelné; neboť v první chvíli mohl se obávat ještě zmatků při nástupnictví. Následník prý nikdy mu neodpustil toho odporu, a nechuť, kterou od té doby pociťoval k hraběti Goluchowskému, nikdy nevymizela. Že také císař zdráhal se dát své svolení, je vysvětlitelno. S počátku hrozilo, že rozvinou se nejtěžší problémy dědičného mocnářství. A tak trvalo dlouho, než našla se forma, která připouštěla, aby se splnilo přání následníkovo; až došlo ve dvorním hradě k památné scéně, kdy následník trůnu zavázal se slavnostní přísahou a svým slovem před shromážděným dvorem a jeho hodnostáři, že uznává domácí zákony a nikdy je nebude měnit, že nikdy nebude požadovat pro svou manželku a své děti arcivévodských hodnot, a uznal, že jeho děti musejí zůstat vyloučeny z nástupnictví. Dále se zavázal, že této přísahy nikdy neodvolá, a že nikdy nic nepodnikne, co by vedlo k odstranění tohoto zřeknutí. Teprve potom bylo možné sympatické rozuzlení této otázky, a 1. července 1900 konal se sňatek v zámku Zákupském. Macecha arcivévodova, arcivévodkyně Marie Terezie, a její obě dcery byly přítomny. Bratří následníka trůnu chyběli.

V Uhrách stal se pokus učinit z této věci cause célèbre. Strana neodvislosti se namáhala dokázat, že podle uherského práva kněžna z Hohenburgu může se stát královnou uherskou. Přirozeně nešlo o věc samu, nýbrž jen o pokus způsobit zmatky nebo připravit cestu pro budoucnost. Marný pokus. Neboť právní stav byl jasný; a nad to ještě před sňatkem byl osvětlen pamětním spisem nejvýznačnějšího státoprávního učitele uherského, ministra spravedlnosti Desidera šl. Szilagyiho. Podle pragmatické sankce Karla VI., která byla inartikulována také v Uhrách na prešpurském sněmu r. 1723 jako zákon, může v Uhrách býti králem jen ten, kdo má právo na trůn v Rakousku: jen člen arcivévodského domu. Poněvadž však podle rodinného zákona a mimo to zřeknutím se arcivévodovým kněžna Hohenburgová a její děti nemohou se stát členy arcivévodského domu, bylo jasno, že také nikdy nemohou se dostat na trůn uherský. Když vzdání arcivévodovo mělo se inartikulovat usnesením říšské rady v uherský zákon, vyložil vše tehdejší ministerský předseda Koloman šl. Szell zcela jasně. Citoval místo z rodinného zákona podle výkladů a sbírek z r. 1839, v němž m. j. se praví: »Členy panovnického domu jsou arcivévodové a arcivévodkyně, které pocházejí z rovného manželství mezi arcivévody a arcivévodkyněmi.« A připojil, že s politováním musí konstatovat, že manželka následníka trůnu nikdy se nemůže stát královnou uherskou. Potom bylo

odřeknutí inkorporováno. Kdyby se tedy někdy pomýšlelo zrušit odřeknutí, musil by se také zrušit uherský zákon.

Z dějin té doby lze sebrat opět mnoho rysů, které jsou charakteristické pro obraz arcivévodův. Silné důkazy, jak jeho bytost je samostatná a jak má silnou vůli. S rozvahou a pevně vedl boj, který dospěl k vítězství osobnosti a osobní náklonnosti nad tradicí. Když poprvé přednesl císaři přání, aby se směl oženit s hraběnkou Žofií Chotkovou, dostalo se mu odpovědi, aby se tázal po roce znovu. Čekal, a přišel opět a prosadil svou vůli. Mezitím byly odstraněny státoprávní a soukromoprávní překážky. Nyní žije ve šťastném manželství s jemnou, dobrou a rozumnou ženou, která s dokonalým taktem vpravuje se ve své nynější postavení, a jemu, který tak těžko dá se ovládat, je v životě takovou průvodkyní, jakou chtěl mít. A ti, kteří kdysi se obávali, že vliv české šlechty na arcivévodu prostřednictvím kněžny Hohenburgové stane se příliš veliký, nemohou nic uvésti, co by potvrzovalo jejich obavy.

Odpověď na otázku o následnictví trůnu vyplývá z řečeného sama sebou. Je třeba tuto odpověď doplniti scénou, která prý se přihodila asi před rokem po smrti arcivévody Oty. Tehdy prý arcivévoda František Ferdinand doporučil srdečnými slovy svému mladému synovci, arcivévodovi Karlu Františku Josefovi, aby se připravoval na své příští povolání: na povolání mocnáře.

Jak vznikl Nový Zákon?

Podává Dr. J. Stěhule.

(Pokračování.)

Kdy vydal tento Jan svou knihu? Všimněme si, že je úhlavním nepřítelem Říma. Křesťanství připravuje se na soustavné pronásledování. To bylo až za posledních let Domitiana (81—96), tedy k o l 95. Tomu odpovídá též, jak se líčí asijské obce: enthusiasmus v nich zmizel. Proti tomu ale zase momenty, jež ukazují v dobu p ř e d 70. Dle 11_1 vnější nádvoří chrámu postupuje se pohanům — to je v srpnu 70 za obležení Jerusaléma před rozbořením chrámu. V 13:7 hlav = 7 císařů. Domitian byl jedenáctý. Vynechá-li se i Galba, Otho a Vittelius, je Domitian osmý. Tedy nenapsáno před Domitianem. Ožití hlavy 13_3 je ohlas pověsti lidové, dle níž Nero nebyl zavražděn, ale žije. Objevovali se Nerones redivivi, r. 79. povstal v Orientě prvý takový Nero redivivus. Dále dle 17 již pět hlav padlo, šestá je, sedmá nepřišla, t. j. Galba 68/69 šestý římský císař aneb Vespasian 69—79. Dle 12 Římané vedou válku proti národu božímu — část jeho uchyluje se do pouště; to je moment z židovské války 66—70 před katastrofou r. 70. Následkem těchto vnitřních odporů musíme mít za to, že A p k s e s t á v á z r ů z n ý c h č á s t í, které teprve dodatečně byly sceleny. (Völter 1882.) O tom různé hypothesy a celá literatura (něm., fr., hol.), hledící jednotlivé prameny zjistiti. *a)* Völter: bylo původně více křesťanských apokalypsí, jež dodatečně sloučeny. *b)* Vischer 1886: nějaký křesťan přepracoval aramejsky psanou apk. nějakého žida. Tato židovská apk. je základem Apk. Přepracování stalo se o 1 generaci později. *c)* J. Weiss: kol 95. kompiloval redaktor starší křesťanské a židovské apokalypsy — základ tvoří nějaká křesť. apk. *d)* Jül.: Apk. je kniha křesťana okolo 95, jenž na více místech pojal starší apokalyptické kusy poněkud okleštěné. Prameny se přesně odlišit nedají (jako se pokoušejí theorie pod *a, b, c* uvedené), redaktor nebyl pouhý kompilátor, přepracoval své prameny. Nedá se říci, jsou-li ty prameny židovské nebo křesťanské — křesťané ze židů měli stejné eschato-

logické naděje jako židé. — Motivy ke změnám: starší proroctví byla skutečnými událostmi vyvrácena. Tak 12_6 je as proroctví fariseje, jenž v 66—69 před římským vojskem zachránil se z Jerusaléma. 7_2—8 = žid. apk., 10_1—11_{18} zde je už vidět spracování židovského materiálu křesťanskými myšlenkami.

E. *Historické knihy N. Z.*

a) Čtyři Evangelia.

As od 100 let tři z nich: Mt, Mk, Lk nazývají se synoptická. Mt, Mk, Lk na rozdíl od Jn jsou si tak příbuzni, že je třeba synopse (přehledu), abychom jim rozuměli a lze jedno ev. posuzovati jen s přivzetím obou druhých.

Název evangelium stěží pochází od skladatelů; v N. Z. zejména u Pavla znamená veselé, dobré poselství o splnění všech zaslíbení v J. Kristu. Evangelista je ten, kdo vzal na se službu tohoto zvěstování. V 2. stol. (u Marciona ca 140) ev. je název jistého druhu literatury: knih, jež podávají zprávu o Ježíšově životě, utrpení a z mrtvých vstání. Evangelista je nyní písař evangelií. Starý význam slova evangelia však se udržel, říká se Ev. podle Matouše (κατὰ Ματθαῖον), t. j. ev. boží o J. K. dle sepsání Matoušova, neříká se však »ev. Matoušovo«. — Evgia jsou knihy duchovní, psané pro potřebu sboru, jenž na slovech a činech Ježíšových založil svou víru a vzpomínky na tento základ nechtěl pozbýt. Evgia tuto víru měla budit a udržovat. Slouží misijní osobní práci, ale i apologetice a polemice. Vedle toho jsou dějepisnými knihami, podávajíce látku ve formě vypravování dějového.

Obsah synopt. evgií: *Mt*: *a*) úvodní děje: rodokmen, narození, útěk do Egypta a usazení se v Nazaretu. *b*) Působení Ježíšovo. 1. akt: vystoupení v Galileji (kázaní na hoře) 4_{12}—9_{34}. 2. akt: Ježíšova úloha se ztěžuje 9_{35}—13_{58}: boj s Farisei. 3. akt: 14_1—18_{35} v Galileji: rozluka je úplná: Ježíš prchá do samoty s učenníky. 4. akt: jde do Judstva a Jerusaléma 19_1—23 poslední boje. 24. 25. závěť učenníkům, 26. příprava na utrpení a zajetí, 27. smrt, 28. z mrtvých vstání. — *Mk*: úvodní děj není, jen úvod. 1_{14}—13_{37} působení Ježíšovo (až 9_{50} v Galileji, 10—13 v Judstvu), 14—16 závěr (stejný jako Mt.). Mk. je stručnější, ale víc ukazuje, jak vystoupení Ježíšovo postupovalo. Schází kázání na hoře. V Mt. z Mk. scházejí pouze Mk. 12_{41}—$_{44}$. — *Lk.*: Působení Ježíšovo líčeno podobně jako u Mt., ale není chronologicky tak korektní. Až k 9_{50} je velká shoda s Mk.,

pak zcela jiný pořádek. Zvláštní je lidové líčení narození a dětství Ježíšova a narození Janova. Konec podobný jako u Mk. a Mt. — odchylky jsou v líčení z mrtvých vstání.

XXIII. *Evangelium podle Matouše.*

Matouš je nejvíc užíván od křesťanských spisovatelů v 2. století. Původ od apoštola Matouše nebyl popírán, evangelium považováno za nejstarší. Když apoštol Matouš od Židů, jimž kázal, chtěl se odebrati jinam, napsal prý jim evangelium v řeči hebrejské a evangelium to pak prý bylo překládáno, t. j. do řečtiny. (Papias: Výklady o výrocích Páně.) Ale naše evangelium Matoušovo není překladem z hebrejštiny; to dosvědčuje jeho řeč, jež je míň hebreisující, než Markova. Hieronymus dosvědčuje sice, že Ebionité a Nazarenští užívali hebrejského evangelia, ale toto ovšem není od Matouše, a jak zbytky jeho nasvědčují, je asi aramejské zpracování ev. Matoušova (vpleteny legendy). Kniha také nečiní nároků na apoštolskou autoritu. Je dále příliš umělé a postrádá detailů, jichž pamět očitého svědka neztrácí nikdy — kde Marek a Lukáš znají jména osob, Jairus Mk. 5_{22}, Lk. 8_{41}, tam u Matouše jen »kníže« 9_{18}. Z Papiovy tradice zbývá: jméno Matouše jako autora. Buď *a*) někdo jiný jména Matouš (ne apoštol) napsal evangelium, jejž čtenářstvo potřebující autority stotožnilo s apoštolem Matoušem, nebo *b*) mezi evangeliem a Matoušem byly zvláštní vztahy a skladatel, nebo první čtenář užil jména apoštolova, poněvadž mu šlo o rozšíření knihy.

V Matoušovi jsou dva prameny k rozeznání: 1. náš Marek, 2. pramen posud v Matouši rozeznatelný, jenž snad byl psán hebrejsky (aramejsky). — Kdy vzniklo evangelium Matoušovo? Jistě po pádu Jerusaléma (22_7, 23_{38} nasvědčují), ale až krátce před r. 100: dle 25_5 parusie prodlévá, 27_8, 28_{15} ukazují, že od událostí líčených v evangeliu velmi jsme vzdáleni. Datu 100 odpovídá všeobecná situace v církvi, jež z evangelia vysvítá: považuje se za světovou církev (28_{18}—$_{20}$, učte všechny národy), nastala státní pronásledování 10_{18}; náboženské názory: je to katolické evangelium, stojící daleko duchem od podání, jež konservativně podává. Katolickost dobyla mu prvé místo mezi evangelii 28_{19}: 1. křtěte a učte je zachovávati vše — to není z 1. stol.; 2. křesťanství je už jen dokonalá spravedlnost, pod zákonem Ježíšovým stojící. 3. Ethický zájem převládá nad dogmatickým. 4. Vidět pevnou organisaci: 16_{18}, 18_{15} (obec je nejvyšší disciplinární instance). Starý katolicism je hotov.

Spisovatel je rozený Žid a myslí na čtenáře, hebrejsky neznající (překládá hebrejská slova: Immanuel 1_{23}). Starý Zákon zná výborně a používá znalosti té, aby dokázal, že to, v čem Starý Zákon poukazuje na Mesiáše, bylo splněno v osobě Ježíšově 1_{22}, 2_{3}, $_{15}$, $_{17}$, $_{23}$, 4_{14}, 8_{17}, 12_{17}, 13_{14}, $_{35}$, 21_{4}, 27_{9}. Chce Starý Zákon vyrvat nevěřícímu Židovstvu. Už před obrácením Saula (Pavla) vyhledávala první křesťanská theologie starozákonní proroctví, dle nichž Mesiáš musí trpět a umřít, dále pak ostatní mesiášská proroctví v Starém Zákoně, a prokazovala, že v Ježíšově životě se vyplnila. V tom již před Matoušem mnoho se pracovalo a nelze dnes rozeznat, co jeho vynález, anebo co přibírá. Výběr je jistě dle jeho vkusu. Sem patří: oslice a o s l á t k o; toto jen k vůli Zacharja 9_{9}, zavraždění dětí Herodem, útěk do Egypta, rodokmen Ježíšův, neb Ježíš je splnění všeho. Přes to spisovatel není omezený judaist, jakým jej viděla Tübinská škola. 13_{25}, $_{28}$ je prý Pavel, ač Matouš dí »ďábel«. 24_{11}, $_{12}$ falešní proroci, nepravost — ale proti tomu též Pavel brojil, II. Th. 2_{3}, $_{8}$. Osoba Petrova není tendenčně vyzdvižena proti Pavlovi, naopak je dokumentována jeho málověrnost. Judaistické zásady, jež na různých místech jsou: 10_{5}, 5_{17}—$_{19}$ a odporují zásadám sub 8_{11}, $_{89}$, 21_{43}, 22_{2}—$_{10}$, 28_{19} (universalism), jsou ze starší doby a z nějaké židovské apokalypsy přejaty. Ostatně v 5_{17} atd. rozumí se pod zákonem ne rituální židovský, ale m r a v n í, který z přikázání Ježíšových učíme se znáti. Spravedlnost 5_{6}, $_{10}$, $_{20}$ není farisejská, ale ta, která se získává poslušenstvím přikázání Ježíšových (kázání na hoře). Autor vzal ze svých pramenů věty, ukazující myšlení z doby před Pavlem, kde ale sám tvoří, je neodvislý od zákona. Specificky pavlovských formulí neužívá, ty boje doby apoštolské jsou už za ním. Zastupuje jen stanovisko církve, ne Pavlovo, ne Petrovo. Proto také jeho kniha (nejdůležitější, jež kdy byla napsána) měla takový vliv na církev: měla pravé kořeny v palestinské půdě, ale při tom má ducha rodící se velké církve 16_{18}, nezná již rozdílu mezi bratřími z Židů a z pohanů — je to katolické ev. pro všechny věřící.

Tento úspěch — Mt. je i pro nás hlavním ev. a obraz Ježíše máme dle něho — způsobila individualita spisovatelova: umělá systematika, obsažnost, divy činěné poměrně málo zarážejí (raději léčení na dálku než slinami a dotýkáním — vůbec víc důvěry v slovo Ježíšovo jako důkaz jeho slávy, než v zázraky), chce r e p r o d u k o v a t m o c n o s t n a u k y Ježíšovy; to se mu úplně zdařilo. Řeči ty činí na každého dojem hluboký. Semitský kolorit, hebrejský způsob vyprávění, obšírný (a on odpověděl a stalo se...), čistě Mt.: »Tehdy

J. mluvil...« »V ten čas šel...« »On pak odpovídaje řekl jim...« »I stalo se, když...«) odpovídá lidovým požadavkům: tak chce lid mít takové události podány.

Nejnověji jsou hypothesy popirající celistvost Mt. Harnack a Soltau rozlišují: Protomatthäus a Deuteromatthäus. Tento 1, 2, 3_{14} n. 4_{14}—$_{16}$ a další reflexe jakož i na nich zbudované příběhy j. 21_{2}—$_{5}$, 26_{15}, 27_{3}—$_{10}$, legendy o Petrovi 14, 16, 17 a z utrpení 27_{19}—$_{24}$, 27_{62}—$_{66}$ a j. na St. Z. upomínající výrazy. Důvody: 1. řeč, 2. ruší souvislost. Protomatthäus je antijudaistický a nedogmatický, Deuteromatthäus je judaist a dogmatický, Protom. je kompilátor, Deuterom. je individualista. Dle Jülichera není třeba takto rozlišovat, jeť duchovní jednota v celém ev. Jen jakási dvojakost je v Mt., tak že kritika prokazuje, že Lk. je odvislý od Mt., tak původnější — to mluví pro dělící hypothesy.

(Dokončení.)

Národní rozhraničení v Čechách ve světle statistiky.

Napsal prof. Ant. Boháč.

Třetím hlavním úkolem vlády Beckovy jest provedení vyrovnání česko-německého. Možno očekávati, že nyní, když byla uskutečněna volební oprava, a když bylo parlamentně schváleno rakousko-uherské vyrovnání, přistoupí vláda k vážnému pokusu o řešení sporu česko-německého, a také sama svým úmyslem se netají. Naše postavení neobyčejně stíženo jest tím, že v popředí nestojí naše vlastní požadavky, nýbrž německý postulát národního rozdělení země, jenž jest jasně vysloven v prvním odstavci svatodušního programu německého. Cílem jeho jest vytvoření uzavřené oblasti německé, z níž by byla čeština vyloučena: v území německém byla by němčina řečí úřadování nejen vnitřního, nýbrž i vnějšího (odstavec 3.), minoritní školy směly by býti zřízeny jen se svolením obce (odst. 8.), t. j. byly by vyloučeny. Nebezpečí, které pro náš národ z uskutečnění tohoto programu plyne, jest veliké a již akutní. Již Körber zakládal své návrhy na úpravu jazykové otázky v Čechách na národním rozhraničení okresů podle požadavku německého a, jak poslední dobou probleskło denníky, také Beck chce při zamýšlené reorganisaci vší zemské správy vzíti za základ týž požadavek.

Není o tom pochyby, že reorganisace vší správy v Čechách jest na místě, že zejména jest třeba značně rozmnožiti počet okresů soudních i politických, vždyť některé vykazují počet přikázaného obyvatelstva přímo obrovský. Při zřizování nových okresů, ohraničování jich i starých, měla by býti rozhodující jedině potřeba obyvatelstva — úřady jsou zajisté pro lid, a ne lid pro úřady. Bylo by nesmyslno přikazovati nějakou osadu *X* soudu v městě *A*, vzdáleném na př. 4 hodiny cesty, když v městě *B*, s kterým pojí je nejtěsnější pásky hospodářské, do něhož chodí její obyvatelé týdně na trh atd., a vzdáleno jest pouze, třeba, dvě hodiny, jest také okresní soud; znamenalo by to ukládati jejímu obyvatelstvu těžká břemena beze vší po-

třeby a nezaviněně s jeho strany. Podobně brání se na př. osada *F* proti přivtělení k okresu v městě *C*, když její styk s jiným městem třeba vzdálenějším jest mnohem častější.

Kdyby s tohoto jedině rozumného stanoviska se postupovalo při zamýšlené reorganisaci, a rozhodnutí se ponechalo přímo lidu nebo aspoň se dálo po zevrubném uvážení všech vztahů hospodářských, historických i místních, pak by německý postulát padl sám sebou. Prostému našemu rozumu jest přece směšným chtíti, aby na př. Němci z Děbolína u Jindř. Hradce chodili přes Jindřichův Hradec k soudu do nějaké vsi nebo snad až do N. Bystřice, Němci z Jilemníku nebo Pohledu, kteří jsou jistě několikrát za týden v Německém Brodě, aby se chodili soudit do Štoků — pro 2000 Němců v okrese německobrodském snad by se přece okresní soud nezřizoval —, Němci ze vsí od Král. Dvora, kam docházejí denně, aby šli platit daně do vsi Hradiště, několikonásobně vzdálené, kde jim Körber chtěl zřídit soud, a naopak Čechové z některé osady od Prachatic aby přiděleni byli k Netolicům atd. Kdo by první proti podobnému rozhraničování se vzepřel, byl by německý (a také český) lid sám; kdo zná obtíže spojené s tím, má-li venkovan jíti k úřadu do vzdálených míst, ztrátu času i peněz, dá mi úplně za pravdu.

Ale v politice u nás, zdá se, přestala všechna logika a zdravý rozum. Přes všecky ony překážky uskutečnění národního rozdělení země hrozí, a tu musíme zaujmouti určité stanovisko k němu. Na národní rozdělení nutno jest pak dívati se s hlediska politického a národního.

První pominu, ponechávaje je politikům z povolání, za to ale si všimnu, je-li národní rozhraničení možné beze ztrát a poškození našeho národa, a zejména nebyl-li by ohrožen ve svém dalším vývoji.

Moje práce mohla by se snad zdáti zbytečnou, vždyť menšinovou otázku tak obšírně a důkladně probral slavený statistik německé pražské university dr. J. Rauchberg ve své známé a také u nás ceněné knize »Der nationale Besitzstand in Böhmen«. Nic není snadnějšího — k nesnázím shora dotčeným se nehledí — podle Rauchberga, než provedení německého požadavku (v. str. 668). Hranice probíhá až na malé výjimky ostře (str. 665), počet smíšených obcí od r. 1880 nevzrostl, nýbrž naopak spíše klesl (str. 100 a 665), menšin, jež nedosahují 10%, vůbec ubývá (str. 106), důležitost národních menšin náleží do říše legend (str. 104), a počet Němců, jejž by bylo třeba obětovat, jest stejný jako Čechů (str. 105: »In diesem

Falle ist die »preiszugebende« Quote bei den Deutschen genau so gross, wie bei den Tschechen: beiderseits 1·3 vom Hundert. Also vollendete Wechselseitigkeit!«). Nezbývá, nežli ještě dokázat, že Němci přinášejí nám oběť, žádají-li národního rozhraničení. Když jsem začal studovati dílo Rauchbergovo, viděl jsem hned, že výsledky, k nimž dospěl, přímo dráždí ke kontrole. A poněvadž nyní otázka národního rozdělení Čech vstupuje do nebezpečného stadia pro nás, podrobuji ji novému zkoumání. Pramenem jest mi pouze úřední statistika: jednak nutno jest sledovati vývoj od r. 1880, jednak soukromé sčítání provedeno bylo pouze v části Čech, jednak stěží asi bylo by možno bráti ony číslice za základ při jednání o úpravě poměrů v Čechách. Za to jsou ale výsledky, k nimž dospějeme, pro nás tím důležitější, ukáže-li se, že i tak jest nám naprosto nemožno přistoupiti na požadavek německý, poněvadž úřední číslice jsou nám nepříznivé.

Měl-li by se německý postulát provésti, bylo by obrátiti pozornost hlavně k menšinám. Ty by se musely pak obětovati. Proto jest třeba nejprve věděti, kolik smíšených osad bylo v Čechách r. 1880, r. 1890 a 1900, a jak jsou v nich oba národové zastoupeni; za smíšenou pak se nyní všeobecně považuje osada, v níž menšina dosahuje 10%. Při tom vycházíme od osady (Ortschaft), nikoli od obce (Gemeinde), poněvadž osada jest nejnižší jednotka, již zná statistika, a také svatodušní program výslovně žádá případné dělení obcí. Bylo pak smíšených osad s menšinou větší 10%: *A.* na jazykové hranici,[1] a to I. 1. v severozápadních Čechách od hranic zemských u Domažlic po Labe, 2. v severních Čechách od Labe k hranicím zemským v okresu tannwaldském, II. v severovýchodních Čechách od Nového Světa za Broumov k hranicím, III. v horách orlických, IV. na české straně ostrovu moravskotřebovského, V. na české straně ostrovu jihlavského, VI. na výběžku německém v okresu novobystřickém a jindřichohradeckém, VII. v jihozápadních Čechách v Pošumaví; *B.* mimo jazykovou hranici v německém území »uzavřeném«; *C.* v »uzavřeném« území českém 1. na ostrovu budějovickém, 2. v ostatním území, a to *a*) osad s menšinou českou, *b*) s menšinou německou, zároveň s počtem obyvatelstva:

[1] Na jazykové hranici leží mi i ony obce, které jsou od ní vzdáleny sice, ale souvisí s ní jinými obcemi smíšenými.

			počet smíšených osad			počet jejich obyvatelstva		
			r. 1880	r. 1890	r. 1900	r. 1880	r. 1890	r. 1900
A	I.	1.	a) 61	58	58	43108	44253	40915
			b) 16	19	17	52500	65674	84232
			77	77	75	95608	109927	125147
		2.	a) 9	16	22	17092	18056	25192
			b) 4	5	3	751	442	226
			13	21	25	17843	18498	25418
	II.		a) 23	28	29	13384	9341	15884
			b) 8	5	6	8997	10779	13291
			31	33	35	22381	20120	29175
	III.		a) 9	5	5	2332	1412	643
			b) 3	3	1	835	281	131
			12	8	6	3187	1693	774
	IV.		a) 9	8	6	4477	5009	3028
			b) 1	3	4	163	2197	863
			10	11	10	4640	7206	3891
	V.		a) 25	30	28	9590	10933	10250
			b) 1	4	3	235	838	580
			27	34	31	9825	11771	10830
	VI.		a) 5	8	7	1547	2817	2433
			b) 1	—	2	8703	—	619
			6	8	9	10250	2817	3052
	VII.		a) 37	53	45	20212	24854	18940
			b) 25	18	18	7078	5237	3823
			62	71	63	27290	30091	22762
A	I.—VII.		a) 179	206	200	111742	116675	117285
			b) 59	57	55	79282	86119	103764
			238	263	255	191024	202794	221049
B			a) 66	82	95	63360	86884	153005
			b) 7	8	10	3036	8330	20843
			73	90	105	66396	95214	173848
C		1.	a) 18	15	14	28490	5420	4866
			b) 4	9	9	713	31305	45172
			22	24	23	29203	36725	50038
		2.	a) 2	6	4	2746	4276	3819
			b) 24	17	19	236305	294422	251342
			26	23	23	239051	298698	255161
A—C			a) 265	309	313	206338	213255	278975
			b) 94	91	93	319336	420176	421121
			359	400	406	525674	633431	700096

Počet smíšených osad nesnížil se za 20 let o 12, jak dokazuje Rauchberg, nýbrž o 47, tedy slušně, vzrostl. Jak by bylo jinak možno za onoho silného vnitřního stěhování v Čechách? Nelze snad viniti Rauchberga přímo z falšování číslic — nepřesnosti se dopustil, napočítal jsem smíšených osad pro r. 1900 o 11 více nežli on — zapomněl však, že pojem osady nebyl ustálen, že v dřívějších statistikách uváděla se jako osady ona místa, která Lexikon obcí nyní uvádí jen jako části osad, tak že se počet osad takovým způsobem proti r. 1880 téměř o 400 zmenšil. Mám-li však srovnávati poměry nynější s minulými a z nich vyvozovati důležité závěry politické, nesmím určitou osadu počítati r. 1900 jednou, ale r. 1880 dvakrát.

Ve smíšených osadách v Čechách žilo r. 1880 525.674 obyv., r. 1890 633.431, r. 1900 700.096 obyv., tedy z 1000 obyv. nacházíme ve smíšených osadách r. 1880 94·5, r. 1890 108·4, r. 1900 110·8 obyv. Žije v nich tedy obyvatelstva stále víc a více, i r. 1900 poměrně více než r. 1890, přes to, že právě nejlidnatější předměstí pražská Král. Vinohrady a Smíchov r. 1900 již vpočítány nejsou, ježto německá menšina v nich klesla pod 10%. Pro politiku vyplývá z toho docela něco jiného, než co tvrdí Rauchberg: již nyní na úpravě menšinových poměrů, bude-li se vycházeti od hranice 10% — a na vyšší nemohou Němci přistoupit, poněvadž pak by odpadly jejich nejdůležitější menšiny pražská, plzeňská, královédvorská a j. — bude zúčastněna celá devítina všech obyvatelů v Čechách, a v budoucnosti, jak ukazuje vývoj od r. 1880, bude se počet ten stále zvyšovati. Menšinová otázka nenáleží mezi legendy, nýbrž zůstává i dále nejdůležitějším problémem české politiky.

Snadné provedení národního rozdělení se dokazuje dále tím, že jazyková hranice probíhá v celku ostře. Škoda, že místo druhé velké národopisné mapy Moravy nebyla vydána podobná mapa pro Čechy; mohlo by se pak přesně ustanovit, v jakém poměru jsou smíšená pásma na jazykové hranici k místům, kde probíhá ostře. V celku jsou oba národové ostře od sebe odděleni od okresu trutnovského za Broumov, v horách Orlických, na větší části ostrovu morav.-třebovského a v několika malých partiích na Šumavě. Větším dílem však podle hranice vidíme celá smíšená pásma, která leckdy hluboko zabíhají do »uzavřeného« území, z pravidla německého. Dostačí sledovati jazykové rozhraní od okresu horšovotýnského po Labe. V jmenovaném okrese nacházíme nejprve menší skupinu tří smíšených osad, od ní oddělena jest jednou osadou smíšenou r. 1890 celá velká skupina obcí, tvořících smíšený poloostrov staňkovský,

hned na to táhne se široké, smíšené pásmo okresem stodským, plzeňským a touškovským až za Chotíkov; tu nastává krátká pausa, ale ještě v touškovském okrese v severní jeho části shledáváme dvě smíšené obce, načež v okrese manětínském máme po celé délce řadu smíšených osad, které kolem Manětína tvoří velkou smíšenou skupinu, hluboko zabíhající do německého území. Od Václavů a Reže v okrese jesenickém až k Labi nenajdeme snad místa, kde by hranice probíhala ostře, ba u Postoloprt a Třebenic vidíme celé smíšené skupiny. Podobně můžeme stopovati jazykové pomezí v severních a východních Čechách (veliká smíšená skupina kolem Král. Dvora!) i na Šumavě. Zkrátka, tvrzení, že jazyková hranice v Čechách probíhá celkem ostře, jest nepravdou, a poněvadž ze smíšeného pásma není možno utvořiti nějaké správní neutrální území, bylo by rozdělování neobyčejně obtížné.

Stejně tomu jest s Rauchbergovým tvrzením, že národní hranice se nemění. Přihlížíme-li ke konečným výsledkům, jak je on sestavil, zdá se, že tomu tak jest podle počtu obyvatelstva smíšených skupin r. 1890 a r. 1900 — ačkoliv nesmí se přehlédnouti, že Čechů v nich přibylo v posledním desítiletí 26·3%, Němců pouze 5·3% (str. 88). Musíme však uvážiti, že jsou to číslice právě jen výsledné, kde příznivý vývoj na určitém místě jest vyvážen nepříznivým na místě jiném. Posuny v jednotlivých skupinách, jak je sestavil Rauchberg, v poměru obou národností jsou v posledních 10 letech značné; tak ve smíšené skupině kolem Jindř. Hradce přibylo Čechů 44·4%, Němců ubylo 8·1%, u Vrchlabí Čechů přibylo 142·8%, Němců jen 3·7%, u Bělé Čechů 39%, Němců ubylo 10·5%, a naopak ve smíšené skupině u Postoloprt Češi ustoupili o 28·1%, Němci vzrostli o 12·9%, u Kaplice Čechů ubylo 27·2%, Němců přibylo 17·4% atd.

(Dokončení.)

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Snižování diskontních sazeb. — Valná hromada Rakousko-uherské banky. — Obchodní smlouva mezi Rakousko-Uherskem a Srbskem. — Rakouské projekty železných drah na Balkáně — Zdokonalení konsulátní služby. — Petice o zřízení nové obchodní a živnostenské komory pro východní Čechy.

Rychle za sebou snižují cedulové banky od počátku tohoto roku diskontní sazby. Po celý rok 1907 s nepatrnými polevami trvala drahota peněz, dostoupivši v posledních dvou měsících roku následkem krise v severní Americe vrcholu. K ochraně svého zlata proti prudkým požadavkům Unie severoamerické nuceny byly banky evropské počátkem listopadu o překot zvyšovati sazbu úrokovou. V několika dnech zvýšila banka anglická sazbu z 4½ na 7%, banka říšskoněmecká z 5½ na 7½%, banka rakousko-uherská z 5 na 6%. Proti nadání nastala hned v prvním měsíci letošního roku rychlá úleva na trhu peněžním jako další doklad ochabující hospodářské konjunktury. Pokles diskontních sazeb jest namnoze stejně rychlý, jako byl mimořádný jich vzestup počátkem listopadu minulého roku. Anglická banka ve 14 dnech počátkem roku snížila sazbu ze 7 na 5% a sestoupila v druhé polovici ledna dokonce na 4%, dosáhnuvši tak již počátkem roku nejnižší a jen krátce trvající míry úrokové z roku 1907. Též v ostatních cedulových bankách pokles byl rychlý, vyjímaje v Německu, kde výše diskontní sazby pomaleji se níží a spolu s řečmi finančních ministrů zdržovati má stále ještě exaltovanou podnikavost hospodářskou. Rakousko-uherská banka sestoupila ve čtyřech nedělích z 6 na 4½procentní míru, úroveň to platnou nerušeně v roce 1906 a v prvním semestru roku loňského.

Výroční zpráva, předložená valné hromadě Rakousko-uherské banky 3. února t. r., vytýká, že ještě nikdy nebyly činěny na prostředky banky nároky tak značné, jako v roce minulém. Oběh bankovek dosáhl 31. října nejvyššího vrcholu 2070·3 mil. K a také roční průměr vykazuje vzrůst o 83·7 mil. K. Eskontní obchod dosáhl mimořádných rozměrů. Portefeuille dospěl koncem října výše 865·2 mil. K; proti maximu v r. 1906 byl o 62·4 mil. a v průměru ročním dokonce o 132·7 mil. K vyšší než v roce 1906. Zálohy na cenné papíry ukazují koncem roku 1907 další vzestup o 26·4 mil. K, a také v průměru ročním byl stav jich o 20·2 mil. vyšší. Deposita ve správě a uschování doznala zvýšení o 16·3 mil. K; stav jejich koncem roku páčí se na 2104·9 mil. K. Obraty v žirovém řízení

stouply z 56·2 na 63·6 milliard K. V devisovém a valutním obchodu dosáhly obraty obnosu 2966·3 mil. K a výsledky tohoto odvětví obchodního u srovnání s rokem 1906 vykázaly přírost 1·4 mil. K. Celkový výtěžek r. 1907 je o 11,992.680 K vyšší než předloni, kdežto výlohy doznaly zvýšení o 3,256.213 K. Z výtěžku přísluší oběma správám státním podíl 11,228.315 K. Dividenda akcionářů činí 107 K 70 h, t. j. 7·6% oproti loňské 90·40 K, t. j. 6·45%.

Debata o obsahu výroční zprávy na valné hromadě obmezila se na slova pochvalného uznání správě banky, jinak byl celý večer vyplněn ostrou srážkou požadavku českých akcionářů na obsazení jednoho místa v generální radě příslušníkem české národnosti s neústupností německé majority. Ani tentokráte dlouho vedená akce česká neměla úspěchu. Český kandidát Wohanka obdržel z 727 hlasů 252, Němec Prade 465. Loni dostali dva čeští kandidáti 237 a 231 hlasů, němečtí 424. Tentokráte hájil požadavek český dr. Kramář. Svým temperamentním způsobem odhalil před Němci a celou veřejností osudné chyby našeho politického vedení, jež uděluje Němci ředitelské místo v české Zemské bance, nezkoumajíc věcné jeho kvalifikace, a poskytuje Němcům z českých zemí zastoupení v delegacích v naději na kompensační ochotu německé majority v Rakousko-uherské bance a v důvěře ve sliby barona Becka. Se škodolibým výsměchem přijali Němci vývody dra Kramáře, jichž morální účinek nebyl by býval tak slabý, kdyby byl uvedl jednotlivé oprávněné stížnosti českého národa do správy a úřadování banky.

*

Po dlouhém, opětně přerušovaném vyjednávání došlo koncem ledna v nejdůležitějších bodech k dohodě o obchodní smlouvu mezi Rakousko-Uherskem a Srbskem. Vyjednávání sledováno bylo s napjatou pozorností a živou účastí jak zemědělskými tak průmyslovými kruhy a vyvolávalo opětně ostré potyčky mezi oběma zájmovými tábory. Smlouva, jež má býti v nejbližší době uzavřena, má povahu kompromisu, vylučujícího krajní požadavky. Přes to však zájmům zemědělství, zejména uherského, vychází vstříc měrou pro další úpravu našich obchodních styků se státy balkánskými povážlivou. Dovoz a průvoz živého dobytka ze Srbska k nám, resp. říší naší, bude zakázán, naproti tomu připuštěn bude průvoz masa z poraženého dobytka a dovoz masa ve množství pevně určeném, jež dle doslechu odpovídati má as polovině dřívějšího dovozu jatečního dobytka. Celní výhody, minulou smlouvou pro pohraniční obchod, zejména pro dobytek a obilí povolené, jsou zrušeny. Nerozhodnuta zůstala a předmětem dalšího jednání jest otázka, jak dalece má býti Rakousko-Uhersku dovoleno vlastními zvěrolékaři prohlížeti zdravotní stav jatečního dobytka v Srbsku v pohraničních jatkách i mimo ně. Aby Rakousko-Uhersko uhájilo při jednání vysokou ochranu zemědělských zájmů před soutěží srbskou, musilo povoliti Srbsku mnohé, pro rakouský vývoz průmyslových výrobků poměrně vysoké sazby celní. Jen z části podařilo se docíliti slevy vysokých cel ochranných a finančních autonomního celního tarifu srbského a snížení některých smluvních sazeb, na nichž rakouský vývozní průmysl zvláště jest interessován. Tak docíleno cenných ústupků pro zboží bavlněné a vlněné, jehož vývoz representoval svou cenou před

celním bojem čtvrtinu veškerého našeho vývozu do Srbska, pro surové železo, jež bude od cla osvobozeno, pro pivo, cement, sklo, nábytek z ohýbaného dřeva, jablonecké, krátké a kovové zboží, obuv i barvy. Sleva, docílená z autonomního cla pro cukr, jest příliš nepatrna a bude výše sazby působiti silně prohibitivně, podaří-li se povznésti cukerní průmysl v Srbsku. Rozsáhlé přípravy koná Srbsko ku průvozu masa naší říší do Francie, Belgie a Německa, a usilovati bude za ochrany zvýšených cel o zvelebení průmyslu koželužského a průmyslového zpracování odpadků zvířecích.

*

V zasedání delegací promluvil ministr zevnějších záležitostí baron Aehrenthal o nejbližších úkolech naší hospodářské zahraniční politiky. Po uzavření obchodní smlouvy se Srbskem bude nutno rychle upraviti naše obchodní styky s Bulharskem, Rumunskem, Černou Horou a Řeckem. Politice naší na Balkáně nejde o nabytí nových území, poslání její jest kulturní a hospodářské. Říše naše, jsouc sama držbou Bosny státem balkánským, musí míti podíl v soutěži velmocí na hospodářském kultivování Balkánu. Za tím účelem chce usilovati ministr Aehrenthal o rozvoj a zvelebení železných drah na Balkáně, vyjednává o připojení nové východní dráhy bosenské k železným drahám v Srbsku a o prodloužení její tureckými zeměmi z Uvace do Mitrovice na nynější tureckou síť. Tím docíleno bude železničního spojení naší říše přes Bosnu se Soluní i s Cařihradem. Podaří-li se dohoda Řecka s Tureckem o připojení dráhy z Athen do Larissy na tureckou síť železniční, bude míti střední Evropa přes Bosnu železniční spojení do Athen a Pirea, čímž zjednána bude také nejkratší cesta do Egypta a Indie. Uskutečnění tohoto dopravního plánu Aehrenthalova závisí ovšem na svolení Turecka a na tom, jak finanční kruhy budou posuzovati rentabilitu spojovací dráhy Uvac-Mitrovice, jež procházeti má územím hospodářsky velmi chudým a málo zalidněným. Také bylo by nové přímé železniční spojení Vídeň-Sarajevo-Soluň asi o 180 km delší než stávající železniční trať Vídeň-Bělehrad-Soluň, a v soutěži s touto tratí tedy ve značné nevýhodě. Ovšem by hospodářský vliv Rakousko-Uherska na země balkánské značně byl posílen, vývoz stal by se neodvislejší na tratích cizích a používal by z větší části železnic ve správě domácí se nalézajících, což zvláště při obchodně politických konfliktech bylo by velkou výhodou.

Slíbil-li baron Aehrenthal ve své řeči dále stavbu železniční trati z Kotoru k pobřeží černohorskému, nadhodil tím sám otázku, zdaž nebylo by účelnější a hospodářským a mocenským zájmům Rakousko-Uherska přiměřenější uskutečniti nové železniční spojení říše naší se Soluní a Athenami přes Dalmacii, Skadar a Albanii. Ovšem naráží tato myšlenka stejně jako velmi naléhavé železniční spojení Bosny s přístavy dalmatskými na odpor všemocných u nás Maďarů.

Sympatický ohlas vzbudila slova ministra Aehrenthala o zamýšleném zdokonalení konsulátní služby. Slíbena zvýšená ochrana vystěhovalcům, zvláště z kruhů dělnictva též v jiných územích vystěhovaleckých než v Unii severoamerické zřízením nových konsulátů z povolání a konsulátních expositur a zvýšením dotace pro tuto službu. Zvláštní

péče věnována býti má praktické podpoře našeho vývozu konsuláty. Odborná zdatnost konsulátních úřadů ve věcech obchodních má býti zvýšena kupeckými informátory a obchodně vyškolenými úředními silami. Všem obchodně důležitějším konsulátním úřadům mají býti přiděleni stálí kupečtí experti jako obchodní rádcové s přesně vytčeným okruhem povinností pro opatřování obchodních informací a ku provádění jiných obchodních příkazů ve prospěch domácího obchodu. Mimo to má vnitřní odborná výkonnost konsulátů v obchodních věcech býti zvýšena tím, že postupně budou kancelářům konsulátů přidělovány odborné síly, vzdělané na vyšších tuzemských odborných ústavech theoreticky a službou v exportních domech prakticky.

Není pochyby, že zamýšlené obchodní zodbornění našich konsulátů, bude-li při volbě nových úředních orgánů obezřetně postupováno, stane se našemu vývozu důležitou oporou. Dnešní konsuláty jsou přetíženy příliš mnohými funkcemi administračními, notářskými, soudcovskými, jichž výkon mnohojazyčností jest ztěžován, na činnost obchodní, jmenovitě na jednotlivé intervence ve prospěch našich vývozců zbývá jim málo času a žádoucí energie jich v hájení zájmů vývozců bývá seslabována ohledy namnoze málo oprávněnými nebo jen domnělými na jich úřední representační povinnost a úřednické decorum.

*

Podrobně zdůvodněnými peticemi domáhají se městské rady v Hradci Králové a v Pardubicích vydání zákona o zřízení nové obchodní a živnostenské komory pro východní Čechy. V petici Hradce Králové citováním známých záslužných článků prof. Grubra a rovněž v petici Pardubic podrobnými statistickými daty vyličuje se abnormalita nynějšího territorialního a populačního rozdělení království Českého v obvody komorní, přesvědčivě dovozuje se neudržitelnost dnešního obvodu komory liberecké v ohledu národnostním a nevhodnost territorialního ohraničení komor liberecké a pražské, příčícího se poměrům komunikačním a nevyhovujícího věcným potřebám obchodu a průmyslu. V obsáhlém obvodu komory liberecké, zabírajícím Roudnici, Mladou Boleslav, Jičín, Hradec Králové, tedy oblast s vynikajícím českým průmyslem a obchodem, žije přes 844.000 Čechů, nemajících pro obchodní a průmyslové své zájmy zastoupení v ryze německé komoře liberecké a odsouzených k passivitě. Počet veškerého obyvatelstva v obvodu komory plzeňské činí 835.000, chebské 849.000, budějovické 669.000, nedosahuje tedy ani jedna z těchto komor počtem svého obyvatelstva výše české minority v obvodu komory liberecké. Na všeobecné dani z výdělku platí tato minorita as 1,000.000 K, kdežto souhrn této daně pro Čechy i Němce činí v obvodu komory budějovické 560.000 K, komory plzeňské 1,055.000 korun, komory chebské 1,303.000 K.

Obě petice obsahují návrhy na úpravu nového komorního obvodu. Dle petice Hradce Králové sestávati má nová komora východočeská z politických okresů: Německý Brod, Chotěboř, Chrudim, Vysoké Mýto, Lanškroun, Litomyšl, Pardubice, Polička, Králové Hradec, Králové Dvůr, Nový Bydžov, Nové Město n. Met., Rychnov n. Kn., Žamberk, Náchod, Nová Paka, Jilemnice, Jičín, Semily a Turnov. Obvod nové komory čítal

by 1,206.171 obyvatel, z nich 141.324 s německou obcovací řečí, 37.825 závodů výrobních, 16.463 závodů obchodních a dopravních, 76.534 domáckých pracovníků. Úhrn daně výdělkové (všeobecné i z podniků veřejně účtujících) pro tento obvod komorní činil by 1,770.000 K (v obvodu komory budějovické předepsáno jest na této dani 701.000 K, v obvodu komory plzeňské 1,806.000 K). Dle petice Pardubic byl by přibrán k obvodu, navrhovanému Hradcem Králové, politický okres Čáslav, nebyly by však v obvod pojaty politické okresy Náchod, Jilemnice, Semily a Turnov. Obvod nové komory dle návrhu tohoto čítal by 1,113.779 obyvatel, z nich 126.294 s německou obcovací řečí, 35.248 závodů výrobních, 14.929 závodů obchodních a dopravních, 40.970 domáckých pracovníků. Úhrn veškeré daně výdělkové dle návrhu pardubického činil by 1,558.000 korun.

Pro nárok, aby sídlo nové komory bylo v Hradci Králové, dovolává se petice hradecké obce dosavadního vota převážné části interessentů, historického významu města, přirozené spojitosti s nejprůmyslovějšími kraji východních Čech komunikacemi, průmyslu města a okolí, attrakčního vlivu četných jeho úřadů, úvěrních ústavů a velkého počtu škol.

Petice obce pardubické odůvodňuje usídlení nové komory v Pardubicích podrobným vylíčením průmyslového, obchodního a dopravního rozvoje města za posledního čtvrtstoletí, poukazujíc mezi jiným na to, že Pardubice budou uzlem dvou nejznamenitějších vodních cest: upraveného a uplavněného toku labského a průplavu dunajsko-labského.

Není pochyby, že zřízení komory ve východních Čechách mělo by se státi jedním z předních našich hospodářských požadavků, a že by naše politické vedení rozhodně mělo se opříti úmyslu vlády, spjati tento požadavek s česko-německým vyrovnáním. Přistoupí-li však k dosavadním dvěma obcím ještě Chrudim s nárokem na usídlení v něm komory, bude rivalita těchto tří měst vládě vítanou záminkou, aby uskutečnění komory ve východních Čechách odkládala.

ŠKOLA.

Reforma středoškolská. — Přednášky vídeňského Spolku pro školskou reformu. — Anketa středoškolská ve Vídni. — První rok trvání Jednoty Komenského, spolku pro reformu školství. — Požadavky okresních školních inspektorů. — Definitiva okr. šk. inspektorů.

Reforma středoškolská octnula se v minulém měsíci v popředí všech rakouských zájmů školských. Je již svrchovaný čas, že důležitou otázkou se hnulo. V nejvyspělejších kulturních státech střední školství je již hezkou řadu let polem, na němž bylo více méně reformováno. U nás jako ve všech jiných oborech jsme se značně opozdili. Rakouské střední školství zaznamenává sice silný vývoj do šířky, ale uvnitř utkvělo na mrtvém bodu, z něhož musí být energicky vytrženo, aby se dostalo

na cestu povlovného, ale zdravého vnitřního vývoje. Dnes ještě rakouské střední školství podává typický obraz starorakouské, byrokratické setrvačnosti a zkostnatělosti, která po celá desítiletí byla na stráži, aby do uzavřených oken jeho nevnikl čerstvější proud reformni. Čtete-li Kielandův »Jed«, máte dojem, jako by slavný severan psal o našich poměrech ve středním školství.

O reformě středoškolské bylo jednáno na dvou hlavních forech. Prvním byl vídeňský »Spolek pro školskou reformu«, který uspořádal v lednu řadu přednášek, k nimž pozval šest parlamentníků: min. Gessmanna, Dzieduszyckiho, Masaryka, Erba, Redlicha a Russa.

Přednášky uvedeného spolku, konané při značném zájmu veřejnosti, byly jakousi předehrou k anketě, svolané ministrem vyučování na den 21. ledna. Jednání ankety trvalo do 26. ledna a měla na něm živou účast řada vynikajících školských odborníků. Plně oceniti jednání ankety bude možno teprve potom, až bude vydán stenografický protokol. V této revui bude to asi učiněno na jiném místě pérem odborného znalce středního školství. Z této příčiny zmiňujeme se na tomto místě o anketě jen povšechně. Jednání točilo se kolem otázek, potřebuje-li střední škola nápravy, doporučuje-li se nový typ střední školy, jak omeziti nával na střední školy, o přechodu z obecné školy na střední a ze střední na vysokou, potřebuje-li nynější způsob zkoušení a klassifikace, jakož i vychovávací praxe, opírající se o disciplinární předpisy, opravy, o zrušení nebo usnadnění maturity. O poslední otázce provedlo se hlasování trojím směrem. K otázce, má-li se podržeti maturita v nynější podobě, odpovědělo pouze 6 rakouských typicky konservativních expertů kladně. Velkou většinou byla otázka tato zamítnuta. Pro otázku, má-li býti maturitní zkouška vůbec odstraněna, hlasovalo pouze 12 účastníků. Teprve třetí sprostředkovací otázka, mají-li býti podniknuty dalekosáhlé změny ve smyslu podstatného usnadnění maturit, sjednotila všechny experty k jednomyslnému kladnému přisvědčení. Hlasování mělo míti pro ministerstvo vyučování význam pouze poradný, ze závěrečné řeči ministrovy však bylo patrno, že vláda je rozhodnuta zavésti podstatné ulehčení maturit již pro letošní školní rok.

V anketě středoškolské bylo vzpomenuto ještě mnoha podružných otázek, na př. otázky reformy vyučování náboženství a j. Řada pozoruhodných, volných návrhů anketě předložených nemohla být pro krátkost času projednána. Mezi nimi byl návrh prof. Drtiny, aby ministerstvo vyučování zařídilo porady, jak účelně reformovati průpravné vzdělání učitelstva středoškolského na školách vysokých, jak revidovati platné předpisy o konání zkušebného roku a jak v souvislosti s tím přistoupiti k otázce reformy průpravného vzdělání učitelstva škol obecných a měšťanských způsobem shodným s potřebami naší doby.

Ministr vyučování dr. Marchet v závěreční řeči vyslovoval potěšení, že ušlechtilý zápas duchů mezi klassicismem a modernismem byl ukončen smírem. Nehynoucí význam antiky pro moderní školu byl jednomyslně uznán. Boj v anketě směřoval jen proti tvrdé slupce, v jaké bývá antika často podávána. Anketa položila základ k nové organisaci školské. Osvěd-

čí-li se nový typ, o tom rozhodne dle ministrových slov jako kompetentní soudce jedině občanstvo.

Nejbližší budoucnost ukáže, jaký praktický výsledek středoškolská anketa bude míti. Možno se nadíti, že zlomí dlouholetý konservatism středního školství rakouského, že bude míti vliv na reformy ve školství národním i vysokém, neboť reforma jednoho stupně školství, které má představovati organickou jednotu, předpokládá a vyžaduje reformy stupňů ostatních.

*

»Jednota Komenského«, spolek pro reformu školství, sdružující učitelstvo všech kategorií i organisací, podávala zprávu o své roční činnosti na valné hromadě dne 26. ledna. Úsilí spolku neslo se dle jednatelské zprávy k tomu, aby získána byla půda v kruzích co nejširších a aby opatřen byl pevný finanční podklad pro práce další. Jednota čítala na konci prvního správního roku 1325 členů. Práce v prvním roce vykonaná byla vnitřní, nehlučná, a rozdělena byla na několik sekcí. Sekce pro reformu učitelského vzdělání vypracovala petici o stabilisování a finanční zajištění učitelských kursů universitních, kterou jednotlivé organisace učitelské ministerstvu podaly. Probrala věcně otázku reformy pedagogií a zřizování pedagogických akademií. Dalším zpracováním otázky obírala se uspořádaná anketa, jejíž výsledky dotiskují Pedagogické Rozhledy. Potěšujícím výsledkem jest, že členové ankety, kteří na počátku v náhledech na palčivou otázku učitelského vzdělání se rozcházeli, dohodli se již v hlavních zásadách reformy.

Reformě organisace lycejní dalo ministerské nařízení podobu jen provisorní. Lycejní odbor vzal si za úkol usilovati za pomoci odborných kruhů o vybudování lycea obsahem i duchem českého. Vyžádáním si dobrých zdání všech českých lyceí a některých interessentů vykonal první kroky potřebné. Odbor pro školy pokračovací zkoumal dosavadní učebné plány škol pokračovacích, usiloval o jich opravu a doplnění dle osvědčeného vzoru mnichovského a o řešení otázky odborně kvalifikovaných učitelů. Vypracoval nové osnovy vyučovací pro některá odvětví řemesel. Odbor zdůrazňoval potřebu zřizování pokračovacích škol ve spojení s dílnami, o zavedení vyučování denního a o šíření pokračovacího školství dívčího. Propagace v tomto směru byla účinně prováděna přednáškami insp. Weignera.

Odbor pro tělesnou výchovu velmi pilně se staral o zdokonalení tělesné výchovy a o další vzdělání účastníků v tomto oboru. Propagoval instituci zvláštních učitelů tělocviku na školách měšťanských, uvažoval o zlepšení tělesné výchovy na pedagogiích, dožadoval se ustanovování znalců tělesné výchovy při okresních šk. radách, kteří by spolupůsobili při zřizování tělocvičen a hřišť a činili návrhy na osvobozování žáků od tělocviku. Odbor chystá informační brožuru o tělesné výchově, nabídl se veřejným provoláním poskytovat rady i pokyny a pořádat přednášky. Přichystal resoluci proti zamýšlené nesprávné reformě vojenského výcviku.

Jednota měla v prvním roce trvání dvě čilé venkovské filiálky, královéhradeckou a karlínskou. Poslední vzbudila pozornost veřejnosti svoji

úspěšnou činností umělecky lidovýchovnou, jejímž vrcholem byla prosincová výstavka v Labském Kostelci, spojená se čtyřmi bezplatnými koncerty a přednáškami.

Ústředí jednoty působilo v širším pražském a okolním obecenstvu cyklem veřejných přednášek z různých oborů školství a oslavilo památku narození Komenského slavností s vědeckou přednáškou o pansofických snahách velkého reformátora vychovatelského.

Živý zájem veřejnosti vzbudila manifestace učitelstva v Jednotě sdruženého pro svobodu školy a vědy na veřejné schůzi pražské dne 26. ledna. Po řeči prof. Masaryka o vědě a školství zástupcové všech učitelských organisací se zástupci širšího občanstva prohlásili se svorně pro svobodu všech kategorií škol. V přijaté resoluci odsuzují se veškeré reakční snahy živlů, ohrožujících svobodný rozvoj vědy, školy a vzdělání lidového, protestuje se proti uplatňování církevního vlivu ve školství, proti omezování svobody učitelstva v působení školském i občanském, proti pokusu snížiti úroveň národní školy zkrácením osmileté docházky školní, která je ochranou mládeže od otročení předčasné práce výdělkové a tělesného i duševního zmrzačení. V resoluci vyslovena byla ještě obava, že připravované definitivní jmenování okr. šk. inspektorů nebude než zhoršením ve smyslu zbyrokratisování školy a další překážkou svobodného rozvoje, a touženo, aby všichni, kteří se cítí dědici ducha Havlíčkova, utvořili nezbornou, nezdolnou hráz proti vlnám a přívalům reakce a stali se vojem, hájícím pod společnou korouhví svobodu ducha, nejdražší statek lidstva.

*

Okresní školní inspektoři v Čechách, pokud jsou z učitelstva škol obecných a měšťanských, podali v minulém zasedání petice, v nichž žádali, aby byli jako státní úředníci definitivně ustanovováni, a aby platem a služebními přídavky byli postaveni na roveň hlavním učitelům státních pedagogií. Vedle toho žádali v peticích, aby dostávali funkční přídavek 600 K, aby do služebních přídavků byla jim čítána všechna leta na obec. a měšťanských školách před tím ztrávená, aby byli zařazeni do IX. hodnostní třídy s postupem po 10 letech do VIII. a po dalších do VII., s aktivním přídavkem do pense vpočítatelným, aby při komisionelním jednání, konaném mimo služební místo, dostávali dle hodnostní třídy cestovné a stravné, aby pensijní jejich poměry byly upraveny dle zákona ze 14. května 1896, při čemž by mělo pro ně platit ustanovení, dle něhož 3 vpočítatelná služební léta by se jim počítala do pense za 4. Mimo to měla by se každému inspektoru přiděliti na účet okresní školní pokladny pomocná síla písařská, které by se mohlo svěřiti i místo účetního školního fondu.

Požadavky tyto jsou s osobního stanoviska okresních škol. inspektorů plně oprávněny. Definitivou okresních školních inspektorů také učitelstvo obec. a měšť. škol získalo by řadu míst. Zástupci ředitelů, povolaných na inspektorská místa, zbaveni by byli tíživého provisoria. Část nákladu země převzal by stát. Definitivou získali by inspektoři větší vážnosti na okresních hejtmanstvích, kde nyní právě následkem svého věčného provisoria mají postavení málo záviděníhodné. Zřízením písařské síly zba-

veni by byli tíživého jha kancelářských molů a mohli by nabýti času k získávání nutné orientace v otázkách pedagogických, což by zase mohlo míti dobrý vliv na vnitřní rozvoj školství.

Přes tyto výhody, které by přinesla definitiva okres. škol. inspektorů, učitelstvo české ve své velké většině zaujalo frontu proti definitivě. Učitelstvo tuší, že za stávajících poměrů definitivní školní inspektoři postavili by se tím rozhodněji do služeb rostoucí reakce, že by zhoubný byrokratism školský ještě více utužovali a učitele do tužších pout sešněrovávali. Učitelstvo má zkušenost z Haliče, kde definitivní inspektoři řádí namnoze proti učitelstvu bezuzdně a beztrestně, a to nejen ve škole při inspekcích, při obsazování míst, ale i při vykonávání občanských povinností učitelských, při volbách, schůzích i v soukromí. Učitelstvo nemá dnes zajištěný automatický postup, o nějž žádá, postup na místa, zvláště ředitelská, závisí dnes hlavně na vůli inspektorů, nemá náležitého zastoupení ve školních úřadech, jímž by byl vliv inspektorů paralysován a kontrola jejich činnosti umožněna, nemá moderního disciplinárního řádu, nemá zajištěné právní ochrany ani v zákoně, ani v občanstvu. Za těchto poměrů nelze se diviti, že heslem učitelstva jest: »Žádná definitiva inspektorů, pokud učitelstvo nebude hmotně i sociálně zabezpečeno spravedlivým postupem a moderním řádem disciplinárním!«

V rukou dnešních školních inspektorů je sloučena dvojí funkce: funkce administrativního úředníka školského s funkcí odborného znalce školství, pracujícího za pomoci učitelstva k vnitřnímu rozvoji školství, k zajištění pokud možno největšího úspěchu školského. Vývoj musí jíti v tom směru, aby dvojí tato funkce byla dvěma různým osobám přikázána.

LITERATURA.

Z literatury pro mládež.

Přibývá knižních lidí. Ve velikých městech (a Praha k nim už také patří) žijí zástupy dětí, které jakživy neslyšely skřivánka, jak nad polem zpívá, neviděly nikdy veverky, jak po borovici vzhůru dolů běží, ba ani nebyly vůbec v lese. A přece o tom všem a mnoha jiných věcech, o kterých mají matné představy leda z obrázků a vyprávování, tytéž děti četly a přečetly hromadu knih, v nichž pojmy toho druhu jsou něčím zcela běžným. Učíme děti příliš záhy číst, ale často příliš pozdě poznávají přírodu a lidi v jejich vzájemných vztazích a povahách.

Kdykoli padne slovo o tom, co by měly děti číst, uvažujme, jsou-li dosti vyspělé, mají-li dost představ a zkušeností, aby mohly s užitkem čísti. Jistě není přirozené, učí-li se hošíci sedmiletí skládat povídky, ale čtrnáctiletí neumějí vzíti do ruky sekyrku, aby roz-

štípali několik polínek, nebo jehlu, aby si přišili knoflík či spravili roztržené kalhoty.

Neznalost života a nejbližšího okolí spolu s předčasným probouzením otázek, o nichž venkovskému dítěti se ani nesní (vzpomeňme, co třebas taková štědrovečerní vražda rozechvěje srdcí — i dětských!), všecek spěšný život velkoměstský připravuje půdu na zlo, jemuž se říká povrchní, nedbalé čtení. Co řádků, stránek a listů padne mu za oběť! Dítě chce fakty, fakty jemu nové, do tajů života zasvěcující, ostatní všecko je neplodná přítěž! Pravda, mnohá kniha si nezaslouží lepšího osudu, nežli aby byla co nejdřív odložena, ale připusťme, aby dítě ledabyle přečetlo prvních 5—10 knih, jež dostanou se mu do ruky, vyhovujme toliko jeho touze po nových a silných dojmech, a nedbalost stane se zvykem, vyrostou čtenáři (jakých je až dost), kteří třeba celé knihovny o 200—500 svazcích přečetli a zapamatovali si z nich sotva několik názvů, autorův obyčejně ani neznajíce. Od prvního počátku třeba se učit číst, přistupovat ke každé knize s vážností a vědomím, že chci z ní něco získat, obohatit se. A jako učitelé sami namnoze podceňují význam tříd elementárních, kde koření se všecky snad vědecké nedostatky žactva, do nichž si stýská učitelstvo škol měšťanských, středních i odborných, tak přehlížívá se neprávem i způsob, jakým děti zacházejí s knihami, jež dostaly ponejprv ke čtení.

Otázka, co by měly děti číst, pochopitelně dlouho již vzbuzuje zájem, ale nikterak není důležitější, nežli ono jak a kdy. Při výběru knih přirozeně rozhoduje záliba dítěte — nelze mu vnucovati knihy nesympatické. Třeba dítě studovat, i v literatuře třeba míti přehled, chceme-li děti uchránit omylů, jichž jsme se sami dopustili, chceme-li zkrátiti vývoj, který u nás prodlužoval se a ztěžoval zbytečně, poněvadž jsme byli příliš ponecháni sobě samým.

Není zrovna útěšný pohled na literaturu, pokud je »zdrojem ušlechtilé zábavy« naší mládeže a širokých vrstev lidových. Chtivost po sensacích, kterou denní listy mimo jediný snad »Čas« více či méně zrovna pěstují, podporovaná shonem života velkoměstského, žádá si otřesů co možná silných i v četbě. Znám hochy 11—13leté, kteří přečetli na 50 i více svazečků detektivních novel, fabričních výrobků, jichž účelem je toliko rozčilovat, dráždit a opíjet, jako nás omamuje alkohol nebo nikotin. I knihy v podstatě dobré nebo aspoň s dobrou tendencí zvrhají se potom u čtenářů, toužících jen po dobrodružství, tajemství a boji, v prostředek, jímž vzbuzují se hrubé požitky. Není tedy zásluhou, vydá-li nakladatel v laciném vydání 50 spisů Julia Vernea. Jaký v tom smysl, čísti všechny? Ano, kdyby byl pořízen výbor nejlepších prací (viz čl. Scheinpflugův v loňské »Naší Době«), opatřený poznámkami a výkladem o významu Verneově, o vzniku a účelu jeho románů, a kdyby všecko to bylo hodně laciné, bylo by lze mluviti o zásluze. Popularita Julia Vernea ovšem zbledla i u nás v záři Karla Maye, k němuž druží se oblíbení mezi mládeží spisovatelé, jako Salgari, d'Ivoi, Boussenard, Assolant, Stevenson a j. Bylo

by lze o četbě některých těchto autorů diskutovat, ale smutkem naplňuje, jestliže vidíme je i v rukou příští intelligence místo Turgeněva, Gogola, Dostojevského, Dickense; ještě snad hůře bývá u dívek, kde Marlittka, Carlenová, Heimburgová a jim podobné jsou nerozlučnými průvodkyněmi od dob růžového panenství až do věku šedých vlasův a obrýlených očí. —

A titíž čtenáři, kteří s Mayem bloudí po stepích amerických, zvěř i lidi střílejí, na holé zemi přespávají, na koni jezdí jako Alexander Makedonský, koráb umějí podplovati, a bůh ví co ještě — doma krom té své knihy nic nedovedou vzít do ruky, v učení, na řemesle či v obchodě, ani na studiích nevydrží, jsou plni toužení (leckdy opustí domov a cestují), ale i nechuti k práci. Zdravému, otužilému chlapci May a všichni ti ostatní neuškodí. Degenerované děti s nesmírnou fantasií a slaboučkým tělem nad jeho tlustými svazky budou utráceti chvíle a život proběhne mimo; později bude chtíti na nich svou daň, nikoli znalost života zálesáků, pirátů a zvědů, nýbrž svých tisícerých úkonů, na pohled všedních a nepatrných, pro něž budou ruce neobratny, oči snad choré, plíce slabé a mozek unaven.

Očistné hnutí posledních let v literatuře vůbec, odkazujíc k velkým vzorům cizím, zvláště ruským a anglickým, nalezlo ohlas též u těch, kteří si všímali knih, určených mládeži. Usilí, zbaviti jí dětinské její úrovně, vdechnouti do ní více opravdovosti, začíná nésti ovoce. Místo starých, prázdných, až tendenčně reakčních sbírek, jako byly Špačkovy »Besedy mládeže«, zaujaly nové »knižnice«, které projevují alespoň větší opatrnost a vybíravost, ne-li vždy programovost ve volbě spisů pro mládež. Z nakladatelství Laichterova, Kočího, Šimáčkova, Bačkovského, Zem. ústř. spolku učitel. a j. vyšlo slušné množství knih, z nichž dalo by se vybrati mnohé, co náleží do každé knihovny a čím i zkušený a sčetlý člověk po letech rád se probírá.

První místo beze sporu zaujímá »Žeň z literatur« (Laichter), řízená V. Říhou. Všecky dosud vydané svazečky vybrány jsou s pečlivým zřetelem na největší jména literatur cizích (Turgeněv, Dostojevskij, Maeterlinck, Wilde, Stifter, Maupassant, Homéros), z domácích pak vedle několika předních českých alpistů (Dvorský, Čermák, Tille a j.) a redaktora sbírky zastoupeni jsou dosud K. J. Erben, B. Němcová a R. Svobodová. S vydáváním českých autorů jsou, bohužel, často spojeny nepřekonatelné nesnáze nakladatelské. Více však nežli jména sama rozhoduje, co vybíráno. Vedle jemně cítěných pozorování přírody (na př. Běžin luh, Roj, Hory, Křišťál) rozněcuje se iniciativa k studování života i v jeho zdánlivě všedních detailech (Maupassant, Dostojevskij, R. Svobodová, Němcová a j.), ale zejména vztyčuje se před mladými čtenáři ideál člověka zdravého, nebojácného, chytrého a vynalézavého (Křišťál, Homéros, Němcová, ale zvláště Hory). Ve Žni z literatur vůbec mluví se k dětem jinak nežli jinde: odkrytěji, mužněji, ale i vážně a taktně. Úroveň mladých čtenářů redaktor sbírky snaží se stále pozdvihovati; někdy ani nepočítá s massou čtenářstva. Tak »Hory« určeny jsou vlastně mládeži po 14. roce, a to ještě

u nás zatím výjimečné. Jmenovitě dvě kapitoly této knihy zaslouží si pozornosti: Čermákova »Kočna«, živě, v každém detailu jasně a přesvědčivě líčící slézání krásné, ovšem i neschůdné této hory Savińských Alp, a »Na Križských podech«, studie V. Dvorského, která svými úvahami o cílech a významu alpismu je způsobilá zúrodňujícím ohněm zanítiti srdce. »Hory« jsou kniha aristokratická, která nepočítá s porozuměním »v ohromném, nechápavém davu, cizím a lhostejném«. Očekává však spásy od mládí (mezi 14. a 20. r.), které jedině je schopno převratu, bojuje za jeho právo na volnost, chce krásou a mocí hor vzbuditi touhu po vyšších požitcích a rozkoších. »Davu« dětí do 16 i více let bude neztravitelna těžkým slohem intelligentních lidí, množstvím cizích jmen a zejména i jmen, běžných toliko turistům, těch končin znalým (mapka chybí). Že časem své poslání vykoná, nepochybuji — a potom snad budeme míti více »zelených rot« a vzroste i »hrstka několika«.

Povídky Růž. Svobodové jsou v literatuře pro mládež událostí. Barvitý, měkký a suggestivní výraz, vroucí poměr k vypráveným událostem, jejichž hrdiny jsou vesměs děti, obestřené illusí spisovatelčina mládí, učiní je milými jemnějším dětem, zvláště dívkám. Cizejší budou jim vzpomínky »V rodné vsi« s »Touhami« a »Střevíčky«, nejpěknější část knihy. Přes to, že spisovatelka tolik oduševnila stýkání mladé svojí bytosti s obětavým, vzdělaným svým otcem, že vybavila si živě tehdejší dojmy, vzpomínky její nepůsobí bezprostředně vzruchem mladosti a vane z nich (mnohem více, nežli z povídek ostatních) zahořklá tesknota, jež snad nic už neočekává, melancholie nad čímsi uprchlým, po čem toužiti je marné. A děti chtějí se optimisticky dívat na život, s důvěrou, bez obav odkrývati jeho tajemství. Zvláštní je, že ani knížka paní Svobodové není zcela prosta umělůstek, jež tak často najdeme u ženských autorek. Někde je deminutiv zrovna rozsypáno: králíčci, travička, žáček, pavláčka, koníčci a j. Čteme na str. 21 z povídky o Bohuščině kloboučku: »Bohuška vyrostla na zemanském statku pod krásnými, vysokými horami, porostlými hlubokými, staletými lesy borovými. Pod samými horami...«

Šťastný je výběr pohádek B. Němcové, pořízený ve dvou knížkách: první poutá svojí realitou, kreslíc prosté sice, ale neohrožené, silné lidi, kteří nezapomínají kolem sebe i dobro rozsévati (Mikeš, Čertův švagr, Nesyta): druhá, spíše dospělejším dětem určená, vyznačuje se líbezným výrazem a líčí snivé povahy dívčí (princezna se zlatou hvězdou, Zuzanka v alabastrové ručičce, Marie v Dobrých kmotřinkách, ano i pyšná princezna v pohádce poslední). Některé drobné omyly (»hezké«, jinde nevděčné zvířátka«) mohly býti opraveny — dětem přec neběží o studium literárních zjevů. Jiné povídky B. Němcové, Chudí lidé, Divá Bára, Pan učitel, jsou rovněž vhodnou četbou, jmenovitě Divá Bára, zobrazujíc ideál děvčete: plovat umí, strašidel se nebojí, žádný z chlapců si na ni netroufá, kůň, kráva, býk i ovce jí poslouchá — a srdce má něžné, věrné, obětavé.

Stiftrův »Křišťál« (Bergkrystall) vyžaduje čtenáře poněkud trpělivějšího: Třeba překonati dlouhý a místy skoro nesrozumitelný úvod. Na 1. stránce třebas: ...»stavení, jež chovají ve svém klínu i řemesla, která jsou určena, aby horalům hradila (!) jedinou jejich spotřebu umělých výrobků«... Při takových rčeních si dítě nemůže nic myslit! Ale povídka sama je výborná, houževnatý boj bloudících dětí s horskou zimní přírodou čtenáře přímo povznáší — scenerie ledovcové líčeny jsou úchvatně. — Část povídek Dostojevského je známa z Papáčkova Ruského sborníku (Hošík u Ježíškova stromečku, Stoletá, Mužík Marej) i odjinud. Nově k nim přidány »Povídka o kupci« a »V panském ústavě«, obě s mocnou tendencí výchovnou. Překlad B. Herbenové je pečlivý.

Skoro všecky svazky »Žně« doplňují vhodně poznámky redaktorovy nebo překladatelů, některé tak instruktivní, že i čtenářům dospělým otvírají oči. Takovými úvody by vlastně měly býti opatřeny všecky spisy pro mládež. Možno, že by působily více dobra nežli vydávání pouhých seznamů vybrané četby. Že posléze i vkusnou úpravou »Žeň z literatur« se doporučuje, není poslední chválou této pěkné a milé sbírky.

Dobře řízena je »Knihovna nejlepších spisů pro mládež, vydávaná B. Kočím. Některá čísla (Babičku, Srdce, Broučky, Hlavu) bál bych se však dáti do rukou dětem, disponovaným na př. ke krátkozrakosti, neboť jejich tisková úprava příčí se hodně pravidlům oční hygieny (viz spisek dra Chalupeckého). V posledních svazcích (v »Dětském koutku«, B. Herbenové) stala se náprava. »Dětský koutek« (dosud 2 svazky) upraven je z příspěvků Bes. Času. Jsou to vlastně krásné čítanky pro děti, které tím vynikají nad čítanky oficiální, že jsou tenší, že jsou téměř zbaveny moralisování, za vlasy často přitaženého, protože si ho žádá »výchovný« úkol čítanky, že neobsahují studených, poučujících statí, jež bývají jednou z příčin pozdějšího odporu mládeže ke čtení opravdu poučnému. Cíle »Dět. koutku« nejsou sice postaveny tak vysoko jako třebas v »Horách«, ale jejich duch je dobrý, příspěvky psali poctiví lidé, kteří děti srdečně milují. — Mantegazzova »Hlava« má dva hrdiny pravdě velmi nepodobné: starého strýce kapitána a jeho synovce Vojtěcha, jmenovce onoho ze »Srdce«. »Hlava« je sbírka kázání, provanutých duchem básníka i praktického pozorovatele života, milujícího svět i lidstvo v něm, jemuž vadí někde leda trochu povídavosti a snad přílišného italského vlastenectví. Kniha o proděti — až na několik roztomilých míst (vyprávění o dětech, psem pokousaných, o dívence, jež chtěla zhasnouti slunce, o kakostu, citroníku a brambořiku, rvačce na pobřeží) v běžném slova smyslu není, za to vychovatelé by ji měli znáti. Je plna hlubokých pravd, lásky k životu a k přírodě (jmenovitě k rolnictvu), má krásné úvahy o jednotlivých povoláních (o rolníkovi, námořníkovi, lékaři a j.). Najdou-li se mezi dospělejší mládeží pozorní čtenáři této knihy, bude to jistě zjev potěšitelný.

Illustrované knihy z nákladu B. Kočího jsou s dostatek známy. Nejlepší jsou nepochybně »Hastrman« a »Letní noc«. Panuškovy nálady patří jistě k nejkrásnějším, co u nás malíři pohádek vytvořili. Diváku se ani nechce z tohoto světa tajemné krásy. Poněkud rušivě do nálad, obrazy vyvolaných, zasahuje text V. Říhy svým několikrát akcentovaným soucitem k ubohým tvůrcům vypravovaných povídek. Stanovisko Říhovo sice pochopujeme, vychovatelsky jest oprávněno, ale harmonický dojem celku se jím nepodporuje. Ani závěr knihy, kde illustrátor skoro úplně ustoupil do pozadí, a kde líčí se ideál příštího českého statkáře po vzoru anglodánském, dětí nerozehřívá. Mnohem blíže sobě byli oba autoři »Hastrmana«, ačkoliv umělecká jejich potence je různá. Slovesná část prozrazuje začátečníka, formy ještě dokonale neovládajícího, ale jednotlivosti, zvláště poslední povídka (štědrovečerní), svědčí o talentu vypravovatelském. Illustrace Schwaigerovy působí mocným dojmem. Obě knihy, Letní noc i Hastrman, předpokládají čtenáře vyspělejší, kteří se již dovedou odpoutat od děje, majíce zálibu v kráse formy a ve hře fantasie. Tak číst ostatně text »Letní noci« přímo učí.

Dítěti však, jež zpravidla jasným okem dívá se na svět, které — právem — chce býti veselo, chce se smát, hlasitě smát, ne vždy tyto knihy vyhovují, a sáhne spíše po pohádkách Erbenových (ill. A. Zeyer) a bratří Wenigův. Pohádky B. Němcové, illustrované R. Adámkem, ve větším vydání zkomolil K. Kukla, maje snad za to, ovšem mylně, že učiní je dětem ztravitelnějšími, když budou kratší. Mnohem spíše bych doporučoval vydání pohádek B. Němcové, jež vyšlo nákladem Laichterovým, péčí M. Gebauerové, nebo vydání Tillovo (nákl. »Máje«).

»Matice mládeže« sluje sbírka laciných (po 20 h) illustrovaných knížek, vydávaných nákladem Šimáčkovým. Obrázky jsou sice většinou velmi slabé (vyjma snad jen při Gulliverových cestách, Baronu Prášilovi a pohádkách Andersenových; ovšem i při těch, odjinud známých, půvab pobledl), často zbytečné (nežli bezcenné illustrace, raději žádné!), avšak úpravou typografickou, jazykovou správností i výběrem spisů, jež mají čeliti hlavně proti laciným Hynkovým a Štorchovým »indiánkám«, se sbírka tato zamlouvá. Bylo by škoda, kdyby měla po dvouletém vycházení zaniknouti. Andersenovy pohádky, Swiftovy Gulliverovy cesty, Gabrielovi Rekové ducha a srdce, do jisté míry i Baron Prášil. Važte si české školy, Panem et circenses, Z východu, Malí hrdinové jsou v celku dobré knihy. Zvláště takových jako »Rekové ducha a srdce« máme poskrovnu: svižně a lehce naskizzovány jsou tam povahy a život, snahy a utrpení velikých pracovníků kulturních, jako byli Sokrates, Komenský, Edv. Jenner, Lomonosov, Damián de Vester. Gabriel snažil se dětem přiblížiti i Beethovena, Pestalozziho, Gutenberga a j. Jeho pokus nevydařil se vždy, ale často. — Nejslabšími čísly »Matice mládeže« jsou pohádky M. Calmy, Tisovského vypravování o Havlíčkovi »Pravda má duši nesmrtelnou« a povídka »Na válečné lodi«. »Z pamětí psa«, poslední, dvojitý svazeček, líčí pěkně v první části život na horách; v druhé polovici stane se z psího

hrdiny občan, dobře že Francouz a ne Čech. Některé výbory žádaly by si přísnějšího měřítka. Všelicos lze vytýkati »Japanským pohádkám«, »Pohádce o zlatém klíči a živé vodě«, povídce »Mezi ledy«, ač v nich najdeme i řádky pozoruhodné.

»Národní knihovna česká« (nákladem F. Bačkovského) není přímo určena mládeži, ale může jí býti prospěšna s hlediska historického i trvalou hodnotou některých svazků. Doporučuje se též pěknou úpravou a lácí. Jmenuji na př. Máchův Máj, Tyrolské elegie s Králem Lávrou, Erbenovu Kytici, Ohlasy F. L. Čelakovského, Divou Báru, Pana učitele, Chudé lidi, Babičku B. Němcové, Na statku a v chaloupce, Pohádky z naší vesnice od V. Hálka, vesměs knihy, jež by mohla a měla čísti česká mládež mezi 12.—15. rokem.

Činnost »Dědictví Komenského«, ač zaslouží s našeho stanoviska uznání, vyznačuje se jakousi nesoustavností a roztříštěností. Výbor četby, řízený J. Petrem, se svazečky po 6 h, tedy velmi levnými, poněkud je pedagogicky pochyben, neboť otiskují se v něm úryvky z větších děl (Blažený den z Maryly, Babiččin příchod do údolíčka, výňatek z cyklu Ve stínu lípy), jež samy o sobě nemohou způsobiti ucelený dojem, protože zbaveny jsou nutného vztahu k celku, z něhož jsou vytrženy. Jinak ovšem výbor podává ukázky ze spisovatelů vynikajících. — K starším dobrým publikacím (Wenigovy Jesle, Preissigovi Broučci, Byl jeden domeček) letos přibyl »Rok na vsi« se známými roztomilými obrázky M. Alše, jež provází slovy lidové poesie V. Beneš. Kniha laciná a pěkná.

Štorchův »Člověk diluviální« osvěží vyučování dějepisné. U této knihy (podobně u Kaldových »Ogarů«, v knížce »O zajíčkovi«) vadí při čtení nedostatek přehledu. Autor mohl zcela dobře spis rozděliti v kapitoly (aspoň tři: úvodní slovo o kultuře doby kamenné, vypravování o hordě kobylisské a závěrem připojiti svůj obrázek k dalším stupňům lidského vývoje). Je to věc jen formální, ale při knize tak důležitá, jako tisková její úprava. Jmenovitě tam, kde není děje, třeba kratších kapitol, častějších odstavců, mnoha obrázků, aby dítě si všecko mohlo rozmyslit a konkretně představit. Ze starších vydání D. K. »Ruský sborník« dosud nepozbyl časovosti. »Polský sborník« p. Vondráčkův je sice též pěkný, ale dětem zdá se tuze smutný.

Ottova Světová knihovna dobrým v celku výběrem, lácí i slušnou úpravou vymohla si přístup i do školních knihoven. Divím se, že v ní již dávno nevyšel »Robinson«, »Strýček Tom«, výběr z Coopera a jiné spisy, u všech čtoucích národů rozšířené. Mnohým překladům slušelo by více péče. Tak Micheletova »Ptáka«, dílko vychovatelsky velmi cenné, měl přeložiti přírodozpytec s básníkem, znajícím nuance jazykové: pod pérem p. Baušovým mnohá místa úplně pozbyla svého půvabu. Jaké na př. těžkopádné, ohyzdné věty: »Tato (matka) jedná a vypočítává, miluje více neb méně; jest více neb méně matkou. Čím více jí jest, tím výše stoupá bytost; každý stupeň v existenci záleží na stupni lásky« (str. 13.). Že neříkáme »budeme viděti, jak pudem se mění...«, že neužíváme zbytečně podmětu on, ona, že je ne-

správno napsati »I rostliny kořeny nehybně t k v o u c i v zemi« a mn. j., netřeba ovšem dokazovati; škoda, že podobných n e p e č l i v o s t í j e v k n i z e p l n o (interpunkce je nedbalá). Dobrá vydání Světové knihovny pomocí škol mohla by nabýti mnohem většího rozšíření v mládeži i v širokých vrstvách lidových, nežli se dosud děje. Než o jednotlivých spisech podrobněji jindy, až budu míti příležitost vykonati revisi nakladatelství Vilímkova. Zem. spolku učit. a j., na něž v této úvaze nedošlo. *A. R.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

O k o n f l i k t e c h troufalosti k a t o l i c k é c í r k v e s e s t á t e m jsme se zmínili již několikrát. I tentokráte dlužno zaznamenati tři nové zajímavé případy. Dva z B o n n u. Zvláštním breve propůjčil papež theologické fakultě v Bonnu p r á v o u d ě l o v a t i a k a d e m i c k é h o d n o s t i licenciáta a doktora bohosloví. Již to samo sebou je nápadné, že veřejné státní fakultě uděluje papež právo promoční. Ještě nápadnější jsou podmínky, jichž musí děkan dbáti: professoři zvolení pro fakultu musí obdržeti svůj úřad učitelský od církevní autority, podléhají co do učení dohledu a vedení církevní autority, a v každém případě před udělením doktorátu musí býti požádán o svolení arcibiskup kolínský, jemuž přísluší právo zkoumati thése a disertace. (Breve zní tak, že se zdá, jako by při všem bylo nejhlavnější děkanovo právo užívati při promocích červeného biretu.)

To všecko stát mlčky připustil.

Prudčí byl konflikt k vůli bonnskému katolicko-theologickému professoru dru Heinrichu S c h r ö r s o v i. Je to professor církevních dějin. R. 1907 vydal »pamětní spis«: Církev a věda, u C. Georgi, Bonn. První vydání je rozebráno, druhé nevyjde. Účelem jeho spisu bylo žádati svobodu vědecké práce naproti překážkám církve. Stojí však zcela na půdě katolického dogmatu, protestuje jenom proti takovým zařízením církve, jichž se užívá ku spoutání vědecké práce, a jmenovitě má na mysli fakultu v Bonnu a celé její okolí, jemuž jako vedlejší vládě podléhá, totiž arcibiskupu a řediteli konviktu theologického. — Na to odpověděl arcibiskup Fischer, že professoři theologie nemají vlastní moci vyučovací, nýbrž jen od biskupa. Schrörs se dopustil porušení biskupovy pravomoci učitelské. O tom, že professorovi státní fakulty stát dává pravomoc a úřad vyučovací, neví biskup nic. Výnos kardinálův hrozí ke konci následky. Ty se dostavily brzy: studentům theologie byla zakázána návštěva církevně-historických přednášek Schrörsových. Akademický senát ovšem podal ministerstvu protest proti zasažení do svých práv. Studentstvo se postavilo na obranu uraženého professora, i katolické spolky. Ale Schrörs dobrovolně zastavil přednášky.

Arcibiskupovi přísluší právně dozor nad theologickou fakultou, ale zastavení přednášek bylo přímo protizákonné. Je v tom ovšem systém:

kardinál arcibiskup Fischer jest dle soudu katolického kněze ve Frankfurter Zeitung č. 305 osobnost vědecky zpátečnická, bigotní, při tom autokratická a nahoru plazivá.

Co učinila vláda? Úředně není posud její rozhodnutí známo, ale v účincích se jeví takto: arcibiskup odvolal zákaz návštěvy přednášek. Za to poměr mezi fakultou a konviktem zůstal nevyjasněn. Člověk také neví, co soudit o tom, že Schrörs nevydá 2. vydání své brožury: zdali je to ústup či taktní nechuť k demonstracím. Třeba vyčkati.

*

Skoro ještě frapantnější než případ Schörsův jest případ Günterův v Tubinkách. Frapantnější proto, že dr. Heinrich Günter je professorem dějin na filosofické fakultě. U Schrörse šlo o profesora na theologické fakultě, která co do učení podléhá dozoru biskupovu. Ale na professora filosofické fakulty, třeba jest katolík, přece nemůže mít vlivu biskup — tak by soudil každý.

Fakta jsou takováto: koncem listopadu se dostala do veřejnosti zpráva, že biskup von Keppler v Rottenburgu zakázal historiku Günterovi na filosofické fakultě v Tubinkách přednášky »o životě svatých a tvoření legend, jmenovitě ve středověku.«

Vyšetřováním vyšlo na jevo, že od r. 1865 jest na filosofické fakultě zřízena mimořádná professura dějin se zvláštním zřetelem na katolické studentstvo v Tubinkách, a musí býti obsazována professorem katolického vyznání. Nyní ji má jmenovaný Günter. Není poprvé, že Günter četl o předmětě výše jmenovaném, a chovanci konviktu katolického chodili na jeho přednášky bez závady. Když však oznámil stejné thema na zimní semestr 1907—8, radil mu ředitel konviktu dr. Reck na zakročení biskupovo, aby upustil od obmýšleného kollegia, a sám ze svého, bez návodu biskupova prý připojil hrozbu, že by chovancům konviktu musila být zakázána účast na přednáškách. Günter odřekl přednášku již oznámenou, aniž učinil nějakého opatření. Sám senát universitní podal stížnost ministerstvu kultu na vměšování církevních úřadů a navrhoval úřední zakročení proti Günterovi. Ministerstvo poslalo prof. Günterovi výtku, proč zastavil přednášku, když přece jest od biskupa naprosto neodvislý ve své úřední činnosti; vždyť prý přece dosavadní zkušenost ukazovala, že katoličtí studenti se súčastnili jeho stejných přednášek. Měl tedy čísti, i kdyby jim byl býval dán skutečně zákaz. Při nejmenším pak měl professor úředně oznámiti zastavení ohlášených přednášek. Svým nesprávným chováním vzal státním úřadům možnost chrániti ho proti neoprávněnému zasahování církevní moci do jeho učitelské činnosti.

Katolická církevní rada vytkla ředitelovi konviktu, že překročil svou pravomoc, poněvadž zákaz přednášek studentům by příslušel konviktní komisi, která se skládá z řádných členů katolické theol. fakulty a ředitele Wilhelmsstiftu.

Jaké stanovisko v této věci zaujal biskup a jaké mu příslušelo, vysvítá z výkladu ministerského: Ministerstvo uznalo za správné prohlášení biskupovo, že případný zákaz přednášek by příslušel oné konviktní komisi, s čímž souhlasil i akademický senát.

Ministerstvo přiznává biskupovi právo bdíti nad tím, aby náboženská výchova chovanců nebyla uváděna ve zmatek vědeckými přednáškami, a právo v čas potřeby učiniti případné kroky. Právo toto mu bylo uděleno zákonem z roku 1862, jímž naň bylo přeneseno vedení náboženské výchovy bohoslovců, pokud jsou chovanci konviktu. Ale z toho se nesmí odvozovati oprávněnost omezovati k tomu cíli universitního učitele v jeho učitelské činnosti. I naproti professorům katolicko-theologické fakulty smí dle téhož zákona zakročiti jedině vláda, když dle soudu biskupova jejich přednášky jsou v rozporu se zásadami církevní nauky. Tím spíše, když zde jde o professora filosofické fakulty. Nátlak biskupův i ve formě pouhé rady znamená omezení, které ohrožuje vědecké postavení takového professora a akademickou svobodu. Očekává se tudíž od biskupa, že příště, kdykoli by za to měl, že některými přednáškami se působí zhoubně na bohoslovce, obrátí se na ministerstvo, které v případech odůvodněných se postará o odpomoc.

Takový smysl má právnické rozhodnutí ministerstva.

Nemáme zpráv, zdali Günter ohlášené a zastavené kollegium obnovil a čte-li či nečte. — Jako náplast ke všemu se vyjímá konec ministerského výnosu, který zní: »že se při eventuelně nutném státním opatření bude šetřiti zásady akademické svobody učení, rozumí se samo sebou.«

*

Když zasedala mírová konference v Haagu, dostavila se k jejímu předsednictvu deputace protestantských církví různých denominací z Anglie poděkovat jaksi jménem náboženství a církve za dosavadní snahy mírové a prosit za jejich ještě energičtější šíření. V Americe a v Anglii jest v kruzích náboženských myšlenka světového míru značně sympaticky přijímána, podporována a šířena. Na rozdíl od toho chovaly se církevní kruhy v německé říši velice upjatě naproti všem těmto snahám. Pruský militarism proniká všecky vrstvy, i církevní, a zdá se, jako by v církvích dusil naprosto ducha míru a světové lásky k bližnímu. Zdá se, jako by německé křesťanstvo stálo dosud na předkřesťanském, israelsky nacionálním stanovisku, které překonal Ježíš známou parabolou o milosrdném samaritánu, na stanovisku, které pokládá za bližního jen souseda a krajana, ostatní za cizí, lhostejné nebo přímo za nepřátele. Křesťanství tedy jednak proniká blahodárně instituce jiné, ale jednak zase se nechává pronikat duchem cizím a zhoršovat, zbavovat dobrých, kořenných vlastností. Věčný mír, láska bratrská, všeobecná, jsou právě bohužel takové body, na které se v dnešním křesťanství zapomíná i tam, kde se klade veliký důraz na jeho dogmatickou stránku.

V některých kruzích probouzí se vědomí tohoto nedostatku. K vánocům 1907 vydali Lic. Weber z M-Gladbachu, prof. dr. Rade z Marburgu a farář Umfrid ze Stuttgartu v otevřeném listě provolání k duchovenstvu, vybízející k součinnosti v práci o světový mír a k podpoře stávajícího hnutí mírového.

Tento otevřený list začíná výtkou, že v Německu protestantské kruhy neplní svou povinnost v tomto směru, kdežto jinde stojí duchovenstvo právě v popředí. Vysvětluje tento zjev ovšem tím, že mírově hnutí jest jinde víc připraveno dějinným vývojem. Přiznává, že mír jest jednou

ze základních myšlenek křesťanství. Křesťanští duchovní by měli již svým povoláním býti sami sebou kazateli pokoje, a účast ve snahách, směřujících k míru, by měla býti něčím samozřejmým. V Anglii ustanovila si celá církev určitou neděli v roce jako neděli míru, kdy se všech kazatelen ozývá se výzva ku práci o mír. Otevřený list vytýká, že až do nejnovější doby většina německých farářů zaujímala stanovisko nejen lhostejné, ale přímo odmítavé. Není správno, když se práce o mír přenechává sociální demokracii a volným myslitelům. Mírové hnutí je přece hnutí eminentně křesťanské, pro kulturní dějiny velice význačné. Otevřený list rozpoznává také příčinu tohoto odmítavého chování; ale nepřiznává ji přímo; vkládá ji jako výtku do úst protivníkům: vykládají prý si je tím, že církev se podřizuje pokynům vlády a činí se tudíž služkou mocných.

My řekneme otevřeně, že příčinou toho jest jistě příliš těsné spojení církve se státem, ale mimo to též celkový duch Německa nedosti proniknutého křesťanským duchem. Není ovšem Německo samotno. I v jiných zemích a jiných církvích není porozumění pro tyto mravní a sociální snahy.

Kruhy, z nichž vyšel onen otevřený list, jsou náboženský pokrokové, liberální. Kladou menší důraz na dogmatiku, za to větší na mravní stránku křesťanství.

V konservativních kruzích naproti tomu trvá zaujatost proti těmto moderním proudům. Na doklad toho můžeme uvésti článek v »Reformation«, kde žena (!) hájí válku, její mravní oprávněnost a náboženskou přípustnost, vidí v ní mravního činitele a pěstitele karakteru, a snahy mírové stihá posměškem sentimentální změkčilosti. Od ženy takovéto smýšlení přímo překvapuje, ale odpovídá celkové náladě a stanovisku, které umožňuje, že se ve státní církvi každé neděle konají předepsané modlitby nejen za císaře a jeho rodinu, ale též za armádu a loďstvo a jejich vítězství.

*

Proti monistickému svazu založil se koncem listopadu 1907 v Německu svaz Keplerův (Kepler-Bund) ve Frankfurtě nad Mohanem. Cílem spolku jest hledání pravdy, hledání smíru mezi přírodní vědou a náboženskostí, podpora známostí přírodních věd a obrana proti šíření nevědeckých názorů hlavně Häckelových. V Keplerovi spatřují zakladatelé žádoucí, vzorné spolužití vědeckosti a osobního náboženství, proto po něm pojmenovali svůj svaz. Vůdčími osobami jsou přírodovědci; v ředitelstvu jsou jen 2 theologové vedle 29 mužů z jiných povolání.

Přírodní vědy a jejich vliv na náboženství, vzájemný jejich poměr — to jsou otázky dnes živě diskutované zvláště v Německu a Anglii. Proti populárnímu, vědecky se tvářícímu häckelismu, který dříve byl téměř vševládným, staví se nový modernější a správnější názor světový, vědečtější, který je méně dogmatický než materialistický.

*

Odpustky povoluje praxe římskokatolické církve dosud. Dny »všech svatých« a »dušiček« 1. a 2. listopadu jsou zvláště vyznamenány všelikými výhodami. Papež má právo určiti kostely, pro něž na ten který

rok odpustky platí. A užívá toho práva. Na letošek povolil toto právo benediktinům. Odpustky těchto dnů jsou vázány na tyto podmínky: jest třeba odříkati odpustkové modlitby asi 5minutové. Kolikrát je kdo odříká, tolikrát se mu dostane odpustků (odtud jméno toties quoties); jen musí pokaždé vyjíti aspoň za dvéře kostela a zase se vrátiti, aby jaksi několikrát navštívil kostel. Kdo bydlí dál od benediktinského kostela, přes 1000 kroků nebo 20 minut, smí vykonati tuto pobožnost také v jiném kostele, ale za to musí po celý rok nositi medaili sv. Benedikta. — Není to navádění k marnomluvnosti a k pověrečnosti, k magickému názoru na modlitbu? Zdá se, že vůdčí kruhy německých katolíků jsou tohoto přesvědčení; aspoň stydlivě zamlčely tuto milost svým čtenářům ve vůdčích listech centra.

*

Je před volbami. Doba mezi napsáním tohoto článku a jeho vytištěním bude rozhodnou též po stránce církevní alespoň pro poměry politických stran. V agitacích předvolebních má klerikalismus hojný lov. Z volebních příprav je patrno, že tentokráte nemá klerikální strana tolik troufalosti a sebevědomí, jako před volbami říšskými. Rozšíření volebního práva do říšské rady dalo hlasovací lístky do rukou lidem, kteří hlasovali pro klerikální stranu hlavně z neuvědomělosti. A na takové klerikalismus hlavně počítá. Sjezd klerikální na počátku ledna v Praze byl krotčí než dřívější.

Největší činnost rozvíjí v některých venkovských volebních skupinách, kde má naději na úspěch. Obraz je velice pestrý: někde se rozvířil zuřivý bratrovražedný boj mezi katolickými zemědělci a agrárníky, jinde jdou obojí svorně pohromadě v pocitu vnitřní příbuznosti. Zdá se nám, že boj je vůbec jenom na venek. Uvnitř někde již panuje a jinde ještě zavládne pěkná shoda.

Nad průměr vynikl teď několikrát v boji proti klerikálním agrárníkům »Venkov«. Jde ovšem o mandáty, a to je důležitější, než kdyby šlo »pouze« o zásady. »Venkov« si chytl přímo samého pražského kardinála Skrbenského a činí jej zodpovědným za štvaní Čecha, Selského Listu a j. orgánů klerikálních, poněvadž prý všecko se děje s jeho schválením a za jeho peníze.

Příznačné, skoro pathologické je, když »Venkov« teprve teď poznává pravou povahu kardinálovu, když jde o jeho vlastní stranu. Což nevěděl český lid, český venkov (s malým *v*) dříve již, že kardinál je »Němčík«, nepřítel českého lidu, odpůrce pokroku? Patrně to »Venkovu« (s velkým *V*) nevadilo, dokud počítal na podporu kardinálových zřízenců.

Příznačné, také skoro pathologické jest též to, jak »Venkov« hrozí: český venkov nikde nebude kardinála vítat o visitacích a biřmováních, nýbrž řekne mu přímo do očí, co o něm soudí. »Venkov« bude pracovati k tomu, aby Skrbenský byl sehnán s arcibiskupského stolce pražského, jako byl Kohn sehnán s olomouckého.

Každé slovo neupřímnost, nabubřelost. Není tomu více než dva měsíce, co ministr Prášek v Praze vykonal kardinálovi jednu z prvních svých ministerských návštěv. Není tomu ještě rok, když před říšskými volbami předáci agrární putovali do arcibiskupského paláce prosit o kleri-

kální hlasy. Rád bych znal agrárního předáka, který by nešel vítat arcibiskupa, jakmile by se jen ukázal v kterékoli obci. Chtěl bych být při tom, kdyby se měl setkati sám pisatel neohroženého článku z »Venkova« s panem kardinálem před svědky! — Inu, je před volbami a jde o mandáty. A tu se posud ze všeho nejlépe osvědčila neohrožená, hřmotná slova!

Klerikální strana sama si dává název »strana katolického lidu«. P. Horský kdes vtipem odbyl všecky, kteří ji jmenují přiléhavým světovým názvem klerikální. O její lidovosti svědčí prozrazené tajemství volebního a agitačního fondu. Číslice mluví: fond obnášel v celku asi 18 tisíc korun. Na to sebrala šlechta prostřednictvím hraběte Vojtěcha Schönborna 7850 K; kardinál dal 3500; kapitola svatovítská 5000 K; řády (křižovníci, augustiniáni, dominikáni, emauzští benediktini) 1555 K; úroky činily 51 K, vrácená záloha 42 K, tak po odečtení všeho zbývá na sbírky mezi katolickým lidem v celku K 4·40, slovy čtyry koruny čtyřicet haléřů. »Právo Lidu« se ptá: »Komu tedy slouží tito zástupcové lidu, vydržovaní Schönbornem et comp.?« — Snad se katolický lid řídí Havlíčkovým: nic jim nedávat!

Klerikálové vystihli trefně psychologii lidu: nežádají na něm příspěvků pro stranu, i většinu tisku mu dodávají zdarma. Ne že by ho šetřili finančně. Žádají na něm obětí a vydání, ale jinou formou, která je okatější a proto líbivější: prapory spolkové, šaty a věnečky družiček, petrský halíř, pouti od nejbližšího místa poutnického až do Lurd, Říma a Palestiny — na to lid rád dává a udržuje se tím při církvi a straně líp než příspěvky pro strannickou akci. A ve vydání za alkohol a pod. strana také nebrání, poněvadž i to je agitačním prostředkem pro stranu.

*

2. února uspořádal akademický spolek »Jeroným« veřejnou disputaci mezi protestanty a volnými myslitely. Zprávy o obsahu schůze nejsou tak podrobné, aby se mohla posouditi přesně cena vývodů s obou stran. Ale již i z toho, co bylo uveřejněno, lze na první pohled poznati velký rozdíl mezi touto disputací a královéhradeckou s katolíky. Hlavně v tom, že se mluvilo o náboženství a méně o církvi, že náboženská strana hájila světový názor a ne nemožné církevní instituce. Volní myslitelé zase nemohli býti tak útoční. Evangelíci ovšem ukázali nerozhodnost, která je příznakem přechodní doby. Za to volní myslitelé projevili naprostou neznalost protestantismu. Je to zvláštní, jak cizí je protestantský duch, protestantský duch náboženství rozenému katolíkovi, třeba se úplně vybavil z katolického vlivu. Jeden z evangelických řečníků řekl, že protestantská věda jinak chápe zjevení a zázrak než katolická. Šel bych dále a řekl bych, že protestantismus naprosto jinak chápe náboženství a protestant jinak nábožensky žije. I ten český protestant, který přece ve své minoritě podléhá úžasně vlivu katolického okolí a ducha. Zdá se, že tato evangelická posice je katolíkovi nepřístupná. Tím si vysvětluji mnohé náboženské i protináboženské zjevy v naší české přítomnosti, i zvláštnost na př. české volné myšlenky, i zvláštnost na př. Macharova »Říma«. Soudím, že knihu tuto mohl napsat jenom katolík rozený.

Disputace má svůj význam. Budou-li uveřejněny podrobnější zprávy, vrátíme se ještě k jejímu obsahu. +.

6. února.

Feuilleton.

Fra Angelico před papežem Mikulášem V.

Jsem člověk neučený, svatý otče,
a nehbitý můj jazyk nedovede
vyřídit všecko, co by duše chtěla.
Nechť tedy apoštolská svatost tvoje
má slitování s řečí neumělou
prostého mnicha, jenž se vůlí boží
jen štětcem, barvou vyjádřiti umí.

Tvá svatost nabízí mi slávu světa,
biskupskou hodnost v naší Florencii —
ó, svatý otče, mně však dáno není,
bych nad lidem vlád, pastýřem se stana,
kde celý život ovečkou jsem býval.
A musil dát bych v obět celé štěstí
života svého, blaženost své duše,
a církvi nevzešlo by zdaru z toho,
neb na místě jsa sobě nepříslušném
jen škodit moh' bych mimo vůli svoji
a jenom hříchy obtížil bych sebe.

Ne, nejsem zrozen k slávě panování.

Však propůjč, svatý otče, hodnost onu
fra Antoniu, mému bratru v řádu
a kazateli nad vše výtečnému.
Fra Antonio z naší Fiesole
je bohem určen za pastýře stáda,
on hlas má, na nějž ovce poslouchají,
a říci umí všechno v malé chvilce,
co já na příklad vystihnout se snažím
barvami na zdi v práci mnoha týdnů.
Blaženost víry, odevzdání duše,
dar lásky boží, slávu vyvolených —
to vše fra Antonio kouzlem řeči
představí lidem v chrámě při kázání,
že z hlubin duše slzy vyvěrají
a plní oči touhou rozzářené.

A ve všem ví si rady, svatý otče:
Když v svatém Marku nakázal mi převor
zobrazit v sále na zdi umučení
Našeho Pána, a já u pat kříže
chtěl seskupiti církev zarmoucenou,
tož papeže a opaty a svaté —
fra Antonio rozeslal hned bratry
po klášteřích i sebe vzdálenějších,
by vyprosili pro mne na čas krátký
podoby věrné oněch svatých tváří,
jak byly kde, jak já jich potřeboval.
A on to byl, jenž ponukl mě k práci
a od převora vymohl k ní souhlas,
bych v každé celli v naší Fiesole
a u San Marco namaloval na zeď
buď kříž a bratra před ním klečícího,
či výjev ze života Pána Krista,
smrt světce, zázrak, o němž vypravuje
si pamět lidská, rajské blaženosti,
jichž zbožné duše účastny se stanou —
i maloval jsem, a fra Antonio
přihlížel, zkoumal, radil, povzbuzoval
a nejen to, i barvy obstarával,
i tabulky mi dával připravovat
ze dřeva topolů, když třeba bylo
malovat obraz pro ten, onen kostel,
a znalecky se staral, aby dřevo
už vyschlé bylo, by se nekazily
kladené barvy — —

Avšak, otče svatý,
toť zásluhy fra Antonia o mě
a daleko by ještě nestačily
a neuváděl bych jich jako důvod
mé prosby — však fra Antonio takto,
chci říci podle okolností potřeb,
se o každého stará z bratří v řádu
a nejen z bratří, ale ze všech lidí,
kdož na blízko mu přijdou. Ba, co pravím,
i o každého, o němž doslechne se,
že pomoci mu třeba. Radou, skutkem,
jak co kde nutno, podepře a vzpřímí —
rozený pastýř křesťanského stáda
dle slova písma — —

Promiň, svatost tvoje,
široký běh mé řeči neumělé,
již pospíším si, abych zodpovídal,
nač milostivě ještě tázala se.

A na chod mého žití, způsoby mé
a o mém malování vědět chtěla.

Já v řád náš vstoupil ve dvacíti letech.
Jsem dvakrát šťasten, neb jsem štěstí duše
vnuknutím božím barvami moh' sdílet
se všemi lidmi. Vylíčil jsem prve,
jak maloval jsem po klášterech našich,
a s dovolením představenstva svého
i jinde v klášterech a slavných chrámech.
A malování rozkoší mi bylo.
Já jím se kořil světicím a svatým,
já procítil vždy znovu lásku boží,
jež Syna vydá na potupu smrti
a pro nás jen, pro bídné, hloupé tvory —
ach, svatý otče, stokrát maloval jsem
snad kříž a tělo Spasitele na něm,
a stokrát též vždy slzy proudily mi
z nehodných očí nad tou velkou láskou,
jež pro nás tohle všecko podstoupila,
by duše naše jednou v ráji zřely
nebeskou slávu a tvář Pána Krista!

A nyní přišel rozkaz svatosti tvé,
bych v Řím se vydal a zde namaloval,
co přát si ráčí. Převor dovolil mi,
a já jsem vyšel s duší rozjásanou,
že popřáno mi bude uzřít hroby,
v nichž leží těla svatých apoštolů,
že vzduch ten budu dýchat, který oni
dýchali kdysi, na oblohu patřit,
k níž upřely se kdysi oči jejich,
a cestami jít, jichž se nohy jejich
kdys dotýkaly. Tak jsem vykračoval
já stařec, svěže, neb mě naděj vedla,
pod božím sluncem krajem usmívavým
k svatému městu. Zdráv a šťasten došel.
V klášteře řádu u santa Maria
přijalí vlídně bratří bratra starce,
už úctu vzdal jsem apoštolským hrobům
i pozůstatkům mučenníků světců,
vším duši opojil jsem, po čem práhla —
a teď tu stojím před svatostí tvojí
tvou šťasten milostí, jíž nezasloužil
jsem nikterak, však beru ji a těším
se z ní, jak člověk bere teplo slunce,
ač si ho také nijak nezaslouží.

Ty poruč, svatý otče, co ti libo,
já malovat chci. Dar ten Bůh mi svěřil,
bych užíval ho k oslavení církve,
jež sadem jeho je na této zemi
a jehož ty jsi vrchním zahradníkem.
— Však něco, svatý otče: Pozval jsi mě
dnes k stolu svému. Vyznamenal
jsi sprostáčka, však pochybu mám jednu.
Je pátek totiž, a my mniši řádu
my v ten den postíme se. Snad můj převor
dá dovolení, ale nutno předem
se otázat a o ně poprositi.
Ať dovolí tvá svatost apoštolská,
bych v klášter Sopra Minerva se vydal
a vyprosil si odpuštění postu...

—*by*—

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární.

Sind die Tschechen ein slavisches Volk? Von Ewald Braun, Strassburg 1908. Čechové jsou podle autora co do rasy velmi silně promíšeni, a sice mají v sobě jako Bulhaři hlavně mongolskou krev, jsou rasou smíšenou. Německý vliv politicky z této směsiny učinil národ, vliv německé kultury Čechům dal vzdělanost; dnes Čechové ve skutečnosti jsou již germanisováni, české slovo nepodává než německý obsah. Důkazem je autorovi mimo jiné Babička – Němcové, pocházející prý napolo z německé rodiny; podalo prý v Babičce plod svého německého vychování, a proto Babička připomíná Goethea. Politický vývod autorův: Čechové utonou v moři německém, všecko slovanské křičení, všecky zdánlivé úspěchy nejsou než illuse.

R. De Cesare: Roma e lo Stuto del Papa dal ritorno di Pio IX. al XX. Settembre. Vol I. (1850—1860), Vol II. (1860—1870) Roma, Forzani e l. 1907. — Marianne Weber: Ehefrau und Mutter in der Rechtsentwicklung. Nákladem J. C. B. Mohr, Tübingen 1907. — Die Mutter als Erzieherin. Kleine Beiträge zur Praxis der proletarischen Hauserziehung. Von Heinrich Schulz. Stuttgart 1907. J. H. W. Dietz Nachf. — Paul Wendland: Die hellenistisch-römische Kultur in ihren Beziehungen zu Judentum und Christentum. (Handbuch zum Neuen Testament hgb. von Hans Sietzmann, I., 2.) Tübingen, J. C. B. Mohr. 1907. — La Cité des Intellectuels, Firmin Maillard. (Paris, H. Daragon.) 1907. — Through Scylla and Charybdis; or, the Old Theology and the New. By George Tyrrel. Longmans & Co. 1907. (Autor je jeden z vynikajících anglických katolických reformistů.) — Dr. P. Beck: Die Ekstase. Ein Beitrag zur Psychologie und Volkerkunde. Bad Sachsa, Herrmann Haacke 1906. — Die grundlegenden Unterschiede zwischen Knaben- und Mädchenschulen. Von Gustav Hausse. Verlagsbuchhandlung Hohen-Neundorf, Rich. Fuchs 1907. — Manželství a jeho reforma. V zájmu lepšího porozumění manželství pojednává Miloslava Procházková. Nákladem Národní knihtiskárny Kramář a Procházka v Olomouci 1907. — Německo-české Poštovní názvosloví, sestavené péčí konceptních úředníků c. k. poštovního a telegrafního ředitelství pro král. České v Praze. Nákladem vlastním 1907.

Pragmatism. A new Name for some old wayys of thinking. Popular lectures on Philosophy by W. James, 1907. (Slovo a pojem **pragmatism** se šíří a americký filosof James svou knihou podává jeho noetický rozbor: je to positivistická methoda a positivism vůbec, a James sám věnuje spis Millovi, který by prý dnes byl vůdcem pragmatistů. Ale je to positivism po výtce voluntaristický, praktický, do značné míry prostředkující mezi extrémy (na př. mezi empirismem a racionalismem atd.).

Nové časopisy: Revue für Internationalismus, herausgegeben von Bureau der Stiftung für Internationalismus in Haag. Erscheint zweimonatlich in deutscher, englischer, französischer und hollandischer Ausgabe bei Maas & Van Suchtelen, Leipzig-Amsterdam. 1. ročník, 1907. — Der Kampf. Sozialdemokratische Monatschrift. Wien. 1. ročník 1907. — Zeitschrift für den Ausbau der Entwicklungslehre. Herausgegeben von R. H. Francé in München. 1. Jahrgang. Seš. 1—4. 1907. — Internationale Wochenschrift für Wissenschaft, Kunst u. Technik. Herausgegeben von Prof. Dr. Paul Hinneberg, Berlin. Aug. Scherl, 1907. — Dokumente des Fortschritts. Internationale Revue. Herausgegeben von Dr. R. Broda, Paris. Verlegt bei Georg Reimer, Berlin 1907. — Das Freie Wort, Halbmonatschrift für Fortschritt auf allen Gebieten des geistigen Lebens. Herausgegeben von Max Henning. Neuer Frankfurter Verlag, Frankfurt a. M. (Tento časopis protiklerikální obsažně i rozměrem zdokonalen.)

Volby.

Volby do sněmu království českého jsou skončeny. Byly provedeny po urputném boji volebním, po boji ošklivém, jakých bylo v Čechách málo i tenkrát, když jsme se rvali o mandáty s Němci. Po skončeném boji všechny strany prohlašovaly, že »to vyhrály«. To je konečně věcí názoru, chuti a aspirací. Ti, co mají nejvíc mandátů, poukazují na tyto (agrárníci), ti, co nejvíc mandátů ztratili (Mladočeši), tvrdí, že čekali ztráty mnohem větší. Zklamaní radikálové jsou na venek překvapeni počtem mandátů a klerikálové a pokrokovci poukazují na slušný počet odevzdaných pro ně hlasů při skrovné organisaci. Jak řečeno: výsledek je takový, jak si jej každý vykládá, a spor o správnost těchto volebních buletinů budiž přenechán dennímu tisku. Při tak urputně vedeném boji poražena bývá najisto všeliká objektivnost a jen stranickost rozhoduje.

Jakmile se však uklidníme z volební horečky, musíme si doznati, že jsme to vlastně prohráli v š i c h n i. Výhra neb prohra v denních listech posuzována prostě a jedině podle toho, jaké osoby vyhrály. Jaký sněm v celku byl zvolen a jak bude způsobilý k provádění svých vážných úkolů, o tom nikdo nemluví, na to nikdo se nedívá. Žádná z vedoucích stran nešla do boje v pravém uvědomění celkové politické situace, a každý, kdo bude chtít význam volebního boje a celkového resultátu analysovat, dojde k přesvědčení, že jsme si sami posledními volbami snížili význam českého sněmu. Ovšem, že vina padá na obě vedoucí strany, na politickou konstelaci ve Vídni. Mladočeši a agrárníci, vedoucí v první řadě politiku ve Vídni, měli přirozený zájem na tom, aby volbami do českého sněmu posílili posice své ne v domácím parlamentu, ale ve Vídni. Výsledek už je tu: ministr-krajan Prášek ukazuje na svou sílu v českém lidu, dr. Kramář spravuje otřesené postavení své 39 poslanci z měst na českém sněmu. Ten starý hřích rytíře Schmerlinga na konec své pozemské pouti přece ještě k něčemu je dobrý: jeden z prvních navrhovatelů a spolutvůrce zákona o všeobecném hlasovacím právu

na radu říšskou opevňuje své postavení geometrií volební, která po 47 let se jmenovala pověstnou! Naši vyhráli! V červnu 1906 bylo všeobecné hlasovací právo jediným spravedlivým způsobem volby, jedině správný a spravedlivý výraz vůle lidu, ale 1908 volby na Schmerlingově základě dokazují správnost positivní politiky! O tuto positivní politiku, kterou dr. Kramář prohlásil pro říšskou radu za samospasitelnou, vedeny boje, co se díti má na sněmu českém, bylo a je lhostejno. A když dobojován boj, neptal se nikdo, provede-li nově zvolený sněm svůj úkol nebo neprovede, nýbrž dokazováno, že se baron Beck mýlí, když myslí, že strana dr. Kramáře je quantité negligeable. A ti pánové pak deklamují o vážnosti a významu sněmu král. Českého!

O vážné úkoly českého sněmu v celé volební kampani málo kdo zavadil, nehrály žádnou roli. A přec nový sněm má býti povolán zasáhnout vážně do nejvnitřnější politiky české. Má změnit zemské zřízení, změnit křiklavě nespravedlivý volební řád, má přinésti nápravu do zubožených financí zemských. Myslíme, že podle tohoto programu se mělo volit. Zatím volební bojiště české přehlušoval spor o správnost anebo nesprávnost positivní politiky ve Vídni. A skoro se zdá, že jásot vítězů nám dává už pokyn, jak se hlavní bod zmíněného programu na novém sněmu českém bude řešit. Všecky strany, i opravdu vítěznou agrární nevyjímaje, pocítily ve volebním boji, že doby hladkých voleb jsou ty tam, že každá strana musí své mandáty skutečně vybojovat. Musel do druhé volby i dr. Kramář, i dr. Podlipný, i dr. Srb, musel do užší volby i úřadující primátor dr. Groš. A při tom boji bylo zcela patrno, že při příští volbě bude ještě hůř. Nelze očekávat od dnešních vítězů, že si pospíší se změnou řádu volebního! A to tím méně, když víme, jak nadšení pro všeobecné právo hlasovací po prvních volbách loňských rychle ochladlo. Pod tlakem veřejného mínění a agitace pokrokových živlů (snad i zatím sorganisovaných klerikálních) bude se pracovati na nějaké opravě, ale že by došlo k opravdově moderní opravě, na to dnes vážně mysleti nelze ani tenkrát, kdyby velkostatkáři i Němci sami neměli v rukou zmařiti každou pronikavější reformu. Neboť odpor Němců a velkostatkářů sám by nebyl dostatečným důvodem ani dost mocnou překážkou, kdyby se na české straně vážně chtělo. Když pan dr. Kramář dělal opravu volební na říšské radě, věru že měl mocnější odpůrce než v Praze. Ani výmluva neplatí, že volební opravu na říšské radě si přála koruna. Koruna dala by souhlas i k podobné opravě pro sněm, kdyby ji tento sám vážně chtěl a kdyby

odepření vážně ohrožovalo trvale existenci sněmu. Toto vážné chtění scházelo však už na bývalém a bude scházeti tím více na nynějším sněmu. O tom nás volby dostatečně poučily. Nejkřiklavější ustanovení v kurii venkovských obcí budou snad odčiněna a přilepena bude dle známých vzorů »pátá« kurie a oprava bude hotova. Ani všeobecné ani rovné právo nebude žádáno, a ani na předpotopní kurii velkostatkářů nebude sáhnuto!

Proto tvrdíme, že jsme přes všechen vítězný jásot při volbách prohráli všichni. Neboť nový sněm neznamená pokrok, naopak ta »oprava« volebního řádu sněmovního, bude-li sdělána, zachová se nám zase na dlouhá léta a zadrží tak všeliký zdravý pokrokový vývoj. A nejen po této stránce znamenají poslední volby prohru pro českou věc. Nechť si jen někdo prohlédne listinu zvolených poslanců. Rok po tom, co vydáno heslo, že nejlepší lidé mají být zvoleni do říšské rady, kandidováni a zvoleni lidé na český sněm, jako nikdy před tím. Nelze zapříti, že zejména agrární strana při posuzování kvalifikace pro úřad poslanecký si dopřála volnosti a kandidátům shovívavosti, že to až zaráží. Mladočeská strana už se také vydala jak náleží, ale přec vedle starších svých politiků tu a tam dovedla získati schopného člověka. O to se patrně agrární straně ani už nejednalo. Když tedy počítáme, že nynější řád bude alespoň částečně pozměněn, byly nynější volby dle Schmerlingova řádu poslední. Stojí za to pohlédnouti do první listiny zvolených na tomto základě r. 1861. Tenkrát rozumělo se samo sebou, že na sněm vysláni budou nejlepší lidé, a rozumělo se tomu jinak. Byli jsme tenkrát na počátku politického života parlamentárního — dnes zdá se, že jsme u konce — měli jsme společnost mnohem chudší i politicky i kulturně, a jak vypadala tenkrát kandidátní listina! Jen několik jmen: Palacký, Rieger, Sladkovský, Grégr, Tomek, Zelený, Zeithammer, Škarda, Brauner, Krejčí, Purkyně, Trojan, P. Jirsík, P. Řezáč, Hamerník, Wenzig, Podlipský, Šembera, Náprstek, Tonner, Kodym atd. A jak český sněm vypadá nyní! V tomto úpadku v osobách je další prohra. To ukáže se teprve, až když sněm bude věcně pracovat: už za posledního zasedání kníže Lobkowicz byl nucen vraceti některým českým poslancům referáty pro jejich nedostatečnost (i s pravopisem někteří referenti prý bojovali, a to s malým úspěchem!), jak bude teprve nyní. Český sněm je na nejlepší cestě státi se nejkonservativnějším sborem zákonodárným v celé říši, ne-li dokonce nejreakcionářštějším. Od něho nesmíme čekati žádné nápravy, nikde a v ničem. Těch několik poslanců, stojících mimo řady koalovaných

stran českých, co zmůže proti této většině! A tento stav věcí vyhlašován od lidí, kteří hlásali demokratickou politiku a kteří sebe prohlašovali za politiky pokrokové, za vítězství. Věru víc než Pyrrhovo!

Struktura nového sněmu s absolutní vládou mladočesko-agrární koalice, podporované »českou« šlechtou, bude také oporou politiky vídeňské a její posilou. Neozveť se ani na českém sněmu vážné námitky proti nynější politice vídeňské, a politika sněmovní nikterak nezatlačí vídeňskou na jiné cesty. Jak nynější politika vídeňská zdržuje jakýkoliv politický pokrok ve Vídni, tak bude sněm překážkou doma. Také naděje, že by konečně mohlo dojíti k opravě volebního řádu pro obecní zastupitelstvo v Praze, je těmito volbami zabita. Ale — naši vyhráli! To je a bylo hlavní věcí!

Než všeho do času — volby sněmovní a najmě volby pražské dokázaly nad slunce jasněji, kdo a co vítězilo. Koterie radnické a okresní, moc a vliv purkmistrů, ředitelů záložen a okresních starostů zkorumpovaly veřejné mínění a nejvážnější projev jeho, volby. Už se do našich voleb nepletou Kollerové a Auerspergové, nyní stačíme na to sami. Chabrus v jiné formě. V tomto směru sněmovní politika stala se demokratičtější, pravda. Ale i tento chabrus se vymstí a bude potlačen, poněvadž každý lepší člověk cítí, že tento stav je nesnesitelný. Nemravnost politická při posledních volbách v Čechách slavila pravé orgie, pražská radnice ukázala, že je dosud caput regni. Ale páni zapomněli na své radniční heslo, dignitatis memores, a to se vymstít musí a bohdá vymstí. A zde leží snad jediný úspěch ve volbách r. 1908. Špína a demoralisace politická, jež byla při nich odhalena, přinutí skutečně lepší lidi v Čechách k odhodlané práci, k odstranění nynějších poměrů a lidí. Ze všech stran se ozývající volání po nových útvarech, po nových stranách je nám toho důkazem a zárukou. *Č.*

Krise v státní církvi ruské:
List kněze G. Petrova mitropolitu Antoniju.

(Krisi v státní ruské církví velmi dobře charakterisuje list kněze Petrova, který zde z originálu překládáme.

Grigorij Spiridonovič Petrov narodil se r. 1867; je syn sedlákův. Studia svá odbyl si v Petrohradě; r. 1893 obdržel místo katechetské a duchovenské v dělostřeleckém učilišti. Zde proslavil se svými kázáními. Literárně vystupoval už jako student, ale teprve 1898 se stal obecně známým, když vydal spis: »Evangelium jakožto základ života«; spisu rychle za sebou vyšlo nad 20 vydání. Následovaly četné spisy a spisky jiné, všecky směru náboženskomravokárného, zejména: Škola a život — K světlu! — Zrna dobra a j. Přehled celé nové ruské literatury se svého hlediska Petrov podal v: Ruští básníci a spisovatelé.

Petrov byl v srdečném přátelství se zemřelým filosofem Solověvem, ale jde spíše cestou Lva Tolstého, klade hlavní důraz na mravní stránku církve a náboženství. Roku 1900—1901 psal do »Dráha střídmosti«, propaguje hnutí antialkoholické.

Petrov byl zvolen do I. dumy, v níž se postavil na stranu radikální. Synod mu zakazoval vykonávání poslaneckého mandátu, ale Petrov neuposlechl, nýbrž vedl skupinu radikálních kněží. Od 1. ledna 1906 redigoval v Moskvě lidový list »Pravda Boží«; list byl v červnu (1906) zastaven.

Po různých a mnohých žalobách a obviněních se strany duchovních a reakčních stran (»ruského národa« a j.) Petrov vydal uvedený list.

Synod dne 12. ledna měl soud nad listem Petrova a odsoudil tohoto samého za pomluvy ruské církve a za revoluční hanobení trvajícího státního zřízení ke ztrátě kněžské hodnosti.

Dne 15. ledna petrohradská duchovní konsistoř doručila Petrovu rozsudek, který tento musil potvrdit, že jej obdržel. Následky trestu jsou podle ruského práva tyto: Petrov musí se vzdát všech hodnostních odznaků a úřadu kněžského, moc duchovní předá ho moci světské (gubernské správě petrohradské); protože trestanec obdržel vyšší vzdělání, zůstane mu právo na dědické čestné měšťanství a na tom právě dostane dovolení zdržovat se na naznačeném mu místě. Na 7 let mu zakázáno žít v obou hlavních městech, 20 let nebude mít práva na státní službu a na zvolení do dumy a na jiné volitelské funkce. Red.)

Vaše Vysokodůstojnost

Vysokodůstojný Vladyko Antonije!

Zavedeným proti mně vyšetřováním bylo prvé obvinění (žaloba kněze N. Arsenjeva) odmrštěno samými vyšetřovateli, jakožto zjevně

lživé. Druhé obvinění bylo sosnováno na základě žalob proti mojim spisům a řečem. Z těchto žalob vyšetřovatelé dedukovali dlouhou řadu otázek, které mně potom byly předloženy. Odpovídat na tyto otázky bylo by mi snadné a tím bych mohl učinit i konec celé záležitosti. Ale tyto odpovědi nebyly by odpovědí na otázky, které si předkládám já sám:

To, co vydává náš Synod za orthodoxní církev a co tvoří synodální úřad — považuju-li to za pravou Církev Kristovu?

Souhlasím-li ve všem se synodem pravoslavné ruské církve?

Jestliže souhlasím, tedy v čem jmenovitě a na jakém základě?

V odpověď na tyto mnou sobě samému položené otázky místo odpovědi duchovným vyšetřovatelům posílám Vaší Vysokodůstojnosti výklad svého náboženského a odtud vyplývajícího i politického přesvědčení.

Všeobecnou charakteristiku existující synodální církve znázorňuji si podobou slavného chrámu Svaté Sofie v Cařihradě. Velkolepý chrám Moudrosti Boží vrostl do země, je do kola zasypán haraburdím, je zatarasen všelijakými vedlejšími přístavbami a nadstavbami, tak že jen s velikou námahou, jen vhloubením do nitra dá se postihnout geniálnost plánu stavitelova.

Tak se také věc má i s dnešním pravoslavno-synodálním vyznáním. Základy, stěny, podstata jsou Ježíš Kristus a Jeho Evangelium, ale jak to hluboko vrostlo u nás do země, jak je to zatarasenо všelijakými přístavbami a nadstavbami, synodem, synodálními kancelářemi, konsistořemi, oběžníky a předpisy! Těžko, s ohromnými námahami dostaneš se skrz tuto nalepeninu k živému Kristovi.

V tomto hle uvědomění, v ocenění této stoletími nalepené lidské malty na Církev Kristovu, v tomto se rozhodně rozcházím s názory úředního, synodálního pravoslaví, což otevřeně a jasně oznámit považuji za povinnost svědomí.

Proto v následovním nemluvím o tom, co považuji za pravé ostatky pravé Církve Kristovy a v čem se nerozcházím; zastavuji se podrobně jen na tom, co považuji za stinné stránky pravoslavno-synodálního významu.

Při přehodnocování životných hodnot děje se i přehodnocování náboženství, křesťanství existující říše, a často slyšet náramně drsné a těžké obvinění i náboženství, i Krista, i Evangelia, i církve. Obvinění toto, ať je jakkoli trpké, zní většinou pravdivě. Výčitky jsou zaslouženy. Jen že zaslouženy jsou nikoli vinou Evangelia, křesťanství, ba ani církve, nýbrž vinou těch, kteří se vydávali a vydávají

za církev, kteří chtí zosobňovat v sobě i Evangelium i Krista, t. j. vinou duchovenstva. Mám tu na zřeteli ne osobní slabosti, nedostatky, ba ani nectnosti duchovních osob. To je věc osobní, lidská, mimoletní, pomíjející. Míním základní směr historického účinkování duchovenstva, onu pečeť, kterou ono, duchovenstvo, během 19. století kladlo a klade na křišťálově čisté a nebeskovysoké učení Kristovo.

Duchovenstvo zúžilo širokou pravdu Kristovu, zdrobnilo ji, zasmetilo řečiště evangelického potoka v životě. I tak na této stránce církevního života se zastavuji obzvláště podrobně ve svém výkladě. Tu je moje odchylka od obvyklého, obyčejným, křesťanským duchovenstvem vyznávaného pojímání Evangelia, křesťanství a úkolů církve. Této odchylce v celém rozsahu jsem pro censurní podmínky posud v tisku nemohl dát výraz, veřejně mluvit mně již dávno je zakázáno, proto používám příležitosti a osvědčím se ve výkladě na jméno Vaší Vysokodůstojnosti zúplna. Osvědčit se takto nacházím obzvláště nutným teď, kdy u nás násilně jsou zacpána ústa pravdy a kdy všeobecné, vynucené mlčení může být pokládáno za schvalování národem všeho toho hanobení pravdy Boží, které se stalo teď pravidlem a pokládá se bezmála za vrchol společenské a státnické moudrosti. Mlčení Církve je v daném čase těžkou vinou. A to, co teď duchovenstvo Ruska, jmenovitě vyšší duchovenstvo mnišské dělá, schvaluje všecky hrůzy vrchnosti, třebas je to snad oddaností samoderžavnému pořádku, je nepochybně zradou nikoli církve, zradou pravdy Kristovy, opovržením potřeb vlasti, obětováním národních útrap. Osměluji se myslit, že moje další slova, ne-li ve všech podrobnostech, tož aspoň v hlavním budou hlasem značné částky nižšího ruského duchovenstva.

Na každý způsob vyslovuji tu v plnosti s v o j e pojímání úkolů církve za dnešních dob. To požaduje ode mne moje svědomí. Vy však konejte, jak Vám diktuje svědomí Vaše. Kněz *G. Petrov.*

Více než před dvaceti lety, ještě jako mladý seminarista, snící o své budoucnosti, určitě a vědomě vyvolil jsem si dráhu duchovenskou. Církev jsem si představoval, jako si ji představuji i teď, uskutečněním v lidech království Božího, ztělesněním v člověčenství Božstva, tak jako bylo ztělesněno v Ježíši Kristovi.

Obřady, ceremonie, dogmatické soustavy netvoří církev. Podstatou církve je — Kristus, uskutečnění v životě pravdy Evangelia.

Být hlasatelem této pravdy, brát v postavení služebníka církve nějakou účast při tom budování království Božího v člověčenství,

považoval jsem a považuji za nejvyšší a nejradostnější úkol, za úkol, který i dnešního dne ještě vyžaduje mnoho a mnoho pracovníků. Vždyť u nás i po 19 stoletích hlásání Evangelia v nejlepším případě vyskytovaly se a vyskytují jednotlivci křesťané, ale není křesťanstva, není křesťanského zákonodárce, není křesťansko-právných životních norem, není křesťanské správy, není ani křesťanské společnosti, ani křesťanského státu. O křesťanství celého člověčenstva lépe ani nehovořit. Vzájemné vztahy národů mezi sebou jsou úplně protivny duchu Evangelia. Nejkřesťanštější národové udržují millionové armády k vraždění en masse buď cizích sousedů, buď svých vlastních, násilnickými pořádky nespokojených občanů. Na monstrósní masaření lidí, na výhubné zbrojení vyssávají se poslední šťávy oklamaného obyvatelstva. Massové vraždění je povýšeno na vědu, stalo se předmětem vojenského umění, umění vraždit!

Čím že se tyto vzájemné styky křesťanských národů liší od mezinárodních styků šedivé pohanské dřevnosti?

Čím že se liší poměr dnešních států ke svým občanům od pohanstva? Vlády znásilňují zemi, potlačují obyvatelstvo. Panovníci pozírají na státy jako na svoje majetky, na národy jako na svoje stáda. Ne že by oni sloužili obyvatelům, ale požadují od národů služby pro sebe.

Na místo vůle národa vynasnažují se vytyčit svoje vlastní žádosti, kaprice, často bezuzdnou moc. A za všecko toto zdírají z národů na svoje paláce každoročně báječné milliony, sbírané po groších u ožebračeného obyvatelstva. A takovýto stav věcí považuje se za zákonitý, vešlo to v obyčej. Naopak ale požadování se strany národů od panovníků respektování národních práv považuje se za cosi přestupného, bývá nemilosrdně potlačováno a trestáno. Kolik národní krve bylo prolito »křesťanskými a nábožnými« cary za každým pokusem národů polepšit, oblehčit svůj trapný osud! Kolik bezohledné ukrutnosti a bestiálnosti projevili oni v kárání pokořené už země!

Dějiny znají dlouhé řady tmavého a krvavého panování, ale nebylo a ještě není panovníka, který by mohl povědět: »V mém království jsem stavěl království Boží. Můj trůn byl prestolem pravdy Boží.«

Byly a jsou tituly pomazanců Božich, avšak správy podle pravdy Boží nebylo a není. Bylo a je pouze panování, donucování, potlačování. V Evangeliu je pověděno: »Kdožkoli chtěl by mezi vámi býti velikým, budiž služebník váš, a kdož by koli mezi vámi chtěl býti p ř e d n í, budiž váš s l u ž e b n í k,« služebník, sloužící zemi, národu,

sloužící pravdě Boží. Kde že jsou v křesťanských zemích tito přední, kteří byli by takovýmito služebníky? Není jich. Není ani křesťanských panovníků, ani křesťanských vlád, není ani křesťanských společenských podmínek života. Vyšší třídy panují nad nižšími. Ony, tvoříce maličkou hromádku, udržují v porobě všecko ostatní obyvatelstvo, sta a sta millionů pracovního lidu. Vzaly nižším třídám všecko: bohatství, moc, vědu, umění, ještě i náboženství. Z tohoto udělaly si svoji děvečku. Zástupům národa však ponechaly žebráctví a nevědomost. Na místo radostí poskytují jim opilství, na místo náboženství surovou pověru a ještě — práci, práci otrockou, nevděčnou, neznající oddechu.

Čeho zmocnily se násilím, chytrostí, podvodem, to vyšší třídy jmenují posvátným vlastnictvím. Když vládly nad otroky, tehdy i otroky jmenovaly posvátným vlastnictvím. Když velkostatkáři měli poddané, tehdy poddaní byli posvátným vlastnictvím. Teď se mnozí zmocnili půdy, tedy půdu zovou posvátným vlastnictvím. Kdyby majetné třídy mohly dostat do své moci nebe, vzduch, moře a hvězdy, ony by i toto vyhlásily za svůj posvátný majetek, rozvrhly by na to vysokou daň a udělaly by si z toho pramen svých nezasloužených důchodků. Když ale lid, nouzí přivedený k vysílení, zhanobený a uražený ve svých nejlepších citech člověckosti, pozdvihne svého hlasu, hlásí se o práva svoje, když žádá za svoji práci i pro sebe kousek sytosti a spokojenosti, to vládnoucí nade vším bohaté třídy posílají proti němu s bodáky a děly jeho vlastní bratry, oděné do vojenských plášťů a kasárnickým výcvikem změněné ve stroj vražednický.

Je to křesťanství?

Opravdový služebník pravé Kristovy církve, Jan Zlatoústý, uvažuje nerovnoměrné rozdělení majetku ve společnosti, učil takto: »Každý boháč je bezzákoník aneb potomek bezzákoníkův.« Majetní lidé se vzbouřili proti takovéto výpovědi Janově. On jim odpověděl: »Moje řeč vás pohoršuje? Vy mi voláte: Skoro-li přestaneš mluvit proti bohatým? Já vám povídám: Přestaňte potlačovat chudobné. Vy voláte: Zase hřímáš na boháče? Já vám odpovídám: Zase vaše ukrutnost k nemajícím! Vy nenasytně zneužíváte chudých, já nenasytně budu bičovat vás mnohomající.«

Avšak tyto řeči Janovy, jakož i slova nemnohých jiných velikých otců církve byly jen řídkými světlými paprsky evangelické pravdy, která prorážela hustou mlhou majetnické nasycenosti. Obvyklý a jako by mravně uzákoněný poměr mezi majetnými a pra-

cujícími zůstal právě tak v platnosti, jako u pohanů. Jako nápravu zavedlo křesťanské duchovenstvo jen almužnu, dobročinnost. Z toho, co odebírají, jen nepatrnou částku vracejí ukřivděným a vydávají za ctnost. Avšak o samé do nebe volající chudobě a nuznosti millionů pracujícího lidu při současné bezměrné přesycenosti boháčů křesťanští kazatelové říkají: Bůh to tak ráčí. Kde je světlo, tam je i stín.

Podobné řeči jsou klevetou na Boha, posmíváním nad nouzí utlačovaných, jsou surovým opovržením útrap millionů pracovního lidu, a nejméně řečeno, tupým nechápáním toho, že pro křesťana Evangelium má být podstatou celého života, tak života soukromého, jakož i veřejného, společenského a státního. I společnost, i stát, jakož i osobnost mají svoji pravdu, právě tak jako i svoji nepravdu. Evangelium právě odhaluje nám všecky podoby, všecku širokost pravdy. Vyzdvihovat jen pravdu osobnosti, zapomínajíc na pravdu společenskou a státní, není možné. To znamená zúžovat smysl Evangelia, zdrobňovat úkol křesťanství, vytísnit církev z ulice a rynku, z tribuny národních shromáždění, z kathedry zákonodárstva pod zamčené střechy a do těsných stěn soukromých domů. Křesťanská mravouka byla by obmezenou, nerozvinutou, jestli by měla na zřeteli život a jednání jen osoby soukromé, nerozprostírajíc se a neoslňujíc současně i společenskou správu, pořádky, život a jednání i společnosti a státu.

»To je politika,« říká duchovenstvo. »Naše věc je náboženstvím.«

Kořenný omyl! Náboženství je záležitostí ne jen duchovenstva. Náboženství je záležitostí všech věřících. Právě tak, jak je společnou záležitostí politika. Ba je to záležitost především a nadevším týkající se církve. Vždyť co do podstaty je celá záležitost církve — v politice. Jen že ne v politice v obvyklé zpotvořené její podobě, když se politikou rozumí podvod, chytráctví, intriky, oblouzení protivníka. To není politika, to je politikaření.

Pravá politika je uměním nejlepšího upravení života ve společnosti a ve státě. Evangelium se svým učením o království Božím je právě naukou o nejlepší úpravě života, života, rozumí se, netoliko soukromého, nýbrž života celé společnosti, celého národa, státu. Tu duchovenstvo nesmí říkat, že politika týká se státníků, že dělnická otázka, pozemková otázka, otázka o pronásledování národností ve státě netýká se duchovenstva.

Všecky tyto otázky týkají se jmenovitě duchovenstva, duchovenstva v prvé řadě. Vždyť porušena je základní pravda společenská.

Uraženy, zkráceny jsou celé třídy obyvatelstva. Ubíjeny jsou milliony pracovního lidu. Šlapou se nohama potlačovatelů práva bydlících s nimi národností, surově snižuje se jejich člověcká důstojnost. Opravdu se duchovenstva vše toto netýká? Koho že se to v takovém případě týkat má? Právníci osvětlují otázky z právnického stanoviska, političtí hospodáři s hospodářského, ministři se stanoviska vládních interesů. Statkáři, sedláci, továrníci a dělníci osvětlují sporné otázky se stanoviska třídního. Kdo že se v oceňování těchto a všech podobných společenských a státních otázek povyšuje nad všecka uvedená stanoviska, na úroveň jediné, věčné evangelické pravdy? Snad všichni, jimž se zalíbí, jen duchovenstvo ne? Politika prý se jich netýká, to není jejich věcí.

Biograf Jana Zlatoústého, vypráveje o době velikého kazatele, poznamenává: »Křesťanství pokořilo svět, ale divit se musí ne velikosti svého vítězství, nýbrž nepatrnosti dosažených výsledků. Všecko bylo pokořeno a nic se nezměnilo.« Křesťanství se stalo státním náboženstvím, avšak stát nepřestal být proto pohanským. Čím to vysvětlit? Tím, že ani na společenské, ani na státní pořádky a zřízení nebyl namířen vliv křesťanství. Evangelium ze široké cesty ustanovit království Boží ve společnostech a státech bylo svedeno na úzký chodníček soukromých ctností, osobního spasení.

Jak se to mohlo stát? Obviňují křesťanství samé. Hledají chyby v učení Kristově. To je omyl. Vina je ve vyšším duchovenstvě, které spravovalo a spravuje církev.

Vyšší křesťanské duchovenstvo s triumfem křesťanství neodolalo pokušením státu. Ne duchovenstvo mělo vliv na stát, nýbrž ono převzalo od státu i zevnější nádheru, i zevnější organisaci, i zevnější způsoby účinkování na lidi, zevnější tlak a zevnější trestání. Na Západě, v římské polovici světa, byla církev přímo převrácena ve stát. Římští patriarchové, papežové, jsouce náčelníky církve, byli současně i náčelníky státu. Z pastýřů přeměnili se v panovníky, v nejvyšší církevní hodnostáře. Nade všecko jiné kladli v církvi svoji osobní autoritu. Vynasnažovali se zvětšit ne mravní vliv na společnost, nýbrž zachovat a upevnit svoji státní moc. Státní princip pohltil církev. Na místo království Božího vyrostlo království kněžské.

(Pokračování.)

E. H. Haeckel.

Studie dra Em. Rádla.

(Pokračování.)

1. *Fylogenie.*

Darwin naznačil, že v důsledcích jeho theorie soustava zvířat stane se rodokmenem; Haeckel provádí tyto myšlenku do důsledků. Od dob Cuvierových, t. j. od počátku 19. století byl živý zájem o přirozenou soustavu živých bytostí. Srovnávajíce různé formy životní, na př. člověka, koně, ptáka, rybu, biologové shledávali na nich společné a různé vlastnosti a sestavovali je dle toho ve skupiny a říkali soustavě, založené na podobnosti forem živočišných, soustava přirozená. Proč si všímali právě stavby těla? Mohli rozdělit živé bytosti také dle jejich úkonů anebo dle duševních vlastností a soustava taková by byla bývala stejně přirozená — ti, kteří se domnívají, že duše jest podstatou života, budou dokonce soustavu, založenou na tvaru těla, míti za docela nepřirozenou, ale pozornost byla Cuvierem obrácena na složitou stavbu zvířat a tak mlčky se ujalo přesvědčení, že p o d s t a t o u z v í ř e t e j e s t j e h o s t r u k t u r a; nevím, že by byl kdo tuto zásadu takto určitě vyslovil, ale praxe se jí řídila. Bývá tomu tak, že skoro všichni odborníci mlčky souhlasí o nějaké nevyslovené větě, třebas když se vysloví, ani se k ní nehlásí. Na základě struktury Cuvier rozeznává 4 »typy«[1] živočišné: obratlovce, měkkýše, členovce a paprskovce, asi tak, jako stavitelství rozeznává různé slohy, anebo jako počtář zavádí »společnou míru«, srovnávaje několik čísel, a jako ustanovujeme společné míry (jednotky, typy) pro měření (t. j. srovnávání) času, prostoru, váhy atd.; tak i typus Cuvierův byl společnou měrou, jednotkou pro skupinu zvířat, která se jí dala podřídit. V každém typu rozeznával Cuvier různé stupně zpracování; tak kapr i slavík i zajíc jsou stej-

[1] Cuvier neříkal »type«, nýbrž »embranchement«, ale slovo typus se ujalo.

ného typu — obratlovčího, ale v těle kapřím jest typ tento nejjednodušší, v těle zajecím, z uvedených tří, nejsložitější. Dva typy, měkkýš od obratlovce na př., liší se tím, že celý stavební plán u obou jest docela jiný. O typy živočišné byl už za Cuviera spor; někteří tvrdili, že jest jen jediný typ zvířat a představovali si prakticky věc tak, že každé zvíře má všechny ústroje jako člověk, a člověk všechny ústroje jako kterékoli jiné zvíře, ale u jednoho živočicha že jsou jedny, u druhého druhé rozvinuty a jiné zakrnělé, anebo neviditelny. Jiní zase vypočítávali více typů než Cuvier, ale skoro všichni věřili, že jest něco, čemu říkáme typus, plán, tělesná organisace zvířete.

Byly ovšem pokusy pochopiti zvíře jinak; zrovna na přechodu z 18. století do devatenáctého, Lamarck, francouzský přírodozpytec, rozváděl theorie o podstatě života, dle nichž hlavní věc na živé bytosti není její tělesná organisace, nýbrž její živobytí, její snahy, její styky s přírodou, její duševní činnost atd. Ale proud morfologický byl příliš silný, a Lamarckovy theorie nebyly ani jinak toho rázu, aby uspokojily tehdejší velmi exaktní požadavky. Darwin učinil znova tento pokus, ukázati totiž, že podstatou života není forma zvířecího těla, nýbrž způsob života a tentokrát pokus měl lepší úspěch.

Důsledkem tohoto pokusu bylo, nahraditi morfologii naukou o zákonech života zvířecího a rostlinného, tedy na př. nauku o plánech živočišného těla výklady o zákonitostech ve vztazích živé bytosti k okolí, prohloubiti pojmy obratlovce, ssavce, člověka, pojmy určitých životních podmínek, které způsobují tu obratlovce, tam jiný typus. Podobně bychom prohloubili výklad plánu Prahy tím, že bychom odvozovali směr ulic, polohu význačných míst, obrysy města, rozdělení na čtvrti a předměstí z vnějších podmínek, ze směru a polohy Vltavy, z terrénu, a ovšem i z dějin města.

Spis Darwinův jest opravdovým pokusem o to, hledati v životě zvířete a rostliny jeho a její smysl; ale Haeckel nedbal tohoto pokusu, nýbrž zůstal úplně při pojmech staré morfologie, a opatřil ji pouze darwinistickým »vývojovým« názvoslovím. »Fylogenie« a darwinistická morfologie, vědy, založené Haecklem a jeho přítelem C. Gegenbaurem, jsou obsahově totéž, co idealistická morfologie, až na některé myšlenky, které se příčí darwinismu. Ovšem nesmíme dbáti slov Haecklových — což o slova!

Napřed tedy ta slova. »Všechny morfologické vlastnosti organismů, jejich anatomické i embryologické znaky .... jsou nutné následky příčin, mechanicky působících.«[1] Což znamená: studuj me-

1 Gen. Morph. S. 364.

chanické příčiny forem, maluj je před našima očima, a obraz bude tělo organismu. Nuže, předně, už v problému samém jest viděti vliv idealistické morfologie: Haeckel píše sice také o tom, že bude třeba vyložiti vývojově fysiologii a duševní zjevy, ale prakticky vykládá jen morfologii (a embryologii) — protože byla právě morfologie v rozkvětu, nikoli jiné vědy. A v této nové darwinistické morfologii dvě zvířata, dvě rostliny jsou příbuzny, nikoli proto, že podmínky okolí jsou podobny, nýbrž jedině proto, že jejich struktury, ať už v dospělém věku, ať v embryonálním vývoji se sobě podobají. A podobnost tuto nepoznáš novou methodou, nýbrž srovnáváním, zrovna tak, jako za Cuviera. Idealistická morfologie zavedla pojmy homologie, analogie, dělení práce, příbuznost forem, differenciace, přirozená soustava atd. — všechny tyto pojmy Haeckel přejímá a to v tomtéž smyslu, jaký měly dřív.

Haeckel ovšem se vyjadřuje jinak: kdežto dříve znamenala příbuznost tolik, co podobnost, u něho znamená po příkladu Darwinově krevní příbuznost, druhdy byly »homologické« ty ústroje, které se podobají vnitřní stavbou, u různých zvířat (ruka lidská, křídlo ptačí, noha koňská), kdežto »analogické«, které se podobají svým úkonem (křídlo ptačí a motýlí), a Haeckelovi jsou homologické ty, které jsou zděděny po společném předkovi, analogické, které jsou nabyty přizpůsobením, — ale jak poznáme »krevní« příbuznost, ústroje zděděné, nabyté? Ne jinak, než jak druhdy poznávali podobnost, homologii, analogii, jen a jedině srovnáváním forem.

Morfologii,[1] opatřenou vývojovým názvoslovím, Haeckel jmenuje fylogenií, naukou o vývoji kmenů živočišných a rostlinných. Sám naivně doznává, že jeho »fylogenie« není než stará systematika: jest prý jen jeden přirozený systém, praví, a to jest rodokmen živých bytostí, kterým se nám odkrývá krevní příbuzenství živých bytostí, a dodává: systematika ale není zvláštní věda, nýbrž jen »koncentrovaný extrakt« z morfologie.[2] Fylogenie Haeckelova řídí se tedy prakticky těmito zásadami: podstatou života jest forma tělesná; srovnávaje formy dospělé i embryonální, shledáš, že se sobě v tom onom podobají; spoj podobné vlastnosti v abstraktní celek, jakés schema živočišné; hledej zvíře, které má vlastnosti tohoto schematu v nejjednodušší podobě: toto zvíře jest praotcem zvířat, která jsi srovnával, anebo mu stojí velmi blízko. Na př.: Srovnávaje všechny živočichy, shledáš jedinou podobnost (prý) mezi nimi, t. j.,

[1] a embryologii, o které dále pojednám.

[2] Gen. Morph. I. S. 37.

že se skládají z jedné neb mnoha buněk; amoeba a nálevníci jsou bytosti, žijící jako jednoduché buňky; ale amoeba, nemajíc všelikých zvláštních ústrojů, jaké mají nálevníci, jest schematu jednoduché buňky nejblíž; tedy vypadal praotec zvířat jako amoeba.

Takovým způsobem vznikaly pověstné rodokmeny Haeckelovy, totiž schemata, podobná stromům, jichž dolejšek kmene znamená nejstarší (prý) zvířata, a větve jejich mladší a mladší potomky, až konce větví nejmladší zvířata.

Svými rodokmeny Haeckel vyvracel Cuvierovu nauku o typech a opravdu, darwinismus přinášel jinou nauku, než že zvířata jsou stavěna dle čtyř plánů, nevěřil vůbec v plán živočišného těla, užil, že zvíře jest výsledkem historického nakupení jednotlivostí. Ale také odmítnutí typů zůstalo jen theoretickým požadavkem; v praxi darwinisté typy řešili jako Cuvier, třebas udávali jich jiný počet. Haeckel učil původně, patrně pod vlivem Darwinovým, že z jedné monéry vznikli obratlovci, z jiné měkkýši, atd., že tedy různé kmeny živočišné vznikly z různých prabuněk, — co jest tento t. zv. polyfyletický vývoj zvířat jiného, než že se v jiné formě uznává, že jsou typy živočišné, rozdílné až do buněk? Teprve později ustoupil Haeckel k vůli důslednosti od této nauky, a tvrdí teď — jak jest viděti z uvedeného rodokmenu —, že vývoj zvířat udál se monofyleticky, t. j., že všechna zvířata povstala z jedné prabuňky.

Fylogenie jest nejslabší naukou Haeckelovou — už Lange věděl, že jest to velkolepé petitio principii —, a dnes se jí posmívá kde kdo, ale Haeckelovi se tím křivdí — Haeckel jest vůbec přečasto beránkem, jenž snímá hříchy za jiné, i za ty, kteří se mu posmívají. Haeckel prováděl svojí fylogenii, co Darwin naznačil, a co dělali skoro všichni s ním, jen že bez opatrných klausulí, nýbrž se slepou smělostí. Vždyť svoji »Všeobecnou morfologii« skládal s přítelem C. Gegenbaurem, který jest vedle něho zakladatelem darwinistické morfologie, téže morfologie, ve kterou věřil Haeckel sám. A který anatom z posledního 30letí devatenáctého století nemá hříšek nějakého rodokmenu na svědomí, ať se směje, ať odsuzuje! Na prstech jedné ruky je spočítáš! Ovšem, ti druzí poznamenají opatrně, že jejich rodokmeny mají cenu jak »jako by to bylo pravda«. Děkuji předně za takovou vědu. Buďto svým rodokmenům věříš, a pak jdi s Haecklem; anebo jim nevěříš, a pak, nač je sestavuješ? (Dokončení.)

Názory prof. dra Fr. Drtiny o reformě středních škol.

V. J. Dušek. (Pokračov.)

O školy reálné obzvláště usiloval za vlády cís. Františka I. hrabě Rottenhann a František Gerstner, profesor mathematiky na pražské universitě, zakladatel pražské techniky. Arcibiskup pražský V. Leopold Chlumčanský založil reálky (wěcnici) v Rakovníku a Liberci. Rottenhann prohlásil reálky za »lycea pro vyšší občanský stav, jenouž pro jeho vzdělání netřeba studií na fakultě ani učených řečí.«

Tehdy (1836) vznikla též reálka pražská v Mikulandské ulici. Rokem 1848 nastal s novým ruchem i nový duch. Úkol reálek František Exner ve svém Nástinu z r. 1849 pojímal již zcela analogicky úkolu gymnasií. Škola reálná neměla býti, jak někteří do té doby chtěli, školou odbornou, nýbrž ústavem obecně vzdělavacím: čeho se na gymnasiích dosahovalo studiem jazyků klasických, k tomu na reálce mělo sloužiti studium jazyků a literatur moderních. Reálky samy nabyly definitivní podoby statutem z r. 1851 (13. srpna) — ale zde jim byl přece proti lepšímu názoru Exnerovu vtištěn ráz odborně vzdělavací. Teprve později rozvojem školství odborného, průmyslového a obchodního, zvláště říšským zákonem ze dne 21. prosince 1867, kdy reálky zároveň přikázány v obor zákonodárství zemského, navrátily se původnímu svému určení a v tomto směru dále se vyvíjely. Zákonem tím byl školství reálnému vytčen dvojí cíl: 1. aby podávaly všeobecné vzdělání se zvláštním zřetelem k vědám mathematicko-přírodním a jazykům živým, 2. aby poskytovaly přípravu pro vyšší školy odborné, t. j. vysoké školy technické, lesnické, hornické a vysoké školy zemědělské. Byl stanoven spolu sedmiletý kursus, rozdělený na nižší oddělení čtyřleté a vyšší tříleté. Vývoj školství reálného až po nynější stadium byl dokončen účelnou osnovou pro reálky, vydanou 15. dubna 1879, kdy jim byl zřejmě ráz obecně vzdělavací předepsán a po bok gymnasií byly postaveny.

Obdobně jako u nás vytvářelo se školství reálné i v Německu a Francii. V Německu stálo Prusko v čele celého pokrokového ruchu na poli školském v 19. století. V Německu vůbec po revoluci r. 1848

následovala velká průmyslová a sociální revoluce v druhé polovině 19. století, jež po obnovení jednotné německé říše vedla k nynějšímu rozkvětu průmyslovému Německa celého, i k vůdčímu jeho postavení na poli světového obchodu. Národ německý dříve, zvláště za středověku, převahou zemědělský, revolucí touto stal se velkou průmyslovou mocí. S tím v rozporu byl stav školství. Zřetel reformátorů v prvé polovině 19. století byl jednostranně obrácen toliko ke školství obecnému pro veškerý lid a ke školám vyšším (latinským), určeným těm, kdo vůdčí postavení v současné společnosti měli zaujímati, i byl stav ten charakterisován monopolem klasických studií. Za poměrů těch vyvíjely se dále školy reálné z nepatrných počátků výše dolíčených, namnoze iniciativou soukromou, a teprve ministerským nařízením ze dne 6. října 1859 dostává se jim úředního uznání. Jím byly reálky pruské rozděleny na dvě třídy:

a) Realschule I. Ordnung s kursem devítiletým, kde učí se latině, moderním jazykům (místo řečtiny) a přírodním vědám.

b) Realschule II. Ordnung, kde kromě všeobecného vzdělání podává se průprava pro techniku. Tyto reálky byly zakládány většinou obcemi. Původně i ke vstupu na techniku žádala se znalost latiny, a tato bývala zde předmětem nepovinným.

R. 1875 byl povolán Bonitz, jenž již r. 1866 Rakousko opustil, do ministerstva vyučování, aby tu reformoval střední školy, a on z obou předešlých vytvořil nový typ: Realgymnasium (I) a Oberrealschule (II). Absolventům prvé školy bylo dovoleno vstupovati na filosofickou fakultu a tu dále studovati mathematiku, vědy přírodní a moderní jazyky; druzí měli přístup pouze na polytechniku. Odtud stále více v Německu vzniká spor mezi školstvím gymnasijním čili humanitně klasickým, které nechce nic povoliti ze svých výsad, a mezi moderním školstvím reálným, které žádá jistých práv a výhod pro své absolventy a znenáhla počíná usilovati o zrovnocenění a zrovnoprávnění se studiem gymnasijním. I vznikají spolky pro reformu školskou, podávají se petice k sněmu, tisknou se brožury, svolávají se ankety a zakládají se zvláštní odborné časopisy. Nastává veliký ruch, tvoří se tábory a strany. Jedni hájí monopolu klasických studií, jiní bojují za reálky, a třetí konečně hledají spásy v jednotné střední škole, která zvláště od r. 1870 vždy více má zastanců; jiní hájí reálné gymnasium jako typ jedině schopný vyrovnati protivy, kdežto opět jiní ukazují jeho slabiny. Tak to trvá až do prosince r. 1890, kdy svolanou konferencí berlínskou zahajuje se nové období, které červno-

vou konferencí r. 1900 se vyvrcholuje. Celý tento vývoj a nynější stav později podrobně vyložím.

Francie měla chatrné školy, protože byly vesměs v rukách Jesuitů, a když tento řád byl zrušen, převzala je, jak byly. Za Napoleona I. učiněn pokus zreformovati školu, avšak zřetel byl pouze vojenský a úřednický, takže nápravy dosaženo nebylo. Školy střední byly lycea (lycées), ústavy státem vydržované, a koleje (collèges), jež zakládaly a vydržovaly obce. Plán učebný je na obou stejný. R. 1852 nastává bifurkace na vyšším oddělení, t. j. zavedeny 2 kursy paralelní, jeden literární se studiemi klasickými, druhý mathematicko-přírodovědný. Teprve za Napoleona III. Viktor Duruy jako ministr vyučování založil speciální školy (L'Enseignement secondaire spécial), kde vzdělávalo se pro praktická povolání: průmysl, obchod, zemědělství; a tu zase přihlížeti se mělo k potřebám krajovým. Avšak školy ty jen živořily, protože nebylo ani schopného a připraveného učitelstva ani žactva. Teprve v 90. letech tyto šestitřídní školy, podobné německým reálkám, byly rozšířeny na sedmitřídní, a vyučování rozmnoženo o všeobecné vzdělání (moderní jazyky a literaturu, filosofii, dějepisné studium zdokonaleno, klasická literatura podávána v překladech). R. 1890 teprve studium toto nabylo povahy humanit moderních a vytvořen zajímavý dualismus školství francouzského, analogický našim gymnasiím a reálkám a změněn i název obého školství. Rozeznávalo se nyní L'Enseignement secondaire classique a l'Enseignement secondaire moderne.

Tak nalézáme na konci 19. stol. v předních kulturních státech vytvořen dualismus školství gymnasijního a reálného dle ideí vyložených, a otázka, jež tu přirozeně vzniká, zní: Mají oba typy škol střední splynouti v jednotný typ nový (jednotnou střední školu), či doporučí se spíše, aby se samostatně vedle sebe vyvíjely dále? Ti, kdo zastávají tesi druhou, musí, aby vývoj ten byl možný, pracovati k odstranění monopolu klasických studií čili ke zrovnocenění a zrovnoprávnění obou těchto druhů školských.

III. a IV. přednáška.

Reformní snahy doby přítomné v oboru středoškolském.

U nás v letech šedesátých učiněn pokus o jednotnou střední školu založením reálného gymnasia v Táboře Křížkem. V letech

sedmdesátých daleko více nabývá tento typ půdy zvláště v Německu, kde r. 1873 koná se v Berlíně říjnová konference školská, aby podala reformní návrhy. Ale konference vyslovila se proti sloučení gymnasia a reálky v jednotnou školu, a Ostendorf navrhoval, aby zavedena byla jednotnost pouze v nižším oddělení. Leč pokusy v tom směru se nezdařily. Proto ujalo se v Německu reálné gymnasium bez řečtiny s moderními jazyky, z něhož měla v budoucnosti povstati jednotná škola. To souvisí s kulturněhistorickou změnou: novohumanismus pozbývá přívrženců, a názor na studium řečtiny se změnil. Rozvoj vědy historické a archeologické výzkumy změnily staré názory o klasicismu, a nové zřetele domáhají se platnosti i na střední škole. Stanovisko se mění. Willamowitz-Moellendorf uznává pouze relativní význam kultury řecké a chce pravdu místo historického klamu. Idealisace padá, a historie řecká ztrácí význam vzornosti, uznává se, že ona je sice základem naší vzdělanosti, ale v světových dějinách je pouze důležitou epochou, a jen epochou. Také středověk, renesance, reformace a osvícenství jsou důležité epochy. Záleží na tom buditi smysl pro všelidskou kulturu, nikoli pouze pro jednu. Pravé humanitní vzdělání chce všecky ty prvky soustřediti ve střední škole. Macaulay praví, že řecký a římský genius v dějinách proniká k nám, význam jich kulturní v platnosti ostává, ale dnes jsou jen částí podkladu našeho vědění.

Běží o porozumění obsahu a významu klasické literatury, nikoli pouze o klasické jazyky. Těm v 19. stol. ubírá se ve škole počet vyučovacích hodin, aby se jich užilo pro jiné předměty, ba vznikají i ústavy bez těchto jazyků. V Německu popírá se správnost novohumanistických názorů (C. Rethwisch). Latina ustoupila v nové době řečtině, ale význam této se přecenil. Latina je i pro moderní dobu důležitější, protože do nedávna byla vlastně živým jazykem. Proto hledá se typ školy, který by této potřebě hověl, ale žáky jinak nepřetěžoval. Také potřebí je u žactva povznésti vlastenecké uvědomění. To je možno pouze ve vyučování mateřštiny a historie. Když povolán z Rakouska Bonitz, který nepřál ani jednotné škole ani reálným gymnasiím, způsobil opravu podobnou naší. Vydán r. 1882 učebný řád pro Prusko, v němž zachován klasický monopol. Z toho vznikají nové spory. Žádá se zejména, aby absolventi reálek měli přístup na filosofickou a medicinskou fakultu. Paulsen bojuje pro reálná gymnasia a jich rovnoprávnost s gymnasii. Zároveň množí se stesky na školu a naříká se na jedné straně na nedostatečnost vzdělání a na druhé na přetěžování žáků.

To bylo příčinou, že císař Vilém II. svolal II. školskou konferenci do Berlína v prosinci r. 1890. Sám císař předsedá. Má se rozhodnouti o oprávněnosti reálného gymnasia a jiných druhů středních škol. Vyčítá se školám, že nedbají moderního elementu, národního uvědomění, a císař jich v té příčině chtěl užiti proti vzmáhajícímu se v Němcích socialismu. Srazila se dvě mínění: klasické a moderní; zvítězili zastanci klasického studia, a monopol jeho zachován. Avšak za to, aby vyhovělo se požadavku modernisace a nacionalisace školy, byl učebný plán přeplněn (1892). Tím podlomen zdar klasických studií, neboť zase vyučovací hodiny jich omezeny v počtu. Latině bylo ubráno 15 hodin. Žáci přetíženi, školy přeplněny a klasické studium jest bezúspěšno. Proto voláno po nápravě, a skutečně přidáno r. 1895 latině hodin na reálných gymnasiích i gymnasiích.

Tato nespokojenost byla příčinou III. školské konference v Berlíně v červnu 1900. Tu shodli se zastanci gymnasia s většinou pro reálná gymnasia, ustoupili od svého monopolu propouštěti výhradně žáky na universitu, za to však žádali, aby jazykům klasickým u těch, kdož se jim oddati míní, věnovala se větší péče. V novém plánu učebném z r. 1901 přidáno latině 6 hodin a otevřena universita všem abiturientům devítitřídních ústavů. Shodu tuto potvrdil císařův »Kielský výnos«, v němž prohlášena byla nová úprava pruských středních škol. Paulsen vybojoval tak reálným gymnasiím a reálkám rovnoprávnost, a Mommsen s Willamowitzem ustoupili v naději na povznesení klasických studií. Dnes mají v Prusku reálky, reálná gymnasia a gymnasia po 9 třídách a jsou úplně rovnoprávny; abiturienti latiny neznalí mohou si zjednati potřebnou její znalost ve zvláštních kursech praktických, jež se zřizují při universitě samé.

Tak vidíme, že myšlenka »jednotné střední školy« padla ve prospěch hlubší přípravy všeobecné moderní i klasické. Waetzold jasně to vyjádřil slovy: »Nicht Egalisierung, sondern Differenzierung ist das höhere Prinzip der Kultur,« a ministr vyučování Studt ve sněmu prohlásil: »Správa vyučovací je daleka toho, usilovati o jednotnou nebo normální školu ... veškeré šablonování by přineslo podstatné nedostatky a přivodilo by hřbitovní klid.«

Současně s ruchem v oboru státního školství vyvíjí se ruch jiný, pokusy o reformní ústavy středoškolské v Německu.

Reformní gymnasia, která se zakládají současně v celém Německu, slovou ona, která počátek vyučování klasickým jazykům odkazují do vyšších tříd a na nižším stupni svého kursu mají několik

tříd, jež jsou věnovány výhradně mateřštině a živým jazykům (zvl. francouzskému). Těmto třídám nižším bez klasických jazyků dán název »*Lateinloser Unterbau*«.

Od. r. 1878 vyvinovaly se ústavy vydržované soukromými korporacemi a zvláště obcemi; tyto jsou státním ústavům úplně paralelní a s nimi rovnoprávné, ačkoli se od sebe velmi odchylují. Na nich pod patronisaci státní správy vyučovací je poskytnuta volnost iniciativě individuální a reformním pokusům didaktickým.

Systémy, podle kterých se tyto ústavy zřizují, jsou rozmanity; jest tu ponechána volnost různým pokusným soustavám a směrům.

Základní principy zdají se býti správny a napodobují se již jinde. Počíná se uznávati, že studium klasických jazyků a literatur se vzdáleným nám kulturním životem starověkým předpokládá větší vyspělost věku, a každý cítí, že i když překonal obtíže gramatické, které se v chlapeckém věku ovšem snáze přemáhají, přece mu myšlenkové pochopení starověké kultury zahrazeno je překážkami, jež ve věku dospělejším mnohem se zmenšují.

Stanovisko, že latina je nezbytna pro studium jazyků moderních, jest nesprávné — můžeť se díti i v obráceném postupu a snad ještě úspěšněji.

Na tom základě vznikla reformní gymnasia. Hlavně vystupují 2 typy: *altonský* a *frankfurtský*, ač celá rozmanitost nynějších četných ústavů se tím nedá vystihnouti.[1]

Altonské reformní gymnasium znamená spojení reálného gymnasia a vyšší nebo nižší reálky; v nižších třech třídách učí se tu francouzštině, nikoli latině. Odloučení nastává v dolní tercii[2] (tedy ve čtvrtém roce), kdy žáci za druhý povinný jazyk volí si latinu nebo angličtinu (s touto však počíná se již v kvartě).

Soustava frankfurtská, zahájená roku 1892, sdružuje podobným způsobem gymnasium, reálné gymnasium a reálku. Nejnižší 3 třídy jsou společny (Gemeinsamer nebo Lateinloser Unterbau): na nich z cizích jazyků učí se toliko francouzštině. Latině se počíná učiti ve třídách gymnasijních a reálně gymnasijních v dolní tercii, a učebný plán ještě po dvě léta zůstává společný. Teprve v dolní

---

[1] Liermann: Die Reformschulen nach Frankfurter und Altonaer System I. Teil: Die Casseler Novemberkonferenz von 1901 (Weidmann 1903 Berlín) podává různé rozvrhy a učebné plány. (Ref. »Česká Mysl« 1904.)

[2] Třídy německých gymnasií v pořadě vzestupném nazývají se takto: Sexta, Quinta, Quarta, Untertercie, Obertercie, Untersekunda, Obersekunda, Unterprima, Oberprima. Sextán je tedy náš primán, Oberprimán je náš oktaván.

sekundě nastává rozdělení na čisté gymnasium s řečtinou a na reálné gymnasium, kde místo řečtiny nastupuje angličtina.

Základní princip všech reformních gymnasií záleží v tom, že žák nejprve pozná co možná dokonale ve třídách nižších jazyk mateřský a francouzštinu. Tato je dobrou průpravou ke studiu latiny svou s ní příbuzností. I jinak žák jest lépe připraven v dolní tercii pro studium latiny: poznalť v kvintě pověsti starověké, v kvartě dějiny starověku, a tak v dolní tercii s účelnou i dokonalou přípravou oddává se studiu latiny. V něm při zvýšeném počtu hodin postupuje se pak rychle: hned v prvém roce pozná žák tvarosloví i základní věci z větosloví, ježto pak soudnost je tu velmi vyvinuta, možno hned v druhém roce kursu latinského přistoupiti ke čtení starověkých spisovatelů: jsou pak na programě Caesar a Ovid.

Reformní ústavy vykazují v Německu značný úspěch. Ten stal se nepochybným na základě příznivého výsledku zkoušek maturitních na těchto ústavech (r. 1901 konali maturitu první abiturienti reformních ústavů dle soustavy frankfurtské). R. 1903 bylo všech ústavů reformních 63 a to dle soustavy altonské 13, dle rozmanitých kombinací soustavy frankfurtské 50. Konference červnová (1900) vyslovila se uznale o dosavadních výsledcích i projevila přání, aby pokusy státem byly podporovány a bylo v nich pokračováno. Kielský výnos císařský (z 26. listop. 1900) věnuje jim tuto zmínku:

»Zařízení škol dle altonských a frankfurtských učebných plánů podle dosavadních zkušeností osvědčilo se celkem pro místa, kde je zavedeno. Společným základem, jenž spolu objímá i školy reálné, poskytuje zároveň sociální prospěch, jenž nesmí býti podceňován. Přeji si proto, aby bylo nejen způsobem účelným v pokusech pokračováno, nýbrž také, kde předpoklady jsou dány, aby zařízení to na širším základě bylo vyzkoušeno.«

U nás heslo jednotné střední školy nabylo většího významu, když je v letech osmdesátých podporoval ministr vyučování baron Gautsch. Ale jak víme, nedošlo se vůbec k praktickému provádění. To, co pověděno bylo o Prusku, platí s některými obměnami i o Francii, Dánsku, Norsku, Švédsku a Anglii.

(Pokračování.)

Jakub Arbes jako belletrista.

Literárně kritické poznámky V. Dreslera.

(Pokračování.)

IV.

Tak přicházíme k prostředí, z něhož Arbes pro své práce bral látku a do něhož své děje položil. A toto prostředí je právě z prvků, jež Arbesa nejpřiléhavěji karakterisují a současně přesně odlišují v řadě literárních současníků domácích. Ve výběru i v nakreslení tohoto prostředí, společenského i rodinného, jeví se u autora romanett dvojí tvůrčí schopnost jeho snad nejmarkantněji i onen dvojí způsob dívání se v svět: schopnost romantika a realisty.

Arbesovo látkové ovzduší bývá v podstatě prosté, obyčejné, všední, přirozeně reelní, denně každým z nás viděné i studované, a potud jest spisovatel realistou. Jakmile však pro reliefnější vyniknutí určité pohnuté scény nebo k vyvolání suggestivnějšího dojmu začne romanopisec přirozenou prostotu tohoto prostředí ověšovat tajemnou příšerností i strašidelností, když je ponoří do tmy i šera nebo zas osvětlí intensivním bleskem a přivede-li do něho hrdinu v mimořádně napjatém duševním stavu — tady už počíná Arbes-romantik. O romantické složce svědčí také okolnost, že autor se zálibou kreslí krajinu noční, ať už politou magickým světlem luny (jezerní skála v »Sivookém démonu«, pod křížem v studené zimní noci v »Ukřižované«, roklina za Košířemi v »Svatém Xaveriovi« atd.) či osvětlenou bílými blesky anebo příšerně tmavou, rád přenáší své nejpůsobivější výjevy v temné, chladné chodby kostelní, do spletitého labyrintu předměstských uliček, v chudičce primitivní podkrovní komůrky samotářů či živořicích rodin, nevyhne se ani hrobkám i otevřeným hrobům, nemocnicím nebo bojištím, smrtelnému loži ani místu zločinu. Velmi zhusta sáhá v svých dějích k ovzduší hospodskému, zapadlému kdesi v odlehlém zákoutí velkoměstském a navštěvovanému existencemi pochybného rázu i nejpestřejších životních osudů. Měl pro tuto svou zálibu také vážný důvod věcný: »Co neosmělil se mnohý pronésti začasté po celý svůj život, pronese

zcela prostě a volně v takové pokoutní místnosti, když tam po půl noci zapadne s veselými kumpány; čeho by se tak zvaný »spořádaný člověk« nikdy neodvážil, odváží se v takovém ovzduší jako něčeho, co nepotřebuje jako věc zcela přirozená nižádného uvažování. Přiznám se, že jsem později, když sám jsem nabyl alespoň poměrného rozhledu do světa, slýchával v zákoutí svém o nejrůznějších věcech úsudky tak bystré a zároveň bezohledné, a to na pohled od lidí nesmělých i bázlivých, že neodvážil bych se je veřejně opakovati. Nechť soudí o pokoutních hospodách pražských kdo způsobem jakýmkoli, tolik je jisto, že volnost, začasté i nevázanost mluveného slova nebývá nikde tak smělá a bezohledná jako právě tam, kde jest také nejméně ostříhána. A kdož by ji také střehl, kdož by ji mohl stříci v té spoustě nesmyslů a blábolení, kterými si tam obyčejně rozjařenost i bujnost ulevuje! Avšak kdo jako já celou řadu let byl nucen klidně naslouchati a mlčky pozorovati — ví, jak často ze spousty nesmyslů šlehne blesk překvapující jasnosti...«[1]

Co se týče stránky topografické, hrají téměř všecky děje Arbesových romanett i románů v prostředí domácím, českém, zpravidla pražském nebo nejblíže okolním. Jen výjimkou obrátil se spisovatel k společenskému ovzduší cizímu (italskému v »Il divino boemo«, řezenskému v části »Akrobatů«...). A sociálně bývá to ovzduší skoro vždy občanské, převážnou většinou stlačené, existenčně uhnětené, těsné, téměř proletářské. Sfér aristokraticky šlechtických dotkl se autor snad jen v »Adamitech« a tu i tam episodicky v »Šíleném Jobovi«, »Ethiopské lilii«, »Vymírajícím hřbitově«. Souvisí to ostatně už s povahou látek samých, u nichž živel čistě sociální, lidový, proletářský má převážné procento. A obojí dohromady: ono sociálně stlačené prostředí i tento společensky proletářský činitel zaviňuje, že v Arbesových knihách najdeme tolik bolesti, neštěstí i tragiky, mnoho životního utrpení i smutku. Jest to smutek živý, reelní, nepadělaný, vznikající ze skutečných poměrů i konfliktů mezi vnitřní touhou jedincovou a neúprosnou vnější situací, mezi společenskými řády, lidskou duší, povinnostmi sociálně národními a pod. Z toho všech se přirozenou cestou rodí častá úzkost, hrůza i děs, jenž dýchá nám vstříc z každého Arbesova romanetta a jenž jest pro ně tak typický, jsa prostě dán prostředím, thematem i myšlenkovou intencí spisovatelovou. Připojíme-li k tomu ještě občasné zasáhnutí n á h o d y, jež u Arbesa, ač v theorii jí jako positivista vlastně neuznává, rozhoduje o vývinu děje dost často, dostaneme celkový obraz

[1] »Zborcené harfy tón« 176.

o vyhlašované autorově fantastické příšernosti i tajemnosti. Trochu je tato tajemnost ne-li způsobena, tož jistě sesilňována už samým dějovým postupem Arbesovým: od počáteční zdlouhavé zevrubnosti popisné přes pozdější napjetí i zauzlení často hodně kombinované ke konečnému přirozenému a nejvýš střízlivému závěru. Tyto dějové závěry bývají pak u jediného českého pěstitele romanetta vždycky spádny, dramaticky účinny, prudké. Do minulosti hrdinovy dává nám spisovatel nazírat zhusta krátce před závěrečným vyvrcholením tímto, obyčejně ve formě psychologicky podložených vzpomínek: myslí rekovou táhne obraz, ten mizí, přichází jiný, obrazy se mění a zdá se nám, že vidíme před sebou živé, kaleidoskopicky, ale zřídka nevývojově seřetězené panorama.

Ke konstatované tajemnosti ne tak dějové jako situační vztahuje se výmluvný citát: »Tajemnost jest zvláštní neocenitelné kouzlo,«[1] a narazíme na ni u Arbesa velmi hustě (»Il divino boemo«: dvojitá osoba Myslivečkova; »Sivooký démon«: cesta hrdinova k strýci, anonymní list, podivný kočí; »Vymírající hřbitov«: zvučící deska; »Ukřižovaná«: vznik častých halucinací hrdinových atd.). Dokladů pro autorovu počáteční zdlouhavou zevrubnost je také dost: líčení apatie duševní u manželů v »Aspoň se pousměj!«, nekonečné bloudění autorovo v chodbách u »Newtonova mozku«, bezúčelné pobíhání mladíkovo v »Zborcené harfy tónu« a zastávka spisovatelova před oknem v noci za Strahovskou branou tamže, popis zpovědníkovy ruky v »Posledních dnech lidstva« atd. Dějově jsou tyto úvodní popisy chudičké, rozvláčné, suché i detailně úmorné, ale za to psychologicky nejednou svrchovaně zajímavy a poučny. »Nebude snad mnohému čtenáři nevhod, když odchylím se od obvyklých způsobů novellistů, kteří nejraději začínají vypravování svá zajímavým nějakým dějem, a předešlu věrný i podrobný, tudíž s u c h o p á r n ý p o p i s místností, v kterých vypravování naše počíná.«[2]

Zbývá v této části ještě promluvit o n á h o d ě a jejím dějovém i motivačním vlivu u Arbesa. Její zasáhnutí vyskýtá se často a mívá účinek nejednou rozhodující. »Nejsmutnější úlohu v životě i v románě hraje bez odporu náhoda. Nevěřím sice bez přesvědčení se v nic, tím méně v spasitelnou missi náhody a přece jí popřeji na okamžik z útrpnosti útulek. Zdá se mi, že je nešťastnou, snad věčně kletbou stiženou soudružkou meteorologie vrtkavé. Jsem přesvědčen, že lidský důvtip jedenkrát přece rozluští problem zapletených, křižu-

[1] »Il divino boemo« 210.

[2] »Adamité« 8.

jících se a přece systematicky pracujících zákonů povětrnosti, ale bude-li s to, aby stanovil zákony psychologie přírody, jest otázka . .«[1] Spisovatel přiznal tu chvilkový vliv náhody v svém literárním díle, ale ve skutečnosti tato chvilkovost a výjimečnost mění se místy téměř v šablonu (pro svou opakovanost): autor býval v Řezně vždy jediný den v roce, řadu let neviděl Eldoru, která rovněž tak dlouho působila v světě jako obratná akrobatka a zrovna při poslední návštěvě spisovatelově v Řezně byla smrtelně poraněna (»Akrobati«), Ludmila pozbude svého krásného hlasového orgánu právě v den, kdy má po dlouhé svědomité přípravě poprvé vystoupit na jevišti a založit svou i pěstounovu novou budoucnost (»Duhokřídlá psyche«), židovská dívka byla v rakvi klášterní zrovna, když hrdina shodou okolností byl jako důstojník komandován do klášterní krajiny (»Ukřižovaná«), mladičká novicka hned první noc, kterou jako milosrdná sestra ztráví u mrtvoly na modlitbách, pozná v zemřelé dívce bývalou nejvěrnější přítelkyni, mimoděk ji samu připravivší o životní štěstí i vehnavší tak za bránu kláštera (»První noc u mrtvoly«), Evička zemřela právě v okamžik, kdy ji hrdina po osmi letech zas poprvé navštívil (»Můj přítel vrah«), náhlá smrt kněžova bezprostředně před nečekaným příjezdem Ismenina muže (»Zázračná madonna«) a pod. Nelze upřít, že podobné případy se v životě skutečně přiházejí a že právě j e autor-positivista dost často k motivaci vybírá, autor, jenž dává přednost vždy železné logice, nazvav ji »skřipcem století filosofického«, jest proň nejvýš karakteristické.

V.

Děje Arbesových romanett i románů můžeme uvést a karakterisovat jen o b s a h o v ě, aby nám vynikl i postup autorova tvoření i myšlenkové jádro jeho prací, z nichž pro zmíněný účel nutno vybrat ovšem jen nejtypičtější a nejvýznačnější.

Spisovatel při náhodné návštěvě zrušeného malostranského hřbitova, kde se už léta nepohřbívá a jenž má být proměněn na sad, jako stařec, dívaje se na desku Cornovovu, mimoděk vzpomíná, kterak, jsa hochem, navštěvoval s přítelem hřbitov častěji skoro denně. Tenkrát táhla sem jeho zájem výhradně ona podivná deska ve zdi, jež, udeřena kamenem v určité místo, se melodicky rozezvučela a s jistého pozorovacího bodu svítila třemi zlatými hvězdami. Při

[1] »Ďábel na skřipci« 4[0].

jedné takové návštěvě hřbitova byli oba hoši svědky toho, jak přijela sem cizí dáma s pánem a později při odjezdu ztratila tu záhadný, švabachem psaný list. Ten byl pak bezprostřední příčinou, že se autor později začal o věc vážněji zajímat a odtud také vyvěrá teprve vlastní děj romanetta ... Na základě tajemných nápovědí dopisu pátral po bližších informacích a těch se mu dostalo od staříčkého správce v Kinského zahradě. A jeho vypravováním zmíněný děj jest právě utvořen a jest sám o sobě velmi prostý: Kontesa Terezie Dietrichsteinová zamilovala se při jisté intimní příležitosti do císaře Josefa II. a dlouho vzpírala se vůli otcově, aby se provdala za panovníkova oblíbence, hraběte Kinského. Teprve po tajné rozmluvě s císařem, jenž na prosbu otcovu postavil jí situaci do pravého světla, svolila, ale sňatek byl brzo na to za souhlasu obou manželů zrušen. Na tento prajednoduchý děj navázáno několik subjektivních reflexí autorových a těmi práce (»Vymírající hřbitov«) zakončena.

Takový je děj posledního z autorových romanett a není o nic složitější nebo zauzlenější než u jeho romanetta chronologicky prvního: »Ďábel na skřipci«. Časová mezera třiceti pěti let leží mezi nimi i jejich vznikem, duševní nálada a celé niterné uzpůsobení spisovatelovo jistě se za tu poměrně dlouhou dobu silně změnilo, ale v úpravě i stavbě romanettového děje zůstal autor týž: děj sám je v podstatě jednoduchý, prostičký, střízlivě všední a teprve jeho motivace, epizodické spestření i rozvedení či spisovatelovy vlastní essayistické úvahy zauzlují ho, dávají mu široké pozadí a způsobují u něho zdánlivou komplikovanost i rozvláčnost. A ani v způsobu vypravování dějového se Arbes zásadně nezměnil: s počátku líčí dost všedně, skoro monotonně, někde i roztáhle, nezaujme ihned, pak vhodí do děje nějakou příběhovou nebo motivační tajemnost, zájem roste i stupňuje se a přichází přirozené, zpravidla náhlé, spádné, rychlé rozuzlení. Konečný dojem potom bývá mohutný, ona počáteční rozvláčnost se z něho pomalu vytratí, zůstane jen konečná živelnost a ta rozhodne o dojmu celkovém ... Co do ideové i myšlenkové síly a také v zabarvení látky samé jsou poslední Arbesova romanetta méně účinna prvních, kde pracoval autor s materiálem u nás naprosto neznámým a měl živější tvůrčí obrazivost, postupem věku i hromaděním knih přirozeně blednoucí. Srovnáním obou romanett hraničních, prvního i posledního, vysvitlo by nám to zcela názorně: první působí ještě novostí látky, originelním pojetím myšlenkovým, celkovým rozvedením a hlavně ideovým průkopnictvím, což vše u po-

sledního není už tak svěží, do té míry bezprostřední, nenuceně vytryskl é. Jakoby spisovatel začínal se v tomto eminentně svém literárním genru pomalu vyčerpávat. A mimo to i ovzduší, nálada, myšlenková potřeba doby jde dnes po jiných cestách, než na které zabočovala v letech šedesátých a nemění-li se po tři desetiletí určitý pracovní obor formou, neujde změně vnitřní, co do kvalitativní intensity.

Ač celé sestrojení prvního Arbesova romanetta »Ďábel na skřipci« vypadá nadmíru neobvyklé a působí skoro příšerně, jest ústřední děj v něm vlastně obyčejným příběhem: komisař, aby připomenul příteli doktorovi neodčiněný hřích z mládí, dal jeho nemanželskému synovi sehrát roli ďábla a způsobil tak rozhodný převrat v jeho posavadním životě. Ďáblu, podrobenému důkladné zpovědi a obklopenému pozadím opravdu strašidelným, vkládá autor do úst několik dobrých názorů o literatuře, o národnosti, filosofii a vůbec o současném lidstvu. A tato zpověď jest myšlenkovým jádrem práce, jež pro ni vlastně byla psána a v níž vše ostatní je jen nutným vnějším rámcem.

V chronologickém pořadí druhým Arbesovým romanettem jest »Sivooký démon«. Kdežto u »Ďábla na skřipci« předeslal vlastnímu ději kus autobiografie, s příběhovou podstatou práce přímo nesouvisící, tentokrát začíná autor dějem samým a vpadá přímo do jeho středu. Pásmo dějové rozvíjí se ze starého malostranského domu, kam za chladného i sychravého večera listopadového tajemně se vploužil mladý muž navštívit osamělou ženu a ztrávív u jejího mrtvého děcka záhadnou prací téměř celou noc, před úsvitem stejně kradmo, jak byl o několik málo hodin dříve přišel, zase zmizel. To jest dějový úvod a hned na to dostaví se první zauzlení: za několik dní přijde do domu soudní komise a zjistí, že dítko, jež tu zemřelo i bylo domněle pohřbeno, ve skutečnosti pochováno nebylo. Autor načrtává pak své styky s přítelem, který byl proti vlastnímu vnitřnímu přesvědčení státním zástupcem a v návalu povahové horkokrevnosti spáchav vlastizradu, prchne před pronásledujícím ho tajným policistou na venek. Brzo po té jest strýcem pozván na návštěvu a, nedbaje anonymního výstražného dopisu, jede na jeho vzdálený vesnický velkostatek. Cesta tato vyplněna je řadou podivných dobrodružství, jimž sám naprosto nerozumí a o nichž se teprve později doví, že byly předem uměle aranžovány a měly jej od zamýšlené návštěvy na čas odvrátit. Hned po svém příjezdu naváže přátelské styky s domnělou

ženou strýcovou Reginou, jež se k němu chová zcela nenuceně i důvěrně a ani dost málo nekrotí před ním svůj přirozeně živý i horký temperament. Host záhy podlehne démonickému kouzlu plně rozvité mladé ženy a v několika důvěrných rozmluvách dá se od ní informovati o jejím minulém životě. Mimo jiné zví, že není strýcovou manželkou ani milenkou a že jen z dávné vděčnosti, jsouc jím, mužem nepoměrně starším i vyžilým, citově zbožňována, žije mu na blízku. Dále se doví, že strýc, zastřeliv kdysi jako aktivní důstojník za bouří v revolučním roce 1848 z pouhého vojenského rozmaru jejího otce a ji samu zraniv, později vzal ji k sobě, vystoupil z armády i jal se ji vychovávat — pro sebe. Když však později projevil vůči ní své původní přání pojati ji za ženu, vzbouřilo se v ní náhle její sotva probuzené ženství a donutilo ji k dobrovolnému útěku do Prahy. Tady, překonavši první obtíže velkoměstského života, cítí se poměrně šťastna po boku mladého milence i jeho dítěte. Tento klid tří oddaných si tvorů, třebas legálně nespojených, navždy roztrhne náhlá smrt děcka, které matka, nechtějíc se od něho odtrhnout, vezme ve vzduchoprázdné rakvičce při svém návratu k bývalému pěstounovi s sebou a uloží je jako drahou relikvii svého předčasně zmařeného štěstí na dně horského jezera. Tam se k němu chodí v chvílích přivalivšího se stesku těšit a hojit pohledem na ně vlastní životní smutek. Časem dostavuje se aspoň jakés takés uklidnění v její rozervanou duši, z něhož ji tragicky vyruší příjezd pražského milence a nahodile současné soudní stíhání politického provinilce v bezprostředním blízku jejího obydlí. V noční tmě omylem od zbožňujícího ji statkáře zastřelena a autor zdrcen vrací se domů, proklínaje okamžik, v němž neposlechl varovného listu i jel k strýci, neznaje situace.

Druhé Arbesovo romanetto nemělo tedy intenci vysloveně vědeckých nebo experimentálních, jak jsme je viděli u prvního a jak se s nimi setkáváme hned zase u třetího, »Svatého Xaveria«. Tady šlo autoru v podstatě o to, ukázat, jakých netušených výsledků může se v životě lidském dodělat přísně logické myšlení a jak ono jest základem všeho pokroku u světové myšlenky. Tento čistě vědecký experiment jest také ústředním bodem celé práce a vlastním centrem spisovatelova tvůrčího zájmu. Pro belletristický účel musil ho autor ovšem uzavřít do přizpůsobené příběhové fabule, která sama o sobě jest co nejprůhlednější. Spisovatel líčí v předu, kterak se originelním způsobem v uzavřeném chrámu za šeré noci seznámil se svým pozdějším intimním přítelem a jak se jejich styky ponenáhlu

rozvíjely i zabarvovaly. Do tohoto detailně tradovaného líčení vkládá belletrista přítelovu autobiografii a seznamuje nás ex post s jeho zajímavou minulostí. Byl z rodiny nadprůměrně nábožné, skoro bigotní, v níž se už několik kolen houževnatě udržovala tradice, jakoby slavný Balkův obraz »Svatý Xaverius« měl jí přinést náhlé štěstí nebo aspoň požehnání, a z tohoto co nejšetrněji živeného rodinného tajemství vyrostla úcta k jmenovanému obrazu (u babičky a matky byla to úcta k svatému samému) i v něm, člověku logicky myslícím a založeném moderně. Tento jeho vrozený sklon k myšlenkové práci vedl jej přirozeně pod povrch, na němž utkvíval kult starších sourozenců či předků, do hloubky, kombinování i hledání. A nebylo to hledání snadné a právě ta myšlenková kombinace, jak je v díle provedena, může nám být přímo typem postupu rigorosně vědeckého (i v práci belletristické). Po usilovném studiu i logickém kombinování podařilo se mu najít pevnou osu, kol níž soustředil všecko další badání i veškeru energii svého vycvičeného mozku a jež jej dovedla také ke konečnému cíli. Sestrojiv si dle určitých tajemných značek na obraze střízlivý místopisný plán, zjistil místo, k němuž se všecky nitky zřejmě sbíhaly a kde tušil nalézt poklad nebo nějakou zajímavou vzácnost. Při praktickém stopování tohoto theoreticky vypracovaného plánu místo pokladu našel zásobu více méně bezcenných polodrahokamů ve skřínce uložených, a za čas rozřešil si tajemství Balkova obrazu tak, že mělo nabádat k logické duševní práci i vnitřně vykrystalisovat tak zvolené lidské individuum. Tato závěrečná formulace nezachránila ho však před poruchou tělesných sil ani před záhadným zatčením, ale potvrdila i zavrcholila autorův zamýšlený experiment.

(Pokračování.)

Jak vznikl Nový Zákon?

Podává Dr. J. Stěhule.

(Pokračování.)

XXIV. *Ev. podle Marka.*

O Markovi svědčí týž Papias, že byl tlumočníkem Petrovým (při missi mezi pohany) a slova a skutky Ježíšovy zaznamenal, ale že sám nebyl jich svědkem a tedy neučinil tak v správném pořádku. Tlumočníka Petr neměl a mezi Helény neapoštoloval — tu tradice neodpovídá skutečnosti. Jisto však dle ní, že Marek n e b y l očitým svědkem. Za takového se také v ev. nevydává, ovšem ale podává prastarou tradici. Také ev. není pouhou kompilací z nějakých přednášek Petrových. Marek ukazuje se jako samostatný vypravěč. Byl asi přítelem Petrovým, ale slyšel také jiné vypravovat o době Ježíšově. Jeho vypravování je velice správné, nejlepší ze všech evangelií. Ježíšův život rozvíjel se celkem tak, jak Mk. líčí: nejprve všichni nad ním v úžasu, pak odpor. Lid mu porozuměl — to způsobilo úhlavní nepřátelství oficielních representantů židovského náboženství — Ježíš musí se skrývati s učenníky, až konečně našla se příležitost jej zničit. — T e n d e n c e. Jül. nevidí než tu: vypravovat evangelium tak, a b y d o j í m a l o s r d c e, dokazovat slávu Ježíšovu z jeho slov a skutků, t. j. tendence každého ev. Není psáno pro zvláštní dogmatiku, školu, stranu. Někteří vidí stopy Pavlovy theologie (Volkmar), bylo by však jedině 10_{45} (na vykoupení za mnohé), co tomu nasvědčuje, ale to je mimochodem řečeno, není to program. — Evangelium Markovo psal rodilý žid, prvotním kruhům apoštolským blízký; byl v cizině a má porozumění pro misii mezi pohany.

V j a k é ř e č i byl psán Mk.? Wellhausen: aramejsky. Jül.: autor měl jen aramejské materialie domácího sboru a zpracoval je ve světové řeči řecké, aby je učinil všeobecně přístupnými. Aramejské předlohy jsme nuceni předpokládat u všech evangelií syn.: některá místa v nich nemají smyslu a dají se vysvětlit jen z chybného opisování neb čtení aramejských předloh. — K d e s e p s á n o? Dle tradice v Římě (legenda o Petrovi). To je zcela nesprávné, jakož

i shledávat římský vliv v 10_{12}. Má být: jestliže by žena *o*pustila muže, ne *pro*pustila (= římské právo). K d y p s á n o? Tradice ústy Papiovými dochovala, že při spisování Marek už nemohl Petra se tázati o radu a opravy. Ve 4. stol. už máme tradici, že Petr ev. to ověřil (přeměna z Papia). Avšak apoštolové nikdy nebyli revisory knih! Tradice tedy nic nám nepraví. Však dobu sepsání lze určit z ev. samého: *a*) 10_{35} už se počítá se smrtí synův Zebedeových — to by před jejich smrtí nebylo bývalo napsáno, ta nastala mezi 60—70. *b*) V 13. kap. se líčí hrůzy židovské války a legenda o roztržení opony chrámové (15.) nemohla kolovat, dokud chrám stál — tedy r. 70. je terminus a quo. Terminus ad quem lze určit až srovnáním Mk. s Lk.

Řeč je lidová: živá, názorná. Podává příběhy v anekdotách — sloh těžkopádný, v tom síla, původnost. Někde drsný výraz činí dojem, že se úmyslně sesiluje, co je v Mt. a Luk. (z toho soudil Baur, že Mk. je pozdější; ale tomu tak není, naopak).

Kritika namnoze popírá c e l i s t v o s t Mk. Text byl vskutku v prvých staletích často emendován dle Mt. a Lk., aby se od nich neodlišoval. (Tak Mk. 14_{70} je z Mt. 26_{73}, Mk. 6_{11} z Mt. 10_{15} a j. Jinde zase interpolace a výpustě.) Přes to ale nelze souhlasit s hypothesou as 100 let starou o Protomarkovi a Deuteromarkovi (dle některých i Tritomarkovi). Protomarkos je dle některých větší, dle jiných menší než Mk. Hypothesy ty vznikly jen ze snahy synoptický problém rozřešit co nejjednodušeji. Ze studia Mk. samotného by nebyly vznikly. — Jülicherův názor: Mk. nechtěl psát ev. co nejúplnější, proto všelicos vynechává (kázání na hoře), spokojuje se s příklady. Nejde mu o to, podat obsah nauky, ale dát pomůcku pro missijní práci a neznámým lidem podat to, co je na Ježíšovi královského, božského. Poučení o modlitbě, odpuštění hříchů, důvěře v Boha ponechal uvěřivším. My dnes jednali bychom naopak, přesvědčeni, že otčenáš a různá ta podobenství spíš mohou získat, než divy a zázraky, ale Marek psal pro vrstevníky na základě své dlouhé praxe missijní. Mt. a Lk. chtějí psát co nejúplněji — to svědčí o pozdním stupni — jednostrannost Markova je důkaz starobylosti. Vzdor všem kritickým opravám textu zůstává obraz Mk. stejný — ne Protomarkos. Ovšem jsou pozdější částky a místa: 12_1 n., 13_{28}—$_{37}$, 6_2—$_{13}$, 4_{11}, 4_{26}—$_{32}$ a 16_9—$_{20}$ musí se beze všeho zavrhnout; je to výtah z Mt. + Lk. + Jn. Pravé zakončení bylo tu odstraněno, poněvadž dle něho Kristus z mrtvých vstavší zjevil se v Galiei Petrovi, dle ostatních v Jerusalémě ženám a učenníkům. O tom jsou různé hypothesy, jež ale světla nepodávají, jen že Mka na konci máme zmrzačeného.

XXV. *Ev. podle Lukáše.*

Tradice považuje za spisovatele Lukáše, který z Pavlových listů je znám jako jeho přítel. Z prologu Lk. jde, že nebyl původně očitým svědkem a že chce poskytnouti něco lepšího než předchůdci a tím přesvědčivost Ev. zvýšiti. To je snad jeho jediná tendence — ostatní, jež kritika mu podkládá, odporují si navzájem a nedají se dokázat. Stopy Pavlových myšlenek jsou — ale celkem má jen to od něho, co celá církev: universálnost spásy (proto Samaritáni v Lk.!) a nekonečnost boží milosti (ztracený syn 15_{11} a pnící lotr 23_{39}, ale tu i Pavel byl jen interpretem J. samého). Dále »milost« u Lk. 8krát, u Mt. a Mk. nikdy, 8_{12} spasení skrze víru.

Ale ze specifických myšlenek Pavlových o preexistenci Kristově, o vykupujícím významu jeho smrti, nemá Lk. ničeho. — Obraz Ježíšův u Lk. stupňuje rysy podané Markem a Matoušem: nekonečná láska k hříšníkům, soucit s opovrženými a všelikou bídou. Wellhausen vidí v tom ten motiv, že chtěl tím Ježíšovi získat sympatie u nejnižších vrstev hellenských. Lk. vypráví ev. s hlediska pozdější církve z pohanů vzniklé, bez příměsku theologie. Za to má zvláštní asketickou ethiku a náladu životní: velebí chudobu — té beze všeho dáno nebe; bohatství téměř jistě propadá věčnému trápení (Bohatec a Lazar). Akcentuje obětavost v podobě almužny. Hříšníku jde vstříc v zámezí — proti tomu přísnost k samému sobě a učenníkům. Pramen toho hledá se v Ebionitismu[1] a v židovských vlivech — ale neprávem. Tato asketická nálada je v celé církvi v období po apoštolech a přemožena byla až později kompromisem jakýmsi. Lk. má ráz starého katolicismu. V Mt. je předobrazena církev biskupů, v Lk. církev mnichů s chudobou, posty a modlitbou jako základními povinnostmi. Ta nálada je u Lk., ale nevědomá, ne aby ev. měnil s ebionistickou tendencí. — Snaha po učené dokonalosti projevuje se: obšírný rodokmen, obšírné líčení dětství atd. a z mrtvých vstání.

Kdy sepsáno? α) $21_2 + _{24}$ Jerusalém už je sbořen. β) Nejdůležitější je předmluva: ukazuje na hojnou literaturu o ev. To bylo kol *100*. γ) $24_{25}—_{27}$ Ježíš zná se k zákonu, prorokům a všem spisům St. Z., to jako by mluvil proti gnosi neuznávající st.-z. zjevení. δ) Jak. vypravuje divotvorné události, to je vkus doby, apokryf. evgií a symbolisace. Tedy 80—110. Spisovatel je rodilý Hellén. Nezná Palestiny, pro debaty se zákonníky o židovském mravu nemá porozumění. Silné hebreismy vysvětlují se napodobením aramejských před-

[1] O něm viz Harnack: Dějiny dogmat § 12. odst. 2.

loh. Dovede vzbudit náladu, je umělec, jeho perikopy 7_{36}—$_{50}$, 10_{30}—$_{42}$, 15_{11}—$_{32}$ jsou perly vyprávěcího umění.

b) Problem synoptický.

Je dán zvláštním smíšením shody a odchylek synoptických evangelií. Život Ježíšův podán u všech stejně: křest v Jordáně, pobyt na poušti, začátek činnosti v Galilei na jaře (Mk. 2_{32} osení) a konec na jaře Mk. 11_{13}. Messiášská činnost Ježíšova trvala tedy jeden rok. Též utrpení, smrt a z mrtvých vstání vylíčeno podstatně stejně. Shoda je i v líčení jednotlivých příběhů (obsahu jich i pořadí). Máme 50—70 odstavců všem Syn. společných, t. j. ½ všech ostavců, na něž evgia jako na obsahové jednotky lze rozložit. Touž příbuznost lze shledat vždy u dvou Syn. v odstavcích, jež u třetího scházejí. Mají:

Mk. + Lk. bez Mk. společných 30—50 jednotek
Mk. + Mt. bez Lk. společných 10—15 jednotek
Mk. + Lk. bez Mt. společných as 5 jednotek

nečítaje tři poslední kapitoly. — Tento souhlas neznamená však, že by všichni byli authentickými zpravodaji, naopak více očitých svědků nevypovídalo by tak souhlasně o téže události. Dále syn. evgia jsou jen malý výběr z velkého počtu řečí a skutků Ježíšových, — není pouhá náhoda, že výběr ten u všech je stejný. Nejnápadnější je souhlas v řečech: ježto jsou přeloženy z aramejštiny, byli by musili 2—3 překladatelé, neodvisle od sebe překládající, v celých řádkách připadnout na stejné výrazy. Inspirací se souhlas ten vysvětlit nedá: je tu zase velmi mnoho odchylek. Mk. 16_{1}—$_{8}$ i Lk. 23_{35} (24_{10} je pozdní vložka) a j. více. — Stará církev neshody vykládala přirozenými rozdíly ve vzpomínkách a Augustin připouštěl, že pozdější spisovatel užíval předešlého. Stará protestantská theologie, aby vysvětlila rozdíly, popírala zase paralelnost zpráv: tedy nasycení 5000 stalo se třikrát, 4000 dvakrát. Ale z mrtvých vstavší Ježíš nemohl se objevit najednou v Galilei a Judei, nebyl dvakrát pokoušen od ďábla — což by se takto také musilo připustit. — Teprve v 2. polovici 18. stol. vznikly vědecké hypothesy: 1. o tradici, 2. o použití, 3. o prvotním evangeliu, 4. o fragmentech.

ad 1. Gieseler, Godet: Naše evgia nejsou závislá na písemných předlohách. Všichni tři čerpali z bohaté ústní tradice, jež měla pevné jádro, ale také různé formy — odtud souhlas i odchylky. — Něco na tom pravdy, ale hned program Lk. se tím nevysvětlí. Dle této hyp. by nebyl používal svých předchůdců jako pramenů. Nevysvětlí také, že řecké výrazy souhlasí u nich i v nejjemnějších nuancích —

podání mohlo se vytvořit jen na palestinské půdě. V Mt. a Lk. objevují se spisovatelské zvláštností ev. Mk-ova. Tradice vůbec neměla pevného typu — to ukazují veliké rozdíly (na př. z mrtvých vstání).

ad 2. Giesbach, Baurova škola. Syn. používali jeden druhého (mladší staršího). Společné je od staršího, odchylné je od používače připojeno z důvodů dogmaticko-tendenčních (evgia dle nich jsou strannické spisy). Ale právě ty difference zřídka kdy ukazují nějakou tendenci.

ad 3. Lessing, J. G. Eichhorn, je uprostřed 1. a 2. Syn. jsou neodvislí od sebe. Příbuznost lze si vysvětlit jen použitím písemné předlohy, jež byla jediná. To bylo to prvotní ev. bohaté, celý život Ježíšův byl v něm. Bylo více recensí tohoto ev.; každý Syn. čerpal z jiné — odtud shody i odchylky. Literatura ta je ztracená. Prvotní ev. bylo dle některých psáno hebrejsky, snad je to dokonce ono »hebrejské ev.« — To není řešení, ale odkázání problemu z dané literatury do hypothetické ztracené.

ad 4. Schleiermacher. Vedle jednoho prvotního ev. byl větší počet »letáků« různého obsahu, v nichž upomínky vlastní neb jiných na styk s Ježíšem se zaznamenávaly. Této literatury používali Syn. Často dostali doubletty, jež nerozpoznali, poněvadž v lecčems nesouhlasily. Proto tu souhlas, tu odchylky. — Ale je pochybno, zda takové zlomky existovaly; v nejstarší době nebyla cítěna potřeba pamět tak podporovat, později pak psaly se hned úplné (poměrně) sbírky. Doslovné shody tří evgií také se nevysvětlí komposicí z romanitých zlomků. Hypothesa vystihuje fakt, že Syn. čerpali z různých pramenů.

Poněvadž ani jedna z těchto hypothes nepostačila k řešení problému, učiněny pokusy kombinací jich. Syn. jistě nepracovali jen dle písemných předloh, čerpali i z tradice, nepsali neodvisle od sebe, jistě jeden z nich byl pramenem ostatním, i nekanonického spisu nějakého bylo použito. Tak nejnovější theologie. Úplné jasnosti nedojdeme, vše v evgiích nerozluštíme. Texty byly úžasně měněny; namnoze původní text zmizel a nelze ani po výtce rozpoznat, kde vskutku byl.

Mk. byl hlavním pramenem jak Matoušovi, tak Lukášovi. Lachmann 1835 podal hlavní důkaz toho, totiž ordo narrationum evangelicarum.[1] Důkaz ten stačí. Pořadí u Mk. je původní, nejen že je nejjednodušší, ale vnitřně logické: příběhy jdou jeden z druhého. U Mt. a Lk. někdy pro logiku pořadí musíme jít k Mk. —

[1] Sled ve vypravování.

vidět, že mu Mk. byl předlohou. Mt. i Lk. celkem zachovávají pořádek Mk. provedený, pouze mají veliké vložky a přemísťují někde. I Lk. přímo navazuje na Mk., ne skrz Mt. Mk. nesepisoval dle Mt. + Lk., poněvadž by byl pak vždy musil *shledávat*, co mají společného a úplně to reprodukovat. Také nebral ze společného všem syn. pramene, nyní ztraceného: bylo by podivné, že by byl vždy právě to, co oni (Mt. a Lk.) mají, si byl osvojil. Mk. byl předlohou Matoušovi i Lukášovi. Mt. bral víc Mka doslovně než Lk., ale i ten mu je blízko. Pro změny, které Mt. a Lk. s textem Mka provedli, není třeba předpokládat vedlejší pramen, tu rozhodoval dílem vkus, dílem ústní tradice, ježto se jim zdála věrohodnější (Mk. nebyl jim posvátný), aneb jak jim utkvěla v mysli. Mt. a Lk. celkem polovinu toho, co podávají, mají jen z Mk. Nepostupují tu kriticky, ale naivně, volně. Wellhausen: vedle řeckého Mk. používali také aramejského originálu (Jül.: taková svědomitost je moderní).[1]

Ale jen z Mk. a ojedinělých reminiscencí není Mt. a Lk. *zbudován*. Materiál, jejž oba nad Mka mají, je příliš obšírný a souhlasný u obou (někde až do písmeny). Důležité jsou výroky Ježíšovy, jež Mt. seřadil většinou v kázání na hoře, Lk. rozhodil je po celém ev. Jsou zřejmě z téhož literárního pramene (Mt. 7_{11} = Lk. 11_{13} atd.), ale ne Mt. z Lk. neb naopak (kdyby byl Lk. čerpal ze sebraných u Mt. výroků, nebyl by je opět rozhodil), nýbrž oba používají staršího díla, k němuž zde Mt., zde zase Lk. něco přidali. Tento pramen nazývají jedni *logia*, jiní *apoštolský pramen*. Nesmíme si jej však představovati jako úplné ev., neb tam, kde se v Mt. a Lk. líčí utrpení a smrt Ježíšova, není po něm stopy. Byla to *sbírka výroků* Ježíšových, neomezující se však přesně jen na výroky, nýbrž kde plně byly osvětleny jen spolu s příběhy, brala i tyto. Tak příběh o setníku z Kafarnaum u Mt. a Lk. má rysy ukazující *literární* příbuznost, ač nejsou z Mk. — ty jsou z tohoto pramene. (V německé theologii nazývá se *Q*(uelle), zde *Pr.*) Úplně rekonstruovati z Mt. a Lk. jej nelze, neb ho používali volně (jako Marka). Spisovatel Pr. psal se zřetelem na katechisaci, ne dle chronologického principu. Slovy Ježíšovými osvětlil hlavně themata, jako modlitbu, vyznání. Kdy sepsán? Dle Jülichra: 60—70 (ne-

[1] Příklad: Mt 3₁₁—4₂₂ začíná vypravovat dle Mk 1₇—₂₀, v Mt 4₂₃—₂₅ je skok k Mk 1₃₉ (1₂₁—₃₈ vynechal), poněvadž potřebuje to k úvodu kap. 5. (káz. na hoře). V kap. 8. vrací se přes Mk 1₄₀—₄₅ k Mk 1₂₉—2₂₂. Mk 1₂₁. ₂₃—₂₈. vypadla, poněvadž před kázáním na hoře nešla umístit, do k. 8. se nehodila, pak už na ni zapomněl. Mk 1₂₂ je v Mt 7. ₂₈. ₂₉.

zažil pád Jerusaléma, ale čekal déle marně na parusii. (Mt. 24_{43}—$_{51}$, Lk. 12_{39}). Je-li Mt. 23_{35} (= Lk. 11_{51}) z Pr., tu ne před 68, neb dle Wellhausena Zacharja tam uvedený je ten, jenž za války židovské od zelotické strany byl zabit. — Pr., jejž měli Mt. a Lk., psán byl řecky; ovšem mohl to být překlad, neb aramejský podklad prosvítá víc než z partií z Mk. vzatých. Originál aramejský vznikl tedy *as 60—70*; brzo na to řecký překlad změněný (v něm byl Mt. 23_{35}). Wernle: originál psán řecky, povznešen nad judaism. Wernle ctí v něm nejlepšího svědka volného, skoro revolučního evangelia. Judaistické vložky jsou od redaktora. Jül.: judaistické vložky nejsou od pozdější ruky, nebo pozdější generace vždy elementy judaistické odstraňovala. Také se spatřuje v asketických místech Lk. ebionitická redakce Pramene. Jül. v tom vidí něco z toho nejvíc pravého, co z Ježíšových úst máme: Ježíš měl něco v sobě, co ten domnělý judaist a ten domnělý ebionist podává.

Když shledáme v Mt. a Lk. vše, co mají z Mk. a Pr., zbývá asi ¼, kde paralelu nelze prokázat. Část z toho lze ještě poukázat do Pr. (Mk. je větší, než co Mt. a Lk. z něho vzali, tedy také Pr.). I tu buď jen Mt. nebo jen Lk. z něho čerpali, jako jen Mt. neb jen Lk. z Marka — ale zde už nelze kontrolovat jednoho druhým. Mimo to jsou materie, které nejsou ani z Pr. ani z Mk. (narození a dětství, poslední soud, Mt. 25_{31}, Zacheus, městečko samařské, Marta a Maria, bohatec a Lazar, sloužící ženy — vše z Lk.) — mají zvláštní barvu a tedy svůj původ. Mnohé je očividně pozdní legenda (Jidáš, stráž při hrobě, učenníci z Emaus, Mt. 1, Lk. 1), ale evangelisté nejsou tvůrci těchto příběhů, oni tu zachovali tradici. Účel některých příběhů je průhledný. Mt. 27_{62}—$_{66}$ (jistě ústní legenda) a 28_{11}—$_{15}$ vymyšleno na oplacení židovského nařčení, že učenníci Ježíšovu mrtvolu ukradli. Lk.: učenníci z Emaus a úvodní děje jsou zase dle písemných předloh, jiných než Mk. a Pr. — snad nějaká sbírka podobenství z něho jsou: o ztraceném groši a synu (15.), nespravedlivém soudci (18.), publikánovi (18.), milosrdném Samaritánovi, neboť Lukáš, jak program jeho ukazuje, znal více písemních i ústních pramenů a používal jich více než Mt. (ten spíš ústní tradici!). Hypothesa o tradici a o zlomcích má tedy jakousi odůvodněnost.

Poměr Mk. k Pr.? Tradice o písemném pramenu Marka neví, neb vůbec nezná zpracování starších pramenů. Kritika většinou klade Pr. před Mk. B. Weiss: Mk. čerpal z Pr. a z Pr. všichni 3 Syn. mají ty souhlasné zprávy, neboť Mt. a Lk. v podání slov Ježíšových jsou prý někde původnější než Mk. Ale slova ta mohla být známa

v celém křesťanstvu, nejen z Pr. Ovšem byla některá místa, jak v Mk., tak v Pr. (Lk., kde Ježíš odmítá znamení 17_{20}—$_{37}$ — vidět, že měl doublettu. V 17 n e čerpá z Mk. 13, ale z Pr., teprve 21_7 vrací se k Mk., aniž snad doublettu zpozoroval. Mt. 24 = komposice Mk. + Pr.). Ovšem nelze si mysliti, že by Mk. a Pr., povstavše současně na jedné půdě, byli beze styčných bodů. Proti použití Pr. v Mk. namítá Wellhausen: Recense Pr., které používali Mt. a Lk. je mladší než Mk. Na př. pokušení Ježíšovo v Mt. a Lk. má víc fantasie, než v Mk. 1_{12}, zde stručná črta. Mk. 9_{40} je jistě starší než Mt. 12_{30} a Lk. 11_{23}: »Kdo není proti vám, je s vámi« — »kdo není se mnou, je proti mně«. (Vy: já, t. j. Ježíš líčen jako tak mocný, že poměr k němu rozštěpuje lidstvo na dvě polovice.) Jistě by Mk. byl silný výraz neseslabil, opak ale je zřejmý. »Pozdější« neznamená tu však spisovatelskou odvislost: slova Ježíšova šla nesčetnými ústy a tu některý z nejstarších našich svědků je dochoval silně změněná, jiný pozdější v původní podobě. Tak Lk. 17 oproti Mk. 9_{42} je jistě původnější a je přece z Pr. Valná většina materiálu Pr. nemá paralel u Mk. (tedy Pr. neodvislý od Mk.). Dle Jülichra Pr., z něhož čerpali Mt. a Lk., obsahoval materie oproti Mk. mladší, použití Marka nelze prokázati, ale plán Markův působil na Pr. Poněvadž ale Pr. je dvojaké tvářnosti: polo sbírka výroků, polo vypravování, a poněvadž celá řada skvostných slov Ježíšových, jež Pr. obsahoval (na př. kázání na hoře), v Mk. nemá paralel, musíme si mysliti, že Pr. ponenáhlu vzrůstal z pouhých řad výroků na poloevangelium, s nímž se shledáváme v literatuře. Začátky jeho by přišly tedy do nejstarší doby, před Mk. a zase pod vlivem tohoto prvého celého evangelia se Pr. víc zaokrouhloval a doplňoval. U Mk. je slovům dopřáno velmi málo místa — Mk. o ně se nestaral, poněvadž byla sbírka jich v rukou věřících. Tedy Pr. by byl zároveň starší i mladší než Mk. — původní součást nelze ovšem již rozpoznati. Tuto nejstarší součást napsal snad apoštol Matouš (jakási koncesse tradici Papiově), pozdější forma je jistě z doby po apoštolích. K Markovi Pramene nepotřebujeme nikde, k pramenům Mt. a Lk. potřebujeme Pr. všude, Mk. a Pr. mají pramálo společného.

Poměr Mt. : Lk. Stýkají se na některých místech, kde Mk. a Pr. nebyly jejich pramenem, avšak ani tu nebyli jeden druhému pramenem. Psali skoro současně, nevědouce o sobě; měli stejný motiv: podat církvi úplné evangelium. (Mt. jistě ne z Lk.: je blíže tradici prvotní obce; u Lk. zase z důvodů vnitřní kritiky nelze odvislost od Mt. prokázat.) .

(Pokračov.)

Národní rozhraničení v Čechách ve světle statistiky.

Napsal prof. Ant. Boháč.

(Pokračování.)

Nejlépe můžeme souditi na stálost, resp. nestálost jazykové hranice, podle osad, ve kterých většina přešla s jedné národnosti na druhou: tehdy se hraniční čára změnila. Jest pozoruhodno, že Rauchberg se sestavení těchto osad vyhnul, ačkoli v jiném chce býti tak důkladný; jest prý jich jen málo, a mimo hnědoúhelný revír jsou nevýznamné. Na vadu tu upozornil již Lepař v Národopisném Věstníku a sám uvedl na jazykové hranici několik osad (14), kde většina obyvatelstva se od r. 1890—1900 změnila. Ale seznam jeho jest velmi neúplný, a z části i nesprávný. Poněvadž jest důležito znáti tyto změny, uvedu všechny osady, také mimo jazykovou hranici, které mají r. 1900 jinou národní většinu než r. 1880.

Roku 1880 jsou většinou německé a r. 1900 většinou české tyto obce: *A.* na jazykové hranici: Nahošice v okrese horšovotýnském, Malesice a Chotíkov v okrese touškovském, ještě r. 1890 docela německém, Kalec v okrese manětínském (od r. 1890), Hořany a Ranná v okrese lounském (obě od r. 1890), Dechtary, Těšnov, Cetňov a Sobakov v okrese mimoňském (všecky od r. 1890), Penčov v okrese železnobrodském; Štikov u Nové Paky (od r. 1890), Nový Nemaňov a nepatrný Hawelgraben v okrese královédvorském; Brněnec a Zářečí v okrese poličském (Zářečí od r. 1890); Simtany a Skřivánek v okrese německobrodském (od r. 1890), Hlávkov ve štockém; Rodinov a Radounka v okrese jindřichohradeckém; České Hamry v okrese nýrském, tedy na jazykové hranici 22 (z těch 11 od 1890); *B.* v německém území: Lehenstein u Chebu (nepatrná osada), Vrchnice v okrese kadaňském (od r. 1890), Kopisty (od r. 1890), Rosenthal a Záluží v okrese mosteckém. Lom v okrese duchcovském (nyní hornolitvínovském) a Ploškovice u Litoměřic (od r. 1890), tedy 7 (3 od 1890); *C.* Budějovice, Kněžské Dvory,

Čtyry Dvory, Mladá, Suché Vrbny, Hora Lincová (všecky od r. 1890) a Rožnov, všech 7 na ostrově budějovickém; dohromady 36. Mimo to nabyly r. 1890 české většiny, ale v posledním desítiletí zase jí pozbyly: Podsedice u Třebenic, Rydrovice v okrese lanškrounském, Plandry v okrese štockém a Dolní Jiřetín u Mostu.

Naopak r. 1889 většinou české a r. 1900 většinou německé jsou tyto obce: *A.* Honosice a Líně v okrese stodském (od r. 1890), Doly u Podsedic v okrese lovosickém, Jílové a Bezděčín v okrese turnovském (od r. 1890); Grund Dolní v okrese jaroměřském, Harcov v okrese královédvorském; pak Skály Děkanské, Žár a Hubenov v okrese kaplickém (od r. 1890), Raveň, Dolní Pláně, Věžovatá Pláně v okrese krumlovském (poslední dvě od r. 1890); *B.* Sytno, Svinná, Vranov a Butov u Stříbra (poslední 3 od r. 1890); *C.* Zámecký okres u Čes. Dubu (od r. 1890), Josefodol u Bakova a Černodub u Budějovic, celkem 20 (13 od r. 1890). Mimo to přechodně byly r. 1890 německé a jsou r. 1900 opět většinou české: Nová Ves v okrese třeboňském, Hranice u Nových Hradů, Dolní Těšov a Dolní Kochanov u Sušice, Prapořiště u Nové Kdyně, Moravanské a Veska u Pardubic.

V celku změnilo v dvaceti letech v Čechách svou většinu 67 osad, z nich 11 dvakrát. Je to malý počet osad a nestojí za povšimnutí? Není tu nejlepší důkaz, že jazyková hranice se mění, a značně? A jest zajímavo, že z osad, ve kterých od r. 1890, tedy v posledním desítiletí, se většina změnila, 23 stalo se většinou českých a jen 11 většinou německých.

V 36 osadách první skupiny bylo napočítáno:

	absol.		v %	
	Čechů	Němců	Čechů	Němců
roku 1880	14146	18740	43·00	56·97
» 1890	23023	18906	54·87	45·06
» 1900	40600	24731	61·96	37·74

V 20 osadách druhé skupiny bylo:

	absol.		v %	
	Čechů	Němců	Čechů	Němců
roku 1880	2596	1762	59·57	40·43
» 1890	1912	2872	39·96	60·02
» 1900	1929	3328	36·69	63·31

V obou skupinách dohromady:

	absol.		v %	
	Čechů	Němců	Čechů	Němců
roku 1880	16742	20502	44·94	55·03
» 1890	24935	21778	53·35	46·59
» 1900	42529	28059	60·08	39·64

Rozhodnou převahu vidíme tedy na straně české.

Dále zakládá si zvláště Rauchberg na tom, že prý svou prací prokázal »uzavřenost« německé oblasti, a to má býti dalším důkazem pro národní rozluku. Nuže, podle samotné úřední statistiky nám nepříznivé jest v německém území 10 českých majorit (resp. 9, poněvadž Novou Ves v okrese stodském jest nutno připojiti k smíšenému pásmu podél jazykové hranice), a z nich 7 se vytvořilo od r. 1880, a 95 minorit větších 10%, kdežto ještě r. 1880 bylo jich jen 66. Menšiny české najdeme po celé délce území německého od Falknova a Chebu až za Liberec, uprostřed pak tvoří celé smíšené území v hnědouhelné pánvi v okresích mosteckém, duchcovském, bílinském a teplickém. Uzavřené německé území, prosté českých menšin, neexistuje.

Nejlépe se povedl důkaz, že prý menšin nedosahujících 10% vůbec, i absolutně, ubývá. Tomu věřím, když vyloučím obce, v nichž minorita od r. 1890 stoupla nad 10%, a vpočítám smíšené obce r. 1890, v nichž klesla pod 10%, že potom obdržím absolutní úbytek minorit. Jen že to je počtářská hračka a ne vážný důvod politický.

Zkrátka, pokus provésti důkaz, že postulát německý provésti lze bez překážek, selhal naprosto. Nejen poměry geografické, nýbrž i poměry ethnografické mluví proti němu. Území přestalo již býti dávno v Čechách charakteristickým znakem národnosti, oba národové žijí značně pomíšeni a smíšenost stále vzrůstá, na větší části jazykového rozhraní jsou přechodná smíšená pásma, a německé území protkáno jest českými menšinami, které po případě tvoří i celá smíšená území.

Kdyby se mělo národní rozhraničení provésti, bylo by třeba velkých ústupků a obětí. A tu jsme u vlastního jádra věci: vznikne otázka, co bychom ztratili, a vyvážil-li by ztrátu zisk.

Nejprve si stanovíme zastoupení obou národů v území německém za hraniční čarou (a to I. v Čechách severozápadních, II. v severovýchodních, III. v horách Orlických, IV. na české části ostrovu mor.-třebovského, V. na české části ostrovu jihlavského, VI. na výběžku novobystřickém, VII. v Čechách jihozápadních) a v území českém (při tom budeme počítati zvlášť ostrov budějovický pro různé poměry ethnografické a Prahu s předměstími [policejní obvod pražský], poněvadž její zvláštní postavení žádá programm svatodušní) po všechna tři sčítání lidu a to *a*) na základě rozsahu v r. 1880, abychom měli přesný obraz vývoje v minulosti a pravděpodobného dalšího v blízké budoucnosti, neboť při posuzování vývoje jest nutno vycházeti ze stavu, jaký byl na začátku určité periody,

a *b*) na základě rozlohy z r. 1900, abychom znali přesně stav nynější (t. j. r. 1900).

Obraz německého území jeví se nám takto:

	r. 1880		r. 1890		r. 1900	
	Čechů	Němců	Čechů	Němců	Čechů	Němců
I. a	39.196	1,475.117	50.523	1,578.640	77.047	1,763.163
b	39.622	1,474.349	50.269	1,578.905	76.250	1,764.207
II. a	7.311	171.005	5.064	175.340	5.882	177.980
b	7.297	170.634	4.873	175.196	5.654	177.881
III. a, b	1.430	41.402	1.164	41.370	956	37.927
IV. a	1.716	48.149	1.820	48.551	1.784	48.327
b	1.619	47.734	1.527	48.278	1.434	48.106
V. a	2.790	11.503	3.466	11.347	2.934	12.270
b	2.555	11.191	3.140	11.152	2.544	12.080
VI. a	888	25.800	982	24.302	1.033	23.320
b	668	25.376	745	23.864	704	23.036
VII. a	6.871	178.064	5.850	178.027	5.498	178.641
b	7.248	178.156	6 005	178.281	5.574	178.998

úhrnem:

	r. 1880		r. 1890		r. 1900	
	Čechů	Němců	Čechů	Němců	Čechů	Němců
I.-VII. a	60.202	1,951.040	68.869	2,057 577	95.134	2,241.628
b	60.439	1,948.842	67.723	2,057.046	93.116	2,242.235

Vyjádříme-li číslice ty čísly poměrnými, bylo z 1000 obyvatelů:

v území	r. 1880		r. 1890		r. 1900	
	Čechů	Němců	Čechů	Němců	Čechů	Němců
I. a	25·9	974·0	31·0	968·9	41·9	957·7
b	26·2	973·7	30·9	969·1	41·4	958·2
II. a	41·0	958·9	28·1	971·9	32·0	966·9
b	41·0	958·9	27·1	972·9	30·8	968·1
III. a, b	33·4	966·6	27·4	972·6	24·6	975·4
IV. a	34·4	965·6	36·1	963·9	35·6	964·3
b	33·5	966·5	30·7	969·3	28·9	971·0
V. a	195·2	804·8	234·0	766·0	193·0	807·0
b	185·9	814·1	219·0	781·0	174·0	826·0
VI. a	33·3	966·7	38·8	961·2	42·4	957·6
b	25·7	974·3	30·3	969·7	29·7	970·3
VII. a	37·2	962·8	31·8	968·1	29·8	970·0
b	39·1	960·8	32·6	967·3	30·2	969·6

úhrnem:

	r. 1880		r. 1890		r. 1900	
	Čechů	Němců	Čechů	Němců	Čechů	Němců
I.—VII. a	29·9	970·0	32·4	967·5	40·7	958·9
b	30·1	969·8	31·9	968·0	39·9	959·7

V »uzavřeném« území českém bylo napočítáno, a to I. na (smíšeném) ostrově budějovickém, II. v policejním obvodu pražském, III. v ostatním českém území (*a*) v rozsahu jeho z r. 1880, *b*) v rozsahu jeho z r. 1900):

	r. 1880		r. 1890		r. 1900	
	Čechů	Němců	Čechů	Němců	Čechů	Němců
I. a, b	13.738	16.022	20.260	16.173	29.497	20.500
II. a, b	245.867	42.294	322.727	41.647	435.081	34.023
III. a	3,144.154	41.109	3,232.871	43.330	3,370.381	40.862
b	3,143.917	43.307	3,234.017	43.861	3,372.399	40.255
I.—III. a	3,403.759	99.425	3,575.858	101.150	3,834.959	95.385
b	3,403.522	101.623	3,577.004	101.681	3,836.977	94.778

čili vyjádřeno čísly poměrnými: z 1000 obyvatelů bylo v území:

	r. 1880		r. 1890		r. 1900	
	Čechů	Němců	Čechů	Němců	Čechů	Němců
I. a, b	461·5	538 1	555·4	443·9	587·6	408·4
II. a, b	852·2	146·6	885·0	114·2	925·8	72·4
III. a	987·1	12·3	986·7	13·2	987·1	12·0
b	985·8	13·6	986·5	13·4	987·3	11·8
I.—III. a	970·9	28·4	972·3	27·5	975·0	24·3
b	970·3	29·0	972·2	27·6	975·2	24·1

Jak z předcházejícího patrno, jest národnostní vývoj na území německém a českém rozdílný a zejména v posledním desítiletí ostře od sebe odlišený. V německém území Čechů přibývá mnohem rychleji než Němců, za posledních deset let vzrostl počet Čechů o 38·14%, Němců jen o 8·95%. Česká kvota vzrostla za poslední desítiletí o 0·83% (od r. 1880 o 1·08%), a jsou vůbec nyní ze všeho obyvatelstva německého území (ovšem podle úřední statistiky) 4% Čechů, kdežto před 20 lety pouze 3%. V českém území naopak německé menšiny, a zase zvláště v posledních desíti letech, klesají, a to nejen relativně, nýbrž i absolutně. Ubylo pak od r. 1890 do 1900 Němců 5·7% (i s ostrovem budějovickým!), kdežto Čechů přibylo 7·25%; německý úbytek není způsoben pouze Prahou, jak by rád dokázal Rauchberg, nýbrž i v ostatním českém území Němci rozhodně ustou-

pili. Vůbec jest pak nyní ze všeho obyvatelstva českého území pouze 2·41% Němců, kdežto před 20 lety bylo na něm (v tehdejší rozloze) 2·84% Němců. Tehdy silou rovnaly se v celku německé menšiny (a většiny) českého území »uzavřeného« českým v německé oblasti, dnes vidíme značný rozdíl (o 1·58%) v náš prospěch.

Vedle tohoto faktu jest si zapamatovati ještě druhý: německému území přibývá obyvatelstva mnohem rychleji než českému: v desítiletí 1890—1900 vzrostlo obyvatelstvo onoho o 10·19%, tohoto pouze o 6·94%. Průmyslový německý sever vábí k sobě přebytečné pracovní síly našeho zemědělského venkova. To jest příčinou vzrůstu českých menšin, který u srovnání s množstvím přistěhovalců z českých okresů jest ještě velmi nízký (značný podíl má ovšem na tom »obcovací řeč« a ještě více násilí německých zaměstnavatelů a sčítacích kommissařů). Ten pak jest Němcům ovšem velice nepříjemný, a proti němu chtí se brániti. K zastavení jeho a k zdolání českých menšin má pak sloužiti národní rozdělení, vytvoření německého uzavřeného území, v němž by čeština ze škol i z úřadů byla vyloučena. Jaksi náhradou za to připadly by nám německé menšiny v českém území: tedy vzájemné obětování menšin (resp. ovšem někde i většin) má býti cestou k dorozumění, a Rauchberg myslí, že dokázal, že tyto oběti jsou s obou stran stejné. Jest to pravda?

Dejme tomu, že by rozhraničení se provedlo ideálním způsobem, že by totiž meze obou území kryla se s jazykovou hranicí, jak jest nám dána posledním sčítáním, že by nebyly pro žádné partie stanoveny nějaké výjimky, zvláště že by nám Němci úplně ponechali ostrov budějovický. Pak bychom ztráceli: *10 většin* (mimo 7 shora uvedených, vytvořených od r. 1880, ještě Novou Ves v okrese stodském, Sulislav u Stříbra a Couš u Mostu) a *295 menšin* větších 10%. Němci naopak *19 větších* (14 na ostrově budějovickém, mimo ně Ohučov u Horšova Týna, Karlov v okr. přibyslavském, Josefodol, Český Dub a Zámecký okres Malého Dubu) a *78 menšin*. Pokud se tedy počtu »obětovaných« menšin nebo většin týče, německou ztrátu není z daleka možno přirovnati k české: my bychom museli obětovati více než třikrát tolik než Němci.

Počítáme-li nyní příslušníky obou národů, kteří by musili býti »obětováni«, dostaneme jiný obraz, poněvadž právě v největších českých městech (Praze, Plzni, Budějovicích) jsou velké německé menšiny: tím číselně počet Němců tvořících menšiny značně stoupne. Celkem pak žilo podle stavu r. 1900 93.116 Čechů v německém území a 94.778 Němců v českém, tedy počet téměř úplně stejný. Tož

snad přece by bylo možno přistoupiti na německý požadavek? *Nikdy ne!* 1. Vývoj posledních 20 let nám ukázal, že německé menšiny v českém území nejen se neudržují, nýbrž ustupují, české v oblasti německé naopak silně, i dle úřední statistiky, rostou. Čím později, tím rozdíl bude větší, tím větší by byla ztráta naše. Již dnes, i kdybychom počítali mírnější vzrůst českých minorit a udržení německých, bychom vydali o 15—20 tisíc duší víc, a což za nějaké další desítiletí! 2. Již jsem ukázal, že vzrůst německého území jest daleko rychlejší než českého. Naše zemědělství nestačí již k výživě všeho venkovského obyvatelstva, přebytek zemědělského lidu neabsorbuje však český průmysl, a tak uchyluje se do území německého: z 1000 lidí přistěhovalých do německých okresů pochází 361 z českých, z 1000 obyv. přistěhovalých do okresů s německou většinou jest 613 z okresů českých. Kdyby všichni ti přistěhovalci se odnárodňovali, naše národnost byla by ve zjevném zpětném chodu, pokud bychom neměli bohatý a rozkvetlý průmysl, a tomu musíme se vší mocí brániti. Za nynějších poměrů jest příkazem národní sebezáchovy udržeť ty, kteří nuceni jsou hledati si výživy v území německém, brániti vší mocí menšiny (po případě i většiny) na půdě německé. Přistoupení na německý postulát a tím opuštění menšin znamenalo by ohrožení volného vývoje českého národa. 3. Podle úřední statistiky bylo sice v takto ohraničeném německém území tolik Čechů jako Němců v českém, ale jest známo, jak se provádělo sčítání v německých krajích. Soukromé sčítání lidu vykonané Národní jednotou pošumavskou přineslo konkretní doklady odchylek »obcovací řeči« od národnosti a soudíme-li dle jižních Čech na celé německé území, můžeme říci, když mírně počítáme, že se ztratilo 50 až 60 tisíc Čechů. Podle toho bychom obětovali aspoň 150.000 duší, Němci 90.000. Zkrátka, i kdyby rozdělení dálo se nejpříznivěji pro nás a hranice obou území úplně se kryla s hranicí jazykovou, jak byla r. 1900, jest nám naprosto nemožno k němu přivoliti, svolením by celý národ byl zaražen ve svém vývoji.

Rozhraničení způsobem shora uvedeným by nám bylo ještě poměrně nejpříznivější. Nyní ale již svatodušní programm žádá vyloučení Prahy s předměstími, jež by musela zůstati dvojjazyčným městem. Pak by podle úřední statistiky obnášela naše ztráta 93.116 duší (nyní aspoň již 110—115 tisíc, ve skutečnosti aspoň o dalších 60 tisíc víc), německá pouze 60.755 dle stavu r. 1900. Ale Němci nebudou chtíti obětovati ostrov budějovický, menšinu plzeňskou, a tak na př. Zemmrich ve svém díle Sprachgrenze u. Deutsch-

tum in Böhmen str. 109 si představuje, že by Budějovice a plzeňská uhelná pánev zůstaly okresy smíšenými. Německá ztráta by tak klesla na minimum.

Podrobnější návrhy na rozhraničení a úpravu okresů se strany vládní dosud na jevo nevyšly, a tu třeba jest si všimnouti rozdělení, které již skutkem se stalo, a to při uzákonění volební reformy. Poněvadž obsahuje nebezpečný préjudice i pro správní rozdělení Čech, jest třeba si ho blíže všimnouti.

Vycházelo se od obce jako od nejnižší jednotky politické; tím dostalo se několik osad českých přičleněných k německým obcím k okresům německým a naopak. Kdyby při rozdělení správním týmž způsobem se postupovalo, zvětšil by se počet »obětovaných« Čechů o 1830, »obětovaných« Němců o 1709. Když se projednávala volební oprava, bylo možno při přidělování smíšených obcí postupovati dvojím způsobem: buď podle národního rázu obecního zastupitelstva, buď podle většiny národní, stanovené sčítáním z r. 1900. Ve skutečnosti postupovalo se beze všeho principu, leda že principem bylo — za assistence českých poslanců — co nejvíce rozšířiti německou državu. Pokud zůstává to při volení poslanců, není to tak zlé, poněvadž nabýváme možnosti rozhodovati svými hlasy v německých okresech. Ale nebezpečí vězí právě v tom, že za našeho souhlasu rozšířena byla državа německá a zjednán povážlivý préjudice pro postup další. K českým okresům volebním nebyla přidána jediná obec dle sčítání z r. 1900 většinou německá, ale mající české zastupitelstvo (Podsedice, Rydrovice), německé obce ostrovu budějovického připojeny byly k okresu krumlovskému a Český Dub k okresu č. 102 (Chrastava). Tak zůstaly v českých okresích pouze dvě ojedinělé obce německé Karlov a Josefodol (pak 2 osady, přičleněné k obcím většinou českým).

Německé území zvětšeno bylo takto: všecky obce s českou většinou v »uzavřeném« území zůstaly při okresích německých. Byly pak k nim připojeny dvě obce, které dosud při všech sčítáních měly českou většinu obyvatelstva: Kololeč u Třebenic, kde dosud německé zastupitelstvo nebylo, a kde také při volbě většina hlasů byla českých, a Litice u Plzně s německým zastupitelstvem; mimo to řada obcí, kde český živel nabyl majority buď již r. 1890 neb 1900 — obce, v nichž Němci vzmohli se na většinu, připojeny ovšem k německému území — a to: Malesice, Chotíkov, Ranná, Štikov, Radounka, Rodinov, Prapořiště (české i 1880), Nahošice a z ostrovu budějovického Dobrá Voda a Rožnov.

Celkem nacházíme v německých okresech *19* polit. obcí s českou většinou, v českých pouze *2* s většinou německou (k osadám zřetel nebrán). V německých jest pak 102.088 Čechů, v českých již jen 88.438 Němců (působí silné minority v Praze, Budějovicích, Plzni). Kdyby při správním rozdělení podrželo se rozhraničení volební a dle požadavku svatodušního programmu Praha s předměstími se vyloučila, ztráceli bychom dle samotné úřední statistiky z r. 1900 102.088 duší, Němci pouze 54.415. Taková je »vzájemnost«, jejíž rovnost pro oba kmeny dokázati chtěl Rauchberg.

Dorozumění na základě německého postulátu, aby země byla rozdělena, aby vytvořeno bylo německé »uzavřené« území, v němž by němčina byla vnitřní i vnější řečí úřední, a školy menšinové mohly se zřizovati jen se svolením obcí, i když stejné postavení měla by čeština v české části, z níž by také němčina byla vyloučena, jest, jak jsem prokázal, také z ohledu na náš národní rozvoj nemožné. Nemůžeme přistoupiti na návrh ten, i když by momenty politické a geografické nemluvily proti, ani v nejpříznivějším případě, že by hlavní město, budějovický ostrov a plzeňské okolí nebylo vylučováno z českého území, poněvadž z důvodů hospodářských směřuje v posledních letech mohutný proud stěhovací z území českého na německé, a nemůžeme dopustit odnárodnění menšin, jelikož náš národ octl by se tím ve zpětném chodu. I když by nám připadly menšiny německé dle statistiky z r. 1900 stejného počtu, jest to náhrada nedostatečná, ježto naše minority rapidně rostou, německé ustupují. Každý pak jiný návrh na rozhraničení, v němž by menšinám německým v Praze a okolí, na Budějovicku (tu i většinám) a Plzeňsku přiřčeno bylo zvláštní právo, jest pro nás naprosto indiscutable.

Poněvadž, jak jsem již řekl, v Čechách přestalo již býti území charakteristickým znakem národnosti, poněvadž oba národové žijí pomíšeni a smíšenosti neubývá, nýbrž naopak roste, nemůže národní rozluka vycházeti od území, nýbrž od individua. Jen takovou můžeme přijmouti, a nejen to, nýbrž i vítati; pouze na tomto základě jest možné dorozumění.

Čeští Němci slibují, že nyní vší silou zasadí se o provedení svého postulátu. I Všeněmci, kteří byli dosud odpůrci národního rozhraničení, slíbili součinnost. Kdyby Němci dosáhli svého cíle, znamenitě by sesílili své postavení. Co my postavíme proti jejich požadavku? Vnitřní češtinu? Nechci snad podceňovati důležitost vnitřní české řeči úřední, ale přispěje nějak národu v boji za jeho existenci, sesílí jej tak, aby boj ten byl snazší? Může v tom ohledu vůbec se srovnati

s tím, čeho žádají Němci? Nemůže, programm všenárodní náš musí obsahovati něco jiného, něco, co by přineslo nám materielní prospěch, co by sesílilo naše postavení a co by přispělo k otřesení národní državy německé.

Jaký požadavek musíme v čelo všenárodního programmu postaviti, vysvítá z následujícího: V Čechách jsou 2 česká (většinou) města a celá řada obcí, namnoze počtem obyvatelstva rovnajících se městům, nyní většinou českých, v nichž aspoň 47.729 Čechů jest úplně ovládáno Němci. Na Moravě v českém území jest 11 ujařmených měst, v nichž (s Koloredovem u Místku) bylo r. 1900 45.888 Čechů. Ve Slezsku počítejme jen Frýdek a Kateřinky s 9425 Čechy, jež ovládá menšina Němců. Zasaďme se o všeobecné a rovné volební právo i do obcí, a v zemích české koruny aspoň 105 až 110 tisíc Čechů dostane rázem obecní správu do svých rukou! Jak by se naše národní postavení utužilo a tím i politická váha stoupla, kdyby Budějovice, Nýřany, velké obce na Mostecku a Duchcovsku, Mor. Ostrava, Hodonín, Břeclava atd. atd. byly v našich rukou; kdyby na př. všechny peníze, jež jsme museli a musíme věnovati na školství v těch městech a obcích, mohly se věnovati skutečným menšinám!

A všeobecné a rovné volební právo do všech institucí musilo by se doplniti i volením poměrným, aby i menšiny získaly si vliv na správu a byly respektovány. Počítejme z ohledu na německé menšiny, že by se vycházelo od menšin aspoň 10%ních. Tím jen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku aspoň dalších 150.000 Čechů (a to pouze dle úřední statistiky) zjedná si náležitého uplatnění, kterého nyní nemá.

Chceme-li utužiti svou národní posici, rozšířiti národní državu a zvýšiti svou váhu politickou, pak v čelo svého programu musí náš národ postaviti a vší silou se zasazovati o uskutečnění ideálu prof. Masaryka, kterému tak mohutný a krásný výraz dal ve své první řeči v nové říšské radě: demokratisace celého Rakouska, od institucí nejvyšších až k nejnižším.

(Pokrač.)

ROZHLEDY.

SLOVENSKO.

Maďarism ubíjí všecko vůkol sebe. — Hlinka, Dr. Šrobár a spol. pohnáni do Segedinu. Odsouzeni: sl. Margita Šipošova, Em. Lehotský, Ed. Šándorfy, Dr. Zibrín, Fr. Polakovič. Proces proti 59 Černovanům v Ružomberku a proti 97 Kovačičanům v Kovačici. O Něm. Lupči. Sjezd slov. soc. demokratů v Prešpurku. † Ondřej Kmeť.

Tolik systému a methody Maďaři nevložili snad nikdy do své dějinné evoluce, jako nyní do šlapání všeho nemaďarského v Uhrách, a nade vše do ubíjení nejslabších — Slováků.

Uvědomělý Slovák v celém uherském státě nesmí býti ani jen obecním bubeníkem. Kdo dnes vyzná: »Slovák jsem a Slovák chci zůstati« — je jmín za vlastizrádce. Z ohromných i slovenských daňových millionů, jež stát a obce platí úředníkům, ani jediný Slovák nemá ani za haléř důchodu.

I průmyslníka a kupce, podnikatele a dělníka po slovensku smýšlejícího nynější systém methodicky ubíjí a znemožňuje. Do čistě slovenských krajů pro lepší platy dovážejí horší dělníky — rodilé Maďary. Dílnu na př. na cellulosu, jen poněvadž byla v rukou slovenských, vláda zakázala, znemožnila.

V celé uherské krajině dnes není jediné slovenské veřejné školy, ani jen lidové. I v církevních, čistě Slováky vydržovaných školách zeměpis, ústavověda, maďarština a počty musejí býti vyučovány po maďarsku.

O tom ví kde kdo. Pro tyto věci uherská vláda ani veřejně »Boha se nebojí, lidí se nestydí.« Co pak špatného děje se na škodu Nemaďarů potajmu, o tom vědí jen zasvěcenci...

30. listopadu, na Ondřeje, Ondřej Hlinka, katol. farář ružomberský, musel rychle »narukovat« do státního vězení v Segedině, aby si tam poseděl 2 leta. Jiní si smějí voliti čas a místo trestu. On nesměl.

10. prosince podobně proti zákonitému zvyku byli posláni do Segedinu i ostatní hrdinové procesu ružomberského (mezi nimi dr. Šrobár). Ukaz doručen jim v posledních hodinách, aby ani od rodin nemohli se náležitě odebrati a své věci uspořádati. V Segedině pak s Hlinkou stýkati se nesmějí, ač pod jednou střechou bydlejí.

Ani vůči krásnému pohlaví v uherských státních fiskusech není za mák galantnosti. Na př. slečna Margita Šipošova z Ružomberku žalována a v Prešpurku odsouzena na 4 týdny vězení pro opis odsouzení Hlinkova v »Oravě«.

Tamže 2 měsíce vězení a 600 korun pokuty dostal Em. Lehotský, redaktor socialistického slovenského »Napredu«.

Jan Greguška u poroty v Pešti pro »pobuřování proti maďarskému národu« dostal 3 měsíce vězení a 600 korun pokuty. (Napsal článek do »Slov. Týždenníka«.)

Ed. Šandorfy, ř. k. farář, »pro vychvalování přečinu« v »Lud. Novinách« 2 měsíce vězení.

Dr. Zibrín v Brezně za přípitek na hasičské zábavě Jurigovi: 500 K pokuty.

Frant. Polakovič za »pobuřování« (zazpíval si »Píseň chudoby«) v Ružomberku obdržel 7 měsíců a 400 kor. pokuty. Atd., atd.

»Slov. Týždenník«, »Ludové Noviny«, »Národní Noviny« mívají i po pěti i více pravotách současně. Jejich redaktorů, spolupracovníků a dopisovatelů značný počet ustavičně sedí ve státních vězeních, a peněžních pokut platí každoročně na tisíce. Podobně i »Nár. Hlásník«, »Slov. Obzor« a jiné musejí zápasiti se státní přesilou o právo slova.

Známo je, kterak 27. října 1907 v Černové 15 životů padlo v obět žandárské střelbě. Na přítomné tam tehdy Černovany nyní uvalen ohromný proces. Obžalováno 59 osob, nejvíce pro »násilí proti vrchnosti«. Přelíčení počato nyní, 2. března, před král. sedrií v Ružomberku. Předsedou je chýrečný Chudovsky, přísedícími: Vrchovina a Magerle, žalobníkem Bělopotocký. Kromě jednoho samá slovenská jména a maďarské žádné. Snad aby Maďaři měli při tom ruce po Pilátsku umyty, a aby zdálo se, že zde jen Slováci Slováky navzájem požírají.

Systém a methoda nynějšího maďarského vladaření není bez všestrannosti. Každý prý, kdo bydlí v Maďarorságu, jí maďarský chléb. Proto má se státi Maďarem. Kdo chce žíti, ať se — pomaďarští.

I církve.

Katolická církev už dávno a ochotně otročí maďarskému šovinismu ve školách, chrámech a všemožně. U evangelických Slováků oposice bývala značná. Ale nyní i tam maďarism všecko slovenské srovnává se zemí.

Na př. v jižních Uhrách v čistě slovenské obci Kovačici slovenského smýšlení farář Čaplovič byl z úřadu vyzdvižen a maďaronským administrátorem nahražen. Církevníci se brání proti násilnostem vrchností světských i církevních, z čehož povstalo pravot a sekatur množství. Tak 2. března počalo přelíčení proti 97 kovačickým státním občanům, žalovaným pro překažení maďarské bohoslužby v slovenském evangelickém chrámu v Kovačici. Kromě 94 rolníků a jich žen je na lavici obžalovaných i jeden advokát a jeden jurista. Svědků okolo 100. Přelíčení potrvá asi tři týdny.

Mezi tím evangeličtí lidé pomalu tam odvykají od církve a kněze. Do chrámu nechodí, mrtvé si sami pochovávají, asi tak, jako i v Lúčkách v Liptově římští katolíci, kteří taktéž vnuceného jim maďaronského kněze bojkotují.

V tomže Liptově, v Něm. Lupči, evangelická církev už tři léta je bez kněze, nemohouc se domoci pravdy a práva.

*

1. a 2. března měli sjezd slovenští sociální demokraté v Prešpurku. Přítomno bylo 62 delegátů slovenských sociálních skupin. Tam byl i český poslanec dr. Soukup. Také uherská sociální demokracie dala se zastoupiti. Žádáno založení slovenského sociálně demokratického týdeníku, organisování sociální demokracie v Uhrách na základě národní samosprávy, a jestli uherská vláda všeobecné volební právo znetvoří, hrozeno všeobecnou politickou stávkou.

*

16. února zemřel v Turč. Sv. Martině v 67 letech života Ondřej Kmeť, ř. k. farář na odpočinku, zakladatel a předseda Museálné slov. Společnosti. Dobře napsal o něm Slov. Tyždenník, že činnost jeho byla ohromná, takže jí větší byla jen jeho skromnost a obětavost.

Honěn po chudých farách, vždy se přidržel věrně národa svého. Vysokým se neklaněl k vůli zisku, ale jeho stádu věřících byl cele oddán. Svobodný čas, jenž mu v Prenčově pod Sitnem hojně zbýval, obětoval nejraději starožitnostem a botanice. Žil skromně, aby z důchodů svých co nejvíce mohl uložiti na získání starožitností, ne pro sebe, ale pro národ.

Před 13 lety, hlavně jeho přičiněním, povstala Slovenská Museálná Společnost, jejíž prvním předsedou stal se on. Loni dostavěná budova Slovenské Mus. Společnosti je hlavně jeho zásluhou. Aby se pak cele věnovati mohl oblíbenému zaměstnání, sbírkám starožitnickým a rostlinným, zřekl se úřadu farského a odešel na odpočinek do Turč. Sv. Martina. Namáhavou duševní prací při uspořádání musea, jakož i delší nemocí ztrávena byla jeho životní síla, prve nežli by se dožil dovršení svého díla, totiž slovenského musea úplně hotového.

Pokoj jeho prachu, čest a sláva jeho práci! *Slovák.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Stávky pražské. — Daň z příjmu. — Zprávy z organisací doma i v cizině. — Holandský projekt pojištění starobního a invalidního.

Stávka pekařská přičiněním organisace národně sociální je tedy skončena. Řekl jsem již jednou, jak nebezpečnou strana tato může se státi v hospodářských bojích dělnictva, přes to, že jako strana politická u dělnictva nemá významu. K podlomení stávky není třeba mass, zde stačí několik jednotlivců, kteří se vždycky najdou, a přijavše jméno národních socialistů, ochotně prováději »součinnost práce s kapitálem«. Tentokráte stala se však věc ještě horší. Zde organisace národně sociální porušivši solidaritu s ostatním stávkovým výborem, přikázala svým členům, aby nastoupili do práce, a z celých Čech stáhla stávkokazy do Prahy, za slib mistrů pekařských, že budou zaměstnávat výhradně členy organisace národně sociální. Jak to dokáží, jest ovšem otázka, neboť organisace tato veškerá místa v Praze obsadit

nemůže, a sociálně demokratické dělnictvo pro tento mistrovský slib neopustí své dosavadní organisace, která mu přes nekorektní jednání národních dělníků ve 151 dílnách s 800 dělníky přece vymohla cenník.

Nechci toto jednání strany národně sociální pokládat za úmyslné a zlovolné vzdory sociálním demokratům. Pokládám je za chorobnou nedůtklivost slabocha, který chce se zdát velkým, a za naprostý nedostatek rozhledu. To dosvědčuje i stávka zřízenců elektrických podniků pražských. Loni na sliby podlomili stávku v centrále; nedostali však ničeho; pak litovali, že nevyužili vhodné chvíle — a zahájili stávku vozového personálu koncem února. Proč právě koncem února, byla tu nějaká zvlášť příhodná doba? Nevím o ničem. Když stávkovat již chtěli, a nelekali se ostudy, kterou tím matičce Praze připraví, proč nevyčkali jubilejní výstavy, kdy by správní radu byli přivedli do velikých rozpaků a do situace, v níž by se dlouho nebyla rozmýšlela.

*

Daň z příjmů roku 1906 zaplatili z největší části opět poplatníci, zaměstnaní ve služebním poměru — 38·22%, kdežto samostatní podnikatelé zaplatili pouze 28·25%, kapitály 14·18%, budovy 10·40% a nejméně pozemky — 7·65%. Největší část poplatníků — 47·33% — má menší příjem nežli 1800 K ročně, a kryje z něho 7·91% celkového výnosu. 340 osob má příjem větší nežli 200.000 K a kryje 13·22% výnosu daně. 24 osob má ročního příjmu více než milion korun, jedna osoba patnáct milionů.

Celkový výnos obnáší 61,500.000 K; z toho připadá na Čechy 11,766.130 korun z 811,500.000 K. Průměrný příjem v Čechách je pod průměrem říšským. Nejvíce poplatníků má zde stupnice od 1200 do 1250 K. Přes 200.000 K má pouze 67 osob, dokonce méně nežli roku 1905.

Československé odborové sdružení může být se svým jubilejním rokem úplně spokojeno. Při svém založení roku 1897 zastupovalo 7102 členy, organisované ve 46 organisacích zemských a 66 spolcích vzdělávacích. Po deseti letech zastupuje 97.346 členů, organisovaných v 21 organisacích říšských se 466 skupinami, 24 organisacích zemských se 155 skupinami, 14 československých svazech říšských se 433 skupinami a 95 spolcích všeodborových, vzdělávacích a jiných. Zaplaceno bylo za 71.101 člena 25.741·59 K. Při podávání požadavků intervenovalo sdružení ve 118 případech, a to ve 102 případech úspěšně pro 11.927 dělníků, ve 14 případech pro 516 dělníků bezvýsledně. Při stávkách a výlukách intervenovalo ve 42 případech úspěšně pro 11.944 dělníků, ve 22 případech pro 1428 dělníků bezvýsledně. Žalob k rozhodčímu soudu úrazové pojišťovny vyhotovilo 426, jiných podání k soudům a úřadům 590. Právní ochrany poskytlo ve 82 případech.

Zpráva Trades Unií za rok 1906 vykazuje opět značný vzrůst. Organisací bylo 1161, a v nich soustředěno 2,106.283 členů, což znamená za posledních deset let vzrůst o 27·7%. Ještě příznivější než členská je bilance pokladní. Kdežto příjmy oproti předešlému roku stouply, vykazují vydání položku nižší, takže jmění stouplo asi o devět a čtvrt milionu korun. Nižší vydání jest vysvětlitelno poklesnutím nezaměstnanosti.

Rovněž německé organisace zaznamenávají veliký rozmach za rok 1907, a rychlým tempem dohánějí Angličany. Podle předběžného

odhadu Korrespondenzblattu obnáší vzrůst členstva 150.000, takže do druhého milionu není již daleko.

*

Americká »Federace práce« konečně dle příkladu anglické strany dělnické hodlá nastoupit politickou cestu, na níž se angličtí dělníci domohli velikých úspěchů. Důvody, jež ji k tomu nutkají, jsou podobného rázu, jako byly v Anglii: soudy americké staví se na stanovisko, že dělnické unie a jejich členové ručí za škody, způsobené boykotem. Mimo to jednání soudů v záležitostech odborových organisací vyvolává stav úplné právní nejistoty. V dobré paměti je ještě proces Haywoodův, kde šlo tomuto dělnickému vůdci o hlavu jedině pro jeho činnost organisační. To bylo konečně i svobodným Američanům příliš, a tak přišli k poznání, že jedině politickou mocí uchrání si svobodu v hospodářských bojích. Příhodnou dobou k agitaci a k vyzkoušení sil je blízká volba presidenta Spojených Států. Proto obrátily se nyní odborové organisace dvaceti hlavních měst na »Federaci práce«, aby svolala zástupce všech dělnických unií do města ve středu Spojených Států, kdež by se jednalo o založení neodvislé politické dělnické unie. Za kandidáta presidentství bude postaven Haywood, aby takto bylo protestováno proti prodejné měšťácké justici.

Resoluce tato znamená veliký krok na cestě k socialismu, který dle mínění Sombartova ovládne i americké dělnictvo. Postup bude zde týž jako v Anglii. Zde bylo na letošním sjezdu hlasováno opět o socialistické resoluci, která byla sice ještě i tentokráte zamítnuta, ale pranepatrnou většinou, a to ještě hlasy vyslovených socialistů, kteří z taktických důvodů nepřejí si vyvěšení socialistického štítu, nechtějíce tak tříštit společný postup dělníků.

*

Vláda holandská předložila parlamentu návrh zákona na zavedení povinného pojištění dělníkův a jejich vdov. Dle této předlohy pojištěni jsou všichni dělníci, aspoň 16 let staří, jichž roční příjem nepřesahuje 1000 holandských zlatých (skoro 2000 K). Rentu starobní obdrží pojištěnec po uplynutí karenční lhůty 1248 týdnů, když po tu dobu platil příspěvky, vyjímaje případ trvalé invalidity. Dělník může pojistit nejen sebe, nýbrž také i svou manželku pro stáří.

Organisaci tohoto pojištění převezme stát, jenž za tím účelem zřídí zvláštní banku pro starobní pojištění a pokladny okresní. Příspěvek platiti budou stejným dílem dělníci i zaměstnavatelé. Když však roční příjem dělníkův jest vyšší než 1000 zlatých, musí platiti dělník příspěvek sám, chce-li zůstati pojištěn. Když však dělník dostává pouze naturální mzdu, platí celý příspěvek pojistný podnikatel sám. Po dobu vojenského výcviku anebo cvičení platí příspěvky pojistné stát.

Pojištění dělníci jsou rozděleni do pěti tříd. Do první třídy patří dělníci s roční mzdou do 240 zl., do druhé dělníci se mzdou 240—400 zl., do třetí dělníci se mzdou 400—600 zl., do třídy čtvrté dělníci se 600—800 zl., a do páté třídy dělníci se mzdou, převyšující 800 zl. Příspěvky činí ročně 10·40 zl. až 25 zl.

Renta počne se vypláceti dosaženým 65. rokem. Obnáší ročně minimálně 104 zlaté, a stoupá 15% z odvedených příspěvkův.

ŠKOLA.

Nové složení zemského sněmu. — Zastoupení učitelstva na sněmu. — Škola ve volebních provoláních politických stran českých. — Zemská ústř. jednota měšť. škol pro postátnění školství měšťanského. — Požadavky učitelstva měšť. škol.

Volby do sněmu království Českého jsou vykonány a z výsledků jejich veřejnost může souditi, jak přízniv bude sněm v novém složení pokroku ve školství. Čechové budou na sněmě zastoupeni 44 agrárníky, 40 mladočechy, 7 příslušníky spojených stran státoprávních, 5 staročechy, 1 pokrokářem a 1 klerikálem. Němci budou míti na sněmě 21 ústavověrných velkostatkářů, 19 pokrokářů, 15 radikálů, 14 agrárníků, 5 lidovců, 2 Všeněmce, 2 křesťanské sociály a 8 divokých. Konservativní šlechta bude zastoupena 49, hierarchie 4 poslanci. Mimo to bude na sněmě zastoupena česká a německá universita 2 virilníky.

České učitelstvo nemělo na starém sněmě zastoupení, v novém bude zastoupeno 3 příslušníky strany agrární. Učitelstvo německé bude míti na sněmě 1 agrárníka, 2 lidovce a 2 Všeněmce. Ve starém sněmu mělo v celku 7 poslanců.

Z politických českých stran odnesla největší kořist z voleb strana agrární, která dosáhla téměř nejvyššího bodu svého rychlého vývoje. Nejbližší budoucnost ukáže poměr nejpočetnější české strany ke školství. Ve volebním provolání prohlásila agrární strana obecnou školu za kořen vzdělání a slíbila jí věnovati péči co největší. »Škola ta — tak praví se v provolání — nepodléhejž vlivům cizím, které strhnouti ji by chtěly v kal svých strannických záměrů. Nechť koná ona jedině své pravé poslání, v pěstování mravních, povahových i intellektuelních vlastností naší mládeže...« Neméně usilují agrárníci dbáti o rozvoj škol pokračovacích a měšťanských a o řádné vybudování školství odborného, jak zemědělského, tak živnostenského. Také na zemském sněmu agrárníci slibují volati po dokonalém vypravení české vysoké školy zemědělské, po zřízení školy zvěrolékařské, po založení výzkumných ústavů. Úkolem agrárních poslanců učitelských bude, aby největší česká politická strana sliby v provolání dané plnila a aby tak skutky dokazovala, že protiklerikální boj, který byla donucena houževnatě vésti v kampani volební, nebyl jenom pomíjející volební šarvátkou.

Mladočeši vejdou v nový sněm v počtu značně zmenšeném. Svoje bývalé posice v okresích venkovských opustili před bojem téměř na celé čáře a přenechali je agrárníkům. Ve svém provolání ukazovali, že od počátku nových školních zákonů dovozovali zhoubnost passivního odporu proti nim, jehož následky nejsou posud odklizeny. Snahou strany bude zachovati svobodné základy obecné školy a volnost učících proti všem vlivům a pojistiti rozvoj školství. Strana neopomenula v provolání připomenouti, že usilovala zabezpečiti hmotné poměry učitelstva, že se postavila se zdarem proti pokusům, aby se do průvodních předpisů k novému řádu školnímu a vyučovacímu pojala protizákonná nařízení o dozoru církve na náboženská cvičení, že nejnověji se opřela proti definitivě okresních škol-

ních inspektorů. V budoucnosti slíbila zasadit se o moderní disciplinární řád a o náležité zastoupení učitelstva ve školní správě. V boji o menšinové školství dobyla strana některým školám práva veřejnosti a rozhojnila počet jejich tříd. Slíbila v budoucnosti přičiniti se o to, aby opravami příslušných zákonů byly nadále zamezeny všechny násilnosti proti rodičům i dětem v uzavřeném území. Nové proudy ve školství středním, pokud zákonodárství zemské má v nich hlas, budou sledovány stranou s největší bedlivostí. V živnostenském školství pokračovacím budou mladočeši pracovat i k tomu, aby postaveno bylo na půdu odbornou, aby byl vydán zemský zákon o úpravě tohoto školství a aby odevzdáno bylo ve správu zemskou.

Spojené strany státoprávní vcházejí do sněmu v počtu zvětšeném. Ve společném volebním provolání rýsují úkoly zdravé národní a pokrokové české školní politiky následovně:

»Uvésti počet českých a německých škol v náležitý poměr k počtu obyvatelstva obou národností, uzákoniti zásadu, že dítě bezpodmínečně patří do školy toliko svého jazyka mateřského, postarati se o zabezpečení dostatečného počtu škol obecných a měšťanských mateřského jazyka dětem našich menšin, postavit se proti rostoucímu vlivu c. k. státní byrokracie ve školství našem a toto vrátiti do rukou organicky zbudované autonomie naší země, národa i všech ostatních povolaných činitelů, zabrániti pokračujícímu vlivu klerikalismu v našem školství.« Úkoly tyto budou spojeným stranám státoprávním měřítkem a vodítkem v celé praxi školské politiky. Strany slibují postarati se o vrácení plných občanských práv učitelstvu, aby mohlo svobodně působit i mezi lidem jako jeho rádcové a přátelé, usilovati o jiné složení školních úřadů, o osamostatnění české školní rady proti ministerstvu vyučování s rozšířením její kompetence na školy střední i odborné. Ke kulturní činnosti mladých stran bude se družiti péče o veřejné knihovny a čítárny pomocí zvláštního zákona zemského a pomocí veřejné pomoci zemské.

Posíleni nyní úspěchy při volbách do říšské rady, čeští klerikálové pustili se s chutí do voleb na sněm zemský. Kandidovali téměř ve všech okresech venkovských i městských a soustředili na sebe značný počet hlasů. Prosadili však jenom 1 kandidáta. Volební jejich provolání znělo tentokrát dost otevřeně. Jejich poslanci budou »rozhodně naléhat na to, aby k tomu ustanovení a š t ě d ř e (!) za to placení učitelé své povinnosti, jak jim je zákony a osnovy školní a jejich výklad předpisují, plnili.« Nehodlají se protivit tomu, aby povinná návštěva školní byla zkrácena. Pro zkrácení budou však jen v případech, že žák osnovu pro obecnou školu předepsanou si již osvojil a že tudíž více nic v ní získati nemůže.

Česká strana pokroková je v počátcích své politické organisace. V provolání svém zdůrazňovala potřebu politiky kulturní, směřující k hospodářskému, fysickému i duchovnímu povznesení a posílení národa. »Musíme usilovat o zvelebení školství a jeho časové reformy, všecky školy, podléhající právomoci sněmovní, vyžadují doplnění, zdokonalení a reformy. Se sociálního hlediska žádáme zrušení školného a péči o chudou mládež školskou i mimoškolskou. Národ český musí si z vlastní síly pořizovat a vydržovat školství menšinové; utrpení menšinových škol je drásavou ob-

žalobou nesprávného postavení vlády k našim oprávněným požadavkům národním. Z četných požadavků ve prospěch menšinového školství uvádíme povinné zřizování měšťanských škol. Chceme mít všechny školy vyproštěny z tísnivého byrokratismu státního a církevního; žádáme pro učitelstvo moderní disciplinární řád. — Čechy jsou jediná země, která tomuto spravedlivému požadavku ještě nevyhověla. Politika kulturní měří se dnes u národů pokročilých péčí o tělesné a duševní zdraví obyvatelstva; intensivní pěstění hygieny školské, sociální a národní musí se stát cílem všeho zemského zákonodárství a vší zemské správy. Hygienická ochrana dítěte, ale také dorostlého je heslem pokrokového vlastenectví.«

Dosavadní volební census byl nejnepříznivější straně sociálně demokratické, jejíž stoupenci velkou většinou jsou v řadách občanstva, z volebního práva na sněm zemský vyděděného. Jestli přes to kandidáti strany soustřediti mohli na sebe imposantní počet hlasů a jestli v několika okresích jim mnoho hlasů k vítězství nescházelo, je to důkazem stálého, postupného vzrůstu strany. V zájmu svobody školství a učitelstva jest litovati, že strana na zemském sněmě zastoupena nebude. Vedle pokrokářů sociální demokraté jsou nejzásadnějšími odpůrci všeho zpátečnictví ve školství i životě veřejném.

Z výsledků provedených voleb na sněm zemský možno souditi, že škola z nastávajícího období sněmovního mnoho prospěchu míti nebude. Sněm bude z valné části konservativní, jakýmkoli reformám ve školství nepřístupný. Přátelé školství mohou se však těšiti, že trvání sněmu nebude dlouhé, a že budoucí sněm zemský bude míti složení lidovější, škole příznivější. Pokrokové učitelstvo bude ve spojení s pokrokovými stranami pracovati k tomu, aby příští volby do sněmu konány byly na základě všeobecného rovného práva hlasovacího.

* *

Poslední schůze zastupitelstva »Zemské ústř. jednoty učitelstva měšť. škol« vzbudila svým rozhodným stanoviskem k otázce postátnění školství měšťanského živější rozruch ve veřejnosti. Jednomyslně přijatá resoluce zní následovně:

»Ježto není naděje na takové zlepšení trudného stavu zemských financí, aby byly pozemštěny a tou měrou rozmnoženy školy měšťanské, aby každé schopné dítě mohlo v nich dojíti vyššího vzdělání, ježto nemohou býti provedeny ani nejnaléhavější a všestranně uznané reformy škol měšťanských, pokládáme za zcela odůvodněné ucházeti se v jednotě s učitelstvem měšť. škol ze všech ostatních zemí rakouských za postátnění měšťanských škol. Péče o tyto školy a dozor k nim buďte svěřeny zemským školním úřadům.«

Volání po postátnění národního školství ozývalo se dosud ojediněle v časopisectvu a ve schůzích. Dnes volá po něm téměř všechno učitelstvo měšť. škol, sdružené v ZÚJ, a nejsou to jistě nezávažné příčiny, které k rozhodnému stanovisku vzpomenuté učitelstvo přivedly.

Je jisto, že dnešní stav zuboženosti zemských financí nesnese nákladu na školství, jehož by dnešní národní škola nejen měšťanská, ale i obecná ke svému zdokonalení potřebovala. Ani po posledních úpravách rakouské země nepostavily své učitelstvo na roveň učitelstvu státnímu a neodstra-

nily vnější překážky, které vnějšímu i vnitřnímu rozvoji národních škol překážejí. Učitelé cvičných obecných škol na státních pedagogiích mají právní poměry nepoměrně lepší, než učitelé měšťanských škol. Veškeré národní školství je přes veliký zvýšený náklad nedostatečně rozšířeno a vypraveno. Rozvoj jeho stěžuje přeplněnost tříd žactvem, dále fakt, že normálně nadaní žáci jsou v něm ve vývoji zdržováni tím, že jsou pohromadě vyučováni se živly žactva slabomyslného, neplnomyslného, mravně porušeného, které při náležité diferenciaci by měly býti vychovávány a vyučovány ve zvláštních, účelně zařízených ústavech. Měšťanským školám nedostává se náležitých dotací na opatřování učebných pomůcek, o vzdělání jejich učitelstva není náležitě postaráno atd.

Na schůzi zastupitelstva ZÚJ byly uvedeny mimo jiné také následující důvody pro postátnění měšťanských škol: náklad na školství snížil by se zemi o 7—8 mil kor., t. j. o 10 proc. Pro stát neznamenal by náklad víc, než 1% celého rozpočtu i v případu, kdyby se učitelstvu upravily příjmy dle státního úřednictva nebo učitelstva. Postátněním získaly by i národní menšiny slovanské v četných zemích, kde německé většiny měšť. školy menšinám odpírají. Školství vydržovaly v posledním půlstoletí již všechny instance: od r. 1864—70 obec, od r. 1870—73 přispěly okresy, od r. 1883 přispívá země. Nyní je na řadě stát. Autonomie nestačí na školství ani finančně, ani kulturně. Stát školy úplně ovládá, ať je také vydržuje.

Nedá se popříti, že snahy učitelstva po sestátnění všeho školství národního rostou, a je symptomem doby, že po sestátnění počínají volati celé zemské organisace učitelské. Volání to vyrůstá z daných nepříznivých poměrů ve školství národním a nedá se postup jeho zastaviti jinou cestou, než když země základní reformou svých financí zavede do školství národního zdravější poměry, a když učitelstvu vyrovná právní poměry tak, aby se rovnaly právním poměrům státního učitelstva a úřednictva. Do té doby je marno snahy po sestátnění národního školství zažehnávati.

Na schůzi zastupitelstva ZÚJ bylo naříkáno na přetěžování mládeže měšť. škol. Počet týdenních vyučovacích hodin převyšuje značně na měšť. školách počet týdenních hodin na školách středních. Přetěžování tím vzniklé má neblahý vliv nejen na prospěch žactva v učení, ale i na tělesný vývoj a zdraví jeho. Novými normálními osnovami pro měšť. školy počet týdenních hodin se ještě zvětšil, a je proto třeba v tomto směru nápravy. Zástupcové Jednoty odmítly zvláštní resolucí snahu, zkrátiti osmiletou docházku školní na venkově. — Po jednání o potřebě zvláštního zákona říšského o školách měšťanských bylo usneseno, aby byl v tomto směru vypracován návrh samostatný, bez ohledu na ustanovení školní novelly. Dále přijaty zásady, dle nichž služné učitelstva měšť. škol má býti upraveno dle norem platných vždy soudobně pro státní učitelstvo X.—VIII. hodnostní třídy. Učitelé měšťanských škol mají býti dle přijatých zásad po 10 letech od zkoušky způsobilosti pro školy obecné zařazeni do IX. a po 25 letech služebních do VIII. hodnostní třídy. Ředitelům má náležeti funkční přídavek 600 K. Nestane-li se odborný učitel ředitelem do 20 služebních let po zkoušce způsobilosti pro školy obecné a uplynulo-li od jeho zkoušky odborné aspoň 10 let, má dostati 400 K ročního, do pense vpočitatelného starobního přídavku.

Jednota sdružuje na 1100 členů. Usiluje o náležité rozšíření měšť. škol, o stanovení zákonného maximálního počtu žactva pro třídu na 50, o zřizování IV. ročníku, o snížení služební doby na 35 let, o zmenšení týdenní vyučovací povinnosti na 20 a po 25. roce služebním na 18 hodin, o zvláštní zákon na obsazování míst dle součtu let od zkoušky dospělosti, od odborné zkoušky a praxe na škole měšťanské, o obsazení míst po okr. škol. inspektořích řádnými učiteli zkoušenými, o aktivní přídavky pro všechno učitelstvo a zastoupení v okresích a zemské školní radě volenými zástupci.

UMĚNÍ.

Výstavy. — Muthesius o uměleckém průmyslu a architektuře.

Už nelze vždycky v měsíčníku referovati v čas o každé umělecké výstavě; tak jich přibylo. Přibývá jich jako knihkupectví a bývají nevybíravy jako knihkupectví, na př. výstava vinohradská. Jednota výtvarných umělců českých na své výstavě v Rudolfinu postarala se sice o přísnější výběr, pro méně přísné požadavky zcela slušný i pěkný, ale nepostarala se o hlubší a mocnější dojem, s kterým by skromný pozorovatel z výstavy odcházel. Jossot se svými karikaturami neměl přicházet po Kupkovi. Radimský neměl by se tak velkostatkářsky na přírodu dívat a Vaic měl by svou lásku k Praze umělecky uklidnit a prohloubit (všichni tři vystavovali rovněž v Rudolfinu).

Byla také v Rudolfinu souborná výstava Spolku německých výtvarných umělců v Čechách. Neviděl jsem výstavy, která by byla tak beze všech kořínků, spojujících ji s dobou, národem a půdou; která by tak byla bezrázovitá, bezkrevná, bezzemná, bez citu a duše. Tito umělci jako by nic na světě nemilovali, jako by ničemu na světě se už nedivili, jako by svět s veškerou krásou svou světelnou a barevnou neměl pro ně tajemství. Nad to všecko oni vyrostli, oni všecko přemršťují, přepínají a překrucují, a poněvadž jsou při tom malí, počínání jejich budí opak toho, co zamýšlejí. Výstava homunkulů. Výjimka nějaká to nevyvrací. Beze všech nároků a beze vší pózy, prostě a pravdivě vyjadřovaly se tu jenom ženy, na př. paní Gödlová-Brandhuberová a Marie Waltlová.

Rudolfinum chystá na měsíce jarní a patrně i letní jubilejní uměleckou výstavu, která má předvésti přehled všeho pozoruhodného, co v Čechách od r. 1848 bylo vytvořeno. Jinde takové přehledy přinesly mnohá příjemná překvapení. Doufejme, že i u nás.

U Topiče byla posmrtná výstava Cyrila Mandela, moravského Slováka (* 1873, † 16. srpna 1907). Obecenstvo si jí skoro ani nepovšimlo. A přec bylo tam několik akvarelů, které, kdyby jméno autorovo bylo zaměněno jménem známějším, byly by jistě vychváleny a za-

koupeny. Bylo tam několik akvarelů, tichých zákoutí, sluncem zalitých, po nichž míhaly se stíny stromů jako ozvěny jejich šepotavých hovorů. Bylo na nich cítit, s jakou láskou je umělec maloval, jako by mu slunce — ale ne slunce, na zápas se sluncem on nestačil — jako by mu sluníčko, tiché, mírné sluníčko, v těch koutech a dvorcích vykládalo cos důvěrného, krásného, teplého a milého. Byla tam podobizna »Družica«, intelligentní, jemný dívčí profilek, plný citu a duše, jakoby stínem nemoci ovanutý. Byla tam kresba »Děda Kaňůrek« — chytrý nos a oči, vtipná hlava. Byla tam vesnice Velká, malý akvarel, ale barevně půvabný. Po většině však Mandel bál se ještě barev, zvláště v oleji. Byl to nesmělý, plachý, samotářský jinoch, ale v jeho nitru bylo mnoho něhy. Osud mu nedopřál, aby si v životě natrhal růží.

Mandela vystřídal u Topiče šťastnější jeho krajan Alois Kalvoda. Pravý opak Mandelův, co se malířské povahy týče: smělý, dobývavý, plnost barev milující a se silnou láskou do přírody jdoucí, aby kus jejího bohatství si pokaždé odnesl. Tato jeho výstava je znamenitým pokrokem. Překrásné jsou jeho zimní motivy »Zimní slunko svítí, ale nehřeje« (nedostačila by prvá dvě slova?), »Sníh v lese«, »Nad zasněženým údolím«, »Mrzne«, »Údolí a stráně v zimě«, »Pole a lesy v zimě«, pohádky to zimní, a rozkošnou, veselou písní jarní je motiv z Rakovnicka »Žitko vzchází«. Vše je tu hluboce procítěno, proniknuto dechem poesie, barvy dýchají tu životem.

V pavilloně »Manesově« je hostem Ludvík šl. Hofmann a Rodin se svými kresbami. Hofmann je hudebník. V melodii pohybů je jeho síla. Barva, skvostně volená, stupňuje jen život těm rytmickým vlnám, ať jsou ony v pohybech lidských těl, ať v příboji vln, ať v plachetních loďkách, ať v brodících se koních atd. Netřeba se ani ptáti, co obrazy ty představují. Jsou dekorativní, oživují prostor a naplňují ho veselým mladistvým ruchem a vzletem. Mladost, zpěvavost, bujarost šlehá a plápolá z jeho obrazů. Cítit to i z naší výstavy skizzovité.

Rodinovy kresby jsou mžikové nápady a záblesky genia přemítajícího a stále hledajícího. Jsou to jeho nejvlastnější záznamy, stenogramy jeho ducha, bleskové poznámky o mocných dojmech, jež zažil, pozoruje nekonečně nový a nový rytmus pohybů nahého lidského těla. Co on v těchto záznamech stručných dovede čísti, dovedeme jen tušit. A veliká většina nedovede ani toho. Jimi dovoluje se nám nahlédnout do jeho tvoření, jak jeho duch hledá a vybírá si prvky k budoucím dílům, která někdy už i s určitým názvem před ním stojí: Siréna, Magdalena a j. Málo kdo však z obecenstva dívá se na ně takto. Z neporozumění ozývá se nespravedlivý soud a ještě nespravedlivější smích. Kratičké poučení v katalogu by se v takovém případě doporučovalo.

*

Tato výstava »Manesova« je dvacátá pátá. Výstavní katalog nám to vypočítává suchým výpočtem. První tři byly členské a pořádány u Topiče, čtvrtá byla už v »Manesově« pavilloně pod Kinskou a hostem jejím byl sám Rodin. Byla to slavná výstava. Jí zvedla se úroveň našich výstav uměleckých ku podivu vysoko a drží se vysoko. Stouply požadavky výstavního komitétu, stouply požadavky i obecenstva, jež zjemnilo si vkus.

Návštěva »Manesových« výstav stala se od té doby radostnými chvilemi vybrané části našeho obecenstva. S počátku bylo ho málo, protože výstavní komitét nepřipouštěl nijakých koncessí. Bývalo ho někdy tak málo, že spolku rostly z pořádání výstav dluhy. Ale nepovoloval, a obecenstvo — si navyklo na novou zkušenost, že postaví-li se před umělecké dílo a hned na poprvé mu neporozumí, že to nebývá vždycky vinou umělcovou. Stalo se skromnější a vnímavější. Návštěvy rostly, předplatitelů »Volných Směrů« přibývalo, dluhů »Manesových« ubývá...

Je veliká výchovná síla v těchto 25 výstavách, pořádaných za 10 let. Ukázaly nám nejvyspělejší malbu a plastiku — francouzskou: Rodina, moderní francouzské umění, francouzskou grafiku, Henriho Le Sidanera, Louise Dejeana, impressionisty; ukázky germánského umění: Worpswedské, dánské umění, Edv. Muncha, anglické lepty a Ludvíka v. Hofmanna; ukázky slovanského umění (toho bohužel bylo nejméně, kromě ovšem našeho českého, poněvadž překážky byly tu největší): ruskou grafiku, N. K. Roericha, chorvatské umění. Tu jistě jsou veliké mezery. Umění národa nám tak blízkého, umění polské, krásně a bohatě rozkvetlé, nebylo dosud možno do Prahy získati, ačkoliv pokusy o to se dály. Získati je zůstává úkolem »Manesovým«, jako jest vůbec úkolem naším, abychom bedlivěji stopovali veškeren duševní život polský a měřili své síly s ním.

*

Tajný rada dr. Hermann Muthesius měl v únoru v Berlínském spolku pro umění přednášku o uměleckém průmyslu a architektuře. Začal (referujeme dle mnichovské Allg. Ztg.) výrokem H. v. Bülowa: »Na počátku byl rythmus«, jenž nejen vzhledem k hudbě tvoří prvý zákon všech projevů naší bytosti. Potom podal krátký přehled historického vývoje architektury. V 19. století zmizela důvěra ve vlastní sílu; chodilo se o berlách tradice. Nové úkoly, dosud neznámé, byly dány, a přenecháno inženýru stavěti železné dráhy, mosty, parníky atd. Věda vykazovala pokroky k víře nepodobné; podivuhodná díla překonávala nejsmělejší stavby starodávné. Také elektřina postavila nové požadavky. Ale tato řešení nepřikládala se architektuře; architektovi zdála se nepěkná. S tím napolo souhlasil inženýr a volal architekta na pomoc. Hromadění motivů architektonických mělo učinit tato díla krásnými. Architektura stala se slohovým cvičením. Duch unikl, formule zůstala. Linie a formy inženýrovy platí jen jako výplody výpočtů. To však vyplývá jen z našeho dosavadního návyku. Kdybychom byli znali jen železo, zdály by se nám snad kámen a dřevo nepoddajnými. Ale už teď působí esteticky způsob výrazu inženýrova na vnímavého pozorovatele, jenž cítí staticky; to se bude vyvíjeti dále. Vznikl tu nový člen přírostek.

Jiný přírostek přibyl z uměleckého průmyslu. Po prvé světové výstavě, která odhalila naši průmyslovou nízkou úroveň, byla v Anglii založena musea a školy dle rady Semperovy. Ostatní země následovaly. Toto hnutí je asi půl století staré. Heslem bylo »Dílo našich otců«, »Jak naši otcové dělali«. William Morris naučil se v Anglii všem starým řemeslům opět osobně, a v Německu osvojují si rovněž opět všecky staré techniky. Starý aparát byl znovu dobyt. Architektura zůstávala ouhorem.

V Anglii pak došlo k zasnoubení uměleckého průmyslu se stavbou domovou, která už dlouho byla denní otázkou. V Německu vzpírali se stavbám nájemným.

Anglická náklonnost k pěstování těla postavila nové cíle pro novou výstavbu. Nové úkoly třeba řešiti novými prostředky. Jasný prostor stal se ideálem. Hladké plochy, jako v nemocnicích, měly být vytvořovány. Dříve přejímali knížecí komnatu pro zbohatlého měšťana. Od 1895—1905 přešlo se na nové vytváření prostorové. Naše nynější umělecké výstavy jsou výsledkem umění prostorového, nejen uměleckých předmětů.

Velikou úlohou naší doby jest znovu nalézti architekturu, jako ji měli Řekové a středověk. Myšlenka prostorová leží hlouběji než plastické vytvoření façady. Rythmus nabyl opět svého práva, jímž často svérázně býváme dotčeni. Hnutí pro stavbu jednotlivých domů připíná se na jednoduché, útulně obytelné vzory na venkově. Ale ještě slunce, zahrada a hygiena bývají zanedbávány. Mladší pokolení provede toto sloučení. Dá se očekávati národní stavitelství domové; stavitelství stane se opět věcí národní. Ještě trvá boj o způsob výrazu. Napodobení se víc a více vylučují. Ale individualismus a tradice stojí proti sobě. Nemáme dosud nové architektury. Individualismus jest pořád nevyjasněný; pestrota trvá a připomíná špatné křížení psů. Ale již ukazuje se na výstavách co se týká uměleckého průmyslu národní jednotnost. Typ může se dokonale vytvořiti jenom ustavičnou prací, jako veskrze jednotný způsob výrazu u Řeků a ve středověku dospěl k nejvyšší propracovanosti ustavičným dalším tvořením. Při tom i výkony průměrné nenesou se tak nepříjemně, jako dnes. Na nové basi musí nový řád býti dosažen, v němž rytmus a rovnoměrnost vládnou. Nová tradice, s láskou pěstovaná, musí být stvořena také v architektuře. Bolesti porodní už přešly, nové se narodilo, jest však ještě v divokém mládí. Ale kde mládí, tam naděje. Teď jde o to, mládež pořádně vzdělati! *T.*

LITERATURA.

Krásná:

Karel Scheinpflug: Moře. (Nákladem autorovým v Slaném. V komisi Grosmana a Svobody v Praze.) — V. Freyn: Za soumraků i noci. Nálady a scény. (V Praze. Nakladatelské družstvo Máje.) — Emil Tréval: Antiky. (V komisi Grosmana a Svobody.) — Quido Maria Vyskočil: Zvonice. Novella. (Šnajdrova knihovna lidové výchovy I. Nákladem J. Šnajdra v Kladně.) — Jiří Mahen: Podivíni. (Moderní Bibliotéka VI., dílo 4.) — Théophile Gautier: Noc Kleopatřina. Překlad Oskara Franka. Předmluva Karla H. Hilara. (Moderní Bibliotéka VI., svazek 1.) Vesměs 1907.

V novelle Moře p. Scheinpflug chce případem svého umělce dovoditi, že štěstím umělcovým jest jediné velikost jeho umění. Po dosavadním neúspěchu a rozervaném životě chce nyní »stavět chrámy svých myšlenek a paláce svých snův,« a jest přesvědčen, že pravá velikost

umělce může vyrůsti jen z harmonie umělce a člověka, jenž »nevleče na nohou okovy svých vášní« a na jehož rukou nelpí »špína viny«. Svou cestou chce jíti: »Má cena jest jen ve mně, v mém talentu, v mé práci, v mém charakteru, v souladu mého díla s mým životem.« Není pravdou nově odkrytou, v čem p. spisovatel spatřuje štěstí umělce; ale jest vždy možno pravdu dávnou potvrditi novým básnickým dokladem. Tu je však jedna podmínka nezbytna: aby se tak stalo dílem skutečně uměleckým. Tím však práce p. Scheinpflugova není. V jeho umělci není síly, v zápase, jejž bojuje sám se sebou, není nic velkého ani povznášejícího, on sám jest mělkou složkou chvilkového pessimisty, slabocha a všední smyslnosti. Následek je, že závěr, proti němuž námitky není, nevyplývá z díla samého, ale jest pouze s l o v n í; nabudeme přesvědčení, že umělec páně Scheinpflugův k velikosti se vskutku povznese. Ale kdyby novella aspoň jinak poskytovala náhradu za tu základní vadu! Panu Scheinpflugovi tanulo asi na mysli ukázati, jak velkolepý, mohutný, dříve nepoznaný dojem přírodní jest s to, vznítiti v kolísavém umělci sílu tvůrčí, očistiti jej od všední světskosti a vytknouti jeho snažení zářící metu, k níž se jeho touha neochvějně upírá, až jí dosáhne. Ale to vše jest u p. Scheinpfluga pouhé tušení, které povídkou samou nedostává výrazu. P. spisovatel nemá dosti síly, aby aspoň v jednotlivostech vystačil na umělecké zpodobení. Má sice snahu, zachytiti dojmy přírodní, analysuje si je, pokouší se vystihnouti je obrazy, zpřítomňuje si stíny, světla, zvuk i hrůzu. Ale nepodává více, než na př. takovouto meditaci: »A toto moře... Ano, bylo podivuhodné a velkolepé; ale nebylo to jeho moře, moře jeho snů. Ty jeho pohyby byly tak složité, nepravidelné, překvapující, že naň činily dojem přímo raffinované strojenosti. Proč se vztyčila tam ta vlna tak vysoko nad ostatní a vystřikla do výše? Proč se onde jiná převrátila tak prudce jako ryba, jež se vymrštila na hladinu? Proč se zde rozevřela náhle hlubina s ostrými okraji a zavřela se zvolna jako tlama velryby? To vše dalo se stěží vysvětliti účinky větru... A věru, člověk by nebyl ani dost málo překvapen (!), kdyby se z vln vynořila obrovská hlava, s vlajícím vlasem a vousem a děkovala se vlídně za projevy podivu, jako režisér tohoto skvělého divadla...« Ani ve chvíli rozhodné, kdy jeho umělec má najíti sebe sama, nedovede p. Scheinpflug podati více. Což si nemohl aspoň uvědomiti, s jakým uměním dovede mohutné dojmy přírodní sdělovati třeba Neruda, nebo kolik krásy moře pro poesii dovedl objeviti Heine?

Neschopnost uměleckého výrazu i jinde se projevuje. Takto na př. pan Scheinpflug portretuje: »Měla oblou, bílou tvář s krásným, příjemným nosem a velikýma, mírně zářícíma očima, jejichž víčka zdvihala se pomalu a obřadně, jako křídla ssajícího motýla. Byly to zvláště tyto oči a potom (!) vlasy, husté, hnědé, vlnité, těžké vlasy, jež dodávaly její tváři výraz světice,« Utkví z toho někomu v mysli jasná, plastická představa? Vypadá to vůbec tak, jakoby si p. Scheinpflug byl vyjel na týden na Helgoland, nejobvyklejší cestou, a umínil si tu neobyčejnou událost zvěčnit. Aby to nebyl pouhý cestopisný deník, připnul k tomu ještě něco víc a povídka je hotova. Co mělo býti hlubším základem, jest mělké a vnější rámec banální, jak jen možno. Při tom se pan Scheinpflug

nedovede vyhnouti nejvšednějším turistickým záznamům, má zálibu v obligátních prázdných rozhovorech, zmiňuje se o nejznámějších věcech v Berlíně a Hamburku, hodně povrchně, jen tak, aby nezmeškal nejbližšího vlaku a při tom vysílá sentimentální patriotické vzdechy, které působí až nepříjemně, i když takto horuje jeho »umělec« o Praze: »Takový Hamburk vyjímal by se vedle ní jako špejchar vedle kathedrály.«

Jsou vůbec knihy, při nichž se člověk diví, proč vyšly. K takovým náleží p. Freynova Za soumraků i noci. Nálady a scény. Ne že by se z některých motivů jeho knihy nedalo něco vytvořit. Jsou mezi nimi takové, jež by mohly poskytnouti umělecký příspěvek k psychologii ženské duše (Andrée, Nad mlhami, O život), k poznání brutálnosti muže (Setmělo se, Experiment), anebo by mohly vystihnouti bolest zklamání naivního mládí a resignující věrnosti (První láska, Ironie). Ale p. Freyn nedovedl z nich učiniti více než pouhý rozmar spisovatelský, který si libuje v sensačních, přerývaných závěrech, v podtrhávání hrubé smyslnosti a v theatrálním pathosu (zejména v »Konec komédie«). Neodpustitelna jest jeho ledabylost formální. Zde malý výběr! Jeho paní jsou »nemladé, nestaré a nobl«, oslovovány jsou pozdravem »dobrý den — mé dámy,« jedné z nich chod myšlenek »na moment se zastavil«; jeho učenec »obrátil se pojednou ke dveřím sousední své pracovny — a rychle vytáhl z pouzdra cigáro;« duše jedné ženy u p. Freyna takto trpí: »Ale v zápěti vznikla touha, nová předešlé, a pak i obě, a k nim ještě jiná — a v chaosu, v kterém žadonilo srdce, aby splnilo se honem ještě i vše (!), čím dosaženo by bylo vrcholu tak vzdáleného, rozvířena duše k vášni;« jindy »tiše srkala slečna svoji kávu«; když vyvracel jí muž obavy před nocí, strávenou v hotelu, byla mu »neskonale vděčna za projevené gentlemanství«; jinde pohled milenců, kteří stanuli v údolí »ve své póse nadšené lásky«, zastře náhle závoj soucitu; jiní »Odešli. Oba — napřed ona a za několik okamžiků po ní i on;« dostáváme »třeba i dosis skryté ironie« a vidíme, kterak »zápach hospod, v kabátech přinesený, dým tabáku v pokoji zbylý, nepořádek vždy nový a nový... byl naprosto cizí tón do smutné písně posavadního života« sestárlé dívky; vidíme, jak muž »se zadíval upřeně do propasti pod svýma nohama« a jak za nedlouho »moře muže spolklo« atd.

Zcela jinak vidíme u p. E. Trévala, co znamená býti dbalým formy vnější i toho, aby přiléhala k vnitřní podstatě. Jeho Antiky jsou obnovené obrazy biblické a antické, avšak nejsou pouhou evokací biblických a antických příběhů. Básník spatřuje v rajském slibu Eritis sicut Deus scientes kletbu poznání lidského a příznak slitování božího v tom, že poznání nahrazeno illusí (v Illusi); vypravuje příběh o Jonášovi, ale dává vyniknouti jeho pochybnostem, kolísání a egoismu víry, jež se pak zvrhne v slavomam a velikášství prorocké (Jona); vypravuje příběh o ctižádostivém duchovním, jehož rozum obestřely mátohy a dává pociťovati nezřízenost nucené askese (Vale Lalagé), a jeho Serenata pravěku vyznívá v hymnický zpěv na spojení muže a ženy. V této Serenatě zejména projevuje se úsilná snaha básníkova, dospěti k výši stilu, snaha, při níž mu vzorem mohla býti sytost a plnost výrazu Písně písní. Chce formou docíliti velebnosti, jíž vyžaduje sujet, nerad by setřel

kouzlo mythu a dávnověkosti, v niž přenesl sebe a chce přenésti nás. Při motivech méně obsáhlých má více zdaru; je vůbec nutno při látkách tohoto druhu počítati s přiměřenou stručností; Jona nejlépe ukazuje, že tu může chtíti básník něco, co jest nad jeho sílu. Ale snaha p. Trévalova jest vskutku umělecká. Bude u něho lze snad stopovati vliv poesie Zeyerovy.

Novella p. Q. M. Vyskočilova Zvonice chce býti vážným ohlasem novodobých snah o očištění života, povznesení mravního a náboženského citu. Tolstojovsky jest mu Zákon Kristův »projevem harmonické lásky všeho a všech k všemu a všem,« návrat ke Kristu znamená mu »život ve smyslu společného blaha.« Doufá, že nadejde den velikého vítězství, v němž poslední slovo bude láska, kdy »země sama bude jediným oltářem krásné síly a ušlechtilé odvahy.« Pravou vírou jest mu jen to, »co trvale dobrého, krásného a povznášejícího přináší nám život a co přispívá k společnému blahu všech.« Jeho kniha mluví proti kněžské licoměrnosti, vypočítavosti, proti duchovnímu výdělkářství. Symbolicky se vroucí přesvědčení spisovatelovo připíná k osobě mladého zvoníka Janoše, který se o všem tom klamném a lživém může přesvědčiti na vlastní oči, prohlédá a ze svého okolí, v němž jeho povinnost tradičně jej nutí k té šalbě a klamu přispívati, násilně se chce vytrhnouti; duchovního zabije na stupních oltáře, svůj zvon srazí s výše věže a pádem jeho jest rozdrcen. I ten zvon jest symbolický, jest »zázračným zvonem osvobozeného lidstva.«

Má-li symbol vyniknouti v plném významu, nemůže postačiti, aby se básník obmezil na věštecky povznesené vyslovení hluboké pravdy, ale aby symbol organicky splynul s tím, co jest v práci dějového. Synthesa životního děje a symbolu jest nevyhnutelna, a není to umělecky úkol snadný. P. Vyskočilovi se nepodařilo ji provésti. U něho jde obé mimo sebe, nesplynulo a následek jest, že idea nevyplývá z děje, ale podává se isolovaně. Výmluvný doklad lze proto uvésti: může spisovatelův Janoš, člověk tak prostý, naivní, dáti svým myšlenkám takový výraz, jako: »Pocítil v tomto okamžení neobyčejné rozjasnění. Z těch velikých očí, podobajících se roztaveným drahokamům, které zanechávaly všude světlo, na čem spočinula jejich zasněná zář, zírala k němu odpověď na všechny ty předchozí nejistoty, svítila veliká pravda života... Svobodné snažení duše po nejvyšší mravnosti jest nejvyšší ctností, jež sama o sobě činí z člověka nejpovolanějšího prostředníka mezi bohem a lidským srdcem. Ostatní bylo jen přízrakem, illusí a fikcí...«? Nebo: »Uskutečňovala se první příčinná nutnost. Uzákonění poměrů. Bylo zničeno vše, co nemohlo udržet klenby nového chrámu... Pochopil posléz, že to bylo nutno... Jeho první povinností bylo vyhraniti zřejmě citový svůj vztah k Hanně«? To jest umělecky pochybené; mezera mezi hloubkou ideje a prostotou nezkaženého člověka měla býti překlenuta. Pak by kniha p. Vyskočilova účelu svému, výchově lidu, mohla vyhověti účinněji, nebyla by to jen abstraktnost, theorie, these. Za to se mu pěkně podařilo z pod legendově objektivního vypravování (na počátku knihy) dáti vycítiti nenápadně ironii, s kterou šlehá modloslužebný kult a dogmatickou prázdnotu a dovedl se (s některými výminkami) vyhnouti ovšednělým a zbytečným úslovím.

P. Mahen svou knihu prosy Podivíni doprovodil sympathickým slovem úvodním: »Co jsou tyto všechny povídky? Hledání, pátrání a vzpomínání. Spolu touha po lepším budoucnu . . . Jsou pokusy – snad nedokonalé. Hrdinové zapomenou časem existovat... Nechal jsem je přece . . .« Na jeho podivínech není skutečně, proč by se museli vrýti v pamět, ať jejich podivínství tkví v pessimismu života (Portrét) či v problému víry (Věčný den), nebo v poměru ženy k muži (Rehabilitace), lidském sobectví a falši (Jinými cestami) nebo v pouhé erotice (Renaissance, Sponka). Ale pokusy jeho usilují o jiné: vyjádřiti, co už bylo pověděno dávno, jinak svým způsobem, vložiti ve formu kus vlastní individuality. A to je rys sympathický. Jest patrno z p. Mahenových vět a odstavců, že i nejznámější promítá svým nitrem, které všemu chce pohlédnouti tváří v tvář, jak i při vzrušení zůstává klidným nebo skeptickým a pro tragikomiku života má shovívavý úsměv, pro trpkost poznání resignaci. Snaha ta svádí jej arci někdy ke grotesknosti a fantastičnosti, jež není přiměřena významnosti motivu. Připomíná mi vliv Dehmelův.

Z Gautierových básní v prose (Noc Kleopatřina, Omfale, Slavičí hnízdo), jež pro Moderní bibliotéku přeložil p. Oskar Frank, nejvíce Noc Kleopatřina jest s to, aby českému čtenáři aspoň poněkud dala nahlédnouti v umění francouzského básníka. Může z ní poznati sytost jeho stilu, plnost výrazu s charakteristickými staromodními přechody, ukáže mu, jak dovede vystihnouti nezvyklý přepych a svrchovanou nádheru antického světa, jak hledí vyložit ji sociálně, a jak stanoví svůj poměr k egyptskému umění. Co mi však při tomto svazku Moderní bibliotéky vadí, jest jeho literárně-historický doslov a essayistický úvod. Doslov jest pouhá snůška dat, svědčící, že to je všechno neztrávené, nebo dokonce neznámé; něco takového tiskne se jen na obálkách jako seznam nakladatelský. Úvod pak, který sepsal p. Karel H. Hilar, znova ukazuje, jak se rádi vyhýbají naši essayisté práci (není ovšem malá), říci nemnohými slovy, v čem spočívá skutečný význam básníkův a jeho díla, což ovšem nevylučuje svěžest a kyprost studie. Místo toho se vychrluje příval slov, dvakrát i třikrát poví se jedno a totéž, koketuje se s mnohomluvnými parafrasemi. Takové věci měl by si troufati napsat a měl by k tomu býti vyzván pouze ten, o němž jest jisto, že se sám dopracoval určitého názoru o básníkovi, skutečným poznáním a opravdovým chápáním jeho díla. —*cjč*—

Poučná:

Rabelais: Stati výchovné. Knihovna pedagogických klasiků III. Monografie: Budeč a okolí. L. Velinský: Příspěvek k řešení otázky o smýšlení člověka. D. N. Vergun: Německý »Drang nach Osten« v číslech a skutcích. Přeložil Jaromír Pojezný.

Rabelais: Stati výchovné. Knihovna pedagogických klasiků III. Přel. a poznámkami opatřil i studií literární a výkladem doplnil Prokop Haškovec. Nákladem »Dědictví Komenského« rediguje Fr. Drtina.

Dějiny pedagogických theorií nejsou pouhou konstrukcí paedagogů, starajících se o prohloubení celého vývoje vychovatelské theorie i prakse. Jsou organickou součástkou kulturně-dějinného rozvoje lidstva, jsou více než pouhou historií některé disciplíny, líčící stupeň po stupni různé fáse vývojové. V dějinách vychovatelství jako ve vývoji filosofického myšlení, v dějinách umění a kultury vůbec obrazí se duch lidstva v jeho přednostech i vadách, v jeho myšlení, cítění a snažení. Čas od času vystupuje genius, soustředí v duši své ideje ovládající současnou dobu, dává jim obsahově i formálně osobitý výraz ať negativní, odmítavý či positivní — reformní. Tak stopovati lze od nejstarších dob vývoj názorů i prakse vychovatelské, a to tím spíše, jelikož důležitost předmětů uváděla vychovatelství v bezprostřední sousedství filosofie a náboženství. Náboženští a filosofičtí myslitelé velmi zhusta stávají se reformátory paedagogickými. Pro naši dobu především významem svým zasahují spisovatelé renaissanční a reformační, jelikož právě tyto dva směry myšlení jsou nejdůležitějšími prvky dnešní kultury. Rabelais je jedním z prvních reformátorů, který ukazuje na cesty, jimiž výchova se bude ubírati. Jeho nezdolná satyra, kterou přímo drtí starou, formalistickou výchovu středověkou, jest mu výbornou zbraní a prostředkem, působiti v nejširší kruhy. Pak Montaigne, Locke, Komenský, Basedow, Rousseau a j. v nových a nových formách hájí negativní stránky Rabelaisovy výchovy, usilujíce o konečné a reální řešení reformní snahy, vyplňující téměř pět století. Jedna zajímavá stránka života a díla Rabelaisova zvláště poutá mysl čtenářovu. Je to ona červená nit dějin středověkých a novověkých. Katolicismus jeví se tu jako obhájce výchovy staré, výchovy, která dospěla k vrcholu svého vývoje, na výši formální a dialektické dokonalosti — a proti této nedotknutelné methodě výchovné stojí na prahu novověku Rabelais a jemu podobní s výchovou novou, jejíž podstatnou stránkou stane se Baconova indukce se všemi důsledky svobodného myšlení a badání, a k níž od Lockea a Rousseaua nerozlučně přidruží se ideál mravního zčištění, mravního zdokonalení lidstva. Státi na přední stráži, káceti ony nedotknutelné modly, na něž sáhnouti odvážili se jen málokteří s nasazením vlastního hrdla, to bylo úkolem Rabelaisa, a zvláštní shodou osudů dostalo se mu geniální, neobyčejně břitké satyry, kterou dovedl prorýti se mocnými ledy neporozumění a lhostejnosti ve vrstvách lidových, ale na druhé straně také vyhnouti se požárům hranic, na nichž mnozí méně šťastní jeho předchůdcové se připálili. Něco Lutherského a Wycliffovského hraje osudem a životem Rabelaisovým. Po něm reformní snahy paedagogických spisovatelů působí na nás klidněji, třeba že daleka je doba opravdové reformy.

A nyní k vlastní věci. Redakce knihovny paedagogických klassiků dospěla Rabelaisem k 3. svazku, a již nyní lze očekávati, že knihovna vykoná svůj úkol a vyplní mezeru, v celém českém kulturním životě pociťovanou. Spisovatel úvodní stati podává literární studii o Rabelaisovi, umístil ho velmi vhodně v myšlenkové ovzduší současné doby — v renesanci a reformaci —, vylíčil důkladně životní jeho dráhu a práci literární, takže odtud čerpá čtenář veliké poučení o osobnosti pro vývoj francouzské literatury typické a důležité. Pan prof. Haškovec měl asi na mysli původně literární monografii o Rabelaisovi; pro náš účel velmi dobře by

se hodilo k této velmi pečlivě založené studii literární podati ještě přesně vymezený význam Rabelaisův v dějinách výchovy, poměr, v jakém se jeví na př. k Montaigneovi a k následujícím reformátorům paedagogickým, aby význam jeho pro výchovu a reformu její pokud možno byl jasný a přesný. Výbor statí přeložen velmi svižně, jen v poznámkové části bývali bychom si přáli aspoň některá místa srovnána s jinými autory paedagogickými. Tím by byl spisovatel úvodu z části nahradil studii historicko-paedagogickou. Ozdoby a typografická výprava Rabelaisa podobně jako Komenského »Didaktiky« a Lockeových myšlenek pořízena je opravdu vkusně. Celou knihou vane esthetický duch Preissigův. Podobizna Rabelaisova vtiskne se zajisté každému svým satyricky úkosným pohledem, jímž září jeho oko, a bolestným výrazem, kterým pohrávají jeho ústa. *Ch.*

*

Budeč a okolí. Spis vydaný na oslavu tisícileté památky založení kostela sv. Petra a Pavla na Budči. Péčí společnosti přátel staroslavné Budče v Zákolanech. — Kralupy 1905. Str. 264, 8°.

Splácíme jenom starší dluh, vzpomínáme-li publikace již roku 1905 vydané péčí společnosti přátel staroslavné Budče v Zákolanech s titulem »**Budeč a okolí**«. Popud k publikaci dalo tisícileté výročí založení kostela Budečského, jež tradice (jen málo bezpečná) klade k roku 905. Spis má ráz všech podobných knih, jest v něm leccos »příležitostného«, nicméně zasluhuje péče vydavatelů plného uznání. Část prvá, věnovaná Budči, přináší po úvodní básni J. Vrchlického příspěvky k poznání minulosti Budče. V. Schmidt pojednává o »zalidnění krajiny Budečské v době praehistorické« (jen na základě názorů Píčových), F. Velc líčí »hradiště Budečské«. »Dějiny Budče« pokusil se vypsati F. Hýbl, kdežto Z. Nejedlý domnívá se, že existovala »Pěvecká škola na Budči« v době, kdy prameny zmiňují se, že Václav učil se zde žalmům. Kostela samého týká se článek Lehnerův (vyňatý z jeho Dějin umění) »O českých rotundách«, opakující staré názory autorovy, dnes již z části vyvrácené, jež se poněkud ozývají i v článku J. Heraina, »Rotunda sv. Petra a Pavla na Budči«, jinak velmi podrobném. Studie Voborníkova: »Budeč v krásné literatuře české« zavírá tento oddíl. — Část druhá »Okolí Budče« podává v díle všeobecném: I. Přehled přírodovědecký a zeměpisný (geologii napsal Fr. Mladějovský, vodopis a ráz krajiny F. Melichar). II. Hospodářské poměry: polní hospodářství a dobytkářství (J. Černý), ovocnictví (A. Linda), včelařství (V. Švarc) a lesnictví. III. Průmysl: Cukrovar v Zákolanech (V. Sýkora), mlynářství (A. L. Ryšánek). IV. Veřejná činnost spolková (J. Melichar) se zvláštním oddělením o pěstování zpěvu a hudby (V. Tauc) a konečně V. Zdravotnictví (A. Duffek). Některé stati podávají pěkný přehled a hojný materiál. O poslední díl místopisný rozdělilo se několik autorů (J. Beneš, A. Žalud, J. Fleischman, J. Burda, J. Kříž, J. Herain, F. Koníček, V. Švarc, V. Brtník a F. Podhora), probírajících stručně historii jednotlivých míst.

Velmi pěkné fotografické reprodukce, řada plánů a map i některé obrázky A. Holuba osvěžují obsah knihy slušně vypravené, jež tak stává se pěkným svědectvím ušlechtilých snah svých původců. *N.*

*

L. Velinský: Příspěvek k řešení otázky o smýšlení člověka. V Praze, nákl. Lad. Grunda, bez roku.

Příspěvek autora, který jest patrně odborně vzdělán v mathematice a vědách přírodních, měl by se vlastně přesně jmenovati příspěvkem k materialistickému výkladu jevů duševních, neboť Velinský vůbec vypouští ponětí duše a supponuje místo něho pojem energie, kterou jest hmota nadána. Duše a tělo jest mu jedno a totéž, onu energii pak speciálně zove životní elektřinou, jež vzniká v nás chemickými pochody a má své ústředí v malém mozku, který jest takřka elektrickým akkumulátorem. Auktor nepokrytě obnovuje staré hypothesy o Messmerově fluidu i Reichenbachově odu a zcela ve shodě se svou domněnkou všecky jevy t. řeč. duševní »vykládá« elektřinou: člověk vyzařuje V-paprsky, jak prý lze docela fotografickou deskou dokázati; paprsky ty působí i na ohromné dálky (telepathie), při čemž účinnost jich stoupá s duševním rozčilením a napětím, při smrti pak energie jedince slučuje se a přechází v energii vesmíru, odkudž zase přechází ve zvíře neb člověka (auktor věří v metempsychosi!). Tato energie vesmíru či praenergie jest Bohem a spolu základem všech energií nám známých. Myšlení jest reakce na určitý výkon energie životní, pamět jest hromadění elektřiny, láska jest vzájemné působení dvou elektřin různorodých atd. Není svobody vůle, nýbrž lidským osudem vládne docela pravidelná či periodická náhoda, není zkrátka duše ani duševnosti, nýbrž jen hmoty a jejího přídavku, energie.

Všechen tento mythus »dokazuje« auktor mathematickými výpočty i fysikálními pokusy, z nichž některé dle fotografických snímků docela reprodukuje. Pokusy ty však, i když připustíme jich správnost a věrohodnost, nedokazují nic, než že existují ještě mnohé zjevy, jež našemu smyslovému vnímání, které je přec kvantitativně i kvalitativně omezeno, unikají nepozorovány. Pro výklad jevů duševních, pro otázku představ nevědomých i vědomých neplyne odtud pranic. Tvrzení auktorova jsou ukvapené generalisace, ovšem generalisace nebezpečné a opojivé, ježto tento materialismus jest zdánlivě vědecky podepřen a rozhodně daleko jemnější a důmyslnější než hrubé a primitivní výklady jeho předchůdců. Ale proti němu vždycky státi bude naše vědomí, jež nám ukazuje naprostou disparátnost jevů duševních i hmotných, kterou redukovati neb eliminovati se nepodaří, dokud aspoň řešíme záhadu duše nepředpojatě a věcně.

Spisek není ostatně ani formálně bez vady: osnova jeho jest leckde přeházena a neurovnána, jazykový výraz nepřesný a gramaticky chybný, někde zbytečně bombastický: celá brožura jest vskutku dle slov úvodu »obrazem oné inflekční base, kterou auktoru bylo prožiti,« ovšem také

chorobným dokumentem doby, dokumentem, který ve formě zdánlivě vědecké podává jen fantasie a mythické domněnky. Proti takové pseudovědecké literatuře jest přirozeně každý protest zdravého rozumu marný.

Kd.

*

D. N. Vergun: Německý »Drang nach Osten« v číslech a skutcích. Z ruštiny přeložil a upravil Jaromír Pojezný. V Brně 1906, nakladatel A. Píša.

Známý slavista a redaktor časopisu Slovanský věk hledí tu zdrcujícími mluvou fakt čerpaných z pramenů německých, zvl. z publikací prof. P. Langhanse, vyložiti a dokázati podstatu velkoněmecké ideje i pangermanismu. Líčí zcela statisticky úspěchy germánského kapitálu i kultury ve Slezsku, Polsku, zemích rakouských, státech balkánských a zvl. Rusku, odhaduje přibližně, že již teď německé kolonie v zemích východoslovanských zabraly na 184.000 km², majíce na 5000 kostelů, skoro 12.000 škol, 77 divadel, 120 spolků a 102 millionové banky. Potom letmo probírá historii bojů mezi Němci a Slovany od počátku historie a zvl. ve středověku, kde za tisíc let ztratili Slované na 8000 čtver. mil půdy a nespočetné množství lidu. Dále se tu ukazuje, jaké Němci sami činí si plány do budoucnosti, a jak na základě domnělého neb vybájeného práva historického a přirozeného docela otevřeně mluví o zabrání Rakouska, Švýcar, Hollandska, ovládnutí evropského východu, severu a jihu, ba dokonce i opanování Severních Států amerických, Japonska a Číny; všecky vědy německé jsou ve službách těchto velikolepých plánů, všecka politika velikášského císaře i lidu, ba i básníci již od dob Goethových hlásají velkoněmecké ideje. A tyto cíle a snahy, na pohled šílené, sledují Němci docela systematicky účelnou a plánovitou kolonisací, rozpětím válečné moci, propagandou církevní i sociálně-demokratickou, rozněcováním sporů mezi Slovany, ale zvláště národohospodářskou a peněžní převahou. Tak jeví se dle autora situace Slovanstva nejvýš vážná, a lze takřka na rok prý vypočísti, kdy bude pohlceno mořem germánským: jedinou hrází vítěznou, o niž se může rozbiti nepřátelský příboj, je spojení Slovanstva na federativním základě, jemuž ovšem musí předcházeti kulturní povznesení Slovanů, urovnání jich sporů kmenových i národních, a zvláště úplné vnitřní obrození Ruska na praslovanských národních i konstitučních zemských prvcích. Tak proti pangermanismu staví Vergun za protiváhu panslavismus.

Není pochyby, že autor ve svém zanícení i úzkostlivé starosti o budoucnost Slovanstva je nakloněn k pesimismu i zveličování; je patrno, jak odtud dospívá i k falešným názorům na hnutí evangelické a losvonromistické, jak i na socialismus pohlíží příliš národnostně, ba i ve vídeňských a německých slavistech, zvl. Jagičovi i Brücknerovi, vidí jen zakuklené emissary německé vlády atd. Ale přes to, že sny velkoněmecké právě svou nenasytností překročují meze možnosti a jeví se spíše chorobnými výtvory megalomanie, auktor právem upozorňuje na aktuální nebezpečenství, jež v nich tají se právě pro nás, nejbližší sousedy a dávné

odpůrce Němectva. Vergun má docela dosti odvahy, aby na naše historická práva hleděl skepticky: ta prý jsou platna pouze tehdy, když mohou býti podepřena ne sežloutlými a zaprášenými listinami a korunami v museích, nýbrž řinčením zbraní a rachotem děl. Rady, jež auktor propaguje na obranu proti velikoněmecké rozpínavosti, podepíše každý upřímný Slovan. *Kd.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Boj o školu se u nás veřejně utišil. Rázné odbytí, jakého se dostalo křesťansko-sociální straně po neprozřetelné chvástavosti dra Luegra, zarazilo výbojnost klerikálů, ovšem jenom na venek, přesněji řečeno: učinilo je opatrnějšími, skutečně ovšem nevzdá se katolická církev svých nároků nikdy.

Poměr církve a školy rozbírá a kritisuje a podmílá se nejen u nás, nýbrž jinde též, a jinde namnoze energičtěji. Požadavek odcírkevnění školy ozval se letos velice energicky v italské sněmovně, kde poslanec Bissolati při školské debatě podrobil ostré kritice nynějšího ducha školství a nerozhodnou školskou politiku vládní. Znamenitým, úspěšně důkazným východiskem mu byla papežská encyklika proti modernismu. Bissolati spatřuje v modernistech lidi upřímné, jimž jde o smír mezi katolicismem, event. náboženstvím vůbec a moderním duchem, o smíření vědy a náboženství. (Pokud je tento posudek správný a pokud nesprávný, nebudeme vykládati znova; svůj názor jsme vyslovili několikrát dříve.) Naprosté zatracení a energické potlačování modernismu se strany kurie a oficielních kruhů církevních jest mu důkazem, že smír mezi moderní společností a církví není možný. Poněvadž pak nelze čekat ani žádat, aby se moderní stát, dnešní společnost vrátila myšlenkově, nábožensky, mravně na stupeň středověkého katolicismu, není myslitelno jiné rozřešení, než vymanění mládeže, budoucích lidí ze vlivu zpátečnického ducha církve. Ježto pak Bissolati po způsobu všech, i liberálních i klerikálních katolíků nerozlišuje mezi náboženstvím a církví, náboženstvím a katolicismem, zbožností a pověrčivostí, jest přirozeno, že rozřešení vidí v potlačení náboženství ve školách. Jemu je náboženství jenom historický zjev v lidstvu. Ve snaze církve, udržeti za pomoci státu vliv na výchovu mládeže ve škole pomocí vyučování náboženství, správně rozpoznává přiznání její slabosti: dospělé generace již ztratila, budoucnost si nemůže udržeti než uměle, po případě násilím, dresurou mládeže.

V Německu diskutují v protestantských kruzích otázku školního vyučování náboženství akademicky a činí praktické pokusy o rozřešení. Poměry v Německu jsou ovšem jiné než u nás i než jsou v Italii. V Německu jest splněn jeden z kardinálních požadavků našich reformistů, kteří nejsou přímými nepřáteli náboženství

a jeho vyučování ve škole vůbec: tam je vyučování náboženství v obecných školách skoro vesměs laické; konfesionelní ovšem a pod dozorem církve, ale v rukou světských učitelů aspoň formálně, jako žádá u nás na př. prof. Drtina. Podle našeho názoru není ovšem ani tento stav ideální. Nese s sebou to veliké nebezpečenství, že se náboženství skutečně »vyučuje«, t. j. dosti formalisticky memoruje a mechanicky vštěpuje, což ovšem není pravá cesta ku pochopení ducha náboženství a k osvojení jeho jádra.

Nutnost reformy ve vyučování náboženství uznává se téměř všeobecně. Jen orthodoxní kruhy netouží po pronikavější změně. V celku dělí se reformní názory na dva směry: buď naprostý převrat nebo reforma. Proti vyučování vyslovují se jen zarytí fanatikové osvícenství a nesnášeliví bojovníci proti církvi a náboženství vůbec, ze školy je chtějí vyloučiti ti, kteří generalisují skutečné vady, kteří v zájmu náboženství soudí, že se mu vůbec nemůže vyučovat. Na jeho místo navrhují dějinné vyučování o náboženství, morálku neb i umění. Většina učitelstva je pro zachování, poněvadž náboženství jest dosud nejsilnější mocí a paedagogickým prostředkem v souvislosti s mravností. Proreformu se žádá hlavně a na předním místě reforma ve výchově učitelstva, reforma ve výběru látky ve smyslu omezení na biblické stati, proti memorování katechismu, a reforma ve vyučovacím cíli, jímž má býti porozumění pro náboženství.

O těchto problémech je již celá literatura. Uvádíme pro informaci několik spisů. Ducha prozrazuje již název: »Schulrevolution gegen Schulreaktion« G. Welker (Neuer Frankf. Verlag 1906, 25 Pf.). R. Emde: Religionsunterricht in der Volksschule. Totéž D. E. Müller (Bern). Rein: Stimmen zur Reform des Rel.-Unterrichts (Langensalza 1·55 M). Prof. Voigt: Rel.-Unterricht oder Moralunterricht (Leipzig 1907 M 1·20). Pfennigsdorf: Wie weit ist die Reform des Rel.-Unterrichts möglich und nötig (Dessau 1906). Prof. E. Tröltsch: Trennung von Staat u. Kirche, der staatl. Rel.-Unterricht u. die theol. Fakultäten (Tübingen 1906 M 1·80). F. M. Schiele: Religion u. Schule (Tübingen 1906, M 3·60).

Pozornost vzbuzuje, že dva vynikající filosofové Paulsen a Natorp se vyslovují rozhodně pro školní vyučování náboženství.

Všichni reformátoři požadují, aby se kladl důraz a věnoval čas na uvedení do dějin křesťanství; i biblické dějiny mají sloužiti porozumění pro náboženství a nábožensky-mravnímu působení. Ve výběru a aplikaci biblických příběhů ovšem se musí uplatňovati výsledky kritiky proti církevní tradici. Uprostřed všeho má stát osoba Ježíšova. — Křesťanská a církevní výchova má býti ponechána konfirmačnímu vyučování. Těmto otázkám jest věnován nový časopis: Monatsblätter für den evang. Religionsunterricht vydává nadučitel (gymn.) H. Spannuth, nakl. Vandenhoeck & Kuprecht, Gottingen, ročně 6 M (z kruhů pokrokových).

Zase jinou tvářnost má otázka školy a církve, školy a náboženství v Anglii. Školské zákonodárství je právě zase v novém stadiu. V únoru

(24.) předložil ministr vyučováni osnovu nového zákona, která jest i v otázce veřejného školství i náboženského vyučování určitější, než byl návrh asi přede 2 lety dolní sněmovnou přijatý, ale lordy zamítnutý. Tam jde — což nás v rozhledech náboženských a církevních nezajímá přímo — o zavedení státního školství naproti dosavadnímu školství obecnímu (obce vydržovaly školy, ne stát) a církevnímu. To nás zajímá jen potud, že by se tím zmenšil počet škol církevních, které nebyly, jako u nás někde ještě, soukromé, nýbrž jediné. Na příště má býti jediný druh národního školství: veřejné elementární školy státní, které ovšem budou podrobeny dozoru obcí. Nás zajímá to, že na takovýchto školách by učitelé nebyli zavázáni ke zkoušce z náboženství.

Oč my u nás bojujeme, rozumi se v Anglii samo sebou: když bude škola veřejná, státní, nebude na ni mít církev vlivu, učitel nebude zkoušen z náboženství a nebude mu vyučovat. Na škole veřejné se vůbec nebude vyučovat konfesijně náboženství; škola ovšem nebude protináboženská, ale nebude církevní a nebude konfesijní (modlitba a čtení bible není konfesijní a církevní!). Náboženskému duchu anglickému ovšem vyhoví zákon tím, že umožní nebo připustí vyučování náboženství mimo školní hodiny.

Jak bude tento nový zákon přijat veřejností a jaký ho čeká osud v parlamentech, není dosud jasno. Naše časopisy věnují příliš málo pozornosti takovýmto kulturním otázkám cizím a mají pro ně málo pochopení.

Ani v Čechách boj o školu neumlkl docela. Nedávno bránila se a formálně ubránila veřejnost proti útokům na universitu, a hned potom sesílil se pokus o podmanění a udržení středních škol. Rozvinul se v menších přestřelkách. Povstal z maličkosti: ředitel střední školy nutil profesora dozírajícího v kostele, aby se činně účastnil bohoslužeb klekáním, křižováním. To by mohla být jen přílišná horlivost a úslužnost příslušného řiditele. Ale hrozným by bylo, je-li pravda, čím se chlubí »Čech«, že středoškolští řiditelé a inspektoři i zemští chodí do jeho redakce na radu, jak si mají počínat. O duchu našeho školství se tím neprozrazuje nic nového, ale forma by byla příznačná a příšerná.

*

ThDra Vondrušky »Sprostředkovatel« má ještě jiné pozadí a cíle mimo ty, o kterých jsme se zmínili: celá řada čísel je skoro výhradně věnována Svatováclavské záložně. Tvrdí, že Svatováclavská záložna mohla býti dávno sanována, kdyby všichni její sanátoři byli pracovali spravedlivě o záchranu. To je přímé obvinění známých kruhů a osob, které — mlčí. Nesúčastnění vidí věci i osoby ovšem zase s jiné stránky: vidí v hrozbách p. Vondruškových nový bezohledný útok na kapsy lidí beztoho již postižených. Ve hrozbách tuší hrot, namířený proti Karlachovi a Bráfově »Důvěře«. Hrozí prý nová repartice na členy. Bylo by věru na čase, aby tato mravní skvrna byla už jednou zprovozena se světa; na tom máme zájem všichni, i my, kterým nezáleží na súčastněné církevní instituci, tím méně na osobách.

*

Umřel básník Svatopluk Čech a byl pochován s křížkem a růžencem v rukou. Kdo se dopustil takového násilí na památce Čechově? Básník Václava z Michalovic, Modliteb k Neznámému, Písní otroka — s růžencem! Rodině asi nelze dávat vinu, poněvadž jest jistě pravda, co proniklo na veřejnost, že právě rodina si vymínila pohřeb po církevní stránce co nejjednodušší, bez provokace proti církvi a bez církevní pompy. Pořadatelé, to jest městská rada pražská a zástupcové uměleckých korporací, neměli tolik ducha nebožtíkova, aby na to ani nepomýšleli. Snad jim tedy může poděkovat národ za to, že Čech byl položen do hrobu se symbolem bezduchého náboženství, které bylo cizí jeho duši. V tom růženci na rukou Čechových je symbol průměrného českého liberálního náboženství.

*

O zavražděném portugalském králi Karlovi mimo očekávání se nyní říká, že byl muž nábožensky snášelivý a spravedlivý. Náboženské menšiny v Portugalsku želí prý upřímně jeho neočekávaného smutného konce. — Církev panující není bez viny na tom, že v Portugalsku leží 45 proc. půdy nezužitkováno, že procentem negramotných obyvatelů stojí Portugalsko v Evropě hned za Rumunskem a Tureckem. O výši školství svědčí ten drobný fakt, že útočník králův byl učitel-seržant. Patrně jsou tam nižší certifikatisté dobří dost k výchově a vzdělání lidu. Kláštery při tom bohatnou a řády se množí.

*

Když byl rozpuštěn spolek českých kněží, stýskali si mnozí, že si církevní vrchnosti všecko dovolí právě naproti českým podřízeným. Teď se jim dostalo útěchy: pastýřským listem arcibiskupa v Kolíně nad Rýnem byl rozpuštěn spolek kněží diecése rottenburské. Historie jeho je krátká, ale zajímavá svým začátkem a koncem. Netrval ani půl roku. Koncem r. 1907 v listopadu vešel v život, a to s vrchnopastýřským požehnáním biskupa v. Kepplera z Rottenburgu. Již před tím byla podobná organisace prohlašována téměř za nevyhnutelnou pro stavovské i všecírkevní zájmy. Od té doby jen živořil více méně jako obyčejná mariánská kongregace, činnosti nerozvinul naprosto žádné a teď byl prostě zakázán. Kněžím se takto znemožňuje právo koaliční zaručené státními zákony každému občanu. Důvodem zákazu prý jest obava před bacilem modernismu. Zmínky zasluhuje ještě to, že právě kněžstvo rottenburské diecése vyniklo svou oddaností k biskupovi a papeži, zmíralo poslušností k nim a často obdrželo zaslouženou pochvalu. Tak vypadá občanská svoboda v církvi!

*

Úspěch při zemských volbách byl pro katolickou stranu lidovou, jak jsme předvídali, velice chudý, ne vinou nedostatečné agitace neb organisace, ale příčinou nelidových volebních řádů, jimiž jsou z volebního práva vyloučeni drobní poplatníci. Proto má katolická strana v programu všeobecné hlasovací právo, a proto vytýká agrárníkům, že jsou stranou zemanů.

V zápasu mezi klerikály a agrárníky byl nejinteresantnější episodou souboj mezi P. Vackem a P. Zárubou na Pelhřimovsku. Oba kněží, oba agrárníci, ale P. Záruba důsledně »Čechem« jmenovaný »katolický« kandidát, druhý obyčejný agrárník, »nekatolický« snad. Jak může být venkovský lid bezmyšlenkovitě, slepě zfanatisován, o tom svědčí některé volební schůze, kde tekla krev. A to stál proti klerikálnímu farářovi zase farář! Co by se bylo dálo, kdyby proti němu byl kandidoval na příklad pokrokář nebo sociální demokrat? Či snad právě proto dostupovala zuřivost klerikální až stupně absurdnosti, že se střetly dva směry sobě velice blízké a právě proto tím nebezpečněji si vzájemně konkurující?

Klerikálové shrnuli na sebe v Čechách poměrně málo hlasů. Věděli to předem a nemařili sil veřejnou prací. Ale jistě se připravují na dobu blízkou, kdy bude rozšířeno volební právo do sněmu, a pak zažijeme novou usilovnou volební kampaň, horší než před říšskými volbami.

Poučné je srovnání počtu klerikálních hlasů u různých národů: v Čechách soustředili klerikálové poměrně mnohem více voličů mezi Čechy než mezi Němci. Tím není vinen jen volební řád, nýbrž též a hlavně jakost Němců v Čechách. Nejsou ovšem všichni rakouští Němci tak pokrokoví, liberální a radikální jako Němci v Čechách. Alpští Němci jsou jim velikou přítěží a rakouští v užším smyslu (horno- a dolnorakouští). Tu nemůže být měřítkem složení zemských sněmů, ale o loňských říšských volbách obdrželi klerikální kandidáti mezi všemi rakouskými Němci úhrnem 40% všech odevzdaných hlasů, kdežto v českém národě průměrně jen 16% (u Slovinců 30%). V tom stojí rakouští Němci na prvním místě, a procento by bylo ještě nepříznivější, kdyby čeští Němci nebyli volili protiklerikálně v počtu poměrně daleko výhodnějším.

S klerikální politikou souvisí aféra agrárního poslance P. dra Zahradníka: představený jeho, strahovský opat dr. Zavoral, zakázal poslanci agitaci ve prospěch strany agrární. Není pochyby, že se bude představený církevní dovolávati u svého podřízeného závazku poslušnosti, když půjde o nějakou akci, o rozhodnutí, o hlasování v parlamentě samém, jako užívá své moci v předvolební agitaci. Nemůže být sporu o tom, má-li či nemá-li představený právo užívati svého kanonického vlivu na podřízeného. Rozhodně má, to je přece podstata hierarchického odstupnění církevního a podstata řádového ducha, kde slib poslušnosti jest jedním ze základů klášterního principu. Nikdo tedy nemůže právem zazlívati převorovi, když se dovolává poslušnosti svého podřízeného. Konflikt a zápletka vzniká teprve tím, že tento podřízený je poslancem, a jako takový zástupcem vrstev, které in politicis nepodléhají dozorčí nebo rozhodčí pravomoci církevního hodnostáře. Poslanec musí být svobodný a nevázaný ničím ve vykonávání svých práv a povinností. Poslanec není konečně po zvolení závislý ani na vůli svých voličů; podléhá jedině kázni strany nebo klubu, ale ani tato kázeň není a nemůže být donucováním, nýbrž má závaznost výhradně morální. Jak by se mohlo snésti, aby poslanec podléhal moci, která je parlamentnímu životu cizí? Neodvislost poslanců je zaručena ústavou. Rozhodčím jejich jest jen vlastní svědomí. Princip tento je v našich zákonech

proveden prakticky a kasuisticky aspoň v jednom případě: aktivní voják, důstojník, jest vyloučen z pasivního práva volebního, nemůže býti poslancem. Vylučuje jej princip vojenské kázně, podřízenosti, poslušnosti. Analogie se přímo vnucuje: není církevní podřízenost a poslušnost u kněží vůbec a řádových kněží zvláště alespoň tak pevná a závazná jako v armádě? Nebylo by důsledno učiniti také zde zákonné opatření, aby byla zaručena svoboda a neodvislost poslanecká, a tam, kde to není možno, jako právě v církvi, prohlášena neslučitelnost dvou protichůdných, vzájemně se vylučujících funkcí a úřadů?

Zasažení strahovského preláta do poslanecké neodvislosti není jen jeho osobní záliba nebo náhoda, nýbrž výron systému. Dokladem toho je analogický případ z Bavor. Zmínili jsme se již jednou o poslanectví bavorského katol. kněze Grandingera, který jako kněz byl zvolen na liberální program. Přirovnali jsme jej k mladočeskému, tedy také liberálnímu poslanci, faráři Blahovcovi, který ovšem zatím již přešel k agrárníkům. Hned po zvolení poslal arcibiskup bamberský Grandingerovi zákaz vstoupiti do liberálního klubu. Grandinger odpověděl, že protestuje sice, ale podrobí se: formálně nepřistoupil ke klubu liberálnímu, ale věcně zůstal na jeho programu, a netajil se svým přesvědčením, nýbrž agitoval pro ně. Tu ho stihl nový pastýřský zákaz, kterým se mu vytýkal jeho vstup do politického spolku mladoliberálního v Norimberku, a kterým se mu za dovolávání kanonické poslušnosti zakazuje pracovati a přednášeti v otázce školské ve smyslu liberálním a zakazuje jíti s liberály v této otázce na sněmu.

O odpovědi posl. Grandingera posud nebylo nic uveřejněno, ale není pochyby, že se podrobí, poněvadž se podrobiti musí. Po prvním zákazu ozval se protest z kruhů laiků katolických, kteří prohlašují, že jako věrní katolíci srovnají své liberální politické přesvědčení se svým náboženstvím. Co je platen takový protest? Laik konečně může být politicky i nábožensky liberální, ale kněz nesmí.

*

Encyklika proti modernismu koná své rozkladné dílo stále dál, budí odpor, vyvolává protest, ale nutí k podrobení. Nejnověji prof. Schnitzler v Mnichově uveřejnil nepříznivou kritiku o jejím duchu. Proti tomu ovšem kurie užila vyzkoušených již protizákonných prostředků: nuncius a katolické centrum na bavorském sněmu bouří proti vinníkovi i proti ministrovi vyučování, vyzývá ho k zakročení. Ministr se ovšem zdráhal zakročiti trestně, a tu církev sáhla k osvědčené svépomoci: mnichovský arcibiskup zakázal studentům návštěvu Schnitzlerových přednášek. Nový konflikt mezi církví a státem.

*

Sen o republikánské národně-katolické církvi ve Francii se neuskutečnil ani po rozluce. Byl to právě jen sen některých, nepříliš četných svobodomyslných, lidových kněží, idealistů,

kteří žili v myšlenkách a ideálech o církvi v pravdě katolické, ale nepočítali se skutečností. Doufali, že rána zasazená zákonem o odluce vzbudí větší lásku pro trpící věc a ideu, že dožene k tomu, k čemu se vlastním vývojem skutečnost ani neblížila. Očekávání jejich bylo marné: v lidu sebe katoličtějším nebylo a není porozumění, nebylo nadšení a není obětavosti. Církev katolická, která se ve Francii restauruje, není o nic svobodnější a národnější, o nic méně papežská, než bývala před rozlukou. Pařížský kardinál arcibiskup Richard, jeden z nejhorlivějších bojovníků pro čest církve, umřel v minulých dnech, nedočkav se obnovy a slávy církve. Umřel jako jeden z poražených bojovníků.

Pro republiku smutným zjevem jest, že se vyskytly nepoctivosti a ziskuchtivost při prodeji a převodu církevního jmění do rukou obce a státu. Klerikální listy náležitě využívají této nepřístojnosti proti republice, proti svobodě, proti rozluce, proti pokroku.

7. března 1908. +

Feuilleton.

Donatello.

Mdlý orel k večeru rád navrací se
v klid hnízda svého. Stále stoupal k slunci
a zíral pevným okem v tváři jeho,
leč nedostih ho. Nepřiblížil se mu
však ani potom, kdy se zlatá koule,
jako by cíl mu usnadniti chtěla,
snížila k zemi. Vzdal se marné touhy
a navrátil v hnízdo svoje k spánku.
Tak, starče, vrátil jsi se ke kupoli,
k té kupoli své rodné Florencie,
neb v dálce od ní — všude miserie.
A Křtitele zde robí pro Sienu
tvé prsty třesoucí se tíhou roků
a toužící po věčném odpočinku.

Ach, to už není žádný z Křtitelů těch,
jak tvořívals je během svého žití!

Ten první — dovede si chabá paměť
vzpomenout ještě, představit a srovnat? —
ten první hoch byl, čistým mládím šťastný,
s vítězstvím v očích, pevnou vírou v duši —
ba, jinak jsem ho ani nemoh tvořit;
sám byl jsem mlád a kypěl svěží silou,
pln chuti k práci, plánů spoustu v duši
jak parních poupat na procitlém stromu.
A mladí byli všichni, jež mi tvořit
dávala nekonečná milost boží,
i světec Jiří, pobožný rek David
i proroci i Josua, lev páně.
Od dob těch mnoho vody uplynulo
řečištěm Arna, matička má dobrá
neměla tenkrát stříbrného vlásku
na drahé hlavě, svět se zdál tak krásný
a život ze samých byl svátků složen.

A přešla léta. Křtitele kdes chtěli,
já udělal jej. A hle, byl to Křtitel,
jenž oděn koží, ještěrku chce pozřít.
To Křtitel pouště byl, jenž vážně myslí,
co kázati má zástupům, až přijdou
k jordanské vodě se všech konců země.
Byl vážný, přísný; zodpovědnost cítil
každého slova, které lidem poví,
a také ví, že účty skládat bude,
až přijde jednou ten, jenž větší jeho,
a jehož cesty on má upravovat.

A Křtitel ten zas podobou byl mojí.
Já také otvírat chtěl lidské duše,
by Pána přijaly a pravdu jeho.
Neb jako slovo k uchu, mluví socha
k lidskému oku, a já cítil v duši,
že bůh mi dopřál dovednost tu řídkou
z kamene, bronzu vytvořovat obraz
božského syna svého, matky jeho,
podoby svatých svých a slávy svojí,
by vše to promlouvalo k očím lidí
a vzpomínalo, kdyby zapomněli
a nabádalo, kde by vlažni byli...

Zas přešly roky. Nový Křtitel přišel
a k novým zobrazením nutil ruce.
Muž ještě v síle, vážný, mlčenlivý,
jenž kloní hlavu ne tak časů tíží
jak myšlenkami. Jistě byla mrtvá
už matka jeho jako máti moje
a jistě také jeho povolání
mu těžké bylo, jak mně časem moje.
Neb když se slunce bylo překlonilo
polednem žití, člověk ptát se začne,
zda dílo jeho bude dílem dobrým:
vždyť stál a cestu ukazoval jiným
a prací tou byl zabrán, že své duše
nevzpomněl ani. Pochyby též přijdou
nad vlastní silou, nad schopnostmi prstů
a poslušností jejich, neboť často
stín toho nedovedou vyjádřiti,
co duše vidí. A ty chvíle nejsou
a nebyly mi útěchou a štěstím.
Já tenkrát z Říma přišel, kde jsem viděl
přemnohé věci, které vynutily
mi němý úžas. Nerouhám se nijak
a v pokoře jsem vděčen lásce boží,

že dovolila, bych ji oslavoval,
jak dovedly mé síly a mé ruce —
však nedal bůh nám sebe a své svaté
tak oslaviti, jako přáno bylo
pohanským mužům modly svoje slavit.
Já dlouho prohlížel ty práce jejich
a — bůh mi odpusť — očima se klaněl
těm bílým tělům, dokud svědomí hlas
mi, křesťanu, tak činit nezakázal.
A potom aspoň hlavice jsem kreslil
zvrácených sloupů, umné ornamenty,
jež v plochách bílých trosek ničí deště
a soudy času. Kreslil jsem a začal
srovnávat práci svoji dosavadní,
své schopnosti a síly k pracím příštím
s výtvory těchto starodávných časů —
a tu se Řím stal očistcem mé duši
a já jsem trpěl jako nikdy v žití.
Já musil odejít co nejrychleji,
chtěl-li jsem vůbec ještě pracovati.
A dlouho potom z mramoru a bronzu
jsem reliefy tvořil, ne, bych dostih
těch vzorů římských, ale bych sám sobě
dokázal, že jich dostihnouti nelze
a ztlumil tesknou žízeň duše svojí.
Tak bůh mě ráčil vrátit kruhu mému
a soudům našich dní a našich lidí.
Ti spokojeni s výtvory jsou mými,
však já vím, vše že mohlo býti jinak...

A nezapírám: i z mých současníků
provedli mnozí leccos líp a umněj,
kde chyboval já jako nevědomec
a jako slepec. Chtěl bych začít znovu
a k zkušenostem let svých míti sílu
a svěžest mladosti své!...
Marno všecko.
Je večer tady. Nutno pomýšleti,
že přijde chvíle posledního spánku.

A tenhle Křtitel, jenž z pod matných rukou
se zjevuje mu, sešlý je a bědný,
že postavy už není ubožejší.
A nelze jinak. Není síly v prstech
a není také jiného nic v duši.
Ke kupoli jsem navrátil se v posled
jak ten pták večer ku rodnému hnízdu.
Zřel do slunce, však nedoletěl k němu.

Ty suché údy postavy té truchlé
už takřka holé kosti ukazují.
A v seschlé tváři ještě planou oči,
však to už lampičky jsou, které svítí
nad tím, co kdysi bylo. Už je opuštěný
jak životem, tak světem, tento Křtitel,
už odešli mu všickni učenníci
a přátelé...
Můj Bruneleschi vydal
se na poslední cestu k slávě Pána,
můj Ghiberti už také opustil mě,
mé učenníky odvedl mi Kristus.
Jsem v poušti, hlas můj zní v ní úzkostlivý,
však nikoho tu, kdo by naslouchal mu.
Kol jiných šumí uznání a sláva —
ne, nezávidím. Skončena má práce,
má ruka klesá. Oslavil jsem Pána
dle příkazů, jež položil mi v duši,
a nedbal-li jsem při tom spásy její,
snad Pán se na to všecko rozpomene,
až stane duše ta před soudem jeho.

—*by*—

Stremayer-Klein.

Starý Rieger by se v hrobu obrátil. Byl tvrdohlavý, dovedl být neústupným, ješitným v politice a dlouho nechtěl se dát přesvědčit, že pasivní politika je neštěstím. R. 1879 byla mu kapitulace umožněna. Přišel do Vídně. Ale hrabě Taaffe řekl hned, že vstup do říšské rady Čechům zaplatit nehodlá, že si musejí všecko dobýt sami. Musil tedy dobývat, aby se mu nevyčetlo, že nic nepořídil. Státoprávní frási v trůnní řeči sám vysoce necenil. Dobyl a dost brzy — Stremayerovo nařízení. Nebylo v něm vymoženosti, ale upraveny stávající poměry i formálně; aby soudnictví nebylo vydáno v šanc rozmarům soudcovských úředníků. To bylo 20. dubna 1880, právě před devětadvaceti lety. Co se od té doby stalo, netřeba líčit.

A dnes? Dnes Stremayerova nařízení visí ve vzduchu: Němci jim odpírají platnost d n e s, když byla vlastně plněna dříve než byla vyhlášena i formálně, a když platila 29 let! Soudcové němečtí jich neuznávají a němečtí politikové ovšem žádají i formální zrušení. To je dnešní stav: starý Rieger by se v hrobu obrátil.

*

O podstatě obsahu nařízení ministerstev vnitra a justice ze dne 20. dubna 1880 je zbytečno ztrácet slova. Už i laikové dnes znají právnické důvody onoho nařízení. A je několikrát uznáno faktum, že v době, kdy baron Stremayer s hrabětem Taaffem ona nařízení vydal, v praxi dávno se tak jednalo před tím. Čeští poslanci žádali na Taaffovi pouze tolik, aby stávající praxe byla zajištěna trvale i pro budoucnost. I němečtí politikové tehdejší doby věděli, že praxe odpovídá úplně onomu nařízení a proti praxi ničeho nenamítali. Naopak: operovali tím souhlasem s tehdejší praxí proti požadavkům českých poslanců po rovnoprávnosti všeobecné. S toho stanoviska jeví se nám tehdejší akce česká jako nedostatečně taktická. Třeba jen pohlédnout na tehdejší dokumenty politické.

Brzy po svém vstupu na říšskou radu podali čeští poslanci z Čech a z Moravy hraběti Taaffovi a císaři známé memorandum. První část onoho memoranda týká se »rovnoprávnosti jazyka českého u úřadů a soudů«. Požadavky tam vypočítané obsahují na místě čtvrtém větu: »Každý je oprávněn užívati ve svých podáních k úřadům nebo soudům jakož i při protokolárním vyslýchání toho neb

onoho jazyka zemského. Každá záležitost postupem všech stolic budiž projednána, vyřízena a vypravena týmž jazykem, kterým původně byla podána.« Na české memorandum v prosinci 1879 podané odpověděli němečtí poslanci z Čech pamětním spisem ze dne 9. února 1880 rovněž císaři a hr. Taaffemu odevzdaným. Tam se bojuje pouze o projednávání v jazyku podání u všech stolic, tedy proti neněmeckému vnitřnímu jazyku úřednímu. Pokud však se týče podání, praví se: »der erste Absatz ist nur eine Wiederholung dessen, was bereits thatsächlich geübt wird«. To doznali němečtí poslanci několik neděl před vydáním nařízení Stremayerova, ale když bylo vydáno, byli Němci znepokojeni, poněvadž prý měli být donucováni k znalosti českého jazyka. Stojí věru dnes za to přečíst si, jak vláda ústy sekčního chefa barona Sackena (v zastoupení ministra spravedlnosti) v panské sněmovně hájila nařízení z 20. dubna 1880. Ve schůzi panské sněmovny 24. května 1880 bývalý ministr Hasner útočil na vládu pro ona nařízení a zmíněný už sekční chef na obranu oněch nařízení řekl mimo jiné toto: »Uložil jsem si dokázati, že jazykovými nařízeními pro Čechy — myslím, že se na Čechy mohu obmeziti, jelikož pokud se týče Moravy, se žádné strany obavy nebyly vysloveny — nebyl zaveden nový stav věcí.« Sacken cituje různá prohlášení a nařízení z r. 1803, 1848, 1852, 1861 a 1864 a dokládá, že ministerstvo spravedlnosti před vydáním svého nařízení u různých německých soudů v Čechách se tázalo na poměry jazykové a předčítal pak zprávy soudů těch. Krajský soud liberecký prohlašuje: »U zdejšího krajského a delegovaného městského okresního soudu jedná se se stranami v jejich jazyku. Ve věcech trestních děje se výslech jak ve vyšetřování tak i při hlavním líčení v jazyku (t. j. českém neb německém) vyslýchaného; rozsudek při hlavním líčení vyhlašuje se v jazyce obžalovaného. Při záležitostech soudu civilního rovněž se jedná se stranami v jejich jazyku a výpovědi stran protokolují se stejně v původním jazyku, leč by česká strana s německým protokolováním souhlasila. Na česká podání v řízení civilním i trestním zprávy vydávají se bez výjimky česky, v civilních záležitostech rozsudek vydává se česky, byla-li podána žaloba česky a užívá-li žalující při dalším ústním nebo písemném jednání češtiny a neupustil-li sám od toho. Zápisy knihovní, jsou-li podány česky, vyřizují se u zdejšího krajského i okresního soudu česky a stejně provádějí se zápisy do knih pozemkových. Totéž děje se, když cizí soud vyžaduje v jazyku českém knihovní zápis.« Krajský soud v Liberci dodává, že se tak děje i v Tannvaldu a u ostatních jemu podřízených soudů okresních.

»Stejně,« pravil baron Sacken dále, »řekl bych docela stejně znějí zprávy soudů v Chebu a v České Lípě a tyto soudy liberecký, českolipský a chebský jsou největší čistě německé soudní okresy. Ministerstvo spravedlnosti po výsledku těchto dotazů nemělo vlastně praktické potřeby po jazykové stránce cokoliv zařídíti; ukázaloť se, že ve styku se stranami beztak požadavkům rovnoprávnosti v plné míře se vyhovuje. Když přes to panu ministru spravedlnosti vidělo se vydati ono nařízení, stalo se to jednak proto, aby ona nařízení, která jednotlivým okresům soudním roztroušeně dříve byla vydána, v souhrnné vydání byla spojena a za druhé, aby vyřídil obsáhlejší požadavky zejména v oboru vnitřní řeči úřední a řeči soudů mezi sebou. A tak se ukazuje, že jazykové nařízení, srovná-li se k tomu, co jsem si dovolil zde uvésti, není než uzákoněním prostým skutečně stávající praxe.« Tak tedy odůvodňovali původci onoho nařízení své dílo. Pokud se pak týče jeho provádění, ministr Stremayer sám v poslanecké sněmovně na interpelaci poslance Wolfruma řekl, že pevně očekává od soudcovských úředníků, že plniti budou předpisy vydaného nařízení neohlížejíce se na vyzvání k neposlušnosti ve veřejném tisku k nim učiněné.

To bylo v roce 1880. Do konce minulého roku nařízení Stremayerova platila, původce jich se v poslušnosti svých úředníků nezklamal. Politikové němečtí, pravda, theoreticky proti nim bojovali, za Badeniho dokazovali i jejich neplatnost, ale u německých soudů se podle nich úřadovalo dál. Proti základnímu požadavku v nich, aby totiž byla přijímána podání v kterémkoli jazyku zemském u všech soudů v Čechách, nevyslovil se ani známý svatodušní program německý, který se za jistých okolností smiřoval už i s vnitřním jazykem českým u českých soudů. Ale ani tam, kde se mluví o čistě německém jednání, tento program netroufá si žádati nějaké okamžité změny, neobsahuje už výzvy k neposlušnosti soudců, nýbrž vypisuje pouze zásady zákona, kterými by se jazykové poměry upraviti měly.

Nejedná se tedy nyní zajisté o nahodilou choutku toho neb onoho pana rady neb sekretáře, v dnešní jazykové akci německé je pevně smluvený plán a cíl. Ještě v prosinci, když s touto akcí začal nyní už téměř proslavený chebský pan Freyer, zdálo se, že se jedná pouze o rozeštvané úředníky. Obojetná odpověď pana ministra spravedlnosti Kleina na interpelace posl. Čelakovského a Pergelta už byla podezřelou. Krátce potom počalo bouření se proti zavádění vnitřní úřední řeči via facti a teď teprve vidíme, oč se jedná. Zavádění vnitřní úřední řeči via facti je vynálezem dra Koerbra a dra Rezka. Když baron

Spens-Booden, ministr spravedlnosti v prvních dvou letech vlády Koerbrovy, zaváděl u českých soudů stav před nařízeními hraběte Badeniho — první tedy status quo ante — čeští poslanci hrozili nejprudší opositi. Koerber, ačkoliv zrušení jazykových nařízení Badeniho-Gautsche sám spolupodepsal, převzal správu justičního portefeuillu, aby i v tomto ressortu měl volnější ruku. Při jednání s Mladočechy pak sliboval, že dopustí zavádění češtiny do vnitřní služby, tedy status quo ante zrušení nařízení Gautschových, via facti, a ručil za ně. Že tato via facti byla velice zdlouhavá, je známo. Dr. Koerber chtěl se udržeti, sliboval, co mohl a co kdo chtěl, ale sám nehnul rukou. Však z toho bylo půtek s mladočeským vedením dost a dost. Koerber tenkrát sliboval, že si do Vídně zavolá presidenta Wesselého a že věc — via facti — s ním smluví. Wesselý přišel, s Koerbrem se jednalo, ale po via facti při úřadech v Čechách se nechodilo. Osobní diference, ba nenávist dra Kramáře k dru Koerbrovi mají zde svůj původ. Přišel baron Gautsch a z Čech pomalu přicházely zprávy, že se zavádění češtiny via facti děje, pomalu sice, ale přece, a pro mladočeskou delegaci byla tato po tichu šlapaná via facti přímo zajetí. Kdykoliv se v české veřejnosti ozvala proti vládě nespokojenost a baron Gautsch se obával změny ve smýšlení na lavicích českých, vždy ukazovalo se na onu via facti a poslanci viděli v tom tak velkou a zajištěnou vymoženost, že přirozeně svou nespokojenost tlumili. Za barona Becka věc šla dále, není tajemstvím, že pokročila. U četných krajských soudů je vnitřní čeština zavedena a počáteční pokusy některých německých vrchních radů zastaviti tuto akci, zůstaly bezvýsledny.

O tom všem jistě Němci věděli, ale jen polohlasem si do toho stěžovali. Vyčkávali prostě psychologický moment, až se to zavádění a zavedení češtiny via facti do té míry vžije, že by opětné vyhazování češtiny z vnitřní služby vedlo k politické krisi, Němci počali s odvetou. Vy via facti zavádíte češtinu, my via facti vyhodíme češtinu v zevnější službě při německých úřadech — to je dnešní taktika a politika Němců, jako vždy násilnická a brutální. Nestarají se pranic, že pro své stanovisko nemají naprosto právního a zákonného podkladu. Že a kde musí být vnitřní úřední řeč německá, na to nejsou předpisy, nařízení a zákony, pro svůj požadavek v zevnější službě máme však my článek 19. základních zákonů a nařízení barona Stremayera. V tom je ovšem výhoda pro nás, ale ta předpokládá, že vláda splní svou povinnost chránit a provádět platné zákony. Tuto povinnost vláda plní jenom chabě, a po událostech posledních týdnů a ze-

jména z pojednou povstalé agitace proti vnitřní úřední češtině musilo se u nás dostavit podezření, že vláda celému postupu není cizí, ba že jej do jisté míry podporuje. Onen psychologický moment chce patrně vláda využitkovat při upravování jazykové otázky: opatří nám snad a nabídne vnitřní úřední češtinu v českých okresích a bude žádat, abychom se vzdali jazykových práv v obvodech soudů německých. Pak nebudeme — kombinují Němci — se vzpírat déle proti německému úřednickému statu a přestane jitření při každém jmenování úředníků. Taková je dnes kombinace na straně německé. Pokud vláda skutečně stojí na straně její, uvidíme zřetelně a jasně, až podá svůj jazykový zákon. Je prozatím lhostejno, jak dopadne tato akce vlády, provede-li baron Beck své poslání v otázce české nebo ne, padne-li nebo zůstane-li, ale jisto je, že nynější stav jazykových věcí nezůstane bez vlivu na další vývoj jazykové otázky a všech politických poměrů v Čechách, stejně jak poslední jmenování soudcovských úředníků nás citelně a trvale poškodilo způsobem, o němž hrabě Bedřich Schönborn, nedávno zemřelý president správního soudu, v soukromém rozhovoru prohlásil, že znamená největší prohru české politiky od r. 1879. Vše, co nyní následovati musí, bude jistě prohrou nemenší a chápeme hlasy některých politiků mladočeských (dr. Kramář), kteří nyní pojednou se staví na stanovisko, že my jazykového zákona nepotřebujeme. Asi proto, aby tato ztráta v jazykové otázce nebyla zákonem petrifikována.

Jazyková otázka je zase jednou před rozhodnutím. Byla tam již několikrát a vždy od r. 1880 byli jsme postupně v situaci nevýhodnější: dříve vlády nechtěly povolit víc, než co stálo v nařízení Stremayrově. Boj o vnitřní češtinu prohrál i dr. Rieger proti Taaffovi. Pak přišla nařízení Badenova a Gautschova a tenkrát napsal dr. Kaizl, že nás dělí jen papírová stěna. Dnes po desíti letech nás dělí víc než čínská zeď. Jazyková situace dnešní je toliko výběžkem mladočeské politiky jazykové a politikové strany této poznají asi brzy, jak dalece jsme vzdáleni od oné doby, kdy válečná fanfára zazněla ve slovech: dokud nebude odčiněn zločin ze dne 17. října 1899...

Když dr. Rieger bral z ruky hraběte Taaffeho nařízení Stremayerova, doufal, že to znamená počátek splnění našeho dobrého jazykového práva. Od těch dob nebylo u nás jednotného názoru, jednotného jazykového programu a není ho do dnešního dne. Alespoň ne upřímného a otevřeného. Mladočeši, jakkoliv se přímo v otázce té vykrváceli, měnili svá stanoviska podle okamžitých situací politických ve Vídni a nevěděli nikdy, kam je vlny jazykových sporů zanesou. Dvojjazyčnost či jednojazyčnost — tento spor i v řadách politiků,

kteří mají co nejdřív spoluradit a spolurozhodovat při řešení jazykové otázky, není vybojován. Jak z toho Němci a různé vlády dovedou těžit, cítíme nejlépe na dnešní situaci.

V roce 1880 Stremayer vydal svá nařízení, dovedl je obhájit a udržet a všechny vlády a situace je vážně neohrožovaly. A byli jsme od r. 1892 skoro ustavičně v opposici i obstrukci. Až konečně přišla vláda naše, parlament se slovanskou majoritou, a to, co mělo platit jako základní kámen pro všechnu budoucí stavbu, třese se nyní jako třtina. Od doby Badenovy nevystupovali Němci tak útočně, jako dnes, a nikdy nám nebylo tak těžké a nesnadné se jim ubránit, jako nyní. Skok od Stremayera po Kleina znamená pro nás netušený úpadek, proto netušený, poněvadž jsme od té doby kulturně, politicky i hospodářsky vyrostli. Čím to tedy? Je jen jedna odpověď: naše politika od té chvíle se zhoršila. Rostli jsme, pravda, vyvíjeli se, ale rostli i jiní, a porostou s námi dále. Naše politika nepočítala však s těmito poměry, nebo jim nerozuměla. To není výčitka jedné a určité straně, jsme tím snad vinni všichni, poněvadž se tyto chyby opakují i v jiných oborech národního života, v otázkách kulturních stejně jako hospodářských i sociálních.

Jazyková krise donutí nás všechny k zpytování poměrů. Musí se změnit, a ne pouze ve sborech zákonodárných, ale i doma. Všeobecná desorganisace národních sil musí přestat, ustoupit účelnému seřadění. Nemyslíme na nějakou »reorganisaci« nebo »koncentraci«. Tato předpokládá aspoň organisaci jednu a pevnou. Ani té není. Organisaci práce, usilovné a vážné, máme na mysli, a lidí vážných a způsobilých, lidí ne jednostranných. »Specialisté« v jazykové otázce jsou dnes přežitkem, jazyková otázka nesmí býti na dále utkvělým bodem programu, výsledkem jenom badání právního. Poznání, že otázka jazyková je otázkou sociální, že zasáhá do všech oborů veřejného a národního života, že ji nelze upravovat a regulovat jen politikou, musí se uplatnit. Pak dospějeme také přirozeně k poznání, že se musí regulovat a upravovat i ostatní otázky; podle nich zařizovat požadavky jazykové povede spíš k cíli, než dosavadní politika jazyková, ubíjející vše ostatní. To, co po stránce jazykové žádáme, je jistě spravedlivé a poctivé právo. Toho dosáhnouti musíme a dosáhneme, ale bylo by zločinem na národní věci, kdybychom chtěli řešit tyto věci samostatně, jen a jediné se stanoviska jazykového. Snad si dovedeme ještě uvědomit, že by podobný spád našich záležitostí, jaký pozorujeme, bohužel, v otázce jazykové, pro celkový náš vývoj byl v otázkách ostatních povážlivější a kritičtější. *Č.*

Úprava péče nalezinecké v Štyrsku.

MUDr. Jan Dvořák.

Ze všech správ zemských naší polovice říše byla štyrská zemská správa první, která při úpravě palčivé otázky nalezinecké již r. 1896 starou josefinskou soustavu rázem prolomila a povalila, a na základě rozsáhlých odborných studií provedla s nemalým důmyslem organisaci péče nalezinecké, jako článku moderního chudinství, ve smyslu zásad chudinské péče o děti. Čelným průkopníkem novodobých ideí ve Štyrsku, jemuž tamní správa vděčí úspěšné ražení dráhy zastaralými řády, byl vynikající tehdejší přísedící, docent Dr. Reicher, jehož věhlas na poli sociálních reforem péče o děti rozšířil se po všech kulturních národech, a jemuž podařilo se malému Štyrsku zabezpečiti prioritu a vůdčí úlohu na dráze pronikavých reforem péče nalezinecké, nejen cestou administrativní, nýbrž i zákonodárnou.

Stalo se nám malé Štyrsko vzorem nejen provedením časové úpravy instituce nalezinecké, nýbrž i tím, že prvnímu a dosud jedinému v naší polovici říše podařilo se postaviti zákonem zemským ze dne 4. září 1896 č. 66 celou soustavu péče o dítě na pevnou půdu zákonodárnou. Autor nové literární studie »Das Findelwesen in Steiermark«, Dr. Ot. Wittschieben, vydané zem. statistickou kanceláří, které použil jsem za podklad této své sociologické studie, podává nám pečlivým seřaděním dat a statistického materiálu v detailních nuancích potěšitelnou bilanci prvého desítiletí novodobě upravené tamní instituce nalezinecké.

Aby positivní výsledky, dosažené ve Štyrsku v oboru nově upravené péče nalezinecké více vynikly, předeslal autor líčení vývoje nových reforem stručný historický nástin instituce nalezinecké v Evropě, jakož i definici všude jinak interpretovaného pojmu nalezence, čímž utvořil vhodné pozadí, od něhož vlastní obraz vývoje nové domácí instituce velice plasticky vyniká. V historickém náčrtku dotkl se autor úryvkovitě soustavy otáčidel, soustavy románské, germánské a josefinské, a vytkl při každé z nich úsečně hlavní zásady a směry.

Ku stati o josefinské soustavě navázal stručnou črtu o vývoji nalezinců rakouských, při čemž neopomenul docela případně poukázati jednak na soudobý vývoj zákonodárství, jednak na splývání péče nalezinecké s vyvíjejícím se veřejným chudinstvím, jakož i na nesrovnalosti a rozpory, vznikající a prohlubující se tam, kde instituce nalezinecká nepřizpůsobovala se náležitě sociálním potřebám, vyplývajícím z obdobných ustanovení zákonodárných. Zajímavým jest postupný vznik nalezinců v naší polovici říše, z nichž prvním byl r. 1784 nalezinec ve Vídni, 1787 v Lublani, 1788 v Krakově, 1789 v Praze a 1829 v Štyrském Hradci, načež v dalším postupu vznikly nalezince v Linci, Terstu, Brně, Olomouci, Lvově a Inomostí, tak že zůstaly pouze Solnohrady, Korutany, Slezsko a Bukovina bez nalezinců.

Nejvyšším výnosem z 15. května 1835 byly stanovy vídeňského nalezince prohlášeny za normu pro všechny ústavy nalezinecké ostatních království a zemí, za účelem propagované — ač bezvýsledně — souhlasnosti zásad soustavy všech nalezinců, které však v jednotlivostech organisace nikdy sblížiti se nepodařilo.

Rok 1861, kdy přešly nalezince rakouské, ve smyslu výnosu st. ministerstva z 9. září 1861 čís. 5633., a následkem státoprávně upravené zemské samosprávy, pod vrchním dozorem státu, do správy zemské, znamená pro většinu ze shora uvedených nalezinců rozhodnou krisi. Neboť bezprostředně na to vytryskla takměř všeobecná snaha zemských správ, aby se nalezinců, vzhledem ku vysokým vydržovacím nákladům, raději co nejdříve zhostily. A přirozený následek toho byl, že záhy postupně většina uvedených nalezinců byla zrušena, a sice: v Linci r. 1869, v Lublani 1871, v Štyrském Hradci 1872, ve Lvově a Krakově 1873, v Brně, Olomouci a Terstu 1879, a v Inomostí 1882, tak že po r. 1882 zbyly v celé polovici říše, nečítaje 5 nepatrných dalmatských nalezinců, pouze dva čelnější ústavy, totiž ve Vídni a v Praze, z nichž poslední prodělával taktéž v oněch dobách těžkou a osudnou krisi, jak z dalšího bude patrno.

Podobně jako v Čechách r. 1863 uvažoval již r. 1863 i ve Štyrsku zemský sněm zcela vážně o otázce zrušení nalezince, a tentokráte tu i tam podařilo se zažehnati první příval krise a přivoditi některé naléhavé reformy. Návrhy zemského výboru štyrského opíraly se především o budžetární ohledy, anoť bylo poukazováno, že náklady roční 115.000 zl. na jediné odvětví veřejného chudinství, nalezinectví, přesahují finanční síly země. Vedle toho vytýkána veliká úmrtnost nalezenců, činící tehdy 51% proti 24% průměru zemského, a konečně i na nemorální stránku instituce odnímáním dětí matkám a uvolňováním

pásky mezi matkou a dítětem. Tehdejší návrh na zrušení nalezince byl r. 1865 zemským sněmem zamítnut s poukazem, že nemožno zrušiti ústav dříve, než by se mohl nalezinec nahradit jinou institucí, která by úkoly téhož mohla vyplniti lépe a účelněji. Reformy tehdejší záležely v hlavní podstatě ve zvýšení sazby platebního oddělení z nepatrného obnosu 31 zl. 50 kr. na 60 zl., v odstranění utajování původu matky a v podporování převzetí dítěte vlastní matkou poskytováním příspěvku cestovního a vydržovacího.

Účinek zavedených reforem jevil se hned v příštích letech klesnutím frekvence zemského nalezince, a tím i nákladů vydržovacích; následkem toho bylo zatím od zrušení ústavu upuštěno.

Mezitím vydán byl říšský zákon ze dne 17. února 1864 čís. 22 ohledně vzájemné náhrady ošetřovných poplatků za příslušníky ošetřované bezplatně ve *veřejných porodnicích* a ústavech pro choromyslné dotyčnými zeměmi místo domovskými obcemi, jakož i ohledně povinného přesného zjišťování domovské příslušnosti ošetřovanců v ústavech řečených.

Zákonem tímto dostalo se i říšským zákonodárstvím sankce dotyčnému sněmovnímu ustanovení, a zabezpečení úhrady za příslušnice z jiných zemí, ošetřované v porodnici.

Zákon říšský z r. 1864. platný pro porodnice a blázince doplněn byl pro dějinný vývoj otázky nalezinecké velice závažným říšským zákonem z 29. února 1868 čís. 15, obdobným se zákonem z r. 1864 a vztahujícím se *i na nalezince*, ohledně úhrady nákladů ošetřovacích do bezplatné péče nalezinecké přijatých a do obce jiné země příslušných dětí zemským fondem dotyčné země místo domovskou obcí dítěte.

Jako doplněk k zákonu tomuto uvésti dlužno rozhodnutí říš. soudu z r. 1870, dle něhož příslušný zem. fond povinen jest k úhradě ošetřovných nákladů za nalezence příslušného do cizí země i tehdy, pakli *nebyl* podán důkaz o způsobilosti matky dítěte k placení, tudíž i tehdy, když matka nemá žádného nároku na péči nalezineckou.

Účinek ustanovení řečeného zákona říšského byl nejen pro štyrský, nýbrž zvlášť pro český zemský fond velice neblahý. Neboť jak vidno z výkazů rozpočtu zemského obou zemí, stoupala od té doby úhrada nákladů za domovské příslušnice a děti ošetřované zejména v dolnorakouském porodinci a nalezinci každoročně do neobyčejné výše, takže výs. úhrady malého Štyrska dosáhla od r. 1885 do 1895 ze 60.340 zl. sumy 5.769 zl.; pro zemský fond český dosáhla úhrada na vídeňský nalezinec bez porodnice r. 1907 obnosu 564.400 korun.

Rozumí se samo sebou, že budžetární tento moment měl ve Štyrsku a má i posud veliký význam pro celý vývoj péče nalezinecké, jak z další črty bude patrno.

Zemská správa uznávala, že reformy z r. 1863 přivodily sice značnou zásadní reorganisaci ústavu, leč byla si přece stále vědoma, že nehledě k tomuto pokroku nedostál přece ústav účelu svému ve smyslu intencí moderního veřejného chudinství. Vycházeje z této zásady uvažoval zemský sněm štyrský r. 1868 opětovně zcela vážně o zrušení nalezince, tak že již 10. října 1871 schválil návrh zem. výboru, aby zemský nalezinec od 1. července 1872 byl zrušen.

Z tehdejších motivů, jež vedly zemskou správu ku závažnému rozhodnutí o bezpodmínečném zrušení nalezince, na místě tomto dlužno zvlášť uvésti: »že nevyhovuje ústav účelu svému, an odnímá dětem do ústavu přijatým nejdůležitější práva rodinná, an na jich životní schopnosti vyvozuje nejzhoubnější vliv, an přispívá k duševnímu a mravnímu zakrnění jich vývoje, a an ke všemu tomu vyžaduje značných nákladů, aniž by byl v souhlasu se zásadami racionelní veřejné péče chudinské.«

Bezprostředním následkem zrušení nalezince bylo značné klesnutí frekvence porodnice, jejíž ošetřovanky sloužily k účelům učebným, a jichž úbyt nebyl vyrovnán ani zavedeným od té doby přijímáním osob vdaných. Vždyť klesl průměrný počet ošetřovanek porodnice v desítiletí 1871—80 po zrušení i s vdanými ženami na 400 ze 1367 desítiletí 1862—71 před zrušením, a tedy o trojnásobný počet.

Nejvážnější následky zrušení nalezince stihly však v oboru práva správního obce domovské dětí nemanželských. Obstarávání tohoto odvětví péče chudinské o děti, které dosud nesla zem, padlo nyní jako těžké břímě *na obce,* ač fakticky daleko přesahuje obor působnosti a výkonnosti obcí. Pro porovnávací studium celé podstaty, dosahu a důležitosti instituce nalezinecké pro naše domácí poměry závažným jest štyrskou zemskou správou zjištěný fakt, že *naděje na zmenšení nákladů nalezeneckých zrušením nalezince se nesplnily,* ježto chudé svobodné matky štyrské počaly od těch dob hromadněji vyhledávati sousední nalezinec dolnorakouský a tím vzešla zemské správě štyrské na základě shora uvedeného říš. zákona z 29. února 1868 povinnost, uhražovati stále rostoucí náklady ošetřovací zemské pokladně dolnorakouské. A ježto úhrnné náklady zemské na vlastní nalezenectví i s porodnicí ve Štyrsku páčily se v tříletí 1869—71, před zrušením nalezince, okrouhle průměrem na 108.000 zl., kdežto v tříletí 1894—96 obnášely úhrady zem. fondu cizím porodnicím a nalezincům vedle

vlastní porodnice průměrem okrouhle 112.000 zl., *bylo správě štyrské po zrušení nalezince nésti daleko větší břemena, než kdyby si byla země udržela vlastní svůj ústav.*

Pozorování uvedených zkušeností nabytých ve Štyrsku zrušením nalezince vrhá charakteristické a zvlášť pro dnešní naše zemské činitele při nutných úvahách o časově úpravě nalezenectví poučné reflexy na pokusy, jež byly u nás r. 1880 a 1881 podruhé činěny v zemském sněmu našem následkem úsilovných podnětů posl. dr. Rosera, čelících ke zrušení nalezince pražského. Zkušenosti štyrské daly ve mnohém za pravdu neohroženým našim obhájcům instituce nalezinecké a zejména tehdejšímu expertovi prof. Epsteinovi, jemuž v přesvědčivé apologice podařilo se obhájiti ohroženou existenci českého nalezince.

Pro zevrubnější seznání častěji se opětujících rozporů a záhad jednak o vytýkaných nalezinci nedostatcích a stinných stránkách, jednak o přednostech, účelnosti instituce nalezinecké, jakož i o základních podmínkách zdárného vývoje časovým požadavkům vyhovující péče nalezinecké, dlužno na tomto místě nastíniti tresť pohnutek, o něž opírali se tehdejší odpůrcové nalezinců u nás i v některých čelnějších zemích rakouských.

Z vývodů pronesených r. 1880 a 1881 u příležitosti debaty o zrušení pražského nalezince v zemském sněmu našem vychází na jevo, že jako ve Štyrsku tak i u nás odpůrcové nalezince vytýkali celé instituci nalezinecké především nepoměrně *značné náklady,* kterými dle jich názoru nebyl při stávající přežilé soustavě, zvané drem Roserem neprávem románskou proti soustavě germánské, účel ústavu dosažen. Kromě toho vytýkáno bylo našimi tehdejšími odpůrci paušálně, právem či neprávem, že nalezince zvyšují úmrtnost nalezenců, že uvolňují svazky přírody, že odcizují děti rodičům, že olupují se nalezenci odloučením od jich rodičů občanských svých práv, a že odporují nalezince i zásadám veřejné péče chudinské, následkem čehož upíráno bylo nalezincům právo na existenci a na reorganisaci těchto ústavů, jež tak nedostatečně účelu vyhovují. V další řadě důvodů opírali se naši domácí odpůrcové o celou řadu pohnutek, jež přivodilo zrušení jednotlivých rakouských nalezinců, uvádějíce na př., že došlo k zrušení nalezince v Hor. Rakousích r. 1868 proto, že prý »nalezinec odporuje mravnosti a otřásá zásady veřejné péče chudinské«; a v Haliči prý z té příčiny: »že ústavy takové přispívají k uvolnění poměrů rodinných, ku všeobecné demoralisaci, a ježto se jimi ochrana nalezenců nejen nezabezpečuje, nýbrž spíše ohrožuje«.

V Tyrolsku bylo uvedeno za důvod zrušení nalezince r. 1873: »že dle zkušeností z jiných zemí počet vražd dětí i po zrušení nalezince se zmenšil, a to prý proto, že zrušení ústavu přispělo ku povznesení a posílení mravnosti vůbec«.

Referentovi ankety zemského výboru českého podařilo se ve zprávě sněmovní věcně vyvrátiti valnou část důvodů uvedených odpůrci pro zrušení nalezince; zejména bylo velmi případně prokázáno, že nalezince tak jako jiné humanitní ústavy během času změnily svůj původní středověký ráz, že neslouží více původním účelům, k vůli nimž byly založeny, a že v dřívějších dobách nalezincům ohledně přílišné úmrtnosti dětí činěná výtka pozbyla během doby své oprávněnosti, jakož i že jsou ústavy tyto nejen života, nýbrž dalšího časového vývoje schopny.

Jak z dalšího nástinu moderního vývoje ústavu štyrského bude patrno, podařilo se v postupném vývoji novodobým organisátorům nalezinců umlčeti znenáhla i ostatní, druhdy nepopíratelně namnoze ne neoprávněné výtky skeptiků ohledně nepoměrně vysokých nákladů a zejména ohledně zkracování dětí nemanželských o příslušící jim právní ochranu, jakož i ohledně uvolňování přirozené pásky k jich roditelkám a ploditelům. Není žádné pochyby, že i naší zemské správě podaří se správným rozpoznáním a vystihnutím veškerých dosavadních nedostatků péče nalezinecké povznésti stávající lidumilný, a ne snadno nahraditelný ústav nalezinecký na onu výši, že bude moci účinně a platně čeliti všem uvedeným oprávněným i neoprávněným výtkám odpůrců celé soustavy.

Jak důležitým bylo pro nás tehdy, abychom vystihli co nejsprávněji a seznali co nejzevrubněji příčiny a pohnutky, jež přivodily pád nejen štyrského, nýbrž i většiny rakouských nalezinců, — neméně důležitým jest pro nás a zvlášť pro naši zemskou správu nyní, aby k usnadnění úspěšného řešení otázky časové úpravy péče nalezinecké co nejzevrubněji sledovala a vystihnouti se snažila veškeré pohnutky, jež vedly zem. správu štyrskou r. 1898 ku znovuzřízení zemského nalezince.

Pronikavému oku zkušeného pozorovatele shora nastíněných fází vývoje štyrského nalezince neušlo zajisté, že ústav tento nebyl ani po celou dobu prvotního svého trvání dle těchže zásad organisován. Ano následkem vlivu říšského a zemského zákonodárství v letech šedesátých vyvíjí se spíše částečný přechod od josefinské ku germánské soustavě. Neboť dle původního statutu ústavního byl původ dítěte utajován, a žádán pouze průkaz příslušnosti (po případě nemajetnosti

při bezplatné péči). Naproti tomu vyžadují se od r. 1863 potřebné generalie ve smyslu řečeného říš. zákona z r. 1868.

Zemská správa štyrská dospěla sice docela správně k poznání, že starodávná soustava nalezinecká je zastaralou, leč obávala se dle doznání dra Wittschiebena strom i s kořeny přesaditi do čerstvé půdy, a spokojila se s ořezáváním a znenáhlým vroubováním větví. Studiem protokolů sněmovních nabyl autor dojem o patrné nejistotě u provádění pokusů tehdejšími činiteli zemskými, kteří uznávali sice za nutnou potřebu, aby dostalo se nuzným dětem ve věku největší malomoci nejnutnějšího opatření, ale ježto se jim dosavádní zastaralá forma péče nalezinecké nezamlouvala, rozhodli se pod tíhou budžetárních ohledů místo reorganisace zastaralé nákladné instituce raději k jejímu zrušení. Při tom padá na váhu i okolnost, že bylo v tehdejší době moderní rakouské právo chudinské, spočívající na příslušnosti a prokázané chudobnosti, jakož i na zásadním přidržení osob k alimentaci povinných ku přispívání na dítě, příliš mladé, než aby i v oboru tomto vykázati mohlo účinky směrodatné. Kromě toho zbývalo ještě odstraniti soukromoprávnou nesrovnalost, záležející v tom, že nedostávalo se nalezencům právního postavení, přísluš̌ícího jim, jako dětem nemanželským, a že osoby k alimentaci povinné povinnosti této byly prosty. Dle dvor. dekretu ze 17. srpna 1822 nesmějí totiž nalezencům, pokud jsou ve svazku s ústavem, ustanovováni býti poručníci, a ti, kteří po uplynutí 6leté normální péči nalezinecké bývají soudem stanoveni, přicházejí mnohdy opožděně a nemohou právní nároky dítěte větším dílem náležitě uplatniti. Tím byly dosud v péči nalezince nacházející se děti zbaveny všech oněch práv, jichž propůjčuje všeob. obč. zákoník dětem nemanželským. Nalezenci zbýval tudíž toliko právní nárok na péči nalezineckou, po případě později na zaopatření dítěte příslušnou domovskou obcí.

Nalezenci bylo tudy ve smyslu § 166. vš. obč. zákona příslušící mu právo: »aby jej rodiče podle jmění svého vyživovali, vychovali a zaopatřili«, odejmuto. Naproti tomu byly ony osoby, které dle zákona jsou povinny o dítě se starati, způsobem docela neospravedlnitelným a tendenci zákona (viz § 167b vš. obč. zák.) se příčícím povinnosti této sproštěny.

Cíle shora uvedených, zemským výborem štyrským druhdy jednak provedených, jednak projektovaných starších reforem byly sice docela správny, avšak reformy tehdejší nebyly náležitě prohloubeny. A tím se stávalo, že každá nově zaváděná reforma narážela na překážky staré, zásadně jinak vytvářené organisace, při čemž zemská správa

spokojovala se vznikající překážky jakž takž překlenouti, místo aby je byla náležitě odstranila.

Příčinou všeho toho bylo, *že scházelo do posledních dob novodobým zásadám vyhovující přičlenění nalezinectví k ostatní zemské péči chudinské* (*specielně o děti*). *Nalezinectví se soustavou spočívající na zastaralých zásadách nehodilo se více do rámce novodobé veřejné péče chudinské, nýbrž tvořilo samostatný, pro sebe uzavřený obor mimo tento rámec.*

V uvážení všech uvedených okolností a pohnutek a zejména procítěné potřeby dokonale organisovaného dozoru na bezmocné nemanželské děti v útlém věku dětském rozhodla se zemská správa štyrská *k sdělání osnovy zem. zákona o ochraně dětí do 2 roků žití, umístěných v placené péči ošetřovné,* jemuž dostalo se *sankce 4. září 1896,* a jenž tvoří *pevný základ bezprostředně na to následující závažné povšechné jednotné úpravy chudinské péče vůbec a o děti zvlášť.*

U příležitosti oslavy padesátiletého vladařského jubilea r. 1898 stalo se ve smyslu návrhu zem. výboru ve sněmu štyrském usnesení, aby provedena byla *jednotná úprava péče země o chudé děti na podkladu za tím účelem zvlášť založeného jubilejního fondu* a pomocí zem. fondu sirotčího, a aby současně *znovu zřízen byl zemský nalezinec v Št. Hradci.* V řadě nejpodstatnějších a nejzávažnějších pohnutek, jež podmínily provedení tak závažného a dalekosáhlého humanitního projektu, bylo především procítěné vědomí zemské správy *o naléhavé potřebě časové úpravy veřejné péče chudinské vůbec a o dítě zvlášť,* jakož i velice *pasivní bilance r. 1872 provedeného zrušení nalezince;* zejména byly to smutné zkušenosti, jichž nabyla zem. správa uvalením veškeré péče o chudé děti na obce, dostavivším se v důsledcích zrušení nalezince, a přesahujícím daleko nejen hranice zájmů, ale i fin. výkonnosti většiny obcí. Vždyť dospělo se záhy k poznání, že přenesení veškeré péče o chudé děti na obce bylo možno toliko z části uskutečniti, následkem čehož přišel na jevo příkrý nepoměr mezi výsledky, zamýšlenými zemským sněmem na základě intencí chudinského zákona z 12. března 1872 na straně jedné, a mezi výsledky skutečně dosaženými na straně druhé. K tomu shledán i jiný, zrušením nalezince vzešlý nepoměr, záležející v tom, že, nehledě k zrušení péče nalezinecké vůbec a k zrušení vyplývající z toho výhradní povinnosti země ku zaopatřování nalezenců, přišlo záhy na jevo, kterak stále rostoucí používání cizího, t. j. vídeňského, nalezince domácími příslušnicemi působilo nové, stále rostoucí obtížení zemského fondu, do statisíců jdoucími a stále rostoucími náklady na úhradu

ošetřovného za nalezence vídeňskému nalezinci dle ustanovení zákona říšského z r. 1868.

K pasivní bilanci zrušení nalezince štyrského náleží i trpce pociťované a význam vysoké školy štyrskohradecké těžko poškozující klesnutí frekvence tamní porodnice, jež vedle uvedených momentů přičinilo v míře nemalé ku znovuzřízení štyrského nalezince, jedinému možnému to východišti k odvrácení vzešlého zla pro školu porodnickou.

Z téže příčiny nebylo zemskou správou štyrskou uznáno za dostatečné a přiměřené, aby k ochraně proti vzrůstající úhradě nákladů ošetřovacích vídeňskému nalezinci použito bylo po vzoru zem. správy moravské a korutanské pouhé povolání do země příslušných nalezenců ve smyslu § 6. zák. říš. z 29. ún. 1868 č. 15 do chudinského zaopatření domovskými obcemi, nýbrž uznáno za nutné, aby současně s vypovězením smlouvy vídeňskému nalezinci a odvoláním do Štyrska příslušných nalezenců pomýšlelo se na těsné přimknutí péče nalezinecké ke štyrskohradecké porodnici za účelem povznesení frekvence téže jakož i za účelem povznesení zájmů vyučovacích. Aby se tedy předešlo po celé desítiletí opětujícím se žalobám ohledně nedostatku porodnického učebného materiálu, a aby odpadlo hlavní vnadidlo vídeňského ústavu pro těhotné příslušnice Štyrska, tíhnoucí do Vídně, *bylo současně s provedeným znovuzřízením a otevřením štyrského nalezince zrušeno i zaopatřování štyrských dětí ve vídeňském nalezinci na náklad fondu zemského, a kromě toho bylo do nového statutu nalezineckého pojato ustanovení, dle něhož byla péče nalezinecká obmezena toliko na děti, narozené v porodnici štyrskohradecké,* s vyloučením ostatních nemanželských dětí v zemi. Opatření uvedená potkala se s plným výsledkem, jak z dat o stále stoupající frekvenci porodnice od r. 1899 dole uvedených bude patrno.

Ku znovuzřízení nalezince štyrského byly ne poslední pohnutkou i opětovné stesky *na jednostranné používání vídeňského nalezince toliko příslušnicemi několika východních okresů země,* a tím na nestejnoměrné obtížení veškerých okresů vůbec bez rozdílu na větší či menší výhody z břemen na cizí ústavy; kdežto snahou zemské správy bylo, aby prostředky vyplývající z fondu zemského pokud možno neplynuly ze země, a aby přišly spravedlivě k dobru veškerenstva a zejména všech chudých dětí celé země bez rozdílu.

Základní zásady, na nichž vybudována byla osnova novodobé úpravy péče nalezinecké, byly v hlavní podstatě následovní:

Organisace novodobé péče nalezinecké pojata byla zemskou správou při provádění jednotné úpravy péče o chudé děti jako součástka zařízení veřejného chudinství. Péče nalezinecká stala se takto organisovaným zařízením chudinské péče o děti článkem veřejné péče chudinské.

Na místě tomto připomenouti dlužno, že i u nás při sdělání osnovy zákona zemského o upotřebení přebytků kumulativních sirotčích pokladen r. 1901 tlumočena byla potřeba, aby *péče o chudé sirotky a děti opuštěné vůbec jako nejdůležitější obor chudinství veřejného upraven byl na* **jednotném** *základě.* Podobně i v regulativu, sdělaném ředitelstvím zem. porodnice a nalezince r. 1901 ku příkazu zem. výboru za účelem organisování dozoru na nalezence a sirotky, *kladen zvláštní důraz na rozšíření dohledu na nalezence i na sirotky a všecky opuštěné děti,* čímž by **jednotnost nalezinectví a chudinství** tím značněji vynikla, a se stanoviska *jednotnosti* tím lépe a účinněji *úprava* obou těchto předůležitých institucí státi by se mohla. Ač zásadě této, ředitelstvím nalezince v regulativu řečeném vyslovené, dostalo se plného uznání a souhlasu i ve zprávě zem. výboru z r. 1902 o osnově úpravy veřejného chudinství slovy: *»že bude nezbytně třeba,* aby se *zř. péče o chudé děti upravila a organisovala na* **jednotném základě,** a aby se *rozšířilo spolupůsobení země i okresů na všechny chudé sirotky a děti opuštěné i spustlé« —, nebyl dosud naší zemskou správou učiněn ni jediný krok ani sebe menší pokus k uplatnění této zásady.* Naopak při úpravě organisace sirotčí pomocí zem. sirotčího fondu výslovným a kategorickým *odloučením a odtržením instituce sirotčí od nalezenecké* uvedena bohužel každá instituce do zvláštních kolejí, a při posledním konstituování zem. výboru nepronikla potřeba sloučiti veškeré chudinské odbory dohromady, nýbrž odloučeno znovu nalezinectví od chudinství do jiného referátu, místo aby žádoucím *přičleněním instituce nalezinecké k referátu chudinskému učiněn byl aspoň první formální krok k účinnému provádění jednotné chudinské organisace veřejné péče o chudé děti.*

Bezprostředním důsledkem kardinální této zásady, kterou postavila zemská správa štyrská jako první programový bod chudinské své akce, bylo, že výhradním předpokladem péče nalezinecké stal se ve Štyrsku *bezpodmínečný průkaz skutečné potřeby veřejné pomoci dítěte,* bez kteréžto podmínky nemožno domáhati se nároků na veřejnou péči chudinskou a na dosažení podpory z ni vyplývající.[1]

[1] Přísným šetřením základních zásad veř. péče chudinské obmezeny byly tudy nároky nalezenecké péče přísně a výhradně toliko na případy nepochybně prokázané potřeby pomoci veřejné.

Zásadní intencí novodobé úpravy veřejné péče chudinské štyrské bylo sice, aby prostředků zemských a dobrodiní péče veřejné dostalo se stejnoměrně ve prospěch všech chudých dětí (nemanželských i manželských) v zemi. Leč v praxi obmezen byl přece správou zemskou při provádění organisace chudinské obor působnosti veřejné péče o chudé děti jednostranně dosahem i rozsahem jakož i neméně časově a podmínkami, vížícími nároky těsně k účelům i zájmům zemské porodnice.

Zemská správa štyrská byla si sice vědoma, že nemanželské děti, narozené v zemské porodnici a vyšedší z nalezince, tvoří sotva jednu devítinu všech nemanželských a sotva jednu pětinu všech chudých manželských dětí v zemi, a že nebylo by spravedlivo, aby ostatnímu kontingentu chudých dětí nemanželských, jakož zejména i chudých dětí manželských, nedostalo se výhod, plynoucích ze znovuzřízení zemského nalezince a z novodobé úpravy péče nalezinecké.

Vzhledem k tomu bylo pevným přesvědčením zemské správy štyrské, že třeba jest nutně zachovávati příkazy nezvratné důslednosti, a bylo i touženým jejím přáním, aby po napodobení hodném vzoru státní správy ve Francii do novodobě upravené zemské péče o nalezence *pojati byli všichni chudí kojenci bez rozdílu*. Avšak pod tíhou hrozících velikých finančních břemen, jež by rozšířením péče nalezinecké i na všecky chudé děti manželské na zemský fond byly uvaleny, dopustila se správa zemská vyloučením dětí manželských z organisace nalezinecké vědomě a s těžkým srdcem nepopíratelné jednostrannosti a příhany očividného stranictví. Kéž by naší zemské správě při projektované reformě péče chudinské a nalezinecké podařilo se, pojmutím všech dětí chudých bez rozdílu do jednotné péče, zhostiti se z jednostrannosti úpravy péče o chudé děti vyplývajícího odia. Dosud, bohužel, není ni nejmenší známky, že by v lůně zemské správy bylo proniklo vědomí nutnosti sloučení všech chudinských odborů do jediného společného referátu. Těsným přičleněním nalezince štyrského ku porodnici obmezena byla kromě toho podmínka přijetí do péče nalezinecké z pravidla na děti nemanželské, zrozené v porodnici zemské, a na podmínku, že propůjčí se matka tamtéž jako materiál k účelům učebným. Od pravidla tohoto přípustnou jest výjimka toliko v případech zvlášť pozoruhodných.

Od závazku či povinnosti matek nemanželských dětí, zrozených z porodnici, aby za výhody, poskytnuté jim převzetím dítěte do péče nalezinecké, vedle shora uvedené povinnosti konaly v zemském nalezinci dle vzoru pražského a vídeňského nalezince v pádu potřeby

služby kojných po dobu 4 měsíců, upustila zemská správa štyrská, ježto dle jejích názorů příčí se nárok taký novodobým sociálně-politickým názorům, aniž by se srovnával s potřebami ústavu a s hospodářskými zásadami péče chudinské.

Zemská správa štyrská uznala totiž dle názoru tamních odborníků původně *výživu dítek nemanželských prsem mateřským či prsem kojné vůbec — ač zdravotnicky za nepřiměřenější — za nejdražší způsob výživy dítěte, a tím za* **neomluvitelný přepych**, ježto se prý poskytuje dětem, vydržovaným z veřejných prostředků chudinských, luxus, který si sotva mohou dovoliti rodiny majetné, kdežto na druhé straně přenecháváním dítěte z nalezince do výživy cizím pěstounkám ubírá se matkám rodiny možnost, aby se vlastním dětem dostalo náležité výživy. Z téže příčiny *učiněn byl ve Štyrsku první pokus v říši naší, nahraditi dosavádní obvyklou výživu nalezenců prsem,* jež do té doby pokládána byla všeobecně za nevyhnutelnou, *umělou výživou,* a sice tak zvanou Gärtnerovou směsí tučného mléka. Na doklad, že se od té doby i zemská správa štyrská od původních názorů a nemístných předpokladů ve mnohém ohledu uchýlila, vysvítá z jejího vlastního doznání, učiněného po zkušenostech dosti krátkých, ve zprávě zemské z r. 1900—01, »že pro *děti slabé, neduživé a ve vývoji opožděné je poskytování mléka kojné aspoň na krátkou dobu jediným životním a léčebným prostředkem.*«

Vzhledem k tomu, jakož i na základě rozsáhlých zkušeností našich o velikém významu přirozené výživy dítěte, nedoporučovalo by se, aby naše zemská správa dala slechu zásadám zemské správy štyrské o umělé výživě novorozenců, aby vzor štyrský uznati měla pro naše poměry za napodobeníhodný, a aby takto otřásla *v základech starými osvědčenými zásadami našimi o velikém prospěchu a o nutnosti výživy dítěte mlékem mateřským, pokud to jen možno.*

Proto bude při provádění novodobé úpravy v naší zemi žádoucím, aby vzato bylo v úvahu, pokud, a v jakém rozsahu, do jaké doby a za jakou přesně stanovenou odměnu měla by býti nadále zachována vzájemná povinnost matek nalezenců ke konání služeb kojných v nalezinci v náhradu za přijetí jich dětí do dočasné péče nalezinecké.

Časově obmezeno bylo zemskou správou štyrskou *poskytování veřejné péče chudinské chudým, v porodnici zemské narozeným dětem,* na místě dřívějšího trvání do 7 let, do konce 2. roku věku dítěte, počínaje dnem narození téhož.

Obmezení doby ošetřovné na období dvouleté stalo se dle vlastní motivace zejména za účelem dosažení stejnoměrného a spravedlivého

rozvržení stávajících prostředků zemských k dobru všech chudých dětí, a aby dobrodiní časově upravené a jednotné péče chudinské dostalo se jak nalezencům, tak i stejně všem ostatním chudým dětem celé země, z nichž dosud tolik nepatrná část měla prospěch z péče nalezinecké.

Zemská správa štyrská je o tom pevně přesvědčena, že zkrácení péče nalezinecké na dvouleté období neznamená žádného zkrácení či poškození nalezenců, ježto materielní pomoc zemská pro ně tím nekončí již koncem 2. roku věku, nýbrž zůstává jim zachována až do jejich způsobilosti k samostatnosti pomocí zařízení, jichž účelem jest vedení stálého účinného dozoru na fysický a mravní jejich stav, až do konce 14. roku věku. Kromě toho má toto zkrácení péče nalezinecké čeliti proti vzájemnému odcizování se matky i otce dítěti, a přivoditi dítěti výhody, jichž účinným uplatněním práv téhož možno dosíci. Zkrácením péče nalezinecké na 2 leta nevzejde i domovským obcím, jimž připadne povinnost o dítě, z péče nalezinecké vyšedší, se starati, žádného faktického poškození, anoť zdánlivé větší obtížení nejen jinak jest vyváženo, nýbrž i předstiženo jinými cennými finančními výhodami, záležejícími jednak z příspěvků země, jichž dostává se domácím obcím jak na nalezence z péče nalezinecké vystoupivší až do 14. roku věku, tak i na všechny ostatní chudé děti vůbec. Z těchže i jiných příčin doporučovalo by se, aby při projektované úpravě péče nalezinecké i naše správa zemská otázce obmezení péče nalezinecké na nejnutnější dobu fysického vývoje nalezence věnovala pozornost, a aby vedle toho učiněno bylo opatření, by splynula po uplynutí péče nalezinecké kategorie chudých, opuštěných nalezenců s kategorií ostatních dětí osiřelých a opuštěných, pod svrchovaností zemské správy a zemského dozoru až do 14., po případě do 18. roku.

K nejcennějším a nejčelnějším vymoženostem organisované péče nalezinecké ve Štyrsku čítati dlužno zajisté zavedené *uplatňování práv nalezenců,* spočívající v hlavní podstatě v soustavném zjišťování otce dítěte, jakož i jiných, k alimentaci povinných osob; v účinném provádění poručenství ústavem, pomocí zvláštního, k tomu ustanoveného orgánu, a v přidržení osob, k alimentaci povinných, ke konání povinností k dítěti, jakož i v provádění majetkově právních nároků téhož.

Zařízením zvláštního právního ochranného oddělení při nalezinci štyrskohradeckém vykonává ředitelství ústavu ve smyslu dvorního dekretu ze 17. srpna 1822 a dekretu dvorní kanceláře z 12. září 1822 příslušící mu poručenství nad nalezenci, na základě rozhodnutí nejv. soudního dvoru ze 7. června 1900 (čís. 7758 Glas.-Ung.) tím způ-

sobem, že jest zemským výborem za poručníka ad personam ustanoven právnicky vzdělaný zástupce (Anwalt), jemuž přísluší zároveň, jako správci (Leiter) právního ochranného oddělení, povinnost, hájiti práva a nároky alimentační dětí, ústavu svěřených, a na něhož (nikoliv kumulativně, nýbrž) v každém konkretním případě zvlášť se poručenství přenáší. Hlavním úkolem jeho jest soudně či mimosoudně vymáhati uznání otcovství, čímž jest mu možno alimentační nároky dětí co nejdůraznějším způsobem uplatňovati.

Od případu k případu v poměru k majetku, po př. k příjmům otce, dobyté alimentační obnosy slouží v prvé řadě (ve smyslu zemského zákona z 27. srpna 1896 č. 63) k úhradě (Refundierung) nároků ošetřovných země, a zbytek ukládá se jako majetek k prospěchu dítěte. Hlavní předností právního ochranného oddělení jest, že pomocí jeho dosaženo bylo účinnější hájení právních nároků dětí, zvlášť na zabezpečení přiměřené alimentace, než v obyčejných poměrech pomocí poručníků, tak že mohly býti ve mnohých případech pro děti i úspory uloženy, a že v ne řídkých případech byla po uplynutí péče nalezinecké budoucnost dítěte zabezpečena.

Zástupci ředitelství přísluší i právo, aby po případě ve druhé řadě donucoval matku dítěte byť i k sebe menším příspěvkům alimentačním, pokud by ku přispívání byla způsobilou.

Z výkazu štyrského zemského výboru vychází na jevo potěšitelný fakt, že na výsledky, dosažené právním ochranným oddělením, možno pohlížeti s plným zadostučiněním, ježto výnos poplatků alimentačních na dítě usilovným vymáháním alimentů každoročně postupně stoupá. Od r. 1900—1906 vzrostly obnosy příspěvků alimentačních, zapravených od otců, z K 7246 na K 32.202 či 10% celkového nákladu, ježto ku placení alimentů povinní otcové bývají jen zřídka kdy ku placení nezpůsobilí, kdežto matky z nedostatku výdělku a existenčních podmínek větším dílem i splátky slíbené nedodržují, tak že činily příspěvky matek, složené na jejich děti, pouze 4082 K.

Ne méně cennou vymožeností úpravy péče nalezinecké stala se nepopiratelně i *organisace stálého a účinného dozoru na nalezence i chudé děti, ošetřované v cizí péči za plat vůbec,* kterýž dozor ve všech kulturních státech uznáván je vším právem za nejdůležitější článek v celé soustavě, týkající se úpravy péče o chudé děti. Zejména venkovská péče o nalezence a sirotky může se zdárnými výsledky vykázati jedině při dokonale organisovaném dozoru, bez něhož by celá soustava péče o chudé děti neprospívala, nýbrž úplným nezdarem, záležejícím obzvláště ve veliké úmrtnosti dítek, končila.

Ku vedení soustavného dozoru na děti, v chudinské péči se nacházející, zavedeny byly ve Štyrsku ve smyslu zákona chudinského *místní rady chudinské*. Vedle toho klade zemská správa na základě nabytých zkušeností, zvláštní váhu na pravidelný odborný *dozor lékařský*. Dozor řečený vztahuje se netoliko na nalezence, nýbrž i na sirotky, a na všecky chudé děti manželské i nemanželské, v placené péči se nacházející, a doplněn jest *zemskou radou dozorčí* (Landesbeirat).

Ve výpočtu příznivých výsledků takto upraveného dozoru uvádí Dr. Wittschieben na prvém místě značné zlepšení zdravotních poměrů dětí, a zvlášť potěšitelné klesání úmrtnosti těchže.

Ohledně potřeby a způsobu úpravy dozoru i v zemi naší poukazuji na podrobnou studii Dr. J. Dvořáka »Jednotná organisace dozoru na nalezence, sirotky a děti opuštěné v král. Českém« (1905, Bursík a Kohout).

Jako další článek časové úpravy péče chudinské o děti navázáno bylo na úpravu dvouleté péče nalezinecké *ustanovení, aby se matkám nalezenců dostávalo dočasných peněžních podpor,* avšak toliko v oněch případech, kdyby potřeba podpory matky, která si při vystoupení z ústavu vzala sama dítě do vlastní péče, nebyla trvalou, a kdy dalo by se předpokládati, že by matka dítěte buď sama nebo pomocí příspěvků nemanželského otce aspoň do druhého roku mohla o dítě se starati. Z výročních zpráv zemského výboru štyrského i ze studie Wittschiebenovy vychází na jevo, že se řečená forma dočasné podpory matek nalezenců, obdobná s naší tak zvanou dvoutřetinovou podporou matek do 4. roku věku dítěte, vzhledem ku nedostatečnému výdělku, jakož i ku časté lehkomyslnosti matek a ku postupnému zapomínání na dítě, ve Štyrsku neosvědčila.

Matky, převzavší si vlastní děti do péče, postrádaly záhy nejnutnějších životních prostředků, a jsouce nouzí nuceny shánětí se po výdělku, zanechávaly děti ledabyle v péči u rodin, kterým záhy přestávaly slíbené příspěvky ošetřovné platiti. Takměř stereotypně opětující se následek toho byl, že pěstouni další péči o dítě odepřeli, a že nezbývalo nic jiného, než přikázati dítě, mnohdy již před 2. rokem věku, domovské obci do veřejné péče chudinské, což znamená jinými slovy, že zvráceny takto původní předpoklady organisované péče nalezinecké, a že stalo se právě to, čemu mělo býti zřízením zemského nalezince dle intencí zemské správy zabráněno.

Následkem toho byly matkám nalezenců dočasné vypomocné peněžní podpory udíleny pouze v letech 1899—1902, načež byly od těch dob v praxi zastaveny.

Že zemská správa štyrská bez vážnějšího šetření vedle stinných i světlých stránek výsledků udílení podpor matkám nalezenců zrušiti mohla pro dítě nejen v hygienickém, nýbrž i sociálním ohledu tak důležitou instituci udílení dočasné podpory chudé vlastní matce, převzavší dítě do vlastní péče a pečující o ně přirozenou výživou mlékem mateřským, aspoň v době kojenecké po způsobu osvědčené prémie za kojení, možno vysvětliti si jedině tím, že se ve Štyrsku tak velká váha neklade na přirozenou výživu dítěte mlékem mateřským jako ve většině jiných zemí a států, a že tamtéž se dává zvláštní přednost umělé výživě dítěte směsí Gärtnerovou. Kromě toho není však snadno vysvětliti si, kterak v zemi, jejíž správě v provedení úpravy právní ochrany dítěte v celé polovici říše náleží prvenství, mohlo se zapomenouti, že k nejpřednějším zákonitým i přirozeným právům i chudého dítěte náleží právní nárok na matku, na fysické spolužití s ní, a na přirozenou výživu prsem mateřským, která je příkazem přírody, nejposvátnější povinností mateřskou, a nejbezpečnější záštitou života, zdraví a zdárného vývoje dítěte. Ano, je nepochopitelno, kterak při třímání praporu právní ochrany dítěte mohlo se nechati nepovšimnutým, že v důsledcích šetření přirozených práv dítěte musí býti nevyhnutelně přední snahou každé zemské správy neuvolňovati, nýbrž pokud možno utužovati pásku mezi matkou a dítětem, ježto utužování má význam netoliko hygienický, nýbrž i ethický a sociální. A byť i snad mnohá, k účelu tomu přinesená obět přišla na zmar, neměla by se přece tak blahodárná zásada a limine odstraniti, nýbrž v zájmu ethickém a ku povznesení fysické i mravní zdatnosti příští generace dětí nemanželských mělo by se co nejzevrubněji uvažovati, kterak by bylo možno chudým matkám dětí manželských i nemanželských, které dle zkušeností štyrské zemské správy uznány byly ku peněžitým příspěvkům na dítě nezpůsobilými, mravně a po případě hmotně usnadniti co nejvhodněji, aby aspoň na dobu nejnutnější plniti mohly povinnosti mateřské aspoň naturálním způsobem.

Zemská správa štyrská zapomněla takto při uplatňování práv dítěte, že k přirozeným právům dítěte náleží nejen zákonitý nárok na otce, nýbrž zajisté především na matku jeho, a byť i provedení tohoto právního nároku pro nalezence musilo býti semotam dosti draze vykoupeno.

Ostatně zavinilo dle našich pozorování a názorů nezdar udílení subsidiární podpory vlastním matkám nalezenců ve Štyrsku zajisté v řadě ne neposlední i tamní — jak se podobá — celkem příliš přísně a snad i drakonicky prováděné ustanovení, dle něhož ukládá se matkám nalezenců bezpodmínečné převzetí dětí po 2. a mnohdy i před 2. rokem věku dítěte bez dalšího nároku na podporu. V ohledu tom jeví se spíše napodobení hodným vzor státu uherského totiž aby v případě prokázané potřeby chudinské podpory udržováno bylo všemožně s podporou státní či zemskou trvalé soužití dítěte s matkou, po případě s chudými rodiči dítěte, místo aby bylo dítě pravidelně od matky odtrhováno a domovské obci k umístění u cizích pěstounů odevzdáváno. Z těch, jakož i jiných důvodů doporučovalo by se, aby naše zemská správa při nastávající naléhavé úpravě péče chudinské o děti věnovala přiměřené, časové, našim domácím poměrům a zkušenostem vyhovující instituci, tak zvané *dvoutřetinové péči nalezinecké* náležitou pozornost, a nenechala se mnohým nezdarem a častým zklamáním při udílení podpor těchto svésti k jednostrannému úsudku, anebo dokonce i k nepředloženým opatřením.

Přiměřená, časovým potřebám a poměrům vyhovující úprava instituce tak zv. dvoutřetinové péče kázána jest v zemi naší mimo jiné i hrozivým, stoupajícím úbytem venkovských pěstounek nalezenců, zvlášť na prs, jakož s povážlivým tímto zjevem souvisící a stále na povrch deroucí se potřebou úpravy rodinné péče nalezinecké vůbec a sazby ošetřovné pěstounkám nalezenců zvlášť, jakož konečně neméně i potřebou úpravy stále přibývajících konkubinátů.

Současně s uvedenými, nejvýš aktuálními otázkami, bude potřebí vyříditi i u nás neméně důležitou otázku potřeby *uzavření nalezince vídeňského* pro nalezence příslušné do království českého po způsobu štyrském a moravském ve smyslu § 6. ř. z. z 29. února 1868, čís. 15., a *převzetí jich do vlastní správy zemské*. O velikém dosahu povolání dětí do Čech příslušných, v porodnici vídeňské zrozených, z ústavu dolnorakouského z ohledů finančních, hospodářských, správních i národních, a o potřebě převzetí těchže do vlastní správy zemské, viz podrobnější data ve studii Dra J. Dvořáka »K otázce převzetí nalezenců z vídeňského nalezince atd.« (»Naše Doba«, 1903).

Aby se Wittschiebenův nástin vývoje štyrských reforem, jenž v statistické své studii předpokládal patrně zasvěcenost čtenářstva do poměrů štyrských, stal i našim kruhům snadněji přístupným a srozumitelným, snažil jsem se kromě vetkaných vlastních reflexí na naše domácí poměry k vůli úplnosti doplniti shledané v řečené

studii pro naše čtenáře mezery příslušnými daty z výročních zpráv štyrského zemského výboru.

Na vývody shora uvedené navazuje řečený autor dlouhou serii článků, tvořících takměř výhradně konkluse z detailních dat statistických, jež mají namnoze spíše význam pro tuzemské odborníky, než pro cizí širší kruhy čtenářstva, a proto obmezím se jedině na stručný přehled toho, co přispěti by mohlo k vytříbení našich domácích názorů a projektů.

Nemalou předností štyrské zemské statistické kanceláře jest, že vede především velice zevrubný *katastr nalezinecký* jako samostatnou součástku *zemského chudinského katastru.*

Z nástinu poměru *dětí nemanželských* seznáváme, že r. 1901 počet nemanželských porodů (čítaje i plody mrtvé) obnášel 23·63% (v Čechách 12·3%); města převyšují venkov, horní či západní okrsek zemský vykazuje 49·5%, dolní či východní okrsek vykazuje minimum 6·3% nemanželských dětí.

Jako v Čechách, i ve Štyrsku jeví se v posledním 20letí stálý úbytek nemanželských porodů. Autor docela správně soudí, že počet nemanželských porodů možno toliko částečně uvést v příčinnou souvislost s ethikou a morálkou, a že nemanželské porody možno pouze ve velmi obmezené míře bráti za měřítko pro mimomanželské styky pohlavní, ježto nemožno při správném posuzování otázky této vynechati z rozpočtu nezjistitelné případy umělého zamezení oplodnění, potratu a prostituce, čímž nemalý počet nemanželských porodů přichází na zmar. Bylo by tedy problematickým počínáním, chtíti výši nemanželských porodů, jež je spíše zjevem významu sociálního a hospodářského, bráti za výraz mravní stránky jednotlivých kruhů obyvatelstva aneb určitého území.

Zajímavým jest zaznamenané pozorování o náhlém klesnutí kvoty nemanželskych porodů zvlášť v letech 1869—75, jehož příčinu hledati dlužno v provedeném r. 1868 zrušení politické konsense (povolení) k sňatku se strany vrchností a v zavedení volné stěhovavosti. Vedle toho měly zvlášť v posledních desítiletích na ztenčení počtu nemanželských porodů rozhodující vliv hospodářské příčiny.

Vždyť vliv hospodářských poměrů na poměry nemanželské všude zřejmě jest patrný. V horních či západních okrscích země, území to vynikajícím většími usedlostmi, jež vyžadují větší počet svobodné čeledi, odkázané na nucený celibát, je možnost k sňatku rozhodně znesnadněna. Usedlost přechází pravidelně nerozdělena s otce na syna a tím podmíněn pozdnější věk ženitby a dlouhý pobyt osob svobod-

ných na usedlosti, a tím 49·5% dětí nemanželských. Ve východních okresích, kde mají převahu drobné usedlosti, je rannější věk ženitby v zájmu hospodářství. Mladý hospodář opatří si se ženou a dětmi trvale usedlé, laciné a výdatné síly pracovní, a tím jest odůvodněno pouze 6·3% dětí nemanželských. Pro majitele velkých usedlostí zaznamenati dlužno vedle toho jako moment podporující illegitimitu nesnáze s nedostatkem čeledi. Proto zůstává na velkých statcích dítě služčino jako schovanka u hospodáře, jemuž poskytuje vítanou pracovní sílu, a zůstává často v živnosti i po odchodu matky.

Okolnost, že města proti venkovskému okolí vykazují vyšší kvotu dětí nemanželských, vyplývá z většího přílivu svobodné čeledi do měst. Úhrnný výsledek jednotlivých číselných výkazů vyznívá v ten smysl, že vysoká kvota nemanželských porodů podmíněna jest silným procentuálním zastoupením ženských v podmíněně nuceném celibátu žijících osob v dotyčném území. Z čísel těch nemožno však souditi, že město jako takové jeví větší kleslost mravů než venkov aneb naopak.

Zlepšení poměrů uvedených a možnost účinnějšího potírání těchto zjevů slibuje si autor od reformy venkovských poměrů dělnických, od náhrady svobodné čeledi ženatými silami, a tudíž jedině od radikální změny sociálních a hospodářských poměrů.

Na péči nalezineckou připadá okrouhle pouze 9% dětí nemanželských (v Čechách 10%), ostatních 91% rodí se mimo porodnici. Št. Hradec bere s 20% poměrně největší podíl na péči nalezinecké; na hl. město řadí se s poměrně nejvyšší kvotou nalezenců soustředivě okolní okresy středozemské, načež k periferii země procento postupně klesá. Pozoruhodným jest, že jak ve Štyrsku tak v Čechách politické okresy blíže hranic zemských s poměrně nejvyšší kvotou nemanželských porodů participují s nejnižším procentem na frekvenci ústavu.

Jediný rozdíl mezi poměry v obou uvedených zemích jeví se v tom, že ve Štyrsku jsou pohraniční okresy převahou zemědělské, kde nemanželské matky, většinou zemědělské služky aneb nádenice, pro materielní jich postavení na chudinskou podporu ve způsobu péče nalezinecké mají největší nároky; kdežto v Čechách jedná se nazvíce o tovární, poměrně lépe situované dělnice.

Z pozorování těchto vychází na jevo, že největší prospěch z ústavu nalezineckého plyne hlavnímu městu země a okolním okresům středozemským, a že nejmenší užitek z ústavu mají okresy vzdálenější, pohraniční, z nichž chudé těhotné ženy velice spoře do ústavu tíhnou. Příčinou toho je buď nedostatečná informovanost o ústavu ve vzdá-

lenějších končinách, aneb obava vzdálenějších nuzných těhotných žen před obtíží vzdálené cesty a nákladu, anyť většině z nich scházejí naprosto nejnutnější prostředky. Mezi návrhy k odpomoci proti stávajícím nedostatkům uvádí autor především všeobecně cítěnou potřebu, aby zřízeny byly tři filiálky nalezince zemského při zem. nemocnicích, a sice jedna v dolní a dvě v horní oblasti země. Dále doporučuje autor, aby k usnadnění větší frekvence zem. nalezince ze vzdálených končin země byla vzata v úvahu otázka *úhrady cestovného* vzdáleným chudobným těhotným ženám.

O příznivých výsledcích nově upravené péče nalezinecké svědčí zvlášť příznivé poměry morbidity a mortality nalezenců, ač materiál nalezinecký jeví se býti následkem chatrné výživy matek nalezenců v těhotenství poměrně velice schátralým. Toho důkazem jest velmi zhusta u nalezenců přicházející slabost vrozená v 33%, lues v 4% a conjunctivita gonnorhoica 12·6%.

Materiál dětský z nalezince shledán rovněž ve Štyrsku jak i u nás jako méně života schopný a tím i vlivům onemocnění více vysazený. (Viz Dr. J. Dvořáka Boj proti úmrtnosti kojenců atd. Bursík a Kohout, 1906.)

Při tom všem jeví se býti v posledních letech úmrtnost nalezenců poměrně menší než nemanž. dětí vůbec, ač fakticky takměř výhradně nejnuznější matky péči nalezineckou vyhledávají.

Ku povznesení zdravotních poměrů nalezenců vůbec přispělo bezevší pochyby velice podstatně přesné zachovávání zásad rakouské roztylovací soustavy, dle nichž kázáno jest vydání dítěte z ústavu do venkovské péče, jakmile to možno. Tím plní se i druhý vážný příkaz záležející ve snaze, aby se všemožně zamezovalo přeplnění ústavu. Soustava tato uznávána jest všeobecně za nejlepší a nejsprávnější, a také všude se již nápodobí.

V dalších podrobných vývodech podává autor výsledky zevrubného šetření o poměrech matek, jež v porodnici slehly a po případě děti své zůstavily v péči nalezinecké, o jich territoriálním rozdělení, o jich bydlišti před porodem, o stěhovavosti matek, o jejich chudinskoprávní příslušnosti, stáří, zaměstnání a o poměrech mezdních.

Ač v datech uvedených obsažen jest materiál všeobecné demografické důležitosti a velice cenného rázu i pro řešení otázek mimo obor provedeného šetření stojících, obzvláště pro studium illegitimity, přece nelze vtěsnati úvahu o nich v úzký rámec této studie.

Na konci své studie postavil si autor velice pozoruhodnou otázku, zda *nový statut nalezince štyrského v nynějším jeho provedení a po-*

užívání odpovídá skutečným potřebám kázaným sociální péčí o děti. V odpovědi na tuto otázku podává resumé statistikou provedené bilance o vymoženostech nového štyrského nalezince, jejž prohlašuje, *co tělesného dobrodiní* pro děti do péče převzaté se týče, *za ústav vzorný a snad žádným ústavem nedostižený.* Nasvědčuje tomu poměrně nízká úmrtnost nalezenců jakož i jiné příznivé výsledky soustavy venkovské péče, jakož i péče nemocenské ve zvláštním nemocničním oddělení.

Konečně probírá otázku, zda ospravedlnitelnou jest zásada, *aby do péče nalezinecké přijímány byly pouze nemanželské děti*, a poukazuje, že hlavním motivem pro zemskou správu v ohledu tomto byla okolnost, že nemanželskému dítěti, jehož matka odkázána bývá pravidelně na vykonávání svého povolání, v bezmocném věku více třeba jest preventivní péče pro život než dítěti manželskému, a že cíle vytčeného dosaženo jednak zřízením ústavu, jednak úpravou zákonodárství. Jinak jest ovšem, pokud se týče poměru k matce, kde vystupuje otázka péče chudinské v popředí, jelikož země dočasně snímá s matky největší část hmotné starosti o dítě. Při tom nemožno však ubrániti se pocitu a přesvědčení, že předpoklady pro nárok na podporu chudinskou neměly by se vždy krýti s otázkou illegitimity, a mělo by se uvažovati, zde nebylo by podobné zasáhnutí péče chudinské v chudičkých rodinách lidu dělného, přetížených četnou rodinou, rovněž tak anebo spíše ještě více oprávněným.

Proto dospívá autor k přesvědčení, že jest příkazem spravedlnosti, aby se i děti z lože manželského staly účastnými péče nalezinecké, ovšem ve formě přiměřeným způsobem obměněné, kdykoliv by prokázány byly podmínky nároků na chudinskou podporu, ježto upříti nelze, že v nynější zásadě nalezinců, pouze nemanž. matkám a dětem poskytovati přijetí a péči, spočívá povážlivá podpora illegitimní propagace, která je tím povážlivější, ježto druhý postulát pro nárok na použití ústavu, totiž chudobu, nelze i celé řadě manželských matek upříti, a to tím méně, poněvadž počet jeslí a ochranoven pro děti je zcela nedostatečný. Při dětech manželských upustilo by se zásadně — až na zvláštní případy — od umísťování dětí v péči venkovské, a dítě ponechávalo by se s podporou, podobně jako u matek nemanželských, u rodičů.

V případu, že by nebylo uznáváno za účelné poskytování peněžité podpory matkám manželským, bylo by velikou vymožeností, kdyby se zaopatření dětí manželských v případu prokázané chudoby obmezilo aspoň: na poskytování bezplatné pomoci v porodnici při po-

rodu a v šestinedělí, na propůjčení úplné výbavy prádla pro dítě, a v případu nemoci na poskytování bezplatného ošetřování dítěte buď v nemocničním oddělení ústavu anebo v domácí péči. K eventuální částečné peněžité podpoře chudým, v porodnici porodivším matkám, na dítě, měly by býti zákonitou cestou přidrženy na prvém místě obce.

Porovnávací touto studií vymožeností sociálních, ekonomických i ethických, dosažených novodobou úpravou péče nalezinecké a chudinské o děti ve Štyrsku na konci prvního desítiletého období trvání nové instituce, snažil jsem se především pro naše odborné kruhy a činitele zemské seřaditi a s různých stránek vytříbiti hojný a velice instruktivní statistický materiál o tamní bilanci prvního desítiletí, jenž mohl by nám výhodným způsobem přispěti k vytříbení mnohých záhad a sporných názorů, a být naší zemské správě namnoze i vodítkem, kterak bychom si i u nás měli počínati při řešení a provádění naléhavé reformy veřejného chudinství o dítě vůbec a péče nalezinecké zvlášť.

Z bohatého zdroje zkušeností štyrských seznati možno především, že ústavům nalezineckým netoliko přísluší druhdy i u nás, zejména před 28 roky, popírané právo na existenci, nýbrž že jsou dle zkušeností štyrských a moravských velice nesnadno nahraditelny, a že jsou úplně způsobilé k moderní reorganisaci, jakož i že nalezince, upravené dle časových potřeb a poměrů, mohou se státi vedle sirotčinství velice blahodárnou sociální institucí chudinskou.

Dalším naučením, vyplývajícím ze studie poměrů štyrských pro naše domácí kruhy jest, že tvoří péče nalezinecká nerozlučný článek veřejné péče chudinské, a že organisaci novodobé péče nalezinecké dlužno při provádění jednotné úpravy péče o chudé děti pojmouti jako důležitou integrující součástku zařízení veřejného chudinství.

Přirozeným důsledkem poznání a předpokladu tohoto je logický závěr, spočívající na nezvratném přesvědčení, že *provedení novodobé úpravy péče nalezinecké a otázek s ní souvisících možným jest jedině na půdě a na pevném podkladu zásad veřejného chudinství, a v nerozlučném svazku s řešením otázek spadajících do oboru veřejné péče chudinské.*

Z toho plyne v dalších důsledcích v první řadě naučení, že první a nevyhnutelnou podmínkou — sine qua non — zdárného a účinného řešení otázky chudinské i nalezinecké pro naši zemskou správu jest, *aby veškeré obory veřejného chudinství a nalezinectví po osvědčeném vzoru štyrském a dolnorakouském splynuly v zemské správě dohromady v jednotný velký odborný referát.* Tím prokázána jest sama

sebou nevyhnutelná potřeba, aby u příležitosti konstituování se nové zemské správy a při novém rozvrhu jednotlivých referátů přihlíželi k tomu povolaní činitelé zákonodárství zemského, aby *nevyhnutelným přičlenčním instituce nalezinecké k referátu chudinskému učiněn byl aspoň první formální krok k účinnému provádění jednotné chudinské organisace veřejné péče o chudé děti.*

Prohlubováním zkušeností nabytých ve Štyrsku, prováděním organisované veřejné péče chudinské o děti na prahu druhého desítiletí, dospíváme dále ku přesvědčení, že doporučovalo by se po osvědčeném vzoru štyrském, aby *první etapu ku postupnému řešení otázek veřejné péče o chudé děti tvořilo zákonodárné projednání a schválení hotové*, ředitelstvím nalezince v dohodě s c. k. místodržitelstvím r. 1905 spracované a zemskému výboru předložené *osnovy zákona zemského o ochraně dětí do 14.*, po případě do 18. roku věku a sice ještě během letošního jubilejního roku.

K usnadnění dalšího zákonodárného jednání o celkové osnově zákona zemského o úpravě veřejného chudinství v zemi naší doporučovalo by se dále, aby vzato bylo zemskou správou v úvahu, zda a jakým nejvhodnějším způsobem mělo by se v dalším postupu úředního šetření na základě domácích zkušeností a snesením i vytříbením příslušných statistických dat se vším možným urychlením přistoupiti k druhé etapě ve vývoji časové otázky chudinské, totiž *ku časové úpravě veřejné péče chudinské o děti se současným prohloubením úpravy sirotčenské a řešením organisace novodobé péče nalezinecké. Na základě bohaté snůšky cizích zkušeností není žádné pochyby, že jedině tímto způsobem a v naznačeném postupu podaří se, abychom i my po nekonečném semotam vlékání osnovy chudinského zákona sněmi zemské sněmovny a zemského výboru v dozírné době dospěli k vytouženému cíli: ku zdárnému a účinnému rozřešení celého souboru nejvýš nalehavých otázek veřejné péče chudinské!*

Krise v státní církvi ruské:
List kněze G. Petrova mitropolitu Antoniju.

(Dokončení.)

Na východě, v řecké církvi, též nebylo lépe. Papežství je chorobou netoliko duchovenstva římského. Papežstvím churaví duchovenstvo všech křesťanských vyznání. Touto nemocí strádalo neméně také duchovenstvo řecké. Vyšší, panující mnišské duchovenstvo se tu právě tak hnalo za mocí, jako na Západě. Ale poněvadž vyšší duchovenstvo ohromnou na Východě moc císařskou nepřemohlo, ba že mu to ani nepřišlo do hlavy, tož namířilo všecku svoji panovačnost do vnitra církve, zaclonilo pastvu a nižší duchovenstvo, prohlásivši: »Církev, to jsem já!« Aby bez překážky se strany vlády mohli používat úplnou administrativní moc v církvi, církevní hodnostáři, knížata církevní rozdělili se s mocí státní: státu ponechali absolutní, nedotknutelnou moc nad společností a státem, pro sebe zabrali správu nad církví.

Při takovém stavě věcí, rozumí se, žádného usvědčování panující moci, žádného mravního působení na společenské a státní zřízení, účinného vměšování do vývoje událostí a požadování podrobit se hlasu evangelické pravdě být nemohlo. Duchovenstvo, spravující církev, bylo pokorné k vrchnostem, sloužilo jim za poslušný nástroj. Rozumí se, že vyskytovaly se jednotlivé případy prorockého napomínání, ukazovali carům duchovní pastýřové na pravdu Boží, avšak byly to jen šťastné výjimky. Všeobecným pravidlem bylo poklonkování a posluhování vrchnostem. Toto vešlo v obyčeje duchovenstva, stalo se bezmála dogmatem církve. Jakkoli bezbožně by se chovala vláda, jakékoli zločiny by páchala vláda, duchovenstvo bez přestání hlásalo lidu: »Poslouchej, podrobuj se! Požaduje to Bůh.«

Vrchnost, někdy tu nejbezbožnější, zastávali Bohem, hovořice: »Všeliká vrchnost je od Boha!« Ano, všeliká? Jak se má rozumět slovu ‚vrchnost'?

I násilnictví, i libovůle, i despotismus, i ta nejdivočejší tyranie, všecko se jmenuje vrchností. Jsou všecky od Boha? Otrokáři měli moc nad otroky, statkáři nad poddanými: je to moc od Boha?

Majitelka veřejného domu má moc nad prodanou jí dívkou. Maljuta[1] měl moc koupat se v krvi nevinných obětí. I to je moc od Boha? Po celém Rusku každodenně střílejí lidi a věší. Všecko podle rozkazu v r c h n o s t i. Kat postaví popraviště a provazem zaškrtí odsouzence. V tomto případě nezaškrcuje kat. Kat je právě takový nástroj popravy, jako šibenice a provaz. Zaškrcuje vyšší kat, ten soudce, který vynáší smrtelný rozsudek. Zaškrcuje ten administrátor, který potvrzuje rozsudek. Zaškrcuje ten ministr, který postavuje po celé zemi šibenice a který nalézá oporu a sílu pro svou moc v šibenicích. Zaškrcuje odsouzence tak nejvyšší vrchnost, která potvrzuje uvedení šibenic. Celý tento žebřík vrchností zaškrcuje lidi svázané, bezzáštitné, opuštěné, už neškodné, a tvoří takovýmto způsobem ne akt právního soudu, nýbrž provozuje ukrutnou a hnusnou pomstu nad svými odpůrci. Jak říci: je od Boha takováto moc? I provaz, i šibenice, i kat jsou od Boha? I vrchnost, která je pustila na lid, je od Boha?

Není dovoleno, je bohorouhavé svalovat na Boha všecky zločiny, zvěrstva a krvavé rozsudky vlády.

Jestli apoštol praví, že vrchnost pochází od Boha, nemyslí tím despotismus a jeho tyranii. Násilnictví není vrchnost. To je zvrhlost vrchnosti. Takovýmto nespravedlivým, násilným vrchnostem nepodrobovali se ani apoštolové. Když sinedrion požadovalo od nich skutky nesrovnávající se s jejich svědomím, když zakazovalo jim hlásání Krista, tehdy tak Petr jako Jan takto odpovídali: »Jestli to spravedlivé před obličejem božím, abychom vás více poslouchali než Boha, suďte.« (Skutkové apošt. IV. kap. 19 v.)

Byzantské plazivé duchovenstvo zavíralo oči před těmtito slovy apoštolů. V něm byla věrnost k panujícím vrchnostem silnější než věrnost ku pravdě Kristově. Jak mohlo za takových podmínek obrodivě působit na společnost a stát? V nich působila světská moc. Duchovenstvo stálo stranou a jeho pastýřské působení obmezovalo se na soukromý, osobní život člověka. Ale poněvadž je člověku křesťansky vychovanému, mravnému, těžko, téměř nemožno splynout s cizí mu podle ducha společností, společenským životem, proto počali

[1] Maljuta Skuratov, miláček Ivana Hrozného, jeden z velitelů opričnické čety, vyznamenával se ukrutnou krvežíznivostí. Pozn. překlad.

kázat o hříšnosti světa, o nutnosti vzdalovat se z hlučného a vířícího života do samot. Povstal asketismus. Svatost počali vyhledávat v řeholnictvu, v samotnictví. Společnost a stát byly ponechány bez křesťanského osvětlení a ony žily a rozvíjely se podle svých právnických a hospodářských zásad, cizích duchu evangelia. Evangeliu byl přístup ku vlivu na společenské a státní záležitosti zahrazen. Tvořivá síla evangelické pravdy byla vykleštěna, z krve spuštěna, křídel zbavena, zasušena. Odloučena od života církevní myšlenka, odsouzena byla na sféru abstraktních dogmat a suchých bohoslovských sporů, stala se mrtvou, scholastickou.

Za příslušnost k církvi počalo se považovat hlavně vyznávání takových abstraktních zásad. O Bohu přemýšlovali, ale do víru života, do společenského řádu, do státních zřízení Boha neuváděli.

Povstal zvláštní druh atheismu, atheismus praktický. Bezbožnost ne rozumu, nýbrž vůle. V řečech a myšlenkách se Bůh přiznává, ale život, činnost tak jdou, jako by Boha na světě vůbec nebylo, jako by Bůh byl jen abstraktní pojem, prázdný zvuk. Křiklavým zástupcem takového praktického atheismu, vyrostlého na církevní půdě, byl u nás nešťastné paměti K. Pobědonoscev, nebo správněji, onen směr církevního života, který lze pojmenovat pobědonoscevštinou. Pobědonoscevština není plodem Pobědonosceva. Pobědonoscev jen silně a vypukle dal výraz tomuto proudu církevního života. Pobědonoscevština existovala dříve než Pobědonoscev, ona zůstala a účinkuje i po Pobědonoscevovi. Je to pořád táž vykleštěná, bezkrevná byzantština, vytísnivší a zaměnivší křesťanství. Je to vítězství onoho zvláštního ducha, který pokoušel v pouští Ježíše. Pobědonoscevština, byzantština přebývá s ním, s tímto strašným duchem, a ne s Kristem. Z Krista ostala v pobědonoscevské církvi jen slova, obsah a smysl vlili do těchto slov zcela jiný. Jiný duch spravuje církev, ne křesťanský. Kristus a Evangelium jsou v pobědonoscevské církvi ne cílem, ne základnou, hybnou silou, oni jsou — prostředkem, nástrojem, prostředkem a nástrojem k dosažení jiných, Kristu a Evangeliu cizích cílů.

Evangelia pobědonoscevská církev ani nepotřebuje. Církevní pobědonoscevština tak daleko ušla ve svém obsahu od Evangelia, že jí Evangelium slouží jen za živou a křiklavou výčitku. S Evangeliem je pobědonoscevská církev přinucena jaks taks se smiřovat. Cíl a hlavní úloha pobědonoscevské synodální církve jsou jako papežství: namísto království božího — království popův, království panujících mnichů, církevních knížat.

Odloučeni zevnějším asketismem, svým mnišským pláštěm, ode všech, i od nejčistších a nejsvětlejších radostí světa, panující mnichové, církevní hodnostáři hledají útěchu v moci nad světem jimi zavrženým, dychtivě přidržují se moci. Této své skrze církev dosažené moci přinášejí v oběť všecko: důstojnost církve, svobodu, její neodvislost, Evangelium, ba i samého Krista. Neovládnuvši stát jako papismus na Západě, naše synodálno-pobědonoscevská církev zaprodává se státu, jen aby mohla spolu se státem panovat, držet všecko ve svých rukách. A skutečně drží — nikoli mravním vlivem, nikoli mocným přivoláváním do království božího, nýbrž zevnějším tlakem, nucením, násilím státní moci.

U nás není papežství, za to jest u nás to, co správně pojmenovali caesaropapismem. U nás ještě i v zákonníku (sv. I. hl. VII. stať 42.) panovník jmenuje se hlavou církve, Hlavou ještě s velikým »H«.

V pravé církvi je hlavou Kristus, v papismu je hlavou církve papež, náměstek Kristův, a v synodálné ruské církvi je hlavou — car. Dále jíti v plazivé otrockosti před světskou mocí církev už nemůže. Toto je netoliko království popův, nýbrž království popů v státní službě.

Nižší, tak zvané bílé duchovenstvo, nemá viny v této zpustlosti synodální církve, v zradě Krista pobědonoscevštinou, má-li vinu, tedy mnohem menší: jako plnitelé, nikoli jako původcové.

Nižší duchovenstvo je v ohromné své masse nevzdělané, chudobné, odstrkované, nikým laskavě nehlídané. Ono je zadáveno panujícím řeholnictvím v těsný lis, má svázané ruce i nohy, je zbaveno svobody myšlení, svobody slova, svobody jednání. Ono stojíc blízko k massám lidu, stojíc uprostřed víru života, vidí nouzi a nepravost v rodném kraji, slyší moře zdola donášejících se vzdechův, zalévá se slzami lidu, dusí se pod tlakem strašné můry, vyvolaným násilím bezbožně panující moci, a je slabé, aby jen řeklo o útrapách své pastvy, zbaveno možnosti zvolat panujícím násilníkům: Vzpamatujte se! Přestaňte!

Panující řeholnictví stlačilo svými studenými, bezcitnými, kostlivými prsty všecku ruskou církev, zavraždilo v ní tvořivého ducha, zdeptalo i samé Evangelium a prodalo církev panující moci na službu. Synodálno-pobědonoscevská správa udělala z církve, této nevěsty Kristovy, souložnici státu. Není násilí, není zločinu panující státní moci, které by vévodící v církvi řeholnictví nepřikrývalo církevním pláštěm, nežehnalo, ku kterým by nekladlo své ruce.

Když Petr III., už po zřeknutí se prestolu, zavražděn byl nástroji Kateřininými, a když Kateřina II., překročivši mrtvolu svého muže, vystoupila na trůn, metropolit Dimitrij Sečenov, vítaje novou cařici, řekl:

»Hospodin položil na hlavu tvoji korunu. On ví, jak se od nehody musí chránit pobožní. On viděl před sebou čisté srdce tvoje. On znal neposkvrněné cesty tvoje. Toto obdivuhodné vstoupení na trůn není lidského rozumu a lidské síly dílo — nýbrž nevyzpytatelných božských osudův a jeho přemoudré rady. O tomto zázraku budou hlásat kazatelové, budou v knihách psát historikové, budou potom vyprávět dětem svým a velebit vznešenost boží.«

Řeč tohoto metropolity Dimitrije Sečenova je svého druhu katechismem veškeré praktické činnosti ruské synodální pobědonoscevštiny, vydávané vévodícím řeholnictvem za pravoslavnou křesťanskou církev. Spravující biskupové a metropolité vždy vydávali a vydávají celou synodální správu, jako Dimitrij Sečenov, všecky skutky státních vrchností, jakékoli by ony byly, za projev nevyzpytatelných osudů božích a jeho moudré rady. Soudíc podle jejich konání, podle jejich řeči, podle jejich »paštýřských« synodálních listů, dalo by se myslit, že všecek úkol křesťanství, celé dílo obrození světa skrze Krista redukuje se na udržování a upevnění odžilého v Rusku systému samovládného. Podle předpisů spravujícího ruskou církev řeholnictva je pravoslaví těsně spojeno se samovládou, a proto je všecko to, co jde proti samovládě, podle mínění mnišských hodnostářův církve zároveň i proti církvi, i proti Bohu i proti Kristu.

Takovýto postup knížat církevních je surovým a zločinným zvrácením podstaty církve, snížením velikého světového úkolu v obrození člověčenstva na mizerný úkol tělesného strážce pro umírající samoděržavné zřízení.

Církev není spolek »pravých Rusů«, není místní duchovní organisace černé bandy. Církev je spolek všesvětový, organisace všelidská, nadnacionální a nadstátní. Pro církev žádná z trvajících státních forem není zakončená, nezměnitelná, nedotknutelná. Takováto forma náleží budoucnosti. Vyjadřujíc se jazykem Evangelia bude to forma postupujícího království božího. Bude to zřízením, kde všichni budou spojeni ne zevnější mocí, násilím, nýbrž vniterným, společným, mravním spojivem, zřízením, kde nebude ani drancířstva, ani libovůle, ani násilí, ani pánův, ani dělníků, kde všichni rovně budou snášet těžkosti života, tak jak budou rovně požívat statky jeho.

Takovéto zřízení je úlohou církve. Trvající však státní zřízení, ať samoděržavné, ať nesamoděržavné, jsou se stanoviska pravé Kristovy církve všecka za nic. Rozdíl je jen v stupni nehodnosti: jedno státní zřízení je méně, druhé je více nehodné. Naše odumírající, staré zřízení je ze všech nyní v křesťanském světě trvajících nejnehodnější. V žádné křesťanské zemi vrchnosti nepáší tolik nejsurovějších, nejcyničtějších bezprávností, neprolévá se s nešetrnou ukrutností tolik krve lidu, jak u nás. A naše vévodící v církvi řeholnictvo se stále jen přidržuje této moci, tohoto zřízení, stále udržuje církev v nezákonném souložnictví se samovládou.

Národ, veliký ruský národ, národ boha hledající, stomillionová vrstva pracujících a obtížených, leží jako evangelický poutník v podobenství o Samaritánovi. Leží utlučený, zbitý, dokrvavený, a duchovenstvo, zevnější pastýřstvo církve, přechází mimo, pospíchajíc na službu k panujícím a bohatým.

Kdo rozpoví hlasitě před světem utrpení lidu? Kdo zdvihne na svoje rámě trápení a muky rodného kraje? Kdo zadrží a zastaví katanství panující moci?

Když císař Theodosius v zuřivé zlosti proti povstalecké Antiochii, kde byly všecky císařské sochy, poslal vojsko, aby krvavě potlačil povstání, — přišlé vojáky přivítal poustevník Makedonij. Zastavil před vchodem do města vojenského náčelníka a řekl mu: »Sdělte císařovi, že není jen císařem, ale také člověkem, a že, jako člověk, panuje nad právě takovými, jaký je on, nad lidmi, stvořenými podle obrazu božího. Nechť uváží, že na místo každé zvrácené sochy snadno můžeme znovu udělat několik nových, že však není v jeho moci, navrátit třebas jediný vlas obětí na jeho rozkaz zabitých.«

Krvavá pokuta byla odvolána. Jan Zlatoústý, domlouvaje antiochskému mitropolitovi Flaviánovi, aby šel k císaři orodovat za národ, řekl: »Jeden člověk oduševněný za svatý cíl stačí, aby byl zachráněn celý národ.«

Jakou sílu by měl hlas celé církve, kdyby pravá církev řekla pravé církevní slovo! Kdyby řekla i vrchnosti, i národu, i revolucionářům, i reakcionářům, kdyby řekla celému národu! Slovo to by bylo hlasem všenárodního svědomí. Více, bylo by slovem věčné evangelické pravdy ku svědomí země. Ono by se dotklo všech a každého po srdci, rozléhalo by se po všech koutech, pronikalo by i hřmotem revoluce i rachocením pušek, jak zvuky zvonu vytím bouře a hvízdáním vichřice.

Ale synodálno-pobědonoscevská správa mlčí. Mlčí, když by mluvit měla, když by měla křičet. Mluvit a křičet ve jménu církve, ve jménu Krista.

Kdyby tato malodušná, povím více — bezdušná církevní správa jen mlčela. Ale ona, když toho žádají vrchnosti, ona tenkrát mluví!

Když 9. ledna roku 1905 lid, toto veliké a naivní dítě, s ikonami a kříži šel k vrchnostem pro pravdu a spravedlnost, když v odpověď na to zahájeno bylo hrozitánské masaření a když krvavé hromady zavražděného lidu hrůzou naplnily všecek svět, — synoda nešla mimo tyto hromady krvavých mrtvol. Synoda přistoupila ke krvavé hromadě nevychladnutých ještě mrtvol, postavila se před nimi a ve svém pastýřském listě udeřila zavražděné surovou černou pomluvou, že ti, kdo hledali spravedlnost, byli prý japonskými penězi podplaceni.

Před strašnou hekatombou, jaké od dávna svět nepamatuje, z úst »Nejsvětějšího« Synodu nezavznělo ani jediného slova výčitky katům, nezavznělo ani jednoho vzdechu lítosti nad mrtvými, ozývala se jen pomluva. Zjevná, vědomá pomluva, pomluva s podpisem synodu jako by ve jménu celé církve. Takovouto církev moje svědomí nepřijímá.

Věřím v jedinou, svatou, apoštolskou, všeobecnou církev, ale plazivý, mnišský byzantinismus, bezcitnou pobědonoscevštinu v podobě pravoslaví odmítám celým svým porozuměním a všemi svými silami.

Věřím, že pravda Kristova všecko přemůže a že tak ruská církev jakož i ruský národ budou svobodni a budou stavět ve své zemi království boží.

Věřím to a proto cítím v blízké vzdálenosti vzkříšení Ruska a nastoupení nové éry. Amen. Budiž. Kněz *G. Petrov*.

Jakub Arbes jako belletrista.

Literárně kritické poznámky V. Dreslera.

(Pokračování.)

Méně těžké, myšlenkově průhlednější a více dějové jest nejblíže další romanetto Arbesovo: »Zázračná madonna«. Tady nešlo autoru v prvé řadě jen a jen o provedení určitého vědeckého pokusu nebo o dokázání některé z moderních theorií, spisovatel rozdělil tu svůj tvořivý zájem mezi belletrisovaný děj i podklad ideově experimentální. Děj sám jest šťastně i účinně zahájen podrobně podanou, napinavou a svrchovaně rozrušující scenou, kde mladá matka, rozlítostněna a životem předčasně vyssávána, při pohledu na nehezké dítě, v tušení jeho sociálně kruté budoucnosti pomalu odhodlává se k násilnému přetrhnutí této chladné budoucnosti předem. Ale hned na to skočil spisovatel dějově do této budoucnosti a líčí malou episodku z života chudého smíchovského hocha, jemuž náhodou se na několik minut otevře vstup do jedné z lepších měšťanských rodin a jenž byl autorovým přítelem. Vypravování tohoto přítele bylo pak Arbesovi později základem dalšího děje: jako člověk bez zajištěné existence oženil se po úmrtí jejího pěstouna s hezkou sirotou, nemanželským dítětem, a nějaký čas žil vedle ní poměrně klidně. Zvěděv však příležitostně od ní, že je vlastně dcerou kněze, brutálně ji od sebe vyštval a živořil pak asi rok úplně osamocen. Když jeho duševní stav hrozil už nutnou katastrofou, setkal se opět se zapuzenou ženou, vrátil se k ní a, poněvadž ona zatím dle dodatečně nalezené závěti pěstounovy nabyla značného jmění, získal i on hmotné neodvislosti a věnoval se cele svému oblíbenému studiu madon. Po jistou dobu žili zase klidný rodinný život, dokud ho nadobro nerozrušila náhlá smrt ženy, jež, aby si vrátila mužovu lásku, byla před opětným setkáním svůj tělesný organism vzpružovala užíváním silného jedu a nahodilému požití větší dávky na konec podlehla . . . Teprve hodně dodatečně během děje prozradí se, že rozkvetlá žena jest oním dítětem z úvodu a ten se až touto spodní souvislostí připne k ději vlastnímu.

životně a víc svou intencí než svým uměním. Jest to dějově tragická historie dvou přítelkyň, z nichž obě milovaly téhož muže (motiv ten se u Arbesa opakuje ještě jednou v »První noci u mrtvoly«). Anna se zaň provdá první a po krátkém štěstí rodinném propadne trudnomyslnosti, i dobrovolně ukončí vlastní štěstí sebevraždou. Marie po čase stane se druhou manželkou milovaného muže, ale za krátko, v bouřlivé noci, uvědomivši si, že vlastně ona Annu ponenáhlu otravovala a morálně usmrcovala svými beznadějnými dopisy, odejde za nešťastnou přítelkyní touže cestou... A tento prajednoduchý děj je autorem rozveden v objemnou knihu, jež pak trpí přílišnou délkou psychologisujících partií.

Mnohem stručnější jest druhé Arbesovo nokturno »P r v n í n o c u m r t v o l y«, zase začínající hned dějem samým, bez subjektivního úvodu autorova. Milosrdná sestra poprvé opouští klášter a jde k zemřelé, promodlit u její otevřené rakve noc. Za bouře i větru mane vzpomíná na vlastní mládí a reminiscence vybavuje se jí za reminiscencí. Zvědavostí puzena, obnaží zahalené nebožce tvář a pozná v ní nešťastnou přítelkyni, jež nevědomky oloupila ji o životní štěstí, milujíc téhož muže s ní, a později, osudnou shodou okolností, cítila se vehnána v náruč dobrovolné smrti. Náhoda má tu ovšem v ději prim a o motivaci jejího zasáhnutí spisovateli jistě nešlo. Za jedinou noc kolik jest tu nahromaděno životní tragiky a co neblahé osudovosti!

Pessimisticky zladěný úvod, nad nímž zdá se neodvratná tragičnost viset už v nejbližší těsnosti, má třetí z autorových nokturn »A s p o ň s e p o u s m ě j!« Děj tady jest zase trochu bohatší a kvantita dušezpytných úvah nerozvlečena do nemožných rozměrů. Jen první partie dějové jsou líčeny poněkud dlouze, majíce nastínit zoufalý hmotný stav bezdětných manželů i hrozící jim rozklad morální. Za tiché noci, schouleni na chudičkých lůžkách, zalétají vzpomínkami v minulý lepší život a romanopisec na tyto jejich vzpomínky navazuje podrobný referát o životních osudech obou, dokud byli ještě svobodni, i když už své existenční pouti spojili svazkem nerozlučitelného manželství. V své nynější naprosté apatii duševní, ničeho téměř už od života nečekajíce, bez illusí a netroufajíce si ani doufat v možnost dohledného obratu, jsou odhodláni passivně vyčkat konce. Dějová krise je v nejvyšším vypjetí a blízké rozuzlení psychologicky nutno. Přijde ve formě, v jaké je nečekaly ani románové osoby samy: v náhodně navázané výměně názorů poznamená muž, že žena se k všemocnému místnímu faráři chová snad příliš chladně, a že snad aspoň

usmát se naň příležitostně mohla. A tato bez vědomé direktivy pronesená věta stane se elektrickou jiskrou všemu dalšímu ději. Vývojová linie rodinného života, jež až dosud šla rapidně po nakloněné ploše, a už už se měla smočit v krvi samovrahově, zvedne se náhle do výše, nad normál a ústí v sociální i morální obrození nešťastných vyděděnců. Manželé zahájí nový život, radost i chuť vrací se jim ponenáhlu ve vychládající krev, ale ani tato životní restaurace nezabrání konečné katastrofě. Muž náhodou (zase zasáhnutí náhody) vyslechne dialog ženy s farářem, a doví se z něho, že mezi oběma jest intimní poměr s blížícími se následky. V náhle vytrysklé bolesti roztříští si hlavu a vdovu krátce po jeho pohřbu najdou v chladných vodách rybničních. Farář, zdrcen, chodí se modlit na hroby sebevrahů ..

V »Zborcené harfy tónu« spisovatel opět nezačíná vlastním dějem (jako vůbec málo kdy), klada před něj po svém obyčeji napřed kus autoživotopisu, a z něho pak přecházeje na vylíčení okolností, za nichž se byl postupně seznamoval s hlavními osobami děje. Sem vsunuje také episodu ze zápisků, daných mu k disposici umírajícím bratrem, otvírajících malou perspektivu v minulý život ústředního hrdiny. Arbes této formy rád užívá všude, kam jiný romanopisec by položil prostě dějovou passáž retrospektivní. Zápisky ty samy o sobě jsou kabinetním kouskem umělecké tvůrčí síly, a zejména po stránce psychologické, líčíce vznik, postup i konečně odumření zločinné myšlenky v nitru trpícího syna, chtějícího pomstit nezaslouženou násilnou smrt otcovu, jsou hluboky i krásny. Pak je nastíněn způsob, jakým byl autorův zájem pozorovatelský i lidský pomalu trvale získán pro osudy stěžejných postav a dává si od nich vypravovat o jejich ubitých, smutných životech. A každá z těchto zpovědí jako pestrá příběhová historie, krásná svou tragikou i dojemná ve své životní pravdě, mohla by být dějově dobře rozvedena na samostatnou povídku, novellu nebo drama. Takhle spisovatel klade je vedle sebe a v románový celek spojuje je pouze vlastní osobou, svým nepřímým zasáhnutím a svou subjektivní dojmovostí. Tedy: jako romanetto není »Zborcené harfy tón« vlastně slovesným útvarem v sobě vnitřně uzavřeným a pevně seřetězeným dějově. Za to v obsahu dotýká se episodicky společenských prostředí velmi originelních a před Arbesem belletristicky nevylíčených: studentské bohémy pražské, sféry velkoměstských, hospodských šumařů a pod.

»Ethiopská lilie« byla po svém publikování snad nejslavenějším autorovým romanettem, ač jest příliš přeplněna učenými traktáty o výchově, o školství, o přírodních vědách, mathematice,

hvězdářství atd. Látkově črtá historii zapadlého českého myslitele a pokrokového učitele, jenž po dlouhých, přípravných pracích i úmorných studiích vypočítal a objevil nejvzdálenější od slunce bludici Vodana r. 1844, tedy dva roky před Francouzem Leverrierem, ale ztrativ náhodným nalepením pod ethiopskou lilii v herbáři hlavní list, zmařil sám dlouholetou práci. Vše ostatní je hlavnímu ději jen pozadím: synovcova láska k učitelově chovance, její smrt, stařečkův životní smutek... A tento velmi střízlivý příběh vyplnil v Arbesově romanettě opět několik set potištěných stran.

Denně rozsvěcuje »Šílený Job« nedaleko Kinského zahrady na Smichově s pečlivou pravidelností o západu slunce lampičku, která ráno přesně s východními červánky vždy sama nedostatkem oleje shasla, vrhal se na ulicích před šlechtické kočáry, a v hospodách dělal dobrovolného šaška; byl všeobecně pokládán za tichého blázna. Mládí měl poměrně klidné a spokojené. Vystudovav, byl zaměstnán jako dohlížitel při stavbě jakéhosi šlechtického letohrádku, tam se zamiloval do prosté dívky, prchnuvší před hnusným »právem první noci«, a když se dověděl, že dívka ta jest nemanželským dítětem i má nároky na jakýsi vrchnostenský odkaz, chtěl jí k němu dopomoci, ale překonávaje intriky vtíravého egoisty hraběcího, nešťastnou náhodou byl jím zraněn, milenku jeho pak z této osudné srážky odnesli jako mrtvolu. A tato tragedie z mužného věku měla vliv na všechen jeho další život.

Skoro vysloveně životopisný ráz má »Il divino boemo«, vypravující o dobrodružných osudech slavného českého komponisty Myslivečka (z 18. století), jenž dostav se do Italie, byl tu dlouhý čas zahrnován jako »božský Čech« bouřlivými úspěchy. Záhy získal pověst originelního, operního reformátora, měl slávu i bohatství, ale při nevyzpytatelné měnivosti nálady v širokém obecenstvu umírá na cizí půdě, v rozmarném společenském prostředí italském chud i opuštěn.

Z ideově nejhlubších a myšlenkově nejbohatších i nejhutnějších Arbesových romanett jsou »Kandidáti existence«. Vážné pozadí sociálního problému jest v nich vyplněno rodinnými i milostnými tragediemi, příběhy čistě soukromého tónu a serií scen účinně dramatických. Patří k dějově nejmohutnějším, nejvervnějším a při tom obsahově nejseriosnějším pracím Arbesovým. S počátku podává autor vývojově líčenou kroniku pokrokářského tajného hnutí v Praze uprostřed devatenáctého století, jež však za odvážně skombinované theorie se zatím nedostalo, spokojovalo se pouhou kritikou stávají-

cích společenských i politických zřízení, na veřejný projev, čin, zrealisování papírových plánů se ještě neodvažovalo, a předčasně bylo rozehnáno zakročením policie. Jednotliví vůdčí členové rozprchli se do světa a teprve po letech sešel se autor jako referent pražského deníku s několika z nich při politických bouřích brněnských. Ty jednomu přinesly smrt, a druzí dva, brzo po jejich potlačení, jali se uskutečňovat bývalý, do podrobna vypracovaný projekt sociálně reformní, vystavivše továrnu na zcela moderních základech, o čistý zisk dělíce se v ní se zaměstnaným dělnictvem i zvrátivše starý kapitalistický systém z kořene. Podniku se dařilo a podryla ho teprve osobní lehkovážnost i rozmařilost jednoho z obou majitelů. Sociální složka děje vrcholí tedy katastrofou a tragicky končí současně také složka milostně rodinná. Tak silné tragiky, tolik osudové hrůzy a výjevů do té míry vzrušujících, co jich vykazuje dějový závěr »Kandidátů«, má světová literatura jen málo. Na několika vrcholných stranách je tady spuštěna všecka příšernost lidských životních bojů a konečná marnost snah lidských jest tu narýsována čarami přímo nevyhladitelnými.

Romanetto Arbesovo, v celku definováno, jest tedy románovou skladbou menšího rozměru, kde děj bývá zpravidla omezen na minimum a neupíná se také na belletristickou příběhovost, zabývaje se thematy převážně vědeckými, filosofickými nebo společensko-historickými, kde látku vybírá autor z prostředí tajemně, po případě strašidelně vypravených, a kde hromadí se zhusta scény, konflikty i katastrofy vyhnané na nejvyšší linii přípustné možnosti či pravděpodobnosti. Dosáhnout co největší intensity dojmu v čtenáři, ssugerovat mu líčené stavy a nálady s neodbytnou téměř vtíravostí, napnout v něm kde jaký prvek přirozeného lidského zájmu do krajnosti a na konec mu dát vše zažít v nejpřirozenějším závěru: to je vlastní podstata, kouzlo, účel, po případě někdy i slabina Arbesova romanetta, jež, kdyby dnes mělo vznikat a být vydáváno jako literární novinka, svou formou by už nepůsobilo. Jako produkt minulých desítiletí má však velkou hodnotu historickou a znamenalo u nás tvůrčí genre zcela nové i originelní.

Co do látky, vybíral, jak jsme viděli, Arbes pro svá romanetta příběhy dějově zpravidla všední, skoro denní, v skutečném životě zhusta opakované. Spisovatel je však dovedl znova oživit a sesílit jejich všednost buď psychologickou kresbou nebo tajemností zvolených pozadí, podivností povah, příšerností scen i konfliktů, ale podklad sám bývá příběhově praprostičký, jednoduše střižený. (Dokonč.)

Jak vznikl Nový Zákon?

Podává Dr. J. Stěhule.

(Pokračování.)

c) *Historická hodnověrnost synoptiků.*

Není naprostá, jsou neúplní, podávají jen malou část toho, co Ježíš ve svém poslání mluvil a konal. A co vypravují, je směs »von Wahrheit und Dichtung«. Nejsou úzkostlivi, jestli neporuší historickou pravdu, píší volně, zveličují: chtějí zvýšit dojem. Nevěrohodné věci, byť sami nevynašli, přejali ale z ústních i písemních pramenů. K pramenům nestáli kriticky; měřítkem hodnověrnosti jim byla duchovnost. Nešlo jim o to, Ježíše pochopit a oceňovat historicky, ale učit v něj věřit, jej milovat, v něj doufat. A to ne Ježíše, jak byl, ale Krista, jak v něj věřil sbor, jak jej věřící potřebovali. Tendence k stupňování: anekdota o nasycení 5000 a 4000, vehnání nečistých duchů do 2000 vepřů, vzkříšení mládence v Nain Lk. 7_{11} je pozdější výtvor dle dcery Jairovy, též tak úvodní děje (zbožná fantasie); Mk. 4_{10}—$_{12}$ chce zveličit Ježíše, ten ale myslil jistě opak; mluvil podobenství, aby mu rozuměli, ne nerozuměli.

Ale přes to jsou syn. evgia nejen jako duchovní knihy, nýbrž jako prameny pro historii Ježíšovu nejvýš cenná. Obraz, který o něm nechávají v čtenáři, je celkem věrný, oni jej nepřemalovali, ale převedli. Mnoho jeho velikých slov vynechali, zapomenuli, nečetli, nerozuměli, přeměnili, něco odjinud přidali — ale celkem je obraz správný. Tak jak jej líčí syn., jak massy volal ze sna, těšil, k nim láskyplně se skláněl, učenníkům základní myšlenky svého poselství rozvíjel, je káral, jim přikázání dával, proti fariseům a saduceům horlil a je duchovně přemáhal — tak jistě on mluvil, má-li být vysvětlitelný světodějný vliv jeho krátkého působení. Že stýká se tu židovské a protižidovské, revoluční a konservativní, nové a staré, svoboda a vázanost, smyslné naděje a duchovost — neruší dojmu, že mluví to Ježíš skutečně. On, jenž ještě víc než Pavel byl všechněm vším, musil míti v sobě místo pro všechny ty rozpory. Dojem osobnosti ze zprávy syn. je tak určitý, že musíme míti za to, že Ježíš byl

reální osobou. Nicotné je tvrzení s židovské strany, že jsou to vše paprsky z rabínské (bohatší) moudrosti a rovněž tak názory kritiky, že je to jen ohlas ideálů a nálad prvých tří křesťanských generací, synoptický Ježíš že je personifikované náboženství sekty křesťanů. Již podobenství v syn. podaná nutí nás předpokládat osobnost, ne že by poučovat v parabolách bylo specialitou Ježíšovou, ale poněvadž mají docela zvláštní barvu a zvuk. Taktéž i jeho výroky. Kde syn. co vymýšlejí, pozná se tou monotonií a neživostí (o utrpení Ježíšově, ač některá proroctví Ježíšova o utrpení jsou též pravá, př. Mk. 10_{32}—$_{34}$). Známkou pravých slov Ježíšových je neobyčejnost, evgisté, kde napodobí, dosahují pouze obyčejnosti. — Taktéž zprávy syn. o Ježíšových činech a utrpeních odpovídají skutečnosti. Je lhostejno, které zázraky odpadnou. On jednal vskutku jako moc maje. Jak divy činil, vidět z Mk. 1_{32} n. a $_{65}$: hl. na nemocných duševně a slabých — zde tušíme něco z tajemství jeho úspěchů. Výplody fantasie nejsou: Mk. 5_{41}; modlení v zahradě Getsemanské po celou noc; zapření Petrovo; Mk. 14_{3}—$_{8}$ (hl. $_{7}$!), 14_{18}—$_{21}$; Mk. je zvlášť důvěryhodný. Skoro nic nepraví o době před vystoupením a po smrti Ježíšově. Ale i to, co v Mt. a Lk. je jako úvodní a závěrečný děj vylíčeno, nevypadává z ostatního tónu. Jestli celkový obraz Ježíšův, jejž se syn. získáváme, rozvíjí celé kouzlo osobnosti Ježíšovy, není to umění evgistů (to schází), nýbrž to, že stavíce skromně svou osobnost do pozadí, Ježíše tak líčí, jak našli jeho obraz ve větších sborech, a že také tato jejich předloha odpovídá originálu v hlavních rysech. Jako nejvyšší umění, tak i naivní víra — to poznáváme ze syn. — mají podivuhodně jemný cit pro to, co hrdinovi je vlastní: když rekonstruuje dle vzpomínek drahý obraz, nereflektuje a nekritisuje sebe sama, vypouští mnohé a dodává nové tahy a přece dosahuje přes tuto libovůli podobnosti portretu.

Synoptická tradice vyvíjela se takto mezi pravdou a básní, kdy ještě Ježíš působil. Již tehdy zvěst o jeho činech prolétla židovskými zeměmi a jistě byly při tom zveličovány. O nich slyšel již nevěřící Saul v Jerusalemě a něco z toho věřili i farisejští nepřátelé. Věřícím teprve vše bylo zázračným; Ježíš zázračně působil na jich mysl. Že obraz jeho zůstal při tom celkem pravým a pouze různé ornamenty k němu přidány, jest jen, že Ježíš byl tak pravdivý a nenáviděl takové oslavování. Tradice ta byla ústní: po jeho smrti čekali učenníci parusii; proto nepospíchali zřídit katechismus pro poučení pozdějších. Stopy předpavlovského evangelia nebyly objeveny. Stačilo podržet jeho slova, neb obsahovala vše, čeho třeba bylo k útěše a duchovnímu

poučení; slova ta ve sborech byla držána jako svatá. Jeho slova byla nepostrádatelná každému členu sboru, jenž šel zvěstovat evangelium, neb všechny řeči poslů jeho (Mt. 10_{22}) měly být jen ohlasem toho, co mistr kdysi mluvil. Na druhé straně nebylo možno při missii omezit se jen na sdělení slov Ježíšových; o jeho smrti a z mrtvých vstání musilo se vykládati znovu, jak každému katechumenu, tak věřícímu Sk. 10_{38}. Byly to doklady, že on byl pomazán duchem sv. a silou. Při debatách s nevěřícími židy se jimi dokazovalo, že život jeho odpovídá messiášským proroctvím a nadějím, že byl nadán božskou silou, že byl syn boží a splnil svým utrpením a z mrtvých vstáním, co od věčnosti Bůh ustanovil s člověkem. Též v missii mezi pohany odvolávali se na skutky (πράξεις) Ježíšovy, jimi zjednávala se první důvěra k Ježíšovi. Proto zájem na skutcích a osudech Ježíšových byl veliký. — V církvi nestalo se rozhodnutí, co více cenit: slova či skutky — ač rozdělení byli si vědomi. Zázraky byly považovány za přípravu k nauce. Ve slovech ale viděli něco, co Ježíšem bezprostředně bylo dáno, a byla podávána nezměněně. Změna znamenala jen zhoršení. Naproti tomu vyprávět skutky Ježíšovy musil se přívrženec jeho teprve učit, tu forma byla dílem lidským. Tendence k stereotypisování je víc u slov, ač i tu ne dokonale. Sbory byly roztroušeny, zde ta, jinde ona slova byla lépe zapamatována — tradice před tím, než začlo písemné rozšiřování evangelií, nebyla jednotná.

Periodu písemného rozšiřování začal apoštol Matouš sbírkou Pramenů v aramejské řeči (lidová řeč v Palestině a Syrii), to jest v řeči, již mluvil sbor. To asi tehdy, když původních svědků z doby Ježíšovy ubývalo, a bylo třeba dorůstající generaci, jež jej osobně neznala, dochovati obsah Ev. v spolehlivé formě, t. j. písemně. Forma logií, v jaké Pr. byl psán, byla oblíbena v řecké literatuře pro sdělování výroků slavných mužů (ἀποφθέγματα) a ještě později v tom stylu, jako Pr. byla sepisována (z dob kolem 300 v Oxyrhynchu egyptském nalezena a vydána[1] od Grenfell a. Hunt, 1897): λόγια Ἰήσου Sayings of our Lord from an early greek Papyrus, ale při pouhé sbírce výroků nezůstalo. Sbor potřeboval, aby jeho Spasitel byl cele podán písemně, zejména utrpení a smrt. Křesťanští učitelé potřebovali spisů, na něž by se v boji o pravého Messiáše proti nevěře a pochybování mohli odvolat. Těmto potřebám vyhověl kol 70 »Marek«. Poněvadž předpokládal u svých čtenářů znalost slov Ježíšových, dával přednost příběhům. Tehdejší theologie je

[1] O nich viz N. Dobu z r. 1897 roč. IV. str. 1049 a 1126—7.

v něm: má radost, že starozákonní proroctví se vyplnila: poplvání, políčkování, bičování Ježíše (14_{65}, 15_{15}, $_{19}$ je z Jes. 50_6), mlčení Ježíšovo (14_6 je z Jes. 53_7), ukřižování mezi dvěma lotry (15_{27} je z Jes. 53_{12}), metání losem o oděv jeho (15_{24} je z 21_{16}). Ale i to je tradice již vžitá, neboť místa ta nejsou nápadná. — Podobných spisů, jako Markův, bylo mezi 70—100 asi několik. Lukáš mluví o »mnohých«. Co z těchto »mnohých« nebylo — jako Mk. a Mt. — zachráněno pojetím v kánon, zaniklo. Sem asi patří apokryfická evangelia (hebrejské, egyptské, faijumské, Petrovo); jsou zpracováním kanonických evangelií, neb jich pramenů dle vkusu určitých kruhů neb heretických směrů (gnostické sekty tvořily si tak pro svá dogmata evangelické důkazy), sem tam může ale v nich býti něco starobylého. Produkce evangelií přestává být církvi ziskem, a počíná být nebezpečím (Lk. a Mt. jsou na rozhraní toho, Jan už patří do poslední kategorie). Teď chápou se psaní evangelií romanopisci, theologové a filosofové. Církev právem nestarala se o jich produkty. Lukáš svým »od počátku« a »z gruntu« dal heslo k vyplňování těch období života Ježíšova, která dosud zůstávala prázdná, výplody fantasie (mládí — vstoupení na nebesa). Tyto výtvory nesouvisí s tradicí a nemají historické ceny. Tím míň evangelia apokryfická, pro dogmatické účely sekt psaná. Tu evangelium je pouze prostředkem k jiným účelům. Matouš je tohoto vzdálenější než Lukáš, proto jej musíme považovat za staršího (sv. dětství Ježíšovo a z mrtvých vstání u Mt. a Lk., a Mt. 27_{46} s Lk. 23_{43}—$_{46}$, »odpusť jim« četla víra pozdějších křesťanů v duši umírajícího Spasitele; u Matouše je dochován historický vzdech. Naproti tomu zase Lukáš podává často nejstarší formu slov Ježíšových [Pr.!]). Takové vymyšlené elementy, nezakládající se na tradici, má každé synoptické evangelium, i tyto elementy mají cenu: není to mythologické umění, nýbrž naivní přeložení toho, co do Ježíše se vkládalo, ve skutečnost. Jsou to působení jeho ducha.

Zcela opačný názor má Wellhausen (Einleitung in die drei ersten Evangelien). Dle stáří jdou: Marek, Matouš a Lukáš. Nejprve byly fixovány skutky, ne slova. Slova u Marka jsou jen pointy k událostem, jinak konglomeráty. Řeči z Pramenu znamenají pozdější stupeň Evangelia. Pokřesťanění látky projekcí Krista a obce (u Marka ještě toto není, jen kap. 9.) u Matouše a Lukáše ovládá látku. Pramen je tedy méně věrohodný, než Marek; Matouš a Lukáš ještě méně. — Authencii slov Ježíšových lze měřit jen dle toho, jak jsou literárně prokázána (t. j. nějakým předchozím spisem). Na-

prosto zavrhuje »a g r a f y«, t. j. slova pouze z citátů církevních spisovatelů známá. Jülicher připouští, že tradice slov Ježíšových stala se průběhem doby mnohotvárnější než tradice skutků a narostla (apokryfních logii je víc než apokryfních zázraků), ale příčiny toho jsou v poměrech křesťanské církve v 2. století, a nebylo tak z počátku, a jsou tedy logia authentická. Literární průkaz není důkazem authencie. Na př. kázání na hoře v Matouši není literárně dosvědčeno z Marka, a přece nelze pochybovati o jeho authentitě. Zde musíme vystihovat d l e n á b o ž e n s k é h o o b s a h u, n e l i t e r á r n í h i s t o r i í. Není ostatně pravděpodobno, že by Marek byl do svého evangelia chtěl a mohl pojmout celý přístupný mu materiál, tak že by to, co pozdější evangelisté (Matouš, Lukáš) podávají, nebylo na staré tradici. Vycházejíce od Marka, jako nejvěrohodnějšího, jsme při zjišťování slov Ježíšových odkázáni na v n i t ř n í e v i d e n c i — ovšem proto ještě není h o d n o t a s l o v a sama o sobě zárukou authencie, neboť to by bylo stanovisko o r t h o d o x n í. Jestli však jsme někde zjistili p o d s t a t n é r y s y pravého Ježíše, budeme považovat rysy s nimi souhlasící, jinde shledané, také za pravé, i když literární authencie neb tradiční původ nejsou tak jasny. Jinak by rozhodovala náhoda vnějšího osvědčení. Kde shledáváme něco velikého, originelního, nového, ptáme se po autoru — spisovatelé evangelií nejsou však nijak velicí, originelní, noví [1] — tu pro to neobyčejné musíme presumovat jinou osobu, než naše tři evangelisty. Dokonce nesprávné je vidět v Ježíši, jak v syn. je podán, prvotní jerusalemskou obec, a jí přičítat tajemnou tvůrčí sílu. Marek má s Prameny Matouše a Lukáše víc společného než odlišného, a tak následkem důvěry k Markovi musíme důvěřovat i ostatním synoptikům. V n i t ř n í k r i t i k a má tu poslední slovo.

(Pokrač.)

[1] není správné.

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Anketa o zemských financích. — Ministerstvo veřejných prací. — Boj organisací řepařských s cukrovary. — Státní akce na podporu průmyslu v Uhrách.

Anketa o ozdravění zemských financí po dlouhých přípravách a odkladech konala se za účasti zástupců zemských výborů a vynikajících odborníků ve Vídni od 7. do 13. března. Plných dvacet let jest alespoň v Čechách ozdravění zemských financí jednou ze stěžejních otázek politických, předpokladem zdravého vývoje zemské autonomie; řada ztroskotaných pokusů plní archiv zemského výboru, ale bylo zapotřebí všeobecného úpadku financí všech zemí rakouských, aby vláda vídeňská uznala vážnost situace a odhodlala se alespoň k pořádání ankety. Ještě při zavedení pivní dávky v Čechách vláda považovala za vhodno obmezovati a ztěžovati všemožně projekt zemský. A sotva byla by bývala anketa již nyní svolána, kdyby ministr Korytowski netoužil zajistiti si osvobození osobní daně z příjmů od zemských přirážek pro příští léta. Osvobození to koupiti si zamýšlí přidělením zemím asi 25 milionů korun z chystaného zvýšení sazby daně lihové o 50 K, z jehož výtěžku 40 mil. pro stát zabéře asi 15 mil. K. Na 20 millionový deficit království Českého připadlo by z toho 4 až 5 mil. V r. 1896 vykoupil stát osvobození osobní daně z příjmů od přirážek údělem asi jedné pětiny z výtěžku, jejž by přirážka tato zemím vynášela. Dnes nabízí zemím 25 mil. z nového zatížení daní za provisi pro sebe skoro 40%. To bude dle všeho, dojde-li zvýšení daně z kořalky souhlasu parlamentu, jediný positivní výsledek ankety, do níž kladeno tolik nadějí a v níž ministr financí spatřuje mezník pro ohraničení státních a autonomních financí.

Jinak návrhy, na anketě experty četně předložené, pohybují se v pestré směsi mezi programem centralistickým a autonomistickým. Systém státních údělů měl celkem převahu ne tak s hlediska politického programu, jako spíše pro domnělou snazší jeho proveditelnost a jako prostředek nouzové akce. Přikázání výnosových daní reálních zemím mělo málo přímluvčích. Naproti tomu vyrojila se při anketě směs návrhů na samostatné zemské nepřímé dávky jednak z předmětů, podrobených již státním daním spotřebním, zejména téměř jednohlasně žádáno za zachování samostatné dávky pivní, jednak z předmětů nových, zvláště z uhlí, rudy, léčebných pramenů, minerálních vod, vodních sil, dále navrhovány zemské poplatky z dědictví a převodu nemovitostí. Všeobecně

žádáno zmenšení výdajů zemských převzetím nákladu na ryze státní účely (vojenství, četnictvo, postrk, donucovací pracovny a polepšovny, očkování) státem. Převzetí části nákladu školství státem doznalo všeobecného souhlasu, bylo však přijato málo sympaticky ministrem financí, jenž rozhodně odmítnul, aby stát převzal 50% veškerého školního nákladu, jak o to žádala resoluce zástupců 12 zemí, poněvadž by tím vzešel státu výdaj 60 až 70 mil. korun ročně.

*

Novému ministerstvu veřejných prací, jehož zřízení schválil panovník rozhodnutím z 21. března, postaviv mu v čelo dra Gessmanna, přikázána býti má agenda velmi různá bez vnitřní souvislosti. Z ressortu ministerstva vnitra vyloučen pro nový centrální úřad rozsáhlý obor administrativních a technických věcí stavebních, z působnosti ministerstva orby celé hornictví. Velký obor činnosti bude míti nové ministerstvo v přikázané jemu podpoře živností. Do skupiny této náleží zejména ochrana původského práva živnostenského (privilegia, patenty, ochranné známky a vzorky), technické pokusnictví s připravovanou jeho úpravou zákonnou, cejchovnictví, předpisy a rozhodování o parních kotlech, zákonodárné, technické a administrativní věci na poli využitkování elektřiny, součinnost v oboru práva vodního, pokud voda jest pramenem energie, technické a hospodářské podporování živnostenské výroby se součinností v oboru působnosti živnostenských společenstev, maloživnostenské úvěrnictví. Z ministerstva vyučování převezme nový ústřední úřad zákonodárství a správu pro všechny druhy průmyslových učilišť. Dále budou mu přikázány výstavy všeobecné, živnostenské a průmyslové, podpora odbytu a dodávek maloživnostenských, živnostenská musea, podpora cestování cizozemců. Bude působiti značné obtíže uvésti v této různorodé působnosti ve vzájemný soulad práci techniků a právníků a pojistiti odborníkům pedagogickým přiměřený vliv na odbor vyučovací, působnosti ministerstva přikázaný. Přidělení školství průmyslového nepříznivě se posuzuje.

Maloživnostenská agenda, novému ministerstvu přidělená, poskytne křesťanskosociální straně příležitost, aby prokázala životnost svého programu a opravdovost svých slibů.

*

Poněvadž nepodařilo se pro odpor panské sněmovny zákonem osvoboditi pěstitele řepy z útisků, jež pro ně má rayonování řepních obvodů, byli řepaři rolničtí nuceni chopiti se svépomoci a utvořiti proti silné organisaci řepařů vlastní organisaci ku společnému a jednotnému prodávání řepy. Poměrně brzo docílena letos dohoda o dodávkách řepy s cukrovary na Moravě a v německých krajích Čech, naproti tomu v českém řepařském území došlo k úpornému zápasu, jenž ohrožoval udržení potřebného pro cukrovary osevu řepního. Pěstitelé řepy žádali, by jich organisace byla cukrovary uznána a aby o nákup řepy jednáno bylo na základě podmínek jimi vypracovaných prostřednictvím jich organisací za jednotnou cenu a s vyloučením vyšších cen a jakýchkoli výhod (většího procenta řízků, kalů a pod.) pro řepaře mimo organisaci stojící. Cukrovarnici se vymlouvali, že nemohou vykonávati nijakého vlivu na uznání

organisací jakéhokoli způsobu a odmítali návrh podmínek nákupních, organisovanými řepaři jednostranně stanovený, vyslovujíce jen ochotu jednati o podmínkách nákupních za intervence zemědělské rady a obchodní komory. Neurčitost a odkládací tendence této odpovědi vznítila další odpor řepařů, zvláště když odpověď ta provázena byla jednotlivými projevy nevážnosti k morální síle a solidaritě organisací řepařských. Ku smírnější náladě na obou stranách působilo koncem března a počátkem dubna klesání obilních cen a výhledná konjunktura na trhu cukerním, a podařilo se řadě organisací řepařských dle zpráv »Venkova« prosaditi jich požadavky. Zápas mezi cukrovary a rolnickými řepaři je tím jen dočasně skončen. Utužení solidarity středních a malých pěstitelů řepy vůči cukrovarům a velkostatkářům jest cenným výsledkem tohoto boje a dobrou výzbrojí pro budoucnost.

*

Národohospodářská revue »Volkswirtschaftliche Mitteilungen aus Ungarn«, vydávaná k orientování ciziny uherským ministerstvem obchodu, uveřejňuje v prvním dvojsešitu ročníku 1908 výtah z pamětního spisu tohoto ministerstva o podporování průmyslu a vyhlídkách akce podpůrné do nejbližší budoucnosti.

V řadě let 1901—1905 stoupal dovoz do Uher silněji než vývoz, a aktivní bilance obchodní v těchto letech ustoupila již v r. 1906 bilanci pasivní. Naproti aktivu z roku 1905, 34·2 mil. K, vykazuje r. 1906 passivum 46·8 mil. K, bilance zhoršila se takto o 81 mil. K, ač právě v r. 1906 žeň obilní byla bohata a hnutí tulipánové usilovalo pomoci domácímu průmyslu. Jen energická podpora průmyslu může bilanci v budoucnosti zlepšiti. Export nejdůležitějšího vývozního zboží Uher (obilí, mouka, hovězí dobytek, dříví a uhlí) překročil dle všeho vrcholný bod svého vzestupu. Naproti tomu import nejdůležitějšího dovozního zboží stále stoupá (vzestup ten činil u zboží textilního z r. 1905 na r. 1906 11%, u zboží koženého 29%, u železa a zboží železného 39·5%, u zboží konfekčního 27%). Průmyslová výroba Uher nestačí stoupající domácí potřebě a jest proto potřebí ji zvýšiti, avšak současně schopnost spotřební zemědělství zvětšiti. Přechod v zemědělství od ruční ku strojové výrobě připravuje dělnictvo o práci a nutí je k vystěhování. V posledních pěti letech vystěhovalo se z Uher 424.238 lidí, tedy ročně 84.848. Výroku Careyovu, že země, jež svou půdu ve formě surovin vyváží, posléze nucena bude též lidi vyvážeti, dostává se takto dokladu.

Nemoc vystěhovalectví, jež Uhersko stále oslabuje, může vyléčena býti jen stoupnutím výroby průmyslové. Německo čítalo před čtvrtstoletím více než 100.000 vystěhovalců. Dnes, kdy počet obyvatelstva stoupl z 40 na 60 mil., tedy o 50%, činí počet vystěhovalců po dvacet let průměrně sotva 10.000. Přebytek venkovského obyvatelstva plyne do měst, jež dnes representují 54·3% veškerého obyvatelstva.

Přebytek dovozu průmyslových výrobků nad vývoz činil v Uhrách v r. 1906 795,865.192 K. Výroba tohoto množství zaměstnala by as 200.000 dělníků a obživila by s příslušníky dělníků 6—800.000 lidí. Poněvadž výroba surovin, polotovarů a celotovarů, potřebných k těmto výrobkům,

zaměstnala by též množství dělníků, lze za to míti, že by výroba přebytků dovozu připoutala k domácí hroudě nejméně jeden million lidí.

Trvalé zaměstnání tak velikého počtu dělnictva zvýšilo by poptávku po zemědělských výrobcích a přispělo by k povznesení zemědělství. Jednostrannost uherského hospodářského života plyne z toho, že Uhry mimo Rusko a země balkánské mezi státy evropskými mají poměrně největší počet dělníků zemědělských a nejmenší počet osob, zaměstnaných v obchodu a průmyslu. Jest proto podpora průmyslu pro Uhry hospodářskou důležitostí prvního řádu a státu náleží lví podíl práce k plnění tohoto úkolu.

Pamětní spis vypočítává podrobně počet nových průmyslových závodů, jichž jest zapotřebí k vyplnění mezer v průmyslu uherském a ku krytí domácí spotřeby, uvádí výši potřebného k tomu investičního a provozovacího kapitálu, počet dělníků a konečně přibližnou cenu potřebné roční výroby. Dle těchto výpočtů zapotřebí jest celkem kapitálu 720 mil. K, z čehož na průmysl textilní připadá 430 mil., na průmysl oděvnický 86 mil., na průmysl kamenický, zpracování hlíny a skla 35 mil., na průmysl dřevařský 33 mil., na zpracování kovů 33 mil., na průmysl strojnický 31 mil., na průmysl lučební 27 mil., na papírnictví 22 mil., na průmysl koželužský 13 mil., na výrobu hudebních nástrojů 7 mil. Nové tyto průmyslové závody poskytly by zaměstnání 144.175 dělníkům a vyrobily by ročně zboží za 419 mil. K (textilní zboží za 114 mil. K, hotových obleků za 78 mil. K).

Úkoly, jež takto v oboru zprůmyslnění Uherska mají býti řešeny, jsou tak veliké, že účinná pomoc státu jest nezbytnou. Proto od počátku ústavního období stát měl péči o zvelebení průmyslové činnosti, ale prostředky k tomu v prvních letech vynakládané mohly býti pro slabou finanční sílu státu jen skromné. V prvních 13 letech 1868 až 1880 věnována byla podpůrná akce státní veskrze domáckému průmyslu a malým živnostem. Podpora činila v souhrnu těchto let 416.420 K, neboli ročně průměrně 32.000 K. Teprve od r. 1881 inaugurována vlastní podpůrná akce průmyslu. Nové továrny osvobozovány od daní a poplatků a na subvencích poskytnuto 1,259.530 K, neboli ročně 126.000 K. V této době založeno 280 nových továren, z těch však bylo zemědělských lihovarů 227, tedy 81%. V následujícím devítiletém období 1891 až 1899 uděleny subvence státní v úhrnné částce 4,386.412, neboli ročně průměrně 487.379 K. Založeno v tomto období 360 nových továren, z čehož připadlo na zemědělské lihovary již jen 50%. V období 1900 až 1906 věnována opět větší péče malým živnostem a maloživnostenským svépomocným družstvům, jakož i domáckému průmyslu. Na subvencích povoleno v těchto 7 letech 20,689.184 korun, neboli ročně skoro 3 mil. K. Založeno 198 nových továren, z nichž bylo jen 15% zemědělských lihovarů. Rychlý vývoj v posledním desetiletí vykazuje zejména průmysl textilní. V roce 1898 zaměstnáno bylo v tomto průmyslu 13.024 dělníků a vyrobeno zboží v ceně 52·7 mil K, kdežto dnes stoupl počet dělnictva na 28.780 a roční výroba má cenu 115 mil K; stoupl tedy počet dělníků o 120% a cena ročních výrobků o 110%.

Z podniků vládou výhodami obdařených zaniklo do konce r. 1906 pro nedostatečný provozovací kapitál a pro nepříznivé podmínky provozovací 6·5%; lze tedy výsledky podpůrné akce považovati za příznivé.

Pro desetiletí 1907 až 1916 bylo již povoleno definitivně nebo přislíbeno subvencí na továrny v obnosu 34,728.833 K.

Data uvedená osvětlují horlivé úsilí Maďarů, vypěstovati průmysl domácí ve všech oborech a připraviti a upevniti základy a podmínky samostatného celního území.

V oboru akciového průmyslového podnikání vykazuje uherská polovina říše v posledních třech letech výsledky podivuhodné. V r. 1905 založeno 63 akciových průmyslových podniků s úhrnným kapitálem 59,660.000 K, v r. 1906 103 s kapitálem 62,086.200, v r. 1907 154 s kapitálem 91,363.200. Naproti tomu založeno v naší polovině říše akciových a obchodních společností v r. 1905 23 s kapitálem 125,360.000, v r. 1906 23 s kapitálem 55,400.000, v r. 1907 44 s kapitálem 93,510.000. Nehledě k r. 1905, do něhož náhodou spadá v Rakousku přeměna velkých soukromých podniků (Dreherovy pivovary, závody arcivévody Bedřicha a j.) ve formu akciovou, přesahuje v posledních dvou letech vzrůst uherského kapitálu akciového svou výší akciový kapitál v Rakousku v průmyslu investovaný.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Odkládání starobního a invalidního pojišťování. — Předloha zákona na odškodnění záložníků. — Zvýšení platů důstojnických. — Zlepšení poměrů železničních zřízenců. — Pracovní doba v živnosti obchodní. — Odborové hnutí ve Francii, Rusku, Italii. — Zákon o ochraně dělnic v kantonu bernském. — Omezování práva na stávku ve Švýcařích a v Americe. — Nezaměstnanost v Anglii a ve Spojených Státech.

Invalidní a starobní pojišťování dělnictva prodělává křižovou cestu ministerskými kancelářemi. Kdežto podle nadšeného přijetí Luegrova návrhu byl by každý soudil, že otázka tato bude rozřešena přes noc, a ne-li to, aspoň že bude podána dělnictvu národů žijících v hranicích Rakouska jako dárek v jubilejním roce — dověděli jsme se 17. března z úst samotného ministra vnitra, že »hodlá zahájiti ihned s ostatními ministerstvy, z nichž některá jsou na této záležitosti zúčastněna, jednání o vypracované osnově a zasadí se zajisté o rychlý průběh tohoto jednání.«

Ale co soudit o tom, že nyní teprve dověděl se, že některé strany si přejí, aby byl vzat zřetel k potřebám i širších kruhů, jimž třeba se ve stáří a při neschopnosti ku práci obávati hospodářské nouze; tyto tužby přiměly vládu, aby o otázce této bedlivě uvažovala. Co to znamená? — Do češtiny přeloženo znamená to: nechvátejte na nás, my vám ještě nemůžeme nic říci, protože sami ničeho nevíme.

Po zkušenostech nabytých s ministerskými studiemi možno pokládati pak za jisto, že předloha zákona o starobním pojišťování nejen v nejbližší, nýbrž ani v dohledné době nebude podána, tím spíše, že vláda všemožně se vyhýbá svolání parlamentu, který si vyhrazuje právo kontroly. Dříve obav takových nebývalo, je to jeden z dobrých účinků zlidovění parlamentu.

*

Účinky této demokratisace jeví se i ve správě vojenské. Nejen že ministr zeměbrany v parlamentě doznává pravdivost údajů o týrání vojáků — čemuž konečně ani nelze se divit u ministra, jenž se stal nástupcem oběti bývalé vojácké brisknosti, která se v novém parlamentě neosvědčila — dokonce přešla vojenská správa od slov i k činům. Říšské radě byla konečně podána předloha zákona, jenž zaručuje rodinám záložníků povolaných na vojenské cvičení nejnutnější živobytí po dobu služby živitelovy. Nemá to být náhrada za služební dobu, nýbrž podpora, poskytovaná pouze rodinám oněch záložníků, kteří jsou výhradními anebo hlavními živiteli rodiny. Dostává-li však branec i po dobu služby svůj plat, anebo nemá-li újmy v příjmech, nemá nároku na podporu ze státních prostředků. Výše podpory je stanovena na padesát procent denní mzdy v okresu obvyklé. Za podklad podpory samostatných živnostníků vzata nejvyšší mzda v dotyčném odboru, nesmí však přesahovati čtyři koruny. Příspěvek pouze padesátiprocentní stanoven z toho důvodu, že odpadá branec jako největší strávník. Nemocenská podpora jest ustanovena na šedesát procent obvyklé mzdy.

Trvalo to hodně dlouho, nežli si stát uvědomil, že je jeho samozřejmou povinností, aby se postaral o výživu rodin, jimž odňal živitele. Tak snad konečně již nebude se tak často opakovat smutný zjev, že reservista se dostavil do kasáren se ženou a několika dětmi, jež neměly po jeho odchodu co jíst.

Nejbližší věcí, již chce správa vojenská prosadit, a nebýt odporu uherské části mocnářství, již by také byla prosadila, je zvýšení důstojnických gáží. Je jisto, že důstojníci, jimž správa vojenská předpisuje nákladné vystupování, nemohou se svými platy vyjít, a že život těch, kteří jsou pouze na plat odkázáni, je vlastně bída, tím horší, že na venek musí být maskována drahou zástěnou života »stavu přiměřeného«; ale neméně pochopitelný jest i odpor výrobních vrstev proti veškerému zvyšování platu lidem, jejichž činnost je naprosto neproduktivní, zvláště když ještě vojenská správa je hlucha vůči přáním výrobními vrstvami projevovaným, zvláště volání po zavedení dvouleté služby vojenské. Zde se jen stále studuje a studuje, a pořád nic, kdežto při zvýšení platů důstojnických ihned byla předloha vypracována.

Zcela jinak než při tomto požadavku křesťanských sociálů počínala si vláda, když posl. Ellenbogen podal v rozpočtovém výboru návrh na vřadění 20 milionů korun do rozpočtu na zlepšení poměrů železničních zřízenců. Proti tomuto návrhu vystoupil ministr financí s rozhodností a přísností u rakouského ministra a zvláště u ryt. Korytowského překvapující. »Proti tomu musím se s veškerou rozhodností ohradit a prohlásit určitě jménem celé vlády, že bychom naprosto nemohli

souhlasit s takovou změnou preliminář e a zastupovat takto modifikovaný rozpočet,« jsou ipsissima verba páně ministrova.

Než přes veškeru tuto rozhodnost nemohla se vláda přece vyhnouti vyhovět aspoň poněkud některým kategoriím železničních zřízenců. Tak došlo ke zrušení nejnižší třídy příbytečného — čtyřicet procent vídeňského — které bylo zvýšeno na 50 procent. Zlepšení toto má však význam pouze pro zřízence, kteří nemají naturálního bytu. Zcela jinou tvář však ukazuje těm, kteří jsou nuceni bydlet v bytech naturálních. U těch jeví se zvýšení příbytečného tím, že platí vyšší nájemné, to jest, stát jim o přídavek zvýšil činži, takže cena jeho bytu stoupla o kapitalisované vyšší příbytečné. Aby však i zřízenci něco ze zvýšení měli, o to postará se c. k. berní úřad předepsáním vyšší daně ze zvýšeného příjmu, takže o co na jedné straně vyplatí stát více zřízencům v cizích bytech bydlícím, dá si částečně zaplatit těmi, kterým je domácím pánem.

Návrh Ellenbogenův je sice ohlášen jako minoritní votum, nemá však naprosto naděje, že bude mít v plenu sněmovny více štěstí než ve výboru. Než přes to zvýšení příjmu personálu nebude lze dlouho odkládat, neboť některá odvětví, zvláště personál traťový, jsou honorována neobyčejně nízko.

*

Akce obchodního pomocnictva pro zavírání obchodů v sedm hodin dosáhla již toho, že ministerstvo obchodu předložilo říšské radě osnovu zákona, jíž se upravuje otázka pracovní doby v živnosti obchodní, zejména zavírání obchodů. Hlavní zásadou je stanovení minimálního desetihodinového odpočinku pro všechny obchodní živnosti — kolonialní měly dosud z pravidla osm hodin, od deseti večer do šesti ráno. Osnova obsahuje i možnost nařízení zavírání obchodů; politický úřad zemský může po dohodě s obchodními a živnostenskými komorami, společenstvy, pomocnickými hromadami a obcemi nařídit i časnější zavírání nežli v devět hodin, jak stanoví osnova, a to již v sedm hodin večer.

Odborové hnutí vykazuje v posledních letech všude příznivé výsledky.

Ve Francii bylo 1. ledna 1907 ve 12.371 syndikátech organisováno 1,958.511 členů. Z toho bylo 5322 syndikátů dělnických s 896.012 členy, 3622 syndikátů zaměstnavatelských se 315.271 členy, ostatní zemědělské svazy. Z dělnických nejsilnější byl odbor obchodní a dopravní, který čítal 880 svazů se 260.869 členy, po něm kovodělnický s 579 svazy a 103.835 členy.

V Rusku bylo dle neúplné statistiky 652 odborových sdružení asi se 123.000 členy. Nejsilnější byl odbor kovodělný s 81 skupinami a 54.173 členy, pak textilní, který čítal 25 skupin a 37.214 členů. Největší počet skupin měl obchod — 101, v nichž bylo soustředěno 32.475 členů.

Italie měla ve 4253 dělnických syndikátech 642.040 členů, mimo železniční zřízence, jichž jest organisováno 42.000. Největší počet členů, asi 280.000 čítají syndikáty zemědělské. Percentuelně nejvíce organisovaných má odbor hrnčířský 50·8%, pak kloboučnický 46% a — ošc-

třovatelů nemocných 43·4%. Za těmito a za sklenáři (41%) přijdou teprve typografové 40·4%, kteří u nás s 93% jsou na prvním místě.

*

Zákon o ochraně dělnic zaměstnaných v podnicích, nepodléhajících továrnímu zákonu, byl přijat v kantonu bernském 37.000 proti 2000 hlasů. Vedle hygienických ustanovení o pracovních místnostech, ochranných prostředcích, sedadlech v krámech (kdy konečně bude tento primitivní požadavek prosazen u nás!) obsahuje i předpisy o pracovní době; tato nesmí přesahovati 10 hodin denně a 60 hodin týdně. Prodloužena smí býti pouze v 60 dnech v roce, a to za přídavek 25 proc. Každá žena, jež pracuje v témže závodě aspoň rok, musí dostat šestidenní placenou dovolenou, jež se stupňuje až do 12denní dovolené po čtyřletém zaměstnání. Na nedodržení zákona stanoveny jsou tresty 2 až 200 franků. Zároveň s tímto konal se plebiscit o právo na stávku, jehož výsledku nedivili bychom se ve vlasti »šarfmachrů«, jenž však v pokrokovém Švýcarsku zaráží.

Hlasováním lidu byl přijat 35.000 proti 23.000 hlasů výjimečný zákon o stávkových hlídkách, který za násilí, vyhrožování, urážku na cti a obtěžování stávkokazů — jak pružné to pojmy! — stanoví trest až šedesátidenního vězení, pro cizince pak vypovězení z kantonu na 2 až 10 roků. Stejné tresty určeny jsou také za násilné zabránění účasti na stávce; význam tohoto ustanovení jest ovšem nepatrný.

Omezování práva na stávku jeví se i v »zemi svobody« za oceánem. Chicagská »Spravedlnost« trpce si naříká do protitrustového zákona, jenž obrácen byl proti odborovým organisacím. »Mocná kdysi zbraň, stávka, byla již dávno otupena soudními zápověďmi stávkové stráže, boykot prohlášen za zločin, a organisace samy za »trusty«, jež podléhají trestům Shermanova protitrustového zákona. Tím jest zničeno i ústavní jeho (dělnictva) právo spolčovací. — Velkoporota Spojených Států v New-Orleansu obžalovala 72 delegátů dělnických unií přístavních, které tvoří t. zv. »Dock and Cotton Council« — že přestoupili Shermanův protitrustový zákon a sice prý tím, že unie bránily naložení jedné lodi a tím prý poškodily mezinárodní obchod.«

Uvádím tento hlas amerického deníku socialistického, který má již zkušenosti s »protitrustovými« zákony pro poučení těm, kdož posud nemohou pochopit, že sociální demokraté jsou nepřáteli protikartelového zákona. Když loni v parlamentě posl. dr. Winter prohlásil, že svaz poslanců soc.-demokratických bude hlasovati proti zákonu na zákaz kartelů, ježto by tohoto zákona bylo zneužito proti odborovým organisacím, byl národními sociály prohlášen za zrádce zájmů dělnických, »vybarvil se«. Fakta mluví!

*

Nezaměstnanost i dělnictva zabývala se v posledních dnech přičiněním poslanců dělnické strany anglická sněmovna. Dělnická strana podala návrh, jenž žádá zřízení úřadů nezaměstnanostních, které by byly povinny opatřit práci každému, kdo se o ni přihlásí, za podmínek v místě obvyklých. Návrh jest opakováním starého požadavku práva na práci. O osudu jeho nemohlo hned z počátku být nejmenších pochyb-

nosti. Kancléř pokladu Asquith přímo také prohlásil, že návrh tento žádá přeměny společnosti: »Kdyby stát měl býti zaměstnavatelem těch, kdož hledají práci, nemohl by o ní rozhodovati. To by však mohl pouze tehdy, kdyby mu náležely prameny práce... musil by být pánem práce a míti moc ji regulovat. Z problému nezaměstnanosti vyvinul by se problém celého společenského řádu, a otázka, má-li vůbec existovat soukromý kapitál a soukromý průmysl.«

Neobyčejně palčivou jest otázka nezaměstnanosti ve Spojených Státech, kde následkem finanční krise je dle sčítání Federace práce 4,750.000 dělníků bez práce. Okolnost tato bude mít značný vliv i na utváření politických poměrů severoamerických. Jak jsem již sdělil, měla Federace práce založit samostatnou stranu dělnickou. Nyní však přičiněním předsedy Gomperse upuštěno od této myšlenky a Federace počala vyjednávat se stranou populistů. Členové Federace však s tímto roztržením nesouhlasí a vystupují z Federace. Dosud prý vystoupilo šest set tisíc členů, kteří se připojí ke straně socialistické.

Potvrzení této zprávy sice nutno teprve vyčkati, ale jisto je, že americké dělnictvo prodělává nyní krisi, kterou prodělalo i dělnictvo evropské, nežli došlo k socialismu. *R.*

ŠKOLA.

Otázka reformy učitelského vzdělání na reelnější půdě řešení. — Jádro resoluce Jednoty Komenského. — Protestní schůze učitelstva s občanstvem. — Otázka postátnění a znárodnění obecného školství.

Otázka reformy předběžného vzdělávání učitelstva národních škol zabírá již drahně let mysl široké veřejnosti učitelské. Zájem o otázku šířil a oživoval se zvláště po prozrazení zpátečnických plánů na reformu učitelských ústavů v ministerstvu vyučování, které přinutily všechny zemské organisace národního učitelstva zemí koruny české k jednomyslnému projevu proti zamýšlené vládní reformě, pro všeobecné vzdělání všeho učitelstva na úplné škole střední a pro odborné vzdělání na zvláštních pedagogických akademiích s povahou škol vysokých.

Do nedávna nebylo fora, na němž by otázka nejen stavovské, ale i vysoce národní důležitosti řešena byla jednotně zástupci učitelstva všech kategorií a organisací. Žádoucím forem stala se »Jednota Komenského«, spolek pro školskou reformu. Slibné toto sdružení dalo otázku reformy učitelského vzdělání vůbec a organisace učitelských akademií zvlášť všestranně prodiskutovati a zavedlo o ní anketu, kterou uveřejnily »Pedag. Rozhledy«.

V »Jednotě Komenského« vstoupila palčivá otázka na reelní půdu řešení. Je prvním velkým úspěchem spolku pro školskou reformu, že dovedl namnoze odchylné, ano i protichůdné názory na otázku reformy

učitelského vzdělání svésti do určité koleje a sjednotiti veškeré učitelstvo k jednotnému nazírání na hlavní rysy potřebné reformy.

Mimořádná valná hromada »Jednoty Komenského« schválila jednomyslně dne 5. dubna resoluci, jejíž jádro je následující:

1. Dosavadní vzdělání kandidátů učitelství na paedagogiích naprosto nedostačuje po stránce všeobecné i odborné; ústavy ty jsou přeplněny počtem předmětů, věnují přílišnou pozornost předmětům všeobecně vzdělávacím i věcem vedlejším na újmu vlastního odborného vzdělání paedagogického, a přijímají se do nich žáci ve věku, kdy nelze ještě rozhodnout, hodí-li se vůbec k tomu povolání.

2. Ústavů učitelských nelze reformovati, zvláště ne přidáním přípravky.

3. Učitelstvo má vzhledem k osvětové, politické i sociální důležitosti svého povolání právo na vzdělání akademické, jehož již dnes se dostává učitelům středních škol, lékařům, kněžím i právníkům.

4. Odborné vzdělání nechť se oddělí místem i časem od vzdělání všeobecného. Toto ať poskytují úplné střední školy, gymnasia neb reálky (v budoucnosti reformované školy střední), při čemž zvláštními kursy buď postaráno o to, aby také absolventi středních škol odborných a dívčích mohli doplniti své vědomosti na míru pro odborné vzdělání učitelstva potřebnou.

5. Odborné vzdělání paedagogické ať se poskytuje na dvouletých koedukačních vysokých školách paedagogických s vlastní samosprávou, svobodou učení, knihovnou i vědeckými ústavy. Vedle dějin paedagogiky i filosofie budiž tu vědecky, podrobně i důklalně vykládáno o všech oborech výchovy tělesné i duševní.

6. Pro praktický výcvik kandidátů buďtež s vysokými školami paedagogickými spojeny cvičné školy co možná různých kategorií.

7. Tělesnému výcviku budiž věnována zvláštní péče. Vedením zkušených odborníků nechť se pěstují všecky obory tělesné výchovy.

8. Učiteli na vysokých školách paedagogických buďtež jen vynikající odborníci s doktorátem filosofickým, resp. medicinským a právnickým, znalí školství obecného i středního z vlastní praxe.

9. Pro učitele škol měšťanských zřiďtež se vedle dvouletých vysokých škol paedagogických ještě roční kursy na fakultě filosofické, technice neb akademii umění; kandidátky učitelství ručních prací i pěstounky vzdělávejtež se na samostatných kursech, sloučených s vysokou školou paedagogickou.

10. Vysoké školy paedagogické buďtež zřizovány jen v sídle university a techniky i velkých měst venkovských; v místech university ať učitelské vysoké školy tvoří samostatnou fakultu školskou, přiřaděnou k universitě.

Přednosti reformy učitelského předběžného vzdělání, nastíněné v uvedených hlavních rysech, jsou evidentní. Budoucím učitelům dostane se jako všem jiným intelligentním stavům všeobecného vzdělání na celých

školách středních. Za stávajících poměrů není pro přijetí na učitelský ústav stanovena ani podmínka absolvování celé nižší střední školy, jako tomu bylo před novellou. Pro odborné vzdělání paedagogické vytýká se nový slibný útvar vysoké školy paedagogické s povahou škol vysokých. Základní vada nynějších paedagogií, které, majíce podávati vzdělání všeobecné, odborné paedagogické a — last not least — vzdělání varhanické, nemohou dostatečně plniti ani jeden z uvedených tří úkolů — bude odstraněna. Pro nový útvar školský vypracoval prof. Drtina podrobnější plán a uveřejnil jej v »Ped. Rozhl.« (r. XXI., seš. 3.).

Učitelé škol měšťanských budou nabývati potřebné vzdělání pro jednotlivé odbory na ročních kursech po absolvování odborného studia na vysokých školách paedagogických. Tím bude v zásadě odpomoženo dnešnímu stavu, kdy o odborné vzdělání učitelstva toho není vůbec žádnou trvalou institucí vzdělávací postaráno, a ti, kdož se chtějí na zkoušku pro měšťanské školy připraviti, jsou odkázáni na svépomoc.

Před nedávnem byl ještě jistý chaos v názorech, jak požadavek akademického vzdělání uskutečniti. Dnes, po přijetí hlavních zásad reformy v »Jednotě Komenského« chaos ustoupil a určitější obrysy budoucí důležité reformy školské se objevily.

*

Učitelstvo české pokračuje v pořádání protestních a manifestačních projevů proti reakčním snahám ve školství pro svobodu školství a učitelstva a pro naléhavé potřeby národního školství. Po zdařilých lidových a neobyčejně četně navštívených schůzích v Brandýse n. L. a v Kolíně uspořádal Zemský ústřední spolek 29. března velkou schůzi učitelstva v Praze.

V boj proti reakci ve školství, proti pokusům o snížení povinné docházky školní, proti útokům na svobodu školy a učitele a pro hlavní stavovské požadavky kráčí učitelstvo jednotně, v šicích těsně sevřených. Rozpory, pramenící se ponejvíce v nedorozuměních a částečně také na nevyjasněnosti otázek, jsou mezi jednotlivými kategoriemi učitelstva v otázkách definitivy okresních školních inspektorů, a zvláště v otázce postátnění národního školství.

Zemský ústřední spolek zaujal frontu proti definitivě školních inspektorů a proti postátnění národního školství. Proti postátnění školství byly uvedeny na manifestační schůzi pražské v jádře následující důvody:

Národ musí míti svou hmotnou i duchovní existenci ve svých vlastních rukou a volá proto po národní samostatnosti, kterou dnes poutá politický, hospodářský a kulturní centralismus, a v centralismu závislost jeho na národech politicky a hospodářsky silnějších. Národní školství je v boji za samostatnost a rovnoprávnost nejlepší zbraní, proto musí býti od centralismu osvobozeno a vloženo do rukou národa. Řádná, dobrá samospráva národní, náležitě zreformovaná, musí se státi záštitou národního rozvoje. Volá-li se po sestátnění národního školství, neděje se tak z nenávisti k národu, ale je v tom obžaloba na nešťastné poměry naší samosprávy, která má dnes velké vady a vlivu svého namnoze špatně užívá. Sestátnění znamená uznávání centralismu, šablony, uniformy státní, cizího poručenství, posilnění byrokratismu, zápor individuálního národního

vývoje, zápor znárodnění autonomního principu, prodloužení naší národní závislosti na vídeňské vládě, znamená to němectví, další útrapy našich českých menšin, prodloužení trapného stavu nekonečného smlouvání o každý kousek práva se státem a vládou, o každou kulturní, byť i sebe menší potřebu. Sestátnění znamená překážku ve vývoji naší autonomie, znamená to i odcizení školství životním a zvláštním potřebám národa. Nechceme postupovati proti státu, ale ve státě od jeho centralismu k národní autonomii, ke svému národu v rámci státu. Chceme školství znárodniti a to nabytím národní zákonodárné a správní moci. Znárodnění znamená hledání prostředků a ochrany proti znásilňování, proti centralismu, byrokratismu a proti cizáctví. Znamená to sesílení národa vně i uvnitř, zbudování a zdokonalení národní kultury. Znárodnění znamená obětavou péči hlavně o školství, neboť dobře vypravené školství je nejúčinnějším prostředkem v boji za národnost. Znárodnění školství znamená pěstění národního ducha učbou i výchovou, uvědomování všech lidových vrstev a tříd o národnosti. Prostředkem ke znárodnění je zákonodárná reforma správy i zastupitelstva ve smyslu autonomie, péče o všecky druhy škol, všeobecný občanský zájem o školu, opatření uvědomělých, práv i povinností dbalých činitelů v samosprávě i v úřadech školních, opatření dobrého školství vůbec. (Josef Černý na manifestační schůzi dne 29. března.)

Zemská jednota učitelstva měšť. škol, jak již v předešlém sešitě této revue bylo referováno, vyslovila se pro postátnění měšťanských škol. Pražský »Komenský«, spolek v zemském sdružení neorganisovaný, vyslovil v resoluci ze dne 28. března mínění v tom smyslu, že otázka postátnění, znárodnění a pozemštění národního školství není v učitelské veřejnosti dost vyjasněna a prodiskutována, a že »při zachování nynějšího právního stavu ve školství má náklad na školy obecné a měšťanské převzíti stát bez újmy toho, aby v okresních a zemských školních úřadech vedle orgánů státních více než dosud rovnoprávně uplatněn byl hlas zástupců lidu a zástupců učitelstva, i aby ve škole působení učitelstva bez překážky vedeno bylo duchem národním.« Resoluce tato byla přijata po řeči V. Beneše, jejíž jádro je následující:

Národní školství obecné i měšťanské sestátněno již vlastně jest; autonomie jen platí a spolurozhoduje při obsazování míst. Státní jsou paedagogia, jich profesoři, učitelská vysvědčení, učitele dosazují státní úřady, dozor je státní, a dnes i školní sešity jsou předepsány státem vedle školních učebnic. Sněmovní komise školská smí jednati jen k svolení vládního zástupce. Vláda vydala bez nejmenšího vlivu autonomie a učitelstva nový školní řád. To platí o celé říši; občanstvo platí, stát rozhoduje, církev pak dává tomuto stavu požehnání. Učitelstvo je sevřeno hierarchií, byrokracií i autonomií a má vyhovovati na všechny strany. Dnešní stav je neudržitelný. Pozemštění školství dá se těžko za dnešní doby provésti a učitelstvo se ho bojí po stránce hospodářské i mravní. Znárodnění školství zdá se býti pro dnešní dobu utopií. Působení učitele po stránce národní uplatňuje se ve školství stále víc, a záleží jen na učitelstvu, žádajícím pro tuto činnost ochrany od poslanců. Žádá-li se dnes postátnění, nežádá se tím, aby národní duch byl ze školy odstraňován. Otázka má

dnes povahu finanční, jedná se o to, aby stát, který ve školství poroučí, přejal také náklad. Nelze si představiti, že by školství sestátněním přešlo na kolej ryze státní, nýbrž na kolej, v níž by zastoupeny byly stát, samospráva a orgány učitelské. Postátněním zrušily by se jedině místní školní rady; okresní a zemskou školní radu chce učitelstvo míti zachovánu s posíleným vlivem občanstva a učitelstva. Při zřízení krajském žádalo by se řízení školství krajskými úřady. Na politické síle národní bude záležeti, jak se národ ve školních úřadech uplatní. Národ si nechá státem spravovat a platit školy elitní (střední, vysoké, odborné a j.), ať si dá platit také na školy lidové, národní. Je pravda, že by se Němcům dařilo při sestátnění lépe než nám, ale jim se i nyní lépe daří. Dnes mají Němci v Čechách a jinde o své školství lépe postaráno než Čechové, kteří jsou v majoritě. Němci věnují svému školství více péče, našim autonomistům je škola namnoze ještě tíživým břemenem. Němci vzpírají se postátnění z obavy, ve by se musilo dáti mnoho na školství slovanské, které je namnoze hrozně zanedbáno. Není třeba obavy, že by při zvyšování národní a politické síly stíral se se školství při postátnění národní ráz. V postátnění školství nemůže se spatřovati konečný cíl, nýbrž jen dočasný prostředek.

Uvedené projevy jsou dokladem, že oba učitelské tábory dělí jen stěna papírová. Oběma jde o znárodnění školství, t. j. o prodchnutí výchovy a učby školské národním duchem, kteryžto požadavek leží z velké části v rukou učitelstva. Oběma jde o zodbornění školství v tom smyslu, aby odbornému živlu ve školství, t. j. učitelstvu, přiznán byl ve správě školské, resp. ve školních úřadech patřičný vliv náležitým zastoupením v místních, okresních i zemských školních radách. Náklad na národní školství je vlastně osou, o niž se otázka postátnění dnes otáčí. A tu není již neshody v přesvědčení, že stát, který si osvojil takovou moc a vliv v národním školství, musí náklad na ně aspoň z poloviny převzíti. Sám dr. Herold, jemuž nikdo nebude upírat, že by se zpronevěřoval zásadám autonomním a národním, vyslovil se pro to, aby stát převzal plných 50 procent veškerého nákladu na školství obecné a měšťanské. A není za dnešních poměrů jiného prostředku k vybřednutí z finanční tísně zemí, která působí velmi neblaze na vnější i vnitřní vývoj školství a kterou nejvíce odnášelo a odnáší na svých bedrech učitelstvo.

Otázku znárodnění školství rozvinul a objasnil konkretněji na říšské radě ve své rozpočtové řeči prof. Drtina, když pravil: »Školství má zřetelnou tendenci vytvořiti ve státě samostatného, svéprávného činitele, školství ve všech moderních státech staví se nenáhle na vlastní základ, vzrůstá ve svéprávnou, eminentně kulturní instituci, která ve službě státu i národa jakožto ochránkyně pokroku, kulturního vývoje, mravního zušlechtění mládeže přináší požehnání, přejímajíc to, co ve středověku bylo výsadou církve, péči o nejdražší statky duševní, curam animarum... Žádáme, aby zvláště na kulturním a školském poli národnostní autonomie byla uskutečněna; žádáme, aby národu samotnému možnost stálého a rozhodného vlivu na jednotné a stejnoměrné vytvoření školství byla zaručena. Každý národ má sám na poli svého školství býti pánem svým, má starati se o svůj vlastní život a jiným život jejich přáti... Musíme

žádati, aby školství naše také obsahově duchem svým bylo znárodněno... a k tomu jest nezbytnou podmínka, aby bylo spravováno od příslušníků vlastní národnosti. Pokud trvá nynější ústava, pokud také ve školské správě centralismus nynější nebude uvolněn, musí aspoň o to býti pečováno, aby toto školství na všech stupních ve všech úřadech až k nejvyšším centrálním od příslušníků vlastní národnosti bylo spravováno, aby při ústředních úřadech a tedy zvláště v ministerstvu vyučování byly vytvořeny národnostní sekce.«

LITERATURA.

Krásná:

Literární pozůstalost Hany Kvapilové. (Vydal Jaroslav Kvapil. Nakladatel F. Šimáček. V Praze 1907.) — Básně Jaroslava Kvapila 1886—1906. Vydání definitivní. (Grosman a Svoboda v Praze 1907.)

Za vydání literární pozůstalosti Hany Kvapilové, vykonané s vroucí pietou, bude vydavateli p. Jaroslavu Kvapilovi povždy příslušeti dík. Musí mu za ně děkovati všichni, kteří mohli se dáti povznášeti jejím uměním, kteří mu rozuměli a je chápali: těm literární pozůstalost poskytne možnost v osobnost Hany Kvapilové vniknouti intimněji, obraz její doplní a vždy bude připomínati, co jsme v umělkyni ztratili. Těm pak, jimž nebylo již přáno poznati její živé umělecké úsilí a velké výkony, bude literární pozůstalost povždy pramenem poznání, co znamená býti umělcem opravdovým, jaká jest možna výsost umělecké snahy a ve vědomí uměleckého poslání. A bude knize náležeti také místo v dějinách české kultury, protože taková osobnost, jakou byla Hana Kvapilová, jest u nás zjevem příliš vzácným. Jí bylo umění podmínkou života. Záhady života a problémy duše, k nimž sestupovali básníci, uměním svým stělesňovala, dovedla vystopovati básnického genia na jeho nejtajnějších stezkách, analysovati niternou podstatu dramatického díla a zachytiti nejsubtilnější psychické záchvěvy. Jí bylo umění radostnou obětí, jež se zříká úspěchů všednosti, umělecké svědomí nikdy jí nedalo zapomenouti odpovědnosti, která se podrobuje jenom básnickému geniu; všechno její snažení a konání dálo se sub specie aeterni. Takovou jsme ji znali, v tom jsme se jí podivovali, v tom jsme poznávali její výminečnost mezi našimi umělkyněmi. A v poznání tom nás utvrzují ty kapitoly z její literární pozůstalosti, jež jsou jejím uměleckým credem. Přísným a důrazným mementem pro všechny, kdo se odvažují na dráhu uměleckou, měla by býti její slova: »... může herečce umělkyni býti darem křik davů, nadšený potlesk lidí, nechápajících bolestnou pouť, dalekou cestu pochybností a muk, jíž ušla, než zmocnila se básníkovy představy? Splynouti s jeho snem, bytosti jím skizzované dáti život, tep vlastní krve, prožít i vyžít její štěstí i hoře, cítiti tluk cizího srdce ve svých ňadrech, procházeti citové hlubiny této cizí bytosti, která po celý čas studia, po celý ten zápas rdousí

zvolna, ale s jistotou bytost naši vlastní, umlčuje naše myšlení a cítění, láme naši vůli, aby usedla široce na trůn našeho srdce — splynouti takto s básníkem, toť tolik, jako postaviti se vedle něho, býti do jisté míry jeho spolupracovníkem, opatrovati jeho světla a nedati jim zhasnouti, doplňovati krásu jeho snu... Taková premiéra je pokleknutím před oltář krásy a umění s obnaženou hlavou, je největším a nejvyšším tónem v melodii oddanosti, je harmonickým vyrovnáním v disonancích uměleckého bytí, je povznesením, je zkrásněním — jest obětí.« (Žena v umění dramatickém; s tím srovnati jest skizzu Před novým výkonem, Při studiu »Tří sester«, O Noře a Ibsenovi, Poznámky pro studium role do »Oblak«.) Zářivým vzorem mohou býti stati, v nichž Hana Kvapilová kontroluje vlastní pochopení a podání intencí básníkových s promyšlenou, chápavou kritikou (Rebeka Westova, Z dvou listů divadelnímu kritikovi), v nichž jest spolu tolik očistného v poměru mezi uměním a kritikou, u nás většinou tak znehodnoceném. Hana Kvapilová, jež samostatně hledí dopracovati se k umělecké výši, s uznalou skromností a radostným pochopením vystihuje velikost umění cizího, duchaplně charakterisuje světové umělkyně. Umění Duseové jest jí serafinsky čisté, není z tohoto světa, je cudné jako orosený kalich květu, jejž líbá procitnuvší slunce. Na sebe samu myslí, když z výrazu tváře Duseové zdá se čísti slova: »Nehraji pro vás, ale pro ty, kdož po mém srdci toužili, zrovna jako já po srdci jejich. Tiskneme si velkými dálkami ruce... máme jedinou společnou a velikou lásku, umění — umění neklasifikované, jediný dech boží, krásu, pravdu.« Umění herců moskevských znamená jí ztrátu života, dobrovolný exil, samotářství duše, mění všechny společenské vztahy, nepopřává času ani vůle ke kompromisům; oni divadlo proměňují v chrám, sebe v jeho kněze, povolání v náboženství. Jen umělkyně kongeniální může vniknouti v základy takového umění, jakým vynikla Helena Modrzejewská, Jane Hading ová, Betty Henningsová. O sobě samé Hana Kvapilová skromně ve svých zápiscích soudí, ale jednu touhu má: chtěla by celou duší, srdcem, každým nervem pokořit se umění, ztratit se v něm docela. A při tom »uniknouti zmatkům a heslům dneška, vzlétnouti nad malicherné útoky a boje, hřáti zkřehlé srdce v teplých paprscích umění, podivovati se kráse, zjemniti život na pavučinová vlákna dobroty a moudrosti, upříst z nich kolem sebe neproniknutelnou síť — jaké by to bylo veliké vítězství duše, jak šťastný tvor byl by člověk!«

Sama šťastnou nebyla. Při vítězném přemáhání sebe samy a při velkých uměleckých výkonech stále vyciťujeme, jak si uvědomuje rozpor mezi skutečným uměním a diletantismem nebo řemeslností, mezi výsostí umění a nízkostí tupé všednosti nechápavých duší. V listě Mladé herečce připomíná: »Vzpomeň si na mě; jdu se svou neutuchající bolestí jako se sestrou, ruku v ruce,« a v jednom z posledních dopisů paní Růženě Svobodové mluví o proplakaném mládí, chudokrevném, zahanbeném krásou a vítězstvím i sebevědomím jiných mladých družek. Cosi teskného, smutného vane její bytostí. Máme v dobré paměti, co z toho mimo život zavinily nepěkné poměry naší veřejnosti; ta skvrna se neodčiní, ani po přeochotném ohražení, jež vydáno bylo v zá-

pětí po její smrti. Také literární pozůstalost dotýká se křivdy, jež umělkyni byla způsobena (srv. O poměrech v Národním divadle a listy paní Svobodové). A stesk a smutek ten obráží se také v jejích vlastních pracích literárních. Už názvy to napovídají: Herecká bída, Lichý život, Jakoby kámen do vody zahodil, Stesk na jaře, Ostrov v širém moři. Z nich i ostatních prací prosaických mluví trpkost, velký soucit a resignace. Tyto práce Hany Kvapilové mají význam tím, že vznikly především na základě prožitků vlastních; podružnější jest vliv ruských autorů. Základní notu jejich správně postřehl již vydavatel, právě jako autorčinu velikou schopnost hudební a výtvarnou. Nevelké ty práce psány jsou živým slohem, s břitkým tónem v ironisujících charakteristikách, s velkým smyslem pro krásy přírodní (Teréza, Ostrov, Třináctiletá); umělecký temperament patrný jest i při fragmentech. Poznáváme z nich také, jak odporná byla autorce tupá, vypočítavá, řemeslná pobožnost (Venkovská pobožnost, Z listů psaných na Slovensku).

Veliké a sladké památce své choti zasvětil p. Jaroslav Kvapil také definitivní vydání svých básní. V knize jest zahrnuto dvacet let básníkovy lyriky, »Reliquiemi« (1886—1888) počínajíc, »Andantem« (1900—1903) končíc, a co v ní jest pojato, má patrně býti podkladem pro hodnocení básníka-lyrika a určení jeho významu. Snad se s jeho lyrikou už vůbec nemáme setkati, neboť the rest is silence, jak ohlašuje báseň závěrečná, Finale. Jedno z lyriky p. Kvapilovy jistě potrvá: že jest spiata s jménem Hany Kvapilové. Slova motta Mon génie était dans ta gloire, mon courtage était dans tes yeux nejsou konvenční formulí, básník sám vyznává (v úvodě k Literární pozůstalosti), že jeho divadelní hry nebyly by snad ani vznikly, nebýti jí, a verše jeho od prvního setkání že byly jen hovorem s ní, o ní, a všechno, co i jinak cítil a vyslovil, že bylo cítěno a vysloveno jen sub specie vztahu k její bytosti. Ty básně, které jsou přímým projevem tohoto vztahu, jsou nejživotnější a nejprocítěnější; uvádím zejména Notturno, Lipy kvetou v alejích, Cestou, Už tedy nikdy..., Hovor s duší (z Andante) a Finale a poukazuji k některým slokám z Tiché lásky. Význam osobnosti Hany Kvapilové dodává významu také těmto veršům básníkovým. Bylo by však málo, kdyby mi definitivní vydání jeho lyriky neposkytlo více. Žádám, není-li jeho lyrika pouhým skládáním písniček, aby se mi v ní projevilo básníkovo nitro, aby z lyrických citů vynikla básníkova osobnost, abych poznal, co jest jeho, v čem jest individuálně svým. Hledám tedy — nenalézám však nic silného, nic velkého. Co zmůže p. Jaroslav Kvapil, který sám sebe nazývá básníkem slunce, polibků a něhy, vysloveno jest celkem v jeho vánoční pohádce Zima (v Liber aureus): »Svůj celý život v nadšení smím prožít, — dech růží dýchat, slyšet slavíky — a ve tvou slávu svoji píseň vložit — jak do vavřínů démant veliký.« Jeho údělem byla láska, dobro, práce (Kde je naše štěstí? Oddanost), ale sám vyznává, že rysu velkosti nemá, duch nesmrtelna že byl mu odepřen; co řekl, mohl jiný vyslovit a století být mohlo bez něho (Krisis v Troskách chrámu). Větší byla touha jeho než síla (Advesperascit v Oddanosti).

Která jest toho příčina? Odpověď k tomu částečně podává báseň Melancholie (v Trosk. chr.), v níž žaluje, jak celý svůj život nadšený a hrdý zotročil v denním zápase, jak bouře snů jeho jata v tíž denní za kus chleba tvrdý se zmítá. To jest pravda: básník chtěl žíti život nadšený a hrdý. Co chvíli vracejí se sloky projevující touhu po něm, ale také ústup, odříkání, po němž opět přišel jistý rozmach. Ten neustálý příliv a odliv v jeho cílech a snahách způsobil, že jej přistihneme i při zřejmém odporu se sebou samým. Pan Jaroslav Kvapil už v první sbírce svých básní (Reliquie 1886—1888) ztratil víru v sebe sama (Duma), již v časném mládí naříká: Co moh' jsem být a čím jsem jenom teď (V bouřné noci), ale někdy i tu starý vzdor a síla mu bleskem šlehnou v opuštěnou duši (Paprsek); varuje své srdce, aby ustalo v letu své touhy (V smutné chvíli), ale přece si dává otázku, zda srdcí našich opozděné růže též k budoucnosti vůní mluvit může (Mrtvá vůně v Básníkově deníku), a utěšuje se vědomím, jaká to krása, štěstí, blaženost, vidět v smrti, čím jsme v lidstvu byli (Podzimní nálada); už v mládí jest »uštván v duši žitím« (Podzimní melancholie), ale přece »chce sluncem býti, s jehož svatých tváří vše v zlato měníc božské světlo září« (Meditace); jej »kletbou drtící štve pustým světem žití« (Uzavřené rty v Padajících hvězdách), jeho duch jest až na dno všech svých snů již pro vždy otráven (Duše květin), sní dlouhý, bolestný a beznadějný sen (Měsíc), ale přece jen si věští: »Jak tehdy v pravěku, tak věčně do závrati — má duše hoří dál, a nad prachem mých kostí — žár její horoucí v svět celý bude pláti (Duše v Růžovém keři), a útěchou mu jest, že mládí jeho bylo jen poesií velkou (Jak sloky básní mých... v Tiché lásce); pak se zase obává, že za živa svět ho nepochopí (Štěstí v Liber aureus), a po chvílích pessimismu na troskách nadějí pozdravuje »budoucna první den« (Přípitek v Troskách chrámu) a s hymnickým nadšením opěvuje poledne, jež slavně zaplálo v střed jeho života a probouzí jej k činům vysokým (Poledne). Jen velkou, neukojenou touhou vysvětlují se takovéto odpory. Touha ta i se svým zklamáním jsou básníkovým rysem osobním, a zřejmě se projevují v jeho lyrice; jsou básníci, kteří si neuvědomí ani tolik. Jinak dějiny české lyriky u jména Jaroslava Kvapila nebudou činiti mezníku. Budou však moci konstatovati zřejmý vliv Hálkův, Vrchlického, Nerudových Písní kosmických s dekadentním nádechem po vzoru Baudelairově, s nímž se nedosti přiměřeně snáší básníkův paganismus antický, vytknou trochu filosofické skepse a uznají formální lahodnost a lehkost této průsvitné a něžné lyriky.

— *ejč* —

Poučná:

Prameny dějin českých. Vydal J. V. Šimák. V Praze 1907. (Nákladem nadání Fr. Palackého, v komisi Bursíka a Kohouta.) — R. W. Emerson: Společnost a samota. Přeložil J. Mrazík. V Praze, nákl. J. Laichtera 1907. — Alfred Lichtwark: Vzkřišení uměleckého diletantismu. Přel. A. Dolenský. Praha, 1908. Nákladem vlastním. — Pavel hrabě Hoensbroech, bývalý jesuita: Papežská moc nad námi. Přeložil J. V. Knihovničky Času č. 39. V Praze 1907.

Prameny dějin českých. (Fontes rerum Bohemicarum.) VI. Kronika Bartoše písaře. Paměti o bouři Pražské 1524. Listy a kronika M. Jiřího Píseckého. Přílohy. Vydal J. V. Šimák. V Praze 1907. (Nákladem nadání Fr. Palackého, v komisi Bursíka a Kohouta.) — Str. XXXIX + 438. — 4°.

Pátý svazek této sbírky vydán byl r. 1893, potom nastala dlouhá přestávka, zaviněná jednak dlouhou nemocí a smrtí tehdejšího redaktora sbírky J. Emlera (který již také šestý svazek, ale s jiným obsahem, zahájil), jednak novým uspořádáním redakce. Po smrti Emlerově totiž zvláštní komise při Historickém spolku, ujavši se vrchního řízení podniku, svěřila odbornou redakci pramenů z 15. stol. podepsanému referentu, ze stol. 16. J. V. Šimákovi. Přípravné práce vyžádaly si značného času, a tím se stalo, že k vydání pramenů v titulu vypočtených a vesměs do začátku 16. stol. spadajících, jejichž edicí byl vydavatel pověřen již před ustavením komise, došlo dříve, ač celá řada důležitých pramenů stol. 15. dosud není vydána.

Lze snad litovati, že komise rozhodla se velikou většinou (všemi hlasy proti mému) podržeti pro zevní etiketu právě vydaného svazku běžné číslování (VI), ačkoliv obsahem jeho porušuje se dosud zachovávaný chronologický postup. Zbývající ještě prameny z 15. stol. již v dohledné době budou k vydání připraveny, a tím vznikne nepříjemný fakt, že prameny ze starší doby bude nutno hledati teprve v pozdějších svazcích sbírky. Přehlednost a snadnost hledání tím arci utrpí. Jistě správnější by bylo, vyhraditi — (jak původně zamýšleno) — zbývajícím pramenům starším asi pět postupných svazků a označiti svazek, o němž referuji, a jímž se řada pramenů 16. stol. otevírá, číslem XI... Než to je konečně otázka podřízená. Publikace jest určena v první řadě pro odborníky, a ti teďy sami ponesou nepříjemnosti z tohoto rozhodnutí vyplývající. Důležitější jest, že tím zahájeno po delší přestávce pokračování této důležité publikace, jež nutno upřímně pozdraviti.

Veškeré prameny v tomto díle vydané táhnou se ku zmatkům vzniklým v Praze a v Čechách ku konci vlády Jagelovců a na začátku vlády Habsburků. Rozechvění tehdejší českou veřejností zmítající nemohlo zůstati bez vlivu na povahu našich pramenů. Jsou vesměs stranické a náležejí vesměs jedné straně — okolnost, jíž nelze přezírati. Nová škola historická sice již dávno naučila se ceniti i prameny nejtendenčnější, — odmítá na př. zastaralé mínění starších klassických filologů (od novějších ovšem již také opuštěné) o Ciceronovi, že jest dobře, že nenapsal své zamýšlené historie, poněvadž by to byl spis čistě stranický. Sebe

straničtější pramen současný jest nám vítán, třeba že při jeho užívání tím více bylo třeba kritiky, namnoze stížené tím, že často nemáme možnosti kontroly, a že tudíž místo korrektury pramene namnoze zbývá nám toliko reserva k jeho sdělením.

Při pramenech, jejichž vědeckého vydání se nám zde (z části poprve) dostává, ač již dávno byly známy a nezůstaly neužity, nelze říci, že by si historická tvorba dosavadní tuto jejich vlastnost byla náležitě uvědomila. Jistě mnoho z toho, čeho z nich se dovídáme, jest, třeba nadsazeno, v podstatě správné, ale jistě o všem tom zpravuje nás muž (to platí především o kronice Bartošově), který útisků a protivenství od strany vládnoucí, proti níž píše, ucítil plnou měrou sám na sobě, a nelze tedy od něho žádati, aby — osobně byv postižen — referoval nestranně, zvláště když chce psáti ne historii, nýbrž apologii své strany. Jistě strana jeho zakusila mnoho násilí a ještě více bezpráví, ale vypravuje o něm právě ten, jehož spolu postihlo, a právě tak, jak on se na vše díval. Osobní přiostření, stranická zaujatost působí na formu autorovu, oživuje jeho vypravování, zvyšuje individuálním zbarvením literární význam jeho díla. Ale cena literární není tu v přímém poměru s cenou díla jakožto pramene historického. Jsme mu vděčni i za to, co podal (i za způsob, jímž to podal), nemůžeme zpráv jeho odmítati úplně, poněvadž nemáme vždy možnosti je kontrolovati, ale nesmíme jich také — právě proto — přijímati za neochvějnou pravdu, nesmíme jich činiti základem dalekosáhlých konklusí. Okolnost, že strana potlačovaná, z větší části z přívržencŭ nového učení Lutherova složená, obracela všecky své naděje k panovníku tak katolickému, jako byl Ferdinand I., není pouhým prostředkem ku změření výše útrap, jichž zakoušela (a jež potom zakročením královým zmírněny skutečně), ale jest zároveň jedním z dokladů nedostatečné politické prozíravosti české, kterou potom další průběh dějin 16. stol. ještě více stupňoval. A to platí také o obrazu Jana Paška z Vratu, jak nám jej kreslí tyto prameny, hlavně Bartoš, a jak s jeho odleskem setkáváme se téměř ve všech pracích pozdějších. V Paškovi jest při vší brutálnosti a jiných nepěkných vlastnostech jeho povahy něco heroického, jeho politický plán, třeba z části nesympatický a způsobem provádění znehodnocený, jest jistě pozoruhodný. Jistě nelze ho jen tak posuzovati a odsuzovati, jako činí Bartoš a z části i »Paměti«.

Proto také vydavatel, který životopisu Bartošovu i rozboru jeho díla věnoval již dříve dvě důkladné práce, právem v úvodu zdůrazňuje tuto strannost jeho, jako také přesně a přísně zjišťuje vzdělání i historické vyškolení Bartošovo (někde tak přísně, že snad lze Bartoše i hájiti, jak vznikem jeho práce, tak dobou, v níž vznikla).

O vydání Bartoše (i potom Píseckého) lze říci, že jsou to první vydání vědecká. Oba spisy byly sice vydány tiskem již dříve, ale vydání tato (Bartošovo dle jediného rukopisu) beze všeho apparátu a bez náležité kritiky textové lze nazvati spíše zpřístupněním než edicí. Šimák pořídil své vydání na základě všech k tomu účelu důležitých a přístupných rukopisů (jest jich známo neméně než 15). Při velikých rozdílech, jimiž se jednotlivé rukopisy od sebe liší, byla to jistě práce ohromná. Ale řekl bych, že jest ji na edici příliš vidět. Vydavatel shání úzkostlivě varianty

jednotlivých rukopisů, i takové, na nichž pro věc samu, pro posouzení filiace rukopisné, pro zjištění původního znění, pro poznání kvality písařů zhusta i zcela nic nezáleží. Balast poznámek textových, zaviněný již různorodostí rukopisů, zvyšuje nedostatečná ekonomie v jejich úpravě. Zjednodušení velmi značného bylo lze docíliti, kdyby některé varianty do omrzení se opakující a na zvláštnosti jednotlivých rukopisů se redukující byly jednou pro vždy buď v úvodu nebo v první poznámce se vytkly; jinak bylo možno mnohých zbytečností se vyvarovati. Působí velmi nemile, když pozornost (nehledě ani k nezvyklému označování poznámek číslicemi místo obvyklých písmen) téměř za každým slovem tříštěna jest upozorněním na poznámku textovou (namnoze zcela bezcennou), jakých málo která strana má méně než 30, pravidelně přes 50 a 60, ano nezřídka dokonce přes 80! Zde vydavatel vykonal dobrého příliš mnoho, jsou to, abych užil okřídleného slova, »superflua, quae nocent«.

Ale neváhám při tom vyznati, že tato vada, třeba velmi nepříjemná, jest přece jenom více méně povahy vnější, znesnadňuje užívání edice, ale neujímá jí ceny vnitřní, jež tkví také hlavně ve věcných vysvětlivkách, vydavatelem přičiněných. Někde bychom jich snad čekali více, za to však jinde dostává se nám náhrady tím, že průvodní apparát vydavatelův opřen jest namnoze o archivní prameny, dosud nevydané, takže svědomitosti vydavatelově slouží jistě ke cti. Vůbec jest celá edice Šimákova výsledkem veliké akribie a neúmorné námahy, která zasluhuje plného uznání, i když snad někde zabíhá za potřebné meze. *V. N.*

R. W. Emerson: Společnost a samota. Přeložil J. Mrazík. V Praze, nákl. J. Laichtera 1907. (Otázek a názorů XXI.)

Knížka nazvána dle prvního essaye, mimo nějž je tu ještě sloučeno jedenáct dalších (civilisace, umění, výmluvnost, domácí život, rolnictví, díla a dnové, knihy, kluby, zmužilost, úspěch, stáří). Jistý kazatelský tón a nedostatek logického učlenění, jež tolik charakterisují všecku tvorbu Emersonovu, zračí se i v tomto spisku, jenž otevřeně a poutavě probírá řadu otázek i problémů aktuálních. Větami, pravidelně stručnými, ale jasnými, přiřazuje fakt k faktu, sentenci k sentenci, citát k citátu, ale vše jest při tom vlastní zkušeností podloženo, zažito i procítěno. Sčetlost autorova je při tom úžasná: antické literatury stejně jako moderní, poesie jako prosa skytají mu vítané doklady smělých často tvrzení. Rozumí se, že praktický Američan nikdy neztrácí s očí potřeb skutečného života; někde snad tato tendence utilitaristní kalí dokonce ilusi a dojem, jinde nelze dojista jeho pokynů beze všeho aplikovat na naše poměry, přes to knihu mile psanou přečte s prospěchem Evropan jako Američan, praktik jako theoretik, učenec i člověk z lidu. Na první pohled leckoho snad zarazí obsahová plnost i jistá střízlivost formy (Emerson není ovšem pro četbu povrchní), ale při nesouvislosti essayí lze zcela dobře knihu přečísti po kusech a vskutku zažiti; kdo je při tom přítelem obecných sentencí, najde jich také v této knížce Emersonově slušnou zásobu.

Překlad až na několik tvrdších míst čte se plynně; ale dvě věci musím překladateli vytknouti. Především jistou nonchalanci, kdekoli se zavadí o řečtinu: čteme tu na př. ἡμῆραι o Gorgiáši, o daemonu (!)

Sokratově, o sfinze, Enos (řecký bůh lásky). Po druhé by se bylo rozhodně doporučovalo, kdyby byl překladatel připojil místy stručnou poznámku neb vysvětlivku. Jak má obyčejný čtenář rozuměti na př. větě (11): Dejte Stubbse a Coleridge, Quiridiana a Tetu Miriamovou (sic) do párů a jste zdrceni? Nemá každý hned po ruce naučný slovník a nemá hned také každý chuť, v něm každou chvíli se probírat. *Kd.*

Alfred Lichtwark: Vzkříšení uměleckého diletantismu. Přeložil a poznámkami opatřil A. Dolenský. Praha, 1908. Nákladem vlastním.

Přednáška známého propagátora uměleckého (z roku 1894) chce postihnout význam a částečně i příčiny dnešního většího zájmu na umění v Německu. Kdyby tato studie byla založena filosofičtěji, postihla by lépe příčiny takového hnutí, vyložila by je více sociologicky (větší vzdělání a blahobyt, vyšší míra životní; expanse energie intellektuální; složitost života atd.). Vycházejíc z popisu, stoupla by bezpečněji k příčinám, a k tomu by nebylo třeba dále, než trochu pevnějšího a jasnějšího názoru a základu historického. Pak by nepletla pojem tradice, nežádala by napodobování některého národa (neboť ne každý totéž vidíme na Francouzích) — krátce snad by neviděla jen povrch věci (o Francii XVIII. stol., o důstojnících atd.), ale svoji správnou thesi by vyložila, objasnila a zdůraznila. Dá se hnutí za jemnějším chápáním života a zprohloubení a vybrání forem společenských uměle vyvolat? Není lépe tradici vytvořit než obnovovat? A tak celkem (neboť věc je už i u nás chápána, dík samotnému Lichtwarkovi) tento překlad, který se nevystřehl germanismů, obvyklých při překladech z němčiny, lze mít za zbytečný. —*v*—

Pavel hrabě Hoensbroech, bývalý jesuita: Papežská moc nad námi. Přeložil J. V. Knihovničky Času čís. 39. V Praze 1907, cena 40 h.

Spisek, jenž jest překladem části proslulého spisu Hoensbroechova Der Ultramontanismus, sein Wesen und seine Bekämpfung, na několika stranách rozvíjí sytý a historickými daty doložený obraz římského klerikalismu. Papeži sluší dle vůle sesazovati císaře i krále, zrušovati státní zákony, i toho druhu, jako byly Magna charta, vestfálský mír a pruské květnové zákony, a docela důsledně nedodržovati úmluv konkordátů, jež církev nevážou, všecky kacíře, t. j. nekatolíky, odsuzovati na smrt i mučení, neboť jediné katolictví má oprávněnost, a všecky jiné formy křesťanství existují neprávem a musí býti odstraněny; církev má jediné a výhradné právo nad veškerým školstvím, učitelstvem, školními knihami i methodami vyučovacími, nad veškerým tiskem a šířením knih, ovšem i nad veškerým kněžstvem, které není poddáno vůbec světskému rameni. »Klerikalismus jest ohromná moc. Zničí každou státní samostatnost a každé svobodné hnutí duševní. I nejkrvavější a nejhroznější převrat je dětinskou hračkou proti následkům panovačné klerikální soustavy, arcinepřítele státu, rozrušovatele občanské, vědecké a náboženské svobody. A na druhé straně nemůže býti ostřejší protivy k náboženství vůbec, a zvláště ke křesťanství, nežli tento světský, politický systém panovačný. Je možné myslit si horší zneužívání posvátného učení křesťanského?«

Neúprosná mluva střízlivých a historicky zjištěných dat, jichž nelze popříti ani vykroutiti, je jistě nejlepší zbraní proti hlíze klerikalismu.

Kdyby v jistých kruzích, jež dnes drží ochrannou ruku nad klerikalismem, bylo jen špetky soudnosti, kterou ovšem nemůže přinésti člověku ani urozenost, ani vychování v jesuitských konviktech, musilo by se uplatniti přesvědčení, že klerikalismus jest nepřítel, a že ne odpůrci jeho, ale on a jediné on je živlem podvratným a svobodě státu i individua nejvýš nebezpečným. Ještě roku 1870 biskup dr. von Hefele volá: »Opravdu nechybí hierarchii vůle, aby byly hranice v 19. století opět zavedeny,« ano hranice, na nichž by se spalovali všichni, jimž zhnusilo se řádění lidí, kteří vznešené učení Kristovo strhli do bláta a kalu svého sobectví a rafinované panovačnosti.

Všecky známky nasvědčují tomu, že nadešel poslední boj svobody svědomí a temnoty středověku opět oživlého. Kdo ctí v sobě i bližním člověka, nemůže ani na chvíli být v rozpacích, kde jest jeho místo v bitevním šiku, nemůže si než přáti, aby spisy, jako jest Hoensbroechův Ultramontanismus, staly se červánky lepší budoucnosti. A u nás nejvíce se připozdívá — — *Kd.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Sotva jsme minule napsali, že se boj o školu ve veřejnosti utišil, již propukl novou silou a novým směrem. Viděti z toho, že správné bylo též naše druhé rozpoznání: Klid byl a jest jenom zevnější; uvnitř ve stranách zpátečnických a v církvi dějí se výbojné přípravy, organisace, tajná práce dál s úsilím ještě větším. Soudíme i dnes, že tato skrytá práce je nebezpečnější, než otevřené výpady. »Případy« však, které se dostanou na veřejnost, mají význam udavatelů napjetí: může se podle nich měřit, jakého stupně dostoupila odvaha, sebevědomí, troufalost útočící strany. Pravíme »útočící« strany, to se stanoviska pokroku a svobody věd a učení. Takové posuzování se nám zdá samozřejmým, ale jinak na věc pohlížejí klerikálové: pokládají se za napadané, ohrožené. Velká schůze — tuším v Inšpruku, ale na tom nezáleží, mohlo se to státi u nás též, fakt sám sebou je příznačný — odhlasovala resoluci, vyzývající vládu, aby katolíkům zaručila a opatřila stejnou svobodu, jako mají »nevěrci«, »liberálové« nebo něco takového. České klerikální časopisy každou chvíli naříkají na to, že katolíci nemají té volnosti, jako ostatní, na př. ve školství evangelíkům prý nikdo neupírá právo na církevní školy, kdežto proti »katolické« škole se brojí. Méně pozorný čtenář nebo zaujatý stranník ani nepostihne záměnu pojmů a věcí.

Stejným právem volají zpátečníci v Alpských zemích a na Moravě po ochraně náboženských a církevních zájmů, ačkoli pro nikoho nemůže býti pochyby o tom, že sami jsou rušitelé pokoje a hlavně nepřátelé svobody.

Tak máme u nás případ Wahrmundův, důležitý pro celé Rakousko a také všude diskutovaný, a na Moravě v menším měřítku případ Konečného.

Fakta jsou známa. O málo které události psalo a mluvilo se tolik, jako o těchto »případech«. Omezím se na několik reflexí.

Disciplinování nadučitele Konečného má vlastní a jedinou příčinu v jeho sráže se církví. Jiné důvody, jako zanedbávání školní práce nedodržováním hodin o několik minut, jsou jen záminkou dodatečně shledanou a věcí schválenou neb aspoň na vědomí vzatou nadřízenými školními úřady. Ale protiklerikální práce učitelova přednáškami, několik zachycených výroků proticírkevních, tedy Konečného stanovisko naproti katolické církvi rozhodlo, že se proti němu zakročilo disciplinárním trestem.

Věc sama není ojedinělá ani nová. Zajímavosti nabyl tento »případ« pro naše celkové poměry tím, že byl příležitostí k roztřídění stran dle duchů. Již při disciplinárním řízení samém nepřítomnost jednoho z nejpřednějších politiků v sezení zemské školní rady byla významná svým opatrnictvím a neupřímností: není pochyby, že staročeský předák byl pro potrestání Konečného, ale nemá tolik odvahy, aby to přiznal svým hlasem otevřeně. Stanovisko strany agrární je stejně obojaké, ale to při jejím složení nikterak nepřekvapuje, a mimo to souvisí s politickou konstelací moravského sněmu. Na Moravě nevolili sice současně s námi do zemského sněmu. Ale kdyby byli volili, jistě by byli agrárníci moravští jako čeští vedli volební kampaň ve znamení odpovědného boje proti klerikálním zemědělcům, což by jim ovšem po volbách ani v nejmenším nebránilo v případu Konečného jíti s klerikály, jako by to nevadilo agrárníkům v Čechách v Národním klubu a jinde. Z toho fakta je vidět »zásadovost« bratrovražedného boje.

Pokroková veřejnost odpověděla na disciplinování Konečného imposantními manifestacemi v Brně, Olomouci, v Praze ve velkém měřítku, jinde v menším. Ale co jsou platny všechny manifestace! Jsme již tak skeptičtí, že jim nepřipisujeme pražádného věcného dosahu. Důkaz? Opakují se přese všechny mohutné protesty přece stále nejen klerikální denunciace, nýbrž i případy povolnosti školních úřadů po přání vlivných církevních kruhů. Moravská zemská školní rada byla nazvána kdys filiálkou konsistoře. Tento stav se nezlepšil. Jaké to bylo pobouření před nedávným jmenováním okresních školních inspektorů! Ale jmenování se provedlo podle smluvení s klerikály, a od té doby všecka »pokroková« veřejnost mlčí, zdá se býti spokojena, i srozuměna, a za čas si řekne: zbytečně jsme se rozčilovali! Ti páni nejsou tak zlí, jak nám je líčili. — Jaký je tedy prospěch z toho protestování? Leda ten, že klerikálové vůbec a klerikální inspektoři zvláště budou opatrnější ve své taktice a tím — nebezpečnější.

Další doklad: jmenování zemských školních inspektorů. To by bylo divné, aby si opravdu energický, promyšlený, důsledný protest a cílevědomý postup pokrokovější veřejnosti, sorganisované v politických stranách, nevynutil respekt u rozhodujících činitelů! Ale rozhodující kruhy vědí, že manifestace a protesty nemají důsledků v činech, proto jich nedbají. Ku překonání zpátečnických choutek a činů

vládních a vůbec rozhodujících instancí je potřebí jiné methody, než protestu.

Jeden z přečinů, které se dávají za vinu nadučiteli Konečnému, jest jeho výrok o znemravňujícím vlivu náboženství. Spor je o slova: Klerikálové tvrdí, že řekl: »náboženství znemravňuje,« obhájcové jeho připouštějí, že řekl: »vyučování náboženství znemravňuje«.

Spor je, jak řečeno, jen o slova; v podstatě zůstává smysl výroku stejný. I když se řeklo, že vyučování náboženství znemravňuje, míní se tím přece ne čistě formální methoda vyučovací, nýbrž látka, na př. některé příběhy, jichž se užívá při vyučování.

Tak aspoň rozuměl jsem podobné výtce, činěné již dříve s jiných stran: že prý mravně špatně působí na děti na př. vypravování o Abrahamovi a Izákovi (zmínka o lidské oběti), o Jákobově lsti atd., podle někoho dokonce též vypravování o ukřižování Ježíšově.

Nevím, jaké náboženské učitele měli ti, kteří pronášejí takové výtky. To vím, že záleží na učiteli. Učitel svým výběrem a způsobem může učinit mravně závadným celou řadu příběhů o ukrutnostech a lstech atd. v dějepisu. Též ovšem učitel náboženství, nedovede-li nic lepšího, než líčiti všecky příběhy, na př. starozákonní, jako příkladné pro všecky časy. Ale soudím, že takových učitelů je snad málo, aby tak bezmyšlenkovitě brali do rukou svou látku. Nedovedu si představiti vyučování vůbec, které by užívalo jen »příkladných« illustrací příběhových, žádných jiných, na příklad odstrašujících. Vezměme bajky místo všeho jiného.

Dále nepochybuji, že učitel náboženství může napůsobiti strašných spoust v dětských duších, vpravuje-li mechanickým zpsůsobem biblické, zvláště starozákonní příběhy jako náboženství. Věřím, že se tomu namnoze tak rozumí; biblická dějeprava (a katechismus), to jest — »náboženství«. Ne, biblická dějeprava není náboženství; učením jejích příběhů neučí se náboženství. V tom mají odpůrcové pravdu. Ale na druhé straně: nedovedu si mysliti vyučování náboženství bez těchto příběhů. Jak chcete znázorňovat náboženství vůbec? (Předpokládám ty, kteří nejsou proti náboženství naprosto, nýbrž jen proti jeho »vyučování«, nebo proti jeho vyučování ve škole, nebo proti konfesijnímu vyučování náboženství.) Přece ne suchým poučováním? To je katechism a dogmatika. Pro dětskou mysl nehodí se nic tak málo jako dogmatika. Biblické příběhy jsou klasickým, právě pro dětskou mysl nejpřiměřenějším materiálem ku znázornění toho, co jest náboženství a čím býti má. Někteří žádají místo náboženství vyučovati mravouce. Rád bych věděl, jakým jiným způsobem by se jí mohlo vyučovati — nezapomínejme: děti! — než příklady, příběhy, podobnými zrovna biblickým a některými přímo biblickými. Ovšem všecko záleží na výběru a na podání, čili v poslední instanci: na učiteli, pokud on rozumí náboženství a pokud sám má náboženství.

Jiní nejsou proti vyučování náboženství naprosto, ale chtějí vyučování nekonfesijní. Míní-li tento požadavek vážně, pak mohou

být proti katechismu, ale ne proti biblickým příběhům. Na nich právě dovede dobrý učitel klasicky znázorniti, co je náboženství bez konfesijních výlučností, náboženství jako osobní poměr důvěry k Bohu a lásky k bližnímu. Vím dobře, že Abraham, Daniel, stvoření světa atd. nepatří do náboženství, ale ve vyučování mají své místo.

O náboženství ve škole panuje u nás vůbec zmatek v názorech a pronášejí se mínění velice málo promyšlená. Své stanovisko jsme již dávno precisovali: zásadně jsme pro to, aby náboženství bylo svěřeno rodině a církvi. Poněvadž však víme, že v našich poměrech k tomuto rozřešení nedojde, pokládáme za pošetilé křičet: náboženství ze školy! a při tom si nevšímat způsobu a obsahu vyučování náboženského, nanejvýš nevěcně vypichovat křiklavost nějakou. Rozumnější je snažit se o reformu vyučování v tomto bodu. K reformě je třeba více znalosti než k radikálním návrhům. Tuto reformu pokládám za jeden z nejzákladnějších praktických problémů církve, školy, společnosti. Proto užívám této příležitosti k rozkladu a k pokusu o ujasnění. Tuto otázku pokládám za nejdůležitější v »případu Konečného«, ale bojím se, že ta právě se řešit nebude, a celá aféra co nejdříve zapadne v zapomenutí.

*

»Případ Wahrmundův« má jinou tvářnost. Německo mělo několik podobných afér. Upozornili jsme na ně vždycky dosti obšírně. Případy jsou analogické, náš má přece zase něco výraznějšího, frapantnějšího: tam šlo o profesory theologických fakult, státních sice, ale přece podléhajících dozoru církevnímu. V Tubinkách pak sice šlo o profesora historie na filosofické fakultě, ale o stolici, která byla zřízena výslovně pro katolické theology, tedy také dosti těsně souvisela s církví. Za takových okolností konečně není divu, když církev chtěla uplatňovati svůj vliv.

Pro Rakousko byl zachován primát křiklavějšího případu. Nějaká vzpoura na fakultách theologických je u nás vyloučena. Na těch panuje církev samovládně a výlučně. Ale toto panství jí nestačí. Pokouší se o dobytí celé university dle prozrazeného programu dra Luegra.

Wahrmund je profesorem církevního práva na právnické fakultě. To svádí neb alespoň dává příležitost k nesprávným důsledkům, jako by profesor církevního práva nějak podléhal církvi nebo měl povinnost být církevního názoru a hájit církve. Tak aspoň líčil věc nuncius a tím ospravedlňoval své zakročení, takový výklad dávají aféře křesťanští sociálové a alpští staroklerikálové. To je ovšem buď omyl, anebo klam vědomý. Církevní právo jest právnická disciplina historického rázu. Odborníkem v ní může býti právník jakéhokoli smýšlení. Jsou přec i protestanté vynikajícími a na slovo vzatými znalci kanonického práva.

V případu Wahrmundově je několik zajímavých momentů. Doba, která uplynula mezi uveřejněním osudné brožury »Katolický světový názor a svobodná věda« a mezi její konfiskací, nasvědčuje tomu, že konfiskace nebyla provedena od příslušných úřadů spontánně, nýbrž na přímé zakročení interessovaných kruhů. V Praze

upozorňovaly některé časopisy asi před půl rokem na podobnou příčinnou souvislost mezi zakročením arcibiskupovým a konfiskační činností, a stěžovaly si na přísnější praxi. Vyhovují-li přáním klerikálním zemské školní rady, není divu, když se zjistí, že vliv jejich sáhá též do jiných oborů daleko a hluboko.

Veřejného dosahu nabyla aféra Wahrmundova zakročením nuncia papežského Granita de Belmonte jakožto zástupce ne pouhého papeže, ale jakéhos theoretického papežského státu, u zahraničn. ministra bar. Aehrenthala, což je přímým zasahováním cizího diplomata do vnitřních záležitostí našeho státu. Nuncius přímo žádal zahraničního ministra, aby u ministra vyučování přednesl požadavek odstraniti Wahrmunda s učitelské stolice. Zahraniční ministr žádost zprostředkoval; ale když to proniklo na veřejnost, uznala vláda za dobré seslabiti ohromující dojem prohlášením, že nuncius přímo nic takového nežádal. K tomu je přece diplomacie, aby dnes něco tajně učinila a zítra to veřejně popřela! Jeví se v tom zase povšechná neupřímnost: Klerikalismu sloužit, dokonce i vážnosti vlastního státu tím zadávat, to ano, ale nepřiznat se k tomu a na venek zachovat zdání správnosti a liberálnosti. Ale nuncius řekl zástupcům novin, že nemá co tajit, že skutečně výslovnou žádost o odstranění provinilého profesora přednesl. Svůj krok odůvodnil tím, že učenec se provinil svými názory proti základním naukám katolické církve, že tedy nesmí přednášet o kanonickém právu církve se týkajícím v zemi, v níž katolické náboženství jest »v jistém smyslu náboženstvím státním«, potud, že se k němu přiznává veliká většina obyvatelstva tohoto státu.

Naše zákony neznají žádného státního náboženství, znají uznané církve a náboženskou rovnoprávnost. Nad to nic víc. Mluvit o státním náboženství a jeho jménem žádat výjimečného opatření, je přímo protizákonné.

Co učiní ministr Marchet? Rozumí se, že bude v parlamentě opakovat své prohlášení, učiněné v prosinci r. 1907 po návrhu Masarykově na záruku svobody universit, že svoboda učení jest nedotknutelná svátost vysokých škol rakouských, na tom že se nesmí ani v budoucnosti nic změnit; to že je programem jeho a programem vlády.

Zatím Wahrmund nastoupil delší dovolenou ke studijním cestám. Ministr ujišťuje, že o ni zadal již před aférou, aby se jenom nezdálo, že je to následek klerikálních hrozeb. Stolice církevního práva v Inšpruku se obsadí dvojnásobně, ale ovšem i to bylo již dříve v plánu, aby to nevypadalo jako odstavení Wahrmunda.

Pro prostý, nepolitický, nediplomatický rozum to vše znamená, že nepřímo sice, ale věcně v plném rozsahu se stane po vůli klerikálního diktátu. Nejsou u nás vlády energičtější a sebevědomější než v Německu, kde jsme vytýkali, že vláda vždycky vytkla biskupovi nekorrektní postup, ubezpečila o neodvislosti universit, ale radikální nápravy nezjednala.

Aféra Wahrmundova bude jistě mít parlamentní dozvuky. Tyrolský sněm prý k vůli očekávané interpelaci, kterou vyjednávání vládní nemohlo zarazit, vůbec nebude svolán. V říšské radě jest již

podán příslušný dotaz hned v první schůzi nového zasedání. Ale posud je o něm ticho. Soudíme, že teď by byla nejvhodnější příležitost dojednat a dohlasovat, co bylo jen zakryto a odloženo v podzimním zasedání klerikální chytrostí a obojakostí některých i liberálních stran: vyvolat jasné rozlišení sněmovny, aby každý poslanec přiznal barvu. Stálo by ovšem mnoho práce, aby nastalo jasno. Mnohý český poslanec by byl uveden do rozpaků a nejedna strana, jako se ukázalo též mezi Němci, kteří v předběžných poradách se snažili věci ulomit hrot.

Za zmínku stojí ještě, že Wahrmund se habilitoval jako křesťanský sociál — není tomu ještě příliš dávno — za podpory klerikálních stran a vlivných jednotlivců. Najednou upadl v nemilost svých bývalých příznivců, když se vyvinul v »modernistu«. Někteří posuzovatelé pohlížejí na »vývoj« Wahrmundův skeptičtěji: soudí, že před habilitací tajil své pravé smýšlení. V jeho nedávném vystoupení vidí touhu po sensaci a popularitě, která s vědeckým přesvědčením nemá co činit. Tak daleko nejdou naše informace, abychom o tom mohli pronést neklamný soud. Zabýváme se fakty, která leží před námi, a ta svědčí jen o tom, na jakém stanovisku stojí Wahrmund teď a jaké stanovisko k volnému projevu vědeckého názoru zaujali klerikálové. Tu pak nemůže být žádného váhání, kam budou směřovati sympathie pokrokových, svobodomyslných lidí, poněvadž se klerikálové stavějí stejně nepřátelsky proti nejupřímnějšímu přesvědčení, jakmile se uchyluje od jejich zájmu.

Ještě jednu také nedávnou vzpomínku uvésti nebude od místa. Církev katolická pokládá skutečně stolice kanonického práva na právnických fakultách jaksi za obor, ve kterém smí rozhodovat. Když se posledně obsazovala profesura církevního práva ve Vídni, tu kardinál arcibiskup Gruscha protestoval proti dvěma navrženým učencům, a protest jeho byl vládou respektován tak, že profesorem se stal Hussarek, smýšlení klerikálního.

To je přece také zasahování církve do pravomocí státní správy. Smíme dnes říci: troufalostí klerikální proti Wahrmundovi je vinna vláda přímo, neboť když povolila při Hussarekovi, posilnila vliv církve a zvýšila její smělost v požadavcích. Na to by se nemělo zapomenout, až se bude Wahrmundova aféra projednávat v parlamentě. Tu je třeba volat k zodpovědnosti ministry a vládu celou. Kdo má hájit svéprávnost státu? Občanstvo? Profesorstvo v tomto případě? Přece vláda na prvním místě. Povolí-li ještě teď, dočkáme se brzy horších věcí.

Rozumné slovo napsala »Frankfurter Zeitung« 19. března. Vytýká dvojsečnost stanoviska německých liberálních stran, které v otázkách německy národnostních a jazykových se spojily s křesťanskými sociály. Případ Wahrmundův prý by měl liberály vyhnati z klerikálního spojenectví a postaviti je v jednu řadu se svobodomyslnými stranami jiných národů, zejména s pokrokovými Čechy. Budou-li postaveni před volbu mezi zájmy kulturního rozvoje a mezi panstvím německé řeči, musí míti převahu ohled na záruku volného rozvoje duchového.

Najde-li tento hlas ozvuk u rakouských Němců?

České strany, a to silné strany některé, chtějí kompromisovat s klerikály právě v otázce svobodných universit a uzavřít obchod: česká universita na Moravě a klerikální v Solnohradě mají býti předmětem dohody. Tento apartní návrh vychází z toho klamného domnění (i nár. strana svobodomyslná v Čechách v Národních Listech mu někdy dává projev), že klerikální Němci jsou národnostně snášelivější než nacionálové a radikálové. To je klam. Důkazem jsou české školství a české bohoslužby ve Vídni za absolutní vlády křesťansko-sociální strany.

Katolická universita v Rakousku znamenala by vítěznou konkurentku státních universit ne ve vědě, ale v úspěších pro své odchovance v kariéře a všech výhodách, znamenala by následkem toho zvýšení šplhounství, neupřímnost, násilí na karakteru mladých lidí. Tedy újmu vědeckou a mravní. Jen proto se proti ní stavíme. Mimo to můžeme býti jisti, že němečtí klerikálové si ji zřídí, když budou chtíti a kdy budou moci finančně, a nám naši moravskou za ni nedají ani nezaručí. Vůbec je spojenectví s klerikály pro nás jako celek osudným. Hledáme-li sblížení, tedy jen se stranami svobody a pokroku.

7. dubna 1908. +

Feuilleton.

Andrea del Sarto.

Vy, mladý muži, jenž tu převádíte
obrazy se zdí na plátěnou plochu,
vy víte přec, že maleb těch byl strůjcem
Andrea Vanucchi, del Sarto zvaný?
Jak neznal byste? Ví to celá Florenc,
Toskana celá, ba i vzdálenější
krajiny světa. Andrea del Sarto —
a já jsem Lukrezia, vdova po něm.
Ach, Andrea můj, opustil mě záhy
a zanechal mi jenom vzdechy, slzy,
můj dobrý manžel! A já vším mu byla.
Obrázku není, kde by nezpodobnil
svou Lukrezii. Madonny ty všechny
mé tahy nesou, ke všem jsem mu stála,
a Andrea můj říkal: Lukrezie,
svět celý musí kořit se tvé kráse,
jak já se kořím. Však jsem také byla
já krasavicí, jak už ve Florenci
nebylo druhé. Ano, milý pane.
Dnes vidíte tu stařenku jen sešlou,
shrbenou roky, hořem po manželu,
s šedivou hlavou — byla rudozlatá —
a s pavučinou vrásek v obličeji,
však tenkrát — ale nač vám líčit slovy,
co Andrea i tady pro vše časy
zachoval štětcem? Vizte onu fresku,
zrození Mariino, hleďte, v středu
ta vysoká a pyšná krasavice,
jež z obrazu se na diváka dívá —
to já jsem ovšem, jeho Lukrezia.
Tak stála jsem mu, zde to právě bylo,
tak maloval mě. Jantarový řetěz,
jejž vidíte tam na mé bílé šíji,
mám dosud doma — ach, můj drahý pane,
já mohu říci, že jsem byla Musou
umění jeho — dím jen, co tak často
on říkával mi, když mě malovával.
A všechny Madonny — jsem zas já sama.
Ta na trůně, ta v mrtvém Spasiteli,
v Rodině svaté, i ta v Zvěstování,

i tamhle ta, kde svatý Josef sedí
na pytli mouky — všechny ty a jiné
mou hlavu mají, postavu i šaty,
ba, Andrea mě všude vypodobnil,
kde potřeboval vůbec krásnou ženu.
Snad slyšel jste, jak na svůj dvůr jej pozval
král francouzský? Jak zahrnul jej jměním,
jak všichni kavalíři dvora jeho
s mým mužem jednali jak rovný s rovným?
Dva roky byl tam — až jsem napsala mu,
že jako vdova žiji v Florencii
a lidé že už znáti dávají mi,
že sotva kdy se muž mi vrátí domů,
a litují mě, že tak smutně svadnu
a nadarmo že kvete krása moje —
já napsala to, Andrea šel k králi
a dovolenou vzal si na půl roku
a přisáh slavně, že se jistě vrátí.
A přišel, plakal, zulíbal mi nohy
a hned mi přisáh, že už neodejde.
A vypravoval o pařížském dvoře,
jak maloval, jak modely mu byly
překrásné paní, ale na obrazech
vždy vyšly zas jen tahy Lukrezie...
Jak žíznil po mně, pane, vidět z toho:
Caritas pro Francesca krále dělal,
— mou tvář jí ovšem dal — a touhou mučen
šat rozepjal mi na hrudi a ňadro
mé namaloval, ano, takto toužil
Andrea po mně... Francouzský král svěřil
mu sumu zlatých, aby nakoupil zde
můj Andrea pár mramorů a bronzů
po starých Římanech a dávných Řecích,
jak vykopají je tu onde z půdy
snaživí lidé, vetešníkům dají,
— můj Andrea se vyznal v těchto věcech —
však tak málo dočkal se těch věcí,
jak marně čekal na Andreu mého:
tak šťastem byl můj muž, že zas mě vidí,
že z radosti mi koupil skvosty, šaty,
i domek postavil, bych jednou měla
kam hlavu složit. Horšili se lidé
i známí jeho, že prý zpronevěřil
svěřené zlaté a že krále zklamal —
však nikdo neuvážil, jak svět platil
doposud jemu práce nejskvělejší.
Zde, prosím, za tu Madonnu del sacco
mu Servitové, mniši bohaprázdní,

jen deset scudů dali! Každý dal mu,
co sám jen ráčil, můj muž vzal a mlčel.
A ještě potom se mu vysmívali,
že napálit se lakotou dal jejich!
A proč by tedy neměl odškodnit se,
když příležitost tak mu vběhla v cestu?
Král, nekrál — já vím, že ho svět jen šidil,
ať Andrea mu též odplatí jednou!
Tak řekla jsem mu, přisvědčil a mlčel
a pranic nedal na úsudky lidí.
On vůbec byl jak nerozvité dítě.
Jak velký malíř, také dítě duší.
A citlivý byl také jako dítě.
Já tenkrát bratranců pár tady měla
— snad víte, že jsem z rodiny del Tede,
jež členů má jak zrnek v plném hroznu —
i přišel ten a onen, zval sem, tamo,
k zábavě, plesu, třeba na procházku
— a že ho znali — pod oknem jen stáli
znamení dávajíce, a muž plakal
a prosil, žadonil, nu, jako dítě.
A jak pak měl by člověk stále hovět
rozmarům děcka? Andrea rád mlčel
a mluvil-li, já málo rozuměla
slov jeho smyslu. Bylo dosti na tom,
že stála jsem mu k obrazům a kresbám,
vždyť tak jsem vlastně já jen založila
malířskou slávu jeho — sám to uznal —
nu, jaký div, že časem se mi chtělo
jít mezi své a pobavit se trochu
o věcech, které přístupny mi byly?
A příbuzní mi přicházeli často
a Andrea vždy smuten byl a plakal —
ach, pane, co já vytrpěla tenkrát...
a musím říci, já to také byla,
jež poháněla jsem jej stále k práci —
on by byl doved sedět celé týdny
a pozorovat oknem chůzi lidí,
vlnění šatů, pohyb ruk a tváří —
však Andrea to vždycky vděčně uznal,
když rozhovořil se o slávě svojí...
Nu, umřel chudáček můj, člověk měkký,
a mně nebylo dáno rozloučit se
a postát při poslední chvilce jeho!
Mor jakýs byl to, můj muž onemocněl
a pryč mě poslal, bych prý uchránila
před nákazou svou nesmrtelnou krásu.
Tak umřel sám a sám. A Servitové

zde pohřbili jej, u Annunziaty,
kde tolik pěkných věcí namaloval.
A já teď, stařenka, sem chodím denně
a podívám se na ty malby jeho,
na krásu svoji, navždy uplynulou,
na pyšná, mladá, dávná léta svoje...
Je všechno to tam. Vdovou zůstala jsem
a vdova to je réva bez opory,
jí každý vítr prachem země smýkne,
hmyz rozežírá sladké hrozny její,
a každý mní, že utrhnout si může,
což jejího jest. Zemřela má dcera
— má Lina, již jsem s prvním mužem měla —
a věřil byste: zeť mi nechtěl vydat
dědictví po ní? Ba, až k vévodovi
jsem stížnost musila nést, abych přišla
ku právu, jež mi dcera odkázala!
Ach, vdovský úděl!... Andrea můj dřímá
svůj klidný sen a necítí, co trpím.
Však kdyby cítil, hořem spát by nemoh...

Vy, mladý muži, přenášejte správně
ty krásné fresky jeho na svá plátna,
neb muž můj byl přec malíř znamenitý.
To ví se všude. Micheagniolo,
jenž je teď v Římě u svatého otce,
mu často říkal, že by nabídnout měl
své práce papežovi, že by došel
desetkrát větší cti, než všichni druzí,
než taký Raffael, jenž jednu barvu
a jednu figuru zvát nesmí svojí —
však já jsem nesvolila. Můj ty bože,
jak žít bych byla měla v městě cizím,
kde neznám ani jedné lidské duše,
daleko od rodiny, příbuzenstva —
ne, řekla jsem, a Andrea to uznal.

Teď čas je odevzdat svou modlitbičku
milosti boží a všem svatým jeho.
Jdu. Buďte tady s bohem, mladý muži.
Já zdržela snad vás svým povídáním,
však ještě leccos bylo by říct možno.
Až zítra zase... chodívám sem denně
a doufám, že vás zítra najdu tady.
Vím mnoho, mnoho. A vy dovedete
poslouchat pěkně. Slovem nerušíte
proud řeči staré ženě. Na shledanou!

—by—

Před rozhodnutím?

Pan ministrpresident nechtěl na Golgatu, nechtěl se dát připnout na kříž jazykové otázky. A nyní stojí na Golgatě a vidí, jak se kůl zaráží do země, jak se už staví kříž, a cítí, že tomu připnutí neujde. Brání se doposud, domlouvá, ujišťuje, že vše napraví, ale zdá se, že je pozdě. Pane, připozdívá se. Pan baron Beck už nemůže, jak se zdá, ničeho napravit, už mu schází volnost jednání. A před sebou vidí jen ten kříž... Jen jedné milosti může dosáhnout, té jediné, která ale milostí není, jen trápením a mučením. Muka jeho budou snad prodloužena: zůstane před křížem stát, ale že by mu bylo ještě pomoci, nemožno věřit.

Jazyková otázka zahnala barona Becka příliš daleko do víru, z něhož se sám už nezachrání a pomocné ruky není. Proti své vůli, rádi věříme, se do toho víru dostal, ne však bez vlastní viny. Události, které doprovázely hlasování o pilnosti návrhu Kolowratova, aby projednána byla vládní osnova o zvýšení zeměbraneckého kontingentu nováčků, dokazují jasně, že systém nynějšího premiéra je v rozkladu, anebo alespoň v takovém stadiu, že na další a hlavně delší jeho trvání nelze více počítat. Od prvopočátku bylo jasno, že koaliční systém barona Becka bude vždy s české strany ohrožován a ohrožen, poněvadž jsme my na tento koaliční systém jinak přistoupili, než strany ostatní, a co hlavního, poněvadž jsme tento systém za jiných okolností udrželi, než Němci a Poláci. Když r. 1906 do kabinetu Beckova vstoupili dr. Pacák a dr. Fořt — na vlastní vrub, jak se tenkrát řeklo výslovně — stalo se to za docela jiných okolností a předpokladů, než za jakých tam vstoupili a setrvávají dr. Fiedler a Prášek. Co znamenal přívlastek na vlastní vrub, jaký obsah měla tato výhrada obou mladočeských ministrů? Na jaře r. 1906 mladočeský klub nemohl se státi prostě a pojednou vládní stranou, poněvadž splnění jistých požadavků českou delegací vyhlašováno za neodpustitelný předpoklad pro takový poměr ke kterékoli vládě vídeňské.

Jelikož toto splnění českých požadavků tenkrát nebylo možno, dr. Pacák a dr. Fořt vstoupili do kabinetu »na vlastní vrub«, nevázajíce nikterak mladočeský klub. Uvádíme to ne snad proto, jako bychom této fikci byli kdy věřili anebo ji schvalovali, nýbrž prostě proto, abychom prostě konstatovali vůči dalším vývodům, že této fikce bylo potřebí. Dr. Fořt nejsa tenkrát poslancem, byl povolán dokonce jako úředník, čímž tato fikce byla jen utvrzována a poukazováno výslovně na analogii u Poláků, z nichž povolán poslanec hrabě Dzieduszycki a úředník dr. Korytowski. U Němců té analogie nebylo, vstupovali za okolností zcela jiných.

Oba Mladočeši do kabinetu tenkrát s touto výhradou vstoupiti mohli, poněvadž se jednalo o dokončení volební reformy, poněvadž tedy měli spolupůsobit na dokončení díla, které přece znamenalo splnění kardinálního požadavku českého — zavedení všeobecného práva hlasovacího. Jakmile byla volební reforma schválena a volby podle ní provedeny, musila nastati a také nastala otázka, platí-li ještě mandát dra Pacáka a dra Fořta pro setrvání v kabinetu. Tenkráte otázku tu rozhodl vlastně baron Beck sám. Prohlásil, že výhrada na vlastní vrub na dále platit nesmí a že setrvání českých ministrů předpokládá vstoupení českých stran do vládní většiny. Tímto vesírem zaměnil baron Beck obsah a význam oné výhrady dra Pacáka a dra Fořta. Majorita českých poslanců na tuto záměnu přistoupila a jediný — ovšem přirozený — následek tohoto souhlasu bylo, že tato záměna zásadní rozředěna byla dále: z otázky zásadní stala se otázka osobní. Pacák a Fořt odešli, Fiedler a Prášek nastoupili na jejich místa.

Co dále se stalo, je v živé paměti. Baron Beck takto provedl další svůj úkol, vyrovnání s Uhry, a chtěl vládnouti dál. Když česká veřejnost tu a tam zabručela nad onou záměnou posice českých ministrů, když vytýkala, že majorita českých poslanců je vládní, aniž by české požadavky, k vůli nimž Pacák a Fořt vstupovali s výhradou, byly splněny, odkazována na slib vlády v trůnní řeči, že i otázka česko-německá bude svého času řešena.

Ledabylost, se kterou tento slib byl dán, se vymstila krutě. Kdyby byl baron Beck, dav tento slib, hned počal konati přípravy k řešení otázky česko-německé, byla by dnes situace zcela jiná a zajisté pro něho, pro české členy kabinetu a pro nás všechny rozhodně lepší. Ministrpresident v první své řeči v novém parlamentě dokonce dokázal, že má zcela správnou představu o taktickém postupu. Řekl tenkrát, že přibráním dvou politiků do svého kabinetu, českého a ně-

meckého ministra krajana, má ve svém ministerstvu vlastně stálou vyrovnávací komisi, která bude smír česko-německý připravovati. Ale páni Prade a Pacák se k těmto přípravám nedostali a pan baron Beck, jak se zdá, si netroufal, je k této práci přiměti. Peschka a Prášek ještě méně mohli se k ní dostati. Nehledě ani k tomu, že jim k podobné akci se nedostávalo kvalifikace věcné, musili shánětí hlasy pro vyrovnání s Uhry.

Pan baron Beck, sprostiv se onou záměnou výhrady, nechtěl se znáti ani k povinnosti splniti české požadavky a tím i řešiti česko-německý spor. Jeho stálá vyrovnávací komise v kabinetě už neexistovala. Není pochybnosti, že nejen u českých poslanců, ale i v celé české veřejnosti bylo a je dost porozumění pro názor, že moc politická, která spočívá ve dvou českých ministrech, má značnou cenu, i takovou, že vysvětlí d o č a s n é odstavení oněch hlavních požadavků českých. Jistě bylo dost stížností a dost odporu proti této theorii, ale byla by přece jen zvítězila, kdyby český vliv na nynější systém byl patrný. Už proto, poněvadž bylo jasno, že nějaké násilné řešení zejména jazykové otázky bylo v této sněmovně beznadějné. Proto baron Beck nemusil s řešením české otázky spěchati — myslil, že to půjde hladce i bez tohoto řešení, a slib dán byl v trůnní řeči v době, kdy aspoň formálně ona výhrada ještě platila. Teď, když pozbyla této své platnosti, zdálo se baronu Beckovi, že netřeba se ohlížeti na odvěký spor česko-německý. Ale zrovna v době, kdy první odstavený požadavek — česká universita v Brně — způsoboval první nepříjemnosti s celou ostrostí, ozval se spor jazykový, požadavek druhý, a to v dosahu valně rozšířeném.

Otázka universitní na čas zbavena ostří, ale otázka jazyková zuří dále a nemilosrdně plení klidné posice nynějšího systému. Desorganisace a anarchie při soudech v Čechách způsobila situaci horší než v letech sedmdesátých, a podobnou oné, jaká byla 1883—1884. tři léta po vydání nařízení Stremayrových. Situace nynější, o které jsme se zmínili v minulém čísle, je až komická. Už není divný rozpor názorů dvou ministrů spravedlnosti, kteří mají mezi sebou třicet let, teď baví všecku veřejnost rozpor dvou správců vrchního soudu pražského, současně v úřadě se nalézajících.

Wesselý anebo Rinesch? Kdo z nich má pravdu, kdo z nich zvítězí? To je otázka, která nyní ovládá situaci, a odpověď, která se jí dostane, o situaci také rozhodne. Přirovnávání v politice jsou vždy nevděčná, ale jsou dnes příliš vábná. Srovnali jsme už situaci za Stremayra a za Kleina, jen mimochodem vzpomeneme, že po Stre-

mayrovi mohl nastoupiti úřad ministra spravedlnosti Čech, Pražák, že r. 1884 mohl baron Pražák udělati v českém soudnictví pořádek a donutiti revoltující německé soudce k uznání nařízení svého předchůdce. Dnes o českém ministru spravedlnosti nemůže být prostě řeči, a dva čeští ministři nemají dost síly, aby donutili německého kolegu k práci, kterou vykonal r. 1884 baron Pražák, ačkoliv tento německý kolega dr. Klein theoreticky uznává stanovisko jak Stremayrovo tak Pražákovo.

Dr. Fiedler a Prášek nejsou tedy vázáni výhradou dra Pacáka a dra Fořta, té je baron Beck šikovně zbavil, ale otázka ceny politické moci, spočívající ve dvou českých ministrech, dospívá k rozhodnutí. Osnova zákona o zvýšení zeměbraneckého kontingentu má být příležitostí k tomuto rozhodnutí. Není to ani tak krise kabinetu, jako krise Národního klubu. Mladočeská část tohoto sdružení, ve své většině, neposuzuje tuto cenu za stávajících okolností valně. To je přirozeno. Otázka jazyková od jakživa byla hlavním zdrojem mladočeské politiky a pokud nynější stav jazykové otázky je výslednicí dřívější politiky, znamená ovšem její bankrot, třeba že ne z c e l a zaviněný. Strana agrární, dosud alespoň většina její, neuznává toto dítě z prvního manželství mladočeského za své, nezná se k té míře povinností, jako Mladočeši, a nechce rozbíjeti systém, který jí pomohl tak neobyčejně a brzy k úspěchu, a agrárního ministra. Agrární strana nemajíc minulosti mladočeské, nechce si svou budoucnost zatěžovat do té míry jazykovou otázkou, jak to učinili Mladočeši.

O klerikálech v Národním klubu netřeba mluvit. Těm je vhod i systém a hlavně Národní klub. Nebýt Národního klubu, česká veřejnost přece jen častěji musila by se tázat, zdali klerikální akce »katolicko-národních« poslanců českých odpovídá českým zájmům a česká veřejnost snad by bedlivěji přihlížela k tomu, které části svého programu tato strana dává ve své parlamentární činnosti více důrazu, zda katolické čili národní? Klerikálové buď jak buď pochodí dobře v tomto sdružení, a kdo si toho nepřál, nemohl podporovati akci o sdružení s nimi. Za každých okolností klerikálové budou hleděti zachovati Národní klub a vědouce, že zachovat nynější systém znamená i zachování Národního klubu, pracují k udržení systému za každou cenu.

Jako obyčejně přichází naše krise v nevčas. Nehledíme docela na námitku, že oposice zrovna u zákona vojenského politickým stranám nejde v Rakousku nikdy k duhu (Německá spojená levice 1878). Kdyby se však strany rozhodly hlasovati proti vládě, co si počnou

při rozpočtu, který přec jen obsahuje pro nás určité nutnosti? Anebo má se hrát dále komedie, hlasování proti předloze, poněvadž se ví, že bude přijata bez nás?

Co tyto řádky píšeme, rozhodnutí ve Vídni se nestalo. Je pravděpodobno, že názor »situaci držet« nabude vrchu, že se jazykové spory nebudou rozhodovati při kontingentu nováčků a při rozpočtu. Baron Beck slíbil jazykový zákon. Poznati zásady jeho a názory vlády v něm vyjádřené, mělo by pro nás velkou cenu. Nováčky a rozpočet nepovolené baronu Beckovi povolí se jistě nějaké vládě budoucí, ač stejně nebudeme znát stanovisko její v otázce jazykové. Až poznáme jazykový zákon, je situace jasná a daná. Pro barona Becka i pro všechny jeho nástupce. *Č.*

Konec samostatnosti haličské.

J. V. Řehnický.

Bleskem výstřelu rusínského studenta Sičinského, jímž 12. dubna t. r. zmařen byl život místodržitele haličského, hrabětě Ondřeje Potockého, přišerně byl osvětlen nesnesný poměr obou kmenů slovanských, obývajících ve větší východní polovici království Haličsko-Vladiměřského. Část tato, území to někdejšího starodávného knížectví Haličského se západním územím čistě polským, části to starého Malopolska a knížectví slezských Osvětimského a Zátorského, dostala se naší říši prvním dělením Polska. V nové této korunní zemi, hrozně zanedbané předešlou správou polskou, vláda rakouská konala dílo obrozovací, zavádějíc nový řád a spravedlnost, polevujíc lidu selskému, maloruskému i polskému, v robotách, a zrušením nevolnictví vracejíc mu důstojnost lidskou. Vraždění statkářů polských za povstání selského r. 1846 bylo přišerným epilogem někdejší šlechtovlády polské. Zrušením robot r. 1848 získáno bylo osvobození lidu selského v rozsáhlém území polsko-rusínském. Doba osvíceného absolutismu od času Marie Teresie a Josefa II., až do pádu soustavy Bachovy r. 1859 znamená nepopěrný pokrok v království Haličsko-Vladiměřském, ale nebezpečným postupem germanisace a centralisace ohrožovala stejně obě národnosti slovanské, třeba přízní svou klonila se více živlu rusínskému, jenž po staletém útlaku polském probouzel se tehdáž k novému životu.

Teprve za nové soustavy vládní, prohlášené říjnovým diplomem r. 1860, Poláci chopili se opět vesla vládního v celém království Haličsko-Vladiměřském, které za absolutismu rakouského vyklouzlo jim docela z ruky. Popolštěním vší správy a všech škol, rozmachem ducha římského v církvi katolické i uniatské intelligence polská znovu chápala se tradicionální politiky svých předků v šíření »západní kultury« na území starého knížectví Haličského. Ale nový výbojný postup živlu polského na východ narazil na tuhý odpor obrozeného národa malo-

ruského, jenž v Polácích nenávidí zhoubce státní samostatnosti své vlasti, původce vší bídy, které za staletého panství jejich propadl národ a církev ruská na půdě haličské.

Ale názor vlastenců rusínských o Polácích, jako vlastních původcích pádu staroslavného knížectví Haličského, není správný. Podobně vlastenci polští obviňovali Prusko a Rusko, že příčinou byly pádu jejich říše. Dnes uznává se i od střízlivých historiků polských, že velikou katastrofu národní zavinili sami Poláci neschopnou vládou oligarchie panské, jež uchvátila všecku moc v říši, a zachvácena byvši fanatismem římským na podnět mocné řehole jesuitské hnala ji do zápasu s pravoslavím na východě a s lutherstvím na západě. Spory náboženské zavdaly vhodnou příležitost mocným sousedům vplésti se do vnitřních věcí polských a rozchvátiti staroslavnou říši, jež prokázala již plnou neschopnost říditi své vlastní osudy. Jediný moment polehčující připouští historie velikým vinníkům v panství polském, že sami byli obětí dávného vývoje dějinného, v němž vůle jednotlivců, řídících osudy státu, bývá tolik potlačována nátlakem různých okolností a událostí (Denisova »la force majeure des choses«), ženoucích mnohdy neodvratně stát na kraj propasti.

Tytéž příčiny, jež způsobily katastrofu veliké říše polské v l. 1772 až 1794, o několik století dříve v l. 1340—1387 zavinily také zkázu a pád starodávného knížectví haličského. I zde působila řada okolností v historický vývoj národa ruského, jimiž vytvořena mu byla situace nejnebezpečnější.

Byla to předně zeměpisná poloha knížectví Haličského v končinách nad Dněstrem — původně náleželo k němu i celé Podolí, odtržené později od Tatarů — a nad Sanem a Vislokem v pořící viselském, kde ruské území širším klínem pronikalo hlouběji do Malopolska. Střední Karpaty oddělovaly Halič od království Uherského, kam přes Vrchovinu pronikl i lid maloruský, jehož ostatky v největší opuštěnosti a zanedbanosti podnes živoří na jižních svazích jejich. Na severu vysočina Podolská spojovala Halič se soukmenným knížectvím Volyňským, posunutou to stráží národa ruského na západě proti Litvě a Polsku. Podél řeky Dněstru územím haličským vedla důležitá obchodní cesta ze střední Evropy k moři Černému, kdež osady řecké prostředkovaly obchodní spojení s dálným východem. Proto při samém počátku velikých říší slovanských, polské a ruské, Halič stala se jablkem Eridiným mezi nimi. Za sporů mezi syny Vladimíra Velikého zabral Červenou Rus — tak nazývaly se tehdáž kraje západo-

ruské — mohutný polský kníže Boleslav Chrabrý, jenž razil si tudy cestu k moři Černému. Ale již po smrti jeho Polsko ztratilo državu tuto výbojem velikého knížete ruského Jaroslava Vladimíroviče a Červená Rus stala se trvalou částkou veliké říše Rurikovičů kyjevských. Ale ani tím nepřestaly styky této nejdále na západ posunuté země ruské se sousedními státy polským a uherským, jejichž vliv pozorovati lze záhy ve vnitřním jejím vývoji. Polsko a Uhry od času velikých svých panovníků Boleslava Chrabrého a Štěpána Svatého těsně splynuly se vzdělaností západní. Podle vzorů německých upravováno v obou říších zřízení státní a církevní — téhož r. 1000 založeno arcibiskupství Hnězdenské a Ostřihomské — a všechen život společenský, zejména vývojem mocné šlechty a stavu prelátského, jež záhy jaly se obmezovat moc panovnickou zvláště za častých sporů v rodech Piastovců a Arpadovců. Vliv obou těchto říší záhy pronikal i do sousedního knížectví Haličského, jež počalo se vyvíjeti způsobem docela odlišným od ostatní Rusi.

Kdežto v době rozkvětu údělní soustavy knížata ruští podle řádu starešinského měnili se v údělech přejímajíce lepší za horší, v zemi haličské vyvinula se dědičnost moci knížecí v rodě Rostislava Vladimíroviče, vnuka velikého knížete Jaroslava Vladimíroviče. Z rodu toho nejslavnějším knížetem byl Jaroslav Osmomysl (1153—1187), jehož dlouholetá vláda náležela k nejšťastnějším. Za neschopného jeho syna Vladimíra zahrozilo Haliči poprvé nebezpečenství panství uherského. Když Vladimír sehnán byv s trůnu utekl se k uherskému králi Belovi III., tento podnikl výpravu za Karpaty, ale ne aby pomohl vypuzenému knížeti haličskému, nýbrž aby panství jeho zjednal synu svému Ondřejovi. Tento pokus Uhrův o Halič je zároveň počátkem dlouholetého zápasu jich s Poláky, kteří sami toužili po této zemi sousední. Z řevnivosti jejich těžila zatím země haličská, zachovávajíc si nadále státní samostatnost. Když Vladimír uprchl ze zajetí uherského, pomocí polskou vrátil se ku panství otcovskému, ale smrtí jeho r. 1098 vyhasl rod Rostislavičů, první dynastie samostatných knížat haličských.

Pro samostatnost Haliče bylo štěstím, že za knížete pomocí polskou zvolen byl kníže vladiměřský Roman Mstislavič. Vladiměřsko, jak po hlavním sídle knížecím nazývala se stará Volyň, prostíralo se v sev. sousedství Haliče nad Buhem Viselským a Styrem, pravým přítokem Pripeti. Sjednocením Haliče a Vladiměřska vytvořeno bylo mocné panství západoruské, potřebné k obraně pravoslavného národa ruského proti pohanské Litvě, s níž spory dávné měli knížata

Vladiměřští o Podlesí, krajinu v úvodí Pripeti, i proti katolickému Polsku, s nímž knížata Vladiměřští bojovali o krajinu Lubelskou. O veliké moci knížete Romana Mstislaviče dověděl se veliký papež Innocenc III., jenž podával mu korunu královskou, aby zjednal západní Rus svému poslušenství. Po předčasné smrti mohutného tohoto knížete Uhři za krále Ondřeje II. učinili nový pokus o opanování Haliče, potud šťastnější, že královici Kolomanovi, jakožto uchvatiteli Haliče, za manželku dána dcera velikého knížete polského Leška Bílého, čímž panství jeho se strany polské zdálo se být zabezpečeno. Synové Romanovi, Daniel a Vasilko, stěží udrželi si panství otcovské ve Vladiměřsku. Nebezpečí, které za vlády uherské zahrozilo víře pravoslavné, když od Uhrů násilím zaváděna víra katolická v zemi, vzbudilo zakročení výtečného knížete novgorodského Mstislava Mstislaviče, jenž věhlasem svým stal se mířitelem svárlivých Rurikovičův a vůdcem celého národa ruského. Jeho vedením spojená moc knížat ruských v boji nad řekou Kalkou 1224 hrdinsky odpírala prvnímu návalu Tatarů. Po boku jeho osobní statečností vynikl mladý jeho zeť Daniel Romanovič, jenž novým zápasem s Uhry dobyl sobě zase panství haličského. Mladší bratr jeho Vasilko podržel vládu ve Vladiměřsku a oba knížata vládli ve svých knížectvích v nejlepší shodě bratrské.

Za sporův o trůn haličský mocného postavení v zemi nabývali bojaři, šlechta domácí. Kdežto na ostatní Rusi tehdáž ještě v plné síle udržovalo se dávné ústrojí věčevé, při němž národ shromážděný na sněmích (věče) sdílel se o moc s knížaty, v Haliči tuto moc uchvátili bojaři, kteří podle vzoru šlechty polské a uherské počali se vyvíjeti jako mocný stav, ohrožující moc panovníkovu. Již kníže Roman Mstislavič dal se v mocný zápas se šlechtou haličskou a popravami nebo vyhnanstvím zbavoval se nejnebezpečnějších odpůrců. Za velikých zmatků po jeho smrti bujnost a svévole bojarů dostoupila vrcholu. Ale po novém opanování Haliče od Daniele Romanoviče zápas mezi knížetem a bojary skončil plným vítězstvím moci knížecí. Na neštěstí nový šťastnější vývoj Haliče náhle byl přerušen hrozným útokem tatarským. Marně kníže Daniel pokoušel se o záchranu Kyjeva před ukrutným nepřítelem, sám musil prchati ze svých knížectví a staré hrady Vladiměř a Halič vypáleny od nepřátel. Po odchodu Tatarů kníže Daniel vrátil se do zpustošeného knížectví, kde nastávalo mu těžké dílo jeho obnovy po zpustošení tatarském. Opatrnou politikou vůči ordě tatarské, ochotou a líčeným přátelstvím hleděl si zachovati přízeň chánův, aby pokoje od nich užil ve prospěch

svých zemí. Staré hrady obnovovány, města opevňována a poněvadž prořídlé obyvatelstvo nestačilo k zalidnění jejich, povoláváni do země osadníci němečtí. V tomto díle obrozovacím Danielovi dostalo se překážky novým odbojem bojarů, jehož užil král uherský Bela IV. k novému pokusu o dobytí Haliče pro zetě svého Rostislava Michajloviče, syna vypuzeného knížete kyjevského Michala Vsevolodoviče. Ale slavným vítězstvím u Jaroslavě (1249) Daniel nejen odrazil útok Uhrův, ale zkrušil i moc bojarův a přivedl je v své poslušenství. S mohutným knížetem jednal zase papež Innocenc IV., jenž podávaje mu korunu královskou, doufal, že poslušenství Říma získá západní Rus, odkud katolictví mohlo býti dále šířeno po ostatním Rusku. Daniel přijav podání dal se od legata papežského korunovati za krále, ale vida, že nedosáhne od papeže žádané pomoci proti Tatarům, přerušil další styky s ním. Po bitvě u Jaroslavě Bela IV. vešel v přátelství s Danielem, jež utvrzeno sňatkem jeho syna Lva s dcerou krále uherského, a král haličský pomáhal mu později ve válkách s králem českým Přemyslem Otakarem II. Syn jeho Lev I. pokračoval v opatrné politice otcově naproti Tatarům, poskytuje jim ochotně pomoci proti vzmáhající se moci litevské. Nový hrad Lviv (Lvivgorod) nad Peltvou, pobočkou Buha, v podhradí obydlený od osadníků německých, podnes jménem svým zachovává památku svého zakladatele.

Od smrti Lva Danieloviče nastává náhle žalostná mezera v dějinách haličských pro veliký nedostatek pramenů historických. Známe jen jména a posloupnost posledních knížat: Jiřího I., Ondřeje, Lva II. a Jiřího II. Jiří I. byl syn a nástupce Lvův a jeho syny byli Ondřej a Lev II. O Jiřím II. vyslovil Karamzin domněnku, že byl synem Ondřejovým a že teprve smrtí jeho vymřel rod Romanovičů r. 1336; pak prý Boleslav Trojdenovič, kníže mazovský, nastoupil na knížecí stolec a po násilné jeho smrti r. 1340 opanováním Haliče od krále polského Kazimíra III. učiněn byl konec samostatnému knížectví Haličskému. Úpadek Haliče za posledních Romanovičů líčen od historiků polských, nevyjímaje ani střízlivého Bobrzyńského, jehož Dějiny polské v překladu Bidlově přístupny jsou českému čtenářstvu, barvami co nejtemnějšími. Tížila prý ji poroba tatarská, která ji vylidnila, zadržela její civilisaci, odtrhla od práce a uvedla v úplnou pochybnost o vlastních silách. Pochmurný tento obraz kreslen proto, aby tím více vyniklo kulturní dílo Poláků, podniknuté v Haliči hned za doby následující. Ale jeho nesprávnost dokázána kritickou studií dr. Jana Řežábka: »Jiří II., poslední kníže veškeré Malé Rusi«, uveřejněnou v Čas. Čes. Musea r. 1883. Novým prozkumem nečetných

a skoupých pramenů zář světla historického vržena nejen na dobu posledních Romanovičův, ale i na vládu posledního knížete haličského, takže první čtyři desítiletí XIV. století jeví se nám v obraze docela novém, který příkře kontrastuje proti obrazu historiků polských.[1]

Doba posledních Romanovičů nebyla dobou žalostného úpadu země haličské, Halič neúpěla v porobě dravých Tatarů, naopak zásluhou knížete Jiřího I. vytrhla se z potupného poddanství, ve kterém trvala ještě za knížete Daniela Romanoviče a syna jeho Lva. V listě papeži Janu XXIII. král Vladislav Lokietek podávaje zprávu o smrti obou jeho synů nazývá je »nedobytným štítem« svého království proti krutému národu tatarskému. Spojené knížectví Haličsko-Vladiměřské odpíralo statečně útokům vzmáhající se Litvy a zasahovalo rozhodně i do událostí sousední říše polské. Bylo-li postavení posledních Romanovičů tak mocné na venek, nelze pochybovati, že moc knížecí z doby Danielovy zachovávala se v síle neztenčené vůči bojarům a blahobyt národa ruského v obou knížectvích rozkvétal jako za doby předchozí. Jiří I. nazýval se zase pyšně »králem ruským a knížetem vladiměřským« a snažil se o povýšení eparchie haličské za metropoli. Synové jeho Ondřej ve Vladiměřsku a Lev II. v Haliči utkali se v novém boji s Litvou a zahynuli brzo po sobě. Ondřej r. 1321 a Lev r. 1322. Litva nemohla tehdy opanovati knížectví západoruská, poněvadž napadena byvši řádem německých rytířů musila zbraně své obrátiti na severozápad. Ondřejem a Lvem II. vymřel mužský kmen rodu Romanovičů; po Ondřeji zůstávala jen dcera, zdá se, ještě nezletilá.[2] Halič

[1] Práce Řežábkova vzbudila záhy pozornost historiků ruských. Kunik přeložil ji do ruštiny, ale jeho překlad uveřejněn teprve 1907 ve sborníku »Болеславъ-Юрій, князь всей Малой Руси«, obsahujícím příspěvky několika historiků ruských k dějinám posledních knížat Haličsko-Vladiměřských. Filevič učinil ji základem svého díla » Борьба Польши и Литвы Руси за галицко-владимирское наслѣдіе (1890). Pisatel tohoto článku byl svědkem, jaké překvapení v zasedání Kr. uč. společnosti Řežábek způsobil Tomkovi, kterýž uznal, že příslušné části v jeho Dějinách rakouského mocnářství bude třeba docela přepracovati. Litovati třeba, že mladému badateli nedostalo se tehdáž povzbuzení a podpory k další práci vědecké v oboru, kde prokázal všestrannou svou schopnost a spůsobilost.

[2] Genealogie Romanovičů:

Roman Mstislavič
- Daniel
  - Lev
    - Jiří I.
      - Ondřej † 1321
        - dcera m. Lubart Gediminovič.
      - Lev III. † 1322
      - dcera m. Trojden kníže mazovský
        - Boleslav nebo Jiří II. † 1340.
- Vasilko

r. 1322 ocitla se v podobném postavení jako nedávno před tím r. 1306 království české. Bojaři domácí neohlížejíce se ku právu osiřelé dcery Ondřejovy přistoupili k samostatné volbě, která vykonána byla se vzácnou svorností, když proti kandidátu německého měšťanstva v Haliči a Vladiměřsku, poněmčenému Piastovci slezskému Jindřichu Hlohovskému, zvolili jiného Piastovce z knížat Mazovských, Boleslava Trojdenoviče. Při volbě té přihlíželi aspoň ku příbuzenství tohoto knížete se starým rodem haličským, ježto matka Boleslavova byla sestrou obou posledních knížat rodu Romanovičů. Mimo to Boleslav Trojdenovič získal si přízeň bojarů i národa přestupem svým k víře pravoslavné, přijav při tom jméno Jiřího II. Rozborem čtyř listin Jiřího II., zachovaných v archivu řádovém v Královci, Řežábek plně potvrdil myšlenku Bielowského o totožnosti Boleslava Trojdenoviče a Jiřího II.

O vládě knížete Boleslava Mazovského na Rusi poznamenává Bobrzyński, že byla sice krátká, ale zůstavila po sobě dobrou památku. Houfy obyvatelstva polského přešly prý na Rus, zalidnily její pustiny, povznesly práci rolnickou a sesílily svazky mezi Polskem a Ruskem. Zcela jiný obraz o vládě tohoto knížete podává Řežábek. Kníže Jiří II., který volbou bojarů dosáhl panství v knížectví Haličsko-Vladiměřském, musil povolovati panstvichtivým jejich snahám a dopustiti značné obmezení své moci. V boji s Poláky o Lublin volal na pomoc Tatary, takže Halič znovu upadla v jistou závislost na nich. Proti bojarům kníže Jiří II. brzo hledal opory v mocném měšťanstvu německém, které se s ním smířilo, když zpozorovalo náklonnost jeho k staré víře katolické. Již r. 1327 papež Jan XXII. vyzýval knížete Boleslava (Jiřího II.), aby setrval v úmyslu vrátiti se od pravoslaví, kterého se posud přidržoval, do lůna církve katolické. Není pochyby, že Jiří II. záměr ten také provedl brzy. R. 1331, když v Mazovském městě Plocku slavil sňatek svůj s dcerou knížete litevského Gedimína, dotud pohankou, dal ji dříve pokřtíti ritem katolickým. Hned po svém obrácení činil přípravy, aby na víru katolickou obrátil též své poddané. Nebezpečí, hrozící pravoslaví, bylo příčinou, že metropolita ruský Theognost několik let pobýval ve Vladiměři volyňské, aby mařil záměry knížete. Odboje lidu ruského nebylo se Jiřímu II. obávati, poněvadž přední města haličsko-vladiměřská osazena byla pevně katolickým měšťanstvem německým. Ale když spoléhaje na podporu téhož měšťanstva kníže Jiří odvažoval se útoku na vzrostlou moc bojarstva a i jinými skutky násilnými, vydíráním peněz, uchvacováním dcer a žen ruských a jich zneuctíváním popudil si všecken národ proti sobě, bojarové postavili se v čelo odporu a nenáviděného

knížete odklidili se světa úkladnou vraždou. Dne 15. března 1340 Jiří II. byl otráven ve Vladiměři jedem tak prudkým, že tělo jeho rozpadlo prý se na několik částí.

Bojaři haličtí, kteří takto násilím zbavili se svého knížete, netušili, že tím také vykopali hrob samostatnosti své vlasti. Silami svými nestačili, aby ubránili se útoku krále Kazimíra, který téhož roku 1346 jako mstitel knížete Jiřího II. vytáhl do Haliče, aby osiřelou zemi získal panství polskému. Na pomoc proti němu bojaři haličtí volali chána tatarského Uzbeka, dovolávajíce se vrchního jeho panství nad Haličí. Výboji polskému prospělo, že Litva nezakročila tehdáž ve sporu tomto. Po smrti knížete Jiřího II. Lubart Gediminovič podle smlouvy, kterou zjednal někdy s posledním knížetem haličským při sňatku svém s dcerou knížete Ondřeje Jurjeviče, ujal se Vladiměřska jakožto vykázaného dědictví svého. Kazimír neodpíral tomu a Lubart spokojiv se svým podílem dědickým, nevplétal se do sporu o panství haličské. Bojaři haličtí, když voliti jim bylo mezi jhem tatarským a králem polským, poddali se říši polské, jejímuž vlivu již za předchozích dob Halič tolik podléhala ve svém vývoji státním a společenském.

Sotva Kazimír upevnil se v panství haličském, první příležitosti, jež naskytla mu se porážkou Litvanův od Tatarů nad řekou Stravou, užil k útoku na knížectví Vladiměřské, aby i tuto část někdejšího panství knížete Jiřího II. získal koruně polské. Roku 1349 počíná dlouholetý, těžký zápas Polska a Litvy o tuto zemi. Proti nezlomné síle svorných knížat litevských Kazimír musil hledati pomoci u svého sestřence krále uherského Ludvíka Velikého. V odměnu za vydatné jeho pomoci uznal příslušenství Haliče ke koruně uherské. Smlouvou r. 1350 Ludvík králi polskému postoupil svých práv k Haliči jen potud, pokud Kazimír nebude míti potomstva a Ludvík stane se jeho nástupcem v Polsku; jinak Uhři mohli vykoupiti si Halič za 100.000 zlatých. Však teprve když diplomatickým uměním Kazimírovým porušena byla svornost v rodě knížat litevských, výprava polská r. 1366 potkala se s úspěchem, takže ve Vladiměřsku na místě vypuzeného Lubarta dosazen sestřenec jeho Alexandr Korjatovič a v zemi Belzské Jiří Narimuntovič, kteříž oba podstoupili vrchní panství polské. Výboj Kazimírův v Haliči pojištěn takto lépe uvedením sousední země vladiměřské v závislost na koruně polské.

Ale svrchovanost polská ve Vladiměřsku pominula hned po smrti krále Kazimíra (1370) novým útokem Litvy, která zmocnila se všeho území ztraceného r. 1366, a Lubart znovu navrátil se ke

svému panství. Ludvík Veliký, který skutečně zvolen byl za krále polského, pro válku s Benátčany nemohl brániti tomuto převratu. Té doby Haliči dostalo se samostatnějšího postavení, když vytržena byvši ze správy polské, byla odevzdána králem Ludvíkem jeho sestřenci, knížeti polského rodu, Vladislavu Opolskému. Vpád knížat litevských r. 1376 do Malopolska způsobil válečné zakročení krále Ludvíka výpravou roku 1377, kterou dobyto Vladiměřska, jež odevzdáno správci uherskému Benediktovi; kníže Lubart sotva uhájil se v údělu Luckém. Rozmnožení moci krále uherského v této straně bylo zajisté příčinou, že r. 1379 po odstoupení Vladislava Opolského král Ludvík i správu Haliče odevzdal vladaři uherskému Benediktovi. Ale hned po smrti krále Ludvíka Velikého Litva podnikla nový mocný útok proti panství uherskému ve Vladiměřsku. Uherský správce Benedikt, nemoha uhájiti měst vladiměřských, prodal je luckému knížeti Lubartovi. Od té doby Vladiměřsko trvale bylo připojeno ku panství litevsko-ruskému.

Smrtí Ludvíka Velikého rozpadla se unie Polska a Uher. Rukou starší dcery jeho Marie Sigmund Luxemburský nabyl koruny uherské. V Polsku mladší dcera Ludvíkova Jadviga proti přání svému — lásku její získal Vilém, krásný a vzdělaný syn Leopolda III. Habsburského — přinucena šlechtou a prelátstvem polským ke sňatku s velikým knížetem litevským Jagellem, jehož ruce poskvrněny byly ohavnou vraždou šlechetného jeho strýce, bohatýra pohanské Litvy, Kejstuta († 1382). Unií polsko-litevskou zbudován mohutný val proti útočnému postupu řádu německých rytířů. Tehdy Polsko bylo šťastno i na vítězném svém postupu na východě novým opanováním Haliče, jež od r. 1379 spravována byla vladařem uherským. Šlechta polská, použivši zmatků v Uhrách po úkladném zavraždění Karla Dračského, protikrále Sigmundova, r. 1387 za nepřítomnosti krále Vladislava II. (Jagella) s královnou Jadvigou v čele podnikla výpravu do Haliče a opanovala ji bez odporu. Správce uherský Benedikt na hradě haličském vzdal se na záruku, že bude šetřeno jeho života i jmění a nebude odpovědeň ze škod, které jeho vojsko způsobilo obyvatelstvu.

Novým opanováním Haliče r. 1387 utvrzeno bylo dílo krále Kazimíra Velikého. Od té doby bez přetržení Halič zůstala částkou království polského, až do prvního dělení Polska, kdy s třislem země vladiměřské, území to někdejšího knížectví Belzského a s částí Malopolska a dvou knížectví slezských dostala se pod panství rakouské.

Kazimírem Velikým počal veliký pochod Polska na východ. Knížectví Haličské bylo první ze zemí ruských, které poznalo dobrodini

vlády polské, jejíž stopy žalné ještě podnes jsou tu patrny při každém kroku. Přízní Kazimírovou cizí kolonisace zaváděna do země haličské, nejen polská, ale i židovská a arménská. (Pokutí, krajina mezi Dněstrem a Čeremošem, nazývá se haličskou Armenií.) Katolické církvi dostalo se již r. 1367 v Haliči pevné organisace zřízením arcibiskupství a několika biskupství; pro Armény založeno biskupství ve Lvově. Zároveň Kazimír jednal o oddělení pravoslavné církve haličské od ostatní Rusi a o povýšení eparchie haličské za metropoli, což dokonáno za vlády Vladislava Opolského, kdy násilně již provozována propaganda katolická v zemi. Novým opanováním Haliče r. 1387 od Poláků přivalil se do nešťastné země ruské nový příliv šlechty polské, která podělena tu byla starými statky knížecími.

A všecken tento vítězný pokrok živlu polského a náboženství katolického na škodu a zkázu starousedlého obyvatelstva ruského a víry pravoslavné dál se volným postupem bez prudkých zápasův a tragických konfliktů. Bojarstvo haličské, jemuž na předním místě náleželo brániti svobody a víry své vlasti, v nejtěžší chvíli hanebně opustilo pravoslavný svůj národ, valem přijímajíc katolickou víru a brzo i jazyk polský. Prokázalo tím, že již r. 1340 v zápase proti knížeti Jiřímu II. nešlo mu tolik o víru pravoslavnou, jako o záchranu politické své moci. Tuto převahu svou mohlo zachovati pod panstvím polským, když vírou a jazykem srovnalo se s novými pány. Nad to kynula mu naděje, že podle příkladu polského úplněji bude moci sobě podrobiti poddaný lid ruský, jemuž pokatoličení a popolštění potomci starých bojarů haličských stali se potom stejně krutou vrchností jako přistěhovalá šlechta polská. O útrapách ubohého lidu selského v Haliči výmluvné svědectví podává vznik kozáctva v Ukrajině, kam sbíhal a utíkal se lid maloruský, nemoha snésti týrání nelidských svých vrchností. Ubohým chlopům haličským, kteří zůstávali na půdě rodné, nezbyl z vyšších tříd než pravoslavný kněz (pop), který sdílel s ním záhy všecku tělesnou a duševní jeho bídu.[1]

Konec samostatnosti haličské a žalostné jeho následky pro domácí lid maloruský hluboce dojmou každé srdce české. Kdo nevzpomněl by při tom na smutný osud našeho národa po bitvě bělohorské? I u nás pád státu českého byl zaviněn panstvichtivou, nepro-

[1] Unii Břeštskú (1596), kterou církev ruská v říši polské uznala svrchovanost stolice papežské, odpírali dlouho biskupové haličtí a uznali ji teprve r. 1692 biskup Přemyšlský a r. 1700 biskup Lvovský.

zíravou šlechtou, jež náboženství evangelického užívala namnoze za plášť, jímž kryla sobecké své záměry. Ale veliká její vina, třeba ne smyta, aspoň zmírněna byla hrdinskou smrtí mučednickou vůdců odboje a žalostným strádáním v exilii, jímž šlechta česká prokázala svou věrnost staré víře, davši přednost statkům ideálním před statky hmotnými. Docela jinak vedli si bojaři haličtí, kteří v odboji proti poslednímu svému knížeti Jiřímu II. také víry pravoslavné užili za heslo, jímž by strhli lid k sobě proti nenáviděnému panovníku, ale za nové vlády polské pro zachování svých statkův a nabytí osobních prospěchů zradili otcovskou víru a přijali jazyk porobitelů svého lidu. Jako Halič, kvetoucí někdy blahobytem, po r. 1340 za málo desítiletí proměněna byla téměř v liduprázdnou poušť, tak i Čechy po r. 1620 za útrap války třicetileté staly se krvavým hřbitovem Evropy. A když po zádavách válečných zaváděn byl nový pořádek v obou zemích, cizinci a církev katolická rozdělili se o nabytou kořist a v dokonalou porobu tělesnou i duševní uvedli domácí lid.

Jakub Arbes jako belletrista.

Literárně kritické poznámky V. Dreslera.

(Dokončení.)

VI.

V řadě Arbesových r o m á n ů ojediněle výjimečné místo mají jeho »A d a m i t é«. Kdežto ve všech ostatních zůstává spisovatel látkově v domácí sféře společensky současné, sáhl svými »Adamity« do historické minulosti, a zatím, co všecky jiné jednají v prostředí sociálně stlačeném, lidovém, děj »Adamitů« odehrává se v kruzích nejvyšší šlechty, i na dvoře panovnickém. Autor sám svou práci nazval románem pseudohistorickým, a historické jest v něm skutečně jen jméno. Dějem nepatří určité historické epoše, příběhově nevztahuje se na přesně vymezené i jasně karakterisované ovzduší národnostní, ani kmenové, čas, místo i pozadí můžeme u něho téměř libovolně přenášet, a mimo to jest jeho historism, pokud tu je, pojat i tradován satyricky. Autor nesatyrisuje tu historického románu samého jako tvůrčího belletristického oboru, nýbrž obrací ironičnost svého pojetí výhradně k vlastnímu látkovému námětu. Šlo mu hlavně o to, aby na podkladě neurčitě dobovém i místním zkarikoval mravní hnilobu, společenské úplatkářství, protekční byrokratism a celou serii přerozmanitých nešvarů, jež v rozkošné pestrosti kvetou na místech státně nejvyšších. A srealisování této základní intence podařilo se mu co nejlépe, i nejpřesvědčivěji. V této intenci spočívá také hlavní hodnota celé skladby, v níž se jinak ostatními tvůrčími vlastnostmi sotva nadchneme, neboť příliš tu všude tušíme, jak spisovatel vyjel ze své nejvlastnější koleje, a jak se v novém prostředí pořád, až do konce sujetového vyvrcholení, cítí jaksi cizí.

Dost odlišným v Arbesově belletristickém díle jest také další román »A n d ě l m í r u«, patřící k nejrozlehlejším autorovým pracím vůbec. Spíše než pravý román, vnitřně ucelený, jest to kronika zapadlé pohorské vsi, a cyklus vedle sebe se odehrávajících životopisů, po případě rodinných rozkladů. Ústřední myšlenka opět má ráz tendenční, a trochu i satyrický. Jde o mravní i společenský vliv peněz. Peněz náhle i nezaslouženě nabytých, vyhraných, a později nejkajíc-

něji proklínaných. Do chudičké, patriarchálně živořící vísky, kde sotva tři, čtyři usedlíci jsou s to hotově platit nepatrnou, předepsanou daň, a odkud sociální bídě už několik lidských pokolení nechtělo se stěhovat, přijde agent zahraniční společnosti s losy a obratnou manipulací přiměje hlouček jednotlivců, aby si jeden z nabízených losů koupili. Náhodou los v nejbližších dnech skutečně jest tažen, a připadne naň hlavní výhra. Šťastní vesničané, do nedávna politování hodní ubožáci a přes noc náhle zbohatlí téměř kapitalisti, jsou přívalem peněz v pravém slova smyslu zmateni. Vzpamatovavše se poněkud z prvního duševního omráčení, jali se tropit výstřednost za výstředností, hloupost hromaditi na hloupost, a na konec rozmanitými neprozřetelnostmi nejen vyhraných kapitálů opět pozbyli, ale ještě do soudních procesů se zbytečně zapletli a mír zavládl ve vísce teprve, když se úplně dostala z vleku peněz. V tomto dějovém rámci nakreslil autor detailně, někde až rozvláčně řadu vesnických portrétů i tragických osudů rodinných, každému z nich věnovav samostatnou kapitolu. Tyto kapitoly mohou se z celku dobře vybrat a číst samy, čímž vzniká jakýsi v podstatě mosaikový ráz práce. »M e s i á š e« a ostatní práce dějově rozbírat už netřeba.

VII.

Když jsme si v svém estetickém rozboru byli postupně uvědomili ráz Arbesových látkových prostředí, idejí, námětů i dějů, jest nám ještě promluvit o jeho románových osobách, a o několika málo tvůrčích znacích podřadných, ale i při své podřadnosti pro každého autora karakteristických: o motivování scen, o umělecké i citové emoci; o psychologii, o poměru k přírodě, o humoru i satyričnosti, o živlu sociálně politickém, o šlohu ...

Hlavní jednající o s o b y Arbesových romanett, románů i povídek jsou vzaty ohromnou většinou z denního, všedního, reelního života a autor je také tak traduje s tím celým střízlivým pozadím jejich, ale zpravidla bývají při tom originelní, nadprůměrny, mimoobyčejné, po případě i výstřední, záhadny. Aspoň něco neobvyklého, netuctového, odlišného, jest na nich vždy: buď určitý povahový sklon, jistá životní záliba, nějaký duševní extrem, nebo neobvyklý způsob vnějšího projevu. Někdy živí v sobě vysokou touhu i smělou snahu, rádi se pokoušejí o cosi velkého (Sv. Xaverius, Ethiopská lilie, Kandidáti existence, Duhokřídlá psyche), zhusta rvou se s obklopujícím je prostředím, oponují daným poměrům, střetnou se s všeobecně uznávaným společenským řádem, a trpí pak svým konfliktem i životně,

existenčně, nejen vnitřně, citově (Advokát chuďasů, Sivooký démon, Akrobati, Zborcené harfy tón), nejednou stávají se také obětí rozervaných podmínek rodinných i vlastních bytostních vášní (Můj přítel vrah, Aspoň se pousměj, Vymírající hřbitov, Zázračná madonna). Spisovatel potřebuje takových nadprůměrných, netuctových osob, aby mohly být nositeli jeho složitých problémů a idejí. Jsou to lidé myslící, uvažující i kritisující, věčně nespokojení (z kategorie nesmrtelných typů lermontovských), niterně rozháraní, stále hledající i tápající. Proto také vidíme v galerii románových postav Arbesových zřejmou převahu osob m u ž s k ý c h. Jeho ženy bývají obyčejně mlhavy, nevýrazné; starostlivé, něžné, pečlivé, milující »žínky«, sestry i dcery; sličné, okouzlující, »kypré« milenky; passivní otisk okolního prostředí. Z tohoto širokého rámce vybočuje jen několik málo žen démonických, povahově silnějších, ráznějších a duševně samostatných, energických. V celku jest ženských postav u Arbesa málo oproti mužským, a hrají v dějích roli více podružnou. A kde mají sehrát větší, rozhodnější úlohu, stává se to obyčejně proti jejich vůli, působením vnějšího okolí (Ukřižovaná, Duhokřídlá psyche).

S vnitřní zálibou kreslí Arbes ztracené existence, ubité životem, osudem či neštěstím, a někde až v karikativnost vybíhající, nikdy však ve svém společenském snížení směšně komické. Spisovatel nevysmívá se jejich zubožení nebo přehnaným vadám, provází je spíše soucitem, a soustrast budí pro ně také v čtenáři. Přes vlastní sociální nedostatečnost a skoro zchátralost společenskou bývají to často povahy v základě dobré i nezkažené, trpíce vinou cizí, vnější a ležící někde mimo ně, citlivé, altruistní (Mamert v »Advokátu chuďasů«, ač sám svrchovaně ubohý, pomáhal, kde mohl, ještě ubožším, Akakij z »Duhokřídlé psyche«, v svém skrovničkém úřadečku sotva živoře, vzal dobrovolně k sobě opuštěného sirotka atd.). Ona Gogolova i Gorkiho »jiskra boží« hoří v nich často plamenem, ale nikdo ho nevidí a sami se při něm sotva ohřejí.

Všemi dosud vyjmenovanými vlastnostmi Arbesových osob jest dáno i zapříčiněno, že t y p u v nich autor nevytvořil a vytvořit patrně nechtěl. Šlo mu v první řadě jistě vždy o zportretování povahy netuctové, neopakované, jedinečné, třebas její jedinečnost spočívala jen na několika nepatrných odstínech nebo v dvou, třech výchylkách. U Arbesových romanett v hlavních osobách typu rozhodně nenajdeme, ač každá z nich některé důležité složky typičnosti, buď specielně české nebo všelidské, ovšem má. Mnohem více se typu Arbes přiblížil ve svých románech, jimiž nám dal řadu živých, reelních, z denního styku

známých a v společenském ovzduší se co chvíle uplatňujících postav. Jeho románové skladby jsou naplněny lidmi všech tříd, a nejvíce typických znaků mají oni z nich, kteří patří sféře buď literárně žurnalistické i umělecké, nebo sociálně revoltující, probíjející se, existenčně stlačené a trpící. Typičnost těchto znaků i vlastností se ovšem mění s dobou a vývojem okolností ztrácí na své akutnosti, což se však vyskytá ve všech písemnictvích a v každém pracovním oboru.

A ještě jednu vlastnost mají osoby Arbesovy společnu: obsahují mnoho prvků z vlastní individuality autorovy, vyjadřují často jeho subjektivní názory a dávají nám pohled do nitra svého tvůrce. Spisovatel sám jimi zhusta mluví, stojí za nimi a stotožňuje se s většinou jich. Jiné jsou zase zkonstruovány, po případě vybrány tak, aby byly povahovou protivou, přirozeným kontrastem oněm, a tím jest pak způsobena častá polemičnost, dialogičnost, traktátovost belletristických prací Arbesových. Zmíněný subjektivism je dán už také tím, že romanopisec zhusta jest sám jednající osobou ve svých dějích a ostatní osoby přirozeně kreslí pod úhlem vlastního dojmu, jaký naň učinily, nebo zbarvuje je rázem vztahu, jejž k nim v určitých okolnostech měl.

Arbes velkou váhu u svých románových osob klade na individuální karakteristiku: »Za nedlouho počal jsem instinktivně chápati bezměrný rozdíl mezi schematickými, bezduchými loutkami, s kterými jsem si byl druhdy v duchu tak rád zahrával, v přirovnání k lidem, v jichž žilách koluje skutečná krev, jichž fysiognomie nejsou ani tak absolutně škaredé, tím méně, aby byly absolutně čarokrásné, jak jsem se byl dočetl v knihách o lidech, kteří neexistují, neexistovali, a nikdy existovat nebudou, krátce, já začal věnovat pozornost individuelní karakteristice.« [1]

Když se jedná o způsob, formu i postup, jímž spisovatel své osoby podává, je nám nápadno především jedno: nikdy nevypustí u žádné ze svých postav, i nejpodřízenějších, zevrubný popis vnějšku, fysionomie, návyků, gest, rodinných poměrů atd. Zvláště rád studuje fysionomie lidské, z nichž dost často usuzuje na jednotlivé vlastnosti povahové i duševní, ač ledakde zas připouští, že fysionomie klame,[2] a ač se zdá, že není stoupencem imaginerní theorie lavatrovské,[3] jak sám zřejmě ukázal na titulním hrdinovi ve svém »Xaveriovi«, u něhož ve skutečnosti našel zcela jiné vlastnosti, než na jaké by ona byla předem poukazovala. Přes to však popiše obličejové rysy,

[1] »Ďábel na skřipci«.

[2] »Barikádníci« 68. a 69., 70.

[3] »Vymírající hřbitov« 307.

podobu lebky, barvu očí, vlasů i vousů, tvar nosu a desateré jiné drobnosti u svých osob do nejmenších detailů.

Co se týče vlastní psychologie, bylo už řečeno, že trpí u Arbesa trochu pitevní úzkostlivostí, suchostí, a že při své hluboké analytičnosti příliš konstatuje, referuje, tvrdí či popírá, ale méně dává žít, vyvíjet se bezprostředně, růst a rythmovat se zcela nenuceně... Pořád nám jaksi v ní vadí spisovatelova thesovitost a problemovost. Máme někdy dojem, že autor si při zamýšlení toho či onoho námětu novellistického mínil dokázat nebo vyvrátit jistou danou theorii, obhájit určitý názor a objasnit nějakou záhadu, duševní pochody, vývoj i krise svých osob, jakož i vrcholné, náladové, dojmové závěry musil pak požadavkům onoho experimentu přizpůsobit. Při tom však zná Arbes obdivuhodně jemné odstíny v lidských duševních stavech, dojmech i náladách, a dovede je také přesně označit i precisně differencovat. Z jeho každé knihy jest patrno, že ovládá úplně celou tu nesmírně širokou klaviaturu lidského citu, a že jest přímo virtuosním mistrem náladových přechodů.

Postup psychologických maleb Arbesových bývá často takový: silné (dnes) dojmy, nálady sny i zážitky zítra blednou, a časem se vytrácejí, ale v obdobách či ozvěnách se po jisté době vždy zase vracejí. A tento postup vyskytá se u něho velmi často. Z říše stavů duševních přenášívá ho i v obor zvuků: »... začínala píseň jemně a cituplně — nejinak, než jako když za tichého podzimního večera začne svěží vánek v listoví ševeliti. Náhle tón bolestný, jako když slavík přitlumeně v dáli sténá — konečně refrain, s počátku plný a jasný, jako poslední najpetí sil, pak vždy mdlejší, až vyzněl v táhlý, usmívavý tón trpkosti . . .« [1]

Velmi zhusta k zvýšení dojmu nebo pro docílení většího zájmu, hlubší tajemnosti i širší zvědavosti užívá spisovatel živého s n u, blížícího se místy skoro hallucinaci, a naplněného obsahem zpravidla tragicko-dramatickým: divadelně účinná noční hostina u arcibiskupa (Zborcené harfy tón), bouřlivá scéna mezi Reginou, autorem i strýcem (Sivooký démon) a pod. Romanopisec v proudu děje rozvine pohnuté, napínavé drama, vylíčí vznícenou scénu, a v jejím vyvrcholení, když jest napjetí dějové i čtenářovo největší — čtete najednou větu: »a v tom (jsem) procitl...« Účinek je pak silný, ale experiment ten jest pro autora mnohdy nebezpečný, poněvadž se tu příliš pohybuje na ostří, a snadno mohl by se zvrhnout v effektní nechutnost.

[1] »Zborcené harfy tón« 26.

Při všem, co bylo dosud pověděno o autorových prostředích, osobách i o formě tradování jich, jest jen nutným závěr, že dílo Arbesovo je plno silných scén a bouřlivých výstupů. Jen v nich mohla se na venek plně projevit konstatovaná extrémnost hlavních hrdin, v ně musily příležitostně vyústit napiaté dějové konflikty, a ony přiléhaly také k celkovému pozadí, do něhož spisovatel vsadil své náměty. Vytýkat těmto drastičtějším scénám nemorálnost nebo hrubost, bylo by neznalostí světového umění, z něhož musili bychom potom vyškrtnout Macbetha, Othela, Razkolnikova a serii nejnádhernějších typů i nejkrásnějších partií. Jsou někdy hrozné, pravda, ale »hrůza a soucit jest celá tragedie«, praví Aristoteles. Přirozenou hrůzu těchto scén, vyplývající už z jejich povahy, stupňuje spisovatel často ještě provázející ji hrůzou živelní: bouří, vichrem, tmou, blýskáním .. Autor nekochá se snad jejich hrůzou či drastičností a nesáhá k nim z nějaké osobní záliby, ony souvisejí s celou povahou jeho díla i látek.

Časty jsou u Arbesa scény vojenské a válečné, na nichž chtěl spisovatel s tendenčním úmyslem demonstrovat hnusnost moderního militarismu (Ethiopská lilie, Ukřižovaná, Advokát chuďasů, Aspoň se pousměj!). Po nich nejčastěji přicházejí hřmotné a živě aranžované výjevy hospodské, noční, pouliční, hřbitovní. A všecky bývají neobyčejně vervní, prudké, rychlé (ve skutečnosti, tedy dějově, ne ovšem na papíře): »vše dělo se nadmíru rychle za sebou a v čase mnohem kratším, než kolik jest ho třeba k napsání nebo přečtení sebe stručnějšího popisu«... tuto větu zhusta najdeme u Arbesa v nejrozmanitějších obdobách.

Karakteristickou známkou Arbesovy estetiky v belletrii jest humor a satyra. Není to humor tuctový, který se směje vlastním románovým osobám nebo vyhledává hrubou komičnost situací. Jest v něm celý světový názor: trocha životní skepse, útrpnosti i trpkosti, ač s počátku proráží do něho drobet bezstarostné, skoro bohemské joviálnosti. Humor Arbesův bývá často hodně hořký a nejeví se v jednotlivostech, nýbrž v úsudcích o světových řádech a pak jest opřen o tvrdý kriticism i upevněn prvkem ostře satyrickým. Tuto satyru podkládá spisovatel zase bohatou zkušeností a ironickým pohledem na svět, častými zklamáními v praktickém životě, pádností i přesvědčivostí soudů vlastních o vnějším reálnu.

Sytá suggestivnost a silná emotivnost přiléhá těsně k výsledkům posavadní analysy. Arbes patří právě k druhu autorů, kteří si svými knihami mohou čtenáře až k nenávisti znepřátelit, ale nikdy ho nenechají chladným, lhostejným, nedotčeným, a kteří mu

zamýšlený dojem dovedou přímo vnutit. Kdyby literární dílo Arbesovo nemělo míst rozvláčně deskriptivních a jinde zase úmorně detailních, bylo by z nejsuggestivnějších v světové literatuře vůbec. Ale i tak má značnou schopnost suggestivnou: suggeruje pocity hlavně hrůzy, příšernosti, tajemnosti i romaneskní bizarnosti a vyvolává dojem soustrasti, útrpnosti, altruismu. Posměšek, zlomyslnost nebo škodolibost není výsledkem dojmovým u Arbesa nikde.

Na tomto místě bude nás zajímat také autorův poměr k přírodě. Přírodní popisy, pokud je má, jsou v Arbesově belletrii obyčejně stručňounké, prosté a spisovatel užívá jich jen jako nutného pozadí. Nezabývá se jimi jako uměleckým genrem po příkladě impressionistů a nehledá v nich pouhou samoúčelnou malebnost. Jen co z krajiny nutně musí mít pro děj nebo pro pochopení situace, čeho nevyhnutelně potřebuje k náležitému podkreslení látkových sujetů, jen to zařadí do svých obrazů novellistických. Popis pro popis jest mu heslem neznámým. Spokojí se prostým karakterisováním krajiny, nezabývaje se její malbou a tím méně náladovostí její. Při popise krajinném suše konstatuje a nerozvádí, kreslí, ale nenuancuje... Ale při vší své ať zdánlivé nebo vrozené chladnosti k přírodě (nerozhřívá se pro ni jako romantikové, ani zas jí neužívá za pouhý hrubý materiál jako francouzští naturalisté, a také nevidí v ní nevyčerpatelného zdroje ustavičně se obměňujících dojmů po způsobu modernistů, »stav své duše« dle Amiela) rád zachycuje zvuky z obklopujícího jej přírodního prostředí a z přírody vůbec, projevy jejího denního života i její život celý. Rozumí jim, umí v nich číst a srovnává je jemně i výstižně s náladami, zvuky neb stavy lidskými, nesnaže se je snad nějak nechutně personifikovat. I nejjemnější odstíny jest s to při tom postihnout, miluje gradaci, sesilování i stupňování, ale neutápěje se v přílivu slov a neupadaje do modernisticky náladového rhetorismu popisného (jeho mnohomluvnost jeví se jinde). Zejména při větru, hromobití, blýskání oné gradace rád upotřebí, ale vždy jen k sesilnění celkového dojmu, k vyzdvižení určité situační okolnosti, k plnějšímu dokreslení scenerie. Přírodní popis jest mu účelem, ne cílem. Životem přírody jen provází spisovatel život svých postav, projevy přírody klade do svých knih jako vnější rámec pro činy románových osob; z toho vzniká buď harmonie nebo disharmonie vzájemná.

Ze zvuků jiných než přírodních a lidských velký smysl má Arbes pro hudební, pro hudbu i zpěv vůbec. Hudba se také často v jeho literárním díle vyskytuje, v ději i u osob. Proto i ve svých essayisti-

ckých studiích tak mnoho se zabýval životy zpěváků, hudebníků, komponistů, zpěvaček a pod.

A vyzná se v přechodech i zabarvování zvukovém: »Zádumčivý klid základní mění se znenáhla v šum a ruch nepostižitelně mnohozvuký. Lahoda i něha vyznívá v harašivý ševel a hned zase ve cvrkavé, bzučivé i cvrlikavé, zdánlivě rušivé a přece harmonické tóny, jako když časně z rána zádumčivé mlhy prchají před královnou nebes v hloubi lesů i roklin a příroda znenáhla oživuje. Člověku se zdá, jakoby slyšel první nesmělé ještě zašviření křídel mušky, první ospalé zabzučení medáka, první svištivé zapinkání procitnuvšího ptáčka, ba více — divuplnými, přírodě přímo virtuosně odposlouchanými tóny vzbuzené představy rodí v duši posluchačstva tajemným sdružením myšlenek obrazy nové, tak že se zdá, jakoby člověk viděl, jak východ se rdí, jak růžová záplava přechází ve žhavost — když pak posléze po zádumčivě vznešených, hymnických tónech harfy zazněly i jásavé, co možná nejjemnější, stříbrojasné zvuky polnice a za temného víření kotlů vpadly velebně i pozouny — zdálo se, jakoby člověk viděl majestátně nad obzor se vyhoupnuvší královnu nebes...«[1]

Arbes má smysl a porozumění i pro barvu tónu, rozumí malbě zvuku a dovede vystihnout jeho náladu: »Každý jednotlivý tón zdá se linouti z nejčistšího zřídla a budí v duši ozvěnu nepostižitelné jemnosti i lahody — a to nejen ozvěnu tónu, nýbrž i barvy a tvarů...«[2]

Belletristický s l o h Arbesův jest směsí žurnalistického referismu a obvyklého tónu čistě vypravovatelského. Dikce Arbesova složena je z nejběžnějších, v denním životě stále užívaných, všedních, ale obsažných i jadrných slov. Každé slovo u něho kryje pojem a stylistických kudrlinek nebo nějakého mazlení se barvitým kupením slov autor nemiluje. Spisovatel, jako by chtěl vše co nejjasněji, vyloženě, skoro makavě vyříci a každý sebe menší detail přesně označit i vymezit, nemá rád slohových n á p o v ě d í. Proto není v jeho stylu nic nedokresleno, nedomyšleno a nic nejasno. Naopak: romanopisec v úsilné snaze, aby vše pověděl co nejnázorněji a nejpřesněji, opakuje někdy celé věty nebo popíše jeden i týž zjev s několika hledisek bezprostředně za sebou. Třebas se to zdá někde trochu těžkopádné, sloh Arbesův neponechává čtenáři místa ani času pro vlastní illusi, tak je určitý, přesný a konkretní pojmově. Autor romanett zhusta užívá složitějších period, v nichž jsou však věty k sobě řaděny zcela volně,

[1] »Zborcené harfy tón«.

[2] »Il divino boemo« 172.

nenásilně, bezprostředně a jasně. Neznám v Arbesově literárním díle věty, která by nás po přečtení nechala v pochybnostech o tom, co spisovatel jí chtěl povědět, či jak přiléhá na větu bezprostředně předcházející i nejblíže následující. Hýřivé květnatosti popisné sloh Arbesův naprosto nezná a cizí výrazy, nejsou-li právě výrazy technickými, se v něm rovněž nevyskytají. Už způsob autorova vypravování: pomocí dialogu, ve formě subjektivní zpovědi, denníkem či zápisníkem, v monologu nebo prostým referováním nepřipouští slovné hýřivosti ani malebné změkčilosti. — Některé obrazy přicházejí u Arbesa častěji: měl »výraz přímo medusovitý«, nebo zase »přímo madonovitý«, »vše vyrovnávající čas« pomohl zhojit..., »výheň logiky«, vyšlo právě »z duševní dílny jeho« a pod.

E. H. Haeckel.

Studie dra Em. Rádla.

(Pokračování.)

2. *Biogenetický zákon.*

Zmínil jsem se o tom, jak proti Cuvierovu názoru o čtyřech typech živočišných stál druhý názor, hájený starším současníkem Cuvierovým, Goeffroy St. Hilairem, že jest jediný typ. Už tento trochu fantastický spisovatel odvozoval ze své myšlenky, že jest jakoby jen jedno zvíře na světě, které však má tu rozvinuté jedny, onde druhé ústroje. Když počátkem 19. století začala se vzmáhati embryologie, francouzští a němečtí žáci onoho anatoma dali myšlence jeho vývojový smysl, že zvíře vyvíjejíc se z vajíčka prochází formami systematicky nižších zvířat, že tedy člověk na př. jest napřed zoofytem (zvířetem jako jest nezmar), pak červem, měkkýšem, rybou, ssavcem a konečně člověkem. V první polovici 19. stol. se mnoho psalo o této theorii; její vládu podporovala jednak všeobecná víra v jednotu přírody, šířená německou naturfilosofií, jednak faktum, že zárodek zvířete (a člověka) vskutku upomíná na zárodek jiných zvířat, věc to ostatně nezvláštní: když se podobají dospělé formy, proč by se nepodobaly zárodky. Ale theorie záležela v tom, že prý zárodky (vyšších forem) podobají se dospělým formám (nižším). Už jsem řekl také, že C. E. Baer, muž to nadmíru pozoruhodný pro svoji filosofickou hloubku a pro rozmanitost svých prací, vyvrátil tento názor vyloživ, že vývoj neznamená přerod v rozmanité formy živočišné, nýbrž že jest to pokračující rozlišení: vajíčko že jest všeobecná forma, embryo už trochu užší a dospělý tvor už docela zúžená, řekněme jako když spisovatel si načrtne napřed hlavní myšlenky svého díla a pak je propracovává; jest to starý názor Aristotelův, jak Baer upozorňoval.

Výklady Baerovy byly uznány a theorie o vývoji procházejícím formami nižších zvířat opuštěny: ale zatím rostl materialistický

názor, který ovšem byl aristotelovství málo nakloněn. Darwin sám ve svém spise naznačil, že theorie Baerem vyvrácená hodí se do jeho systemu a brzy viděl, jak myšlenka byla provedena na konkretním příkladě. První pokus se nezdařil: J. Lubbock, literárně vzdělaný obchodník, soused Darwinův, známý také u nás spisem »Radosti života«, stál také při Darwinovi. Pozoroval život hmyzu a zkoušel, zdali by se nedal pochopiti embryonální vývoj motýlí jako zkrácený vývoj palaeontologický, t. j. motýl byl, jak Darwin učí, druhdy buňkou, pak vyšším a vyšším tvorem, až jest dnes motýlem — možná, že formy, kterými prošel, se opakují ve vývoji každého jedince z vajíčka. Ale Lubbock uznal, že to nejde: všechno mluví proti tomu, že by housenka byla bývala kdy zvířátkem, které by jako dospělá forma žilo na zemi.

Jako motýli, také většina korýšů vyvíjí se, jak říkáme, s proměnou, t. j. z vajíček vznikají larvy a ty se třeba několikrát promění, než vyrostou v dospělého tvora; na těchto korýších byl učiněn druhý pokus. Fritz Müller (* 1822), německý lékař a učitel v Desterro v Brasilii, rozbíral theorii Dána Friedricha Müllera, že korýši procházejí larvami zvanými nauplius, což znamenalo dle Baerova výkladu, že nauplius jest obecnější forma, kterou vývoj prochází, aby došel pozdějšího, specialisovanějšího tvaru. Ale Fritz Müller dokazoval, že nauplius některým korýšům schází a u jiných že se mění v jinou larvu, zoëa zvanou, o které se už vědělo, ale myslilo se, že jest to dospělý živočich. Zprávu o těchto pozorováních F. Müller podal ve spisku nadepsaném »Für Darwin« (Lipsko 1864) a vykládal, že nauplius, zoëa a jiné korýší larvy jsou starobylé formy, stupně ve fylogenetickém vývoji korýšího kmenu, a že dnes opakuje se tento vývoj zkráceně v ontogenii dnešních korýšů; někde že vývoj jest příliš zkrácen a tam scházejí pak některé nebo i všechny larvové formy.

Darwina zaujal vtipný způsob, jakým F. Müller užil jeho theorie a dal jeho spisek přeložit do angličiny; Haeckel však viděl v myšlence Müllerově ještě daleko víc a učinil z ní svůj základní biogenetický zákon. Ale dopovím napřed, co se stalo s naupliovou theorií. Dlouho se neudržela a naplius dnes má pro posouzení původu korýšů málo větší cenu, než má housenka pro vznik motýlů, zvláště proto, že korýši shodují se v mnohých vlastnostech (jako členitosti těla, stavbě srdce a j.), kterých ještě není u nauplia, kdežto dle methody prve vyložené praotec korýšů má míti vlastnosti dnešním korýšům společné; nauplius nemaje jich jím tedy není. Ještě dříve než byla opuštěna naupliová theorie, Ant. Dohrn, nynější ředitel neapolské zoologické sta-

nice, pokusil se o důkaz, že tak jako jest nauplius praotcem korýšů, zoëa, vyšší larvová forma, že jest praotcem vyšších korýšů; avšak ani tato theorie neobstála. Také larvám jiných zvířat, zvl. larvám mnohých červů, ostnokožců, měkkýšů připisován byl velký fylogenetický význam — dnes tyto theorie jsou opuštěny nebo velmi ochabují.

Nuže, Haeckel dal nové theorii všeobecnou platnost: živočich vyvíjeje se z vajíčka, prochází prý týmiž formami, jakými prošel vyvíjeje se z prabuňky. Ale ontogenetický vývoj jest prý zkrácený nejen časově, nýbrž mnohé a mnohé formy se přeskakují, a ty, které zůstanou, se trochu, ba někdy silně upravují; na př. člověk začíná svůj ontogenetický vývoj vajíčkem, t. j. buňkou, tedy začal fylogenetický vývoj lidský také buňkou; anebo: zárodek lidský má po stranách zadní části hlavy štěrbiny jako ryba žábry: prošel tedy fylogenetický vývoj lidský stavem rybím; ale: zárodek lidský jest připevněn k matce deskou (plancetou), ta jest novou úpravou zárodku, aby mohl žíti v matce a nemá významu fylogenetického. Haeckel říká embryonálním ústrojům, jako jsou štěrbiny za hlavou, p a l i n g e n e t i c k é (vzniklé dávno, starobylé) a ústrojům, které jako planceta vznikly přizpůsobením k embryonálnímu životu, c e n o g e n e t i c k é (nově vzniklé).

Studuj embryonální vývoj a odděluj pozorně vlastnosti starobylé od nových; ony povědí ti, jakými formami historický vývoj se dál, tyto, jak se později zárodek změnil, neboť »ontogenie«, říká Haeckel, »jest krátká a neúplná rekapitulace fylogenie.« Je-li to pravda, přijde všechno na to, rozeznat starobylé vlastnosti od nových. Haeckel zná pro to tato pravidla: 1. čím dříve se ústroj objeví v embryonálním vývoji, tím jest starobylejší a 2. srovnávej různé zárodky (a larvy) mezi sebou a s dospělými formami; čím rozmanitější zvířata v mládí mají týž ústroj, tím jest větší naděje, že ústroj ten byl vlastností předka těchto zvířat.

Darwin se díval nespokojeně na bouření, jakým Haeckel šířil »porozumění« pro svůj biogenetický základní zákon, myslil, že jednak se věc sama sebou rozumí, a jednak že přece už sám »zákon« vyslovil ve své knize. Ale Darwin nepochopil, oč Haeckelovi šlo: Haeckel našel formuli, jak obyčejnou srovnávací embryologii, kterou převzal od svých předchůdců, předělat na »vývojovou«: Neboť všimněme si pravidel, dle nichž rozeznává starobylé vlastnosti od nových: jednak tím, že tvrdí, že starobylejší ústroj jest, který se objeví v ontogenii dřív — ale odkud to ví? Za druhé tvrdí, že najdeme starobylé ústroje srovnáváním forem. Ale kdyby byla srovna-

vací methoda tak důležitým pramenem historie, proč historikové nenechají archivního studia a proč místo toho nestudují dnešní společnost?

Ještě dnes jest málo odborníků, kteří by nahlédli tu prostou věc, že kdo chce mluvit o historii zvířat, musí studovat historii, tedy palaeontologii a ne ji obcházet nějakým úskokem; ovšem tolik už se na biogenetický zákon nedá jako druhdy. Haeckel našel přívržencù přemnoho a pochopitelno, proč: každý mohl pracovat ve vyježděných starých kolejích, studovat embryonální vývoj forem a při tom dělat nejkrásnější moderní theorie o minulosti zvířat. Šmahem se opakovala Haeckelova slova, že dříve se v biologii jen shromažďoval materiál, že scházelo však »přesné myšlení«,[1] ale dělalo se vesele dále totéž, co dříve, jenže se říkalo od nynějška srovnávací anatomii fylogenie a do srovnávací embryologie vnášena slova vývojová z důvodu »biogenetického zákona«. Všichni darwinisté uznali aspoň z části tento zákon, ačkoli se proti němu opírali embryologové W. His a Al. Goette z důvodů, které jsem uvedl; teprv nejnovější doba vrací se zase zdráhavě k starým názorům Baerovým. Bouření pro biogenetický zákon stihlo jen zoology; vývoj rostliny neláká, jsa příliš jednoduchý, k tak složité stavbě pojmové, jakou jest biogenetický zákon. Ale i v botanice udály se nesmělé pokusy zavésti jej tam.[2]

3. *Gastraeová theorie.*

R. 1849, deset let před tím, než vyšel Darwinův spis, Huxley vydal studii o medusách, ve které upozornil mezi jiným na to, že tělo medus jest složeno ze dvou vrstev (blan), podobně jako zárodek obratlovčí v prvé době vývoje a blány ty prý mají týž fysiologický vztah k sobě, neboť u medus vnější blána tvoří pokožku a svalstvo, vnitřní vykládá zažívací dutinu a tvoří pohlavní ústroje — a podobné ústroje vznikají, jak Baer učil, ze zárodečných blan obratlovčích.

Tehdy byly už známy z popisů Joh. Müllerových larvy, t. zv. »planuly«, podobné měchýřku s dvojitou stěnou a brzo se našlo, že z takových larev vznikají láčkovci, ostnokožci, červi a měkkýši.

Téhož roku, co vyšla Haecklova Všeobecná morfologie, Rus Alex. Kovalevský uveřejnil studie ovládané také už myšlenkami vývojovými a dokazujícími, že kopinatec (Amphioxus, ryba to velice

[1] J. Mossart, La récapitulation et l'imoration en embryologie végitale. Bull. Soc. ven Belg. 33. 1894.

[2] Gen. Morph. Úvod. — Z pěstitelů biog. zákona vynikli: E. Ray Lankaster, F. Balfour, Al. Kovalevský, B. Hatschek a j.

jednoduchá) podobá se vývojem ascidiím (pláštěncům), zvířatům to bezobratlým, tehdy počítaným k měkkýšům. Myšlenka Kovalevského měla velký význam, neboť spojovala dva cuvierovské typy, které byly považovány za nepřeklenutelné — typy měkkýši a obratlovci. Kovalevský ukázal, že jak kopinatec tak ascidie tvoří nervstvo na hřbetě z vrchní blány a že larva ascidií má útvar podobný základu páteře obratlovčí. Objev Kovalevského byl nadšeně přijat darwinisty (Haecklem, Huxleyem, Darwinem), později potvrzen a prohlouben,[1] a tím nauce o typech, mezi nimiž není přechodu, zasazena těžká rána; stařičký Baer pokusil se sice zachrániti staré učení, ale marně; touha nevěřiti v typy byla přílišná a byly by ji nezadržely ani pružnější výklady, než byly Baerovy.

Haeckel učinil této touze úplně zadost, pokusiv se důvody, o kterých jsem mluvil, vyvrátiti rázem všechny typy.[2] Vyšel od dvojvrstevných larev a medus rovněž dvojvrstevných; ježto pak v prvních dobách vývoje jsou také zárodky vyšších forem složeny ze dvou vrstev buněk a mají někdy podobu jako ony larvy, Haeckel usoudil, že praotcem všech mnohobuněčných zvířat bylo zvíře, které pojmenoval »Gastraea«; byl to živočich podobný měchýřku s jedním otvorem a složený z vnější a vnitřní vrstvy buněk. V embryonálním vývoji některých zvířat se prý tato forma ještě opakuje (na př. u mořských hub), většinou však jest už velmi změněna. Potomci gastraey šli prý dvěma směry; jedni začali »Protaskem«, kořenem to láčkovců, druzí, jako »Prothelmis«, kořen to červů a ostatních typů. Protascus prý volně ve vodě ploval a zůstal válcovitý; proto mají láčkovci paprskovité tělo; prothelmis lezl po dně a proto vznikla z něho zvířata s pravou a levou stranou stejnými, ale hřbetem a břichem různými. Dle toho, jak se oni předkové dál a dál rozlišovali, lze pak uspořádati system zvířat takto:

1. Protozoa jsou zvířata jednobuněčná a tedy mimo gastraeovou theorii.

2. Metazoa (mnohobuněční) jsou:

a) Coelenteria, mají tělo složené ze dvou blan a jsou to jednak nižší formy, nemající než dva lupeny (Gastraeadae, jednoduché

[1] Podobnosti mezi oběma formami jsou: hřbetní nervová trubice, která s počátku ústí na venek otvorem, pod ní ležící struna hřbetní, úprava přední části zažívací dutiny v žaberní vak, ocas, v němž jest naznačena členitost nervstva a svalstva. Někteří proto spojují obratlovce a pláštěnce do jedné skupiny (Chordata).

[2] Die Gastraeatheorie, die phylogenetische Klassifikation des Tierreichs. Jena. Zeit. 8. 1874.

houby, Hydropolypi a jednoduché medusy) a vyšší, které mají mezi oběma blanami buňky, tvořící t. zv. mesoderm, ale ten není blánitý (korále, vyšší medusy, žebernatky, hlístové ploší).

b) Coelomaria, kteří mají mezi vnější a vnitřní blanou ještě dva vaky, tvořené dvěma středními blanami a zvané coelomové vaky; k nim patří ostatní formy.

Ještě téhož roku, když Haeckel přednesl svoji gastraeovou theorii, zamítl ji ostře vídeňský zoolog C. Claus;[1] jest ovšem pravda, praví, že skoro všechny formy zvířecí vyvíjejíce se procházejí tvarem zvaným gastrula, ale nelze jej míti za tvar, kterým prošli jejich prarodiče, neboť gastrula nevzniká u všech zvířat stejně[2] a protascus a prothelmis nedají se palaeontologicky odůvodnit. Zvláště první námitka byla od té doby mnohokrát znova a znova opakována, ale Haecklova gastraeová theorie kvetla dál.

Příčina byla zase v tom, že Haeckel věcně nepověděl svojí theorii nic nového, nýbrž vpravil jen Baerův embryologický názor do darwinismu. Jest uznanou zásluhou Baerovou totiž, a zjednalo mu v třicátých letech 19. století slávu, že Cuvierovu anatomickou soustavu podepřel embryologií, že za příbuzná považoval ta zvířata, která prožívají podobný vývoj od vajíčka. Haeckel změnil na tomto názoru tolik, že prohlásil, z embryonálního vývoje že poznáváme fylogenetický a že tvrdil, prvním stupněm tohoto vývoje že jest buňka, vyšším gastrula. Žáci Haecklovi, bratří Oskar a Richard Hertwigové, rozšířili jeho učení ještě dál, na t. zv. theorii coelomovou, která dává velký význam způsobu, jakým se u zárodku sestavují buňky mezi oběma prvotními blanami a dle toho určují příbuzenské vztahy zvířat. Směr tento, určovati příbuznost a fylogenii zvířat embryologicky, velmi v darwinismu zmohutněl a byly také spory o to, čím se lépe příbuznost vystihne, zda srovnávací anatomií či embryologií.

Dnes jsou jak ontogenetický zákon, tak gastraeová theorie už nemoderní; i proti přeceňování vývoje embryonálního vůbec mnoho se protestovalo.

(Pokrač.)

---

[1] Die Typenlehre u. E. Haeckels sog. Gastraeatheorie. Vídeň 1874.

[2] Dvojité stěny měchýřku gastrulového vznikají totiž buďto tím, že zárodek jednovrstevný se vchlípí dovnitř (jako bys míč prstenu dovnitř vtlačil) anebo že se jednoduchá stěna měchýřku rozštěpí na dvě, anebo t. zv. obrůstáním.

Názory prof. dra Fr. Drtiny o reformě středních škol.

V. J. Dušek. (Pokračov.)

Ve Francii došlo se v létech devadesátých k dualismu: zreorganisována lycea klasická, a lycea speciální rozšířena o jeden ročník, i nastala dvojice lycea klasického a lycea moderního (humanités classiques — humanités modernes). Tu chopil se r. 1898 parlament reformy, rozeslán zvláštní dotazník a parlamentní komise zpracovala pak došlý materiál ve 4 svazcích L'Enquête sur l'enseignement secondaire (red. A. Ribot); po mnohém jednání ministerstva a sněmu provedena r. 1902 reorganisace a zrušen onen dualismus. Ve francouzské škole střední v přítomnosti byla sice zachována vnější jednota (unité), ta však neznamená jednotvárnost (uniformité), nýbrž rozmanitost (variété), již rovněž rozmanité směry studia středoškolského uznány rovnoprávnými a rovnocennými.

Doba studia je stanovena na 11 roků (na lyceum vstupuje žák ve Francii již v 8. roce). Po čtyřletém kursu elementárním (jenž je na stupni školy obecné) následuje vlastní středoškolské studium 7leté, rozdělené ve dva cykly. Prvé čtyři roky tvoří první cyklus (premier cycle), druhé 3 roky druhý cyklus (deuxième cycle). V prvém cyklu jsou dvě oddělení (divisions) paralelní (žák mezi nimi volí), z nichž prvé (division classique) obsahuje mimo ostatní předměty latinu a po 2 letech nepovinnou řečtinu (povinnou jen těm, kdo v jejím studiu chtějí v druhém, vyšším cyklu pokračovati), druhá pak nepěstuje jazyků klasických vůbec, a těžiště studia jejího jest v jazyku mateřském a jazycích živých, mathematice a vědách přírodních. Vyšší cyklus tříletý, do něhož se vstupuje jen po zvláštní závěrečné zkoušce cyklu prvého, dělí se na 4 paralelní sekce (sections): 1. sekci latinsko-řeckou (latin-grec), 2. latinskou bez řečtiny a za to s moderními jazyky (latin-langues vivantes), 3. latinskou bez řečtiny, ale za to s mathematikou a vědami přírodními (latin-sciences), 4. sekci věd přírodních

s novými řečmi (sciences-langues). Je patrno, že při vstupu do druhého cyklu jsou 3 druhy žáků, jedni s latinou a řečtinou, druzí s latinou bez řečtiny, třetí bez latiny a řečtiny. Prvá kategorie vstupuje v sekci latinsko-řeckou (řečtina je v druhém cyklu v této sekci předmětem povinným), třetí kategorie vstupuje v čtvrtou sekci věd a moderních jazyků. Druhá kategorie, t. j. žáci, kteří v prvém cyklu studovali latinu bez řečtiny, mají v druhém cyklu dvě možnosti. Jedni chtějí pokračovati ve studiích latiny a vstoupí buď v sekci druhou (studují latinu s moderními jazyky), anebo v sekci třetí (studují latinu s mathematikou a vědami přírodními), anebo přestanou latinu studovati a v tomto případě dají se zapsati do sekce čtvrté. Takto školství střední má v své organisaci býti jednotné, ale na vyšším stupni v posledních třech letech dle různých potřeb a přání ve 4 sekce rozděleno. Je patrno, že sekce prvá odpovídá pruským gymnasiím, sekce druhá a třetí pruským reálným gymnasiím a sekce čtvrtá pruským vyšším reálkám. Zamýšlí se zříditi vedle druhého cyklu ještě zvláštní section nouvelle, jež by obsahovala jakýsi souhrn vyššího školství průmyslového, obchodního, zemědělského a koloniálního, a zřízena by byla dle místních potřeb jednotlivých krajů. Nejdůležitější však jest, že absolventi všech 4 sekcí druhého cyklu mají míti bez rozdílu volný přístup na všechny fakulty. Ministr vyučování Leagues velmi důrazně a výmluvně vyslovil přesvědčení, že vyučování klasické a moderní je rovnoprávné a rovnocenné, uznal, že by potlačení studií klasických bylo národním zločinem, ale na druhé straně vytkl, že vzdělání ryze moderní má rovněž nárok na samostatnou a rovnoprávnou existenci. Všechna studia středoškolská, zakončená zkouškou baccalauréatní (obdobnou naší maturitě a nyní rovněž účelně opravenou), mají poskytovati stejná práva k pokračování ve studiích na školách vysokých: tous les diplômes secondaires doivent conférer les mêmes droits. Není pochyby o tom, že v podstatě je reformou touto zahájena nová epocha ve vývoji současného středního školství francouzského.

Z výkladu podaného plyne, že reforma současné střední školy německé ani francouzské nesměřuje k jednotnosti, nýbrž k odrůznění a zrovnoprávnění různých typů, zvláště v oddělení vyšším.

Ale k jednotnosti šablonovité nesměřuje ani vývoj reformních snah ve státech jiných. Krátce jen poukazuji k poměrům v zemích skandinávských. Ve Švédsku byla škola střední dosud devítitřídní: trojtřídní nižší jednotná, třída čtvrtá a pátá rozdělena na větev latinskou a reální, větev pak latinská zase ve třídách šesté

až deváté rozdělena na oddělení latinsko-řecké (obdobné pruským gymnasiím) a na oddělení bez řečtiny (obdobné pruským reálným gymnasiím). Nyní byla ustavena zvláštní komise reformní, jíž dán příkaz, aby vypracovala plán organisace takový, aby byla jednak zřízena šestitřídní reálka (sledující takto cíl německých nižších, šestitřídních reálek a obdobný, jenže povýšenější, našich škol měšťanských) a vedle ní devítitřídní škola střední, na které by pět nižších tříd bylo bez jazyků klasických, čtyři třídy vyšší pak by se dělily na větev latinskou a na větev bez latiny; zajímavo jest, že dvě třídy nejvyšší mimo náboženství a jazyk mateřský mají poskytovati studentům všecku možnost voliti si dle vlastního uznání a potřeby předměty učebné (soustava kursů).

Dánsko má od r. 1903 po škole obecné čtyřletou nelatinskou střední školu jednotnou, k ní pak pojí se trojtřídní škola vyšší se třemi sekcemi; v prvé převládají oba jazyky staré, v druhé jazyky moderní a ve třetí mathematika a vědy přírodní. Obdobné zřízení nacházíme také v Norsku, kde po všeobecné, jednotné škole obecné následuje jednotná čtyřletá střední škola a tříletá škola vyšší, rozdělená zase na školu s moderními jazyky a na školu přírodovědecko-reální. V prvé není vůbec řečtiny, a latině smí se učiti jen na školách, kterým se k tomu dostalo zvláštního svolení norského sněmu (storthing).

Podobný směr v reformě středoškolské uplatňuje se v přítomné době též v Italii. Tam dosud osnovy učebné velmi často byly měněny, ale celková organisace středoškolská zůstávala stále stejná. Byla tam gymnasia (ginnasio) pětiletá, dělící se na oddělení nižší, tříleté, jež obsahovalo italskou řeč a literaturu, latinu, dějepis, zeměpis, arithmetiku a tělocvik, a na oddělení vyšší, dvouleté, v němž k předmětům nižšího oddělení přistupovala řečtina, francouzština a mathematika. Potom následovalo lyceum (liceo) dvouleté, kde k předmětům vyjmenovaným přidružily se ještě jeden jazyk moderní (němčina neb francouzština), filosofie, fysika a přírodopis. Celé toto sedmileté studium opravňovalo ke vstupu na universitu. Reforma francouzská pohnula i tu k následování. Dne 28. února 1903 předložil ministr vyučování italské sněmovně návrh nového lycea. Po tříletém podkladě přípravném má býti zřízeno osmitřídní lyceum o dvou odděleních po čtyřech třídách; nejvyšší dvě třídy mají se skládati z rozmanitých kursů,[1] jež by hověly potřebám

[1] Ot. Kádner, Nová jedn. stř. šk. ve Francii (Paed. Rozhl.) XV. (1904), str. 211, pozn.

života i vysokých škol. I v Rumunsku od r. 1901 jest nižší střední škola jednotná, vyšší rozdělená na 3 sekce.[1]

*

Anglické a americké školství, které nejvíce dle vzoru prvého se vyvíjelo, svou složitostí, rozptýleností a nehotovostí poskytuje značné obtíže tomu, kdo chce organisaci jeho dobře porozuměti. Důležitý, nám tak dobře známý proces postátnění školství v zemích anglosaských a amerických počal se mnohem později vyvíjeti a ještě dnes je v pouhém počátku. Výchova ponechána vždy činitelům místním, takže stát nepřijímal za ni zodpovědnosti ani nepřispíval k jejímu zdokonalení. V Anglii školství vyšší, učené, jak bylo vytvořeno historickou tradicí, představují nám staroslavné university Oxfordská a Cambridžská se svou rozsáhlou neomezenou autonomií, na středním pak stupni oněch sedm anglických public schools; z nichž nejslavnější jsou Winchester a Eton. Je to svět školský sám pro sebe, aristokratický, odloučený od ostatní společnosti školské, stát ve státě. Ústavy ty jsou většinou původu náboženského, a klášterní ráz nezmizel ještě úplně ze zastaralých domů jejich. Teprve nenáhle, kdy potřeba vzdělání nejširších vrstev rostla, byl i v Anglii stát donucen převzíti jeho správu a kontrolu, ale vždy v míře velmi omezené. Školy vyšší nevyvíjely se v Anglii v duchu doby, a zvláště v 19. století poskytovaly v zastaralých tradicích toliko kurs latiny a řečtiny. V Anglii jsou stále mocní činitelé místní, kteří nikdy by se nezřekli svého vlivu na školství ve prospěch státu. V poslední době uplatňuje se na středních školách anglických patrná snaha poskytnouti mládeži ve věku 10—17 let vzdělání všeobecného s latinou, ale namnoze bez řečtiny, za to s větším zřetelem k přírodním vědám a moderním jazykům. Na školách anglických (colleges) počala se analogicky k poměrům našim v 19. století rozeznávati studia klasická (classicalside) a studia reálná (modernside). V poslední době na mnohých kolejích studium reálné bylo značně povzneseno a velký náklad věnován zvláště na zvelebení studia přírodovědného: stavěny nové účelné budovy, zřizovány laboratoře a dnes celé úsilí reformní směřuje zřetelně k tomu, aby ona reálná, moderní stránka byla dokonaleji upravena. Vedle tohoto zmodernisování uplatňuje se v Anglii snaha zvýšiti vliv státu na záležitosti školské. Již r. 1892 Arthur Acland působil k tomu, aby jednotlivá hrabství organisovala si sama své školství střední, a jeho zásluhou bylo zřízení r. 1894 parlamentární komise, jíž uloženo »nalézti nejlepší methody, jež by měly býti uvedeny v soustavu řádně organisovaného

[1] Tamtéž 212. pozn.

středního školství v Anglii, při čemž by se přihlíželo k nynějším potřebám i místním poměrům, a ve shodě s nimi plány učebné by byly rozvrženy.« Známý historik anglický James Bryce postavil se v čelo komise 16členné, jež konala pilné porady a jejíž práce směrodatné pro další vývoj počaly vycházeti kolem r. 1895 a obsahují 9 velikých svazků.

Školství v Americe je podstatně odchylno od školství evropského hlavně proto, že v Americe není oněch předpokladů historických, které v Evropě nalézáme. Školství se tam vyvíjelo zcela samostatně, ve shodě se zvláštností Nového Světa, a nebylo ve svém vývoji zdržováno závažím ustálených starších zvyklostí a řádů. Proto není třeba zacházeti do historie, nýbrž možno přímo vylíčiti nynější stav a podati obraz jednotné a nám nové organisace školské, jak se v Americe právě vyvíjí.

Možno říci: školství v Americe v celku svém je zvláštní instituce kulturní ve státě samém, tvoří pro sebe celek, státní vliv na ně je podstatně omezen. V Americe není našeho přesného lišení školství na obecné, střední a vysoké, není tam oněch bariér v podobě různých zkoušek, monopolů určitého privilegovaného způsobu studia — nýbrž v duchu zvláštního amerického individualismu a úsilí po sebezdokonalení pojímá se tam každý jednotlivec jakožto svéprávný a soběstačný činitel. Každý, ať syn prostého dělníka, farmáře nebo amerického boháče, musí prokázati vlastní zdatnost, schopnost: nepředpisuje se mu cesta určitá, po které by se musil bráti, ponechává se mu volnost ve volbě prostředků i cíle. Na vysvědčení se tam dá mnohem méně nežli u nás.

Organisace školská v novější době teprve se uceluje, nabývá svérázné podoby a dělí se na školství nižší a vyšší. Postup pravidelné školské výchovy amerického občana děje se normálně po stupních čtyřletých. Známý psycholog Hugo Münsterberg (nyní působící na universitě Harvardské) [1] takto přehledně znázorňuje organisaci nynější amerických škol: »Myslíme-li si pro lepší přehled vyznačenu hranici (t. j. mezi nižším a vyšším školstvím) asi tam, kde je v Německu hranice mezi horní sekundou a primou gymnasia nebo vyšší reálky, jsou tři jednotky čtyřleté pod a dvě nad touto hranicí. Syn z dobré rodiny, který chce jednou studovati lékařství na Harvardské universitě, dostoupí této hranice snad v 18 letech: vstoupí totiž — postupuje-li zcela podle šablony této soustavy — v šesti letech

[1] V pozoruhodném díle Die Amerikaner (Berlín v II. sv. »Das geistige und sociale Leben«, na str. 24.).

do nižšího oddělení školy obecné (Primary school), v 10 letech do vyššího oddělení školy obecné (Grammar school), ve 14 letech do vyšší školy (asi naší měšťanské: High school). Takto ukončil 12letý kurs veřejné školy. Nyní překročí označenou hranici a vstoupí v 18 letech do koleje (College), pro niž není nic obdobného v Německu a není též německého názvu, a když absolvuje také zde čtyřletý kurs, počne v 22 letech lékařská studia na universitě a skončí je v 26 letech. Připojíme-li jako průpravu poloviční jednotku, tedy 2 léta v mateřské školce, od 4.—6. roku, přehlédneme celý rozsah 22letého učebného plánu.« Je to schéma nejúplnější, od něhož často nastupují odchylky, neboť doba studia není nikde pevně stanovena a dá se zkracovati. Přihlédněme nyní podrobněji k jednotlivým fásím tohoto schematisovaného postupu:

1. Po výchově rodinné v nejútlejších čtyřech letech skoro každé dítko navštěvuje mateřskou školku v době od 4—6 let. Tento nález Froeblův v Novém světě došel neomezeného uznání, ba i jméno »Kindergarten« bez překladu se podržuje.

2. Škola obecná (Elementary education) v našem smyslu dělí se na dvě čtyřletí: prvé (Primary school) pro věk od 6—10 let, druhé (Grammar school) pro věk od 10—14 let. Školství obecné v Americe jest uplatněno v předních svých znacích. Jsou to přirozeně školy laické (světské), vyučování náboženské je ponecháno jednotlivým církvím: jeť v Americe provedeno úplné odloučení státu od církve. Vyučování je dále bezplatné a závazné. Ve starší době převládal názor, že rodiče mají povinnost samozřejmou za výchovu a vyučování svých dítek platit školné, ba zrušení školného od mnohých Američanů bylo považováno za nedůstojnou almužnu a odmítáno. Dnes nastala shoda v přesvědčení jednomyslném, že veřejnosti (obci nebo státu) náleží míti péči o povinnou výchovu a vyučování mládeže v tomto věku na školách veřejných, a ve státech pokročilých — zvláště na př. v Massachusettském — poskytují se dítkám i knihy, pomůcky učebné, je postaráno o oděv a stravování chudé mládeže. Demokratické úsilí ducha amerického směřuje k uskutečnění rovnosti občanské ve smysle ušlechtilé humanity a odstranění kastovnictví a autokratismu, jenž charakterisoval dosavadní staletý vývoj evropského školství. Dle Münsterberga škola má býti v Americe pro všechny, veškeré hranice mezi stavy mají býti zrušeny, každý jednotlivec, i chudý chlapec z poslední vesnice má míti stejná práva i účast ve výchově a vzdělání v zemi všeobecného hlasovacího práva a občanské rovnosti, i má býti celou společností

v tom podporován, aby, je-li v něm zdravé jádro, skutečné nadání, skrytá schopnost, také to uplatnil a na prospěch společnosti vyvinul vše, co je v něm založeno. Individualism moderní a touha po sebezdokonalení charakterisují ducha amerického. V obecné škole americké je věnována bedlivá péče výchově tělesné. Zařízení hygienická jsou vzorná. Mezi předměty učebnými důležité místo mají práce rukodělné (známé jménem Sloyd), zvláště obdělávání dřeva, železa, hlíny. Na školách obecných působí velikou většinou učitelky (odtud slova »teacher« = učitel užívá se v ženském rodě).

3. Vyšší školou obecnou jsou americké high-schools (dříve academies, též se říká secondary, intermediate schools) pro věk od 14—18 let. Škola ta není povinná, ale většina mládeže americké ji navštěvuje.

Tak většinou až do 18 let příští občané američtí mají společné vychování a vyučování školské. Z nejnižších vrstev celému společenskému organismu přivádí se stále v demokratickém zřízení americkém živná míza, čerstvá krev. Amerika se tak stále omlazuje, obrozuje, sílí a mohutní — podobá se tu dle Münsterberga onomu reku starověkému, jenž, kdykoli síly mu umdlévaly, vždy zemi mateřskou políbil, aby z ní nové, svěží síly načerpal. Každému nadanému je dána možnost studovati, dále se vzdělávati. O školství toto starají se obce místní: nesou náklad značný u poměru k našemu a mají též samostatný dozor nejen věcný, nýbrž i co do plánů učebných. Naproti našemu centralismu je tam ve školství uplatněna nejkrajnější samospráva. Rozhodování o školství není položeno do středu, nýbrž na periferii. Postup na vyšší školy je regulován jinak nežli u nás: nikoli vysvědčení na odchodnou, nýbrž přijímací zkoušky pro každou školu odrůzněné, přihlížející k zvláštní povaze školy i hlásícího se žactva, jsou v Americe pravidlem. Na druhé straně ovšem uvádí se, že školy v Americe, příliš podléhajíce místním vlivům, podněcují sice soukromou iniciativu, ale zároveň často jsou zavlékány v boje a třenice politické, ba často od lidí lehkomyslných zneužívá se záležitostí školských k zájmům obchodním a výdělkovým. Jsou to stinné stránky, jež nutně vznikají, a jimž v poslední době hledí se odpomoci zvyšováním kontroly a dozoru se strany státu, jakož i tím, že všechny státy americké mají společný informativní úřad pro záležitosti školské ve Washingtoně (Commissioners of education), jemuž v čele stojí zasloužilý, již výše vzpomenutý pedagog William T. Harris. Odtamtud v míře přípustné, na základě bedlivého studia vývoje vědy pedagogické a organisace školství v cizině, školství americké se jednotí

a reguluje, a nové pokrokové myšlenky i reformy šíří se po celém rozsáhlém území Spojených států, aby byly uváděny ve skutek.

Zvláštností všech škol v Americe je soustava společné výchovy obou pohlaví (koedukace). V Americe uplatňuje se zásada, že školství nemá znáti pohlaví. Vždyť rodina také dítky vychovává společně. Ve škole — tak důvěřuje Američan — soužitím obou pohlaví zjemní se hoši a zmužní děvčata, napětí pohlavní (sexual tension), vznikající z násilného a nepřirozeného odlučování pohlaví, se tam zmiňuje, nebezpečí romantického, blouznivého zamilování se mizí, styk obou pohlaví právě v letech nejnebezpečnějších nabývá přímosti, otevřenosti, upřímnosti, vědomí rovnosti muže i ženy stává se tu důležitým činitelem společenského cítění vůbec.

4. K vyššímu školství náležejí koleje (colleges) a university (universities). Kdežto školství evropské obvykle dělíme na obecné, střední a vysoké, v Americe vhodněji je rozeznávati dva stupně školství, nižší a vyšší. Vyšší zase dělí se — rozdělení to dnes teprve se vytváří — na koleje, jež podávají vzdělání všeobecné, a na university, poskytující nejvyššího vzdělání odborného pro určitá vůdčí povolání životní.

Pro vyšší školství vůbec ve starších dobách vlivem Anglie převládal povšechný název college.[1] Mnohé starší slavné university americké nazývají se dosud koleje (na př. Harvard-College, Yale-College, Princeton-College, Columbia-College a j.). Tak prvotní forma organisace vysokých škol amerických byla úplně zařízena dle kolejního zřízení staroslavných universit anglických, oxfordské a cambridžské. Avšak zřízení toto vyvíjelo se organicky a přizpůsobovalo se nenáhle zvláštním politickým, církevním a sociálním poměrům soustátí amerického, až dospělo k svérázné podobě nynější, od původního typu podstatně odchylné. Zřízení toto chová v sobě již zárodky a podmínky organického vývoje nejbližší budoucnosti. Kolej sama jest ústav všeobecně vzdělávací, je z ní vyloučeno všechno studium odborné, profesionální, i má souhlasně dle Fleminga Westa i Münsterberga v původním tvaru historickém značnou podobnost se středověkou fakultou nižší, artistickou. Oběma společno jest především, že podávají vzdělání průpravné, jež jest požadováno podmínkou ke vstupu na některou z vyšších fakult, a v obou případech v nich hledati musíme první zárodek nynější fakulty filosofické, jež v nové době stala se fakultou teoreticko-vědeckou a tím základem a střediskem ostatních

[1] O celém vývoji a nynějším stavu nejlépe poučí Andrew Fleming West, The american college (Monographs on education 5. 1900).

fakult odborných povahy technické. Na mnohých universitách amerických je dnes vytvořena úplně a bohatě vypravená vlastní fakulta filosofická, na mnohých méně pokročilých zachovala se zase kolej v původní typické podobě své. Kolej americká také způsobila, že školství střední a vysoké není za oceánem tak odlišno jako u nás. Kolej má právě smíšený ráz, z části jsouc obdobna vyšším třídám našich škol středních, z části odpovídajíc asi dvěma prvým ročníkům naší nynější fakulty filosofické. Zpravidla v původní své podobě kolej americká záležela ze čtyřletého studia, zakončeného prvním grádem akademickým, bakalářstvím (bachelor's degree). Se zřízením středověkým fakulty artistické[1] nebo francouzských vyšších škol středních (lycées nebo collèges) zakončených dosud baccalauréatem je tu obdoba zcela patrna. Až do války občanské (1861 až 1865) byla kolej americká institucí středoškolskou jež anticipovala na konci svého kursu některé počátečné součásti studia vysokoškolského. Do americké koleje v té době vstupovali hoši ve věku 15—16 let. Průměrný věk povýšení na bakaláře nebyl vyšší dvaceti let. Obvyklý přípravný (předchozí) kursus na nejlepších nižších školách středních činil 4 roky, ale mnozí studenti pobyli tu jen tři, ba někdy toliko dvě léta. »V lepších školách takových (vzpomenutých high-schools) studovala se latinská a řecká gramatika, byly čteny 4 knihy Caesara, 6 knih Vergiliovy Aeneidy, 6 řečí Ciceronových, 3 knihy Xenofontovy Anabase a dvě knihy Homerovy Iliady, k tomu základy aritmetiky, planimetrie, algebry. Od tohoto průměrného typu byly tu a tam odchylky, ale povšechně možno tvrditi, že latina, řečtina a mathematika v omezení právě naznačeném byly podmínkou přijetí do přísnějších kolejí; mnohým však kolejím druhého řádu s mladšími studenty a nižšími průměrnými požadavky bylo přijímati ve svůj plán učebný ve dvou prvých letech svého studijního kursu některé z těchto předmětů průpravných. Na koleji samé však, až na některé, a to nedůležité výjimky, byly předměty studia předepsány. Byly pak to anglická literatura a rhetorika, latina, řečtina, přírodní filosofie (= fysika), chemie, základy deduktivní logiky, morální filosofie (= morálka), národní hospodářství, a často něco málo z psychologie a metafysiky. Snad i něco ze starověkého nebo všeobecného dějepisu bylo přidáno. Francouzštině a němčině se někdy učilo, avšak toliko základům. Při graduaci student obdržel hodnost bakaláře svobodných umění (bachelor of arts) a pak přecházel na studie práv, lékařství nebo theologie na některé škole profesionální, neb odcházel do života

[1] Viz Rashdall: Universities of Europe in the Miedle. Ages str. 318.

praktického, nebo posléze stával se učitelem na školách obecných nebo středních. Takové bylo v povšechném průměru schema výchovy kolejní v minulé generaci.«[1]

Změna nastalá v posledním čtvrtstoletí znamená především podstatné prodloužení doby studia vůbec. Předepsaný čtyřletý kurs koleje vzrostl a různými směry se rozšířil i rozdělil v různá odvětví. Byl posunut věk, v němž bylo možno do koleje vstoupiti, a dnes věk ten průměrně je teprve v 18½ roce. Objevila se však snaha další povinný čtyřletý kurs studia kolejního o rok, tedy na 3 léta zkrátiti. Dříve bylo snadno po čtyřletém kursu kolejním asi ve 20 letech dostoupiti stupně bakalářského. Po 2—3letém studiu na vysoké škole odborné (tedy ve věku 22—23 let) ve zvoleném povolání prakticky působiti. Dnes však v této době (22 letech) je teprve ukončeno vzdělání kolejní a nastupuje odborné studium na některé škole vysoké. Studium samo zakončuje se tedy teprve ve 25—26 letech: v tomto věku jednotlivec počne prakticky působiti a na své živobytí vydělávati. Při volnosti Americe vlastní objevilo se však, že mnozí ze střední školy nižší (high-schoolu), pomíjejíce studia na koleji, vstupují na některou vysokou školu odbornou. Stav tento pociťuje se jako nesprávná anomalie, a různé pokusy se navrhují i realisují, jak této závadě odpomoci a kursu kolejnímu, všeobecně vzdělávacímu, závaznou platnost zjednati. Buď se navrhuje kurs zkrátiti na 3 roky (tak navrhoval president Eliot z Harvardské university; tak již tříleté »undergraduate college« existuje na Hopkinsově universitě). Jiní chtějí zachovati čtyřletí, ale v roce čtvrtém připustiti studium odborné, čímž by rovněž rok byl získán. Jiní posléze chtějí zachovati kurs čtyřletý výhradně vzdělání všeobecnému, ale připouštějí ve čtvrtém roce volbu předmětů nejvhodnějších zřetelem k příštímu studiu odbornému: příští právník více se tu oddává studiím historickým, příští lékař studuje bedlivěji chemii a biologii, příští theolog řečtinu, jazyky orientální, dějepis i filosofii, příští továrník fysiku, příští bankéř národní hospodářství, příští politik sociologii a státovědu. Tak se zavádí ve čtvrtém roce soustava kursů volených (elective courses), které však mají stále ještě povahu všeobecně vzdělávací (liberal education naproti vzdělání odbornému: technical education). Avšak i po jiné stránce nastala významná změna. Studium kolejní do nedávna bylo zakončeno grádem bakalářským všude stejným (b a c h e l o r o f a r t s), opírajícím se o studia výše vytčená (klasické i moderní jazyky, mathematiku, vědy pří-

[1] A. Fleming West ve sp. uv. na str. 5. 6.

rodní, k nimž se druží studia historická, politická a filosofická). Kurs ten bývá označován i názvem »historicalacademiccourse«. Vznikly však koleje, kde v souhlase s dobou v popředí práce školské postaveny byly vědy přírodní, a jimž jako zavrcholení studia stanovena hodnost bakalářství přírodovědeckého (bachelorofsciences). Na kolejích těchto moderních pěstují se více nežli na klasických jazyk německý a francouzský, národní hospodářství, dějepis novověký a základy filosofie. Jako třetí typ povahy sprostředkující druží se k oběma útvar, opírající se o latinu (bez řečtiny), moderní jazyky, dějepis, filosofii, mathematiku a vědy přírodní, a vedoucí k bakalářství literárnímu nebo filosofickému (bachelor of letters nebo bachelorofphilosophy). V nejvyšších třídách koleje (undergraduate college) je dána na různých místech různá míra volnosti vybírati si určitý způsob studia, ale vyznačené tři typy, odpovídající pruským gymnasiím, reálkám a reálným gymnasiím (t. j. gymnasiím s latinou bez řečtiny a větším zřetelem k moderním jazykům i vědám přírodním), a čtyřem známým sekcím nynější střední školy francouzské, jsou význačné a směrodatné pro vývoj nejbližší budoucnosti koleje americké. Je zajímavo, že i v Americe uplatňuje se směr vývoje shodný s tím, jenž i v Evropě převládl ve středním školství a nastoupil naproti požadavku dřívějšímu jednotné střední školy. Převládá přesvědčení, že vyšší oddělení studia středoškolského třeba odrůzniti na různé směry rovnocenné a rovnoprávné.

Je nám nyní jasný význam koleje americké dle historického vývoje a nynějšího stavu. »Poznali jsme, že americká kolej generace minulé jest instituce všeobecně vzdělávací (institution of liberal education), tvořící jednotný kurs čtyřletý a záležející z postupu studijního podrobně předepsaného pro mladíky od 16—20 let a vrcholící v hodnosti bakaláře artistického. V koleji dnešní naproti tomu pozorujeme vyvinutou nástupkyni koleje dřívější, jež podává rovněž kurs čtyřletý, záležející povšechně z jakési směsi předepsaných i volných (elective) studií v poměrech velmi rozmanitých. Průměrný věk studenta vzrostl aspoň o dva roky, a konec kursu tvoří zde rozmanitý a nikoli jednotný způsob hodnosti bakalářské či spíše jediný stupeň bakalářský rozmanitého významu.«[1]

Dnešní směr vývoje kolejí amerických zřetelně má ten smysl, aby mladík zjednal si tam všeobecné vzdělání beze všeho technického odbornictví, aby nabyl volného a správného rozhledu po světě a životě.

[1] A. Fleming West ve sp. cit. 13—14.

Na kolejích amerických stejně jako na anglických vzdělávají se především gentlemeni. Normální čtyři ročníky mají svá jména: freshmen, sophomores, iuniors, seniors. Zde, v kolejích žijí všichni nejkrásnější dobu života, plnou nadějí a tužeb vzdáleni jsouce hluku světského, v práci i důvěrných stycích přátelských trvajících pak po celý život. Život vnitřní je demokratický, zvyká svéprávnosti i samosprávě studentské (student selfgovernment).

Kolej jest ústav Americe vlastní, jemuž nic obdobného v evropském školství nenalézáme. Tam výrůstá a vzdělává se mladá Amerika, tam nalézáme, jak napsal *Petr de Coubertin,*[1] »pravé Američany, základ národa, naději budoucnosti« (les vrais Americains, la base de la nation, l'espoir de l'avenir), tam vládne dle *Fleminga Westa* »duch svobodný, jenž nalézá zálibu ve volném, demokratickém, čestném využití oněch čtyř let, na něž často vzpomínáme jako na nejšťastnější čtyři léta svého života.«[2]

— (Pokračování.)

[1] Ve knize Universités transatlantiques (Paříž 1890).

[2] Secondary education (Butterwy Monographie) na str. 33.

Jak vznikl Nový Zákon?

Podává Dr. J. Stěhule.

(Pokračování.)

Dobu, kdy evangelická látka ještě nebyla ustálena a vyvíjela se (to je doba před kanonisací jednotlivých spisů, z látky té vytvořených), dělíme na 3 periody: 1. ústního rozšiřování kol 30—60, 2. syn. záznamů circa 60—100, 3. vznik apokryfů — zač. 2. stol. — V prvé době učenníci Ježíšovi (ne jen 12!) v Palestině uchovali hlavní součástky evangelických událostí, ne pro budoucí generace, ale pro náboženské potřeby dne. Utvořila se pevná kostra ústní tradice o Ježíšovi a jeho evangeliu. Když pak ani v prvotní obci nebylo možno obejíti se nadále bez písma, stvořil Marek formu, k zachování látky způsobilou. Našel následovatele, které máme zastoupeny v Matouši a Lukášovi, chtějící ideál úplněji uskutečnit. Opírají se o Marka, prameny a tradici, jejíž součástí sami byli. — Po r. 100. živá tradice již vyschla, nových pramenů nebylo lze nalézti, a proto nemohla se nová evangelia tvořit tak, jako jsou Syn. — a tu začaly se vynalézat nové látky:[1] 1. perioda je látkou nejbohatší, v 2. materiál se zmenšuje, ale je zachován, v 3. úpadek. Evangelium dostalo se na literární trh, cizí individuality v ně vnikají, a ono ztrácí svůj původní ráz. Církev projevila velký takt, že odmítla tato evangelia. V Syn. nám zůstavila to nejlepší, co z evangelií kdy bylo podáno, a evangelium asi nikde nebylo úplnější a dokonalejší, než Markovo, Matoušovo a Lukášovo.

d) *XXVI. Evangelium Janovo.*

Obsah: Ježíš je slovo tělem učiněné, jež od věčnosti bylo u Boha; je myšlenka světa; přišel nyní na svět, aby nám přinesl milost a pravdu, a dokonalé poznání Boha. Jan Křtitel svědčí o něm a připravuje jeho vystoupení, učenníci kupí se kolem Ježíše. Ten učiní 1. znamení v Káni Galilejské, jde do Jerusaléma o Veliké noci židovské, nachází víru a vrací se přes Samarii (rozmluva u studnice

[1] Tomu tak bylo už na počátku — tím vznikla tradice.

Jákobovy) do Galileje. Zde 2. div (syn služebníka královského uzdraven). Opět do Jerusaléma, kde o svátku židovském uzdraví 38 let nemocného u rybníka bravného, porušiv tím sobotu. Kontroversa s Židy. — 6. Na to jde do krajiny zajordánské: nasycení 5000. Thema: Já jsem ten chléb života, kdo jí mé tělo a pije mou krev, má život věčný. Z toho pohoršení mezi učenníky. Zbude jich jen dvanáct. Šimon vydává svědectví o Ježíšovi. 7. 8. O slavnosti pod Zelenou srážka s Židy, hledají ho zabíti. Disputace. — 9. Uzdravení od narození slepého. — 10. Ježíš prohlásí se Kristem — rozluka mezi Židy a jím. — 11. Vzkříšení Lazarovo (»Já jsem vzkříšení a život«). — 12. Vjezd do Jerusaléma; hlas s nebe o jeho oslavení skrze smrt, nachází u málokterých víry. — 13.—16. Věnuje se jen učenníkům. Poslední večeře, mytí nohou, vyloučení Jidáše, řeči, jimiž se loučí. Slibuje seslání Ducha utěšitele, opětné shledání. — 17. Modlitba velekněžská o oslavení Syna a učenníků. — 18. 19. Utrpení, smrt, pohřeb. — 20. Trojí zjevení 20_{30} konec. — 21. Dodatek o velkém rybolovu na jezeře Tiberiadském. Předpovědění Petrovi a učenníku miláčkovi.

Janovo evangelium vytklo si (20_{31}) stejný účel, jako jiní evangelisté, ale jeho subjektivnost a tendence ovládly látku docela jinak, než u Synoptiků. Prolog u Lukáše a Jana je historik a theolog, a in nuce je v něm celé evangelium obsaženo. Zní z něho základní motiv, další děj — život Ježíšův — stále ho opakuje; nejde o to, slyšet děj, ale motiv. Divy nepovažuje Jan za alegorie, ale všechny ty osoby (Lazar a j.) tvoří jen stafáž; slouží jen k tomu, aby kus bytosti Ježíšovy v nich se zrcadlilo. Divy potvrzují Ježíšovu všemohoucnost, slova vševědoucnost, obé slouží k získání víry, ale vědění Jan tu výše cení, proto slova převládají. Ostatně rozdíl mezi slovy a skutky mizí — 20_{30} vše, co evangelium obsahuje, je znamení. Divy mluví tak, jako slova. Neboť Ježíš nečiní v Jn. divů hnut milosrdenstvím, aby tak odstraňoval bídu života, (Lk. $7_{13, 15}$), nýbrž aby uskutečnil oddělení dítek božích od synů tohoto světa (zavržených). Bůh miluje svět jen pokud je jeho dílem, a pokud tedy obsahuje sémě věčnosti. My také nemáme milovat světa a hříšníků, nýbrž Boha a bratří. Řeč i skutky Ježíšovy točí se kol jedné centrální myšlenky: jeho poměr k Otci, světu, věřícím, a ve všem tom je vyplnění písem. Nemluví, aby volal do království nebeského a rozvíjel novou víru a mravnost vůči židovské, nýbrž aby manifestoval rozdělení na syny světla a syny tmy. Monotonie: stejné myšlenky se opakují ve formě skoro nezměněné.

Synoptikové řadí látku dle vnějších znaků — u Jana je drama, ale pohyb je umělý; způsoben změnou scenerie, Ježíš se nevyvíjí, ani jeho poměr k světu. Je — jak to učí dogma — od prvého dne týž, jako po svém z mrtvých vstání. Nic se nepraví o jeho narození, pokušení — vystupuje na ráz jako Messiáš, a Židé potírají ho jako falešného Messiáše. U Synoptiků Ježíš za svého působení skrývá pečlivě své messiášství, až teprve při posledním výslechu, Marek 14_{62}, činí ten nárok. U Jana slyší to každé dítě na ulici. Již od začátku hotovo je rozdělení lidí na věřící, nepřátele a kolísající. Již prvé vystoupení je v Judstvu, a Jerusalém je hlavní působiště.

Jan nevypravuje, ale vykládá. Viz 2_{21}, 2_{24}. Tyto poznámky činí ve formě řečí Ježíšových; někdy nelze rozeznat, zda mluví Ježíš nebo evangelista, a také je proto nelze z kontextu vymýtiti — vidět, jak subjektivní je zpravodaj. Jediným interesem jeho je budit pozorumění pro Krista, t. j. jeho božskost. Proto ne názorné obrazy z jeho života; on ani nemá živého názoru o tom, co vypravuje (rozpory: v 11_2 předpokládá pomazání jako známé, ač to stalo se teprve 12; 16_2 Ježíš prorokuje učenníkům, co již 9_{22}, 12_{42} dávno se stalo). I sloh je jednotvárný; stavba vět semitská; myšlenky vyslovovány dvěma paralelními větami (12_{44} sq). Hojnost abstrakt: věřit, dosvědčit, svědectví, láska, život; konkreta jsou v přeneseném smyslu: světlo, tma, vinný kořen, chléb, voda. Schematismus v rozmluvách: Ježíš otázán odpovídá dvojznačně — tázající se nerozumí —, Ježíš opravuje ho a pak když v nové otázce vidí, že tazatel mu porozuměl, dává další vysvětlení o základním thematu (2_{19}, 3_3, 4_{10}, 4_{32}).

Kritika textu. Vzdor této individualitě není text integrický: dogmatická přání pozdějších jej korrigovala. Déle už rozhodnuto, že perikopa o cizoložnici 7_{35}—8_{11} dostala se do Jana náhodou z cizího pramene (as z apokryfního evangelia) a velmi šťastně umístněna. — Důležitá je kap. 21. Kdo věří, že Jan, syn Zebedeův, sepsal kapitolu 1.—20., nemůže věřit, že sepsal i kap. 21. Nikdo neprotestuje napřed (jako 21_{20} sq. by Jan činil) proti klamné pověsti, že nemá zemříti. Tu by 21 byl dodatek přátel: překvapeni, že Jan zemřel, nedočkav se parusie (ač mu to bylo zaslíbeno), chtěli věc vysvětlit a dali jiný výklad slovům Ježíšovým 21_{23}. 21. kap. nebyla napsána, aby zjevení Ježíšovo dodatečně podala. Kdyby byl 1.—20. psal Jan, miláček Páně, nebyl by opominul o něm dát zprávu už v 1.—20. Přirozený konec je $20_{30, 31}$. Kapitola 21. je pozdější dodatek téže nebo cizí ruky. Psal-li kapitolu 21. autor prvních dvaceti kapitol, tu psal ji

značně později;[1] jestli někdo jiný — 21_{24} zní vskutku jako svědectví mladších o pisateli 20_{31} — tedy výborně se vžil do ducha autora 1 až 20. Pro identitu mluví tolik jako proti.

Vedle vyloučení 7_{35} n. a 21. je nepřehledná řada hypothes o vyloučení dalších částí (i celých perikop), anebo konstruuje se kratší původní Jan (Urjohannes), na př. H. Weiss, E. Renan. Vylučují se perikopy galilejské, nebo o divech, nebo veliké řeči. Většinou chce se tím zachránit apoštolský základ, ale hypothesy ty rozbíjejí se na formální a materiální stejnorodosti všech součástek Jn. a nelze najít motivy pro interpolatory. Kritikové mají za měřítko svou logiku, svou potřebu korektnosti a souvislosti. Ale úkol Janův, život Ježíšův podat, jako uskutečnění vlastního ideálu Krista, nedal se řešit bez neshod.

Kdy vznikl Jn.? Kritika shoduje se, že později než Synoptikové. Znal je všechny a používal. (Na př. 12_1—$_{11}$ drží se varianty Lk. 7_{38} pomazání nohou, kdežto Mt. 26_{11} a Mk. 14_7 mají pomazání hlavy.) Místy je odvislý i slovně (na př. Jn. 12_8 = Mt. 26_{11}). Proto musíme jej položit za r. 100. Ne tak určitě lze tvrdit, že užíval psaní Pavlových, ač všelicos na ně upomíná. (Jn. 8_{48} n. = Ř. 6_{16}, Jn. 3_{13} = Ř. 10_6 a j.) Též snad použil Ž. Jeho theologický názor ale předpokládá Pavla; je to přeměna Pavlovy theologie v době, kdy velké protivy prvého období byly překonány a křesťanství o sobě vědělo, že je novým náboženstvím, ano náboženstvím vůbec proti bezbožnosti světa. U Pavla Ž. »Žid« je křesťanu z Židů jménem čestným, u Jn. Židé a priori stojí nepřátelsky k Ježíšovi. Jen »Israel« je čestné jméno (Israel boží). Dvě hl. these Pavlovy: universálnost spásy a osvobození od zákona přešly u Jn. do krve a kosti Jn. 5_2, 11_{52}, 10_{16}, 17_6 (Jedna církev), St. Z. je odbytá věc. Janova theologie je zjednodušení Pavlovy, poněvadž některých thesí (proti St. Z.) není už třeba. Proces spasení není tak složitý jako u Pavla. Dějiny jsou vlastně ustavičný boj mezi tělem a duchem, Otcem a světem, tmou a světlem. Příchod Syna na svět, to nejvyšší člověku nabízejícího, ukončuje v principu tento boj 16_{11}. Elementy posud sloučené se odlučují. Viděti Ježíše znamená viděti Otce 14_9 n., pravda a život, kdo to nyní zneuznává, že ztracen, kdo jej správně poznává, má v něm vše. Absolutní význam osoby Ježíšovy mnohem víc vyniká než u Pavla; není to již preexistentní

[1] Ovšem tím už řečeno, že ani 1—20 ani 21 není od ap. Jana, syna Zebedeova.

Mesiáš jako u P., jenž pro věc boží tak se ponížil v obrazu lidském, že nyní od B. tím více je oslaven. J. je světoborné, u Otce o d v ě č n o s t i se nalézající Slovo (Logos); a Slovo to tělem učiněno jest atd. 1_{14}, jeho sláva viděna byla a navrátilo se opět k Otci (ne jen k nové cti, jako Pavel za to má), na staré místo, kde svým nyní také místo připravuje 14_3. Na místo starého: »aby se naplnilo písmo«, má Jan: »aby se naplnila řeč, kterouž byl pověděl Ježíš« — J e ž í š t o t i ž u r č u j e s á m s v ů j o s u d a m o c. Pavel započal zbožnění Ježíše, Jan je dokonal, už z toho vidět, že Jan je pozdější. V e s c h a t o l o g i i židovský realism je vymýcen (u Pavla ještě je), ne poslední soud spravedlivých a hříšných (12_{48} a 5_{29} jsou jen formy staré!), ne spánek až do všeobecného vzkříšení,[1] nýbrž smrt věřících znamená jako u Krista povýšení, skrze smrt potáhne všecky k sobě 12_{32} — věčný život nastává tedy h n e d p o s m r t i v ě ř í c í h o, n e a ž p ř i p ř í c h o d u S y n a č l o v ě k a; na to příští vůbec už nelze doufat: věřícím Ježíš j i ž d a l slávu 17_{22}, mají věčný život, neb nejsou již z tohoto světa: Já jsem vzkříšení a život 11_{25}. Takové přetvoření Pavla bylo možno teprve v době po něm, a stalo se zřejmě pod vlivem ř e c k ý c h f i l o s o f i c k ý c h i d e j í. Logos, tvůrce světa, spiritualism, schematické typisování ukazují na směr alexandrijský (přímá odvislost od Filona nedá se prokázat). Ale alexandrijské ideje jsou též v Ž. Vůbec z theologie Janovy podává se jen terminus a quo: *r. 70.* Rozhodující je p o m ě r k S y n. Tedy ca. 100. Terminus ad quem. Gnostická škola Valentinova (od 130) je od počátku silně pod vlivem Jn. Herakleion kol 170 napsal k Jn. komentář, Monta-

[1] Původní křesťanský názor (Pavel) představuje si nesmrtelnost takto: Vzkříšení Ježíše je nám zárukou vzkříšení našeho, Bůh skrze ně nám naše vzkříšení zjevil. Chtěje nám taktéž dát věčný život, jehož pro hřích jsme ztratili, poslal syna svého na svět, aby přemohl vše, co tomu posud překáželo, a ten také to uskutečnil, neboť zahladil hřích a tím smrt, jež byla jen skrze hřích. Skrze vítězství J. K. dal Bůh i nám vítězství nad hříchem. (Vírou J. K.) — Toto vzkříšení uskuteční se takto: J. přijde v den svůj a těch, kdo zesnuli v n ě m, zbudí a i s těmi, kdo živí jsouce v něm dočkali jeho příští, pojme s sebou do oblaků. Budeme pak všichni proměněni, majíce těla duchovní, neporušitelná. (Celý tento děj vyličen krásně v I. Kor 15_{12-58}, úryvkovitě: Ř 2_{16}; $5_{5, 8}$; 8_{18}, I. Kor 11_{26}, II. Kor 4_{14}, I. Th 4_{13-17}, II. Th $2_{2, 3}$) Vidět ještě ideje židovské: idea nesmrtelnosti uskutečněna ve formě zduchovněné mesiášské říše. Zesnutí pak po smrti a spánek do vkřišení neznamená úplné duchovní zaniknutí: P. myslí tu na matnou existenci zemřelých (spánku a stínu podobnou) v říši zemřelých, šeôl. Z tohoto šeôlu pak ti, kdo našli nový život v Kristu, budou vzkříšeni. Ti, kdo nenašli v Kristu nový život, zůstanou v šeôlu. Jn. nezná již těchto hebrejských představ o podsvětí a vzkříšení.

nisté od 160 dovolávali se rádi spisů Janových. Proto these Baurovy školy, že v Jn. jsou stopy montanismu, je nesprávná, rovněž tak, že v Jn. jsou stopy Gnose. V době záplavy gnostické 125—175 nemohlo být napsáno takové evangelium se samostatným náboženstvím, bez »pro nebo proti« gnosticismu. V Jn. ale stopy toho boje nejsou. Jn. stojí na půdě St. Z. — St. Z. je mu autoritou ve zjevení. (Gnosis byla proti St. Z.!) Pouze poznání vysoko váží. To je psychologicky vysvětlitelno jako pokus, v křesťanství zjednat převahu elementům, nový názor představujícím, nad starozákonním způsobem myšlení. Tu tendenci má i Gnosis. Rovněž Janovi i Gnosi společna je záliba v abstraktech, symbolech, monotonním poučování. Také enthusiasmus pro jednotu církve 10. 19_{23} sukně nesšívaná, 21_{11} síť plná ryb se neprotrhla. To nesvědčí o úzkosti před přemocí bludařů, nýbrž o hrdosti nové obce, která má všechny predikáty boží, především jednotu. Doketismus[1] ohledně těla Ježíšova, který se v obratech ev. spatřuje, odstranění čistého monotheismu v prologu, dualismus, není také vliv gnostický — je to všeobecné metafysické pojímání většiny tehdejších theologů — právě to, že mohl psát tendenční ev. bez vší antignostické tendence, dokazuje, že gnostické nebezpečí proň nebylo ještě. Přichází tím před Past. a Jud.

e) *Problém osoby Janovy.*

Roku 1820 generální superintendent Bretschneider zdůvodnil, že evangelium Janovo nemůže být považováno za spis apoštola. Odtud trvá spor mezi tradicí a kritikou. Škola tradiční odvolává se na to, že ev. Jn. již *v 3. stol.* v církvi bylo používáno jako spis Jana, syna Zebedeova. To však nestačí, neboť starší (v 2. stol.) používání Jana není prokázáno. Žádný z apoštolských otců Jana nepoužívá: učení apoštolů, list Barnabášův, listy Clementovy, Hermas, list Polykarpův mlčí o ev. Jn. O Polykarpovi pak máme pozdější svědectví Ireneovo, že se chlubil (Polykarp) stykem s Janem a jinými svědky Ježíšova působení. Též Ignatius o Jn. mlčí. To je vše první polovina 2. stol. Také Justin (ca. 155), zdá se, nezná Jn. (4. ev.). Teprve jeho žák, Tatian, počítá je k posvátným spisům, ač autora neuvádí. To činí teprve kol 190 Theofilos. V téže době Ireneus vypráví — odvolávaje se na Polykarpa — o vzniku 4. ev. takto: Když Matouš, Marek a Lukáš napsali své paměti, tu

[1] Viz Harnack: Děj dogm. na různých místech.

také Jan, *učenník* Páně, tak učinil v Efesu. Tohoto učenníka stotožňuje Ireneus s Janem apoštolem. Odtud množí se svědkové a tvoří se tradice. Clemens Alex. (200) již slyšel, že apoštol Jan psal duchovní ev. mocí inspirace. Jinde mluví se o zjevení. Zde je důvod: silně se poznávalo, že obraz Ježíšův v Syn. a Jn. se nesmírně liší, a hledala se formulka: »duchovní ev.«, a ergo inspirace, zjevení.

Koncem 2. století všeobecně v církvi Jn. se považuje za dílo apoštola Jana, v Efesu u vysokém stáří zemřelého. Ojedinělý odpor (presbyter Gajus) brzo zanikl. Toto všeobecné mínění církve je však jen legenda, mající ověřit inspiraci autora a vznešenost jeho motivů. Všechna pozdější tradice zakládá se na těchto pramenech, ty však nejsou starobylé (konec 2. stol.!) a věrohodné. Ze svědectví těch — Theofilos, Ireneus, Clemens Alexandrijský — je rozhodujícím totiž pouze Ireneus, neboť jen ten zase má starší tradici, sáhající do prvotní tradice: totiž Polykarpa. Právě však Polykarp svědčí mu jen, že ev. napsal *učenník* Jan — ne apoštol Jan — tuto identifikaci provedl Ireneus sám, považuje identitu jich za samozřejmou, Polykarpovo svědectví však na to nemá. Od Irenea a Polykarpa máme tedy dosvědčeno pouze, že se nějaký Ježíšův učenník Jan delší dobu zdržoval v provincii Asii, že byl velikou autoritou a zemřel u vysokém stáří. Jméno Jan však přicházelo často, tento vynikající Jan asijský mohl být někdo jiný, než právě apoštol Jan Zebedeuv. Dionysius Alexandrijský (ca. 260) rozeznává také *2* Jany (poněvadž prý v Efesu ukazují se 2 hroby Janů): 1. Jan, autor Apk., 2. Jan, autor ev. Jn. a listů Jn. S ním souhlasí Eusebius, a odvolává se tu na Papia (pol. 2. stol., sbíral starou tradici o Ježíšovi), jenž rozeznává »starého« Jana, t. j. presbytera, a Jana apoštola — oba učenníky Ježíšovy. Papias však sám považuje Apk i Jn. za dílo ap. Jana Zebedeova.[1] Odtud právě pozdější ap. Jan nazývá se Theolog, t. j., že je spisovatel ev. Ale Papias uvádí, že ap. Jan Zebedeův zemřel smrtí násilnou od Židů — to se mohlo stát jen v Palestině, tak že tradice o klidné jeho smrti v Efesu je pozdější legenda.

[1] Tuto papiovskou tradici Jülicher dále nesleduje a její neosvědčenost mlčky považuje za samozřejmou. Důkaz však neprovádí. Papias na autorství Jana Zebedeova soudí patrně z ev. samého. Papiova svědectví zůstalo nepovšimnuto a nemělo vlivu na tvoření se prvotní tradice o autorství Janově. Máme tedy dvojí proud tradice: jeden od Papia počínaje, druhý od Polykarpa přes Irenea.

Pouze ten druhý Jan, ten »starý« Jan, jehož Papias také zná, o němž však nepraví, kde žil — mohl by být považován za toho asijského Jana, jenž bydlil v Efesu, a byl vypovězen na Patmu. Ten zároveň může být považován za autora Apk., poněvadž tato v kap. 1_1, $_9$ a 2_1 svědčí o Janu asijském. — »Tradice« o *dvou* asijských Janech je úplně bezcenná (ty dva hroby v Efesu je legenda!). Pouze Jan presbyter bydlil v Efesu, byl vypovězen na Patmos, a když — počínaje Justinem a Papiou — syn Zebedeův byl považován za autora Apk., přeneseny byly osudy tohoto presbytera Jana na ap. Jana. Důvod pro vyhnanství ap. Jana a vystěhování do Asie se našel snadno. Čtvrté ev. musilo jít do Asie, poněvadž skrze jméno »Jan« bylo spojeno s Apk. Že teprve následkem stotožnění Jana apoštola s Janem presbyterem 4. ev. dostalo se do Asie, vidíme z toho, že teprve ca. 180 Ireneus mluví o něm jako v Asii vzniklém. Starší dosvědčení není! (Papias ještě ne! neb u něho ještě Jan apoštol pohybuje se pouze na palestinské půdě!) —

Nemáme tedy autora ev. Janova dosvědčeného od tradice a jsme odkázáni na ev. Jn. samé (neboť také nesouvisí s Apk.). K ev. musíme přibrat 3 listy Jn., neb mají blízké vztahy k sobě. Z II., III. Jn. nepodává se ovšem ničeho o autoru, za to v Jn. a I. Jn. vydává se spisovatel za očitého svědka. Sám sebe Jn. 21_{24} jmenuje učenníkem. Při tom myslí se ten, jehož Ježíš miloval 21_{20} (12_{23}, 19_{26}, 20_2) a učenník v 18_{15} uvedený. Tradice vždy tohoto učenníka, miláčka Ježíšova, považovala za Jana Zebedeova. Kap. 21. to podporuje. Autor, t. j. učenník, miláček Ježíšův, byl mezi účastníky rybolovu, v 21. líčeného, a sice, poněvadž jen zde a nikde jinde v ev. jmenují se synové Zebedeovi, a jeden z nich, Jakub, zemřel záhy, tedy je v kap. 21. míněn Jan. Dle 21_{20} však tento učenník, miláček, byl také při poslední večeři odpočíval na prsou Ježíšových, 12_{23}, $_{25}$. Při poslední večeři bylo pak jen dvanáct učenníků; a musíme míti za to, že autor Jn., byť je nejmenoval apoštoly (on všude mluví jen o učennících, ne apoštolech), považuje je za identické s apoštoly.[1] Tak tedy nepřímo v Jn. samém je Jan Zebedeův uveden jako

[1] V Jn tento učenník, jehož miloval J., uplatňuje se vůči Petrovi, jenž v jiných evgích (hl. Mt.) nad jiné vyniká. Učenník-Miláček vždy lépe Ježíšovi rozumí, ptá se ho přímo, kde jiní neodvažují se toho 13_{23}, Ježíš s ním mluví dle tohoto. Při zajetí Ježíšově, kde jiní jej opustili, jen Petr a Jan následují 18_{15}, Jan pak 19_{26}. Poněvadž autor Jn jistě myslil na Jana Zebedeova, je to jakási rehabilitace za MK 10_{37}. (Jül.)

autor Jna. — Tento »učenník, jehož miloval J.«, není však vůbec skutečná postava: je to člověk bez masa a krve, odporuje veškeré synoptické tradici, a jeho vlastního svědectví nelze pak vůbec ani použíti k vynajití skutečného autora, neboť co o sobě praví, je tajemnůstkářství. Tato tajemnost však vedle největších nároků pro vlastní osobu je pochopitelna, jestli nějaký pozdější křesťan ve jménu pravých učenníků, kteří neviděli, ale uvěřili 29_{29}, píše pneumatické ev., ideální ev., jaké by musil napsat učenník, který s Ježíšem byl tak sblížen, že dovede o něm psáti lépe, než jiní. Pro nás není důležité vědět, za koho se chtěl spisovatel Jna. vydávat, nýbrž zda byl z kruhu učenníků, aneb se do nich jen vmýšlí.

Dnes nelze již popírati, že spisovatel Jna. není ten učenník, jehož miloval Ježíš, a že nebyl vůbec z kruhu očitých svědků — a to nejen apoštol, ale ani presbyter Jan. To jde z ideového obsahu ev.: ač podklad jeho zbožnosti je židovský,[1] přece ten universalismus, předstihující Pavla, nemohl mít člen původního kruhu, leda že by byl později změnil nejen theologii, ale celý obsah své duše. Ale to by se bylo mohlo státi až koncem 100 — evangelium Janovo nemohl však psát stoletý stařec. Spisovatel nebyl však očitým svědkem: nebyl by jinak používal Syn., neboť kde jeho ev. ukazuje reální podklad, je materielně závislý na Syn., kde má nové zázraky, je to umělé zveličování synoptického vypravování. Kdyby ty zázraky byly bývaly známy v kruhu očitých svědků, nebyli by je Syn. přešli — ony byly ale později vytvořeny theologií, dle které syn boží na zemi byl všemohoucí, a tuto na všechny strany osvědčoval. Tato theologie tvořila si příklady pro tuto všemohoucnost dle vzoru staré tradice. Viz Jn. 21_{25}: to je theoretické východisko veškeré této fantasie: cokoli si jen velkého, neobyčejného lze mysliti, to jistě Ježíš konal.

Lidská stránka Ježíšova je smyta ($20_{19, 26}$), zejména jak liší se utrpení jeho 18. Ježíš vše ví napřed 18_4, 19_{28}, scéna v zahradě getsemanské, není — sám se vydává — není vůbec u něho vnitřního boje (jako u Syn.). U Syn. při výslechu mlčí — zde je obžalobcem $18_{1, 23}$; teprve v 19_9 kvůli prorokům nastává mlčení. Slova na kříži: Marek a Matouš: Elohi, elohi, lemah sabachthanij — u Lukáše již: Otče, v ruce tvé poroučím ducha svého — u Jana: »Dokonáno jest« — to jest uspokojení nad provedeným posláním. — Také působení

[1] Autor je žid, ale dvojjazyčně vychován, tak že řečtinu úplně ovládá (jinak než autor Apk.) Jül.

Ježíšovo je líčeno v Jn. jinak, než u Syn.: u Jn. je hlavně v Jerusalemě, trvá po více let, u Syn. odbývá se v jednom roce, do Jerusaléma šel Ježíš jen jednou — před smrtí. Očištění chrámu — akt moci mesiášské — stalo se dle Syn. několik dní před smrtí Ježíšovou a bylo příčinou, že vrchnost proti němu zakročila. U Jn. stalo se tak již při prvé cestě do Jerusalema, a Židé pouze se ptají, odkud má moc k tomu! 2_{13}. — Ježíšovo Synovství boží u Syn. vytuší učenníci velmi pozdě — u Jn. hned Nathanael a dosvědčuje se všude — zde Syn. mají kus skutečné historie, Jn. dogmatickou konstrukci. — U Syn. Ježíš umírá 15. dne Nisan, u Jn. 14. Nisan, kdy totiž beránek byl obětován (beránek boží 1_{29} je Ježíš). Ani na jednom místě to plus Janovo není bez závady: často udání míst, osob, vzdáleností je pouhá spisovatelská záliba v přesných údajích. Jn. tvoří látky sám ze své víry, a nebere je ze spolehlivých pramenů, tak i řeči Ježíšovy: Ježíš mluví tak, jak Jn. vůbec vypravuje, a co mluví, nemá nic společného se Syn.: místo podobenství bledé alegorie, mnohoznačné obrazy, místo životních pravd theologické reflexe. Ježíš, jenž by střídavě kázal Mt. 5—7 a Jn. 14—16 (kázání na hoře, velekněžská modlitba), je psychologickou nemožnosti. Liché je rozeznávání mezi exotérickou a isotérickou řečí; mluvil-li Ježíš tak k Nikodemovi jako Jn. 3_3, zavinil neúspěch svůj u Židů sám. Tak Ježíš k učitelům zákona nemluvil — tak odbývala církev židovskou polovičatost, která chtěla v Ježíšovi vidět velkého učitele, ale ne ctít syna božího. Svědectví, jež o Ježíšovi dávají v Jn. učenníci, jsou svědectví těch, kdo už zažili jeho smrt a povýšení, a vysvětlili si jeho preexistenci a člověčenství, jako předpověděné písmem. Ježíš sám mluví 3_{11} tónem sboru. Zastanci pravosti vykládají to tím, že Jan psal v lehké extasi a idealisoval. To jsou fráse, kterými věda se nemůže zabývati. U řeči Kristových v Jn. nelze dělit formu a obsah — to specificky janovské (typická je kap. 17.) vzniklo v jediném vědomí z živé výměny podání a víry. — Starý křesťan podává nám svůj obraz Krista, ale ne obraz skutečného Ježíše. Ježíš musí být pochopován dle účinků, které v dějinách zanechal, jako osobnost, která buď odpuzovala, nebo podmaňovala: jestli »Janovi« bylo možno jeho obraz zidealisovat (tak háji pravost Jana tradice), pak Ježíš byl posud přeceňován a učenník je nad mistra.

Jn. nemá cenu pro poznání historického Ježíše, za to tím více pro dějiny staré církve, ano církve vůbec, neb on určil obraz Vykupitele, tak jak v theologii se uplatnil. Je vidět, jak v staré církvi představy o Ježíšovi byly neurčité, když

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Zlevnění peněz a ústup průmyslové konjunktury. — Odpor proti agrárníkům. — Zákaz užívati rakouské měny. — Anketa o novém zákonu o výdělkových a hospodářských společenstvech. — Postátnění české severní dráhy. — Zpráva o činnosti spolku českých průmyslníků textilních za r. 1907.

Zlevnění peněz pokračuje od počátku tohoto roku pevným krokem a dospělo již, nehledě k Německu, na úroveň před mohutným konjunkturním vzestupem minulých dvou let. Diskont banky anglické klesl od počátku roku z 7 na 3%, říšská banka německá sestoupila v opatrném snižování na 5%, banka rakousko-uherská snížila 7. května diskontní sazbu na 4%. Neočekávaně vystoupil rakouský ministr financí hned následujícího dne s emisí 4% korunové renty v obnosu 150 mil. korun a zahájil tak v naší monarchii řadu velkých veřejných půjček.

Souběžně s uvolňováním na trhu peněz klesá konjunktura průmyslová. Nepříznivé účinky poklesu toho zmírňovány jsou v jednotlivých odvětvích průmyslových zásobou zakázek z doby dřívější a dosavadní ústup konjunktury nezavdává zatím podnětu k obavám před vážnějšími poruchami v organismu hospodářském. Pokles cen surovin, zejména železa, mědi, vlny a dříví, postupuje tempem předvídatelným a interessenti mohou se na změněnou situaci připraviti. Pomíjí nouze o uhlí, proti vzepjaté a naléhavé poptávce po uhlí z nedávných měsíců začíná hlásiti se po tak dlouhou dobu neznámá nabídka, resp. vyhledávání odbytu se strany uhelných dolů.

*

Silné zastoupení a hájení agrárních zájmů v parlamentu a vládě vyvolává rostoucí odpor a protest kruhů průmyslových a širokých vrstev velkoměstského konsumentstva. Zřizuje se »ústředna k potírání neoprávněných požadavků zemědělců«. Odkládané uskutečnění obchodní smlouvy se Srbskem jest předmětem četných protestujících resoluci nejen velkoprůmyslu, nýbrž i středního a malého živnostnictva. Protestuje se dále proti průtahu jednání o obchodní smlouvy s Rumunskem a Bulharskem, jímž exportní náš průmysl jest poškozován. Také osnova nových direktiv pro vojenské dodávky vzbuzuje značnými výhodami pro zemědělce a vylučováním obchodníků a volné soutěže silný odpor a protest, poněvadž v navržených direktivách skrývá se subvencování zemědělství zejména velkostatkářů, unikající kontrole budžetní. Kdežto pro dodávky

průmyslové platí zásada nejlevnějšího nákupu při volné soutěži, vyhraženo jest v osnově direktiv 75% celkové potřeby pro přímý nákup od producentů a jen 25% zůstaveno jest pro nákup ve volné soutěži producentů i obchodníků; mimo to má býti až do března nakupováno jen u producentů. Dodávky mají býti zemědělcům zadávány za nejvyšší tržní ceny s různými příplatky, jež dle výpočtu vídeňské komory znamenati budou zatížení vojenského rozpočtu ve prospěch zemědělců as 3½ mil. K ročně. Kdežto subvence pro živnosti, průmysl a vývoz podléhají kontrole a schválení sboru zákonodárného a povolených subvencí užito býti může jen dle určitých norem a za zodpovědnosti příslušných ministerstev, jsou tyto skryté subvence zemědělcům vyňaty z parlamentní kontroly.

*

Ministerským výnosem ze 30. dubna vydán s platností od 1. července 1908 zákaz užívati rakouské měny ve styku obchodníků a živnostníků s obecenstvem. Nesmějí býti příště ceny v nabídkách, účtech, fakturách, cenících, vyhláškách, ve výkladech krámských, na výstavách a trzích a pod. označovány v měně rakouské. Zákaz tento, s jehož vydáním zbytečně dlouho otáleno, ač od zavedení korunové měny uplynulo již skoro 16 let, jest stejně v zájmu solidního obchodnictva a živnostnictva, jak v zájmu kupujícího obecenstva. Dvojitost peněz v denních obchodních stycích působila mnohé obtíže a nešvary a zneužívána byla nekalou soutěží na škodu kupujícího obecenstva, zejména cizinců. K úplnému vžití korunové měny též v soukromých stycích bude ovšem třeba ještě delší doby a bylo by možno urychliti je vyloučením zlatých z oběhu a účelnější úpravou mincovní soustavy korunové.

*

Osnova nového zákona o výdělkových a hospodářských společenstvech předložena koncem dubna ministerstvem spravedlnosti odborníkům ze skupin zemědělských a maloživnostenských družstev, záložen, konsumních spolků a kupectva. Zaráží, že anketa jest důvěrnou. Snad autorita jejích účastníků má zmírniti ostré spory zájmových skupin, jež družstevnictví zvláště v posledních letech vyvolává a působiti k rychlejšímu uzákonění osnovy. Jen úvodní slovo min. spravedlnosti dra Kleina o podstatě a cílech této reformy zákonodárné dostalo se do veřejnosti. Ministr poukázal na to, že boje o zásadu společenstevní jsou skončeny, poněvadž cena a prospěch těchto sdružení solidárních zájmů, jich význam pro povznesení národního blahobytu všeobecně dnes se uznávají a skoro ve všech státech evropských družstevnictví měrou překvapující se rozšířilo a prohloubilo. Společenstva stala se zemědělství a živnostem nezbytnými pomůckami, drobný obchod věnuje jim pozornost, aby mohl jich použíti ku svým účelům jako nákupních družstev, a poslední odběratel snaží se rovněž touto associační formou zvýšiti poněkud kupní sílu svých peněz. Dnes jde o to, učiniti rozvahu 30letého vývoje, za něhož vyskytly se nové problémy společenstevního života, jimž nynější zákon již úplně nedostačuje. Hlavním předmětem reformy zákona jsou právnicky a hospodářsky složité jednotlivé otázky společenstevní praxe, na základních zásadách organisace společenstev nemá býti mnoho měněno, poněvadž se osvědčily, jak o tom svědčí rozkvět družstevnictví od

roku 1873. V r. 1873 bylo společenstev as 1550, koncem roku 1906 11.683. Úvěrní společenstva vzrostla v tomto období z 943 na 7886. Počet konsumních spolků rozmnožil se z 540 na 965. V r. 1878 měla zapsaná úvěrní družstva 299.867 členů, koncem r. 1903 vykazují již 1,634.375 členů. Počet členů zapsaných konsumních spolků činil v r. 1878 26.421, koncem roku 1903 již 240.799. Podobně zmohutněla činnost zapsaných úvěrních družstev. Úhrn poskytnutých úvěrů činil koncem r. 1885 469 mil. korun, koncem r. 1903 1281 mil. korun; jich vklady spořitelní a kontokorrentní vzrostly v téže době z 384 na 1453 mil. K a aktiva i passiva všech úvěrních družstev bilancují koncem r. 1885 s 487 mil. K, koncem 1903 však již s 1822 mil. K. Bylo by tedy pochybeno, měniti něco podstatného na základních zásadách, jež se osvědčily. Revise společenstevního práva jest jen potud nutnou, pokud vzrůstem a intensivní účastí společenstev v obchodním životě vyskytly se v zákonu mezery nebo pokud jednotlivá ustanovení se neosvědčila. V popředí jest změna ustanovení o povinném ručení. Na místo neobmezeného ručení stanoví osnova neobmezenou povinnost doplatkovou, odkazující věřitele výhradně na řízení repartiční, jež v různých směrech hledí zlepšiti. Obdobná pravidla o doplatkové povinnosti budou zavedena též pro společenstva s obmezeným ručením. Osnova umožňuje statutární změnu způsobu a rozsahu ručení a zvýšení neb snížení závodních podílů. Octne-li se společenstvo v přechodní tísni, není-li však při tom další jeho trvání a prosperování vyloučeno, poskytuje osnova možnost zvýšiti jmění společenstva dodatečnými platy na společenstevní podíly. Dosavadní často se vyskytující nešvar, že rejstříky členů neposkytují spolehlivého osvědčení stavu členů, bude osnovou odstraněn. Obligatorní revise společenstev má býti dále vybudována. Pokud jde o vnitřní organisaci společenstev, obsahuje osnova předpisy, ochraňující společenstvo před tím, aby osud jeho octl se v rukách několika málo nebo snad jediné osoby, zakazuje ustanoviti prokuristu a obchodního zmocněnce pro provozování celého podniku, předpisuje pro všechna společenstva zřízení dozorčí rady a její součinnost při obchodech, uzavíraných mezi společenstvem a členy představenstva, posiluje práva menšin a nařizuje, že stanovy musí obsahovati předpis o zřízení reservních fondů. Zvláštní předpisy má osnova pro nejdůležitější skupiny společenské, totiž pro úvěrní družstva a konsumní spolky. Zejména pokud jde o úpravu konsumních spolků, snaží se osnova najíti střední cestu mezi požadavky detailního obchodnictva za větší nebo menší jich obmezení a mezi zájmem konsumentů na jich udržení.

*

V akci k postátnění soukromých drah učiněn dohodou vlády s akciovou společností české severní dráhy důležitý krok ku předu. Smlouva schválena již valnou hromadou akcionářů české severní dráhy 28. dubna, a jsou jí obě smluvní strany vázány do 30. prosince 1908, do kdy tedy musí býti smlouva též ústavně schválena. Průměrná provozovací délka souboru tratí české severní dráhy činí 349 km, veškeré příjmy dráhy činily v r. 1906 11,804.000 K, z čehož připadlo na dopravu osob a zavazadel 2,741.000, na dopravu zboží 9,062.000 K. Z dopravy zboží zabírá uhlí na tratích dráhy, tvořící důležité spojení s českou severo-

západní pánví uhelnou, 42%, značný podíl na dopravě zboží mají dále stavební materialie, jakož i výrobky zemědělské a zemědělského průmyslu ze středních Čech. Dráha má silnou dopravu průvozní, činící v roce 1906 třetinu veškeré dopravy. Postátnění dráhy bude míti vliv na soutěžní poměry obou sousedních drah soukromých, společnosti státní dráhy a severozápadní dráhy. Výkupná cena stanovena byla tak, že stát dá za každou akcii české severní dráhy v nominální hodnotě 425 K 4% státní dluhopis železniční, znějící na 400 K. Dluhopisy budou splaceny do roku 1968. S výhradou ústavního schválení má smlouva postátňovací zpětnou působnost od 1. ledna 1908.

*

Spolek českých průmyslníků textilních vydal rozhled po činnosti za r. 1907, svědčící o dalším úspěšném působení a stálém rozvoji vynikajícího tohoto odborného sdružení českého průmyslu. Dle zprávy té byl uplynulý rok pro průmysl bavlnářský, zejména pro český neobyčejně úspěšný. Také pro průmysl vlny byl rok ten příznivý se živým a dobrým obchodem, ač bez investiční podnikavosti. Pro průmysl lnu skončilo v r. 1907 období nebývalé příznivé konjunktury a v roce letošním jest průmysl ten v situaci vývoje sestupného. Nepříznivé i nadále jsou poměry v průmyslu juty.

Vzhledem k úsilí vlády uherské, vytvořiti silný průmysl textilní v Uhrách, jest důležitým úkolem hospodářské politiky našeho státu, aby hledána byla v náhradu za pokles vývozu v zemích uherských pro náš textilní průmysl odbytiště nová. Úspěch vývozu na Balkáně byl sice značný, ale umožněn byl všeobecnou situací průmyslu bavlnářského, a ani vyškolenost našich průmyslníků nestačila ve chvíli, kdy anglický obchod zatlačen z dálného východu vracel se opět do svých dřívějších posicí na východ blízký. Konec roku minulého přinesl do jisté míry zatlačení našeho vývozu na Balkán. Jedním z předních úkolů intensivní exportní politiky, pokud jde o průmysl textilní, jest úprava přístavu terstského s přiměřenými sazbami pro dopravu textilních surovin. Dlužno o to péči míti, aby Terst vyvinul se jako místo bavlnářského a jutařského obchodu.

Rozvoj českého průmyslu bavlnářského nesl se do nedávna příliš jednostranně k zakládání tkalcoven pestrých a režných. V poslední době lze s potěšením pozorovati, že podnikavost vymanila se z této jednostrannosti. Ještě roku 1900 byly v českých rukách jen 4 přádelny. Koncem roku 1907 a počátkem roku 1908 máme přádelen 14, a mezi nimi jsou závody, které patří k největším v této říši.

Výroční zpráva spolku textilního obsahuje dále důležité pro průmysl textilní platební podmínky pro prodej režného zboží bavlněného, jež vstoupily v platnost 31. března 1907 a jichž význam dosvědčen jest již v prvním roce tím, že z 1200 případů nevyrovnaných pendencí, v nichž intervenoval spolek český nebo vídeňský, bylo nutno jen jednou žádati za zakročení soudu. Po zdaru jednání o upravení platebních podmínek pro režné zboží jednáno bylo ve spolku o založení statistické služby pro režné zboží, která by informovala tkalce o stavu prodejů v tom kterém období. Výsledkem jednání tohoto byla dohoda s vídeňským spolkem bavlnářských tkalců a zavedena statistická služba pro režné zboží tkané

bavlněné, které se ze spolku českých průmyslníků textilních účastní 43 firem. Při tom za sprostředkování obchodní komory v Praze zaručena jest naprostá diskretnost původu jednotlivých zpráv, takže předsednictví spolku nemůže ani zdaleka tušiti, která tkalcovna tu kterou zprávu podává. Konečná zpráva pro celé Předlitavsko a Uhry rozesílá se všem členům po spojení přehledových zpráv spolku českého a spolku vídeňského. Pokus zavésti hlášení ceny režného zboží, aby každý jednotlivý tkadlec přesně byl informován i o cenovém vývoji trhu režným zbožím, se nezdařil. Rovněž nepodařilo se dosud zavésti jednotný závěrkový list. Práce o upravení podmínek pro prodej zboží pestrého a bílého nevedla rovněž k positivnímu výsledku, poněvadž nálada v době sestupu konjunktury není dosti příznivá. Rozmach bavlnářského průmyslu předelnického v českých rukách vedl k ustavení předelnického odboru v lůně spolku, jenž přikročil k řešení otázky cenového hlášení, když nepodařilo se pro odpor vídeňského spolku předelnického zavésti společné hlášení cen.

Výroční zpráva obsahuje dále přehled ostatní rozsáhlé činnosti spolku, vynikající rozumnou iniciativou a energickým hájením zájmů textilního průmyslu ve všech směrech. Příznivý dojem činí společné úsilí stálého zdokonalování výrobní techniky, pokrokové stanovisko spolku v oboru politického života, porozumění pro sociální požadavky současna, jevící se zejména v nazírání na kollektivní smlouvy pracovní.

Vzdělávací činnost spolku dále úspěšně se rozvíjela zdokonalováním orgánu spolkového »Textilního Obzoru«, péčí o dorost pro vyšší služby v továrnách, zejména pro předelnický průmysl, úspěšným úsilím o zřízení průmyslové textilní školy v Praze a přednáškovou činností. Spolek vydal nedávno německo-český textilní slovník a koná přípravy k vydávání knihovny Textilního Obzoru, jež přinášeti bude monografie z oboru průmyslu textilního. Koncem roku 1907 čítal spolek 169 členů, o 18 více než v roce 1906.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Poměry pražských plavců. — Jednání o pracovní smlouvě ve společenstvech obuvníků a truhlářů. — Výluka horníků u pražské železářské společnosti. — Stávka zemědělců v Italii. — Zpráva mezinárodního sekretariátu odborového. — Mzdové hnutí v Čechách. — Zlepšení hmotného postavení dělnictva. — Novella k zákonu pojišťovacímu. — Starobní pojištění v Anglii. — Návrh stávkového zákona.

16. dubna měla Praha vzrušující podívanou: mezi troskami roztříštěného voru bojovali tři plavci zoufale o život, a pouze jednomu z nich podařilo se zachránit; druzí dva trosečníci strženi vířivým proudem helmovského jezu zmizeli v hlubině rozvodněné řeky.

Tragický tento výjev upozornil širší kruhy na svérázný nárůdek Podskaláků, českých plavců, známých svým epithetem »bodrých« a legen-

dami o vlastním dialektu, vlastním způsobu života, idylickém, veselém, projevujícím se jadrnými výrazy s jadrnějším ještě přízvukem. Podskalákům samým pak dodal odvahy, že veřejně přiznali stinné stránky svého života, takže se překvapená veřejnost dověděla, že v těchto »bodrých« kruzích se vedou i jiné řeči, než »Véno, tumáš še a přines mi bu!«

Plavci vedou dlouhý boj a posud bezvýsledný ne o dobytí nových vítězství, nýbrž za dodržení starého smluveného ceníku a za zachovávání ministerských a jiných nařízení o provozování plavby. Nedodržení jich zavinilo i poslední neštěstí. Stav vody 16. dubna byl 58 cm nad normálem, při kterézto výšce smí délka voru obnášeti pouze 60 metrů. Ztroskotavší však vor byl 133 metrů dlouhý, a mimo to ještě řízen plavci, z nichž pouze vrátný byl odborníkem. Druzí dva byli nezkušení, najatí proto, že byli levnější než kvalifikovanější plavci.

Plavba vorů koná se totiž tím způsobem, že firma zadá plavbu za určitý obnos transportérovi, který pak najme plavce, na kterých ovšem hledí co nejvíce ušetřit, protože plavbu převzal levně, pod smluveným ceníkem. Proto bere lidi nezkušené, zatím co dobří plavci jsou bez zaměstnání.

Dozor provádí se velice povrchně. Teprve po katastrofě připomenulo místodržitelství nařízení, ale opět bezvýsledně; neboť po tomto připomenutí plaveny byly vory nezákonné délky vesele dál.

*

Neuvěřitelná neujasněnost a neznalost vlastních poměrů projevila se ve společenstvu obuvníků v Praze při jednání o mzdovém tarifu. Kdežto společná komise dohodla se na ceníku, zamítla valná hromada společenstva obuvníků v Praze předloženou jí osnovu 115 hlasy proti 86. Na to pak schůze mistrů obuvnických v Praze-II. a VII. vyslovily se pro pracovní řád a ceník, na který přistoupilo mnoho mistrů jednotlivě. Společenstvo žižkovské smlouvu zamítlo, vinohradské přijalo, což dokazuje, že osnova nepřijatelná nebyla. Nejcennější vymožeností v ní byl zákaz přespávání a stravování u mistra, dále zrušení modrých pondělků.

O pracovní smlouvě bylo hladce docíleno dohody ve společenstvu truhlářů. Smlouva, jež vešla v platnost 4. května, jest uzavřena na dobu tří let. Jí nadobro odstraněna jest desetihodinová doba pracovní, nedosaženo však její jednotného upravení. Malé dílny s jedním až třemi dělníky mají stále ještě devět a tři čtvrti hodiny, kdežto velké dílny s více než deseti dělníky pouze devět a čtvrt a dopoledne desetiminutovou přestávku. Mzdy zůstaly nezměněny.

*

Pražská železářská společnost zůstala věrna svému absolutistickému stanovisku, že o době práce a klidu rozhoduje jedině ona. Letos poprvé zúčastnili se její horníci oslavy prvního máje, začež byli vyloučeni až do šestého. Roztrpčení nad touto brutální důsledností vyvolalo kritickou situaci, kterou se jedině s největším úsilím podařilo urovnat; vůdcové dělnictva musili vynaložit všechen svůj vliv, aby je zdrželi od odpovědi stávkou.

Ale nač tolik se divit Pražské železářské společnosti? Je snad stát jako zaměstnavatel ne-li modernější, aspoň rozumnější? Oběžník, rozeslaný všem stanicím, topírnám a dílnám, jímž se zakazuje železničním zřízencům účast při oslavě májové, dokazuje, že nikoli.

*

Prvního května počala v Italii veliká stávka zemědělského dělnictva. V provincii Parmě bojuje 40.000 dělníků na život a na smrt. Poměry i způsob boje liší se naprosto od našich představ. Jednou z hlavních zbraní stávkujících jest hladovění dobytka, k jehož krmení majitelé nestačí. Aby ostří této zbraně otupěli, odhánějí statkáři dobytek do sousedních krajů. Ženy stávkujících pak, aby tomu zabránily, zatarasí cesty svými těly, takže by dobytek musil býti hnán přes ně. Zoufalost takovýchto prostředků mluví dostatečně o poměrech, které k takovým prostředkům dohánějí. Italští statkáři budou asi přece jen donuceni zlepšit postavení svých skromných dělníků, anebo přivážet si čínské kuli, jak o tom uvažují jejich uherští kolegové, kterým organisace zemědělců, čítající již 24.000 členů, stává se den ze dne nepříjemnější.

*

Zpráva mezinárodního sekretariátu odborového ukazuje, že Německo předstihlo již Anglii, čítať 2,215.165 členů ve svých odborových organisacích, kdežto Anglie pouze 2,106.283. Ježto Francie není zastoupena, jest Rakousko na třetím místě se 448.270 členy, dále Italie 273.754, Švédsko 200.924, Belgie 158.116, Uhry 153.332, Holandsko 128.845, Dánsko 98.432, Španělsko 32.405, Norsko 25.339, Srbsko 5350, Bulharsko 5000. Zemědělců jest organisováno v Italii 71.629, v Uhrách 24.000, ve Švélsku 7847, v Rakousku 2655 (tolik asi čítá československý svaz).

Největší vzrůst vykazuje Německo — 637.601, Rakousko 186.455, Uhry 100.163, které mají největší vzrůst percentuelní — 188·39 proc., kdežto Rakousko je s 90·67 proc. na místě třetím, za Norskem se 180·21%.

Příjmy roku 1906 obnášely (dle neúplných dat) 129,940.120 K, vydání 109,632.510 K, hotovost 180,611.186 K. Na podporách vyplatily organisace anglické 30,717.431 K, německé 11,161.486 K, rakouské 2,282.492 K; na stávky německé 19,027.182 K, anglické 3,789.920 K, rakouské 1,957.278 K.

*

Dubnové číslo »Odborového sdružení československého« obsahuje krásně sestavenou statistiku mzdového hnutí svých organisací. Mzdového hnutí zúčastnilo se 66.257 dělníků. Cestou smírné dohody docíleno tentokráte větších úspěchů než boji. Zkrácení doby pracovní o 1·5 až o 36 hodin týdně dosaženo pro 24.487 dělníků, zvýšení mzdy o 3 až 40% pro 22.136 dělníků bez boje. Bojem dobyto zkrácení doby pracovní o 1·5 až 12 hodin týdně pro 8839 dělníků, zvýšení mzdy o 3 až 30 proc. pro 17.991 dělníků. Pracovních dnů ztraceno 287.223 = 754.581 korunně mzdy; organisace vyplatily na podporách stávkových 267.148 K.

K takovým výsledkům nutno Odborovému sdružení blahopřáti, zvláště uvážíme-li, že stále ještě nemůže svoji činnost nerušeně rozvíjet, jsouc stále ještě zaměstnáno sporem s Vídní. O nedůvěře, jaká nyní

v českých organisacích proti Vídni panuje, svědčí velikonoční konference kovodělníků, které byl předložen návrh na scentralisování stávkového fondu. Návrh tento zamítnut 6140 hlasy proti 1041, nehlasovalo 276 členů.

*

V osmém čísle »Sozialistische Monatshefte« (od nového roku čtrnáctidenníku) uvažuje Calwer na základě mzdových dat pojištěných dělníků, může-li dělnictvo zlepšiti svoje hmotné postavení již nyní, za kapitalistického výrobního způsobu, a dospívá k závěru, že ano. Od roku 1895 do 1906 stoupla mzda o 37%, prostředky životní zdražily se však o 25%, takže skutečný vzrůst mzdy německého dělníka obnáší 12%, ročně asi 1%.

Fakt tento neodpovídá učení Marxovu, ale bylo by zbytečno, dělnictvu chtít jej zastírat, neboť dělnictvo nestává se přístupnější socialismu vzrůstem bídy, nýbrž naopak vzrůstem vzdělání, vzrůstem blahobytu, který stupňuje jeho sebevědomí.

*

»Mezi námi řečeno, ani jeden stavitel není poctivý,« prohlásil nedávno v soukromé rozmluvě člen představenstva české úrazové pojišťovny. Mluvilo se o odvádění příspěvků pojišťovacích, a tu si stěžoval, že stavitelé odvádějí sotva polovici, a ústav že si musí proto vydržovat zvláštní stavební kontrolory, kteří odhadují výši vyplacené mzdy. Odhad takový mohl by být spolehlivý pouze tehdy, kdyby odhadce měl k disposici veškery plány stavební a mohl si na základě jich sestavit rozpočet. Takto však musí vše odhadovat od oka a spíš níže než výše. Tomuto nedostatku má být odpomoženo novellou k zákonům pojišťovacím, dle níž jsou všichni zaměstnavatelé, mimo majitele zemědělských a lesních podniků, povinni vést výplatní listiny a tyto na požádání předložit zřízencům úrazové pojišťovny. Tím má být aspoň poněkud omezen nepoctivý způsob hlášení příspěvků, poněvadž, i když zaměstnavatel vede záznamy nesprávné, přece nemůže již jít tak daleko, jako bylo možno nyní, kdy na př. jeden teplický stavitel neodvedl přes 10.000 K příspěvků.

*

Reelní formy nabývá otázka starobního pojišťování v Anglii. Nový předseda ministerstva Asquith navrhl, aby všem osobám, dosáhnuvším sedmdesáti let, byla vyplácena pense 5 sh., nepřekročuje-li jejich týdenní příjem 10 sh. Ježto by počet pensistův obnášel asi 500.000 osob, byl by státní rozpočet zatížen šesti miliony liber ročně. Předloha anglická má tu výhodu, že nežádá příspěvků pojišťovacích, avšak velikou nevýhodu vysokého stáří pensistova, neboť sedmdesáti let dožije se málokterý dělník.

*

»Právo Lidu« uveřejňuje návrh stávkového zákona, který chce Sdružení zaměstnavatelů v Rakousku předložit parlamentu ku schválení. Je přímo neuvěřitelno, co všechno se v něm žádá. Stávka, stavění stávkových hlídek a vybízení ku stávce má být prohlášeno za čin trestný, jenž budiž potrestán soudně vězením od 14 dnů až do tří měsíců. Kdo zastaví práci a kdo k zastavení práce vybízí, ručí druhé smluvní straně

za vzniklou škodu, a mimo to budiž potrestán vězením od osmi dnů do jednoho měsíce. Kdo se pokusí někoho přimět ku vstoupení do spolku nebo nějaké organisace s použitím nucení, hrozeb, urážek, prohlášením za zlopověstného, dopouští se přestupku a bude potrestán vězením od tří do čtrnácti dnů. Při veřejných dopravnich a osvětlovacích podnicích je dohodování o společném zastavení práce zakázáno a trestáno pokutou 100 až 500 K nebo vězením do jednoho měsíce. Pro podněcovatele pokuta 3000 K nebo tři měsíce vězení. Při větších stávkách jsou všecka shromáždění na veřejných místech zakázána.

Je neuvěřitelno, že ještě ve dvacátém století může přijít někdo s podobnými návrhy! Vše, co tu žádáno, bylo přece po léta prováděno beze zvláštních zákonů, a co to pomohlo? Postup dělnické třídy je nezadržitelný a smete každého, kdo se mu postaví v cestu. Tolik zkušenosti by Sdružení zaměstnavatelů mohlo již mít. *R.*

ŠKOLA.

Dvě zvláštní prohlášení ministra vyučování v rozpočtovém výboru. — Bukovinský zemský zákon o služném učitelstva dle posledních čtyř tříd státního úřednictva nepotvrzen. — Důvod pro nepovolování práva veřejnosti české škole »Komenského« ve Vídni. — Vzrůst učitelských záložen — Ústřední záložna učitelstva československého v Praze v VI. a učitelská záložna Komenský v Praze v XI. roce trvání. — Výroční zprávy »Sirotčince Bolzanova« a »Samostatného sirotčince učitelského«. — Činnost »Jednoty pražského učitelstva ku vzájemnému podporování v nemoci a úmrtí«.

V rozpočtovém výboru říšské rady vídeňské podal ministr vyučování dr. Marchet při jednání o položce »Obecné školství« dne 5. května několik prohlášení, která jsou karakteristická pro směr nynější vlády k určitým otázkám školským a učitelským a zasluhují býti proto zaznamenána.

Zvláště zajímavou byla argumentace ministrova, proč vláda odepřela předložiti k sankci bukovinský zákon o učitelských platech, na němž se zemský sněm již v r. 1905 usnesl.

Bukovinský sněm upravil v rakouských zemích první služné učitelstva dle posledních tříd úřednických. Způsob však, s jakým úpravu provedl, ukazuje, že učitelské platy mohou býti upraveny i podle normy státního úřednictva velice chatrně. Bukovinský návrh zákona zařadil do VIII. třídy dietní ze zvláštní uznalosti pouze 3 osoby učitelské, do IX. třídy dal 10%, do X. 20%, do XI. 50% všech míst. Zbývajících 20% učitelů mělo dostávati průměrně 900 K roční odměny. Při tomto rozvržení činil by průměrný roční plat bukovinského učitele 1700 K, kdežto průměrné služné venkovského učitele dolnorakouského činí dnes 2300 K. Přes to tedy, že bukovinské učitelstvo bylo zařaděno do tříd úřednických, mělo míti služné o celou čtvrtinu nižší než venkovský učitel v Dolních Rakousích. Bukovinský sněm neodhlasoval jenom návrh zá-

kona, ale postaral se také o úhradu, zaručující zemi 1·6 mil. korun ročního příjmu.

Zdálo se, že nebude již nic překážeti tomu, aby vláda zákon k sankci předložila. Rakousko je ale známo jako země pravděnepodobností. Bukovinskému zákonu vláda s liberálním ministrem vyučování sankci odepřela. Přijatý zákon převyšuje prý finanční schopnost země a nezůstal by bez vlivu na jiné země rakouské, v nichž by byl neproveditelný a stal by se tak nebezpečnou praejudicí. Rakouská vláda odpírá předložiti k potvrzení zákon, jímž země upravuje platy dle normy, jakou sama se řídí, upravuje-li právní poměry učitelstva státních škol obecných. Vedle cvičných škol při státních paedagogiích, na nichž jsou upraveny platy učitelstva dle dietních tříd úřednických, existují v některých rakouských zemích, jako v Přímoří, v Haliči, v Tyrolsku a j. státní školy obecné, ovšem jen německé. A také na těchto školách jsou učitelstvu upraveny platy dle normy státního úřednictva posledních tříd dietních. V Terstu na př. mají učitelé na obecných školách státních základní služné dle X. tř. 2200 K, aktivní přídavek 768 K, první dva pětileté přídavky po 300, ostatní čtyři přídavky po 400 K. S třetím přídavkem postupují učitelé do IX. a s pátým do VIII. tř. dietní. Konečně služné státních učitelů obecných škol v Terstu činí 5168 K. Podobně jsou upraveny platy učitelům státních škol obecných v Pulji, Opatiji a j. Zůstane proto nepochopitelným, proč ministerstvo vyučování odepřelo předložiti k nejvyššímu potvrzení zákon, upravující právní poměry učitelstva bukovinského, byť i měrou naprosto nedostatečnou, analogicky dle dietních tříd státního učitelstva a úřednictva.

*

Neméně zajímavým bylo v rozpočtovém výboru říšské sněmovny ministrovo odůvodnění, proč české obecné škole »Komenského« ve Vídni odpírá se stále právo veřejnosti. Příčinu toho sluší hledati dle slov ministrových v tom, že při všech školních inspekcích bylo vždy konstatováno, že na této škole dosahuje se vždy nedostatečných úspěchů, pokud jde o znalost němčiny. Nelze prý považovati za přípustné, aby děti vychodily v Dolních Rakousích školu, neznají-li dostatečně němčiny, zvláště, když dle nálezu říšského soudu je pouze němčina jazykem v zemi obvyklým. Ostatně byly zkoušky, jimž se musejí žáci školy »Komenského« podrobovati, usnadněny tím, že žáci nemusejí příště zkoušky ty konati v Břeclavě, jako se dělo dosud, nýbrž před břeclavskými učiteli ve Vídni. Této úlevy se posud prý neužilo.

Dle slov ministrových jsou obecné školy v Rakousku zřízeny proto, aby vycvičily žáky náležitě v němčině. Podle základních říšských zákonů má v Rakousku každý národ nezadatelné právo hájiti řeč i národnost svou a obecné školy jsou k tomu zřízeny, aby ditky v mravnosti a nábožnosti vychovávaly a ducha jejich harmonicky vyvíjely. Silný český živel ve Vídni zřídí si soukromým nákladem obecnou školu, aby jí a v ní byla hájena jeho řeč a národnost, učitelé školy této vychovávají dle smyslu zákona ditky a rozvíjejí jejich ducha, ale nesmějí jim vydávat vysvědčení propouštěcí, neboť neosvojily si důkladnou znalost němčiny.

Česká obecná škola vídeňská, rozvíjející vnitřní síly tisíců rakouského státního občanstva, není v očích rakouské vlády kulturním elementem, jemuž by mohlo býti dáno právo veřejnosti, které se v hlavním městě říše neodepřelo ani škole — turecké. Jubileum čtvrtstoletého trvání české školy vídeňské je nejen pětadvacetiletým bojem za právo, ale jak poslední výroční zpráva vídeňského »Komenského« správně podotýká, i čtvrtstoletým jubileem bezpráví na českém živlu vídeňském páchaného.

Česká vídeňská škola v X. okresu dle stavu z 1. října 1907 je sedmitřídní a má 7 postupných tříd chlapeckých se 420 žáky a 7 dívčích se 434 žákyněmi. Vedle této školy otevřel spolek počátkem letošního školního roku druhou obecnou školu ve III. okresu vídeňském, a to zatím jednotřídní. Zapsáno bylo do ní 37 dítek. Vyučování na této škole je zařízeno na zásadě koedukační, která při omezeném počtu žactva může se tu dobře uplatniti. Vídeňský »Komenský« vydržuje dále svým nákladem dvě opatrovny, a to v X. okresu, která trvá již 25 let, a do níž je letos zapsáno 84 dítek a ve III. okresu, kterou navštěvuje 51 dětí. Při dosavadním nedostatku českého školství ve Vídni osvědčily se dobře t. zv. školy jazyka českého, v nichž učí se mateřštině české dítky, které jsou nuceny chodit do obecných, měšťanských i středních škol německých. Škol těchto je dosud 6 a to ve III., V., IX., X., XI. a XV. okresu. V 15 odděleních škol jazyka českého vyučuje se z pravidla v sobotu a ve středu odpoledne 475 dětí. Náklad na české vídeňské školství činil za r. 1907 celkem přes 80 tisíc K.

Při vší zajisté záslužné činnosti, kterou spolek »Komenský« ve prospěch zachování českého živlu ve Vídni rozvinuje, nelze se příslušníku českého národa se stavem českého školství v hlavním městě spokojiti. Malý národ nesmí nechati svou třistatisícovou menšinu v sídelním městě utonouti. Otázku náležitého doplnění a vybudování českého školství vídeňského musí vzít celý národ za otázku své cti národní. Nejde jenom o vybojování práva veřejnosti. Musíme míti ve Vídni tolik škol, kolik jich tam potřebujeme, a nejenom opatroven a škol obecných, ale také školy měšťanské a střední. O pokračovací školství české mělo býti postaráno dřív, než byl vydán pro ně nepříznivý zákon o vyučovací řeči. Čtvrtstoleté trvání do nedávna jediné české obecné školy vídeňské bez práva veřejnosti je vážným dokladem naší politické a kulturní slabosti. Český živel ve Vídni má pro nás rovně velkou důležitost jako český živel ve Slezsku. Národní rada, Jednota Komenského, Ústř. Matice školská a všechny jiné naše národní korporace měly by se radit o svépomocné akci ve prospěch vybudování náležitého českého školství vídeňského.

*

Na valných hromadách obou velkých záložen učitelstva československého, konaných v měsíci dubnu, podán byl obraz hospodářské organisace stavovské. Veliký rozmach zaznamenává v VI. roce trvání Ústřední záložna učitelstva československého v Praze. Čítá 3507 členů. Vklady její proti roku předchozímu vzrostly o 463.103·25, půjčky o 767.360·96, závodní podíly o 81.286·45, reservní fond o 525·64, čistý zisk o 11.423·37, pokladniční obrat o 4,339.210·32 K. Vklady obnášely v posledním správním roce 1907 úhrnem 2,050·53, půjčky 2,788.540·15, závodní podíly 421.666—, reservní fondy 27.004·98, čistý zisk záložny

32.886·07, pokladniční obrat 15,420.561·07 K. Výsledek je zcela uspokojivý přes to, že peněžní poměry následkem zvyšování úroků ze vkladů nebyly příliš příznivé. Čistý zisk byl rozdělen tak, že na pětiprocentní zúrokování členských podílů připadlo 18.960.67, fondu kursovních diferencí 2000, fondu možných ztrát 2000, reservnímu fondu 3336·80, tantiema představenstva s remuneracemi úřednictva a revisorů účtů činila 6588·60 K. Nízká položka 4740·32 K nedoplacených úroků je dokladem toho, že půjčky jsou obezřele povolovány a že veškeří dlužníci plní povinnosti k záložně co nejsvědomitěji.

Veliký rozvoj zaznamenává také Učitelská záložna »Komenský« v Praze za 11. správní rok svého trvání. Měla v roce 1907 celkem 1771 členů. Závodní nízké podíly záložny (20korunové) stouply na 99.540·—, reservní ztrátový fond na 24.085·40 K. Během roku bylo vloženo do záložny 451.571·16, vybráno 364.448·21, zůstatek vkladů koncem roku 1907 obnášel 550.386·01 K. Půjček bylo poskytnuto 1,801.140·29, na půjčky splaceno 1,598.459·47, stav jejich na konci roku činil 948.037·35 K. Pokladní obrat záložny za rok 1907 stoupl na 7,707.528·01 K. Vklady záložny vzrostly o 115.463·22, půjčky o 304.292·64, peněžní obrat o 1,555.767·91 K. Čistý zisk v obnosu 9007·11 K rozdělen na valné hromadě tak, že polovice (4503·56 K) připadla reservnímu fondu, na 5% zúrokování podílů připadlo 4388 K, zbytku užilo se k odměně revisorů. Záložna rozdává novorozeným dětem svých členů vkladní knížky dvoukorunové, zavedla vhodné »Střádanky« a zprostředkuje členstvu výhodný nákup uhlí, látek a životní pojišťování u bank. O obezřelé správě záložny svědčí fakt, že za celou jedenáctiletou dobu trvání neměla žádných ztrát.

*

Také oba učitelské sirotčince podaly výroční zprávy své za uplynulý rok 1907. Sirotčinec Bolzanův, který byl dosud odborem »Besedy Učitelské«, stal se v XXVI. roce svého trvání ústavem samostatným. Ve školním roce 1906—7 vydal 71, v druhé polovině obč. roku 1907 úhrnem 41 podpor ve výši dle vyšetřených poměrů po 100—250 K. Osiřelých dítek, na něž podpory v celkovém obnosu 10.806 K se vztahovaly, činily 10.806 K. Bolzanův sirotčinec čítal na konci roku 1907 úhrnem 89.262·83 korun jmění a spravuje nadaci Neumanovu o 20.000 a Hořovickou o 2000 korunách.

Samostatný sirotčinec učitelský vykázal koncem roku 1907 celkem 42.012·17 K jmění které se tedy rovná méně než jedné polovině jmění sirotčince Bolzanova. Udělil však na podporách vdovám a sirotkům obnos 10.350 K, který se tedy výdejným podporám Bolzanova sirotčince téměř vyrovná. Příjmy sirotčince v úhrnném obnosu 7151·87 K byly o 4040·74 K větší než roční vydání. Od svého založení rozdělil Samostatný sirotčinec učitelský úhrnem 38.503·90 K vdovám a sirotkům po českých učitelích z království českého.

Jednota pražského učitelstva ku vzájemnému podporování v nemoci a úmrtí měla v březnu svoji 71. valnou hromadu. V posledním roce správním měla 21 čestných a 87 činných členů. Vládne jměním, které koncem roku 1907 činilo 33.554·43 (+ 133·76 kor. proti roku předešlému). Vydala v posledním správním roce 1474 K

na podporách v nemoci vedle 200 K příspěvku pohřebného a 210 K udělených jako vánoční dary vdovám. Spolek vyplácí svým členům za malý roční příspěvek v obnosu 6 K 2 K denní podpory v nemoci a 240 K příspěvku pohřebního. Bylo by žádoucím, aby počet členstva podpůrného spolku se znásobil, aby tak výhody spolkové na širší vrstvy učitelské se rozšířily. Bylo by k tomu třeba změny stanov v tom smyslu, aby za členy jednoty mohly býti přijímány nejen učitelské osoby z Prahy a nejbližších předměstí, ale i z měst a osad venkovských.

LITERATURA.

Krásná:

Prosy a hry: Otakar Zamrazil, My. (Brno. Lidové Noviny.) Božena Vališová, Carmen a jiné povídky. (Praha VIII. Švejda.) K. F. Rašín (z 5. symfonie Beethovenovy). (Praha, Leschinger.) Vítězslav Markus, Komedie života. (Praha. Grosman a Svoboda.) Jaroslav Maria, Tristan. (Praha. Moderní Revue.) Jiří Mahen, Klíč a P. F. Malý, Okamžik. (Divadelní knihovna dělnické akademie.) Em. šl. z Lešehradu, Rodina. (Praha, Weinfurter.)

Kniha p. Zamrazilova je z těch, o kterých rádi a hned předem můžeme říci závěr svých pozorování: je to jedna z prvních knih, živoucí a životná, v níž mluví zvláštní a tuhá síla určité generace naší mládeže, přes to, či právě snad pro to, že v ní většina osob jsou postavy nalomené nebo hroutící se. Jistě ta generace let 90. měla v sobě jakousi energii vnitřní; lepší mládež se hlásí o slovo: proč mluví »o zrealisovaných illusích« (17)?, čím to, že k ní vane »vůně domácí hroudy« (91), jakou to podává ostrou kritiku celé naši společnosti české (VIII.)? Její neobyčejně svěží idealismus buď se zvrhá nebo tlačí pevná srdce v pósu ironickou a silné duše v zdánlivou, nepřístupnou misanthropii. A ani dnes, kdy myslí, že už lze účtovat, nedovede se vymknout ze silných dojmů mládí: kritika prosákla její idealismus skepsí a tak nutila jej chytiti se vlastních hodnot života. Autor všude sice podává věci, ne tak úvahy o nich, duši studentskou naznačené doby obnažuje a kreslí v dojmech z vnějška, neboť ty lze pevně zachytit, dovede to slohem hladce studeným, jakoby objektivujícím, měnícím se s náladou v drobných záchvěvech, vždy praegnantním, ba umí jím vhodně, často rozpustile ironicky navazovat, ale je tu té pevnosti vnitřní, kterou nám chce vsugerovat? Není ještě tolik moudrosti životní: z rad otce Matouše vyčuhuje vyhnaně jednostranná charakteristika, živoucí postava Laurinova přece jen jedním směrem docelena atd. Snad proto také autor nemohl své knize dáti pevné vazby staveb románových, jeho kniha »jsou osudem blízkých přátel spiaté kapitoly o jich dohořívání«, ač-li nechce někdo i tady neschopnost vymknouti se realitě, či spíše úplně ji překonat k uměleckému zpracování, míti spíše za přednost. Je dobře čísti tento pendant k Hackenschmiedovi: je tu táž generace jako tam, ale zde je jiné hledisko, jiné držení celé

knihy: umělečtější, reservovanější (skeptičtější) a subtilnější, ale tam robustnější, krevnatější a jednostrannější.

Osm povídek, neznámé mi jinak, B. Vališové svědčí o naprosté upřímnosti snahy (a hesla) autorčiny: rozuměti životu. Slohem nepříliš hutným ani pružným nebo barvitým, ale vždy správným, spisovatelka kreslí tu či spíše okresluje realitě své postřehy druhdy velice zajímavých processů psychologických (tak zvláště v povídkách Tulák, Jako list). Třebas mnoho, ba většina z toho byla už vyslovena také jinde (Dostojevský, Němcová atp.), někdy, i při literární nevypracovanosti autorčině, zavane z jejích črt kouzlo našeho domova českého, slabě, ale přece. Tím větší škoda, že její dobré psychologické malbě chybí široká a hluboká perspektiva.

Kdyby črty p. Rašínovy, jež autor seskupil pod několik počátečních taktů známé osudové symfonie Beethovenovy jakožto titul knihy, mělo vyjádřit hutně náladu jako symfonie, musilo by jejich roucho literární býti zcela jiné. Jistá jasnost, mnohé přemýšlení, esthetické pojímání života chví se tu v nervosním slohu, který druhdy rád, ač nepřiznaně a nevědomky, zakrývá vlastní myšlenku; i když ona je krásná a správná, čtenář pak asi stěží jí přizná hloubku, kterou sama finguje, neboť ta se vždy jeví spíše v prostotě a jednoduchosti. Nevypučely tyto kvítky z úrodné půdy plné plodných šťáv, ale z rozjitřeného suchopáru. Autorova upřímná snaha literární našla si účinnou formu: parallelism (v 5. povídce jej lze označit skoro jako digressivní p.); kéž se byla vystříhala chyb jazykových!

Některé hrubé chyby zrovna charakterisují mluvu p. Markusovu (nebéru, k nohoum). Každý je jistě s ním přesvědčen, že svědomí vždy nějak ztresce vinníka; že sobectví ženy dovede zničit muže u samotného cíle jeho života; že není všechno zlato, co se třpytí, či že velikost člověka není v jeho řečech. Ale ani jistá dóse pathosu, ani ironie a zžíravá satira nepozdvihnou jeho kusů z banální realističnosti, kam je nechal upadnout. Jejich sujety musily by být umělečtěji procítěny a pak by buď lákaly jemnou charakteristikou typů nebo hřály filosofickou shovívavostí k chybám, jež bičují. Ale takhle tyto obrázky dopadly příliš maloměšťácky škodolibě a snad i pro tu povrchnost zpracování nemohlo se jim dostati silného tepu dramatického.

Epičností trpí také p. J. Marie Tristan, který za to ukazuje mohutnost autorovy imaginace. Tristan, jehož stará legenda galská učinila typem milovníka, v němž omlouvá pro sílu lásky. i její hříšnost, Tristan, který prchá do lesů se svou milenkou, ženou strýcovou, od pohodlí a přepychu, Tristan, jehož láska nikdy nevyprchává, neboť v osudný den napil se s milenkou zázračného nápoje lásky, která mu je zdrojem ustavičných radostí vnitřních přese všechna utrpení a pronásledování vnější, ten Tristan jasný a čistý srdcem je tu zmodernisován v typ, jaký zvláště od dob Oněginových v literaturách evropských v různých obměnách a maskách častěji se objevuje. »Vidím, že jenom tehdy k ženě této mne vede touha, když nese boj, když naše cítění se křižuje, když proti sobě se tyčíme — jakmile soulad nastává, jakmile se mi podává, již mizí všechen zájem.« Tato konstrukce jeho v nový typ lásky — boje mezi mužem a

ženou — je pevně provedena celou hrou, jenže bez dostatečné motivace, proč je Tristan takovým milencem-fin de siècle.

Nedostatek pevnosti a jasnosti je citelný vůbec, na př. na postavě Petra zvláště, v aktovce p. Mahenově. Kdo je ten záhadný Petr, tak nejistě komíhající mezi revolucionáři srdce a myšlenky? Který typ ruských revolucionářů představuje? Kdybychom z některých okamžiků této scény, okamžiků ryze statických, ba víc, posunujících děj teprve tam, kde už jej čtenář nutně předem viděl (probuzení Ivanovo), měli zachytit nějaký dojem, musily by míti čechovskou náladu. Ale k tomu chybí autorovi znalost atmosféry, založená v ostré a pronikavé autopsii, a jeho imaginace spíše vydrážděná než exaltovaná, spíše chtěná a nucená než samovolně mohutná, může podat jen bledý obraz cizího světa. Kousek p. Malého je sice pevně stavěn, ale hlavní postavě, resp. hyperidealismu Frankovu, hledáme marně zdůvodnění, a tak málo který čtenář (divák) uvěří.

Náběh k dramatu, jejž p. z Lešehradu neprávem zve již dramatem, a v němž místy pracuje prostředky maeterlinckovskými, kterých dnes nutno užít opatrně, aby se nezdály násilnými, má svoji vůni; snad jeho nálada by došla své síly na jevišti, při četbě nevybavíš se z dojmu, že to něco, co tu je, vypadává, uniká a že autor nedovede dosti dobře fixovat svou visi — či svou bolest snad, jejíž hrot dramatický méně skul než jako hrot invektivy? Jaká to mohla být lyrika! *H.*

Poučná:

České návštěvy v Jasné Poljaně. (Karel Kramář: U hraběte Tolstého. Čas IV. 1890; Dušan Makovický: U L. N. Tolstého 1896; Zd. Nejedlý: V Jasné Poljaně. Zvon 1. 1901; K. Velemínský: U Tolstého. 1908.) Josef Černý: Svobodná škola a její význam i úkol v kultuře národní. B. Dvorecký: Na vlastních cestách ve výchově a v učbě školy obecné. Jos. Müller: Sloh v nových proudech vyučovacích.

České návštěvy v Jasné Poljaně. (Karel Kramář: U hraběte Tolstého. Čas IV. 1890; Dušan Makovický: U L. N. Tolstého. 1896; Zd. Nejedlý: V Jasné Poljaně. Zvon 1. 1901; K. Velemínský: U Tolstého 1908.)

Jako se putovalo ke Goethovi do Weimaru, jako se konaly cesty do Concordu k zakladateli amerického transcendentalismu Emersonovi, tak chodí poutníci ke Lvu Nikolajevičovi, aby na vlastní oči viděli jednoho z největších mužů přítomné doby, aby na vlastní uši slyšeli jeho slova, poznali nejen spisovatele a myslitele, nýbrž i člověka. S rozličnými úmysly přicházejí, s rozličnými dojmy odcházejí. Je několik druhů návštěvníků: Od lidí, kterým je návštěva ta sportem, módou, přes inteligenty s povrchnějším či hlubším zájmem až k těm, u kterých učení Tolstého znamenalo vnitřní boje, způsobilo přerod duše, a kterým se osobní styk s ním stává nejdůležitější životní událostí — od negramotných mužíků z dalekých gubernií k mužům ne-li stejného, tedy aspoň podobného významu pro

duševní život kulturního lidstva nebo jednoho národa, jako je Tolstoj sám. Poutníků těch bylo na tisíce a na sta jich podalo v novinách a brožurách zprávy o své cestě. Připočtěme k tomu obrovskou korespondenci Tolstého a statisíce horlivých čtenářů jeho spisů a uvědomíme si aspoň kvantitativně vliv, jakým na své vrstevníky působí.

Čeští návštěvníci dají se na prstech spočítati; kromě K. Kramáře, Makovického a Velemínského byl v Jasné Poljaně, pokud vím, někdy v polovici let 80. Masaryk, asi r. 1896 Albert Škarvan, když si odpykal vojenské vězení za to, že nechtěl dosloužiti svou službu jako vojenský lékař, a pak ještě veřejnosti neznámý Fr. Sedlák, stirnerovský anarchista dobrodružného života. Tito tři, pokud je mi známo, o své návštěvě veřejně nepsali.

Vydání knížky Velemínského je vhodnou příležitostí zmíniti se i o jeho předchůdcích. Srovnáním může český čtenář nabýti dobré představy o osobě, životě i názorech Tolstého — přirozeně každý z návštěvníků nám povídá něco nového, čeho druhý neřekl, každý podle své povahy a svých názorů zaujímá vůči němu jiné stanovisko.

Nejobšírnější a nejhlubší je knížka Makovického (otisk ze Slovenských Pohľadů). Makovický byl v Jasné Poljaně nejdéle, byl tam později ještě třikrát a nyní trvale se v samém sousedství Jasné Poljany usadil jako lékař Tolstého. Pro něho pouť k Tolstému znamenala řešení důležité životní otázky. Jeho zpráva o pobytu v Jasné Poljaně je zpráva člověka, který svou povahou a snahami je hodně blízek tomu, u něhož hledal a později našel »spočinutí duše«. To vyčte pozorný čtenář z jeho knížky, vzácné právě tou opravdovostí, prostotou a upřímností pisatelovou. Já aspoň, kterého názory Tolstého ode dávna »znepokojovaly« (jak píše Velemínský o Masarykovi — nevím, zda správně), ale spíše odpuzovaly, po přečtení brožury Makovického jsem sám pocítil touhu vidět a slyšet Tolstého, dát na sebe působit, pocítil jsem silnou, třeba pomíjivou »vůli věřiti«.

Jaké byly dojmy nynějšího vůdce mladočeského, tenkráte ještě realisty dra Kramáře, nejlépe patrno z těchto ukázek: »Všechny jeho snad mylné názory ozářeny jsou nekonečnou láskou k lidu, k nižšímu, trpícímu... Mluvte proti němu, když vším, co je ve Vás lepším, tíhnete k jeho názoru světovému, k altruismu — zejména když jste Slovanem jako on.« »Posměšné poznámky o Tolstém mě nevýslovně bolely. Po odjezdu z Jasné Poljany cítil jsem v sobě něco lepšího.« To jsou vřelá slova, kterými ukázal dr. Kramář, jak je možno mluviti o velikém muži, i když stojíme na stanovisku zcela odchylném. Podobně slyšel jsem mluvit v přednáškách prof. Masaryka: s úctou — při vší ostrosti formy.

Jestliže u dra Kramáře mluví »jinak hlava, jinak srdce«, můžeme říci o Zd. Nejedlém: ani hlava ani srdce. Dr. Nejedlý byl zklamán »třináctým apoštolem« při své návštěvě, která mu měla rozluštit některé pochybnosti, jež dosud o Tolstém měl. Za své návštěvy v Jasné Poljaně poznal mimo jiné: Tolstoj není vlastně ani altruistou, ba není ani tolstovcem. Je nepopíratelný rozpor mezi jeho osobou a jeho učením. Tolstoj dnes je již vyžitý. Jeho altruismus je vlastně individualismem, je to nemoc našeho století. Vidí v mužické rubášce něco mravného, a v tom

je kus stařecké tvrdošíjnosti. »Lásku k bližnímu« vidí v tom, že jezdí na tramwayi i v Moskvě za tři kopejky místo za pět. Je s ním těžko disputovat. Jest spokojen, že jest takovým, jakým jest. Dr. Nejedlý nešel k Tolstému jako věřící a vracel se spíše ještě nevěřečtější. Tolstoj ho neuzdravil a on je tomu rád. Byl zklamán Tolstým, ale zklamání takové skoro hřeje. Tedy úplný nesouhlas. Proti tomuto nesouhlasu se zajisté nedá nic namítati, za to tím spíše proti způsobu, jakým byl vysloven, proti důvodům, jimiž je odůvodňován, proti strojenému kriticismu autorovu. Jako se nechodí na vrabce s dělem, nechodí se také na orla s dětskou pistolkou. Při vší pasivnosti, nesystematičnosti a negaci, při všech logických nesrovnalostech, při všem radikalismu psychologickém, sociologickém a ethickém, jehož lidstvo nepřijme a nemůže přijat (Tolstého názory o sebeobětování, o neodpírání zlému, o poměru muže a ženy, jeho anarchismus, neuznávání svazků pokrevenských a národnostních, popírání a zavrhování moderní kultury vůbec — názory vedené někdy do krajnosti, jindy přece jen mírněné a přizpůsobované daným poměrům), je v světovém názoru Tolstého celkově vzatém, zvláště v jeho učení o obrozeném křesťanství tolik síly, že přitahuje, jak to dr. Kramář řekl, všechno, co lepšího v nás, že působí přímo evangelicky. I tam, kde se Tolstoj mýlí, naprosto se mýlí, kde je a nutně musí být nedůsledný, jsou jeho omyly úctyhodnější a blahodárnější než laciné pravdy těch, kteří mu jeho omyly a nedůslednosti takto vytýkají, nechápajíce, že jsou to stíny velkého světla — že vyvěrají z takové úchvatné snahy po pravdě a mučivé touhy po mravním zdokonalení, jakou mají z velikých lidí největší. Je třeba takových lidí, jsou »solí země«.

Karel Velemínský, překladatel náboženško-mravních spisů Tolstého, byl v Jasné Poljaně v srpnu minulého roku a v malé, bystře psané knížce nám podává dojmy své cesty. Ráz její je kaleidoskopický. Výroky Tolstého, jak je V. slyšel buď od něho samého, buď od pí. Tolsté, nebo od jeho přátel, jsou ovšem, jak při podobných spisech přirozeno, částí hlavní a nejdůležitější. S Tolstým mluvil V. o odpírání vojenské služby, o křesťanství, o hledání pravdy a bezohledném jejím provádění, což Tolstoj pokládá za hlavní vlastnost ducha v pravdě velikého, o poměru tělesné zdatnosti a mravního zdokonalování, o Nietzschovi, Kantovi, o pohlavní otázce. Čech ovšem v rozmluvě s Tolstým přišel na Chelčického a českobratrství — názory Tolstého v té věci jsou známy. Z moderních zástupců českého duševního života zná Tolstoj pouze Masaryka, ale jak patrno z toho, co řekl o něm Velemínskému (ještě patrnější to je z rozmluvy s Nejedlým), velmi nedokonale. Masaryk je Tolstému »člověk bystrého ducha, ale poněkud povrchní a hlavně málo náboženský«. (Nejedlý vypravuje: »Pravil mi, jak ho to bolí, že se u nás stále štve proti Němcům, a to že všechno zavinil jen prof. Masaryk, ten že popuzuje stále Mladočechy, že je navádí proti Němcům.«) Tolstoj zajisté by nesouhlasil s naším Masarykem, i kdyby jeho názory dobře znal — je mnoho věcí, v nichž oba zásadně se různí. Ale Velemínský mohl, když ho Tolstoj přímo vyzval, aby mu pomohl opravit úsudek, který si o Masarykovi z povzdálí utvořil, a když se ho tázal na jeho náboženské názory, vedle rozdílů položit důraz také na to, co oběma je společné, třeba jen na tu

touhu žíti sub specie aeternitatis, výraz to pro Masaryka tak význačný, kterýmiž slovy Velemínský ráz snažení samého Tolstého charakterisuje. Uvádím zde to místo, jež je z nejpěknějších v celé knížce a ukazuje, jak spisovatel Tolstého chápe: »V Jasné Poljaně jsem si teprve uvědomil pravou velikost Tolstého, a to jest největší úspěch mé cesty do Ruska. Poznal jsem, jak Tolstoj vší duší touží žíti sub specie aeternitatis, s hlediska věčnosti, a jak hlubší a hlubší poznávání absolutního dobra přináší mu mír a neobyčejnou sílu. Poznával jsem z jeho hlasu, jak živá je v něm pravda, jíž se dobojoval, jak je stálým centrem jeho života. Tolstoj je z těch šťastných, jejichž všední chvíle jsou povznešenější než sváteční chvíle mnohých z nás. Tolstoj je z těch šťastných, kteří nepřestávají hledati, i když se jim zástupy koří. Učení jeho stává se čím dále tím jednodušším a prostším. »Kruh četby« zdá se mi vrcholným dílem jeho, on sám také říká, že tam nejjasněji vysloveno, co mu leží na srdci. V této knize jest několik míst, která mi otevřela nové světy a přiblížila mi náboženství Tolstého, jako žádný jiný spis jeho. Náboženství, a chcete-li, filosofii absolutní dobrotivosti, jež vede k harmonii, k splývání s celkem, k tušení nekonečnosti. Atd.« Ale řekl jsem si, že spisovatel nerozumí Tolstému ještě zplna, domnívá-li se, že by se mu mohl líbit sochař Bílek nebo básník Březina. A moje přesvědčení, pokud se Bílka týče, bylo potvrzeno místem z dopisu Dušana Makovického: »Fr. Bílek poslal L. N-čovi svoje alba a fotografie svojich ostatných sôch. L. N. nepochválil, ba naopak, až pohoršil sa nad dekadentštinou.«

Vedle odstavců věnovaných výrokům Tolstého a úvahám o jeho názorech mnoho místa zabírají vnější fakta ze života Tolstého: způsob života, domácnost, rodina, zvláště pí. Tolstá, popis pracovny, domu, Jasné Poljany, také několik anekdot. Ba toho obalu je až příliš mnoho — já sám přál bych si více takových odstavců jako je citovaný, který se snaží zachytiti podstatu, jádro osobnosti a názorů Tolstého, odstavců, kterými by spisovatel aspoň trochu i na čtenáře přenesl to, co, jak praví, teprve v Jasné Poljaně si jasně uvědomil — pocit pravé velikosti Tolstého. Ale i tak byl jsem vděčen za to všechno, co nového jsem se dověděl o Tolstém, i za ty anekdoty, zvláště za tuto krásnou: Tolstoj vypravoval jednou, jak se mu líbilo na procházce: »Když jsem vyjel na koni, bylo mi 79 let, když jsem přijel k lesu, cítil jsem jen 70 let, potom přišel les, slunce, rybníky, ticho — a mně bylo najednou 40 let. Děkoval jsem Bohu, vracel jsem se třináctiletý.« Kolik našich (ostatně i cizích) poetů by člověk musil prohledat, aby našel takovouto báseň! *Z. F.*

*

Svobodná volná škola a její význam i úkol v kultuře národní. Napsal Jos. Černý. 187 stran za 2 K 40 h.

Na vlastních cestách ve výchově a v učbě školy obecné. Napsal B. Dvorecký (pseudonym). 152 stran za 2 K 50 h.

Na svém XI. sjezdu r. 1903 v Praze sestavilo a vyhlásilo učitelstvo české svůj kulturní program. Byly vyznačeny nejvyšší mety, kam chce učitelstvo školství i stav svůj dovésti. I mnohým neúčastníkům, tím více kruhům neučitelským, zdály se to býti cíle nedostižné, uváží-ly se poměry

české a rakouské. Dnešní vůdcové ústřední organisace učitelské však nezůstali pouze při stanovení programu, který se tak ideálním, ba utopickým zdál, ale jistě a rukou pevnou přikročují k jeho realisaci. Chce se dokázati, že to, co r. 1903 bylo s rozvahou prohlášeno za program, jest schopno života. Dokázalo se dokonce, že část programu, jednající o škole volné, tehdy ještě tak nepojmenované, teprve později přijata i ostatní veřejností za heslo bojovné pro svobodu školy. Tato snaha v letošním kongresu Volné Myšlenky dospěla vyvrcholení. Předešlo tedy učitelstvo v tomto bodě svého programu z r. 1903 dobu i události pozdější.

»Však »volná škola« stala se jistým kruhům vítaným prostředkem agitačním proti škole d n e š n í, které o volnosti ani se nezdá. Bylo nejvýš třeba jasnosti, odborného a věcného výkladu.

A v úkol ten uvázal se starosta ZÚSJU Jos. Červý Napsal svrchu naznačený spis, v němž pevně a vědecky vyznačuje, v čem a od čeho všeho chceme volnou a svobodnou školu míti, má-li budoucnost národa býti lepší a nadějnější. Čtenář sezná tu, že není to jen církevnictví školy dnešní, jež školství dusí, ale i falešný autonomismus a byrokratismus státní, který s církví panující u nás ve škole vládne. Jsou tu i strany politické, které s klamným soudem, že školství vydržují, osobují si práva rozhodovati o něm. Žádá důrazně, aby škola stála jedině pod autoritou vědy, pod dozorem vědecky kvalifikovaným, aby měla náležitou míru paedagogicko-didaktické samosprávy, aby učitelstvo bylo v práci výchovné a učební svobodné tak, jako tomu jest u stavů jiných. Učitel dnešní nemá u výkonu svého povolání — ve výchově a výučbě — ani tolik svobody a nesmí projeviti — jsa sešněrován — ani tolik individuelní samostatnosti, jako kterýkoli řemeslník a živnostník, tím méně lékař a právník.

Tak vykládá Černý jasně a populárně pojmy zcela pomatené a štvaním zatemnělé. Je nejvýš třeba, aby jiné názory přišly v lid. A pomůckou výbornou, ano nepostrádatelnou bude každému spis Černého.

*

I spis D v o r e c k é h o možno označiti jako snahu pronikavého učitele po svobodné volné škole, ale který sám prozrazuje i samostatnost svou. Prozrazuje, že těch učitelů, kteří i za dnešních nařízení, osnov, pokynů a jiných cest i cestiček, dovedou najít cestu svou vlastní a uhájiti si tolik samostatnosti, kolik inteligentu je třeba, aby nebyl pouhým strojem bez myšlenky a tvořivosti, přibývá, že nastává opravdu třídění duchů. A to ze spisu jasně vysvítá. Kdo přečte, pozná řadu cest nových i ve výchově i ve vyučování. Potěší se ze zjevu toho, zvláště když uváží, že mnohé zůstalo v péře, že mnohé tu pouze nadhozeno, nabídnuto k přemýšlení a úvaze, jak by zase každý pro sebe hledal cesty své vlastní. Vyslovuje to nejlépe zvoleným mottem H. D. Thoreau »Waldeen«: »... přál bych si, aby každý především dbal nalézti a sledovati svou vlastní cestu, a ne otcovu nebo matčinu nebo sousedovu«. V dedikaci pak připisuje práci svou všem lidem dobré vůle, kterým není vzestup kultury prázdnou časovou frází, a kteří se proto upřímně přičiňují o rozkvět českého školství, vědouce, že jedině v tomto znamení zvítězíme.« *M. B.*

*

Jos. Müller: Sloh v nových proudech vyučovacích. Vyd. II., změněné a rozmnožené. Díl I. V Praze, nákl. ZÚS jednot učitelských. Cena brož. K 3·80.

Müllerův sloh má všechny přednosti zlaté cesty střední. Kdežto dřívější proudy — jak autor naznačuje — přestávaly na pouhém nezřídka mluvnickém a tudíž nevhodném obměňování vzorů a nepřiváděly žáka ani k relativní samostatnosti u vyjadřování, škola nová snažila se nadobro emancipovati od vzorů, majíc na zřeteli jediné osobité projevy žákovy. Mezi těmito dvěma extremními stanovisky, které v krajních důsledcích nutně vedou na scestí, našel autor naší methodologie slohové velmi šťastné synthetické pojítko, jímž krajnosti zmírnil a k cíli ukázal správné a neklamné prostředky. »Vedle soustavné práce učiti žáky po celou dobu vyučovací reprodukovati vzory žádáme parallelně od samých počátků vyučovacích individuálního rozvíjení duševních schopností a pěstění osobitých projevů dětských, jichž staré proudy zanedbávaly.« To je hlavní tón Müllerovy synthese. Zde slyšíme jistě slovo nové, a já bych na druhou část Müllerovy these položil veliký důraz. Jak často — a je tomu tak v našem nevýchovném školství bohužel velmi často — zaměňují se cíle a prostředky a cesty, které k nim vedou. Jistě že rozvoj všech duševních schopností bude nám všem jedině uznaným cílem, a také sloh a jeho methoda pod zorným úhlem tohoto nejvyššího cíle bude míti pravou cenu výchovnou. Také slohem — jako ostatními prostředky vyučovacími — směřovati ku zvýšení intellektuálních a mravních hodnot člověka, to znamená uvésti na pravou míru často dobrodružné snahy po neobyčejných výsledcích formální stránky slohové. Jeť přece myšlenka částí podstatnou, jest obsahem, a sloh její formou. Proto tak cenná je nám Müllerova kniha, že myšlenku — celou duševní činnost dítěte — zvedá současně s krásnou její formou slohovou na vyšší stupně vývoje. Myslím, že tak nejlépe ukážeme na pravou hodnotu nové methody slohové. Kniha založena je na bohatém studiu moderní literatury v oboru slohové methodologie, jakož i na studiu duševního vývoje dítěte. Studium genetické psychologie přináší v Müllerově »Slohu« bohaté ovoce. *Chp.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

V posledních týdnech rozvířily povrch veřejného zájmu přestupky dvou kněží, kaplana Cvejna ve Svojanově na českomoravských hranicích a kaplana Juřiny v Protivanově na Malé Hané. Cvejn byl prý denuncován dvěma kněžími u biskupa Doubravy a suspendován bez poskytnutí příležitosti k ospravedlnění, Juřina po konfliktu s představenými sám se vzdal kněžství, nečekaje hrozící suspense. Že na obou místech způsobil krok mladých kněží veliký rozruch, je přirozeno z činu samého, vykonaného v příslušném okolí: svojanovský kout náleží mezi nejtemnější, klerikalismem prolezlé a alkoholismem zdegenerované místo

českomoravské vysočiny, Protivanov pak jest, nemýlíme-li se, rodištěm známých kněžských bratří Kolisků: z jedné rodiny tkalcovské je asi pět nebo šest bratří kněžími, z nichž jeden aranžuje české pouti do Lurd, druhý na sebe upozorňuje moravským národopisem, slovenskými písněmi a Andrejem Hlinkou. Třeba znáti náladu, pýchu moravské dědiny, ze které vyšel třeba jen jediný kněz. Dr. Herben to pěkně vystihl v črtě První slečna na vsi v nedávných »Besedách Času«. A teď si představte, že z jediné vsi, v ní z jediné rodiny vyjde kněží šest! Vesnické rodiny bývají křížem spříbuzněny a sešvakřeny. Každá rodina taková jen z daleka pokrevní čítá kněze k sobě. Jak na kněze hledí, víme též, jak kněžství cení, výstižně vylíčil Kunte v »cestách, kterými jsem šel...« Najednou taková rána, taková hanba! Není divu, že se protivanovští občané bouřili. Ale na štěstí zneklidnění netrvalo dlouho: z Brna se šíří zaručená zpráva, že kaplan Juřina se vrátil do církve a ku kněžství, když mu bylo dáno ubezpečení, že nepředložený jeho krok nebude míti následků.

Průvodní zprávy, jakoby kaplan Juřina se vracel do církve proto, že mu nikdo nemohl a nehodlal zabezpečiti sinekuru, nýbrž nabízel jenom práci, dlužno posuzovati kriticky. Pohnutky k vystoupení nebyly materielního rázu, nemusily jimi býti ani důvody k návratu. Proč podkládat vždycky nejnižší motivy? Kněžství váže člověka především jinými pouty, a mimo kněžství samo též všecko, co s ním souvisí.

Že hmotné starosti a nejistoty mnohé kněze zdržují od rozhodného kroku, jest jisto a není divu. Živ musí být, ale čím se uživit? Měli byste vidět mnohé ty protiklerikální pány a společnosti, jak by se svíjeli a vytáčeli, když by měli přiměřeně zaměstnat vystouplého kněze! Pevného člověka by ovšem takovéto ohledy zdržet nedovedly. Proto správně před časem vytýkal prof. Masaryk, že v každém dopise, jejž dostane od zviklaného kněze, často na prvním, vždycky na několikátém místě se čte otázka chleba. Četl jsem před nějakým již rokem dopisy kaplana — tuším také z Moravy, podrobností již nepamatuji — psané vlivnému evangelíkovi. Hned v prvním stálo, čeho by bylo třeba, aby dostal místo faráře v evangelické církvi. Adresát mu odpověděl, že určitě neví, ale bezpochyby že by musil napřed studovat evangelickou theologii. To pisatele asi zarazilo. V dalším na určité dotazy se přiznal, že jedinou pohnutkou k zoufalému již téměř kroku, jejž učinil, bylo zklamání, jakého se dožil ve vlastní církevní kariéře. A když dožádaný mu upřímně řekl, že průměrné zabezpečení hmotné v kariéře evangelického faráře se nerovná ani tomu, které již má, umlkl docela. Ten byl aspoň upřímný: neměl asi žádných vnitřních, intellektuálních, náboženských, mravních příčin, nějaká velmi mělká povaha. Doufám, že už je farářem a že ho přešly takové záchvaty.

U kaplana Juřiny jistě nejsou pohnutky jeho kroku rázu tak hmatatelného. Tvrdil prý o sobě před několika dny, že nemá víry. Vrací-li se přes to do církve a ke kněžství, je to s jeho strany slabost. Ale co je to na straně církve, která jej po takovém prohlášení beze všeho znova připustí k úřadu a zaručuje mu beztrestnost? Pouhá pověst to jistě není. Redaktor Kunte jest živým svědkem, že je to nejen možno, ale skutečno. Dekorum nad pravdivost!

Zasažení sociální demokracie rázu demonstrativního a agitačního nebylo šťastné. Nebylo věcně, vnitřně oprávněné: vyplývá z nesprávného předpokladu, že každý, kdo se rozejde s kněžstvím a s církví, je bezboženský člověk, materialista.

Kaplan Cvejn činí dojem větší opravdovosti, zvláště je-li pravda, že se živí jako dělník tkalcovské továrny.

*

Za rok 1907 uveřejněny číslice přestupů mezi církvemi v Rakousku, číslice, které jsou pořád poučné. Katolíků k evangelickým církvím přistoupilo 3714, evangelíků ke katolické církvi 1022. Počet odstouplých od katolické církve je sice menší o něco, než byl asi ve dvou nebo třech letech, kdy hnutí pryč od Říma bylo na vrcholu, ale rozdíl není veliký; ostatně je číslice za rok 1907 zas o něco vyšší než byla roku 1906. Rozumí se skoro samo sebou, že český národ má velice nepatrnou účast na těchto přeměnách. V Čechách sice odstupy od katolické církve převažují přístupy k ní, ale za to na Moravě je poměr obrácený, tak že se difference vyrovná. V českém národě má katolická církev silnou, skoro neotřesnou posici, kterou výbojností klerikalismu ještě utužuje a buduje na lhostejnosti a bezmyšlenkovitosti průměrných lidí. Protiklerikální boj nevykazuje skoro žádných úspěchů. Důvody toho? Jsou velice složité. Neváháme opakovati své dávné rozpoznání, že boj není ten pravý prostředek. Tichá práce je víc, ale je ovšem nesnadnější; vyžaduje tužší kázně, především sebekázně, více přemýšlení, větší jasnosti, víc osobitosti. K bojovníkům protiklerikálním přibyl nový měsíčník »Havlíček«, vydávaný »Volnou Myšlenkou« výslovně s tím určením, aby čelil »Sv. Vojtěchu«. O sepsání protiklerikálního orgánu není konečně nouze, to je práce snadná; rovněž finanční stránka vydavatelská není nedostupna. Oč jde především, jest účelné šíření časopisu. Protiklerikální časopis se přece nevydává pro ty, kteří se z klerikalismu sami již vymanili. Záleží na tom, aby dosaženy byly vrstvy, které posud čtou téměř výhradně »Sv. Vojtěcha«, »Kříž«, »Marii«, »Meč« atd., a pak — což je neméně nesnadné — aby byly pohnuty ke čtení »Havlíčka« nebo Roučkovy »Pravdy« a pod. Víme přec, vlastně v celku ani všichni nevíme, jak má církev a její klerikální aparát své lidi v moci, jak ovládá jejich myšlení. Nařídí-li kněz: nečíst »Havlíčka«, učiní-li takové vyzvání s kazatelny nebo ve zpovědnici jednou z podmínek odpuštění, nadarmo se budou tisknout třeba desetitisíce výtisků protiklerikálního časopisu, poněvadž nevnikne tam, kde by ho bylo především potřebí.

Obsahově ku práci protiklerikální vhodnější se mi zdá Roučkova zmíněná »Pravda«, než nový »Havlíček«, pokud ovšem lze souditi z prvního čísla; tento mi připadá málo positivní, příliš negativní. Tím nechci podlamovati chuť ku práci nové, jen chci dáti pokyn pro postup na základě mnoholeté zkušenosti. Formálně pak, vlastně takticky: nesmí rozhodovat číslice vyexpedovaných exemplářů, nýbrž počet exemplářů účelně rozšířených a od určitých osob přečtených.

*

Aféra Wahrmundova není odklizena ani rozhodnutím vrchního soudu, který potvrdil konfiskaci v původním rozsahu, ani dobro-

volně nucenou dovolenou vinníkovou. Značná část vládní strany v panské sněmovně činí v dotazu přímými hrozbami nátlak na vládu, aby Wahrmund byl odstraněn s učitelského úřadu. Sensaci vzbudil podpis mladočeského paira Wohanky na feudálním dotazu hraběte Thuna a spol. Máme sice záruky, že svoboda universit zůstane nedotčena, ale dotaz takový je karakteristický svou snahou, uplatňovat klerikální vedlejší vládu.

Dovolená Wahrmundova má zvláštní ráz: vyhlášky jeho přednášek na letní semestr byly sňaty v aule universitní, ale nebojme se: to prý není namířeno se strany senátu proti Wahrmundovi, nýbrž k jeho prospěchu a pro svobodu university, aby nebyla ohrožena příležitostí, která by se poskytla klerikálním studentům k demonstracím.

Instruktivně vylíčil pozadí, průběh a dosah aféry Wahrmundovy v jejím církevně politickém významu pro německou veřejnost prof. Masaryk v »Die Christliche Welt« č. 16. ze 16. dubna 1908. Aféra má ovšem důležitost ne pouze rakouskou. Stanovisko presidenta Wohanky a obojaké jednání německých liberálů dává za pravdu prof. Masarykovi, když liberály rakouské stíhá svými šlehy a činí je spoluvinníky klerikální zvůle. Připojme k tomu pozdrav, jejž Mladočech ministr Fiedler poslal katolickému školskému spolku a jiné takové drobnosti, a máme stanovisko liberalismu k otázkám náboženským a církevním názorně předvedeno ad oculos.

Wahrmundovou aférou zabývá se také říšský německý tisk. Staví ji do jedné řady s několika vlastními případy zasahování biskupů do universitních svobod (jako jsme my již minule byli učinili), jako projevy stejného ducha, vládnoucího v katolické církvi. Úvahy, které se k tomu pojí, a důsledky, které se navrhují, jsou různé. Známý exjesuita hrabě Hoensbroech navrhuje prostě: odloučit katolicko-theoretické fakulty od universit a odkázat bohoslovce a theologii do seminářů a konviktů. Jiní však neshledávají takové rozřešení správným: paritétní stát prý musí šetřit všech a sloužit všem, nesmí se zříci možnosti účinkovati na katolické kleriky národním duchem.

I mně se zdá, že by vyloučení theologických fakult ze svazku universit nebylo žádnou trvalou odpomocí. Náš případ přece právě ukazuje, že církev se neomezuje se svými nároky jenom na fakulty theologické. Jde o to, jak zabezpečit vědu a její svobodu vůbec; a nemůže býti sporu o tom, že i theologii musí býti zaručena svoboda.

K témuž stanovisku dospěl Wahrmund sám: není pro potlačení theologických fakult. Jak vidět, není tak radikální, ačkoli katolickou »vědu« kritisuje velmi neúprosně. Jest totiž jist, že odkázati výchovu katolického kněžského dorostu jen do seminářů a konviktů bylo by pro celek zhoršením: vzdělání kněží bylo by ještě chudší. Církev oficielní prý by konečně theologických fakult ani mnoho nelitovala, vždyť i ten zbytek či začátek anebo zdání vědy je jí nemilé.

V tomto posledním se sice Wahrmund nemýlí; pravdu má také, že by církvi zcela stačila nevědecká praktická výchova kněžstva v seminářích, ale theologických fakult se církev nevzdá jen tak lehce. Není to planý pokřik, když se brání proti snahám po vyloučení fakult. Litovala by jich, ne ovšem proto, že jsou pěstitelkami vědy, ale proto, že jsou jí

nástrojem vlivu na university jako celky, vlivu v senátech akademických, v celé té vědecké republice, jakou universita bývala a z části dosud jest.

V celku aféra Wahrmundova neuškodí věci pokrokové, ovšem neukáže-li se vláda nad očekávání slabou. Nebude mít ovšem také positivně prospěšných účinků, jako »aféry« vůbec nemívají. Konfiskační měřítko nám sice není rozhodčím, ale soudíme, že lze býti vědeckým, věcným, kritickým, a že lze říci všecko, aniž spisovatel vyprovokuje zakročení paragrafů. Příznačným zůstane, že učenec smí přednášet, vůbec mluvit, co chce; ale litera scripta, slovo napsané posuzuje se přísněji a může být zaraženo konfiskací. Přispěje-li spor o Wahrmunda k tomu, co on sám konstatuje jako skutečnost přítomnou, totiž že se šíří a prohlubuje zájem náboženský, o tom nelze posud pronésti soudu.

*

Usnesením o rozluce církve a státu v ženevském kantonu byla tamní evangelická církev postavena před povinnost zařídit se na nové poměry, které nastanou r. 1909. Připravuje se na samostatný, státem nepodporovaný a na státu nezávislý život úvahami o své budoucí organisaci vnitřní i vnější. Uveřejnila prozatímní návrh církevního svého zřízení a předkládá jej k rozboru, eventuelně k opravám. Název její bude: »Národní protestantská církev ženevská«. Zásadní důležitosti jsou některá ustanovení, z nichž uvádíme: »Národní protestantská církev ženevská uznává za svou hlavu Ježíše Krista, Spasitele lidí... Základ svůj má v bibli svobodně přijaté ve světle historie a zkušenosti života křesťanského. Jejím cílem jest, aby sdružila v duchu rovnosti a bratrství všecky protestanty v kantonu ženevském k jejich náboženskému a mravnímu prospěchu a aby pracovala k rozšíření království Božího na zemi pomocí evangelia, pramene věčného života a pokroku jednotlivců i společnosti.« Volební právo přiznává církev všem svým údům i ženám, od 20. roku věku. Zřízení církve bude samosprávné, presbyterní, tak že každý sbor bude samostatně spravován staršovstvem. Orgány církevní správy širší budou: výbor sboru, konference farářů a konsistoř. Zajímavé bude složení konsistoře: bude míti 40 členů, z nich jen 9 farářů, volených na 4 leta. Kompetence konsistoře bude dozorčí ve věcech bohoslužby, nauky a finanční správy církve. Sborové výbory budou četné dle velikosti sboru; úkolem jich bude pečovati nejen o hmotné potřeby, ale též o mravní zájmy sborů. Radu farářů tvoří všichni ustanovení duchovní; ingerence jejich jest, usnášeti se pro konsistoř na návrzích, směřujících ku blahu církve. Církev nebude míti uzákoněné konfese. Bohoslužba nebude předepsána liturgií. Každý farář smí kázati a učiti svobodně, zodpověden pouze vlastnímu svědomí. Před ustanovením zavazuje se farář jen k zachovávání církevního zřízení. O připuštění k duchovenskému úřadu bude rozhodovati komise, skládající se ze dvou profesorů bohosloví ženevské university, ze dvou členů jmenovaných od farářské rady a ze sedmi určených konsistoří.

Nejdalekosáhlejší jest ustanovení, že nová církev nebude míti určitě formulované konfese mimo to, co jest stanoveno v úvodě o hlavě, Ježíši Kristu, Spasiteli lidí, a o základu na bibli ve světle historie a zkušenosti života křesťanského.

Pokud víme, má již protestantská misijní církev b e l g i c k á podobně jen stručně a široce formulovanou věroučnou basi. Odluka od státu nese s sebou přirozeně uvolnění konfesijní (zmíněná belgická církev náleží mezi tak zvané církve »svobodné«). Protestantské konfese byly většinou formulovány ne pro vnitřní potřebu církve, nýbrž především pro stát, jehož uznání se domáhaly na sněmě v Augsburku, u nás tak řečenou »českou konfesí« pro Maxmiliana II. r. 1575 a jinde podobně. Stát chtěl v konfesích míti záruku, že církev nevybočí z mezí pořádku a veřejného blaha, a výraz, že není nebezpečna mravnosti. Kde se církev vzdává státního uznání dobrovolně, nebo kde jí stát odpírá své ochrany, odpadá tato, řekl bych veřejnoprávní, potřeba formulované konfese. Církev pak sama pro sebe bez toho potřebuje živějšího pojítka, než může býti stará nebo nová formule.

Správnost našeho tvrzení podporuje stanovisko, jež stát zaujal, ale změnil ve sporu mezi svobodnými církvemi ve Skotsku. Původně rozhodl ve prospěch menšiny, která setrvala na původních základech věroučných a organisačních. Ale později státní právníci uznali, že církev má právo sebeurčení, že totiž smí po případě změnit i svá základní ustanovení. Naproti církvi státní nemohl by stát připustiti tak široké svobody, tu by mohl po případě přidržovat k zachování konfese, poněvadž konfese jest jednou z podmínek zvláštní dohody mezi státem a církví, z podkladů smlouvy mezi nimi. +

7. května 1908.

Wahrmund?

Tak zvaná aféra Wahrmundova vyrostla během posledních týdnů na všerakouskou záležitost, a jen ti, kteří se rádi a zúmyslně dávají zaslepovat, nevidí, že se jedná o věc prvního řádu, ne o profesora Wahrmunda, ne o studenty a ne o university. Jedná se prostě o to, má-li politický svět rakouský — ovšem i český — pracovat do ruky oněm, kteří se připravují na zcela otevřeně klerikální režim, anebo máme-li se všichni bránit tomu režimu vůbec a zdržet alespoň nevyhnutelné snad jeho nastolení, alespoň tak dlouho, až budeme sorganisováni k definitivnímu odražení. O nic méně nyní nejde. Proto se klerikální vedení v březnu loňského roku na dra Luegra tak hněvalo, že svým výrokem o dobytí universit prozradil program své strany, tak úzkostlivě tajený, a proto pan hrabě Thun vykrucoval svůj předčasný a neopatrný výrok v okresním zastupitelstvu děčínském učiněný. Klerikální strana, o tom není pochybnosti, pracuje dle určitého a pevného plánu organisačního a taktického. Sbírá síly své kde může, a kde se jí uzdá, tam vystrčí svá tykadla. Opatrně a obezřetně, a snad jen nezvyklost, pracovati s novým ještě aparátem a novými silami, zavinila, že se tu a tam odvážila trochu dál, než měla. Dokud byl starý parlament s privilejemi, pracovali klerikálové jen nahoře, jsouce přesvědčeni, že se jim v parlamentě mnoho stát nemůže. Tam měli dost zejvných a tajných, vždy ale mocných zastánců. Když pak všeobecné hlasovací právo mělo být zavedeno, nastal v jejich řadách nejdřív zmatek. Staroklerikálové a s nimi spojení feudálové opřeli se novým řádům volebním vůbec a zásadně, poněvadž se báli, že přijdou v nových poměrech o všechen vliv už proto, poněvadž jim je práce se širokými masami cizí a nepohodlná. Mladoklerikálové pod vídeňským vedením, vyrostlí v křesťansko-sociální demagogii dra. Luegra a soudruhů, vrhli se opačně v boj pro hlasovací právo, počítajíce na rozšíření své moci ve voličstvu a především s opanováním Dolních Rakous a Vídně. Když koruna setrvala při svém rozhodnutí a volební právo všeobecné bylo zavedeno, bylo klerikálům bez rozdílu jasno, že nyní pro ně nastala doba k energické práci. Jsouce donuceni k přijetí nových řádů volebních, nemohouce zave-

dení všeobecného práva hlasovacího již zameziti, soustředili všechny své síly a pracují, aby alespoň přirozené konsekvence nových řádů v legislativě a ve správě státu zamezili: chtějí potlačiti a zmařiti všechny pokusy o zdemokratisování správy, o pokrokovější duch v parlamentě.

Aféra Wahrmundova je typický případ pro tyto snahy a proto je tak důležitá. Případ Wahrmundův nemůže být nikterak považován za obtěžkací zkoušku síly myšlenky pokrokové a to už proto ne, že na obou stranách bojují nestejné síly. Pokrokové strany nešly do boje z nějakého vnitřního popudu přivésti spor s klerikalismem k definitivnímu rozhodnutí. Vešly pouze v defensivu, nebyly ani dost připraveny a organisovány. Pokrokové strany Wahrmunda nevyhledaly za vůdce, také Wahrmund vůdcem není.

Ale k boji donuceny pokrokové strany a živly instinktivně cítily typičnost případu a cítily hlavné potřebu, odraziti útok klerikálního výboje i při této příležitosti, poněvadž na ní bylo patrno, že klerikálové zkoušejí své síly, které při loňském assault v parlamentě, při pilném návrhu Masarykově se ukázaly ještě nedostatečnými. Tenkráte klerikálové poznali, po dvou dnech universitní debaty, že jsou v parlamentě ještě slabí a přistoupili na kompromis, který znamenal jejich ústup. Pokrokovým živlům rebus sic stantibus se nyní muselo a musí jednat jen o morální efekt celé výpravy, o stejný efekt jako loni: dokázat, že klerikálové nejsou dost silni, opanovat pole. Jiného účelu nynější »kulturní boj« nemá a míti nemůže.

Jistě nutno s politováním konstatovati, že se letos ukázala klerikální strana daleko silnější než při příležitosti zmíněného návrhu prof Masaryka proti výpravě Luegrově. Když loni Masaryk volal k odvetě Luegrovi, když ukazoval na organisovanou výpravu proti vysokému školství, měl na své straně všecky pokrokové elementy v parlamentě, pro svobodu vědy prohlásili se i Němci a s jistou výhradou i Poláci. Od té doby pod tlakem přiostřených sporů jazykových ztratili se z pokrokového tábora v první řadě Němci a ovšem i Poláci. Co z českých poslanců patří k vládní většině, alespoň mlčí. Žádný z řečníků vládních stran českých v rozpočtové debatě se o krisi universitní ani nezmínil, až na klerikály, kteří považují věc za svou. Tak zvané svobodomyslné strany české, Mladočeši, agrárníci i radikálové, jsou pro svobodu svědomí a učení, prohlašují však, vzhledem k politické situaci, že nám Čechům do aféry Wahrmundovy nic není, poněvadž W. je profesorem na universitě německé. Čeští klerikálové tento názor nesdílejí. Národnost je jim lhostejnou, jdou za společným pra-

porem Luegrovým. Co jsme tak často dokazovali, že klerikálové opustí české řady, bude-li se jednat o věc kulturní, znovu se ukazuje. Že věc mlčením českých »svobodomyslníků« všech odstínů se nestala zjevnější, je vinou oné »politické situace« — — —

Této vině se v českém oficielním táboře nechce rozumět. A není to po prvé. Byly doby, kdy se do politiky následníka trůnu v Čechách skládaly jisté naděje, poněvadž bylo patrno, že následník trůnu nesympatisuje s německým liberalismem. To našim politikům stačilo pro víru v jeho sympatie pro nás a nechtěli rozumět, když se jim říkalo, že ty sympatie následníkovy předpokládají panství českého klerikalismu. Následník neodmítá německý liberalism, poněvadž je německý, on jej zavrhuje, poněvadž je, dle jeho názoru, liberální. Až se ukázalo, že arcivévoda chce němectví, ale klerikální, ochablo trochu horování pro jeho politiku i u nás. A nechceme dnes zde vyšetřovati, kolik podílu na dnešní organisaci klerikálů má následník, co ze všeho toho dlužno považovati za přípravy na dobu pozdější. To každému, kdo se dovede na politické věci dívat, musí být jasno, poněvadž jen takto se dá vysvětlit chování se německých »liberálů«. Ten jejich liberalism nevydržel režim Taaffův, pohořel při koalici Windischgraetzově. Může někdo věřit, že spojení liberálů německých s klerikály se stalo jen k vůli krásným očím dra Luegra? Nepocítili jsme už dost často, jak jemné nitky spojují německé kruhy s rozhodujícími faktory v říši? Přes to vše se nám dokazuje, že nutno držet politickou situaci, která má utužiti toto spojení Němců klerikálních a prý pokrokových. A ke všemu se to dokazuje momenty národnostními!! Jakoby nám právě momenty národně politické přímo nekázaly, kategoricky nepřipouštět onoho spojení Luegra s Chiarim, když Lueger a Liechtenstein kážou německý nacionalism, jakoby nám životní zájem národnostní nepřikazoval, nedopouštět mocného pána Vídně k vládě právě v okamžiku, když on přísahá na program Wolfův! Quem deus perdere vult dementat. Tak citoval jednou Dr. Kramář. My patrně musíme čekat, až po všech porážkách národních a politických dojde i na reakci a klerikalism. Herbstovi, Giskrovi a Kollerovi dovedli jsme se ubránit, ubráníme se i klerikálům, až budou mít v našem středu armádu pomocníků na farách a v klášteřích. Tomu studentstvu, které solidárně jde s pokrokovou a »politickými situacemi« nezkaženou mládeží německou, vyčítá se nedostatek národního cítění. Osudná mýlka! To studentstvo české, co dnes jde za svobodu svědomí, má víc národního uvědomění, než radikálně zaslepení stávkokazi. A je bohudík v majoritě. *Č.*

Lex Perek v praxi.

V království českém má se jednati o smíru česko-německém, ve kterémžto jednání bude též zahrnuta ochrana menšinového školství českého v poněmčilém území; nebude na škodu, když upozorníme v čas příslušné kruhy, jak Němci na Moravě v tak zvaném paktu nás napálili.

Jak všeobecně známo, naplňují německé školy v českých městech české děti. Úkolem Perkova zákona bylo, aby znemožněno bylo přijímání českých dítek do škol německých, nejsou-li německého jazyka mocny. Jak úkolu tomu vyhověl, vysvítá nejlépe z letošního zápisu dítek do škol, který letos poprvé konán byl na základě zákona Perkova.

Od počátku letošního školního roku jsou české časopisy plny zpráv, jak elasticky ve svůj prospěch vykládají Němci odstavec, že do škol mají býti »zpravidla« zapisovány dítky, když jsou jejího vyučovacího jazyka mocny.

Ovšem, dejme si ruku na srdce a řekněme upřímně: »Naše vina«. Kdežto Němci byli co možno nejlépe na zápis připraveni, Čechové, jako obyčejně, nedělali nic. Nebylo agitace, ani schůzí, ani porad, ve kterých by se rodičové poučovali, do kterých škol mají dáti své dítky. Měli jsme Perkův zákon a dobří Čecháčkové myslili, že postačí a dítky přivede sám do škol, do kterých dle mateřského jazyka patří.

V čele samosprávných úřadů jsou namnoze lidé nevzdělaní, národně neuvědomělí, charakterně slabí, kteří si nevědí rady neznajíce ani podrobně zákona. Vedle nich jsou i »naši lidé«, kteří majíce na zřeteli jen svůj osobní prospěch, uspávají širší veřejnost chlácholením a ti škodí nám více než praví germanisátoři. Jiní zase zakrývají naše (vlastně své) vady a nedostatky a tím národní vědomí ukolébávají, jednotlivce hýčkají a veřejnost klamou. Že se našli i v českých řadách mužové, kteří za jidášský groš a mrzký osobní prospěch svůj národ zradili, je ovšem bolestno, ale pravdivo. Bylo by třeba učiniti dů-

kladný řez na tomto vředu specielně moravském, aby jednou přece odděleno bylo zrno od plev.

Školská komise moravského odboru Národní Rady rozeslala po letošním zápisu následující dotazník:

1. Jak si u Vás počínala místní školní rada?
2. Jak se chovaly úřady?
3. Jak se chovali správcové německých škol?
4. Byly podány reklamace českých dětí? Kolik?
5. Kolik dítek na českých školách přibylo, ubylo?
6. Kolik dítek přešlo z německých škol do českých a obráceně?
7. Jak bylo agitováno?
8. Zvláštní poznámky a pozorování dle místních poměrů!

Ačkoli jednalo se o věc velice vážnou a pro naše národní bytí velmi důležitou, mnohé obce ani neodpověděly, z ostatních přišly odpovědi neúplné a kusé.

Vláda prohlásila ústy svého předsedy barona Becka, že nebude činně do zápisu zasahovati a nebylo ani třeba — německá agitace se postarala nejen o to, aby ani jediné německé dítko nebylo odcizeno matce Germanii v české škole, ale aby i německé školní přelejvárny naplněny byly opět českými dítkami. Jsme tak silně národně uvědomělí, že český otec propůjčí se k tomu, že za kus hadru k vánocům prodá své dítko německé škole. Naše veřejnost k tomu po většině mlčí. Teprv když zápis byl proveden a české děti usazeny v německých školách, podali někteří poslanci interpelace o nátlaku při zápisu do německých škol — ovšem jako obyčejně přišli s křížkem po funuse.

Že starý zákon byl v jistém ohledu lepší než nový, vysvítá z následujícího. Dříve konala soupis dítek školou povinných místní školní rada — v českých městech česká, v německých německá. Záleželo tedy na ní, aby do škol německých nebyly v českých městech zapisovány děti české; ovšem v německých městech je přirozeno, že se Němci zřizování českých škol bránili; dle zákona Perkova rozhoduje o zápisu českých dětí do německých škol německá místní školní rada se správcem německé školy — jak ta rozhodne — leží na bíledni; o stížnostech rozhodovala dříve česká okresní školní rada (v českých okresích), dnes německá okresní rada; komu ta nadržuje, je dostatečně známo; že zemská školní rada a ministerstvo rozhodne vždy ve prospěch Němců, je jisto.

Pravdu měl tedy posl. dr. Gross, když na schůzi v Jihlavě dne 4. února 1906 sebevědomě prohlásil: »Udělal-li někdo špatný obchod, Němci to nebyli!«

Ve Valašském Meziříčí delegovala místní školní rada k zápisu do tamní německé školy své členy — ještě před platností Perkova zákona, děti němčiny neznalé byly odmítány, že za 3 půldny zápisu přijato bylo pouze 17 dětí; na čtvrtý poslední půlden delegován byl jeden místní předák — a ten jich přijal 70 — když mu Němci slíbili, že ho budou opětně volit do místního zastupitelstva. Dle zákona Perkova konala zápis v letošním školním roce již místní školní rada německá a ta přijala šmahem všecky děti, celkem 68: česká místní školní rada české školní děti reklamovala, ale německá okresní školní rada stížnost zamítla, poněvadž některé z reklamovaných dětí navštěvovaly dříve — německou opatrovnu a o jiných správce německé školy prohlásil, že mohou sledovati vyučování v jazyku německém. Jak asi dopadnou rekursy k německé zemské školní radě podané, může si každý domysliti.

Poněvadž německých školních dětí ve Val. Meziříčí je sotva 10, komandovala státní dráha severní české děti nádražních zřízenců od Hulína, Hranic, Frenštátu, Vsetína a Rožnova do německé školy. Když proti tomu městské zastupitelstvo protestovalo a odepřelo platiti školní plat za nemajetné děti, které nejsou do města příslušny, rozhodla německá okresní školní rada, že děti z cizích obcí musejí býti do německé školy přijaty, poněvadž v dotyčných obcích německé školy není a poněvadž jsou do německé školy přijaty, je město povinno za ně školní plat zaplatiti — rozsudek rozhodně Salamounský a jen na Moravě možný.

Když pak zavřela »Kindergarten«, aby neměli Němci příčiny prohlašovati české děti za německé, poněvadž dříve navštěvovaly mateřskou školu německou, vytasili se Němci se starými smlouvami, o kterých nikdo nevěděl a které bez vědomí městského zastupitelstva uzavřel bývalý zloduch Valašska obecní starosta Mykyška se »Schulvereinem«, ve kterých se město zavazovalo vydržovati německou školu obecnou i mateřskou školku!

Když podána žádost, aby dvoutřídní škola německá redukována byla na jednotřídní, poněvadž nemá zákonitého počtu 80 žáků, odpověděla zemská školní rada, ovšem německá, že se to může státi teprv po tříletém průměru.

Jelikož se zde jedná o obsazení místa definitivního řídícího učitele na německé škole, odepřelo městské zastupitelstvo jmenovati terno do té doby, až rekurs o zrušení druhé třídy podaný ministerstvu bude rozhodnut.

Jsme opravdu zvědavi, jak tento zápas o české dítě dopadne.

V Hranicích předvolala místní školní rada rodiče, kteří přihlásili své děti do německých škol, aby zjistila, zdali děti jejich rozumějí německy; většina prohlásila, že děti slova německého neznají.

Při zápisu do škol německých přítomen byl vždy jeden člen m. škol. rady, aby kontroloval německé správce škol, zdali nepřijímají dítek němčiny neznalých. Když na rodiče neb děti německy promluvil, protestovali proti tomu správcové škol.

Přespolní děti nepřijaty do obecné školy, ale proti přijetí 40 cizích dětí do měšťanské školy marně rekurováno.

Do prvních tříd přijato 51 dítko ze dvou třetin české, když proti tomu česká m. šk. rada protestovala, vyžádala si německá okresní školní rada od německých správců škol dobrozdání, zdali ony děti jsou jazyka vyučovacího tak mocny, aby se vyučování s výsledkem účastnily. Odpověď zněla ovšem ano, a tak říci se může, že ve školách německých jsou dobré ¾ dítek českých, němčinu neovládajících.

Okresní i zemská školní rada ovšem německá prohlásila, že správcové škol mají právo platně rozhodovati o znalosti jazyka vyučovacího při zápisu a vyslovila dotyčným správcům uznání za jejich protizákonné jednání.

Na jednu třídu připadá průměrně 20 dítek (z nich ovšem 15 českých), ale žádosti na redukci tříd leží u zemské školní rady.

V Židenicích intervenovali dva členové při zápisu do německých škol, ale na stížnost dra Fischla zaslala okresní školní rada předsedovi místní školní rady přípis, jímž zakazovala členům místní školní rady do zápisu se vměšovati.

V Třebíči reklamovány 154 děti české do něm. škol zapsané. Okresní šk. rada rozhodla, že do 1. třídy nemá býti přijato 11 dítek, do 1. tř. měšť. 4 chlapci a 4 děvčata; u dětí, které postupovaly z nižších tříd do vyšších, uznala, že dostatečná známka z řeči vyučovací podává průkaz o znalosti jazyka. Tím zachováno 100 českých dítek školám německým.

Do 1. třídy něm. šk. obecné zapsáno 19 dítek (8 chlapců, 11 děvčat), do trojtřídní chlap. měšť. 44 žáci (I. — 16, II. — 17, III. — 11).

V Litovli usneseno nepřijímati dítek cizích a pod šest let; okr. šk. rada zrušila usnesení, že se nemají přijímati cizí děti a zakázala m. šk. radě zkoumati znalost jazyka při zápisu, což však zem. šk. rada povolila.

Ve Vyškově komandováno do něm. měšťanky 35 cizích dítek, hlavně zřízenců severní dráhy od Brna až do Přerova. Místní školní

rada protestovala, ale zemská šk. rada zápis schválila a pohrozila m. šk. radě rozpuštěním.

Ve Vitkovicích germanisuje se v něm. školách 1700 českých dítek. Závodní úředníci činí na rodiče nátlak, aby posílali děti do něm. škol a úřady k tomu nečinně přihlížejí.

V Moravské Ostravě nutí zaměstnavatelé české dělníky, aby posílali děti své do škol německých, a při naší povolnosti se jim daří, ačkoli je většina obyvatelů česká, chodí do českých škol pouze 1587 dítek, do německých 3087.

V Zábřehu je v německé škole 245 dítek českých a pouze 45 německých!

V Hrabové je v něm. šk. 120 dítek českých a německé ani jedno!

V Mar. Horách je v něm. škole 10 dětí něm. a 120 českých.

V Kroměříži chodí 302 české děti do škol něm. Ježto na 1 třídu v něm. škole připadá 13 dítek, chtěla okr. školní rada třídy redukovati a přemístiti do nich přeplněné třídy české. Zemská školní rada (ze dvou třetin česká!) zakázala dislokaci škol. Když se jednalo o smír, žádali Němci, aby zastaven byl boj proti něm. školám a boykot něm. obchodníků, že s dislokací budou spokojeni; Češi žádali, aby do něm. škol nebyly přijímány české děti — smíru docíleno nebylo.

Rodinám českým, posílajícím své děti do škol něm., zaslány brožury o poněmčování dítek, ale setkaly se pouze s částečným výsledkem.

Českým školám přibylo 89 dítek a proto žádáno o nové pobočky při měšťanské škole chlapecké i dívčí; zemská školní rada pokud možno zřízení poboček zdržovala.

Dosud germanisuje se v německých školách 313 českých dítek.

V Uherském Hradišti intervenoval při zápisu do něm. škol delegát okr. šk. rady. Ředitel něm. školy choval se vyzývavě na základě direktivy od místodržitelství.

Dovedlo-li české dítko říci 2—3 slova německá, bylo přijato do německé školy.

Na základě podobné zkoušky přijímány české děti i do vyšších tříd školy německé, když si okr. šk. rada stěžovala, rozhodla zemská školní rada (5. října 1906 č. 20.256), že má býti budoucně dítě zkoušeno ze všech předmětů předepsaných pro předcházející třídu

Jak zfanatisováni byli rodiče českých dítek, svědčí nejlépe výrok: »Raději své děti do Moravy hodíme, než abychom je dali do české školy!«

V Zastávce je v německé škole 70% českých dětí.

V Kopřivici chodí do něm. školy 122, v Písařově 21, v Janoušově 13, v Sudkově 56 českých dětí.

V Olomouci přibylo české škole 45 dítek.

V Prostějově, sídle Perkově, pracováno usilovně ve smyslu zákona. Do něm. šk. chlap. přijato 276 žáků (loni 354), do dívčí 303 žákyně (loni 373). Do I. třídy zapsáno 24 chlapců (loni 74) a 30 děvčat (loni 71).

Celkem je na českých školách 3625 dětí, na německých 726, proti loňsku přibylo českým školám 161, německým ubylo 141 dítek.

Kdyby se pracovalo všude tak usilovně jako v Prostějově, mohl býti zápis do škol mnohem více potěšující.

V Třešti má německá dvojtřídka pouze 44 žáky.

V Jihlavě přibylo české škole 30 dítek a obec odpírá zříditi pobočku při 4. třídě, která má přes 80 žáků.

V Ivanovicích má něm. škola 18 žáků.

V Ivančicích je na něm. škole mezi 138 žáky 87 českých.

Ve Zdounkách přibylo české škole 100 žáků, do německé přijat každý, kdo se přihlásil.

V Zábřeze přibylo 47 žáků, celkem je jich v jednotřídní škole 124, úřady zpečují se zříditi druhou třídu.

V Brně germanisuje se na něm. školách na 6000 českých dětí.

V Králově Poli něm. agitátoři říkali lidu, že zákon Perkův neplatí. Na českých školách přibylo 127 dítek, na německých zůstalo na 500, reklamováno 85 dětí, ale marně, místní školní rada zastavila vydání na něm. školy. Okresní školní rada toto usnesení zrušila. Na podaný rekurs bylo 8 dívek a 1 chlapec převedeni z německých škol do českých. Místní školní rada vyloučila z německých škol všecky děti přespolní, ale okresní školní rada nařídila, že místní školní rada nemá práva děti vylučovat.

V Husovicích přibylo na českých školách 92 dětí, na německé ubylo 40 dětí, do Brna chodí 157 dětí. Při 1. třídě pobočka zrušena, ježto se do ní přihlásilo pouze 59 žáků.

V Brně je na německých školách 50%, v předměstích 90% českých dětí.

V městech německých s českými menšinami konán nátlak na rodiče, aby dali děti do německé školy; když na př. U. M. Š. české

děti v německých školách reklamovala, byla její stížnost okr. šk. radou zamítnuta, poněvadž k němu není legitimována. Nejvíce prospívala českým školám agitace mezi dělnictvem. Velice by prospívalo, zříditi v obcích s větším počtem žactva měšťanské školy české, aby dítky po pětileté návštěvě školy české nebyly nuceny choditi do měšť. škol něm. Poněvadž dle rozhodnutí zemské školní rady mají rodiče právo zvoliti si školu, do které má jejich dítko choditi (třeba jazyka vyučovacího bylo neznalé) a továrníkovi se ponechává vůle, aby dělníka donutil, aby dítě dal do německé školy, je celý zákon Perkův bezúčelným a Němcům neškodným.

Pro soukromé školy dle vynesení zemské školní rady zákon Perkův neplatí.

Z toho všeho je viděti, že zde nepomůže zákon, nýbrž národní uvědomění rodičů a poskytnutí jim výživy.

Na váhu též padá, že většina českých dětí v německých školách bývá podporována školními potřebami, šatstvem, polévkou, vysílána do feriálních osad atd.

Němečtí učitelé mohou beztrestně pro školy německé agitovati, vyšší úřady se jich zastanou; čeští učitelé jsou denuncováni a českými školními úřady trestáni.

Němečtí učitelé prohlašují, že nové zákony jsou na překážku německé vzdělanosti a mravnosti, že brání pokroku země, že připravují dorost o lepší výdělek, že podkopávají rakouskou státní myšlenku, jež se pěstuje pouze na německých školách — co stalo by se českým učitelům, kdyby takto mluvili?

Zákon Perkův byl by snad dobrý, kdyby úřady jednaly spravedlivě; při dosavadních poměrech musíme se spoléhati pouze na sebe a svou práci, zákon pouze na papíře nám neprospívá; svým vlivem musíme si vymoci, aby byl úřady plněn.

Proto je nutno postarat se o řádná, jasná a určitá prováděcí nařízení, poučiti místní školní rady o jejich právech, zříditi potřebné školy mateřské, měšťanské a v ujařmených městech i obecné české.

Bude-li se jednati na sněmu království Českého o zákoně pro menšinové školství, musí býti jeho stylisace jasná, bez zadních vrátek a advokátských vytáček, nepřipouštějící jiný výklad; při něm musí býti vydána přesná prováděcí nařízení a určeny tresty pro ty, kteří by zákon jakýmkoli způsobem rušiti neb obcházeti chtěli.

Bohuslav Groh.

Průmysl a obchod v království Českém

ve světle hlavních výsledků sčítání závodů živnostenských v král. Českém ze dne 3. června 1902.

Napsal Dr. Kar. Engliš.

I. *Základní principy a methoda sčítání závodů.*[1]

Jak známo bylo roku 1902, 3. června provedeno v celém Rakousku poprvé všeobecné sčítání závodů zemědělských i živnostenských a tím jaksi vyhověno naléhavé potřebě, pociťované už od let, kdy v našem zákonodárství zavládal směr sociálně-politických reforem. Dost pozdě! Německo podalo r. 1895 už po třetí číselný obraz o organisaci svého národohospodářství (po prvé r. 1875, po druhé 1882),[2] Švýcary r. 1905 po druhé, po prvé r. 1888, na sklonku 19. století setkáváme se se sčítáním závodů dále v Uhrách (1890), ve Francii (1896) a v Belgii (1896). V Rakousku nebylo na podniky toho druhu peněz. Konečně došlo k zákonu ze dne 18. ledna 1902 ř. z. č. 21, doplněnému prováděcím nařízením ze dne 25. března 1902 ř. z. č. 56. Zákon jest zcela stručný (8 §); nařizuje prostě sčítání, ustanovuje všeobecně sčítací orgány, vyslovuje trestní sankci proti těm, kdož by se sčítání vzpírali nebo svou povinnost jako komisaři porušili, a zapovídá užíti výsledků k účelům finančním. Těžisko leží tedy v řečeném nařízení.

[1] Z příslušné literatury budiž zejména uvedeno: Karel Theodor v Inama-Sternegg: Die erste allgemeine Betriebszählung in Österreich. Statist. Monatschr. nov. ř. VI. r. Vídeň 1901; Dr. O. Rauchberg: Die Berufs- und Gewerbezählung im deutschen Reich vom 14. Juni 1895; Berlín 1901; Dr. W. Schiff: Die Durchführung der ersten allgemeinen Betriebszählung in Österreich. Statist. Monatschr. nov. ř. VII. r. S. 269 a n. Vídeň 1902; týž: Summarische Ergebnisse der gewerblichen Betriebszählung vom 9. Juni 1902 in Österreich. Statist. Monatschr. nov. ř. VIII. r. Str. 583 a n. Vídeň 1903. Předpisy pro sčítání závodů ze dne 3. června 1902. Praha 1902; Die Ergebnisse der gewerblichen Betriebszählung vom 3. Juni 1902 in den im Reichsrate vertretenen Königreichen und Ländern. Sv. LXXV. Sešit 9. Čechy.

[2] Současně se chystá šetření čtvrté.

Jaký jest účel sčítání závodů? Úkolem statistiky závodové jest podati číselný obraz o společenské organisaci národohospodářského processu výrobního a oběhového, postihnouti, v jaké skupiny se differencuje národ při své výdělečné činnosti. Jest zajisté hospodářská práce jedním z nejdůležitějších organisačních principů. Výkony hospodářské práce jsou při dnešním stavu potřeb, růzností statků, výrobní techniky a dělby práce velmi pestré. A jako hospodářská práce není stejnorodá, tak ani pracující lidstvo není jednotnou massou, nýbrž druží se při své činnosti výdělečné za vlády principu hospodárnosti v různé skupiny kolem výrobních prostředků. Všechna individua sdružená v téže skupině mají týž pracovní cíl, jsou jednotně z té příčiny organisována, ovládána, o sobě tvoří jen podřízenou součástku tohoto pracovního celku, své skupiny, která vystupuje jako jednotka, jako prvek celé organisace hospodářské práce v národě, nazveme ji závod. O společenské útvary, v nichž se odehrává hospodářská práce, nám tedy jde, mluvíme-li o závodech. Skupiny, ve které se differencuje lidstvo při své výdělečné činnosti, jsou velmi pestré, liší se počtem sdružených osob, liší se výrobními prostředky, různí se technicky svým pracovním cílem atd. Mezi skupinami může nastati kombinace; skupiny různých pracovních cílů mohou souviseti místně (dvě zcela různé živnosti v téže místnosti); mohou se organicky doplňovati ve skupinu vyšší, tak že všechny spolupůsobí k produktu složenému (závody železných drah s pomocnými dílnami). Od závodu švadlenky pracující ve své domácnosti až do obrovských továren, sdružujících nejrůznější práce živnostenské, jest zajisté přechodů velmi mnoho. Chceme-li podrobně seznati všechny prvky, z nichž se tento složitý hospodářský organism skládá, nezbývá než při sčítání analysovati ho v takové skupiny, které jsou jednoduché, primérní, tedy místně jednotné a technicky (druhem práce) stejnorodé. Sčítací jednotkou statistiky závodové jest tudíž jednoduchý závod. Všechny otázky dosud pronesené týkaly se technické stránky práce živnostenské, nikoli stránky hospodářské. Skupiny, v nichž se odehrává produkce a oběh statků, mají však též i ten význam, že uvnitř nich provádí se distribuce důchodu, který podnik ve svém výnosu nese, mezi osoby v něm súčastněné. O podniku mluvíme tedy, rozebíráme-li živnostenskou práci po stránce hospodářské, distributivní. Definujeme-li podnik jako spojení práce a kapitálu k výrobě neb oběhu

statku, pro osoby třetí na vlastní vrub v záměru výdělečném, týkají se znaky tištěné kursivou technické stránky v podniku (v závodě), znaky tištěné proloženě stránky hospodářské. Každý podnik obsahuje v sobě tudíž závod neb závody, ale závod jest současně jen tenkráte podnikem, je-li též distributivně jednotkou. Nejčastěji, zvláště v malých živnostech, obsahuje podnik jen jeden závod, může však podnik zahrnovati i závodů více (továrna na zboží kovové sestává na př. z válcovny na plech a na drát, z továrny na nábojnice atd.). Nepřihlížeje tedy ani k obsahu pojmu podnik a závod, jest mezi nimi rozsahový rozdíl. Základem řečené statistiky z r. 1902 jest závod a to závod jednoduchý, tedy spojení práce a kapitálu směřující k výrobě neb oběhu hospodářských statků, které jest jednotně organisováno, jest technicky stejnorodé a místně souvislé.

Dříve ještě nežli přikročíme ku podrobnějšímu rozboru této definice, dlužno již předem poukázati k tomu, že více závodů souvisí dohromady nejčastěji sice jednotou hospodářskou (jeden podnik zahrnuje více závodů), avšak více závodů jednoduchých může též technicky bez ohledu na jednotnost hospodářskou souviseti tak, že se technicky (pracovním cílem) doplňují na pracovní jednotku vyššího řádu: závod úhrnný, hromadný. Takový závod hromadný může i více podniků v sobě obsahovati; organisace práce po stránce technické se může prostě s organisací práce po stránce hospodářské křížiti. Tyto pracovní jednotky vyššího řádu mají u nás význam zejména při úrazovém pojišťování, které nazývá závodem, co zde poznačeno bylo pojmem závodu hromadného. Tak považují se s toho hlediska za jednotné závody železné dráhy se všemi pomocnými dílnami, byť některou z těch měl ve vlastní režii samostatný podnikatel.[1]

K definici pojmu závodu budiž ještě poznamenáno toto:

1. Aby byl závod místně souvislý, třeba, aby měl jednotnou provozovnu (jedna dílna, jeden dům, poměry mohou být různé). Vzhledem k tomu dlužno považovati za samostatné závody podniky hlavní a odštěpné (filiálky, sklady, faktorství).

2. Kdy lze považovati závod za technicky (živnostenskou prací) stejnorodý? To jest otázka velmi nesnadná. O stejnorodosti,

[1] Tak na př. v nálezu spr. soud. dvoru ze dne 12. června 1896 č. 3512 B. prohlašuje se lakýrnický závod provozovaný samostatným podnikatelem za část strojírny železných drah.

pokud se týče různorodosti živnostenské práce lze mluviti pouze tenkráte, když dělba práce různé živnosti vytvořila. Na počátku odštěpování různých činností industriálních od kmene výroby v uzavřeném hospodářství domácnostním nikdo asi nepovažoval šití mužského šatstva, ženského šatstva, prádla atd. za různé živnosti, rovněž ne kováře, zámečníka, klempíře, strojníka za různé řemeslníky, práce tyto byly prostě prováděny v téže živnosti; dnes při pokročilé specialisaci práce jest tomu jinak. Pojem stejnorodosti neb různorodosti práce záleží tudíž na stupni specialisace práce té které doby. Ale rozdíly časového vývoje zračí se nám též v různostech místních, město a venkov staví vedle přítomnosti minulost, a tu narážíme na překážku, že živnosti, které v téže době platí v městech a ve vyspělém životě hospodářském za různé, prohlásiti dlužno jinde za stejnorodé. Povšechně považovati dlužno za technicky různorodé, tedy vlastně za závody dva, všechny ony závody, které v sobě slučují takové živnostenské práce, které za stávajících poměrů tvoří obvykle samostatná povolání (pekařství sloučené s mlynářstvím, řeznictví se živností hostinskou a p.), nikoli však tenkráte, kdy některá činnost v závodě činí jen ojediněle samostatnou živnost. Ostatně byl by obraz statisticky velmi spletitý, kdyby schema jeho mělo obsahovati všechny případy podobné krajní specialisace; vždyť obsahuje systematický seznam živností vydaný ministerstvem obchodu (dle výnosu ze dne 4. srpna 1899 č. 29.737) neméně než 10.200 českých názvů různých povolání. Schema statistiky závodové obsahuje jen 326 různých druhů, které seskupuje v 25 tříd a 2 hlavní oddělení živnosti výrobních (průmysl) a oběhových (obchod a doprava). Avšak i když závod zahrnoval činnosti spadající do dvou z těchto druhů živností, nemusil býti vždy už proto považován za různorodý a rozložen tudíž ve více závodů; jednotnost nebyla porušena, byly-li činnosti takové aspoň »příbuzné«. V čem příbuznost tato mohla záležeti, ani v dotazníku ani v instrukci vyloženo nebylo; bylo tedy rozhodování položeno po výtce do rukou komisařů.

Jen některých pokynů se jim dostalo: Tak měly za jeden závod počítány býti případy, kde provozuje podnikatel více živností a to tak, že tyto dohromady spolupůsobí ke zhotovení jednotných výrobků konečných, a že samy o sobě neskytají tovarů bez dalšího zpracování prodejných předpokládaje, že jsou místně souvislé a jednotně organisovány. (Na př. továrna na kočáry, jež zahrnuje v sobě kovářství, kolářství, sedlářství, lakýrnictví kočárů a p.) Dále nařízeno pro živ-

nosti obchodní, že jednak v těch případech, kde spojeno je provozování živnosti výrobní se živností obchodní (tedy zcela různou), dlužno počítati závody dva jen tenkráte, týká-li se obchod zboží, jímž se výrobní činnost nezanáší, jednak, že obchod se sebe různějším zbožím vždy toliko za jediný závod považovati jest.

Ohěma těmito pokyny byl ovšem princip technické stejnorodosti závodů do jisté míry porušen.

Teprve při rozboru úhrnných výsledků této statistiky vykládá »Statistische Monatschrift«,[1] že technická příbuznost činnosti v závodě záležeti může buď v podobnosti pracovního processu, anebo v tom, že se zpracuje týž materiál (sedlář, obuvník; zámečník, kovář). Avšak výslovně bylo nařízeno, že se počet závodů neřídí počtem živnostenských listů.

Při pojmu závodů jde, jak řečeno, pouze o stránku technickou; z té příčiny shledáváme, že se v útvarech toho druhu odehrává nejen stadium výroby a oběhu statků, nýbrž též začasté jich konsumce (kuchyně klášterní, nemocnice a p.). Statistika závodů živnostenských obmezuje se však pouze na výrobu a oběh statků. Též úkoly veřejné správy neliší se namnoze svou technickou stránkou od obdobné činnosti soukromopodnikatelské, avšak veřejné správy se sčítání netýkalo. Postrádáme v instrukci citelně kriteria mezi oběma obory hospodářské působnosti a to tím více, že i veřejnohospodářské svazky mají často ryze soukromoprávní podniky. Komisaři si zde zajisté nevedli jednotně; při zpracování bylo principem, že činnost, kterou lze považovati za úkol a povinnost veřejnoprávního svazku, jest ze statistiky vyloučiti. Kde i toto kriterium selhávalo, považován moment výdělečnost za znak podniku soukromoprávního. Tak nečítáno ve statistice mincovnictví, obecní vodovody, úrazovny, okresní nemocnice, zahrnuty však zde byly zemské banky, obecní plynárny a p. Vyloučeny též závody poštovní, telegrafní a telefonní, o nichž je ostatně jinde s dostatek statistických dat. Ze závodů železničních pojaty sem byly pomocné dílny.

Zásadou bylo dále, že mají býti sčítáním postiženy pouze takové závody, které se zabývají výrobou neb oběhem hmotných statků, a proto všechna povolání svobodná, jako advokáti, notáři, komponisté, lékaři, nemocnice, divadla atd. sem počítána nebyla.

Statistika závodová dělí se ve dvě hlavní skupiny: statistiku závodů zemědělských a statistiku závodů živnostenských,

[1] Nová řada VIII. Str 556.

která zahrnuje průmysl a obchod; měloť býti dbáno oněch základních rozdílů, které charakterisují výrobu prvotní od průmyslu a obchodu a právem. Pro obě skupiny užito bylo též zcela zvláštních dotazníků; dotazníkem pro závody rolnické byly počítány ony osoby, které hospodaří na sebe menším kusu půdy po rolnicku nebo po lesnicku. Pokud se týče personálu v závodě činného, nedoplňují se obě sčítáni na integrující celek, poněvadž v oněch případech, kde některá osoba byla činná současně v některém závodě živnostenském i v závodě rolnickém, byla počítána dvakráte. Obě skupiny statistiky závodové činí spíše samostatné celky pro sebe; co bylo řečeno o činných osobách, platí též ve příčině výrobního kapitálu.

Ke kritice a pochopení statistiky závodové jest dále nezbytno obeznámiti se aspoň v hlavních rysech s methodou sčítání závodů. Všeobecně se dnes uznává, že nelze vybudovati statistiky závodů než na všeobecném, veškeré obyvatelstvo země vyčerpávajícím sčítání lidu; jen tak lze míti záruku úplnosti této statistiky. Úřední záznamy a katastry nejsou pro účel ten ani z daleka úplny, ostatně nelze z nich vyčísti oněch charakteristických momentů, které jsou pro individualisaci a třídění závodů vysoce důležity. Výsledků sčítání lidu lze dvojím způsobem použíti ku sestavení statistiky závodové. Při sčítání lidu zjišťuje se při jednotlivých individuích mimo různé skutečnosti demografické též hospodářská stránka, pokud se jeví v jeho životním povolání. Jest tedy na snadě u osob, které jsou v nějakém povolání činny, zjistiti ony skupiny, k nimž právě svou činností náležejí. Údajů těchto lze buď přímo užíti ke konstrukci dat o těchto skupinách, aneb aspoň ku zjištění adress závodů, které se pak vyšetřují individuelně sčítáním novým. Není zde místa proto, abych rozebíral nedostatky šetření způsobu prvního a přednosti způsobu druhého. U nás vedly netoliko metodologické úvahy ke způsobu druhému, nýbrž též ta okolnost, že zákonná basis ke sčítání lidu z r. 1869 podobného rozšíření otázek nedopouštěla, jako by vyžadovala přímá konstrukce statistiky závodové z výsledků sčítání lidu dle povolání. Též rozhodný den pro sčítání lidu (31. prosinec) nehodil se ku postižení normálního stavu celé výdělečné činnosti národní.

Byly tudíž adressy závodů nabyté sčítáním lidu z r. 1900 chovány v evidenci a zvláštním zákonem bylo nařízeno samostatné sčítání závodů. Avšak k potřebnému zákonu došlo teprve, jak řečeno, v lednu 1902, čímž zamýšlený plán navázati sčítání závodů na výsledky sčítání lidu dle povolání byl aspoň z části zmařen. To platilo

zejména o adressách živnostenských závodů v rušnějších místech, které následkem nastalých změn v mezičasí se staly z části bezcennými; vzhledem k tomu bylo nařízeno provésti nové předběžné vyšetření závodů pro větší počet obcí rázu převážně živnostenského, jinde měly obchodní komory doplniti a opraviti seznamy závodů nabyté při sčítání lidu[1] dle svých živnostenských katastrů.

Provedením zákona o sčítání závodů pověřeno bylo ministerstvo obchodu, orby a vnitra v dohodě s ostatními ministerstvy súčastněnými. Resortním ministerstvem bylo ministerstvo obchodu, jež vydalo nařízení o provedení sčítání závodů a k němu dohlíželo. Sčítání pomocných závodů železných drah provedeno ministerstvem železnic, sčítání závodů státních dálo se nadřízenými orgány služebními. Řídícími úřady byly politické úřady okresní, města s vlastním statutem a obchodní a živnostenské komory, pokud tento úřad převzaly vzhledem ku převážně živnostenským okresům svého obvodu (tak komora v Praze, Liberci a Plzni). Úřad vyšetřujících orgánů zastávali sčítací komisaři zvlášť k tomu ustanovení, jichž výběr a výcvik příslušel politickým úřadům okresním neb obchodním a živnostenským komorám, pokud řízení sčítání převzaly. Politické okresy byly rozděleny ve přiměřené rayony s rázem převážně zemědělským, neb převážně živnostenským; v obvodech převážně živnostenských mohlo ministerstvo obchodu uložiti provedení sčítání obchodním komorám, všude jinde náležel úkol ten politickým úřadům okresním. Postup sčítání byl různý dle toho, šlo-li o venkovské obce s hospodářskými poměry jednoduchými či o místa větší. V oněch bylo provedeno šetření zpravidla komisionálním šetřením stran, v těchto od sčítacího komisaře dům od domu. Komisionální výslech záležel v tom, že měl předně starosta obce způsobem v obci obvyklým předvolati súčastněné strany, aby se dostavily v určené době na ustanoveném místě s potřebnými listinami. Výslech sám vykonán sčítací komisí, ke které náležel obecní starosta neb náhradník od něho ustanovený a sčítací komisař. Výminečně mohly doručeny býti dotazníky v místech takových přímo podnikatelům, aby je vyplnili sami. Také v těch místech, kde se provádělo sčítání dům od domu, mohl řídící úřad sčítací buď dodati dotazníky stranám, aby je vyplnily samy

[1] O manipulaci a formulářích užitých při sčítání lidu, aby dosaženo bylo přehledných seznamů závodů, nemohu se zde rozepisovati, poněvadž jde při tom o složité otázky technické, jichž seznání není pro pochopení závodové statistiky nezbytně nutné.

a připravily pro sčítacího komisaře, anebo mohl nařídíti, aby byly dotazníky vyplňovány teprve ve přítomnosti sčítacího komisaře.

Pro každý závod měl býti vyplněn jeden dotazník. Nehledě k podnikům státním a pomocným dílnám železných drah, užito bylo při sčítání trojích formulářů. Dotazník pro závody zemědělské tázal se předně po subjektu podnikatele (správce, pachtýře), aby bylo možno přihlížeti k různým podnikatelským formám, po právním poměru podnikatele k půdě (půda vlastní, pronajatá, deputátní, služební, účast na občinách), po výměře půdy závodové a jejich hlavních kulturách, podrobně po jednotlivých druzích dobytka, po hlavních pracovních strojích též dle hnací síly, po nejdůležitějších skupinách pracovního personálu dle pohlaví, věku a pracovního postavení. Dotazníkem hledělo se dále vyšetřiti souvislost mezi závody rolnickými mezi sebou, mezi závody rolnickými a živnostenskými, domáckým průmyslem a prací námezdnou; mimo to obsahuje dotazník ještě některé otázky zvláštní. Při závodech živnostenských různěno bylo ve příčině momentů šetřených a tudíž sčítacích formuláře mezi závody domácko-průmyslovými a závody ostatními; dotazník pro skupinu první jest mnohem jednodušší než pro skupinu druhou, obsahuje však některé charakteristické otázky pro domácké pracovníky v dotazníku všeobecném neobsažené. V hlavních rysech vysvitne obsah dotazníku obojího druhu z vlastního pojednání. Ke všem sčítacím formulářům připojeno bylo potřebné poučení.

(Pokračování.)

E. H. Haeckel.

Studie dra Em. Rádla.

(Dokončení.)

Monery.

Roku 1861 a v následujících létech německý zoolog M. Schultze přetrhl nekonečné a plané hádky o tom, co jest buňka a v jakém jest poměru k tělu, definovav buňku jako kousek protoplasmatu s jádrem. Jeho definice byla přijata a zdálo by se, že teď se odborníci budou starat o to, proč musí být tělo složeno z buněk, proč musí být protoplasma jádro, a jaké vlastnosti mají tyto dvě hmoty, proč se nemůže buňka jinak množit než dělením atd. Také se řešily tyto otázky; ale darwinismus dal celé buněčné theorii jiný směr. Methoda vývojová netouží po tom, p o c h o p i t i z á h a d y, nýbrž sestaviti známá fakta v řady od jednodušších k složitějším.

Ve »Všeobecné morfologii« Haeckel už staví novou theorii buněčnou: rozeznává b u ň k y, obsahující protoplasma a jádro a »c y t o d y« složené z »plassonu«, t. j. hmoty, v níž jádro a protoplasma prý ještě nejsou rozlišeny, a konečně s y n c y t i a, mnohojaderné shluky protoplasmatu. Bytosti, jichž tělo jest cytodou, Haeckel pojmenoval monery (μονηρὴς = jednoduchý) a tvrdil,[1] že jich našel velmi mnoho a že jsou prvním krokem mrtvé hmoty do života, že vznikly krystallisací z neživých látek. Dělí je v zelené »Phytomonery«, což jsou řasy ze skupiny Cyanophyceae a zelená tělíska v rostlinách, která snad druhdy prý žila samostatně, a na monery živočišné, »Zoomonery«, t. j. jednak bakterie, jednak bezjaderné buňky (Protamoeba). Monery a nejnižší prvoci patří dle Haeckla do skupiny bytostí, které nejsou ještě ani zvířaty ani rostlinami (Protista).

Theorie o monérách a protistech ujala se z Haecklových nejméně. Někteří sice našli bytosti, které potvrdily jeho názor — zvláště

[1] Mongraphie der Moneren 1868. Studien über Moneren u. andere Protisten. Lipsko 1870.

když Huxley objevil t. zv. bathybia, ale když ten padl, víra v monery byla jen ještě víc otřesena. S bathybiem byla věc tak: Když se kladl kabel na dně Atlantického oceánu, přišlo se na dně na rosolovité bahno; Huxley našel, že jest složeno z malinkých částek průhledného rosolu, promísených vápennými kuličkami, a myslil, že jest to protoplasma, patřící živé bytosti, kterou nazval Bathybius (= v hloubkách žijící) Haeckelii a zařadil mezi monery. Také W. Thomson a W. Carpenter uvěřili výkladu Huxleyho, ale na vědecké výpravě lodi Challenger (1879) ukázalo se, že bathybius jest neživý hlen. Huxley pospíchal odříci se svého objevu, ale Haeckel jej ještě nějaký čas bránil, spoléhaje na podobný objev z moře u Grönlandu. Dnes tvoří bathybius jen malou episodku v dějinách darwinismu.

Stejný osud potkal jiného domnělého praotce živočišstva, nazvaného »eozoon«. Nejstarší ruly kanadské obsahují totiž mramor, v němž jsou místa s vtroušenými zrny, vlákny, páskami hadce a podobných křemičitanů. Vrstvičky hadcové bývají vlnitě zprohýbány, jako by tvořily komůrky, a mramor jest kolem nich prostoupen chodbičkami, také vyplněnými hadcem. Někteří viděli v těchto útvarech zbytek jednoduchého živočicha, jednoho z prvních vůbec (odtud jméno eozoon, t. j. žijící v ranních červáncích země), hadec prý jest výplní komůrek nějaké velké foraminifery, vápenec její skořápkou. Jiní však dokazovali, že eozoon jest nerostného původu; zdá se, že po práci Möbiově[1] víra v živočišnou podstatu eozoon byla navždy otřesena.

Ale i jinak ubývalo víry v monery, protože byla objevována jádra v buňkách, Haecklem prohlášených za bezjaderné, a dnes má slovo monery — až na malé výjimky několika autorů — už jen význam historický. Také o pojmu přechodní říše protistů ukázalo se, že jest příliš neurčitý, a tak zmizeli i ti z vědy. Ostatně byla celá myšlenka velmi nemoderní: v 18. století věřili všichni, že jsou bytosti půl rostliny, a jmenovali je zoofyty (zvířata-rostliny); zoofytem byl jim na příklad nezmar, a myšlenku, že bytosti takové tvoří zvláštní říši, hájil Bory St. Vincent, žák Lamarckův; jmenoval říši tu règne psychodiaire.[2] —

[1] Der Bau des Eozoon canadense nach eigen. Unters. verglichen mit dem Bau der Foraminifera Palaeontographica 1878. Eozoon není jen v kanadské rub.; našli je také ve Švédsku, Irsku, Pyrenejích, Alpách, na Šumavě i jinde.

[2] Článek Création v Dictionaire classique sc. naturelles 1827.

Haeckel má ještě plno theorií jiných: o prvoplození, o vzniku řeči, o původu člověka a j.; ale o těch lépe jest jednati v jiné souvislosti; jen o jeho »monismu« ještě několik slov. Fanatismus Haecklův vrcholí v nauce o monismu, kterým popírá učení církevní, ačkoli proti němu nedovede postaviti nic víc, než co stavěl svého času D. Strauss, kterého se zálibou cituje. Není prý dvojice Bůh a svět, duše a hmota, hmota živá a neživá, nýbrž jest jedině hmota složená z atomů oduševnělých; není nesmrtelnosti jedincovy, jen hmota a síla trvá, není Boha, jest jen mechanika atomů, není duše, jest jen fysiologický děj v nervech — těmito a podobnými otřepanými hesly Haeckel ubíjí církev a budí nadšení u svých čtenářů.

Křesťanský Bůh není než zosobnění lidských vlastností, jest »plynný obratlovec« (gasförmiges Wirbeltier). Zvláště papežství, »tento zahanbující zjev devatenáctého století«, Haeckel nenávidí a jásá, že vývojová theorie a její důsledek, monismus, nahradí staré pověry vědou. Neboť monismus, založený na vývojové theorii, učí, že svět vznikal ponenáhlu z prahmoty (Kant-Laplace), že duševní atomy vyvinuly se z jediného praatomu, že život vznikl mechanicky z neživota, že už atomy jsou oduševněny, natož zvířata, že člověk jest jen nejdokonalejší zvíře, které jen proto tak vyniká nad ostatní opice, že »na štěstí« spojilo se v něm několik vlastností, které jinak jen jednotlivě u zvířat se vyskytují (t. j. hrtan, mozek, ruka, přímá chůze),[1] že už zvířata, psi, koně, sloni mají stopy soudnosti, náboženství, mravnosti.[2] Bezohlednost proti církvi jest zajisté nejsilnějším prostředkem popularity Haecklovy. Že Haeckel nemá ve svém boji proti církvi pravdu, může jen církev samu zajímat; každý jiný najde si i pro své nadšení, i pro svůj nesouhlas myslitele originálnější.

Haeckel napsal také první dějiny darwinismu, a jako všemi svými pokusy, tak i tímto strhl za sebou mnoho napodobitelů. Kdosi, chtěje vystihnouti veliký význam Aristotelův, napsal o něm, že měl před sebou pouze předchůdce a po sobě následovníky; tak se díval Haeckel na Darwina a způsobil ten neblahý směr, že se dějepisectví biologické proměnilo ve vyhledávání předchůdců Darwinových.

Závěr.

Bojím se, že jsem »odbyl« příliš krátce Haecklovy nauky, a že jsem u čtenáře vzbudil dojem, že snad Haeckla si nevážím — budiž mne daleka taková agitační naivnost. Ani snad se nechytám toho, že

[1] Gen. Morph. S. 430. Der Monismus. S. 38.

[2] Tamtéž.

Haeckel chybil tehdy a tehdy — rád přenechám takové vytýkání jiným. Vím, že není maličkost, stát bezmála čtyřicet let v čele vědeckého myšlení, dáti myšlenky i jiným vědám, vésti za sebou tisíce učených hlav jako stádo, které sice protestuje před nějakým příliš odvážným skokem, ale jinak běží, kam vůdce káže; vidím, že od sedmdesátých let morfologie nezná otázek, než jaké ji Haeckel klade, že embryologie z té doby stojí docela pod vládou biogenetického zákona, a že fysiologie, nepřizpůsobivši se jeho ideám, pyká ztrátou veřejného zájmu. Haecklovi žáci stojí dosud v čele německé vědy. O. Hertwig, prof. v Berlíně, marně koketuje s moderními proudy; darwinistu z Haecklovy školy ani nezapře ani zapírat nechce.[1] W. Roux, zakladatel t. zv. vývojové mechaniky, přiznává se sám, že jeho theorie vyšly z Haeckla, a vidíš na nich, že jsou jen přesnějším domýšlením jeho názorů.[2] Ba i H. Driesch, který patří k málu těch lidí, kteří celý darwinismus překonali, vyšel ve svých úvahách z kritiky Haecklových zásad.[3] V starší době byl jeho vliv ještě daleko větší. Darwin souhlasil se všemi jeho názory: »kdyby tato kniha (Natürl. Schöpfungsgeschichte Haecklova) byla vyšla, než jsem napsal své dílo (o původu člověka), snad bych ho byl nikdy nedokončil. Skoro všechny důsledky, kterých jsem došel, potvrdil, jak vidím, tento spisovatel, jehož vědomosti jsou v mnohém ohledu bohatší mých.«[4] A jaký byl teprv vliv Haecklův na jiné vědy, na jazykozpyt, na psychologii, na sociologii, na anthropologii!

Ani mně ve snu nenapadá dívat se s vrchu na Haeckla; nač bych se oň zajímal, kdyby se mi nelíbil? Ale jde o to: je zcela jisto, že jeho theorie jsou pusté jako polární kraj; jak to přijde, že jeho hluché filosofii podlehla celá desítiletí? Jak si srovnali učenci, filosofové i laikové v hlavě toto dvojí: na jedné straně se podává jako triviální pravda zásada, že o Bohu nemůžeme nic vědět, protože jest mimo naši zkušenost, a na druhé straně vykládáme s přeučenou tváří, jak povstal na zemi život před milionem let; což neleží obojí stejně mimo zkušenost? Jak to přijde, že se neozvali historikové proti heslu, souditi z přítomnosti o minulosti, kterým se tolik hýřilo v biologii, a které jest tak falešné — k čemu pak potřebujeme archivů a vykopávek starých měst a míst, když to, co se událo, můžeme uhodnout z dneška?

[1] Srovn. jeho Allg. Biologie. Jena 1206. S. 592 sq. a j. místa.

[2] Der Kampf der Teile im Organismus 1881.

[3] Die mathem.-mechan. Betrachtung morphologischer Probleme der Biologie. Jena 1891.

[4] Úvod k Origin. of Man.

Doba byla příliš zaujata myšlenkou vývojovou, věřilo se slepě Darwinovi, a protože se věřilo, byly Haecklovy a jiné názory jen samozřejmé kombinace. Vždyť to nebylo poprvé; druhdy věřili v Písmo a miliony lidí neshledávaly nic podivného v tom, jak se všechna zvěř vešla do archy Noemovy, a jak se slunce mohlo zastavit na obloze. Dnes se nám zdají alchymistické pokusy tolik naivní, a přece plno lidí v nich utopilo i rozum i jmění. Jak jest tomu dávno, co myšlenky o tom, že zvířata jsou rozloženým člověkem, že oko jest zvířetem, které se živí světlem, že člověk jest dvojčetem v pupku srostlým, kdy tyto názory byly vrcholem poznání? Sotva sto let. A od té doby jsme se nezměnili; nevěříme-li haruspikům, věštícím z vnitřností zvířat budoucnost, posloucháme pobožně augurství, které z vnitřností zvířecích hádá o naší minulosti. Což je to lehčí, uhodnout minulost, než budoucnost?

Haeckel to nebyl, který vyhnal darwinismus do krajnosti. Haecklovi se vyčítá dnes kde jaký hřích darwinismu; Darwina líčí přítel nepřítel jako ideál opatrného a pilného badatele, Haeckla zavrhují i přátelé pro jeho prý fantastičnost. A přece Haeckel jest smělejší než Darwin leda slovem; myšlenkou jde všude za ním, a daleko se mu troufalostí nevyrovná. Proč se Haecklovi vyčítá jeho názor o člověku, když Darwin podává také týž názor? Titíž lidé posmívají se Haecklovi, že píše na základě všelijakých obskurních spisů o náboženství, ale mluví vážně o Darwinově pokusu, vyložit vznik umění, ačkoli Darwin myslil, že romány se smutným koncem by se neměly psát. Je snad někde v Haecklovi taková odvážná myšlenka, jako jest na př. Darwinův výklad ženských period, že prý totiž pocházejí z doby, kdy mořští praotcové člověka podléhali vlivu přílivu a odlivu, který se řídí periodami měsíčnými?

Haeckel vynikl nad ostatní tím, že pevně věřil nejen uzounkým větám nového učení, nýbrž i celku se všemi důsledky, věřil a ručil za své přesvědčení kdykoli. Haecklova věda jest hrubá a prázdná věda, ale poctivá, bez opatrnictví a beze strachu, a takových lidí jest třeba; k čemu jsou nám takoví, kteří jdou za Haecklem ve všelijakých myšlenečkách, ale důsledků jeho se bojí. Určitosti a důslednosti jest třeba; a proto: Haeckel nemá pravdu, ale — ať žije Haeckel!

Jak vznikl Nový Zákon?

Podává Dr. J. Stěhule.

(Pokračování.)

Co se obsahu Jn. týče, nechtěl autor nějaký podvod, věřil, že nic sám ze sebe nepsal, nýbrž jen to, co bylo dosvědčeno obcí a to od očitých svědků — myslil, že vskutku v jeho ev. mluví učenník, jehož miloval Ježíš, ne on sám (tak jako Ježíš u něho 14_{10} dí: slova ta, kteráž mluvím, sám od sebe nemluvím, ale Otec...).

Starší generace, zvyklá na Syn., přijala ho nedůvěřivě, ale mladší přihlásili se k němu, poněvadž sebevědomí nového náboženství bylo u něho jednodušeji a vznešeněji vyjádřeno než u Syn. Mimo to jméno »Jan« právě v těch dobách bylo u veliké úctě: byla o něm již celá tradice: Efesus, Patmos, Apk. — skutečná smrt jeho byla zapomenuta, byl považován za posledního z učenníků Ježišových a »jeho« ev. dostalo rozhodující hlas.[1]

---

[1] Z Jn teprve jasně si uvědomujeme historičnost Syn.: 1. že podávají pravou tradici a že tato tradice v celku odpovídala skutečnosti; 2. že jejich nesystematičnost, podávání jednotlivostí je právě důsledek této pravosti. Vzdor tomu díla jejich jsou jednotná — opět proto, že podali správně osobnost Ježíšovou — jeho vnitřní jednotnost nemohla se ztratit ani v té rozmanité tradici; 3. ostatek proti theorii školy liberální nutno namítati, že činnost Ježíšovu a jeho učenníků vykládá jako lidové hnutí v odpor proti vší učenosti theologické. Dnes, kdy jsme objevili starou nauku orientální, vidíme, že v Orientě nebylo takových náboženských hnutí lidových, nýbrž stálé tvoření nauk a vědomé, theologické úsilí o čisté náboženství. Takovým hnutím je i to, o kterém nám svědčí Nový Zákon. On je jeho dokumentem, jako knihy prorocké svědčí o úsilí monotheistickém proroků. Evangelia nejsou neumělým kaleidoskopem pravé tradice a fantasie — je to systematická práce theologů, kteří znali monotheistickou nauku staroorientální a patrně také buddhistickou (jež je jejím odnožem) a spekulovali o nové cesty. Také Ježíš byl theolog, učený rabbi, jako všichni náboženští učitelé Orientu, a nikoli pouhý »laik z Nazaretu«, jak jej líčí hl. Werule ve spise: »Die Anfänge unserer Religion.« Člověk lidový nikdy nevytvoří tak čisté nauky, jaká je v evangeliích — to předpokládá, že spisovatel osvojil si výsledky nejvyššího úsilí lidského. Liberální theologie vyšla tu ze školy romantické, která »v duši lidu« spatřovala zdroj mythu a poesie a dle toho vyložila památky germánského starověku. Ale i germánský starověk je založen na staré nauce orientální.

f) XXVII. *Skutkové apoštolští.*

Dělí se obsahem ve 2 polovice 1. 1—12.: hlavní osobou je Petr a prvotní obec; 2. 13—28.: hlavní osobou Pavel a missie mezi pohany. — Líčí se postupně historie věřících v Jerusalémě po smrti Ježíšově: zvolení Matyáše losem (místo Jidáše), pak seslání ducha sv., mluvení jazyky, život prvotní obce (komunismus) a zázraky skrze nového ducha činěné. Pronásledování od vrchnosti: ukamenování Štěpána a rozptýlení věřících po Palestině, čímž známost o nové sektě se šíří (1—8). Obrácení Saulovo, missijní cesty Petrovy a poznání Petrovo, že nastalo osvobození od zákona (9—14), konvent apoštolů v Jerusalémě, na němž usneseno částečně sprostit pohany od zákona (15_1—$_{30}$). Pavlovy missijní cesty v M. Asii, Makedonii a Heladě (15_{40}—21_{14}). 21_{15} Pavel do Jerusalema, kde vězněn a odvolav se k císaři, odeslán do Říma, kde dva roky bez překážky zvěstuje evangelium.

V úvodě označují se Sk A jako pokračování Luk., není příčiny, považovat to za fikci: jsou si mluvou, vkusem, náboženskou náladou (chudoba, posty) příbuzny. Scholten 1873: Lk i Sk jsou z Pavlovy školy, ale skladatel není identický s autorem ev. »Lk«, neb v Sk je víc judaist. Novější hypothesy mají za to, že původní forma je od Lk, na to že pak přišla judaistická redakce. Obojí hypothesy nejsou odůvodněny. Lk i Sk je od jednoho autora — ne však najednou psáno (vstoupení na nebesa v Sk je mnohem barvitější než v Lk).

Kdy Sk sepsány? Někteří, že za života Pavlova, poněvadž o smrti jeho se nemluví, ale v 20_{24} Pavel na vždy loučí se od Efezských a všude idealisování a schematisování vlastní vzdálenému pozorovateli. Stav církve v Sk líčený odpovídá z a č. 2. s t o l. před gnostickými boji a velikými pronásledováními, neboť po těchto tu není stopy. T e d y c a 105. Sbory zná jen organisované, P. a Barnabáš volí pro každý sbor presbytery, apoštolské vzkládání rukou, apoštolé jsou vůdci církve, dávají jí zákony (jako Past.), duchovní frase 14_3, $_{26}$, 20_{32} jsou oblíbeny. Autor nemůže tedy být Lukáš, vrstevník Pavlův.

Účel: jako u Lk. Píše v e s l u ž b ě v í r y, aby ještě více přesvědčovala, a je té víry, že se to nejlépe zdaří úplným a písemným podáním skutečně sběhlých událostí. Není stranický, hledány byly v něm tendence pavlovské nebo unionistické (odstranit rozdíly mezi Petrem a Pavlem), ale neprávem. On oba k a t o l i s u j e, identifikuje jich názory a život, má jen jeden apoštolský ideál — zcela

naivně předpokládal, tak jako křesťané z pohanů kol 100, že všichni apoštolé ve všech otázkách spasení byli úplně ujasněni a za jedno. Vůbec nejde mu jen o biografii obou apoštolů, chce podat druhou periodu doby spásy. Také není tendencí jeho (Harnack), že ev. nebylo dáno Židům, ale ostatním národům. Tendence je: ukázat, jak se projevila síla boží v apoštolech; tito jsou mu již náboženskou veličinou jako Ježíš, proto skutky jich zaslouží místo vedle skutků Ježíšových, ale pouze ty skutky, v nichž projevují se jejich zvláštní dary milosti, skrze kterou tak vynikají. Nic jiného o nich nesděluje — odtud mezery ve vypravování — nelíčí ani smrt Petrovu ani Pavlovu, ne že by o ní nevěděl, ale poněvadž nemohl tu vypravovat jako u Ježíše o nastavším z mrtvých vstání. Zálibu v martyriu, jako pozdější generace, nemá — také nejde mu o apologii křesťanství vůči římské vrchnosti (25_{25}, 26_{32} chtějí dokázat nezávadnost křesťanství, ale to je, poněvadž píše dějiny společenstva odevšad nenáviděného a pronásledovaného) — Sk psány hl. pro kruh věřících jako duchovní kniha vedle ev. Lukášova.

Hodnověrnost Sk můžeme kontrolovati pomocí evangelií a epištol Pavlových. V Sk jsou smíšeny materie hodnověrné i nepotřebné. Držet se nedají: 1_9 vstoupení na nebesa, 1_{16} konec Jidášův (sr. Lk 24_5, Mt 27_3), letnice 2 (neboť authentický je referátu I kor. 12—14), osvobození Petra a Pavla ze žalářů, též divy od ap. Petra v Lyddě a Joppe činěné 9, zjevení Petrovo a křest Korneliův (10) nemohlo se státi tak záhy, neb pak by se byl Petr nemohl na to v Antiochii tak přetvářeti, jak líčí Gal 2. Obrácení Pavlovo líčí se jinak než jak líčí authenticky Pavel sám v Gal 1_{15}; vůbec dle Gal 1 musíme zkorigovati Sk: 2 návštěvy Pavlovy v Jerusalemě Sk 9_{26} a 11_{30} se nestaly; apoštolský dekret nemohl být usnesen na sněmu ap. přes hlavu Pavlovu. Též následkem I Th 3_1 n. není správné Sk 17_{14} n. 18_5. Dle Sk by byl Pavel na svých missijních cestách vždy napřed šel do synagogy a teprve, když tam byl odmítnut, šel mezi pohany, to je u Pavla nemožné, neb on práci mezi pohany považoval za úkol od Boha sobě svěřený Gal 1_{16}, 2_8 n. Četné řeči, jež autor svým hrdinům do úst vkládá, jsou vymyšleny. Klasické je, když Petr v Jerusalémě svým židovským souvěrcům vysvětluje, že Hakeldama je pole krve Sk 1_{19}! Řeči Pavlovy neodpovídají ideám jeho, jak je známe z jeho listů. A zase řeč Štěpána krvosvědka obsahuje myšlenky, jež teprve jsou výsledkem Pavlova působení. Někde je výmysl zřejmý ze situace samé: v Athe-

nách Pavlovu řeč neposlouchal nikdo z věřících — jak mohla ta umělá řeč (Sk 17) být dochována? Jsou to řeči jako v Thukydidovi, Liviovi a jiných antických historiografech. — Naproti tomu velké odstavce hl. 2. dílu, na př. 27_1—28_{16} činí dojem věrohodnosti. Dobrý dojem činí též, že autor o ostatních apoštolech ničeho téměř nesděluje — nevěděl o nich patrně nic, ale také se nesnažil vybájit něco. Tyto reelní části pocházejí hl. ze starších pramenů. Nejdůležitější z nich nazývá se v theologii »My« (Wirquelle), poněvadž vypravuje v 1. osobě pluralis. Psán byl »My« jistě od někoho, kdo s Pavlem konal cesty a činil si zápisky, deník, prozrazují to syté barvy pramene »My«. 16_{10}—$_{12}$, 20_5—$_{51}$, 21_1—$_{18}$. 27_1—$_{16}$. Těchto zápisků použil skladatel Sk a je vidět jeho ruku (reflexe, schematičnost). Naproti tomu 28_{17}—$_{28}$ (rozmluvy Pavlovy s Židy v Římě) je báseň. Ta nedbalost, přejímat »My« z cizích pramenů, objevuje se v antické literatuře i jinde. — »My« obsahoval původně jistě víc než ty 4 úryvky; byl to celek, jinak by se nebyl dochoval. Obsahoval zprávy o Pavlovi a jeho přátelích. Autor Sk místy jej pohodlně přejal, místy zpracoval, na př. 27_{21}—$_{26}$ řeč Pavlova je rhetorický produkt, ne z »My«. Z »My« pochází snad všechen cenný materiál v Sk. A snad tento spisovatel »My« byl tím antiochenským křesťanem, jímž chce autora Sk míti tradice. Tím by se vysvětlilo, že v Sk postava Pavlova určitě vystupuje až teprve od jeho vystoupení v Antiochii. Tradice, jež připisuje Lk a Sk lékaři Lukášovi, má snad kořen v tom, že možná něco od něho v Lk a Sk pochází. Tradice ta mohla se udržet až do 2. stol., proto anonymní Sk byly mu připsány. Jako máme za to, že jméno Matoušovo u 1. ev. odvozuje se z pramene, v ev. tom zpracovaného, tak můžeme míti za to, že jméno Lukáš u 3. ev. a tradice o Lukášovi u Sk odvozuje se z pramene, který spisovatel těchto dvou spisů použil.

J i n é p r a m e n y? Listy Pavlovy ne — ale jiná dávno ztracená literatura. Tak hl. z ní zprávy v 1. pol. Sk o prvotní obci, a sice bylo těch pramenů více: vícerost ukazuje se ze špatného jich zpracování (doubletty, přeházená místa). Též divy si nevymyslil (také zvláštní pramen), dále z některých partií prosvítá aramejská barva zřejmě. Vědecká theologie snaží se tyto v Sk použité prameny vyprostit, ale uspokojujících výsledků nebylo dosaženo. Spitta: »Od Lk 24_{44} až na konec Sk prokázat lze 2 paralelní skutky ap., jichž součástky autor Sk pouze seřadil. V pram. A je vůbec vše dobré, v B vše nevěrohodné.« To je nezdařená myšlenka. H. Wendt: S »My« lze stačit pro celé dílo, »My« byl in nuce historií o Pavlovi

a jeho missii a obsahoval i řeči. — Pak byl by »My« alterego Sk a není příčiny lišit jeho autora od autora Sk. Neshody v Sk jsou pak i v »My« a není »My« o nic věrohodnější. Mimo to Sk lze rozumět, jen když je považujeme za něco nového v křesťanské literatuře, t. j. ideově nového — katolicism, který ony representuji, nemohl být rozvinut ve starších pramenech. Prameny byly, ale zpracování ideové je samostatné, ne pouhá redakce. Bližší vystižení pramenů bude možné, až se objeví nějaké dílo paralelní z prvotní doby. Zatím jsme rádi, že něco o té prvotní době (30—60) víme. V Sk jsou kodifikovány nejlepší vědomosti církve o prvotní době. Teprve pomocí Sk můžeme listů apoštolských použít k porozumění apoštolské doby. Ráz mají Sk ušlechtilý: oddaná zaujatost pro celou posvátnou historii.

Přehled 27 knih N. Z.

Mezi 50—70 vznikly: 9—10 Pavlových listů, My, první záznamy evgí (i Pr), pramen Apokalypsy;

mezi 70—100: Mk, Ž. I Pt, Mt, Lk, Sk, Apk;

zač. 2. stol.: Jn I. II. III., Jn, Jud;

snad po 125: Past;

nejposléze až as 175: Jak, II. Pt.

Co mají společného, poznává každý náboženský člověk. Jinak jsou v nich ty největší ideové rozdíly (Mk: Jn!). Ale církvi nevadily a spojila těch 27 knih od 12 autorů v jednu knihu, která byla považována za jednotku. Jednotící ten proces byl ku podivu rychlý. Jde o to, poznat činitele ideové toho procesu, t. j. sebrání a kanonisování 27 spisů N. Z.[1] (Pokračování.)

[1] Z toho, co posud podáno, jde také 1. že nejstarší křesťanská literatura nebyla příliš rozsáhlá — ještě v první pol. 2. stol. nebylo křesťanských mass, aby velká literatura byla možná; 2. že co zachováno, je to nejlepší z ní; neboť zachování nestalo se náhodou, ale výběrem. Prvotní křesťané měli živou víru a její tradici, a jen co tomu odpovídalo, četlo se a uchovalo, méně cenné zaniklo.

Sully Prudhomme.

Napsal dr. Jaroslav Hruška.

Počátky literární činnosti básníka a filosofa nedávno zemřelého († 7. září 1907) René-François-Armand-Sully Prudhomma spadají do význačné doby francouzské literatury minulého století, doby, kdy po romanticích nastupuje vládu škola parnassistů nazvaných po sbírce Současný parnass (Le Parnasse contemporain), v níž se sešla r. 1866 řada básníků, seskupených kolem Leconta de Lisle, svého duševního vůdce, s heslem l'art pour l'art — umění cílem umění.

Sully Prudhomme tehdy 27letý (narodil se 16. března 1839 v Paříži), jenž rok před tím vydal svou první sbírku Stancí a básní (Stances et Poèmes), nalézá se tu mezi 37 přispěvateli vedle jmen dnes všeobecně známých: Théop. Gautiera, Théod. Banvilla, José-Maria de Heredia, Leconta de Lisle, Fr. Coppée, Cat. Mendèsa, Ch. Baudelaira, P. Verlaina, St. Mallarméa, a stává se ponenáhlu jedním z nejpřednějších repraesentantů nejen Parnassu, ale francouzské poesie vůbec.

Po jeho první sbírce lyriky, jež in nuce obsahuje již celého básníka v pozdějším jeho rozvoji s jeho jemnými psychologickými analysami vnitřního života a hlubokými filosofickými reflexemi, následují čtyři řady pessimistických znělek — jakož jest znělka a stance nejoblíbenější jeho forma, jíž neváhá užívati ani v dlouhých filosofických básních — jeho Zkoušky (Epreuves; 1866), výrony duše pochybující, hledající uspokojení v lásce, umění a vědě, a téhož roku výborný překlad první knihy Lucreciovy O přirozenosti věcí, jež měla tak velký vliv na převahu filosofie v jeho poesii a utvrdila ho v jeho náboženské skepsi. Samoty (les Solitudes, 1869), Osudy (les Destins, 1872) a Zenit (1878) jsou další řadou projevů utrpení jeho citlivé duše, jejích úzkostí před záhadami osudu člověka na světě a touhy po pravdě; nejhlubšího citu jsou jeho melodické verše neukojitelné lásky Marné touhy (les Vaines Tendresses, 1875), před nimiž krátce vysílá svoji Zeň květů (la

Récolte des fleurs, 1875). Závěrem jeho básnické činnosti jsou filosofické básně Spravedlnost (la Justice, 1878) a Štěstí (le Bonheuer, 1888), mezi nimiž méně významná sbírka Prisma (1886). Dodáme-li ještě jeho Dojmy z války (Impressions de la guerre, 1870) a sonety Francie (1874), tlumočící jeho bolest nad pohromou vlasti r. 1870, dostaneme téměř úplný přehled jeho básnických děl.[1]

*

Jestliže již první sbírka Sully Prudhomma dává nám nahlédnouti do duše jemně cítící bez mohutných vášní smyslných, duše nanejvýš impressivní, ale zároveň intensivně myslící, jejíž veškera touha se nese ku poznání pravdy a štěstí, duše, jež cítí svoji existenci nejen jako sama o sobě, nýbrž v celé souvislosti s kosmem, nekonečnem a touží po tajích a záhadách toho nekonečna, duše milující tichou a vřelou láskou ženu — ženy, člověka — lidi, zvíře, květy, hvězdy, kosmos i boha, jejž nezná a v nějž nevěří, a odtud do duše rozdrásané pochybnostmi mezi srdcem plným lásky, toužícím po zdroji lásky — bohu, a rozumem, jenž vzpírá se té lásce, upírá jí vědeckého podkladu, trýzně konečně člověka moderního z vnitřního boje mezi vědou a vírou, rozumem a srdcem, všechen tento »vnitřní život«, jak básník nazývá první část své první sbírky, jest i pramenem dalších jeho knih veršů se všemi záhadami z něho plynoucími, jež stále usiluje řešiti.

Konflikt ten počíná hlodati duši jeho již záhy, jest to konflikt moderní doby a on je pro něj časně praedisponován. Ztrácí již v dětství otce, jest slabého organismu, útlé duše, uzavírá se rád sám do sebe, a jeho duši citlivé se již na gymnasiu otvírá exaktní věda se vší svou neúprosnou logikou, filosofie s nevyhnutelnou skepsí, do ní vchází láska s trpkým zklamáním. Odtud Sully Prudhomme nejen cítí intensivně, hluboce, on právě tak i myslí, a sice myslí čím dále tím úsilněji, sensibilita básníkova provázena jest logikou exaktního vědce, filosofa.

Ale nejprve cítí, a vlastně vždy a především cítí, citu svému však nevzdává se prostě, podrobuje jej — básník učenec — jemné analysi, filosofuje o něm. Cítí se spiat tajemnými páskami s celým kosmem, živým i neživým, i jeho duší, jest jeho součástí, jíž dotýká se vše — i jeho bol, proto volá:

[1] Oeuevs complètes de Sully Prudhomme, Paris, Lemerre. Básnická díla jsou tu v 5 svazcích. Filosofická díla jeho vyšla též u Lemerra, některá u Alcana a jinde.

Vše milovat jsem chtěl a nešťasten jsem,
neb svých jsem trýzní příčiny tak rozmnožil.
(Stance a básně, Pouta.)

Je přirozeno, že jemným hnutím jeho srdce nejlépe odpovídají tiché a něžné obrazy z nejbližšího i nejvzdálenějšího okolí. Můžeme je stopovati až do jeho duše, jak se v ní zachytily různé předměty jeho pokoje, obrazy ulice, přírody, kosmu, jak se z nich, jako u všeho, co se dotklo jeho smyslů, z hlubokého citu vynořovala myšlenka, jež mu byla hlavní a tvořila vždy závěr obrazu, kterýž však bezděky v duši jeho stále se stilisoval, upravoval a nabýval ponenáhlu co nejkonformnějšího tvaru s ideou básníkovou. Odtud stávají se tyto předměty, výjevy hotovými symboly určitého stavu jeho duše, rozdvojené v něžném cítění a hlubokém myšlení. Naprasklá vása jest jeho duše trpící, krvácející potichu a neviditelně — chvějící se rosa jeho slzy skryté v duši — vlaštovka jeho duše toužící po volném životě a nezměnné lásce — hnijící hnízda ptáčat, příliš záhy opuštěná, jeho i naše kolébka — hvězdy v mléčné dráze zdánlivě si tak blízké a přece jedny od druhých tak daleko vzdálené a o samotě planoucí jsou naše duše osamělé — větroplavci na balonu Zenitu toť lidstvo nezdolné a stále stoupající k pravdě, ideálu.

Touto symbolisací hlásí se bezděky mezi ony dissidentské parnassisty, již zavrhnuvše později veškeru didaktičnost poesie, jak zejména on ji repraesentoval, vynechali reflexi a podrželi symbol. Jeho Labuť (Samoty) mohla by docela dobře státi ve sbírce každého symbolisty s tradicionelní básnickou technikou.

V této převahou psychologické analysi své vlastní citlivé duše je Sully Prudhomme nejdojímavější, nejpůsobivější a nejvřelejší. Srdce jeho lze vskutku nejlépe vystihnouti uvedeným symbolem rozprasklé vásy, trpí, krvácí neviditelně a stále.

Bolest cítí básník vida nestálost a měnlivost tohoto světa a všech jeho věcí, prchavost krásy, radosti a lásky, leká se Osudu a světových záhad, žízní marně po spravedlnosti a kráse, nekonečnu. A v této nestálosti, měnlivosti touží po něčem pevném, určitém, jistém:

Zde na světě všecky zmírají šeříky,
všecky ptáčat písně kratičké jsou,
o městech já sním, jež potrvají
na vždy.
(Stance a básně, Zde na světě . .)

V těchto okamžicích hrouží se do své duše. Co tam nalézá? Lásku plnou melancholie a odříkání, lásku nekonečnou. Láska jeho objímá ženy vůbec, jež zná i jež pozná, ale především ženu, již poznal, když byl ještě na gymnasiu, ženu plavovlasou a modrookou, jejíž láska mu odňata a již vždy bude míti v srdci, neb byť zdánlivě prchavé, dojmy v srdci jeho tkví hluboko. Nové sny o lásce a novou trýzeň přináší si po své cestě italské. Láska jeho je plna pochybností a malomyslností, tichá, nesmělá a cítí bol její stále, i když myslí, že dávno již minula. Žena jest mu nejdokonalejší a nejčistší stvoření pozemské, symbolem krásy, ale ta krása, ztepilost, ten žeh jejích očí nepocházejí z jejího srdce, to, co v nich vidíme, co nás v nich trýzní, je bůh, ideál vysněný. Vznešená jest vášeň mladíka po ženě a rozkoš lásky není nepravostí, ale musí býti založena na hloubce myšlení — ideálu. Tak projevuje se zase filosof v lásce, rozum nadřízen citu.

»Skytnout duši duši zhuštěnou na rtech,
toť láska celá je, sen srdcí mocných.«

Jeho láska převahou sentimentální a intellektuální nedochází zde na světě nikdy pravého splnění. Jeho ženou je dívka, kterou nepojal a bude jeho, i když je jiného, bude jeho skutečně až v novém životě posmrtném, jako Faustus a Stella (Štěstí) docházejí svého spojení až na jiném vyšším světě.

Avšak láska k ženě jest jen části jeho překypujícího citu, o nějž se sdílí s veškerým svým okolím živým i neživým. Z toho prýští jeho bol nad nespravedlivostí a nestálostí světa, nad životem nejistým a prchavým, plným konvenienčních a bolestných změn, nad tím, že zlé všude ve světě vítězí a dobré podléhá. Cítí účast se zvířaty a zármutek nad tím, že člověk, pán přírody, jež otvírá a ráda mu dává své poklady, stává se trýznitelem jejích tvorů. »Nejsou bez práv bytosti bez ducha, nejste lepší než ony, trýzníte-li je,« volá v rozhořčení.

V přírodě slyší tytéž jemné zvuky jako ve svém srdci, cítí tep víru jejího života, slunce, vzduchu, záře i stínu, vichru i deště, oddává se čiré kontemplaci, »nemyslí a duše jeho splývá s věcmi«. Povznáší se do říše snu, hrouží se v život vyšší, v Eden, po němž touží. Zde doufá v uspokojení duše pochybnostmi zmítané, v hojivý balsám na srdce trpící ranami, jimiž krvácí svět.

Než, běda! Tyto okamžiky snu jsou tak prchavé! A básník trpí, když se z nich probouzí k životu plnému strastí a klamů, nevolnosti a boje, bolu nad ztrátou nejdražších bytostí, nad potupnou porážkou

vlasti, k životu, v němž by bylo lépe, aby den raději nepřicházel a člověk mohl se kochati spánkem a snem. Vždyť tyto okamžiky snu jsou mu vším:

»A to štěstí vteřiny
žádná moc mi nevrátila;
neokusil štěstí jsem
nežli v snu, a sen můj zničen.
(Stance a básně, Ztracená myšlenka.)

Sen však neuspokojil by ho, i kdyby trval. Básník unaven sněním spěchá k činu a v činu hledá uspokojení. I tu marně. Srdce nedá se naplniti pouhým konáním povinnosti sebe úsilnějším.

Ve své duševní tísni básník stále hledá pevný bod, o nějž by se opřel a jenž by se nezviklal. Kdo mu jej má dáti? Svět vnější jej zklamal. Snad tedy svět vnitřní, jeho srdce? Ano, a básník vynáší ze svého srdce lásku k bytosti vyšší, Nekonečnu, Bohu. Ale v duši jeho je dvojí hlas, hlas citu a rozumu, jež bojují stále spolu a jsou příčinou jeho melancholie:

Dva hlasy opět a opět znějí
ze hlubin duše mé rmutných:
rozum se rouhá — a láska
Boha sní spravedlivého a hlásá.
S tím dvojím žít stále šepotem
trýzeň je moje i tvoje.
Rozum ten srdci mi praví:
»Nemá svět dobrého otce,
viz jen, zlo všude je vítězem.«
Srdce dí: »Věřím a doufám.
Doufej, ó bratře můj, věř trochu:
velikou láskou jen nalézá člověk;
nesmrtelné jsem a Boha já cítím.«
—Rozum ten odpoví: »Dokaž!«
(Stance a básně, Intus.)

Zde onen základní rozpor duše našeho básníka a zdroj všeho jeho pessimismu, zde bolestný výkřik moderního člověka, jenž se závistí pohlíží na toho, kdo může věřiti, jenž rád by věřil, než marně. Dokaž! volá naň výsměšně jeho druhé já. Dokaž! vyzývá filosof básníka, rozum srdce, skutečnost sen, věda lásku. Dokaž! je slovo osudné, jež vede Leconta de Lisle a jeho družinu k intellektuálnímu pessimismu a je podmaněním poesie vědou. Je to positivismus Aug. Comta, jenž připouští jen, co lze dokázati, zkontrolovati zákony

mathematickými a fysikálními.[1] A trýzněn tímto imperativem Sully Prudhomme volá:

Newton vida jablko padat,
stanovil hmotu, její zákon:
Ó, zda vynoří se někdy
pro člověka duši Newton?
Kdo vystihne vesmír tento
a páku mocnou, jež jej vede?
Přijď, ó Newtone duše lidské,
všechna otevrou se nebe! (Svět duší.)

Tedy věda, a to exaktní věda založená na experimentu, má rozluštiti životní problemy moderního člověka, víra je slabá, chabá, za víru skepse.

Člověk rozdal hvězdám jména bohů a zbyl mu jen jeden, jehož kult otřesen a jenž snad bude jednou též jen pouhým jménem pro vesmír (Zenit). Kosmos, jenž romantikům všude hlásal všemocného Boha, dává našemu básníkovi sice tušiti Nekonečno-Boha, ale podlamuje již v mládí jeho víru v sílu modlitby (Zkoušky, Velký medvěd).

A přece zrak jeho je stále upřen k hvězdám, nebi, nekonečnu. Je to snad stopa mrtvé víry? ptá se, či bezděčný pud člověka či náhoda? Jisto jest, že lidstvo od svého stvoření upíralo zrak i srdce k nebi a čekalo od něho pomoci. A tak i básník nemůže odtrhnouti svého zraku od nebeských výšin.

Ale jakého boha mu tam ukazuje věda? Ne toho Boha živého, jenž mluví v bibli a bez jehož vědomí člověku ani vlas s hlavy nespadne, ale boha bez lásky i nenávisti, lhostejného, hrdého, skoupého láskou, otce jen polovičního, jenž vrhl člověka na svět bez jeho žádosti, příliž nekonečného pro objetí člověka, boha, »jehož velikost klidná a pohrdlivá úsměvem svým drtí člověka ubohého a konečného.«

Není nám těžko poznati v tomto bohu Lucreciovy bohy, kteří »nepotřebujíce nás, jsouce pány svého štěstí, jsou lhostejní, bez lásky i hněvu.« (O přirozenosti věcí I.) Tento bůh, toto nebe nestačí jeho srdci, on spokojí se s rájem snad méně krásným, ale jemu bližším, kde by nalezl otce, vlast.

Tedy věda ranila jeho srdce, vzala mu víru, ale nedovedla položiti balsám na krvácející ránu, za víru dala mu chladnou logiku, jež

[1] Srovn. na př.: Příčina i konec v tmách jsou;
jisto není nic než váha, tvar a číslo.
(Zenit.)

sice dovede naplniti ducha, ale ne srdce. A přece básník oddává se víc a více vládě vědy, jejíž všemohoucnost stává se mu evangeliem, probíhá všemi systemy filosofickými a béře na poradu moderní výsledky exaktních věd, v nichž jediné vidí pravdu. Již záhy v mládí viděli jsme jeho ducha ovládaného skepsí vědy, Alfred de Vigny, Leconte de Lisle, Lucrecius vedli ho tímto směrem dále. K této druží se u něho stále otázky: Odkud přicházíme? Kam jdeme? Nač tento život? A jako volá v první své sbírce:

»Marně hledaje svůj osud,
původ svůj, jenž se mi ztrácí,
řetězem svých roků
oba konce ve tmách čiji.
Historie míjíc nevšímavá,
nepověděla mi, odkud že jdu
a ta země mlčelivá
nikdy neřekla, kam mrtví spějí«, (Pamět II.)

tak i v poslední (Štěstí), když Faustus probouzí se na vyšším světě a dochází touženého spojení se Stellou, již mu odepřel svět, mučen je zase starými otázkami svého stále hloubavého ducha: Kdo jsme? Odkud jsme? Kam spějeme? Proč jsme na světě? Nač život náš, nač smrt?

V pochybnostech těch utíká se nejprve k intellektualistické filosofii německé, tak oblíbené v Parnasse a jeho vůdci Lecontu de Lisle, o vývoji ideje, ducha a podřízenosti přírody duchu. V nejistotě a nestálosti světa jest mu útěchou věčnost ducha, ideje, a stálé jeho zdokonalování. Mysliti a žíti jest mu totožné a vývoj, zdokonalování ducha jest tedy i vývoj života, jeho pokrok.

Vše zde na světě se sice mění, obnovuje, znovu rodí, ale jest to stále týž základ, »co hyne, jest jen forma proměnlivá«. A právě tak se to má s námi, stěhujeme se z pokolení do pokolení, tatáž krev mění jen tepny. V tom tkví věčnost našeho života, nesmrtelnost naší duše. Nebo jako hmota je věčná, třebas proměnná, tak i naše duše, nic ji nemůže zmařiti, můžeme zemříti jen na okamžik, ale vlečeme se ze země na zemi v nekonečnu. Ba básník se leká té myšlenky: »O! věčně mysliti! Děsím se toho, že jsem člověkem.«

Vývoj stálý, v němž forma se mění a zdokonaluje, ve které však trvá týž duch, vládne v nekonečnu kosmem a součástí jeho člověkem. Kosmos žije a hvězdy jsou předky stvoření a bohů v nekonečnu i jejich budoucím sídlem. V nekonečnu byl nejprve chaos, v jeho atomech směsice duchů lásky a nenávisti, z něhož vyvine se silou

myšlenky forma stále dokonalejší přes vody, zemi, rostlinstvo až k živočišstvu. Konečně člověk přijde:

> A my nevíme, zda lidé těl nebeských
> nevýpravné jaro nechystají nám,
> zda v nesmírnu živých atmosfér
> nečekají v nás své první bydlitele. (Ideál.)

A tak budeme zase, jako jsme — ale na jiných krásnějších světech, s nimiž jsou tyto světy spojeny — a jako jsme byli, neb bytost jest věčná, byla, jest a bude, jen forma se mění. Odtud nutný závěr i pro minulost:

> Za prvních jsem dob byl, neb můj podíl v bytí mám,
> je-li bytí věčné, souvěkovcem jeho jsem. (Ideál.)

A jako z prvého svého stavu nevědomého člověk ponenáhlu se probudil k úplnému vědomí, tak se bude dále vyvíjeti k dokonalosti. »Budu svoboden konečně,« praví, »svoboden v dokonalém těle, až z chaosu k poslední dospěji hvězdě.«

Po této svobodě ducha touží především. Kdo jej k ní dovede? Věda, zase věda, jež napájejíc žíznivého jeho ducha tolik bolestí způsobila jeho srdci. Newton duše lidské ještě nepřišel. Ale náš básník si nezoufá jako Alfred de Musset, je filosof, stoik, vidí neustálý vývoj i pokrok ducha lidského, zná odříkání...

Věda však, jež vzala mu Boha, bere mu i ostatní nejdražší statky, na nichž lpí jeho srdce, ohrožuje i jeho básnické nadšení. Básník, jenž zná zákony astronomické, fysikální a přírodní vůbec, jenž spoléhá jen v přesnost mathematiky a geometrie, jenž hloubal o základech různých filosofických systemů, ptá se úzkostlivě sama sebe, může-li on — vědec, filosof — o zjevech vědecky dokázaných a jemu známých oddávati se fikci?

Proto musí jeho poesie býti taková, aby neodporovala tomuto přesvědčení. Proto definuje ji a zakládá ji rozumově, povznáší ji na výši současných názorů filosofických a exaktních věd, proto vyměřuje básníkovi za předmět jeho zpěvů »vědu s přísnými krásami, veškery dějiny lidské a celou Přírodu«. (Opět.) A takto si upraviv půdu může, ač miluje pravdu, nebo právě proto, že touží po pravdě, důkazu, jistotě, i on milovati poesii; vždyť i poesie »strhává závoj s Pravdy od hlavy k nohám«, poučuje, rozněcuje jeho fantasii o Pravdě, vyjadřuje chmurnou a lahodnou melancholii srdce, ale řídí zároveň naše kroky rozumovými úvahami. Tedy spojení logiky rozumu s citem, ovládání básnické fikce pravdou vědeckou.

Tato brzda reflexe, jež tak zdržuje jeho fantasii, stává se u něho stále mocnější a tím poesie jeho tíhne víc a více k didaktismu, kterému otvírá dvéře dokořán v posledních svých velkých básních Spravedlnost a Štěstí. Tu filosof zatlačuje básníka, oddává se theorisování o vývoji lidského ducha zračícího se ve filosofických systemech od nejstarších dob až do doby moderní a naslouchá s utajeným dechem kárání mistra svého Pascala (Štěstí).

Je zjevno, že ocitá se tu básník — a on je si toho vědom — na půdě neúrodné pro vzlet a emoci verše, a že přes všecku jeho techniku slovesnou i veršovou musí se tu úsilí jeho ztroskotati — duše, jež se tu podává, není již duše cítícího individua, je to duše logická, universální, a ta nás nedojímá. Zde jsme u druhého pólu jeho poesie, zde jest nejvíce neosobním — ač vyznává, že cokoli píše, nic nepíše bez účasti svého srdce — nejvíce parnassistou. Proto chápeme, že právě proti němu postavila se tak prudce na odpor škola symbolistická, v mnohém ohledu, jak jsme viděli, s ním přece tak příbuzná.

Jako Boha, poesii, i užívání radostí tlumí a kalí mu jeho vědecké nazírání. Dříve než se oddá radosti, požitku, zastaví se zadumán a táže se, zda a jaké má právo na život a jeho požitky, na lásku a její slasti. Nevěří učení starých, jejich dogmatu a filosofii, neboť učilo jen strachu a pýše, a »když Horác opěval Lydii, mé století nemyslilo ještě,« namítá si.

Myšlení, badání, zkoumání příčí se takto často citům, bolí, ale toť úděl člověka »buď radovati se bez vznešenosti, nebo vznešeně pokoušeti se o vzlet, jenž rání! buď smáti se bez velikosti, nebo růsti a plakati!« (Zenit.) Tělo táhne jej k zemi, ale duch touží do výše k nekonečnu. Proto básník vrhá se na kolena před Vědou, jen ona dovede nasytiti jeho ducha, jen ona svítí v temnostech lidstvu a »v důkazu dovede ukouti kotvu domněnce«, jen jí vyvíjí se lidstvo k svému ideálu. Není sice slep pro stíny pokroku a civilisace, ale nepřestává býti proto jejím průkopníkem, chce z ní setřásti jen, co člověka snižuje a ujařmuje. Balon Zenit a smrt jeho dvou větroplavců (16. dubna 1875) jsou mu symbolem této lásky a snahy za pokrokem vědy, ideálem. Pro mudrce není jiné slávy, jiného uspokojení, jiné věčnosti než ta, která zůstane po něm tím, že odhalí zákony vesmíru, třebas by ty zákony byly na konec pouhou číslicí, pro básníka jiné nesmrtelnosti, než že žije v srdcích lidí. Nesmrtelnost není nic jiného než duše těch, jež milujeme, jest to podstata dobra, krásna, pravdy, ba Boha.

A tu vidíme básníka na cestě, na které jej od počátku vídáme, a již zakončuje Pascalovou řečí ve Štěstí. Láska, jež byla prvním jeho slovem v poesii, láska ku všem útvarům kosmu a zejména k nejdokonalejšímu jeho výtvoru, lidstvu, cit, jenž s rozumem s počátku rozdvojen vede jej k pessimismu, ten cit básník se snaží uváděti v harmonii s myšlením. Vždyť u něho každý cit proměňuje se v myšlení: »Obraz v srdci mém můž smazán zahynout, však nikdy zcela, stává se v něm myšlenkou« (Již dávno tomu...), praví básník. Uvésti tedy v soulad cítění a myšlení moderního člověka, básníka a filosofa, poesii a vědu, je stálé jeho úsilí, jež vrcholí ve filosofických básních Spravedlnost a Štěstí.

Zavrhnuv veškeru metafysiku jakožto vědecky nezaloženou a s ní i veškeren anthropomorfism, dává se básník vésti nejen hloubkou svého myšlení, ale i silou svého cítění, vědou a láskou zároveň. Jimi octne se na positivním poli ethiky, mravní velikosti člověka, v níž shledává pevnou basi ve svých pochybnostech. Egoism, utilitarism jsou mu zdroje všeho zla, altruism heslem moderního člověka, filosofa-básníka ze školy Pascala a Aug. Comta.

My, náš svět, toť naše duše, svět zcela jiný, odchylný od světa vnějšího — svět vnitřní. Ve vnějším světě marně se pachtíme po spravedlnosti, není jí ani mezi jednotlivými druhy přírodními ani mezi jedinci v různých čeledích, není jí ani mezi státy ani mezi jedinci téhož státu, ba není jí ani mimo tuto zeměkouli ani v pojetí Božstva.

Básník si již zoufá nad tímto poznáním, pozoruje však šlechetné hnutí srdce svého při různých příkořích a vášních, vítězící nad rozumem a shledá, že jeho svědomí je jediné místo na světě, kde mu Nekonečno odpoví na to, co mu chce, jediné, kde objevuje Spravedlnost. A tato Spravedlnost — láska to vedená osvětou, splynutí vědy a lásky — jenž jest pouhým jménem mimo pokolení lidské, jest vlastní naší podstatou, jest hlasatelem celé Přírody a z ní důsledně pramení se i radost naše, jestiť to Příroda uspokojená sama v sobě. Tento hlas volá, aby člověk byl věren stupni, jejž bolest určuje jeho druhu ve Vesmíru, a toto vrozené vědomí mu určuje jeho úkol, aby totiž byl člověkem a jevil úctu k člověku, neboť »úcta ke každému člověku jest spravedlnost sama«. (Spravedlnost.)

Tak konflikt srdce a rozumu vyrovnán láskou vedenou vědou, místo víry, kompromissu to dle něho mezi rozumem a citem, v níž jeden i druhý musí činiti ústupky, podává nám spravedlnost, jež není založena ani na skepsi vědy ani na instinktu srdce, nýbrž na

nejužším spojení vědy a lásky a vede k nejjemnějšímu soucitu člověka s člověkem, osvícenému nejhlubší znalostí jeho povahy.

A co naznačil básník o prameni radosti naší, rozvedl obšírně v poslední symbolické básni Štěstí. Důsledně nenacházíme štěstí svého ani ve vnějším světě smyslném ani v hloubání vědeckém, nýbrž v obětování se pro druhého. Soucit, křesťanská láska, obětování se pro bližního, zapření svého smyslného štěstí jakožto zdroje pravého štěstí jsou poslední slova básníkova, diktuje je Pascal Faustovi a Stelle, kteří neváhají z vyššího světa sestoupiti na Zem, aby utrpením s lidstvem vykoupili jemu i sobě štěstí.

A tak vidíme, že přes všechnu negaci, všechen skepticism, přes všechno popírání metafysiky a náboženství básník končí vznešenou ideou analogickou s tou, již křesťanství vtělilo v utrpení nekonečné lásky Kristovy.

Názory prof. dra Fr. Drtiny o reformě středních škol.

V. J. Dušek. (Pokračov.)

Tolik pro porozumění nynější organisace vyššího školství v Americe. Od r. 1892 pracuje o úpravě středního školství amerického, pokud možno, analogicky v různých státech sbor nazývaný Committee of ten (Výbor deseti) zvolený od Společnosti pro národní vychování (National educational association), jež usiluje o utváření organických vztahů mezi odvětvím klasickým a moderním, o oddálení řečtiny na pozdější dobu v odvětví klasickém i o stanovení různých typů studia. Tu pak se nám ve vyšším oddělení jeví již tři typy známým evropským obdobné: 1. Classical course s oběma klasickými jazyky; 2. Latin scientific course (latina s přírodními vědami a moderními jazyky); 3. Scientific course (studium věd přírodních a moderních jazyků bez klasických). Nikoli šablonovitá jednotnost nějaké »jednotné střední školy«, nýbrž rozmanitost, jíž je podkladem jednotnost vnitřní, duchová, je dnes rovněž vůdčím heslem reformních směrů v americkém vyšším školství. Dobře to vyjádřil Brown, profesor pedagogiky na universitě kalifornské, slovy:[1] »Potřeba státu, jíž usí výchova učiniti zadost, je potřeba úplné duchovní jednoty, jež je podkladem největší rozmanitostí nadání a kultury. Školy obecné, se svým jednotným a jediným učelným plánem, uchovávají duchovou jednotu. Školy střední mají již sloužiti rozmanitým úkolům. Jich vzdělání má býti přizpůsobeno vypěstění různých talentů mládeže, která na nich studuje. Ani dva studenti nemají vždy úplně totožné schopnosti. Pokud je to vůbec možno, každý student měl by sledovati odchylný od druhého směr svého vzdělání, směr tedy odpovídající vlastní jeho povaze a vlastnímu duchovému nadání.«

*

Prof. Drtina naznačil na základě dosavadních úvah, opírajících se o historický vývoj i organisaci školskou a reformní směry před-

[1] Secondary education (Butterovy Monographs na str. 33.)

ních kulturních států, hlavní zásady reformy středoškolské, jak by se asi u nás měly uplatňovati. Zásady ty rozvedl v celé řadě studií a definitivně je formuloval před poslední anketou o reformě středních škol, svolanou ministerstvem vyučování v lednu t. r. Při ní zásady jim vyslovené nalezly souhlas a uznání. Podáváme hlavní principy návrhů Drtinových ve formulaci, kterou jim dal ve článku »O reformě středoškolské« v Čase 1908 č. 18 a 20.

Přehled změn v oboru středního školství v posledním pětiletí v Prusku, Francii, Norsku, Švédsku, Dánsku i ve státech balkánských vyznačuje patrný směr, jímž reformní úsilí středoškolské v předních, moderních státech postupuje. Jednotná střední škola je dnes vzdálenější svého uskutečnění, než kdykoli dříve. Uplatňuje se stále více přesvědčení, že zvláště vyšší oddělení střední školy nemůže býti organisováno jednotně, nýbrž že naopak má poskytovati vzdělání odrůzněné podle nadání i dle schopností jednotlivých žáků a se zřetelem k budoucímu studijnímu odboru jich na škole vysoké. »Nikoliv ujednocení, nýbrž odrůznění je vyšším principem kulturním,« napsal správně Wätzold (Zeitschrift für die paedagogische Psychologie IV, 221). Slova ta, myslím, budou také směrodatná pro nastávající reformu u nás. Školství vůbec v souhlasu s různými novověkými poměry hospodářskými, národnostními, sociálními se prohlubuje i specialisuje, konkurence životního zápasu nutí každého jednotlivce, aby záhy vyzbrojil se nezbytnými vědomostmi a nutnými dovednostmi pro zvolený obor životní.

Střední škola v budoucnosti nebude podávati šablonovitě jednotného vzdělání, nýbrž odchylné podle schopností i nadání i podle příštího povolání životního. Soudím, že jednotná střední škola uskuteční se toliko v nižším oddělení 3—4 let, zvláště bude-li možno klasické jazyky posunouti do oddělení vyššího; ve vyšším pak že nastane odrůznění na jednotlivé sekce.

Rakousko stálo před 50 léty v popředí reformního ruchu v oboru školství středního. Reforma Exner-Bonitzova byla směrodatná také pro cizinu. Dnes možno říci, že některé státy cizí nás předčily, že naše školství střední příliš dlouho lpělo na jednotné formě, na svou dobu ovšem znamenité, a nedovedlo se přizpůsobiti organicky změněným časovým poměrům. Střední školství u nás dále přímo v odporu s organisačním nástinem, který naznačuje určitě, že se má přihlížeti k různým národnostním poměrům Rakouska, bylo zřízeno jednotně, zcentralisováno a k národnostní svéráznosti nepřihlíženo v míře náležité. Dnes ovšem vytvořeno jest vedle němě-

ckého školství střední školství české, polské, rusínské, italské, slovinské, charvatské — a k různým těmto poměrům bude potřebí mnohem bedlivěji přihlížeti.

Jakožto vedoucí zřetele pro nastávající anketu středoškolskou rád bych naznačil tyto momenty:

1. Rakousko je národnostní stát a národnostní rozdíly zvláště při reformě školské musí býti směrodatny. Jde o znárodnění středního školství, a to mi znamená:

a) každý národ má nabýti příslušného vlivu na vlastní své školství a jeho správu,

b) školy určité národnosti mají býti výhradně spravovány příslušníky této národnosti,

c) vnitřní duch a vnitřní život na těchto školách, které vzdělávají inteligenci každého národa, musí býti znárodněn. Musí býti k tomu pracováno, aby národnostní zvláštnost byla zachována a prohlubována.

Princip národnostní autonomie měl by právě a především na poli školském nabýti platnosti. Z toho nezbytně plyne:

d) požadavek, aby v nejvyšší správě vyučovací, t. j. v ministerstvu vyučování, byly zřízeny národnostní sekce.

2. Správa školská měla by býti decentralisována a uvedena ve shodu s různými hospodářskými i sociálními poměry jednotlivých zemí i národů. To souvisí dle mého soudu se zamýšlenou reformou politické správy vůbec. Úřady školské by měly nabýti nezávislosti na správě politické, pokud jde o věci odborně školské. Při inspektorátech zemských by administrativa a vlastní pedagogické a didaktické vedení měly býti od sebe odloučeny. S tím souvisí požadavek, aby střední škola byla zlaicisována a zbavena všeho nepříslušného vlivu konfesijního (reforma výchovy náboženské ve smyslu jejího zesvětštění a moderní tolerance), jakož i aby byl odstraněn byrokratický formalismus ve prospěch svéprávnosti učitele jednotlivce i učitelských korporací (sborů, školských rad atd.). Ve školních radách ať zasedají jako řádní členové zástupci učitelstva všech druhů a stupňů škol, volení učitelstvem samým.

3. Střední školy musí býti modernisovány a přiblíženy skutečnému životu. Jde přece o to, by odchovanci jejich, vůdčí inteligence národa a státu, byli schopni plniti důležité úkoly doby přítomné. Jakožto nové elementy moderní kultury třeba

uvésti moderní jazyky a literatury (zvláště řeč mateřskou a národní literaturu) jakož i vědy přírodní a o ně se opírající moderní techniku. Tyto obory měly by v nových plánech učebných nabýti většího rozměru a většího počtu vyučovacích hodin.

4. Požadavek modernisování vede logicky k tomu, aby také u nás, jako se zejména v Německu stalo, byl odstraněn tíživý monopol klasických studií — ten znamená, že dnes toliko absolvent klasického gymnasia má přístup ku studiu universitnímu — což v rakouských poměrech zase mi znamená totéž, jako zrovnoprávnění a zrovnocenění studií gymnasijních a reálných.

5. Aby tohoto zrovnoprávnění se docílilo, udává se jakožto nutný důsledek postulát, by reálná studia byla rozšířena na osm let (obtíže ovšem vzniknou okolností, že zákonodárství reálných škol z části je přiděleno zemským sněmům) a mimo to, aby učebné plány jejich byly doplněny prvky humanisticky vzdělavacími: k starověku klasickému s jeho světovým a životním názorem mělo by býti také u realistů přihlíženo pomocí dobrých překladů a literárních jakož i historických výkladů.

6. Vzpomenuté znárodnění a zmodernisování studií na našich středních školách vyžaduje dále reforem v učebných plánech jak na gymnasiích tak na reálkách. Nynější plány učebné na obou ústavech měly by býti doplněny studiem biologie a hygieny, jež by se připojovaly k vyučování přírodopisnému ve vyšším oddělení, zeměpis jako předmět samostatný, jakož i elementy věd právních i národního hospodářství na podkladě sociologickém. K tomu by se měla druženi příslušná reforma vyučování ve filosofické propedeutice.

Mimo to by

a) mělo na gymnasiích býti reformováno studium věd přírodních a chemie býti zavedena jakožto samostatný učebný předmět,

b) na reálkách by měla býti zavedena filosofická propedeutika a humanisticky vzdělávací moment ve vyučování jazykovém i historickém měl by býti prohlouben a posílen. Mateřský jazyk a jeho literatura měl by tvořiti střed vyučování, znalost starověku klasického ve vzorných překladech a literárních i historických výkladech měla by býti sprostředkována.

Tendence měla by směřovati k tomu, aby na základě historicky daného dualismu středního školství rovnoprávně stála vedle sebe a dále se vyvíjela gymnasia, jakožto humanity klasické (via antiqua) a reálky jakožto humanity moderní (via moderna).

7. Studium klasických jazyků mělo by podle principu německých reformních gymnasií býti odloženo do vyšších tříd a před latinou měl by žák dříve naučiti se některému modernímu jazyku. Tak žádal již náš Komenský. (Druhá zemská řeč přirozeně měla by býti předmětem povinným.) Takovým odkladem dalo by se docíliti jednotné střední školy v nižším oddělení; s latinou mělo by se počíti ve III., s řečtinou v V. třídě. Oběma by se věnovalo pak více hodin týdenních, a touto okolností, jakož i větší vyspělostí žáků, zvláště gramatickou jich vyškoleností na podkladě jazyka mateřského a jazyka živého (druhé zemské řeči), dalo by se i při studiu jazyků klasických docíliti většího úspěchu, nežli jak dnes jest možno. Tímto způsobem mohl by učebný plán dvou nižších tříd pro žáky gymnasií i reálek býti stejný; ve třetí třídě by žáci gymnasijní počali studovati latinu, žáci reální naproti tomu francštinu. Pro žáky reální v městech, kde není žádného gymnasia, mohla by býti latina od 3. třídy přístupná jakožto předmět nepovinný. Chodili by do ní žáci, kteří by chtěli pak přestoupiti do vyššího gymnasia. Řečtinou počínalo by se v 5. třídě, a i tato by mohla býti relativně povinna tak, aby žáci místo ní mohli voliti některý moderní jazyk (žáci gymnasijní francštinu, žáci reální angličtinu).

8. Tak asi mohla by se jeviti v nižším svém oddělení střední škola v budoucnosti. Sledujeme-li vývoj přítomnosti v sousedních státech, vidíme, že v Německu jsou tři od sebe oddělené typy devítitřídních středních škol: gymnasia (s latinou a řečtinou), reálná gymnasia (s latinou bez řečtiny) a reálky (jazyky moderní a přírodní vědy). Dle kielského výnosu a plánů učebných z r. 1902 ze všech těchto škol absolventi s maturitní zkouškou mají volný přístup na školy vysoké vůbec. Vedle toho zřizují se v Německu ve velkém počtu reformní gymnasia, kde vzpomenutý výše princip odložení klasických jazyků do tříd vyšších jest s úspěchem prováděn a se osvědčuje. Francouzská střední škola dle plánů z r. 1902 jest sedmiletá, v nižším oddělení čtyřletém (premier cycle) dělí se na část klasickou (division classique) s latinou a řečtinou, při čemž řečtina jest relativně povinna (chodí

do ní jen ti žáci, kteří ve vyšším oddělení v jejím studiu chtějí pokračovati); a moderní (division moderne). Ve vyšším oddělení tříletém (deuxieme cycle) jsou čtyři sekce, z nichž prvá (Latin—Grec) odpovídá našim a německým gymnasiím s latinou a řečtinou; druhá a třetí (Latin—langues vivantes a Latin—sciences) německým reálným gymnasiím, a čtvrtá (Sciences—langues vivantes) našim i německým vyšším reálkám.

9. Tím jest patrný okruh, v jakém otázka středoškolské organisace dnes se luští. Z připravených referátů udává se u nás úmysl ministerstva vyučování vytvořiti reálné gymnasium osmileté (s latinou bez řečtiny)[1] a dáti mu stejnou oprávněnost jako gymnasiím klasickým, rozšíření reálky na osmiletí odkládá se pro obtíže zákonodárné, ale přestup absolventů reálek s maturitou na universitu za řádné posluchače se stává snazším, že se navrhuje toliko dodatečná maturita z latiny a filosofické propedeutiky. (Dosud se musí konati také z řečtiny.) Takto by vývoj u nás znamenal postup ve smyslu organisace německé. Princip reformních ústavů (odklad klasických jazyků do vyšších tříd) se zatím u nás odmítá. Není však pochyby, že návrhy tyto budou míti platnost provisorní. Jakmile se podaří prodloužiti reálky na osmiletí, nastane asi vývoj ve smyslu mnou požadovaném, ujednocení totiž nižšího oddělení střední školy a rozdělení její v oddělení vyšším. Praktický pokus o to stal se již na reformní střední škole ve Valašském Meziříčí, kde VII. a VIII. třída dělí se na sekci klasickou a moderní. Ve vyšších třídách již dnes povšechně udávají se jakožto žádoucí tři sekce: *a*) klasická s latinou a řečtinou jakožto předměty povinnými, *b*) moderní s latinou bez řečtiny a usilovnějším pěstě-

[1] Odloučení latiny a řečtiny je dnes možno, ba žádoucno. Studium řečtiny bylo na gymnasia zavedeno soustavně teprve novohumanismem v 19. století (dříve platilo »Graecum est, non legitur«: To je řecké, to se nečte, t. j. tomu se nerozumí) — a nesplnilo krásných nadějí v ně skládaných. Ať se tedy řečtina zachová (kulturní význam její je povznesen nad veškeré pochybnosti a latina nemůže se s ní z daleka měřiti), ale ať není povinna pro všechny žáky, nýbrž ať možno také bez ní vystudovati, ať se omezí pro žactvo vybrané, jež docílí v ní skutečných úspěchů. Pro studium práv a lékařství řečtiny zajisté z pravidla není potřebí. Zachována musí býti latina jako předmět povinný — není právě dnes ještě tak mrtvým jazykem jako řečtina, svou literaturou pojí nás se starověkem, jí je psána všechna vědecká literatura do počátku 19. století — a dnes ji musí znáti aspoň do jisté míry každý, kdo chce studovati na universitě.

ním mateřštiny, moderních jazyků a přírodních věd, c) reálná sekce s moderními jazyky a přírodními vědami.

10. Moderní a reálná sekce (čili ve zřízení provisorním reálná gymnasia a reálky) mohly by nahraditi také nynější nepostačující učitelské ústavy.

Příští učitelé obecných i měšťanských škol na těchto středních školách by vhodně nabývali vzdělání všeobecného. Pro vzdělání odborné musila by se státi potřebná opatření na školách vysokých (školské fakulty?) anebo na zvláštních akademiích učitelských povahy vysokoškolské, jež by byly zřízeny v několika větších městech a mohly by tvořiti spolu základ příštích nových universit.

11. Absolvování kterékoli sekce střední školy mělo by všeobecně poskytovati stejného oprávnění ke studiu na školách vysokých vůbec. (Pro určité obory studijní, vyžadující zvláštních schopností i přesně vymezených předběžných vědomostí, mohly by býti na universitách samých organisovány kursy průpravné a zvláštní přijímací zkoušky.)

12. Maturitní zkouška ať se zcela odstraní a celé nynější složité ústrojí zkušební a klasifikační ať se zjednoduší a zmodernisuje. Ať jsou zavedeny zkoušky přehledné na konci roku školního a zvláště při přechodu z nižšího do vyššího oddělení střední školy, ať ve třídách nejvyšších jest zavedeno soustavné opakování a přehledné zpracování celé látky jednotlivých předmětů. Rozdělení předmětů učebných neopírej se v budoucnosti tak o historickou tradici, jako spíše o třídění vědecké (přírodo- a duchovědy), vědy popisné (konkretní) a pojmové čili vysvětlovací (abstraktní), zavrcholení celého vzdělání ve filosofii.

Těžiště filosofické propedeutiky nebude jen v psychologii a logice, nýbrž zvláště v nauce o třídění věd, ve vytvoření základních problémů filosofických a v historickém nástinu vývoje ducha lidského. Nejvyšší cíl každé střední školy jest podati mládeži jednotný názor na svět okolní i na vývoj lidstva, synthesí založenou na vzájemném vztahu a poměru věd přírodních a duchových.

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Jubilejní výstava obchodní a živnostenské komory v Praze. – Ústřední svaz rakouských obchodníků ve Vídni. — Sjezd slovanského obchodnictva v Praze. — Rozpočtová komise panské sněmovny proti snížení daně cukerní. – Nový bursovní zákon v Německu. — Sklizeň obilní v Rakousku 1907. — Vystěhovalectví v Rakousko-Uhersku a Německu.

Dne 14. května zahájena byla jubilejní výstava obchodní a živnostenské komory v Praze. Stín »výstavní únavy« od velké výstavy pařížské z r. 1878 o obrovském deficitem přes 30 mil. K snad každou větší výstavu provází. V mnohých případech byla příčinou únavy jen pohodlnost a nedostatek podnikavosti části interesentů. Jindy smutné zkušenosti, nabyté při výstavách předchozích a zaviněné namnoze nedostatečným pochopováním účelu výstav se strany vystavovatelů, zejména však nešvary různých soukromých podniků výstavních a nesprávné sevšeobecňování jednotlivých nepěkných zjevů šířily výstavní únavu. Dosavadní výstavy v Praze v souhrnu svém neodůvodňují pessimistickou náladu. Na štěstí též podnět a základní přípravy k jubilejní výstavě pražské komory učiněny byly v době neobyčejně příznivé hospodářské konjunktury a rozmachu zdravé, solidní podnikavosti. Program výstavní rychle se šířil a doplňoval, plocha výstavní, původně projektovaná v rozměru 53.000 m^2, musila býti zvětšena na 75.000 m^2.

Bylo zapotřebí neúmorné práce pořadatelstva i vystavovatelů, bylo zejména v poslední době před otevřením výstavy překonati mnohé překážky a rozplašovati následkem nepříznivých hospodářských poměrů kupící se chmury únavy výstavní, aby výstava poměrně brzo po svém zahájení byla až na nepatrné mezery hotova. Výstava překvapuje bohatstvím, soustavností a ladným uspořádáním. Podává stejně skvělý jako názorný a instruktivní obraz hospodářských poměrů pražského obvodu komorního, dokumentuje neobyčejný hospodářský vzrůst a velikou hospodářskou důležitost obvodu toho, rozmanitost oborů výrobních, z nichž všechny důležité jsou na výstavě zastoupeny, vyjímaje některé hornické a hutnické velkopodniky. Cíle, vyvarovati se co možná všem vadám většiny dosavadních výstav, pořadatelstvo vynikající měrou dosáhlo. Zvolen pro výstavu systém pavillonový, umísťující ve zvláštních budovách jednotlivé skupiny průmyslové, jednotná vnitřní úprava jednotlivých budov, svobodná volba skupinových výborů vystavovateli samotnými, vliv

těchto výborů na sestavení skupinových porot, jednotná vyznamenání výstavní. Po stránce národnostní odhaduje se zastoupení ryze německých vystavovatelů na 300 mezi 2300 vystavovateli. Výstava jest již dnes provázena uznáním a obdivem odborných kruhů německých, zejména vídeňských, jež při té příležitosti ne bez lítosti a závisti vzpomínají nezdaru projektované vídeňské jubilejní výstavy, již dovedla energická komora pražská předstihnouti. Bohužel nechybějí ani nástrahy a léčky z chauvinistických kruhů německých proti výstavě, a jest si jen přáti, aby naši lidé, zejména v Praze, nedali se tím zmásti ve správném nazírání na účel, význam a podstatu výstavního podniku. Utrakvistický ráz výstavy měl by býti pobídkou k vážnému oceňování a uvědomování si naší hospodářské síly a zdatnosti a podnětem k další usilovné práci v těch oborech hospodářské výroby a obchodu, ve kterých nás Němci předstihují. Dlužno si přáti, aby výstavní únava, projevující se v prvních dnech výstavy na straně návštěvníků, byla rozplašena, ale aby zároveň atrakcí výstavní staly se pavilllony práce, aby na výstavišti ujala se extense národohospodářského, sociálního a technického vzdělání lidu českého nejrozsáhlejší měrou, a aby výstava tak vážně založená a připravovaná stala se v dějinách našich pevnou oporou pro další náš hospodářský a kulturní rozvoj.

*

Ve Vídni konána 26. dubna ustavující schůze Ústředního svazu rakouských obchodníků, jehož účelem bude zastupovati a podporovati důležité společné hospodářské zájmy veškerého samostatného obchodnictva v Rakousku. Schůzi přítomen byl ministr obchodu dr. Fiedler. Obchodnictvo slovanských území účast velkou většinou přímo odmítlo, chystajíc se založiti svaz slovanského obchodnictva v Rakousku. Potřeba nového rakouského svazu obchodního ve Vídni odůvodňována jednak vzrůstem, mohutněním a vlivností organisací v ostatních hospodářských povoláních, zejména v zemědělství a v průmyslovém dělnictvu, jichž vliv na zákonodárství a správu státní jest stále pronikavější, jednak tím, že v dosavadních organisacích obchodnictva nemohou vůči přáním a požadavkům malých obchodníků uplatniti se zájmy středního a velkého obchodu. Na ustavující schůzi přijata resoluce, opětující požadavek zřízení poradního sboru obchodního při ministerstvu obchodu. Zajímavo jest, že návrh této resoluce narazil ve schůzi na odpor. Bylo poukazováno na to, že velký obchod má zastoupení v průmyslové radě a že se neodporučuje, aby průmysl a velký obchod byly od sebe odlučovány. Mají více společných zájmů, než velký a malý obchod, jichž sloučení v jednom sboru poradním vedlo by k majorisování velkoobchodníků maloobchodníky.

Sjezd slovanského obchodnictva v Praze 8. června vyslovil se rovněž pro zřízení říšského sboru poradního, připojiv k tomu další požadavek, by vedle něho zřízeny byly obchodní poradní sbory pro jednotlivá království a země. Uskuteční-li se všechny v poslední době projektované hospodářské sbory poradní, budou nemalou přítěží zákonodárné a správní činnosti a zbytečným mrháním pracovních sil. V budoucnost a úspěšnou činnost tak četných poradních sborů vedle stávajících

již dosti chaotických organisací spolkových a společenstevních, vedle obchodních komor, těžko jest věřiti. Bylo by snad lépe pomýšleti na to, aby zájmy různých hospodářských skupin byly zastupovány a vládě přednášeny sekcemi stávajících organisací, a pokud by ani to nedostačilo, ve formě vot minoritních, po případě lepší a účelnější úpravou anket.

Návrhy na nové a nové poradní sbory v Rakousku, k jichž vzniku dala podnět stagnace zákonodárných těles koncem let devadesátých, nejsou příznivým svědectvím důvěry občanstva v nový lidový parlament a v obrození činnosti sněmů zemských.

Jinak byl sjezd slovanských obchodníků v Praze významnou manifestací pro hospodářské sblížení a vzájemné sesílení národů slovanských. Dlužno si přáti, aby po nadšených slovech na sjezdu následovala vytrvalá práce a aby obchodnictvo stalo se průkopníkem kulturního a hospodářského sblížení slovanských národů. Prvním důležitým krokem k tomu má býti utvořeni svazu slovanského obchodnictva naší říše.

Další odstavce resoluce na sjezdu přijaté vyslovují známé požadavky obchodnictva, zejména protest proti podpoře soutěžících s obchodníky svépomocných družstev z prostředků veřejných, požadavek obligatorního invalidního pojištění samostatného obchodnictva, dalšího vybudování odborného obchodního školství a příležitostí k sebevzdělání s přiměřenou podporou ze státních fondů, opatření levného živnostenského úvěru a lepší zastoupení obchodnictva ve sborech autonomních a zákonodárných.

*

Rozpočtová komise panské sněmovny usnesla se 13 hlasy proti 4 navrhnouti plenu, by zamítlo předlohu zákona o snížení daně cukerní. Bylo bezpečně očekáváno, že ustanovení § 2. osnovy, jímž vláda má býti zmocněna, aby způsobem nařizovacím zamezila peněžitými pokutami zvyšování cen na škodu konsumentů a maření účelu zamýšleného zákona, bude pro předlohu kamenem úrazu v panské sněmovně. Překvapilo však, že zamítnuta býti má celá předloha. Korytowski sice předlohu v rozpočtové komisi dle své povinnosti pro forma hájil, ale zároveň neopomenul rozvinouti finanční program pro nejbližší dobu, vypočítati nová břemena, jimiž zatíží rozpočet zvýšené požadavky správy vojenské, naléhavé potřeby v oboru politiky dopravní a sociální, a osvětliti úbytek, jenž státním příjmům snížením daně cukerní hrozí. Při dnešním konsumu 3,500.000 metr. centů znamenalo by snížení daně cukerní z 38 na 30 K úbytek ve státních příjmech 28 mil. K. Vzrůst konsumu cukru při snížené dani v poslední době není dle mínění rozpočtové komise zajištěným a pochybno jest též, že snížená daň přivodí zlevnění cukru; cena raffinády pod vlivem nepříznivé sklizně koloniální stoupla téměř o tolik, oč daň má býti snížena.

Úbytek ve státních příjmech ztížil by uskutečnění naléhavých hospodářských a kulturních úkolů. Mimo zprávu rozpočtové komise, ale z kruhů panské sněmovny poukazováno v novinách na nepatrný význam snížení daně cukerní pro domácnosti chudých vrstev. Znamenalo by snížení to v malé rodině úsporu 3 K, v rodině s 6 dítkami úsporu 10 K ročně. Svědčí o prazvláštním nazírání panské sněmovny na poměry drobných lidí, považována-li je tato úspora za nepatrnou. Ani důvody ve zprávě rozpo-

čtové komise panské sněmovny nejsou o mnoho vážnější a svědčí jen o tom, že ex post byly pro rozhodnutí diktované krátkozrakým fiskalismem sháněny.

S důrazem, se kterým žádala poslanecká sněmovna snížení daně z cukru, ostře kontrastuje chování se vlády a panské sněmovny v této věci. Ani v otázce tak populární nedovede lidový parlament prosaditi své požadavky.

*

Revise bursovního zákona v Německu z 22. června 1896 konečně po opětných marných pokusech a dlouholetém boji provedena.

Dne 1. června vstoupil v platnost nový bursovní zákon v Německu. Zákonem z roku 1896 urychlen byl vzrůst velkých akciových bank německých a úpadek bankéřských středních a malých podniků jednotlivců, vytlačován spekulační kapitál za hranice, oslabeny německé bursy, jež vzbuzovaly před vydáním zákona naději, že budou vůdčími na trhu mezinárodním. Nový zákon alespoň bursovní obchod s cennými papíry uvolňuje. Odstraňuje bursovní rejstřík a místo něho zavádí rejstřík obchodní a společenstevní.

Dovolené bursovní lhůtní obchody jsou závazny, pokud oba kontrahenti jako kupci plnoprávní (nikoliv jako maloživnostníci) zapsáni jsou v rejstřík obchodní nebo jako výdělková a hospodářská společenstva v rejstřík společenstevní. Vůči těmto kontrahentům vyloučena jest námitka hry nebo difference. Zákonný zákaz bursovního lhůtního obchodu zůstává v platnosti jen ještě pro obilí a mlýnské výrobky a též pro kuksy jako papíry, jež nemají jmenovité hodnoty. Naproti tomu smlouvě o dodávku dle obchodního práva, vztahující se na obilí a výrobky obilního mlynářství, výslovně přiznává se právní účinnost, zachovají-li se jistá ustanovení spolkové rady a předpisy zákona. Složení jistoty v penězích neb cenných papírech kontrahentem, který není zapsán do obchodního nebo společenstevního rejstříku, pro závazky z nezakázaných lhůtních obchodů může míti právní účinnost, ač obchod sám o sobě není závazný.

*

Dle zprávy ministerstva orby o sklizni obilní v Rakousku 1907 byla sklizeň pšenice a žita kvantitativně slabší než v roce předchozím, ale přece příznivější, než vykazuje desítiletý průměr. Pšenice sklizeno 14·3 mil. metr. centů oproti 15·9 mil. v roce 1906, žita sklizeno 22 mil. metr. centů oproti 25·2 mil. v roce předchozím. Příznivější než v roce 1906 byla sklizeň ječmene, jež vydala 17·1 (+ 0·5) mil. metr. centů a sklizeň ovsa, činící 24·8 (+ 2·4) mil. metr. centů. Součet sklizně těchto čtyř obilnin byl v r. 1907 menší o 2·3 mil. metr. centů oproti roku předchozímu. Přes tento kvantitativní úbytek přinesla sklizeň z r. 1907 rakouskému zemědělství peněžní výtěžek, jenž převyšuje výtěžky všech minulých let. Cena sklizně čtyř hlavních druhů obilnin v r. 1907 odhadována jest ministerstvem orby na 1384·7 mil. K oproti 1126·6 mil. K v roce 1906. Desetiletý průměr ceny sklizní činí 933·5 mil. K. V r. 1907 převýšila cena sklizně tento průměr o 451·2 mil. K, to jest skorem o polovinu, a v r. 1906 o 193·1 mil. K. I když přihlíží se k tomu, že v této polovině říše velká část výroby obilní v domácnostech výrobců se konsumuje a

odečteme-li přiměřenou tomu kvotu, zbývá pro r. 1907 150—200 mil. K větší peněžní výtěžek rakouským zemědělcům, než činí roletý průměr. Účinek zvýšených cel obilních projevuje se stále důrazněji a patrněji.

*

Zajímavých, ale pro hospodářské a sociální poměry Rakousko-Uherska málo potěšitelných dat poskytuje statistika vystěhovalců u srovnání s říší německou. Ač vzrůst obyvatelstva v Německu činí ročně v procentech 1·46, v Rakousko-Uhersku 0·93, činil počet vystěhovalců z Německa, čítajícího 60 mil. obyvatel, v r. 1906 29.226, z Rakousko-Uherska, čítajícího 45 mil. obyvatel, 263.833. Před čtvrtstoletím byl ještě poměr opačný. V r. 1881 vystěhovalo se z říše německé 210.547 duší, z Rakousko-Uherska 35.977. Zvláště od roku 1899 počet vystěhovalců z Rakousko-Uherska rapidně stoupal, obnášeje v tomto roce 90.440 a v následujících 117.372, 136.557, 185.449, 222.237, 162.613, 249.200, 263.833.

V říši německé v těchto letech pohyboval se počet vystěhovalců ročně mezi 19.000 až 33.649 (jen v r. 1903). Jest zajímavo, že právě zvýšená péče vlády o industrialisaci od r. 1899 provázena byla více exportem lidí než vývozem zboží.

*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Požár Seilerovy továrny. — Stávka kočí a závozníků v Praze. — Volby do hromady pomocnické při starém gremiu. — Průmyslová krise v Německu. — Národní Jednota Pošumavská.

Dne 6. června zahynulo ve Vídni v plamenech osmnáct osob. Při požáru Seilerovy továrny na celuloidové zboží uzavřely plamenné jazyky východ celé třetině dělníků a dělnic v továrně zaměstnaných.

Ministr obchodu dr. Fiedler ve schůzi sněmovny 9. června tlumočil zármutek vlády nad touto katastrofou a ujišťoval, že vláda učiní vše, aby dle možnosti zabránila opakování takových neštěstí.

V továrně týchž podnikatelů, tehdy jinde stojící, uhořeli již r. 1905, tedy teprve před čtyřmi roky, čtyři dělníci a třináct bylo raněno.

Je tudíž na snadě otázka, při jakém počtu zahynuvších odhodlává se vláda, aby podnikatele donutila k zachovávání zákonných předpisů ochranných. Čtyři mrtvoly k tomu ještě nestačí, čtyři životy nemají takové ceny; aby vyvážily zvýšený náklad zařizovací. Stačí jich deset, či nynějších osmnáct je nejnižší hranicí?

Továrna Seilerova na zboží tak hořlavé, jako je celuloidové, byla zastavěna jinými domy tak, že hasiči musili probořit několik zdí, aby mohli se dostat k ohni. Celuloidový prach byl ze sklepa odstraňován pouze dvakrát denně, místo každou hodinu. O všech závadách úřady věděly,

byly opětovně na ně upozorňovány, nezakročily však, neboť nemohly předvídat, že oheň zachvátí dílny v zadním traktu budovy, jak pravil ministr dr. Fiedler. Schválení továrny takto situované však omlouval tím, že provedena bezpečnostní opatření, jako zavedení elektrického světla a snadnější opatřování vody, jež by byla obtížna a spojena s velikými výlohami, kdyby továrna se nalézala na místě isolovaném. Myslím však, to že není povinností úřadů, aby podnikům tak nebezpečným poskytovaly úlevy na bezpečnostních opatřeních, zvláště když v témže podniku jednou se již neštěstí přihodilo. Nyní snad budou ochranná opatření zachovávána přísněji, ale co soudit o vládě, která sociální politiku provádí jako náš sedlák, který »nepřikryje studně, až se mu tele utopí«?

*

Stávka kočí a závozníků v Praze skončena 20. května se značným úspěchem dělnictva. Pracovní doba u povozníků stanovena od 6 hodin ráno do 7 hodin večer, u speditérů nejpozději do 8 hodin s jednohodinovou přestávkou polední. Týdenní mzda u povozníků zvýšena o 2 až 4 K na 24 K, u speditérů o 2 K na 22 K. Musí-li kočí k vůli práci nechat koně bez dozoru, ručí za následky zaměstnavatel. Zaměstnavatelé povolují úplný klid práce na 1. května, uznávají organisaci a závodní důvěrníky. Tento bod je nejcennější vymožeností, na základě níž nebude těžko dojíti k pokojné dohodě o kolektivní smlouvu.

O tu stále ještě nedocíleno dohodnutí v živnosti obuvnické, právě že mistři nechtějí znát žádného Svazu československého obuvnického dělnictva. Svaz tento zúčastnil se voleb do hromady pomocnické ve Vídni proti centrálnímu svazu a obdržel přes veškero úsilí centralistů více nežli třetinu všech odevzdaných hlasů.

K podobně nepěkným dozvukům sporu vídeňských centralistů s českými federalisty došlo i při volbách do pomocnické hromady při starém gremiu v Praze, kde členové centrálního svazu — také sociální demokraté — raději se zdrželi volby, než by volili federalistického sociálního demokrata. Ale přes to byla tato největší pražská hromada pomocnická konečně přece vyrvána Němcům, kteří napjali veškery síly, aby tento poslední zbytek svého panství v Praze zachovali. Než marně: 1242 hlasy proti 532 zvítězila kandidátní listina sociálně demokratická.

*

Průmyslová krise ohlašuje se již v Německu. Úřad práce uvádí v přehledu nezaměstnaných členů 56 odborových svazů v prvním čtvrtletí letošního roku 119.088 dělníků, t. j. 9·2% — celkový počet členů obnášel 1,351.225. Počet prozahálených dnů obnášel 1,843.990, na jednoho dělníka připadá průměrně 16·2 dne. Těmto nezaměstnaným vyplatily odborové svazy 1,831.580 marek. Oproti poslednímu čtvrtletí roku loňského stoupl počet nezaměstnaných o 38.371, počet prozahálených dnů o 1,102.111, výše podpor o 699.746 marek.

Nezaměstnanost projevuje se i ve vystěhovalectví. V dubnu t. r. dosáhl počet vystěhovalců z Německa do Spojených států severoamerických počtu vystěhovalců uherských.

U nás pracovní trh je stále ještě příznivý, počet nabídek je dosud v přiměřeném poměru k počtu poptávek. Ale přes to oproti roku loňskému je patrno již malé zvýšení nabídek oproti pokleslosti poptávek. Nezměněn zůstal dosud poměr v průmyslu strojnickém, jenž je posud zásoben starými zakázkami. Nové zakázky však zůstaly již značně za oněmi téhož období roku loňského. Ochabnutí jeví se v živnosti stavební, které ke konci roku ještě silněji se projeví.

*

Jubilejní zpráva Národní Jednoty Pošumavské — vstupujeť Jednota do 25. roku své činnosti — vykazuje některé pěkné úspěchy; dosavadní posice uhájeny a postoupeno i ku předu. Zpráva praví sice v přátelské polemice proti sociální demokracii, že »otázka národnostní je zároveň otázkou kulturní, hospodářskou a sociální, a proto nemůže se odhazovati, ba ani stavěti za tyto,« ale vedení Jednoty v praxi zcela správně vystihlo, že česká otázka jest otázkou sociální, a z tohoto principu vycházejíc, dobylo svých úspěchů. K hospodářskému posílení našich menšin směřovala zcela správně hlavní činnost Jednoty, neboť pouze hospodářsky pokud možno neodvislí jednotlivci mohou vzdorovat nepříteli, representovanému zaměstnavatelem a domácím.

»Obstaráno usídlení několika českých živnostníků ve smíšených obcích, dva čeští kupci usadili se a koupili domy od Němců ve smíšených městech, českému živnostníku opatřeno povolení provozování živnosti proti protichůdné práci německé... opatřena práce dělníkům, pro své národní přesvědčení z práce vypuzeným, opatřeny jim byty a dány větší podpory. Zahájena akce na zřízení dělnických domků pro české dělníky.«

Tato taktika je rozhodně správnější a úspěšnější, nežli vymáhání českých kázání, ač jejich významu nepodceňuji; ale význam jejich je pouze okamžikový, ne trvalý. Těch 11.803 K 93 h. vydaných na akci hospodářskou a průmyslovou, 30.934 K 63 h na činnost humánní, 8850 K 78 h na získání realit a 30.163 K 75 h na vánoční nadílku vynese tisíckrát větší zisk, nežli peníze za dřívějších let na náboženské účely vydané.

Významnou byla i činnost mnohých odborů, vánoční nadílka a polévková akce. Dámský odbor v Blatné na př. rozdal r. 1906 15.600 porcí polévky. Méně potěšující však byla činnost novoměstského odboru pražského. Týž předplácel odborům jemu svěřeným 21 exemplářů Národní Politiky, 7 exemplářů Národních Listů, 2 exempláře Dne, 12 exemplářů Československého Hospodáře a 14 Zemědělských zpráv. Kde jsou časopisy pokrokové, kde socialistické? Je smutné, že za předsednictví páně Titěrova krmí pražský odbor české menšiny Národní Politikou! Tato činnost je způsobilá proměnit těch 48.332 K 27 h na kulturní účely vydaných ve veliké nic, když se na jedné straně Národní Politikou ubíjí to, co kulturní činností bylo vypěstěno.

ŠKOLA.

Školský program slovanských národů rakouských na manifestační schůzi poděbradské. — Ministerský výnos o maturitách na pedagogiích. — Slibovaná reforma učitelského vzdělání. — Manifestační schůze »Jednoty Komenského« o otázce reformy vzdělání. — Školství Ústřední Matice Školské.

Školství slovanských národů v říši rakousko-uherské je soustavně zanedbáváno a nestojí na tom stupni vnějšího rozvoje, jako školství vládnoucích rakouských národů, t. j. Němců a Maďarů. O každou školu, od nejnižší kategorie počínaje, ba o každou pobočku, o každé uznání práva veřejnosti musí býti sváděny tuhé, i po desítiletí se vlekoucí boje, každá vymoženost na poli školství slovanského stává se předmětem obchodu politického a musí býti vykupována těžkými ústupky politickými.

Nesjednocenost, vnitřní spory Poláků s Rusíny, Chorvatů se Srby, tyto staré vady slovanských národů jsou ne poslední příčinou soustavného odstrkování na poli kulturním vůbec a ve školství zvlášť, jsou příčinou také jejich malomoci politické. Nesjednocenost slovanských národů udržuje nadvládí národa německého a maďarského v říši a dává těmto vůdčím národům do ruky nebezpečnou moc rozhodovati o kulturních potřebách vzpomenutých nesjednocených národností.

Vítati dlužno proto každý krůček, který by k odstranění uvedené příčiny malomoci slovanských národů přispěl a jednotný postup rakouského Slovanstva ve věcech kulturních zajistil. Poděbradská schůze, svolaná na den 24. května studentstvem, měla by se státi jitřenkou, hlásající úsvit lepších dob slovanských národů v Rakousku. Rusínští a jihoslovanští poslanci manifestovali společně s československými pro svobodný rozvoj školství a národní kultury, prostý všech vlivů klerikálních.

Význam poděbradské resoluce, vypracované a přednesené profesorem Drtinou, spočívá v tom, že se v ní jasně a určitě vytýká poprvé program praktické kulturní politiky slovanské. Nejen čeští, ale i rusínští a jihoslovanští poslanci říšské rady, vláda i slovanská veřejnost rakouská má v resoluci vytčený přesný program, za nějž bude pokrokové Slovanstvo bohdá svorně bojovat.

V resoluci protestuje se důrazně proti zpátečnickým snahám na poli školském, proti jakémukoli omezování svobody myšlení a učení a proti národnostní nespravedlnosti, jež odpírá neněmeckým národům říše potřebné ústavy kulturní.

Resoluce vytýká potřebu plné svéprávnosti národů na poli školském, zodbornění a znárodnění správy školské i spravedlivé zastoupení každé národnosti ve školních radách a úřadech; žádá spravování školství příslušníky vlastní národnosti a zřízení národnostních sekcí v ministerstvu vyučování.

Národové rusínský, slovinský, chorvatský a český dovolávají se v resoluci pronikavé nápravy zřízení a doplnění svých škol a kulturních ústavů. Specielně vyslovuje se resoluce pro plné zabezpečení podmínek,

nutných pro kulturní rozvoj rusínského národa v Haliči a v Bukovině. Zejména postuluje se vývoj obecného školství rusínského beze vlivu odnárodňujícího, v náležitém počtu, jednotném typu, oprávňujícího k návštěvě škol středních. Žádají se rusínské státní školy pro dospělé analfabety, aby v době co nejbližší analfabetism rusínský byl odstraněn. Žádá se dále ustavení dostatečného počtu pedagogií pro učitele i učitelky s rusínským jazykem vyučovacím, ustavení rusínských škol zemědělských, průmyslových a obchodních, zrušení zákona z 22. června 1867, který ustavení jakéhokoli rusínského gymnasia činí závislým na usnesení haličského sněmu zemského, zřízení rusínských gymnasií ve větších městech haličských, pokud jich tam dosud není. Jako další naléhavé požadavky vytýká resoluce rozdělení zemské školní rady na sekci rusínskou a polskou, bezodkladné založení samostatné rusínské university ve Lvově, ustavení rusínských stolic učitelských a ústavů na vysoké škole technické ve Lvově a na vyšší hospodářské škole v Dublaně, založení podpor z fondu státního a zemského pro rusínské kulturní ústavy, jaké nyní polským obdobným ústavům přísluší. Resoluce žádá vůbec takových zákonných ustanovení, aby rusínský národ mohl samostatně svůj kulturní rozvoj řídíti a sám o svých kulturních potřebách rozhodovat.

Ve druhé části resoluce vytýká se kulturní program národa slovinského a chorvatského v Předlitavsku. Jihoslovanští národové žádají: Rozmnožení slovinských obecných škol v Korutanech, Štyrsku a Přímoří, zřízení slovinské veřejné školy v Terstu a Gorici, chorvatských škol obecných v Istriji. Založení i účelnou organisaci přiměřeného počtu škol měšťanských i pokračovacích škol živnostenských, slovinských i chorvatských. Učitelské ústavy v Celovci, Lublani, Mariboru, Gorici mají býti upraveny přiměřeně potřebám národním, nová pedagogia slovinská i chorvatská zřízena v Přímoří. Dále se žádá založení slovinských a chorvatských škol zemědělských, průmyslových i obchodních. Průmyslová nižší škola v Lublani má býti náležitě vybudována a nová průmyslová škola slovinská zřízena v Terstu. V Přímoří mají býti zřízeny v náležitém počtu slovinské a chorvatské školy nautické. Má býti zřízen náležitý počet gymnasií a reálek výlučně slovinských nejen v Krajině, ale zvláště v jižním Štyrsku, v Korutanech i v Přímoří. Nejprve ať jsou zřízeny slovinské parallelky v Terstu a v Gorici. Pro jihoslovanské vysoké školství resoluce požaduje: *a*) aby zkoušky na záhřebské universitě vykonané měly platnost v Předlitavsku. Uznání tomu nechť předchází založení příslušných stolic učitelských i zařízení zkoušek z předmětů rakouského práva na záhřebské universitě; *b*) vedle jihoslovanského vědeckého centra v Záhřebě nechť s urychlením konají se přípravy k založení university slovinské v Lublani, k níž již jednohlasné usnesení sněmu krajinského z 28. února 1898 položilo základy; *c*) nechť je umožněn příslušnými činiteli vznik samostatného jihoslovanského technicko-obchodního centra v Terstu.

Ve třetí části resoluce vysloveny nejdůležitější školské požadavky české. Žádá se tu především zákonná úprava zřizování veřejných škol minoritních v zemích koruny české a v Dolních Rakousích a zajištění

potřebného počtu škol měšťanských i živnostenských pokračovacích. Protestuje se proti způsobu provádění zákona Perkova na Moravě a žádá se zákonité zajištění zásady, by dítě bylo na stupni školy obecné přijímáno jen do školy vlastního jazyka vyučovacího. Pedagogia mají býti zakládána výhradně státem a nikoli soukromými podnikateli, a vláda se má postarati o reformu učitelského vzdělání ve smyslu ankety »Jednotou Komenského«, spolkem pro reformu školství, pořádané. V zemích koruny české má býti rozmnožen počet českých škol středních a nákladem státním opatřeny pro ně účelné, moderním požadavkům vyhovující budovy. Správa vyučovací má věnovat zvýšenou pozornost dívčím školám středním (lyceím a gymnasiím), podporovati je subvencemi a přejímati je postupně do správy školní. Zřizovati má potřebné odborné školy průmyslové, obchodní a zvláštní centrální učeliště odborná jako vyšší školu textilní, ústav pro umění grafická, pro umělecké vyšívání, pro ženské ruční práce, vybudovati má a dostatečnými dotacemi opatřiti pražské technologické museum. Dále se žádá v resoluci, aby bylo náležitě postaráno o české ústavy umělecké, o zdokonalení Akademie umění v Praze, o postátnění pražské konservatoře hudby, o zřízení české university v Brně, o doplnění české brněnské techniky odborem chemie, architektury, elektrotechniky, kulturního inženýrství i odborem zemědělským. Pražská česká technika má býti doplněna o odbor lesnický. Konečně resoluce postuluje zřízení vysoké české školy montanistické a zvěrolékařské. Vláda má také ústavům lidovýchovným, zvláště osvětovému pořádání přednášek lidových, veřejných knihoven, čítáren a obrazáren věnovati náležitou pozornost.

Na konci resoluce vyslovuje se v přesvědčení, že věda je moc a spravedlnost bezpečným základem státního ústrojí — touhu po tom, aby říše stala se moderním státem rovnocenných národů a aby viděla v jejich spokojenosti lepší záruku své budoucnosti.

Cela manifestační schůze měla skvělý průběh. Účastnili se jí říšští poslanci rusínští, slovinští, chorvatští i čeští, a po obsažném referátu říšského poslance prof. Drtiny projevovali souhlas s resolucí, akcentovali potřebu, aby vzájemnost slovanská stala se základem politického programu všech slovanských politických stran a vyslovovali přesvědčení, že jediné solidárním postupem všech stran může se národům slovanským zajistiti náležitým školstvím kulturní podklad pro další zdárný vývoj.

*

Ministerstvo vyučování rozvíjí nyní horlivější činnost zatím na poli drobných reforem. Záhy po výnosu o maturitních zkouškách na gymnasiích a reálkách publikováno vynesení z 31. května 1908 č. 15.596, týkající se úlev při maturitách na ústavech učitelských.

Učitelské sbory pedagogií vybízejí se novým výnosem k tomu, aby při písemných i ústních zkouškách dospělosti přihlíželo se zvláště k důkladnému porozumění věcem podstatným, jakož i ke způsobilosti zkoušencově k úřadu učitelskému. Má býti upuštěno od každé méně cenné podrobnosti, jakož i odříkávání učebné látky z paměti, exminátoři mají se zkouškou po způsobu rozhovoru vedenou přesvědčiti, zdali zkoušenec věci rozumí. Zkouška

ze zeměpisu má býti již při letošních zkouškách obmezena zvláště na znalost horo- a vodopisu, nauky a podnebí a politického zeměpisu, pokud jsou rozhodujícími k získání náležitého názoru o krajinných a hospodářských poměrech říše rakousko-uherské. Také zkouška z dějepisu má se obmeziti, a to na znalost dějin říše rakousko-uherské co do jejího vzniku, rozšíření i vnitřního vývoje, jakož i jejich vzájemných styků s dějinami ostatních zemí a států, pokud dějiny tyto tvoří učebnou látku III. ročníku pedagogií.

Otázky při ústní zkoušce mohou býti zkoušenci předloženy písemně, při čemž jim může býti dána krátká lhůta na rozmyšlenou. Zkoušenci mají míti po šest všedních dnů, ústní zkoušce bezprostředně předcházejících, prázdno. Látky ku praktickým výstupům mohou býti dány zkoušencům tři dny napřed. Privatisté, mající vysvědčení dospělosti ze školy střední nebo z dívčího lycea, mají konati zkoušku pouze z předmětů, kterým se na školách, které absolvovali, nevyučovalo. Zkouška ze školního zdravotnictví má býti bezpodmínečně pro ně povinnou. Vyznamenání při zkoušce může býti těmto zkoušencům přisouzeno jen tehdy, byli-li na ústavech, z nichž přišli, uznáni »dospělými s vyznamenáním«, vykáží-li z vyučovací řeči podle pololetního prospěchu dvou nejvyšších tříd školy střední nebo dívčího lycea průměrně známku nejméně chvalitebnou a vyhovují-li mimo to příslušným ustanovením, platným pro ústavy učitelské.

Pro písemnou zkoušku z vyučovací řeči jest stanoviti tři úlohy, které spadají v poznatkový a myšlenkový obor zkoušenců a hodí se k tomu, aby z nich mluvnická i slohová obratnost zkoušencova seznána býti mohla. Z těchto úloh zkoušenci podle svobodné volby vypracují toliko jednu, musí však nejdéle za půl hodiny svoji volbu písemně oznámit učiteli, dohlížejícímu při zkoušce. Úlohy k jednotlivým písemným pracím volí zemský školní inspektor z většího počtu úkolů, které navrhnou učitelé příslušných předmětů ve IV. ročníku. Odborní učitelé odevzdají navržená themata řediteli, který po nahlédnutí a po případě po úradě s odborným učitelem dodá je zemskému školnímu inspektorovi. V jedné místnosti nesmí více než 30 zkoušenců písemnou úlohu společně pracovati. Je-li jich více, budou rozděleni tak, aby oddělení, uvedeného počtu nepřesahující, týmž časem v oddělených místnostech a to za zvláštního dozoru pracovalo.

Výnos připomíná, že důkladnou reformu maturitních zkoušek na ústavech ku vzdělání učitelů a učitelek bude lze provésti teprv, až vzdělání učitelstva bude vůbec úplně zreorganisováno. Příslušná předloha bude v ministerstvu vyučování v brzku vypracována. Československé učitelstvo všech kategorií a organisací shodlo se již na stěžejních zásadách reformy předběžného vzdělání, o nichž bylo v dubnovém čísle této revue referováno, a na manifestační schůzi pražské z 28. května po referátech říšského poslance prof. Drtiny, řed. K. Pospíšila a ř. uč. J. Tůmy prohlásilo společně se zástupci všech svobodomyslných a pokrokových politických stran s příslušnou resolucí, otázky se týkající, bezpodmínečný souhlas. Spolek pro školskou reformu podniká za účelem uskutečnění reformy učitelského vzdělání v duchu přijaté resoluce další akce, a lze očekávati, že návrhy »Jednoty Komenského« nebudou ministerstvem vyučo-

vání ignorovány a že na slibovanou reformu učitelského vzdělání nezůstanou bez vlivu.

*

Na valné hromadě Ústřední Matice Školské byla podána 27. výroční zpráva o stavu školství. Poslední správní rok patřil, pokud příjmu se týče, mezi nejpříznivější. Příjem stoupl na nejvyšší dosud možnou míru 784.000 K, vydání činilo 772.000 K. Subvence českého a moravského zemského výboru činily 55.700 K, ostatní příjmy byly získány dary a příspěvky. Matiční střední školy v Olomouci, v Zábřeze a v Mor. Ostravě byly již nebo budou letos převzaty do správy státní, tak že Matici zbude pouze gymnasium výškovské. Činí se přípravy k otevření nové potřebné školy střední. Snahám spolku o zveřejňování škol činí se značné překážky a obtíže. Matice zřídila nové opatrovny v Růžodole a Liberci, v Prapořišti u N. Kdyně a v Praseticích v Čechách, v Pavlovicích a v Trnávce na Moravě, nové obecné školy v Nov. Černovicích u Brna, v Pavlovicích u Olomouce a na Novosadech na Moravě. Ve Slezsku otevřena škola v Hrušově a ve Volovci u Těšína a opatrovna v Hradci u Opavy. Spolek poskytl 32 školám a opatrovnám subvenci v obnosu 50.460 K. Učitelstvo matičních škol domohlo se zlepšení v tom směru, že počet týdenních hodin byl snížen na 26, za každou další hodinu vyučovací dostávají 1 K. Správci škol, kteří 10 let na matičních školách působí, dostávají 204 K funkčního přídavku. Otázka vyplácení pense není dosud rozhodnuta, a učitelé dostávají posud odbytné. Nelze pochybovati, že ve výboru matičním je dost dobré vůle upraviti služební poměry matičním učitelům tak, aby se vyrovnaly poměrům učitelstva německého spolku školského. Učitelé, působící na školách šulferajnských, mají upravené platy dle dietních tříd státního úřednictva.

Koncem roku 1907 Matice vydržovala 2 střední školy se 16 třídami a 473 žáky, 60 obecných se 133 třídami a 7829 dětmi, 54 škol mateřských o 72 odděleních se 4271 dětmi. Na matičních školách středních působilo 28, na obecných 136, na mateřských 72 učitelských osob, vedle 55 katechetů a 43 industriálních učitelek. Zarážejícím je fakt, na valné hromadě Matice konstatovaný, že na 70.000, t. j. plná desetina všech školou povinných dětí českých chodí do škol německých.

Poučným je srovnati s činností Matice činnost německého Schulvereinu. Dle zprávy, podané na výroční schůzi tohoto spolku dne 7. a 8. června v Celovci, čítá spolek tento 120.000 členů. Spolek přijal za uplynulý správní rok 638.473 K, méně tedy nežli Matice, ale uvážiti třeba, že Němci mají o své školství daleko lépe postaráno, než my, a fakt tento musí nás vésti k tomu, abychom obětavost k národní instituci stupňovali.

LITERATURA.

Krásná:

Olga Fastrová: Fata morgana. Román. (Nakladatel Jos. R. Vilímek v Praze 1907.) — Helena Malířová: Právo na štěstí. Román. (Libuše XXXVIII, 1908.) — Pavel List (Václav Schwab): Chvíle lásky. Novelly. (Ottova Laciná knihovna národní, čís. 224.) — F. J. Čečetka: Nad západem. Historické novelly. Illustroval J. O. Štěrba. (Tiskem a nákladem Edvarda Leschingra v Praze. 1908.) — Adolf Boh. Dostal: Advesperascit. (Nákladem vlastním. V komisi Grosmana a Svobody. 1907.)

V románě paní Olgy Fastrové jde o problém poměru ženy k muži. V době Ibsenovy Nory, Kreutzerovy sonaty a propagandy Ellen Keyové jest arci velmi časový, tvoří základ ženské otázky a potrvá asi dlouho, nežli bude rozřešen. Jest to patrno i z případu hlavní osoby románu paní Fastrové, Maryny Foltinové. V útlém dětství zjeví se jí kdesi na obzoru duše poprvé a dosud neurčitě zářivá, jasná fata morgana lásky, a mladé, nezkušené srdce zahoří po ní poprvé svatým plápolem; umírající otec ji varuje, že láska jest jenom fata morgana zmámených smyslů, sama však po první milostné zkušenosti poznává, že utěšený obraz na dálném obzoru není fatou morganou, nýbrž skutečným rájem, ale po zkušenosti druhé vyčítá si, že pravé lásky schopna není, a konec je ten, že přijme místo učitelky na dívčím lyceu. Příčinou toho má býti výmínečnost Maryniny povahy; ji láká pouze a jediné vše nové a nepoznané; muž dosud nepoznaný, pro ni záhadný, třeba nehodný, poutá ji více než třeba dokonalý, ale známý; dojde k přesvědčení, že láska i manželství v jejím životě by mohly býti jen episodkami; kdyby u ní k manželství došlo, pak by povinnosti mateřské ji připravily o osobní svobodu nebo — o život; své povahy by přemoci nedovedla, je femme nouvelle, a proto jest raději odhodlána bloudit bez míru a klidu »s tou věčnou touhou po něčem a někom ohromném a nepoznaném«. Jinou příčinou má býti mužský názor o lásce, dle něhož prý žena jakožto milenka má býti nepraktická, nerozumná, naivní, vášnivá, jako manželka však praktická, rozumná, zbožná, klidná, jak toho žádá klid a pohodlí jejího pána. Aby vše to zdůvodnila, autorka vyličuje různé případy manželství: jemnou a zdrželivou Sefu, která se sice dožije po namáhavém mládí rodinné spokojenosti, ale i její život manželský jest dalek jejího ideálu; pak Božku, chudou a pracovitou, která se obětuje za chorou matku a lehkomyslného otce, stane se ženou sestárlého zámožného muže a po jeho smrti jako za odměnu může podati ruku milenci, jehož se z obětavosti také byla zřekla; dále koketu Ellu, která si vyvdá umělce a s jeho vědomím vzdává se své studentské lásce; k těmto ženám přidružuje se Helena, která pochybuje, je-li vůbec na světě muž, jehož by bylo možno milovat tak, jak ona si přeje, a má útěchu v tom, že ani ženy činné mimo domácnost nejsou nuceny žíti jako jeptišky bez lásky.

Tendence jest patrna: román paní Fastrové chtěl by čeliti proti lži v manželství a usilovati o zdůstojnění poměru ženy k muži, při čemž rozhodovati má v první řadě náklonnost duší, ne těla. Po ozřejmění ten-

dence nemusíme dlouho pátrati, podává se makavě, nemusíme tuze hledati v duších žen a mužů paní Fastrové, ani jediná z jejích postav nepovznáší vítěznou silou nebo tragickým pádem. These je dána, ale chybí psychologické praemissy a logické závěry. Všechno je mělké, nepropracované, pouze nadhozené. Nejsou to osudy životní, ale maloměstská kronika s matným pozadím emancipačních snah a ssedlého kvasu omladinistického. Spisovatelka nebyla se svou látku a nedovedla zvítěziti ani nad formou; v jejím románě není prohloubení ideového a není prohloubení stilu. O tom nejhůře svědčí, jak autorka neostýchá se všelijakých sousedských nehorázností: mladičký houslista (Binder) absolvuje svůj první koncert a pronikne »rázem«, hned jej jeho »fenomenální talent« učiní druhým Paganinim, a týž umělec filosofuje takto: »Temperamentní ženská je taková ženská, která svoje city nepřebírá a nerozbírá jako hokyně švestky, nýbrž bez dlouhého filosofování se poddává hnutí svého srdce«; za nedlouho má zase »ohromný úspěch«, »hrál jako Bůh«, obdrží »spoustu« květinových darů, »že na ně nestačí zavazadla«; a podobně Helena poprvé zpívá u jistého lorda, a »veškeré lordstvo skládalo jí k nohám své poklony«, ale jaká pomoc, »vypadala opravdu pěkně«, takže »jakési cizokrajné knížátko se do ní na smrt zamilovalo a bombarduje ji nyní denně kyticemi a ohnivými dopisy«; ve venkovském městě (v rodině Bindrů) dům d e n n ě se ozývá hudbou od večera skoro do rána, a hosté se scházejí »nepřetržitou řadou«; když se má Sefa dáti pohnouti k sňatku, musí se do toho vložit rutinovaná židovka Katzová, a když toho nedokáže ani ona, musí pomoci dynamit. Pak se ovšem nelze divit, že kniha nepůsobí ani tam, kde se snaží karikovati a tepe zvrácenosti pedagogické. Škoda toto thematu!

K thematu románu »Fata morgana« jistou měrou přiléhá román paní Heleny M a l í ř o v é P r á v o n a š t ě s t í. Právo to přiznává se ovšem individuu každému, ale především žena se ho domáhá a najíti je hledá v poměru k muži. Život však jest takový, že úsilí bývá marné. Základ románu jest pessimistický a spisovatelka pro ten pessimismus formuluje přímo these. »Není radno příliš vroucně milovat, n e n í v t o m š t ě s t í pro jednoho ni pro druhého. Vždy žádá jeden stále víc a druhý poskytuje — chudne, hasne, s v ě t u k r á s y o d p í r á,« tak se prohlašuje na místě jednom. »Láska oddaná a věrná, láska dvou — nikdy nemůže být štěstím, vždycky jen utrpením.« »Jest velikou krásou, býti mnoho milován, v manželství to však není dobře možno.« »Máme-li někoho rádi, n e h o d í m e s e p r o s v ě t, b a a n i p r o ž i v o t.« »V lásce musí jeden milovat víc, jinak vyléčí se oba. Co jiného jsou na příklad šťastná manželství? N u d a, které jsme zvykli... Milenci nikdy nemohou žít v šťastném manželství. Buď by se unudili, nebo jeden trpí a druhý žije z touhy jeho, z jeho bolesti« — tak čteme na místech jiných. Co se staví proti tomu, jaká náhrada poskytuje se za tu ubohost? Jedna z žen románu, umělkyně, po pohnutém životě se táže, lze-li život prázdný ještě naplnit, a doufá, že jest to možno malým obětováním, malou láskou, malými zármutky i malým štěstím. Neboť velkosti není, jest jenom ztroskotání. Chce v š e d n í život. Stane se ženou všedního člověka, který mluví poctivá, všední slova. Jiná (Růžena) proviní se nevěrou proti muži svému i dítěti, zmaří svůj

»šťastný, pohodlný« život tím, že lásce svého mládí nemůže odolati ani po letech a v e z m e s i ž i v o t. Jiná (Marie), když všechno již zklamalo, když přišla o klid, veselost, o víru v člověka i vzpomínky, již se ani nesnaží o to, aby byla šťastna; chce žiti bídně, nešťastně a osaměle a být při tom z l o u a š k o d i t sobě i tomu, koho má ráda. Opět jiná (Milka), pohlížejíc za dvěma manžely, kteří po prudkých krisích se smířili tak, že dobře vypadají a na výletech si pochutnávají na smažených rybičkách a popíjejí pivo, ráda by věděla, je-li toto j e d i n é možné štěstí na světě, či je-li ještě jiné. Táž žena velmi rozhodně odmítne svůdce své vlastní matky (Růženy), když se tento (Marcel) také na ni pokouší dobýti s v é h o práva na štěstí, slovy: »Já chci také žít, ano, ale ž í t, slyšíte, jak jinak zní to mé »ž í t«? To není hltavé užívání okamžiků, já nechci život hltat, nechci mlhavé a sladké nálady, opájení a pak střízlivění —«

Ale — jakoby stůj co stůj chtěla tuto energii oslabit, dodává s podivnou duchaplností, že bude asi vždy milovat jen toho, — k d o j i n e b u d e p ř í l i š m n o h o l í b a t. Neboť milujeme prý jen dokud žárlíme nebo toužíme; potom — už to není takové! A tak i čin její matky objevuje se nám ve světle poněkud divném, když ona sama odůvodňuje jej tímto podstatným přesvědčením: »Chtěla bych tě tolik milovat, aby mi bylo vše jedno, abych i dítě dovedla odkopnout, ale já tě nemiluji tolik, ty se mi jen s t r a š n ě l í b í š . . .«

Jak patrno, máme ve všem na vybranou, ale určitého nevybereme si nic. Základní názor románu zůstává přes nakupení různých případů nezdůvodněn, není jediného z nich, který by měl sílu přesvědčivosti. Spisovatelka chtěla jistě předvésti ženy hodně nevšední, ale nedovedla jejich zamýšlené výminečnosti dodati životnosti. Chtěla jistě pozvednouti hlasu proti kupecké solidnosti a nemyslivé spokojenosti manželství; chtěla ukázati, jaký v tom bývá klam, a že lživý poměr takový musí vésti ke krisím anebo bolestnému kompromisu, ale ani jedné ze svých četných osob nepřiblíží nám se životní a lidskou sympatií. Jsou to pouhé mátohy, Versuchskaninchen. Paní Helena Malířová nedovede ideu zpracovati umělecky; nadhodí problém a pak si s ním jen zahrává; nepostřehneme alespoň, že by činila více. »Bezvýsledně figurky postrkuje,« jako ten její Marcel, povrchní literát a bezvýznamný bohém, který sobectvím své mělké vášně zasáhne v osud celé generace rodiny.

Dovedla však za to autorka postarati se o to, abychom hned z počátku nad její prací se povážlivě zamyslili. Tu čteme, jak č t r n á c t i l e t é dítě (Růžena) takto mluví: »Matka moje byla jediná na světě, jí zůstanu věrna, na její místo v mém srdci nemá právo žádná jiná . . . Tatínek je třtina, tatínek potřebuje někoho, bylo by mu smutno bez ženy — já mu nezazlívám (!) — jen neměl by to svádět na péči o mne a neměl by tak koketovat svými šedinami, vždyť není tak stár a je docela hezký muž (!) — M n ě s e l í b í v ě r n o s t, to je vše. Jeden muž a jedna žena — pro celý život.« Život jest jí z á h a d o u, nemůže ho ani milovat ani nenávidět, a co prý se už o tom napřemítala! A dále: š e s t n á c t i l e t ý hoch (Marcel) p o r o u č í ovdovělému strýci, že musí být šťasten, že musí uznat, jak život je hezký, drahý, že po slzách zase úsměvy zkvetou! Takové věci hned naladí skepticky a dávají tušiti, že tu místo s životními

pravdami a případy budeme mít činiti s pouhými frázemi. Měla si proto paní spisovatelka dobře rozmyslit, nežli vyřkne slovo o moderní ženě, jež dle jejího názoru jest jen pouhým opakem šosačky, jíž stačí, aby byla liberální a hodnou svých přátel, bohémů a umělců; a neměla by tak na plano mluviti o ženě nového pokolení, která se charakterisuje jakožto žena, jež s vášní dovede spokojiti vkus. Frází a ničím víc není, když autorka mluví o nových formách žalu a štěstí a svěžím srdci, a nechutným bombastem je, když co chvíli mluví o věcech strašných: jedna z žen jejich včera nic nejedla a teď má strašnou chuť na čerstvou kávu; Marcel obejme Růženu, a to bylo strašné, strašné štěstí; hned jí řekne, že je mu strašně drahá, a za nedlouho zas jí mluví o své strašné lásce; srdce jiné ženy zachvěje se strašnou láskou, a podobně ještě několikráte. Paní Malířové nedostává se umělecké sebekázně.

Motivy novel p. Listových vzaty jsou ze všedního života. Poštmistr, také literát, dostane konečně za ženu farářovu neteř Božku, »štihlou plavovlásku s krásnými vrkoči, jež v měkkých vlnkách splývaly ji po zádech;« až dosud žil jen »o nekonečných touhách a zápasech s nedostižnými vidinami« (Tiha osamocení). Dcera ze statku hledí vybavit se z pout vypočítavého adjunkta a touží po Jiřím, který si vysloužil svá tři léta na vojně; poněvadž se však oním dala políbit, nemůže se státi ženou jeho, neboť »nasákla cizí krví,« »pevná hráz nového odhodlání rozdvojila příval citů jejích a oddělila navždy práva jejího mládí od povinností jejích dnešních« (Z románu selské nevěsty). Řádová sestra Bennona zamiluje se do mladého zahradníka, ale ten už líbal novicku Sarkandru a do klášterní zahrady už nesmí; jakáž pomoc, nebude tedy hanby, nebude trestu ani pokání a Kristus její bolest pochopí (Vlna). Žofka jest nevěrna svému muži (zase adjunkt), dojde k rozvodu, ale dítě je pak smíří (Očista). Slečna Vojnarová nemůže zapomenout na ctitele z mládí, který k vůli ní šel do semináře, a když po letech přijde jiný, který týmž zrakem hleděl k ní v touze své jako tenkrát, podá mu ruku (Kouzlo vzpomínky). V novelle Po jeho smrti doví se žena nad rakví svého muže, že ji klamal, ujme se však jeho nemanželského dítěte, když sokyně její je odmítá. A na konec autor těchto novell jakoby zazpívat si chtěl veselou »Když si náš dědeček babičku bral« (Démantová svatba). Při tom se dovídáme velké sociální pravdy, že »lehýnce pluje se takovému, přední společenské postavení ve městě zaujímajícímu muži (adjunkt) do přístavu manželského«; dámě, která poštmistrovi radí, aby si Božku vzal, on naslouchá zpit a rozechvěn jako věštkyni pythické; dává se na jevo jakýsi odpor proti nevzdělanému venkovu, jehož drsnost zapuzuje poesii chat a v němž vládnou peníze a síla; zejména však se vytýká, že náš sedlák nic neví o zjemnělých mozcích skandinavských literátů, o vírech literárního proudění ve Francii, o vlivu Przybyszewského na českou nejmladší belletrii, o snahách primitivistů, novoidealistů, o překonaném naturalismu atd.! Laciná knihovna národní neměla by mezi spisy své pojímati věci tak příliš laciné.

Novelly p. Čečetkovy Nad západem chtějí býti novellami historickými. Nazvány jsou tak proto, že události a příběhy v nich vyli-

čené spadají v dobu, která připravovala katastrofu bělchorskou. V Zlatoději vylíčil život odvážného dobrodruha, alchymisty Kelleye, adepta vědy, která otravovala český život, neboť »oslňující třpyt zlata proklatého tlumil vyšší touhy, opájel srdce i ubíjel zemi v »zlatém věku«, připravoval Bílou Horu...« V drobných novellách cyklu Hezké šenkéřky, Proti pánům, Na cestách života předvádí prosté lidi z malých měst českých, líčí bujnost a rozmařilost, v níž si libovali v době nejvážnější po příkladu stavů, nepřátelství a utrpení vzniklá ze sporů náboženských, a snaží se tak vystihnouti ducha doby. Pan spisovatel k tomu jistě konal pečlivá studia, probíral se kronikami a kopiáři, cituje i záznamy a usnesení (ne vždy významná), a jest bedlivý, aby zachytil také svérázný mluvy doby; užívá výrazů nejrozmanitějších, jimž dnešní čtenář ne vždy porozumí. K tomuto momentu, více vnějšímu, přistupuje jeden osobnější: vřelý zájem pro dobu, do které pro motivy p. spisovatel sahá, živý soucit sociální a vážné porozumění pro utrpení našich předků (Pro víru, Pod švédským praporem). Podařilo se mu proto docíliti místy dramatického účinku, v celku však velikosti a síly jeho novelly nemají. Většinou jest to registrování historických a kulturních případů, jimž se nedostalo básnického zdůvodnění.

Kniha lyriky páně A. B. Dostalovy Advesperascit jest variací jednoho a téhož motivu: stesku nad uprchlým mládím. Stesk ten celkem monotonně mluví z celé knihy, ať se básník obrací k ženě nebo k přírodě. Není to život, ale samé snění; samý jabloňový květ, který plodů nepřináší. Vřelost citů sebe větší ochabne, jestliže se vytýká neustále, a ubírá víry v opravdovost. Jsou tu sice sloky pěkné (Pod kvetoucím stromem, Smutek života), ale v celku se sladkému výrazu nedostává plastičnosti. Formálně lyrika páně Dostalova nestojí vysoko, jsou také — i při básních nejstručnějších — místa poněkud mlhavá a nejasná. Není tomu tak na př. ve sloce: »Cítila duše, vzduchem jak zavála vůně, — jakoby květů pršelo okolo na sta... Byla to chvíle, ale teď srdce mi stůně, — ztrpklo mi jako závistný ikonoklasta«? (Okamžik touhy). —*cjč*—

Poučná:

Prof. dr. Arnošt Kraus: Dánsko, jeho hmotná a duševní kultura. Dr. Otakar Chlup: Kulturní boj o školu. Dr. Otakar Chlup: Mravní nemoci dětství. R. A. Amis: Politická závěť generála Pim. Garibaldiho, Žunkovič Martin: Kdy byla Střední Evropa Slovany osídlena? Přeložil V. Srba.

Prof. dr. *Arnošt Kraus*: Dánsko, jeho hmotná a duševní kultura. Sbírka přednášek a rozprav. Rediguje dr. Fr. Drtina. Nakladatel J. Otto.

Již delší dobu poukazuje se u nás na národy malé, těch abychom si především všímali, a předčí-li nás, od nich abychom se učili. Nedávno byl v Praze dr. Helenius z Finska a ukázal nám, jaký boj svedli v jeho rodné zemi s alkoholem a jak malý národ Finů je dnes nejstřízlivějším národem

v Evropě. Co by znamenalo takové ostřízlivění pro vlast vlasteneckých pivovarů?! A také naše ženské hnutí mnohému se může přiučit ve Finsku.

Druhým podobným malým národem, který v nejednom směru je nám dobrým příkladem, jsou Dánové. Prof. Ar. Kraus již od let poukazuje v Čechách na Dány a od let vybízí zvláště naše rolníky, aby se šli učit do Dánska hospodařit. Myslím, že četné jeho přednášky, feuilletony i drobné zprávy, ale zvláště jeho spisek »O rolnících dánských« vykonal v Čechách hodně dobrého.

Nynější jeho kniha je méně agitačního rázu, chce sice také upozorňovat a pobádat, ale v prvé řadě je víc vlastně výkladem vlastních studií autorových a podává ucelený obraz dánské kultury hmotné i duševní. Prof. Kraus probírá na prvém místě přírodní a historické podmínky dánské kultury, seznamuje nás s politickým vývojem země, přechází k historii dánských rolníků a k polnímu hospodářství dánskému, líčí dánské rybářství, průmysl a obchod, školství dánské, dánské písemnictví a umění, posléze náboženské a sociální poměry národa. V nepříliš širokých obrysech a přece všestranně poznáváme zemi, v níž v tak mnohém směru žije se svobodněji a kulturněji než u nás. Svěží duch pokroku mluví na nás z knihy, ať již autor píše o Dánsku jakožto nejlepších výrobcích národa, o dánském vývozu vajec, o dánských vysokých lidových školách, které mají ohromný vliv a vychovávají dánskou rolnickou intelligenci, nebo ať mluví o dánské literatuře, o dánských studentech a o dánské lásce k dětem. Zaznamenávám: Roku 1891 přijat zákon, který je posud unikum v Evropě: každý člověk, starý přes 60 let, který po 10 let nepožíval podpory chudinské, může dostati roční podporu dle potřeby. Tato podpora se nepovažuje za podporu chudinskou. Dánové mají ústav »Domov pracovní«, který pod heslem »Pomoc svépomoci« žebráky, trestance, pijany atd. vychovává pracní. Kdo chce zaplašit žebráky z povolání, dává jim poukázky a zbaví se jich, podporuje zároveň ústav. Dánové mají svého druhu jediný ústav pro mrzáky, jejž řídí žena, slečna Petersenova, mají svůj Den pomoci pro děti, o němž nedávno bylo psáno v Čase, atd.

Veškerý pokrok Dánska jeví se dle Arnošta Krause krásnou synthesi dvojí kultury, venkovské se svými tisíci rolníků, prošlých vysokými školami, a městské, mající své kořeny v staletých dynastiích pastorů, učenců, jejichž činnost lze sledovati v dánském písemnictví, v belletrii a vědě.

Prof. Kraus svou hezkou a poučnou knihu, v níž poukazuje i na stinné stránky dánského života, končí slovy:

»Roku 1906 vyplula z Kodaně výprava vědecká k všestrannému prozkoumání západního Grónska, a na této výpravě každý účastník — velitel (básník Mylius-Erichsen), učenci nejrůznějších oborů, umělci, důstojníci, námořníci, topiči — všichni mají stejný plat a stejné zaopatření na lodi, všichni se musí účastniti stejně stráží a prací na palubě: to je obrázek z Dánska, který ukazuje, že tato malá země podnes není nejmenší, měříme-li ji dle velikosti kroků, jež činí ku předu.« *J.*

Dr. *Otakar Chlup*: Kulturní boj o školu. V Náchodě 1908. Nákladem B. Chrastiny.

V knížce sloučena tři pojednání pedagogická, jež vyšla v Hlídce Času a v Pedagogických Rozhledech a vně k nim připojena jedna stať podob-

ného obsahu, jež celek vhodně doplňuje. V prvém oddílu, který jedná o otázce náboženství ve škole, teď tak hojně přetřásané, autor souhlasí s částečným ponecháním jeho, v čemž vidí positivní rozluštění celého sporu. K tomu dodatkem v druhé části upozorňuje na názory velikého filosofa Spencera, a je přesvědčen, že Bůh jest věčný postulát, kterým srdce lidské předhonilo rozum zvolna se vyhlížející. Třetí kapitola vyvrcholuje v rekapitulaci názorů Fouilléeových, konečně čtvrtá důtklivě zdůrazňuje, že výchovu mravní nesmíme dále zanedbávati vedle intelektuální a tělesné, podává stručně hlavně názory pedagogických myslitelů v této složce výchovy a připojuje obraz prvních pokusů na tomto poli, zvlášť líče snahy americké, anglické, francouzské a švýcarské, návrhy Adlerovy i výklady Försterovy; autoru jeví se nepochybným, že methodiku tohoto odboru nutno přesně vybudovati na psychologii i pedopsychologii.

Spisek Chlupův jest tedy spíše referátem o nynějším stavu otázky náboženské i ethické výchovy, než samostatným a novým řešením problému, který zasáhá až k samým kořenům školy. Nicméně vítáme jej, ježto psán jest pokrokově a přesvědčivě. V jistých kruzích bude se ovšem zdáti kompromisním a rozhodně málo radikálním, protože náboženství nevylučuje naprosto: dnes, zvláště u nás, patří k tomu dojista odvaha, stavět se proti heslům, které vždy budou míti pro sebe zajištěnu především přízeň širokých mass lidových, ale k nimž nemůže bez výhrady přidat se nikdo, komu jde o klidný a nerušený rozvoj školy také po této stránce. Byl bych si přál, aby byl autor více si všímnul také těch hlasů, které se o radikálních návrzích vyslovují skepticky: je jich v Německu i ve Francii dost a dost.

Kd.

Dr. *Otakar Chlup*: Mravní nemoci dětství. V Náchodě 1908. Nákladem B. Chrastiny.

Autor, známý pracemi pedopsychologickými, chce tímto spiskem přispěti k lepšímu poznání některých mravních chorob dětských a spolu tak ujmouti se nešťastných individuí, kterým neprávem dostává se opovržení i výsměchu, ježto sama choroba jejich vylučuje některou mravní zodpovědnost. Vykládá o povaze dětí abnormálních vůbec, pak speciálně o morální slabomyslnosti, alkoholismu v dětství, pověrčivosti, zločinech i sebevražednosti, otázce sexuální u mládeže, konečně o pramenech mravní pedopsychologie, všude své výklady provázeje doklady data i nejnovějšího. Nelze ani dost zdůraznit přesvědčení Chlupovo, že společnost sama nejvíce přispívá k degeneraci dětí a že proto třeba usilovně v budoucnosti hledat nápravu tím, že by se právě tyto vlivy degenerační odkrývaly a omezovaly.

Spisek má základní vadu: přílišnou stručnost, po jejíž příčině nechceme tu pátrati. V této své formě nikde nevyčerpává themat zvolených úplně a pomíjí leckteré prameny rozhodně důležité a vážné. Jistě by bývalo proto lépe, raději probrati jeden dva zjevy mravní pedopsychologie dokonale, než zmíniti se neúplně o takovém jich počtu. Autor, jak plně doufáme, vrátí se jistě ještě jednou a důkladněji k věci a pak ovšem tento spisek bude jen raziti cestu tomuto většímu pojednání, jehož je v naší literatuře citelná potřeba.

Kd.

R. A. Amis: Politická závěť generála Pim. Garibaldiho. V Praze, nákl. »Radikálních Listů« 1906. Cena 1 K 50 h.

V jubilejní rok Garibaldův — letos tomu bylo 100 let, co se narodil, a 25 let, co zemřel veliký tento patriota italský — bude dojista vítáno, přečísti si v českém rouše výtah z politické závěti generálovy, která prý v originále chována jest ve Vídni. Máme pro to tím více důvodů, že Garibaldi byl příznivcem Čechů, jimž přiřkl hlavní úlohu v příští konfederaci československé se sídlem v Praze, k níž měla se na jihu družiti druhá konfederace Slovanstva s centrem v Cařihradě. K dílku připojena mapa, jež ukazuje názorně myšlenky Garibaldiovy o rekonstrukci Polsky, sůžení Německa, přiřčení levého břehu Rýna Francii, rozšíření Rumunska na území od Tisy po Dněstr atd.

Uplynulých 25 let dává nám spolu možnost kontrolovati politické utopie Garibaldiovy a přesvědčiti se zvláště o tom, že leccos z jeho plánů a ideí bylo vskutku již provedeno. Veliká liga mezi Románstvem a Slovanstvem, o níž snil veliký bojovník jakožto přirozené hrázi proti přívalu pangermanismu, zjevuje se již v základních konturách, plní se jeho ostrá slova o zpátečnictví Ruska, jež nechápe své úkoly vůdčí ve světě slovanském, ale jmenovitě v době, kdy ostatní Evropa počíná teprv tušiti, že rytířství Maďarů je smělá a drzá lest, nelze čísti bez překvapení slova Garibaldiova: »Skandální a tyranské jest područí, ve kterém udržuji Maďaři slovanské a románské národnosti za Litavou. Maďaři tím zpupněji a záludněji utiskují tyto ubohé národy, čím více cítí tlak ohromné rodiny ostatních Slovanů a živého a hrdého, neodvislého národa rumunského.« Škoda, že z příčin tiskových bylo vydavatelstvo nuceno leccos v závěti zmírnit a vypustit z toho, co Garibaldi pověděl o našem Rakousku.

Otázka autentičnosti tohoto dokumentu, o němž mnozí pochybují, měla býti v životopisném úvodě rozhodně osvětlena. *Kd.*

Žunkovič Martin: Kdy byla Střední Evropa Slovany osídlena? Příspěvek k vyjasnění bludu dějepisců a učenců. Třetí doplněné vydání. Přeložil Vojtěch Srba, farář na Hranicku. Tisk a sklad J. Slováka v Kroměříži. 1907. Str. XV + 271, za 3 K.

Kniha p. Žunkovičova vychází ve třetím doplněném vydání v rouše českém. A litujeme, že musíme prohlásiti překlad ten za zbytečný. Litujeme proto, že autora knihy, jenž se nám jeví jako enthusiasta pro vše slovanské a který loyálně doznává, že nikdo přece úmyslně nepíše knihy naprosto »bezcenné«, tím zase zarmoutíme, jak jej již zarmoutil profesor Niederle (v Č. Č. H. 1907, str. 185 a n.) a prof. Zubatý (v Čechische Revue).

S výsledky práce p. Žunkovičovy při nejmenším souhlasiti nelze, třeba že v jednotlivostech mu přisvědčíme. Na př. v názoru jeho, že dlužno vykládati jména topografická se stálým zřením na ráz kraje a místa (str. 6.—7. v českém vydání), souhlasíme také s jeho výstrahou, nečerpati »z kalného zřídla bájesloví, zanáší-li se kdo výzpytem svých dějin pradobých a osvětových.«

Kniha p. Žunkovičova má jaksi dvě stránky: filologickou a historickou. Ona chce ukázati, že v Evropě celá řada starých jmen, pokládaných obecně za neslovanská, jsou původu slovanského, historická pak:

stránka věnována je důkazu, že tato jména, jež autor pokládá za slovanská, svědčí o autochthonnosti Slovanů ve střední Evropě. Dle toho Slované nebydleli zde teprve od 5. st. po Kr., nýbrž bydleli ve střední Evropě již od pradávna, od dob diluviálních. A spisovatel také vymezuje oblast Střední Evropy: patří sem nejen celá říše rakousko-uherská a Německo, ale i Švýcary, Italie, Nizozemí, Francie, Španěly atd., kdež autor všude snaží se bezpečně sledovati slovanská jména.

O způsobu, jak si p. Žunkovič při své práci vedl, vypravuje v úvodě: »Arciť mi kritikové někteří vytkli, že buď nechápu nebo nedbám dnes filologické methody a jejich jazykozpytných vymožeností. Tuto výtku pokládám sobě za velmi čestnou. Srdečně jsem tomu rád, že po mnohaletém bloudění a drahý čas s filologickou methodou hříšně promarniv, přestal jsem posléze na methodě přirozené.« Ale právě tato methoda jest pro přítomnou práci osudnou. Bez příslušného vzdělání historického a zvláště filologického autor neměl přistupovati k dílu tak obtížnému. Proto kniha nepřináší toho užitku, o němž pan Žunkovič snil.

Že dostalo se nám překladu této knihy, máme co děkovati enthusiasmu některých českých listů, jímž se autor dal k tomuto kroku svésti.[1] Když již jsme potřebovali překlad nějakého díla z jazyka německého, třeba psaného příslušníkem národnosti slovanské, nemusil to býti překlad knihy p. Žunkovičovy. *J. P.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Ve Francii rozlukový zákon a jeho provádění působí vládě i církevním kruhům stále ještě obtíže. Příčinou toho jest umíněnost kurie, která nechce uznati ani připustiti žádného zařízení, které by se chtělo akkomodovati novým poměrům, ani takového zařízení, které v daných poměrech chce a také může čelit aspoň částečně hrozící pohromě a při tom pranic nezadat nárokům církve: kněží, zbavení svých dříve zaručených příjmů, pokoušeli se o odpomoc zřizováním tak řečených »associations mutuelles«, sdružení pro vzájemnou podporu. Někteří vyscí duchovní byli nakloněni této svépomocné akci, ano i sami pro ni a o ní pracovali. Ale kurie zakázala prostě a určitě zakládání takovýchto spolků, a francouzským katolíkům nezbylo než se podrobiti, což přirozeně také učinili, od nejvyšších počínajíc.

Neváháme na tomto místě otevřeně doznati, že jsme se mýlili, když jsme při projednávání rozlukového zákona se snažili uhodnouti do budoucnosti taktiku církve. Nestydíme se za toto přiznání omylu. Nikdy

[1] Kniha přítomná dočkala se v němčině dvojího vydání. Titul její německy zní: Wann wurde Mitteleuropa von den Slaven besiedelt? Beitrag zur Klärung eines Geschichts- und Gelehrtenirrtums. II. wesentlich vermehrte Ausgabe. Kremsier 1906. Již dodatek k titulu zaráží jakýmsi sebevědomím: »Příspěvek k vyjasnění bludu dějepisců a učenců« ...

jsme se nepokládali za chytřejší, než jsou papežští diplomaté. Není to poprvé a nejsme jediní, kteří nevystihli jejich plánů.

Hádali jsme, že přes všecko naprosto odmítavé chování, zatracování a hrozby kurie se konečně s hotovým faktem rozluky smíří a bude hledět využít výhod, jež zákon církvi poskytuje. Hrozby o intransigeanci jsme pokládali za taktiku odstrašující, za pokus zamezití uzákonění. Ale soudili jsme, bude-li rozluka uzákoněna, že se církev vpraví do nových poměrů. Podkladem k tomuto rozpoznávání budoucnosti nám bylo tehdejší povolnější stanovisko církve k italské vládě, speciálně k volbám: na přání některých katolických kruhů byla církev svolna mlčky trpěti účast katolíků při volbách, ač ji před tím po zrušení papežského státu zapověděla dokonce snad s kletbami. Ukázalo se, že tato abstinence — ač důsledná a zásadní — v praxi škodí katolické věci, proto od ní mlčky upouštěli. Nebylo by poprvé, že by praxe, z nutnosti nebo z ohledů prospěšnosti vyplývající, vytvořila změnu zásady. Analogicky jsme soudili na vývoj věcí ve Francii. Ale klamali jsme se: kurie dosud proráží s hledisky nesmiřitelnosti, ač jí to také v tomto případě škodí. Tím ovšem není řečeno, že takovéto absolutně odmítavé chování zůstane navždycky; snad se dočkáme mlčelivé ústupnosti také ve Francii, ale brzy to jistě nebude.

Ostatně není toto stanovisko nepromyšlené a bezhlavé, jak by snadno mohl souditi leckdo z nás nediplomatů. Soudím, že kurie dosud se nevzdala naděje na vítězství nad republikou. Naděje tato jest živena stálými obtížemi, jež musí nynější vláda přemáhati, a zmatky, jež jsou nejen mezi jednotlivými stranami, nýbrž i uvnitř v protiklerikálních frakcích. Bezohlední radikálové, až fanatičtí ve svém protiklerikalismu, stávají se mimovolnými spojenci kurie nesnázemi, jež způsobují umírněné protiklerikální vládě. Následkem toho kurie stále asi doufá, že není vyloučena možnost radikálního obratu ve smýšlení neb aspoň ve složení, v taktice sněmovny a pak i vlády, a že návrat dřívějšího stavu není absolutně nemožný. Nehodlám hádati, ale v tomto bodu přece jen není pro kurii vyhlídek v brzké době. Leč instituce tak věkovitá jako církev jistě nepočítá, ani počítat nesmí pouze v dobu dohlednou, nýbrž zařizuje se na dalekou budoucnost.

S budoucností katolicismu ve Francii seznamoval čtenáře »Neue Freie Presse« vídeňské bývalý předseda ministerstva Combes. Jeho vývody vrcholí v rozpoznání, že počínání katolické církve v posledních rozhodných letech a v přítomnosti zbaví ji ještě i posledního zbytku vlivu. Příčinu její nepopulárnosti a jejího odstavení vidí v tom, že se stále spojovala se stranami protirepublikánskými. Tento fakt ovšem nemusí, snad ani nemůže nikoho překvapovati: církev katolická proti zásadám křesťanského bratrství v Bohu a rovnosti všech lidí před Bohem se vyvinula v instituci absolutní monarchie a zůstala jí v opaku k církvím protestantským. Neuznává jiné modernější formy vládní. Speciálně ve Francii pěstovala ducha protirepublikánského. Jest prý tedy dle Combesa vinna rozlukou, poněvadž ji učinila nutnou pro republiku v zájmu sebezáchovy.

Z posudku, jejž Combes pronáší o francouzských biskupech, jednu část možno beze všeho připustit, že totiž jsou naprosto ne-

samostatni, za to úplně servilní naproti Vatikánu. O tom bylo možno se přesvědčit právě při jednání o rozlukovém zákoně a o prováděcích nařízeních k němu: mnozí byli nakloněni ke smíru, ale na rozkaz z Říma stali se nesmiřitelnými. Druhou část je z naší vzdálenosti nemožno kontrolovat, nutno ji přijmout na zodpovědnost jejího původce, který ovšem jistě ví, co praví a proč to praví. Soudí, že francouzští biskupové nevynikají intellektuálně, čili dle jeho slov daleko ostřejších, že jejich rozumová úroveň je nízká. Diplomati v kardinálském purpuru, jako Richelieu, se ovšem nerodí často. Ale aby se mezi kněžstvem tak četným nenalezl nikdo, kdo by byl nadáním speciálně církevním hoden zaujati biskupský stolec na příklad po Fenelonovi, že by mezi nimi nebylo učence atd., tomu je přec nesnadno věřit. Jistě jsou nadaní muži, energičtí, vzdělaní a učení; vždyť jsou tam theologické fakulty, Ale z takových osobností patrně církev nevybírá své vysoké hodnostáře. Nepotřebuje jich na vlivných místech. Učence nechá v koutku na bezvýznamných fakultách a seminářích; na výšiny moci dosazuje své povolné nástroje. Nemáme žádného ani vrozeného, ani naučeného respektu před vysokými církevními hodnostáři nikde, v žádné církvi, ale jak zcela jiného druhu mužové bývají skoro bez výjimky povoláváni k řídícím funkcím v církvi anglikánské: vynikající kazatelé, vlivní spisovatelé theologičtí, učenci, kteří vedle svého vlastního oboru nejednou ovládají tvořivě též obory jiné, na příklad klassickou filologii, filosofii a j. Jaký duch bude v církvi, jaká úroveň intellektuální v celku, jaké porozumění pro vědu a moderní problémy, když biskupové jsou vybíráni z kněží nepatrného rozhledu a žádné původnosti rozumové!

Vzpomínáme a skutečně nenalézáme žádného jména francouzské hierarchie mezi vůdčími duchy soudobé Francie. Jest tedy as úsudek Combesův správný. A když ten, tedy nebude daleko od pravdy ani další, v němž se zase rozchází s běžnou mezi námi představou: Combes tvrdí, že církev katolická nemá za sebou lidových mass. My soudíváme, že odpor proti církvi je spíše rázu politického a omezuje se na třídy, vlastně jednotlivce politicky činné a rozhodující; lid však že je věren církvi. Potvrzují nás v tomto názoru zprávy o bretaňských sedlácích a rybářích, sběhy lidu při nedávném soupisu chrámových inventářů, ovace konané zemřelému již pařížskému kardinálu Richardovi při jeho přesídlení a jiné takové, třeba drobné, ale obyčejně charakteristické maličkosti. Škodolibí lidé sice tvrdili, že vypřažení koní stařičkému kardinálovi a nahrazení jich nadšenými ctiteli bylo zaranžováno vládou, která tím chtěla zabrániti protidemonstracím, ale na venek nadšení a nadšenci jsou tu. Combes tvrdí, že církev nemá za sebou mass lidových, a předpovídá, že nejdříve se vymkne z působnosti církve venkov. To se zase příčí našim theoriím. My pozorujeme neb aspoň myslíme, že fakticky pozorujeme, kdežto snad jen se domýšlíme, že venkov zůstane baštou církve ještě i tehdy, až se městské obyvatelstvo vymaní z jejího područí. Zde soudí znalec poměrů, že venkovské obyvatelstvo unikne církevnímu vlivu nejdříve, a odůvodňuje svou theorii psychologií venkovského člověka, především sedláka: u sedláka prý jest náboženství souznačné s obřady, víra prý není přesvědčením, nýbrž prostě věc

zvyku. Poněvadž pak dnes církev z nedostatku kněžstva nemůže všecky církevníky obstarati bohoslužbou, obřadem, a poněvadž tímto přerušením jest a bude venkov postižen víc, bude prý venkovan z nouze odvykati obřadům, tím pak seslábne a konečně zmizí církevní vědomí a náboženství, víra.

Správnost Combesovy předpovědi závisí na tom, je-li správně rozpoznána psychologicky subjektivní podstata náboženství u sedláka, totiž zdali skutečně náboženství jest souznačné s obřady.

Obřady mají v katolicismu široké místo a veliký význam, až jest jimi opravdu znásilňována duchová podstata náboženství. Ale přes to jen není správno tvrditi, že víra jest prostě věcí navyklosti na obřady. Náboženství přece zasahuje mnohem hlouběji do duše každého náboženského člověka, u člověka nábožensky primitivnějšího tím hlouběji. Náboženství prostého člověka se neobejde bez představy Boha, a čím víc anthromorfistická, po lidsku utvořená je tato představa, tím je osoba boží člověku bližší. U sedláka souvisí představa božích vlastností a jeho činnosti s povoláním zemědělským, sedlák se cítí závislým na boží vůli, venkovan užívá modlitby, ku které není vždy třeba pomoci kněžských obřadů, obřady si konečně dovede nahraditi z části sám slavnostmi, procesím, amuletem, a tak bude náboženství i na venkově, a právě na venkově, působit mnohem déle, než předpokládá proticírkevní Combes ve svém optimismu, z něhož vysvítá nebezpečné podceňování nepřítele.

Jest pravda, že církev a náboženství ve Francii trpí nedostatkem kněžstva, na jehož vydržování církev a církevní obvody nestačí. Sedlák nerad platí na věci nehmotné, ač na církevní parády jistě i dříve vydal dost, ale to jen pro to, že z toho něco měl: pastvu pro oči, chválu, přímluvy. Vydržovat si církev, platit si duchovního, tomu nezvykl. Bohatí pak, aristokracie, konservativní buržoasie, kteří dříve nikterak neskrblili zlatem na církevní účely, teď prý nedávají skoro nic. Proč to? Nyní přece církev v tísni potřebuje víc. Prostě proto, že jim dříve církev mohla sloužit, je podpírat. Dary jejich nebyly snad nikdy míněny pro církev jako instituci náboženskou, nýbrž pro církev jako politickou moc. Příspěvky jejich šly ne k účelům náboženským, nýbrž skoro výlučně na politickou agitaci. Pohnutkou tedy nebyla zbožnost, nýbrž politická vypočítavost: přispívali agentům své politické moci. V nynějších poměrech je vliv církve na politiku minimální nebo žádný, proto vyschly prameny nadšení.

Tak počítá aristokracie a plutokracie ostatně jinde též. Na příklad u nás bychom po rozluce za čas, až by moc církve skutečně byla podlomena (u nás by se toto nestalo hned), dožili se podobného zjevu: sedlák by neplatil, poněvadž se nenaučil vůbec platit na své duchové potřeby, a boháč by zapjal kapsu, poněvadž by se mu peníze v tomto podniku již nezúrokovaly ideově a fysicky jako dříve.

Umíněnost kurie uvádí vládu do rozpaků všelijak. Před velikonočními parlamentními prázdninami přijala sněmovna a senát novellu k rozlukovému zákonu, kterou měly být zavedeny jisté doplňky při celkové platnosti zákona. Obtíže způsobovalo předání mešních fundací. Tyto peníze, věnované věřícími na umožnění stálých pravidelných mší

za mrtvé, měly jako jiný církevní majetek býti předány náboženským obcím. Ty však se neutvořily zákazem kurie. Vláda nechtěla násilně sáhnouti na majetek církvi posvátný; hodlala je tedy předati tvořícím se zmíněným již sdružením kněžstva pro vzájemnou podporu. Tím republika zase vycházela církvi vstříc. Ale papež zakázal ona sdružení. Ozývaly se hlasy radikálů, když církvi nezáleží na vysvobození duší z očistce, že vládě na tom teprve nemusí záležeti. Ale tu učinila protestantská církev francouzská zajímavý projev: veřejně protestovala proti takovýmto hlasům a proti úmyslům, aby vláda sáhla na tyto fundace. Protestantská církev neuznává očistce ani potřeby nebo možnosti mší za mrtvé, ale protestovala proti násilí, které chce zasáhnouti do věcí víry jiným nejposvátnějších. Určité rozhodnutí vlády se dosud as nestalo.

*

Povolnost naproti papežské encyklice proti modernismu nebyla ani mezi vysokým klérem tak spontánní a všeobecná, jak se za to mělo. U nás ovšem nemůže býti ani řeči o stínu odporu. Jinak v Německu. Po její publikaci měl německý episkopát poradu, na níž většina přítomných navrhovala, aby biskupové užili »práva remonstračního«, které jim přísluší, t. j. práva upozorniti, že zvláštní poměry vyžadují zvláštního ustanovení, v tomto případě výnos již vydaný že potřebuje opravy podle německých potřeb. Biskupové si byli vědomi, že nesnášelivá encyklika vyvolá velmi nepříznivý dojem právě v lepší části německého katolictva. Přes to remonstrace biskupská nepronikla na veřejnost, naopak na konec konference jednomyslně se usnesla vysloviti papeži díky za blahodárný čin. K tomuto rozhodnutí ji přiměly ohledy na lid: sebe mírnějším odporem biskupů-pastýřů mohlo by stádce snadno býti zvikláno ve své neomezené důvěře ku hlavě církve. Proto nesmí chování biskupů před veřejností být určováno přesvědčením, nýbrž zřeteli taktickými.

Biskupové se tedy beze všeho smířili s faktem, před který byli postaveni. Na to jsou! Za to ve světě vědeckém, vlaické intelligenci vře odpor stále. V Německu protestuje proti obsahu i tónu encykliky celá řada vůdčích katolických mužů, proti ní demonstruje studentstvo, v němž s ostatními solidárně postupovaly též katolické studentské korporace, na př. v Bonnu, Kielu a jinde. Viděti z toho, že mimo Rakousko jsou aspoň budoucí katoličtí intelligenti vnitřně svobodnější, pokrokovější.

Začátek církevních represalií proti mnichovskému profesoru Schnitzerovi jsme již registrovali. Věc není dosud u konce. Posici jeho proti biskupovi stěžuje ta okolnost, že příslušná jeho vláda, bavorská, není tak samostatná a energická proti katolické církvi a nárokům biskupovým, jako se ukázala vláda würtemberská v podobném tažení proti prof. Güntherovi, také již zmíněném. Církev ihned vycítila slabinu vlády a soustřeďuje proto proti Schnitzerovi ostřejší a přímější útok. Jeho výroky jsou ovšem dosti směle provokativní: »Řím myslí, že smí komandovat muže vědy jako své ministranty« (»Rauchfassträger«); »kde se chce církevní nauka zachrániti jen brutální mocí, pravověrnost vyhladověním

a hrozbou sesazení, tam je špatně postaráno o sebevědomou víru ve vnitřní vítěznou moc křesťanského učení.«

Proti Schnitzerovi vystoupil útočně a bezohledně též jeho kolega Bardenhever. Tu se ho sice ujal senát university mnichovské a mnichovská skupina spolku vysokoškolských profesorů, ale zatím nedokázali v jeho prospěch nic. Schnitzer »dobrovolně« zastavil přednášky.

Řím očišťuje své řády radikálně od modernistů, bezohledně, třeba na úkor své vědecké reputace církevní. Ve vědě přírodní býval jezuita Wasmann chloubou církve svými záslužnými pracemi. Ale blížil se vědeckému stanovisku vývojovému. Proto jej kurie nutí k odvolání. V theologii samé nemá katolická církev mnoho vědeckých pracovníků, a které má, ty šikanuje a umlčuje: postup proti abbému Loisymu je znám; modernější, volnější názory o literární kritice Starého Zákona zastávali profesoři Lagrange a dle jména náš krajan ve Freiburgu švýcarském Zapletal; těm kurie zúžuje pole vlivu a beze vší pochyby postoupí k požadavku, aby se zřekli svých necírkevních názorů.

V celku lze pozorovati zrovna makavě odpor oficielních kruhů církevních proti vlastním theologickým fakultám. Důvody této nechuti jsou především rázu formálního: theologické fakulty ve svazku universit nepodléhají přímo a výhradně církvi; na ducha v nich má sice církev vliv, poněvadž si jej zjednává tím, že profesoři se zavazují říditi se naukou církevní, ale přec absolutně rozhodovati o fakultách může jen stát a církev pouze oklikou přes stát. Druhý důvod je věcný: kurii a jejímu okolí není vhod věda a vědeckost, jíž přes všecku ubohost fakulty převyšují semináře. Seminář proti fakultě — to jest plán hierarchie, ostatně ne nový, nýbrž velmi dávný, začavší různě brzy dle toho, kdy se ve které zemi universita vůbec osamostatnila naproti církvi, v Německu tedy již od Tridentina. V tomto boji semináře proti fakultě jest hlavně vylíčený již bonnský případ Schrörsův velice markantní. Jak se skončí tento tichý a zjevný boj? Církev i u nás ode dávna přeje kněžským seminářům na úkor fakult; fakultám ponechává jen počet posluchačů, nejnutnější k živoření, ale ovšem nehodlá se jich vzdát: nic bych se nedivil, kdyby nyní, zatím co se s jistých stran volá po vyloučení theologických fakult z universit, nápadně stoupal počet theologických posluchačů, z taktických důvodů, aby se ukázalo, že fakulty jsou potřebné. Tedy proti fakultě — seminář, proti vědeckému vzdělání — praktický výcvik, proti organické souvislosti s veškerenstvem vědy a světa — odloučení, jednostrannost. Nevím, zdali u nás se ozývají varovné hlasy; v Německu prozíraví katolíci s obavami pozorují — jak kdosi to formuloval — das Angstbedürfniss der römischen Hierarchie nach Minimalbildung ihrer Priester. Odpůrcové katolicismu škodolibě se těší z tohoto fakta, doufajíce v tím rychlejší jeho úpadek. Předčasná radost! Katolicismus stojí svým kněžstvem, jeho zdisciplinovaností, poslušností. Málo vzdělaný kněz je ovšem inferiorní naproti intelligentnímu odpůrci, ale za to je bezpečnější, spolehlivější nástroj v rukou představených, bezohlednější ve volbě prostředků, nesnadněji unikne ze svého povolání. Podle mého soudu malé vzdělání katolických kněží jest nebezpečná věc i u nás pro věc pokroku. Zdá se to protimyslným, ale opačný názor je utopistický optimism.

*

Papežskou encyklikou proti modernismu zabývaly se přirozeně také kruhy a časopisy protestantské. Je karakteristické, že Die Christliche Welt pořídila zvláštní vydání a překlad encykliky pro své čtenáře a pro veřejnost: takovou principielní důležitost připisují protestanté tomuto oficielně katolickému projevu. Rozumí se, že odsuzují ducha encykliky.

Ale tu upozornila klerikální »Kölnische Volkszeitung« na rozpor, který je v tom, že protestanté odsuzují protivědecký projev encykliky, ale zatím jejich vlastní církevní úřady činí rozhodnutí zcela analogická. Rozdíl prý je pouze ve kvantitě: protestantské konsistoře hájí dogmata, která církvi ještě zbyla po Lutherovi, kdežto katolická církev zastává též dogmata dřívější. Ale zásadní důvody jsou stejné: také protestantská církev zakročuje proti modernistům.

»Kölnische Volkszeitung« ukazuje přímo prstem na určitý případ z nedávné doby, případ protest. faráře Jatho v Kolíně nad Rýnem. Ve sdružení »přátel evangelické svobody« v Kolíně přednášel Jatho o Večeři Páně, kriticky. Někteří údové kolínského sboru si stěžovali u vrchní církevní rady v Berlíně. Jatho se hájil tím, že přednáška jeho byla rázu vědeckého a snažila se podávati výsledky vědeckého badání. Rýnská konsistoř, které byla záležitost postoupena k vyřízení, rozhodla, že přednáška činí dojem populárního výkladu o náboženských otázkách před církevním sborem a že se nesla namnoze tónem osvětářské polemiky. Udělila faráři Jathovi důtku, že překročil meze své působnosti, že pustil se zřetele svou povinnost farářskou vystříhati se pohoršování církevníků a sloužiti všem údům ve sboru vzdělavatelně.

Pro posouzení ducha a zásad, jimiž je toto usnesení neseno, jest velice karakteristický pasus o tom, že přednáška nebyla vědecká, nýbrž populární a polemická (obsahuje skutečně některé šlágry tendenční). Tím konsistoř sama doznává, že projevy skutečně vědecké nezabírá pod svou působnost. Konsistoř a církevní rada jsou úřady církevně správní. Nejsou naprosto nijak vědeckou autoritou. Tohoto práva by jim nikdo nepřiznal a ony samy si ho neosobují. Věda a vědeckost nepodléhá naprosto posudku a rozhodování církevních úřadů. Věda je svobodná. To je ovšem něco kvalitativně různého od ducha encykliky. Konsistoř neproklamovala nějaké měřítko nebo hranici pro vědu, její badání a výsledky. Učinila ovšem výtku, ale vycházela ze zásady, že farář církví ustanovený má míti zřetel na všecky údy sboru, vyslovila tedy požadavek jakési pastorální šetrnosti a taktnosti. Ovšem možnost vyhověti všem jest při různosti názorů v protestantské církvi illusorní. Tuto různost protestantismus snese.

I naproti praktickým duchovním musí tedy církevní úřady zachovávati zákon volnosti. Tím svobodnější jest ovšem věda na fakultách. Se strany orthodoxie nechybí sice pokusů vnutiti jakousi diktaturu svého směru, ale tyto pokusy byly a budou vždy odraženy zástupci vědy i konservativními i sprostředkujícími. Nějaká absolutní jednota víry je neprotestantský, katolický a katholisující ideál.

*

V Bremách kázala poprve v dubnu žena, Gertrud von Petzold, Němka, která studovala theologii v Německu, ukončila studia v Oxfordě a stala se duchovní správkyní unitářského sboru v Leicestru v Anglii. Nevíme, je-li přiměřeno tvrzení jednoho církevního časopisu, že den 12. dubna 1908 jest mocí této události dějinným dnem evangelické církve v Německu, ale bez zajímavosti a bez dosahu tento fakt jistě není. Byla jím prolomena zásada odepírati kazatelnu ženám. I konservativní Kreuzzeitung psala o slečně Petzoldové sympathicky.

*

Aféra Wahrmundova vymkla se již z užšího dosahu zájmu církevně náboženského a přešla naprosto v zájem veřejný a politický. Co s náboženského hlediska bylo nutno říci, řekli jsme již. Jen registrujeme další až nápadnou povolnost vlády. Není as bez podkladu tvrzení pronesené nedávno v parlamentě, že liberální ministr vyučování dr. Marchet jest jen fíkovým lístem vlády v podstatě klerikální. Je dosti tragické, když svobodu vědy a university musí hájiti studentstvo stávkou.

*

Svatopluk Čech tedy přece prý nebyl pohřben s křížkem a růžencem. Jako bylo příznačným vložení těchto symbolů, tak karakteristickým jest též jejich odstranění, tajnost s tím spojená, a konečně způsob, jímž věc pronikla na veřejnost. Vidět, že stačí upozornění a pak trochu přemýšlení, aby se zamezily aspoň výstřelky náboženského mrtvého formalismu.

6. června 1908. +

Feuilleton.

Večerní myšlenky Michelagniola Buonarrottiho.

Jak příchod slunce jiný, tak já vítám
tvé milosrdné stíny, černá noci!
Vrak léty rozbitého těla stane
v zálivu klidném, a duch vychází si
na ostrov jakýs, kde dny minulosti
s příběhy svými zachovány leží,
kde ovoce všech přání možno požít,
jimž jinak nedá nikdy dozrát život...

Sen z noci minulé mi ležel v duši
dnes celý den (a proto v nečinnosti
jsem seděl na lešení na kupoli
a k oknům kaple sixtinské se díval),
neb zdálo se mi, že tam na znak leže
strop maluji (jak před třicíti roky),
v líc barva stříká mi a hřbet mě bolí
a těžkou hlavou sotva pohnout mohu —
tu slyším (jako tenkrát), vržou schody
a ťuká hůlka — aha, svatý otec —
a byl to. Julius, jenž tolik roků
snem věčným dřímá. Jde a pokašlává,
nahrben lety, dívá se a dívá
a nedočkavě škube bílou bradu —
já vím, že něco špičatého řekne
a strojím se hned špičku jemu vrátit —
a skutečně on: — Kdy už budeš hotov? —
— Až budu moci! — odseknu já na ráz.
A svatý otec zrud, zdvih hůl a málem
byl by už šlehl — já však skočím s kozy
a postavím se (div jsem nevzlyk studem)
naproti němu: — Takhle svatost tvoje
bít může hůlkou svoje kardinály,
já však jí odrostl už hezky dávno
a do Florence najdu ještě cestu! —
On stojí, vidím, uhodil by nyní

s tím větší chutí, ale lepší stránka
povahy jeho ozve se, hůl klesne
a svatý otec směje se: — Tvé štěstí,
že hlava tvá je tvrdší nežli moje.
Ty taškáři, víš, že bych zase honil
kurýra za kurýrem k milosti tvé
a naposled sám, stařec, vypravil se
do Florencie pro tvé odpuštění.
Nu, maluj dále, milost páně s tebou! —
A třesoucí se ruka jeho žehná
mě i mou práci — — — v tom jsem náhle procit.

Ach, svatý otče, Julie můj velký,
já zlými sonety kdys ulevoval
jsem zlosti svojí, já jsem litoval,
že Dante můj se nedožil dnů tvojich,
by uhostil tě v mukách svého Pekla —
teď vím, že nutno projít dlouhou cestu
a jiným pánům sloužit hořkou službou,
bych v konci žití doved cenit tebe!
A ocením tě — ale co to platno?
Mně nedopřáno ani posloužit ti
poslední službou, náhrobek ti zrobit,
jenž měl být stejně slávou tvou i mojí!
Však když jsem zlost měl, měl jsem k ní i důvod.
Tys viděl skizzu, uznale ji schválil,
já odjel do Carrary koupit mramor
a zatím Bramante, ta zmije podlá,
jež znala jenom svého Raffaela,
ti syčela v sluch, že si nemá strojit
náhrobek člověk, jenž chce ještě žíti.
Tak odkládals, jak měl bys žíti věky
a zemřel jsi a z náhrobku mně vzrostla
pro celý život trapná tragedie.
Já smýkán hlupci byl a žral se zlostí,
oh, svatý otče, první čtyři akty
já prožil na dno — pátý, zlomek všeho,
je přilepen u Petra di Vincoli
na tmavou stěnu, a tvým hrobem není.
Zbyl Mojžíš, vůdce lidu, sluha boží,
jenž zodpověden za svůj národ nebi,
s bolestným hněvem na hřích jeho patří —
kdo tuší však jen, co to krve stálo
a z jakých trýzní hněv ten vyrůst musil?

A není vlastně tragedií všecko,
co duši mojí bylo kdysi draho?
Ten svatý prior z kláštera San Marco,

Savonarola, shořel na hranici,
on, prorok Kristův, z jehož rtů šel oheň
a jehož duše byla studnou víry,
ten upálen byl takým Alexandrem!
A kdyby člověk věřil, že lze stihnout
rozumem prostým prozřetelnost boží,
pak musil odhodit by víru v Boha,
že bytostí je nejvýš spravedlivou...

Mou rodnou Florencii střísnil krví
vrah medicejský. Španělé a Němci
rdousili volnost naši. Ó, můj Dante,
já stejně s tebou mohu vyznati se,
že volnost její životem jsem hájil
a na zdech jejich trval do posledka —
a všecko marně... Onehdy mi vzkázal
Cosimo — vévoda, jak zve se nyní —
bych zase navrátil se v rodné město,
že s poctou přivítá mě, jež mi sluší.
Cellini, dareba, to vyřizoval.
Co našel bych teď vlastně ve Florenci?
A tak jsem ptal se Benvenuta pouze:
— A vy, vy jste tam nyní spokojeni? —
Slovíčka, taškář, nedal odpovědi,
jen usmíval se. V tom snad štěstí lidské
a klidný život, oblíbenost v světě:
být spokojen, ať věci utváří se
tak nebo onak, a když nespokojen,
tož pěkně v nitru, na venek mít úsměv
a jíti s množstvím; jen ne hlavu svoji
a v hlavě té ne myšlenky mít svoje
a netoužit jít cestou nešlapanou...

Že Vittoria Colonna je mrtva,
lze děkovati jenom lásce boží.
Já políbil tu svadlou ruku tenkrát
a v dílnu dopotácel se a plakal,
vždyť nejlepšího přítele jsem pozbyl,
jenž krasší ovoce mých dnů bral se mnou
a květy dnů svých dávaje mé duši,
ji smysl žití v hodinách zlých dával.
A potom slyším, jakým vlastně štěstím
smrt byla pro ni: Svatá inkvisice
před soud svůj pohnat ji si usmyslila
pro nevěru a rouhání se Bohu,
ji, duši nejčistší a nejzbožnější!

Mně hořkým cukrem sladí osud žití...

A čím mě ještě překvapiti hodlá?
Raffael s Bramantem, svým čistým strýcem,
mi otrávili celou řadu roků,
těch roků, když jsem cítil, že má síla
mi takřka duši láme. Vybila se
v neplodné zlosti, máloplodném hněvu
a v dílech, která ukázkou jsou jenom,
co býti mohlo . . Uvažuji chladně:
ten Raffael, jenž nemá jedné barvy
a jedné figury, již moh by nazvat
vlastnictvím duše své a ruky svojí.
Buď vzal je někde nebo dal je zrobit
svých žáků rukou. Hladký byl jak úhoř
a usmívat se doved jako panna,
jež panenství se dávno byla zbyla —
a to se líbilo. To tlustý Leo
rád viděl, a když papež hlavou kývne,
Te deum arci pějí kardináli.
I Sibylly mé odkoukl a převzal,
a hloupost lidská kývala mu hlavou
a mínila, že takhle je měl provést
Buonarrotti. Jak Řím tonul v slzách,
když zženštilý ten frejíř, který dával
Madonnám podobu svých sprostých běhen,
svou prostopášnost životem svým splatil! . . .
Můj věčný Bože, já tak pozoroval
svět, lidi, papeže i kardinály,
a viděl, jak se víc a více hřeší
na svatou prolitou krev syna tvého —
a když jsem poslední soud malovat měl,
já chtěl to říci. Ukázal jsem hrůzu
i tresty vin i místa zatracení,
jak mně je ukázal můj světlý Dante,
a Savonarola, již spatřili je
očima duše. Pověděl jsem štětcem,
že na soudě tom není odpuštění.
Můj Kristus tak je hněviv a pln zlosti,
že sama matka jeho zděšena je
a s bázní vyhýbá se zrakům jeho —
a teď? Ille, ondy vyprávěl mi kdosi,
proč papež Pavel ostýchal se jíti
v sixtinskou kapli. Prý ho urážela
ta nahá těla na Posledním soudu!
Já vím, to lupič Aretino spletl,
jenž na světě dá pokoj pouze Bohu,
neb ví, že z něho groše nevynutí
ni hrozbou svou, ni pustým pochlebnictvím.
Já kresby neposlal mu, proto našel

na Posledním mém soudu nahá těla,
nevěru pustou, rouhání se Bohu.
Najednou dá mi vzkázat svatý otec,
ten Caraffa, jenž tak rozumí malbě
jak já as ševcovině, že je nutno,
buď stlouci Poslední soud se stěn kaple,
neb valně upraviti. Vzkázal jsem mu,
že maličkost to, že mu vroucně přeji,
by doved změnit svět a lidi; malby
že lehounce lze změnit. Změnil
a zlepšil prý už. Volterru tam poslal,
jenž z lásky křesťanské prý přikryl nahé,
dal dobrou sukni svaté Kateřině,
a hlavu světce Blažeje, jenž před tím
na tělo svaté Kateřiny zíral,
otočil k nebi...
Nevkročím v tu kapli,
co živ už budu. Však on svatý otec,
rád by se mne už také nějak zbavil,
jen kdyby kupole nad svatým Petrem
hotova byla...
Bolestí je život,
jíž nikdo nerozumí. Vykřiknu-li
svým způsobem, ten výkřik je vždy zlomen,
a nikdo neposlouchá...
Stál jsem kdysi
na Monte Pincio, když vykopali
z hlubiny země mramorovou sochu.
Byl Foibos Apollo to. Slunná krása
a radost života z těch tvarů dýše
po bůh ví kolika už dlouhých věcích.
Já byl jak opit těmi liniemi
a nesmrtelnou formou oněch svalů,
a toužil jsem a chtěl jsem napodobit —
však marně. Prokletí, jež nad vším žitím
Bůh v ráji vyřkl, leží na mé duši.
V bolesti rodí, a co z ní se zrodí,
hřích dědičný a bolest v čele nese.
Neb hříchem život jest a úděl žití
jsou muka stálá. Branou z této bídy
je pouze smrt — však té se člověk děsí
jen proto, že je v stálé nejistotě
stran soudu přísnosti a výše trestu.

Tak bídou žít je, bídou jest i umřít.
Však ten, jenž stvořil Foiba Apollina,
neznámý pohan, jistě viděl slunce
dnů svojich cestou, v duši zář měl jeho

a ti, kdož zřeli na taková díla,
dojista šťastněji svůj život žili
než my, jimž z duší se jen bolest rodí...

Za Vatikánem zhasíná i purpur,
v němž uložilo umdlené se slunce.
V něj smutně činí mé lešení, zkad roste
mé dílo poslední.
Bude kupole ta
zas výkřikem, jejž někdo náhle zlomí,
jak bylo dosud při všech pracích mojich? . . .

Chtěl bych, by Julius zas přišel v sny mé,
jak v prošlé noci . . . Nebo chtěl bych cítit
to slunce, které svítivalo tenkrát,
když toho Apollina pohan tesal . . .
Alespoň ve snu takovou mít chvilku
v zmučené duši . . .
A ty, věčný Bože,
jenž víš, jak těžkým břemenem můj život,
rač náhradu dát duši mé, až projde
tou brankou obávanou, jež se zove
života koncem . . .

—*by*—

Po roce.

Po dost pronikavé krisi parlament se rozešel na prázdniny. Je to po prvním roce parlamentu zvoleného na základě nových volebních řádů a bilance tohoto prvního roku není valná. Že první parlament všeobecného práva volebního nesplnil očekávání do něho kladených, toho důvodů je mnoho, ale hned dlužno říci předem, žádný z nich nemluví v onom smyslu, kterým operovali proti novým řádům volebním jeho nepřátelé. Parlament byl vždy ochoten po celý rok dáti státu a říši, čeho jim třeba, nešlo-li to tak hladce, jak si konservativní zpátečníci přáli, jsou tím vinni právě jejich nohsledové v parlamentě a vláda.

Nynější pan ministerský předseda v jedné ze svých posledních řečí to uznal, prohlásiv, že »rakouský parlament je sborem, který se může ukazovat«, a třeba pan baron Beck tato slova řekl spíše ad captandam benevolentiam, než aby sněmovnu upřímně chválil, přece — to zejména se stanoviska vlády — parlament dobře pracoval. Snad lépe, než bylo potřebí. Ale nicméně trváme, že jsme ve vývoji věcí mohli být dál za ten rok, kdyby vláda si byla počínala jinak. Jakmile baron Beck v květnu 1907 měl v ruce výsledky provedených právě voleb, spočítal především hlasy pro vládu obdržitelné a získatelné. Dle osvědčeného receptu dra Koerbra — jehož duch přes všecko zapírání a zastírání v ministerstvu do dnešního dne vládne — hlasy ty shledával baron Beck podle o s o b, bez ohledu na politický obsah různých jmen. Ta jména si spočetl a ku svému potěšení poznal, že má v novém parlamentě značnou majoritu. Některá z nich, největší část dokonce, byla jista, zejména od přeměny ministerstva v listopadu 1907, předurčené ostatně hned po volbách, o ta se baron Beck nestaral a stará do dnešního dne málo. Jednalo se mu jen o to, aby ona nezcela jistá získal, a k tomu po celý rok směřovala jeho činnost. Nestaral se nikdy, aby do toho souboru jmen vložil politickou nějakou myšlenku, aby ta jména nějak politicky roztřídil a takticky uspořádal. Staral se vždy jen a jedině o to, aby poslanci,

kteří stáli v onom seznamu vládním, byli vždy pohromadě, když se jednalo o vážné a závažné hlasování ve prospěch vlády. To se mu vždy podařilo a proto se pranic nehněval, když v nějaké formální otázce několik jmen scházelo.

Krátce řečeno: pro organickou práci parlamentární a politickou baron Beck za celý rok neudělal pranic a proto odchází parlament po roce na prázdniny stejně v poměrech rozháraných, neurovnaných a nejasných, jak byl prvního dne. Proto se během roku opakovaly tak často krise, proto byl baron Beck tak zhusta nucen sáhnouti k jistým prostředkům taktickým, které často byly dost násilné, které se hned při svém prvním použití vypotřebovaly a jichž nelze více užíti. Uvádíme zde jen jeden: projednání a schválení rozpočtu.

Proč baron Beck tak postupuje? Bylo to řečeno už často a není třeba opět a opět se k tomu vraceti: poněvadž jeho vláda nemá politického programu a programu toho míti nesmí. Trůnní řeč byla tak všestranná a tak přeplněná úlohami, že nemohla obsahovati politický program, na němž by se byla vláda v tehdejším svém složení byla sjednotila, neřku-li po vstupu dra Gessmanna a dra Ebenhocha do kabinetu. Princip koalice, na nějž se baron Beck vždy odvolává, a to prý koalice parlamentární, byl od prvopočátku míněn t a k t i c k y a ne politicky. Politického obsahu dnešní koalice neměla, poněvadž tento obsah mohl být opět zbudován jen na základě určité programové, třeba dočasné dohody, a té dohody nebylo a není. Leda negativní, ale i ta je v koncích, poněvadž zase nebyla programová, nýbrž taktická. Koalice byla založena na úmyslu Čechů a Němců zachovávat v národnostních otázkách jistý status quo ante, to znamená, koalice splňovala mlčky to, co dr. Koerber ode dne svého nastolení od obou stran stále žádal — odstavení národnostních otázek pro dobu příhodnější. Tuto taktiku Němci nedodrželi, násilně prolomili v listopadu 1907 postupem německých soudů v Čechách a od té doby, kdy tedy vláda nemá ani programového ani taktického základu, nalézáme se v parlamentní i vládní krisi, která jen bezpříkladnou přímo šikovností nynějšího premiéra nedospěla k výbuchu. Tím se baron Beck liší od svých předchůdců dra Koerbra a barona Gautsche: na nástroji drem Koerbrem vynalezeném baron Beck hraje lépe, neskonale lépe, než vynálezce sám a ovšem lépe než baron Gautsch. Není divu: vždyť se baron Beck se stanoviska více než znamenitého díval na dra Koerbra, když tento pracoval, a poznával vždy dříve a lépe než Koerber chyby tehdejší politiky. Dnes by dr. Koerber jistě postupoval jinak než svého času.

Nerozbíráme prozatím jednotlivosti uplynulého roku, stačí nám poukázat na případ nám nejbližší, abychom odůvodnili tvrzení, že nynější systém organicky se už opotřeboval, že je svého prvotního cíle dál než na počátku a že se ztratily i ony disposice, které na počátku vlády Beckovy snad dovolovaly naději, že se konečně tomuto virtuosu na parlamentárním stroji rakouském podaří, zatlačiti vývoj vnitřní politiky rakouské na cesty klidnější. Myslíme okolnosti a následky hlasování obou českých pokrokových poslanců pro resoluci posl. Wolfa, týkající se rozdělení pražské umělecké akademie. Prof. Masaryk a prof. Drtina byli jistou částí českých poslanců a českého tisku přímo zrádcováni proto, poněvadž hlasovali pro resoluci jmenovaného poslance všeněmeckého bez ohledu na to, že posl. Wolf žádal něco, čeho si každý z nás musí stejně přát pro sebe, jak to Wolf přál a žádal pro Němce. Proti hlasování prof. Masaryka a Drtiny z vážnějších stran — jalové polemiky Národních Listů zde úplně opomíjíme — byly uváděny důvody taktické a jen ty. A to je pro naše šetření symptomem. Nesmíme hlasovat pro návrh — ani formální! — německého poslance, třeba bychom souhlasili s obsahem návrhu. Taková je dnes »správná« taktika jedné části vládní strany české, která s Němci tvoří kabinet bar. Becka. To je pro posouzení, kde se nalézá bar. Beck, jeho kabinet a jeho vládní většina, nanejvýš karakteristické. Vzpomeneme-li různých zevnějších úkazů, přihodivších se na počátku éry Beckovy, za přítomnosti císařovy v Liberci a v Praze, a porovnáme-li je s nynějším poměrem obou sloupů nynějšího vládního systému — poznáme ihned, že hlavní myšlenka, ba jediná, která by koaliční systém v Rakousku mohla vážně jednou přivésti k platnosti a k tvořivé práci, v zájmu jednotlivých a celku, myšlenka dohody českoněmecké, že tato myšlenka je dnes málomocnější, než byla před několika lety, a než byla v prvním roce vlády Beckovy. Musili bychom zde opakovati, co bylo dostatečně uvedeno v denních listech, kdybychom se chtěli zabývati věcnou oprávněností a správností hlasování prof. Masaryka a Drtiny. Tuto správnost uznávali ihned i na místě vážnější členové české delegace, a uznávají ji i odborníci, nedávajíce se nijak plésti novinářským zkreslováním, že se jednalo o akademii utrakvistickou a čistě německou. Kdo má trochu porozumění a citu pro vskutku české národní umění, a kdo porozumí tomu, co to znamená, že si stát má a musí uvyknout vydržovat čistě národní a české kulturní ústavy, bez ohledu »na druhou národnost, tuto zemi obývající«, ten porozumí ihned, co oba pokrokoví poslanci chtěli a chtějí. Že tomu nerozumějí »Národní Listy«, se ne-

divíme, že tomu rozuměti nechtějí a nesmějí poslanci, je smutné. Není tomu dávno, co podnik, projektovaný jako čistě český, a za daných poměrů jen nám náležející, byl nejen za souhlasu, ale přímo na podnět českých poslanců a politiků utrakvisován, k naší škodě rozdělen: Moderní galerie. Nyní je netaktické a politicky nepřípustno, hlasovat pro návrh německého poslance, i kdyby vedlo jeho provedení a uskutečnění k našemu prospěchu!

Zabývali jsme se tímto faktem zevrubněji, poněvadž situaci osvětluje zřetelněji, než všechny ostatní úkazy, které dokazují, jak se poměr mezi oběma nevlivnějšími držiteli nynějšího vládního systému zhoršil. Otázka jazyková a úřednická působí ovšem mocněji na širší vrstvy než otázky čistě kulturní, ale jako otázky moci nemohou být vyřízeny nějakou dohodou. K dohodě v otázkách těchto mělo, má a může se dospěti jen tehdy, když v záležitostech ne tak přiostřených se jedná s klidem a rozvahou, a když se v těch zjedná nálada pro dohody další. V tom ukázali krátkozrakost svou jak vůdčí politikové čeští, tak i baron Beck sám. A že okamžitá taktika, v platnosti jsoucí, nepřipouští takovou náladu ani v otázkách čistě kulturních, je argumentem proti nynějšímu systému vládnímu i koaličnímu tak mocným, že nutí k přesvědčení o neudržitelnosti obou.

Šikovností, už zde vytčenou, podařilo se baronu Beckovi zkončiti bez vážné zevnější poruchy nynější zasedání říšské rady. Možná dost, že se podaří pod vlivem předlohy a starobním a invalidním pojišťování »fretovati« se na podzim ještě nějaký čas. Ale to už je patrno dnes pro bystřejšího pozorovatele, že vše to je jen čistě mathematické politisování. Pan baron Beck záhy bude přinucen říci politickému světu v Rakousku, kam chce dospěti a jak chce přivoditi zlepšení poměrů vnitřních, jaký má program. Dosud dokázal, že dovede z neurovnaných poměrů vyloviti pro vládu nejnutnější předlohy. To snad bylo dost pro ministrpresidenta a jeho kabinet, aby se mohl udržeti nahoře, ale to nepostačí k další opoře dolů. Posud dostával tu oporu z parlamentu na základě svého soupisu jmen, a ta podpora, jak je patrno z posledních týdnů, je pro něho vyčerpána. Nebude-li nynější kabinet na příště držán od politických stran, které znají do podrobna politické cíle vedoucí vlády, bude-li spoléhat dále na podporu osob v parlamentě, je ztracen. *C.*

Slovanská vzájemnost a studentský sjezd.

»Zastavení meziplemenných (slovanských) bojů nutné
je ne proto, že my všichni jsme — Slované,
ale proto, že všichni národové mají
utvořiti jednu všelidskou rodinu.«

Prof. Karějev.

V dějinách vývoje slovanské otázky možno znamenati více chyb, než positivní práce pro praktické její řešení. Že se staly chyby, je zcela přirozeno, poněvadž v přírodě — nehledě ku hlavě římsko-katolické církve — vše je podrobeno omylu. Ale nemůžeme nezmíniti se o tom, že mnohé z těchto chyb byly výsledkem všemožných umělých kombinací, tak že dle své povahy jsou vlastně nepřirozeny.

Chci tím ukázati na okolnost, že pod rouškou slovanské otázky, de facto, hlásána byla často ta neb ona theorie, která se skutečným vzájemným poznáním a sblížením Slovanů neměla nic společného, ano mnohdy vedla i k výsledkům naprosto opačným (na př. staré ruské slavjanofilství anebo pozdější samovládný panslavismus)

To dalo idei slovanské vzájemnosti, zkrátka řečeno, ráz učení krajně konservativního a reakcionářského; málo scházelo, aby nebylo zásadně prohlášeno, že pokrokoví lidé nemohou se zajímati o slovanskou otázku a tím více pracovati na jejím řešení.

Takový způsob nazírání na slovanskou otázku zračil se do jisté míry také v kvantitativním složení všeslovanského sjezdu pokrokového studentstva, který tyto dny byl právě ukončen. Mám-li býti nestranným, musím poznamenati, že mnoho pokrokových studentů (zvláště polských a ruských) uznalo za vhodné sjezdu se nesúčastniti a zaujati k němu vyčkávací stanovisko anebo ho úplně ignorovati.

Toho ovšem dlužno litovati a budiž zde druhům v pravdě »pokrokovým« připomenuto vtipné rčení: »nevinnost krásná vlastnost, ale vždycky neplodná«; pokrokovost chránící svoji čistotu pod sedmi články — ceny příliš pochybné.

Nastává otázka, odporuje-li práce, směřující ku sjednocení Slovanů pokroku všelidskému?

Odporuje idea slovanské vzájemnosti a sblížení vůbec současnému názoru o všelidském pokroku?

Zajisté že ne. Třeba jen zanechati starých formulí a theoretických definicí a nahraditi je formulemi novými, odpovídajícími současnému kulturnímu rozvoji vzdělaného lidstva.

Na toto správné stanovisko postavil se sjezd slovanských studentů, odbývaný v posledních dnech. On nezahájil snad novou éru, aniž přivedl ve slovanskou otázku nové proudy, avšak přímo a určitě formuloval svůj názor na vzájemné sblížení Slovanů právě tak, jako i na jejich poměr ke druhým národům.

Mně se zdá, že sjezdu se podařilo precisovati tuto otázku s hlediska všelidského. V tom smyslu byly přijaty dva principy:

I. Konečný cíl lidského sociálního vývoje — a zvláště spojení všech národů na zásadách autonomních a federativních v jednu všelidskou rodinu a

II. všeobecný pokrok, jehož zájmy nemohou nikdy odporovati individuálnému rozvoji jednotlivých národů, ale současně připouštějí ku společné práci živel výhradně pokrokový.

Aby se předešlo nedorozumění, byl široký pojem pokroku také zcela jasně formulován.

Slovem tím se vyrozumívalo zavržení jakékoli nadvlády jednoho národa (třídy, pohlaví, člověka) nad druhým. Jinými slovy: touto formulí byl uznán princip sociální, hospodářské a národnostní rovnoprávnosti všech lidí a ovšem i národův.

Toto jasné formulování projednávané otázky usnadňuje ve značné míře praktické určení vzájemného poměru Slovanů mezi sebou jakož i poměru jich k Neslovanům.

V prvém ohledu přiznáno je každému členu slovanské rodiny plné právo na samourčení, takže tím odpadají všechny spory o uznání nebo neuznání druhého slovanského národa o samostatnost (na př. Ukrajinců, Bělorusů, Kašubů atd.). To znamená, že o právu na existenci určitého národa musejí rozhodovati ne práva nebo tradice historicko-politické, ale schopnosti kulturně-biologické, opravňující národ ku samostatnosti.

V druhém ohledu, to jest při určení poměru Slovanů k národům neslovanským, rozhoduje totožnost všelidských cílů kulturních.

Takovým způsobem Slované jdou v otázce všelidského pokroku v jedné řadě s ostatními národy, lépe řečeno s pokrokovou jich částí, nezávisle od příslušnosti těchto národů k té neb oné rase.

Přirozeno, že při takovém formulování otázky nemůže býti řeči o jakémkoli šovinismu.

Proto sjezd v konečné resoluci vyslovil se v ten smysl, že zavrhuje šovinism vůbec a tím více u sebe doma, totiž mezi slovanskými národy.

Zakládajíce svůj názor o vzájemném sblížení Slovanů na těchto předpokladech, přicházíme přirozeně k závěru, že toto sblížení představuje více méně jednu z etap sociální všelidské evoluce, o které bylo už mluveno na počátku této stati.

K tomu, co bylo už řečeno, třeba ještě dodati, že naznačený, konečný ideál lidského sociálního rozvoje, totiž spojení všech národů v jednu rodinu, dá se uskutečniti mnohem snáze a rychleji v mezích jedné fysické rasy (díky jednotnosti všech poměrů, zvláště zřetelně se jevící u Slovanů: podobnost jazyků, obyčejů atd.), než — dejme tomu — bezprostředně a současně u všech národů, silně od sebe se lišících ne toliko nestejným stupněm rozvoje své kultury, ale i růzností fysických vlastností rasových.

Rozumí se, že mluvě o významu rasového činitele v dějinách rozvoje lidstva, nikterak mu nepřipisuji nějaké výhradné, dominující úlohy, to jest jinými slovy: nepopírám současně vliv jiných činitelů (hlavně hospodářského) na ustrojení sociální organisace lidstva.

*

Zanechme však theoretické stránky otázky a přejděme ku stránce praktické, která v našem případě má nepoměrně daleko větší význam, poněvadž v tomto ohledu nebylo pro vzájemné sblížení Slovanů vykonáno takřka nic.

Ve své zprávě, podané na sjezdu, rozebral jsem podrobněji tuto otázku, přičítaje jí největší důležitost.

Vzhledem k tomu, že jsem tam ukázal na příčiny, pro které nebylo dosud vykonáno takřka nic pro praktické uskutečnění ideje slovanské vzájemnosti, dovolím si podati zde dotyčnou část zmíněné zprávy. (»Návrh programu praktické činnosti studentstva a intelligence na poli slovanské otázky.«)

Příčiny ty, dle mého mínění, dlužno hledati v tom, že idea slovanské vzájemnosti byla až do poslední doby předmětem studia akademického (theoretického) na újmu řešení praktického.

Jejím domovem byly kabinety učenců; ji v život a známost uváděli učení slavisté, ve většině případů lidé neznalí obyčejného reálného života, lidé, jimž otázka o tom neb onom slovanském dialektu, o sporné hranici . . ., zdála se býti nepoměrně důležitější, nežli rejelementárnější práce na půdě faktického, vzájemného poznání, a eo ipso, sblížení slovanských národův.

Přirozeno, že výsledky jejich učeného zkoumání, jež byly pro laika skoro nepřístupny, nemohly míti zvláštního významu pro praktické řešení »slovanské otázky«.

Ostatně kromě těchto učených slavistů pracovali v tomtéž směru mnozí »slavjanofilové-dilettanti«. Avšak celkem činnost těchto sotva byla úspěšnější a zdárnější, než práce oněch.

Jestliže vada prvních záležela v přílišné učenosti, vykazující práci jejich úzký speciální obor, nebyli druzí ve většině případů theoreticky úplně připraveni, ano často jim scházely i nejzákladnější vědomosti v oboru historie té otázky, kterou si předsevzali řešiti prakticky.

Nelze také mlčením pominouti, že tito slavjanofilové-dilettanti v mnohých případech (na př. slovanské dobročinné spolky v Rusku atd.) shledávali řešení slovanské otázky v hlásání protikulturního, imperatorského panslavismu, anebo vůbec pod záštitou tohoto sloužili de facto svým tajným politickým a filosofickým ideálům (na př. tak zvaný západní slavismus).

Vzhledem k ohromné důležitosti této otázky bylo jí na sjezdě vyhrazeno jedno z prvních míst. Mínění své v té příčině projevil sjezd ve druhé, speciální části resoluce o slovanské otázce.

Podotýkáme, že ona byla sestavena se zřetelem ku činnosti studentstva a intelligence vůbec, to jest, přihlížela ku řešení dané otázky výhradně s hlediska kulturního, nikterak se nedotýkajíc její stránky politické.

V tom ohledu bylo přijato za základní princip, že sblížení všech národů vůbec, a slovanských zvlášť, fakticky se může uskutečniti jen tehda, když idea všelidské solidarity nabude půdy v massách národů, jinými slovy, když ona stane se potřebou a poznatkem všech.

Jedním z hlavních prostředků k dosažení toho je vzájemné poznání národů, jež v mezích jedné rasy, jak bylo výše řečeno, je zcela přirozeno a lehce uskutečnitelno (obzvláště u Slovanů).

Z toho, co bylo předesláno, jasně vychází na jevo, co je základní cíl praktické činnosti na poli slovanské otázky. Ona musí směřovat

k tomu, aby se připravila konkrétní půda pro sblížení Slovanů prostřednictvím vzájemného jich seznání.

Uvedeme nejprve principy, na kterých ona bude založena, a potom objasníme příkladem.

Připomínáme, že centralisace a jakákoli hegemonie jsou při ní naprosto vyloučeny; celá organisace bude vybudována na zásadách úplně autonomních a federativních. Schematicky bude tudíž organisace tato představovati dostředivou síť svazů, dobrovolně se spojivších, počínajíc od nejmenších národnostních skupin až do territoriální, a na konec všeslovanské organisace.

Několik slov na objasnění.

Podle direktiv, obdržených na sjezdu, založí sjezdoví delegáti různých slovanských národů ve své vlasti (v Bulharsku, Polsku, Rusku atd.), všude, kde to bude možno, oddělené národnostní skupiny, jež se pak spojí federativně v—autonomní, národní svaz (Varšava, Praha, Moskva atd.). Několik takových národních svazů může, vzhledem k určitým společným zájmům, utvořiti territoriální skupiny (ruskou, jihoslovanskou, austro-slávskou).

Všechny tyto národní svazy sdruží se pak — ovšem také zcela autonomně a federativně — v jediný Všeslovanský Svaz (generální sekretariát) se sídlem v Praze, přirozeném a geografickém středisku Slovanstva.

Celá tato organisace má povahu dobrovolných svazů, bez jakýchkoliv autokratických plnomocí. Každá z těchto jednotlivých organisací tvoří sbor poradný: hlas rozhodující přísluší všeslovanským sjezdům, odbývaným každý druhý rok.

Takový je v hlavních rysech názor mladé slovanské generace v otázce sjednocení slovanských národů, pokud byl ovšem formulován na našem sjezdu.

*

Nám zbývá učinit ještě několik poznámek — především pokud se týká našeho poměru k různým slavjanofilským theoriím a dále vzhledem k několika jiným otázkám, na sjezdu projednávaným.

V prvém ohledu je nutno konstatovati, že náš názor na slovanskou vzájemnost podstatně se liší od jiných theorií toho druhu tím,

I. že jsme přesně a jasně zdůraznili v něm všelidskou jeho stránku (dosud učinil tak pouze sjezd v r. 1848 ve svém manifestu k evropským národům) a

II. — což jest daleko důležitější — zvolili jsme jako conditio sine qua non společné, praktické práce pro tuto věc pokrokovost. ovšem také docela přesně a jasně precisovanou. Takovým způsobem dali jsme pokrokovosti přednost před činitelem rasovým. Z toho jasně vyplývá náš poměr k různým druhům slavjanofilismu a jeho představitelům. Pokud budou ve své činnosti (a ne pouze ve slovech) opravdu pokrokovými, potud je možná společná práce; jinak vždycky budeme moci odhaliti pod rouškou pseudoslavismu skrytý konservatismus, šovinismus atd., i vystaviti je na pranýř.

*

Přecházím ještě k jiným programovým otázkám, projednaným na sjezdě. Je to vlastně jedna otázka, totiž problém školský v nejširším významu tohoto pojmu. Rozebrány byly všechny nedostatky slovanského školství. Vysvětlena a odůvodněna byla nutnost úplné jeho reoganisace od zdola nahoru.

Je zbytečno podotýkati, že dotyčné referáty byly vlastně ustavičným protestem proti tomu, jak ve XX. století v Evropě »mocní tohoto světa« svévolně popírají nejzákladnější kulturní požadavky potlačených a ujařmených slovanských národů mezi sebou, i od jiných.

Opravdu, těžko můžeme uvěřiti, že by ve století rozkvětu lidské vzdělanosti na školství a vůbec na osvětu pohlíželo se tak protikulturně, jak tomu jest v době přítomné, když i k otázkám universitním applikují se theorie politické rovnováhy, tak, že zřízení té které university rozhodují ne kulturní potřeby jistého národa, nýbrž jeho politická moc.

Je zcela přirozeno, že v resolucích ohledně školských požadavků zdůrazňovaly se — svoboda vyučování a vědy, nutnost znárodnění celého školství, neodkladná úplná reorganisace školství v duchu požadavků nejnovější paedagogie.

Je právě tak jasno, že praktické požadavky, obsažené v těchto resolucích, byly redukovány na pouhý seznam celé řady škol různého druhu a typu, jichž nutné zřízení bylo prokázáno věcnými důvody.

Naskytá se otázka, jak lze prakticky uskutečniti požadavky těchto resolucí, vyloučili-li jsme z oboru své práce politiku. O tom také hovořilo se na sjezdu. Hybnou silou bude nám při tom pokrokové veřejné mínění. V kulturní společnosti má ono veliký význam a působí vlivem svým také na politiku. Ještě nedávno byli jsme svědky, jak veřejné mínění Evropy zvítězilo nad carskou libovulí a zachránilo život člověka (případ Kandaurova).

A tak naše práce bude informovati toto veřejné mínění o skutečném stavu slovanských národů, hlavně však o jejich potřebách (prostřednictvím tisku, schůzí atd.).

Přirozeným důsledkem této činnosti bude to, že vlivem a nátlakem veřejného mínění budou postupně uskutečněny naše požadavky.

Mně se zdá, že v tomto případě pevné veřejné mínění více zajišťuje úspěch, nežli proměnlivá politika parlamentní.

Víme velice dobře, že nás čeká veliký boj na několika stranách a snad také v prvé řadě proti t. zv. »slovanským povolaným kruhům«; víme také, že jsme v menšině, avšak směle jdeme v před, poněvadž pokrok je vždy v menšině, ale vždycky též vítězí.

H. Boczkowski.

Ossip Schubin.

Napsal Dr. Jan Krejčí.

Seznámiti se s básnickou činností Ossip Schubinovou jest naší povinností. Mužský tento pseudonym náleží básnířce, která jest naší krajankou, tak jako Marie Ebnerová z Eschenbachu a Berta Suttnerová;[1] narodila se v Praze.[2]

Není právě snadno dílem jejím se probrati a vystihnouti, v čem nese pečeť její vlastní osobnosti, v čem spočívá její umělecká svéráznost; básnířka jest velmi produktivní a rozmanitost jejích motivů značná. Trpělivě musím se dáti básnířkou provázeti po dějišti jejích prací, s nervosním takřka chvatem vede mne po různých městech světových, uměleckých atelierech, nádherných salonech a odtud k prostým lidem venkovským; musím s ní prodělati konflikty sociálních předsudků vrstev privilegovaných tak dobře jako žasnouti nad tragikou osudu lidí nejprostších i vynikajících; musím s básnířkou žíti a cítiti v době nedávné nebo současné a přenésti se s ní v romantiku časů zašlých a v dobu rokoka.

Co při obsáhlém díle Ossip Schubinově zaujímá především, jest toto. Básnířka jest Pražka, jejím domovem jsou Čechy: i dychtím seznati, jsou-li mezi pracemi jejími takové, které tkví na půdě

---

[1] O Marii Ebnerové z Eschenbachu pojednal jsem v Naší Době (1902), o Bertě Suttnerové v Ženském Světě (1904).

[2] Dne 15. července 1854. Podrobností z jejího života, ač jest nám tak blízka, mnoho uvésti nemohu. Vlastní jméno její jest Lola Kirschnerová, pochází z rodiny zámožné, v níž byl vyvinut smysl pro umění, zejména u matky. Ve svém mládí vzbuzovala Ossip Schubin pozornost svým fondem hlasovým a měla v úmyslu věnovati se dráze umělecké. Procestovala za tím účelem s matkou »půl Evropy«, avšak přílišným namáháním nadějného hlasu pozbyla. Různé cesty její měly jí pak prospěti při její činnosti spisovatelské. Velmi mnoho se pohybovala v kruzích vysoké aristokracie, osvojila si veliké vzdělání, zejména v hudbě, literatuře a moderních jazycích. Provdána není. O svých literárních začátcích vypravuje v zajímavé knize, kterou vydal K. E. Franzos: Die Geschichte des Erstlingswerks (1894).

české. Jest tomu tak. Jsou básně, kterými se Ossip Schubin dotýká rodné půdy. K čemu se tu poesie její obrací? Uvedu napřed, oč jí nebeží. Ossip Schubin nevzpomíná elegicky slávy minulosti české ani tragiky jejích dějin; jí nepoutají poměry národnostní jako M. Ebnerovou, která si přeje urovnati je ryzí lidskostí; nejde jí také o to, aby pozvedla hlasu pro sblížení obou národů, jak činí Berta Suttnerová, která nese těžce spory mezi nimi a v jedné ze svých prací, více filosofické než poetické (Inventarium einer Seele), před odpůrci snášelivosti okázale rozevře svazek Vrchlického, jemuž u ní náleží místo mezi nejpřednějšími básníky německými; a netlumočí Ossip Schubin nic z takových tužeb, s jakými se setkáváme v poesii Hugo Salusa, který sice jest přesvědčen, že boj mezi oběma kmeny v zemi dlouho potrvá a těžké důsledky jeho jsou neodvratny, avšak kdo nad ně má býti povznesen, jest básník.

Ale to, s čím ve svých básních Ossip Schubin stane na půdě české, jest především její zájem umělecký. Krása Prahy jest jedním ze silných dojmů, které v ní budí básnický vznět; ne krása Prahy moderní, ale Prahy staré s velkolepou její svérázností, za jejímiž zdmi tuší těžká tajemství. Její umělecký zájem dovede upoutati zapadlý hřbitov pražského ghetta s chaosem svých zvětralých náhrobků, kolem nichž se ostružiny vinou a nad nimiž bez své kvetoucí větve sklání; pražské ghetto vybaví jí vzpomínku na tmavou omrzelost Trastevere v Římě a na dotěrné pouliční kramáře mercata vecchia ve Florencii; zkušené oko její postřehne těžké, nemotorné, všedně k sobě seřazené domy, natřené světlou zelení nebo růžově i žlutě, ubohé krámy vetešnické, nevkusné, nechutné, pokoutní krámy masné a hokynářské a mezi tím těsně uzavřené, nevlídně tiché baráky se zchytralými tvářemi; dovede nahlednouti do rembrandtovsky ponurého labyrintu stínů a v cynickou ledabylost čtvrti, v níž všeobecnost bídy nepřipouští, aby se kdo styděl za svou bídu zvláštní a ji skrýval. »A do tohoto dílem střízlivého, dílem ošklivého okolí sní slavný hřbitov židovský, vážný a hrůzný jako stará legenda, která zabloudila v román moderního realisty. Mezi Vltavou těžkomyslně hučící a hospitalem, jejž dal vystavěti šlechetný Žid pro nemocné bez rozdílu vyznání, uzavřen nemotornou synagogou a mrzkým zákoutím, leží tu, chladné, zelené místo míru, uprostřed chorobně zimničného života ghetta ... Je vidět, že bolest žijících míru zapadlých hrobů neruší, že to jest pole mrtvých, které se světem doúčtovalo.« Dovede básnířka všechnu tu neobyčejně charakteristickou význačnost opuštěného koutu staré Prahy za-

chytiti markantními rysy, když chce vypravovati záhadnou historii o Esther Blümele, tak k smrti hrůznou, s příšernou hnilobou smíšenou (Hollunderblüten v knize prósy Unheimliche Geschichten 1889), že se obrazotvornost až vzpěčuje sledovati stopy pravdy.

Se stejně živým zájmem uchýlí se básnířka na druhý břeh Vltavy, aby za jasné noci jarní vnímala kouzlo starých, křivolakých ulic malostranských, a zachytí silhouettu jejich paláců i nízkých domků i dojem jejich tiché samoty; vede nás přes starý most řetězový do ulice Chotkovy, těsně při řece, v levo nuzné baráky žalostné všednosti, v pravo řeka a v ní ostrovy se svou ozdobou topolů a osyk a kaštanů, plných tajemné, jen v slabých obrysech naznačené krásy; řeka zmizí, tmavé domy po obou stranách, pak opuštěné paláce, vysoké zdi zahradní, a nade zdmi bledě se třpytí kvetoucí akáty; jako proud dráždivé rozkoše životní táhnou se dusné vlny vůně mezi zemí a hvězdami — čím dále neruseněji šíří se přítmí, těžkomyslně a měkce jako velký soucit, jako usmiřující rouška, pod níž se všechno cítí skryto, co za světla se stydí, stále těsněji, stále houšť klade se kolem staré části města, vždy něžněji a hrůzněji se svou útěchou a hrůzou — ticho — ticho... neviděti živé duše, neslyšeti než tichounké šepotání listí ve starých zahradách a hukot Vltavy... A vstoupíme do nejnevlídnějšího zákoutí, kráčíme úzkou cestou bez schodů, špatně dlážděnou nestejnými okrouhlými kameny, uprostřed se zamřížovanými děrami, vůkol tma, jenom nahoře při řadě oken pod střechou leskne se bíle světlo hvězd na kalných tabulích okenních, dole jest přítmí husté, tmavé... A opět jako v »Hollunderblüten« stanou se ta osamělá místa staré Prahy dějištěm události tajuplné, s níž básnířka strhne roušku v románě Refugium peccatorum (1903), k němuž náladový obrázek tvoří vstup. Těch několik vstupních stránek s díky kvitujeme, protože znova ukazují, jak básnířka dovede umělecky zachytiti to, co samoděk upoutá každého, kdo pro charakteristické půvaby těch míst má smysly otevřeny. Není toho mnoho, ale v takovém případě zaujme mne každý řádek.

Jako pak básnířka s uměleckým požitkem oddává se kouzlu staré Prahy, tak ráda zavítá na český venkov a mezi český lid. A jako za starými, sešlými zdmi historických samot a zapadlých koutů dopídila se zapomenutého záhadného příběhu, tak to, co mysl její zabavuje na českém venkově, není jeho naivnost a spokojená prostota, nýbrž smutná dramata prostých srdcí, ničivě zasahující v jedno-

duchý, nenápadný život jejich. Také tu hlásí a uplatňuje se její vkus a zájem umělecký: několika markantními rysy vykreslí obraz české dědiny s jejím kostelíkem, rybníkem a návsí, zachytí stíny štíhlých topolů a důvěrných olší, shlíží se v rudé záplavě zapadajícího slunce a se skřivánčí písní vítá krásně zářivé jitro, se zalíbením spočine zrak její na českém kroji lidovém; náladě kraje neodolá také tu. Ale i tuto jde jí při tom o těžké i hrůzné osudy, jež pod vším na pohled klidným a nevášnivým se tají. Vesnickými balladami lze nazvati ty básně, s nimiž Ossip Schubin se uchyluje mezi český lid. Látkově nejsou zvláště nové, ale působivé a nejednou vzrušující. Skoro všemi vine se motiv nevěrné lásky a skorem všude způsobí konec tragický. Básnířka při tom nevykládá ani neuvažuje; nechává lidi své mluvit samy, čímž dociluje dramatické živosti a z děje samého vysvítá příčina jejich neblahého osudu. Sem spadá kniha Slavische Liebe (1900), obsahující dvě povídky vesnické. První z nich jest Bludička, připsaná umělkyni Zdence Braunerové: děvče půvabného zjevu, chudé a opuštěné, v každém, kdo ji spatří, vzbudí vášnivou žádostivost, však sama trvale nedovede přilnouti k nikomu; pro tuto nestálost jí říkají bludička, a lze v básni pěkně sledovat, jak tato vlastnost její povahy, sílená marnivostí, projevuje se při každičké příležitosti; sotvaže se na chvíli uklidní, již zase zatouží po jiném a těká v dáli; ví o tom, ale nebojuje proti tomu, až se již chce zaprodati chlípným choutkám na nedaleký zámek, sníc o koruně hraběcí; z rána však ji najdou blíže zámeckého parku zabitou. Druhá z povídek Eine Mainacht má motiv podobný: mladá selka vzdá se hraběti, muž svůdce na smrt zraní, ale lásky ženiny ani tím nedovede získati a vezme si život. V povídce Stummes Leid (v Unheimliche Geschichten) žena za necitného pijana se provdá, aby měla s nemanželským dítětem z čeho žíti a v němém bolu vzpomíná otce jeho, který zemřel zlou chorobou. A opět motiv příbuzný: Die Hochzeit der Todtenlida (tamže), román dívky opuštěné, která zapomenouti nedovede, v šílenosti uvíjí stále vínky svatební a po letech samojediná doprovodí všemi zavrženého, jejž byla proklela, ku hrobu, v nejozdobnějším šatě a s řadou skleněných perel na hrdle. Obsáhlejší jest Marška. Eine Erzählung (1902): děvče za kus pestrého šatu a laciného šperku dá se svésti, dítě utratí, věc zůstane utajena; sama doufá, že na čin zapomene, žijíc řádně a pracujíc do únavy; avšak v předvečer dne svatebního vědomí viny propukne tou měrou, že v noci utone na témže místě, kde před lety dítě svoje na smrt zulíbala a potopila. Účinně jest v básni vystižen boj

mezi nejistotou, výčitkami svědomí a nejlepším předsevzetím, a suggestivní síla, s jakou na ubohou působí osud ženy, která dopustila se činu podobného, takže děj na konec pohybuje se na hranicích mezi skutečností a šílenstvím.

Jest patrno, že všechny tyto povídky mohly býti pojaty v knihu »Slavische Liebe«; jsou vlastně variacemi motivu téhož. A maně vtírá se otázka, proč je básnířka označila tak významným názvem? Učinila tak proto, aby podala něco specielně slovanského, lidově svérázného? Lze skutečně poukázati k některému rysu, jejž básnířka pokládá za zvláště slovanský, český. Tu třeba si všimnouti nenápadné na pohled poznámky ve »Stummes Leid«: Slovanští sedláci, sami nejuzavřenější a na slovo nejskoupější, jsou h r d í na to, jestliže v r c h n o s t o jejich strasti se stará, jeví se často k výše postaveným otevřenějšími nežli k sobě rovným. — Všimněme si dále jednoho výjevu v »Eine Mainacht«: hrabě svádí sedlákovi ženu, a co tento učiní dříve, než pomstu vykoná? Vrhne se šlechtici k nohám a volá: Pro boha, mějte s l i t o v á n í, hraběcí milosti, slitování! Pan hrabě má všecko, celý svět jest mu otevřen, jest bohat a krásný — já neměl nic než svou ženu a tu mně pán k sobě vzal, a nyní jsem chud jako žebrák — a úpěnlivě prosí: jenom mou ženu mi vraťte, m i l o s t — s l i t o v á n í! Prosí, aby jí, »ubohé«, způsobil nějakou bolest, tak aby se — k muži svému utekla pro útěchu! Teprve když nic z toho se nestane, vykoná pomstu na hraběti a — na sobě. — A všimněme si konečně toho, co jest příčinou tragického konce právě v těch dvou povídkách obsažených ve »Slavische Liebe«: ta marnivá touha po urozeném lesku, žádostivost vnějšího třpytu — a postřehneme takový slovanský rys měkké podajnosti, prchavé povahy a nestálosti, na kterou s poetickou symbolikou naráží na příklad Jirásek ve svém dramatě »Lucerna«. Měkkost, která musí býti zraněna do krve, odevzdání se, které nezdráhá se oběti nejtěžší, jakási snivost, která teprve musí býti povzbuzena k činu, to jsou charakteristické rysy, jež Ossip Schubin postřehla ve svých slovanských motivech. Odtud také sentimentální romantika mladého dívčího srdce, jakou shledáváme ve »Stummes Leid« a »Todtenlida«, odtud takové vylíčení ženské postavy, jaké najdeme v první z nich: Jako z kamene vytesána stála tu, tak ztrnule a temně; celý zjev její byl pln oné poesie, která se u slovanského lidu mísí se všední střízlivostí života, a z jejích očí mluví tupý smutek moravské písně národní . . . Vesnickými balladami jsem nazval tyto básně prósou,

a lze asi tvrditi, že vznikly pod dojmem národní poesie slovanské, která podobných motivů vykazuje hojnost. —

Pojednal jsem o těchto pracích Ossip Schubinových nejdříve proto, že jsou nám, pochopitelně, nejbližší. Úzce k nim řadí se ty, v kterých básnířka sahá do kruhů aristokracie rakouské. Uvádí-li mne do kruhů těchto, sleduji ji se zájmem, neboť je zná ze zkušenosti vlastní; ale následuji jí také s jistými obavami: vtane mi na mysl uzavřenost kruhů těch, a obávám se, že snad uzavřeny zůstaly také básnířce, přes její styky s nimi, které zřídka překročí meze konvenčnosti, že jí půda skutečnosti bude unikati, anebo dokonce, že se dá oslepiti leskem vrstev privilegovaných a svůj poměr k nim že bude pokládati za imponující výjimku. Jedno však jest s to zapuditi tyto obavy předem: poznání, jak pozoruhodným způsobem dovede básnicky těžiti z prostředí urozeného světa dob minulých.

Velmi významná jest v té příčině rokoková arabeska Etiquette (1887). Nevyličuje jiného než smrt Ludvíka XIV. a osud mladého vévody Lancelota de Letoriere, povýšence, jemuž říkali le charmant, který se těšil neobyčejné přízni Ludvíkově, naděje své proto upínal k vysokým cílům, jich však nedosáhl, protože podlehl zlému nepříteli — etiketě; ta nedopustí, aby člověk jeho původu přeskočil hráz, kterou ona vztyčila mezi privilegiemi rodu a vším ostatním, co touto privilejí vykázati se nemůže. Děj nevelký, ale s opravdovým uměním dovede Ossip Schubin při něm rozvinouti výmluvný obraz doby tehdejší, s její požívačností, s jejími intrikami, s nádherně zastíranou nemravností a ostře proti sobě namířenými intencemi politickými a náboženskými. Cosi ze svrchované, vyrovnávající ironie osudu spatřuje básnířka v chorobné vášni nejvysokomyslnějšího ze všech Bourbonů pro dceru davu, madame Du Barry, v tom pokoření hlavy korunované před davem Paříže, v jeho báječném sobectví, s kterým se klidně přenášel jak přes všechny nepříjemnosti své vlády, tak i přes trhlinu, kterou prolomil tradici tím, že maitressu uvedl na trůn versailleský. V době, která na všechno náboženství zapomínala, vzplane fanatický spor o spásu duše malomocného krále, mezi stranou ambicí církevních a světských, nejsvětější svátost stane se sporným jablkem mezi stranami, a heslem jest: viaticum nebo Du Barry. A král, který nikdy se nedovedl vzpřímiti útěchou náboženství, sklání se a třese před úzkostmi a hrůzami pekla, mezitím, co všechen dvůr div neumírá nudou nad jeho dlouhým umíráním. A když jej na rychlo neslavně k hrobu vezou, do sténání větru, dusotu kopyt a rachotu vozů zaznívají slova písně potupné: le plaisir fut ta seule

etude — un intérêt, vil en tout point maitrisait ton âme apathique — et du pur sang d'un peuple étique tu nourrissais tou embonpoint. Ironie celé společnosti, nenávist celého národa tvoří čestnou stráž, která krále »mnohomilovaného« doprovází ku hrobu . . . A s ním i se smrtí Letorierovou jako by zapadlo celé osmnácté století se svým pudrem a náplastmi krásy, ta doba plná duchaplné nesrdečnosti a půvabně kluzké lehkomyslnosti, plná bezmyšlenkově vznešeného sobectví a právě tak bezmyšlenkovitě vznešené humanity, doba, kdy síly celého národa spotřebovaly se k tomu, aby udržely lesk jediného dvora, v níž dvůr neměl na práci jiného, než namáhati se, aby obveselil jednoho jediného muže.

Podobně s uměním několika markantních rysů vyznačí básnířka rozklad století a blížící se revoluci Chesterfieldem prorokovanou, tisíci ostře zašpičatělých per připravovanou, tu dobu, jejíž raffinovaná zkaženost mravů připomíná lesklou periodu zločinů císařství římského, kdy lidstvo znaveno jest váleti se v parfumovaném blátě a v přetopených sklenících pěstovati květiny jedovaté, kdy od hor švýcarských zachvívá se drsný dech, který mdlá srdce znova oživuje, horké oči plakat učí, a který ze sementimálního vánku v divý orkán vzrůstaje celý ancien regime s jeho duchaplnou frivolností a půvabnými rytířskostmi smete se země; ve Versailles čte se nouvelle Heloise, v Paříži čtou contrat social — tak vylíčí básnířka náladu doby, když vypravuje nevelkou historku o mladém šlechtici, jenž dal se oslniti leskem pařížského dvora, Schneeglöckchen; a při jiné, obsahově rovněž ne neobyčejné, Blanche (obé v knize novel Mal' occhio 1884), přenese se v dusnou atmosféru počátku století šestnáctého, v záhadyplnou dobu, jež vydala takové zjevy, jako byli Lorenzo z Medici, Benvenuto, Fra Angelico, Savonarola, Rafael a Rabelais, a mezi nimi krále Františka, rozpadlého se sebou i se světem.

Tak Ossip Schubin i při pouhém sujetu novellistickém dovede vyvolati obraz významné epochy a charakteristických postav, s uměním, které svědčí o dějinném rozhledu a smyslu pro historické převraty. Mohu tudíž doufati, že ani tam, kde v ovzduší kruhů vysokých sahá v době přítomné, neodejdu od ní s prázdnou.

Názory prof. dra Fr. Drtiny o reformě středních škol.

V. J. Dušek. (Dokončení.)

Žáci vůbec ať jsou vedeni k samočinnosti, samostatné soudnosti; dle toho ať upraví se studia jazyková i historická a doplní praktickými cvičeními ve vědách přírodních, ať v laboratořích se učí nazírati, pracovati, usuzovati a nikoli pouze na experimenty se dívati.

13. Doporučuje se též, aby vyučovací správa dala podnět k zakládání ústavů reformních a venkovských ústavů výchovných dle četných osvědčených již vzorů v Německu i ve Francii, na kterých by větší volnost ve vyučovacích plánech byla možna a didaktické pokusy by se mohly konati.

14. Pokusné zavádění koëdukace na jednotlivých školách je velmi žádoucí.

15. Přípravné vzdělání učitelstva na středních školách ať se reformuje po stránce odborné i pedagogické, a zvláště nynější nepostačující zkušební rok ať se účelně reformuje a upraví.

16. Vybudování středního školství dívčího jest velmi žádoucí. Dívčí lycea měla by býti doplněna kursy pokračovacími a postupně postátňována.

17. Střední školy odborné (vyšší průmyslové, obchodní a hospodářské) ať jsou uvedeny v účelný vztah ke středním školám všeobecně vzdělavacím, vybudování jich ať odpomůže nynějšímu nezdravému návalu na gymnasia a reálky, a přechod vzájemný mezi jednotlivými typy škol středních ať jest usnadněn a upraven.

18. Zvýšená pozornost ať se věnuje tělesnému i duševnímu zdraví středoškolské mládeže. Poučování theoretické (hygiena, somatologie), reforma tělocviku, úprava volných her, vycházek a tělesná práce, i řemeslná (sloyd) mohou působiti velmi blahodárně. Průpravné vzdělání učitelů tělocviku naléhavě vyžaduje pronikavé nápravy.

Reforma střední školy řeší se dnes ve všech kulturních státech. Životní přesvědčení Šafaříkovo, že idea humanitní je cíl, k němuž má směřovati všechen vývoj národa i státu, ukazuje společný směr, jímž je dnes všude znárodnění a zmodernisování střední školy. Humanitní vzdělání se smyslu moderní kultury opírá se nejen o klasické jazyky a literatury, nýbrž také o jazyky moderní i o vědy přírodní, chloubu doby naší, a nálezy technické. Vytvořiti z těchto prvků účelnou synthesi — toť veliký úkol středoškolské reformy; jeť otázka výchovy pro moderní společnost otázkou životní důležitosti.

Pátá přednáška.
Průpravné vzdělání středoškolského učitelstva.

Otázka průpravného vzdělání učitelstva středoškolského jest jedním z nejdůležitějších problémů reformní doby přítomné, ba je vlastně základní otázkou celé reformy středoškolské. Musíme míti na paměti stále, že učitelské povolání vůbec jako zvláštní učitelský stav je zjev čistě moderní, že teprve v 18. století vzniká první jeho počátek.

Ve středověku vlastní inteligencí bylo kněžstvo, na universitách, zvláště na artistické fakultě, vzdělávali se »clerici«, jimž povolání učitelské bylo dočasným zaměstnáním, stavem přechodným. Byli to na nižších školách bakaláři, kteří jako »socii, sodales, cantores« vstupovali zejména do škol městských. Zvyk ten zachovával se v té míře, že v Čechách ještě za doby rektora Bacháčka slova »náš bakalář« znamenala tolik, jako »náš učitel«. Teprve v 18. století přestává býti škola »ecclesiasticum«, stává se záležitostí státní. Stát vytvořuje učitelstvo světské, laické, pro něž nestačí již grády akademické, ale zaváději se státní zkoušky.

Za krátké vlády Leopolda II. byl zřízen »Studienkonsess«, sbor odborníků školských, jenž měl také zkoušeti. V něm měla každá fakulta, všechna gymnasia a všechny školy hlavní (Hauptschulen) po jednom zástupci, předseda jeho byl rektor universitní; konses sám byl podřízen dvorské studijní komisi (Studienhofkommission) se Vídni. Před sborem tímto konaly se dle předpisů z 2. dubna 1794 zkoušky v podobě konkursu. Na každé místo uprázdněné konaly se vždy zvláštní zkoušky. Místo dostal jen kandidát jeden, ale ostatní při nejbližší příležitosti zase musili se dáti zkoušeti na místo jiné. Konses sice byl zrušen roku 1802, ale zkušební ko-

mise v podobě konkursu trvala až do roku 1849, do zavedení nynější státní zkoušky.

Tato státní zkouška má původ v Německu. Za Humboldta zřízen byl v pruském ministerstvu vnitra zvláštní sbor poradní, složený ze školských odborníků, zvaný »wissenschaftliche Deputation«, který měl činiti iniciativní návrhy a podávati dobrá zdání ministerstvu. Když pak z oné sekce ministerstva vnitra, která se starala o školství a vyučování, vzniklo roku 1817 ministerstvo vyučování, stala se reorganisací z onoho sboru poradního zkušební komise kandidátů učitelství na gymnasiích a nazvána nyní »wissenschaftliche Prüfungskommission«. Tímto ustanovením dosavadní monopol theologů v otázkách školských byl zlomen a nastoupil monopol klasické filologie v duchu novohumanistickém. Jen před touto komisí bylo možno vykonati zkoušku, zvanou »examen pro facultate docendi«. To jest počátek nynějších zkoušek státních.

Ve Francii byly zkoušky v podobě agrégation, které dosud trvají a připomínají naše zřízení konkursní. Přípravná studia konají se buď na zvláštních školách, učitelských ústavech neb obou fakultách filosofických (faculté des lettres, faculté des sciences). Učitelské ústavy francouzské nazývají se školy normální (écoles normales) a jsou internáty. Pro učitelství lycejní a kolejní byla za konventu založena v Paříži École normale supérieure, která v době, kdy university byly zrušeny, a kdy později obnovené fakulty úplně poklesly, měla vynikající význam a čestné postavení ve francouzském duševním životě vůbec. Podle této školy ústavy podobné byly i jinde zřizovány: soustava ta byla napodobena ve španělské »escuela normal« v Madridě roku 1847, která však záhy zanikla, v Belgii v Lutychu a Gandu zřízeny školy normální roku 1830, které působily až do roku 1880. Tehdy školy ty zrušeny, university belgické reorganisovány, a jim také přiděleno průpravné vzdělání středoškolského učitelstva.

V Rumunsku roku 1864 byly založeny školy normální pro střední školy v Bukarešti a Jasách. Podobné ústavy povahy historicko-filologické zřízeny byly v Rusku v Petrohradě a Něžině; rovněž Maďaři za ministerstva Wlassičova roku 1895 si zařídili normální školu v koleji Eötvösově v Budapešti.

Ve Francii obnovením universit význam školy normální ustoupil značně do pozadí. I na fakultách zřizuje se dnes vzdělání pedagogické; roku 1902 ministerstvo vyučování učinilo návrh:

1. aby se zavedla zkušební období pro kandidáty profesury,

2. aby škola normální byla reorganisována tím způsobem, by se stala seminářem pedagogickým.

Mimo tyto útvary zvláštních odborných škol pro vzdělání učitelstva středoškolského všude jinde odkazuje se studium kandidátů profesury středoškolské na university, a to na fakultu filosofickou. Fakultou filosofickou musíme se tedy nejprve zabývati. Nynější fakulta filosofická má zcela jiný význam, úkol a zřízení, nežli její předchůdkyně, bývalá facultas artium liberalium Byla to právě ve středověku fakulta nižší v tom smysle, že jí musil projíti každý, prve nežli vstoupil na některou z fakult vyšších. Na ní byl přirozeně největší počet posluchačstva, z ní byl volen rektor university, na ní se podávalo vyučování všeobecné, často dokonce vzdělání elementární. Vždyť i hoši do ní vstupovali. Fakulta tato zahrnovala celek starého kursu učebného trivia a quadrivia. Ráz její tedy byl poskytovati vzdělání průpravného všeobecné povahy. Nebylť tehdy ještě vytvořen rozdíl mezi školstvím vysokým a středním. Teprve po renesanci a reformaci byly zakládány vlastní školy latinské v zemích protestantských, městské, zemské neb knížecí, v zemích katolických pak zvláště řádové školy jesuitské, které jsou základem nynějších gymnasií a z velké části přejaly též úkol dřívější fakulty artistické (gymnasia illustria nebo academica). Změna definitivní ve smysle naznačeném udála se u nás při reorganisaci gymnasií r. 1849, kdy bývalá fakulta artistická byla sloučena s gymnasiem v podobě VII. a VIII. třídy, o něž gymnasium bylo tehdy rozšířeno, a vlastní fakulta filosofická postavena na roveň fakultám ostatním na základě zcela novém.

Moderní fakulta filosofická následuje sice po středověké fakultě artistické, ve skutečnosti však zaujímá ústřední místo v celé organisaci universitní, ba nastupuje do značné míry na místo středověké theologické fakulty. Moderní fakulta filosofická je především místem vlastní vědecké, produktivní theoretické práce přírodovědné i duchovědné a je sama místem, kde všeobecného průpravného theoretického vzdělání nabývají posluchači všech ostatních fakult. Tím zaujímá právě ústřední postavení v rámci studia universitního.

Uznati dlužno především, že tři fakulty, dříve vyššími nazývané, jsou převahou ústavy technologické, t. j. odborné, povahy prak-

tické, že poskytují průpravného studia k určitému praktickému povolání životnímu.

Tak fakulta theologická není zajisté školou náboženskou v theoretickém slova smysle, která by vykládala o původu náboženství, o jeho historickém vývoji, psychologickém základu, o jeho významu sociálním a kulturním, o poměru náboženství k vědě a umění, o účasti náboženského cítění v povšechné kulturní tvářnosti lidstva. To by byla věda zvláštní, theoretická věda náboženská, která dnes na podkladě psychologie a dějin náboženství vzniká, věda, která se povznáší nad úzký rámec určité konfese, a jejíž místo právě tím přirozeněji je na fakultě filosofické. Fakulta theologická v podobě konfesijní je ústavem praktickým pro výchovu duchovních určitého vyznání, určité církve.

Podobně fakulta právnická je vlastně povahou svou praktická škola. Na ní se vychovávají a vzdělávají příští advokáti, notáři, soudcové, političtí a finanční úředníci. Theoretický podklad věd právních podává se z části také na fakultě filosofické.

Rovněž technologický, praktický ráz má i lékařská fakulta. Lékařství rovněž není žádná theoretická věda. Fakulta lékařská v první řadě má úkol jako odborná škola vychovávati lékaře. I na ní pěstují a vykládají se theoretické vědy, které jsou základem praktické působnosti lékařské, jako anatomie, fysiologie, pathologie, ale posluchači jsou rovněž odkazováni na fakultu filosofickou, aby tam poznávali nutné základy popisných věd přírodních.

Fakultě filosofické však vedle tohoto theoreticko-vědeckého úkolu v době nové přidělen byl i úkol jiný, jímž fakulta tato staví se na roveň ostatním fakultám odborným. Fakultě filosofické bylo přiděleno u nás a ve mnohých jiných státech vzdělání vědecké a odborné učitelstva škol středních, a v poslední době právem ozývají se hlasy, že na fakultě filosofické má docházeti i ostatní učitelstvo svého průpravného vzdělání (volání po akademickém vzdělání učitelstva).

Tak jest patrno, že historickým vývojem fakulta filosofická nabyla podoby velmi smíšené a složité. Dají se na ní zřejmě rozeznati dvě stránky různé povahy, stránka theoreticko-vědecká a stránka odborně-praktická či technologická. Důsledkem logickým tohoto vývoje bude asi, že nynější fakulta filosofická dříve nebo později rozdělí se na školu pro vědeckou práci theoretickou, jež bude zároveň střediskem všeobecného vzdělání pro fakulty od-

borné, i místem, kde věda čistá, theoretická se bude pěstovati, čili na fakultu filosofickou ve vlastním, užším slova smyslu, a na fakultu odborně-technickou, fakultu školskou, která bude obdobna ostatním třem fakultám odborným a na niž se bude poskytovati soustavné odborné vzdělání učitelstvu všech stupňů a druhů škol. Na takové fakultě školské bude moci býti učiněno zadost oprávněnému volání učitelstva po vzdělání akademickém, na ní bude pěstována i pedagogika soustavně jako věda, budou se zkoumati nové methody učebné; fakulta tato bude spojena se školami vzornými všeho druhu, bude se pěstovati konkretní studium a znalost duše dětské i pedagogická pathologie, budou se studovati dějiny výchovy, vývoj organisace školské, školní zákonodárství a budou příští učitelé všech druhů škol methodicky a prakticky v povolání své uváděni.

Učitelstvo jakožto stav nový, přejímající namnoze dřívější působení kněžstva, má právo na vysokoškolské vzdělání, aby tím účinněji a pronikavěji mohlo působiti v současnou společnost. Učitelování při dnešním rozkvětu školství dříve netušeném tvoří zvláštní důležité povolání životní, jemuž náleží přiměřené vzdělání odborné. Proto u nás volal s důrazem Gust. Ad. Lindner po zvláštní vysoké škole pedagogické, proto prof. Baumann v Göttinkách přeje si, aby na fakultě filosofické vedle věd theoretických i vědy školské (Schulwissenschaften) to jest methody vyučování jednotlivým vědám na středních školách se vykládaly. V Americe nutnost a účelnost úpravy takové stále více se uznává, a mnohé university připojují tam k sobě zvláštní fakultu neb odbornou školu pro vzdělání učitelstva (Department of education nebo of pedagogy). Upozorňuji zde také na školská oddělení celé řady universit v Americe, zvláště na Columbia-university v New Yorku, v Chicagu a university Harvardské v Kambridži u Bostonu.[1]

V Italii byly při fakultách zřízeny a organisovány zvláštní »scuole di magisterio« dekretem ze dne 13. března 1902. Úkolem jich je příprava pedagogická k učitelování na školách středních. Musí na nich poslouchati všichni kandidáti všeobecnou didaktiku i didaktiku speciální svého předmětu, dějiny vychování a školství a školské zákonodárství. K tomu pak druží se v druhém roce

[1] Podrobnosti viz v článku Drtinově: Školství a učitelské vzdělání v Americe. Pedagog. Rozhledy roč. XIX. Též ve zvláštních otiscích O organisaci vysokého školství u nás viz Drtinovu práci »Universita budoucnosti« (Ped. Rozhl. 1903).

zkušební rok (assistentato, tirocinio), ve kterém kandidát musí vypracovati též písemnou práci a podrobiti se na konci zkoušce.

*

Obraťme se po těchto odbočkách k poměrům našim. U nás a v Německu ovládla zásada, že praktická průprava pro vzdělání učitelské na středních školách má býti položena po průpravě theoretické čili že na fakultě filosofické každý studuje svůj obor i to, co zoveme všeobecným vzděláním, a teprve po vykonané státní zkoušce ze svého oboru že má se věnovati studiu vychovatelské theorie a učitelské praxe.

Za tím účelem v Prusku dle nařízení ze dne 15. března 1890 všichni kandidáti profesury, kteří nabyli aprobace v předepsaném stupni, mají se připravovati prakticky k příštímu svému povolání, a to řízením i vedením zkušených profesorů a pod kontrolou krajské správy školské (Provinzialschulkollegium). Tato průprava trvá 2 léta.

1. první rok cvičebný zvaný Seminarjahr;

2. druhý rok zkušebný zvaný Probejahr.

1. V roce cvičebním (Seminarjahr) kandidáti studují otázky vychování a vyučování s hlediska školství středního, a zvláště metodologii jednotlivých předmětů vyučovacích, buď v seminářích pedagogických, které již existují (zvláště při universitách), anebo v seminářích pedagogických při středních školách. (Jsouť Universitätsseminare a Gymnasialseminare.) Kandidáti připravují se ke svému povolání tím, že hospitují při vyučování. Rozsah roku seminárního je povahy jednak teoretické, jíž se věnují dvě hodiny týdně a na konci roku se odevzdává práce písemná, jednak praktické.

Měsíc před ukončením seminárního roku ředitel gymnasijního semináře podává provinciálnímu školskému kolegiu zprávu o všech kandidátech. Tito pak musí žádati, aby byli připuštěni ke konání zkušebního roku, jejž zpravidla konají na ústavě jiném, nežli kde konali rok cvičebný.

2. Rok zkušebný (Probejahr). Kterýkoli ústav 9třídní smí přijímati zkušební kandidáty, ale jen v počtu nejvíce tří, kteří bezprostředně mají účast ve vlastní praxi školské a zdarma mají vyučovati týdně 8—10 hodin. Jsou podřízeni řediteli i třídním profesorům (ordinářům). Je-li třeba, může se jim uložiti i více hodin, až do 20 hodin týdně, a za tyto mimořádné hodiny dostávají remuneraci.

Zase o nich podává ředitel ústavu na konci roku školního provinciálnímu kolegiu školskému zprávu.

Na základě zpráv o obou letech, seminárním i zkušebném, uděluje provinciální kolegium školské kandidátům definitivní aprobaci. Kandidáti dostávají nové vysvědčení o tomto praktickém dvouletém výcviku, které organicky doplňuje vysvědčení o vlastní vědecké zkoušce státní.

U nás zkušební rok byl zaveden nařízením ze dne 7. února 1884. Na Maxmiliansgymnasium ve Vídni, jež stálo tehdy pod správou Dr. J. Loose, byl pak výnosem ze dne 21. června 1893 zaveden na zkoušku rozšířený zkušebný rok (Erweitertes Probejahr).

Součástky praktického výcviku jsou u nás tyto:

1. Hospitace (Lehrbesuche). Prvé týdny kandidáti jsou přítomni vyučování profesorů, jimž byli přiděleni, a sestavují zprávy (Stundenbild) o pozorováních, která při hodinách těch činí.

2. Pokusy učebné (Lehrversuche) dějí se jednou až dvakrát týdně na základě písemné přípravy za dozoru odborného profesora, později se pokusy množí, a posléze každému pokusu všichni k ústavu přikázaní kandidáti bývají přítomni.

3. Samostatné vyučování nastává počátkem druhého semestru. Kandidátu může býti svěřeno vyučování v určité třídě zcela neb částečně dle uznání profesora, jemuž je podřízen.

4. Konference a diskuse. Kandidáti mají účast při poradách sboru a pokud samostatně již vyučují, hlasují též o prospěchu a chování žactva. Jinak mají hlas toliko poradný.

Týdně mimo to konají se konference kandidátů a jejich profesorů, při nichž různé otázky školské se probírají a o nich se uvažuje.

*

Považovati jest za správnou zásadu, která se jeví ve zřízeních průpravného vzdělání učitelstva středoškolského i u nás platných, že na filosofickou fakultu náleží všeobecné vzdělání kandidátů v oborech řeči a literatury mateřského jazyka, druhého jazyka zemského, vzdělání filosofické, všeobecně pedagogické, hlavně pak důkladné vzdělání a vyškolení vědecko-odborné, ve skupině řádem zkušebním označené, jež děje se v přednáškách a vědeckých ústavech. Tomuto úkolu fakulta filosofická, jak již výše podrobně bylo vylíčeno, vyhověti může v plné míře; všechna zřízení

z doby novější, směřující zejména k zdokonalení seminářů a vědeckých ústavů universitních, sledují tento cíl.

Souhlasiti také je možno s tím, že povšechné vzdělání filosofické a pedagogické v době studií mají kandidáti profesury si osvojovati, i s tím, že dřívější domácí práce písemná filosoficko-pedagogická byla nahrazena v době studií dvěma kolokvii z těchto oborů, neb prací písemnou v semináři filosofickém neb pedagogickém odevzdanou, jakož i že jedna písemná práce odborná může býti nahrazena vědeckou prací odevzdanou v semináři odborném nebo vědeckém ústavě.

Za poměrů našich kandidát profesury nejdříve v 8. semestru, pravidelně po něm, koná práce písemné a při normální píli může v 5. roce vykonati zkoušku klausurní i ústní, čímž nabývá aprobace ze skupiny, kterou si zvolil.

Po této aprobaci jest však položen praktický výcvik v podobě zkušebního roku. Kandidát je přidělen některému ústavu, hospituje při vyučování určitého profesora, činí pokusy vyučovací za jeho dozoru a sám pak v druhém běhu vyučuje po 6 hodin týdně samostatně. Zdá se mi, že toto zařízení zkušebního roku by potřebovalo změny a zejména většího vyplnění tohoto období i záruky, že roku zkušebního bude využito k náležitému praktickému výcviku v činnosti učitelské. Rozšiřování praktického tohoto výcviku na dvě leta v podobě pruského cvičebného a zkušebného roku, nebo našeho roku zkušebného a Loosova rozšířeného roku zkušebného, nepovažuji za správné, hlavně z toho důvodu, že doby, která se tím u nás prodlouží na celé sedmiletí, není v posledních dvou letech plně a účelně využito. Základem i učitelského působení musí býti vzdělání odborněvědecké. V tomto vzdělání právě po celá dvě leta nastává povážlivá mezera.

Myslím, že po vykonané státní zkoušce odborné postačil by pouze výcvik pedagogický a didaktický jednoroční, ale navrhoval bych, aby rozdělen byl na dvě poloviny: V první polovině podával by se výcvik v semináři pedagogickém na universitě, jenž by musil býti náležitě reorganisován (výcvik ten byl by spojen s hospitováním na některých školách), a v druhé bylo by vlastní zkušební období na některém ústavě.

V prvním pololetí byl by každý kandidát povinen přihlásiti se za člena semináře pedagogického, jenž by ovšem náležitě musil býti vytvořen, nadán a rozšířen, aby mohl býti začátkem požadované příští fakulty školské. V tomto období by náleželo členům semináře:

I. 1. Poslouchati některé přednášky povahy praktické (teoretické obory jako dějiny filosofie, pedagogiky, psychologii a ethiku položil bych již do doby studií samých), zvláště o organisaci školské předních kulturních států, o školském zákonodárství, poskytovala by se důkladná znalost normalií, instrukcí a jich výkladů, podával by se přehled celku školského i přítomného stavu školství.

2. Poslouchati výkladů výborných didaktických odborníků o metodice a didaktice té skupiny vědecké, které budou jednou na střední škole vyučovati. Výklady konali by vynikající didaktikové, kteří by se stali lektory, přidělenými semináři pedagogickému, anebo profesoři a docenti universitní sami, pokud didaktické schopnosti ve svém oboru osvědčili. Zdar činnosti učitelské bude zajištěn nejlépe tím, jestliže kandidát pozná dokonale plány učebné pro různé ročníky, a obdrží zde ovšem teoretický návod, jak celou látku učebnou má zpracovati a rozdíleti. Ve vědách přírodních by byl zasvěcován ve znalost všech pomůcek názorných i pokusných. Při tom ovšem musil by se seznámiti též s příslušnou důležitou literaturou didaktickou tohoto oboru. Za tím účelem semináře pedagogické pro všechny obory musily by býti opatřeny celou literaturou domácí i cizí i předními vědeckými časopisy.

3. S tím by posléze souviselo i hospitování na některých ústavech znamenitých didaktiků školských, kterým by současně ony výklady teoretické z oboru didaktiky byly ilustrovány a provázeny.

V prvním semestru by se kandidáti podrobovali zvláštní pedagogické zkoušce ústní neb písemné, která by byla vlastně doplňkem odborné zkoušky státní.

II. V druhém semestru by následovalo vlastní zkušební období, kde by kandidát byl přidělen ústavu a tam mu přikázán určitý počet učebných hodin. Byl by tak uváděn podrobně v praxi školskou. Tu zase si jest přáti, aby jen některé ústavy byly stanoveny za ústavy, kde by toto zkušební období mohlo býti konáno. Ústavy takové, na kterých by znamenití osvědčení didaktikové působili, na nichž by kandidáti tam přidělení vedením ředitele ústavu a profesorů k tomu ustanovených častými konferencemi do praxe vyučovací takto za vlastní součinnosti byli uváděni, byly by jen v některých větších městech.

Profesoři, kterým by kandidáti zkušební byli přiděleni, měli by míti snížený počet vlastních hodin vyučovacích. Pro filologii moderní bych žádal, aby během studia na universitě (onoho kvadriennia) všem byl po jeden rok školní pobyt v cizině závazným, a aby ovšem

za tím účelem byla udílena stipendia. Má-li studium moderních jazyků a literatur zejména na reálkách míti význam humanitně vzdělavací, jest nezbytno, aby příští jich učitel znal z autopsie zemi, kulturu, zvyklosti a život toho národa, jehož jazyku a literatuře bude mu vyučovati. Studující v době kvadriennia půl léta by strávili na př. v Německu a půl léta ve Francii, kterýžto rok za podpory státní by se v dobu studijní počítal. Doporučovalo by se ostatně — jako je tomu ve Francii —, aby postačila aprobace z jednoho moderního jazyka; pak by pobytu v cizině mohl býti věnován celý rok.

Poněvadž se studia takto prodlužují, a poněvadž kandidát v období zkušebního roku již větší počet hodin na střední škole vyučuje, jest ještě žádoucno dvojí opatření:

1. Kandidáti v době té obdrží adjutum jakési neb remuneraci za svou činnost.

2. Tento zkušební rok po dosažení aprobace odborně-vědecké nechť jest jim jako první rok do služby jejich učitelské započítáván.

Přetvoření zkušebného roku v tomto smyslu by ovšem předpokládalo náležité vybudování jednak semináře pedagogického na universitě a zřízení při něm lektorátů pro didaktiku určitých předmětů, na nichž by vykládali výborní didaktikové ze střední školy samé, aniž by se musili přirozeně habilitovati — ovšem mohli by jimi býti také docenti.[1] Předpokládalo by to však zároveň pro druhou polovinu zkušebního roku, aby několik gymnasií v různých krajinách bylo zřízeno jako ústavy normální (představuji si ústavy takové v Praze, pak snad v Králové Hradci, Plzni, Čes. Budějovicích a podobně v několika místech na Moravě), kde by působili vynikající didaktikové, a kde by zároveň v pravidelných týdenních schůzích zkušenosti zjednané byly sděleny a o nich diskutováno. Ústavy tyto musily by býti opatřeny úplnou knihovnou, odbornými díly pedagogickými a didaktickými všech předmětů a čítárnou vědeckých revuí.

Pro další vzdělání učitelstva středoškolského jeví se býti slibným další trvání a stabilisování kursů universitních.

Z celého nástinu názorů prof. Drtiny o reformě střední školy jest patrno, že tato otázka jest všeobecná pro celou oblast území, kde jest v platnosti evropská kultura po věky budovaná, že tato otázka jest velice složitá a že se jí obírá řada vynikajících hlav různých národů. Dosud jsme ve stadiu pokusném, sice velice slibném, avšak

[1] Ovšem takoví, kteří sami na střední škole působili jako učitelé a tudíž praksi dokonale znají.

přece ne zcela ujasněném ve všech směrech, dle všech známek v době největšího kvasu, z něhož má vzejíti nové školství střední, proniknuté nejen moderním duchem, nýbrž i ideově čistými cíli životními v teorii i praksi. Běží o upravení cesty života pro vědecky a mravně dokonalého člověka, jehož čistá povaha pojila by se s jasným rozumem a živým zanícením pro pokrok všeho, co v souhrnu svém povznáší život člověka nad všednost a zápas pouze o chléb vezdejší. U nás patří v tomto kulturním díle přední místo prof. Drtinovi, jenž nadán sám výtečnými vlastnostmi učitele snaží se budovati nejen základy, nýbrž i vlastní soustavu reformní školy a zároveň buditi pro ni zájem nejen v kruzích odborných, nýbrž i širokých vrstvách národa. Z lásky k věci a z přátelství k prof. Drtinovi vzal jsem na se uveřejnění tohoto článku, jenž jest však *cele* duševním majetkem jeho, nikoli mým.[1]

---

[1] Podal jsem přehled prvých pěti přednášek kursu prof. Drtiny. V příštím čísle uveřejní prof. Drtina sám svou šestou přednášku »o venkovských ústavech výchovných«.

Jak vznikl Nový Zákon?

Podává Dr. J. Stěhule.

(Pokračování.)

Část druhá.

Dějiny novozákonního kanonu.

I. Perioda před kanonisací a prvotní forma.

a) Kanonické autority ap. doby.

Židům byly nejvyššími autoritami ve věcech nábožen. spisy, nazývané krátce »zákon« aneb »zákon a proroci«. V tom srovnává se s nimi Ježíš. Lk 4_{16}; pouze chtěl vůči povrchnímu pojetí poselství božího, v nich obsaženého, postavit jejich pravý smysl. Mt 5_{21}—$_{48}$ (bylo řečeno — ale já pravím). Proto také Ježíš nerozmnožoval tato písma, nedal příkazu k sepsání ev. a jiných písem. Učenníci naučili se od něho působit slovem a nenapadlo jim psát knihy stejného řádu jako zákon a proroci. Také Pavel nechtěl stvořit novou literaturu: psal příležitostné listy, pro něž neosoboval autoritu zákona nebo proroků. I jemu autoritou bylo Písmo — cituje starozákonní spisy a předpokládá znalost jeho, Starý zákon byl ten kanon, který přinesl pohanům.

Ale přece je v nejstarších sborech křesťanských ještě jiná autorita než zákon a proroci — vlastně vyšší, ač si to neuvědoměno. To je Ježíš Kristus. Již Pavel považuje za naprosto nedotknutelné, co od Ježíše (Pána) přijal. I Kor. 11_{23} 15, n., ale ne proto, že to stojí napsáno v nějaké posvátné knize, ale proto, že jsou to slova Ježíše Krista. Tedy Písmo a Pán, t. j. st. z. a evangelium, t. j. slova Páně a to, co jemu samému (Pavlovi) bylo »zjeveno« (na př. o svobodě od zákona).

b) Kanonické autority v době ca 70 až ca 140.

Druhá polovina n. z. spisů (mimo listy ap. P.) je dílo dvou generací po odchodu apoštolů následujících. Ale ani tyto generace nechtěly psát kanonické spisy, žádný autor není si vědom zvláštní inspirace, která by jeho knize propůjčovala

praedikát božského původu. Na př. Lukáš: »Vidělo se i mně.« Kdyby tyto spisy nebyly nám dochovány jako N. Z., nikdo by u spisovatelů nepoznal, že se chtí lišit od jiných, nekanonických autorů.

Písma a Pán jsou v 1. stol. základem víry a života. Písma byla horlivě čtena zvláště od vzdělaných Helénů. Nové učitelství zákona vzniklo: křesťanský výklad písem. Slova Ježíšova ἡ ἐντολὴ τοῦ κυρίου jsou čím dál víc používána pro nauku a vedení církve. Znalost slov Ježíšových, jak mizí očití svědci, prostředkuje se čím dál víc písemně — ale rozeznává se mezi obsahem a nádobou. Ne že to a to slovo stojí v evangelium, ale že je z úst Ježíšových, je posvátné. Evangelia jsou náhradou za ústní zprávy o Ježíšovi, jako listy apoštola jsou náhradou za osobní styk. Nepovažují se však za dokumenty zjevení a autorové jich ne za inspirované duchem sv., nýbrž za hodnověrné souvěrce, o ev. svědčící. Se slovy nového zjevení neprovozuje se posud žádný kult, ev. látka cituje se velice volně. Oproti tomu ze St. Z. vždy přesněji se cituje. Do prvé pol. 2. stol. zůstává starý pojem slova γραφή t. j. St. Z. Teprve v pol. 2. stol. o jakési sbírce slov Ježíšových mluví se jako o ἑτέρα γραφή, t. j. zde produkty křesťanského ducha rovnají se St. Z.

Generace po apoštolích následující mají ale již třetí autoritu — vedle písma a slov Ježíšových jsou apoštolé. Velikost apoštolství — jsou posly Páně, jimž svěřil své evangelium —, dosvědčoval už Pavel; nejsou mu však absolutní autoritou, nad apoštolství cení dar lásky, a rovni apoštolům jsou křesťanští proroci.[1] I. Kor. 12_{28}. Rovněž ne obce: znaly různou kvalitu apoštolů a rozpory mezi nimi. Pro následující generace však tyto závady zmizely. Postavy apoštolů zidealisovány — byl viděn jen osobní poměr k Pánu: jsou prostředníky spásy mezi Ježíšem a věřícími — chceme-li důvěřovat se v spasení, musíme jim věřit. To se prozrazuje ve všech spisech po době apoštolské. (Mk. 4_{11}: vám svěřeno taj. král. nebeského.) Skutky Ježíšovy a apoštolů se spojují (Lk. + Sk.). Ustanovení jejich jsou závazná pro každou křesťanskou obec. Bůh, Kristus, apoštolé. Tedy božský původ apoštolského nařízení. Ale také apoštolé nejsou hledáni v knihách, nejsou citována jich slova z jich listů nebo upomínek, sbory neuvažovaly ani o tom, kde apoštolů hledat. Kol 100. jsou apoštolé církvi zárukou všech jejích institucí, neboť skrze apoštoly založen je každý sbor na evangeliu. Apoštolé této doby jsou ideálním kanonem — ve sporech obě strany se k nim odvolávají. Apoštolé jsou jen výrazem toho moc-

[1] t. j. nadšení duchem svatým v první době enthusiastické.

ného vědomí, že po odchodu Ježíšově nauka a život v církvi nebyly řízeny lidskou libovůlí, ale skrze ty, kdo Ježíšem byli povoláni a měli tedy ducha božího. Ale oproti útokům nebo základním rozporům uvnitř nemohlo se toto vědomí v tak povšechném výrazu udržet. Záhy musil být jen jeden písemní pramen, z něhož by se mohlo rozhodnout, co je apoštolské, a co ne. Tak skrze heslo: »apoštolé« začalo hnutí, jehož konec byl určitý počet apoštolských spisů.

c) Jak se připravovala kanonisace novozákonních spisů.

Knihy N. Z. staly se posvátnými knihami jen ponenáhlu, žádná nebyla jí ihned, jak se objevila, a také ne usnesením nějaké synody. N. Z. je výsledkem dlouhého procesu, jehož první fáse, poněvadž nemáme přímých svědectví, musíme si rekonstruovat pomocí hypothes.

Prve, než ty které knihy byly kanonisovány, byly v oblibě a váženy, a to musilo být všude, poněvadž kanonisace nikde nevzbudila odpor a nebyla považována za novotu. Tento zájem opět předpokládá, že byly dokonale známy (to už před 140). Tato známost v širších vrstvách byla prostředkována jen předčítáním při bohoslužbě (ἀνάγνωσις). Věřící ve všech sborech byli do valné části otroci analfabeti, kteří křesťanské vědění a duchovní útěchu mohli získati jen ve shromáždění. Evangelisté nepsali evang. pro to málo literárně vzdělaných, ale aby získali nové věřící; obraceli se na všechny věřící, t. j. myslili na veřejné předčítání ve sboru. Takový spis nebyl čten jen jednou a odložen; vraceli se k němu. Byla veliká rozmanitost v tom, co se četlo, ale hlavní je, že sbory v době po apoštolích zvykají si vedle starozákonních písem používat k společnému duchovnímu cvičení i spisů původu křesťanského.

Tato anagnose nebyla ještě kanonisací — četlo se vše možné: korespondence mezi sbory, jich biskupy, skutky krvosvědků i spisy heretické (k obeznámení s nimi věřících) — připuštění k předčítání znamená jen, že se spis hodí k duchovnímu povzbuzení.

Vedle toho pozorujeme, že se činí v době té sbírky různých spisů. Tak sebrány listy apoštola Pavla, evangelia — žádný sběratel však nechtěl sebrat nějaký »N. Z.«, sbírky nevyvolala idea nového kanonu — teprve později ze sbírek těch vzrostl N. Z. Ve sbírání nebyl systém, rozhodovaly zvyk, náhoda, obliba. U listů

při tom ztráci se lokální ráz — dostávají katolickou etiketu; tak Ř. 16_{25}—$_{27}$ je od takového sběratele. Vedle toho sběratelé také doplňují — to však se považuje za nezávadné, ne za falsifikát — nýbrž za působení charismatu; proto »nové« okamžitě dostává ráz starobylého a splývá s ním.

d) Jak se tvořila prvotní forma novozákon. kanonu ca 140— ca 200.

Poznáváme ji z apologetických spisů Justina krvosvědka (z. 105 v Římě), napsaných kol 150. Ten vedle St. Z. odvolává se na τὰ ἡμέτερα συγγράμματα (naše písma). Myslí tím evangelia, jež považuje za rovná St. Z., a za jichž spisovatele považuje apoštoly. Cituje z nich ovšem jen λόγια κυρίου, ale ta nacházejí se v knihách, a tyto tedy pro křesťana jsou rovny starozákonním písmům. Evangelium — radostné poselství o království božím skrze Ježíše Krista, ztuhlo v jistý počet evangelií, písem, která na božské povaze evangelia mají podíl. To je rozhodný krok. Cituje se ne již ὁ Ἰήσους λέγει (Ježíš praví), ale γέγραπται (je psáno), t. j. ἐν τῷ εὐαγγελίῳ (v evangeliu). Jiné spisy, dnes v N. Z. obsažené, nejsou Justinovi autoritami (jich autorita je odvozená od Ježíše Krista). Taková je původní forma N. Z. v nejpokročilejších obcích kol 150. Místo »Pána« je několik knih jej zvěstujících. Nejstarší novozákonní kanon byl tedy jednočlenný, byly to jen spisy, jež o Ježíši Kristu vypravují. —

Pavlovy listy na roveň evangeliím postaveny byly gnostikem Marcionem — ne církví katolickou. Gnosticism zavrhoval St. Z. a musil tedy pravost svých názorů dokazovat ze spisů křesťanského původu. Zajímali se o evangelia (prvý komentář k Jn. napsal gnostik). Marcion zavrhoval St. Z. Je nesrovnatelný s Evangeliem — je jen zjevení tvůrce světa, boha židovské spravedlnosti. Pravý Bůh, Bůh lásky, poslal Ježíše, aby lid spasil od tyranství spravedlivého — boha. Židé, ani dvanácte apoštolů, Ježíšovi nerozuměli — jen Pavel. Proto je mu posvátným jen to, co je od Ježíše neb od Pavla, a jeho »Písmo« je ze 2 oddělení: Evangelium a apoštol, t. j. Pavel (τὸ ἀποστολικόν). Z evangelistů nejvíce se mu líbil Lukáš, jejž považoval za žáka Pavlova. Evangelium Lukášovo však důkladně zkorigoval: vymýtil, co nebylo antijudaistické a pneumatické, chtěje tak slovo boží obnoviti. Jeho ἀποστολικόν obsahuje 10 psaní Pavlových (9 obcím a Flm. — Past. asi neznal). List k Žid. byl mu nesympatický (St. Z.!), jenž ovšem v jeho okolí Pavlovi nebyl při-

pisován. Také z listů Pavlových vymýcel judaismy. Církev potírala Marciona zuřivě, ale pojetím v kanon listů apoštolských následovala jeho příkladu. To nestalo se však hned. Theofilos kol 190 označuje slova Pavlova jako rozkaz božího slova. Tím je apoštol skoro na roveň postaven evangeliím, ale ne úplně. Také v spise Acta martyrum Scilitanorum vyznává severoafrický křesťan kol 180 před protokonsulem, že v skříních křesťanů jsou: »naše knihy a mimo to ještě listy Pavla, muže nábožného«. Evangelia tedy, ale jen ta pronikla v církvi všude jako součást sv. písem.[1] Obsah těchto evangelií není ale jednostejný všude. Na př. Tatian (v Syrii) sestavil kol 175 harmonii evangelií »Διὰ τεσσάρων«, jež teprve v 5. století byly z užívání vykořeněny. Alogovci tou dobou neuznávali Jn., je prý falsifikát gnostika Kérintha.

Kol 200 u vynikajících theologů má nový kanon již jinou tvářnost, než před 50 lety. Irenaeus (Řím), Tertullian (Afrika), Klemens (Alexandrie) souhlasí v tomto: 1. kanon evangelií je jim pevně určen (apoštolé Matouš, Jan, žáci apoštolů: Marka, Lukáše), 2. stejnou autoritu mají spisy apoštolské; jádro jich je: listy Pavlovy, Apk., Sk. Kol 200 je tedy základní forma dnešního N. Z. hotova — bylo třeba jen, aby byl uznán ve sborech. — Novozákonní spisy mají již stejnou autoritu, jako St. Z.; pouze není společné jméno pro tyto spisy; citují se každý zvlášť, kdežto ze St. Z. cituje se: stojí psáno, ἡ γραφή ἡ λέγουσα a pod. Tento rozdíl zůstal po staletí. Jsou již theosofické výklady čtverpočtu evangelií (4 větry, 4 světové strany, 4 zvířata Ezechielova,[2] v těch je preformován). Měnit na počtu tom považuje se už za kacířství. Druhá vrstva není tak pevně ohraničena. Byl-li přijat Pavel, nebylo důvodu odmítnout listy druhých. Tu však nesouhlas. Mají:

Irenaes: 13 Pavlových listů (nezná Flm.), I. Pt., I., II. Jn. (III. Jn. nezná), Sk., Apk., *ne*: Jak., Ž., II. Pt.

Tertullian: 13 Pavlových listů (ne Ž.), I. Pt., I. Jn., Jud., Sk., Apk., ... *ne*: II., III. Jn., II. Pt., Ž.

Klemens: 14 Pavlových listů (i Ž.), I. Pt., I., II. Jn., Jud., Sk., Apk., ... *ne*: III. Jn., Jak., II. Pt.

Tedy tři vůdcové církve kol 200 mají souhlasně: 13 Pavlových, I. Pt., I. Jn., Sk., Apk. O Ž. a 5 kat. úsudek jerůzný. Rovněž

[1] Zároveň v této době evgia již úplně rovnají se stz. prorokům. Theofilos považuje jich skladatele za inspirované jako spisovatele stz. písem. (Jül.)

[2] Proto obrazí se k ev. Mt. člověk, Mk, lev. Lk. býk, Jn. orel.

ne vždy rozhodně odmítají se spisy, jež později považovány byly za apokryfní. Irenaeus cituje: I. Klem., Hermas. Později, když stal se přívržencem Montana, zavrhuje Hermu, poněvadž prý miluje jen cizoložníky. Vidět, že při určování toho, co je kanonické, rozhodovaly dogmatické úvahy víc, než historické. Též Klemens odvolává se na Hermu, l. Barnabášův, I. Klem., učení apoštolů. — O kanonu ca 200 svědčí dále Muratorium,[1] jež obsahuje seznam písem: 1. 4 evangelia, jež tvoří corpus, 2. Sk., 3. listy Pavlovy: 9 sborům, 4 soukromým osobám, 4. Jud., I. II. Jn., 5. Apk. Joannis a Apk. Petri, o kteréžto dí, že někteří ji nepřipouštějí ku čtení. Tedy i latinské církve kol 200 měly vedle St. Z. také Nový Zákon s určitým počtem evangelií.

e) Motivy kanonisace.

Velicí theologové církve v 3. století jsou si vědomi, že kanon — soubor božských písem — vznikl výběrem od vůdců církve. Origenes: »Mnozí i v době nové smlouvy chtěli psát evangelia, ale jako v St. Z. bylo charisma k rozeznání duchů, tak i nyní vůdcové církve všechna ta evangelia nepřijali, nýbrž jen některá, jen čtyřem dává přednost církev.« Tento názor je celkem správný: novozákonní kanon je dílem katolické církve, t. j. poněvadž církev je jen v lidech, je dílem biskupů a theologů 2., 3., 4. století. Pravidelně o tom, které knihy mají se zavésti, rozhodla oficielní hlava sboru. Motivy takových rozhodnutí musily být stejné v každém skoro sboru, jinak by ta stejnost výběru v 2. polovici 2. století se objevující byla záhadou. Výběr ten nedal se dle osobní záliby: jisté podmínky byly nutné, aby kniha mohla být přičtena k posvátným písmům; musila mít jisté predikáty, a abychom je poznali, musíme znát motivy, dle nichž církev tehda svůj nový kanon tvořila.

Máme literární dokumenty z té doby, v nichž mluví se o těchto motivech. *a*) Muratorium podává důvody, proč ty které knihy v jistém, dle jména neznámém, sboru byly vybrány k předčítání. Poznáváme, že sbor ten neměl pevného principu při tom; základní podmínkou zdá se být *apoštolský* původ, následkem čehož řada kanon. spisů nemůže se nyní rozmnožovati. Ale apoštolský původ sám o sobě nestačí: soukromé listy Pavlovy jsou recipovány jen, poněvadž prý

[1] Milánský bibliothekář L. A. Muratori r. 1740 našel v ital. klášteře Bobbio starý fragment as r. 200 psaný, dle něho nazývá se Canon Muratori.

obsahují předpisy o církevní disciplině, a Apk. Petri se od mnohých odmítá, ač apoštolský původ se nepopírá. Naproti tomu přijímají se Mk., Lk., Sk. — tu je však za nimi rozkaz apoštolů. Inspirace nutna není — u Jn. je to donum superadditum. *b*) Církevní činitelé kol 200. (Irenaeus, Tertullian, Klemens.) Církev je založena na *apoštolech,* nepřetržitou řadou biskupů je zaručeno, že toto její dědictví nevzalo újmy; při této neotřesitelné tradici by ani nebylo třeba písemního kanonu, ten je ale vhodný k vůli nepřátelským útokům: lze pomocí jeho prokázat, že nynější církevní nauka a řád jsou totožny s kázáním apoštolským.

Apoštolé spojují církev s Kristem, jich díla jsou zárukou křesťanskosti, t. j. božskosti všeho v církvi. V dílech jich mluví duch boží, a proto obsahují neklamnou pravdu. — Přes to však nedospěli k jednotné definici toho, co činí nějakou křesťanskou knihu způsobilou k pojetí v kanon; tu je to naprostá věrohodnost svědka, neb jeho žáka, tu zas zvláště apoštolské charisma, tu shoda s všeobecnou tradicí. Otázka, zda všechno, co od apoštolů pochází, také skutečně mají a jednostejně používají, ani nebyla položena. Vidíme tedy, že reflexe o podmínkách kanonisace přišly teprve, až objekt, spisy, tu už byly; teprve, až N. Z. měli, ptali se, proč ho tak právě mají. Církev utvořila nový kanon nevědomky, její učitelé tehdejší nám nedovedou říci, proč a jak se to stalo, neboť sami netušili, jaký podíl na tom mají. To my z dálky můžeme spíše dohádnout.

Když zmizel enthusiasmus prvé doby, a již nebyla produktivnost náboženská, nebylo také té samostatnosti v rozhodování náboženských a církevních otázek — tu se obraceli k památkám první, produktivní doby, pro rozhodnutí — ty staly se směrodatnými. V této době, kdy vědomí odvislosti od starších bylo silnější než vlastní sebevědomí, vznikl křesťanský kanon. Ten byl záhy na roveň postaven Starému Zákonu, neboť poznali, že z vlastních spisů mají víc pro víru a naději, než ze zákona a proroků. Neboť jen theolog a to teprve pomocí exegese našel v St. Z. vše, co plnost času přinesla, preformováno a předpověděno — massa však chtěla bezprostředně mít rozhodnuté otázky nového zaslíbení a tu St. Z. nic nedával. — Nesprávno je tedy dovozovat vytvoření nového kanonu z bojů Gnosí a Montanismem; i kdyby jich nebylo, byl by se proces ten uskutečnil. Boje s Gnosí[1] měly jen ten význam, že

[1] Viz Harnack D. d. § 17. ad 3.

církev při takové přeměně svých oblíbených knih v božské byla opatrnější; obmezila se jen na to, co bylo absolutně nedotknutelné a základní a neřídila se tím co bylo oblíbeno a lidové. Boje s Montanismem zase, že se především žádal apoštolský původ a knihy apokalyptické pozbyly obliby. Též apologetika přispěla — kdo obhajoval nové náboženství před pohany, nemohl je odkazovat jen na St. Z., ale musil ukazovat na spisy křesťanské — ovšem na ty, jež měly nejvyšší církevní autoritu, t j. spisy apoštolské. (Justin apologet — u něho první stopa nového kanonu.)

Tedy po stadiu pravidelného předčítání při bohoslužbě stadium sanktifikace; přechod mezi nimi poznali jsme v Muratoriu. Obyčejně se myslí, že tato sanktifikace znamená silný vylučovací proces, ale tomu tak nebylo. Neregulovalo se dle pevného měřítka a celkem se držela církev toho, o čem bylo osvědčeno, že slouží k potěše duchovní a co bylo zakořeněno. Vyloučeno bylo jen to, co bylo nebezpečno pro náboženství. Četba byla ve všech sborech následkem živé výměny stejná;[1] proto bylo možno, že všude stejné spisy byly považovány za autoritativní. Církev také podržela pokud možno vše, co ve věrných obcích se četlo. Jen tak lze vysvětlit, že máme 4 evangelia, kde by jediné pro bohoslužbu, katechesi i polemiku bylo bývalo vhodnější.[2] Církev uchovala ve svém novém kanonu to nejlepší ze své náboženské literatury. Co z mimokanonických evangelií známe, nesnese přirovnání: fantastika a tendenčnost. Byl obdivuhodný takt v pořizování »N. Z.« — ale vlastně obdivujeme tu většinu ve starých sborech, která si tehdy volila knihy k předčítání. Už tehdy méně cenné bylo vylučováno; na př. mimo Mk. a Mt. ona evangelia, o nichž píše Lk. v úvodě. Ta a apokryfní evangelia byla tedy málo rozšířena. Apokryfní byla tehda ostře kritisována, inteligenci zdála se plebejskou. Jinak ale tvůrcové N. Z. nepostupovali radikálně; oni pouze stávající vysokou autoritu osvědčených knih při bohoslužbě předčítaných proměnili v nejvyšší. Kanon je kodifikací a legalisací zděděného. Takový byl vývoj ve vedoucích sborech. Co tam v neděli doposud z křesť. literatury sloužilo duchovnímu povzbuzení, bylo

[1] Pouze chudé obce měly malou četbu. Pro ty kanonisace — jež vyšla v zápětí nařízení určité četby synodami — byla rozšířením četby posavadní (Jül.).

[2] Jül. nesouhlasí s hyp. Harnackovou, že ta 4 evgia byla vedle sebe postavena, aby byla v jedno zpracována, a jen gnose že to překazila, poněvadž k vůli ní církev nemohla svá písma měnit.

označeno nyní jako božské písmo. Rozdíly mezi velkými sbory vyrovnává theologie a výměna duchovní (korespondence a j.). Menší obce pak vůbec rády následovaly příkladu velkých a nyní byly přidržovány, aby svoji lektyru přizpůsobily. Co je božské a nebožské, nenechává se rozhodnouti více jednotlivému sboru, jako dříve o tom, co se má čísti a co ne. To se jim ovšem musilo odůvodňovat, t. j. uvědomit přednosti správného a vady ostatního.

Celý vývoj ten až asi k 200 poskytuje asi tento obraz: Od počátku jsou nejvyšší instancí: Pán a jeho slova, tradicí zachovaná. Tradice po r. 60 se zaznamenává a z ní na upomínku se předčítá — na začátku rozeznává se mezi slovem a knihou — pak autorita slova přenáší se na knihy — evangelia. Námitky, že jsou mezi nimi rozdíly, se odbývají poukazem, že jsou od apoštolů, kteří jistě je správně zvěstovali, tak jak měli přikázáno. Kde evangelium samo nemělo apoštolskou marku jako Mk. a Lk., tam ujímá se theorie o nepřímé apoštolskosti, tak že rozdíly mezi nimi a apoštolskými evangelii setřeny. Fantastická evangelia jsou vědomě odmítána. Jestli jedna kategorie apoštolského písemnictví — evangelia — takto považuje se za posvátná, bylo nutno považovati tak i ostatní spisy apoštolské, neb co o nich psáno, na př. R., kor., patří také k evangelium. Mimo to pomocí jich odmítány bludy a obhajována apoštolskost církve. Evangelium a Apoštolé odpovídalo: Zákon a Proroci.

U apoštolů zastavila se kanonisace — touto prvotní formou kanonu: Evangelium a Apoštolé církev prohlásila to nejstarší dogma o jedinečnosti ap. charismatu, kterým produkty doby pozdější navždy odmítnuty. Nové pravdy nemůže církev uznat. V St. Z., evangeliích a apoštolech je obsaženo všechno zjevení.

Nyní zbylo jen to, odstranit rozdíly v počtu užívaných knih, jak se vyvinuly v různých sborech a dát do N. Z. všechny spisy, jež po apoštolích zbyly, neapoštolské pak vzdor obyčeji odstranit. Tu už pracuje se vědomě, dle principu.

*

Poznámka. Jülicherův výklad kanonisace není správný. Hlavní idea jeho je, že kanonisace N. Z. spisů provedla se tím, že ve vědomí massy křesťanských věřících byly spisy ty na roveň postaveny spisům St. Z. V tomto oceňování je zároveň považování jich za kanonické, autoritativní. — Můj názor je tento: Vidíme na konci vývoje, jejž nazýváme kanonisačním, kanon theology odůvodněný a synodami prohlášený, kanon právě takové náboženské kvalifikace, jako St. Z. Tomu musily předcházet — neboť jsou v tom obsaženy — představy o tom, co je vůbec kanon, a představy, které

v jistých křesťanských spisech viděly něco kanonického. Takovéto představy mohla mít však jen theologie (t. j. theologové), ne prostý věřící, který knihy jen miloval a ctil. Byť je i více vážil než st. z. písma, nemohlo způsobit, že by byl přišel a skrze něho církev k názoru, že jsou to knihy kanonické, neboť to je představa zcela jiná, a představy nevyvíjejí se nějakým proměňováním, nýbrž přibíráním jiných. — Theologie pak přišla k idei autoritativnosti, kanoničnosti takto: Původní idea o obsahu křesťanského zjevení (u Pavla) byla, že — nehledě ke St. Zákonu — jde jen o to, co mluvil Ježíš — apoštolé zvěstují jen jeho a nic svého — mluví přímo jeho slova. Další idea však je, že apoštolé tvoří dále ve směru Ježíšem daném, t. j. podávají jeho evangelium jako učení souborné, vše, co má se věřit, v sobě obsahující, byť to přímo v ev. nebylo. Na tu ideu přišla theologie — shledala nova v apoštolském podání — to apoštolé ovšem neměli ze sebe — jim Ježíš svěřil své evangelium; aby to mohli, dal jim Bůh ducha sv., jenž v nich mluvil. Byli tedy inspirováni a co hlásali, je vlastně jen zvěstování evangelia, třeba rozpracované. Poněvadž evangelium je autoritou, jsou i oni autoritou; co hlásají, je zjevením božím. Avšak — mimo Ježíše a St. Z. — pouze oni jsou autoritou, neb jen jim svěřil Ježíš své evangelium. Tedy inspirace a výlučná autorita apoštolů ve věcech zjevení a tedy víry. Theologie vytvořila názor, že v apoštolích a jen v nich je vše, co autoritativního ve věcech zjevení a tedy víry církev má. Co apoštolé psali, napsali také v inspiraci, neb i v spisech jejich zvěstuje se evangelium. Jejich spisy tedy — ale jen jejich — jsou autoritativní, t. j. kanonické ve věcech víry. Idea kanonisace vzešla tedy z idee inspirace, kterou mohla vytvořit jen theologie, t. j. spekulace, ne receptivní představy věřícího prostého člověka. V jeho vědomí nemohl se proces ten odbývat, on pouze přijal hotový názor theologií vytvořený. (Jülicher soudí právě naopak.) — Kanonisace je tedy část dogmatiky, resp. dogmatického processu a souvisí s vývojem dogmatu. Nevzešla ani z bojů s Gnosí, ani z apologie, ani z vědomí věřících — ale tehdy, kdy pomocí theologické dialektiky počala se z apoštolského podání vytvářet víra křesťanská jako soubor věrových pouček, jako dogma. Tehdy prameny, z kterých mohla býti vytvářena — a to byly jen písemné a ústní památky doby apoštolské, dostaly nutně povahu autoritativní. A to dogma vzniklo z představy — dané tou intensitou osoby Ježíšovy a apoštola Pavla, jenž reprodukuje to »apoštolské« — že apoštolé, duchem sv. inspirováni, dali úplný komplex idejí věrových, že v církvi vše musí být a je pokračováním apoštolů, že církev má být pořád stejná, má mít stále toho ducha Kristova, který apoštolé zprostředkovali. Idea kanonických, t. j. autoritativních spisů je jen důsledkem toho názoru, že doba apoštolská obsahuje vše, co v církvi se má věřit a zachovávat. V spisech apoštolských je to uloženo, autoři jich byli k tomu účelu inspirováni a spisy ty jsou tedy dokumenty toho a poslední instance v otázkách víry a života. Proto apoštolské = kanonické, to je in nuce obsah toho dogmatu.

Pojem inspirace pak — jenž byl tvůrčím při processu kanonisačním — nebyl křesťanské theologii od původu cizí. Křesťanská theologie začala jakožto theologie starozákonní, je její větví. Pojem ten tedy byl vlastní i theologii

křesťanské, ovšem s počátku byl vlastností pouze starozákonních písem. Jakmile ale vzniklo dogma o autoritativním apoštolském dědictví, byl tu již hotový a vlastní pojem inspirační, kterým musil býti vztah apoštolů k božskému jich prameni vysvětlen.

Dle jakých znaků poznala theologie, že ten který spis je apoštolského původu a tedy inspirovaný? Musil mít pro sebe osvědčenou tradici a musil obsahovat orthodoxní myšlenky o víře atd., poněvadž theologie byla té víry, že církev učí jen to, co apoštolé. Jak si vysvětliti při tom, že názor theologů volil téměř vždy ty spisy, které ve sborech byly oblíbeny? Zde mám také odchylný názor od Jülichera. Theologie vskutku revidovala anagnosi sborů, ale tato v hlavních rysech skládá se fakticky z dědictví »apoštolského«, t. j. z doby první, z doby enthusiasmu. Proto spisy ty byly oblíbeny a proto bylo možno shledat v nich orthodoxní obsah a prokázat jim dobrou tradici. Máme tu 10 listů Pavlových (= ⅓ N. Z.), jichž apoštolský původ prokázán; dále evangelium Matoušovo, jež mělo apoštolskou tradici a jehož pramen vskutku zdá se být od apoštola Matouše. O evangeliu Markově a Lukášově je tradice, že psána na příkaz apoštolů. — Ostatní spisy vznikly později, v době, kdy již bylo dogma o »apoštolském« dědictví a kdy autoritativním je jenom to, co má marku apoštolskou, a proto už pisatelé si sami tiskli pečeť takovou.

To je ev. Janovo, jež má tradici apoštolskou, Past, listy Jn. Pt, Jud, Jak — ty už chtí být autoritativní, apoštolské. Ujaly se ve sborech, poněvadž vynikaly obsahem a vytvořila se tradice o jich ap původu — pro to, a že byly orthodoxní, přijala je theologie jako kanonické. Spisům pak, které si samy neosobovaly apošt. autoritu, jako Ž, Apk, Sk, byl apoštolský původ přímý (nebo nepřímý jako Sk a prvotně Ž: Barnabáš, žák P.) vnucen theologickou tradicí. Tradice o Janově inspiraci je už typem tradice theologické, ne původní tradice prosté víry a lásky k duchovní knize. — Původní tento názor na spisy, jež dnes v N. Z. máme, není — ani Pavel ani Pisatelé evgí nechtěli psát něco autoritativního, nepíší způsobem inspirovaných poslů božích jako st. z. proroci — neboť měli vědomí bezprostřední ohromnosti zjevu Ježíšova, jenž sám vše jako syn boží zjevil. Teprve až theologie vytvořila dogma o autoritě apoštolů jako části zjevení božího, vytvořila spolu dogma o inspirovanosti jejich spisů a hledala osvědčení toho v posavadní tradici; kde tato nestačila, přizpůsobila ji. To se stalo lehce, neb pisateli nových spisů byli theologové, jimž šlo napsáním spisu nějakou potřebu theologickou splnit. Oni znali dogma a proto nové spisy ve 2. stol. psané už jsou obeznámeny s dogmatem tím a podávají se jako inspirované. To je začátkem 2. stol., tedy dříve, než myslí Jülicher. (Na př. autor Skutků Apoštolských ze zač. 2. stol. v. str. 665.) Ovšem tehdy tyto nové spisy nebyly ještě uznány, to teprve koncem 3. stol. a Apk na př. v řec. církvi vlastně nikdy! A to dokazuje, že kanonisace je dílem theologické spekulace, ne věrové intuice. Apoštolský původ byl dokazován pomocí celého aparátu theologického — odtud ta nejistota ohledně některých spisů n. z., zda mají být považovány za kanonické či ne. Tedy N. Z. byl vytvořen jako kanon 1. z dogmatu o apošt. zjevení, a 2. z tradice o apošt. původu spisů. (Pokračování.)

Průmysl a obchod v království Českém
ve světle hlavních výsledků sčítání závodů živnostenských v král. Českém ze dne 3. června 1902.

Napsal Dr. Kar. Engliš. (Pokračov.)

Zbývá konečně dotknouti se ještě sčítacího dne. Tvářnost hospodářského života mění se téměř každým dnem; není skorem živnosti, která by nepociťovala ochvěvu změnou ročních časů, s nimiž se mění jednak pracovní podmínky, jednak potřeby lidské. I postup dní v měsíci a v týdnu jeví patrný vliv zejména v obchodě, na pracovním trhu,[1] ovšem ne tak značný, jako roční časy. Z té příčiny závody některé v určitou dobu roční nepracují (závody saisonní), jiné pracují se ztenčeným počtem pracovních sil (závody kampaňové). Uvolněné takto pracovní síly hledají zaměstnání v jiných odvětvích živnostenských, víří tedy hospodářský život postupem roku ve stálých fluktuacích. Sčítání závodů může zachytiti jen obraz určité doby, poskytuje jaksi momentní snímek hospodářského organismu, a jest tudíž žádoucno, aby zachycen byl stav co možná nejnormálnější. Volba připadla na den 3. června. Je pravda, že některá velmi důležitá odvětví živnostenská právě v červnu mají svou mrtvou saisonu (na př. cukrovarnictví), ale výsledky statistiky závodové ukázaly, že, pokud se týče počtu závodů saisonních, jeví měsíc červen minimum závodů takových a tudíž v tom ohledu nejnormálnější obraz hospodářského organismu. Ostatně bylo při volbě této též toho dbáti, že byl rozhodný den společný sčítání závodů zemědělských i živnostenských.

II. *Všeobecný rozhled po výsledcích sčítání závodů.*

Při posledním sčítání lidu r. 1900 napočteno bylo v Čechách 6,318.697 obyvatel, plošná výměra činí 51.948 km²; na jednom čtverečním kilometru žije průměrně 122 lidí.

[1] Viz o tom na př. Dr. A. Gürtler: »Das Problem des Rythmus des Arbeitsmarktes und die Methode seiner Erfassung und Darstellung.« Št. Hradec 1906.

Jen o málo více než polovina (3,225.923, 51·1%) všeho obyvatelstva jest v nějakém povolání výdělečně činná, ostatek zbývá jednak na rodinné příslušníky osob výdělečně činných (2,983.955), jednak na služebné (108.819). Jde nyní o to, seznati organisaci hospodářské práce osob výdělečně činných.

Při sčítání závodů zjištěno bylo **1,063.588 závodů**, v nichž pracovalo **2,988.961 osoba**. Oproti sčítání lidu jeví se tudíž v počtu osob velmi značný rozdíl, a to z té příčiny, ježto, jak víme, nebyly sčítáním závodů živnostenských postiženy osoby činné při telefonu, telegrafu, při železných drahách, ve veřejné službě a v tak zvaných svobodných povoláních; na skupiny tyto připadá ne méně než půl milionů (512.200) osob. Vzhledem k tomu přesahuje počet osob postižených sčítáním závodů značně počet osob výdělečně činných (2,988.961 : 2,713.723), což dlužno vysvětliti tím, že byly osoby současně zaměstnané v zemědělství a v nějakém závodu živnostenském dvakráte počítány. Jsou ovšem ještě i jiné méně závažné příčiny, jichž nám v tomto informačním článku nelze rozebírati.[1]

Jak už výše bylo vyloženo, rozpadá se sčítání závodů ve dvě říše: závody zemědělské a závody živnostenské, jež zahrnují výrobu průmyslovou a oběh hospodářských statků.

Pro tyto skupiny zjištěno bylo:

	závodů	%	činných osob	%
pro zemědělství	568.389	53·44	1,618.155	54·14
» průmysl	372.287	35·00	1,192.391	39·89
» obchod a dopravu	122.912	11·56	178.415	5·97
úhrnem	1,063.588	100·—	2,988.961	100·—
v tom průmysl a obchod dohromady	*495.199*	46·56	*1,370.806*	45·86

Výkonnost motorů podporujících ruku lidskou při průmyslu, obchodě a dopravě zjištěna byla **550.113 koňskými silami.** Rozbor posléz uvedených tří cifer bude předmětem tohoto pojednání.

Už z toho, co bylo dosud přehledem řečeno, vysvítá, že náležejí Čechy mezi země rázu převážně zemědělského. Z 1000 osob výdělečně činných připadá na zemědělství: v Rakousku 609, v Uhrách 586, v Italii 557, ve Švédsku 540, v Norsku 496, ve Francii 443, v Irsku 440, v Čechách 411, v Německu 375, ve Švýcarech

[1] Poukazuji v tom směru na svůj výklad na str. C IV. a n. Zpráv zem. st. úř.

374, v Nizozemsku 307, v Dánsku 271, v Belgii 229, ve Skotsku 210, v Anglii a Walesu 104.[1]

Než i u nás je industrialisace země na postupu; zemědělství nejen že činných osob nepřibývá, nýbrž jich dokonce ubývá. Rozmáháním se průmyslu a dělby práce vůbec přibývá též podílu osob zaměstnaných oběhem statků, obchodem a dopravou. Přistupme nyní k vlastní věci.

Při sčítání závodů živnostenských různěno bylo mezi závody domáckých pracovníků a závody ostatními. Různění toto nevedlo ke zdárnému cíli, nicméně jest sestavení výsledků tohoto sčítání tak upraveno, že se nemohu ani při tomto pojednání řečenému různění vyhnouti. Dle instrukce měli sčítací komisaři vyplniti dotazník pro domácké pracovníky, »pro všechny osoby, které pro cizí závody konají živnostenské práce ne na pracovišti, v dílně, provozovně, nebo bytě zaměstnavatelově, nýbrž v místnostech svých,« ». . . nemajíce zvláštního úředního potvrzení nebo dovolení«. Pražská obchodní komora precisovala řečené ustanovení instrukce takto:

1. »domácký pracovník pracuje buď výhradně neb aspoň z valné části pro určitého stálého zaměstnavatele (faktora, živnostníka, továrníka, sklad a pod.), neb i pro více takových najednou; pracuje-li kdo výhradně nebo převážně pro soukromé zákazníky, byl počítán dotazníkem všeobecným«,

2. »domácký pracovník pracuje jen ve svém bytě, své dílně a pod., tedy nikdy v dílně, na pracovišti neb v bytě zaměstnavatelově«,

3. »domácký dělník nemá živnostenského oprávnění; má-li je, byl počítán dotazníkem všeobecným, třeba by byly při něm znaky ostatní, pod 1. a 2. uvedené«.

Speciální tento znak poslední v instrukci výslovně vytčený, jímž dokumentována měla býti patrně nesamostatnost domácího pracovníka, jest však příliš formální. Vylučovalť z řad domáckých pracovníků všechny ony, kteří formálně byli oprávněnými samostatnými živnostníky, vskutku však jak hospodářsky, tak sociálně odvislými dělníky, zaměstnanými ve vlastních dílnách nebo bytech. Byl-li pojem domácího pracovníka dle instrukce příliš úzký, byl na druhé straně nad potřebu rozšířen doplňujícím výnosem c. k. ministerstva obchodu ze dne 3. června 1902 č. 1855 H. M. Dle tohoto výnosu měli býti sem

[1] Srovn. můj článek v letošním kalendáři Nár. Listů: »Ze zemědělské statistiky král. Českého«.

počítáni stolíři potud, pokud kromě zaměstnání v bytech zaměstnavatelů pracují též ve svých bytech. Tím ovšem byla nejednotnost pojmu dovršena.

Ostatně poskytují přece dotyčné cifry aspoň hrubou orientaci o domácké práci. Tak připadá na

	závodů	%	osob	%	koňsk. sil	%
závody mimo dom. prac.	345.561	69·78	1,167.063	85·8	549.912	99·97
» domáckých pracov.	149.638	30·22	203.203	14·82	201	0·03
úhrnem	495.199	100	1,370 806	100	550.114	100

Třetina všech závodů a jen sedmina všech činných osob připadá na domáckou práci; užívání vlastních motorů jest zde prařídkou výminkou. Na dále užívati budeme pro správnost dikce pro tyto obě skupiny terminů: závody počítané dotazníkem pro domácké pracovníky; závody počítané dotazníkem všeobecným.

K všeobecnému přehledu dlužno zmíniti se ještě o rozdílu mezi závody hlavními se strany jedné a mezi závody vedlejšími a částmi závodů se strany druhé; rozdíl ten činěn byl přirozeně jen mezi závody, počítanými dotazníkem všeobecným.

Lišení závodů hlavních a vedlejších dálo se dle toho, zda v závodě, jak už výše bylo vyloženo, jest zaměstnána aspoň jediná osoba hlavně (svým hlavním povoláním), či jest závod obstaráván personálem jiného závodu jen mimochodem; rozhodný znak pro toto rozlišování spočívá tudíž ve významu, jaký má práce v závodě pro osoby zaměstnané. Aby nenastalo dvojí počítání personálu, vykazuje se tento pouze u závodů hlavních, závody vedlejší uvádějí se bez počtu činných osob. Části závodů staví se po bok závodům vedlejším, poněvadž vyjadřují namnoze materielně totéž, co závody vedlejší; rozdíl jest větším dílem jen formální.

Dle toho bylo napočteno

závodů hlavních	305.085	88·28%
» vedlejších	17.326	5·02%
částí závodů	23.150	6·70%
úhrnem	345.561	100—%

V závodech vedlejších dochází výrazu tendence k další specialisaci pracovní, mají závody vedlejší v sobě zárodek závodů hlavních. V ohledu formálním dlužno znovu upozorniti na to, co jsme řekli v úvodě o pojmu závodu: jde o technicky jednoduché jednotky, nikoli o podniky. Podnik může zahrnovati i více závodů. Sloučením hlavních závodů na podniky obdržíme **283.564 podniků**

živnostenských; na jeden podnik připadá průměrně 1·08 závodů hlavních. Sumárně vzato se ovšem počet činných osob a koňských sil nemění.

Ve studii tuto shrneme rozbor živnostenských závodů dle směru hospodářské práce, dle rozsahu (vyjádřeného množstvím zaměstnaného personálu, intensitou elementární síly v závodě užívané a p.), rozbor živnostenského personálu osobě (dle pohlaví, věku a rodinného stavu) a konečně úvahu o podnikatelských formách.

III. *Rozbor živnostenských závodů dle směru hospodářské práce.*

Jak už z toho, co bylo dosud řečeno, vysvítá, postihuje sčítání závodů živnostenských veškerou výrobu hospodářskou (mimo zemědělství s lesnictvím) a oběh statků (obchod a dopravu); první skupinu zváti budeme krátce živností výrobní, druhou živností obchodní. K podrobnějšímu seznání specialisace hospodářské práce rozčleňuje statistika závodová veškeré živnosti v 25 tříd a 326 druhů. Celkem připadá

	závodů	%	činných osob	%
na živnosti výrobní	372.287	75·18	1,192.391	86·99
» » obchodní	122.912	24·82	178.415	13·01
úhrnem	495.199	100·—	1,370.806	100·—

Vyloučíme-li zvlášť domácké pracovníky, obdržíme tento obraz:

Závody počítané dotazníkem

a) všeobecným:

	počet závodů		počet osob	
živnosti výrobní	222.640	64·13	989.188	84·72
» obchodní	122.912	35·57	178.415	15·28
úhrnem	345.561	100·—	1,167.603	100·—

b) pro domácké pracovníky:

	počet závodů		počet osob	
živnosti výrobní	149.638	100·—	203.203	100·—
» obchodní	—	—·—	—	—·—
úhrnem	149.638	100·—	203.203	100·—

Čtvrtina všech závodů náleží oběhu statku, avšak jen něco přes osminu všeho živnostenského personálu se oběhem statků zanáší; tento rozdíl dovoluje nám už zde nepřímý úsudek o různém rozsahu závodů obou hlavních skupin. Domáčtí pracovníci vyskytují se přirozeně jen při živnostech výrobních; vyloučením jich stoupá tedy

značně podíl obchodu a dopravy. Postup obchodu a dopravy je zjev, provázející pokračující osobní a místní dělbu práce; živnosti obchodní nestojí zde pouze proti živnostem výrobním, obstarávajíť též oběh statků, vyrobených v závodech zemědělských, což dlužno při odvážení dotyčných cifer míti na paměti.

Dle t ř í d živností seskupují se závody takto: (Viz tabulku na str. 768 a 769.)

Tabulka tato poskytuje nám v hrubých rysech obraz specialisace živnostenské práce v království českém Jest to jeden z nejzajímavějších poznatků, které přináší sčítání závodů. Největší počet všech z á v o d ů vůbec náleží obchodu s pevným stanovištěm, průmyslu textilnímu a průmyslu oděvnickému, jež zahrnují dohromady téměř $^3/_5$ všech závodů (57·42%); po nich následuje živnost hostinská a výčepnická, průmyslová výroba potravin a výroba zboží dřevěného, dohromady opět pětina. Nejmenším počtem závodů vyznačuje se výroba zboží kaučukového, závody ústřední pro osvětlování a otopování a hutnictví. Největší roztříštěnost pozorujeme právě v oněch odvětvích živnostenských, která požadují dle své povahy blízkého styku s konsumenty. Při průmyslu textilním rozhodovala zejména převaha malých závodů domácko-průmyslových, které jsou v tomto odvětví výrobním nejvíce zastoupeny. Zcela jinak utváří se rozdělení činných o s o b na různá odvětví živnostenské práce; jest též při prvním sčítání zajímavější, nežli rozdělení závodů, jež hodí se zvláště s počtem osob k tomu, aby bylo základem pro seznání vývojových tendencí v rozsahu závodů patrných. V poměrných číslech, jimiž se vyjadřuje, jak si národ hospodářskou práci mezi sebe dělí, lze viděti do jisté míry kvoty práce, již vyžadují průměrně potřeby jednotlivé osoby. Nesmíme ovšem zapomenouti, že zařazování osob pod jednotlivé třídy živností nedělo se dle jejich povolání, nýbrž dle povahy závodu, v němž pracují, což jest významno pro ony případy, kde závod sdružuje více odvětví práce živnostenské, a dle hlavního byl zařazen. Zmíněný úsudek o rozdělování hospodářské práce v národě kalí též poměry zahraničního obchodu. Význam jednotlivých tříd živností vysvitne nám tím lépe, dáme-li je do poměru s výměrou půdy a počtem obyvatel. Počtem kilometrů, připadajících na jeden závod, vyznačujeme průměrnou místní oblast, počtem obyvatel, připadajícím na jeden závod, okruh zákazníků. Zvláště zajímavý je počet obyvatel, připadajících na jednu osobu, činnou v té které třídě živností; tak připadá na jednu osobu, činnou v oděvnictví, 39 obyvatel. Tím je asi řečeno přibližně, že jest třeba asi pro 39 obyvatel země jedné osoby, aby

Tab. 1.

Řadové číslo	Úhrny (Ú) Oddělení živností (I, II.) Třídy živností (1-25)	A Úhrnný počet				Na 10000 obyv. připadá		Na 1 závod		Na 1 osobu	B Závody počítané dotazn. všeobecným	
		závodů		činných osob		závodů	osob náležejících třídám živností sl. 2.	náležející třídám živn. sl. 2. připadá			Úhrnný počet závodů	
		absol.	%	absol.	%			obyv.	km²	obyv.	absol.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Ú.	Úhrn všech živností	495199	100	1,370.806	100·00	783·6	2.169·4	13	0·1	5	345.561	100·00
I.	Úhrn živností výrobních	372287	75·18	1,192.391	86·99	589·1	1.887·1	17	0·1	6	222.649	64·43
II.	Úhrn živn. obch., doprav.	122912	24·82	178.415	13·01	194·5	282·3	51	0·4	35	122.912	35·57
1	Výroba prvotní	2.140	0·43	67.908	4·95	3·4	107·5	2.953	24·3	93	2.112	0·61
2	Průmysl hutnický . . .	7	0·00	1.730	0·13	0·0	2·7	902.671	7.421·1	3.652	7	0 00
3	Průmysl kamen. a sklář.	21.667	4·38	115.251	8·41	34.3	182·4	292	2·4	55	9.990	2·89
4	Zpracování kovů . . .	22.332	4·51	81.144	5·92	35·3	128·4	283	2·3	78	18.293	5·30
5	Výroba strojů	11.769	2·38	49.526	3·61	18·6	78·4	537	4·4	127	10.098	2·92
6	Zboží dřevěné a pletené	30.307	6·12	67.709	4·94	48·0	107·2	208	1·7	93	20.249	5·86
7	Zboží kaučukové . . .	74	0·02	875	0·06	0·1	1·4	85.388	702·0	7.221	43	0·01
8	Zpracování kožií a peří	4.326	0·87	14.206	1·04	6·8	22·5	1.461	12·0	445	3.737	1·08
9	Průmysl textilní	95.375	19·26	302.263	22·05	150·9	478·4	66	0·5	21	8.276	2·40
10	Živnosti čalounické . .	891	0·18	1.220	0·09	1·4	1·9	7.092	58·3	5.179	846	0·25
11	Průmysl oděvnický . .	90.819	18·34	161.082	11·75	143·7	254·9	70	0·6	39	58.659	16·98
12	Průmysl papírnický . .	2.303	0·47	16.819	1·23	3·7	26·6	2.744	22 6	376	1.527	0·44
13	Průmysl. výroba potravin	35.611	7·19	107.761	7·86	56·4	170·5	177	1·5	59	35.496	10·27
14	Živnosti host. a výčepn.	38.819	7·84	77.119	5·63	61·4	122·0	163	1·3	82	38.819	11·23
15	Průmysl chemický . . .	2.270	0·46	16.634	1·21	3 6	26·3	2.784	22·9	379	2.257	0·65
16	Živnosti stavební . . .	11.829	2·39	99.565	7·26	18·7	157·6	534	4·4	63	10.653	3·08
17	Živnosti grafické . . .	1.372	0·26	10.476	0·77	2·2	16·6	4.605	37·9	603	1.211	0·35
18	Závody pro dodáv. síly .	84	0·02	740	0·05	0·1	1·2	75.223	618 4	8.539	84	0·03
19	Průmysl kočovný . . .	292	0·06	363	0·03	0·5	0 6	21.639	177·9	17.407	292	0·08
20	Obchod s pevným stan.	98.159	19 82	139.907	10·21	155·4	221·4	64	0·5	45	98.159	28·41
21	Obchody kočovné . . .	7.338	1·48	7.868	0·57	11·6	12·4	861	7·1	803	7.338	2·12
22	Úvěrnictví a pojišťování	2.291	0 46	7.688	0 56	3·6	12·2	2.758	22·7	822	2.291	0·66
23	Pomocné živn. obchodní	5.500	1·11	7.235	0·53	8 7	11·4	1.149	9·4	873	5.500	1·59
24	Živnosti dopravní . . .	9.292	1·88	14.588	1·06	14·7	23·1	680	5·6	433	9.292	2·69
25	Živnosti zdravotnické .	332	0·07	1.129	0 08	0·5	1·8	19.032	156 5	5.597	332	0·10

B Závody počítané dotazníkem všeobecným				C Závody počítané dotazn. pro domácké prac.				Ze 100				Řadové číslo
V tom závody hlavní		Počet osob v závodech hlavních zaměstnaných		Počet				závodů		osob		
				závodů		činných osob		připadá na závody počítané dotazníkem				
absol.	%	absol.	%	absol.	%	absol.	%	všeobecn.	pro dom. pr.	všeobecn.	pro dom. pr.	
14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
305.085	100·00	1,167.603	100·00	149.638	100·00	203.203	100·00	69·78	30·22	85·18	14·82	Ú
204 013	66·88	989.188	84·72	149.638	100·00	203.203	100·00	59·81	40·19	82·96	17·04	I
101.072	33·12	178.415	15·28	—	—	—	—	100 00	—	100·00	—	II
1.961	0 64	67.873	5·81	28	0·02	35	0·02	98·69	1·31	99·95	0·05	1
4	0·00	1.730	0·15	—	—	—	—	100·00	—	100·00	—	2
9.253	3·03	98.063	8·40	11.677	7·80	17.188	8·46	46·11	53·89	85·09	14·91	3
17.701	5·80	75.996	6·51	4.039	2·70	5.148	2·53	81·91	18·09	93·66	6·34	4
9.075	2·97	47.627	4·08	1.671	1·12	1.899	0·93	85·80	14·20	96·16	3·84	5
18.577	6·10	52.691	4·51	10.058	6·72	15.018	7·39	66·81	33·19	77·82	22·18	6
33	0·01	831	0·07	31	0·02	44	0·02	58·11	41·89	94·97	5·03	7
3.612	1·19	13.470	1·15	589	0·39	736	0·36	86·38	13·62	94·82	5·18	8
7.215	2·36	178.886	15·32	87.099	58·21	123.377	60·73	8·68	91·32	59·18	40·82	9
453	0·15	1.161	0·10	45	0·03	59	0·03	94·94	5·06	95·16	4·84	10
56.702	18·59	124.151	10·63	32.160	21·49	36.931	18·18	64·59	35·41	77·08	22·92	11
1.339	0·44	15.695	1·32	776	0·52	1.124	0 55	66·30	33·70	93·32	6·68	12
29.757	9·75	107.615	9·22	115	0·08	146	0·07	99·68	0·32	99·86	0·14	13
35.590	11·67	77.119	6·61	—	—	—	—	100 00	—	100·00	—	14
2.036	0·67	16.611	1·42	13	0·01	23	0·01	99·43	0·57	99·86	0·14	15
9.371	3·07	98.274	8·42	1.176	0·78	1.291	0·63	90·06	9·94	98 70	1·30	16
980	0·32	10.292	0·88	161	0·11	184	0·09	88·27	11·73	98·24	1·76	17
78	0 03	740	0·06	—	—	—	—	100·00	—	100·00	—	18
276	0·09	363	0·03	—	—	—	—	100·00	—	100·00	—	19
79 814	26·16	139.907	11·98	—	—	—	—	100·00	—	100·00	—	20
6.959	2·28	7.868	0·67	—	—	—	—	100 00	—	100·00	—	21
2.264	0·74	7.688	0·66	—	—	—	—	100·00	—	100·00	—	22
3.869	1·27	7.235	0·62	—	—	—	—	100·00	—	100·00	—	23
7.867	2 57	14.588	1·25	—	—	—	—	100·00	—	100·00	—	24
299	0·10	1.129	0·10	—	—	—	—	100·00	—	100·00	—	25

opatřila pro ně veškeré potřeby oděvní. Odhad ten by byl příliš nízký, dováží-li se zboží toho druhu do země, při vývozu příliš vysoký. Na jednu osobu, zaměstnanou v průmyslu textilním, připadá 21, v oděvnictví 39, ve průmyslové výrobě potravin a požívatin 59 obyvatel atd. Nesmíme též zapomenout, že právě závody nejřidší slouživají někdy úzkému kruhu osob, kdežto široké massy lidové potřeb toho druhu buď vůbec nepociťují, anebo si je sami opatřují (na př. závody pro osvětlování hrobu, masseuři obličeje a p.). Totéž asi platí o závodech ústředních pro dodávání světla a tepla, o průmyslu kočovném, živnostech čalounických a j.

Co dosud bylo řečeno, platí o všech závodech, musíme však přihlédnouti též zvláště k závodům domácko-průmyslovým. Data, získaná sčítáním závodů o domácké práci, jakkoli nejsou úplně spolehlivá, jsou jediným všeobecným vyšetřením živnostenské práce této organisace a tedy tím důležitějším, ježto v nové době se jedná o zákonnou ochranu domáckého průmyslu.

Jak z tabulky, otištěné na str. 769 je vidno, nevyskytují se domáčtí pracovníci mimo živnosti obchodní též při hutnictví, v živnosti hostinské a výčepnické, při závodech ústředních pro osvětlování a otopování, a při průmyslu kočovném. Pro domácký průmysl má největší význam textilnictví, jež zahrnuje 58·21% všech závodů domácko-průmyslových, pak průmysl oděvnický s 21·49%, průmysl kamenný a sklářský se 7·8%, výroba zboží dřevěného se 6·72% atd. Rozdělení domáckých pracovníků na různá odvětví živnostenská neliší se hrubě od obdobného rozdělení domácko-průmyslových závodů, z toho můžeme už souditi, že jest rozsah závodů těchto průměrem téměř stejný. Jsou to právě veskrze závody malé, z nichž čtyři pětiny zaměstnávají pouze po jedné osobě. Můžeme však též vzíti si za východisko jednotlivé třídy a tázati se, jaký význam má pro každou z nich domácký průmysl. Může některé odvětví živnostenské pro malý absolutní počet závodů mizeti mezi závody domácko-průmyslovými, ač o sobě vzato z velmi značné části závody této hospodářské organisace vykazuje. Poněvadž jsou závody domácko-průmyslové malé a zaměstnávají zpravidla ne více než jednu osobu, zůstane asi podíl domáckých pracovníků na personálu té které třídy za podílem, který připadá závodům jejich na úhrnném počtu závodů téže třídy. Největší význam má domácká práce pro průmysl textilní: devět desítin (91·32%) všech závodů a dvě pětiny (40·82%) osob, v tomto průmyslu zaměstnaných, bylo sčítáno dotazníky pro domácké pracovníky. Více než polovinu svých závodů čítá průmysl kamenný a sklářský mezi závody domácko-

průmyslové (53·89%), podíl pracovníků nedosahuje však ani šestiny (14·91%). Více než třetina všech závodů připadá na domáckou práci v těchto třídách: Výroba zboží kaučukového (41·89%), průmysl oděvnický (35·41%) a průmysl papírnický (33·70%), více než 10%: ve výrobě zboží dřevěného (33·19%), při zpracování kovů (18·09%), při výrobě strojů (14·20%) a v živnostech grafických (11·73%). Procenta osob jsou veskrze nižší.

O rozvětvení živnostenské práce dle druhů živností nelze podati názorného obrazu bez obsáhlých prací tabellárních a grafických, jež se ovšem vymýkají z rámce této studie. Obmezíme se zde na to, vytknouti zvláště pro domácké pracovníky, a zvlášť pro ostatní závody ony druhy živností, jež se vyznačují největším počtem činných osob. (Viz tab. 2. na str. 772)

IV. *Rozsah závodů živnostenských.*

A. Rozhled. Abychom seznali strukturu národohospodářského organismu, nestačí uvésti pouze počet závodů, jakožto elementárních jednotek tohoto organismu; k tomu třeba znázorniti též individualitu těchto jednotek. Prvním individualisujícím znakem byl směr hospodářské práce, jíž závod slouží; dalším ne méně důležitým je rozsah závodů, jenž jest zejména se stanoviska vývojového zajímavý. Obraz, který nám v tom směru poskytuje sčítání závodů, jest velmi pestrý; od závodu o jediné osobě činné postupně až do obrovských provozoven, v nichž pracuje přes 1000 osob, nebo které mimo dům zaměstnávají četně domáckých pracovníků, podomních prodavačů, neb užívají práce trestanecké a pod., od nejmenších dílen, kde ruku dělníkovu podporuje jen prostinký nástroj, až do továren, jichž složité stroje jsou uváděny v pohyb mohutnými motory nebo silou zvířecí. Jsou ovšem ještě i jiné mnohé momenty, které velikost závodů podmiňují a spoluurčují; tak množství zpracované hmoty, obrat peněžní, stupeň dělby práce, a j. v., které se však vymýkají ponejvíce šetření statistickému z příčin technických, někdy i z té příčiny, ježto se obyvatelstvo vzpírá veřejnému nahlédnutí do majetkových poměrů. Jsou-li pomůcky, jichž statistika užívá ku určení rozsahu závodů, tedy kusé, jsou mimo to též nedokonalé o sobě, poněvadž těžko vzájemně srovnávatelné; než o tom později. Podávajíce rozbor statistiky závodové, vyšetříme velikost zaměstnaného personálu a užívání motorické síly; statistika závodová přináší sice ještě též orientaci o pracovních strojích a o živnostenském zvířectvu, avšak povaha pracovních strojů, jako sčítacích

objektů, nedovoluje výsledky sumárně dle všeobecných hledisk vylíčiti; těžisko práce leží zde ve vyšetření jednotlivostí a vyžaduje příliš obšírných tabellárních znázornění, což ovšem vybočuje z rámce této

Tab. 2.

Závody počítané dotazníkem

všeobecným						pro dom. pracovníky				
Řad. číslo	Název druhu živnosti	Počet závodů vůbec	Počet závodů hlavn.	Počet zaměstnaných osob	Na 10.000 obyv. přip. čin. osob	Řad. číslo	Název druhu živnosti	Počet závodů	Počet zaměstnaných osob	Na 10.000 obyv. přip. čin. osob
1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5
	Živnosti výrobní									
1	Hornictví	377	372	63.236	100·07	1	Tkaní bavlny	27.135	43.658	69·09
2	Živn. hostinská	26.947	25.406	51.942	82·20	2	Tkaní lněn. lát.	12.767	20.535	32·50
3	Obuvnictví	24.045	23.949	46.776	74·03	3	Obuvnictví	10.163	11.541	18·27
4	Tkaní bavlny	1.347	1.186	46.134	73·01	4	Krajky	8.763	10.726	16·97
5	Stavitelé	673	656	36.151	57·22	5	Jiné prýmky	5.690	8.693	13·76
6	Ost. truhlářství	11.132	10.981	27.974	44·28	6	Zboží stávkové	7.407	8.152	12·90
7	Mužské šatstvo	14.357	14 242	27.715	43·90	7	Broušení skla	4.991	7.472	11·82
8	Cihly	2.612	2.570	27.592	43·87	8	Rukavičkářství	6.802	7.346	11·63
9	Vlněné tkaniny	444	426	24.753	39·17	9	Umělé vyšívání	6.153	7.021	11·11
10	Předení bavlny	212	190	22.764	36·03	10	Raffinerie skla	4.810	6.354	10·06
11	Přech. cizinců	9.053	8.750	22.613	35·79	11	Předení bavlny	4.703	5.452	8·63
12	Kovářství	10.557	10.481	21.653	34·27	12	Mužské šatstvo	4.557	5.186	8·21
13	Pekařství	8.840	8.328	21.184	33·54	13	Výroba prádla	4.295	5.186	8·21
14	Ženské šatstvo	9.922	9.001	20.886	33·05	14	Hrubé zb. dřev.	2.352	5.107	8·08
15	Mistři zedničtí	1.072	1.052	20.678	32·72	15	Ženské šatstvo	3.790	4.798	7·59
16	Řeznictví	10.845	9.773	19.582	30·99	16	Vlněné tkaniny	3.455	4.574	7·24
17	Barvení příze	995	901	18.805	29·76	17	Tkaní vlasů	2.146	2.998	4·75
18	Podnik. staveb	265	250	18.067	28·59	18	Výroba knoflíků	2.099	2.529	4·00
19	Mlýny na obilí	6.281	6.099	13.557	21·45	19	Zboží mosazné	1.806	2.373	3·76
20	Stroje	986	720	12.682	20·07	20	Ost. tkalcovství	1.442	2.324	3·68
21	Pivovarství	625	617	12.599	19·94	21	Jiné pletené zb.	1.508	2.304	3·65
22	Cukr	139	139	12.500	19·78	22	Kovářství	1.578	1.970	3·12
23	Zboží stávkové	1.385	1.344	11.065	17·51	23	Malířství skla	872	1.753	2·77
24	Zámečnictví	2.397	2.307	10.612	16·79	24	Zb. soustružn.	1.184	1.690	2·67
25	Kujné železo	53	48	10.469	16.57	25	Stuhy	1.307	1.599	2·53
26	Porculán	62	54	10.044	15·89	26	Před. ovčí vlny	1.501	1.590	2·52
27	Tabák	7	7	9.955	15·75	27	Umělé květiny	1.316	1.422	2·25
28	Zboží mosazné	1.479	1.380	9.919	15·70	28	Truhlářství	1.159	1.319	2·09
29	Výroba skla	91	87	9.742	15·42	29	Hudeb. nást.	909	1.040	1·65
30	Předení lnu	46	33	9.636	15·25	30	Košikářství	820	1 029	1·63
	Živnosti obchodní a dopravní					31	Drahokamy	567	941	1·49
						32	Tkaní hedvábí	660	937	1·48
31	Potraviny	35.671	33.187	55.447	87·76	33	Cíd. prádla a šat.	801	936	1·47
32	Zboží textilní	7.388	6.744	13.794	21·83	34	Juta	625	924	1·46
33	Ovoce, mléko	9.458	9.060	11.396	18·03	35	Barvení příze	732	863	1·37
34	Dopr. po suchu	5.329	5.173	9.138	14·46	36	Předení lnu	665	767	1·21
35	Dříví a uhlí	4.019	3.535	7.942	12·57	37	Plsť, houně, pokr.	517	760	1·20
36	Peněžn. a úvěr.	2.166	2.148	6.539	10·35	38	Mistři zedničtí	613	636	1·01
37	Jiné suroviny	3.172	2.939	5.385	8·52	39	Kartonáže	347	568	0·90
38	Tabák. známky	9.882	4.198	5.281	8·36	40	Nábytk. látky	400	555	0·88
39	Podomní obch.	4.957	4.866	5.191	8·22					
40	Jiné zb dřevěn.	2.372	1.990	3.956	6·26					

studie. Co se týče živnostenského zvířectva, ukázala kritika, že dotyčná data nemají valné ceny.

B. Rozčlenění živnostenských závodů dle velikosti personálu. Počet zaměstnaného personálu jest velmi nedokonalým všeobecným měřítkem pro posouzení rozsahu závodů. Nelze totiž přehlédnouti, že má počet zaměstnaných osob pro různá odvětví živnostenská různý význam; poukazuji jen ku protivě mezi průmyslem a obchodem, při tom pak opět na obchod detailní oproti obchodu ve velikém, jenž vyžaduje z pravidla jen něco práce v kontoaru, avšak nemnoho práce jiné. Jakkoli nelze dotyčných cifer užívati mechanicky, zvláště ku vzájemnému srovnání, nejsou přece tyto ciferné poznatky bezcennými; jsou vhodným relativním měřítkem, pokud jde o srovnávání růzností místních v témže odvětví živnostenském, anebo o srovnávání živnostenských odvětví příbuzných. Hlavně však dojdou ocenění teprve při příštím sčítání závodů jako spolehlivé kriterium změn, nastalých v rozsahu závodů téhož odvětví živnostenského. K doplnění dat o velikosti živnostenského personálu dlužno ještě upozorniti na závody, jež zaměstnávají domácké pracovníky, kočovné prodavače a trestance.

Řekli jsme už výše, že ve příčině rozsahu závodů poskytuje národohospodářský organismus velmi pestrý obraz; ku znázornění jeho jest však třeba pevného schematu. Seskupíme všechny závody dle velikosti personálu na malé, střední a veliké. Mezi závody malými pak zasluhují zvláštního povšimnutí závody o jedné osobě činné, mezi závody velikými pak závody obrovské. Který počet zaměstnaných osob jest pro toto rozdělení rozhodným? Žádná statistika nepostrádá tu jakési libovůle. Nelze říci absolutně, které závody jest považovati za veliké; za takové se považují takové největší závody, které jsou v tom kterém odvětví hospodářské práce poměrně řídké. Vzpomeňme jen, který závod bychom nazvali velikým při hutnictví nebo hornictví, a které při kočovném obchodě, a pochopíme, že představa o závodech velikých je relativní. Obdobně lze totéž říci o závodech středních a malých. Schema statistické musí býti zařízeno dle průměru všech živností.

Dle toho budeme považovati za závody střední ony, které nezaměstnávají více než 50 a ne méně než 6 činných osob; tím jsou zároveň dány meze pro závody veliké a malé.

(Pokračov.)

ROZHLEDY.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Zákon o starobním a invalidním pojištění bude předložen na podzim. — Zřízení sociálně politického úřadu. — Zlepšení postavení státních sluhů. — Reforma daně domovní. — Lékaři pražské nemocnice dali výpověď. — Statistika konsumních spolků. — Kolektivní smlouvy pracovní ve třetím čtvrtletí 1907. — Dohoda ve stavebním odboru v Berlíně.

K osvětlení temnoty, vznášející se dosud nad otázkou, co bude se s t a r o b n í m a i n v a l i d n í m p o j i š ť o v á n í m, bylo konečně přineseno trochu světla. Bylo to vskutku nechutno, po velkých slibech trůnní řeči a efektním přijetí bengálového stomilionového návrhu Luegrova sledovati jednání vlády a vládních stran v této otázce, kterak augursky kladly prst na ústa: »pst, jen tiše, zde se nesmíme přenáhlit!«, kdykoli některý socialistický netrpělivec si dovolil otázku, co že tedy bude?

A vládní a jim blízké nevládní strany ještě mimo to chtěly ze svého augurství vytloukat politický kapitál, stavějíce se na stanovisko ještě lidovější nežli sama sociální demokracie. K těmto průtahům přidružilo se pohřbení zákona o snížení daně z cukru v panské sněmovně, za to však předloha zákona o zvýšení daně z lihu, takže důvěra v nový parlament, od něhož si lid sliboval spíše více nežli méně, musila býti otřesena. V tu chvíli nezbylo sociální demokracii nežli opustit dosavadní oportunistické stanovisko a přivést nejnaléhavější potřeby lidové na denní pořádek sněmovny ve formě p i l n ý c h n á v r h ů.

Prvním byl pilný návrh, jímž se vláda vyzývá, aby poslanecké sněmovně neprodleně učinila přesné a detailní sdělení: 1. V jakém stadiu příprav nalézá se osnova zákona o reformě nemocenského a úrazového pojištění a zavedení pojištění starobního a invalidního; 2. na jaké basi starobní a invalidní pojištění dle vládní osnovy má býti vybudováno; 3. kdy vláda tyto předlohy sněmu předloží.

Když byla pilnost tohoto návrhu na schůzi dne 6. července jednohlasně schválena, prohlásil ministr Bienerth jménem vlády, že podá předlohu na počátku podzimního zasedání, pokud možno předvídati, 3. l i s t o p a d u. Osnova bude obsahovati kromě reformy nemocenského a úrazového pojišťování invalidní a starobní pojištění dělnictva. V osnově bude postaráno též o závazná zřízení, pokud jde o kruh oněch h o s p o d á ř s k y s a m o s t a t n ý c h o s o b, jež dle způsobu svého života jsou blízké dělnictvu a pociťují stejným a rovněž oprávněným způsobem po-

třebu, aby pro případ zmenšení schopnosti k práci, nastavší pokročilým věkem, byly zaopatřeny.

Poslanci budou se moci odebrat na letní prázdniny aspoň se slibem — o závaznosti takových slibů těžko diskutovat. Proti slučování pojištění živnostníků s pojištěním dělnickým ohrazovali se sociální demokraté, označujíce je správně jako úmyslné protahování vyřízení celé záležitosti. Bude-li však přece i pojištění živnostníků v listopadu předloženo, bude i jim možno sloučení akceptovat; ovšem nutno podklad obojího přiměřeně poměrům živnostnictva a dělnictva modifikovat, neboť jednotné řešení je nemožno.

*

Ministr obchodu dr. Fiedler ohlásil sněmovně 22. června nové rozdělení svého ministerstva na šest sekcí, z nichž poslední má obstarávati záležitosti sociálně politické. V tomto samostatném sociálně politickém úřadě bude sjednoceno veškero sociálně politické zákonodárství, administrativní záležitosti VI. oddělení živn. řádu. personální a organisační záležitosti živnostenské inspekce, živnostenské soudnictví a sociálně politická statistika.

Šéfem této sekce jmenován Mataja.

Soudě dle úkolů, které dr. Fiedler ve své velké řeči tomuto úřadu vytknul, bude zřízení jeho značným úspěchem na poli sociálně politickém, k němuž původci jeho možno pouze blahopřáti. Dr. Fiedler osvědčil se na křesle ministerském vůbec znamenitě, representuje na něm živel pokrokový a hlavně pracovitý. Nestavě se do pósy neomylníka, nerozpakuje se ani odvolati vlastní slova, přesvědčil-li se o nutnosti toho, jako učinil na příklad při projednávání pilného návrhu na zákaz užívání bílého kostíku, jenž na to jednohlasně byl přijat.

Přislíbil i vybudování živnostenské inspekce, na jejíž nedostatečnost poukázal poslanec Johanis, rozmnožení inspektorů a inspektorek a i povolání zaměstnaných za živnostenské inspektory, kterémuž předmětu nelze upříti oprávnění. Po povolení rozpočtu na rok 1908 bude systemisováno pět nových míst. V rozpočtu na rok 1909 bude žádáno systemisování dalších 21, a to 11 vyšších a 10 pomocných orgánů živnostenské inspekce.

Dr. Fiedler byl by i pro náležitou úpravu poměrů poštovního personálu, kdyby v této svojí snaze nenarážel na úsporné principy svého haličského kolegy Korytowského, jehož vliv sotva může paralysovat, zvláště když nemůže se opříti o stranu silnější, nežli je dnes mladočeská; tak se často stávají jeho nejlepší úmysly obětí mocenských poměrů stran, a bylo by litovati, kdyby se takovou obětí měl státi i on sám.

*

Ministr financí, přes to, že »klidně a trpělivě snáší různé útoky« a »nastavuje vždy svou hruď«, musil také konečně ustoupit stálému volání po zlepšení postavení státních sluhů. Dne 8. července předložil říšské radě osnovu postupu státních sluhů, dle níž odpadá rozdělení na třídy a takto nutnost čekati na povýšení do vyšší třídy, až se uprázdní nějaké místo, systém to, který u sluhů vyvolával zbožné přání, aby předáci co nejrychleji umírali. »Od nynějška má státní sluha automaticky

postupovati z nejnižšího služného, jež zvyšuje se z 800 na 900 K, vždy za tři roky do vyšší platební třídy, a po dosažení nejvyššího stupně platu 1600 K má míti nárok na 2 přídavky dle služebních let po 100 K. jež započítají se do pense.« Pro kvalifikovaný personál zaveden titul »podúředník« a zvýšen jim minimální plat.

Při reformě domovní daně došlo konečně i k odstranění nespravedlnosti, jež spočívala v názoru, že dům je jako dům. Nová předloha navrhuje osvobození zdanění domů, které nemají více než dvě obytné místnosti, které musí sloužiti všem potřebám rodiny.

Tímto opatřením budou státní příjmy zmenšeny o 6,300.000 K, a proto nutno při vydání šetřit. Šetří-li se vždycky tam, kde třeba, je jiná otázka.

*

Úsporný tento systém nese krásné květy. Lékaři všeobecné nemocnice pražské, jichž jest asi sto, dali 1. června měsíční výpověď, t. j. dali výpověď z neplaceného místa. Veřejnost sotva tuší, v jakých poměrech žijí externí lékaři pražští. Čtyři roky zdarma sloužit, pak je jmenován sekundářem s počátečním platem 1000 K, který se později zvýší na 1400 K. Lékaři žádali pro sekundáře přídavek 400 K a pro osmdesát externistů systemisování deseti placených míst po 600 K, a vláda požadavek tento jako přehnaný zamítla..

Vláda je příliš zvyklá na bezplatné zaměstnávání inteligence. Právní praktikanti slouží také kolik let zadarmo, techničtí praktikanti na místodržitelství rovněž, aspiranti u drah rovněž, proč by lékaři měli činit výjimky, proč těm by měla platit? Jenom že poměry nejsou zde úplně stejné. U jmenovaných kategorií zaměstnanců může svoje nemorální jednání zakrývat poukazem na budoucí pevné zaměstnání a výhodnější pensijní jejich pojištění, ale kterak chce odůvodnit bezplatné využívání lékařů? Čeho ti mohou od ní očekávat? Kterak ty chce odškodnit? Dovolávat se humanity lékařů je v ústech vlády více nežli opovážlivé.

*

Statistiku konsumních spolků v Rakousku uveřejňuje »Právo Lidu« na základě zprávy ústředního svazu rakouských potravních spolků ve Vídni. Z této vysvítá, že české spolky konsumní stále ještě zůstávají daleko za jinými. R. 1907 mělo 50 českých spolků v Čechách 7940 členů a tržbu 2,408.919·47 K, 96 spolků německých 31.707 členů a 9,908.756·20 K tržby, 25 českých spolků na Moravě 6047 členův a 2,207.611·57 K tržby, 18 polských spolků ve Slezsku 4193 členů a 1,458.950·65 K tržby, 45 spolků v Dolních Rakousích 81.680 členů a 22,192.642·33 K tržby.

Utěšenější, nežli bilance konsumních spolků, z nichž nejčileji si počíná mladý konsumní spolek pražský, je bilance českých výrobních družstev, jichž je ve svazu 12 z celkových čtyřiceti. Ačkoli tvoří pouze 30% celkového počtu, přece měla česká družstva 53·6% celkové tržby — 3,138.380 K z 5.839.855·97 K, kdežto německá družstva v Čechách měla pouze 836.253·81 K a dolnorakouská 493.186·72 K tržby. Mezi českými družstvy jsou úctyhodné velkozávody. Dělnická knihtiskárna v Praze měla 507.517·87 K tržby (r. 1906 448.092·39 K), výrobní družstvo dělníků

uzenářských 936.972·63 K (r. 1906 594.569·13 K), výrobní družstvo dělníků knihařských 43.858 K (r. 1906 30.651·61 K).

Na nepatrném významu českých spolků konsumních je si strana sociálně demokratická z velké části sama vinna, tím že zaražena několika počátečními neúspěchy postavila se vůči spolkům konsumním na stanovisko přímo nepřátelské. Opačné rozhodnutí sjezdu plzeňského přišlo dosti pozdě, když jinde byly konsumní spolky již mnohem pokročilejší. Nyní bude dosti dlouho trvat, než bude překonána nedůvěra stranníků dosud uměle vyvolávaná.

Však přes to asi bude zpráva za rok 1908 vykazovati již lepší výsledky, hlavně přičiněním poslance Modráčka a utvořením samostatného svazu českých spolků se stálým sekretářem.

*

Ve třetím čtvrtletí r. 1907 bylo v Rakousku uzavřeno 234 kolektivních smluv pracovních, a to 97 místních a 137 dílenských. Smlouvy týkají se 1404 závodů se 48.388 dělníky. V Čechách uzavřeno jich 80, na Moravě 25, ve Slezsku 3; ve Vídni 55. Ve 147 případech došlo k nim cestou smírné dohody, v 76 po stávce, ve 2 po výluce a v 6 po částečné stávce. 190 smluv určuje dobu pracovní — nejkratší 8¾ hodiny, nejdelší 11 hodin. 226 smluv určuje mzdu. Mimo to jsou určována práva organisací, opatření hygienická, dozor nad dodržováním smluv a oslava prvního máje.

Poznání výhodnosti kolektivní smlouvy dobývá si stále širších kruhů, pražští stavitelé jistě nebudou se již kolektivním smlouvám vzpírat. K témuž poznání dojdou jistě co nejdříve i pražští pekaři a obuvníci.

*

K mírné dohodě došlo i ve stavebním odboru v Berlíně, kde mělo dojít k výluce veškerého dělnictva. Za předsednictví živnostenských inspektorů berlínského, mnichovského a essenského po pětidenním jednání došlo rozhodnutím tří jmenovaných inspektorů k dohodě, jíž loni prošlá smlouva prodloužena až do 31. března 1910, jež stanoví pro zedníky a tesaře hodinovou mzdu 75 feniků, pro dělníky 50 f. Také v ostatních místech došlo k rozhodnutí pouze hlasy předsedů, dle něhož je jakékoli zhoršení nynějších mzdových poměrů vyloučeno. Úspěch spočívá v tom, že bylo překaženo chystané »šarfmacherské« tažení stavebních podnikatelů proti dělnictvu. *R.*

ŠKOLA.

Sjezd slovanského pokrokového studentstva o školských otázkách. — Návrh zákona na zabezpečení vyučovací svobody vysokoškolských učitelů.

Otázkám školským nevyhnul se sjezd slovanského pokrokového studentstva, konaný v Praze ve dnech 26.—29. června. Školství je středem veškerého kulturního snažení národního, na jeho vypravení je závislý všeliký pokrok, v jeho nedostatcích je zdroj vší slabosti a nedostatečnosti

národa. Žádný národ nepodepře lépe svoji národnost, nezajistí si lépe svůj všestranný kulturní vývoj, nesesílí lépe svoje posice ve světové soutěži národní, než školstvím, na všech stupních náležitě vypraveným.

Je smutnou pravdou, že ani jediný ze slovanských národů nemá školství tak vypravené, aby se mohlo vyrovnati školství národů a zemí nejpokročilejších. Rovněž nedá se popříti, že příčiny nedostatečnosti školství slovanských národů nejsou jenom vnější, že není to jenom útlak vládnoucích národů, který rozvoji školství národů odvislejších nepřeje, ale že i vnitřní poměry slovanských národů mají na oné nedostatečnosti značný podíl.

Sjezd slovanského pokrokového studentstva obíral se přirozeně otázkou školství středního. Předseda rusínské sekce Zaliznak stěžoval si, že přes to, že v ruské Ukrajině žije na 30 milionů Rusínů, nemají ani školství obecného, ani středního ani universit. Všecko školství z neporozumění ruské vlády pro moderní požadavky kulturní je ruské. Teprve revoluce, která přinesla uvědomění do širších vrstev lidových, způsobila, že zařizovány jsou soukromé školy ukrajinské. Rusínské obecné i střední školství v rakouské části ukrajinské je dle zprávy del. Nazaruka následkem zákonů, které vydal polský sněm haličský, velmi zanedbané. Zákon z r. 1867 nakazoval, že rusínská škola nemůže býti otevřena tam, kde není školy polské. Reakční školské rady polské zakazují selským dětem navštěvovati školy městské. Do r. 1867, kdy v Haliči vládly německé úřady bylo středních škol ukrajinských více, než po onom roce, kdy vládnou Poláci. Po 30letém ovládání Ukrajinska Poláky dostává školské vzdělání pouze 18% Ukrajinců. Celé rakouské Ukrajinsko má jen 5 středních škol, kdežto Poláci při stejném počtu obyvatelstva mají jich 60. Haličtí Ukrajinci nemají škol reálných, učitelských ústavů, hospodářských a průmyslových škol. Polské úřady mají na středních školách raději němčinu než ukrajinskou řeč. Jedna střední škola připadá v Haliči na půl milionu Rusínů a jedna na 76 tisíc Poláků.

Bělorusové, podle zprávy del. J. Kaleda z Vilna, nemají dnes ani školství středního ani jiného, ačkoli před 500 léty literatura jejich kvetla. V Praze tiskli svou bibli a v jejich řeči byl vydán také litevský statut. Ruská a polská šlechta pere se dnes o jejich existenci. V poslední době mladá běloruská a ruská inteligence pracuje o znovuzrození potlačeného národa. Jsou vydány první čítanky v mateřské řeči.

Slovinské školství dle ref. Phil. C. Prekovška není dosud národní. V nejširších vrstvách je národní uvědomění velice slabé. Přes to Slovinci hlásí se o nápravu a brzy nadejde doba, kdy německé školství uměle udržované dožije se úpadku. Střední školství rusínské je rovněž nedostatečné. Na 100.000 Němců připadá 7 reálek, 9 gymnasií, 6 pedagogií, 14 měšť. škol, na 1,200.000 Slovinců 4 monstrosní utrakvistická gymnasia, 2 nižší utraquistické pobočky, 1 utraquistický mužský ústav učitelský, 3 slovinské měšťanské a 1 vyšší dívčí škola. Nedostatečností školství je kulturní vývoj Slovinců velice zdržován.

Srbsko mělo dle referátu del. Vidoviče v r. 1906 celkem 20 gymnasií, 2 mužská a 2 ženská pedagogia, obchodní akademii, hospodářskou a ovocnickou školu, 5 škol měšťanských, ženské gymnasium, 3 ženské vyšší

školy, 6 vyšších dívčích škol a 1432 škol obecných. Černá Hora má gymnasium, 2 čtyřtřídní školy gymnasiální, 1 ženské pedagogium. Srbové v jižních Uhrách trpí maďarisací jako Slováci. Ve starém Srbsku a Makedonii Srbové mají 2 gymnasia, 157 obecných škol, ale pro neurovnané poměry v zemi školství toto špatně prospívá. V Bosně a Hercegovině jsou vládní a konfesionelní školy a jako jesuitské a trapistské těší se velké přízni vlády. Státní školy jsou silně reakční. Učitelský ústav srbský je tu v rukou jeptišek jako veškeré školství mateřské. V některých částech země je až 90% analfabetů. Inteligence chtěla tomuto zlu odpomoci vyučováním v soukromých kursech. Vláda však překáží této práci poukazujíc na to, že učitelé nemají pedagogického vzdělání.

Del. Leontić nastínil v obšírném referátu rozvoj školství chorvatského, vytknul nedostatky, zvláště pěstování převládající němčiny a italštiny na školách. — Slováci dle zprávy del. B. Pavlů jsou nuceni v zájmu národnosti svého školství stavěti se proti tak pokrokovému principu, jako je bezplatnost nebo postátnění obecného školství. Církevní i státní školy na Slovensku jsou stejně klerikální. Bezplatnost obecného školství znamená v Uhrách jen zkázu církevního a obecného školství, které konec konců je ještě nejnárodnější! Na Slovensku, území tak velkém jako Čechy, je 2500 škol čistě maďarských, 600 škol slovensko-maďarských a 300 t. zv. slovenských, ve kterých se musí učiti maďarsky do té míry, aby dítě dovedlo se vyjadřovat po maďarsku. Ani v jediném ze 33 gymnasií na Slovensku neučí se slovenčině ani jako předmětu nepovinnému, ačkoli národnostní zákon státu přímo nakazuje, aby se postaral o zřízení nemaďarských škol. Týž zákon má paragraf, že na universitě má býti zřízena stolice jazyka slovenského. Zákon je vydán před 40 lety a dosud proveden není. Studium v cizině je Slovákům všemožně znesnadněno. Maďaři vrhají se na nemaďarské školství, aby je zničili a nemaďarské národy zbavili možnosti vzdělání.

Obraz ruského školství nastínil del. Jefimovskij. Vytknul hlavně, že vládní zařízení ruských škol je pramenem národnostních a náboženských rozporů. — Poláci ruského Polska, dle ref. del. Jiř. Boczkowského, žádají právo na založení soukromých vyučovacích ústavů bez podpory státní. — O známých požadavcích českého vídeňského školství referoval del. Tvrzický, o ženském školství středním del. Josefýová. Gymnasium sp. Minervy dostalo teprve letos právo veřejnosti, vinohradské je v rukou klerikálních a ženskému hnutí neprospívá. Referentka přimlouvala se za koedukaci na středních školách, která by v dnešních poměrech byla nejlepším východiskem. V dívčí střední škole ve Val. Meziříčí došly reformní snahy jisté realisace. Nepřevládá tu latina a je věnována patřičná pozornost hygieně a chemii. Dnešní lycea — dle ref. del. Hruškové — nevyhovují. Nerovnají se střední škole a nepřipravují pro universitu. O jich reformě se pracuje. Navrhuje se šestitřídní lyceum s dvouletými kursy: vysokoškolským a praktickým.

Del. dr. Šelepa v referátu o reformě střední školy dožadoval se odstranění monopolu klasických jazyků, zrovnoprávnění reálek a gymnasií, postavení středoškolského vzdělání na jednotný základ a umožnění sebevýchovy, zavedení koedukace, odstranění vyučování náboženství, reformy

vzdělání učitelstva středoškolského, znárodnění středního školství po stránce vnější i vnitřní. — Prof. dr. Foustka promluvil o otázce universitní, del. Tvrzický vytýkal potřebu zřízení druhé české university v Brně. — Od r. 1848 je, dle ref. del. dr. Roztokara, universita hlavním bodem kulturního programu národně-kulturního a předpokladem národního života Slovinců. Původní slovinská universita v Lublani, jejíž počátek se datuje od r. 1596, byla jesuitskou kolejí, r. 1784 byla zrušena, císařem Josefem II. obnovena a od Francouzů rozšířena. Po ústupu Francouzů z Lublaně byla zavřena. Referent dožadoval se habilitace slovinských docentů na slovanskou universitu, nejlépe pražskou, a vytýkal také potřebu, aby slovinští studenti koncentrovali se za stávajících poměrů na jediné universitě tak, aby byly možny i slovinské přednášky. Takové provisorium slovinské university bylo by na pražské české universitě možnější, než provisorium university italské na něm. universitě v Inšpruku. — Del. Vodvářka mluvil o školských potřebách srbsko-chorvatských. Stěžoval si na nedostatek vyšších škol hospodářských, průmyslových a obchodních a dovozoval, že pro reorganisaci záhřebské university je nutna revise universitního zákona, kterou by se zaručila úplná autonomie a úplná akademická svoboda! Žádal zřízení nových stolic zejména sociálních a hospodářských tak, aby záhřebská universita byla postavena na stupeň ostatních universit. Pro příslušníky Istrie a Dalmacie žádal uznání státních zkoušek a rigoros na záhřebské universitě vykonaných. Vytýkal požadavek oddělení theologie od university, žádal zařízení dlouho připravované fakulty lékařské, oddělení fakulty lesnické od filosofické a uznání její rovnoprávnosti. Nutno je zříditi vyšší hospodářskou školu v Križevcích, založiti techniku, změniti záhřebskou obchodní školu v akademii a povýšiti nautickou školu v Bakru na námořní akademii postavenou na roveň akademii rjecké a terstské.

O školství v polském Rusku referoval del. Szczenski. Varšavská universita vyrostla na zříceninách hlavní školy, která průběhem sedmiletého svého trvání v l. 1862—9 vykonala víc, než varšavská universita za 37 let. Ve šk. roce 1904—5 bylo na varšavské universitě 1180 Poláků, tedy méně než v hlavní škole r. 1868—9 přes to, že počet obyvatelstva vzrostl z 5½ na 11 milionů. Varšavská universita nepěstovala čistou vědu; ani specielně ruské nauky na ní nebyly zastoupeny. Každý posluchač musil složiti zkoušku z ruštiny. Profesoři ubíjeli sesměšňováním a potlačováním národní cítění polské. Proti poměrům na varšavské universitě protestovalo studentstvo důstojně r. 1905 a protestuje i nyní, kdy technika i universita mají býti otevřeny za stejně nepříznivých podmínek. V protestu tom půjdou pokrokoví Rusové svorně se studentstvem polským. — Náprava na Rusi dá se provésti dle referátu del. Jefimovského jen tehdy, když každá národnost bude sama pečovat o své školy. University ruské mají tu zásluhu, že vychovaly nesčetné lidi, kteří pracují o obrození Rusi ve směru opačném, než si to přejí vládní kruhy.

K otázce ukrajinského vysokého školství v Haliči promluvil také del. Baran. Když rakouská vláda zrušila r. 1871 německou řeč přednášek, zavedeno císařským výnosem ze 4. července 1871 vyučování utrakvistické. Mělo se přednášeti polsky a rusky. Ukrajinci byli v této době beze vší

politické síly a Poláci zavedli vnitřní úřední řeč polskou, takže lvovská universita je polská de facto, nikoli de jure. Dnes přednáší tu polsky 100 profesorů, ukrajinských pouze 7, z nichž 2 na theologii, 2 na právech a 3 na filosofii. Od r. 1899 ukrajinská mládež bojuje soustavně za ukrajinskou universitu ve Lvově. Boj ten je široko znám jako secesse studentů lvovské university r. 1901, demonstrace z 27. ledna 1907, věznění 100 ukrajinských studentů i známé hladovění. V posledním roce bylo na lvovské universitě zapsáno na 1100, na jiných rakouských universitách přes 300 posluchačů. Mají tedy Ukrajinci plné právo na samostatnou universitu. Zřízení její nenarazilo by na překážku. Učitelských sil ukrajinských působí v Rakousku i na Rusi na 80 a neodmítli by přejíti na universitu ukrajinskou ve Lvově.

Del. Pluhařová vyslovila se pro akademické vzdělání učitelstva národních škol. — Del. St. Kudela dožadoval se reformy filosofické fakulty. Při této reformě jde o vzdělání odborné, filosofické a pedagogické. Pro vzdělání odborné je nutný požadavek vědecké kvalifikace, kterou dnešní státnice nezjišťují! Státnici nutno nahradit vhodně upraveným doktorátem. Filosofického vzdělání je třeba jako protiváhy přílišného odbornictví a pedanterie středoškolských profesorů. O pedagogické vzdělání není dnes vůbec postaráno, ačkoli je nesporně nutné. Referent navrhuje proto 4letý theoreticko-praktický kurs pedagogický, paralelní s odborným vzděláním a zakončený státní zkouškou.

Del. Pavel v referátu o zemědělské fakultě a jejím 2letém trvání žádal její osamostatnění. Del. Ilek navrhoval reformu studia právnického v tom směru, aby historická průprava byla omezena a studium práva platného rozšířeno. Ženy měly by býti připuštěny za řádné posluchačky, právnické semináře zmodernisovány. Delegát protestoval proti povinnosti českých právníků skládati zkoušky částečně jazykem německým. Pro svobodu vědy plaidoval del. Teltšik, nedostatky českého vysokého školství vyličil del. J. Vystyd, otázkou reformy zastaralého disciplinárního řádu z r. 1849 obíral se JUC. Rosenzweig a žádal, aby akademická mládež byla postavena na roveň ostatním občanům. Jen pro přestupky ve vyučovací budově měl by býti student zodpovědným akademickému soudu, složenému rovným počtem z profesorů i studentů.

Pro bezplatnost veškerého školství, proti výdělečné práci dětí, jako hlavní překážce lidového pokroku mluvil del. Katz, pro odluku theologické fakulty vyslovoval se del. Kladivo, pro zřízení české vysoké školy zvěrolékařské, vymanění její ze správy ministerstva války, pro volbu jejího rektora a úpravu studijního a zkušebního řádu se přimlouval del. A. Jiskra.

Školské požadavky sjezdu pokrokového studentstva slovanského byly shrnuty v příslušných resolucích. Je na těch, kteří vedou slovanské národy politicky, aby je nenechávali na papíře, ale, aby je pomáhali krok za krokem realisovati. Základní podmínkou k tomu musí býti vytvoření pevné solidarity slovanských národů, která je dosud snem. Položí-li pokrokové slovanské studentstvo základ této solidarity, vykoná pro společné kulturní věci všeho Slovanstva skutek neocenitelný.

*

Případ Wahrmundův skončil, jak se dalo očekávati, kompromisem. Profesor byl přeložen do Prahy. Není pochyby, že vyučovací svoboda na rakouských universitách v Rakousku je ohrožována. Poslanci Hock a Ofner podali říšské sněmovně 17. června následující návrh zákona na zabezpečení vyučovací svobody vysokoškolských učitelů: »Profesoři všech vysokých škol vydržovaných státem jsou nezávislí ve vyučování a ve vědeckém badání. Nikdo z nich nesmí býti bez vlastního souhlasu trvale nebo přechodně zbaven svého úřadu, přesazen na jiné místo nebo dán na odpočinek, nebo jinak mu kladeny překážky v jeho učitelské činnosti. Opatření uchylující se od této zásady má učinit ministr jen tehdy, a) dopustí-li se profesor činu soudně trestného, který má za následek dle platných zákonů v říši ztrátu způsobilosti k dosažení veřejného úřadu; b) poruší-li svoje povinnosti úřední anebo poruší-li vážnost učitelského stavu tak vážně, že jeho pobyt v učitelském úřadě dle jednohlasného dobrozdání jak profesorského sboru fakulty dotyčné vysoké školy, tak také senátu akademického by byl neslučitelný s důstojností vysoké školy; c) nemůže-li pokračovat pro nemoc nebo neduh trvale ve své učitelské činnosti, a konečně d) jakmile dokončil věk sedmdesáti let. Totéž platí o vědecké činnosti soukromých docentů.« Říšská sněmovna bude míti opět příležitost osvědčiti, je-li většinou zpátečnická nebo pokroková.

LITERATURA.

Krásná:

Spisy Karla Hynka Máchy. Svazek I. Romány a povídky. Sv. II. Básně rozmanité. Máj. Zlomky veršů. Versuche. Zlomky dramatické, novellistické a jiné. Deník. K vydání upravil Jaroslav Vlček. Úvod o básníkovi a jeho díle napsal Arne Novák. Svazek I. za 2 K 10 h. II. za 3 K 10 h. (Nákl Jana Laichtera.)

Krásná publikace »Čeští spisovatelé XIX. století«, pořádaná Jarosl. Vlčkem a vydávaná Janem Laichterem, přinesla v posledních letech (1906—1908) díla dvou nyní nejpopulárnějších jmen české literatury obrozenské: K. H. Máchy a K. Havlíčka.

O zásadách při vydávání starších spisovatelů českých měl jsem příležitost promluviti obšírněji v tomto časopise ve svém úhrnném referátě o »Nových vydáních starších spisovatelů českých« (N. D. r. XIV., 61 násl.). Dnes možná konstatovati, že zmatek, který tehdy vládl při vydávání starších našich spisovatelů, již přestal, a zásady, kterými se řídí redakce »Českých spisovatelů XIX. století«, uznávají se napořád za správné. Pořadatel vysvětluje je stručně při svém vydání spisů Máchových (II. sv., str. 339).

Vydání spisů Máchových stíženo je zvláštními nesnázemi. Jaroslav Vlček vykládá je (str. 337) velmi názorně čtenářům svého vydání: »Životní dílo literární Karla Hynka Máchy dochovalo se ve formě dosti

nehotové a kusé... Mácha totiž za svého osobního dozoru tiskem vydal pouze jeden ze svých významných plodů: báseň »Máj«. Všecko ostatní, co napsal, otiskovali a při tom měnili a předělávali buď již redaktoři časopisů, kde práce své uveřejňoval, pokud ještě žil, anebo vydavatelé pozdější. Kromě řečeného jediného spolehlivého prvotisku Máchova, jeho »Máje«, máme zachovánu toliko řadu úlomků, psaných rukou básníkovou, často pouhé zběžné koncepty, a několik přepisů cizí rukou pořízených, jejichž původní předlohy se ztratily. Vydavateli tudíž nutno přestati buď na reprodukci nejstarších tiskův, anebo spokojiti otiskem přepisův nebo skrovných rukopisných zbytků a konceptů básníkových. Posavadní vydavatelé spisů Máchových počínají si v příčině té nestejně.« Od původního znění básníkova odchylovalo se nejvíce vydání jeho spisů z roku 1862, připisované K. Sabinovi; rozhodovalo při této úpravě hlavně stanovisko brusičské. Do opačného extrému upadl dr. Jar. Šťastný svým vydáním, jinak velmi záslužným, »Sebraných Spisů Karla H. Máchy« z r. 1906: reprodukoval nejen Máchovy pravopisné chyby a nedopatření písařská, nýbrž i chyby tiskové.

Vydání Vlčkovo proti všem dosavadním vydáním vyniká pietou k životnému dílu básníkovu, které se snaží čtenáři dnešnímu podati prostředky nynějšího jazyka spisovného, vyniká i úplností. Nejvíce bude mu vděčna literární historie i čtenářstvo za první pokus, podati souborně veškerou nyní známou a přístupnou korrespondenci Máchovu, která dříve byla roztroušena — a ještě často v nepřesné úpravě — v rozpravách, po časopisech i v majetku soukromém. Listy Máchovy podávají tolik příspěvků pro charakteristiku básníkovu; zejména bohatě osvětlují litoměřickou fási života Máchova. Líčí nám bídu — i hlad — a utrpení básníkovo hmotné a ještě více duševní, když je v nejistotě o tom, co se děje v Praze s Lori a jeho synkem. Ukazuje nám básníka jemného cítění básnického v příkrých erupcích vášní, jakých jsou schopni jen naturální lidé. Prozrazují nám ženicha, pečlivého o svou Lori, když slyší o její nemoci, jako panovačně tvrdého budoucího despotu v domácnosti. »Ještě jednou poroučím Lori, aby se neopovažovala z domu vycházet, já vím proč,« píše 2. listopadu 1836 rodičům, u nichž se zdržovala těžce zkoušená Lori, z otcovského domu vypuzená za to, že za svobodna obtěžkala, a ještě příkřeji jí samé: »Warum hast du dich unterstanden, wider mein Gebot zu handeln und hinunterzugehen zu Deinem Vater. Habe ich dich deswegen zu uns heraufgenommen? — Willst du zum Schlusse alles verderben?« Za pohanu příbuzných, že prý jim Mácha dělá ostudu, nesmí se dcera hlásit k rodičům, a když učiní pokus na jejich pozvání sblížiti se jim — rodiče Máchovi dělali v tom synovi příliš horlivé zpravodaje — básník upadá v delirium. »Já jsem také vyhlížel,« píše v posledním listě rodičům z 2. listopadu 1836, »tlustý v obličeji a červený, — každý se mi divil; jak jsem ale dostal psaní a četl jsem, že Lori byla od Vás z domu, tak jsem se rozvzteklil, že jsem z toho mohl mít smrt. Také od těch čas tuze špatně vypadám. Všecko jsem roztřískal«... Půjde-li prý Lori k rodičům, nebo dostaví-li se někdo z jejích příbuzných do kostela ke svatbě, hrozí jí básník, že ji opustí ještě před oltářem, třeba že s ní měl syna. Ne, té Lori literární historie k vůli velikému básníkovi

opravdu křivdí. Něžný lyrik Mácha dovede míti smysl velmi praktický. Vytýká rodičům, že nesmluvili se »šifářem« předem cenu za dodání nábytku z Prahy do Litoměřic, určuje do poslední pukličky, co mu mají připravit pro domácnost. Jakoby to byl psal praktický Havlíček. Zajímavý doklad — proti dosavadní tradici literárně historické — podává o konci života Máchova list z 2. listop. 1836. Podle listu z 2. listop. (datum z obsahu je nesporné) viděti, že Mácha 1. listopadu jel v jaré náladě a při neobyčejném apetitu — »v Milešově jsem sněd šest velikánských vdolků. Tam jsem se měl dobře« — na komisi. A 5. listopadu již zemřel. Je tedy bajka o nepřetržité nemoci Máchově po známém požáru stodol v Litoměřicích dne 23. října, při němž se Mácha nachladil a namohl, bajka o jeho úplné opuštěnosti v posledních dnech, o bezcitnosti zaměstnavatele jeho, justiciára Durase, u něhož byl ještě v neděli 1. listopadu na obědě — jako jindy před tím častěji — a kterého si pochvaluje v listě z 2. listop. 1836: »Já se tu začínám mít dobře. Na prvního jsem dostal 16 fl. stříbra, a každý měsíc dostanu teď 4 fl. stříbra mimo těch desíti. Něco musí z toho na topení.« Nebyl tedy básník na konec bez krejcaru v nouzi a v chladu, jak se líčívá. Škoda, že o Máchovy listy nebyl hned přísnější zájem, že se tolik z nich rozptýlilo a snad úplně zaniklo, že posud nejsou shromážděny v bezpečnějších ústavech veřejných, místo v rukách soukromých!

Některá přání bychom měli i při vzorném vydání Vlčkově. K »Doslovi« ke »Křivokladu« v důsledcích, podle zásad vydavatelem samým přijatých, měl býti vzat za základ dochovaný rukopis Máchův, a ne otisk ve »Květech«, kde učiněn ústupek asi censuře, jak vydavatel sám připomíná (II., 339). Zaměněna tam za kapucína, který se připravuje v poštovním voze na kázání v Mělnice, baba, která si říká v modlitební knize. Psychologicky kapucín je správnější: úryvky může vykřikovat ve voze spíše kazatel, úsilovně se připravující na kázání, nežli baba mechanicky čtoucí v modlitbách. »Zlomky rozličné« prací prosaických zajisté správněji se daly přiřaditi k I. svazku (Románům a povídkám), nežli k básním v II. svazku. Rovněž plány k »Valdeku«, k »Vyšehradu«, ke »Karlovu Týnu« bylo praktičtější zařaditi k úryvkům těchto prací samých, které jsou přece samy také zlomky. K »Básním« bych se byl nerozpakoval přiřadit všecky veršované vložky z prací belletristických, zejména z »Cikánů« a z »Márinky«, třeba se pak ještě opakovaly, jako se děje dávno při vydáních básníků cizích. Jsou to právě čísla lyriky Máchovy nejsilnější a byla by v souboru dala vyniknouti více lyrické mohutnosti Máchově. Ze »Zápisníku« Máchova mělo býti do vydání pojato čím víc, tím lépe. Co se nezdá jednomu být při takové poznámce důležité, vynikne druhému, anebo témuž spisovateli za jiné chvíle. Uvedu příklady. Jar. Šťastný, který ve své vydání pojal poprvé také tento důležitý zápisník, »bohaté skladiště drobností, plné tvůrčích jisker a vření kypícího života,« jak o nich pověděl případně Jan Voborník, chtěl zachytiti co nejvěrněji obraz těchto zápisků, podává někde ukázky, jinde jen záhlaví a hesla, kterými vystižen obsah. Vlčkovi jde o souvislé úryvky, sentence, úsudky a p. Jak charakteristická jest na př. poznámka o básnictví z 25. září 1835 (u Vlčka str. 331 násl.), a Šťastný jí neuveřejnil. Nebo jak důležitá jsou »Poznamenání

cest« (Vlček str. 324 — patří ke »Plánu cesty do Krkonošů z Prahy«, str. 312) nejen pro vnější život Máchův, nýbrž i pro psychologii Máchovu! Šťastný uvedl je jen záhlavím. Podobně lze schvalovati, že Vlček »Hrady spatřené« vytiskl v úplném výčtu. Proto nebylo správné vypouštěti Máchův deník o jeho cestě do Italie v srpnu r. 1834, třeba že se vydavateli zdála býti »většinou pouze jednotlivá stručná hesla pro příští vypravování nebo líčení.« J. Voborník (»Karel Hynek Mácha«, str. 72) na př. reprodukuje úryvky těchto zápisů ze Sabinova »Úvodu«, vyvozuje z nich pro charakteristiku Máchovu: »Z cestovních zápisků je viděti, jak bohatá, živá a žíznivá byla smyslovost nebo-li umělecká vloha Máchova. Načrtává dojmy rychle a stručně, ale vše, co načrtává, jsou obrazy, individuální a význačné... Co slovo, to obraz, to kapitola nějakého budoucího díla.« Třeba bylo z těchto zběžných črt Vobornikem vyvozováno příliš mnoho, přece jen mohou býti dokladem, jak významný materiál poskytují literárnímu historikovi. Zdařilými reprodukcemi Máchových výkresů českých hradů, snímky rukopisů nakladatelství přispělo nejen k okrase knih, nýbrž přispělo též k charakteristice Máchově. Pro úplnost nadání Máchova mohla být reprodukována i vlastní skladba hudební k básni »Nářek«, chované v rukopise v museu poděbradském. (O ní L. Kuba, H. K. Mácha skladatelem, Květy 1904, str. 710.)

K vydání J. Vlčkovu spisů Máchových napsal obsáhlý úvod o básníkovi a jeho díle *Arne Novák*. Essay tato shrnuje plně nejnovější odborné kritické výzkumy o Máchovi v celistvý úhrnný obraz. Svým pojetím i podáním stojí uprostřed mezi dvěma nejvýznačnějšími pracemi o Máchovi z poslední doby, mezi knihou »K. H. Mácha« (počátkem r. 1907) od Jana Voborníka, pracně a dokumentárně analysujícího, a mezi stejnojmenným spisem (koncem r. 1907) od F. V. Krejčího, jenž se snaží fysiognomii básníkovu rekonstruovat více básnickou tvůrčí synthesí.

Jc.

Poučná:

Jan Koloušek: Systém národního hospodářství. Al. Brož: Národní výchova. Dr. Duchoslav Panýrek a Václ. Štech: Almanach praktického člověka. Louis Leger: Paměti Slavomilcovy. Přeložil Zorav.

Jan Koloušek: Systém národního hospodářství. Část prvá, všeobecná. Praha 1908. Nákladem obchodnického spolku »Merkur«. V Praze 1908.

Dvacet pět let po vydání Kaizlova »Národního hospodářství« vyšel první svazek příručky Kolouškovy. Spis Kaizlův, dnes ovšem zastaralý, byl myšlen jako učebnice pro obchodní akademii a proto již rozsahem nedostačoval nárokům kladeným na příručku pro soukromé další vzdělávání. Tím má býti systém Kolouškův, jak nasvědčuje již vydavatel, spolek obchodnický. Potřeba jeho jest evidentní; bylo[ť] zjevem zahanbujícím pro českou vědeckou literaturu, že i ten, kdo přál si povšechného

orientování o národním hospodářství, musil sáhati ke knihám cizojazyčným. Postrádali jsme nejen příručky, kromě Fiedlerovy »Zeměpisné politiky« nemáme ani rozsáhlejšího díla speciálního o jednotlivých odvětvích, zejména těch, která zajímají třídy výrobní. To jest jeden důvod, budící pochopitelný zájem o knihu Kolouškovu.

Již v úvodní kapitole, zabývající se zjištěním pojmu hospodářství národního, vystupují dva význačné rysy, které celý system protkávají. Jest to předem zdůraznění sociální povahy hospodářství národního, jež abstrahuje jen společenskou stránku hospodářského života jednotlivců, činíc je předmětem svého badání; otázky, týkající se techniky hospodaření, nechává stranou. Není zde jednotné, organisované, rozhodující vůli ovládané péče o ukojení hmotných potřeb jistého celku dle obdoby hospodářství soukromého (tedy hospodářství kollektivního). Proto také není úkolem vědy národohospodářské poučování jednotlivých soukromých nebo veřejných subjektů, jak mají své hospodaření upraviti, nýbrž vyšetření vzájemných vztahů a vnitřních zákonitostí snahy lidské o ukojování potřeb hmotným způsobem. Stanovisko toto provedeno jest do krajních důsledků, a proto zavrhuje autor i dosud běžný výklad výrazu »národní hospodářství« jako souhrn všech jednotlivých hospodářství v některém státě se vyskytujících a celkový stav hospodářský, jejich vzájemným působením vyvolaný. Myslíme, že neprávem, neboť tento výraz zahrnuje dva různé pojmy, jednak vědu národohospodářskou, jednak onen zmíněný stav.

Důsledkem tohoto pojetí hospodářství národního obrací se Koloušek proti jednostrannostem t. zv. exaktní — v německé literatuře říká se vídeňské — školy, vytýkaje jí přílišný důraz na psychologické pohnutky hospodařícího jedince s malým zřetelem na vlivy, kterým podléhá jednotlivec jako člen určitých společností. Neblahým jeví se také vliv této školy, že věnuje svou pozornost jen t. zv. theoretickým partiím vědy národohospodářské (methoda, hodnota, distribuce důchodů) a pojednání její nabývají často povahy statí filosofických. Mezi českými národohospodáři reakce proti tomuto směru vystupuje veřejně poprvé u Kolouška.

Tyto dva rysy vystupují nejsilněji v pojímání hodnoty. Autor vychází ze zásady, že »jen to, co hoví skutečně vládnoucí a společensky uznané potřebě, může nabýti společenského významu«. Zdrojem hodnoty statků jest jen společenská vůle. Věci velmi nákladné, nebo takové, které některým jednotlivcům jsou velmi cenné, mohou míti malou obecně uznávanou hodnotu, protože průměrně lidé přikládají jim malý význam, ony nevyhovují obyčejným požadavkům a potřebám. Koloušek staví se zde se zdarem proti tak zdůrazněnému u vídeňské školy konstruování pojmu hodnoty z individuálních úsudků isolovaně hospodařícího jednotlivce (Robinson u K. Mengera) a klade důraz na hodnotu jako zjev hospodářství obchodního. Proto zavrhuje též učení o mezdním užitku, které nám nepodává žádného prakticky užitečného měřítka společenské hodnoty.

V systému dodrženo dosud obvyklé systematické rozdělení; pouze ke konci zařadil spisovatel kapitoly, které obyčejně jsou předmětem národohosp. politiky (dopravní prostředky, dopravní ceny a obchodní prostřed-

kování). V jednotlivých partiích probírá autor zajímavě jednotlivé problémy, drže se přísně moderního vědeckého stanoviska, uváděje množství podrobností a příkladů.

Jako nedostatek můžeme vytknouti úmyslné opominutí otázek methodologických, které k vůli úplnosti do systému náležejí. Koloušek vylučuje je, protože »rozbory o jednotlivých do národního hospodářství zrovna tak málo patří jako do kterékoli jiné vědy speciální.« Myslíme, že toto stanovisko jest pochybené, neboť každá věda musí všeobecné zásady methody badání přizpůsobiti své zvláštní povaze.

Kolouškova kniha jest vítané obohacení naší literatury nejen pro zmíněný již nedostatek, nýbrž ona poskytuje každému, kdo přeje si poznati dnešní otázky a problémy národohospodářské, jasný a vyčerpávající obraz. *D. C.*

Al. Brož: Národní výchova. Nákladem vlastním. 1907. 2 K.

Autor — učitel v Úpici — není také spokojen s nynější školou, jejími učebnými předměty a methodou, ba vůbec i se základy dnešní pedagogiky, nevěří, že by bylo lze opírati pedagogiku o psychologii nebo vědeckou ethiku, zavrhuje naprosto individuální výchovu, ježto prý může u chovance vyvíjeti všecko jiné, než mravy, a svádí pokládati za mravnost něco, co jí není. Kdo chce žíti životem člověka, musí se učit žít v samém životě, neboť snaha, aby zlepšen byl mravní stav lidstva věděním, zřejmě zklamala. Proto proti intelektualismu dnešní školy klade důraz na náboženský (křesťanský) názor světový, který prý nikdy nemůže býti vyvrácen nějakými neobyčejnými objevy, a na — tělocvik. Není prý lepšího prostředku, by se vychoval lid dělný, pravého vědění a vznešeného umění chtivý, lid dobrý a rozumný, než jsou tělesná cvičení ve službě mravnosti, a tak spis podává obšírný návrh osnovy, jak cvičit pohyby hlavy, trupu, paží atd. Jediná tělesná cvičení odpovídají kardinálnímu požadavku výchovy: pěstovati ne individuum, ale lásku bratrskou mezi lidmi, smysl pro družstvo a společnost.

Několik ukázek snad postačí na důkaz, tvrdíme-li, že spisek Brožův neuspokojuje ani tendencí, ani provedením. Je v něm ledacos dobrého, ale celek je nevyjasněn a nedomyšlen, detaily pak namnoze docela falešné a navzájem sobě odporující. Autor velebí Rousseaua, jehož spis má za nejvýznačnější knihu, která kdy o vychování byla sepsána, a je při tom zásadně a s přesvědčením pro tělesné tresty, náboženská dogmata má za neotřesená a psychický charakter člověka za vrozený (ještě nikdo nepředělal člověka atd.), tvrdí, že pedagogika není výsledkem tisíciletého badání a zkoušení, jako jest při jiných vědách, nýbrž jen důsledek přijatého názoru světového (tedy dle toho je disciplinou filosofickou non plus ultra); algebra je mu humbugem, atomismus nesmyslem, Herbart patriarchou, methodika blbstvím a bláznovstvím; neví o rozdílu psychologie abstraktní a konkretní a úkolech psychologického badání vůbec atd. A kdybychom i to všecko pominuli mlčením, lze si vůbec mysliti, že pouhé náboženské dogma, které prý jest neotřeseno, a pár tělocvičných dřepů a visů obrátily by výchovu příštího pokolení? Škoda o tom každého slova. *Kd.*

Almanach praktického člověka 1907. Uspořádal dr. Duch. Panýrek a Václ. Štech. Nákl. Máje v Praze. 1907.

Zdá se, že kalendář jako kniha všenárodní se vyžil a že omezuje se víc a více na kruhy venkovské a nižší, kdežto ve vrstvách středních ujímají se ročenky odborného rázu, diferencované dle povolání, zaměstnání, ba i víry. Almanach Máje je pozoruhodným pokusem o praktickou ročenku českou a překvapuje obrovskou spoustou materiálu tu podaného: mimo obvyklé rubriky kalendářní jsou tu rozmanité drobnosti i články geografické, právnické a soudní, historické, přírodopisné, lékařské i hospodářské, výklady o spoření i pojištění, dědictví, půjčkách i bankách, zprávy o pražských divadlech i pomnících a novinách a zas poučení o esperantu, o fotografování, jednoročním dobrovolnictví, o tom, kam s dětmi ze školy měšťanské a reální; ani na »poslední věci člověka« nezapomenuto. Statistické tabulky a obrázky (zvláště figury různých velikostí k znázornění poměrů) vhodně ilustrují a doplňují celek, pořízený instruktivně a účelně. Ujme-li se ročenka — o čemž nepochybujeme — jistě v lecčems se ještě zdokonalí a stane se vskutku hledanou příručkou. *W.*

Louis Leger: Paměti Slavomilcovy Přeložil Zorav. V Praze 1907, nákl. týdenníku Student. 1 K.

Proslulý francouzský slavista a slavofil podal tu řadu vzpomínek, jež vesměs vztahují se k jeho působení slovanskému, jehož nelze vůbec ani doceniti: vždyť — jak praví sám Leger — podnes pro široké vrstvy francouzské, které myslí o sobě, že jsou osvíceny, národnosti méně známé nežli Polsko a Rusko tvoří část jakéhosi Uherska více nebo méně balkánského. Zní jako pohádka, čteme-li, že text slavné polské hymny: Boże coś Polske, zpívané o panychidě polské r. 1863, byla první věc slovanská, jejíž taje Leger namáhavě pokusil se rozluštit se slovníčkem v ruce a která ho seznámila s Chodžkem. Rok na to setkal se Leger s Jos. Fričem a ještě týž rok přijel po prvé do Prahy, která jej přímo uchvátila: odtud s účastenstvím napiatým sleduje urputný boj slavismu proti germánství, zuřící právě na této výspě slovanské. Na výstavě pařížské 1867 seznámil se s ohnivým Strossmayerem i jeho důvěrníkem Račkim a k pozvání biskupovu přijel brzy po tom na slovanský jih, kde vyjednával o založení orgánu francouzského v Paříži, jenž by hájil zájmy Slovanstva. V r. 1871 přejal redakci časopisu La correspondance slave (vycházel tehdy v Praze a mezi abonenty měl i — Bismarcka) a byl přítomen památnému sedění sněmu, v němž čten královský reskript. Cestuje potom po Polsku i Rusku, kde zažil řadu rozmarných příhod při slavnostech Puškinových, první to manifestaci pro styky francouzsko-ruské. R. 1897 účastnil se známé vyjížďky Olivierovy na lodi Versailles a měl štěstí býti přítomen setkání se presidenta Faurea s carem Mikulášem. Na toto hlavní pásmo navěsil Leger plno podrobností i příhod, anekdot i vzpomínek. Překvapuje, s jakou bystrostí pronikal člen národa, který de facto r. 1860 nemohl vůbec ze sebe obsadit jediné stolice slovanských jazyků, do nejskrytějších záhybů slovanské duše, překvapuje, jak otevřeně a v celku případně charakterisuje lidi, kteří tehdy i dnes v Slovanstvu často nezaslouženě hráli vůdčí role. Rozumí se, že zvláště

poměrům literárním věnoval bedlivou pozornost a má tu na př. zajímavé drobnosti o životě Pisemského i Turgeněva. Poslední kapitola věnována docela několika vybraným typům výstředníků i šejdířů, kteří pod rouškou slovanství chtěli využít dobroty i ochoty Legerovy: princ Mikuláš Kutilovič, prý bratranec Její Výsosti princezny Syrmijské, byl z nich bez odporu nejpodařenější exemplář.

Lehké a přec hluboké causerie Legerovy přeloženy plynně a čistě; umělkovaná jest pouze častá záliba v zbytečné dvojí negaci (nepohrdal nikoli Rusy a p.). *Kd.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Dosti analogicky s případem Wahrmundovým začíná se snad nová podobná aféra prof. Krejčího z české university pražské: konfiskací. Jde o brožurku, kterou prof. Krejčí napsal o Davidu Fr. Straussovi, kritickém theologovi německém, ke stoleté památce jeho narození, a kterou vydala Volná Myšlenka. Konfiskace v tomto případě je tím nápadnější, že jde o pouhá konstatování názorů dávno vyslovených a zcela neútočných. Z toho důvodu nebude sice konfiskace míti takových následků v Praze, jako měla ve Vídni a Inšpruku, ale proto není o nic méně významna. Zvláště odůvodnění jejího potvrzení před soudem je až dojemné: »brožura by mohla přijíti do rukou lidem nižšího vzdělání, kteří by se jí mohli pohoršiti.« Svého času způsobily názory Straussovy jistý rozruch. Jsou známy více než padesát let. V Německu, na jehož poměry se především vztahují Straussovy kritické a polemické názory, nikoho nenapadne, aby je pokládal za nebezpečné, anebo za zvlášť originální a pozoruhodné, jako činí čeští volní myslitelé. Ale ať jsou jakékoli: náš český lid musí být chráněn nákazy!

»Aféra« se ovšem nevyvine z této konfiskace, ač na jistou analogii s Wahrmundem bylo upozorněno již i v parlamentě. Minule jsme mohli registrovati průběh vývoje až po studentskou stávku. Zatím věci postoupily dál do bodu prozatímního klidu: Wahrmund byl přeložen na německou universitu do Prahy, a studentstvo se dohodlo, že vzhledem k situaci upustí od stávky.

Rozřešení aféry Wahrmundovy je čistě rakouské: dvojaké, neupřímné. Komu se stalo po vůli, kdo vyhrál? Svoboda vědy, či její omezování? Hádáme, že si rozhodující kruhy právě na tomto rozřešení velice zakládají. Všichni mohou býti spokojeni a mluvit o vítězství: zpátečníci, pokrokáři, vláda, studentstvo i — Wahrmund sám, stávkující i ti, kteří byli proti stávce.

O obranný prostředek studentské demonstrace, které se jen do jisté míry správně říkalo stávka, třídili se duchové v Čechách. O Wahrmundovi samém může kdo chce míti mínění jaké chce, též o celé jeho aféře; může pochybovat o jeho vědeckosti nebo seriosnosti, jakkoli. Ale tolik

prozíravosti by měl míti každý politicky činný člověk, aby rozpoznal, že nešlo o osobu Wahrmundovu. Byl-li tento případ opravdu malicherný, tím větší pozornosti a tím energičtější obrany zasluhoval: jakých prostředků užili by klerikálové, kdyby šlo o muže skutečně nebezpečného? Vedl se boj mezi zpátečnictvím a svobodou. Pokládáme za krátkozraké, seslabovat význam události hlediskem nacionálním a říkat: nač se mají naši čeští studenti, naši poslanci exponovat pro Němce! Němci, němečtí studenti i profesoři jsou odpůrci našich oprávněných kulturních požadavků. Jsou. Ale klerikálové jsou jim nebezpečni neméně. Naši stávkující studenti nepracovali pro Němce, nýbrž pro sebe, pro českou svobodu a pokrok. Pracovali preventivně, poněvadž je jisto, že kdyby vypukla aféra českého nějakého Wahrmunda, tu klerikálové by byli výbojnější a vláda — energičtější.

Pro mne bylo stanovisko českých stran měřítkem upřímnosti protiklerikálního smýšlení a boje. Není přece pochybnosti, že boj proti Wahrmundovi vzali klerikálové za svůj a mobilisovali všecky druhy zbraní: katolické korporace studentské přestaly studovat a demonstrovaly, katoličtí sedláci tyrolští přestali pracovat a zabírali university (— kdo smí vytýkati klerikální straně odpor ku vzdělání? ptá se Petr Rosegger. Žádná jiná strana ještě nešla tak daleko, aby sedláky houfně vedla »na universitu«!), Lueger a Horský, »Vaterland« i »Čech«, Granito di Belmonte i Skrbenský — všichni protestovali, pracovali, zřejmě i tajně proti svobodě profesorově. Rázné odbytí jejich nároků znamenalo by bez odporu ránu klerikalismu. Zde byla příležitost k seslabení jeho posic a možnost vítězství. Ale tu se objevila zvláštní věc: liberálové a radikálové čeští honem si najdou jiné hledisko a nedají ublížit milému klerikalismu, poněvadž útočníky jsou Němci. Za to tam, kde mohou bezpečně vědět, že klerikální posice nedobudou, tam budou hlučně protiklerikální. Na př. jakmile přijde řeč na theologické fakulty, o kterých přece každý může vědět, positivně vědět, že veškeré protesty, demonstrace, resoluce jimi neotřesou, jich se ani nedotknou, tady budou všichni liberálové, a zvláště radikálové, velice hlučně a energicky protiklerikální.

Část svobodomyslné strany poznává a též již veřejně přiznává, že dosavadní stanovisko strany ke snahám a přehmatům klerikálním bylo nesprávné. Dr. Körner na protiklerikální manifestaci v Německém Brodě doznal, že mladočeská taktika byla chybná, totiž liberální taktika podceňovací, vyčkávací. Není-li to ovšem pouze soukromé mínění řečníkovo! Není-li, pak budou mít vládnoucí strany brzy příležitost dokázat své pokrokové smýšlení a svůj odpor proti klerikalismu, jímž se stále honosí, na př. též strana agrární aspoň v theorii a mezi stranníky prozíravějšími. Posl. prof. Srdínko vidí v klerikalismu »nebezpečí, které se vznáší nad svobodným lidem českým, aby jej znova vrhlo v porobu a otroctví,« které »má namířeno na jmění duševní, na svědomí a duši člověka;« snahu klerikalismu po světském panství nazývá proklatou, mluví o »farizejství některých zástupců církve, kteří pod rouškou náboženství a víry snaží se domoci vlivu na veřejnost« a při tom »sní o středověku«.

To jsou jasná — slova. Těšíme se i z nich, pokud odpovídají správnému rozpoznání podstaty klerikalismu a jeho cílů. Víme ovšem, že jsou to názory jenom mizivě malé skupiny ve straně agrární.

Budou mít pokrokoví lidé a vedoucí strany brzy příležitost bránit svobody. Na Moravě bylo sice ministerstvem zrušeno usnesení zemské školní rady, jímž byl suspendován Konečný, a bylo mu nezkráceně přiřčeno právo a způsobilost k úřadu správce školy, ale nedlouho před tím česká sekce téže zemské školní rady moravské suspendovala učitele Laubeho proto, že vystoupil z církve a stal se bezkonfesijním. Věcně netřeba v této souvislosti znova vykládati naše stanovisko k bezkonfesijnosti; je to obnovený případ Pelikánův z Čech, dostatečně rozebraný. Česká zemská školní rada pak věnuje pozornost těm jednotlivcům v učitelstvu, kteří se nebojí projevit své protiklerikální smýšlení. Nevíme ještě, zdali ukládá všeobecně okresním školním radám, aby měly v evidenci všecky učitelské osoby co do jejich církevního smýšlení, ale tolik už je jisto, že na některých místech takový rozkaz vydala, na př. pro Hořice a Novou Paku, kde v poslední době byly většího slohu manifestace protiklerikální.

Nezavrhujeme takových manifestací, ale úsudek náš o nich nepříliš příznivý jest ustálen a podepřen důvody zkušenosti. V každém městě by bylo bez velikých obtíží možno uspořádati dosti velkou manifestaci protiklerikální. Dostavil by se slušný počet posluchačů. Nechybělo by souhlasu. Ale účinek praktický, užitek, rovnal by se nule. U jednotlivců, ale velice řídkých, byl by zájem upřímný a snad i prospěch patrný. Ale na celek nemají takové veřejné řeči pražádného vlivu. Náš lid rád poslechne přednášku o Husovi, a chce, aby byla ostrá, protiklerikální, proticírkevní. Co se vystřídalo řečníků o Husovi v posledních desíti letech! A jak jemný, citlivý by musil být nějaký měřič psychologický, aby zachytil jejich účinek!

Němci demonstrují účinněji. Na opovážlivost kampaně proti svobodě universit odpověděli vysokoškolští studenti tu a tam obnovou hesla a činu »Pryč od Říma«. Správně soudí kterýs časopis, že to je posud jediná zbraň, které se církev bojí, víc než volné myšlenky a čehokoli jiného.

Ani stávka studentská se nesmí podceňovati. »Česká Mysl« rozpoznává dobře, že »generální strike studentstva ukázal veřejnosti činitele, s nímž bude nutno v politice počítati, činitele, jenž pokrokovým snahám může býti podporou vydatnou. A za to náleží studentstvu dík veškeré pokrokové veřejnosti.«

Bylo by klamem domnívati se, že aféra Wahrmundova je skoncována jeho přeložením. Promoveatur ut amoveatur. Ale v Čechách jsou klerikálové neméně výbojní. Při první zprávě o možnosti jeho příchodu do Prahy hrozili bouřemi. Byli sice zakřiknuti tiskem sociálně demokratickým velice zvučně. Proslýchá se také, že intervence arcibiskupa pražského neměla žádoucího účinku. Je také pravděpodobno, že Wahrmund bude opatrnější ve svých projevech. Ale spor dvou světů není rozřešen, nýbrž jen povrchu uhlazen, a rozhodnutí jeho prostě oddáleno. Záležeti bude teď pro budoucnost na tom, která strana bude vy-

datněji pracovat a účinněji se vnitřně připravovat. Té pak případne konečné vítězství.

*

Drobnější, nacionální srážku s církví máme v německém území Čech. Jednotlivé případy se vyskytovaly častěji, že německé farní úřady odpíraly český zápis do matrik a český nápis na hřbitově. Posledně zostřil se rozpor v Trutnově. Obyvatelstva je dobrá čtvrtina česká. Ale kněžstvo místní nemá pro ně ani jediného českého otčenáše. Po bok politickým agitátorům německého šovinismu postavilo se veřejně trutnovské duchovenstvo a odpírá funkce v českém jazyku důsledně a zásadně. Čechové si zařídili jakési soukromé české bohoslužby, ale i to bylo zakázáno, a plakáty hlásají, že kněžstvo bude svorně s ostatními stavy hájiti německého rázu města a kraje.

Říkalo se, že původ německého hnutí Los von Rom je nacionální. Máme před sebou doklady, že nacionální důvody samy nestačí ke kroku tak hluboko zasahujícímu.

*

V průběhu případu Wahrmundova vyvrcholily dávné srážky mezi studenty liberálními a studenty katolickými. Také v Čechách utvořila se katolická liga akademická. Ale nemáme u nás jasného přehledu, jak silná početně je tato organisace a k ní inklinující různá sdružení studentů konservativních. Takový přehled by byl velice žádoucí a informativní. My jsme totiž v celku nakloněni optimisticky podceňovati sílu a vliv klerikálních organisací studentských. Katolická liga akademická na př. byla u nás uvítána posměchem. Posměchem se však věc nevyřídí. Ani rakouští Němci nemají snad přesné statistiky. Tu může býti pomůckou statistika katolických sdružení mezi německými studenty z říše a z Rakouska dohromady. Čítají r. 1907 v celku 2810 členů, o několik set více, než o 2 léta dříve. Není neodůvodněnou domněnka, že přírůstek tento dodává právě Rakousko. A jak je rozvržen počet na povolání? Nejméně je sdruženo bohoslovců: jen 237. Ti jsou as téměř všichni z říše, poněvadž u nás není třeba zvlášť je organisovat. Není příliš mnoho mediků (373) a techniků (193), ale za to právníků 697 a studentů filosofie přes 700. V klerikálních právnících a kandidátech profesury právě tkví nebezpečí svobodné kultury: toť jsou budoucí státní úředníci a vychovatelé mládeže.

*

Inspirátor výbojného hnutí klerikálního v Čechách, P. Albán Schachleitner, vydavatel »St. Bonifacia« a »Sv. Vojtěcha«, stal se z podpřevora převorem Emauzského kláštera v Praze. Jeho vliv se tedy nezmenšuje, nýbrž roste. »Havlíček« má výpočet, spočívající na vlastních účetních výkazech klerikálního podniku, že »Sv. Vojtěch« měl roku 1905 roční obrat skoro 400.000 korun a čistý zisk skoro 60.000 korun. Toho roku byl sice zisk největší, ale i tak za tři léta (1905—7) obnáší 121.672 korun.

»Svatý Vojtěch« smí býti v kostelích rozdáván na základě místodržitelského povolení, a při tom, když se dává zdarma, plyne na milo-

darech takový zisk z něho. Otázku, na základě kterého zákona může býti dáno povolení k takovéto kolportáži, necháváme stranou jako záhadnou a snad nerozřešitelnou.

*

Klerikalismus definují skoro všichni jako zneužívání náboženství k politickým cílům, jako politické kšeftaření s náboženstvím. Že to činí klerikálové, v tom je jejich právo. Ale ne výsada. Pletou se jim do toho též svobodomyslníci. Radikální listy mají nevyvrácenou zprávu, že klerikálové v Nuslích volili nedávno s mladočechy za to, že jim mladočeská městská rada o slavnosti »božího těla« postavila na ulicích a náměstí oltáře. Která strana je při tomto kšeftaření napálena? A která je horší?

*

Zemská jednota hasičská učinila zásadní rozhodnutí, aby hasičské sbory se neúčastnily oficielně a korporativně kostelních parád. K tomu má Zemská jednota právo. Jednotlivé sbory zase mají právo jednat opačně. Také evangeličtí členové sborů mají nezadatelné právo zapírat zásady své církve a ozdobovat klerikální parády, které jsou již i katolíkům trochu nemilé. Ovšem někde to činí k vůli pokoji. Ale neměly by zásady, přímost, býti nad pokoj?

Náramně šikovným způsobem využitkuje tohoto usnesení hasičstva »Čech«. Že štve proti evangelíkům a chce je vylučovati z hasičských jednot, to nepřekvapuje. Dovedl přece též loni nebo předloni po požáru kláštera želivského užiti zprávy z »Času« o trpném přihlížení jednotlivců z diváků a tvrditi proti pravdě, že to činili evangelíci ze zášti proti kněžím a klášterům, jimž by ovšem se Žižkou přáli plamenů. V tom není zvláštní šikovnosti. Ale jezuitské je, jak dovede »Čech« obrátiti osten proti nenáviděnému učitelstvu: učitelé, delegáti jednot na zemské poradě hasičstva, z nenávisti k církvi a ke kněžstvu přivodili ono usnesení, a proto: pryč s učitelstvem z jednot hasičských!

Že hasičstvo v jednotlivých případech nedodrží zemského usnesení, to jest jedním z bodů jeho samosprávy. Vždyť i v Sokolstvu, podle rozhodnutí české obce sokolské, zásady sokolské dlužno zachovávat jen pokud má sokolík na sobě červenou košili!

*

Zemská rada katolická pro Čechy ustanovila svolati sjezd československých katolíků na konec srpna a začátek září.

*

Českým klerikálům nepohodlně matou plány vídeňští křesťanští sociálové. Čeští katolíci tvrdí a čeští svobodomyslníci věří, že křesťanští sociálové jsou národně spravedliví, vždyť hlásají, že na »křesťanském« jejich programu jedině lze vybudovat smír. Ale teď se ukázalo, že politikové katoličtí, i biskupové, jsou velice nesnášeliví a nespravedliví k vídeňským Čechům v otázce jejich školství. Katolická církev slouží i u nás moci.

8. července 1908. +

Feuilleton.

Raffael.

Nu, sláva bohu, Giulio, žes hotov!
Však svatý otec už se předem mračil,
když po osudu obrazu se ptával
a já jen musil ramenoma krčit —
ah, jeho svatost myslí, že se obraz
dá zrobit, jak když farář na venkově
mši jitřní slouží — při tom zahrnuje
člověka prací, úkoly a vzkazy,
že pět životů by mi nestačilo.
Giulio, ukaž! Mám jen chvíli času.
Tak, hochu, dobře. Trochu ostré světlo
a ostré stíny, není žádný přechod,
však pro francouzské barbary to stačí.
Ty víš, že určil papež tenhle obraz
pro ženu krále francouzského za dar?
— Teď napadá mi: starý Leonardo
je u dvora tam... ušklíbne se asi
nad touhle Svatou Rodinou a vyřkne
pichlavý soud svůj — hochu, jaká pomoc!
On malovat moh plné čtyři roky
svou Monu Lisu — já za čtyři roky
dešť pláten musil pustit z dílny svojí
a pomalovat stěny vatikanské
a řídit stavbu u svatého Petra
a řadu návrhů dát pro koberce
a kreslit plány pro paláce, villy
a modelovat — konečně pak trochu
žít jako člověk, milovat a líbat
své krasavice, jak je přived osud,
a sonety jim skládat, jak je chtěly
— neb ženě nedostačí, že dá člověk
obličej její madonnám a svatým,
jí člověk musí ještě básně skládat —
to nepochopí nikdy Leonardo,
jenž jako mol jen papíry se hrabe
a jemuž inkoust zcela k žití stačí...
Dej štětec, Giulio, sem, podepíši
svým jménem obraz.

Kdo chce nyní tvrdit,
že nepochází z ruky Raffaela?
Mé jméno na něm.
Piombo, ta zmije,
postřikne jistě jedem tohle plátno
a Michelagniolovi zprávu pošle
a vtipem opepří — a starý mrzout
číst bude, stáhne obočí a kousne
do jména mého — — víš, jak říkají mi?
»Nejvyšší rabi římské synagogy«,
to Piombo si vymyslil, ten ďábel.

Teď, Giulio, mi začni Michaela —
neb jeho svatost obdaří jím krále,
když královně dá svatou familii —
nu, je v tom symbol, chytrák svatý otec
francouzským panstvům trochu poklonkuje —
tož hezky vítězného Michaela,
a Satana zkruš dole, jak jen možno.

A pospěš, hochu, hlavní věc je: pospěš.

Francesco půjde do paláce Chigi
malovat Psychu. Francesco je chlapík,
nemluví mnoho, poslouchá a chápe
a maluje jak čtyři. Včera prohled
jsem práci jeho — a žas ustrnutím.
Jak barvami chlap zacházeti umí!
Sám moh bych chodit k němu do učení.

Též Annibale ať přiloží ruku
už na Madonnu. Převor upomíná
a stěžuje si lidem na potkání.
To vyřiď mu, jak přijde. Potom řekni,
že model našel jsem k ní v Trastevere
a pošlu jej sem. Cecilie zve se,
má jméno svaté panny, ale není
už pannou a ne docela už svatou —
kardinál Bembo ondy podotk vtipně,
že pánbů ode mne má tolik madonn,
jak saracenský sultán, a že, cha, cha,
já vlastně při všech nasadil mu rohy —
A na klín ať jí namaluje růži,
to připomeň mu... Bembo, to je vtipkář.

Pak Giovanniho ještě pošli za mnou,
chci slůvko říci mu. Ten taškář hýří
a celé dny se ani spatřit nedá,

a Bitva u Ostie na něj čeká
na stěně vatikanské — mní ten lotr
že přijde anděl domalovat fresku?
Ty zázraky už nedějí se dneska,
to víme všichni, ví to svatý otec,
jenž čertí se a pohansky nám klne.
K všem ďasům bych jej nejraději poslal,
však darebák ten maluje, že člověk
se divit musí. Každý tah je jistý,
že druhý možný není. Pošli mi jej,
já vyčiním mu.
Jak jen budeme mít
ty vatikanské fresky jednou s krku,
všem ulehčí se. Jeho svatost spustí
déšť Danain na plochy našich dlaní,
pak půjdeš, kam tě tvoje touha láká
i všichni druzí. Francesco i Viti
i Annibale, Giovanni a druzí,
jak ptáci z rodných hnízd svých vyvedení.

Až přijde kardinál (dal vzkázati mi,
že dopoledne navštívit nás hodlá),
ty vyřiď, že jsem na petrské stavbě,
by odpustila jeho Eminence,
a tuhle Svatou Rodinu mu ukaž
a vychval mu ji — jeho Eminence
obrazům zrovna rozumí jak víře,
jejížto církve stal se kardinálem.
Však nápady má a je dobrý voják,
a pěknou historku jsem o něm slyšel.
Před bitvou — tuším u Ancony byla —
projížděl řady papežského vojska
a líčil žoldákům, že hod je čeká
u nebes tabule, když padnou nyní
za jeho svatost a za svatou církev.
V tom přišel pozdrav nepřátelských houfnic,
a kardinál se obrátí a na zad.
Tu voják jeden, drzá huba, volá:
»Což, Eminenci, tobě nezachce se
těch skvostných hodů u tabule nebes?«
Však kardinál se nedá zmást a volá:
»Ne, synu, nemám ještě apetitu!«
a jede dále. — Vypravoval mi to
kardinál Bibiena. —
Kdyby přišla
snad jedna černooká krasavice
a hledala mě, řekni jí, že večer.
Jen slovo večer — pak už dovtipí se.

Ah, Giulio, a víš, co napadá mi?
Já zastavím se u svatého otce
a oznámím mu, že je dohotoven
ten obraz pro královnu do Francie,
a řeknu mu — mně Bibiena ondy
vykládal totiž, že chce svatost jeho
v obrazu velkém světu představiti,
jak vyhlížel as starý Řím v své kráse —
já řeknu tedy, že bych převzít mohl
úlohu tuto. Vyměříme spolu
ta pole trosek, oživíme všecko
stavbami, jak jich dohádat se možno
a já pak, hoši, naskizzuji všecko
a vy mi provedete velký obraz.
Vždyť naposled by mohl svatý otec
si vzpomenout na bručivého starce,
na Michelagniola a pozvat si ho
do Říma zase z dálné Florencie,
a nám by bylo, v doupěti jak liškám,
když pohostinně přijaly v ně ježka.
A nač si takto dáti zkalit život?
Viď, Giulio můj? Řeknu papežovi.
Toť dobrý nápad.
S bohem, hochu drahý,
a toho Michaela hleď mi provést,
jak Leonardo by jej asi pojal,
víš, tu hru světel, tmy a polostínů,
jak čert ten uměl to a jak se snaží
to po něm trefit celá Italie.

—*by*—

ZPRÁVY.

Josef Unger. Před nedávnem oslavovali 80. narozeniny dra Josefa Ungra, nynějšího předsedy říšského soudu. Právnický věhlas Ungrův sám o sobě stačil by na důvod k upřímné oslavě. Ale Unger byl dlouhá leta i politicky činným, což dodalo k oslavám důvodů dalších. My ovšem politických důvodů k oslavám Ungrovým nemáme. Unger od počátků své politické kariéry byl tím, čemu se u nás v politickém žargónu říká »zavilý centralista«. Unger vyrostl v onom ovzduší starorakouské politiky, která znala jen rakousko-uherské mocnářství pod německým vedením a žádala podrobení ode všech ostatních národů tohoto mocnářství, Maďarů stejně jako Čechů. Ve službě této politiky, vlastně nerakouské, proto, poněvadž zneuznávala vlastní myšlenky, opravněnosti a povolání Rakouska, stál dr. Unger až do jejího definitivního ztroskotání r. 1879. Po tomto roce, kdy odstoupil z ministerstva, Unger politicky nevystupoval, jen tu a tam v panské sněmovně promluvil ve smyslu své staré politiky. Přes toto naprosto odchylné politické stanovisko dr. Unger má nárok na jistou sympatii, alespoň nárok na jistou zajímavost. Dr. Unger byl vždy upřímně pokrokovým člověkem a dovedl si svou bystrou mysl a jasný smysl pro všecko aktuální zachovat do vysokého stáří svého. Jak bedlivě stopoval co stařec politické události dne, bylo nejlépe patrno, když zuřil boj o všeobecné právo hlasovací. President říšského soudu rakouského poznav zmar pokrokových stran německých měl dosti odvahy přiznati si, že za daných okolností politických, najmě ve Vídni, pokrokový Němec hlasovati musí při volbách se socialisty, a skvělým článkem v rozhodující chvíli vyslovil se pro zavedení všeobecného práva hlasovacího. Mezi německou inteligencí, nejvyšší byrokracií a mezi liberálními členy panské sněmovny je to úkaz tak řídký, že stojí za povšimnutí. Vždyť i vůdce liberálů, někdejší vůdce »německého lidu« Arnošt Plener, byl proti novým řádům volebním! Než, není účelem těchto řádků oslavovat dra Ungra. Dr. Josef Unger po celý svůj život se snažil být a zůstati kulturním člověkem v nejlepším toho slova smyslu. Vedle báječné znalosti literatur starých stopoval všecky zjevy moderní tvorby literární, hudební i výtvarné. Unger v mladších letech patřil k nejlepším virtuosům klavíru ve Vídni a zemřelý Johannes Brahms s ním prohrával rukopisné své novinky. Ungrův dům do dnešního dne je střediskem nejlepších duchů vědeckých a uměleckých ve Vídni, a duchaplné poznámky o politice, vědě a umění starém a současném stále se po Vídni

roznášejí. Charakterisují jej znamenitě. Výběr z nich byl před nedávnem vydán a některé z nich tuto podáváme:

Jsem narozen roku 1828, ale světlo světa spatřil jsem teprve v roce 1848. — Mezitím, co Clausewitz psal v Prusku slavnou svou Filosofii války, v Rakousku vypověděli válku filosofii. Hinc! — Nejlépe si vyjasníme vlastní myšlenky, když je chceme objasnit jiným. Docendo discimus. — Člověk může být dobrým řečníkem a přec špatným politikem. Nomina sunt odiosa. — Pouhou výmluvností říditi stát nelze. — Žil bych rád věčně, jen abych se dověděl, co se konečně se světem stane. — V životě dlužno snažiti se b ý t i něčím a ne pouze se něčím stát. — Orel létá sám, havrani v houfech. I když nejsme orly, nemusíme být havrany. — Vyslechni nějakého mluvku jen krátkou chvíli, a prohlásí tě za nejduchaplnějšího člověka. — Nedávno mi někdo povídal tak absurdní věci, že jsem nevěřil vlastním uším: byl jsem s ním v tête-à-bête. — »Zdi mají uši«, tím nechť se potěší docenti, kteří nemají posluchačů. — Suchá věda neexistuje: máme jen s u c h o u učenost a suché učence. Mezi Němci je dnes ještě spousta lidí, kteří myslí, že vše, co je nejasné a nesrozumitelné, je hluboké. — Jsou knihy, které jsou tak zdlouhavy, že jen vítr obrací v nich listy. — Je zvláštní, jak mnoho »slavných« lidí je, kteří jimi nejsou. A často se emfaticky tento predikát přikládá lidem, poněvadž jimi nejsou. Mluví se o »slavném« Platonovi, o »slavném« Beethovenovi, o »slavném« Bismarckovi? — Ve svém 62. roce, rok před zavražděním (43. před Kristem), napsal Marcus Tullius Cicero mnoho čtený dialog »De senectute«, v němž Catonu Staršímu, jenž dosáhl 85 let, vkládá do úst vřelou chválu stáří. 26. ledna roku 1860 měl Jakob Grimm v berlínské akademii svou památnou řeč »o stáří« a dojemným způsobem tam slasti a strasti stáří vylíčil. Těšiti mládež nad jejím mládím a demonstrovati jí štěstí mládí, nikdo doposud neuznal za vhodné. Traktát »De juventute« nebyl dosud napsán. — V mládí člověk má mnohem méně smyslu pro přírodu a více radosti z lidí. V stáří straní se člověk lidí a žije mnohem více přírodě: je to tajemná předtucha, že se vrátíme brzy v temný klín země? — »Kdo dlouho žije, přežije mnohé a mnoho« (Goethe) — člověk musí se snažiti toliko, aby nepřežil sám sebe. — O mnohých lidech dovídáme se teprve z oznámení o jejich smrti, že žili. — K smrti je potřebí stejně štěstí, jako k životu. — Jediný pravý »omnibus« je pohřební vůz. — Je pouze jeden život, který stojí za život: život v duši. — »Rytíři ducha« jsou často mučedníci ducha. — Cogito ergo sum — často bez myšlení. — Les paroles sont faites pour cacher nos pensées — proto jsou asi někteří lidé tak zamlklí, poněvadž nemají myšlenek, jež by skrývali. — Skoro každý autor píše ke svému spisu předmluvu — o pomluvu postará se obecenstvo. — Slovo básníkovo: »mlčení je bohem šťastných« bohužel se vždy neuskutečňuje: při zkouškách. — Tot capita, tot sensus — bohužel ale zhusta: kolik hlav, tolik nesmyslů. — Moderní pravidlo životní: nezlob se, zlob druhé. Šetři se, nešetř druhé. — Kdo snáší chvalořeči, nezasluhuje jich — kdo je zasluhuje, nesnáší jich. — Ignorance a arrogance jsou dvojčata. — Chybami druhých nikdo neroste. — Za

našich časů ke všemu je potřebí průkazu způsobilosti, jen ne k poslancování anebo k ministrování. — Při politickém kompromisu snadno se někdo kompromituje. — Špatný parlament je vždy ještě lepší než žádný. — Obstrukce vede k destrukci. — Heslo vyjadřuje tendenci, ne však skutečnost; kormutlivý doklad: Viribus unitis. — Nejdůležitější otázkou ženskou zůstane přec jen otázka mužská. — Francouzi mají talent těžce srozumitelné věci podati snadno porozumitelně — Němci libují si v opaku. — Němci zhotovují tlusté a těžké knihy a zovou je: knihy příručné. — Práce je opiem pro morální bol a uklidňuje neklid duše: animus inquies pascitur opere (Livius). Jakmile stižený ranou osudu opět začne pracovat, je na polo zachráněn. — Právo má divnou vlastnost: je možno je podržeti, aniž bychom je měli. — Luther má pravdu, praví-li, že právník, který není než právníkem, je ubohým tvorem. — Stane-li se magister ministrem, je to vlastně ponížení. — Každý řečník v parlamentě má zhusta hned předem ony za protivníky, kteří se nemohou dočkati »uchopiti se slova«, a kteří se obávají, že »ctěný pan řečník před ním« něco poví, co on chtěl říci: pereant qui ante nos nostra dixerunt. — Řekne-li řečník v parlamentě, že chce říci toliko několik slov, že se uskrovní, s jistotou lze očekávati, že bude mluvit nejméně hodinu. — Příroda nezná horror vacui: při mnohé řeči lekáme se prázdna. — Rakousko je zemí, v níž se obyčejně stává, co je nemožným. — Žijeme v době, kdy kvantita hrozí udusiti a potlačiti kvalitu. — Máme v Rakousku pět akademií věd, a přec ještě jen málo vědy. — Je zcela v pořádku, že stát pod trestem prohlašuje: Nepokradeš. Ale stát by měl stejně podporovati a vzíti si k srdci a uskutečniti humanní zákaz: Nemáš hladověti!

Dr. Žampach.

Krátce před ukončením parlamentu, náhle a neočekávaně Němci způsobili malou, ale dost povážlivou a ostrou krisi: podali řadu pilných návrhů, jichž projednání by bylo znemožnilo schválení předloh, vládě nutných. Je známo, že se obratnosti barona Becka podařilo zažehnati i tuto bouři, a že vše skončilo v nejlepším pořádku. I při této příležitosti ukázala se celá nepřirozenost nynějších poměrů vnitropolitických, poněvadž byla stejně zjevna jejich neupřímnost a nehotovost. Sotva že byla zažehnána krise, s německé strany připravovaná, sotva byly německé návrhy odvolány, povstala na české straně otázka: zač Němci odvolali? Otázka tato povstala ne pouze v nejširší české veřejnosti, ale i v Národním klubu, sdružení vládních stran českých, majících v nynějším kabinetu dva své zástupce. A otázka byla tak palčivá, že předsednictvo tohoto Národního klubu se odebralo k ministerskému předsedovi a otázku tu mu položilo. Baron Beck, věda, že je s našimi poslanci českými sám, patrně lišácky se usmál a řekl pp. Kramářovi, Udržalovi a P. Schilingrovi: Nic jsem jim nedal. Spokojeně šlo presidium Národního klubu k svým věrným s tímto poselstvím, a Národní klub hlasoval pro všechny vládní předlohy.

Proskakovaly ovšem v německých listech zprávy, že pan ministerský předseda německým poslancům všelicos slíbil. Ale to na české straně nedělalo valný dojem. Snad už páni cenu takových slibů znají a dovedou odhadnout. Ale jen parlament ukončil své zasedání, jen baron Beck viděl odjíždět poslance do všech končin světa, už ty zprávy o těch slibech zněly určitěji a v posledních dnech dokonce už jsou znatelny kontury různých aktů vládních, které se jeví jako plnění daných slibů barona Becka. Zcela jako administrativní potřeba oznámeno, že ve Vídni, v Praze a ve Lvově zřízeno bude u poštovních centrál zemských presidium. Místo dosavadního chefa, poštovního ředitele, bude jmenován president a jemu po bok postaveni budou

dva vicepresidenti. Zároveň s touto zprávou vešla ve známost řeč poslance Wolfa, ve které reklamoval pro Němce jednoho z obou vicepresidentů poštovních v Praze, jak to byl baron Beck v oné konferenci s německými poslanci slíbil. I to se dalo snésti. Ale čertovo kopýtko hned se ukázalo: na místo pražského presidenta kandidován namnoze presidiální chef v obchodním ministerstvě dr. Žampach. Ale Němci napřed prohlásili, že tohoto úředníka na pražském místě nesnesou, a když přes to se pověst udržovala, že dr. Žampach přesídlí do Prahy, s německé strany prohlášeno, to že by znamenalo nejprudší boj, poněvadž baron Beck r u k o u d á n í m Němcům slíbil, že dr. Žampach poštovním presidentem se nestane. Baron Beck ono rukoudání neodvolal, zdá se tedy být pravdou.

Stojíme tedy před novým zjevem v politice domácí. Německé strany nespokojí se už s heslem: Němcům německé úředníky, nestačí jim — nepřípustné dle našeho názoru — spolurozhodování, kdo tím německým úředníkem býti má, Němci jdou o hezký skok dál a zasahují už také do jmenování úředníků českých.

Případ sekčního rady dra. Žampacha sám o sobě je zajímavý. Na celém světě je chef presidiální kanceláře ministerské osobnost, která v první řadě je důvěrníkem ministrovým. Důvěra ministrova je při jmenování tohoto úředníka rozhodující, a dosud byli presidiální chefové přímo nedotknutelní, poněvadž označená již důvěra v určitou osobu se nedá nikterak vnucovat a omezovat. Ministr má k určitému úředníku důvěru a k jinému té míry důvěry nemá. Proti této vlastnosti tohoto místa není odvolání, a jinde otázka důvěry v sekretáře pojímána ještě mnohem osobněji. Kníže Bismarck si vzal za svého důvěrníka svého syna Herberta, a do dnešního dne ve Francii mají ministři syny a synovce svými sekretáři. Dr. Fiedler má dra. Žampacha.

Když různé pověsti o domnělém počešťování u pošty používány na německé straně k štvaní a rozčilování, německé listy a němečtí poslanci počali útočit na dra. Žampacha. Zodpovědný chef resortu, ministr obchodu, nechráván stranou a kamenem úrazu stal se jeho presidiální chef. »Konstituční« poslanci v Rakousku zhusta takových prostředků užívali: za Taaffeho Němci agitovali celé desítiletí proti rytíři Freibergovi, za Koerbra a Gautsche sekční chef dr. Sieghart byl terčem prudkých útoků. Ale Freiberg přes všeliké své Achillovy paty stal se z prostého žurnalisty sekčním chefem a rytířem, spravoval presidiální kancelář ještě za Badeniho, a dr. Sieghart vyrostl od r. 1895 z finančního komisaře sekčním chefem v druhé třídě hod-

nostní a tajným radou, excelencpánem. Z toho je patrno, že si ministři do otázky, ke komu mají mít důvěru, nedali foukat.

Pojednou český ministr resortní má dělat výjimku. Útoky na dra. Žampacha činěné nepohnuly dra. Fiedlera k prohlášení, že on stojí za svůj resort a ne jeho presidiální chef, místo toho objevila se kandidatura dra. Žampacha do Prahy. To znamenalo, že dr. Fiedler by byl ochoten ustoupiti tlaku německých teroristů a obětovat svého presidialistu. To by byla taková známka slabosti, že bychom si ji nepřáli, ani za cenu viděti zajisté obratného a energického dra. Žampacha v čele poštovní správy v Čechách. Tato slabost dra. Fiedlera musila by zarážet a zarazit. Není v kabinetu druhého ministra resortního, který by měl v parlamentě tak pevné postavení, jako nynější ministr obchodu, to možno konstatovati bez lichocení dru. Fiedlerovi a bez jakékoliv nadsázky. Nejen osobní vlastnosti dra. Fiedlera zde rozhodovaly při utvoření jeho posice, jeho laskavost, ochota a píle. Ale přesvědčení, že dr. Fiedler svému oboru se celou svou osobností a znalostí věnuje, že má co moderní politik oko a ucho pro potřeby naší doby, a že, ačkoliv spravuje resort, hájící zájmy v první řadě velkého průmyslu a obchodu, nezapomíná na potřeby malých, ať živnostníků, ať dělníků, získal mu sympatie na všech stranách a ani sociální demokracie se těmito sympatiemi netají. Proč zrovna tento ministr, opřený o tyto sympatie zdrcující většiny parlamentu, musí a má ukázat slabost vůči terorismu hloučku několika lidí a nesvědomitých štváčů? Jen proto, poněvadž je zástupcem Národního klubu, jen proto, ž e j e Č e c h e m? Je to až symptomatické, co se nyní v poštovní správě děje, a bude nám to úplně jasné, až se rozhodnutí stane. Už to, že ono rukoudání nebylo popřeno, vrhá divné světlo na poměr sil v parlamentě a v kabinetu samém. Když Němci na baronu Beckovi vymohli poštovního presidenta a vicepresidenty, s n a d baron Beck tuto instituci měl s resortním chefem pošty, ministrem obchodu, smluvenu. Pravíme s n a d. Ale jistě nebyly mezi baronem Beckem a dr. Fiedlerem smluveny otázky o s o b n í, a přec baron Beck — alespoň dle nepopřeného tvrzení — se rukoudáním zaručil za něco, o čem rozhoduje ministr obchodu, bude-li totiž dr. Žampach jmenován čili nebude do Prahy. Už tato okolnost ukazuje na slabost dra. Fiedlera vůči baronu Beckovi.

Bylo by nám věru dra. Fiedlera upřímně líto. Dr. Fiedler rozhodně patří mezi naše nejschopnější lidi, je jedním z málo politiků dnešních, kteří se na ráz dovedli uplatnit v posici tak důležité a zodpovědné. Tyto vlastnosti získaly mu v parlamentě takovou posici, že

smíme čekati, že to bude právě on, který opřen o důvěru parlamentu, vykoná i p r o n á s kus cenné a vážné a trvalé práce. A právě on neužíval by té své parlamentární síly, v parlamentarisovaném ministerstvě, vůči šikovnostem barona Becka, vždy více a více jen pro Němce pracujícího? Neměli bychom pro tyto zjevy prozatím vysvětlení jiného, než že slabost dra Fiedlera znamená slabost Národního klubu.

Je nám lhostejno, jak dopadne rozhodnutí v osobách. Ale otázka, co se s drem. Žampachem má státi, není více otázkou osobní. Německé listy napíší několik článků proti dru. Žampachovi, a už se mluví, že presidiální chef ministra obchodu bude vystřídán. Objeví se kandidatura dra. Žampacha do Prahy, Němci si dupnou a baron Beck slibuje rukoudáním, přes hlavu dra. Fiedlera, že do Prahy jmenován bude někdo jiný. To je pro českého úředníka postavení přímo zdrcující, pro českého úředníka, od něhož žádáme právě nyní, aby pomáhal s sebou uplatňovat obsah stávajících zákonů a předpisů. Jak se má zachovat auskultant, když sekční rada z bezprostředního okolí ministrova, ano jeho první důvěrník, nenalézá v něm a v delegaci české dost opory? Aféra Žampachova je otázkou ministra obchodu i českých poslanců. *Č.*

Časová úprava péče o mrzáky v praxi.

MUDr. Jan Dvořák.

V zdáním se a zavržením názorů a zásad, jež vedly druhdy lidskou společnost k slučování osudu novorozených mrzáků s pohlcujícími vlnami Taigetu, stala se péče o mrzáky nejen příkazem humanity, nýbrž i národohospodářství a sociální politiky.

Jak lidská společnost po věky rozuměla péči o děti zmrzačelé a povinnostem z ní vyplývajícím, patrno z toho, že pojem m r z á k a a ž e b r á k a i zbědovaného, pohrdaného tuláka byly dva nerozlučné pojmy. Většině mrzáků dána byla již do vínku sudba živořiti po celý věk ve fysické bídě a v mravní zpustlosti.

Ni nejprimitivnější snaha chrániti mrzáka před nebezpečím zahynutí hladem a před úplnou zpustlostí nestala se dosud všeobecným majetkem lidské společnosti. Teprve nová doba probouzejícího se humanismu přivodila znenáhla nové názory a vynořila nová hesla, důstojná nynějšího osvíceného století.

V jednotlivých kulturních státech pronikala více méně snaha, postaviti mrzáka na vlastní nohy a zabezpečiti mu možnost samostatné výživy a přizpůsobiti jej nějakému životnímu povolání.

Leč dosavádní ústavy u nás, v Německu i v jiných zemích obmezovaly se takměř bez výjimky kromě ochrany mrzáka, uvedením do společnosti sobě rovných, před fysickými a duševními insulty okolí na pouhou výchovu pro některou živnost či řemeslo. Tím stalo se, že starší ústavy pro mrzáky zřizovány byly všeobecně toliko dle vzoru ústavů pro hluchoněmé, slepce a idioty, a že obmezovalo se přijímání chovanců do těchto ústavů takměř výhradně na takové chuďasy, jichž neduhy nepřipouštěly více žádné možnosti nápravy a zhojení. Nebylať do pracovního programu ústavů těchto do posledních dob pojata pomoc lékařská. Teprve oslňujícími pokroky novodobé orthopedie dospívalo se znenáhla k poznání neobyčejných mezer dosavádní péče o mrzáky, tak že při řešení otázky úpravy péče o mrzáky uznána byla potřeba, aby specifická lékařská pomoc po-

stavena byla v čelo všech ostatních úkolů péče o mrzáky. Názorům těmto dostalo se všeobecného uznání a plné sankce teprve na poslední konferenci zástupců něm. ústavů pro mrzáky r. 1907, kde přijato bylo jednomyslně heslo, že cílem časové úpravy péče o mrzáky musí napříště být především, aby výkony orthopedie staly se v plné míře přístupnými všem mrzákům bez výjimky, nejen na chirurgicko-orthopedických klinikách nemocničních, nýbrž ve zvláštních k účelu tomu zařízených veřejných, i chudině přístupných ústavech s vedením klinickým a poliklinickým, jichž úkolem má být nejen zmrzačení již vzešlé léčiti, nýbrž i hrozící zmrzačení zamezovati.

Při většině stávajících ústavů, při jichž založení úkolu tohoto nebylo šetřeno, uznáno dostatečně pojmutí specifické lékařské pomoci do programu pracovního takměř za nemožné.

Za druhý a nejbližší úkol péče o mrzáky uznává se v nové době všeobecně usnadnění a zmírnění hospodářské bídy mrzáků povznesením jich fysické způsobilosti ku nějaké práci a k umožnění výdělku. Velikým a nesnadným těmto novodobým úkolům péče o mrzáky dostáti možno jedině náležitě organisovanou součinností vynikajících lékařských odborníků, pedagogů a zkušených praktických živnostníků a řemeslníků.

Za první předpoklad přípravy mrzáka k náležité způsobilosti k nějaké živnosti a k co možno největší samostatnosti pro život a práci uznává se dokonalá všeobecná výchova školní, jež dle vzoru ústavu mnichovského vynikati má nad průměrnou výchovu školy obecné a rovnati se povýšené výchově pokračovací školy. Čelné místo zaujímati musí vyučování kreslení jak u chlapců tak u dívek, za účelem technické zručnosti chovanců, a soustavně účelně prováděný tělocvik v značnějším rozsahu, jenž povznáší nejen pružnost a pohyblivost těla, nýbrž i odborný vývoj fysický. Hned od prvních dob předběžné školní výchovy dlužno delším zevrubným pozorováním a individualisováním jednotlivého zmrzačelého dítěte uvažovati a rozhodovati o volbě povolání a o vlastní odborné výchově k nějakému povolání, při čemž dlužno bráti zřetel vedle pohlaví a individuelní náklonnosti a nadání dítěte k dosahu a rozsahu fysické a duševní způsobilosti resp. tělesných defektů, jakož i neméně na místní poměry poptávky a nabídky výroby dotyčného okresu, aby se mrzákovi zabezpečilo povolání, ve kterém mohl by se domoci a zabezpečiti si výhodných podmínek mzdy za vykonanou práci, a státi se způsobilým k místní soutěži. Co prospělo by mrzákovi, aby vyučen byl sebe lépe nějakému řemeslu, kdyby nemohl své

vědomosti a znalosti v praksi uplatniti a aspoň denní chléb a nejnutnější existenční podmínky pro sebe si zabezpečiti!!

Ve starších ústavech, zařizovaných po způsobu ústavů pro slepce a idioty, obmezovala se odborná výchova mrzáků větším dílem výhradně na méně cenná povolání, na př. na pletení ze slámy, na rákosování židlí, na dělání dřeváků, pletení na stroji a pod., kterážto výroba je sice postačitelnou pro idioty neb slepce, nehodí se však pro duševně zdravé mrzáky.

Dle Dr. Krukenberga doporučují se pro ústavy mrzáků zvlášť práce jemnější, vyžadující více manuelní zručnosti a více nadání, jako na př.: umělé sochařství, umělé malířství, umělé pletení i kreslení, v kterýchžto oborech mnohdy mrzáci značně vynikají. I hudbu možno u nadanějších chovanců pěstiti.

Státní ústav mnichovský, jenž dle souhlasných posudků předčí dosaženými výsledky výchovy mrzáků všechny ostatní podobné německé ústavy, provádí výchovu v takových povoláních, která vyžadují více práce hlavou, resp. mozkem, než rukou, kterážto povolání uznávají se všeobecně dle nabytých zkušeností za zvlášť vhodná a doporučitelná. Ve státním ústavu mnichovském vyučují se chlapci zvlášť následovním řemeslům: knihařství, krejčovství, obuvnictví, výrobě tobolek, psaní, kreslení, těsnopisu a pracím i naukám kancelářským vůbec (znalost zákonů, konceptu, sdělávání různých zpráv a konceptů), kreslení; dívky: veškerým ženským pracím, učení střihu, pracím domácím a kuchyňským. Kromě zvláštní třídy pro krasopis, s 9 učebnými hodinami týdně, má mnichovský ústav zvláštní třídu krejčovskou s 15—20 hodinami, zvláštní třídu pro knihařství a obuvnictví, a pro dívky pro ruční práce. V ústavu kodaňském zastoupena jsou řemesla: bandážnictví, obuvnictví, krejčovství, truhlářství, soustružnictví, kovářství, kartáčnictví, řezbářství, knihařství; a pro dívky: kuchařství, krejčířství, pletení, šití, tkaní a vyšívání; v pařížských ústavech zejména: obuvnictví, krejčovství, knihařství, písařství, práce kancelářské a hudba; pro dívky: výroba umělých květin, umělé pletení, spravování prádla, pletení, šití a pod.

Ve všech 34 německých ústavech zastoupena jsou takměř napořád následovní řemesla, pro hochy: krejčovství, obuvnictví, kartáčnictví a košikářství; ve druhé řadě: truhlářství, knihařství, rákosování židlí, zahradnictví, písařství, těsnopis, vedení knih a práce kancelářské; ve třetí řadě přichází v jednotlivých ústavech sporadicky vyučování: kartonářství, lepenkářství, bandážnictví, řezbářství, ma-

lířství, soustružnictví, prýmkářství, pletení rohoží, natěračství, provaznictví, výrobě dřeváků, fotografování, litografii, hodinářství, zpěvu a hudbě; pro dívky takměř všeobecně: šití, háčkování, pletení, vyšívání, práce kuchyňské a domácí a všecky ruční práce; ve druhé řadě: krejčířství, střih, pletení a šití na stroji; po různu: žehlení, praní, též látování, výroba umělých květin, umělé pletení a tkaní, ozdobné práce a síťkářství. Dle rady zkušených odborníků nebylo by však účelno, aby počet povolání obmezován byl na určitý počet, naopak doporučuje se, aby vedle velkých tříd pro hlavní povolání zřizován byl v jednotlivých ústavech podle místních poměrů co největší počet jiných tříd pro pobočná povolání. Třetím předpokladem přípravy mrzáka k způsobilosti výdělku chleba. a k úplné aneb aspoň částečné samostatnosti je odpomoc, záležející v zamezování či odstraňování zmrzačení poskytováním specificky odborné lékařské pomoci, kterou řaditi dlužno v postupném opatřování potřebné péče mrzákům větším dílem mezi první úkoly novodobých ústavů pro mrzáky.

Výsledky dosavádních mnohaletých studií fysického a duševního života mrzáků a celé prohlubně bídy zmrzačení v cizozemských ústavech dospěli zkušení odborníci k poznání, že k náležitému provedení všech úkolů týkajících se opatření pomoci mrzákům potřebí jest nevyhnutelně především ústavů orthopaedických s klinickým a poliklinickým zařízením; vedle toho pak dále škol pro všeobecnou školní výchovu s učebnou osnovou škol pokračovacích a za třetí ústavů výchovných pro odborná povolání mrzáků.

Dosud nebylo v odborných kruzích dosaženo plné shody, zda měly by uvedené tři nevyhnutelně potřebné a různorodé ústavy býti sloučeny, či měly-li by býti spíše od sebe odloučeny. Ač cíle, prostředky i úkoly jednotlivých těchto ústavů jeví se býti různými. přece dospěl Dr. Schanz a jiní vynikající autorové němečtí k poznání a přesvědčení, že konečný cíl je všem třem jmenovaným kategoriím ústavů společný, a že je nevyhnutelně zapotřebí věcného i místního sloučení všech tří ústavů a utvoření jednotného celku, ježto jediné tím, když pracují všecky ústavy ruku v ruce, možno dosíci nejlepších výsledků. Vedle toho dle Dr. Biesalski-ho usnadňuje taková jednotnost kázeň a kontrolu a povznáší tím v míře nemalé výkonnost ústavu. Z téže příčiny musí dle Deutschländera moderní ústavy pro mrzáky tvořiti organické sloučení

ústavu léčebného, školy všeobecné a školy odborné pro vyučování různým živnostem.

Dle těchto novodobých zásad zřizuje se v Mnichově r. 1907 při nejstarším, před 75 lety založeném ústavu, který dosaženými výsledky a výkonností svou i významem svým daleko předčí všecky ostatní ústavy německé, nový, všem moderním požadavkům doby vyhovující ústav pro 120 chovanců, ve spojení s chirurgicko-orthopaedickou klinikou pro 40—50 dětí, ježto časovým vývojem a rozvojem chirurgicko-orthopaedické léčby nastala pro veškeré stávající ústavy docela nová fáse v péči o mrzáky, a ježto skvělými výsledky léčby této, zejména co možno včasným operativním a orthopaedickým opatřením mrzáka možno dosíci buď úplného vyléčení, anebo aspoň značného zlepšení defektů. Kromě toho povstal i v Berlíně nový léčebný a výchovný ústav pro mrzáky (Krüppel-Heil- und Erziehungsanstalt), jenž je prvním toho druhu ústavem, v jehož čele stojí jako zodpovědný ředitel lékař. Ježto v nové době považuje se mrzák za osobu nemocnou, má v novém berlínském ústavu, dle Dra. Biesalskiho, vésti první a hlavní slovo lékař, netoliko ve svém oboru orthopaedickém. Ústav berlínský nemá býti v takové míře paedagogickým internátem, ve kterém bývá lékař toliko příležitostně dotazován, nýbrž nemocnicí, ve které paedagog v mezích, stanovených lékařem se zvláštním zřetelem na duševní a tělesnou způsobilost jednotlivých chovanců, děti vychovává. Dosavadní ústavy cizozemské byly takměř vesměs pouze pojítkem školy všeobecné se školou odbornou, tak že dětem vedle výchovy školní dostávalo se současně záhy znenáhla i výchovy v nějaké živnosti, čímž seznamují se děti podobně jako při domácím průmyslu včasně a hravě s výkony, jež jim mají v pozdějším věku zabezpečiti denní chléb. Prospěch sloučení ústavu výchovného s odbornou školou pro výcvik k příštímu povolání je při mrzacích očividný. Děti zaučují se hravě různým řemeslům, a ve stáří, v němž zdravé dítě obecnou školu opouští, má chovanec ústavu dobrý názor i výcvik v příštím povolání.

Všeobecně uznávanou nyní potřebou, aby pojato bylo i poskytování lékařské pomoci do programu výchovné péče o mrzáky, nastala důležitá otázka, jakým nejvhodnějším způsobem provésti možno sloučení ústavu chirurgicko-orthopaedického s oběma uvedenými výchovnými ústavy: školou obecnou i odbornou. Vynikající odborníci němečtí dospívají k názoru, že mnohým z dosavadních starších ústavů pro mrzáky nezbude nic jiného, než aby ústav pro lékařskou pomoc zařízen byl odděleně od ostatních

částí ústavu. Kde však nebylo by odloučení nevyhnutelně potřebným, a zejména, kde jednati se bude o založení nového ústavu, tam dlužno z celé řady vážných důvodů zabrániti co nejrozhodněji každému pokusu po odloučení. V ohledu tom poukazuje se především na okolnost, že mrzáci, přijatí do péče a výchovy do ústavů výchovných a odborných, potřebují větším dílem i lékařské pomoci a lékařského ošetřování. Léčba mrzáků vleče se však namnoze po dlouhou dobu a může být u většiny z nich prováděna docela snadno již během celého vyučování dítěte ve škole obecné. Spojení obou úkolů jest však možným jedině tehdy, jsou-li oba ústavy pod jednou střechou. Za další důvod potřeby sloučení uvádí se, že jest za účelem nepřetržitého pozorování a vzájemné výměny názorů nejvýš žádoucím, aby se nacházel lékař ve stálém a bezprostředním styku s vychovávateli a učiteli, a naopak. Proto prohlašuje se nyní všeobecně, že sloučení ústavu léčebného se školou pro mrzáky a s odbornou výchovnou těchže rovněž tak je kázáno, jako bylo dosud za nutné uznáno sloučení školy s výchovnou.

Dle souhlasných posudků na slovo vzatých odborníků prohlašuje i Dr. Biesalski, že zkušenostmi svými dospěl k závěrům, že nutně jest třeba, aby zřizovány byly takové ústavy pro mrzáky, které by byly pojítkem nemocnice, opatřené veškerými pomůckami chirurgickými, medikomechanickými a moderními orthopaedickými, se školou obecnou a se školou odbornou pro výcvik v řemeslech. Ano dle Dra. Schanze není ani možno mysliti si za dnešních poměrů pravý moderní ústav pro mrzáky jinak, než jako zcentralisované pojítko a sloučení ústavu léčebného s ústavem učebným a odborně výchovným. Jedině pro ony mrzáky, při nichž následkem přílišných tělesných defektů není možno pomýšleti ni na léčbu, ni na jakoukoli výchovu, dostačí zvláštní druh ústavů, tak zv. opatroven či útulků (Pflegestätten, Asyle), při nichž jedině není kázána potřeba sloučení s hlavním ústavem, ano které mohou býti spíše od prvé kategorie ústavů úplně odloučeny a tvořiti pro sebe ústavy docela samostatné v ústraní venkova, kde jsou pro ně příznivé zdravotnické podmínky. A i při těchto ústavech poukazuje se s mnohých stran, že doporučovalo by se, aby zachovávána byla přece jistá souvislost těchže s hlavním ústavem.

Při otázce zřizování a úpravy nových moderních ústavů pro mrzáky uvažuje se vedle toho všeobecně, jak mohla by nejlépe a nejsprávněji rozřešena býti otázka, zda doporučovalo by se spíše zřizování více menších čili méně větších

ústavů. Mezi pozoruhodnými momenty, svědčícími pro malé ústavy, a tím i pro soustavu decentralisační, uvádí se kromě snadnějšího zřizování a vydržování ústavů malých i snadnější napodobení rodinného života, snadnější přístupnost mrzákům, po venkově rozptýleným, a umožněním přizpůsobení učebné osnovy místním poměrům živností a tržby, jakož i snadnější vyhovění místním zvláštnostem a potřebám jednotlivých okrsků země. Naproti tomu poukazuje se všeobecně, že mnohem vážnější důvody svědčí pro centralisaci, a tím i pro menší počet větších ústavů, pro něž uvádějí se mezi pozoruhodnými momenty kromě poměrně menších nákladů vydržovacích ve velkých ústavech zejména menší nesnáze s opatřováním lékařské služby, menší obtíže s opatřováním odborných sil učitelských při centrálních větších ústavech.

V Sasku vztyčen byl podobně jako v Bavorsku a Prusku v nové době naléhavý požadavek, aby při ústavu pro mrzáky zařízena byla orthopaedická klinika a poliklinika, jejíž působení možno si však mysliti jedině, pakli v její čele nachází se lékař, obor tento úplně a dokonale ovládající.

Než získání a zabezpečení dostatečného počtu způsobilých odborníků, zejména pro ústavy mimo centrum země se nacházející, nebylo by i v Německu, kde je již hojný počet specialistů pro orthopaedii, trvale možným, ježto nejen průpravné vzdělání v orthopaedii, nýbrž i působení vzdáleně od velkého města, bylo by pro specialistu v oboru tomto spojeno s nemalými finančními obětmi.

Na trvalé zabezpečení způsobilých odborníků pro ústavy orthopaedické možno pomýšleti jedině ve velkých, hlavních městech a v lékařských střediscích, tedy toliko ve městech universitních. Kromě toho uvádí se v důvodech pro zřizování menšího počtu ústavů dále i potřeba předběžného vzdělání mrzáků a individualisování a specialisování jednotlivců pro výběr různých povolání, což možným jest jedině ve velkých ústavech.

Mluví-li se všeobecně o potřebě a výhodách větších ústavů, dlužno míti na zřeteli, že nemá býti tím řečeno, že ústavy pro mrzáky musily by být již od prvotního založení a tedy od samého prvopočátku zřizovány ve velkých rozměrech, naopak doporučovalo by se spíše počíti na výhodném prostranném místě s ústavem menším, jenž mohl by býti dle časových potřeb přiměřeně rozšiřován, ježto tímto způsobem zmenší se zakladatelům risiko, a umožní se snadněji, aby napravovány býti mohly chyby, jichž při zakládání podobných moderních ústavů není vždy snadno možno se vyvarovati.

Zbývá dále řešiti otázku: jaké místo či město hodí se nejlépe pro zřízení ústavu pro mrzáky. Na otázku tuto odpovídají souhlasně všichni odborníci především: že při ústavu pro léčbu a výchovu mrzáků nesmí býti hlavním a směrodatným vodítkem pouze ohled na zdravotnicky příznivou polohu ve zdravém vzduchu a na laciné stavební místo, jakož i za druhé: že neradno při ústavech takových pomýšleti ani na venkov, ani na střední město, leč bylo by sídlem universitním a střediskem lékařským; nýbrž že veškerým požadavkům moderně zařízeného ústavu pro mrzáky vyhověti mohou jedině a výhradně centra dopravní, k nimž v první řadě náleží velká či hlavní města. Pro venkovské poměry hodí se nejvýš opatrovny pro mrzáky, při nichž hraje hlavní úlohu výhradně hojnost zdravého vzduchu a světla. Vedle důvodů shora uvedených poukazuje se všeobecně, že prvým a jediným cílem moderních ústavů pro mrzáky musí býti, aby chovanci co nejsnadněji zhoštěni byli svého zmrzačení, a aby se jim dostalo co nejdokonalejší způsobilosti k výdělku, a že jen tam, kde možno cíle toho nejsnadněji a nejúplněji dosíci, je místo pro taký ústav. Zdravý vzduch a laciné stavební místo přichází tedy teprve ve druhém pořadí na řadu. Konečně uvádí se pro umístění ústavů pro mrzáky ve hlavním městě i okolnost, že jedině tamtéž vedle záruky hojného výběru odborných lékařských a způsobilých učitelských sil nachází se taková rozmanitost živností a řemesel, kterých je v bezprostřední blízkosti nutně zapotřebí ku trvalému opatření potřebných učebných odborných sil, jakož neméně ku získání dostatečného množství míst k snadnějšímu umísťování vyučených mrzáků při různých živnostech.

Pro velká města mluví neméně i ta okolnost, že jedině zde je poskytnuta možnost, aby s ústavem takým spojeno bylo i vedení denní školy, přístupné i mrzákům mimo ústav bydlícím a v denních hodinách na vyučování podíl beroucím, a abychom nemusili obmezovati se tedy na zřízení pouhého internátu, jenž vyžaduje vždy poměrně mnohem většího nákladu.

Volbu velkého města se sídlem university pro zřizování moderních ústavů pro mrzáky doporučuje i ta okolnost, že může tamtéž sloužiti všem časovým požadavkům výhovující ústav i jako učiliště pro umístění orthopaedické kliniky, jak tomu nyní jest i při novém mnichovském a berlínském ústavu. Jest nevyhnutelně příkazem novodobé potřeby, aby k účinnému boji proti zmrzačení lékařský dorost co nejdokonaleji obeznamován byl s povahou, s prostředky ku zamezení a s léčbou zmrzačení jednotlivců. Při většině stávajících uni-

versit nebyla dosud orthopaedie kultivována jako zvláštní věda, ježto ku praktické výchově lékařů scházely namnoze potřebné učebné prostředky. — Zásady, uvedené při otázce volby města, platí v plném dosahu i rozsahu při řešení otázky volby vhodného stavebního místa pro zřízení moderního ústavu pro mrzáky, při čemž hraje nejhlavnější úlohu co nejdokonalejší komunikační spojení se střediskem dopravy, s nádražím a centrem města, a co nejsnadnější dosažitelnost ústavu pro odborné síly učitelské a lékařské, jakož i neměné pro zmrzačelé chovance, zejména má-li ústav sloužiti i k účelům denní školy.

Při úpravě projektu stavebního dlužno míti na zřeteli zejména následovní základní požadavky: hojnost světla a vzduchu, prostranná zahrada, hřiště, krytá loubí při budově. V budově samé větší počet menších prostor, zejména pro jídelnu či obydlí, ložnice, koupelny, školní světnice a pracovny. Následkem potřeby přísného individualisování chovanců nejsou účelny velké třídy, nýbrž spíše malé prostory pro menší počet dětí ku vyučování a cvičení v technických naukách a zručnostech. Všude dlužno dle možnosti zameziti prahy a schody a veškeré korridory opatřiti zábradlím. K zamezení přístupných plamenů svítiva a kamen doporučuje se ústřední topení a elektrické osvětlování. Vedle toho potřebným jest k speciálním účelům: nemocenský pokoj pro chlapce a děvčata a zvláštní isolační pokoj. Nakažlivé nemocné doporučuje se dopravovati do infekčních pavillonů blízké nemocnice. Není-li takové na blízku, dlužno pomýšleti na zřízení zvláštních infekčních pavillonů. Konečně třeba jest v ústavu ještě hovorny pro ředitele a lékaře, malého operačního pokoje s horním světlem, velké tělocvičny, pokoje pro elektrisování a masáž, pro koupelny a sprchy.

K nejzávažnějším otázkám, jež dlužno při úvaze o provedení otázky založení ústavu pro mrzáky v prvé řadě řešiti, náleží přirozeně i otázka nákladu. Zakladatelé ústavu musí si býti vědomi, že úprava péče o mrzáky vyžaduje velikých, ano velmi značných nákladů. A proto náleží získání a opatření potřebných peněžitých prostředků k prvním úkolům organisace péče o mrzáky. Otázku financování nákladů zařizovacích a vydržovacích nelze řešiti všeobecně a stejnoměrně pro všecky země a státy, nýbrž všude dle specielních místních poměrů a dle míry a výše součinnosti nejpovolanějších činitelů: státu a země.

V Německu — vyjímaje jediné Bavory, kde převzal veškeré náklady jediného stát. ústavu výhradně stát — bylo dosud vše, co v oboru péče o mrzáky bylo vykonáno, výronem velice probuzené soukromé dobročinnosti, která se tamtéž velice úspěšně, ano přímo velkolepě osvědčila, takže pronikají všeobecně snahy, aby veškerá péče o mrzáky v říši německé zůstavena byla pro obor soukromé dobročinnosti.

V zemi naší, kde soukromá dobročinnost pro sociální potřeby nebyla dosud následkem odvěkých zarputilých národnostních zápasů, k nimž jest národ náš odsouzen, náležitě probuzena, a kde vedle toho byla a je soukromá dobročinnost k nesčetným národnostním a politickým účelům stále nejvýš vyčerpávána, není naprosto možno bez účinné součinnosti a bez vydatné hmotné pomoci státu a země k žádnému většímu podniku úpravy péče o mrzáky snadno se odvážiti.

Pro podporu státu mluví však i jiné vážné důvody, zejména, že jest nepopiratelně v první řadě povinností státu ujímati se slabých a různými neduhy hospodářsky stísněných individuí; následkem čehož je povinností státu, aby se ujímal i zmrzačením hospodářsky stísněných a slabých. Vždyť ostatně péče státu nevylučuje nikterak i součinnost soukromé dobročinnosti a neznamená ještě výhradně vedení ústavů takých státem. To však popříti nelze, že ve státním ústavu mnichovském přivodila správa státní, kromě vynikající výkonnosti, nepopíratelnou jednotnost práce, úspornost a hospodárnost, tak že ze mnohých stran vyvolala hlasy prosestátnění, anebo aspoň pro nejtužší centralisaci péče o mrzáky.

K usnadnění úhrady nákladů vydržovacích ústavu doporučuje se z ekonomického stanoviska, aby potřeby ústavu kryty byly — pokud to jen možno — z výtěžku prací a výrobků ústavu samého, a aby zejména speciální potřeby chovanců: oděv, obuv, nástroje a bandáže, v jichž výrobě mrzáci zvlášť vynikají, opatřovány byly vlastní domácí výrobou. Jinak jest účelno ku dosažení lacinějšího hospodaření hledati odbyt výrobků i mimo ústav, pokud by tím nevznikala soutěž na úkor vyučených chovanců, mimo ústav usazených.

Na základě předeslaných rozhledů o vývoji, prostředcích a konečných cílech, jakož i na podkladu bilance úpravy péče o mrzáky v jiných kulturních státech, bude nám snadněji možno přistoupiti k řešení otázky, jakým způsobem se zvláštním zřetelem k speciálním našim domácím poměrům měla by nejzdárněji provedena býti časová úprava péče o mrzáky v zemi naší.

K účelu tomu jest po osvědčeném vzoru v jiných zemích především nevyhnutelně třeba, aby sdělán byl celkový pracovní plán ve velkých rysech, a aby provedena byla jednotná organisace všech snah, čelících ku poznesení péče ošetřovné o mrzáky po celé zemi.

Účelu toho dosíci možno nejúčelněji dle názorů a zkušeností na slovo vzatých odborníků cizozemských buď převzetím péče o mrzáky státem, po případě zemí, anebo, kdyby v ohledu tom nebylo se strany těchto nejpovolanějších činitelů nižádné naděje, tedy založením zvláštní ústřední jednoty, či zvláštního spolku pro úpravu péče o mrzáky v celé zemi. Ježto není za našich domácích poměrů naprosto možno v dozírné době nadíti se, že by jak stát, tak i zemská správa z vlastní iniciativy, o své újmě a ve vlastní pravomoci podjaly se velice nesnadného úkolu organisace péče ošetřovné o mrzáky, založen byl — pokud známo — po úradě malé skupiny důvěrníků na počátku roku 1908 v naší zemské metropoli na základě nejnovějších zkušeností cizozemských a na podkladu vymožeností novodobé vědy zvláštní zemský spolek pod názvem »Spolek pro léčbu a výchovu rachitiků a mrzáků«. Již pouhou touto okolností samou o sobě bez ohledu na celou řadu v dalším uvedených dokladů jest potřeba spolku řečeného nade vši pochybnost prokázána. K správnému registrování genesis spolku toho dlužno vzíti na vědomí, že kromě probuzeného tísnivého vědomí úžasné sociální bídy, na milosrdenství nejbližšího okolí větším dílem odkázaných četných vyhoštěnců-mrzáků v zemi naší, byly bezprostřední pohnutkou ku založení zvláštního spolku pro úpravu péče o mrzáky zvlášť potěšitelné výsledky, jichž dosáhlo ředitelství král. českého zemského porodince a nalezince, nejnovější, zemským výborem v život uvedenou institucí, záležející z postupného zřizování zvláštních venkovských kolonií pro nalezence, stižené rachitis následkem nuzných a zběd ovaných poměrů pěstounů, do jichž péče byli ústavem svěřeni. Dle původních intencí ředitelství nalezince měly venkovské kolonie rachitiků (spočívající v hlavní podstatě ve svěřování nalezenců-rachitiků do péče zvlášť k účelu tomu vybraným, v lepších bytových a hospodářských poměrech žijícím pěstounům, pod stálým, upraveným dozorem lékařským) státi se podkladem a první etapou ku zřízení projektovaného novodobého ústavu pro léčbu a výchovu rachitiků a mrzáků, jichž pokročilé zrůdnosti kostry a různé tělesné defekty nemohly životosprávnou léčbou ve venkovských koloniích rachitiků přivoděny býti ku žádoucí úpravě či k úplnému vyléčení.

Takto dané podněty nabyly první konkrétní formy zařízením řečeného spolku pro léčbu a výchovu rachitiků a mrzáků.

Jak ze stanov spolku tohoto patrno, bylo první a základní podmínkou vzniku spolkové organisace, aby k umožnění a zabezpečení zdárné práce na tomto, u nás dosud ladem ležícím poli provedena byla především pronikavá jednotná organisace všech totožných snah a v zemi stávajících příslušných institucí a ústavů ku povznesení dosavádních porůzných snah a cílů.

Za tím účelem vytkl si spolek v stanovách svých mezi prvními prostředky k dosažení cíle vytčeného za úkol, aby mohl sdružovati se s jinými stávajícími, totožné cíle sledujícími ústavy a spolky.

Tím v samém jádru a v celé podstatě vyloučena veškerá jednostrannost, osobivost i malicherná, ješitná snaha po jakékoliv konkurenci se stávajícími soukromými ústavy aneb s odborníky, obmezujícími se na seriosní věcnou odbornou práci v ústavech veřejných a soukromých, prostými veškerých osobních aspirací.

Naproti tomu vytyčena byla řečeným spolkem již v prvých zárodcích v základním programu snaha, se vší rozhodností potírati veškeré výstřelky samolibosti, osobní ješitnosti, sobeckých choutek a malicherných žárlivůstek, jakož i veškerých nekalých osobních praetensí, jež mohly by snadno státi se zdrojem tříštění snah a nesrovnalostí, podrývajících veškeru vážnou práci a zdárné výsledky péče, jakož i veškerou zdravou soutěž. Nebyly-li vážné a každé osobní příchuti prosté snahy řečeného spolku správně pochopeny a i v celé naší veřejnosti nestranně posuzovány, není zajisté vinou spolku samého, nýbrž nezdravých našich poměrů.

Vedle organisace ošetřovné péče o mrzáky vytknul si Spolek pro léčbu a výchovu rachitiků a mrzáků za úkol připravovati půdu k praktickému řešení veškerých otázek do péče o mrzáky spadajících, za součinnosti všech zkušených odborníků a povolaných činitelů státních i zemských, jakož i lidumilů a opravdových pracovníků lidových. Prvé než vystoupil spolek před veřejnost s určitými hesly, zahájil činnost svou zevrubným prohlubováním a sděláváním pracovního plánu a programu, při čemž byly mu vodítkem shora uvedené rozsáhlé zkušenosti ciziny, které snažil se přizpůsobiti domácím poměrům. K tomu účelu bylo především třeba, aby zjednána byla theoreticky úplná jasnost o potřebě,

cílech a směrech péče ošetřovné mrzáků na domácí naší půdě, jakož i neméně o rozsahu odborné práce, podnětů, institucí a ústavů domácích, a o výsledcích, jež byly dosaženy ve vlasti naší, se stávajícími již zařízeními, aby na podkladu zkušeností a vymožeností podniků ciziny mohly býti náležitě využitkovány dosažené výsledky domácí práce se všemi, byť i sebe nepatrnějšími tuzemskými zařízeními, aby na zdravé, náležitě upravené půdě a na pevných základech mohla i u nás zbudována býti moderní, všem časovým požadavkům vyhovující budova, a aby každá opravdová pracovní jednotka, každá síla, mohla zařaděna býti do organisovaného šiku vážných odborných pracovníků.

Nedostatkem organisace a zanedbáváním odborné výchovy na školách a universitách, nedostávalo se u nás dosud bohužel s dostatek vyškolených průkopníků, a tím zůstalo pole ošetřovné péče o mrzáky v zemi naší dosud namnoze úhorem. Ký div, že bilance výsledků dosažené práce domácí i zařízení stávajících poskytuje velice chudičký obraz.

Kromě několika málo chirurgických specialistů, zabývajících se při universitě neb v nemocnicích veřejných či soukromých a spolkových praktickou orthopaedií, stávají v Praze dva spolky pro ošetřování a výchovu mrzáků, jakož i dva soukromé ústavy pro orthopaedickou léčbu zrůdností kostry a různých defektů tělesných.

Následek toho byl, že dostávalo se léčby a výchovy v zemi naší dosud toliko skrovnému počtu vyvolených jednotlivců, a že při nedostatku prostředků zůstala chudina od dobrodiní, vyplývajících z vymožeností moderní vědy, do té doby taktéž na dobro vyloučena. Kromě toho zůstavily následky dosavádního nedostatku odborné výchovy praktických lékařů v orthopaedii na universitě neblahé stopy zvláště ponašem venkově, kde v poskytování pomoci orthopaedické zůstaveno bylo dosud volné pole na úkor diplomovaných praktických lékařů větším dílem docela prostým sesedlačilým venkovanům beze všeho vzdělání, všednim laikům a neodborníkům, zvaným plechanci a pod. Tito prostí venkovští kurfušéři zařídili si v soukromých bytech vesnických docela primitivní orthopaedické ústavy, kde beze vší diagnosy a odborné kontroly napravují se zlámaniny, vymknutí údů a hojí všeho druhu poruchy a neduhy šablonovitým dryáčnickým způsobem, různými »divotvornými« mastmi a náplastmi, připravovanými dle pověstných herbářů aneb dle různých od »starodávna osvědčených« receptů.

Jedinou možnou a účinnou soutěží s nekalou praxí venkovských plechanců bude zajisté na výši doby stojící praktický lékař, opatřený potřebnými vědomostmi a technikou orthopaedickou, jakož i vynikajícími specialisty vedená orthopaedická oddělení venkovských všeobec. nemocnic. K dosažení účelu tohoto vytknul si Spolek pro léčbu a výchovu rachitiků a mrzáků za úkol, ještě během letošního jubilejního roku položiti základy prvního toho druhu moderního ústavu pro mrzáky v nejbližší periferii kr. hl. města Prahy, po vzoru novodobých ústavů cizozemských, jenž má býti organickým pojítkem ústavu léčebného s ústavem učebným a výchovným, ku kterému má býti přičleněna orthopaedická klinika a poliklinika.

Ježto za účelem získání potřebných prostředků ku krytí značného nákladu zařizovacího a vydržovacího není možno spoléhati výhradně na soukromou dobročinnost, zavedeno bylo předsednictvím nového spolku vedle akce ku získání příznivců a lidumilů neprodleně úřední jednání se státem a zemí, aby přispěly přiměřenou podporou ku založení prvního jubilejního ústavu.

Jednání se státem započato bylo ve příhodnou dobu, kdy dozrává ku realisování důležitá otázka ohledně zřizování zvláštních orthopaedických klinik při universitách rakouských. Umístění nové státní orthopaedické kliniky, vyžadující značných prostor a docela zvláštního vedení, jež nemožno sloučiti snadno s apparátem c. k. všeobecné ani kterékoliv jiné nemocnice, v novém zvláště k účelu tomu zařízeném ústavu pro léčbu a výchovu rachitiků a mrzáků mělo by nepopíratelně velikých výhod pro oba interesované činitele. Novému ústavu dostalo by se potřebných prostředků na vydržování klinického a poliklinického oddělení, jež by jinak nucen byl vydržovati z vlastních prostředků, a státu dostalo by se potřebných místností, které by si jinak s nemalým nákladem musil opatřiti a vydržovati. Proto není divu, že se strany representantů státních dostalo se podnětům se strany předsednictví daným plného porozumění a vlídného přijetí. Naproti tomu nebylo by novému ústavu zajisté ani na závadu ani k necti a neprospěchu, kdyby se při učebných a výchovných směrech stal zároveň součástkou universitního účeliště, a měl takto pro veškeru budoucnost ku svému odbornému vedení zaručeny nejpřednější specialisty a odborníky, jež by jinak zajisté s nemalými obětmi nesnadno mohl trvale ústavu opatřovati. Vedle toho podařilo se spolku získati nejen mravní,

ale i hmotnou součinnost zemské správy zásadní zárukou nezúročitelné půjčky do 100.000 korun s přiměřeným počtem stipendií pro osiřelé mrzáky z fondu sirotčího.

Získáním i darovaného prostranného stavebního místa v příznivé poloze jednoho z nejbližších předměstí pražských a zabezpečením i množství stavebního materiálu podaří se bohdá spolku řečenému i v zemi naší položiti záhy základ ku provedení veliké a závažné časové lidumilné ideje, ku profylaktickému kurativnímu opatření rachitiků a mrzáků zbudováním prvního moderního toho druhu ústavu po vzoru ciziny v metropoli naší, který v těsné součinnosti se stávajícími toho druhu ústavy výchovnými, jakož i orthopaedicky zařízenými nemocnicemi, přispěje k brzkému odstranění stávající citelné mezery v oboru humanitních institucí našich.

Způsobem tímto bude současně nejpříznivějším zajisté způsobem pro nejbližší dobu rozřešena i otázka ohledně počtu a umístění novodobého ústavu pro moderní léčbu a výchovu rachitiků a mrzáků v zemi naší.

Z vývodů uvedených vychází na jevo, že přestala býti péče ošetřovná o mrzáky na dále pouhým výronem a skutkem milosrdí, nýbrž, že stala se podnikem svrchovaného sociálního dosahu, jenž zasluhuje nejen pozornost a zájem kruhů učitelských a lékařských, a nobrž nejméně v téže míře i státu, země, obcí a všech prozíravých činitelů veřejné péče chudinské.

Pomozme Slovákům!

Každého upřímného Čecha-vlastence velice těší, že v poslední době zavál u nás čilejší ruch ve prospěch bratří Slováků. Ovšem že dříve, než probudil se v nás bratrský cit, musili býti přední vlastenci slovenští odsouzeni sveřepými Maďary na mnoho roků do vězení, musil přijíti k nám jeden z obětí maďarského šovinismu Andrej Hlinka, předcházeti musila vražda slovenského lidu při svěcení chrámu v Černové, musil nás na naši bratrskou povinnost upozorniti starý Nor Björnstjerne Björnson, když na nás nepůsobily články a přednášky Kálalovy a jiných hlasatelů shody česko-slovenské, ani úpěnlivé volání o pomoc Karla Salvy a jiných vlastenců slovenských.

Jako umíněné dítě, když se mu vezme milá hračka, tak zlobili jsme se na své bratry pod Tatrami, že zavedli nářečí lidu za spisovný jazyk, ač při rozumné rozvaze schváliti musíme snahu, že chtěli se ti, kdož slovenštinu pozvedli za spisovný jazyk, přiblížiti k lidu.

Část viny připadá též na dřívější vlastence slovenské, kteří očekávali pomoc od velestátu slovanského Ruska, jako naivní děti v pohádce od kouzelného proutku, a neobraceli se na pomoc ku svým pobratimům Čechům v království Českém a markrabství Moravském, kteří jsouce v témže státě, spíše jim pomoci mohou, než velestát ruský, který má mnoho práce s úpravou svých vnitřních poměrů.

Doby vzájemného škorpení minuly a nastali snad dnové vzájemné lásky, úcty a pomoci mezi Čechy a Slováky.

Všichni znalci Slovenska se shodují v tom, že hlavní příčinou jařma lidu slovenského je jeho n í z k é v z d ě l á n í. S národem vzdělaným se zcela jinak zachází, než s nevzdělaným. Hlavní příčinou našich úspěchů politických je právě naše vzdělání a hlavní příčinou neúspěchů Slováků je jejich nevzdělanost.

Jsme rozhodnými zastanci práva, že dítko má se vzdělati nejprve jazykem mateřským, než učí se jazykům jiným, ale dokud se poměry nevyvinou tak, aby mládež slovenská dosáhnouti mohla i nejvyššího

vzdělání svým mateřským jazykem, myslíme, že by bylo pro ni s prospěchem, by hleděla dosáhnouti pokud možno nejvyššího vzdělání jazykem českým, německým, v nejhorším případě i maďarským.

Příklad dobrý může si vzíti z nás. I u nás do nedávné doby panoval bludný náhled, že mládež nemá se učiti němčině, aby se neodnárodňovala; náhled naprosto chybný, třeby jej hlásaly přední naše žurnály, neb důkaz toho vidíme právě ve Vídni. Celé desetitisíce jinochů a dívek českých z jižních Čech a Moravy odcházejí ročně do Vídně bez znalosti jediného slova německého, a tam se odnárodňují; kdyby byli mocni němčiny a vyzbrojeni důkladným vzděláním všeobecným a proniknuti vyvinutým citem lásky k vlasti, neodnárodnili by se, nýbrž vlastní silou domohli by se ve veřejném životě takového vlivu, že by již dávno měli české školy, musilo by se s nimi po česku jednati atd., vždyť žije ve Vídni jistě přes 500.000 Čechů! Bludný náhled »neučte se němčině« pomalu u nás mizí a ku platnosti přichází opačný náhled, že lépe a s větším výsledkem s našimi nepřáteli Němci bojovati může ten, kdo jazyk jejich ovládá, než ten, kdo němčiny znalý není. Podobný náhled musí zvítěziti i na Slovensku. Dokud vládnoucí stranu nepřesvědčí o naprostě nelidském domnění, že každý obyvatel v Uhrách musí mluviti maďarsky, dotud musí přestati trpný odpor proti školám maďaronským, a mládež slovenská hleděti musí, aby vzděláním předstihla Maďary a pak svým vlivem přinutila politiky maďarské k jedině správnému náhledu, že každému národu i v Uhrách má býti ponecháno právo vzdělati se jazykem mateřským. Jen slabé povahy a nedobře vychované odnárodní se v jinojazyčné škole, povahy pevné a vlast svou milující stanou se i v cizích školách pravými vlastenci, jak to vidíme na našich buditelích, kteří se vzdělali ve školách německých. Slováci jsou ve vzdělanosti dobrých 30 roků pozadu, nechť vezmou si příklad z nás a zvítězí.

Také v ohledu politickém na Slovensku svítá. Již za posledních voleb upustili Slováci od pasivní oposice, která jak v Čechách, tak na Slovensku nenahraditelných škod způsobila, a lid slovenský účastní se se zdarem voleb. Ovšem, že několik vlasteneckých poslanců nemůže také mnoho vymoci, ale nikdo neupře, že aktivní politika je národu mnohem prospěšnější než pasivní, ze které těžili jen nepřátelé, u nás Němci, v Uhrách Maďaři. Počet poslanců slovenských stále poroste, hnutí sociálně demokratické rozhodně jim bude na prospěch, jsouc ku všem národům mnohem spravedlivější, než nynější režim lžiliberální a šovinistický. Říše naše stojí před novou úpravou vzájemných poměrů politických a při této úpravě mohou Slováci získati,

jen súčastní-li se aktivně politiky. Pštrosí politika se nikde a nikomu nevyplácí.

Čechové nejen osvědčují lásku oběti maďarského šovinismu, Andreji Hlinkovi, ale i sbírají peníze na pomoc Slovákům, a tím dávají na jevo, že chtí jim pomoci a nikoli jen platonickou lásku jim prokazovati.

Je tedy právě nyní na čase, abychom uvažovali, jakými prostředky jim pomáhati.

1. Zasílejme na Slovensko české knihy. Lid slovenský zabývá se zemědělstvím, a má tudíž v zimě dosti času na čtení. U nás tisíce knih leží v zámožnějších rodinách na půdě v bednách, neb srovnáno je neužitečně v knihovnách. Sebeřme knihy, kterých nepotřebujeme, a zašleme je na Slovensko, kde svůj úkol dokonají. Věnujme část peněz sebraných pro Slováky na zakoupení laciných dobrých knih antikvárních, a zřiďme z nich knihovny pro slovenské osady. Zasílejme přečtené časopisy, zvláště týdenníky a měsíčníky, učitelům a jiným vzdělanějším osobám, aby z nich mohli poučení čerpati.

2. Předplácejme slovenské časopisy; tisk je velmoc, která velice k vítězství pomáhá, a proto redaktoři a vydavatelé slovenských časopisů jsou maďarskou vládou nejvíce pronásledováni. Hojným předplácením slovenských časopisů pomůžeme pronásledovaným a čtením jich seznámíme se s poměry slovenskými.

3. Cestujme na Slovensko. Slovenské Karpaty jsou tak zajímavé jako Alpy, ač nejsou dosud tak návštěvovány a cesty tak upraveny, kdo však v cestování vidí poučení a pohledy na krásné výtvory přírody, a nikoli zbytečné utrácení peněz ve velikých, ale drahých hotelích, vyhledává raději místa hotelovou kulturou netknutá! Na cestách poznáme krajinu i lid a najdeme způsob, jak jim nejlépe pomoci.

Velikých zásluh o Slovensko by si získal ten, kdo by nižší vrstvy odvrátil od pití kořalky. Na Slovensku řádí kořaleční mor mnohem hůře, než u nás v Čechách. Vzdělání, jakož i snahy strany sociálně demokratické, která nebojí se vyhledávati své stoupence v nejnižších vrstvách dělnických, způsobily, že se toto odvrací od otravy alkoholem a počíná se baviti lepším a člověka důstojnějším způsobem, než opilstvím. Kdo věnoval by se tomu, aby lid slovenský od požívání kořalky uchránil, ten vykonal by práci téže ceny, jako konali v prvních dobách křesťanských apoštolové!

Ze všeho však za nejdůležitější pokládám hospodářské povznesení lidu slovenského. U nás panuje mylný názor, že uherské Slovensko je kraj chudý, a že si představujeme Slováky jako potulné drátaře neb zemědělské pracovníky v českých dvorech. Ve skutečnosti však je Slovensko od přírody dosti bohatstvím nadáno — ale Slováci nedovedou ještě z jeho bohatství těžiti. Není ovšem tak úrodné jako Haná neb zlatý pruh země české, ale kdyby Slováci dovedli využiti na př. vodní síly, která je zde levná, bohatství lesů, ovocnictví, chovu dobytka a vzdělávání půdy, mnohem lépe by se jim vedlo. Poněvadž »příklady táhnou«, bylo by nejlépe, aby místo do Ameriky přestěhovalo se co možno nejvíce zámožnějších a vzdělanějších hospodářů na Slovensko. Půda i v úrodnějších krajinách je tam mnohem levnější, než u nás, a za takový obnos, který se u nás utrží za chalupu, koupili by v Uhrách pěkný statek. Plodiny zemědělské v cenách budou stále stoupati a přičinlivému hospodáři by se zde dobře vedlo, a domohl by se slušné zámožnosti. Pro Slováky by největší užitek byl v tom, že by na své vlastní oči viděli, jak se má pole vzdělávati, dobytek chovati a plodiny prodávati. Zavedli by tento lepší způsob hospodaření na svých statcích a zbohatli by.

Pro velkoprůmysl je Slovensko od přírody zrovna stvořeno. Vodní síla uniká nepoužita do Dunaje, dělnictvo je celkem levnější než u nás v Čechách, materiál snadno dosažitelný, a vláda by průmysl ze všech sil podporovala. Odbyt je předem zajištěn. Potřebí pouze dvou věcí — potřebného kapitálu a odborné znalosti, k níž se družiti musí obchodní podnikavost. Kdo tyto vlastnosti má a nebojí se trochu počátečních nezdarů, jen ať jde na Slovensko a nebude cesty své litovati. Bylo by s prospěchem, aby na Slovensko vysláni byli odborníci, kteří by našli příslušná místa pro ten který průmysl, a na základě jejich posudků by se měly průmyslové závody zřizovati. Též řemesla by v městech na úpatí hor výborně prosperovala. Módní krejčí, snaživý obuvník, dobrý zámečník, kolář, truhlář a jiní řemeslníci nalezli by zde půdu ku své existenci.

Obchod zasluhuje povšimnutí největšího. Obchod na Slovensku není ani v rukou maďarských, ani slovenských, nýbrž — židovských. Žid kromě své víry prodá vše. Každý věci znalý člověk mi potvrdí, že žid více škodí lidu slovenskému než Maďar. Vysokou politiku, která si vytkla za účel Slováky pomaďařiti neb vyhladiti, provozuje několik maďarských šlechticů a pomaďařených židů. Obecný lid maďarský o ní neví, je zrovna tak nevzdělaný, jako lid slovenský, se kterým by žil v míru, kdyby nebylo maďaronských úředníků a židů.

Slovák je od přírody dosti lehkomyslný a příliš citlivý — žid pracovitý, vytrvalý, houževnatý. K obchodu má Slovák malé vzdělání, malou vytrvalost, žid má, jak říkáme, obchodní talent. Náš člověk, vyučí-li se obchodu galanternímu, nepřijme místa v obchodu smíšeném, ale myslí, že musí se věnovati obchodu, kterému se vyučil, třeba neměl příznivých podmínek. Žid na Slovensku prodává vše, co se prodati dá, dříví, uhlí, boty, šaty, pivo, víno, ovoce, obilí, osadní zboží, střižné atd. — nejvíce však škodí slovenskému lidu prodejem kořalky — tohoto jedu pro neuvědomělý lid. Péro mé je příliš slabé, aby vylíčilo následky pití kořalky — jsou pro Slováky hrozné, a snad nenadsazuji, když pravím, že Slovákům více škodí kořalka než — Maďaři.

Když čtu v obchodních časopisech, kolik set obchodních příručí je u nás bez místa, a vzpomenu-li si, jak snadno by si mohl takový snaživý příručí založiti v některém slovenském městě obchodní závod, tu mně mi připadá na mysl pohádka o hloupém Honzovi, který ležel na peci a dal se od své staré matky živiti. Což necítí v sobě takový mladík touhu podívati se do ciziny a raději je doma rodičům na obtíž?

Každý začátek je těžký a začátek příručího i obchodníka v Uhrách na počátku by byl velice těžký. Nemá zde druhů, se kterými by utrácel, nemá pohodlí, nemá kaváren — to však jej odstrašiti nesmí. Jak by seznal místní poměry, mohl by si založiti samostatný závod, a ač by měl počátek nesnadný, později by píle jeho a vytrvalost byla bohatě odměněna. U nás konkurence ubíjí mnoho maloobchodníků, zde dosud takové konkurence není.

Naše obchodní kruhy, naše obchodní školy měly by si povšimnouti pro obchod příznivých poměrů na Slovensku a pilné, odvážné mladíky sem posílati.

Čech nebude nikdy Slovákovi takovým nepřítelem, jako žid neb Maďar, a bude uznávati i v prostém venkovanu svého druha, a nikoli předmět ku svým nelidským choutkám.

Německé heslo »Drang nach Osten« není jen prázdným heslem, nýbrž velice důležitým činitelem v dobývačnosti a panstvíchtivosti německé. My měli bychom se učiti od svých nepřátel Němců a židů a následovati je i v tomto ohledu, prospěli bychom tím velice Slovákům, sobě i Slovanstvu.

Věnujme pozornost dráteníkům. Mluvme sobě pravdu. Mladí dráteníčkové a zpěváci s »betlémem« ze Slovenska nejsou učni drátařství — ale žebráky. Lid slovenský je chud statky, ale bohat dětmi. Když se na podzim ukončí zemědělská práce a sníh pokryje

temena hor, vycházejí z chudých horských chatek slovenských děti — které vlastně patří do školy, a zaplaví Moravu, Čechy i Slezsko, i pruské, aby vyprosily si na chléb k zahnání hladu. Že hlad svádí každého člověka k nepravostem, je všeobecně známá pravda, a že dráteníčkové a slovenští zpěváci na své potulné pouti mají příležitost naučiti se nectnostem, leží na bíledni; hlad je ku krádeži přímo nutí; i kdyby nepadli v tato osidla, tož zvykají přece zahálce, nečistotě, žebrotě a mnohým jiným nectnostem. Kdo přítomen byl německým zábavám, jistě slyšel nějaký drátenický kuplet neb sólový výstup, tak naturalisticky podaný, že se musil až do té duše stydět. Jak smutně proslulí jsme v Rusku a v Orientě harfenicemi, tak jsou v Německu Slováci proslulí svými drotary. Měl jsem jednou příležitost viděti na svých cestách na českomoravské pahorkatině drotarskou snídani. Koupili litr obyčejné kořalky a čtvrtlitr rumu, slili dohromady a dali hostinské uvařiti; na mísu nakrájeli trochu tvrdého, černého, vyžebraného chleba a vařící kořalkou polili. Tuto snídani jedli nejen dospělí, ale i nedospělé děti. Však pozoroval jsem, že jim příliš nechutnala — raději okusovaly tvrdý chléb. Bylo mi jich líto. Když jsem dospělým domlouval, proč i děti nutí k pití kořalky, proč jim raději nekoupí mléka nebo kávy, odpověděl mi starý drotar: »Však oni si zvyknú, já »jím« kořalku již 20 let!« Co z takových ubohých tvorů může býti?

Tuláctví je zakázáno, pro cestující zřízeny stravovací stanice — něco podobného musíme zříditi i pro cestující Slováčky — útulny, aby noclehu nemusili vyprošovati si v chlévích dvorů mezi čtvernožci.

Opatřme mladým nezkaženým dráteníčkům a zpěváčkům m í s t a u č ň ů u řádných a hodných mistrů a hospodářů, zachraňme je před mravní zkázou a učiňme z nich užitečné členy společnosti lidské. Jsou-li sirotky, připravíme jim šťastnou budoucnost. Rodiče jejich nebudou proti přijetí jich za učně ničeho míti — většinou jsou tak chudí a nerozumní, že se o ně vůbec nestarají. Slovácký učeň nebude ovšem tak vzdělán, jako jsou učňové naši, ale bude poslušnější a svědomitější, bude-li se s ním dobře zacházeti.

Schvalujeme, aby Slovácko zaujato bylo v kulturní oblast činnosti české, pokud tomu poměry politické dovolí; ale i zde počíti musíme od základu. Musíme uvážiti, že na Slovácku jsou vzdělanostní poměry asi takové, jako byly u nás před 40—50 lety. Představme si, že tam učitelem ještě dnes může býti řemeslnický tovaryš, který umí sotva čísti a psáti a náhodou tam z Čech zabloudil, a postavme proti němu inteligentního českého učitele s moderním světovým názorem

a hlubokým všeobecným vzděláním; představme si, že z maďaronských slovenských škol vycházejí žáci, kteří velice bídně čtou, počítati dovedou sotva do sta, ale napsati své myšlenky je jim zhola neznámo, a postavme proti nim žáky našich škol obecných a měšťanských, kteří honosí se všeobecným vzděláním lepším, než absolventi středních škol maďarských. Maďaři již Komenskému známi byli jako lenoši a uličníci; dnes ovšem omračují svět svým »vlastenectvím, rytířskostí a kulturou« — pomaďařenými Slováky hlásanou — ale uvnitř zůstávají takovými, jakými byli před 1000 lety, když se přistěhovali z Asie do Uher. Co je na nich »kulturního«, to získali jim pomaďaření Slováci, Srbové, Židé a jiní národové Uhry obývající. Ideálem pravého Maďara je dosud slanina, víno a cikánka. Chceme-li prostý, neuvědomělý a nedostatečně vzdělaný lid obecný na Slovensku povznésti — pravých, vzdělaných a uvědomělých Slováků je málo — většina stala se maďarony — počíti musíme tak, jako naši buditelé, užívajíce ovšem všech prostředků vědeckých i technických, od té doby vynalezených. Víme dobře, s jakým výsledkem shledávají se u nás přednášky universitních a středoškolských profesorů, a představme si nyní, jak by asi působily na zubožením Slovensku, ačkoli význam jich nikterak nepodceňujeme. Kdo navštěvuje schůze dělnické, zvláště sociálně-demokratické, ví, jak dychtivě a nadšeně poslouchá lid svého řečníka, třebaže opakuje věci z časopisů vyčtené neb od jiného odposlouchané, a jak klidně, ale bez nadšení, vyslechne náš inteligent velice poučnou přednášku na universitní extensi, a jak jeho jedinou starostí při této přednášce je, aby dlouho netrvala, aby mohl odejíti brzy do své oblíbené a začazené hospůdky na pivo ku klepům a kartám.

I opatrnosti dlužno velice šetřiti, neb Maďaři vidí v každém činu, jenž směřuje k povznesení lidu slovenského, panslavismus, a že s panslávy maďarská justice nečiní dlouhých okolků, a že jí mnohem více jde o »maďarské vlastenectví« než o pravdu a spravedlnost, svědčí stále politické procesy slovenských vlastenců a vražda bezbranného slovenského lidu v Černové, jakož i barbarské tresty, ku kterým demonstranti z Černové byli odsouzeni.

Evropská žurnalistika, která je většinou v rukou židovských, spustí rámus, šlápne-li se v Čechách Němci neb židu na kuří oko, odsuzuje ruské samodržaví a ruské soudy, poněvadž netančí podle zbrklých názorů židovských studentů a studentek a nelekají se odsouditi vrahy a žháře k smrti, spustí povyk, nezřídí-li hned vláda dotyčné země pro děti přistěhovalého Němčíka školu, ale když vla-

stenci slovenští pro »pobuřování« odsuzováni jsou na leta do vězení, když platí statisíce pokut, když při volbách se do lidu, který nechce volit vládního kandidáta, střílí, když se kupují slovenské děti jako dobytek na trhu, aby pozvedly nemravný národ maďarský — tu jindy tak cituplná evropská žurnalistika buď mlčí neb hájí »rytířský« národ maďarský. V Čechách a na Moravě sebralo se několik desettisíc pro Slováky — ale neslyšeti, jak jich bylo použito. Není třeba hromaditi ohromný fond, který by potom vláda maďarská ve svůj prospěch zkonfiskovala, ale pomáhati hned, byť i menšími obnosy.

Kromě prostředků již uvedených dovolím si upozorniti ještě na toto. Moravské Slovensko je pravým mostem spojujícím Čechy a Slováky a tohoto mostu bychom mohli užiti. Moravské Slovensko málo liší se krajem a obyvateli od Slovenska uherského — Slováci zde porobeni byli do nedávna Němcům a Židům, jako jejich bratři v Uhrách Maďarům a Židům a proto hleďme povznésti co nejdříve Slováky na Moravě a pomocí jich působiti na Slováky v Uhrách.

Týž kořaleční mor, tatáž lehkomyslnost, a můžeme říci skoro tatáž nevzdělanost drží v porobě Slováky moravské. Moravským paktem — který v ohledu politickém není žádnou vymožeností — dostala se na sněmu přece ovšem k nepatrné většině národnost česká a nebude tudíž dnes příčiny, proč by školství slovenské nemohlo se povznésti na týž stupeň jako je školství české v království.

Zřizujme tedy řádně vypravené v každém ohledu školy národní (obecné), v každé větší osadě školy měšťanské, v každém městě školy střední a odborné. A do těchto škol posílejme nadané mladíky a dívky slovenské z Uher, když jim maďarský furor brání doma vzdělávati se jazykem mateřským.

Na Slovensku se poměrně ještě levně žije — co provádí v Čechách Národní jednota severočeská a Pošumavská — které totiž o prázdninách berou děti českých menšinových škol do měst českých, aby mezi svými bratry pookřály a v mateřském jazyku se utvrdily — mohla by zde ovšem po celý rok konati Jednota československá. Nemáme mnoho peněžitých prostředků po ruce, ale 100 slovenských dítek na českých školách na Moravě bychom vydržovati mohli. Nebudu se šířiti o významu tohoto svého návrhu, ale každý nepředpojatý člověk dá mi za pravdu, že by provedení tohoto návrhu mělo pro styk československý význam dalekosáhlý. Vlastenečtí učitelé doporučili by nadaného slovenského chlapce neb dcerku v dalším vzdělání na škole české, spolek našel by mu příhodné místo a vydržoval by ho po čas studií. Snad by se v každém

městě našly jedna dvě rodiny, které by takového »sirotečka« přijaly buď zdarma neb za peněžitou náhradu na stravu a byt — o ostatní staral by se spolek.

Podobně sprostředkovati by měl spolek umístění učňů, služek a dělníků slovenských v Čechách. Jak známo, jezdí Slováci z Moravy na práci do dvorů v Čechách a v Dolních Rakousích; nikdo se o ně nestará a také mzda bývá dle toho — hlavní díl shrábne gazda — část utopí se v kořalce a jen menší část odnáší si Slovák neb Slovačka domů, aby z ní po celou zimu byli živi. Jak tento lid žije, spí atd., daly by se napsati kroniky a přece v nich jeví se část otázky sociální a část shody československé.

Organisujme sprostředkování práce, aby naši bratři nebyli odkázáni na agenty židovsko-německé.

I otázky vystěhovalecké dlužno se dotknouti. Uhry jsou nejbohatší zemí v mocnářství a mohly by uživiti ještě více obyvatel, kdyby nebylo nešťastné maďarisace. Z této bohaté země nejvíce odjíždí vystěhovalců do Ameriky. Někteří vystěhovalectví vzhledem ku pronásledování maďarskému schvalují — jiní zatracují. Jisto je, že Slováci, kteří nějaký čas pobyli v cizině, vracejí se domů vzdělanější, uvědomělejší a odhodlanější i zámožnější; s těmi nedovolí si »notárko« neb »slúžný« zacházeti tak surově, jako se Slováky pouze doma se zdržujícími. Bylo by snad dobře, aby tito vystěhovalci vraceli se domů a bránili své bratry proti násilí maďarskému a bránili též svým jměním a nabytými zkušenostmi půdu po otcích zděděnou před vykořisťovateli židovskými. Také dobře, kdyby proud vystěhovalecký obrátil se na východ místo na západ a hledal mezi bratrskými Rusy štěstí, které mnohý marně hledá na dalekém západě.

Za zneužití bych pokládal, kdyby se nasbíraných peněz mělo užiti na stavbu kostela neb k jiným církevním účelům — katolická a z části i evangelická církev stojí po boku maďarisaci — vražda v Černové má původ v církevních úkonech — oč více prospěla by byla škola neb hospodářský jakýs ústav, než prospěl Slovákům kostel, který prostě církev konfiskovala pro sebe?

Nahodil jsem několik myšlenek, které prospěti mají pronásledovaným bratřím pod Tatrami a nemám jiného přání než, aby příslušní činitelé učinili je skutkem. Tím bychom prospěli nejlépe shodě československé.

Bohuslav Groh.

Ossip Schubin.

Napsal Dr. Jan Krejčí.

(Pokračování.)

V románě Gloria victis (1885) jde o konflikt aristokracie s plutokracií. Zbohatlý spekulant (Capriani) milliony svých sum vynakládá na to, aby zakoupil statky a panství šlechticů, kteří se ocitli ve finanční tísni; jsou to šlechtici usedlí v Čechách, i jest snad možno míti za to, že má básnířka na mysli případy určité. Tak se mu také podaří přisvojiti si staré panství Tarnovské, jež náleželo hraběti Malzinovi, který pro neblahou mesalianci (s umělkyní nevelkého významu a velmi lehké povahy, Charlottou) uvalil na sebe hněv otcův a zemře jako podřízený úředník Caprianiho. V případě jiném (u mladého hraběte Osvalda) se mu však nepodaří zavléci jej v neodvratný bankrot; za to se mu však pomstí, svěřiv mu hrozné tajemství, že za život svůj děkuje vlastně hříchu své vlastní matky, kterou před lety svedl, a v souboji jej zabije. Takový jest vnější rámec díla. Konflikt tkví v sociálním významu šlechty, která s houževnatostí i láskou lpí na svých výsadách, a v neobyčejných, netrpělivých pretensích, s jakými těmto privilegiím čeliti chce člověk nešlechtic svými milliony; co tam znamená tradice a rod, to zde znamenati má nahromaděné jmění; erb šlechtický nemá míti většího významu nežli ohromný kapitál, ba úsilí tohoto směřuje k tomu, aby aristokratismus poklonil se před kapitalismem. Nenápadně vnikáme v ideový svět aristokracie. To jest ovšem stav, který se od ostatních isoluje, tvoří zvláštní kastu se svými morálními a sociálními subtilnostmi, se svým smyslem pro tradicionální předsudky, pro zděděné slabosti a illuse, se smyslem pro něco, co se nedá ani vyjádřiti slovy ani uchopiti rukama, v čem však spočívá všechna morální opora této kasty.

Básnířka předvádí typ šlechtice konservativního (Truyn), jehož kulturní a politický ideál jest tento: »My potřebujeme lidu spokojeného, dobře živeného, teple šaceného, který v sobotu po práci s dětmi si hraje, v neděli zbožně do kostela jde a odpoledne ne-

příliš mnoho rozumuje ... A za co bojujeme? Za císaře a za vlast, to jest za pořádek, za právo, za důstojnost mocnářství, za posvátnost rodiny, pěstování krásy a šlechetnosti, za celý poklad lidských vymožeností, jejž jsme přejali od minulosti a jejž jsme povinni ostříhati pro budoucnost, slovem — my hájíme c i v i l i s a c i.« Ale — proti tomuto svrchovanému konservatismu vystupuje v románě typ aristokrata (Georges), který má smysl pro ideje p o k r o k u a pro blahé účinky d e m o k r a t i s m u. Ten proti oněm zásadám namítá: »Vy potřebujete především lidu, který vás neruší ve vašem pokojném p o ž í v á n í ž i v o t a.« A když stane se zmínka o těch, kteří hledí v lidu vzbuditi nespokojenost, a tato nespokojenost že jest velkým nástrojem celé jedné strany, která jej bude tak dlouho přiostřovati, až jednoho krásného jitra sama se o něj pořeže, tu namítne Georges: odsuzujte si odrůdy species jak chcete, vždy budete musit uznat, že demokracie l i d s t v u v e l k é s l u ž b y prokázala. O b a však, jak onen konservativec, tak tento liberál, jsou si vědomi jednoho: že šlechta dnes není ničím jiným než r o m a n t i c k o u r u i n o u. Dokud se ruinám podaří v lidu vzbuzovati respekt, dotud potrvají; jakmile však svého nimbu pozbudou, pak jsou bezúčelným haraburdím a jako takové se odstraní. A u v ě d o m í tohoto o jedno jim běží, všem bez rozdílu: aby udrželi mezi sebou p ř í s n ý p r i n c i p c t i. Tento princip v šlechtě u v o l n i t i, k tomu nese se všechna snaha Caprianiho. Pokud se mu tak mělo podařiti, ukazují dotčené dva případy. I v případě druhém zvítězil on, přemoženými jsou skutečně šlechta; avšak i po porážce náleží jim sláva, neboť padli důstojně — odtud název díla Gloria victis.

Je-li v díle tomto konflikt vyhnán na nejvyšší ostří, pak román »O d u m e i n Ö s t e r r e i c h« (1890) ukazuje, jak šlechta rakouská, objevující se v dekadenci, jest nucena, ale také ochotna, před svým nepřítelem s k l o n i t i z b r a ň a vejíti s ním v k o m p r o m i s. Ironicky jsou míněna slova titulní, jakoby již tím se mělo naznačiti, že Rakousku nic nezpomůže ten boj a to zpěčování, jaké provozuje jeho slavená šlechta. Zcela bez obalu tomuto stavu věcí dává výraz opět jeden příslušník šlechty, uvažující o stavovské exklusivnosti: »My to k ničemu nepřivedeme, jestliže celé to haraburdí předsudků, které vlečeme s sebou, neodhodíme. Toto nevčasné břímě nás stlačuje, nemůžeme držeti krok s ostatními — jak může člověk běžeti, vězí-li v železném brnění! Odpočítáme-li těch několik mandátů fideikomisních, které ovšem ze svého prestige něco požívají, jsme na tom přímo žalostně. Celý život svůj obětujeme se za jeden stav, z něhož nic ne-

máme a jejž ani nedovedeme slušně representovati. Stravujeme existenci svou tím, že tučně krmíme chiméry, od nichž na konec sami jsme pozřeni. Pah! heute ist nichts mehr aufzustecken mit den alten Faxen; my se musíme vmísiti v čerstvý proud života!« Tyto zásady kapitulace hlásá proto, aby syna svého, který posud lpí na stavovských tradicích, přiměl k mesalianci, kolem níž se soustřeďuje vlastní děj románu, končící tím, že vzácnou výminkou hrdost aristokratická ještě obstojí a nedopustí, aby ctižádostivá buržoasie, s ješitnou horečností usilující o prolomení hráze, která ji posud přes její bohatství odděluje od světa urozeného, cíle svého dosáhla.

Nedochází v příslušných dílech Ossip Schubinových k zásadnímu vyrovnání konfliktu; není také zpodoben tak, aby sociální význam jeho vynikl v plném dosahu a rozřešení jeho aby zevšeobecnělo, třebas jenom uměleckou tendencí, nýbrž jde takřka jen o jednotlivé případy, které nevyplývají tak ze zásadnosti ideje jako spíše z nastalé krise praktického života, zejména pokud se týče mesaliance. Tak tomu jest také v románě Unteruns (1884). Ale jest z toho patrno, že básnířka sahajíc do světa aristokracie, nezůstává na povrchu a vnějšku, ale otevírá výhled v jejich stav vnitřní; postřehla, v čem tkví jeho sociální neduhy, v čem jest nepoměr jeho k sociálnímu rozpoložení doby moderní. Na venek krise aristokracie neproniká; prodělává ji stav sám v sobě; my se o ní dovídáme z typických postav, které buď nepodajně jsou odhodlány ji dotrpět nebo neodvratitelnosti její chtějí předejíti. Ve zpodobení jednotlivých zjevů takových projevuje se básnířčina schopnost životních postřehů a psychologického rozpoznání. Nejvýše z nich stojí dvojice Sempaly a Zinka Sterzlova v románě »Unter uns«, na níž je přesvědčivě patrno, jak k emancipaci od přežilých tradic jest potřebí povahy vskutku silné, neochvějné, jíž Sempaly nemá. V díle tom vůbec nejvýmluvněji projevuje se, jak nemůže existovati lesklá společnost aristokratická bez lži, jak přímo těšiti se musí z licoměrného salonního mravu, který zakazuje duše jejich ukázati bez přiměřeného oděvu, v jejich nahotě. Účinně tu také básnířka vystihuje malichernost lidí, jimž říkáme parvenu, kteří v Rakousku tvoří zvláštní společenskou koterii; Zwiebelnoblesse nazývá tuto filiálku rakouské společnosti šlechtické, nevlastní sestru její. Stejně účinně líčí básnířka dále takové jednotlivce z kruhů buržoastických, kteří se ctižádostivostí až chorobnou upínají se k pochybnému lesku urozeného světa (»Der Nobl' Zwilch«, »Die Zinsenburgische Familiennase« v Erinnerungen eines

alten Österreichers 1886); menší tyto práce nejsou bez trpké ironie a soucitného humoru

Zvláštní zmínky zasluhuje román Im gewohnten Geleis (1901): v něm básnířka dotýká se poměru šlechty k českému národu. V něm dočteme se přímého přiznání šlechticova (hrabě Miroslav), že šlechta k národu českému vlastně nepatří. Čeští šlechtici jsou zhýčkáváni českými chůvami, zpívají se jim české ukolébavky, milují lid, jemuž by s řečí byla odňata jeho individualita, — ale mluví-li český šlechtic o své české národnosti, pak jest to pouhá pósa. Česká šlechta ze svého národa nevyrostla, ani s ním nesrostla, česká šlechta volí si svou národnost, když dospěla... Česká šlechta nemá žádné národnosti, má jen svého císaře a nemá se také o nic jiného starati než nejvýš o blaho provincie, v níž se který náhodou narodil. Učí se všichni nyní česky, ale učí se jazyku českému jako řeči cizí. Mluví jí v cizině ze žertu a doma z povinnosti...

Týž aristokrat vyslovuje se se vším přesvědčením o postupu českého národa k demokratismu. Jestliže, prý, se český národ vyvine ještě k něčemu velkému, pak to učiní bez přispění šlechty a nikterak k její radosti. Bude nejdemokratičtějším ze všech národů a jeho demokratická organisace potrvá, protože nebude stadiem přechodu, nýbrž stadiem oddechu — »ein Ausruhen in der Genügsamkeit, die den Aufschwung schwer, hingegen das Sichbescheiden zwischen engen Grenzen, das Sichfügen in ein erreichtes Ziel möglich macht...«

Román tkví vůbec v politické činnosti šlechty, jenom že činnost ta nevede k cíli, jak ukazuje případ hraběte Ronského, jejž v příslušných kruzích pokládají za jakéhosi politického genia již proto, že promovoval, jemuž se však nedostává přesvědčení a energické vůle; nadějí v něj kladených nesplní a na konec se vší politiky vzdaluje, když agitací nedlouho trvající ukázal konfusnost svých názorů, vzniklou z chvatné sčetlosti moderních politiků, a utonul v přemrštěném idealismu, který nestačí na spletité poměry skutečnosti. Ironii, leckdy značně pichlavé, i tuto básnířka dává bez ostychu průchod.[1] —

[1] V tento obor básnířčiny činnosti spadají ještě některé práce jiné; tak Bravo rechts, eine lustige Sommergeschichte (1885; názvem se označuje konservativnost jednoho ze šlechticů); Con fiochi (1896; název značí oblíbenou floskuli aristokrata); avšak z těch již nepřibývá pro básnířku rysů nových. Také zmíněný již román Refugium peccatorum (1903) lze přiřaditi k pracím těmto; ani z něho však naše poznání dosavadní nově se neobohacuje. Jde v něm o osud ženy (Jadwiga), jejž zavinil šlechtic (Slavín,

Další sféra, do níž Ossip Schubin sahá pro motivy svých poetických prací, jest ovzduší umělecké. K čemu spěje těmito? Pole jest neobyčejně úrodné. Mohla básnířka stavěti umění nové proti starému, jak činí Spielhagen, usuzuje (v románě »Der neue Pharao«) o cílech literárních směrů starých a snaže se ospravedlniti je i vedle směrů moderních; mohla vystihnouti konflikt umění opravdového s jeho zvrhlou odrůdou, umělecko-obchodnickým průmyslem, jak činí Heyse (v románě »Im Paradiese«), anebo zaujmouti stanovisko odmítavé k naturalismu a realismu, jak činí týž básník (v románě »Merlin«); mohla sáhnouti k vylíčení případů a scén vypočtených buď na efekt anebo pod záminkou uměleckosti dráždíti raffinovaným erotismem, jak činí Marie Janitschek; mohla dílem svým propagovati apotheosu absolutního umění ve smyslu Richarda Wagnera; mohla snahu ryze uměleckou uvésti v konflikt s nemravným žurnalismem, který osobu staví nad věc a neúprosné diktatury veřejného mínění užívá ve prospěch nízkých zájmů sobeckých, jak se o to pokusil Otto Ernst (v dramatě »Gerechtigkeit«); anebo mohla básnířka díla svého užiti pro vlastní uměleckou konfessi, vyrovnati účty mezi vlastními uměleckými cíli a svým neúspěchem, vzešlým z neporozumění jim, jak činí Clara Viebig (v románech »Dilettanten des Lebens« a »Es lebe die Kunst«), — abych aspoň některých případů z literatury německé se dotkl.

Nic však z toho netvoří základu uměleckých motivů Ossip Schubinových. Jí jde o člověka umělce; o umělce v nejpravějším smyslu slova, takového, který jest umělcem z milosti boží, dar umění přináší si s sebou, a chce ukázati, jak opravdový, rozený umě-

---

na Moravě); octne se v nejhlubším kalu nevěstky, vlastní dcera obává se k ní hlásiti a v největší bídě sejde se světa vlastní rukou; v dceři pak ozve se svědomí, zřekne se vlastního štěstí a uchýlí se do kláštera v Římě, který jest útočištěm hříšníků, kde v obětavé práci lásky k bližnímu najde smír se sebou i se světem: Osud ten mohl zaviniti kdokoli, ne právě šlechtic; v tom ohledu nepodává významného nic. Těžisko jeho spočiyá v hroznych mukách, způsobených dceři krutým bojem mezi povinností dítěte, vlastním svědomím a velkou touhou po štěstí. — Také nejprvnější román básnířčin Ehre (1883) náleží sem: aristokrat pokálí čest svou tím, že zneužije jména otcova k falešnému podpisu, aby si pomohl z peněžní tísně, začež jest z kruhů svých vyobcován. Román má však význam pouhého pokusu. Dále Winter (1897), Gräfin Ericas Lehr- und Wanderjahre (1892), Thorschlusspanik (1892), Erlachhof (1887), Maximum (Roman aus Monte Carlo 1903), Der arme Nicki (1906, s tendencí výchovovou: Die Geschichte eines aus der Reihe Gefallenen.)

lec uchvacuje neodolatelnou, d é m o n i c k o u silou, která sama se stravuje a jest si svým vlastním osudem; ukazuje se v ý m i n e č n o s t člověka umělce od zjevů běžných a jak v něm samém spočívají příčiny, proč při své výminečnosti a neobyčejnosti nedožije se štěstí.

Pozoruhodno jest, že tato stránka činnosti básnické sahá až k nejprvnějším začátkům básníčiným. Již nejprvnější práce její, povídka N i k l a s Z r.,[1] obírá se osudem, nepatrným ovšem, smutně romantickým osudem rozeného umělce, který po zklamání v lásce vezme si život. K motivu témuž vrátila se básnířka v novelle G e n i e (1884): líčí geniálního mladého umělce (Geza), který si svého nadání hudebního není ani vědom a při své naivnosti tak jest života a lidí nezkušený, že upadne v osidla ošemetného pseudoumělce, který nejen že zničí jeho rodinné štěstí, ale přivlastňuje si i jeho duševní majetek (Sterny); jeho velký talent zajde, neuplatní se tak, jak toho zasluhoval. Ani tato práce však není ještě dokonalým provedením toho, co básnířce tanulo na mysli a co již i tu, přes nedokonalé zpracování, postihneme. Jest to zatím pouhý náběh k tomu, co vtělila v dvě hlavní díla jiná.

První z nich jest román A s b e i n. Aus dem Leben eines Virtuosen. (1888.) Název vyžaduje výkladu a básnířka sama jej podává v předeslaném mottu: Když ďábel s nebe svržený poprvé pomýšlel na svedení lidstva, rád k tomu používal hudby, která mu byla zjevována jako výsada nebeská, když ještě dlel v řadách věčných zástupů. Avšak bůh mu odňal paměť, takže se nadále dovedl upamatovati jen na melodii jedinou, i nazývá se tato příšerně kouzelná hudba v Arabii podnes melodií ďábelskou — Asbein. Tak vypravuje prý arabská legenda. Ruská pak pohádka, kterou básnířka sděluje v díle, jež jest Asbeina pokračováním, vypravuje takto: Před padesáti lety plížilo se nejchudší čtvrtí moskevskou opuštěné, nehezké dítě, jež aby si kus chleba vydělalo, hrálo na housle. Jeho srdce žíznilo po něžnosti jako srdce všech zavržených. Tu je potkal ďábel a lákal nádherným pokušením. Celý svět chtěl mu položiti k nohám, dá-li mu za to duši svou. Hoch pociťoval hrůzu před tímto ďábelským otroctvím a řekl: Nikoli! I šel ďábel svou cestou a zuřil nad tím, že se mu nepodařilo polapiti duši lidskou. Ale pojednou se obrátil a volal: Já nežádám od tebe ničeho, ponech si duši svou, ale jeden dar ti uštědřím: v tvém umění má býti kouzlo, jemuž nikdo neodolá. Tu žasl hoch nad velkomyslností ďábla-

[1] Otištěna v Bohemii 1869.

vou a dar přijal. Ďábel však jásal a řekl si: Uniká-li mně jedna duše, tisíce jiných jsem za to získal. Hoch pak brzy poznal, jaká kletba jej stihla. Všechno šlechetné niče a přece před ponižujícím hrůzu v sobě pociťuje táhne nyní světem, bez klidu a bez radosti, a bez moci nad svým vlastním démonickým uměním, vzpouzející se nástroj v rukou ďábelských. A zoufale toužil po tom, aby nalezl stvoření, jež by kouzlu ďábelskému odolalo, ale nenalezl žádného.

Ten, o němž tato pohádka vypravuje, jest Boris Lensky, slavný umělec houslí. Jeho jménem označila básnířka pokračování díla »Asbein«: román »Boris Lensky« o šesti knihách (1889). Obě díla tvoří celek.

Jak ona legenda arabská, tak pohádka ruská jsou symbolické; má se jimi naznačiti nevysvětlitelnost geniálního umění, které zůstává tajemstvím jak pro umělce, tak pro toho, kdo podlehne jeho úchvatnosti. Tato nevysvětlitelnost, záhadnost jest v první řadě, co básnířčin smysl zajímá; neodolatelnost vrozeného, nehledaného umění, jehož elementárnost podmaňuje, podrobuje. K tomu přistupuje záhada psychologická, záhada povahy takového člověka umělce, která podmiňuje jeho osud. Není to úkol umělecky snadný; nedá se analysovati snadno směsice kontrastů, které se nikdy nevyrovnají, náhlé přechody nejvroucnějšího citu v brutální vášeň, nejjemnější přítulnosti v nejpříkřejší odmítání, zádumčivého zamyšlení v prudký výkřik hněvu; není snadno vystihnouti sílu elementárního umění, které nutí zapomínati všech příkrostí a bolestí a vymáhá si láskyplné odpouštění. Umělecké dílo nemůže jen definovati a charakterisovati, nesmí se jen diviti a žasnouti; musí předvésti životní momenty, které mluví samy; při zjevech takových básník snáze a více tuší, schopnost plastické přesvědčivosti bývá vzácná. Nesnáze tyto jistě pocítila také Ossip Schubin. Přes to budiž konstatováno, že ne sice »Asbein«, ale »Boris Lensky« náleží k nejlepšímu, co vytvořila.

(Dokonč.)

Jak vznikl Nový Zákon?

Podává Dr. J. Stěhule.

(Pokračování.)

II. Vytvoření n. z. kanonu až na nynější objem.

f) N. Z. řecké církve v době ca 200—ca 300. Ustáluje se jeho nynější tvářnost. Theorii kanoničnosti v té době podal Origenes (z. 254). Nezná uvnitř sv. písem rozdílu v hodnotě. St. Z. a křesťanské spisy (n. z.) jsou na rovni; jsou stejně inspirované, jen že St. Z. je stín a předpověď, nové je vyplnění, nazývá je N. Z. (ἡ καινή — ἡ παλαιὰ διαθήκη). Origenes uznával vedle 4 evgí i Sk a listy I Jn, I Pt a 14 P. (o Ž. pochybuje, ale cituje jako P., neboť myšlenky jsou prý Pavlovy). Cituje i z II, III Jn, Jak., II Pt — ale tyto nejsou rozhodující instancí. Proti Apk Janově má odpor. Hermy, učení apoštolů, l. Barnabášova, kázání Petrova váží, ale v zákon je pojati se neodhodlal. V těchto pochybnostech se nerozhodl a sestavil různé třídy spisů n. z., jež ukazují stav otázky:

1. Všeobecné uznání, ὁμολογούμενα: 4 ev, Sk, Apk, I Pt, I Jn, 14 Pavlových listů.

2. Lživé, ψευδῆ: egyptské ev. dvanácti, ev. dle Basileida.

3. Pochybné, ἀμφιβαλλόμενα: II Pt, II, III Jn, Jud, Jak. a některá díla apoštolských žáků; Hermas a j.

Podobně klassifikuje jiný theolog té doby: Eusebios; díla sub 3. uvedená nazývá však ἀντιλεγόμενα. Apk poutá sub 1. i sub 3. Při spisech sub 3. uvedených počítá hlasy autorit pro a proti — dle většiny jest se rozhodnouti. Autoritami jsou mu spisovatelé a sbory. To nebyla správná methoda: některé spisy byly uznávány skoro všude a přece se vědělo, že jsou nesprávné. On identifikoval »pravý« a »uznaný«. Církev takovou nejistotu nemohla trpět a spisy ad 3. musily tedy buď sub 1. neb sub 2.

V této době není jednotnosti a) ohledně katolických epištol — ale čím dál víc se připojují k Pavlovým, b) ohl. apokalyptické literatury. Biskup Dionysios: Apk. Joannis není od *ap.* Jana, ale od presbytera Jana z Efesu. Gaius v ní viděl samou lež a podvod. Tento

směr byl zdravý: způsobil, že apokal. literatura od N. Z. byla odražena. Tak ještě 325 úplný N. Z. na východě sestává z 26 knih.[1]

g) N. Z. latinské církve v době ca. 200— ca. 375.

Zde je kanonicita jista u Evgí, 13 P. listů (ne Ž.), Sk., I. Jn., I. Pt., Apk. (ta ctěna[2]). Ž. považuje se za list Barnabášův, ale zároveň (vyjma Afriku) často za písmo sv. Vůči ostatní duchovní literatuře hranice nejsou pevné. Za kanonické považují se často Sk. Barnabášovy, Pastor Hermas, Actus Pauli, Apk. Petri. Celkem živější pochopení pro ohraničení kanonu vůči ostatní literatuře příbuzné než na Východě. Zde by nebyla možna klasifikace Origenova a Eusebiova, nechávající průchod pochybování.

h) N. Z. syrské církve až asi ca. 400.

Syrové před Eufratem rozuměli řecky a také jim bylo ev. řecky zvěstováno. Za Eufratem však, v Persii a Mesopotamii ne, tu církevní řečí byla syrština (aramejština). Edessa, jejíž panující dům po r. 200 přijal nové náboženství, byla střediskem této církve. Zde se ujalo Tatianovo diatessaron, ale menšina přijala později evgia rozdělená. Posvátné knihy křesťanů jsou stanoveny v knize zv. doctrina Addai.[3] V ní je diatessaron, Sk., 1. Pavlovy (i Ž., vliv řecký!), ne ale katol. listy, ne Apk. (vliv řecký). Corpus Paulinarum tu bylo větší než jinde (ovšem apokryfy). Pro apokryfy tu obliba, teprve ca. 400 kanon od nich očištěn, diatessaron ale tou dobou bylo ještě v užívání.

i) Uzavření N. Z. v latinské církvi.

Kol 400 Ž. pojat v N. Z. Synoda římská 382 učinila už usnesení o písmech sv., jež církev katolická má přijmout: 4 evgia, 14 P (Ž.), Apk., Sk., 7 kanonických epištol = 27 knih. Vlivem Jeronýmovým rozeznává se u I. Jn. apoštol Jan, u II. a III. presbyter Jan. Augustin: Ž. není Pavlův.

Také africké synody tou dobou seznamy spisů, které tvoří dnešní N. Z., publikovaly jako církevní zákony. Začátkem 5. stol. už se z Říma i v Africe dekretuje, že všechny 3 listy Jn. jsou od apo-

[1] Apk byla Řekům nepohodlná svým obsahem, proto uznávali rádi pochybnosti o neapoštolském původu; kdyby se o ni byli interesovali, byli by ji ponechali, i kdyby se bylo dokázalo, že není apoštolského původu. Prostředek by se již byl našel. — Zde je vidět ženoucí síly kanonisace. (Výklad Jülicherův.)

[2] Vyjma Gaia.

[3] Addai je jméno legendárního apoštola syrského (syrská tradice).

štola. — Tím promluveno poslední slovo o apoštolském dědictví: ne více a ne méně.

K tomuto ustálení kanonu v theorii velmi přispěla ohromná autorita Augustinova. Ale v praxi opačné obyčeje nedaly se najednou odstranit. Ž. dlouho se neujal jako spis kanonický a Pavlův. Germánští kmenové (Suevové a západní Gothové) mají své bible a jsou nepřáteli Apk. Jednotlivé sbory zase měly své miláčky apokryfy, a církev trpěla tyto apokryfy. Na příklad Řehoř Veliký trpí v textu apokryfní list Pavlův k Laodicenským. Ten je v četných textech Vulgaty a teprve zavedením knihotisku byl z latinské církve definitivně odstraněn.

k) Uzavření N. Z. v řecké církvi.

Vedle kanonických spisů rozeznávají se tu ἀναγιγνωσκόμενα, jež se pouze předčítají a liší se od apokryf kacířů. Rozpor je o Apk.: Asiati (M. Asie, antiochenští a palestinští) ji zavrhují. Byla otázka, zda zvítězí Athanasios s Apk. a 7 katol. listy, nebo antiochenští bez Apk. a 2—3 katol. listy. Naprostá většina theologů v 4. stol. je proti Apk., ve většině sborů (vyjma Egypt), kniha ta byla zapomenuta. Konečně zvítězila autorita Athanasiova — přání, být za jedno s církví západní. Od r. 500 přibývá přátel Apk., ale ještě v 9. stol. počítá se jen 26 novozák. písem a Apk. je mezi antilegomeny. Ještě v 10., ano i 15. století, byly rukopisy N. Z. bez Apk. — Z katol. listů citují antiochenští 3: Jak., I. Pt., I. Jn. Když padla škola antiochenská 431, zmizel odpor proti katol. listům, ale ještě v 6. století nazývají se místy ἀμφιβαλλόμενα (pochybné), a v řec. části Syrie ještě v 6. století jsou 2. řádu. — Ve vých. církvi 27 knih, které na západě už ca. 400 platily jako N. Z., se ustavilo až 2—3 stol. později; zde byli v tom směru bezstarostnější. Zvláště »ustanovení dvanácti apoštolů« dlouho se počítalo do N. Z. — byla to konsekvence z identisování slov apoštolský a kanonický. — Ethiopský N. Z. má takto 35 knih.

l) Uzavření N. Z. u Syrů.

V syrském kanonu jen 3 katol. listy (Jak., I. Pt., I. Jn.) a to teprve od r. 425 pojaty byly do nové bible — ne ostatní a ne Apk. N. Z. má jen 22 knih — je to vliv antiochenské školy. Diatessaron zavedením nové bible ustupuje z bohoslužebného užívání; byloť pronásledováno, tak že ani jeden exemplář se nedochoval. Koncem 6. stol. vých. syrská církev nemá už styků s řeckou a proto kanon nebyl doplněn — zůstala nová bible o 22 knih. Záp. syrská církev ale pěsto-

vala styky s monofysity řeckými a doplnila si katol. listy na 7; Apk. dostala se do kanonu až pozdě v 7. století.

m) N. Z. kanon v době reformační.

Reformace jím pohnula. Apokryfy byly v reformované církvi odvrženy docela, v lutherské částečně. Humanismus pak svými historickými studiemi klassických literatur vyvolal dávno zapomenutou historii kanonu. Erasmus pochybuje o pravosti Ž., II. Pt., Jak., II. a III. Jn., Apk. (hl. na úsudku o hodnotě založeno), kanonicitu nepopírá. Protivník Lutherův, kardinál Cajetanus (z. 1535): Ž., Jak., II. a III. Jn., Jud. mají menší autoritu. Sixtus ze Sienny a Bellarmin mluví o sedmi deuterokanonických spisech. Ale zatím koncil Tridentský v 4. sezení 1546 prohlásil celý obsah Vulgaty, t. j. i 27 novozák. knih, výslovně za božské a kanonické, mezi nimiž není rozdílů v hodnotě. K tak určité proklamaci přinutila katolickou církev reformace — církev katolická musila mít určité hranice toho, co jí samé je kanonickým. Dnes v katol. církvi nesmí se pochybovat o kanonicitě, ta je stanovena absolutně neodvisle od authentičnosti, t. j. pravého původu spisu; pouze o authentičnosti lze pochybovati, a dovolen je závěr, že ty pojmy se nekryjí.

Lutherova kritika N. Z. není historická, ale dogmatická, lépe: náboženská. Z osobní zkušenosti a studia písma poznal, že evangelium, víra a spasení v současné církvi jsou znetvořeny, a že církev je od pravdy J. Krista daleka. Měřítkem všeho svatého a božského byl mu Pavel, jak on mu rozuměl. Nejvíc se mu líbily: Ř., Jn., Gal. Míň Syn. (»obsahují málo slov Ježíšových«). Ž. učí falešně o pokání, Jud. je zbytečná vůči II. Pt., Jak. je slaměný vích. Vzdor Pavlovi učí o spravedlnosti ze skutků a nepřipomíná utrpení Kristova. O Apk.: není vidět, že by byla od Ducha svatého. Zwingli: Apk. ne, Ž. není od Pavla; Oecolampodius: menší autoritu mají: Apk., Jak., Jud., II. Pt., II. a III. Jn. Calvin má historické hledisko: pochybuje o Ž., II. a III. Jn., II. Pt., Jak., Jud., Apk. Carlstadt má ostře vyhraněný pojem inspirace, vzdor tomu ale z historického stanoviska rozeznává 3 třídy: 1. nejvyšší hodnoty: 4 evgia, 2. Sk., 13 listů P., I. Pt., I. Jn. 3. ostatní. Historickou kritikou chtěl odstranit náboženský subjektivismus, jenž o biblických knihách soudí dle náboženského vkusu — to není protestantský duch, ale starý řecký. Carlstadt chtěl všeobecné uznání své klassifikace, kdežto Luther, ač zavrhoval některé knihy, nechával volnost jiným je ctít. Ani jedno ani druhé nemohlo se však udržet v protestant-

ských církvích, jež pojem inspirace vypnuly co nejvýše. Nejprve vidíme kolísání mezi subjektivní a objektivní kritikou; až do 18. stol. rozeznávají se v N. Z. knihy 2. řádu, ale v 18. století mluví se už jen o stejné autoritě všech 27 knih. Udržel se tedy ten starý N. Z. a tím je jeho historie hotova — dále se vyvíjel jen text, znění jednotlivých míst a jsou jen dějiny dogmatu o kanonu a dějiny historické kritiky knih novozák.

n) Pořadí knih novozákonních.

Luther klade Ž. až za listy Pavlovy před katol. listy, Apk. na konec — v tom vidět ohodnocování. Toto pořadí ustálilo se pak tiskem. Evgia a Sk. a listy a Apk. Novější řecké texty dávají katol. listy před Pavlovy, Vulgata za Pavla. — Před zavedením tisku N. Z. nebýval tak často opsán do jednoho svazku.

Máme codexy jen z evgí neb jen z listů a p. sestávající. Jednotlivé ty skupiny nazývají se corpora. Ale i v nich kolísání. V evgích zachoval se celkem princip chronologický (dle názorů tradice) Mt., Mk., Lk., Jn. (již Ireneus a Muratorium). Na západě až k synodě římské 382 často: Mt., Jn., Mk., Lk. (apoštolé a jich žáci); u Pavla předcházejí listy k sborům, pak k přátelům. Ž. však na západě je na konci (č. 14.), na východě v listech k sborům (č. 10. nebo 4.). Mezi jednotlivými listy pořadí často se mění. Katolické listy řadí se dle zmínky Sal. 29 o apoštolích dle pořadí, jak tu jmenováni: Jakob, Kefas (Petr), Jan. — Pořadí corpor: Evgia pravidelně nejprve, Apk. naposled — ostatní corpora rozmanitě: 1. Sk., listy kat., Pav.; 2. Pav. Sk., kat. listy; 3. Pav., 1 kat., Sk. (výraz skutečného vzniku). Vždy Sk. a kat. u sebe jakožto příbuznější. Později přišly Sk. za Evgia jako kniha dějepisná a Pavel před kat. (hodnota!), na konec Apk. Tak se vyvinul pořádek analogický St. Z.: Dějepisné knihy — Hagiografa[1] — Proroci — ale úmyslná to analogie nebyla.

o) Výsledek dějin kanonu.

Zárodek je kol. 100: Pán čili Slova Páně, jež čerpají se z písemných pramenů, jichž hodnověrnost jeví se zaručena apoštolským původem. Gnostikové jdou o krok dál: přidávají 10 Pavlových psaní — církev si to osvojuje a N. Z. je dán. — V počtu evgí není napřed jednota, kol 200 jsou už naše čtyři (v Syrii diatessaron až ca 400).

[1] Job, kazatel, žalmy, Rut a Přísloví, Píseň, Esther, Esdráš, Nehemia, Paralipomenon.

V té době už 13 ep. Pavlových a Sk. (bohaté na apoštolskou nauku) jsou na roveň stavěny evgiim. Též Apk. až na ojedinělé odpory. Z listů ostatních apoštolů citují se nejprve I. Jn., I. Pt. jako autoritativní, méně často Jud, II., III. Jn. Stejné cti domáhají se Hermas, l. Barnab., l. Clem., Apk. Pt., Sk. Pavlovy. — Ž. na záp. za l. Barnabášův, na východě za Pavla kol 300. Východ a Syrové 14 Pavlových listů, západ 13 — ale Ž. nevylučuje se tu z kanonu. Apk. kol 300 na východě puštěna. Egypt a západ zůstává jí věren. U části Řeků (Alex.) počet kat. stoupl na 7, Syrové nemají žádné, někteří a na západě jen 2—3. — Literatura z doby po apoštolích odmítá sev církvi všude — trpí se jen jako poučné knihy. Athanasios 367 prohlašuje n. z. kanon o 27 knihách. Latiníci následují 382 (Řím) a 393 (Afrika) přijímajíce Ž. za P. Antiochenští ani tu nemají Apk. ani 7 katol. listů, jen 3 (Jak., I. P. 1, I. Jn.), Syrové 425 novým překladem bible dostávají 4 evgia (místo diatessara) a 3 kat. listy. Kol 500 v celé řecké církvi 7 kat. a proniká Apk. 692 již 27 knih — jen východní Syrové 22. Poslední akt je vyloučení apokryf: listu k Laodicenským na západě a III. Kor. u Syrů a Arménů. Vedle toho pokusy, aby apoštolské cirk. právo dostalo se do kanonu. — Reformátoři znají v otázce kanonu pouze jednotnou církev. Na rozsahu n. z. ničeho nezměnili.

Motivy. 1. perioda. Původní kanon vzrůstá jen z církevního obyčeje, tvoří jej knihy, které v hl. sborech po delší dobu sloužily k duchovnímu povzbuzení a k rozhodování otázek víry. Teprve dodatečně toto kanonisování[1] bylo odůvodněno tvrzením, že bylo kanonisováno jen to, co je apoštolské. Druhá perioda je určitě vedena touto ideou (Ireneus, Tertullian). Apoštolé znamenají v církvi nové smlouvy právě to, co Mojžíš a proroci ve smlouvě staré; všechny spisy apoštolů musí být rovny spisům proroků, neboť jsou to authentické dokumenty božského zjevení. Všechno apoštolské je kanonické, ale jen to, co je vskutku apoštolské. Co je apoštolské, to rozhoduje církev. Co církev vždy za apoštolské pokládala, je apoštolské. Poněvadž od 200 rostla snaha po jednotě, byly Ž. a Apk. kanonisovány, neboť pro Ž. byl východ, pro Apk. západ. — Kat. listy neměly starou tradici; vynořují se najednou z temnoty. Církev tu byla postavena před otázku, zda má ji přes tu nedostatečnou tradici uznat. To bylo různě zodpověděno: někteří akcentovali apoštolský titul (pro), ně-

[1] Já soudím opačně, jak jsem výše vyložil.

kteří tu tradici (proti) a k vůli II. Pt. nevěřili ani Pt. I. Jn. Konec byl, že se vzalo všech7, poněvadž nešlo bez principu vzít I. Pt. a ne II. Pt. a p. Proti jich apoštolskosti nedalo se ideově nic namítati a lehce řadily se k ostatním.

Po r. 200 nebylo možno zavést neapoštolské spisy v těch sborech, které jich posud neznaly — nové přijímáno, jen když mělo apoštolskou etiketu a jednoty ohledně Klem., Barn., Herm. bylo dosaženo jen tím, že od nich upustily ty sbory, kde dříve se četly. Tyto a podobné jim spisy padly, poněvadž vůdčí theologové se o ně nezajímali a církevní rozpoznání se zjemnilo: našlo v nich víc diference než příbuznosti s apoštolskými spisy kanonu. Poč. 3. stol. je heslo, že do kanonu nenáležejí než ověřené spisy apoštolů. Toto ověření nacházelo se v té okolnosti, že církev je přijala jako apoštolské.[1] Augustin: Sk. musím věřit, věřím-li evgiu, neb oba spisy odporoučí mi stejně katolická autorita. Pozdější a moderní katoličtí theologové (na př. Cornely) dospěli z toho k thesi, že kanonicita není závislá na apoštolském původu spisu, ale na inspirovanosti jeho od církve uznané, aneb (Martin) že autorita církve doplňuje jejich nedostatky a propůjčuje jim síly, které o sobě a ze sebe by neměly. Je to návrat k subjektivismu staré církve, kde autoritu propůjčovala sympathie a ne theorie o inspiraci.[2] Augustinovo stanovisko to není — jemu apoštolský původ je základem pro inspiraci a církevní uznání.

Pro to, co církví katolickou bylo odporučeno, užívá se termínu kanonický, pro to, co odmítnuto, apokryfický. Původní význam slova κανών není úplně jasný.[3] Znamenalo pravidlo, pak to, co dle pevného pravidla ustanoveno, seznam. V nejstarší církevní literatuře znamená (s dodatkem: víry, pravdy) ideální pojem toho, co božského církev má, její nový zákon, psaný i nepsaný. Theologie pak mluví o kanonu božských písem a znamená jí to slovo seznam pevně uzavřený. Častěji ale znamená »kanon« úsudek o obsahu spisů: písma, která církev zná jako pravé dokumenty zákona božího. Tedy častěji pojem věcný než formální. Kanon je norma, dle níž vše v církvi se řídí; kanonisovat znamená za součást této normy uznat. Kol 400 kanonický je jako, když se řekne božský, svatý, neomylný, nepodmíněný, směrodatný, zavazující oproti nezávaznému,

[1] Tak ohledně Apk, jejíž ap. původ od některých byl popírán. (Jül.)

[2] Názor Jülicherův.

[3] Řecké slovo samo je z hebrejštiny vzato. Ze slova káneh, což je název pro rovné dřevo (roura, měřítko a p.).

autoritu nemajícímu. — Apokryfický neznamená samo o sobě hanu. (Gnostikům znamená chválu — apokryfy pocházejí od nich — je to pěstování tajných tradic oproti triviálnímu.) Apokryf znamená jen odmítnutí anagnose (předčítání). Teprve až když se mnohým písmům odpírala anagnose pro jich nepravost, znamená apokryf jako pseudepigraf, t. j. spis lživý, nebezpečný a četba taková se od 4. stol. zakazuje. Činí se seznamy jich v Římě — to je původní forma indexu librorum prohibitorum. Apokryfický je všeobecný název pro vše zavržené a je tolik jako heretický. — Lutherská církev vrátila se k prvotnímu významu. Apokryf je tu kniha, která písmu svatému není rovna, ale přece užitečná a prospěšná ke čtení.

Původně citovány byly nové spisy jinak než St. Z. (ještě kol 200), totiž každý zvlášť. Vědomí jednoty setřelo ten rozdíl. Dostávají společný název: písmo aneb písmo sv. γραφή — oproti zákonu Israele je to nový z. Nový a St. Z. ἡ καινή, ἡ παλαιά. Název biblia (odtud něm. die Bibel) vznikl až v pozdním středověku.

Kol 500 byly v N. Z. shlazeny všechny stopy jeho utváření, všechny rozdíly v hodnotě v něm odstraněny. Toto však jen zdánlivě, neboť faktický rovnosti nikdy nedosaženo. K přísaze v synodách, mělo-li být to nejsvětější přítomno, přineslo se evangelium — ne apoštol — poněvadž ev. požívali větší úcty. Kacířům se vytýká jen, že popírají některé evang. nebo Pavlovy listy, ne že popírají katol. listy. Nikdy Apk. neznamenalo pro církev co Ř., nikdy Mk. co Mt., nikdy listy katol. co listy Pavlovy. Při používání v dogmatických sporech, v liturgii, v domácnostech vidět vždy značné rozdíly mezi jednotlivými spisy. Podivuhodno, že vskutku nejdříve přijato bylo to nejlepší a nejoblíbenější — evgia, pak listy Pavlovy, nejpozději to nejméně užitečné — ta »antilegomena« Eusebiova. Náboženská síla vzdorovala inspiračnímu dogmatu, jež vše v n. z. nivelisovalo — vždy odvažovala se volit v kanonu, tak že křesťanství, ač je od počátku náboženstvím knihy (i dokud nebyla evangelia napsána, užívalo se St. Zákona), zůstalo přece životem. To vše způsobil nejvíce ten zdravý vzrůst, jaký knize byl dopřán. Nepopíratelná skutečnost pak, že vzešel ponenáhlu a z ruky lidské, odvrací nebezpečí, že by kanon ten místo opory měl být jhem.

(Dokončení.)

Průmysl a obchod v království Českém
ve světle hlavních výsledků sčítání závodů živnostenských v král. Českém ze dne 3. června 1902.

Napsal Dr. Kar. Engliš. (Pokračov.)

Z methodických i věcných příčin probereme velikostní poměry zvláště *a*) pro závody, počítané dotazníkem všeobecným, a zvláště *b*) pro ony, jež sčítány byly dotazníkem pro domácké pracovníky.

ad *a*) Závody živnostenské mimo domácké pracovníky.

Při rozborech dat o závodech dle velikosti personálu dlužno pochopitelně předem vyloučiti ony závody, které v den sčítání (3. června 1902) nepracovaly, majíce té doby mrtvou saisonu aneb stojíce z jiné příčiny v klidu. Celkem zjištěno bylo takových závodů v Čechách 5820, jež tvoří 1·91% všech hlavních závodů. Z toho připadají 3843 závody na živnosti výrobní (66·03%) a 1977 závodů na živnosti obchodní a dopravní (33·97%). Ze závodů nepracujících zaměstnávaly 732 závody i v době klidu nějaký personál, celkem 9898 osob, k udržování závodů, dohledu a pod.

Ostatní závody (pracující) třídí se dle velikosti personálu takto:

Závody	Počet závodů	%	činných osob	%
malé s 1—5 osobami	279.542	93·41	495.524	42·82
(v tom záv. o 1 os. činné)	(142.987)	(47·78)	(142.987)	(12·36)
střední s 6—50 osob.	17.311	5·79	222.755	19·23
veliké s více než 50 os.	2.412	0·80	439.426	37·95
(v tom záv. s více než 1000 os.)	(33)	(0·01)	(47.025)	(4·06)
úhrnem	299.265	100·—	1,157.705	100·—
k tomu závody nepracující	5.820		9.898	
úhrn všech hlavních závodů mimo záv. dom. pracovn.	305.085		1,167.603	

Data týkají se pouze závodů hlavních, poněvadž se u závodů vedlejších a u části závodů personál nevykazuje. Význam větších fo-

rem organisace živnostenské práce vysvítá nám ovšem mnohem lépe z rozdělení personálu než z procenta závodů, poněvadž závody větší v masse všech závodů téměř mizí. V závodech malých (s 1—5 osobami) pracovalo r. 1902 jen něco málo přes $^2/_5$ veškerého živnostenského personálu (42·82%), asi $^1/_5$ (19·23%) připadá na závody střední (s 6—50 osobami); závody veliké (s více než 100 činnými osobami) soustřeďují neméně než 37·95% všech osob, pracujících v obchodu a průmyslu, mimo domácké pracovníky. Závody o jedné osobě činné tvoří 12·36%, závody obrovské, jichž bylo napočteno 33, zaměstnávaly 47.025 osob (4·06%).

Vizme, jak utvářejí se tyto poměry v obou hlavních skupinách živnosti:

	Živnosti výrobní				Živnosti obchodní a dopravní			
	Počet							
Závody	závodů	%	čin. osob	%	závodů	%	čin. osob	%
malé o 1 až 5 os.	182.895	91·88	348.457	35·57	96.647	97·84	147·067	82·66
(v tom záv. o 1 os.)	(82.082)	(41·02)	(82.082)	(8·38)	(60 905)	(61·47)	(60.905)	(34·23)
střední (o 6-50 os.)	14.930	7·46	197.895	(20·20)	2.381	2·40	24 860	13·08
veliké (s více než 50 os.)	2.345	1·16	433.452	(44 23)	67	0·06	5·974	3·36
(v tom záv. s více než 1000 os.)	(33)	(0·02)	(47.025)	(4·80)	—	–	–	—
úhrnem	209.170	100	979.804	100	99.095	100	177.901	100
k tomu záv. neprac.	3.843		9.384		1.977		414	
úhrn všech hl. záv.	204.013		989.188		101.072		178.416	

mimo domácké pracovníky.

Průmysl jeví v rozsahu závodů velmi podstatné rozdíly oproti obchodu a dopravě; těžisko průmyslu našeho leží už blíže závodům velikým, které zaměstnávají 44·23% všeho personálu průmyslového, na závody malé připadá v průmyslu jen něco přes třetinu všech osob, závody střední zastoupeny jsou pětinou; též i procento větších závodů se zde mnohem mohutněji uplatňuje, než jsme viděli při průměru všech živností. Veškeré závody obrovské s více než 1000 činnými osobami náležejí průmyslu; závody o jedné osobě činné tvoří sice i zde téměř polovici všech závodů, avšak osoby v nich zaměstnané jen asi osminu všech osob v průmyslu zaměstnaných.

Zcela jinak živnosti obchodní, jež se téměř výlučně provozují v závodech malých; závodů obrovských, s více než 1000 činnými osobami, zde vůbec není. Velkozávody s více než 50 oso-

a) Závody počítané dotazníkem všeobecným. Závodů, které uvádějí své pracovní stroje v pohyb vlastní nebo propůjčenou motorickou silou, napočteno bylo r. 1902 16.378 s úhrnnou výkonností 549.912 koňských sil (HP). Počet závodů motorových dlužno odhadnouti výše, než se ve statistice závodové udává, poněvadž nebylo vždy užívání motoru v závodě v dotazníku patrno, zvláště nepřisvědčilo k dotyčné otázce mnoho závodů, jimž propůjčována jest síla z ústřední stanice elektrické. Též neudaly mnohé závody (1761) počet koňských sil, udání to schází zejména u všech motorů s pohonem větrným; na druhé straně byly někde při motorech s pohonem elektrickým koňské síly udávány dvakráte, což platí zvláště o tak zvaných strojích sekundárních. To platí ostatně též obdobně celkem o motorových závodech domácko-průmyslových.

Tedy každý 19. až 20. závod pohání své stroje motorem. Je ovšem na snadě, že se nedá motorů ve všech odvětvích hospodářské práce stejně s prospěchem užíti. Přihlédněme jen k oběma hlavním skupinám; mezi 1000 závody průmyslovými bylo 74·7, mezi 1000 závody obchodními a dopravními jen 4·8 závodů motorových. A podobně tomu jest i u jednotlivých tříd živností. Nejhustěji se vyskytují závody motorové, nehledě k hutnictví, kde se ve všech závodech stroje uvádějí motoricky v pohyb, ještě

v těchto třídách:	Závodů hlavních vůbec	Počet záv. motorových	Počet HP.	Na 100 záv. hlavn. přip. motorových
Ústřední záv. pro otop a osvětl.	78	76	24.110	90·74
výroba zboží z kaučuku	33	9	486	25·00
průmyslová výroba potravin	29.757	7179	117.765	21·89
průmysl textilní	7.215	1544	146.135	20·73
živnosti grafické	980	206	1.991	20·00
průmysl chemický	2.036	325	11.710	15·30 atd.

Motorické síly ani vlastní ani propůjčené neužívá, jak se dá očekávati, kočovný obchod a průmysl; méně než 1% tvoří podíl motorových závodů v průmyslu oděvnickém (0·20%), v živnosti hostinské a výčepnické (0·52%), v živnostech stavebních (0·45%), v obchodech s pevným stanovištěm (0·11%), v pomocných živnostech obchodních (0·30%), při peněžnictví a pojišťovatelství (0·09%).

Největším absolutním počtem závodů motorových vyniká průmyslová výroba potravin (7179 záv. mot., 47·4% všech záv. mot.), dále výroba zboží dřevěného (2901, 14·7%), průmysl textilní (1544, 8·5%), průmysl kamenný a sklářský (1098, 6·7%), zpracování kovů (874, 5·3%) atd.

Dosud jsme nečinili rozdílu mezi závody pracujícími pouze s motory vlastními a závody, které užívají síly, jim z jiných závodů propůjčené. Pouze cizích motorů užívalo 1458 závodů (8·9% všech závodů motorových); naproti tomu užívalo vlastních motorů (byť i vedle cizích) 14.920 závodů (91·1%). Hustěji vyskytuje se užívání cizích motorů v živnostech výrobních (9·1%), než v živnostech obchodních a dopravních (3·2%). Mezi třídami živností vyskytují se nejhojněji cizí motory při čalounictví, kde každý třetí motorový závod pracuje jen se silou, propůjčenou z cizího závodu, po případě z ústředny; v podobné závislosti nalézá se každý čtvrtý motorový závod průmyslu dřevařského, každý 5.—6. závod motorový průmyslu textilního atd. Vlastními motory pracovaly jen závody hutnické, peněžnické a pomocné živnosti obchodní.

Data o výkonnosti motorů týkají se jen závodů s motory vlastními, jichž tedy bylo celkem 14.920 (z nichž 1761 závod neudal počet koňských sil). Dle sčítání závodů živnostenských měří veškerá síla elementární ve službách průmyslu a obchodu v království Českém 549.912 HP, na jeden závod s vlastním motorem připadá 36·9 HP. Z tohoto kvanta elementární síly připadá na výkonnost motorů, užívaných v závodech obchodních a dopravních, jen 0·7%, na jeden motorový závod připadá zde pouze 7·4 HP, kdežto motorový závod průmyslový čítá průměrem 37·9 HP.

Dle absolutního množství užívané elementární síly vynikají zejména tyto třídy živností:

Název třídy živností:	Množství užívaných HP	1000 koňsk. sil připadá vedle jmen tř. živn.	Na 1 závod připadá HP
průmysl textilní	146.135	266	116·1
» potravinářský	117.765	214	16·6
výr. prvotní (v tom zejm. horn.)	92.439	168	322·1
zpracování kovů	53.419	97	67·9 atd.

Dle množství zaměstnaného personálu jsou to zejména závody větší, které užívají motorů; v závodech, pracujících s elementární silou, bylo zaměstnáno celkem 459.597 osob, na jeden závod toho druhu připadá 28·1 osob, na jeden závod vůbec 3·6 osob.

Do jaké míry podporuje mechanická síla motorů práci lidskou v celku a v závodech různé velikosti? Abychom mohli k této otázce odpověděti, pokud toho statistický materiál dovoluje, přirovnáme data o výkonnosti motorů

k počtu osob, zaměstnaných v živnostenských závodech vůbec a zejména v závodech motorových:

	Na 1000 činných osob zaměstn. v záv.				zaměstn. v motor. záv. hlav. v závod. s			
	vůbec	malých 1-5 os.	středních 6-20 os.	velkých přes 20 os.	vůbec	1-5	6-20	více než 20
	připadá koňských sil (HP)				činnými osobami			
úhrn všech živn.	471	94	303	785	1164	3202	1709	1056
živnosti výrobní	552	130	300	801	1167	3209	1739	1059
živn. obch., dopr. a ostat.	22	7	27	45	746	2935	724	308

Intensita podpory elementární síly stojí v přímém poměru s velikostí závodů vůbec; v závodech menších jest právě užívání motorů řídkým zjevem; tendence tato je patrná jak pro průměr všech živností, tak pro obě hlavní skupiny a téměř všecky třídy živností. K opačnému závěru dospíváme, postavíme-li výkonnost motorů po bok personálu jen v závodech motorových zaměstnanému. Na 1 osobu, zaměstnanou v malých závodech motorových, připadají 3·2 HP, v závodech středních 1·7 HP, v závodech s více než 100 činnými osobami jen 1·1 HP.

Dle druhu užívaných motorů třídí se závody takto:

Druh motorů	Počet		Na 100 záv. vůbec	Na 100 motor. záv.	Ze 100 HP připadá na záv. s motorem vedle uvedeným	Na 1 záv. připadá
Motory poháněné	záv.	koň. sil	připadá záv. s motor. vedle uvedeným			koň. sil
parou	4.863	404.742	1·41	32·59	73·60	83·23
plynem	453	6.203	0·13	3·04	1·13	13·69
petrolejem	54	136	0·02	0·36	0·03	2·52
bensinem	154	992	0·04	1·03	0·18	6·44
horkým vzduchem	27	48	0·01	0·18	0·01	1·78
stlačeným »	276	3.539	0·08	1·85	0·64	12·82
elektřinou	1.079	43.321	0·31	7·23	7·88	40·15
vodou	9.250	90.231	2·68	62·00	16·53	9·83
větrem	42	?	0·01	0·28	?	—
Úhrn	16.198	549.912	4·69	108·56	100·—	33·95
Počet motorových závodů	14.920	549.912	4·32	100·—	100·—	36·85

Užíval-li závod motorů různého druhu, počítán byl vícekráte; dvojím počítáním vzniká rozdíl 1278 závodů (8·56% motorových závodů). K jednotlivým druhům živností nelze zde přihlížeti, poněvadž by rozbor podobný vyžadoval obšírných tabelárních ukázek, pro něž zde není místa.

Závodů s parními kotly napočteno bylo 2754, s parními apparáty 718, vozidel s pohonem motorickým užívalo 137 závodů.

2. Závody domácko-průmyslové. Zřídka kdy se stává, aby závody domácko-průmyslové uváděly v pohyb své stroje elementární silou, a pokud se tak děje, užívají zpravidla síly propůjčené ze závodů jiných; případů takových vyšetřeno bylo 1004 a jenom 120 závodů této organisace mělo své motory vlastní.

Ze závodů počítaných dotazníkem pro domácké pracovníky, které užívaly jen cizích motorů, patří největší díl (891) průmyslu kamennému a sklářskému, dalších 80 závodů výrobě zboží dřevěného, 22 závodů zpracování kovů atd.

(Dokončení.)

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Další příznaky klesající konjunktury. — Účinek obchodních smluv na rakousko-uherskou obchodní bilanci. — Postátnění soukromých drah. — Pomocná akce pro Istrii a jižní Tyrolsko. — Manifestační schůze pro zřízení technického musea království Českého.

Hospodářskou krisi v severní Americe předcházely a provázely již v minulém roce silné otřesy v hospodářství jiných států, zejména východoasijských. V poslední době, kdy již všeobecně rozšířilo se mínění, že krise v Unii severoamerické překonala období nejtěžší, objevují se důsledky její nejen v ochabnutí zájezdu amerických zámožných tříd do výletních míst v Evropě a v poklesnutí spotřební síly Unie vůči vývozu luxusního zboží evropského, nýbrž též v mnohem citelnějších otřesech hospodářských v Japonsku, Číně a Australii. Velké americké dráhy zastavují dopravu vývozní a dovozní s těmito zeměmi, linie parníkové, spojující břehy Tichého oceánu, se rozpouštějí a lodi pro tuto službu určené se odprodávají. Stále nové zprávy docházejí o desorganisaci čínského a japonského trhu, o zastavování platů a rozpouštění obchodních domů. Nepříznivé poměry v těchto a v jiných důležitých obvodech odbytových evropského vývozu (Britská Indie, Brasilie a j.) způsobily pozoruhodnou stagnaci zahraničního obchodu států evropských za první polovinu letošního roku. V Anglii klesl za toto období dovoz na 7159 mil. K neboli o 720 mil. K oproti roku loňskému, vývoz na 4560 mil. K neboli o 390 mil. K vůči loňskému roku. Ve Francii dovoz klesl o 136 mil. fr., vývoz o 174 mil. fr. oproti roku 1907. V Německu cena dovozu dosáhla v prvním semestru letošního roku jen 4303 mil. marků oproti 4423 v roce předchozím, vykazujíc takto minus 120 mil. m. Vývoz činil za prvních šest měsíců 3303 mil. m. neboli o 42 mil. m. méně než loni.

Další ústup hospodářské konjunktury dosvědčován jest klesáním zakladatelského ruchu v letošním roce oproti roku 1907. V akciových společnostech a společnostech s ručením obmezeným investováno v prvním semestru letošním v Německu 516 mil. marek nového kapitálu oproti 740 mil. v roce minulém, v Rakousku 74·5 mil. K oproti 101 mil. K v roce 1907.

*

Účinek obchodních smluv z r. 1906 na naše hospodářské poměry vyšetřoval pro Průmyslový klub ve Vídni dr. Kammerlander srovnáváním

dovozu a vývozu v letech 1904 a 1907. Leta 1905 a 1906 nehodila se pro přechodní a abnormální obchody a dopravy k využití celních sazeb změnám podrobených k vystižení trvalých účinků obchodních smluv. Ovšem i při srovnávání let 1904 a 1907 dlužno závěry činiti opatrně, zejména přihlížeti k tomu, že v roce 1907 příznivá hospodářská konjunktura, dostavivší se roku 1905, dostoupila svého vrcholu a provázena byla v onom roce vysokými cenami zejména surovin. Dovezeno bylo v roce 1904 zboží celkem za 2047·9 mil. K, a sice produktů zemědělských a lesnických za 1048·0, výrobků hornictví a hutnictví za 218·9, výrobků průmyslových za 781·0 mil. K. Cena celkového dovozu v r. 1907 vzrostla na 2343·9 mil. K. z toho produktů zemědělských a lesnických dovezeno za 1075·5, výrobků hornictví a hutnictví za 378·7, výrobků průmyslových za 889·7 mil. K. Ve skupině produktů zemědělských připadalo na potraviny a požitkoviny v r. 1904 385·0 mil. K, v r. 1907 223·9, na suroviny (vlna, len, konopí, dříví atd.) v r. 1904 646·3, v r. 1907 833·1 mil. K. Podstatný vzrůst v dovozu vykazují tedy suroviny pro průmysl, naproti tomu dovoz potravin a požitkovin poklesl o 42%.

Vyvezeno bylo v r. 1904 zboží úhrnem za 2088·7 mil. K, a sice produktů zemědělských a lesnických za 741·0, výrobků hornických a hutnických za 138·0, výrobků průmyslových za 1209·7 mil. K; v r. 1907 stoupl celkový vývoz na 2330·8, a sice výrobků hornických a hutnických na 202·4, výrobků průmyslových na 1434·3 mil. K, naproti tomu poklesl vývoz produktů zemědělských a lesnických na 694·1 mil. K. Vyšetřiv podrobně účinek obchodních smluv na jednotlivá odvětví obchodní, dospívá uvedený spisovatel k těmto výsledkům:

Dovoz surovin v období uvedeném velmi značně vzrostl, k čemuž napomáhala příznivá průmyslová konjunktura. Nečetná zvýšení celních sazeb na suroviny neměla účinku na dovoz. Zvýšení cla na výrobky průmyslové splnilo velmi poskrovnu naděje tuzemského průmyslu na ochranu. Většina příslušného zboží průmyslového jako výrobky textilní, železné, dřevěné, kaučukové, stroje, nástroje atd. vykazují další velmi značné stoupání dovozu. Na základě toho, i přihlíží-li se ku zvýšení potřeby a stoupnutí cen v mezidobí 3 let a ku příznivým hospodářským poměrům, smí učiněn býti závěr, že zvýšení cel k ochraně průmyslu v celku nebylo dostatečno. Výjimky z toho činí zboží papírové a kožené, dehtová barviva, vulkanisovaný kaučuk a některé zboží průmyslu textilního, zejména stuhy a zboží prymkářské, při nichž dovoz ochabnul. Pokud clo bylo sníženo jako na př. pro některé druhy česané příze, černé hedvábí, hedvábná prosívací pláténka, tyče, pláty a plechy železné, vzrostl značně dovoz a způsobil domácímu průmyslu ostrou soutěž.

Pro potraviny a požitkoviny ochranný účinek zvýšených cel pronikl naproti tomu v plné míře a zemědělci dosáhli úplně očekávaných výhod. Odbyt v tuzemsku byl jim při zvýšených cenách zajištěn a odpadla potřeba vyhledávati trhů zahraničných.

*

Po osmiměsíčním vyjednávání o *postátnění velkých železničních dopravních drah*, spojujících Vídeň a Uhry s královstvím českým, podařilo se vládě Beckově docíliti dohody s presidentem Taussigem. Dne 14. čer-

vence podepsány byly punktace, dle nichž přejíti mají se zpětnou platností od 1. ledna 1908 rakouské trati společnosti státních drah, dráha severozápadní a jihoseveroněmecká spojovací dráha v majetek státu. Kupní cena pro rakouské trati státní dráhy upravena byla tím způsobem, že stát převezme ku splacení 846 mil. franků prioritních dluhů státní dráhy, k jichž zúročení a umoření bude ročně potřebovati 30·3 mil. K, nebo-li po srážce příslušných částek z příspěvku, jejž společnost státu má zaplatiti ku provedení zanedbaných jí investicí, asi 29·75 mil. K ročně. Akciová společnost státních drah nezanikne, nýbrž bude dále provozovati své uhelné doly a huti, průmyslové a zemědělské podniky v Rakousku a Uhrách. Naproti tomu rakouská severozápadní dráha a jihoseveroněmecká dráha budou likvidovati; universální sukcessí veškeré jich movité i nemovité jmění a passiva převezme stát a vyplatí akcionářům na rok 1908 dividendu 20, resp. 17 korun a za akcie vydá jim 4% státní dlužní úpisy v nominální hodnotě 485, resp. 425 K. Za obíhajících 180.000 kusů akcií dráhy severozápadní a asi 135.000 kusů akcií dráhy polabské bude potřebí asi za 152,500.000 K dlužních úpisů a za 75.000 kusů akcií jihoseveroněmecké spojovací dráhy asi za 32 mil. K dlužních úpisů.

Tento úkon postátňovací převyšuje svou velikostí všechny dosavadní. Kdežto postátněním Severní dráhy císaře Ferdinanda v r. 1906 rozmnožena byla síť státních drah o 1300 *km*, vzrostou státní dráhy tímto postátněním o 2793·96 *km* (společnost státních drah s českými obchodními drahami a drahou Zvoleňoves—Smečno 1570·39, severozápadní dráha 938·46, jihoseveroněmecká spojovací dráha 285·11 *km*). Připočtou-li se k tomu trati postátněné České severní dráhy (348·43 *km*), vztahuje se postátnění letošního roku na síť o délce 3142·39 *km*, neboli na více než jednu pětinu stávající sítě státních drah, jež takto vzroste na 18.195 *km*. Soukromých drah v Rakousku zbude jen 3755 *km* (jižní dráha o 2720 *km*, košicko-bohumínská dráha 63·82 a uhelné dráhy v Čechách a ve Štyrsku). Rakousko blíží se tak od smíšené soustavy železných drah k čistému systému státních drah.

Počíná nové období vývoje železných drah v Rakousku. Retrospektiva dosavadního jich vývoje bude vždy zajímavým dokumentem krátkozraké politiky rakouských státníků a poučnou statí o národohospodářských úkolech státu. V r. 1840, kdy bylo jen 144 *km* železnic v naší říši, sestavila vláda vídeňská, opouštějíc dosavadní více méně passivní stanovisko k železným drahám, obsáhlý program železniční pro hlavní, hospodářsky nejdůležitější dopravní směry. Program proveden býti měl státem, jen malé, krátké dráhy a odbočky hlavních tratí zůstaveny býti měly soukromé podnikavosti. Stát vystavěl trati z Brna do Olomouce, pak přes Prahu na hranice Saska (1845—1851), z Vídně do Terstu (1845 až 1857) s velkolepou první toho druhu příkrou horskou drahou přes Semering. Koncem roku 1854 byla železniční síť v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených 1433 *km* dlouhá a připadalo z ní 994 neboli 69·22% na dráhy státní, resp. státem provozované, poměr to, jenž předstižen bude teprve letošní akcí postátňovací. I byla počátkem let padesátých naděje, že železniční politika v Rakousku povede před ostatními

státy k čisté soustavě státních drah. Velkoněmecká politika s rozrušenými poměry finančními a s klesajícím úvěrem státu, úsilí o restituci kovové měny přerušily náhle v druhé polovině let padesátých výhlednou tuto železniční politiku. Předzvěstí obratu byl již koncessní zákon z r. 1854 a nový program železniční z téhož roku, dle něhož rakouská monarchie měla třemi velkými tratěmi od západu k východu a týmž počtem tratí od jihu k severu býti protnuta a hlavní místa říše nejen mezi sebou, nýbrž též se všemi sousedními státy býti spojena. Ku provedení tohoto programu stát byl hospodářsky slabý. Finance jeho upoutány byly nad to celou řadou jiných neodkladných správních úkolů. Výtěžek z dosavadních státních železnic neodpovídal očekávané a kalkulované při jich zakládání rentabilitě. Ale ani domácí kapitál nestačil na uvedený program železniční, a na cizozemský kapitál s úvěrem tak otřeseným se neodvážil. Byla proto na snadě změna v železniční politice státu, pro niž daly se najíti snadno důvody z pronikající stále silněji theorie hospodářského liberalismu. Vláda vídeňská rozhodla se tak appellovati na soukromou podnikavost a na zahraniční kapitál, aby železniční program, odpovídající naléhavým potřebám národního hospodářství, v dohledné době byl uskutečněn. A aby podnítila chuť kapitalistických podnikatelů, provedla v druhé polovině let padesátých finanční operaci, jež znamenala prohlášení bankrotu státu jako železničního podnikatele. Koncem roku 1858 přešly veškeré státní dráhy až na dvě krátké spojovací trati na hranicích (13 *km*) do rukou akciových společností (společnosti státních drah, jižní dráhy) za méně než polovinu ceny, kterou stát stavba jich stála. Soustava soukromých drah udržela se pak téměř výlučně po dvě desetiletí. Od roku 1858 až do r. 1874 železniční država státu zabírala 13 *km* dlouhou trať. Hospodářský krach v r. 1873 ochromil též soukromou podnikavost přes to, že stát poskytováním výnosových garancií způsobem málo prozíravým obětoval jí milliony. V roce 1876 subvence soukromým železnicím dostoupily výše 46 mill. korun, neboli činily asi $^1/_{20}$ veškerých výdajů státních a měly značný podíl na stálých deficitech státního hospodářství. Poměry staly se neudržitelnými. Stát téže společnosti na jednu část jejích tratí připlácel vysoké garanční subvence, kdežto z druhé části své sítě společnost vyplácela vysoké dividendy. Při tom stát nemohl najíti podnikatelů pro naléhavé nové trati železniční a byl nad to nucen k oslabení neblahých sociálně-hospodářských důsledků krachu v r. 1873 přikročiti sám ku stavbě některých tratí jakožto k nouzové akci. Finanční svízele z garančních závazků vedly v r. 1877 k vydání t. zv. zákona sekvestračního, zmocňujícího vládu, aby na účet soukromých podnikatelů chopila se provozování drah s vysokými subvencemi státními. Byl to přípravný krok k novému období železniční politiky postátňovací, jež od nastoupení vlády Taaffovy stala se programovým bodem všech vlád a v níž největší pokrok a úspěch spojen býti má se jménem vlády Beckovy. Jen obnovení privileje severní dráhy císaře Ferdinanda z r. 1885 znamená silné přerušení důsledné jinak politiky postátňovací. Postup politiky postátňovací znázorněn jest nepřetržitým vzrůstáním podílu státu na provozování železnic od r. 1875. V tomto roce činí podíl ten 1·11% z celkové délky železniční sítě předlitavské, v r. 1880

17·23%, v r. 1885 38·60%, v r. 1890 43·51%, v r. 1895 53·50%, v r. 1900 57·51%, v r. 1905 60·48%. V r. 1908 převýší tento podíl 80%.

Přechod k soustavě státních drah vyvolává nutnost řešiti spletité problémy a otázky. V první řadě jest to reforma tarifnictví, jež z nynějšího chaotického stavu, do něhož reformou Czedikovou z r. 1891 zabředlo, musí býti vyvedeno a podrobeno býti technickému zjednodušení, přehlednější úpravě a změnám, odpovídajícím domácí výrobě a obchodu. Převzetím nových drah nabude stát plné volnosti v určování a tvorbě dopravních sazeb jak pro dopravu ve vnitrozemí, tak pro dopravní styky s Uhrami a s cizinou. Nejdůležitější dopravní cesty z Uher do naší říše s pohraničními stanicemi Mostem nad Litavou, Marcheggem a průsmykem Vlárským budou v jeho rukách a všechny hlavní dopravní cesty do cizozemska vyjímaje dráhu přes Brenner bude ovládati. Plné účinnosti nabude tarifní nezávislost státu, ujednaná vůči Uhrám v posledním vyrovnání rakousko-uherském. Usnadněna a namnoze teprve umožněna bude tarifní politika, odpovídající skutečným potřebám domácí výroby a domácího obchodu a účinně podporující zájmy vývozní. Na nebezpečí, jež není sice v podstatě soustavy státních drah, ale k němuž finanční správa snadno dá se svésti, neopomenul v čas s uznání hodnou upřímností upozorniti sám finanční ministr Korytowski. Vyslovil naději, že reforma soustavy tarifní vynese státní pokladně 70—80 mil. K ročně. To znamenalo by při příjmech asi 350 mil. K více než 20% zvýšení sazeb dopravních. Podobného zatížení doprava zboží, zejména zboží hromadného, nesnese. Na štěstí ani finanční ministr nemůže se svými požadavky jíti za určitou mez. Nemírné zvýšení tarifů ohrozilo by výrobu a obchod a tím také zdroj příjmů státních. Najíti správnou střední cestu mezi rozumně pojímanou rentabilitou státních drah a požadavky celku národohospodářského bude ovšem velmi obtížno.

Také jízdní řády státních drah třeba podrobiti revisi a odčiniti bezpráví, jehož soukromé dráhy na českých krajích a městech, zejména pak vůči Praze se dopouštěly. Působí zvláštním dojmem, že z Ruska na slovanský sjezd do Prahy jezdí se via Berlín—Podmoklí. Přímá důležitá spojení mezinárodní přes Čechy a Prahu po léta byla zanedbávána a Čechy prostě sousedními severními a jižními zeměmi objížděny. Proti nedávnému výnosu ministra obchodu dra Fiedlera, aby naši průmyslníci a obchodníci snažili se využitkovati příznivé situace odbytové, dané bojkotem pruského zboží v ruském Polsku, ozvali se Všeněmci rakouští a vznikla potyčka v novinách. Zapomnělo se při tom, že Všeněmci mají tichého, ale mocného společníka v rakouských drahách, jež od let pečuji o všemožné ztížení cestování do Ruska a z Ruska přes Granici, udržujíce spojení to (spojovací dráha Trzebinia—Granica) v takových poměrech, že cestující jen mírné nároky na pohodlí činící volí spojení přes Berlín.

Postátněním drah vstupuje též otázka reorganisace dosavadní správní soustavy státních drah do nového stadia, poněvadž s provisoriem, jež pro nejbližší dobu dle obdoby Severní dráhy Ferdinandovy lze očekávati, na delší čas se nevystačí, má-li provozování drah odpovídati oprávněným požadavkům. S tím souvisí též úprava služebních poměrů zřízenectva drah. Do služeb státních drah přibude postátněním přes 30.000 zřízenců a bude

nutno dosavadní různou úpravu služebních poměrů u jednotlivých drah znenáhla přiváděti v soulad.

*

Dle obdoby pomocné akce pro Dalmacii, jež počala býti loňského roku prováděna, sestavuje vláda za součinnosti místních činitelů program *akce k hospodářskému a kulturnímu zvelebení Istrie a jižního Tyrolska.* Do této doby vídeňské vlády staraly se o tato obě území jen v tradicích policejního absolutismu a úsilí germanisačního. Pomocná akce prováděna býti má dle stejných zásad v Istrii i v jižním Tyrolsku, při čemž ovšem přihlíženo bude k zeměpisným a hospodářským zvláštnostem obou zemí. Projektovány jsou předem četné stavby silnic, jichž dosavadní nedostatek bránil hospodářskému pokroku a zejména přílivu turistů. Pro stavbu železnic, na které zvláště Tyrolsko v poměru k territoriální rozloze jest nejchudší po Dalmacii, program zatím nebyl určen, příslušná přání a návrhy interessentů budou předmětem studia. Za to má býti zvláště v zájmu návštěvy cizinců zřizována a subvencována automobilní doprava. Dále má býti zřízeno v jižním Tyrolsku 25, v Istrii 35 nových poštovních úřadů s telegrafním a telefonním spojením. Zvláštní pozornost věnována býti má zvelebení živností zakládáním úvěrních družstev a svazů, přenecháváním pracovních pomůcek, podporováním výcviku učňů, pořádáním kočovných kursů živnostenských. V jižním Tyrolsku bude podporován chov bource a sviječí hedvábí. Obsáhlá a intensivní činnost věnována býti má povznesení zemědělství regulací vodních toků, meliorací alpských pastvin a zvelebením vinařství v jižním Tyrolsku. V Istrii pak předním, ale nejobtížnějším úkolem bude zavodnění a opatření vody pitné a užitkové. Pro tyto práce předloženy byly vládě obsáhlé a nákladné projekty, jichž účelnost a proveditelnost bude teprve předmětem studia. V Istrii pojaty dále v program pomocné akce stavba a úprava přístavů v přímořských okresech Terstu, Rovignu a Pulji a nové stavby majáků, dále povznesení rybářství. Provádění pomocné akce většinou rozpočteno jest na delší řadu let.

*

Manifestační schůze pro zřízení technického musea království Českého konala se v neděli 5. července. Museum má jakožto sbírka vynikajících děl a památek vědy a práce technické znázorňovati historický vývoj a současný stav věd technických a přírodních jakož i techniky zemědělské, průmyslové a maloživnostenské a usnadňovati a šířiti technické vzdělání a výchovu v lidových vrstvách v království Českém. V retrospektivních svých sbírkách má v podstatě obmeziti se na dobu od konce 18. a počátku 19. století, kdy technické pokroky novodobé počaly k nám vnikati. Vzdělávací činnost svou na prospěch nejširších vrstev má dále vyvíjeti pořádáním občasných specielních výstav přírodovědeckých a technických, přednáškami o technice a dějinách jednotlivých odvětví průmyslových a zemědělských, vydáváním publikací, podněcováním vynikajících výkonů v oboru přírodních věd a techniky průmyslové a zemědělské cenami, podporováním vyučování na průmyslových učilištích v království Českém. Museum má býti ústavem zemským, subvencovaným státem a samosprávnými korporacemi, a sloužiti má oběma národním

kmenům v království Českém. Připravující výbor doufá, že podaří se mu získati součinnosti Němců. Mnohý cenný výstavní předmět dostane se museu z nynější jubilejní pražské výstavy, zejména model moderního cukrovaru. Manifestační schůze zmocnila přípravný komitét, aby podal pamětní spis zemskému výboru a sněmu království Českého a podnikl další přípravné práce. Dlužno si přáti, aby zájem na zřízení technického musea vzrostl a aby myšlenka tato nabyla dostatečné popularity. Projekt musea technického pro království České nevznikl snad jen z konkurrence připravovanému technickému museu ve Vídni, nýbrž myšlenka byla dána již dříve v počátcích projektu komorní výstavy pražské, kdy nebyl ještě pohřben projekt jubilejní výstavy vídeňské a nebylo ještě řeči o museu vídeňském jako její náhradě.

ŠKOLA.

Učitelské dny moravského učitelstva v Kroměříži. — Valná hromada Pokrokového dívčího pedagogia. — Návrh časopisu »Snahy« na uspořádání kulturně-školské výstavy v Praze 1915.

Ústřední spolek moravského učitelstva revidoval ve dnech 16.—18. července v Kroměříži úspěchy své činnosti ve správním roce 1907—8. Případ Konečného a Laubův dokazují, jakým útokům na svoji existenci vystaveno je pokrokové učitelstvo, pracuje-li v duchu pokrokovém a činí-li důsledky ze svého přesvědčení. V obou případech organisace moravského učitelstva stála na svém místě a mohla aspoň v prvním zaznamenati částečný úspěch. Spolek nenechal bez ozvuku přímé klerikální útoky na klidný rozvoj národní školy při jmenování okresních školních inspektorů, při prohlášení prováděcích nařízení k novému školnímu řádu i při podání zpátečnického návrhu německých agrárníků na snížení školní docházky. Účastnil se řešení otázky akademického vzdělání v Jednotě Komenského, prakticky zvyšoval úroveň vzdělání pořádáním universitních kursů v Třebíči a v Kroměříži, přispěl účinně k rozšíření vědecké revue československého učitelstva a ocenil její význam. Nezapomínal na hmotné povznešení svého členstva a domáhal se v souhlase se vším rakouským učitelstvem postavení učitelstva na roveň čtyřem dietním třídám úřednictva.

Po vnější stránce organisace moravského učitelstva zaznamenává značný přírůstek 605 členů a 3 jednot, tak že počet členstva stoupl na 5184. Jednota organisace získá nemálo splynutím s Jednotou učitelek, s níž sdílí Ústřední spolek zásadu: Stejná práva a stejné povinnosti, stejná práce a stejný plat, stejná svoboda osobní a občanská (pryč s coelibátem). Hospodářská síla spolku je na stálém postupu. Jmění Jubilejního fondu stouplo na 83.817·36 K. Persekuce svobodomyslného učitelstva vyvolaly potřebu organisačního fondu, rozmnožovaného dobrovolnými příspěvky. Fond utěšeně vzrůstá a bude pronásledovaným členům organisace v těžkých chvílích potřebným útočištěm. Spolek sprostředkovává pro své členy pojištění, z čehož mají zisk nejen

pojištěnci, ale i pokladna spolková. Ve spolkové režii je také nyní »Pensijní ústav«, sprostředkovávající vdovské pense (200—400 K ročně), vychovací příspěvky sirotčí (do 60 K pro 1 dítě), pohřebné (400 K) pro členy a jich ženy a dětské výbavy do 2000 K pro každého pojištěnce. Jmění fondu vzrostlo na 533.380 K a zakoupen z něho Učitelský dům v Brně vynášející 6% zisku. — Učitelská záložna brněnská je ve slibných počátcích svého rozvoje a stane se potřebnou pomocnicí učitelstva ve všech jeho záležitostech finančních. Má již dnes přes 7500 podílů.

Právní odbor spolkový zodpověděl 760 dotazů po většině rázu administrativního, vnitřních věcí školních se týkajícího. Složitější právní případy dával k řešení advokátu. Mimo to odbor připravil řadu petic ke sněmu a školním úřadům, v několika případech snesl přesvědčující důvody pro jednání správního dvoru ve prospěch učitelů. Odbor vzal si za úkol připravovati na základě zkušeností ze školského života objemný materiál pro pronikavou revisi školních zákonů vůbec a jiných, pokud život učitelův s nimi je v nutném styku. Doufá tak předložiti svým časem sněmu a říšské radě celistvé dílo, osnovy nových zákonů hovící duchu času a potřebě.

Spolkový týdenník »Věstník« roste a zdokonaluje se nejen po vnější, ale i po vnitřní obsahové stránce a plní tak svůj úkol organisační. Druhý spolkový orgán »Sborník« splynul s »Pedagogickými Rozhledy«. Moravské učitelstvo ústy řed: Úlehly uznalo výši, k níž se »Ped. Rozhl.« za nynějšího redakčního sboru a vrchní redakce prof. Drtiny povznesly, soustřeďujíce v sobě výběr učitelských pracovníků a vychovávajíce stále nové pracovní síly. Varuje před rozpory ve výboru »Dědictví Komenského«, které kdyby se přiostřily, vedly by k obnovení »Sborníku«.

Literárně-kritický odbor vypracoval podrobný vydavatelský program sebraných spisů J. A. Komenského. Veliký podnik, k němuž moravské učitelstvo se odhodlalo, bude za vrchní redakce prof. Kvačaly obsahovati všechna filosofická, pedagogická, náboženská i smíšená díla a ukončeno souborem Komenského Korrespondence. Zasluhuje účinné podpory nejen učitelstva, ale vší československé veřejnosti a zvláště pražské Akademie věd a umění, která by měla býti k úkolu, který na sebe moravské učitelstvo vzalo, v přední řadě povolána. Péčí literárně-kritického odboru vydávány budou zábřežskou tiskárnou spisy pro mládež. Část zisku připadne spolkové pokladně.

Organisační odbor připravil návrhy na zřízení krajských organisací. Návrhy budou projednávány předem v jednotách. Hospodářský odbor připravuje akci ku zřízení učitelského domu v Luhačovicích a k úrazovému pojištění.

Moravské učitelstvo rozdělilo si v kulturním odboru úkol, aby pracovalo systematicky a programově na vzdělání lidu a je ve stálém spojení s Osvětovým svazem, který i na Moravě byl konečně aktivován. Bude zvláště činno při pořádání soustavných přednášek, při úpravě okresních knihoven lidových a při zřizování besídek pro mládež dospívající. Odbor vytknul si ve svém programu sestavení statistiky

o lidové kultuře a připravil k tomu cíli podrobný dotazník. Při zprávě o kulturním odboru odhlasován návrh na udělení 1000 K subvence »Pokrokovému dívčímu paedagogiu«. Také dívčí gymnasia ve Valašském Meziříčí a v Brně byla doporučena pozornosti a podpoře učitelstva.

Ve schůzi zastupitelstva moravského Ústř. spolku byla projednána řada aktuálních otázek školských. Po referátu Al. Valenty o okresních školních inspektorech a příslušné debatě prohlášeno: 1. Cílem dozoru školského jest zvelebení školství. Proto má okresní inspektor učitele radou a pomocí podporovati, jej v dobré snaze udržovati a učiteli, pokud možno, největší volnost při jeho práci ponechávati. Inspektor nepřekážej mimoškolní činnosti učitelově, pokud není povinnostem jeho na závadu. 2. Okresní inspektor buď povolán především z učitelstva škol obecných a měšťanských. 3. Buď úplně neodvislý od mimoškolských vlivů (jmenovitě politických), které nemají na zřeteli dobro a rozvoj školství. 4. V zájmu autonomie školské nemůže se učitelstvo vysloviti pro definitivu okresních inspektorů, žádá však, aby byli zproštěni správy školy a veškerého vyučování, písařských prací a cestovní paušál aby jim byl zvýšen. 5. Budiž ponecháno okresním konferencím, aby z kandidátů inspektorství volily terno pro jmenování.

O hospodářských školách pokračovacích měl referát posl. Munk. Přijatá resoluce žádá zřizování specielních kursů hospodářských pro mužskou mládež škole odrostlou při obecných a měšťanských školách nejméně 10 *km* od zimních hospodářských škol vzdálených. Specielní kursy tyto mají býti dvouroční, má býti na nich vyučováno 4 hodiny týdně v době od 1. listopadu do 31. března. Pro učitele specielních běhů mají býti pořádány v době prázdnin při hospodářských školách zimních přednášky z toho oboru hospodářství polního, jež v kraji převládá. Z prostředků zemských i státních má se dostávati všem účastníkům podpory. Učebná osnova kursu má býti tak upravena, aby obsahovala část všeobecnou pro všechny kursy společnou a část speciální, jež pro každý kurs hospodářský má býti upravena dle poměrů místních. Pro ženskou mládež škole odrostlou mají býti zřizovány specielní kursy hospodyňské, na nichž vyučování domácímu hospodářství má býti svěřováno učitelkám ručních prací, které však dříve k tomuto vyučování nabudou způsobilosti. Vyučování na kursech má býti honorováno z prostředků státních 3 K za vyučovací hodinu. O osnovách a statutu kursů pojedná pedagogický odbor, který do 3 měsíců podá zprávu. Moravské učitelstvo usiluje o zřízení Školského musea. Na školské výstavě v Kroměříži navázalo styk s vystavovateli, aby získalo pro ně ihned pokud možno nejvíce předmětů. Obrátí se na zemský sněm a ministerstvo, aby zřízení musea v Brně v učitelském domě financovalo.

B. Opitz referoval o okresních konferencích. Aby instituce tyto přispívaly k dalšímu vzdělání učitelstva, zvelebily školství moderním směrem a odpovídaly požadavkům školské autonomie, žádá moravské učitelstvo: 1. Aby na denní pořádek okresních konferencí byly dávány jen vynikající referáty o důležitých časových otázkách didakticko-pedagogických. K těmto a jiným vědeckým referátům buďte zváni také odborníci neučitelé. 2. Aby se zabezpečila účast učitelstva na práci

konferenční, buďte ročně voleny pracovní odbory (pedagogický, vědecký, literární, zdravotnický, pro péči o mládež a j.), jimž učitelské sbory v okrese podávají potřebné zprávy a návrhy. 3. Všechny zprávy a návrhy odborů a jiné referáty buďtež účastníkům dodány již před konferencí. 4. Stálé výbory mějtež při sestavování pořadů také zřetel k potřebám veškerého školství v zemi. 5. Usnesení konferenční buďte vykonána učitelstvem i úřady školními. 6. Jednání konferenční netrvej déle 5 hodin, a konference nebuď konána ve feriální den. O náhradu výloh přednášejícím postará se zemský úřad školní.

Moravské učitelstvo nezapomnělo na péči o slabomyslné, jimž školy a ústavy vychovávací pro děti normálně duševně vyspělé prospívati nemohou, a odhodlalo se zahájiti v tomto směru oficielní propagandu. Od projektu české konference o dětech slabomyslných, která má býti r. 1909 v Praze pořádána, očekává se, že vykoná tutéž obrodu jako rakouská konference v zemích rakouských. Po informačním referátu pracovníka na poli dětské filantropie K. Sedláčka přijalo zastupitelstvo resoluci vyzývající Ústřední spolek k podání petice na sněm, aby ještě letos byla zřízena vychovatelna pro děti slabomyslné s jazykem českým a k podpoře českého sjezdu pro slabomyslné.

O právním postavení školy k církvi podal obsažný, na širokém materiálním základu zákonném zpracovaný referát red. V. Motyčka. Po referátu přijata navržená resoluce bez debaty jako manifestační projev správního zastupitelstva. Resoluce zní: 1. Základním rysem novodobé školy dle zákonů ústavních i dle zákonů školských jest interkonfessijnost. Učitelstvo však těžce nese, že správa školská nechrání vždy důsledně a dosti energicky tohoto podstatného rázu novodobé školy proti kleru a jím vedené části naší veřejnosti, když cestami postranními i zjevně usilují vtisknouti škole ráz konfesijní, ano že nátlaku klerikálních kruhů ustupuje, jak patrno z různých opatření školské správy, jmenovitě z rozhodnutí c. k. zemské školní rady moravské v otázce bezkonfesijnosti učitele, že totiž učitel náležeti má konfesi státem uznané a že by bezkonfesijní učitel nemohl děti nábožensky mravně vychovávati. Správní zastupitelstvo, schvalujíc prohlášení Ústředního spolku, učiněné předsednictvem 11. června t. r., žádá co nejsnažněji úřady školské, aby jeden z hlavních základů veřejné, povinné školy národní — interkonfesijnost — nikdy a v ničem neopouštěly, a žádá svobodomyslnou část sborů zákonodárných i celou svobodomyslnou veřejnost našeho národa, aby vždy v příčině této stála na stráži. 2. Vzhledem jak k vnitřní potřebě světských předmětů učebných tak vzhledem k poměrům mezi učitelstvem a kněžstvem žádá správní zastupitelstvo, aby co nejdřív provedeny byly požadavky Svazu veškerého učitelstva, vyslovené 22. března t. r., totiž: a) Aby se zamezily konflikty mezi učiteli a kněžími, resp. mezi vědou a vírou, jimiž vyučování se rozrušuje a autorita školy i náboženství oslabuje, nechť se odloučí vyučování náboženství od ostatního vyučování školního a přikáže se výhradně příslušným úřadům farním. 2. Aby vymaněna byla škola z příslušného vlivu jednotlivých konfesí, žádáme, aby ve školních radách (okresní, zemské) nezasedali zástupci církví státem uznaných.

Zastupitelstvo neopomenulo ani otázku letního pobytu na jihu za účelem zotavení a uzdravení příslušníků učitelského stavu a po referátu Úlehlově o kolonii učitelské na jihu usneslo se vyšetřiti podmínky učitelské kolonie na Rábu. Z uvedeného referátu patrno, že organisace moravského učitelstva získala v uplynulém správním roce extensivně rozšířením počtu svého členstva i rozmnožením své hospodářské síly a intensivně na jednotě i jednotnosti smýšlení a názorů v nejaktuálnějších otázkách školství se dotýkajících.

Před schůzí zastupitelstva moravského Ústř. spolku zahájena byla v Kroměříži školská výstava, obsahující žákovské práce okresu Kroměřížského, nástin vývoje školství v l. 1848—1908, četné pomůcky zrobené učiteli, exposici školství prostějovského, ruční práce dívčích škol kroměřížských a zvláště oddělení »Valašské dítě«, uspořádané vedením učitele Šichy.

Na valné hromadě »Pokrokového dívčího paedagogia«, konané v učitelských dnech kroměřížských, podána byla zpráva o prvním roce slibného dívčího ústavu v Přerově. Mladý ústav je vyzbrojen účelnými pomůckami, má dost bohatou knihovnu a čítárnu časopisů i revuí, zřízením jubilejního fondu umožniti chce chovankám cestování. Do ústavu přijato bylo 47 chovanek, z nichž polovina studovala s vyznamenáním a žádná nebyla reprobována. Spolek má 3514 K čistého jmění, 19 zakládajících, 160 činných a 168 přispívajících členů. Vivat, floreat, crescat!

»Snaha«, list pokrokové strany moravské, uveřejnila před otevřením kroměřížské výstavky školské pozoruhodný návrh na uspořádání kulturně-školské výstavy v Praze r. 1915 a nastínila její tendenční úkol: podati živý obraz všeho našeho snažení kulturně školského a boje světla s tmou; historii a vývoj moderní školy, jakož i všechny boje pokroku se zpátečnictvím, hlavně ovšem s klerikalismem — chrám kultury a pokroku, který by dýchal pravdou a láskou ke svobodě svědomí. Výstava měla by se státi účelným uvědoměním všeho nebezpečí, jež číhá ze všech kruhů na vývoj svobodné školy a lidský pokrok vůbec. Škola, jako první nositelka kultury v národě, měla by na výstavě úplný obraz svého vývoje — slovem, písmem, přednáškami. Bylo-li by možno, předvésti ji i z dob našeho středověku a doby bratrské, tím úplnější by byl její historický obraz, který by nepřímo dokumentoval i celkovou smutnou tragedii našeho národa. Dokonalý by však musel býti alespoň od počátku 19. století a hlavně od let čtyřicátých. Na výstavě musili by chytat obrázky školních budov od nejstarších k nejmodernějším, obrázky pánů »kantorů«, učebné osnovy a jich vývoj za celé století, statistiku žactva i učitelstva, výsledky vyučovací, úbytek analfabetismu atd. Autor návrhu viděl by rád na výstavě »černý kabinet«, t. j. museum mrtvých i živých nepřátel školy a pokroku vůbec a všech jejich systémů, galerii klerikálně-byrokratických inspektorů, kněžských denunciantů, učitelský tábor ve službách římských, všecky atentáty na zdravý rozum a svobodu ducha — slovem výstižný obraz celé činnosti těchto kulturních smrtonošů. Líc i rub kulturní výstavy mluvil by jasnou řečí, učil by lidi přemýšlet, co pro národ znamená duševní vyspělost, smysl pro svobodu svědomí a karakter — což všechno nám podkopávají sluhové »cizí moci« a snaží se

zavléci tam, kde nedaří se pravému životu národa. — Návrh pro jubilejní rok Husův tak vhodný neměl by zapadnouti v zapomenutí a všechny elementy, pracující o české kultuře, měly by se spojiti k jeho uskutečnění. Za sedm let práce dala by se pěkná myšlenka dobře realisovati.

LITERATURA.

Krásná:

Arno Dvořák: Kníže. Tři dějství. (Výzdoba Fr. Petra. Nakladatel Fr. Šimáček. Praha 1907.) — Jan Rokyta (Adolf Černý): Království ticha a smíru. Básně. (1905—1907.) V Praze 1907. (Nákladem vlastním.) — Zdeněk Tlamich: Mladé hlavy. Hrst veršů. (Grosman a Svoboda v Praze 1907.) — Václav Štech: Prožluklé historky. (Nakladatelské družstvo Máje.) — Ant. Nečásek: Vločky. Povídky a humoresky. (Ottova Laciná knihovna národní číslo 223.) — Josef Dýma: Povídky a bizarrerie. (Nakladatel A. Píša v Brně. 1908.)

Drama p. Arno Dvořákovo »Kníže« má opravdový dramatický nerv. Ve své hlavní osobnosti, knížeti Přemyslovi, předvádí člověka, u něhož projeviti se má jistý druh titanismu: chce při úkolu dějinného poslání, k němuž jej povolala náhoda neb osud, spoléhati jediné na vlastní sílu, chce uplatniti se vlastní vůlí a rozhodností, která odmítá i samého boha. Bledý oráč, který vedle Libuše cítil svou passivnost, on, v němž viděli člověka, který hledá boha, po smrti Libušině prolnut jest činorodou rozhodností, která věšteckými slovy umírající jakoby v něm byla probuzena a živena. Světlá kněžna, již se hnusily vražda a krev, loučí se s ním slovy: »Bůh dá sílu tobě i tvému synu i tvým vnukům... zvítězíte... vyrostete až k nebi...«, ale po její smrti Přemysl s hrdým vzdorem člověka tíhnoucího k velikosti prohlašuje: »Nejsem kníže, který se opírá o boha... Nevystavím boží most! Nepřistoupím k bohu! Nebudu se modliti v knížecím plášti!« Úzkostlivou matku varuje: »Bůh se vrhne i na tebe, jestliže se ho příliš bojíš«; a k užaslému lidu mocným hlasem volá: »Váš bůh je pln zloby a bojácnosti. Jest bůh vašich dědů a otců... jeho tělo žije dušemi vašich dědů, srdce bije srdci vašich otců a z očí hledí oči vaše... A vy, kteří mu dáváte jeho tvář, třesete se před ním!... Nebyl šťastný, když vy jste byli šťastni? Není zoufalý, když vy zoufáte? Nevrhá se zbaběle na vás, protože vy jste zbabělí —? Kdo jej učinil strašným nad vámi? Kdo jej učinil zoufalým? Kdo jej učinil zbabělým? Vy!!... Učiňte jiným svého boha! Nenávidím vašeho boha!« A když zbabělí mužové odbojně zvedají čela, když bojácná země se probouzí první touhou velikosti, tu oči se mu jasní velkou, světlou visí: »Váš bůh se proměňuje... z vašich hrudí a z vašich očí vyrůstá... vysoko, hrdě... jako veliký sen země... Váš bůh je silný, neboť i vy jste silni... Nepotřebujete velikého knížete, o něhož země se opírá. Jsem kníže, který se opírá o vás. Tak půjdu s vámi za vaším bohem.«

Tento dramatický základ připouští domněnku, že se v něm tajiti má kus dějinné filosofie, která varovný hlas pozvedá k českému národu; o v l a s t n í sílu má se opírati, o sílu v nenávisti a slitování; ta má býti jeho bohem. Tak básník kapitolu z české dávnověkosti pojímá svým, pozoruhodným způsobem, a staré pověsti o dívčí válce dává hlubší podklad. Tak jak jsou události, zpola historické, zpola mythické, v dramatě zpracovány, mají účelem Přemyslovo rozhodnutí uspíšiti; vlastní základ dramatu nespočívá v odboji žen proti Přemyslovi, který jest motivován jednak ctižádostivostí Vlastinou a Šárčinou, jednak vzájemnou jejich řevnivostí, ani ve vášnivě dusné scéně mezi Ctiradem a Šárkou; ani appel na svornost jednotlivých kmenů nemá takového významu jako to, co jsme vytkli. Dávnost doby a mythický aparát, s kterým drama operuje, arci způsobil, že idea dramatu nepodává se příliš snadno; je v něm cosi teprve se rodícího, jakoby z chaosu vyvstávajícího. Žádané jasnosti jest také na újmu, že leccos, co není bez důležitosti, jest pouze naznačeno: Přemysl jednou s trpkou výčitkou praví, že Libuši miloval, i když ona ho n e n á v i d ě l a, příčina však nenávisti zůstala skryta; jaký jest skutečný poměr mezi Vlastou a Šárkou, lze stěží i jen vytušiti; hlavním však nedostatkem dramatu jest, že rozhodnutí Přemyslova nemůžeme sledovati, neznamenáme postupu od jeho passivnosti k rozmachu energické vůle. Teprve ve třetím aktě, zdá se, že autor našel sama sebe. Avšak jeho seriosní pokus zdramatisovati motiv z české historie a dáti se aspoň z části domýšleti její tragiky jest slibný a oprávňuje k nadějím.

V nové sbírce svých básní K r á l o v s t v í t i c h a a s m í r u, vzniklých v letech 1905—1907, p. R o k y t a opět by rád všechnu svou měkkost a citlivost vtělil ve verše svých slok. Tichý, plachý podává se nám v ústraní života ve svých lesích a na svých nivách, při pohledu do plynoucích oblak a v šeření měsíce. Dovídáme se také, proč vyhledává toho svého království ticha a smíru. Touha po návratu k přírodě jej tam pudí, pryč z prachu a víru šumných měst, kde »stojí zhoubce krásy ryzí« a kde cynicky se usmívá »duch tvrdé, chladné analysy«; ve své samotě »ztrácí i pouhé vědomí žití«, život k němu přilétá jen v »nejasné vzpomínce«, v nich přestává býti člověkem trpícím; jest »uštván« společností, která v něm budí zděšení; uštvána jest duše jeho, život jeho jest »prokletý«, ale na to ve svém království zapomene; duše jeho jest »k smrti smutna«, nápoj, jejž život mu dává píti, jest »přesycen peluní«, vidí, jak »vyzáblá Smrt« a »studený Mráz« od pólu k němu se blíží, ale ticho jeho samot i tuto hrůzu mění v smír. Musíme míti za to, že p. Rokyta jest dojmům přírody neobyčejně přístupný, když postačí pouhé šumění borovic, aby zaplašilo jeho bolesti, strasti i š í l e n í. Přáli bychom si ovšem poznati určitěji, v čem taková nepřízeň života a jakým způsobem na básníka doléhá, aby projev všeobecný nabyl individuální přesvědčivosti, v níž tkví síla lyriky. A rádi bychom v náladovost, již tak silně podléhá, byli strženi s sebou a vycítili ji z veršů samých. Není tomu tak ve všech básních p. Rokytových. Vedle básní přesvědčujících (M o d r a v é v r c h y p ř e d e m n o u, V e v ý š i, k a m s e z r a k y p n o u, O b l á č e k j a k o l a b u ť b í l ý) jsou takové, které pro pouhou deskriptivnost nebo nedostatek uměleckého výrazu nechávají chladnými (B o l e s t i, L é t o, P o d-

zimní nebe šedých mraků, Nic nepohne se, nebe sluncem hoří, Večer); některé nejsou také jasně výmluvny (Byl pozdní večer), a kde se ozve motiv kosmický (V šeření měsíce zejména), vzpomeneme ovšem na Nerudu. Ale lyrika p. Rokytova má svou osobitou notu.

Při knize p. Tlamichově »Mladé hlavy. Hrst veršů«, pěkně vypravené, divíme se především, jak mohl autor býti tak sám k sobě předpojat a pojmouti v ni tak bezvýznamnou, prázdnou drobotinu, jakou jest kratičký akt »Mladé hlavy«, pravšední historie mladé lásky. Pojímám knihu jeho vůbec jako pouhý slib; končí básní Vyplutí, která má býti projevem autorova předsevzetí: nechce být z lidí všedních, předem rozřešených, chce plavbu odvážnou do moří neznámých, chce i se stěžněm zlomeným plouti dál, svou zemi najíti anebo v tom moři ztroskotat a zahynout. »Jak bílý racek po nestihlém moři má duše letí za svým tajemstvím.« Uvidíme, není-li tato troufalá naděje pouhou pósou.

Prožluklé historky p. Štechovy jsou novým důkazem, jak vzácnou věcí v literatuře naší jest humor. Pan Štech nemá o něm představy jiné, nežli že jest k tomu, aby povrchně pobavil a lacino rozesmál, a to i tam, kde běží o sociální neduhy a lidskou špatnost. Jeho niveau jest asi na takové výši, na jakou se vyšinul p. Jonáš ve své Skvrně. Nejhorší je, že na konec máte dojem, jako by p. spisovatel z té lidské špatnosti, hlouposti, obmezenosti a prohnanosti vlastně měl radost (srv. Požár továrny, Můj přítel švec, Okurky). Při tom lehtá takovými obrazy a obraty jako: »pod břízami, které na paloučku stály jako přední stráž v slavnostních uniformách«; bratr Míny Kafuňkovic (jaké jméno!) je člověk, »který kopnutím mohl zvrátit plný dostavník«; vyžení-li někdo trochu peněz, je to »jako byste se postavil se šuplíkem pod okap a za minutu vám tam napršelo za dvě tisícovky stříbrňáků«; »seděl jsem jako na žhavém uhlí, což nebudiž však bráno doslovně«; Mouša má »krávu jako anděl«! Sancta simplicitas!

O nic výše nestojí humoresky p. Nečáskovy. Jest jich v jeho knize Vločky několik, a nelze než opakovati, co řečeno o p. Štechovi, leda že dokladů by bylo lze uvésti ještě víc. Tu čteme o spisovatelovi (Mojmír Krutihlav, jak skvostné zas jméno!), že ke Všem Svatým musí mít kožich, »kdyby hrom bil«; narodilo se mu děvčátko — »čert je zrovna přinesl, když už už měl stovku uchystanou«; seznáváme ženu, která tři své muže »v pravém slova smyslu uštěkala; čtvrtého ten osud minul, neboť před samou svatbou ho přejel vůz se štěrkem«; dialog mezi hercem a literátem vede se s takovouto vybraností: »Zadrž, nebo tě pověsím na nejbližší lucerně, a to hned bez soudu! (což skoro zařval). — Přestaň, blázne, ať mi nepošlapeš lakýrky, mám je po druhé na noze. — Koukej, poeto, to jsem si špendýroval zas jednou luxus, co?« Mimo to poznáváme, jak i pro starší spisovatele nepřekonatelné jsou obtíže vlastního mateřského jazyka; p. Nečásek se dopouští hojně chyb proti základním požadavkům gramatiky i stilu. Poněkud lepší jsou jeho povídky vážné; jest v nich patrna snaha zachytiti elegickou náladu a smutek prchavého mládí, ale dojem jest jen chvilkový; jeví se v nich smysl pro krásu přírody, ale zbanalisován jest formou (srv. Oči, které se smějí, Akáty). Po-

vídka Třešně hodila by se tak do čítanky pro obecné školy a bezcenné jsou Kočár, Rekruti, Štika, Piano, Válka. To jsou věci, které pro literaturu znamenají jen přítěž. Přistupuje k tomu dokonce jakési odůvodnění vší té povrchnosti a bezvýznamnosti: p. Nečásek líčí (v povídce »Kožich«) básníka (doslovně), u něhož si nakladatel dotýdne objedná kratší povídku, kterou dobře chce zaplatit, bez ohledu na danou zálohu; básník se dlouho nerozmýšlí: »Dodám. A co, nemohlo by to být třeba něco humoristického?« — začež jej nakladatel přímo obejme, a humoreska je hotova. A jiný spisovatel p. Nečáskův (Dáma s bílým psíčkem) v kritické chvíli takto rozumuje, když činí rozpočet: »Tolik a tolik večeře — doutník — pivo — ne! Tak to nepůjde! Zůstane útratu dlužen. Musí. Co však na tom? Loizy počká. A zítra? Napíše nějakou novelku, článeček a bude na několik dnů po nouzi. Ostatek má u nakladatele knihu, snad mu nějakou desítku dá zálohy!« Zdá se, že tak si p. spisovatel představuje literární činnost vůbec, také svou vlastní.

A co »Povídky a bizarrerie« p. Josefa Dýmy.

Vysloužilý plukovní tambor, který trpí rheumatismem a skládá potpouri, týrající surově ustrašenou ženu a dítě; Židovka, které si nevzal doktor; zmrzačelý kondukter, který promrhal pojistné a rodinu uvrhl v hmotnou i mravní bídu; kavárenské sklepnice; dcera starého písaře svedená otcovým šefem; služka u geometra a výpomocný písař se čtyřiatřiceti krejcary denního platu; chorý mladý muž, který se láskou utrápí; mrzutý starý mládenec, který nemůže zapomenout, že v zoufalství nad nevěrou zabil kanára; svěcení praporu vojenských vysloužilců, při němž družičkou byla osoba pokládaná za nejnevinnější z města, která však za nedlouho stala se matkou — takové a podobné jsou náměty a postavy Povídek a bizarrerií, jež sepsal p. Josef Dýma. A není jediné z nich, která by nepůsobila dojmem strojenosti a nucenosti. Bizarnosti chce p. spisovatel docíliti především křiklavými kontrasty; proti surovosti staví dětskou útrpnost, proti vypočítavé a prodejné lásce unylé roztoužení, proti stálosti přelétavost, proti útočnosti ostýchavost, a obecnější ty kontrasty už ani být nemohou. Rád by p. spisovatel z naprosto bezvýznamné příhody učinil něco zvláštního, ale nevzmůže se na nic než na planý bombast: jeho mládenci odejdou z města, »aby si natrhali v lesích nové květy tužeb«, které pak budou zanášet do šedého brlohu kavárničky; samotář v kavárně vykládá, že láska je věčné faktum, staré jako svět, že již při stvoření dáno jest nám do srdce ono poupě citu, které se později rozvine v plný květ, v jehož kalich se slily nejkrásnější a nejsmutnější barvy vesmíru, »nejčistší rosa ho naplňuje až po okraj, odrážejíc fatální obraz slunce a všech hvězd, a omamné vůně z něho vystupují, z nichž hlava se rozjásá i rozbolestní...«; praobyčejný advokát má takové čelo, že »napovídalo o hlubokých (!) myšlenkách, jež se za jeho vzepnutým klenutím vynořují jako zlatá zrnka v bohatém rýžovišti... Rozřešení nejspletenějších případů vysekne vždy jako vítězný blesk z mračen přemýšlení a rozetne i nejchoulostivěji zamotaný uzel«; jemu lokte sklepnice »svítily v červeném světle petrolejových lamp jako nad řekou záblesk mihu rackových perutí... letěly vždy přímo, ano, přímo, a zase od-

létaly...«; ostýchavý mladík chtěl býti učitelem, nebyl však přijat do ústavu, a od té doby jeho »život, ano, divoký pták, jenž letěl výš a výš, avšak šídla se na něho zavěšovala a on padal, padal... kamsi do hloubi... do skutečného světa...«; zklamanému mládenci »život utíkal vzdáleným, tlumeným ropotem a bylo to jako dojemné harmonie k vysokému zasténání odkopnutého tvora«; ve schůzi veteránů bylo chvíli hrobové ticho »jako před bouří nebo před velikým vzlykáním« — a takových dokladů bylo by lze uvésti množství. Proč při tom děj »Standy« v počátcích spadá do Chorvátska a proč v »Židovce« přenesen jest výčep právě do Lvova, zůstane asi bizarním tajemstvím. Čekali bychom aspoň, že bude patrný soucit s všelikou tou lidskou bídou a špatností, ale toho p. spisovatel vyjádřiti nedovede; znamenáme jen sem tam pokus o jakousi ironii, ale ta je tak málo přesvědčivá jako všechno ostatní. Za to s úplným přesvědčením dopouští se p. spisovatel hrubých poklesků gramatických a nejapností stilistických — snad i to má zvýšiti dojem jeho bizarnosti.

— *ejč* —

Poučná:

MUDr. Eduard Grégr: Denník. — Jak. Horčička a Jiří V. Klíma: Lidová čítanka Svazu osvětového. — Josef Harapat: Rozpravy zeměpisné. — Jan Dufek: MUDr. K. S. Amerlinga Výchovny budečské a Geneastr. — MUDr. K. S. Amerling: Dějiny první hlavní české školy a kursu učitelského. — F. A. Soukup: Úvod do ethiky.

MUDr. *Eduard Grégr*: Denník. I. Vydal a úvody opatřil dr. Zdeněk Tobolka. V Praze, nákl. Čes. Čtenáře. 3·60 K.

Nad českou literaturou memoirovou svítí neblahá planeta: nejčelnější mužové naší veřejnosti, vědy, umění, politiky, kteří zasáhli v osudy našeho lidu často v nejkritičtějších chvílích, odcházejí a s nimi zapadají jejich paměti. Rušný život plný práce, v němž často bylo bojovati na několik front najednou, nedal klidu a oddechu potřebného k pečlivějším zápisům, a než nastal odpočinek po práci, dostavila se smrt. I dr. Ed. Grégr chystal se marně sepsati vlastní životopis i paměti, i u něho k tomu nedošlo; jakou takous náhradou je jeho Denník od 1848 až téměř do jeho smrti, který tuto vydává se péčí Tobolkovou. V čele jsou »Listy z deníku cestujícího studenta po Krkonoších a severních Čechách v r. 1848 od E. M. Grégra«, pak Denník vědecké cesty z roku 1860, kterou podnikl mladistvý docent medicinské fysiky dle plánu určeného prof. Purkyní, konečně vysoce politický deník od r. 1864—70. Nejlépe — i stylisticky i obsahově — propracována je část prvá, ostatní má formu, jak ostatně přirozeno, místy příliš skizzovitou a heslovitou, na př. 18. června 1860 čte se zápis: S dr. Müllerem v nemocnici — na procházkách, — etc. Společnost zpěvaček v kavárně: Vídeňka, Danka, Berlínka, Mnichov. Zápis o vědecké cestě je podivuhodná pêle-mêle o ženských, sbírkách musejních, krásách krajinných, příhodách cestovních atd.: sem tam mihne se ovšem i hlubší a politicky přiostřená poznámka o Slovácích, malém národním vědomí cestujících Čechů atd.

Politicky i historicky nejčennější jest ovšem oddíl poslední, jehož hlavním jádrem jest líčení, jak těžce rodila se svobodomyslná strana česká, v níž vláda od počátku viděla nepřítele, ba spiklence proti blahu státu, dále o bouřlivém jednání zfalšovaného sněmu českého, o pouti Čechů do Ruska, převezení české koruny z Vídně do Prahy, persekuci v letech šedesátých, zastavení Nár. Listů a zoufalém postavení redaktorů, konečně o vyjednávání s Potockým. Co chvíle mihne se denníkem vtipný postřeh neb satirická drobnost dosud platná: již tehdy byl u nás »klepavý způsob«, který z každé nahodilé maličkosti dělává již politický nějaký čin, již tehdy všechen národ trpěl modlářstvím, již tehdy šlechta byla jen brzdou národního pokroku, již tehdy vídenští šmokové hrnuli všemožné sprostoty na české jméno atd. Překvapuje, jak bystře již tehdy Grégr odhadl základ slabosti celého Rakouska, jak důmyslně i v celku správně oponoval heslu pasivního odporu, jak cenil hrozné vlivy ultramontanismu na mravnost i vzdělanost. O mnohých předních osobách jsou tu úsudky, jež svou otevřeností i příkrostí přímo zarážejí: Palackému při jisté příležitosti vytýká se slabost rozumu i bezpříkladná náruživost, jinde se připomíná, že pronásledoval Čelakovského ještě v jeho dětech; Tonner prý pod velmi silnou skořápkou nezištnosti a svobodomyslnosti chytře skrývá jádro rafinovaného sobectví; Hanka je Grégrovi poctivým, avšak trochu přihlouplým (v cestě po Krkonošsku ho nazval všeobecně ctěným a milený); mezi vynikající vlastnosti Braunerovy prý patřilo, že se vždy a všude tlačil do předu způsobem často tak nápadným a nemotorným, že to bývalo až směšné, atd. Mnohá místa týkající se císaře i jeho rodiny nebylo lze přirozeně vůbec otisknouti.

Vydavatel, známý svými politickými převraty, věnoval toto vydání Deníku Grégrova poslanci Kramářovi, jehož dějinným úkolem stalo se prý na základě dr. Ed. Grégrem vybojovaném jíti dále a vybojovati právo politice positivní. Jsme přesvědčeni, že by proti této paralele i filiaci neprotestoval nikdo důrazněji, rozčileněji a také oprávněněji než sám Ed. Grégr: v ústech historika, který se zabývá tak intensivně právě stoletím XVIII., je podobné tvrzení v ě c n ě přímo nepochopitelno. *Nk.*

*

Josef Hořčička a *Jiří V. Klíma*: Lidová čítanka Svazu osvětového. Na doplnění všeobecného vzdělání školského pokračovacím školám a kursům, dospívající mládeži i každému, kdo touží po dalším sebevzdělání. S 32 illustr. V Praze, nákl. J. Otty. 1907. 2 K.

Staré časy filantropických Kinderfreundů a Bauernfreundů se vracejí: poznává se, že školou obecnou neb měšťanskou nemůže se již skončiti vzdělání člověka odcházejícího do života, ale že by bylo dobré, kdyby každému dána byla do rukou malá encyklopedie nejpotřebnějších vědomostí z různých odborů vědních. Lidová čítanka, rozhojněný to otisk Čítanky pro jednoroční kursy pokračovací (IV. třídy) při školách měšťanských, je zdařilým a pozoruhodným pokusem českého Bauernfreunda, v části poučné obsahujíc články přírodovědné, zdravotnické, národohospodářské, sociálně-politické, články o dívčí výchově i krasovědné, v části zábavné pak podávajíc obrázky ze světové literatury, počínajíc klasickým starověkem a Indy až po XIX. stol., dále ukázky české básnické tvorby nové

doby od Kollára a Čelakovského po V. Dyka, Machara, Březinu i Mrštíka atd. Poznámky o literatuře, vysvětlivky ke článkům, stručné údaje životopisné i slovníček cizích slov dobře doplňují dílko a hledí k praktické jeho potřebě.

Rozumí se samo sebou, že výběr článků nebude vyhovovati vkusu i potřebám čtenářů všech a že články nejsou v každém odboru stejně rozmanity a zajímavy, ale v celku vybrány jsou s taktem a psány přístupně: snad jen v druhé části překročeny někde meze chápavosti u obyčejného člověka lidu, jemuž není vždy milo číst myšlenky příliš poeticky zakuklené. *Kd.*

*

Josef Harapat, Rozpravy zeměpisné. Hledě zvláště k cíli a účelu, k obsahu i rozsahu, k osnovám, methodám a pomůckám, jakož i k historickému vývoji vědy a učby zeměpisné. Díl I. V Praze, nákladem Dědictví Komenského 1907.

Středověký rozvleklý název hodí se dobře k rozvleklému spisu, jinak dobrému a poctivě pracovanému, jenž je první větší prací ve svém oboru v naší literatuře a proto snad chtěl podati spíše více než méně. Duch německé geografie, především ovšem K. Rittera, napořád proniká: literatury jiných národů užito patrně jen tehdy, byla-li autoru přístupna v překladech a proto rozhodně nedoceněna a nevyužita náležitě (nejnápadněji jeví se to v úplném téměř ignorování geniálního Recluse). Úvod o dějinách zeměpisu jakožto vědy je rozhodně příliš stručný a kusý, za to ve vlastním díle sem tam bylo by si přáti koncisnějšího i přesnějšího vyjádření a moudré restrinkce (na př. v kapitole o osnovách a metodách zeměpisného vyučování). Učitelstvu spisek prokáže bez odporu dobré a vítané služby. *Rp.*

*

Jan Dufek, MUDr. K. S. Amerlinga Výchovny budečské a Geneastr. — MUDr. *K. S. Amerling,* Dějiny první hlavní české školy a kursu učitelského. K vydání upravil a poznámkami opatřil *Cyr. Merhout.* V Praze, nákl. Dědictví Komenského 1908.

Amerling, známý svého času i v nejširších kruzích českých jako pedagog, filantrop i — podivín, byl bez odporu z nejoriginálnějších a nejduchaplnějších hlav v celé periodě českého obrození, ale právě jeho originalita a hloubka filosofické spekulace, jmenovitě pak jeho naturfilosofické a tím samým nesrozumitelné výklady byly hlavní příčinou, že nebyl vůbec ani chápán ani oceňován po zásluze a že jméno jeho rychle zapadalo v zapomenutí. Je neuvěřitelno, že podnes literární jeho pozůstalost — mimo to, co po smrti autorově roznesli někteří horliví přátelé — a jeho bohatá knihovna tlí uloženy bezpečně v bednách u nynějšího předsedy přírodovědecké společnosti, kterou kdysi Amerling založil s významným názvem Fysiokracie vlády nad přírodou. A je ještě neuvěřitelnější, že rukopisy jeho prací, darované svého času českému museu (mezi nimi i druhý díl Amerlingova Orbis pictus) — z t r a t i l y se z knihovny musejní nadobro a snad navždy.

Dědictví Komenského učinilo významný pokus oživiti památku Amerlingovu v rok stoletého jubilea narozenin velikého lidumila a přirozeně

věnovalo pozornost především pedagogické jeho činnosti. Mezi přáteli Amerlingovými z posledních let života byl i Jan Dufek, tehdy učitel na Pelhřimovsku, jenž opět a opět míval s Amerlingem úrady o zásadách theorie i praxe jeho vyučování názorného, jak je Amerling prováděl v ústavě idiotů na Hradčanech. Z vlastní této své zkušenosti podal tu Dufek podrobné vylíčení Amerlingových Výchoven budečských i výklad jeho Rodinných hodin. K tomu připojen přetisk Amerlingových Dějin první hlavní české školy (Budče) v Praze, které bohužel zůstaly nedokončeny a k nimž vydavatel připojil vhodné a instruktivní poznámky. Doporučujeme vřele i neodborníkům pozoruhodný tento spisek: čtenář neubrání se snad místy shovívavému neb nedůvěřivému úsměvu, ale učiní si nicméně aspoň přibližně představu toho, čeho vlastně chtěl Amerling dosíci. Škoda, že spolupracovníku Amerlingovu nedostávalo se hlubšího vzdělání odborného a zvl. filosofického: jistě by byl při dlouholetých a intimních svých stycích s Amerlingem osvětlil leckterý záhadný kout jeho ducha tak složitého a tak bohatě nadaného. *Kd.*

*

F. A. Soukup, Úvod do ethiky. V Praze, J. Otto 1907.

Na spisku nejcennější a jedině originální jest vřelé věnování, jímž »tyto krátké studie o dobru, štěstí a lásce« připisuje autor své ženě. Spisek sám jeví se téměř napořád výtahem více méně věrným a více méně dovedným ze známého Külpeova Úvodu do filosofie, přeloženého též do češtiny; při tom »zpracování« Soukupovo liší se od svého neuvedeného originálu jen slušným počtem neporozumění a chyb, které by mohly býti tiskové (na př. hned na str. 4. čte se De dignitale et augmentis scientiacum, na str. 7. se přičítá Platonovi nějaký nám neznámý »Dialog o státu« a Aristotelovi dokonce spis »Nicomach« atd.). Kdybychom neměli českého překladu Külpeova spisu, měl by Soukupův Úvod snad spíše jisté oprávnění, předpokládáme-li, že by byl autor poctivě udal svůj hlavní pramen, ale takto je přímo nevysvětlitelno, proč vůbec knížka vyšla. Pokud víme, není to ostatně první případ u p. Soukupa, že takto vydatně a anonymně využil práce jiných — doufáme, že nebude to též případ poslední a že snad dle jisté analogie z poslední doby dokonce co nevidět dostane se ještě do ostré polemiky s jiným podobným také-spisovatelem. *Kd.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

V Rusku razí si náboženská svoboda cestu zvolna sice, ale nezadržitelně. V komisi dumy pro otázky konfesijní je při všech rozhodujících poradách nepatrná sice, ale stálá většina proti myšlence absolutnosti jediné církve a tím proti idei církevního a náboženského násilí a pro myšlenku snášelivosti. Na př. schváleno navrhnouti zrušení §§ 77. a 93. trestního zákona, jimiž pod nejvyšší tresty spadá »odvracení od

pravoslavné církve«. Při hlasování o tom, má-li též ostatním církvím mimo pravoslavnou býti přiznáno právo veřejně dokazovati pravost svého učení, objevila se rovnost hlasův a otázka zůstala nerozhodnuta.

Rostoucí konstituční smysl bude míti rozhodně vliv také na církev. Letos projednával se v dumě poprvé rozpočet nejsvětějšího synodu, to jest státní církve. Duma nepostupuje v těchto věcech nijak radikálně, nýbrž velice umírněně: ochotně povolila 30 milionů rublů, které církev dostávala dosud, ale téměř jednomyslně, i hlasy konservativců z pravice byl vysloven požadavek, skoro ve formě podmínky, aby z těchto peněz byly složeny jasné a řádné účty. Proti této podmínce vyslovovali se jen biskupští a popští členové dumy. Ruské činovnické hospodářství bujelo patrně v církvi jako jinde. Konstituce a dozor lidových zástupců zjedná však jistě i v tomto nad kontrolu povzneseném oboru pořádek.

*

Náboženská výchova a vyučování náboženství ve škole zaměstnává neustále mysli jako vážný problém nejen školský, ale zároveň jako jeden z momentů, které skládají moderní úsilí o pěstění osobnosti.

Po ročních přípravách utvořila se pro Německo na ustavující schůzi v Bonnu nová široká organisace, která se má zaměstnávati tímto úkolem; jest to »spolek pro náboženskou výchovu« (»Verein für religiöse Erziehung«). Otcem jeho jest sdružení přátel seskupených kolem moderního náboženského časopisu »Die christliche Welt«. Tím je dán jeho pokrokový ráz. Spolek omezuje svou sdružovací činnost na ženy, učitelky náboženství a matky. Ty spojuje ku společné práci ve směru prohloubení a uvolnění náboženské výchovy mládeže.

Pohnutky a cíle své stanoví nový spolek takto: »Vycházíme z přesvědčení, že nikterak vyloučením náboženského vyučování z učebních osnov školských nerozřeší se veliké nesnáze, které se dnes kupí v cestu vyučování náboženství, nýbrž že náboženská výchova ve škole i v domě se musí utvářeti volněji od dogmatické vázanosti, hlouběji a účinněji. Jest rozlišovati mezi věčným obsahem a pomíjitelnou formou, mezi cenným jádrem a zevní slupkou. Vyučování nesmí státi isolováno nebo dokonce v protivě k veškerému ostatnímu poznání a světovému názoru, nýbrž děti mají poznati náboženství jako onu mohutnou sílu, která působí v dějinách lidstva v nejvnitřnější vzájemnosti se všemi ostatními obory.« K dosažení tohoto cíle chce spolek napomáhati svým členům »dalším vzděláváním v oboru vědy náboženské a ujasňováním obtíží v upotřebení získaných poznatků a zkušeností pro děti«.

Práce spolku chce býti prozatím soukromá, vnitřní, v důvěrných diskusích místních odborů. Orgánem spolku jsou nové »Blätter für religiöse Erziehung« jako příloha k »Evang. Gemeindeblatt für Rheinland und Westfalen«.

* *
*

Ne nadarmo ukazují rakouští katolíci na svobodu a moc, které požívá církev jejich v Německu. Nový doklad povolnosti zemských vlád naproti nárokům katolické panstvichtivosti. Ve Weiszenburku

v Elsasku-Lotrinsku na paritétním gymnasiu zmínil se farář Klein, který vyučoval evangelickému náboženství na základě uznané a oficielní učebnice, dějepisné čítanky, o snahách a cílech tak řečeného »Evang. svazu« (»Evangelischer Bund«) a o hnutí Pryč od Říma v Rakousku a ve Francii. Žáci mezi sebou sebrali a jemu v bytu odevzdali příspěvek ve prospěch evangelického hnutí. Veřejné kvitování tohoto příspěvku upozornilo na příběh velmi nepatrný ultramontanní kruhy, z nichž poslanec Hausz v zemském výboru si stýskal na porušování rovnoprávnosti a náboženského míru se strany protestantského faráře. Ministerský rada a státní sekretář na místě odsoudili jednání obviněného a zavedli disciplinární šetření. Ukázalo se, že obviněný výslovně upozornil na zákaz sbírek mezi žactvem; nabídl svědecký důkaz, že se držel schválené knihy a počínal si věcně, bez agitační nebo pro jinověrce urážlivé výstřednosti, ale byl sproštěn svého úřadu v 10 dnech bez udání důvodů.

Ale to nestačí lotrinským klerikálům. Žádají, aby zmíněná čítanka byla odstraněna, když prý r. 1899 byla konfiskována modlitební kniha katolická, kterou šířili redemptoristé.

Rinn-Jüngstova čítanka se omezuje na fakta o založení Ev. svazu a na data o hnutí Pryč od Říma. Ona modlitební (!) kniha katolická pak obsahovala takováto místa: »Protestantské náboženství je falešné, jest založeno hanebným zpustlíkem jménem Luther a krvežíznivým vrahem jménem Kalvín... Náboženství, které má takové zakladatele, může býti jen plodem pekla. Proto vyhýbejte se stykům s protestanty, neužívejte služeb protestantského lékaře, advokáta, učitele, nečtěte protestantské bible, která jest pokrytecky zfalšována a podvodně okleštěna. Panno svatého růžence, znič protestantism, ale obrať nebohé protestanty!«

Vzhledem k tomuto případu usnesl se sjezd učitelů náboženství v Elsas-Lotrinsku na resoluci, ve které prohlašuje, že »pokládá za své nezadatelné právo vysloviti se při vyučování náboženství o všech otázkách, které souvisejí s křesťanským neb evangelickým světovým názorem, způsobem přiměřeným chápavosti žáků a důstojnosti svého úřadu«.

*

Římsko-katolická církev severní Ameriky slavila letos stoletou památku své organisace jmenovitě v diecési novoyorkské.

Slavnostní řečníci karakterisovali neobyčejný význam uplynulého století pro náboženský stav Spojených Států a jako jeho zvláštní známku zdůrazňovali vzrůst myšlenky snášelivosti. Začátkem 19. století neměli katolíci ve Spojených Státech té svobody, jaké se těší teď. Vliv starého anglického zákonodárství přenášel se i za oceán v anglosaské rase. Letos ke stoletému jubileu poslal arcibiskupu Farleyovi blahopřejný přípis nejen president Roosevelt — to by mohl býti jen projev obligátní vládní nestrannosti — nýbrž též jednotlivci i církevní úřady různých protestantských církví. »Nic nekarakterisuje pokrok, jejž jsme učinili v náboženské toleranci, tak jasně — pravil soudce Brien — jako stanovisko našich protestantských spoluobčanů, kteří se dnes s námi radují z naší slavnosti a z jejího důvodu.« »... Rozdíl náboženství nečiní již z lidí nepřátele...« »Děkujeme Bohu z hloubi srdce, že přestaly časy nábo-

ženské bigoterie, pronásledování a hořkosti a ustoupily době, kdy opravdu platí: na zemi pokoj lidem dobré vůle.«

Pro Američany rozumí se samo sebou, co my si musíme dodat na vysvětlenou: půdou, ze které vyrostlo ovoce snášelivosti, jest naprostá náboženská svoboda a rovnoprávnost. Jen tam, kde opravdu celý život jest založen na idei svobody, kde svobodu má církev od státu, ale také stát od církve, jen tam nastane skutečná, praktická, ne papírová pouze tolerance, jen tam může prospívati náboženství i stát.

Při tomto stoletém jubileu vzpomíná se začátku a vývoje katolické církve v Severní Americe. Nejen prvními osadníky byli katolíci, nýbrž též skoro sto let jedinými. Teprve po stu letech přibyli první protestantští Angličané. Měla tedy katolická církev značnou výhodu v závodu. Rozvinula se ovšem značně, ale přes přistěhovalecký příliv není ve 46 Spojených Státech jediného s katolickou většinou. Ne proto snad, že by se protestantská většina tvořila nebo podporovala nějak uměle. Amerika se řídí napomenutím Washingtonovým, aby občanstvo nezapomnělo, že katolická Francie podepřela Ameriku proti protestantské Anglii. Vše jde přirozeným rozvojem dle zákona soutěže a survival of the fittest.

Nepopíratelně velikou zásluhu má katolická církev v Americe na poli péče o p ř i s t ě h o v a l c e. Zmínili jsme se, že příliv katolického přistěhovalectva je značný. Irsko, Poláci, Španěly, Italie dodávají ročně statisíce obyvatelů, živlů to v celku značně inferiorních kulturou rozumovou, mravností, pracovní zdatností. Amerika již dlouhou dobu uvažuje o nebezpečí, kterým přistěhovalectvo ohrožuje její kulturu. Ovzduší Spojených Států má ovšem povznášející vliv na přistěhovalce. Tu pak koná katolická církev záslužnou práci mezi přistěhovalci své konfese. Ujímá se jich hned po příchodu a vychovává je methodami, jimž se sama naučila od protestantismu, vlivem vnitřním. Práce a vůbec celý duch její ve Spojených Státech jest naprosto jiný než u nás v Evropě. Též cíle její jsou odlišné. Tam se věnuje skutečně péči o náboženství a mravnost svých údů, o jejich celkové povznesení. Nemá, poněvadž nemůže mít tendencí k dosažení moci, k ovládnutí veřejného života. Klerikalism aneb ultramontanism se nemůže vyvinouti ve svobodné Americe tak jako ve staré Evropě, kde vládnou namnoze posud středověké řády. Veřejného školství také nemůže opanovat. Ve školství soukromém, jehož je v Americe bohatství od nedělních škol pro analfabety a děti až po university, závodí ovšem úsilně s okolím a úspěšně.

Evropští katolíci by se mohli a měli mnohému naučit od svých amerických bratří, co by posloužilo církvi samé a celku mimocírkevnímu též.

Z k r i t i c k ý c h hlasů uvádíme citát z »Churchmana«, orgánu Protestantské Biskupské Církve. »Římští katolíci nestojí sami. My všichni máme účast v jejich radosti. V uplynulém století užívali vědomě nebo mimovolně pomoci svých protestantských spoluobčanů. S jistým uspokojením pohlížejí i ti, kteří nenáležejí k římské církvi, na toto stoleté jubileum, neboť i oni mají na něm podíl jakožto na slavnosti, která znamená národní pokrok, jenž jest větší a významnější, než by mohl býti vyjádřen čísly kostelů, škol, lidumilných zařízení atd. Všecka taková

čísla jsou jen výrazem, viditelným znamením a prostředkem náboženské síly amerického národa, který ve svém lůnu vždycky choval a posud chová křesťany všech jmen.«

Ku znázornění uvedeme několik číslic přec, jak je sestavil kardinál Gibbons. R. 1808 bylo v nynější diecési novoyorkské jen 6 duchovních, byl jediný dosud stojící kostel sv. Petra v New Yorku, mimo to jen tu a tam daleko od sebe modlitebny. Katolického obyvatelstva bylo tehdy na 20.000. Nebylo kolejí ani akademií, ani špitálů. Dnes má táž diecése arcibiskupa, 9 biskupů, 2536 kněží, více než 1400 kostelů, nad 3 miliony duší, má řadu kolejí, akademií, škol, opatroven, asylů, špitálů a jiných zařízení, jež jen může náboženství a dobročinnost vymysliti ku povznesení trpícího lidstva. Novoyorkská diecése jest ve Spojených Státech nejvýznamnější a mezi všemi na světě stojí na druhém místě.

O budoucnosti katolicismu soudí američtí katolíci sami jasně a střízlivě, reelně, jinak než vymýšlejí a zveličují evropské, též české listy klerikální tendenčně. Budoucnost mu rozpoznávají a přiznávají též ostatní. Tak píše »Independent«: »Katolická církev poroste, jako bude též protenstantism síliti. Kdo víc, to je nesnadno říci za nynějšího úbytku přistěhovalectva. Nezůstane bez vlivu liberalism, který stále více sílí v naší svobodomyslné době. Nevěříme, že větší procento porodů mezi katolíky bude míti značnější vliv na jejich rozmach, neboť katolíci neuzavírají sňatky mladší než protestanti a četné rodiny jsou výjimkou ve všech vrstvách obyvatelstva. Ale očekáváme další sblížení protestantů a katolíků, které se uskuteční hlavně pozvolnou změnou v samé katolické církvi (nenáhlým mizením nepodstatných, ale dosud často z peněžných důvodů živených pověr mezi nevzdělanými). V obou táborech bude se stále větší důraz klásti na to, co jest v křesťanské víře podstatného, a upozaďovati věci vedlejší, při všem pak se zachová plná svoboda, která znamená více než jen toleranci.«

Prognosa nenáhlého mizení pověr platí snad pro Ameriku a jest důkazem vnitřní síly katolicismu amerického. U nás by byla bez podkladu.

Ku srovnání klademe tu číslici statistickou o protestantismu a katolicismu ve Spojených Státech: ze 79 milionů obyvatel jest 65 milionů protestantů; o zbývajících 14 milionů se dělí ostatní vyznání, z nichž katolicism jest ovšem nejsilnější.

* *
*

V červnu od 15. do 24. letos zasedal v Londýně všeanglikánský kongres, t. j. sněm církve, která od doby reformační na základě zvláštních dějinných podkladů a svérázným vývojem při reformovaném (kalvínském) učení zachovala biskupské zřízení a mnoho prvků katolických, na př. v bohoslužbě, v církevním právu (sňatek se sestrou zemřelé ženy) i jinde, a má ducha ze všech protestantských církví nejkonservativnějšího, nejvýlučnějšího.

Kongres byl velice imposantní. Ze 300 asi biskupů celého světa dostavilo se na 250, ostatních delegátů přes tisíc.

Kongres svědčí o tom, že i v této církvi nad očekávání vzrostlo porozumění pro moderní potřeby a zatlačilo zakořeněný konservatism. Připisuje se to vlivu živlu amerického a osadního, který zúrodnil a zúrodňuje ducha anglického ve všech směrech.

Anglikánská církev nebyla nikdy mrtvá. Bohoslovci její i biskupové vynikali vždy prací, vědeckou methodou, důkladností i šíří své erudice; filanthropie v ní byla velice rozvinutá. Ale jakási ztrnulost, související se zřízením biskupským, a z téhož kořene vyrůstající sklonnost k hierarchismu, jakémusi to druhu protestantského klerikalismu, držela se jí vždy. K tomu těsné spojení se státem, spletitost dvoustranných zájmů přispívala nemálo. Z katolicismu přejala nad to a z historických příčin nechala ve svém lůnu vyrůsti nesnášelivost nejen ke katolicismu, který až do 18. století spolu s unitarismem neměl v Anglii svobody, ale i k ostatním církvím protestantským, které hlavně vlivem skotského presbyterianismu pod souhrnným jménem independentů nebo nonkonformistů musily krvavě bojovati o pouhé uznání a trpění. Až do přítomného roku sáhá tato výlučnost a jeví se ve sporech o nový školský zákon anglický.

Všeanglikánský kongres letošní jest výmluvným důkazem o vnitřním postupu myšlenky protestantské svobody a lidskosti též v lůně této církve. Svědčí o tom předměty na kongresu projednávané. Themata řečí a debat týkala se nejen zájmů úzce církevních (duchovenský úřad), nýbrž též povšechně náboženských (misie mezi pohany a vnitřní), mravních, sociálních. Jmenujeme: manželství a život rodinný, kapitalism, práce, monopoly, alkoholism, křesťanství a socialism; křesťanství a moderní proudy myšlenkové, věda, agnosticism, biblická kritika.

Na druhé straně zase byla kongresem posílena a téměř za oficielní přijata sklonnost k církvi římsko-katolické. K tomu vede církevnictví anglikanismu, přílišný důraz kladený na instituci církevní, na tradici, na formální souvislost s křesťanskými počátky. Proud tento, »vysoké církevnictví« — High Church — byl v anglikanismu značný vedle druhého, lidovějšího »Low Church«, který směřoval proti obřadnictví a hierarchismu a ostatním prvkům neprotestantským. Pronikla-li na kongresu sklonnost katholisující tak patrně, až jeden řečník prohlásil, že není učení, ve kterém by se anglikánští »katolíci« (jak si říkají) lišili od římských, nesmí se z toho souditi na vítězství tohoto ducha v c í r k v i, t. j. v lidu. I na sněmu samém bylo vysloveno, že anglikanism je sám sobě a protestantismu povinen neustoupit ani na píď od zásad stanovených v době reformační a shrnutých v jejím Common-Prayer-Book (oficielní liturgická, modlitební, vzdělavatelná kniha církve).

Anglikanism je církví protiv. Vedle konservativních hierarchů, kteří ve sněmovně lordů hlasují proti zákonu o přípustnosti sňatku se sestrou zemřelé manželky, je veliká část duchovenstva smýšlení přímo socialistického. Se středověkým dogmatismem se tu stýká proud zvaný Broad Church — široká církev — nekladoucí váhy na učení a dogma, přenášející důraz na praktické křesťanství.

* *
*

Obnovení ústavnosti v Turecku bude míti také vliv na náboženské a církevní poměry této říše. Článek konstituce obsahuje přirozeně také nutné moderní ustanovení o svobodě svědomí a rovnoprávnosti vyznání.

Takové články obsahuje ovšem každá nová ústava; jimi se však svoboda nevytvoří, není-li pro ni jiných vnitřních podmínek. Záleží na osobnostech. Potvrdí-li se zprávy šířené o duchovní hlavě Islamu v Turecku evropském, Šejku ul Islam, že je to muž skutečně tolerantní, přející svobodě, pak by se mohamedánské Turecko mohlo státi vzorem leckterému křesťanskému státu. Neobjeví-li se totiž častý, pravidelný téměř zjev rozporu mezi zásadou a praxí. Křesťanství je také v zásadě náboženstvím svobody a lásky, ale v praxi církví zvrhlo se namnoze v náboženství násilí a nesvobody. Islam také není zásadně nesnášelivý k jiným vyznáním, především ku křesťanství. Koran v duchu Mohamedově vysoce cení Starý i Nový Zákon, přiznává křesťanským Písmům božskou autoritu, poroučí Moslemům, aby jim věřili. Mohamed byl muž snášelivosti až neobyčejné na svou dobu; kladl důraz na pravdy společné Židům, křesťanům i Moslemům. Ježíše cenil nade všecky proroky. Svatá válka však, kterou hlásal původně proti nevěřícím na ochranu mešit, synagog a chrámů, zvrhla se v rukou jeho nástupců brzy v násilí.

Doufejme, že náboženská svoboda v Turecku ze zákona přejde v praxi. Křesťanstvu by neškodila takováto lekce.

* * *

U nás jest i v církevním životě perioda mrtvá. Užíváme proto této prázdně k letmému přehledu po světě vzdálenějším, ku srovnání, poučení, k úvahám, k následování toho, co je dobrého. Můžeme se naučit mnohému.

5. srpna 1908. +

Feuilleton.

Sandro Botticelli.

— — jak vypráskaný pes já odplížil se
z kázání frate Girolama dneska,
a jak vrah z místa činu prchající
já lidských očí pohledů se štítě,
jen pustými jsem ulicemi spěchal.
Teď sedím v dílně svojí, ale poklid
mým hostem není. Jak zvon srdce bije
a kladívky krev do spánků mi ťuká,
a slova frate Girolama pálí
jazyky ohnivými duši moji...

»Co říci o vás, malíři, mám nyni,
kdož polonahé ženy malujete,
by znešvařeny byly jimi domy
počestných občanů a síně města?
Vy oči svádíte a oči vedou
jak kuplíři pak duši cestou hříchu.
Dnes žádný kupec nevystrojí svatby,
by dcera výbavu svou neskládala
do truhel, jejichž víka malována
jsou pohanskými necudnými ději,
tak pozná nevěsta dřív podvod Martův,
lest Vulkanovu, spády Venušiny,
než skutky svatých paní z testamentu — —«

Mě při těch slovech zkrušil děs a hanba.
Já míněn byl tím, já dal pohoršení,
mně platí: běda!... Vždyť já, já jsem stvořil
tu Venuši, z vod mořských stoupající
a hříšně svítící svým nahým tělem;
já maloval tu bujnou Primaveru
ke slovům pánč Lorenzovy písně,

již zpívali jsme ve dnech karnevalu —
ach, jak že zněla?
Mladost je krásná, ale přec
ti v posled jenom uteče,
raduj se dneska, člověče,
neb zítřek nejistá je věc — —
můj Bože, nejistá a přec tak jistá,
když víra všecko může, zmáhá všecko
a zemským žitím zhrdá, neb je jista
životem věčným, jak nám ukazoval
Savonarola v kázání též dneska...
»A pravý křesťan smrti žádá si spíše,
než se jí bojí« — hřímal svatý frate.

— — Jen kdyby nebylo tak teskno v duši!
Vždyť hříchů balvany má na svých bedrech
a kameny ty nikdy nedovolí
jí vzlétnout vzhůru. To jsou žernovy ty,
jež přivázal hněv páně k hrdlu mému,
až vržen budu do hlubiny mořské...
Jak vydáš počet? Bůh mi hřivnu svěřil,
bych vykoupil jí spasení své duše,
já hřivnu vzal a koupil sobě místo
v království temna, věčných ohňů, pláče,
jež viděl Dante.
»Polonahé ženy,
jež znešvařují domy« — — — ano, Sandro,
bůh pověděl ti soud svůj ústy frate
o díle tvojim.
Ale třikrát větší,
hříšníku podlý, je tvé provinění,
než frate tuší! Otevři své srdce
a ukaž Satana, jenž šklebí se tam
a kraluje ti, tvore nejbídnější!
Nu, vyznej, Sandro! Maloval jsi kdysi
i dívku Páně, pannu nejsvětější,
jež, dcera syna svého, plod svůj chová
a nemůže se ani dívat na něj,
— ten nejstrastnější úděl čisté matky —
neb oči její ve dny příští patří
a v dnech těch vidí Golgathu, kříž na ní,
a na něm v mukách boha, syna toho,
jehožto bílé tílko k sobě tiskne...
A tenkrát, hříšník, já si zamiloval
své duše výtvor, sen svůj svaté Panny,
tak, že jsem jinou ženu poznat nechtěl;
já miloval ji hříšnou zemskou láskou

a ruka se mi třásla, zrak mi hořel,
když jednou maloval jsem Pannu boží,
jak šat chce rozpnout, aby dala píti,
děťátku svému z mateřského prsu...
Já netroufal si šat jí rozhaliti,
ne ještě tenkrát... A já byl jí věren,
že když se jedenkrát mi v noci zdálo
o svatbě, kterou slaviti jsem hodlal
s nějakou pěknou dívkou florencijskou,
já rozechvělý vytrhl se ze sna
a vstal a zbytek noci chodil městem
jen ze strachu, bych nesnil sen ten dále!

Však láska má se stala brzo vášní.
Po těle jejím hladovět jsem začal,
po bílém panenském tom jejím těle.
Tu, zatracenec, podobu jsem dával
té Madonny své tělům Venuší svých,
jež svlékat moh' jsem podle libovůle
a podle touhy hladových svých očí.
Já maloval ji, kterak z moře stoupá
v své nahé kráse vítězná a sladká,
a v zpité oči se mi přímo dívá...
A s Martem maloval ji, kterak leží
po chvíli vášně v sladkém vysílení
na vonné louce v temném stínu laurů...

Můj bože, jak je hrozné tohle žití!

— — A Lionardo vedle mne stál v chrámě
a co má duše zmítala se v ohni
pod přívalem slov frate Girolama,
on klidně zápisník vzal, kreslil cosi
a když jsem popatřil tam jednu chvíli,
tu vidím: Savonarolu si kreslí,
jak hlavu kloní, ústa otevírá
a z rozzářených očí blesky metá!
Oh, šťastný pohan, tenhle Lionardo!
Má duši jako opevněné město
a nepustí v ni nikdy to, co nechce.
A kdyby byl zřel hrůzu v tváři mojí,
byl by se usmál kousavým svým zvykem,
jenž projede víc nežli ostré slovo...

»Co říci o vás, maliři, mám nyní,
kdož polonahé ženy malujete« — —
fra Girolamo jistě ví, co říci,

však malíř hříšník lapen jako moucha
v pavoučí síti, zmítá se a neví,
jak poradit si... Chtěl by spálit všecko,
co maloval kdys — maloval však za žold,
jímž tělo sytil a svou duši prodal,
a díla pohoršují pohled jiných
a pohled potom jako kuplíř vede
i jiné duše kluzkou cestou hříchu.
Ach, kdyby možno bylo všecko spálit
a štětce přelámat a zničit barvy
a kdesi v celli u svatého Marka
u bratří řádu světce Dominika
pod rukou frate Girolama vyplet
své duše plevel v žhavých proudech slzí
a tělo hříšné zbičovat a ztýrat,
až by se jeho žádosti a touhy
v dým proměnily, jenž se zemí plazí
a čistý oheň zbyl, jenž k nebi stoupá!

Je pozdě, pozdě... Rozsel jsem svou setbu
a osení mé zraje k době sklizně.
Na všecko pozdě... Záhy Pán se zeptá
po hřivně mojí. Ukáži mu zdrcen
obrazy Madonn — Pán v mé ledví vnikne
a pozná, že jsem rád měl láskou světa
královnu nebes, že mi proto byly
odporny ženy, o nichž církev praví,
že nádobou jsou nečistoty pouze;
a pozná, že má láska šla v svém hříchu
tak daleko, že Madonnu jsem svlékal,
a neomýlí Pána, že jsem změnil
ji na Venuši, bych ji svléci mohl...

Je hrozno žiti. Ale odvrhnouti
ten život nelze, přivázal bych pouze
jen nový kámen obtížené duši
a předčasně jen vydal bych se soudu,
jenž čeká jistě, jemuž ujít nelze —
ach, Sandro, těžko žít a tížej umřít!

— *by* —

Roury.

Boj o dodávku nových rour pro pražskou vodárnu rozčeřil politickou hladinu v létě tak klidnou.

Oč jde? Pro pražské vodárny je zapotřebí nového potrubí asi za 3½ mil. korun. Správa vodárenská vypsala konkurs a dostala dvě oferty: jednu od prodejny železářského kartelu a druhou od zástupců slévárny v Pont à Mousson ve Francii. Oferta francouzská byla asi o 300.000 K dražší. Přes to ozvaly se hlasy, aby dodávka zadána byla do Francie. A sice proto, poněvadž železářský kartel, stojící pod vedením Pražské železářské společnosti, je německý a jeho jednotliví členové, průmyslníci, zejména na Kladně (Pražská železářská společnost) a ve Vítkovicích (Rotschild, Guttmann a hr. Larisch), vystupují politicky proti nám agresivně a násilnicky. Agitace proti německému kartelu nabyla určitých forem, když dr. Podlipný a dr. Srb podali určitý návrh, aby dodávka zadána byla do Francie a to ze zmíněných důvodů politických.

To je předmět sporu. Pro nás je skoro vedlejší otázkou, zdali roury přijdou z Vítkovic anebo z Pont à Mousson. Chceme o věci promluvit šířeji už proto, poněvadž, i kdyby zůstali naši francouzští přátelé vítězi nad nepřátelskými nám sousedy Němci, případ zůstane přece ojedinělým, pouze demonstrací. Nás zajímá při věci více okolnost, že tato demonstrace mohla být vystrojena, jak nepromyšleně česká veřejnost vtažena do nebezpečného boje a jak málo si všimla průvodních okolností celé aféry, že se věci chopili lidé nezodpovědní, kteří nechtějí patrně bráti ohled na politiku českého lidu vůbec, kteří se neohlížejí, koho taková demonstrace poškodí a musí poškodit. A hlavně to, že si nikdo při této příležitosti nevzpomněl, abychom zpytovali své svědomí, poohlédli se na svou hospodářskou domácnost a podle toho se zařídili teď a v budoucnosti. Nic z toho všeho se nestalo, na dané demonstrační heslo na ráz vše přisvědčovalo a teprve později, když některé korporace, zejména obec karlín-

ská, měla dost odvahy vystoupiti samostatně a proti projektované demonstraci, ostýchavě ozvali se i jiní a dávali na uváženou to i ono. A podle našeho zdání měla tato událost míti v Čechách zcela jiné a vážnější následky, než planou demonstraci bývalých pánů primátorů. Železářský kartel není institucí dnešní a škodlivost tohoto kartelu není nikomu tajemstvím. Otázka kartelů vůbec není dosud ani v zákonodárství rozluštěna, i mezi předními teoretiky národohospodářskými je o přípustnosti kartelů spor. Buď jak buď: široké massy v Rakousku trpí od let hlavně třemi kartely: cukerním, železářským a petrolejovým. Tyto kartely mohou existovati jen proto, poněvadž jsou před konkurencí cizozemskou chráněny vysokými cly. Zde tedy v první řadě vláda a parlament nadržují kartelům. (Pro celní tarif hlasovali i poslanci čeští!) Takto — do r. 1917 — jsouce zajištěny, kartely opanovaly celý domácí konsum a zdražily a zdražují největší spotřebu mas: cukr, petrolej a železo. Ale zdá se, že moc a síla kartelů je víc než kouzelná. Kartely v Rakousku přemohly totiž všecky protivy, které jinak celý veřejný, politický i kulturní život ve státě ovládají. V kartelech společně zasedá Čech a Němec, žid a křesťan, kníže a demokrat, arcibiskup a pokrokový profesor atd. Vše je pohromadě a vše se patrně pod heslem: non olet, harmonicky snáší. Každý ze tří kartelů má dokonce své národnostní přibarvení, ve všech rozhoduje sice Vídeň, poněvadž její banky přirozeně jsou finančně nejsilnější, ale kdežto cukerní kartel má silně českou notu, petrolejový stojí pod vlivem Poláků, železářský mají v ruce Němci sami. Je to následek hospodářského vývoje v Rakousku vůbec. Cukerní i petrolejový průmysl má namnoze původ a začátky svoje v stavu rolnickém, odtud cukrovarnictví je české a petrolejnictví polské. Železárny jsou původu čistě průmyslového, největší část průmyslu v Rakousku mají v ruce Němci, odjakživa, železářství je tedy německé. Železářský kartel je dokonce znamenitě organisován a vládne v něm v pravdě železná disciplina súčastněných, pod stejně železnou energií ústředního ředitele Pražské železářské společnosti p. V. Kestránka. Železářský průmysl má největší své závody v Čechách, a kdo zná hihistorii jejich, vzpomene si slov Riegrových v podobné hospodářské záležitosti: Prohloupili jsme. Byl jednou čas, kdy jsme mohli vládu železářského průmyslu strhnouti na sebe alespoň částečně: r. 1886 měla vůdčí společnost železářského kartelu Pražská železářská společnost všeho všudy 6 mil. zlatých akciového kapitálu a vydělala s ním ne celých 200.000 zlatých. My jsme této situaci neporozuměli, ale porozuměl jí pan Karel Wittgenstein, tenkrát ředitel teplické vál-

covny. Co Wittgenstein ze železářského průmyslu v Rakousku dovedl udělati, je dnes všem patrno a známo.[1] Jakmile se tento geniální podnikatel a průmyslník, odchovaný dlouholetým pobytem v amerických hutích, ujal železářských podniků rakouských, v první řadě českých, byly tyto pro nás ztraceny. Hledal kapitál u svých přátel německých ve Vídni, a my jsme se prostě na vše dívali. Ovšem náš kapitál domácí, naše hospodářské organisace nebyly dost vyspělé, následkem úporných bojů politických, to jistě dlužno dodati. Ale — faktum ničím neodčinitelné je, že se tedy chopili této práce Němci a ne my, že jsou tudíž pány oni a ne my a s tímto faktem dlužno počítati.

Nyní po více než dvacetiletém trvání železářského kartelu pociťujeme tu a tam politickou váhu tohoto kapitalistického združení, které své moci využívá bezohledně a přímo surově, v neomylnickém vědomí, že se nemůže nic státi, dokud slavné vlády a parlamenty schvalují vysoká cla.

Jak si pomoci? Jedinou odpovědí v takovém případě je s v é p o m o c. Zde nepomůže vláda, parlament, poslanci, ani žurnalistika. Zde nutno přiložit ruce k práci a pracovati. Proti kartelu, který nás politicky potírá, proti podnikům, vydělávajícím mozoly českých dělníků a z peněz našich lidí, které pak pomáhají politicky ubíjet, nutno zřídit kartel podniků českých, podniky naše. Jiné pomoci není. Vláda i poslanci (i naši) uznávají nutnost vysokých cel železářských a umožňují tedy vydělávání obrovských sum. Kde pak stojí psáno, že nesmíme vydělávat i my? Nikde. Spotřeba železa v Rakousku dávno nedosáhla oné výše jako ve státech jiných, odbyt rok co rok stoupá, výnosnost nových a velkých železáren je přímo zabezpečena, kdo nám, ke všem všudy, brání emancipovat se z područí nepřátelského kartelu a zřídit si vlastní železárny? Nedostatek peněz? Jistě ne, o tom nás přesvědčují výkazy o vkladech českých spořitelen a záložen. Tam naši lidé dostávají 3% a 3½% za své peníze, co jiní zatím vydělávají deset- a dvacetkrát tolik při průmyslu a obchodu. Je to tedy stará naše vada: n e p o d n i k a v o s t. A tu zbývá jen jedno: buď prolomit tuto slabost pevnou, vydatnou organisací a poctivou agitací solidních lidí anebo mlčet a trpět. Jiné pomoci není.

U nás, jak poslední případy ukazují, neděje se nic z obou, nýbrž volí se prostředky nejhorší: nemožný boykot, který nás stojí zbytečně peníze, podporuje naše furiantství a naši pohodlnost.

[1] Viz článek: Haute finance, průmysl a — sociální politika. Naše Doba ročn. VI.

Nespokojenost s naší hospodářskou závislostí na Němcích pojednou se rozbouřila a chceme si pomoci. Jedna z četných našich hospodářských ran nás prudce rozbolela. Noha, na které stojíme, nás bolí, ale místo abychom se ohlédli po svědomitém lékaři o pomoc, voláme a posloucháme mastičkáře, staré baby a šarlatány.

Jsme prostě na zcela falešné cestě a ukazuje se opět, že naše národní organisace je pochybená a nefunkcionuje. Ponížení, které cítíme z oné závislosti, trpké poměry národnostní ve Vítkovicích musely být známy národní radě naší už dávno jako nám všem. Tam docela potichu a se vší houževnatostí mělo a má se pracovati na odpomoci. Místo toho všeho se rozbouří veřejnost lichým heslem, vžene se celá veřejnost do akce a agitace, která musí skončit porážkou ve věci i morální. Pak jsme se poškodili ještě víc a nepřítele, kterého jsme chtěli zničiti, alespoň seslabiti, posilníme. Je to ta proslavená taktika? A zase se nikdo nesmí od ní odchýlit?

Ale zdá se, že nechceme. Naše veřejnost nesvědomitostí vůdčích kruhů nechce si bráti správného naučení z faktických událostí a také tentokráte při vodárenské dodávce oněm nesvědomitým poskytla se příležitost odvrátiti mysl české veřejnosti pustým křikem proti německému kartelu a sensačními články o malém »panamině« domácím [1]) od pravého jádra věci. Není zde místa zabývati se »aférou Kestránkovou«, vlastně p. dra Černohorského a moravského továrníka Kunze. To budiž přenecháno denním listům. Jen pokud se týče národnostního momentu protikartelového tažení několik slov. A tu budiž dovoleno vrátiti se k uvedenému již článku, v Naší Době uveřejněnému 1899, když ministerstvo obchodu (baron Dipauli) a financí (dr. Kaizl) vídeňským tiskem se dali veštvati do ostřejší toniny proti železářům. Už tehdy cítili jsme palčivou bolest německého terorismu páchaného na našich lidech ve Vítkovicích. Tehdy obnovovalo se uherské vyrovnání, bylo před obchodními smlouvami. Jak řečeno, vláda tenkrát na kartel se hněvala, vytýkala jeho vůdcům hru na burse, jobberství. Vláda měla tenkrát v ruce zlomit i moc kartelu a i hraní na burse. Pro svědomitého sociálního politika stačily tu cifry železářského cla. Bylo by nespravedlností na památce dra Kaizla, kdybychom chtěli tvrditi, že by on nebyl cítil do nebe volající nepřípustnost ochranářských cel na železo, že by nebyl rád z důvodů sociálních a hospodářských cla ta zrušil. A jen takové důvody mohly a mohou platit. V české veřejnosti, pokud byla zastupována »Národ-

[1] Tato aféra není ukončena a vyčkáme její konce.

ními Listy«, ozvalo se pro takovou akci dost podpory. Ale z jakých důvodů! U nás zrušení nebo další udržení nespravedlivého cla, těžce na všechny vrstvy doléhajícího, činěno závislým na národnostních ústupcích ve Vítkovicích. Přední český orgán poznal dobře vyděračskou, na bezohledném kapitalistickém stanovisku založenou povahu kartelu železářského, ale sociální a hospodářská pohroma těchto vysokých cel nebyla mu ničím než prostředkem k dosažení národnostních ústupků na železárnách kartelu. Nebyly zásadně proti clu a žádali jen na vládě a na českém poselstvu, aby připustilo děsné clo i dále, jen když ve Vítkovicích nebudou naši lidé utiskováni. Všechen respekt před vyvinutým národnostním cítěním, ale ukázalo se, kam taková politika vede. Mohl dr. Kaizl — i kdyby byl chtěl — operovati s takovými argumenty? »Dnes prosí,« psaly tehdy »Národní Listy«, »zástupce železářského kartelu a ředitel Kestranek ministra obchodu, aby ochranná cla vláda nerušila a »kvetoucí« průmysl nepodkopala. Tu se zjevně ukázalo nyní, že celý náš železářský průmysl nemá vlastně reelního podkladu a že jest uměle vypěstován a od přízně vládní odvislý. Milosti neprokazují tedy závody konsumentům, nýbrž tito závodům. Naši poslanci nesmějí si tuto nanejvýše příznivou situaci dáti ujíti. Dnes, kdy tvoří oporu vlády, musí žádati, aby germanisační činnost těchto závodů pro všechnu budoucnost byla znemožněna. Povolí-li vláda na dále ochranná cla, pak my musíme za to obdržeti ekvivalent v podobě národních ústupků. Nechtějí-li závody tak činiti, pak nechť nečiní nároků na ochranná cla!« Už tehdy obrátili jsme se s celou rozhodností proti takové politice. Pro nás platilo a platí do dnešního dne stanovisko jediné správné: buď jsou cla ochranná na železo v dnešní výši oprávněna, buď z důvodů hospodářských a sociálních jsou přípustna, pak je musí vláda i parlament, i »opora vlády« schváliti bez ohledu na to, zdali je železářský průmysl v Rakousku český, německý nebo polský, ať se germanisuje nebo počešťuje. Proti národnostnímu násilí jsou v zákonech prostředky jiné, těch nutno užít, a je to tím snadnější, když ten, kdo si na takové násilí stěžuje, je »oporou vlády«. Anebo hospodářsky a sociálně tato cla jsou zavržitelná a pak je nutno zrušit i tenkrát, kdyby z lichvy železářské žili a tyli samí našinci.

Dle našeho názoru cla v dnešní výši jsou institucí víc než nepřípustnou, a proto, když už poslanci byli 1899 hnáni proti kartelu, mělo se to stát pod tímto heslem. Kdyby se tehdejší »opora vlády« byla postavila s věcnými důvody proti železářským clům a prostředky nejstřejšími byla je potírala, bylo by tenkrát dopadlo leccos jinak. Ale

podmínkou, že za cla vítkovické železárny musí přestat poněmčovat, nemohlo se ani u vlády ani v parlamentě operovat a vítězit. A jak skončila ta výprava proti clu a kartelům: dr. Kaizl, chef své »opory vlády«, § 14. provedl vyrovnání s Uhry, založené na společném celním tarifu, jenž obsahoval ochranná cla pro železářský kartel. A co více: deset let po tom stejně dva čeští poslanci podepsali opět vyrovnání s Uhry, se stejně ochranářskými cly, a ostatní české »opory vládní«, tentokrát ročník 1907. hlasovaly pro tento celní tarif, pro stejná ochranářská cla. Že si nikdo dětinského až argumentu a válečného hesla »Národních Listů« z r. 1897 ani nevšiml, je přirozeno, ačkoliv německonacionální furor ve Vítkovicích neustal, naopak ještě sesílil a vzrostl.

Najednou při dodávce pro pražskou vodárnu zdálo se několika vlastencům, že by se dalo něco ve Vítkovicích získati, a způsobena agitace. Ale místo klidného vyjednávání s pány v železářském kartelu radniční panstvo sedlo na lep chytrému zástupci francouzské železárny v Pont à Mousson a železářský kartel rakouský byl potrestán, za to, že ve Vítkovicích a na Kladně se němčí. Nabídka francouzská byla o několik set tisíc dražší, ale pánům na radnici při nějakém furiantství na třikrátsto tisíc nesejde. Provedou svou.

Než buďsi — možno na okamžik spřátelit se i s boykotem rakouských železáren. Jen že se v okamžiku druhém vyskytne otázka druhá: stane se ten boykot trvalým a je trvale možným? Na tuto otázku asi sotva kdo odpoví kladně. Dnes zamítáme roury z kartelu, ale kdyby zítra obec nebo soukromník v Čechách potřeboval traversu, nebo jiný kus železa, musí a vezme jej z kartelu a karteláři se nám vysmějí jen což. A s tím má rozumný člověk souhlasit? Nic nám nepřekáží, že plynárny, které v těchto dnech potřebovaly nějaké roury, zamítly nabídku českých komisionářů Rotta a Treybala, s odůvodněním, že roury jejich pocházejí z kartelu. Taková věc se udělala jen nyní a ručíme, že podruhé se to již nestane.

Není přece myslitelno, že boykot se bude provádět proti našim lidem, kteří prodávají železo z kartelových továren, poněvadž jiné nemají. Kdyby k nám dováželi železo a výrobky cizí, museli by být se svým zbožím dražší a nadlháněli by tak zákazníky prodavačům — německým, prodávajícím lacinější železo z kartelu. To by znamenalo ubíjení vlastních lidí, a to přece nemůže být účelem ani sebe vlastenečtějších vlastenců. Je beztak dost smutno, že obecní závody mohly tak postupovati tentokrát proti tak vskutku zasloužilé a právě vlastenecky osvědčené firmě, jako je I. L. Rott.

Boykot železa z kartelu je tedy prozatím nemožným a vedl by jen k tomu, že bychom celému světu ukázali svou slabost. Ta slabost naše dá se odčinit jen vlastní prací a ne planou demonstrací, která mimo to, jak již podotčeno, padá docela z rámu politiky oné strany, jejíž příslušníci tuto demonstraci spískali. Nebo bude někdo snad tvrditi, že radniční politika pp. Podlipného, Srba a Pinkase odpovídá politice dra Kramáře a Fiedlera? Jsou radniční politikové vskutku tak krátkozrací, že to nevidí, anebo jsou tak zlomyslní, že to vidět nechtějí? A je jim lhostejno, koho tu poškozují? Protesty dělnictva českého ve Vítkovicích a jinde jsou dost zřetelny. V Praze a v městech českých ubíjejí se čeští obchodníci, v dolech čeští dělníci a místo toho se dává státu dar skoro milionu korun, z něhož svaté koruně svatoštěpánské připadne asi 350.000 K, patrně s tendencí »Pomozte Slovákům!«. Ti páni nevidí, jak pracují proti politice vlastní strany v době, kdy ta strana má svého ministra v čele správy — obchodu!!

Než dosti o této ubohé politice. Už v »Čase« bylo k tomu poukázáno a zde lze jen opakovati: aféra rourová hromovým hlasem nám poroučí, abychom začli pracovat. Obratem se tyto věci nedají vyřídit, to je jasné. Napravovati chyby 40 a více let, nedostatky vývoje doplňovati za týden nelze. Ale konečně se musí začít pracovat! R. 1899 byla podobná aféra s kartelem a p. Kestránkem, napsány články, bouřeno, nadáváno. Ale křik a bouře přestaly, nikdo nehnul prstem a trpěli jsme 11 let dál. Má se to opakovati? Jistě ne. Novinářskými polemikami se ty věci nedají napravit, zde nutno přiložiti ruce k dílu a na solidním základě něco vybudovati, co by nás v budoucnosti chránilo před podobnými pohromami. Volá se nyní po kartelovém zákoně atd., ale my si i z podobné akce mnoho neslibujeme, poněvadž vláda má příliš velký zájem na velkém průmyslu, než aby zasáhla tak, jak jí sociální i hospodářské svědomí káže. Ostatně i v zemích, kde stávají zákonná ustanovení o kartelech, nescházejí přehmaty takových sdružení, založených na více méně soukromých úmluvách. Zde v každém případě nutno pomýšleti na svépomoc.

Faktum, že železářství naše mají v rukou Němci, nikterak se nedá odčinit, to, co dnes mají, jim vyrvat nemůžeme. Každá taková akce skončí podobným neúspěchem jako v rakouskouherské bance. Do roku 1917, kdy se budou obnovovat obchodní smlouvy, celní tarify, vyrovnání s Uhry, musíme býti hotovi a připraveni. Musíme mít podniky své, solidní, stejně dobře vedené a financované, jako je mají Němci a pak budeme moci podstoupiti boj na nůž. Pak nám bude umožněno promluvit se železářskými velmoži vážné slovo. Neudě-

láme-li do té doby zase nic, jako od r. 1899, budeme vydáni dále na milost a nemilost, německému kartelu neskonale sesílenému naší slabostí. A novinářských a i poslaneckých hrozeb železáři se neleknou. Jen vážné konkurence. Nechť už otázka cla dopadne jakkoliv, při příštím ustanovování náš vliv bude jen tehdy vydatným, budeme-li mít pohotově podnik, kterým bychom mohli vésti boj. Víme dobře, že otázka není nijak jednoduchá. Vyžaduje mnoho pilné práce a mnoho peněz. Máme pilné pracovníky a máme dost peněz, jen organisace vážných pracovníků, neohlížejících se na denní vřavu a heslo, kterým by lidé své peníze svěřili, nám schází. Tu musíme teprvé utvořit a doufáme, že utvoříme. Je lhostejno, kdo, který jednotlivec aneb která korporace se věci ujme. V Anglii a v Německu i ve Francii je tolik vzorných moderních podniků, že o vzory není nouze. Ti, co budou u nás cos podobného podnikat, musí se po světě poohlédnout a své poznatky doma uplatnit. Ani dost málo nepochybujeme, že podnik má i hmotně zajištěnu budoucnost, všude jinde byli by kapitalisté podobné situace dávno využitkovali. Stará naše nepodnikavost nám dosud překážela. To musí přestat, nemá-li se vše opakovat opět a opět. Kdo sleduje klidnou emancipační práci v oboru textilním, kdo změří stav dnešního textilnictví se stavem před 10 a 20 léty, tomu nebude úzko i před železářstvím. Ale první podmínka: podnikavost a práce. Jen tak možno odpověděti železářskému kartelu na jeho chování vůči nám.

Věc, o kterou jde, opakujeme, je velká a vážná, nedá se spraviti snad ani za rok a za dva. Proto v čas na ni upozorňujeme a přejeme si v zájmu hospodářském i politickém českého lidu, aby práce byly započaty ihned. Železářská aféra snad přece u nás vyburcuje všechna svědomí a úspěchy usilovné práce hospodářské přinesou i úspěchy politické, jichž nedostatek namnoze má svou velikou příčinu v hospodářské naší opozděnosti. *Č.*

Ossip Schubin.

Napsal Dr. Jan Krejčí.

(Dokončení.)

V »Asbein« neodolatelné moci svého umění děkuje umělec za to, že jeho choť stala se krásná Natalie, která v umění jeho dovede najíti jeho duši. Když naslouchala jeho hudbě, ruce lehce v lůně sepiaty, hlavu lehce opřenu, byla z počátku jakoby rozplynulá v pocitu sladké bolesti; ale pak jí bylo dusno a neutěšeno v mysli; bylo jí, jakoby cosi otřásalo každým jejím nervem, jakoby jí cosi srdcem trhalo; byla by chtěla hlasitě vykřiknouti a sluch si přidržeti, avšak nepohnula sebou, nýbrž dychtivě naslouchala každému divoce vášnivému tónu; ještě nikdy v sobě nepociťovala tak vřele tlukoucího, intensivního života jako v té hodině. Celá existence, kterou měla za sebou, zdála se jí nyní tupou lethargií, z níž konečně byla probuzena. A slzy vyhrkly jí z očí . . . . Taková byla jeho hudba; v ní bylo cosi nádherného a hrůzného zároveň, hudba jeho vlastní, z níž zaznívalo všechno, co na zemi zní nejsladčeji a nejsmutněji, bezútěšná bolest, trpká, tvrdá, řezavá, a zase něžné laškování, poutavá gracie, divé zajásání, divoké šílení vášně, která se nedala zkrotiti. Ta hudba byl on sám, Nataša to poznala a stala se jeho. A v životě s ním poznala to ještě více. Něžná žena, která tolik miluje jeho umění, musí snášeti všechny náhlé přechody jeho vášnivé a vždy vřelé povahy. Ona, jež k němu vzhlíží, dopátrá se i jeho povrchního záletnictví, ona, jež na uměleckou cestu požehnáním jej doprovází, musí vycítiti výčitku, že jest příčinou jeho neúspěchu, jejž zavinila únava a blížící se stáří. Má tolik hrdosti, že jej opustí; avšak ani jednou nemáme pocitu, že by naň zanevřela, nýbrž stále vidíme její velikou lásku s krásným odevzdáním. A nemůžeme odsuzovati ani jeho, jest povaha výminečná, tak jako jeho umění. Následek jest, že při osudu jeho sdílíme nervosnost jeho neklidu a přece se nemůžeme od něho odtrhnouti; jeť v základě člověk dobrý.

Toho docíliti jest důkazem básnířčina talentu. Měrou ještě větší vyniká při díle druhém. V něm osud Lenského vyvrcholí v tom, že ztratí jediné, k čemu jeho srdce po Natašině smrti opravdu se upínalo, lásku svých dítek. V Maši jest velmi mnoho z povahy otcovy; neklid, bezohlednost, schopnost vroucího a vášnivého odevzdání, při tom velká dobrota srdce. Stane se obětí sobeckého karieristy, byla již na pokraji hrobu. Tu si všimněme toho zvláštního člověka, jejího otce, jak si vede ve chvíli, když se doví o provinění dceřině: není to hlas lidský, ale vytí divokého zvířete, jež se z prsou jeho vyrve; vrhne se na ubohou, jíž lomcuje zimnice, rdousí ji, ve tvář udeří a s výsměchem jí činí výčitky. Když však otevře oči a upře je na něho s dojemně smutným, úpěnlivým a pokorným pohledem, plným výčitky, jest mu, jako by se v nitru jeho cosi přetrhlo. Hněv zmizí, jenom nevýslovný soucit ještě v něm žije, i vrhne se na své dítě, pojme tělo její v náruč, přitiskne ji k prsům, štká a pláče, a bledé tváře její pokrývá polibky a slzami... Když pak onen muž (Bärenberg), dav se pohnouti Mašinou přítelkyní Nitou, stane se jejím mužem, aby se vyhnul aféře, Lensky na vlastní oči musí viděti, kterak milované dítě jeho žije život bez lásky. T a k svoje dítě ztratil. Jest to, jako by nešťastným osudem měla býti pomstěna vina, jíž se dopustil sám na vlastní ženě.

Ještě jiným způsobem osud se mu pomstí. O ruku Nitinu uchází se jeho syn (Nikolaj). Nita však jej odmítne, proto že nedovede zapomenouti zklamání, jež jí připravil před lety — Lensky. Tenkráte legendární pověst o velkém umělci pronikla až k ní. Viděla jeho obraz; ten zvláštní obličej, který nebyl krásný a který přece musil se vrýti v paměť, učinil na mladou duši dojem nesmazatelný. Od té doby provozovala kult s umělcem, jehož nikdy neviděla ani neslyšela. Směšného bylo při tom blouznění mnoho, ošklivého nic; byla intensivně hudební povaha; srovnává-li ji se Sentou z Wagnerova Holanďana. Toužila jej spatřit a slyšet. A když se tak stalo, mystické nadšení její změnilo se ve vřelou náklonnost. A tu měla poznati, že on to byl, ten velký umělec, který nejčistší nadšení zdeptal v prach, který po tom božském, jež ji v jeho umění uchvacovalo, odvážil se k ní přiblížiti s chtivostí divého zvířete, jemuž se stěží ubránila . . . Když vidí syna Lenskyho před sebou, všechna hrůza onoho okamžiku vybaví se jí znova, vidí rysy otcovy, cosi z divoké vášně vycítila také v něm: proto se od něho s bledou úzkostí odvrátí. Otec sám nucen jest z viny své se vyznati, a ztratí také jej. Teprve nad hrobem otci odpustí.

Na díle tom pracovala básnířka jistě s vřelostí a láskou. Jen vlastní instinkt umělecký mohl způsobiti, že tajuplná síla hudby byla tak vycítěna, vytušena. Při tak sympathických postavách, jako Nataša a Nita, mimoděk vzpomeneme známého obrazu, představujícího Beethovena v kruhu lidí, naslouchajících jeho hudbě: z jejich tváří všechno pozemské, zdá se, že uniklo, oči upřeny kamsi v neurčitou dáli, pohříženi jsou v němé ustrnutí, zapomněli na vše vnější, nic neruší tichého splynutí duší jejich s duší umělce — to asi tanulo básnířce na mysli při tomto díle.

Také v ostatním, co leží mimo motiv základní, osvědčuje básnířka jistotu v každém tahu, ať líčí internationální společnost pařížských salonů a římských vil, či umělecká prostředí; několik málo slov, stručná poznámka postačí na charakteristiku výstižnou. Kde sahá k ironii a sarkasmu, i tu nezřídka palčivému, má pro to vždy oprávněný důvod. A všechna vřelost citu rozlije se tam, kde líčí uprchlé štěstí mladých životů a zklamaných nadějí.

Na jedno ještě musím upozorniti. Ossip Schubin co chvíli nad svými lidmi a jejich osudy se zamyslí. Nejde jí jenom o citové vzrušení a rozechvívající vystižení těžkých momentů, ale když tak učiní, na chvíli přeruší proud vypravování a zamyslí se. Tím se stává, že kniha obsahuje množství sentencí, obšírnějších i aforistických, řadu pozoruhodných i poetických apercus, které činí jakýsi psychologický komentář k událostem samým. Aspoň jeden doklad budiž uveden, jak soudí o idealistech: Idealista nepravý jest člověk, který si libovolně nebo samoděk činí illuse, aby se nad rmutem a malichernosti světa oklamal; idealista pravý jest člověk, který vším tím rmutem a vší tou malichernosti vycítí jiskru božskou, jež lidstvo šlechtí a stvoření oživuje, a nikdy víru v ně neztratí. Idealista nepravý svou lásku k bližnímu, obtíženou přepiatými požadavky, pochovává obyčejně se svým prvním zklamáním, jemuž se již nemůže vyhnouti, a pak jednou pro vždy ztrativ mysl a roztrpčen křídla svěsí; idealista pravý vzchopí se vždy opět a znova, byť jej pohled na lidskou bolest a pozemskou zvrhlost sebe více a sebe častěji k zemi tlačil, a jeho láska k ubohému lidstvu vyvstane i po nejodpornější zkušenosti, soucitem zjasněna a shovívavostí sílena.

Mezi motivy umělecké náleží také básnířčin román Finis Poloniae (1893).[1] V něm vyličuje umělce po stránce negativní. Motto knihy: »... und so warf er seinen Leib von sich und ruhte

[1] Menšího významu jest Entusiasmo (v »Errinerungen eines alten Österreichers«).

aus von der Qual — scheinen zu wollen, was man nicht ist« vztahuje se na mladého muže z Polsky (Sulpický), který žije v klamném domnění, že má talent k výtvarnému umění; ale jest to pouhý fantom chorobné ctižádosti, trapná zaslepenost, která se nevzmůže ani na prostřednost, ale vyžaduje nejtěžších obětí finančních; teprve po fiasku, které učiní se svým dílem, allegorii o konci Polsky, Finis Poloniae, uvěří ve svou neschopnost a vezme si život. Nejde ovšem tak o ten jeho osud, jako o zpodobení typu pseudoumělce. Lidé jeho rázu tvoří celou kategorii a jsou z pravidla takoví, jako vedle Sulpického znamenitě charakterisovaný sochař Grandmorin a malíř Bélard. Oba živili se cizopasnictvím a měli stkvělou budoucnost za sebou. Oba byli kdysi talentovaní a od nejútlejšího mládí byl jim prorokován stkvělý úspěch, tak že na toto proroctví spoléhajíce nepokládali za nutné, aby něco činili pro jeho splnění; spoléhali na to, že se musí státi zázrak, a na tento zázrak čekali; až jednoho dne zpozorovali, že jim vlasy zbělely, neměli již času, aby na ten zázrak čekali. Nechápali toho, nějaký čas byli roztrpčeni, pak se v osud svůj vpravili, a na konec oddali se všelijakým retrospektivním illusím a byli den ke dni pevněji přesvědčeni o tom — že onen zázrak, jehož čekali, skutečně se udál, a že dříve skutečně byli slavnými umělci. Každému z nich bylo docela jasno, pokud se týkalo druhého, ale obyčejně se každý jevil ochotným, illusi druhého šetřiti. Někdy však přece se událo, že jeden vpadl do řeči druhému, když tento před někým třetím o své vlastní slávě předstíral příliš mnoho: tu došlo k ošklivým scénám, v nichž jeden druhému i poslední nejubožší klam nemilosrdně strhl. Potom, když závist nad vynalezenými vavříny se vybouřila, potom — nu, potom se pokorně shýbali, aby svůj vzájemný nimbus, jejž právě tak horlivě v bláto byli sešlapali, opět pozvedli, a jak bylo možno, vyčistili. Tak velmi výmluvně charakterisováni jsou lidé, kteří život nicotně probíjejí za chimérou. A jest zajímavo, že z toho ovzduší zapadlých existencí uměleckých nechává vyniknouti jenom jednoho, který jest Čechem (Holar). Případy vylíčené snadno lze applikovati i na jiné obory než umělecké. —

Ještě o jednom díle Ossip Schubinově chci se zmíniti: o třísvazkovém románě Woher tönt dieser Missklang in der Welt? (1894). Název poněkud podivný, uvážíme-li, že tu básnířce jde o to, aby dovodila pravdu slov Turgeněvových: »Život není ani žertem, ani hrou, ani požitkem není — život jest těžkou prací . . . Ne na uskutečnění svých myšlenek a snů, byť byly sebe vznešenější, ale na splnění své povinnosti má člověk pomýšleti.« Slovo

vážné, a jest si ho vědom Werner, odhodlaný probíti se životem vlastní silou, cílů svých dosáhnouti využitkováním vlastních schopností a dobré vůle. Vzpírá se, když se mu má výhodným sňatkem dostati nenadálého ulehčení, nežádá toho tak zvaného štěstí, jež mu samo chce spadnouti do klína: nedovede však odmítnouti tam, kde se mu podává tolik oddané a nehledané lásky (Elsa). Tato měkkost jeho povahy utváří jeho život další. Zprvu se pokouší pohodlnost spojiti s námahou, pracuje, a ve svém povolání (vojenském) klade si cíle nejvyšší; pak zamění je s činností ekonomickou, resolutně se ujme správy svých statků; pracuje vědecky. Avšak všechno ne na dlouho; na konec není ničím jiným, než dobrým a pozorným manželem a pohodlně spokojeným otcem. Ale po několika letech ozve se ten pud po práci a platné činnosti v něm znova, i najde ji v ruchu života politického, pracuje ve prospěch těch, kteří jej k tomu povolali. O životním účelu svém stále si ještě není jist, ale přestal se po něm ptáti: ví, že v srdci lidském mnoho bídy místa má a že každý jest ničemný, kdo složí ruce v klín a nepokusí se o její umírnění. K tomu přesvědčení dospěje po nebezpečné episodě svého života, která by byla málem přervala jeho pouta rodinná, když nemoha již sytého pohodlí a nečinnosti snésti, vydal se na cesty, a podlehl vášni k ženě jiné (Lena).

Nápadné je, proč se vzhledem k tomuto ději kniha označuje tak zvláštním názvem? Proč se táže, odkud že ten »Missklang« ve s v ě t ě, proč hledá příčiny jeho mimo ty své lidi, kteří konec konců v tom světě se ztrácejí, jako na tisíce jiných? Nezdá se název býti hyperbolický? Vysvětlení najdeme, když nepřehlédneme (bývá to tak časté!), jak básnířka nechává onoho muže uvažovati o sobě samém, jak sám analysuje si své duševní rozpoložení a hledí se dopátrati, není-li v kausálním nexu s přítomným životem v ů b e c, není-li on jenom jedním z nesčetných, kteří jsou produktem moderních idejí, moderní doby. On cítí v sobě cosi chorobného, i hledá, zda nervové rozechvění jeho nemá základ v tom, v čem žije a co poznal. Vlastní nitro promítá v duševní ovzduší a v celku hledá odpověď k tomu, co jest záhadného v něm samém.

Náboženství neměl. To náboženství, které samo jediné udává positivní důvody morálky, bylo pro něho stanoviskem překonaným, a klidného přesvědčení člověka zkoušeného a zkušeného, že jest naprosto nutno individuálního uspokojení vzdáti se tam, kde dostává se v konflikt s mravními zákony, hájícími práva, tohoto přesvědčení, spojeného s hlubokou resignací, nedosáhl. Moderní, filosoficko-anarchistické názory mravní, s nimiž se seznámil, přispěly k tomu, aby

dosažení tohoto smutného, ale důstojného cíle u něho bylo oddáleno a místo toho byl mu vočkován jakýsi hříšný optimismus, dle něhož rozřešení nelibého nesouzvuku, který táhne světem, nebylo věcí nemožnosti, nýbrž bylo čímsi, co se bezohledným převratem zmíněného principu resignace dá vynutiti. Také to si uvědomoval, že někteří z moderních filosofů tvrdí, že ten velký nesouzvuk není v původní organické souvislosti se stvořením, nýbrž teprve později do něho uměle byl vepraktikován, a sice především — křesťanstvím a jeho těžkopádným aparátem mravním, který přivodil zakrnělou popohanskou civilisaci.

A nyní filosofuje básnířka sama: Takoví filosofové zapomněli, že ten nesouzvuk padá daleko před civilisační éru křesťanskou i pohanskou, že se poprvé ohlásil v ten den, k d y j i s k r a b o ž s k á z a b l o u d i l a d o h m o t y z v í ř e c k é a z tohoto pobloužení povstal člověk; že ten velký nesouzvuk vůbec kořeny má prostě ve vědomí nebo uvědomování si n í z k o s t i j e h o i n s t i n k t ů z v í ř e c k ý c h a v nedosažitelnosti jeho božských přání, v uvědomování si lásky k životu a strachu před smrtí, v hrozném uvědomování si toho, že celá příroda udržována jest principem neslýchané k r u t o s t i, která ve svém věčně nově tvořícím střídání vykonává dílo neustávajícího ničení, při němž radost živiti se musí bolestí a život smrtí. Že civilisace nesouzvuk ten přiostřila a doutnající jiskru duševní roznítila v jasný oheň, nedá se konečně popříti, právě tak, jako okolnost, že ona jiskra božská, působící tolik krásného zla, by mohla býti udušena, kdyby si lidstvo dalo jen tolik práce ji zhasiti, jakou si dalo dříve ji roznítiti, to jest, kdyby se mohlo odhodlati k tomu, civilisaci sans phrase jednou pro vždy odstraniti. Jenom lze, bohužel, míti za to, že jestliže člověk jakožto důkladně nepodařené dílo mistrovské, jakým jest k věčné nedostatečnosti jsa odsouzen, při své dráze vzhůru tíhnoucí n i k d y s e n e d o v e d l p o v z n é s t i k p r a v é m u b o h u, s druhé strany ve drahách dolů vedoucích nepřivede to dále, než nanejvýš k hodně prostřednímu a jak náleží protivnému životu. Tak daleko myšlenky těch filosofujících »rozsévačů býlí« prý nesahaly. Civilisaci odstraniti nechtěli, od svého příjemného zhýčkání ustati nechtěli, jenom od svých nepohodlností, obtěžujících mravních předpisů a závor; a že tyto od civilisace jsou neodlučitelny, to co nejrozhodněji popírali. Naopak vesele pohanským požíváním, svobodným, všechny překážky vítězně překonávajícím rozvinutím individuality velký nesouzvuk má býti nejen rozřešen, nýbrž civilisace měla býti také ještě podporována. Bylo povinností k sobě a k světu svobodně se vyvi-

nouti — k tomu směřovalo všechno, co člověk z moderních názorů mohl absolvovati. S křesťanstvím byli hotovi, Kantovi se posmívali, aniž by jej četli, Schopenhauer kladl se stranou, anebo se mu vyhýbali. Za to však houfně byl čten Nietzsche, povrchně, hltavě, aniž se proniklo v jeho skutečnou hloubku, proháněli se s velkou samolibostí po rejdišti nedorozumění, jež tento velký básník dle vlastního výroku otevřel pro dotěravce, kteří by mu rádi vnutili přátelství, o němž on nic nechce věděti.

Tak se ve Wernerovi představuje mladý muž, v němž se odrážejí moderní theorie filosofické, ovšem svým způsobem: on o nich nehloubá, nevzruší se jimi, nebojuje po případě proti nim, ale vybere si z nich pouze to, co potřebuje na zdůvodnění svého konání a svých úmyslů; nejvíce tenkráte, když pomýšlí na přerušení veškerých svazků vížících jej k ženě a rodině: tu se chopí všeho, co se mu k tomu hodí, všech těch hesel o svobodě individua, o svatosti svého já a naprosté nezávislosti ve všem ostatním. Musí pak prožíti těžkou krisi životní, nežli se vzmůže k filosofii vlastní, v jejímž smyslu hledí se v životě uplatniti, pokud je s to. Neběží básnířce o ty moderní theorie samy jako především o to, aby poukázala k takovým lidem s l a b ý m, kteří to, co velcí myslitelé vymyslili v nejpalčivějším hloubání, přisvojují si s úžasnou p o v r c h n o s t í a kteří by byli s to, nejvážnější a nejpronikavější pravdy aneb aspoň problémy zvrhnouti v pravý opak, mnohdy velmi nebezpečný. Jako Ossip Schubin ironisuje nepravé umělce, tak tepe také nepravé filosofy, a těch je v době naší až dost. Nebylo hned tak tolik povrchnosti v umění, literatuře i politice jako v době, v níž vyvstalo tolik velikých myslitelů a umělců a v níž udály se tak veliké převraty, o nichž doby minulé jen ostýchavě snily. Jest pro básnířku pozoruhodné, že dotýká se také momentu tohoto a hledí na zrůdné zjevy okem kritickým.

*

Tolik mám, co bych pověděl o Ossipu Schubinovi. Snad nám nebude již literárním zjevem cizím. Dílo její není z těch, jež jsou vyrovnána a jež by tíhla k vytčenému cíli jednomu. Jakýsi neklid a nervosnost jest jejímu tvoření vlastní, k níž se přiznává již ve zmíněné knize Franzosově. Není vyrovnáno ideově ani umělecky; stil její není vyhraněn, i na něm jest patrna jakási rozechvělost. Rozechvělost ta svádí básnířku dosti často k zběžnosti a povrchnosti; jí vysvětluje se také velká různost jejích motivů. Nelze zamlčeti, že případ zřejmě románovitý snaží se učiniti životním leckdy tím banálním prostředkem, že jej slučuje s časovými událostmi nebo známými poměry lokálními

doma i v cizině (jako v románě Gebrochene Flügel 1894, Erlachhof 1877 i jinde); ráda uvádí vše, co viděla a s kterou významnou osobností se setkala, paraduje svou znalostí velkého světa, cizích jazyků i uměleckými dojmy; neostýchá se vystoupiti na veřejnost s tak groteskním a nechutným románem, jako jest Vollmondzauber (1899), v němž operuje s ženami hysterickými, se zdánlivou smrtí, s epilepsií, hallucinací i spiritismem a podává zbytečné výklady o zbytečných formalitách vojenských; pro událost celkem bezvýznamnou volí pathetický název Heil dir im Siegeskranz (1891), při němž marně doufáme dočísti se snad historie z války německo francouzské; a stilistických triviálností bylo by lze uvésti řadu. Jest však Ossip Schubin umělecký temperament; tomu děkuje za to, že se jí podařilo vytvořiti díla, jež bez významu nejsou.

Průmysl a obchod v království Českém
ve světle hlavních výsledků sčítání závodů živnostenských v král. Českém ze dne 3. června 1902.

Napsal Dr. Kar. Engliš. (Dokonč.)

V. Rozsah podniků.

O rozdílu mezi podnikem a závodem pojednali jsme úvodem; nepřihlížíme-li ani k rozdílu věcnému, je rozsahový poměr mezi podnikem a závodem ve smyslu sčítání z r. 1902 ten, že může podnik více závodů zahrnovati, ale nikoli naopak. Sčítány byly závody. Obraz o podnicích získán byl při analytickém zpracování konstrukcí z dat o závodech, sloučením dotazníků o závodech, tvořících jeden podnik. Řekli jsme též, že ve výkazech o závodech živnostenských nebylo spolehlivých objektivních znaků, z nichž by bylo možno bezpečně souditi na hospodářskou sounáležitost závodů v jeden podnik, jakožto jednotku distributivní. Kryje-li se podnik se závodem, mluvíme o podniku jednoduchém, zahrnuje-li více závodů, mluvíme o podniku složeném; ve smyslu sčítání rozuměti jest složeným podnikem spojení dvou neb více závodů uvnitř obvodu téže obchodní komory, náležejících témuž majiteli pod jednotným vedením, — pokud ovšem tento moment poslední z výkazů bylo lze seznati. Podniky složené byly tedy skonstruovány na základě převážné subjektivním.

A přece jeví se se stanoviska sociálně-politického nadmíru důležitou informací o rozsahu hospodářských jednotek, podniků. Hospodářství na vyšších stupních svého vývoje vyznačuje se sice pokročilou specialisací práce a tím i differencováním závodů, avšak též vyšší organisací těchto ve složitější jednotky hospodářské; kdybychom jen dle závodů posuzovali obraz, jaký nám skýtá národohospodářství dnešní

našeho království, nepostřehli bychom oněch velikánů podnikových, které se ve statistice závodové jeví rozložené ve své technické prvky.

Výsledků, jež nám poskytuje konstrukce, zbudovaná na základech převážně subjektivních, nemůžeme sice s bezpečností užíti v cifrách absolutních, avšak poskytují nám dojista aspoň svými relativními vztahy (poměrnými čísly) přibližně orientaci o rozsahových poměrech podniků. Podáme aspoň o těchto stručný rozhled.

	Z 10.000					
	závodů hlavních	činných osob	HP	podniků	činných osob	HP
	připadá na					
	závody			podniky		
nepracující	191	85	836	191	88	796
pracující s 1— 5 osob.	9169	4244	848	9119	4061	702
» s 6— 20 »	470	1157	750	527	1170	673
» s 21—100 »	128	1437	1558	124	1288	1225
» s přes 100 osob.	42	3077	6008	39	3393	6604
úhrnem	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000

Z cifer těchto vysvítá, že význam koncentrace výroby a oběhu je v podnicích větších mnohem značnější, než bychom byli usuzovali dle rozsahu závodů; to vyplývá zejména z podílu personálu a elementární síly ve službách větších podniků; u počtu podniků je sice procento ve vyšších kategoriích nižší než u závodů, avšak příčinou toho jest jednak, že sloučení závodů v podniky se změnil základ pro vypočtení procenta, jednak též v tom, že se právě počet největších závodů sloučením v podniky citelně zmenšil. Závodů s více než 100 činnými osobami bylo 1270, podniků s více než 100 činnými osobami jen 1121, ovšem průměrný rozsah byl velmi rozdílný.

	Na 1 podnik připadalo průměrně		závod hlavní	
	činných osob	HP	činných osob	PH
nepracující	1·89	8·01	1·70	7·85
pracující s 1— 5 osobami	1·83	0·15	1·77	0·17
» s 6— 20 »	9·13	2·46	9·29	2·82
» s 21—100 »	42·85	19·09	42·78	21·72
» s více než 100 osob.	353·062	322·00	282·91	285·64
průměrem	4·11	1·93	3·83	1·79

K doplnění tohoto obrazu o rozsahu podniků uvedeme ještě individuálně několik největších podniků v království:

Řadové čís.	Název podniků dle druhů živností	Druhy živností s nimi spojených závodů		Počet činných osob	Počet koňských sil
1	2	3[1]	4	5	6
1	Fabrikace tabáku	306	Prodej tabáku, poštovn. známek a kolků	4.812	64
2	Výroba tkanin zvláště nejmenovaných z mykané a česané vlny, pouhé (čisté) i smíšené	78	Výroba strojů a přístrojů jiného druhu	4.313	2.677
		135	Předení ovčí vlny a umělé		
		162	Bílení, barvení, úprava příze z ovčí vlny, bavl. a lněné, a výrobků z této příze		
		163	Výroba potisknutých předív a tkanin		
		245	Podnikání a provádění staveb		
3	Hornictví	9	Ostatní hutnictví	4.287	3.377
		42	Kováři, podkováři a orudníci (nástrojaři) (vyjma vyrabitele kos)		
		50	Výroba tažených drátů, drátěnek, hřebů, nýtů, šroubů a drát. lan		
		63	Výroba zboží olověného		
		78	Výroba strojů a přístrojů jiného druhu		
		94	Píly		
		104	Truhlářství		
		222	Výroba lučebních výrobků		
		243	Podnikání a provádění staveb		
4	Hornictví	18	Vápenné lomy a pece (vápenice)	3.890	7.335
		27	Pálení cihel (vyjma výrobu ohnivzd. cihel)		
		50	Výroba taž. drátů, drátěnek, hřebů, nýtů, šroubů a drát. lan		
		78	Výroba strojů a přístrojů jiného druhu		
		302	Obch. potrav, krupař, kramář. a se sm. zb.		
5	Výroba tkanin zvláště nejmenovaných z mykané a česané vlny, pouhé (čisté) i smíšené	47	Výroba zámečnického zboží různého druhu	3.680	4.064
		141	Přádelnictví a soukání bavlny a vigoňové (vikuňské) příze		
		142	Tkalcovství bavlny		
		163	Výroba potisknutých předív a tkanin		
		227	Výroba svítiplynů a plynů topných		
6	Hornictví	27	Pálení cihel (vyjma výrobu ohnivzd. cihel)	3.094	7.706
		42	Kováři, podkováři a orudníci (nástrojaři) (mimo vyrabitele kos)		
		78	Výroba strojů a přístrojů jiného druhu		
7	Výroba parních kotlů, parních motorů a parních strojů	31	Výr. kameniny a ohnivzdorn. zboží kameninového a hliněného	3.051	2.655
		39	Hotovení litého zboží z druhého tavu		
		40	Těžení a raffinování kujného železa a oceli		
		49	Výroba železných konstrukcí stavebních		
		78	Výroba strojů a přístrojů		
		79	Průmysl zbrojní		
8	Hornictví	42	Kováři, podkováři a orudníci (nástrojaři) (vyjma vyrabitele kos)	2.749	5.440
		248	Tesaři		
9	Výroba vozů všeho druhu, stavba kočárů, kárek a saní	39	Hotovení litého zboží z druhého tavu	2.691	3.042
		57	Výroba měděného zboží		
		73	Výroba parních kotlů, parních motorů a parních strojů		
		78	Výroba strojů a přístrojů		

[1] Čísla druhů živností dle systematického seznamu.

Řadové čís.	Název podniků dle druhů živností	Druhy živností s nimi spojených závodů		Počet činných osob	Počet koňských sil
1	2	3[1]	4	5	6
10	Výroba strojů různého druhu nebo bez bližšího označení, jakož i přístrojů	39	Hotovení litého zboží z druhého tavu	2.507	2.508
		42	Kováři, podkováři a orudníci (nástrojaři) (vyjma vyrabitele kos)		
		49	Výroba železných konstrukcí stavebních		
		60	Výroba zboží mosazného, jakož i krátkého, galanterního a přepychového		
		73	Výroba parních kotlů, parních motorů a parních strojů		
		104	Ostatní truhlářství		

VI. *Živnostenský personál.*

O živnostenském personálu přináší nám orientaci jednak sčítání lidu, jednak sčítání závodů; vzájemný poměr obého sčítání vyložili jsme výše; sčítání závodů má jiný zorný úhel. Jednotlivá individua jeví se dle sčítání závodů včleněna do pracovních organisací, v nichž jsou zaměstnána; osobní povolání individua nebývá vždy v souhlasu se skutečnou prací v závodě, není dále lhostejná souvislost mezi jednotlivými druhy personálu (ženy, mladiství dělníci atd.) s velikostí a jinou povahou závodu, v němž pracují. Okolností těch a j. v. nemůže vysvětliti sčítání lidu dle povolání. Jaký obraz nám skýtá národohospodářský organismus v tomto směru?

V obchodě, dopravě a průmyslu zaměstnáno bylo dne 3. června 1902 1,370.806 osob; z toho bylo dle v ě k u

dorostlých (nad 16 let) 1,288.347, 94%
mladistvých (pod 16 let) 82.459, 6%

Nadprůměrné procento mladistvých dělníků nalézáme v těchto třídách:

	% mladistvých dělníků
Živnosti čalounické	14·5
Zpracování kovů	10·5
Živnosti grafické	9·5
Průmysl oděvnický	9·3
Výroba zboží dřevěného	8·4
Průmysl papírnický	8·1
Výroba zboží koženého	7·2
Výroba strojů	6·9
» potravin	6·6
» zboží z kaučuku	6·1

[1] Čísla druhů živností dle systematického seznamu.

Poměrně nejméně mladistvých dělníků nalézáme v peněžnictví a úvěrnictví. V domáckém průmyslu je podíl mladistvých dělníků nade vše očekávání nižší než v ostatních závodech průmyslových.

Z 1000 osob zaměstnaných v závodech:

připadá na osoby	domácko průmyslových	ostatních průmyslových
dorostlé	949·0	932·4
mladistvé	51·0	67·6
úhrnem	1000·—	1000·—

Dle pohlaví bylo mezi živnostenským personálem

mužů	969.318	70·7%
žen	402.488	29·3%
	1,370.806	100%

Podíl žen na živnostenské práci jest tedy i u nás už velmi značný, a to mnohem značnější při oběhu (36·0%) než při živnostech výrobních (28·3%). Nejdále pronikla práce žen v těchto třídách živností:

	% žen
podomní obchod	53·1
průmysl textilní	52·1
živnosti zdravotnické	50·1
živnost hostinská	48·8
výroba zboží z kaučuku	43·8
obchod s pev. stanovištěm	41·1

Zajímavo jest, že v závodech domáckých pracovníků mají ženy převahu; byloť tu napočteno

mužů	99.051	48·74%
žen	104.152	51·26%
	203.203	100·—%

Do podrobného rozboru těchto cifer a jich vzájemných kombinací a významu nemohu se zde ovšem pouštěti, poukážu jen ještě k jednomu velmi důležitému momentu, k pracovnímu postavení personálu. Při tom však dlužno vyloučiti domácké pracovníky; i zde se sice rozeznává mezi majiteli závodů a pomocníky. Vskutku však musíme všem domáckým pracovníkům postavení podnikatele, a to i tenkráte upříti, jsou-li doma zaměstnavateli vlastních pomocníků; ponejvíce jim pomáhají manželky a jiní příslušníci rodinní. Poměry

jsou zde velmi jednoduché. Mezi domáckými pracovníky bylo dle sčítání

majitelů závodů	149.638	73·64%
pomocníků	53.565	26·36%
(v tom. rodin. příslušníků maj. závodu	(47.095)	(23·17%)
	203.203	100·—%

V ostatních závodech, jež počítány byly dotazníkem všeobecným, utvářely se poměry takto: Z 1,167.603 osob v nich zaměstnaných bylo:

činných majitelů	271.156	23·22%
technického a uměl. personálu	8.130	0·70%
kupeckých zřízenců	81.680	7·—%
živn. dělníků a pomocníků	757.140	64·84%
podříz. personálu služebného	49.497	4·24%

Více než pětina všech osob, mimo domácké pracovníky, měla samostatné postavení v závodě, jako majitelé, spolumajitelé nebo pachtýři závodů. Velmi pozoruhodná jest tato cifra; udává nám počet osob, majících účast na podnikatelském zisku, ovšem pokud jsou v závodě činní. Pro sociální rozvrstvení živnostenského personálu naší doby jest velmi příznačné, zaujímá-li každá čtvrtá až pátá osoba živnostensky činná postavení samostatného podnikatele. Poměr ten jest ovšem poněkud méně příznivým, béřeme-li v počet též domácké pracovníky. Hlavní kontingent těchto osob náleží malým živnostem; v závodech o jedné osobě činné napočteno bylo 126.616, v závodech s 2—5 osobami 127.530, úhrnem 254.146 činných majitelů. Další dvě třetiny živnostenského personálu tvoří dělníci, jako dílovedoucí, přední dělníci, tovaryši, pomocníci, učňové, pomocní pracovníci, živnostenští nádenníci, sklepníci, kuchaři atd. Velmi nepatrný je naproti tomu podíl technických a uměleckých sil dozorčích, správních a kancelářských, jako ředitelů, inženýrů, chemiků, kresličů atd., tedy oněch odborně vzdělaných sil, které se nesúčastní přímo na manuelní práci živnostenské, aniž jsou podnikateli. Kupečtí úředníci a zřízenci, jako obchodní ředitelé, disponenti, účetní, komptoiristé, pokladníci, obchodní cestující, příručí, prodavači, obchodní učňové, praktikanti atd., tvoří 7% všeho živnostenského personálu. Podřízeným personálem rozuměti jest obchodní sluhy, skontisty, posly, vrátné, domovníky, sběratele, roznášeče, baliče, podomky, vozky, posluhovače, služky pro závod a pod.

Rozdělení personálu na těchto pět kategorií souvisí úzce s rozsahem závodů. Počet technického a uměleckého personálu, jakož

i živnostenských dělníků stojí v přímém, počet osob ostatních kategorií v nepřímém poměru s rozsahem závodů, pokud je vyjádřen množstvím zaměstnaného personálu. Výjimku činí v tom směru podřízený personál pracovní, který dosahuje nejvyššího procenta u závodů středních. Pochopitelně ubývá významu práci činných majitelů při závodech větších, v nichž přechází těžisko na živnostenské dělníky. Naproti tomu uplatňuje se znatelně podíl personálu technického a uměleckého závodů větších přes veliký přírůstek živnostenských dělníků.

VII. *Kdo jest podnikatelem průmyslových a obchodních podniků v království Českém?*

Zodpovědění této otázky není méně důležité než zajímavé; v konkurenčním boji hospodářském vytvořují se vedle individuálních podniků též různé kollektivní formy podnikatelské. Mezi těmito zvláštního povšimnutí zasluhují veřejnoprávní subjekty: stát, země, okresy, obce. Z ostatních vytýká statistika nejtypičtější tvary, opírající se o zákon obchodní (kompagnie, akciové společnosti), o zákon družstevní z r. 1873 (družstva zemědělská a ostatní), o zákon spolkový (církevní a jiné korporace), o zákon horní (těžířstva) a zvlášť popřává místo též kontribučenským fondům, jako podnikatelům živnostenské práce; u nás změněny jsou v okresní hospodářské záložny, jimž musíme přiznati též veřejnoprávní ráz. Jak vidno, je základ tohoto rozdělení převážně právní. Než vizme předem několik cifer:

Podnikatelé	Počet závodů hlavn.	%	podniků	%	činných osob	%	Na jeden závod činných osob	Na jeden podnik činných osob
Podniky individuální	295.346	96·81	275.817	97·27	816.049	69·90	2·8	2·9
» kollektivní	9.739	3·19	7.747	2·73	351.554	30·10	36·1	45·3
Úhrnem	305.085	100	283.564	100	1,167.603	100	3·8	4·1
Z podniků kollektivních připadá podniky								
více osob fysických	4789	1·57	3657	1·29	206 905	17·72	43·2	56·5
nezemědělsk. družstev	2269	0·74	2160	0·76	8.016	0·69	3·5	3·6
akc. společností	1033	0·34	550	0·19	93·180	7·98	90·2	169·3
obcí	613	0·20	551	0·19	4·333	0·37	7·1	8·5
spolků	328	0·11	320	0·11	1.441	0·12	4·4	4·5
necírkevn. korporací	199	0·07	159	0·06	3.159	0 27	15·9	19·8
státní	145	0·05	69	0·03	20.155	1·75	139·0	292·2
těžířstev	107	0 04	51	0·02	13.197	1·13	123·3	258·8
církevních korporací	82	0·02	58	0·02	499	0·04	6·1	8·6
okr. hosp. záložen	150	0·05	148	0·05	335	0·03	2·2	2·3
zeměd. družstev	11	0·00	11	0·01	19	0 00	1·7	1·7
okresů zastupitelských	9	0·00	9	0·00	44	0·00	4·9	4·9
zemské	4	0·00	4	0·00	271	0·02	67·7	67·7

Z přehledu tohoto vysvítá předně, jak pestré útvary hospodářské obstarávají po živnostensku průmyslovou výrobu a oběh statků; z něho vysvítá dále hustota, jak jsou jednotlivé tyto podnikatelské formy zastoupeny, kolik personálu zaměstnávají, a jaký průměrný rozsah jich závody, pokud se týče podniky, vykazují. Hlavními podnikateli jsou dnes ještě jednotlivé fysické osoby; nemluvím ani o zcela převážném počtu závodů, pokud se týče podniků, ale hlavně počet zaměstnaných osob jest rozhodným pro posouzení, jaké quantum živnostenské práce obstarávají podniky individuálních osob fysických. A tu vidíme, že více než dvě třetiny všech živnostensky činných osob jest zaměstnáno v průmyslových a obchodních závodech individuálních a jen necelá třetina zbývá na závody společenské. Nicméně viděti musíme v procentu osob, pracujících v závodech posléze zmíněných, jakýsi vývojový stupeň. Kollektivní formy podnikatelské jsou formy mladší, jež jsou na postupu, pokud vykazují hospodářské přednosti před podniky individuálními. A už z uvedených číslic jde jasně na jevo, že jsou to právě podniky větší, jimž kollektivní forma podnikatelská svědčí, poněvadž umožňuje větší koncentraci kapitálu

	Ze 100 podniků připadalo na podniky		závodů hlavních na závody	
	individ.	kollektivní	individ.	kollektivní
nepracujících	93·4	6·6	92·6	7·4
prac: s 1— 5 osobami	98·3	1·7	98·1	1·9
6— 20 »	90·5	9·5	87·1	12·9
21—100 »	72·6	27·4	66·5	33·5
více než 100 osob.	43·6	56·4	37·6	62·4
průměrem	97·3	2·7	96·8	3·2

V ohledu formálním dlužno podotknouti, že při tomto rozboru pomíjíme domácké pracovníky, u nichž třídění to je nepraktické.

Další otázka, jež nám napadá, jest, zda mají všechny uvedené útvary podnikatelské stejnou podnikatelskou způsobilost. K tomu můžeme odpověděti pouze uvedením oněch odvětví výrobních a oběhových, jež jsou pro jednotlivé podnikatelské formy charakteristické, ježto teprve srovnání se sčítáním příštím ukáže, zda a které formy a ve kterých odvětvích živnostenské práce, pokud se týče ve kterých velikostních kategoriích jsou na postupu, ježto vyhovují relativně nejlépe zásadě hospodárnosti. Než už výsledky prvního našeho sčítání závodů přinášejí mnoho poučného. V další úvaze bráti budeme za základ pro jednoduchost pouze podniky.

Podniky individuální jsou pravidlem ve všech třídách živnostenských, vyjma jediné hutnictví. Pouze podniky individuální vykazuje kočovný průmysl. Ovšem množství a procento personálu, jenž připadá na individuální podniky v jednotlivých třídách živností, jest velmi nestejné, podle toho, jaký rozsah vykazují kollektivní podniky téže třídy.

Společenské podniky více osob fysických (veřejné, komanditní a pod. společnosti) stojí hospodářsky podnikům individuálním nejblíže; též u nich je zájem podnikatelů velmi úzce spiat se zdarem podniku a jsou tedy velmi vhodnou formou pro všechna odvětví živnostenská; nalézáme je též ve všech třídách, mimo kočovný průmysl.

Společnosti akciové jsou podnikatelskou formou ryze kapitalistickou, vedenou placenými zřízenci, úředníky; výhoda této formy spočívá hlavně v tom, že umožňuje sebrání značného kapitálu k velikým podnikům. Jako nedostatek se uvádí, že není oné těsné, takřka životní spojitosti mezi zájmem vedoucího orgánu a osudem podniku a upírala se akciové formě způsobilost k takovému podnikání, k němuž třeba velmi vyvinutého podnikatelského živlu. Tomu však valně nenasvědčují výsledky statistické. Akciové společnosti nalézáme téměř ve všech třídách živností; výjimku činí živnosti čalounické, kočovný obchod a průmysl, ale hlavně proto, že jsou to živnosti nepatrného rozsahu

Ze tříd nejhustěji zastoupených buďtež uvedeny tyto:

	Počet		Ze 100 podniků akc. společn. připadá na třídy	Ze 100 osob zaměstnaných v podnicích vedle uvedené
	podniků	činných osob		
Prům. výroba potravin	104	9334	18·9	10·0
Úvěrnictví a pojišťování	91	2012	16·5	2·2
Průmysl kamenný a sklářský	65	8856	11·8	9·5
Výroba strojů	64	12.692	11·6	13·6
Obchod s pevným stanov.	45	490	8·2	0·5
Výroba prvotní	36	33.930	6·5	36·4
Živnosti hostinské	29	359	5·3	0·4
Průmysl chemický	29	4518	5·3	4·9 atd.

Všech družstev svépomocných bylo 2280; v tom bylo 1587 družstev úvěrních, 199 družstev konsumních, 206 mlékáren, 23 družstev tiskařských atd. Spolkům náleželo 87 půjčoven, 78 ústavů pojišťovacích, 42 ústavy úvěrní, 13 kanceláří informačních, 12 konsumních obchodů, 11 podniků tiskařských atd. Mezi soukromopráv-

ními podnikateli zmíniti se musím ještě o těžířstvech; z 51 podniků, náležejících těžířstvům, připadalo 46 se 13.046 osobami hornictví, ostatní podniky zabývaly se porůznu výrobou skla, strojů, cihel, kovového zboží, k jednomu náležela též živnost hostinská.

Nepřihlížíme-li k okresním hospodářským záložnám, jichž bylo 148, a z nichž jedné náležela radikovaná živnost hostinská, zbývá nám ještě zmíniti se o podnikatelích veřejnoprávních, o státu, zemi, okresích a obcích. Opět zde připomínám, že podniky železných drah nebyly počítány, pomocné dílny železných drah však počítány byly. Nehledě k těmto pomocným dílnám, jest stát hlavně výrobcem tabáku, který vyráběl v Čechách v pěti podnicích o 9971 osobě; dále náležely státu tři podniky hornické s 6043 osobami. Ke charakteristickým pro stát odvětvím čítati sluší i podniky knihtiskařské (3 se 134 osobami); ostatní podniky vyskytují se jen porůznu a nahodile (štěrkoviště: 7 podniků s 9 osobami, dopravu po suchu: 2 podniky se 23 osobami, košikářství: 2 podniky se 6 osobami a j.). Zemské podniky jsou hypoteční a zemská banka v Praze, v nichž napočteno bylo 263 činných osob; vedle toho měla země té doby nahodile 1 podnik malířský o 7 osobách a 1 živnost hostinskou o 1 osobě činné. Též okresy zabývají se živnostenskou prací jen výjimečně; okresům náležela 2 štěrkoviště s 34 osobami: 2 ústavy peněžní s 5 osobami, 2 lomy s 2 osobami, 2 pojišťovací ústavy s 2 osobami a prodej periodických tiskopisů, obstarávaný 1 osobou. Za charakteristickou působnost obcí můžeme prohlásiti peněžnictví a úvěrnictví (obecné spořitelny); v době sčítání vykázáno bylo 200 ústavů toho druhu s 819 činnými osobami, dále výrobu svítiplynu (19 podniků, 503 činné osoby), závody elektrické (16 podniků, 229 osob), živnosti zdravotnické (17 podniků, 132 osoby). Mimo to měly obce 81 cihelen (s 893 osobami), 40 skladišť (s 49 osobami), 36 kamenných lomů (se 194 osobami), 16 štěrkovišť (s 93 osobami), 13 ústavů pohřbívacích (se 111 osobami), 13 živností hostinských (s 22 osobami) atd.

Doslov. Sčítání závodů z r. 1902, jež podalo poprvé všeobecný obraz našeho národohospodářského organismu, je kulturní událostí prvního řádu, a jest tedy zcela na místě, aby obraz tento zračil se též v kulturním našem tisku. Statistické publikace, jež přinášejí výsledky tak ohromného a nákladného sčítacího podniku, nejsou z pravidla širším kruhům hrubě přístupny a zapadají do vědeckých knihoven, takže poznatky tak cenné zůstávají majetkem skrovného počtu odbor-

níků, kteří mají o věc zájem. Účelem této studie, v níž shrnul jsem jen ve velmi hrubých rysech výsledky tohoto sčítání, pokud se týkají obchodu a průmyslu, bylo učiniti je šíře přístupnými; studie podobná neskýtá sice všeobecně zábavné lektury, zůstává však stručným zdrojem dat těm, kdož nemajíce po ruce původního pramene, hledati budou poučení o některé z hlavních otázek, k nimž přineslo sčítání odpověď. Práce ta je tím účelnější, čím déle asi budou výsledky popsaného sčítání východiskem všech sociálně politických úvah u nás pro vědu i politiku.

Jak vznikl Nový Zákon?

Podává Dr. J. Stěhule.

(Dokončení.)

ČAST TŘETÍ.

Dějiny novozákonního textu.

a) Prvopisy. Autografy novozákonních knih od spisovatelů samých pochodící se ztratily záhy, už před bojem s Gnosí (výmysly jsou: v Praze a Benátkách do 18. století ukazován latinský (!) originál evangelia Markova). — Spisy byly tehda obecně psány na lístky papyrusu rákosovou hůlkou přiřezanou, jež natírala se vlněným klůckem, v inkoustu smočeným. Jednotlivé lístky byly slepovány po delší straně a proto psalo se jen na jedné straně. Celek se sbaloval, svázal nití, jež se zapečetila a na vrch napsána adresa. Větší spisy nabalovány na 2 hůlky; popsanou stranou dovnitř. První list zůstal venku a opatřen byl řemínkem ku svázání, poslední list přišel dovnitř. Kdo četl, rozbaloval roli od pravé ruky na levo a opět na hůlce při pravé ruce to, co přečetl, sbaloval. Papyrus nebyla látka trvanlivá, proto na větší spisy používalo se často kůže (tak židé na svou thoru) nebo pergamenu, a to od 2. století před Kr. Pergamen byl však drahý, proto n. z. spisovatelé ho sotva používali. — Psali jistě kursivou (běžným písmem), ne unciálkami (monum. písmo). Kursiva pro její zkratky často se dobře nečtla, vznikaly při opisování chyby z neporozumění. — Autoři n. z. knih psali asi sami, jen Pavel rád psaní diktoval, Ř. 16_{22}, pouze pozdrav připojil pak vlastnoručně, I. Kor. 16_{21}.

b) Rozmnožování textů až do vynalezení tisku. Evangelia a jiné spisy n. z. byly horlivě opisovány a rozšiřovány, při tom ovšem vloudily se chyby. Originály zanikly; vidět, že církev nepovažovala písma ta za posvátná. S rozšířením křesťanství a zvláště co byly kanonisovány, vzmáhaly se opisy a kol 200 jistě každá větší obec měla svůj opis n. z. knih. Od 4. stol., kdy křesťanství stalo se oficielním náboženstvím, vznikají sbory i v nejodlehlejších vsích; tu opisů mnoho; zvláště v klášteřích opisuje se horlivě (považuje ť se

to za bohulibý skutek), přes to však i tehdy laikové měli knihy ty jen výjimkou; také ne všichni duchovní — pravidlem jen sbory — ale ne v každé vsi.

Všechny díly n. z. nebyly stejně často opisovány — nejvíc evangelia (jen uncial-kodexů máme as 100) a 14 listů Pavlových. Sk. tvořívají zvláštní knihu, též tak 7 katol. listů a Apk. Tato však málo byla opisována. Kompletní N. Z. v rukopise je řídký, pergamenové kodexy obsahovaly vždy St. i N. Z., což tvoří někdy až 12 svazků. Názvy τὰ βιβλία, sanctae scripturae ukazují, že nebylo hmotného podkladu pro jednotnou, celkovou představu.

c) Formální dějiny textu až asi ca. 1500. Přechod od papyru k pergamenu a knize (tuto formu podmiňoval pergament — psalo se na obou stranách, 4 dvojité listy svazovaly se ve svazečky [= 16 stran, náš tiskový arch] a tyto v knihu τεῦχος, σωμάτιον) stal se ve 4. století. Knihovna Origenova, z papyrusů sestávající, byla tou dobou, 340—380, přepsána na pergament a tak zachována. Poněvadž se pergamentem šetřilo, používalo se starých exemplářů k opisování nových knih. Starý text se vyškrabal a psalo se na novo. To jsou palimpsesty, codices rescripti. To se dálo, když v některé knihovně bylo již více exemplářů jednoho díla a chtěli nějaké vzácné nové dílo, na př. církevní otce, opsat. Nás zajímá ten starší text, který pouze chemicky lze vyvolat. Naše vědomosti o nejstarších textech jsou většinou z palimpsestů.

Od 8. století místo pergamentu užívá se papíru; k opisování bible však ujal se pozdě, teprve v 14. století mizí pergamenové rukopisy. — V 9. století zatlačuje minuska majusku (unciálku). Minuska je kaligrafická souvislá kursiva, z níž se vyvinula, některé obraty však vzaty z majusky. — Většina kodexů psána pečlivě a stejně. Psalo se tak, že na jedné stránce pergamentu jehlou táhly se linky a na ty se písmeny věsily. — K lepšímu přehledu pro čtenáře rozděloval se obsah na obsahové jednotky, což v profanní literatuře bylo též obyčejem. Zavedl asi Origenes za účelem svých přehledných vydání St. Z. Bylo to však nákladné — mnoho místa tím zůstal prázdného a proto záhy způsob ten zanikl. — Dále byly dávány čtenářům různé poznámky k textu: o nesrozumitelných slovech, prology, o původní řeči, skladateli, místu, době složení, obsah. To dálo se ve školách theologických. Tamtéž začalo rozdělování textu na hlavy a odstavce, při nichž obsah udáván. Několik míst nebo odstavců evt. kapitol skládaly se v celky ku čtení (ἀνάγνωσις), to jsou peri-

kopy (περικοπαί, breves). Dnešní počet kapitol pochází z 13. století od kancléře pařížské university Štěpána Langtona, k vůli citování a hledání.

Důležitá je práce Eusebia z Caesarey (4. stol.). Rozložil 4 evangelia v 1162 kapitol. Chce ukázat čtenáři synopsi parallelních míst a rozdělil proto evangelia na obsahové jednotky, v rubrikách zvláštních podává, co mají všechna 4 společného, co jen 3, 2 a co každé zvláštního. Tyto synoptické přehledy byly odtud stále opakovány až do 16. století, ale v praxi rozšířeny nebyly. — Pro duchovní byly činěny vedle textu značky α – τ (ἀρχή, τέλος, začátek, konec) k označení, odkud až kam sahá čtení na neděli a svátek.

d) Dějiny materielní textu až asi ca. 1500. Jsou to dějiny zkažení textu. Příčinou je, že rozmnožování nebylo mechanické, a tak ani polovina slov v textech nesouhlasí. Opisovači n. z. nebyli tak úzkostliví, jako židovští u St. Z. V nejdůležitější periodě, prvých stoletích, panovala ohledně písmeny neobyčejná svoboda, tak že Hieronymus praví o latinských textech, že každý rukopis má svůj text. Když všeobecně se uplatnil názor o posvátnosti písmeny, bylo pozdě, uplatnil se tím jen zkažený text. Origenes chtěl srovnáním textů dostat se zpět k pravému apoštolskému.

Nejneškodnější byly chyby v přepsání nebo v paměti, poněvadž nemění smyslu. Závažnější je, že opisovači nedbali na mluvu předlohy. Vplétali svůj dialekt, tak že vedle sebe máme mluvu antickou a barbarskou — zde už smysl textu mohl utrpět. Rovněž tak konjekturami předloha byla často poškozena, byla neúplná, nečitelná, nebylo rozeznat, co je poznámka, co text — tu opisovač doplňoval dle svého zdání. V historických knihách (ne tak v P. listech) jsou častá míšení textu a interpolace — na př. týž děj vypravuje ve 2, 3 až 4 evangeliích — tu při opisování součástky z referátu v evang. jednom přišly do evang. jiného — na př. obyčejně z Mt. do Mk. a Lk. —, ač Mk. je nejstarší! — Opisovač i mění: nanáší nové barvy, vysvětluje, doplňuje, škrtá, co se mu zdá zbytečné —, ne že by chtěl podat lepší recensi, ale šlo mu o to, stupňovat účinek slov evangelia a provedl to dle toho, jak on sám u sebe slova ta akcentoval. Tedy motiv náboženský. Rozhodoval tu o formě vkus — chtěl podat dojem, který z předlohy měl, nešlo mu o úzkostlivé doslovné zpravodajství. Proto je těžko hledat vždy speciální motiv pro jednotlivé interpolace. Je to tvůrčí snaha mladých sborů: hledaly si svůj výraz — tisíc variantů nám dosvědčuje, že v prvých stoletích se spíše

volně vyprávělo dle předloh, ne z nich otrocky opisovalo. Opisovač měl naivní radost, mohl-li předlohu »zlepšit«.

As od 200 začínají úmyslné emendace — odstraňování míst, jež se zdála závadnými. To se nedálo ale dle lepších rukopisů, nýbrž dle dobrého zdání. Falšováním se to nazývat nemůže, poněvadž se jednalo vždy bona fide. Falšování vytýkalo se kacířům, zejména gnostikům, že textu měnili dle svých bludů (Marcion Pavla), vlastně je prý to ďábel, jenž heretiky a schismatiky k tomu ponouká. Avšak kacíři mívají často předlohy lepší než orthodoxní církev a neměnili libovolně, nýbrž užívali pouze variantů. — Motivy variantů v nejstarší době byly naivní: myslili, že to, co je dogmaticky závadné nebo nepohodlné, v písmu státi nemůže, a tedy se musí odstraniti. Později, když theologie se vyvinula, byly závady takové odstraňovány pomocí exegese. Příklad: Mt. 1_{16} jsou 3 texty: 1. Jakob splodil Jozefa, Jozef, snoubenec Panny Marie, splodil Ježíše, jenž slove Kristus. 2. Jakob splodil Jozefa, muže Mariina, z níž narodil se Ježíš, jenž slove Kristus. 3. Jakob splodil Jozefa a jeho snoubenkou byla panna Maria, která porodila Ježíše, jenž slove Kristus. — Tu není náhodné zmatení textu, nýbrž různé pokusy narození Ježíše z panny uplatnit v textu, jenž o tom ničeho nevěděl. Nejvíc proniká starý text v 1., kde Jozef splodil Ježíše, změna provedena pouhým přídavkem »snoubenec panny Marie«, nejdůrazněji provedena změna v 3. — Nejvíce obliby získal variant 2. Zde se nemluví o splození skrze Jozefa, ale také ne o zasnoubení panny Marie s Jozefem, jež vyvolávalo posměch u Židů. — Aneb Mt. 5_{22}: kdo se hněvá na bratra svého — hoden bude soudu. To se zdálo povážlivé, neb i Ježíš i Bůh v písmě projevují hněv, a proto dáno k tomu: »bez příčiny«. Tato triviálnost se líbila a ujala. — Také se očišťoval řecký text od lidových slov a nahrazoval klassickými, poněvadž se myslilo, že zakladatelé nového náboženství nemohli mluvit přece řečí ulice. — Ale přes to vše hlavní cíl korektorů byl: jasnost textu, aby stal se v každém směru bezvadným, průhledným a zbožným (t. j. orthodoxním), nastupuje po starém naivním spracovávání textu. Texty parallelních míst evangelií upravují se jeden podle druhého. Citáty ze St. Z. v N. Z. užité původně byly volné, nyní se korigují dle LXX. Také liturgická řeč přispívala k úpravě. Rádo se užívalo: ve jménu pána našeho J. K., a kde se mluvilo o zvěstování evangelia, musilo se přidat »mezi všemi národy«.

Všechny tyto práce na textu byly jistě velmi neblahé pro jeho pravost, ale na obhájení musí se říci, že tak bylo od původu. Mt. a

Lk. měnili tak text Markův, Jn. měnil texty Synoptiků a po nich nejstarší opisovači. Nikomu nešlo o podvrh, nýbrž chtěli všichni dle svého názoru a vzdělání k tomu přispěti, aby pravda evang. trvala. Chtěli tak slovo boží čtenáři objasnit. I Luther tak činil. V R. 3_{28} vložil slovo »allein« durch den Glauben (v řec. textu: λογιζόμεθα οὖν πίστει δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον), ač tím slůvkem protestantský »blud« nijaké podpory nezískal.

Origenem počínaje snažili se theologové čelit kažení textu korigováním jich a nabádáním používat při opisování starých dobrých textů. Výsledek byl ještě větší zmatek, poněvadž nebylo kritických zásad. Origenes sám dopustil se tu chyb a svou autoritou pomohl i některým špatným textům uplatniti se.

Tato změna a částečné zpustnutí textu je dogmatu nepříjemné, neboť církvi musí býti tato znetvořená místa právě tak posvátná jako věci pravé. Na štěstí pro vědu svědčí pokažené texty vždy proti sobě a poněvadž jich máme veliké množství, můžeme přehlédnout nejen stadia korupce, ale i stopy původního textu, a to v hrubých obrysech až téměř k počátku.

e) Dokumenty textu, zachovalé z doby až asi k. 1500. Nejprve jsou to novozákonní citáty u církevních spisovatelů. Část z nich je starší, než všechny dochované rukopisy biblické, a i provinciální původ textů citovaných lze z nich zjistit. Těžení z nich však je ještě v počátcích. Ovšem jsou to často citáty z paměti. Velkou cenu mají sbírky výroků, jež patrně z různých rukopisů biblí byly sepsány, a komentáře. Počínaje 3. století církevní otcové mají velké množství citátů. — Těmito citáty bylo nám zachováno mnoho fragmentů z literatury jinak ztracené.

Velmi mnoho bylo vytěženo z řeckých rukopisů. Minusk dochovalo se velmi mnoho exemplářů, ale málo starších, než z 10. století. Označují se arabskými čísly, staré latinské překlady malými latinskými písmeny. Unciálky jdou do starší doby, až 4. století. Ze 4. století máme 2 rukopisy, Vaticanus B a Sinaiticus ℵ. Označují se totiž velkými latinskými, řeckými a hebrejskými písmeny, na př. C, Φ, ב. Datem opatřeny bývají rukopisy teprve až od 8. století.

Důležité jsou staré latinské překlady, jsou-li věrné. Tu z nich lze seznat řecký text. Též tak překlady egyptské (koptické), gothské, ethiopské a arménské, neb jsou staré (4. a 5. století). K práci této je třeba velké znalosti řečí, historie a schopností řešiti obtížné otázky, jež se tu naskytují — odborníků je posud málo — Lagarde v tom vynikal, ale zemřel záhy, nedokončiv své velké plány.

Pro obecnou syrskou bibli (vznikla začátkem 5. století, viz sub l.) ustálil se v 10. století název pešittha. Evangelia byla do syrštiny přeložena koncem 2. století, t. j. »Syra vetus«, celá bible vznikla až v 5. století. Syra vetus je jeden z nejcennějších orientálních textů — jsou dva rukopisy jeho, jež jsou dva typy původního překladu z řečtiny.

Latinského překladu jsou dvě formy: Itala a Vulgata nazývané, t. j. překlad před Jeronymem a Jeronymův. Jméno Itala pochází od Augustina. Z Italy Jeronym přepracoval N. Z., St. Z. přeložil z hebrejštiny (ne ze LXX) přímo. Tento Jeronymův text, jemuž ve středověku dán byl název Vulgata, byl průběhem času zhoršen, teprve ca. 1200 theologové pařížské university vydali textus receptus; tím zavedena teprve jakási jednota textu, tak že 1590 papež Sixtus V. mohl publikovat neomylný text latinský, jemuž Clemens VIII. 1592 podložil mlčky jiný, ještě neomylnější. Na tehdejší dobu byly to cenné práce, ale na kritické badání vydání ta nestačí. — Staré Italy jsou cenné, poněvadž mají barbarskou latinu a reprodukují jistě věrně staré řecké texty, neboť od novějších řeckých textů se překlady ty odchylují. Z těchto Ital a starolatinských citátů lat. církev. otců bylo by možno mnoho objasnit o řeckém textu z 2. až 4. stol. Práce ta je teprve v začátcích. (Hl. Sabatier.)

f) Recense n. z. textu od 1516. Vznik n. z. textus receptus až asi 1630. Od poč. 16. stol. počíná se řecký text tisknout. To je pro něj nová perioda: texty se ponenáhlu sbližují. Tiskem nastala větší kritika (Erasmus) neb text se dostal do mnohých rukou. Hnutí to směřuje k starším lepším textům, z čehož se vyvinulo později vědomé methodické hledání dobrého, co možná nejstaršího textu. — 1. řecké vydání je od Des. Erasma 1516 v Basileji, 2. vyd. 1522, mají mnoho tiskových chyb. — Lepší vydání je od knihkupce Etienna v Paříži 1546. 3. vyd. 1550 fol. naz. se editio regia; je již poznámkami opatřeno na zákl. srovnávání rukopisů. 1551 vyšlo toto vydání v Ženevě v 16°, tu Stephanus provedl již rozdělení na verše, které odtud se ujalo a udrželo. Toto rozdělení podporovalo pochopování n. z. jako nesouvislé řady výroků nebo věšteb. Beza (calvinista) při svých vydáních 1565—1598 měl mnohem více pomůcek. Srovnával staré překlady a citáty otců a začal už v poznámkách kritiku textovou.

Století 17. opakuje jen starší vydání, a to ne přesně — texty ze 16. stol. smíšeny, ale text Bezův dává direktivu. 1624 br. Elzevirové v Leydenu vydali N. Z., který se rozšířil nejprve

v reformovaných zemích (Anglie, Holand, Francie, Švýcary, některé něm. země) a pak vlivem pietismu okolo 1700 i v lutherských. To je textus receptus, který pro protestantskou scholastiku byl inspirovaným (i co do písmeny) prvotextem Nového Zákona.

g) Námitky proti textu receptu až ca. 1830. Nedůvěra vzniká záhy, neboť byly i jiné texty po ruce. Zejména Arminian[1] St. Curcellaeus 1658 v Amsterodámě vydal N. Z. a přidal varianty. Ještě větší sbírky variantů shromáždili angl. theologové I. Fell 1645, J. Mill 1707. — V Německu v 18. stol. postupuje se kriticky a varianty se posuzují (Maestricht, Wettstein). — R. 1720 vydal Angličan Bentley N. Z., v němž textus receptus je už skorigován. Též Bengel v Německu 1734 odstranil v edici své velkou řadu chyb textu receptu, a mimo to probral kriticky i nerecipované varianty. V 2. pol. 18. stol. Semler sestavuje rodiny textové a rozeznává v řeckém textu syrskou a egyptskou recensi. Tak začaly dějiny textu. Pracovalo se o tom v Německu a Dánsku. — Od r. 1774 pořídil v Německu Griesbach nová vydání, jež jsou téměř nový textus receptus. — To vše jen v protestantských církvích.

h) Zavržení textu receptu a nejnovější kritika textová. Carl Lachmann (prot. z. 1851) od r. 1830 jal se obnovovat n. z. text pouze pomocí filologické kritiky a jen na základě nejstarších řec. a lat. rukopisů. Chtěl poznat, jaký byl ten nejrozšířenější text ve 4. stol., ne, jak zněl prvotní text. Vskutku musíme se vzdát naděje, že pomocí textové kritiky rekonstrujeme kdy ztracené autografy. V tom je veliká zásluha Lachmannova, že vzdal se té myšlenky a kritice dal dosažitelný cíl.

Po Lachmannovi věnoval se studiu textu Tischendorf (z. 1874). Plod jeho práce je Ed. VIII. critica maior 1864—1872. Je to relativně dobrý text, co možno úplná sbírka variantů ke každému verši a zpráva o nich. Je to renovace textu 4. stol. — Angličan Freylles (z. 1875) podobně pracoval — jeho text je asi mezi L. a T. — Ještě lépe varianty umístili F. Westcott a F. I. A. Hort: The New Testament in the original Greek 1881. 2. vyd. 1896 s úvodem do kritiky textu N. Z., důkladné umístění a rodokmen každého variantu. Dle nich prý byly 1. neutrální text hl. B. codex, bez podstatných porušení; 2. occidentální, před r. 200 z Antiochie do Říma přišlý. Je základem Italy a Pešitthy, na nějž ukazují četné citáty západní a je zastoupen codexem D.; má sklonnost k parafrasím, assimilacím,

[1] Arminius, prof. v Leydenu, zastával původní reformační názor, že jediné milostí jsme spaseni. Přívrženci jeho naz. se Arminiané.

glossám a i k interpolacím z apokryfů. 3. Alexandrijský Acodex chce vyrovnat gram. nepřesnosti; 4. pozdní syrský pod vlivem antiochenské školy a smíšením jiných textů. — Text 1. ad 1.) je dle Jül. výmysl a znaky pro 2. a 3. často splývají. (Vše to opět práce protestantská.)

Výtěžky neodpovídají té obrovské píli, která kritice N. Z. textu byla věnována. Shoda je jen v odmítání textu recipovaného a pak jen ohl. Pavlových listů. Jinde vadí dohodě vyšší kritika se svými dogmatickými postuláty. Neboť v historii textu evgií v 1. a 2. stol. je historie tehdejšího pojetí křesťanství se strany církve; kdo neuznává v této historii přeměny a obratů, nemůže ovšem uznat, že působily i na první křesť. literaturu. Tradice považuje proto za příčinu všech diferencí v textu jen nepochopení a nedbalost písařů, nebo dvojí vydání předlohy. Exegese pracuje s texty velice nejistými, ale zakrývá nejen laikům, ale i sama sobě tuto okolnost, i to, že násl. toho neopravdové je to odkazování se na písmenu.

Další pokrok v zjištění přesných textů lze čekat od probadání všech vetus latina, starosyrské literatury a citátů církevních spisovatelů nejstarší doby. Původního textu ovšem nedojdeme. Vedle toho ovšem vnitřní kritika, a tu pak i text méně dosvědčený má přednost, jestli myšlenkovou souvislost podává lépe. Exeget má proto sám se chopit kritiky textové, ne ji přenechat kritiku textovému. Event. i konjektura odůvodněná volností, s níž původní doba nakládala s texty. Posud málo se jí užívá.

Prohibice (zákonný zákaz alkoholu) a černoši v Americe.

Napsal Booker Washington.[1]

Jaké jsou výsledky dvouměsíčního trvání prohibice ve dvou velikých jižních městech Atlantě, v Georgii a Birminghamu v Alabamě? Odpověď k této otázce obsahuje několik velmi zajímavých faktů. Připomeňme si, že prvním lednem tohoto roku byly zavřeny všechny báry v Atlantě, Georgii a po ostatním státě a všechny báry v městě Birminghamu v Alabamě. Dva měsíce přirozeně jsou krátkou dobou k uzavírání konečných a stálých soudů, než přes to tato doba přináší několik cenných naučení.

Četl jsem mnoho v listech Severních Států, že prohibiční hnutí na jihu zakládá se úplně na vůli a přání položiti přehradu mezi alkohol a černochy, avšak zároveň postarati se o cestu, jak by mohli alkohol dostati. Střehl jsem pozorně prohibiční hnutí od jeho počátků až k době přítomné, a nespozoroval jsem ničeho ani v agitaci za účelem tohoto hnutí, ani v zákoně samotném nebo v provádění tohoto zákona, co opravňuje k takovému závěru. Prohibiční hnutí opírá se o hluboce založené přání zbaviti se whisky v zájmu obou plemen pro škodné hospodářské a mravní následky. Smysl pro prohibici jest zrovna tak silným v hrabstvích, kde není černochů, jako v hrabstvích černochy obydlených.

Podotýkám-li tato fakta zde úvodem k tomu, co chci říci ohledně výsledků prohibice na místech, kde mi bylo možno pozorovati je, zejména ve dvou typických jižních městech, Birminghamu a Atlantě, jest to proto, poněvadž přeji si zdůrazniti, že opak jest pravdou: prohibice na jihu jest podstatně hnutím mravním a prvním výsledkem

[1] Washington je znám jako buditel černochů amerických; napsal obšírnější spis: Budoucnost amerického černocha (1. vyd. 1899) a je správcem odborného institutu v Tuskegee v Alabamě, jejž započal r. 1881. V ústavě je teď nad 1000 žáků. Washington hájí zásadu, že povznesení černochů stane se mravním obnovením, a k tomu je třeba, aby černoch byl vzdělán k odborným zaměstnáním.

jejím bylo značné zmenšení zločinnosti. Přibližně dá se říci, podle zpráv policejních úřadů, že prohibice zmenšila počet trestných činů v Birminghamu o jednu třetinu a v Atlantě o polovinu, počítaje od 1. ledna, kterým dnem zákon nabyl platnosti. Význam těchto faktů dá se oceniti, uvážíte-li neobyčejný počet lidí, zavíraných každoročně trestními soudy těchto obou měst a posílaných do dolů a trestnic. Během roku 1907 provedla policie v Atlantě, podle zprávy listu »Atlantská Konstituce« z 1. ledna, 24.332 uvěznění. To znamená, že během roku průměrně jedna osoba z každých šesti v městě Atlantě byla zavřena. A tento počet vzrůstal. V roce 1907 bylo o 2630 osob více zavřeno nežli v roce 1906. To jest přírůstek značně větší nežli 12% v jediném roce.

Neznamená to ovšem, že jedna osoba z každých šesti v Atlantě jest člověkem trestaným, poněvadž mnohé osoby, zahrnuté v této statistice, byly několikráte za rok trestány, a mnoho jiných bylo sice zatčeno, nebylo jim však ničeho dokázáno. Než když i podkládám těmto faktům výklad nejpříznivější, přece znamenají abnormální odtok z řad mírumilovných a zákon zachovávajících občanů do tříd, které plní trestnice a opatřují nováčky pro řady zločinců, které vždy stojí stát mnoho práce. Mělo by se také to uvážiti, že za přítomných podmínek vedení jižních věznic přespříliš se řídí systémem trestání, spíše nežli napravování, a proto neustále chrlí zpět do řad pilného a zákon zachovávajícího obyvatelstva proud zatvrzelých a zahořklých mužů a žen, kteří obratem kazí massy lidí, s kterými se smísí.

Prohibice napadla toto zlo u jeho pramene a výsledky, které uvedení tohoto zákona v platnost vyneslo, jsou důkazem, do jakých mezí zla, s kterými se jih dosud smiřoval jako s lidskými a nevyhnutelnými, mohou býti obmezena a léčena, jestliže se použije příhodných prostředků a jsou-li tyto podporovány vůlí lidu.

Ve zprávě purkmistrovi podané na konci prvního měsíce trvání zákazu prohibičního soudcem N. B. Feaginem z Birminghamu jest následující odstavec:

»Úbytek v průměrném počtu trestů vězením, přirovná-li se měsíc leden 1908 za trvání prohibice s lednem roku 1907 za otevřených bárů, jest dle údajů následující: »Souhrnný úbytek trestů vězením jest 33⅓%; úbytek při trestním činu útoku s úmyslem vraždy o 22%; při hře hazardní o 17%; při opilství o 80%; při nepořádném vedení života o 35%; při vloupání a zločinu krádeže o 33%; při tuláctví o 40%; při bití manželky o 70%.« Bylo předsevzato 33 trestání vězením pro opilství v měsíci lednu r. 1908, oproti 174

téhož měsíce r. 1907. Bylo předsevzato 56 trestání pro nepořádné vedení života v měsíci lednu r. 1908, oproti 90 téhož měsíce r. 1907. Několikráte během osmi minulých týdnů nebyl ani jediný před policejním soudem obviněn pro opilství. První líčení s předmětem tohoto druhu bylo 4. ledna, kdy bylo pouze 17 případů, z nich 9 spácháno dětmi. Téhož dne před rokem bylo 63 případů projednáno před tímto soudem, z nichž 32 bylo pro opilství a 28 pro nepořádné vedení života.

Ve středu, dne 29. ledna, byl pouze jediný souzen při dopoledním zasedání policejního soudu, které bylo místními listy nazváno nejkratším z těch, která se vůbec kdy odbývala. Toho času zaznamenávaly noviny jinou mimořádnou událost v historii města. Poprvé za dlouhou řadu let vězení bylo po několik dnů prázdné.

Zprávy o trestech vězením v Atlantě za měsíc leden vykazují ještě mimořádnější úbytek než v Birminghamu. V měsíci lednu 1907 1653 případů bylo zaneseno do listiny policejního soudu v Atlantě. Během měsíce ledna r. 1908 bylo pouze 768 případů na listině, úbytek to značně větší než o 50%. Během ledna 1907 bylo projednáno 341 případů opilství, v roce 1908 však pouze 64, úbytek více než 80%. Smírčí soudy, u kterých vynášejí se rozsudky ohledně menších činů trestních, podávají podobný výsledek. Tři třídy přestupků, páchaných obyčejně černochy a chudší třídou bělochů, ukazují podle zpráv v novinách výsledek rovný onomu u policejního soudu. Jsou to přestupky opouštění malých dětí, přestupky samovolného vyvlastňování, páchané proti lidem nemohoucím zaplatiti nájemné, a přestupky různého druhu krádeže. Přemnoho těchto případů vzniká z domácích nepořádků a jsou jakýmsi druhem tlakoměru příznivosti poměrů chudších tříd města. Tyto důkazy svědčí, že uzavření bárů a pařeniště zločinů a neřestí přivodilo důležitou změnu do příbytků chudých, kde konečně následky zločinu a neřesti vždy nejostřeji se cítí. Zaznamenávajíce situaci, jaká jest v Atlantě a Birminghamu, praví Birminghamské Noviny: Od deseti let netěšil se Birmingham tak pořádkuplnému období, jakého požívá od 1. ledna. Mravní pokrok v městě znamená se od vejití zákona o prohibici v platnost. Noviny nepropůjčují více místa zprávám o vraždách, zastřeleních a pořezáních, osobních hádkách a jiných nepořádcích, jak dříve činily, a to z důvodu, poněvadž dbaní zákona a pořádku v této obci jest zřejmě mnohem větší od té doby, co odstraněn jest prodej kořalky.

V Birminghamu prahnutí po reformě nespokojilo se zavřením bárů. Od 1. ledna sedmnáct heren, z nichž mnohé po léta byly předmětem útoků cestou více nebo méně veřejnou, bylo zavřeno. Byla

utvořena liga zákona a pořádku a v hrabství Jefferson chopili se silných prostředků za účelem odstranění těchto tak zvaných »slepých tigrů« a potlačení nepravostí, které soustřeďovaly se v těchto mravních pařeništích.

Zajímavou věcí u hnutí prohibičního na Jihu jest, že vychází z církví a jest podporováno církvemi. Kampaň v hrabství Jefferson, Alabamě, která změnila Birmingham z mokrého v suchý, počala, jak jsem byl informován, ve schůzi duchovních. Superintendant protialkoholové ligy v Alabamě, pan Brooks Lawrence, jest duchovním a občanem Severu.

Jednou z pomluv během kampaně proti němu užívaných bylo, že byl nosičem zavazadel a že hnutí prohibiční byl pokus, přenésti idee Severu na Jih, kde neměly přiměřených podmínek.

Bylo prorokováno, že prohibice podkopá obchod. V samém Birminghamu bylo zavřeno 129 bárů, 14 velkoobchodů s kořalkou a dva lihovary, jakožto důsledek zákona. Ale nezdá se, že se proroctví naplnila. Právě bylo oznamováno, že postaven byl na místě nejstaršího báru v Birminghamu 14poschoďový dům. A Atlanta hodlá vydlážditi a zvelebiti vykřičenou ulici »Decatur«, ve které byl větší díl oněch místností, určených pro tahání peněz lidem z kapsy. Slibují si od ní, že se brzy stane jednou z nejlepších tříd města. Prohibice byla nálezem lidu, a Jih stojí za ní. Mnoho z těch, jsem o tom informován, kteří hlasovali pro prohibici, byli z třídy lidí, umožňujících život bárů. Naproti tomu mnozí, kteří postavili se proti prohibici, byli lidmi, kteří zřídka, jestli vůbec kdy, překročili práh báru.

Přímo a nepřímo členové mojí vlastní rasy trpěli, snad více nežli jiná část obyvatelstva, následky prodeje kořalky. Než mužové vzdělaní a vůdcové plemene rychle seznali prospěchy, plynoucí z úplného potlačení bárů. Kdekoliv na Jihu tato třída dala své hlasy ve prospěch prohibice, tam octla se v opposici proti lidem, které byla nakloněna pokládati za své přátele, na podporu oněch, které byla navykla pokládati za své nepřátele. V Birminghamu utvořili černoši organisaci a hlasovali skoro všemi, pro černochy zanesenými hlasy, pro prohibici.

Prohibice na Jihu jest do jisté míry hnutím ženským. Za kampaně v Alabamě byly to ženy, matky a manželky a děti mužů, vydržujících bary svými vydělanými penězi, byly to ženy, které kráčely v průvodech a stály každého dne u hlasovacích uren, aby viděly, že jejich manželové, synové a otcové hlasovali »na pravo«.

Nikdo, kdo jest obeznámen s poměry na Jihu, nemůže pochybovati o hloubce a čistotě citů, které ovládají hnutí prohibiční na Jihu, které v žádném směru není politickým manevrem, nýbrž nadšeným hnutím mass lidu. Jeho velká důležitost záleží dle mého zdání v tom, že přivádí řádné konservativní elementy v obci, ženy, duchovní a údy církve do těsného a vnitřního styku s přítomným stavem a pravými problémy Jihu. Jest to současně, smím-li se tak vyjádřiti, rozumové probuzení a mravní revoluce.

ROZHLEDY.

SLOVENSKO.

Za tu naši slovenčinu! Zakončení pravoty v Kovačici. Konsumním družstvům právo výčepu odňato. Proti českým bonbonům zakročeno. O slov. peněžních ústavech. Nové časopisy. Valné shromáždění Musealní slov. společnosti a Živeny v T. S. Martině.

Když hrabě Tolstoj káže »neprotiviti se zlu«, naši Maďaři to přehodnotili na: »Fizess és halgass« t. j. plať a mlč. Suggerují to s celou energií jmenovitě nám, Slovákům, kteří zde s nimi již 1000 let bydlíme na tomto »ostrově svobody«. A nejsme při tom ani bez rovnosti. Maďaři měří mírou rovnou, natřesenou, všem vrstvám našim slovenským, bez rozdílu stavu, věku a pohlaví, totiž z toho jejich »fizeš éš halgaš-u«: Nikomu nemusí býti líto. »Za tu naši slovenčinu« jedni už zaplatili pěkné tisíce a platí svobodou, jiní k tomu nemají daleko.

I v posledních měsících na popraviště slovenského utrpení vlečeny byly osobnosti všech vrstev naší society. Kněží i učitelé, pravotáři i novináři, poslanci i voliči, truhlář, úředník, sedlák, hostinský, kupec atd.

V dlouhém pochodu vystupují před veřejností, tiše, trpělivě. »Ecclesia praecedit.« Evangelického faráře Ludvíka Hrdličku generální konsistoř odsoudila zaplatiti 1000 K pokuty během 15 dní, a že by to za 15 dní nezaplatil, budiž pozbaven své fary a úřadu. Kromě toho z 1286 K pravotních výloh musí zaplatit tři čtvrtiny během 15 dní, pod výhrůžkou exekuce. A co spáchal? Dopustil se simonie, sodomských hříchů, kradl, pálil, zbíjel? Opovážil se býti zjevně Slovákem, nemaďarštil Komlóš, četl slovenské listy a knihy, vedl slovenskou zápisnici při konventech, v církvi čistě slovenské.

Jan Kluch je řím. katol. farářem a Andrej Cvinček řím. katol. kaplanem v Trném v Trenčanské. Tito při poslanecké volbě v Trenčíně byli se slovenskou stranou. Pro to výbor trenčanské stolice ostře je napadl a poslal v tom smysle i přípis biskupu Bendemu v Nitře. Tento svým kněžím ochotně vyslovil nelibost. Kromě toho Cvinčeka přeložil do Velkých Bošán. Tamější však oltářní bratři a nadvlastenci protestovali proti přeložení Cvinčeka-pansláva do jejich neposkvrněného dekanátu. Tak potom biskup poslal Cvinčeka do nejzastrčenější Lhoty — do Zákopčí.

Avšak Maďarorságu hrozí ukrutné nebezpečí i v Oravě. Tam posledně byl zastrčen za hory a doly do Hruštínu ř. k. kaplan Florián Tománek. I tento není »němý pes«, lid všady hned si ho oblíbí, nejvíce »pro tu jeho slovenčinu«, a proto biskup ustavičně ho přehání

z místa na místo. Nyní podařilo se královskému soudu odsoudit ho na 14 dní do vězení a ke 100 K pokusy pro »uražení na cti« místního starosty (v kázání), vzdor tomu, že ani patřičný starosta, a ani nepřejná církevní vrchnost žádného uražení nenašli. Atd. atd.

Přejděme k u s t a v u u č i t e l s k é m u. Na Březové (v Nitře) proti ev. učitelům C h o r v á t o v i a F i a l o v i zavedena disciplinárka proto, že děti v jejich škole nevěděly zpívat maďarské písně a maďarsky smlouvat se se školdozorcem. Dojista budou odstraněni.

Na Dolní Zemi v Komlóši ev. učitel J u l i u s S t y k generální konsistoří odsouzen k zaplacení 500 K pokuty a z 1286 K pravotných útrat jedné čtvrtiny, během 15 dní, pod výhrůžkou exekuce a ztracení úřadu, rovně pro nedostatečné maďarisování ve škole a v církvi.

Ubozí Maďaři, kolik ti vystojí od slovenských poslanců a fiškálů!

Poslanec F r a n t. S k y č á k měl přes noc za hostě faráře Filipa z Prostějova. Neoznámil to. Zaplatil 200 K pokuty.

Advokát V e s e l o v s k ý jako kandidát poslanectví kdysi cosi mluvil o svém programu na Turé Louce. Po letech, teď v březnu, advokátská komora prešpurská odsoudila ho za to na 1000 K pokuty a 500 K výloh.

Také poslanec Dr. I v a n k a pověděl několikrát programní řeč v přítomnosti slúžného a notářů, slídících za každým slovem po nějakém pobuřování. Ale nenašli tehdy ničeho zlého. Až po roku z měcha zapomenutí vyklul se jeden četník s papírkem, na němž prý si napsal hned tehdy řeč Ivankovu, pobuřující proti maďarskému národu. Skončilo odsouzením Dra. Ivanka na jeden rok státního vězení a 1000 K pokusy. Fizés és halgáš!

Ubozí Maďaři! Žalují, že národnosti, jmenovitě ukrutní Slováci, je napadají a šlapou. Proto musejí se — ubožáci — brániti. »Pobuřování proti maďarskému národu« nemá prý konce kraje. Důkazem toho jsou ty mnohé soudní pokuty a tresty p. p. p. m. n. (pro pobuřování proti maďarskému národu). Nebo koho jednou uherské soudy odsoudily, ten přece nemůže býti neodsouzen.

Takhle v březnu »Slov. Týždenník« měl pro tři články ostudu před porotou v Pešti, byv žalován p. p. p. m. n., a autor článku J a n B a ď u r a odsouzen na jeden rok státního vězení a 1200 K pokuty.

Rovněž 18. května J o s e f C i f e r s k ý, už i tehdy obyvatel státního vězení ve Vácově, odsouzen za článek v »Slov. Týždenníku« p. p. p. m. n. na 8 měsíců stát. vězení a 600 K pokuty.

»L i d o v é N o v i n y« ve Skalici vydaly loni kalendář »Nová Domová Pokladnica«. Král. fiskalátu formou či obsahem nelíbila se píseňka »Detvani, Detvani«, jakož i souhrn odsouzených pro »slovenčinu«, pročež kalendář — uklidil. I velikonoční číslo Lid. Novin bylo konfiskováno.

Kat. farář A. H l i n k a, vězněný v Segedíně, 4. května byl zase odsouzen na 1½ roku stát. vězení a 400 K pokuty p. p. p. m. n. Článeček jeho v Lidových Novinách sloužil k tomu za titul. Za článek tamže i J o s e f P r í s t u p n ý 13. července byl odsouzen na 3 měsíce státního vězení a 400 K pokuty p. p. p. m. n.

Tak i článeček v Národním Hlásníku dostačil, aby porotný soud budapešťanský truhláře Pavla Ursiniho odsoudil na 6 týdnů státního vězení a 300 K pokuty p. p. p. m. n.

Bankovní úředník Andrej Obuch článečky v Národních Novinách dvakrát prý ohrožoval maďarský národ. Proto pešťanský porotný soud ve jménu věčné pravdy a spravedlnosti svoji neomylnou aritmetikou vypočetl, že za jeden článek 3 měsíce státního vězení a 300 K pokuty, za druhý ale na vlas 8 měsíců státního vězení a 1200 K pokuty je dokonalým equivalentem p. p. p. m. n.

V Národních Novinách vytištěn překlad Björnsonova článku »Největší průmysl Uher«. Překladatel Vladimír Hurban dostal 2 měsíce stát. vězení a 200 K pokuty p. p. p. m. n.

Podobně Josef Cipár pro článek v Nár. Novinách nalezen vinným na čtyři měsíce stát. vězení a 300 K pokuty p. p. p. m. n.

I Slovenské Robotnícké Noviny měly pravotu v květnu. Odsouzen byl Josef Vachálek na 3 měsíce vězení a 60 K pokuty p. p. p. m. n. Tolik trestů bylo během čtyř měsíců!

Všecky tyto listy a jejich pracovníci žili a stejně psali již na př. před pěti lety, a téměř nikomu nenapadlo je stíhati a věznit p. p. p. m. n. Tak se časy mění, tak tento svět běží!

Na Dolňácích v Kovačici, kde v slovenském kostele byly překaženy maďarské bohoslužby, monstre proces zakončen takto: po čtyřech měsících obyčejného vězení dostali dva obžalovaní, půltřetího měsíce šest, dva měsíce šestnáct, jeden měsíc jeden, 15 dní dva obžalovaní a všichni platí soudních výloh úhrnem 6260 K.

Ve Stankovech, v D. Trní a v Bošáci konsumním družstvům odňato právo výčepu lihovin proto, že prý se tam lid scházel číst slovenské noviny.

V Trenčanské nadvlastencům velikou hořkost způsobily i sladké věci. Totiž cukrové bonbony, zavinuté do papíru s českými průpovědmi, podmaňovaly si obecenstvo. Aby nepodmanily a neodcizily Maďarorság: vrchnost hned přísně zakročila, bonbony zkonfiskovala a kupcům pohrozila velikou pokutou.

*

Vzdor neblahým poměrům Slováci aspoň kde tu statně pruží své síly. Jmenovitě slovenské peněžní ústavy množí se každoročně a na všech stranách. Koncem l. 1907 bylo slov. účastinářských peněžných ústavů 23. Jejich účastinářská jistina činila 4,033.000 K, reservní jistina 1,470.000 K, vklady 36,190.000 K, roční čistý zisk 490.000 K.

Nové peněžní ústavy teď se zakládají v Báň. Bystřici a ve Velkých Topolčanech.

V Uh. Skalici počal vycházet nový dvoutýdenník: »Slovenský Hospodár«. Předplatné 3 K. V Senici nový měsíčník »Domácí Radca pre Hospodárov«; předplatné 3 K.

V Turč. Sv. Martině 5. srpna byla výročitá schůze Museální Slov. Společnosti a ženského spolku Živeny.

Shromáždění Museálné Slov. Společnosti na místo nebožtíka Andreje Kmetě za předsedu vyvolilo Štěpána Mišíka, ř. k. administrátora v Hnilci. Josef Škultéty četl nekrolog And. Kmetě.

Nová budova museální je dostavěna a byla i slavnostně otevřena. Následuje vnitřní zařízení, vyžadující ještě veliké oběti peněz i práce. V takový čas velmi zlý dojem činila zpráva pokladníkova o tom, že asi polovic členů neplatí členské příspěvky.

Julius Botto četl přednášku »O nálezích v Gemeři z doby neolitu a bronzu«. Byl objektivný, bez fantasií. Chválí to při něm ještě i referent Nár. Novin, poznamenávaje, že »věru fantasie a domněnky neosolí naši slovenskou polévku«. Konečně se to uzná i u nás!

Shromáždění Živeny provedlo volbu úřednictva, ponechávajíc status quo. Vydání Živeny bylo 774·46 K, majetek je 29.992·46 K. Spolek má 90 řádných a 230 zakládajících členů. Na slovenské lidové čítanky odhlasovali 400 K.

Následoval společný oběd, při němž bylo mnoho hostí a přípitků. Taneční zábava trvala do čtvrté ráno. Čtverylku tančilo 120 párů.

Ještě Polska nezginěla! — *Slovák.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Stálé zdražování potřeb životních. — Zprostředkování práce. — Úrazové pojišťovny r. 1905. — Desetiletí živnostenského soudnictví rakouského. — Pražské obecní zastupitelstvo proti dozorčí radě nad ústavem práce. — Libeňští dělníci darovali obci pražské veřejný sad. — Výluka stavebního dělnictva na Kladně odporuje koaličnímu zákonu. — Sjezd českého úřednictva. — Před bojem železničních zřízenců? — Dělnické boje ve Francii.

Žně skončeny, nastává regulování cen potravin na světovém trhu. Dle výsledků žní argentinských a ruských možno očekávat levné ceny. Tyto však na rakouský trh nemají vlivu, u nás následkem agrární vlády rozhoduje pouze žeň uherská. Ačkoli tato je letos také přízniva, přece jeví se tendence udržeti ceny na značné výši a možno-li, vyšroubovat je ještě více. Drahotní poměry doléhají těžce již i na vrstvy střední, jak dokázalo opět jednání úřednického sjezdu.

Ale nejen u nás, i v Německu, ovládaném východopruskými kobylkáři, úpí veřejnost pod tlakem agrárnického upíra. Účinek německých cel osvětlil ruský ministr Kokovcev srovnáním cen pšenice v Oděse, Mannheimu a Londýně. Kdežto v Oděse kolísala cena v první polovici roku 1907 mezi 95 a 104 kopejkami, v Londýně pak stoupala od 106 do 119 kopejek, stoupala v Mannheimu od 149 do 167 kopejek za jeden pud, t. j. byla průměrně v Mannheimu o 45 kopejek vyšší než v Londýně. Nepravdivost tvrzení, že ochranná cla slouží celku, je zřejma z toho, že vyšší cena převyšuje výši cla — 41·71 kopejek — pouze

o plus výloh dopravních. To znamená, že celý obnos cla strčili agrárníci do kapsy.

S agrárníky dělí se o zisk překupníci, dnes řezníci, kteří zisk z levnějších cen dobytka podržují pro sebe. Od podzimu roku 1907 ceny masa ve velkém dosti klesly, zvláště u domácích volů, v drobném prodeji udržují se však stále na loňské výši.

Rovněž v Německu je zlevnění nepatrné, u hovězího masa 1·88%, u telecího a skopového 0·61%, a vepřové zdraženo stejně jako u nás. Značné klesnutí cen vykazuje však Francie, u hovězího a telecího masa 5%, skopového 10·4%, vepřového 13·1%.

Stoupání cen životních potřeb jeví se i ve Spojených Státech, kde se nyní ve spojení s průmyslovou krisí pociťuje tím tíže. Žádost Federated Union o zakročení proti masovému trustu nyní, krátce před volbou presidenta, vyzní na prázdno. Republikánská strana sotva bude ochotna pohněvat si trusty ještě více.

*

Dle zprávy statistického úřadu ministerstva obchodu bylo r. 1906 zprostředkováno 387.861 míst; nabízeno bylo 655.171, hledáno 816.299 míst. Koncessované zprostředkovatelny zprostředkovaly 27.899 míst, nabízeno bylo u nich 47.458 a hledáno 36.181 místo. Daleko největší počet míst zprostředkovaly všeobecné ústavy, totiž 248.624, ze kteréhož počtu připadá na ústav vídeňský 143.121. Pražský ústav zprostředkoval 17.887, pražská bursa práce 6.418, žižkovský ústav 9.550, vinohradský 2.373. Okresní ústavy v Čechách zprostředkovaly 13.308 míst. Odborové organisace obsadily 23.258 míst ze 28.517 nabízených a 46.279 hledaných.

*

Dle zpráv úrazových pojišťoven bylo u těchto ústavů roku 1905 pojištěno 3,424.221 osob, a to 774.931 úředníků, 1,728.562 mužských a 774.831 ženských a 145.897 mladistvých dělníků. Pracovních dnů bylo pro ně započítáno 493.627.001, vyplacené mzdy 1.400,025.005 K. Z toho připadlo na průmyslového dělníka 862·23 K, na zemědělského 337·73 K za rok. Pojistných příspěvků bylo předepsáno 32,753.338 K.

Úrazů bylo hlášeno 103.735, z toho 1111 smrtelných. Největší počet smrtelných úrazů vykazuje průmysl chemický — 6·1%, mlynářský 5·7%, kameninový 5·6%, dopravní a stavební 4·9%. Odškodněno bylo r. 1905 28.787, t. j. 27·75% hlášených úrazů.

Koncem roku 1905 bylo trvale neschopno ku práci 62.968 pojištěnců, jimž vyplaceno ročního důchodu 12,163.236 K, 7475 vdovám vyplaceno 1,514.049 K, 10.247 dětem pod 15 let 1,368.860 K, 806 ascendentům 116.962 K.

*

Dne 1. července slavilo rakouské živnostenské soudnictví své desetileté jubileum. Při jubilejních úvahách nejnápadnějším zjevem jest ubývání žalob u živnostenských soudů podaných. Ve Vídni podáno r. 1905 11.822 žalob, r. 1907 pouze 10.650, v Brně 1398, r. 1907 1195, v Bílsku 264, r. 1907 245. Týž zjev pozorován

i u jiných živnostenských soudů. Byl by potěšitelným, kdyby bylo možno z něho usuzovat na poklesnutí důvodů k žalobám, tudíž zlepšení poměru mezi zaměstnavateli a zaměstnanými. Bohužel je důvod toho jiný; napadne ihned, pozorujeme-li enormní počet žalob zamítnutých, čímž u dělníků je vyvolávána nedůvěra k živnostenským soudům, od nichž si při jejich zakládání slibovali velmi mnoho, pokládajíce je za všelék. Jest ovšem pravda, že žalováno bylo mnohdy bezdůvodně, že soudy byly obtěžovány maličkostmi, ale je také pravda, že mnohdy bylo zamítáno bezdůvodně. Živnostenské soudy, chtějíce ujíti výtce, že jsou ve vleku sociální demokracie, zamítly i důvodné žaloby, a přece výtce této neušly. Panu Březnovskému těžko se zavděčiti.

Že však pražské obecní zastupitelstvo mu při jeho dělnictvu nepřátelském vystupování sekunduje, to překvapí i toho, kdo je na famosní usnesení pražského obecního zastupitelstva již zvyklý. Nevysvětlitelny jsou důvody, jež je přiměly k tomu, aby zrušilo usnesení dozorčí rady nad ústavem práce, městskou radou již schválené, aby při stávkách celých jednotlivých odborů bylo sice ústavem práce dělnictvo do práce vysíláno, aby však byl dělník upozorněn vhodným způsobem, že jest v tomto odboru stávka. Upozornění takové je přece samozřejmo, nemá-li práci hledající být eventuelně podveden, nechce-li se stát stávkokazem; ostatně není pouze v zájmů dělníků, nýbrž i v zájmu zaměstnavatelů, aby dělníci o tak důležité okolnosti byli zpraveni, dokonce již v době, kdy i soudy se staví na stanovisko, že název »stávkokaz« jest urážkou na cti.

Podobným jednáním vyvolává se u dělnictva nedůvěra k ústavu práce. Ale obecní zastupitelstvo patrně málo dbá o mínění těch, kteří nesmějí přistoupit k volební urně s hlasovacím lístkem.

*

To zakouší nejmladší část Prahy, Libeň. Sady, lázně, dětská hřiště žádají libeňští dělníci — marně. Pronajmou tedy sami od Perutzů kus pole a dají je obci k disposici, se žádostí, aby na něm zřídila dětské hřiště. Obec toho neučiní! A co učinilo libeňské dělnictvo sociálně-demokratické po tomto projevu mateřské péče máti měst? Ze svých těžce nastřádaných úspor najali dělníci za třistašedesát korun zahradu »Kotlasku« a učinili z ní veřejný sad, každému přístupný, s jedinou žádostí, aby návštěvníci byli zároveň opatrovatelé stromoví a nedovolili dětem je poškozovat. Obec pražská obdržela od libeňského dělnictva veřejný sad darem. Nestydí se městská rada? Nestydí. Ne honorovo, však zdrávo!

*

Správný rozsudek v oboru koaličního práva vynesl senát vrchního zemského soudu v Praze. Na Kladně stojí od května již stavební dělnictvo ve mzdovém boji se svazem zaměstnavatelů stavebních. Boj tento v poslední době přestal míti ráz lokální a upoutal k sobě pozornost celé veřejnosti. Obě strany pociťují totiž těžko již jeho následky. Stavitelé počali usilovně shánět dělníky k práci ochotné, čemuž dělníci

přirozeně hledí zabránit. Tak došlo ve Veleslavíně ke srážce, které české i německé listy pražské nesprávně vylíčivše, hleděly využít proti dělníkům, jež důsledně nazývají »stávkujícími«. Dopouštějí se vědomě nepravdy, neboť každý ví, že se na Kladně nejedná o stávku, nýbrž o výluku, kterou svaz zaměstnavatelů stavebních provedl po vypršení staré kolektivní smlouvy. Při jednání o novou smlouvu kladl svaz takové požadavky, že by poměry dělnictva byly značně bývaly zhoršeny. Když dělnictvo na tyto požadavky nepřistoupilo, bylo 15. května vyloučeno.

K výluce nepřipojil se člen svazu stavitel p. Bartík, pročež svaz zažaloval směnku na 1000 K, kterou při vstupu do svazu složil jako záruku solidarity. Obchodní soud přistoupil na námitky proti platebnímu rozkazu a zrušil jej. Svaz se odvolal. Senát vrchního zemského soudu připojil se k názoru obchodního soudu a zamítl odvolání, ježto se zde jedná o neplatnou úmluvu, neboť výluka dělnictva na Kladně odporuje koaličnímu zákonu, a tudíž nemůže býti nikdo nucen, aby se k ní připojil.

*

16. srpna sešel se v Praze sjezd veškerého českého úřednictva, na němž ustaven český Svaz úřednických spolků, zahrnující spolky úředníků státních, samosprávných i soukromých. Delegáti byli sami překvapeni, jak veliký počet organisované intelligence nová korporace representuje. Svaz nechce však býti korporací representativní, nýbrž pracovní, a to jak na poli národnostním, tak kulturním i sociálním. Jednání o občanských právech úředníkových a jeho pracovních a sociálních poměrech tvořilo nejdůležitější část jednání sjezdového. Ku povznesení sociálního postavení úředníkova doporučuje resoluce zřízení úředního úvěrního ústavu, který by měl v patrnosti speciální potřeby českého úřednictva všech kategorií, a který zejména sledoval by tyto úkoly: poskytování vhodného úvěru na stavby úřednických domů jak družstvům, tak i jednotlivcům; zřizování a podporování družstev nákupních a konsumních, poskytování úřednictvu úvěru osobního za podmínek mírných a solidních.

Český svaz úřednických spolků bude však i důležitou institucí národní, jež svoje členy bude více hájit, nežli učinil Národní klub.

*

Koncem září vyprší lhůta, do které ministerstvo železnic slíbilo zřízencům upravení pracovních poměrů. Dní ubývá, ale slíbené ústupky stále nejsou ještě na obzoru. Na tratích byla již letos na jaře veliká nespokojenost nad liknavostí správy, a všeobecně hovořilo se o pasivní resistenci, jež v říjnu znovu měla být zahájena, nevyhoví-li ministerstvo svým slibům.

Tato bojovná nálada projevila se i na kongresu železničních zřízenců 9. září ve Vídni, kde málem bylo odhlasováno okamžité zahájení pasivní resistence. Pouze osobní vliv poslance Tomschika tomu zabránil a získal většinu pro resoluci vyčkávací. Resoluce tato prohlašuje, že slíbená úprava služby a pracovní doby nebyla uskutečněna, že prostředky na úpravu mzdy a přídavky pomocnému personálu jsou nedo-

statečny, že zlepšení automatického postupu je nedostatečně provedeno. Proto kongres ustanovil výkonný výbor, jenž by ihned zahájil s ministrem železnic vyjednávání za účelem dosažení požadavků smírnou cestou. Konference dává výboru plnou moc k použití všech možných prostředků, aby cíle bylo dosaženo. Pro případ nemožnosti dosáhnouti úspěchu smírnou cestou ustanoveno, aby výbor svolal z každého okresu ředitelství jednoho důvěrníka, jakož i hlavní důvěrníky soukromých drah a ústřední výbor, personální komisi a pracovní výbor a těmto vložil další rozhodnutí do rukou.

Bohužel, rozhodnutí nezáleží zde na ministerstvu železnic, nýbrž na ministerstvu finančním, které svým krátkozrakým odměřováním železnicím samo zaviňuje nepatrnou prosperitu státních drah.

*

Poměr vlády k dělnictvu je ve Francii napiat do krajnosti. Častěji nežli kdekoli jinde dochází v republikánské Francii, jejíž osudy řídí ministerstvo se dvěma vysloužilými socialisty a titul socialisty pro sebe reklamujícím ministrpresidentem, ke srážkám, při nichž teče dělnická krev. V blízkosti Paříže v Draveil-Vigneux došlo dvakráte k zakročení vojska proti stávkujícím, po němž zůstali na bojišti mrtví a umírající.

Dělnictvo odpovídá na toto vystupování generální stávkou, jež však při nedisciplinovanosti a rozháranosti odborového hnutí francouzského končí nezdarem, vládě však zavdává podnět k pozatýkání vůdců odborového hnutí, kteří jsou ještě na svobodě. Zatčeni Bousquet, Yvetot, Pongat, Mancolin, Marie a sekretář konfederace práce Griffuelhes. Obviněni jsou ze zločinu vzpoury, a Clémenceau pomýšlí i na rozpuštění konfederace práce! Clémenceau!

Události posledních dvou let charakterisují nejen těžkou situaci radikální vlády ve Francii, nýbrž i neujasněnost francouzských socialistů, kteří přeceňovali svoje síly. Jako by byli raněni slepotou, postupují syndikalisté od porážky k porážce, a místo aby z toho čerpali poznání nesprávnosti svého radikalismu, jsou den ze dne radikálnější a strhují i politiky, ba dokonce tak rozvážného politika, jako je Jaurès.

A tertius gaudens je reakce, která z výparů dělnické krve ve stínu bodáků probouzí se k novému žití.

ŠKOLA.

Sjezd slovanského učitelstva v Praze. — Ustavení »Svazu slovanského učitelstva v Rakousku«. — Valná hromada Dědictví Komenského a Zemského ústř. spolku jednot učit. v Čechách.

Sjezd slovanského učitelstva byl v pořadí letošních slovanských sjezdů pražských třetím. První sjezd pokrokového studentstva slovanského věnoval pilnou pozornost hlavně vnějším nedostatkům školství

jednotlivých národů a vytknul hlavní požadavky pro nejbližší budoucnost. Druhý sjezd měl úkolem položiti základy politického sjednocení Slovanstva, které, podaří-li se, nezůstane bez prospěšného vlivu na rozvoj slovanského školství. Na třetím sjezdě ustavil se »Svaz učitelstva slovanského« a projednána byla důkladně otázka národní výchovy.

Shoda na poli školském je dávnou tužbou slovanského učitelstva. Již na prvním slovanském sjezdu ve Vídni r. 1873 konaném bylo prohlášeno, že »nynějším mnohostranným potřebám na poli národního školství nemůže vyhověti učitelstvo kteréhokoli slovanského národa samo«, že »k vlastní slovanské národní osvětě a vzdělanosti v souhlase s pokročilými zásadami pedagogickými ostatních vzdělaných národů může dospěti jen společnou prací« a že »z trvalého napodobování cizích vzorů a následování cizích způsobů pochází porušení národnosti i jazyku, ochablost vlastní duševní plodnosti a konečně i literární odvislost, kterouž národové strženi bývají z dráhy přirozené, na niž jedině mohou ve zvláštním způsobě svém s prospěchem se vzdělávati a vyvinovati«. Správné toto rozpoznání vídeňského sjezdu nemělo valné výsledky pro budoucnost, a jednotlivci, kteří se pokoušeli v duchu onoho rozpoznání pracovati — byl to zvláště »slovanský pedagog« J. Mašek — nenašli ve veřejnosti učitelské porozumění. Lze očekávati, že po letošním sjezdu slovanské učitelstvo bude vědoměji a účinněji pracovati k tomu, aby školami pronikal duch příslušného národa a aby školství znárodnělo v tom smyslu, aby školy určitého národa byly spravovány až do nejvyšších instancí vlastními soukmenovci.

Pražský sjezd slovanského učitelstva měl průběh v každém směru skvělý. Účast na něm měly hojnými delegáty všechny zemské organisace učitelské a obrovským počtem účastníků převýšil sjezd všechny své předchůdce. Po vnitřní stránce snesen k hlavnímu jednání sjezdovému rozsáhlý materiál. K řešení otázky národní výchovy podal rozvrh a motivy starosta Zemského ústř. spolku v Čechách J. Černý a více než dvacet pracovníků obsah otázky dle daných motivů propracovalo.

V plenární zahajovací schůzi sjezdové uvítal účastníky zástupce Prahy, starosta zemského spolku učit. v Čechách v loyálním projevu připomenul jubileum 40letého osvobození školy z rukou nepovolaných a naznačil účel a cíle sjezdu. Promluvili dále zástupci Národní rady, české university, Volné myšlenky, Jednoty a Dědictví Komenského, politických stran a delegáti slovanských organisací učitelských.

Jednání první sekce sjezdové o národnosti a jejím významu ve výchově zahájil obsažným biologickým úvodem J. Úlehla. Ukazoval v něm, že všechen život, všecky zjevy jeho jsou výslednicemi přírodních sil, jež naň působí. Jako každý útvar ústrojný i národ je nadán vším, čeho potřebuje, aby žil a života svého hájit uměl. Úkol slovanského učitele je v tom, aby studoval s láskou osvětové památky svého lidu, zužitkovával je pro děti, navazuje v tom na výchovu matčinu. Národu je třeba čestného sebevědomí, k němuž má-li se povznést, musí se vybavovat ze zastaralých pověr, musí věděti, že není národů vyvolených proti nevyvoleným, že lid slovanský tak si vytvořuje vědu k zabezpečení života, krásno k zušlechtění života, filosofii o záhadách životních, jak činili národové vzdělaní vůbec. Učitel vůbec a slovanský zvlášť je po-

vinen býti vyznavačem nové osvěty. Slovanský lid se osvobodí, až přijme vzdělanost novou, nový názor světový, neboť nepřátelé panují nad ním, utlačují a ponižují jej, jelikož je rozpoltěn a rozeštván proti sobě a rozpoltěn jest pro rozličné formy názoru starého. Až toho nebude, lid náš se osvobodí, sjednotí a bude silný a přispěje ke vzdělanosti světové osobitými vlastnostmi svými, jimiž společnost lidská učiní nový mohutný krok k žádoucí rovnováze a dokonalosti, k takovému životu ušlechtilému, jak o něm snili lidumilové za všech časů a jejž předpovídají také myslitelé novověcí. — J. Zeman referuje o biologických motivech národní výchovy zdůrazňoval požadavek zřizování budov školních dle zásad hygienických. Mluvil pro potřebu školních lékařů a doporučoval abstinenci jako důležitý prostředek ke zvýšení mravní a kulturní úrovně národní. — Merta v pojednání o psychologických motivech v národní výchově dovozoval, že základní jevy duše národa jsou u všech slovanských národů stejny a že teprve pozdějšími vlivy, rozdělením a rozlišováním zájmů národních vytvořily se odlišné fysiognomie. Vliv křesťanství, mezinárodní styk, obchod a průmysl stírají rozdíly národní, staré názory náboženské ustupují ideám všelidským. — Lad. Horák v referátu o motivech sociologických žádal pro každý národ, aby si mohl řešit sociologickou otázku svobodně a nezávisle. Odsoudil zhoubný vliv mezinárodní církve na národní výchovu a ukazoval, jak naše náboženská reformace obrodila národní vědomí a jak toto vědomí národní upadalo, když se národ základům reformace zpronevěřoval. — J. Kožíšek zdůrazňoval potřebu prohlubování a rozvádění práce na řešení problému národní výchovy, k čemuž by se měl vydávati zvláštní sborník, vyslovoval se pro koedukaci, stálý styk učitele s lidem, zlidovění školy. — O vzájemnosti národů a národnostním boji, kteréžto otázky spolu souvisejí a mají se proto současně řešit, měl referát Havelka. Ukazoval, že národ má hledati styky s národy jinými a při tom se vyvíjeti svérázně. Mezinárodní styky mají se týkati všech oborů práce. Máme se učiti od národů druhých, ale co jsme přijali, máme samostatně zpracovávati, přizpůsobovati potřebám, povaze, individualitě národa. Slovanské sblížení není cílem konečným, nýbrž metou na cestě ke sjednocení všelidskému.

Ve druhé sekci bylo rokováno o národní výchově ve školství. Řada zpravodajů podávala výsledky svých zkoumání, které národně-výchovné momenty daly by se vytěžiti při vyučování jednotlivým předmětům. F. V. Moravec v referátu o jednotném duchu ve školství vytýkal, že základním problémem národní výchovy je odevzdati školu národu, t. j. uvésti školskou organisaci i výchovu ve shodu s uznanými potřebami národa. Žádal reformu autonomie školské v tom smyslu, aby byla naskrze decentralisována (státně i církevnicky) a znárodněna a vytýkal zásady reformy v tomto směru. — Polský delegát Bieroński žaloval na osudnou rozštěpenost národního školství v Haliči, kde existují dvoje školy: pro pány a chlopy. — Rusínský del. Herasimović stěžoval si na nedostatečné zastoupení v zemské šk. radě haličské. Dodatek jeho k resoluci, by Rusíni byli ve správě školství stejně zastoupeni jako Poláci, přijat byl za souhlasu delegátů polských. — J. Smrtka

vidí problém »vlivu národa na školství« nejlépe rozřešen v tom, kdyby zřízena byla národní rada výchovná, jakožto nejvyšší autorita ve věcech výchovy. Instituce tato složená vhodně ze školských odborníků i zástupců lidu byla by stálým poradným sborem, jehož úkolem bylo by zkoumati školství a zjišťovati, zdali plní svůj úkol v kultuře národní. Kompetence odborné administrativy školské náležela by při tom výhradně učitelským autonomiím odborným, t. j. zemským, okresním a místním konferencím. — K. V. Tuček v referátu o svobodném školství a správě škol žádal, aby správa škol byla vkládána toliko v ruce poctivých, vzdělaných osob, učitelů i laiků, a v důsledku toho reformu zemského sněmu v tom smyslu, aby složen byl z pokrokových zástupců národa a ne z privilegovaných stavů, které školství tísní. Pro učitelstvo žádal tolik svobody, aby na vědeckém základě mohlo volně užívati osvědčených method a pomůcek, aby nebylo obmezováno šablonami a nerozumným byrokratickým dozorem, který je ukládá. — Insp. Jos. Pešek žádal, aby učebné osnovy a předměty, které mohou pracovati pouze příslušníci národa, upravovány byly se zřetelem jednak k individualitě národa a jeho potřebám, jednak k vývojovému stupni mládeže. K tomu je třeba nejprve pronikavého studia lidu. Osnovy ty musí býti pracovány pro zvlášť se lišící kraje, musí se do nich zařadit na vyšším stupni občanské nauky a národohospodářství. Také učebné pomůcky musí býti pracovány v duchu národním. Každá škola měla by míti sbírku domácího umění a žáci by se měli seznamovati i s hudební kulturou národa. — Zásady moderního vyučování jazykového třeba odvozovati dle referátu J. Müllera z psychologie národní. Mateřština jako živý organism, jako výraz národní kultury a osobitosti svých příslušníků vyžaduje vzdělávání individuálně odlišného, v pravdě národního. Jazyk je třeba vzdělávati jako kulturní plod příslušníků národa živého a nikoli methodou jazyků odumřelých. Zvláštní pozornost jest věnovati dialektům, pokud jsou výrazem samorostlého vývoje kulturního a pokud živý jazyk obohacují. Referent rozvedl, jak zejména vyučování mluvnické a pravopisné třeba budovati na podkladu psychologie vůbec a národní zvlášť. — Jar. Petr vykládal, jak problém národní literatury vyvíjel se v literatuře minulého století a nastínil, jak uplatnit názory o národním písemnictví ve škole. S nadšením přijat byl jeho projev, aby z far nezasahovalo se ke kontrole četby mládeže. — Také další referáty, vytýkající, jak národní výchovu uplatniti v ostatních učebných předmětech, vynikaly obsažností: referát L. Horáka, vytýkající, že těžiště národních dějin je v dějinách lidových, v nauce občanské, kterou třeba doplňovat dějinami práce a základy národního hospodářství, referát A. V. Obsta, žádající, aby počty a měřictví obsahovaly všecky vztahy života rodinného, společenského a národního, aby v přírodopisu a přírodozpytu bylo všímáno zjevů v oblasti národní se vyskytujících a v zeměpisu aby se učili žáci poznávati kraje dle přírodních celků, ref. Sovy, žádající, aby žactvo na všech školách bylo obeznamováno s národním uměním a navrhující anketu vynikajících umělců a pedagogických znalců, která by ve smyslu principů jím přednesených vyslovila se o národní výchově v oboru kreslení a umě-

leckých prací na školách a sestavila konečné návrhy pro školní praxi. K. Pospíšila, požadujícího, aby lidová píseň, která má míti místo na stupni elementárním, byla doplňována písní umělou, aby učitel zpěvu byl hudebníkem, jenž má hudbu v srdci i hlavě, a konečně referát Šváchův, vytýkající potřebu, aby i tělocvik měl na zřeteli konečný cíl národní výchovy, t. j. vypěstění silné, zdravé, ušlechtilé a neohrožené rasy národní.

Ve třetí sekci bylo jednáno o národní výchově mimoškolské. Ref. Gebauerová vytýkala tu výchovné povinnosti inteligence k národu, ukazovala, kterak lze dáti rodinné výchově národní ráz, appelovala na součinnost rodiny se školou a ukazovala, kterými směry pěstovati výchovu dorostu vůbec a dívčího zvlášť a kterak i dospělým třeba poskytovati výchovného vedení inteligencí. Obsažné byly také další referáty v sekci a to Kaz. Talpy o vědeckém a uměleckém působení výchovném a Ot. Skýpaly o zájmu veřejnosti a národně-výchovných otázkách, pojednávající o výchově tiskem, spolkové, politické a sociální a žádající na inteligenci, aby zanechala všeho třídění a kastovnictví a přátelským stykem povznášela lidové vrstvy k vyšší úrovni vzdělání.

V druhé plenární schůzi po přehledných referátech o práci v jednotlivých sekcích přijaty byly navržené resoluce. Pracovní sbor sjezdový potrvá po návrhu J. Černého i nadále v činnosti, rozšíří se i na ostatní kruhy mimoučitelské a lze očekávati, že na sebraném bohatém podkladu bude dále stavěno a důležitá otázka národní výchovy bude uvedena do stadia nenáhlého dozrávání a realisování.

Na sjezdu ustaven »Svaz slovanského učitelstva v Rakousku«. Hlavní pracovník o utvoření svazu Ad. Schustr v zahajovací řeči vyslovil naději, že Svazem dosáhne se volné školy, a za prostředky k sílení slovanského vědomí označoval vzájemné poznávání, cestování po zemích slovanských, výměny publikací učitelských. Svaz bude účinným prostředkem proti klerikalismu, bude míti vliv na právní poměry učitelů, neboť strana nepřátelská bude se střežiti napadnouti učitele, za nímž bude státi 25 tisíc členů nové organisace. Jednotliví delegáti ústředních spolků slovanských pronesli Svazu vřelé pozdravy a řečí prof. Drtiny projevili účastníci důrazným protestem nespokojenost se školskou politikou rakouského státu a prohlásili se jednomyslně proti všem příkořím i proti soustavnému zanedbávání kulturních i školských potřeb slovanských národů se strany vyučovací správy. V čelo Svazu postaven J. Černý, do jeho výboru zvoleni zástupci všech slovanských národností.

Se sjezdem spojena byla valná hromada Dědictví Komenského, kteréžto literární sdružení čítá 3088 členů a vydalo svým nákladem již plnou stovku plodných spisů. Spolkový orgán Pedagogické Rozhledy vzrostl nejen po vnější stránce (— čítá na 6000 odběratelů a je tudíž nejrozšířenějším časopisem učitelstva českého —), ale i po stránce vnitřní obsahové representuje náležitě české učitelstvo. V Knihovně pedag. klasiků vydán byl v posledním roce vzorně Rabelais a II. díl pedagogických spisů Komenského. Spolek počal vydávati pro kandidáty

učitelství také výtahy z pedagog. klasiků, ve sbírce »Dítě« vydal »Život dítek« od P. Lombrosové-Carrarové, v encyklopaedické knihovně B. Němcovy »Dějiny nejdůl. rostlin kulturních«, v časových otázkách a rozpravách jubilejní spis »Památce Amerlingově«, O. Wagnerovy rozpravy »K reformě dívčího vzdělání«, anketu Jednoty Komenského o učitelských akademiích a překlad E. Piaseckého »Základů tělesné výchovy«, v lidových přednáškách a rozpravách K. Pospíšila »Čtvero živlů rozumné výchovy«, J. Zemana »Nápadnější duševní a tělesné vady dětství« a F. Mačenky »Některé vady rodinné výchovy«, mezi příležitostnými spisy vyšlo vynikající Taddovo dílo »Nové methody ve výchově umělecké« a I. díl J. Harapatových »Rozprav zeměpisných«. Pro děti vydán výborný Alšův »Rok na vsi« s textem Vojt. Benešem sestaveným. Hudební výchově slouží »Věnec národních koled« od L. Horáka. Spolek vzal na se péči o dokončení Stručného Slovníku Paedagogického. Dílo je k ukončení úplně připraveno a záleží jen na nakladateli, kdy je dotištěné odevzdá do rukou učitelstva.

Na valné hromadě »Zemského ústř. spolku jednot učitelských v Čechách« se sjezdem rovněž spojené bylo sděleno, že ve 120 jednotách čítá spolek 8029 členů. O vynikajícím vzrůstu »Ústřední záložny učitelstva českoslov.« měli jsme příležitost nedávno referovati, ve stavu utěšeného rozvoje jsou také ostatní organisační podniky: Ústř. knihkupectví a pojišťovací odbor u banky »Prahy«, který sprostředkoval již přes 7 mill. učitelských pojistek. Ve spolku pracuje se pilně v odborech: hospodářském, kulturním, knihovním, právním, kde vyřízeno za poslední rok 439 případů, školském, tiskovém, v sekci pro školy měšťanské. O důležitějších akcích spolkových bylo referováno v této revui příležitostně. Spolek podal o svých hmotných a právních požadavcích obšírný pamětní spis místodržiteli a vlivným činitelům ve školství a vydal podrobné instrukce pro obsazování míst. Na valné hromadě referovali starosta a místostarosta o tom, »Jak plniti organisační povinnosti«. Ke dnům sjezdovým řadila se ještě zdařilá schůze o volné škole, na níž promluvili: Dav. Trstenjak, dr. Bartošek a St. Radič, a výchovný sjezd absolventů pedagogií.

LITERATURA.

Krásná:

Růžena Jesenská: Legenda ze smutné země. (Praha. Nakladatelství J. Otty. 1907.) — E. Sokol: Slunce. Román. (V Brně. Nakladatel A. Píša. 1908.) — Karel Babánek: Zaváté cesty. (Praha. Nákladem E. Weinfurtera. 1908.) — Joe Hloucha: Vzpomínky na Japonsko. (Nakladatel F. Šimáček. Praha 1908.) — Od kolébky Riegrovy. Almanach ve prospěch zřízení Riegrovy mohyly na Kozákově. Nákladem družstva pro zřízení mohyly z příspěvků spisovatelů v Podkozákovsku rodilých neb působivších sestavili dr. A. Kalfus, prof. dr. Šimák a Lothar Suchý. Tiskem knihtiskárny »Politiky« v Praze, 1908.

Podivnou knihu vydala sl. Růžena Jesenská. Upoutal ji život Zdenky Havlíčkovy, hluboko v něj, jak praví, nahlédla, ujasnila si bolest

jejího srdce a tragičnost osudu, podala imaginární obraz duše její a nazvala jej Legendou ze smutné země. Sledujeme-li rysy toho obrazu pozorně a — trpělivě, utkví nám představa její Zdenky: představa ženy nešťastné, která ve své vlasti nemůže nalézti domova pro své tužby a sny, jimiž mladá bytost její překypuje; neklidné, přeletavé jsou záchvěvy její duše, všechna touha její upíná se do neurčita, v záhadnou dálku, v níž si vytkla marný cíl krásy a lásky, která blaží utrpením a smutkem, ne radostným splněním. Miluje náhlost, bezprostřednost a nenávidí lidí opatrných; má v krvi »mučivou slast proměny, hořící touhu po strašném vypětí lásky a oběti«; mívá »náladu cis mol polonaisy Chopinovy«, vídá barvy tónů; miluje divoké, pusté zahrady a smutná údolí, Boticelliho i Rembrandta, chtěla by snít krásnou pohádku o ptáčnickém eldoradu a Papagenovi, chtěla by slyšet z dálky Chopinovo nocturno, fialkové vůně, slýchá nepoznanou dosud hudbu modrých nocí, cítí pronikavou sílu žíti pro jediné srdce a horoucí touhu zúrodnit je ohněm svého nadšení. Ale pojednou má ironickou chvíli, kdy chce zapomenout na všecko, co ji trápilo, všecko se sebe shodit a vdát se do statku za muže, který »si sám i prádlo skládá, má ve zvláštním oddělení košile, kapesníky, límce, všecko«, a hned zase by ráda uletěla do dalekých hájů a na břehy svítícího moře. Po krátkém intermezzu lásky, o jaké snívala, vzniknou pověsti, že uprchla s Battagliou, rakouským důstojníkem, i jest jí bolestno, že lidé nemají pravdu a že nemůže býti s děckem daleko vzdálena počestných lidí. I této touhy musí se vzdát, neboť není muže, který by bolesti jejího ženství smířil, jest neštěstím být ženou s takovou aspirací lásky a nemít předmětu, jen marně rozpínat ruce po přeludech. K tomuto roztoužení a rozteskněni přidružuje se trapné vědomí, že žije zbytečně, že není pro ni účelu a významu života, bolí ji, že jest »dcerou národa«, která sama neznamená ničeho, vší pozornosti a zájmu těší se jen pro svého slavného otce. Raději by byla volnou, nepodléhajíc guvernantskému dozoru vlastenců a vlastenek, kteří sledují každý její krok v strašné poušti jejího života, kde »tisíce žlutých očí pátravých a číhajících« jest na ni upřeno. Tak vyplní se její osud, který tušila: stane se »smutnou legendou, legendou květu, který utržený a v zárodku vadnoucí zanechal po sobě hrdina nešťastné země«; ona sama »vůně nevydá, nikoho neobdaruje krví a rytmem svého srdce«.

To tedy všechno postřehneme. Tím však nemůže býti řečeno, že by autorka byla dosáhla cíle uměleckého. Jím mělo být, aby nám osud své Zdenky a svou představu o ní, byť byla sebe imaginárnější a legendárnější, vsugerovala. Duše tak jemná, rozcitlivělá musila by se podati sama, svým vztahem k životu a poměrem k svému okolí, ne jenom řadou citovaných projevů a interpretujících monologů, které neotvírají pohledů do duše, ale jsou většinou pouhou deklamací, melancholickou a sentimentální; pouhými vzdechy, vzlykotem a pláčem, který se snese na všechno, čeho se Zdenka jen dotkne, nenabýváme ještě přesvědčení o hlubokém smutku a beznadějné touze mladé ženy. Kniha nemá umělecké skladby, ale v tomto případě by i lyrické rhapsodie byly mohly stačiti k docílení umělecké přesvědčivosti, musila by však v nich býti niterná síla. Ani patriotický smutek, který jest rozložen nad českou vlastí, není přesvěd-

čivý. Autorka prohlašuje, že slova Nerudova: »Učinit ji sirotka dcerou národa českého, n e š ť a s t n é h o národa, připojit osud její ku k l e t b ě naší — odkud se jí štěstí mělo dostat!« dala její legendě sankci. Avšak pessimismus Nerudův, který v souvislosti s veškerým jeho dílem jeví se ve světle jiném nežli na základě příležitostného citátu, nesmí se generalisovati, nenajde-li autorka proň důvodů zvláštních, podstatných. Takto jest to pouhá parafrase, která působí jako konvenční žalozpěvy a litanie.

Přece však si jedné věci cením při této knize sl. Růženy Jesenské: zdá se, že ve svou Zdenku vložila mnoho z touhy v l a s t n í a zklamání oné že bolí ji samu, při marném rozpětí po životě krásném a po uplatnění vlastního ženství. Je-li tomu tak, družila by se její Legenda k tomu druhu novoromantismu, jaký se umělecky projevuje v dílech Ricardy Huchové.

Knihou o nesplněné touze ženství jest také román p. E. S o k o l ů v »S l u n c e«. Nerozplývá se však v neurčitostech, nýbrž vyvrcholí zřejmě v jednom: v touze po mateřství. A není to touha v základě unyle sentimentální, nýbrž prýští se z vědomí přirozené síly, která dychtí po splnění, a tato vřelá touha individua ženského splývá s plností života a vybíjejících se sil veškeré přírody. Kypící zdraví přírody vzbuzuje ji v Heleně, vyrostlé v lesní samotě a vášnivě milující každý projev přírodního žití. Těká po lesích, rozběhne se do polí, spíjí se jejich vůní, laská teplé větvičky a hřeje si na nich rty i líc, hladí mladistvé lístečky bříz, slyší rozvlaženou půdu lehounce popraskávat, zadívá se v nivu, jejíž líc prozelenává se mladistvým chmýřím a pomyslí: »Jaká as rozkoš pro ni, zrodit v šťastné chvíli tolik, tolik dětí, tolik sil vproudit v jich žíly a tolik zase ssát z mraků a slunce!« Zná chvilky vnitřního rozpětí přírody, zná tu rozkoš rostlinnou, »kdy není vůle, kdy duše jen smysly žije, kdy se sbližuje s přírodou, s vesmírem«, a jest přesvědčena, že jsou v nás svazy, jež poutaly nás k přírodě, jež strhávají se sic znenáhla, však zazvučí-li souzněním — oh kolik prudkých vln duši rozvíří!« Slunce jest jí dárcem všeho živelného, které krásným teplem napájí tělo a učí milovat svou věčnou láskou, které námi vládne. Po onom harmonickém souzvuku nese se všechna touha její. Avšak marně, nezbude jí na konec nic než úmysl žít »ne k slunci těla, ale k slunci duše, k velké práci, z lásky k dětem vytrysklé«. Vystižení této touhy a marnost její snad mohly postačit. P. spisovatel však po díle prvním (»V květu«) podává ještě druhý (»V odkvětu«), který s prvním není umělecky spiat a ve formě denníkových zápisků podává ženiny výlevy hárající jejím nitrem, když davši s bohem přírodě šla mezi lidi a oddala se povolání výchovnému, při němž vášnivý pud jejího ženství znenáhla odumírá. Druhý tento díl nevyváží svými leckterými, velmi případnými poznámkami paedagogickými s jedné a bezvýznamnými záznamy o denním životě chovanek se strany druhé předností dílu prvního, které tkví ve zdravém, vroucím, až smyslném smyslu pro přírodu; její dojmy dovedl p. spisovatel zachytiti detailními postřehy a tlumočí je výmluvným, sytým výrazem, který není pouhou deskriptivností, ale jest důkazem neutuchajícího vědomí úzké souvislosti člověka s veškerou přírodou. Zůstalo však celkem při slibném náběhu; nenalezl p. spisovatel umělecké formy, při které by základní myšlenka došla uměleckého prohloubení a slunné životnosti.

Z veršů p. Babánkových »Zaváté cesty« stačí uvésti ukázky jako: »V Praze na Újezdě — stojí šerý dům, — tam se sloužit musí — vojenským pánům.« »V Praze na náměstí — stojí smutný dům, — těžce se umírá, — tam, ach, vojákům.« »Moji kamarádi, — ti domů přijdou, — otec, matka milá, — čekat je budou« (Stesk po domovu); »Moje mladá léta, neužila světa, — nevrátí je nikdy žádná mně už moc« (Utonulá); »Pak někdy pro změnu snad tebe vzruší žena, — neb stará bolest se zas ozve probuzena« (Tak bylo včera...), a můžeme si snadno učiniti představu o jeho dovednosti. Jest to snůška rozvláčně zrýmovaných motivů, v nichž je všechno teskné a snivé a jež individuálního nepodávají nic. Proč se jmenují zrovna »Zaváté cesty«, nevím. Jenom jedno jest při nich nápadné: snaha napodobiti národní motivy Erbenovy a píseň lidovou. Autor však nedovede víc než uváděti doslovné skoro reminiscence z Erbena (»Letní noc tichá, hluboká, — měsíček svítí s vysoka. — Poslyš má milá, poslyš jen, jaký jsem měl dnes krásný sen« a j.), zrýmuje lidové pověry, a jak lidovou poesii pojímá, o tom nejlépe svědčí »Balladajarní noci«, v níž písnička »Když jsem vandroval, muzika hrála« v půlnoci vzbudí mrtvého z hrobu, který marně se namáhá přeskočit hřbitovní zeď, neboť »koho zem přijala, nevydá již«. Sporou výjimku činí Vánoce, ale jen několika málo slokami.

Pan Hloucha ve svých Vzpomínkách na Japonsko několikrát připomíná, že tam dlel za účelem studií. Ale vytěžil-li při nich tolik, kolik podávají jeho vzpomínky, jest toho velmi málo. Jeví se v nich ne jako cestovatel, který by chtěl zkušeností vlastní obohatit nevalnou naši znalost zajímavé a důležité země, ale jako turistický gourmand, který tam zajel nakoupit trochu starožitností a mimo ně si neodvezl nic, než několik vzpomínek, jak si tam krátil dlouhou chvíli. Vykládá nám, jak jej všude rádi viděli, vše mu ukazovali, od kvetoucích zahrad až po válečné lodě, jak se nemohl dostati do císařského paláce v Kiotě, protože neměl legitimace nějakého spolku, jak se asi na měsíc oženil, jak se zamiloval do psíka, s kterým vedl duchaplné rozhovory o pečených rybách a černé omáčce, že si tam kdesi vzpomněli na gramofon, který ihned byl přinesen a zpíval až do večera samé japonské písně a skladby, a hlavně že se mu nadmíru líbily gejši. Ale aby nás poučil na příklad o japonském divadle, když měl k tomu tolik příležitosti, nebo o náladě po válce s Ruskem (»Slavnost za mrtvé« podává příliš málo), o kulturních a sociálních poměrech a podobných věcech, na mysl mu nepřišlo; přes takové a podobné přejde, jako by bylo zbytečné. Nanejvýš že uvažuje o torpédových člunech, táže se, bude-li jich použito k novým výbojům či poslouží-li k upevnění míru, a duchaplně odpovídá: Těžko předpovídat. Trochu piety jest přece aspoň patrno, když vypravuje, jak zavítal k rovu Gompači a Komurasaki, jichž historie zaujala Julia Zeyera a jehož poetický romantismus uvádí na pravou míru. Pan spisovatel zapomněl si uvědomit, že cestopis není ze slovesních druhů nejsnazších.

Škoda, že nedošlo k původnímu plánu, dle kterého měl býti vydán almanach Od kolébky Riegrovy. Měl přispěti k poznání, jaký má rodný kraj velkého muže význam kulturní v minulosti i v době přítomné, mělo býti v něm zastoupeno nejen krásné písemnictví, ale i výtvarnictví,

historie a lidověda, kniha měla se státi Riegrovou čítankou. Ale místo toho podává almanach s malými jen výjimkami pouze stránku belletristickou. Příspěvky jsou ceny velmi různé; ale jest to pěkný akt piety, za nějž redakci i jednotlivým přispěvatelům přisluší dík. —*ejč*—

Poučná:

Josef Volf: Soupis nekatolíků uprchlých z Čech z r. 1735. — Ferd. Maćenka: Některé vady rodinné výchovy. — Josef Zeman: Nápadnější duševní a tělesné vady v dětství.

Josef Volf: Soupis nekatolíků uprchlých z Čech z r. 1735. — V Praze (otisk z Věstníku král. č. společnosti náuk) 1907. — Str. 45. 8°.

Neveliká knížečka, ale s obsahem velmi cenným. Vydavatel nalezl v musejní knihovně rukopis dosud nepovšimnutý s authentickými doklady k dějinám prostonárodního hnutí náboženského v Čechách na začátku 18. století. Škoda, že nám o rukopise nepověděl více, ještě více škoda, že se mu nepodařilo dohledati se německého, s tímto latinským asi parallelního textu, jenž kdysi býval v Táboře (aspoň některé obraty, na př. str. 26., odst. 15., a j., mohly by ukazovati na německou předlohu), a neméně škoda, že nepověděl nám více o způsobu svého vydání. Bylo by snad potom možno učiniti si správnější obraz o provenienci tohoto pramene, jím vydaného a neobyčejně důležitého. O úřední jeho povaze nelze, tuším, pochybovati, jak také vydavatel sám (na str. 2.) konstatuje, ale možná, že jest to dokument ještě »úřednější«, než se tam připouští. Jednotlivé prameny, jichž k sestavení seznamu bylo užito, autor rovněž správně v úvodu zjišťuje (vedle vlastních inkvisičních akt byly to také relace missionářů a farářů; str. 35., 38., a j.), a — aspoň částečně — lze je snad ještě pozorovati v rozdělení seznamu samého (třebas bez nahlédnutí v rukopis nebylo lze nic bezpečného říci). Jest to především seznam »svůdců« (consignatio seductorum, str. 19.—31. přítomného vydání). K němu připojuje se popis ještě jednoho svůdce, jménem neznámého, a popis tajného přijímání pod obojí (str. 32.—33.). Následuje (str. 33.—34.) seznam lidí před časem do Uher uprchlých a odtud do Moravy a do Čech se vracejících, seznam pořízený asi dle jiného udání, než seznam předešlý (že běží o udání, patrno z poznámky u č. 39.). Další část (str. 34. až 36.) obsahuje všeobecná pozorování na základě inkvisičních akt a relací missionářů a určité pokyny k odpomoci, jejichž dokončení najdeme až na str. 39.—41., poněvadž část tato nezcela vhodně přerušena jest seznamem těch, kteří v r. 1735, kdy celý rukopis byl sepsán, pro víru sběhli (str. 36.—39.).

Ale ať již z jakýchkoli příčin a z jakýchkoli pramenů vznikl seznam náš, nelze mu upříti důležitosti, již snad toliko zajímavost převyšuje. Není možno tato suchá, úředním, a tedy lidu nepřátelským, šetřením zjištěná data přečísti bez rozechvění. Ti »svůdcové«, jichž seznam vypočítává nejprve 31, přinášeje podrobné popisy jejich provinění, osob a zvyků,

jen aby nemohli ujíti pozornosti úřadů, a k nimž potom dodává nových 14, o nichž tak podrobných dat není, tito »svůdcové« nepodjatému pozorovateli dnešnímu jeví se jako apoštolé veliké myšlenky, pro niž ovšem v našich zemích, hanebnou příšerou protireformace dušených a rdoušených, tenkráte ještě nemohlo býti místa. Většinou pilní, spořádaní a pracovití poddaní, kterým jedinou útěchou bylo tajné vyznávání víry po otcích zděděné, byli i této jediné útěchy zbavováni, jakmile podezření z kacířství na ně uvaleno, nebo dokonce knihy kacířské u nich nalezeny. Byli tím ze svého klidného, plodného a zemi i státu užitečného působení dosavadního doslovně vyštváni. Doma čekalo je žalařování nebo odvod k vojsku, nezbylo jim, než prchnouti do ciziny, kde víry své nemusili tajiti. A nelze se diviti, že vraceli se znova a znova, pro své rodiny, pro známé a příbuzné, ukazujíce jim cestu z duševní poroby domácí, anebo jen přinášejíce útěchu dodáváním zapovězených knih českých v cizině tištěných. Najdeme mezi nimi většinou lidi prosté, venkovany bez vyššího a snad vůbec bez vzdělání (mimo nejprimitivnější) a přece veskrze prodchnuté touhou po vymanění z duševní poroby, nadšením pro svobodu své víry; jsou však mezi nimi i lidé vzdělaní, ano učení, jeden dokonce latinsky mluvící, neboť absolvoval »osmou školu«; ti potom arci dovedli pracovati mnohem účinněji.

Jest v tom jejich horoucím nadšení, v tom ušlechtilém zanícení, sloužiti duševnímu blahu svému i souvěrců svých, v tom zápalu, který neleká se žádných protivenství a nedá se utlumiti žádnými útrapami, něco, co dovede vzbuditi úctu. Nelze bez sympathií přečísti, co zjišťuje náš seznam, na př. o onom Jiřím Vostrém z Hlavňova, i když dovedl se obratně vyhnouti vyznání své vlastní víry, tváře se neumělým, i když odpovídá neohroženě světskému soudci, že jistě opět vrátí se do Čech, až z vězení vyjde, i když ničím od duchovního soudce nedá se pohnouti k slibu, aby za cenu svobody již nevracel se do Čech (str. 25.—26.). A neubráníme se uspokojení, když se potom znovu dovídáme (str. 37.), že se mu z vězení broumovského podařilo utéci. A ovšem se také nedivíme, že lidé tito tajným svým souvěrcům platili za mučeníky, že příklad jejich, jejich vyzvání tím hlouběji působilo. Arci také jiné okolnosti podporovaly úspěch.

Protireformace byla již sice z větší části odložila hnusně násilné prostředky, jimiž v století předcházejícím pracovala, nicméně při všem zmírnění dovede ještě vésti si nelidsky. Jak jest možno přečísti bez pohnutí návrh, častěji se vracející (str. 36.), aby možnému útěku rodiny za živitelem, nedávno pro víru uprchnuvším, předešlo se tím, že se matce odejmou její děti!? Vždy ještě značnou úlohu hraje odměňování udavačů (str. 32., 35.). A co říci tomu, že zbědovaný lid olupován o svou jedinou útěchu, o své knihy? Za jediný rok 1735 bylo, jak náš seznam zjišťuje (str. 41.), v arcidiecési Pražské zkonfiskováno knih kacířských neméně než tři tisíce a několik set! Jaká hrozná ztráta to pro čtenáře byla, viděti z toho, že i ten zubožený, ušlapaný lid, který jinak neznal jiné pomoci, než útěk do ciziny, dovedl se, jsa olupován o knihy, vzmužiti i k výčitkám a hrubým slovům proti missionářům (str. 39.). Sami protivníci musili uznati, že lidu jest četba nevyhnutelnou potřebou, že po

ní práhne (populus Bohemicus in lectionem librorum pruriens praví náš pramen), a nejvýmluvnějším dokladem jest, že i náš seznam uznává za nutné činiti návrhy, které spisy by bylo lze lidu v náhradu dáti. Ale ovšem již tenkrát bývalo od poznání toho, co jest nutné, ke skutku daleko.

Hojná emigrace, k níž pobízeli ti lidé, z klidné své činnosti vyštvaní, a jíž poměry v našem seznamu tak výmluvě dokumentované kypřily půdu, nemohla arci zůstati bez následků hospodářských. Nemohlo býti lhostejno, jestliže Čechy, téměř vylidněné předcházejícími válkami a hrůzami protireformace, co rok byly zbavovány tolika nejpilnějších obyvatelů. Vina toho padá arci v první řadě na onen slepý fanatismus, který, když již se odhodlal zničiti duševní klid tisíců, nedovedl ani postřehovati svých nejvlastnějších zájmů hmotných, a klidně přihlížel, jak houfy jeho nejpřičinlivějších poddaných chvátají, nesnesitelným tlakem vyháněny, přispěti k zvýšení blahobytu tam, kde i onen fanatismus viděl nepřítele. Smíme-li kdy mluviti o práci pour le roi de Prusse, jest to v době protireformace . . .

Také zde pramen, o němž referuji, podává zajímavé výhledy do budoucnosti. Mnoho z toho, a vlastně vše, co již tenkráte bylo patrno, musilo s provedením čekati až na požehnanou vládu Josefa II. Onen známý a v úřední praxi často citovaný výnos Josefův, nařizující přeložení nedělních trhů na některý nejbližší den všední, jako by nacházel odůvodnění v závěrečném pozorování našeho seznamu (str. 41.). A téměř všude lze pozorovati, že zkušenosti, z pronásledování jinověrců nabyté, řídily kroky šlechetného císaře k toleranci směřující, že lidumilná jeho opatření nevyplynula toliko z humanitního ovzduší doby, ale také z hlubokého porozumění potřebám vlastního státu. Josefova péče o rozmnožení far prospěla víře více, než všecky násilnosti protireformace. Ale ovšem, někde přišla již pozdě (str. 21., pozn. 20.).

Úvod vydavatelův, pokud rýsuje širší pozadí dobové, neuspokojuje všude, ač nutno uznati, že úmyslně chce býti stručný, a třeba bylo lze připustiti, co vydavatel na vysvětlení podotýká na str. 4. K názoru Rezkovu, citovanému na str. 7., lze najíti pěkné doklady v Gindelyho »Prozessierung«, s níž v úvodě se neshledáváme, při datech o Liberdovi (pro bibliografii jeho spisů velmi cenných) mohlo býti výslovně odkázáno i k článku Rezkovu v Č. Č. H. I. Na str. 8. mluví se o »soudcích«, nakažených kacířstvím, kteří »si mírně vedou a často sami ze země utíkají«, nepochybně omylem. Autor, tuším, opírá se o místo na str. 35. své edice, ale tam se nemluví o »soudcích«, nýbrž o vesnických rychtářích (iudices in pagis; srv. str. 39. sub 20.). O tajném přijímání pod obojí odkazuje se (v pozn. 16. na str. 9.) na výslech č. 31, ale vypravuje se (z části) podle výslechu č. 32, sotva právem. Třebas náboženské hnutí české, zbaveno bývši duchovních vůdců, musilo někde zabřednouti, nelze přece k líčení jeho tajných obřadů užívati beze všeho výpovědi jedenáctiletého chlapce, vypravujícího o tom, co se stalo před 3 léty a při čem nebyl. Podobných nedopatření vyskytuje se více.

Také vydání není zcela bez vad. Nelze smířiti se se způsobem, podržujícím velká písmena začáteční i u jmen obecných (ne vlastních), interpunkce není vždy zcela pečlivá, tu a tam najde se zřejmá chyba, snad

tisková. Za to poznámky pracovány jsou velmi pečlivě a svědomitě, tak že dovolují zapomínati ostatních nedostatků. Pozorný čtenář některé vady snadno si opraví a uvítá jistě chvalitebnou a uznání hodnou snahu vydavatelovu, že nás s pramenem tak cenným a tak důkladně seznámil.

V. N.

Ferd. Mačenka, Některé vady rodinné výchovy. V Praze, nákladem Dědictví Komenského, 1908, 48 hal.

Spisek Mačenkův ve formě přednášky ukazuje velmi názorně a přístupně, dovolávaje se dokladů ze skutečného života, kam vede závadná výchova rodinná, jak často přímo systematicky pěstuje domov v dětech lhavost, surovost, prchlost a jiné nectnosti a tím maří sebe větší úspěch školy. Snad někde barvy jsou příliš sytě naneseny, ale v celku spisek je dobrým, a co více váží, v skutku populárním výkladem daného thematu, který je neustále aktuální. Mačenka právem přimlouvá se za lepší součinnost školy a rodiny, neboť »podaří-li se, aby škola a rodina spojily se ku společné práci, upevní se základy výchovy tak, že jimi nepohne sebe větší nátlak zla.« *Kd.*

Jos. Zeman, Nápadnější duševní a tělesné vady v dětství. V Praze, nákladem Dědictví Komenského, 1908, 32 hal.

Spisek známého redaktora rubriky Školní zdravotnictví v »Pedagogických Rozhledech« probírá stručně, ba až příliš stručně některé vlastnosti dětí abnormálních, nervosnost, skoliosu, epilepsii, koktavost atd. Bylo by bývalo rozhodně lépe látku omeziti a za to probrati důkladněji: v této formě spisek podává poučení jen nejzběžnější. Komicky působí, že cizí výrazy i dosti známé — ale ne všecky — v závorkách se přečešťují; tak na str. 5. čteme: »Děti z rodin alkoholiků (pijanů) mají oslabené cítění morální i esthetické (pro mravnost i krásu), jejich intelligence (rozumovost) se opozdí.«— Některé statistické údaje jsou zastaralé. *Kd.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM

Ve dnech IV. sjezdu československých katolíků, který se konal od 29. srpna do 2. září v Praze, nadepsal známý feuilletonista »Čecha« časovou tendenční svou besedu »tajemství katolických sjezdů« a odhalil je jako »tajemství davů«, které stotožňuje s »tajemstvím nezlomné síly«.

Katolické časopisy překypovaly radostí, nadšením, sebedůvěrou ze zdařilé přehlídky své stranické organisace a z úspěchu agitační práce. Na předním místě přirozeně »Čech«.

Časopisy mimocírkevní bez výjimky se spokojily stručnou zprávou, nějakou výtkou, povšechným článkem. Zkrátka: podceňují význam sjezdu, nechápou důležitost práce a mohutnost síly a slibnost účinků, které vězí za sjezdem a činí jej mocným

činitelem v našem veřejném životě. Feuilletonista »Čecha« nepovídá ovšem nic nového, označuje-li význam sjezdu jako tajemství davů a tajemství jejich nezdolné síly. Ale je pravdě a skutečnosti mnohem bliž než strany a orgány liberální, protiklerikální, pokrokové. Snad ve svém nadšení, které je nakažlivé a rodí a šíří se nejzdárněji též pod vlivem davů, přeceňuje význam sjezdu; ale všem pokrokovým lidem a snahám by méně škodilo, když by nebezpečí klerikální viděli v měřítku zvětšeném, než když naň patří jaksi obráceným dalekohledem.

Kdo nečte »Čecha« (nepochybuji, že také brněnský »Hlas« měl podrobné referáty), nedovede si učinit určité a správné představy o průběhu, rozsahu a obsahu sjezdu. V tom je neodpustitelná slabost naší žurnalistiky. Není poprve, že musíme s výtkou upozorňovati na tuto vadu a vinu. Loni, tuším, nebo předloni jsme se pozastavovali nad tím, že jsme jisté zprávy o klerikálním sjezdu na Velehradě čerpali náhodou z říšskoněmeckých novin; moravské klerikální listy nám nebyly přístupny, a české denníky sjezd ignorovaly. To je žurnalisticky pohodlné, ale nesprávné. Myslí někdo doopravdy, že IV. sjezd československých katolíků má menší význam než některý odborný sjezd pořádaný v Praze v souvislosti s výstavou? České denníky otiskly stručné úvahy, tu a tam posměšek, vtip. My čtenáři bychom odpustili svým novinám úvahy, my potřebujeme referáty.

Sjezd klerikální není umělou manifestací a předstíráním síly. Zevní imposantnost sjezdu jest jen projev skutečnosti, která tu a tam nahodile prosvítá v našich ať měšťáckých, ať agrárních, ať dělnických žurnálech, té skutečnosti, že klerikální práci a agitaci propadá nejen značná část našeho venkova, nýbrž též celé obce obydlené průmyslovým dělnictvem. Nad zemědělským dělnictvem se lámala hůl, o jeho pokrokovosti nebo způsobilosti k pokroku bylo vždycky malé mínění, ale průmyslové dělnictvo se pokládalo za imunní proti nákaze klerikalismu. Nyní však, jen co víme z veřejných zpráv z blízkosti Prahy, propadají celé průmyslové obce agitaci klerikální. Jak pak to vypadá teprve v zastrčených vesnicích? Klerikalism je v Čechách na postupu. Sjezd dává právo odpověděti na výzvu ku práci, učiněnou pokrokovým stranám, sebevědomě, skoro posměšně: dobrá, nás najdete připraveny. Nepochopitelno jest, jak může časopis vysloveně protiklerikální odbyti věc nějakým vtipem o farářských břichách a skončiti tvrzením, že dle jeho mínění »katolické hnutí v našem lidu dohrává«. I když se značný počet účastníků připočte na vrub výstavy, zůstává jich přec tolik, že žádná jiná strana v Čechách nemůže postaviti takovou armádu a žádný pokrokový člověk nemůže ignorovati nebezpečí klerikální.

Leckoho snad překvapily orgány mladočeské: »Národní Listy« kdysi, snad vždycky, energicky protiklerikální tentokráte si uložily naprostou reservu, za to »Den« jinak velice umírněný ostře horlil proti nevědomým lidem z venkova, kteří přišli dělat dekoraci několika němčícím šlechticům a hierarchům. Na takovou řeč »Čech« přirozeně nemlčí, poněvadž jí s těch stran není zvyklý, a dotýká se v odpověď »positivní politiky«.

Měly-li denní listy otiskovat referáty a obsah řečí, nemůže a nesmí se to žádat na měsíčníku. Proto shrnujeme napřed program, řadíce k sobě

dle věcných hledisk různá themata roztroušená pestře v pořadu. Vypouštíme ovšem pozdravy, zdvořilostní proslovy (třeba zástupce městské rady pražské), telegramy (třeba od papežského sekretáře z Říma, sjezd poslal holdovací telegram císařovi, papežovi a následníkovi). Sem náleží vedle kardinálova vystoupení též i slavnostní řeč poslance dra Mořice Hrubana z Olomouce na oslavu 50letého kněžství sv. Otce a 60letého panovnického jubilea Jeho Veličenstva, v níž obratně proplétal a splétal Prahu, Vídeň a Řím v překvapující trojici. Vlastní organisace a činnosti se týkaly přednášky »Stav a vývoj katolických spolků a praktické křesťanství v nich« (P. Voňavka), »Organisace mládeže« (řid. uč. Jelínek), »O tisku« (dr. Reyl), »Křesťanská charita« (P. Beránek) a k tomu jednání o spolku sv. Bonifáce, o spolku Piově, o apoštolátu sv. Cyrilla a Methoděje (Stojan), o idei cyrillomethodějské (Ješek). — Ze sociální otázky vybrána a probrána themata: »Stávky, mzdy a kartely« (inž. Dostálek), »otázka dělnická« (red. Astr), »živnostenská« (Dvorský), »rolnická« (Šafránek). Do politiky zabíhaly referáty »liberalismus a sociální demokracie« (dr. Šulc), »křesťanský socialismus« (red. Myslivec), »církev a stát« (dr. Myslivec). Kulturních otázek se týkaly přednášky »o rodině« (ř. uč. Špaček), »Klerikalismus a náboženství jakožto věc soukromá« (P. Čadek), »náboženství křesťanské jest náboženstvím budoucnosti« (jesuita Rybák), »Volná myšlenka« (Konečný), »exaktní vědy a náboženství« (prof. Nábělek), »křesťanská škola« (prof. Žák), »církev a věda« (kanovník Tumpach), »katolicismus a vzdělání žen« (uč. Hoffmannová), »stanovisko katolicismu k národnosti« (prof. Drápalík), »o významu Velehradu« (Vychodil). Nábožensky vzdělavatelné měly být řeči »o sjednocujícím momentě v úctě ke svatým, zvláště k Panně Marii« a závěrečné slovo P. Horkého »Aby všichni jedno byli«.

Program obsažný, bohatý, všestranný, časový a obratně sestavený, přesně provedený. Věcná kritika by ovšem nemohla znít tak příznivě. Ani jediná, po úvaze opakujeme: ani jediná přednáška nevynikla nad průměr všednosti. Němečtí katolíci vždycky paradují nějakým vědeckým jménem, některou autoritou z oboru jednotlivých nauk. Čeští katolíci nemají vědců. Vědu a vědeckost nahrazují demagogií a smělostí ve tvrzeních, vypočtenou na nekritický dav. O vědě a církvi na př. tvrdí kanovník Tumpach: »Mnohem kratčeji by bylo dle authentických dějin sděliti, co církev pro vědu neučinila, než vyličovati, co učinila.« V každém oboru vědy a také v jednotlivých oborech těch spolu při přečetných jednotlivých kusech najdete zapsána jména výborných katolíků jakožto pěstitelů, badatelů, objevitelů a vynálezců, jež září nehynoucím jasem na nebi vědeckém; bílá sutana papežova, purpur kardinálský, fialová barva biskupů, prostý černý talár kleru světského i roucho řeholní jsou zastoupeny v řadách vědátorů... Jest nepřítelkyní vědy ta církev, která na pěstění věd vysoké školy zakládala a zakládá, ta církev, jež knihovny obrovské zřizovala a zřizuje, ta církev atd.... Církev není, nikdy nebyla a nikdy nebude nepřítelkyní pravé vědy.«

Zevnějších tvrzení smělá řada. Ani slůvka o rozporu mezi dogmatem a vědou, o obtížích náboženských tváří v tvář modernímu světovému

názoru, ani zmínky o problémech theologických nebo přírodních věd. Stejným způsobem mluvil prof. Žák »o křesťanské škole«. Že se nečiní rozdílu mezi křesťanstvím, náboženstvím, katolicismem, klerikalismem, církví, to se rozumí samo sebou. Originelně vysvětloval odlišnost poměrů ve Spojených Státech od našich. Tam »nelze učiti náboženství (ve školách), poněvadž zde žije vedle sebe na 200 (!) různých sekt a náboženských vyznání a žádná nemá číselnou převahu. Tu je neutralita státu a spravedlnost (vida!) ke každému vyznání jedině správné hledisko. A l e u n á s, kde 90 procent obyvatelstva je katolických, máme právo žádat školu pro katolické děti odpovídající přání katolických rodičů.«

Zajímavé: kde je číselná převaha, přestává povinnost neutrality i spravedlnosti! Mementem pro matrikové pouze katoliky pak jest toto dovolávání se 90procentní většiny. Jasnost a upřímnost poměru k církvi stává se pro všecky pokrokové lidi záležitostí mravní, věcí svědomí.

Nehoráznostmi vynikala řeč kaplana Čadka, kterého sám referent nazval »bojovným apologetem«. K l e r i k á l o v é jsou dle něho všichni »k a t o l i č t í r a k o u š t í s t á t n í o b č a n é, k a t o l i č t í p o p l a t n í c i, k t e ř í s v ý m i d a n ě m i u d r ž u j í s t á t n í s t r o j«. Klerikálem je »každý, kdo svou víru ještě nezapřel, z k r á t k a, k l e r i k á l e m u n á s j e k a ž d ý s l u š n ý, ř á d n ý, p o c t i v ý č l o v ě k«.

Proč se tedy katolíci bouří, když prof. Masaryk řekl jasně a dokázal, že u nás není rozdílu mezi katolicismem a klerikalismem? Sjezdový řečník se ovšem ostře ohrazuje proti tvrzení, že jeho strana zneužívá náboženství k cílům nenáboženským; kdyby to pozoroval, hned prý by ze strany vystoupil, poněvadž »náboženství nikdy nemůže býti prostředkem, nýbrž cílem«. Ale připouští, že přece jen náboženství bývá »strženo do kalných vod a bojů světské politiky«, jen že »pak jsme je tam nestrhli my, nýbrž vy (neklerikální lidé)«. Vždyť »my nechceme dobývat, nýbrž jen hájit, my nechceme nadvládu, nýbrž jen — spoluvládu«. Jak jest rozumět tomuto poslednímu neurčitému tvrzení, vysvětluje, ač ne dosti, další: »jednu panovačnost má církev, a ta jest věčným znakem a vlastností její: jest to svatá snaha panovati duším, horlivost upevniti království Kristovo v srdci národa«.

Jaký má dosah toto »panování duším«, nevysvětlil. A »království Kristovo« je nám přece jen něco jiného než církev a její podniky.

Církev není a nikdy nebyla proti žádnému duchu pokroku. — Katolíci jsou p ř í l i š národní, příliš obětaví.

Náboženství jakožto »věc soukromá« znamená »věc vedlejší« a konsekvence: »tedy vedlejší věcí jest, jsem-li člověkem anebo jen zvířetem«.

»Náboženství jediné chrání práva lidu a vede ke sbratření lidstva.«

Takovýmito všeobecnostmi a nehoráznostmi dává se katolický list strhovati ku frenetickému potlesku!

Sociální demokracii a Volné Myšlence vytýkali různí řečníci mezinárodnost. Ale svou, jen že zvláštní mezinárodnost přiznávali. Katolíci naproti tomu jsou p ř í l i š n á r o d n í.

Ve vývodech o exaktní vědě dovoźoval prof. Nábělek: i my u ž i j e m e s v é h o r o z u m u, neboť v í r a n e s m í b ý t i s l e p á, n ý b r ž r o z u m n á.